COMPENDIUM
JURIS ECCLESIASTICI

AD

USUM CLERI,

AC

PRAESERTIM PER IMPERIUM AUSTRIACUM,
IN CURA ANIMARUM LABORANTIS.

AUCTORE

SIMONE AICHNER,

Ss. THEOLOGIAE DOCTORE, CANONICO ECCLESIAE CATHEDRALIS BRIXINENSIS, RECTORE SEMINARII CLERIC., AC JURIS ECCLESIASTICI PROFESSORE EMERITO.

EDITIO QUARTA.
NOVIS CURIS RECOGNITA ET EXPOLITA.
(Auctor lucrum cedit seminario puerorum Brixinae erigendo.

CUM APPROBATIONE REVmi ORDINARIATUS BRIXINENSIS.

BRIXINAE.

TYPIS ET SUMPTIBUS WEGERIANIS.

1874.

Praefatio

Editionis quartae.

Ut qui quarta nunc vice in publicum dandus esset liber, emendatus et diligentius perpolitus prodiret, quantum in me erat, quantumque tempus meaeque patiebantur vires, nulli labori operaeque perperci. Multa siquidem clarius et dilucidius expressa, alia ad novum examen revocata atque correcta, alia denique, prout temporum ratio postulare videbatur, adjecta sunt. Quae omnia ut assequerer, juvamen insigne praestitit junior quidam sacerdos dioecesanus, in rebus canonicis haud modicum versatus. Hic etenim non tantum permulta indigitavit, quae clarius et planius exprimi opus esset, sed nominatim eam in se suscepit operam laboriosam, ut omnes omnino locos ex corpore J. C. aliisque ex fontibus desumtos ac inprimis eorum numeros diligentissime ad fontes examinaret atque emendaret. Quo factum est, ut mendae, quae in prioribus editionibus quantum ad citationes irrepserant (quod etiam de allegatis ex auctoribus dicendum est), expurgarentur et tollerentur.

Ob additiones in hac editione accrescentes moles equidem libri, praeter meam intentionem, paullo fuit aucta. Sed (prout jam ad tertiam editionem praefatus sum) eum mihi in exarando hoc opusculo praefixi scopum, ut illud non solum publicis scholis inserviret, sed ea insimul contineret, quae ad usum praxis sacerdotalis, nec non pro casibus obviis solvendis necessaria sunt.

Quodsi vero quis sive docentium sive discentium mole aut varietate rerum impediri, aut a discendo absterreri se putet, is poterit nedum illa, quae in notis disputantur, sed ea quoque, quae in textu pro hic et nunc haud necessaria videntur, amputare, illaque dumtaxat seligere, quae in praesenti ad solidas informationes in jure canonico percipiendas sufficiant. Pleraque, quae pro schola abundare videntur, procul dubio suo tempore utilitatem praestabunt.

Tempus, quo isthaec lucubratio in publicum emittitur, est plus quam dici potest commotum et turbulentum. Hoc enim tempore in omnibus fere Europae ditionibus „innumerae et sane gravissimae ingruunt persecutionum et tribulationum tempestates“ (Pii IX. Alloc. d. 25. Jul. 1873), „dum injuriae injuriis quotidie cumulantur in res et personas sacras, dum . . . insectatores ecclesiae studia conferre et vires conjungere videntur ad comprimendum quodlibet omnino ecclesiasticae jurisdictionis exercitium“ (l. c.). „Ubique luctus, ubique desolatio; undique percutimur, undique amaritudinibus replemur“ (s. Gregor. M. Homil. 28. basil. ss. mart. Nerei etc.) In nostro quoque imperio facies reram ex aliquot annis prorsus immutata est. Pluribus siquidem legibus, nominatim inde ab a. 1868 editis, Concordati nostri sanctiones perfringi contigit. „Nunc vero publicis imperii comitiis expendendae et adprobandae proponuntur novae leges, quae eo manifeste spectant, ut catholica ecclesia in perniciosissimam servitutem sub arbitrio civilis auctoritatis contra divinam J. Ch. D. N. institutionem omnino redigatur“ (Pii IX Encycl. ad episcopos Austriacos d. 7. Mart. 1874). Et istiusmodi quidem leges ad universos pene juris ecclesiastici tractatus exporriguntur totamque fere illius substantiam immutant. Sed, quaeso, rebus sic stantibus, numquid deinceps jus canonicum abolitum censendum erit? Ecquis dixerit, ob leges a potestate civili editas *jus ecclesiae proprium* non amplius magni esse aestimandum, ac propterea studium ejusdem remitti posse? Imo potius dicendum est, canones ab ecclesia conditos, totque saeculorum usu consecratos, discere accurateque nosse, abhinc hac ipsa de causa multo magis esse necessarium, eoquod leges modernae a potestate civili sanciendae

legibus ecclesiasticis sint adversae. Studia proinde genuini juris ecclesiastici hoc tempore tantum abest, ut minoris sint momenti, ut tanto acrius tum sacerdotum, tum juvenum ad sacerdotium adspirantium industriam excitare debeant!

Quodsi qui denuo excusus est liber ad haec studia fovenda atque in ecclesiae bonum quidquam conferet, Deo agam gratias, satisque amplum laboris fructum percepisse mihi gratulabor.

Scribebam mense Majo 1874.

Auctor.

INDEX.

PROLEGOMENA.

PARS GENERALIS.

LIBER I.

De functibus juris canonici.

Sectio I.

Emuneratio fontium juris canonici et auctoritas.

A. Fontes scripti.

B. Fontes juris canonici scripti.

Sectio II.

Historia fontium juris canonici.

LIBER II.

Principia generalia juris canonici.

Sectio I.

De jure ecclesiae fundamentali.

Sectio II.

De jure ecclesiae sociali ad extra.

Caput I.

De mutuo ecclesiae et civitatis nexu.

ARTICULUS I.

Principia generalia hunc nexum concernentia.

ARTICULUS II.

Mutua utriusque potestatis jura singillatim determinantur.

ARTICULUS III.

Historia utriusque potestatis nexus.

Caput II.

De relatione ecclesiae ad alienarum confessionum asseclas.

ARTICULUS I.

Principia generalia quoad relationem ecclesiae ad dissidentes.

ARTICULUS II.

Conspectus historicus mutui nexus ecclesiam inter et alias confessiones.

Caput III.

De relatione ecclesiae ad infideles.

PARS SPECIALIS.

LIBER I.

De ecclesiae constitutione et juribus ad eam pertinentibus.

Sectio I.

De statu ecclesiae communi seu laicali.

Sectio II.

De statu clericali.

Caput I.

De aditu ad statum clericalem seu de Ordinatione.

Caput II.

De effectibus ordinationis.

Sectio III.

De statu ecclesiastico eximie tali seu de sacris officiis et beneficiis.

Caput I.

De officiis et beneficiis ecclesiasticis in genere.

Caput II.

De beneficiorum provisione canonica.

Caput III.

De modis vacandi et amittendi beneficia.

Sectio IV.

De magistratuum ecclesiasticorum gradatione hierarchica.

Caput I.

De Romano Pontifice ejusque adjutoribus.

Caput II.

De Patriarchis, Primatibus et Metropolitis.

Caput III.

De episcopis et eorundem adjutoribus.

Caput IV.

De praesulum ecclesiasticorum conjunctione in Conciliis.

Sectio V.

De statu religioso.

Sectio VI.

De minoribus in ecclesia societatibus et institutis.

LIBER II.

De gubernatione ecclesiae, et de juribus ad eam pertinentibus.

Sectio I.

De administrando s. magisterio.

Sectio II.

De administrando s. ministerio.

SUBSECTIO I.

De sacramentis.

TRACTATUS I.

De sex prioribus sacramentis (remissive).

TRACTATUS II.

De matrimonio.

Caput I.

Notiones generales de matrimonio.

Caput II.

De matrimonio contrahendo.

ARTICULUS I.

De sponsalibus.

ARTICULUS III.

De proclamationibus et de examine sponsorum.

ARTICULUS III.

De impedimentis matrimonii.

PUNCTUM I.

De impedimentis dirimentibus.

A. De iis, quae sunt juris privati.

Caput III.

De rebus ecclesiae temporalibus.

ARTICULUS I.

De bonis ecclesiae in genere.

ARTICULUS II.

De bonis ac reditibus clericorum.

ARTICULUS III.

De bonis ac reditibus ecclesiarum.

Index
Nominum et Verborum.

Numerus paginam, n. subjectam notam, () appendicem disignat.

A.

D.

E.

N.

O.

P.

Q.

R.

V.

W.

PROLEGOMENA.

§. 1.

Notio juris.

Priusquam ipsam juris sacri, quam meditor, explanationem exordiar, haud abs re me facturum censeo, si, aliquantisper in vestibulo haerens, quaedam scitu necessaria, et quidem inprimis tum de notione juris in genere, tum de ejusdem origine praemisero. Nam (prout J. C. Gajus in exordio Pandectarum praefatur) *inconveniens* esset, *omissis initiis .... atque illotis, ut ita dixerim manibus, protinus materiam interpretationis tractare*, quia *istae praefationes et libentius nos ad lectionem propositae materiae inducunt, et cum ibi devenerimus, evidentiorem praestant intellectum.*[1]) Itaque, ut Epictetus monet, *initium doctrinae sit consideratio nominis.*

1. Jus etymologice derivari solet 1mo a *jussu* seu *jubendo*[2]), quasi jus idem sit ac jussum superioris, vel lex tamquam regula justi seu id, quod *rectificat;* in hoc sensu v. g. dicitur: *corpus juris, ignorantia juris, jus naturale, positivum* etc. Derivatur 2do a *justitia*[3]), quae est humanarum actionum cum lege conformitas, sive illud, quod legi convenienter et proin *recte factum est.* — Accuratius loquendo jus *objective* seu in se consideratum est systema normarum, per quas ordo exterior vitae socialis hominum **Jus etymologice** **Jus objective sumtum.**

---

[1]) 1. lib. 2. tit. 3.

[2]) Suarez de legg. l. 1. cap. 2.

[3]) Ulpian. l. 1. D. de just. et jure: „est autem jus a justitia appellatum." — S. August. in Ps. 145. „jus enim est, quod justum est." — Exinde ulteriores hujus nominis derivationes explicantur, secundum quas jus denotat vel sententiam a judice pronuntiatam (jus dicere), vel ipsum locum seu forum, ubi causae agitantur (in jus vocare, in jus ambulare), vel artem seu scientiam juris („Jus est ars boni et aequi" L. 1. D. de J. et J.) et similia.

ad finem proximum societatis dirigitur. Videlicet omne jus ex hominum socialitate oritur. Etenim Deus homines socialiter vivere fecit et certo ordine colligatos esse voluit. Est autem duplex cujusvis in mutuo hominum convictu relatio seu connexio, scilicet, tum ad alias personas singulares tum ad societatem (sive domesticam sive civilem), cujus ille membrum existit.[4] Jam vero huic duplici relationi etiam actiones externae uniuscujusque conformari debent. Ut hoc fiat, certis regulis seu legibus opus est, quibus mutua civium relatio et exterior operatio rectificatur. Ex observatione harum legum, quae partim a Deo partim a legitima auctoritate humana descendunt (§. 2.), ille ordo juris in externa hominum consociatione enascitur, qui, ut societas subsistere possit, plane necessarius est.[5] Est ergo jus *complexus normarum (sive a divina sive ab humana auctoritate derivatarum), quibus actiones exteriores singulorum in relatione tum ad alias personas singulares, tum ad societatem ordinantur, ut societas et conservari et finem suum assequi possit.*[6])

Jus subjective consideratum.

Ex jure *objective* sumto manifestum fit, quid sit jus *subjective* seu in certo subjecto consideratum. Est nimirum *facultas aliquid agendi, omittendi vel alterum obligandi ad aliquid dandum,*

---

[4]) „Justitia (jus) ordinat hominem in comparatione ad alium, quod quidem esse potest dupliciter: uno modo ad alium singulariter consideratum, alio modo ad alium in communi" s. Thomas 2. 2. qu. 58. art. 5.

[5]) Eodem prorsus modo, quo ordo physicus legibus physicis dirigitur.

[6]) Ex quibus pronum est concludere: 1. Quod jus stricte neque circa ea, quae ad Deum sunt, neque circa ea, quae ad ipsum agentem sunt, tanquam circa suam materiam versetur. Nemo enim intuitu sive Dei sive sui ipsius proprie jus habere dicitur. Siquidem jus, quia ordinat hominem in iis, quae ad alterum sunt, quandam aequalitatem supponit ideoque relationem inter duas personas humanas exposcit. „Illud enim in opere nostro dicitur esse justum, quod respondet secundum aliquam aequalitatem alteri, puta recompensatio mercedis debitae pro servitio impenso." s. Thom. l. c. qu. 57. art. 1. „Deo non possumus aequivalens recompensare." Idem. 2. Quod per jus nonnisi actiones externae ordinentur, nam sensa pertinent ad ordinem moralem. 3. Quod nec omnes ipsae actiones externae subjiciantur ordini juris sed illae tantum, quae, ut societas subsistere possit, absolute urgeri debent, quaeque illud sibi peculiare habent, ut per aliquam aequalitatem mathematice determinatae sint et praeterea vi physica evinci possint. Ex quibus clarescit, quomodo ordo moralis et ordo juris ab invicem differant. 4. Quod jus proxime nonnisi temporalem destinationem respiciat, nempe pacem, tranquillitatem et securitatem civium procurando.

faciendum aut omittendum. In hoc sensu dicitur aliquis *conservare jus suum, uti jure suo, jus suum transferre in alium, laedere jus alienum* etc. In hoc sensu singulis hominibus jus competere, sic probatur. Homo ad imaginem Dei conditus, et libere ad aeternam destinationem tendens, ex una parte quadam *relativa independentia* seu libertate frui debet, vi cujus nemini concessum est, personam, vitam, libertatem, bona fortunae famaeque illius laedere aut ipsum usum horum bonorum perturbare. Ex altera parte alios ab aliis *dependentes* in societate conspicimus, qui proin ea omnia praestare tenentur, quae huic dependentiae congruunt. Ex dicta hominis *independentia* oritur facultas ea omnia libere agendi vel omittendi, quae limites hujus independentiae non excedunt; *ex dependentia* vero aliorum ab ipso enascitur facultas, eosdem obligandi, ut ea praestent vel omittant, quae vi hujus dependentiae praestare vel omittere tenentur. Igitur unicuique certa libertatum moralium mensura seu *sphaera juris* competit, quam ceteri omnes revereri tenentur.

Jus seu potestas obligandi alterum ad actionem vel omissionem actionis vocatur *activum*, actio vero vel omissio actionis ab altero praestanda dicitur jus *passivum*. Jus passivum unius est correlativum juri activo alterius, quia alterum alteri respondet, non in eodem subjecto sed in diversis, seu juri respondet obligatio aliquid faciendi vel omittendi, quod jus passivum vocatur *officium juris* seu *debitum*. In jure canonico, prout in cujuslibet juris disciplina, tum libertates tum obligationes explicandae veniunt. [7]) **Jus activum et passivum.**

Ex ordine juris rite servato resultat *justitia*, quae est vel *generalis* vel *particularis*. Justitia *generalis* est virtus boni civis, per quam ordinantur actus omnium virtutum ad bonum commune.[8]) Justitia *particularis* definitur, quod sit constans et perpetua voluntas jus suum unicuique tribuendi.[9]) Et haec est vel commutativa vel distributiva vel legalis, quibus speciebus demum vindicativa adjungi solet.[10]) **Justitia.**

---

[7]) Cfr. Zallinger instit. juris natur. p. 31. — Ceterum libertates et obligationes haud raro coincidunt, quotiescunque nempe aliquis jus suum activum exequi stricte tenetur, cujus generis e. g. pleraque praesulum ecclesiasticorum sunt jura, quibus citra piaculum renuntiare non licet.

[8]) S. Thomas l. c. q. 58 art. 5. 6.

[9]) S. Thomas l. c. art. 1.: „Justitia est habitus, secundum quem aliquis constanti et perpetua voluntate jus suum unicuique tribuit."

[10]) Justitia commutativa ordinat cives in communitate ad invicem, ut quilibet servet jus alterius. Huic proprium est, ut servet

I. Sententiae falsae.

2. *De origine et fundamento juris.* Quaestio maximi momenti est, quae agitatur de origine et ultima ratione juris. Catholice sentientes jus ab ipso Deo repetunt, adversarii vero Deum, religionem, ipsam vel morum honestatem a jure exterminare nituntur. Hi nempe, ab hominis adaequata consideratione recedentes, et a Deo omnis juris fonte deficientes, diversa de juris origine systemata statuunt aut omnino falsa, aut saltem inadaequata, quibus nimirum *ultima* juris ratio haud explicatur.

Systemata inadaequata.

a) *Ultima* juris ratio non explicatur in sententia eorum, qui omne jus inter homines deducunt aut ex hominum socialitate, aut ex necessitate salutis publicae, aut ex dictamine rationis vel conscientiae etc. Hujusmodi causae non sunt *ultimae,* quia statutis hisce sententiis, ulterior semper quaestio exurgit: Cur socialitatis causa certa jura servari oportet? cur salus publica curanda est? cur rationis lumen aut conscientiae ductum sequi tenemur? etc. Recta et *ultima* horum ratio est voluntas Dei, qui vult, nos aliorum jura revereri ac salutem publicam pro viribus procurare, in omnibus denique ductum rationis sequi.

Systemata falsa.

b) Systemata prorsus falsa sunt:

α. Doctrina Hobbesii, qui fundamentum omnis juris ponit in jure conservandi se quibuscunque modis. Ex tali egoismi principio nedum jus sed potius bellum omnium in omnes fluere, manifestum est.

β. Doctrina moderna pseudo-politicorum, quorum alii jus omne ab imperantium, alii a populi voluntate deducunt, docentes, hoc praecise jus esse, quod legibus reipublicae statuatur et hisce legibus absolute obtemperandum esse. Sed doctrina haec (necessario fluens ex principio status, qui dicitur atheus) qua statuitur voluntatem humanam

---

aequalitatem perfectam et arithmeticam, scil. ut quantum acceptum fuerit, tantundem vicissim detur aut restituatur. S. Thom. l. c. qu. 60. art. 2. Schmalzgrueber, Jus canon. Prooem. n. 12. Justitia distributiva ordinat communitatem ad cives, quippe quae distribuit tam onera quam bona reipublicae juxta proportionem meritorum, facultatum et virium. Hinc eadem non constituit aequalitatem perfectam et arithmeticam, sed geometricam et proportionalem. Justitia legalis ordinat cives ad communitatem, quippe quae respicit primo et per se bonum communitatis, cujus quis membrum existit, obtinendum per legum observantiam. Justitia vindicativa per inflictionem poenae commeritae bonum commune procurat. Haec justitiae legalis quasi executivam constituit.

qua talem esse fontem juris, non tantum religioni[11]), sed etiam rectae rationi adversatur. Sana etenim philosophia docet, dari aeterna et immutabilia juris principia, quibus omnes leges humanae necessario congruere debent, ut leges dici possint. Quaecunque hominum ordinationes, si istis principiis adversantur, tam parum exhibent juris ideam, ut istiusmodi leges potius *injusta* sint hominum placita, neque ullam obligationem possint inducere. Igitur cujusque hominis, vel societatis humanae voluntas non potest esse fons ultimus juris. Dici vix potest, quam perversa, quam exitiosa sit haec aevi nostri doctrina.[12])

γ. Doctrina a modernis pantheismi, materialismi et fatalismi discipulis proposita, qua jus cum potestate physica, vel cum violentia feliciter perpetrata, plane confunditur. Ipsorum antesignanus est Spinoza, qui docuit: „Qui imperium tenent jus habent ad omnia." Hi fontem omnis juris ultimum nunc jura *virium* esse dicunt, nunc facta, uti dicunt, *consummata*, nunc *fortunatam facti injustitiam* i. e. ipsam laesionem juris prospere in exitum deductam. Jus vero ab honestis gentibus conditum nihil aliud ipsis est, nisi injusta voluntas, quae debeat omnino contemni. Hujusmodi doctrinas religioni, sanae rationi, societati humanae e diametro adversari, luce meridiana clarius est. Hinc haud semel a Ss. D. N. Pio IX. sunt proscriptae.[13])

II. Vera sententia.

Sententia unice vera est, ultimam juris rationem a Deo ipso esse repetendam, seu Deum esse auctorem et institutorem juris, et quidem duplici modo: 1) Deus est omnis juris *causa efficiens.* Nam Deus hominem ad imaginem suam creavit, certis facultatibus et bonis instruxit, cum aliis hominibus socialiter vivere fecit, voluitque, ut in certo statu ad aeternam beatitudinem adspiraret.

---

[11]) Syllab. n. 39: „Reipublicae status, utpote omnium jurium origo et fons, jure quodam pollet nullis circumscripto limitibus." In Alloc. sub 8. Dec. 1864 perstringitur sententia docens: „voluntatem populi, publica, quam dicunt opinione, vel alia ratione manifestatam, constituere supremam legem, ab omni divino humanoque jure solutam."

[12]) „Est enim lex secundum Isidorum (Etym. lib. V. cap. 3.) constitutio scripta: et ideo lex non est ipsum jus proprie loquendo, sed aliqualis ratio juris." S. Thomas l. c. qu. 57. art. 1.

[13]) Alloc. 18. Mart. 1861; 9. Jun, 1862; 8. Dec. 1864; Syllab. n. 59: „Jus in materiali facto consistit, et omnia hominum officia sunt nomen inane, et omnia humana facta vim juris habent." n. 61: „Fortunata facti injustitia nullum juris sanctitati detrimentum affert."

His omnibus positis firmus simul ordo juris positus est, ex his rerum complexionibus sponte proveniens, posita est *sphaera juris* unicuique competens, ideoque ab aliis reverenda, positum est ergo jus; proindeque Deus ipse est auctor juris. — 2) Deus est *causa* juris *exemplaris*. Nimirum lex increata in Deo, quae nihil aliud est, nisi sapientia divina, dirigens creaturas ad suum finem, est exemplar, cum quo humanas leges conformari oportet, et a quo justitiam et aequitatem accipiunt. Probatur ex antecedenti. Nam si voluntas Dei est primarius fons juris, omnes humanae leges ad voluntatem Dei, seu ad legem Dei aeternam conformari debent. Quodsi ab ea deflectant, injustae sunt. Confirmatur ex sententia proscripta: „Minime opus est, ut humanae leges ad naturae jus conformentur, aut obligandi vim a Deo accipiant" (Syllab. n. 56). — Ergo jus sub omni respectu Deum habet auctorem, seu summa et ultima ratio omnium libertatum et obligationum in jure fundatarum a Deo capienda est.

Corollaria: a. Jus et religio, utut ab invicem differunt, ex uno eodemque tamen fonte dimanant, ideoque arctissimo nexu conjunguntur. — b. Observantia juris est pars officiorum, quae homini christiano incumbunt. — c. Ex dictis clarescit, quam perverse sentiant, qui abstrahendo a Deo et ultima hominis destinatione, fundamentum juris inquirunt, divinique Numinis metum ac religionem a jure eliminare student. Tali ratione omne robur adimitur juri, illudque necessaria sanctione privatur; sicque, fundamento jurium everso, totum jus humanum imo vel ipsa humana societas corruat, necesse est.

§. 2.

Diversae juris species.

Juris divisiones. Jus generatim sumtum in varias species distribuitur.

Jus naturale. 1. Dividitur in naturale et positivum. *Jus naturale* seu naturae constat iis legibus, quae ita necessario ex creaturarum essentia manant, ut non possint non existere. Dicitur lex seu jus naturae, *primo* quia rerum conditarum naturae ita conveniens est, ut necessario ex ipsa fluat. *Secundo* quia naturae hominum ita congenitum est, ut cuilibet rationis capaci ejusdem principia saltem primaria innotescant.[1]) Proinde definiri potest: Lex aeterna

[1]) Hinc s. Paulus (Rom. 2. 15.) dicit, hanc legem scriptam esse in cordibus hominum; cui et ipsi gentiles assentiunt. „Est ergo (ita

et immutabilis a Deo tanquam naturae humanae auctore emanans, per lumen rationis cognita et ad operandum convenienter dirigens. Ceterum jus naturae quodammodo fons est omnis alterius juris et haec est ratio, cur Tullius naturam stirpem omnium jurium adpellaverit.

Jus positivum constat legibus libera voluntate sive Dei sive hominum conditis. Discrimen utriusque per se patet. Jus enim naturae immutabile est et ex rerum essentia et constitutione intrinseca provenit. Jus vero positivum variabile est, quia ex libera legislatoris voluntate descendit, qui leges suas locorum, temporum, personarum aliarumque circumstantiarum exigentiae accomodat. Jus positivum.

2. Jus positivum subdividitur in *divinum*, quod a Deo vel Christo homine-Deo, et *humanum*, quod proxime ab humana auctoritate conditum est. Utrumque cum sit accidentale et potuerit non constitui, rationis humanae lumine haud innotescit sed aliis mediis promulgari debet. Divinum et humanum.

3. Humani juris triplex distinguitur species: jus ecclesiasticum, jus gentium et jus civile. Species juris humani.

Jus *ecclesiasticum* ex parte potiori quidem est humanum. Primaria autem principia a Christo constituta ideoque auctoritatis divinae sunt ac praeterea codices ecclesiastici haud pauca continent decreta juris divini tum naturalis tum positivi.

Jus *gentium* (a Grotio aliisque post ipsum scriptoribus in specialem disciplinam redactum) est illud, quo gentes fere omnes saltem cultae in suo convictu utuntur. Jus gentium ex parte quidem *naturaliter* a Deo mentibus hominum inditum est et lumine rationis innotescit; sed, humanis utilitatibus aut necessitatibus exigentibus, populi praeterea vel moribus et usu constanti vel expressis verbis in quaedam mutua commercia et jura convenerunt ad ipsorum felicitatem et commoditatem ordinata (jus gentium primarium et secundarium). Hujus exempla sunt: incolumitas legatorum, jus bellum gerendi ad vindicandam injuriam aut ob damnum ab alio populo illatum; belli solemnis denuntiatio; jus sepulturae, vi cujus cadavera terrae mandari debent etc.

Seneca [epist. 65. ad Lucilium] jus naturae describit) a Deo tanquam naturae auctore impressum inditumque cordibus nostris, per quod secundum dictamen rationis practicae actus humanos liberos ad bonum justumque dirigimus." Cicero (pro Milone) jus naturale dicit „legem non scriptam, quam non didicimus, legimus, verum ex ipsa natura hausimus, accepimus, expressimus; ad quam non docti sed facti; non instituti sed imbuti sumus.

Jus *civile* stricte sumtum constat legibus positivis in bonum temporale civium alicujus reipublicae auctoritate civili latis. Verum sicut in jure ecelesiastico ita et in codicibus civilibus haud paucae res injunguntur subditis, quae ad jus vel naturale vel positivum pertinent.

§. 3.

Juris ecclesiastici notio.

Definitio. 1. Jus ecclesiasticum objective spectatum definiri potest: *Complexus legum ab ecclesia Christi per episcopos, praesertim vero per Romanum Pontificem conditarum, quibus ordo externus ecclesiae determinatur et actiones fidelium diriguntur ad finem ecclesiae proprium.*

Dicitur a) *Complexus legum.* Jus ecclesiasticum non continet consilia tantum et suasiones[1]), sed leges stricte tales, ad quas observandas fideles etiam judicio externo et poenis cogi a rectoribus ecclesiae possunt. Et hae leges determinant tum jus objectivum ecclesiae tum singulorum et libertates et juris officia.

b) *Ab ecclesia per episcopos etc. conditarum.* Nam sicut in qualibet republica exstat potestas legislativa, sic etiam ecclesia Christi, utpote quae est societas externa, visibilis, distincta et per se stans, potestate publica et rectoria est instructa, suosque legitimos habet legislatores, nimirum episcopos et praesertim R. Pontificem. R. Pontifex et concilia oecumenica leges universales statuunt. Leges vero particulares ab episcopis singulatim et ab aliis e. g. praelatis inferioribus dantur.[2])

---

1) „Auctorem fidei" N. 5. Nonnulli canonistae moderni in concipienda juris eccles. notione aberrant, eo quod jus ecclesiae intrinsecum et naturae sua proprium non agnoscant, alia jura ipsi non addicentes, quam quae a societate civili ei tribuantur. Hi aquam jam ab initio, seu jam in primo fonte turbidam faciunt. Cfr. infra §. 27.

2) Canonistae antiquiores has leges particulares ad jus canonicum non solent referre, sed eas dumtaxat leges, quae ab auctoritate in universos fideles jurisdictionem habente conditae vel firmatae sunt. Hinc jus eccles. paullo arctius concipiunt tanquam systema legum a suprema auctoritate conditarum etc., dum nonnulli ex recentioribus juris eccles. conceptum latius sumunt, illud definientes: Complexio legum a quocunque potestatem legislativam in ecclesia habente, conditarum.

c) *Et praesertim per Rom. Pontificem..* Tanta siquidem est R. Pontificis potestas, ut omnes leges ecclesiae *universales* vim non obtineant, nisi aut immediate ab eo condantur, aut, accedente ipsius auctoritate, adprobentur et firmentur.[3])

d) *Quibus ordo externus ecclesiae determinatur.* Non omnia ecclesiae praescripta ad jus ecclesiasticum pertinent, sed ea dumtaxat, quae ordinem juris seu politiam ecclesiae spectant. Hinc actus, quorum objectum externe cognosci haud potest e. g. effectus, essentia, dispensatio Sacramentorum non sunt de materia juris canonici.[4]) Porro non quaevis officia quae legibus ecclesiasticis respondent, sunt officia proprie talia, sed ea dumtaxat, quorum transgressio ordinem ecclesiae essentialiter laedit. Et haec sola coactioni ecclesiae subsunt.

e) *Fidelium actiones diriguntur ad finem ecclesiae proprium.* Quibus verbis enuntiantur juris ecclesiastici subjectum, objectum, forma et finis. *Subjectum* sunt omnes fideles. *Objectum materiale* sunt actiones fidelium, dirigendae per leges. *Forma* seu *objectum formale* est rectitudo, quae per legum directionem in fidelium actus inducitur. *Finis proximus* est bonum societatis christianae, seu justitia christianorum, maxime in actibus externis relucens. *Finis remotus* est aeterna beatitudo.

2. Varia sunt nomina, quibus jus ecclesiasticum donari usuvenit. Dicitur **Nomina.**

a) jus *sacrum* ab *auctore* suo, qui est persona sacra, nempe Christus et ecclesiastica potestas ab ipso instituta; a *materia*,

---

[3]) Insignis isthaec Pontificis potestas ab auctoribus interdum in ipsa definitione exprimi solet. Jus canonicum, ajunt, est „jus positivum, quod a summis Pontificibus constitutum vel adprobatum, ecclesiae traditum, fideles proxime ad cultum divinum, pacem et justitiam christianam conservandam, ultimato autem ad aeternam beatitudinem tanquam ad ultimum finem consequendam dirigit." Schmalzgrueber in Prooem. — Bouix (de principiis juris canonici Monaster. 1853. p. 53) jus can. definit: „Complexio legum auctoritate Papae firmatarum, quibus fideles ad finem ecclesiae proprium dirigantur."

[4]) Generatim Sacramenta, caeremoniae etc., per se non sunt materia juris sed eatenus tantum, quatenus istiusmodi actiones relationem aliquam juridicam connexam habent e. g. baptismus, quatenus est janua, per quam homo ingreditur in ecclesiam; ordinatio in tantum est materia juris, in quantum illius tum conditiones tum effectus juridice consideranda sunt.

de qua tractat; a *fine*, ad quem dirigit, qui est commune bonum et beatitudo aeterna fidelium.

b) Jus *divinum*, non quod vere divinum sit (est enim a parte potiori humanum), sed quia vel continet quaedam decerpta ex s. litteris, vel quia leges sunt conclusiones deductae ex principiis legis divinae, vel quia influente Spiritu s. ab ecclesia sunt conditae.

c) Jus *pontificium* partim ut opponatur juri caesareo seu civili, partim, ut hac denominatione auctoritas Papae in condendis ecclesiae legibus significetur, quae tanta est, ut omne jus universale a sola ipsius voluntate suum robur obtineat ab eoque institutum, collectum, vel approbatum esse debeat, juxta antea dicta.

d) Jus *canonicum* a voce graeca *canon*, quae proprie architectorum aliorumque opificum instrumentum ad lineas dirigendas indicat, tropice vero regulam seu normam, cui actiones nostrae debent conformari, denotat. Etymologice hoc nomen omnes leges, etiam civiles, comprehendit, sed ex recepto stylo *canones* ad solas constitutiones ecclesiasticas restringuntur, voce autem *legum* ordinationes etiam civiles denotantur. [5]) In hoc sensu exclusivo jam concilia Ancyranum (314) et Nicaenum I. nomen canonis usurparunt.

e) Tandem vocatur jus *ecclesiasticum* tum ratione materiae, quia agit de rebus et personis ecclesiasticis, tum ratione originis, quia a superioribus ecclesiasticis sancitum est. Nomina *juris canonici* et *juris ecclesiastici* a nonnullis scriptoribus promiscue usurpantur. At stricte loquendo in eo differunt, ut *jus canonicum* restringatur ad leges in corpore juris canonici contentas, *jus* autem *ecclesiasticum* etiam extendatur ad leges, quae clauso jam corpore juris sunt confectae [6]).

---

[5]) Gratianus ad d. 3. in princ. §. 1: „Ecclesiastica constitutio canonis nomine censetur,“ Ib. ad. c. 2: „Canonum alii sunt decreta Pontificum, alii statuta conciliorum.“

[6]) Nomenclatio juris canonici, jam saeculo 8. occurrens, frequentari coepit, ex quo variae collectiones juris liber canonum, corpus canonum etc. inscribi solebant. — Alii jus canonicum et ecclesiasticum ita distinguunt, ut illud eas dumtaxat normas comprehendere censeatur, quae ab ecclesiastica potestate sunt constitutae, hoc vero pro complexu omnium prorsus legum accipiatur, quae ad disciplinam ecclesiae externam pertinent, etiam earum, quae a potestate civili in ordine ad politiam ecclesiasticam sunt sancitae. In hac acceptione jus ecclesiasticum latius patet, quam jus canonicum.

3) Jus canonicum diversimode considerari ac dividi potest. Et quidem dividitur,

a) Ratione *materiae* in jus *publicum* et *privatum*. Illud ecclesiae totius illorumque, qui ecclesiastica potestate instructi sunt, hoc singulorum ecclesiae membrorum jura et obligationes determinat. In qualibet enim republica quaedam publice utilia sunt, quibus salus reipublicae continetur, alia vero ad commodum et utilitatem singulorum pertinent. Jus publicum rursus in internum et externum dividunt; *internum*, quod exhibet constitutionem ecclesiae nexumque rectores ecclesiasticos inter et subditos qua tales; *externum*, quod relationes ecclesiae ad reliquas societates et jura inde profecta explicat.

b) Ratione *ambitus* in commune seu *universale* et *particulare*. Illud pro tota ecclesia latum est et per se ligat universos fideles, eo non obstante, quod nonnulli titulo dispensationis, privilegii et consuetudinis legitimae accidentaliter a communi obligatione eximantur. Nam propterea non cessat ratio et denominatio juris universalis. Particulare vero certis tantum personis vel locis e. g. dioecesibus, provinciis et regnis proprium est atque domesticum. Item dividitur *in jus generale*, quod *omnes* prorsus fideles adstringit, et *singulare*, quod certas dumtaxat personarum classes, vel singulares personas e. g. religiosos, minorennes, academicos etc. concernit. Utrumque esse potest vel universale vel particulare.

c) Ratione *originis* est vel *divinum*, quod a Christo aut ab apostolis nomine Christi latum, vel *humanum*, quod a magistratibus ecclesiae conditum est.

d) Ratione *temporis* dispesci solet in *antiquum*, quod leges ecclesiasticas inde ab ecclesiae incunabilis usque ad Gratiani decretum (1151) editas continet: in *novissimum*, quod leges a Concilio Tridentino sancitas et post hoc tempus editas complectitur. Nonnulli *juris novi* epocham a falsarum decretalium collectione, quae circa medium saeculi 9. in lucem prodiit, exordiuntur. Isti volunt, per falsas decretales veterem disciplinam in deterius commutatam novumque jus canonicum per eas inductum fuisse. Sed errant et in erro-

---

Verum, quod bene notandum, leges a potestate civili injuste ecclesiae obtrusae perperam ceu pars juris ecclesiastci considerantur, quia potius usurpationem juris quam jus exprimunt.

rem ducunt, qui in hoc sensu de *jure novo* sive per Isidori falsationem sive per Gratiani decretum in orbem christianum introducto loquuntur. Nam rigorose loquendo non datur jus antiquum, novum atque novissimum, sed quoad substantiam idem semper jus est, potestque haec distinctio nonnisi in hunc finem admitti, ut historicae juris ecclesiastici vicissitudines aliquo modo significentur. [7])

§. 4.

Jus canonicum quatenus est disciplina peculiaris.

1. Disciplina juris canonici, ab ipso jure canonico, seu a complexu legum, eodem discrimine differt, quod inter religionem et religionis scientiam intercedit. Jus canonicum quoad summa capita cum ecclesia ipsa conditum est; juris autem scientia post saeculorum demum decursum excoli coepit, nimirum cum leges ecclesiasticae ab hominibus doctis in ordinem systematicum redigerentur.

Definitio. Igitur disciplina, quae versatur in explicandis juribus ecclesiasticis legibusque, quibus definiuntur, jurisscientia ecclesiastica vocatur, quae proinde non est, nisi *scientifica exhibitio seu cognitio legum ecclesiasticarum* vel prout Zechius eam definit, *systema legum sacrarum*. Patet, haec duo ad scientiam juris sacri pertinere: eruditam et solidam legum ecclesiae cognitionem (in docentibus etiam expositionem) et materiarum dispositionem systematicam, quamvis in jure canonico plus referat, singulas leges bene nosse, quam earum conspectum systematicum mente tenere. — Scientia juris ecclesiastici a nonnullis cum jurisprudentia confunditur; sed haec, accurate loquendo, potius habitus practicus est, nimirum illa dexteritas seu facilitas leges practicas rite interpretandi occurrentesque casus principiis canonicis applicandi, quae subinde etiam jurisperitia nuncupatur.

Munus et officium. 2. De munere juris canonici et methodo, quae in eo tradendo adhiberi debet, haec pauca attigisse sufficiat. [1]) Munus seu officium disciplinae canonicae in eo consistit, ut juris ecclesiastici ex-

---

[7]) Nonnulli epochas ita distribuunt, ut jus antiquum adpellent, quod ante concilium Tridentinum vigebat, novum, quod statuit dicta synodus, novissimum, quod decretis deinceps usque in praesentem diem editis constat. Haud minus in exordienda novissimi juris epocha interlimitatio vacillat.

[1]) Walter K. R. §. 4.

hibeatur substantia, historica evolutio, singularum partium connexio, aliis verbis: necesse est, ut 1) leges vigentes fideliter exponantur; 2) ut earundem discrimina et mutationes per decursum temporum ostendantur; 3) denique ut singula jura legesque cohaerenter ad invicem et ad ecclesiae ideam apto ac genuino ordine pertractentur. Ex quo sequitur, triplicem methodum in institutionibus canonicis adhibendam esse: practicam, historicam, juridico-systematicam. Methodus *practica* legitimo ordine leges vigentes conspectui exhibet, ut ii, qui huic studio incumbunt, claram et distinctam canonum cognitionem sibi acquirant. Methodus *historica* explicat progressum juris, qua ratione leges et institutiones hodie existentes ad praesentem statum devenerint. Denique methodus *juridico-systematica* in eo versatur, ut leges ecclesiae in sua connexione ad invicem, nec non in sua relatione tum ad ideam et spiritum ecclesiae tum ad universalia juris sacri principia explicentur, nunc a principiis singulas leges deducendo, nunc singulas leges ad principia universalia reducendo. Tali modo certa, distinctaque ac pragmatica legum cognitio propinatur et efficitur, ut individualia a fundamentalibus, accidentalia ab essentialibus, temporaria ab immutabilibus distingui possint. Sic demum reverentia canonum et *rationabile* erga eos *obsequium* egregie promovetur. [2])

3. Jurisscientiae sacrae *necessitas*, *utilitas* et *praestantia* ex rationibus qua internis qua externis facile probari potest.

---

[2]) Verum sedulo cavendum ab excessibus et abusibus in adhibenda methodo tum historica tum speculativa. Methodo historica haud recte utuntur, qui jus certa epocha efformatum exemplar ac prototypum omnium temporum esse opinantur atque volunt, ut jus ecclesiae semper et ubique ad normam illius aevi reducatur. Sic e. g. Protestantibus status ecclesiae apostolicae ita placet, ut disciplina deinceps efformata nonnisi corruptela et atra caligo ecclesiae splendorem obnubilans ab ipsis reputetur. Alii vicissim medii aevi disciplinam saeculo etiam nostro attemperari desiderant. — Methodo philosophica abutuntur, qui non ex fontibus genuinis, sed ex suo ingenio ideam ecclesiae ejusdemque jus naturale, uti dicunt, sibi fingunt, sicque ex falsis principiis falsum deducunt juris canonici systema. Cum ecclesia a Christo peculiarem formam et constitutionem acceperit, nihil absurdius cogitari potest, quam si tractationis canonicae exordium ab imaginaria ecclesiae idea desumatur. Omnis philosophiae seu rationis humanae opera in eo collocari debet, ut doctus canonista veram ecclesiae Christi naturam et jus positivum curate scrutetur, claras distinctasque legum notiones formet, propositiones ex principiis deducat, singula legitimo ordine evolvat et quae ad eandem materiam pertinent, quantum nexus rei patitur, conjungere satagat.

Rationes internae. Utilitas pro laicis.

a) Res, quae jurisprudentiae sacrae objectum constituunt, scitu tam utiles atque dignae sunt, ut vel *laicorum* cultorum studia excitare debeant. Mira quippe legibus s. inest sapientia, maturitas et ad suum finem aptitudo. Admirabilis porro est canonum cum dogmatibus congruentia, ita ut leges non nisi corollaria ex principiis dogmaticis deducta esse videantur. Hujus conformitatis cognitio magnam animo ingerit erga ecclesiam aestimationem, propterea quod ex ea perspicuum fit, disciplinam canonicam esse quasi apologiam practicam religionis catholicae. Quodsi omnes cultioris ingenii leges suae reipublicae politicae cognoscere student, certe cujusvis cordati catholici interest, nosse etiam codicem legalem regni Dei, maxime vero illorum, qui causas dicunt vel reipublicae adsunt. — Praeprimis vero *theologiae studiosis* canonum scientia necessaria est. Nam jus ecclesiasticum cum theologia ita cohaeret, ut (ait Berardi) [3]), qui insalutata canonum disciplina theologus audit, theologiae dimidium tantum possideat. — Summae vero tum utilitatis tum necessitatis est studium juris canonici pro *praxi sacerdotali*. Nam jurisprudentia s. meritò Theologia rectrix nuncupatur, quia omnis clerici et sacerdotis vita ea dirigitur. Ex ea sola hauriuntur, quae sacerdoti circa munia, beneficia, jura privilegiaque clericis obvenientia scitu necessaria sunt. Pro administrando etiam poenitentiae sacramento canonum scientia egregie prodest, tum quia vim judicii acuit, tum quia permultas implicatissimorum conscientiae casuum solutiones suppeditat, quas sacerdos sine suo et poenitentium detrimento ignorare non potest. [4]) — Ad munus *parochiale* rite gerendum non mediocrem juris s. peritiam requiri, per se patet, eo quod officia pastoralia non juxta placita proprii sensus sed juxta normas ab ecclesia praescriptas peragi necesse est. Haud raro etiam sacerdoti curato cum magistratu civili certa negotia pertractanda sunt. Idcirco nexum utriusque potestatis ex asse cognitum atque perspectum habere debet, ne aut aliena jura invadat aut propria dimittat. „Hujus igitur studii praesidio destitutus vix communibus clerici officiis rite perfungi, nedum munus aliquod publicum decenter gerere quiverit. [5])"

Necessitas pro clericis. — pro praxi sacerdotali. — pro cura animarum externa.

Summi autem momenti est studium canonicum hac ipsa, qua vivimus, aetate, eoquod inimici ecclesiae nihil inexpertum omittunt, ut ejusdem jura subvertant.

---

[3]) Comment. in jus eccles. praefat.
[4]) Philipps. K. Recht I. p. 25.
[5]) Schenkl Instistitut. p. 60.

b) Juris canonici utilitatem et excellentiam magnis encomiis doctores celebrant [6], dicentes, canones proximum post s. scripturae thesauros locum habere, dignitateque sua et usu omnes alias scientias longo superare ac propterea s. jurisprudentiam vere posse nuncupari scientiam scientiarum. Sed efficacius quam hominum privatorum sententiae (quas enumerare omittimus) nos movere debet ecclesiae auctoritas, quae studium juris canonici clericis non commendavit tantum, sed et imperavit. „Sciant sacerdotes (concil. Tolet. 4. can. 26) scripturas s. et canones et omne opus eorum in praedicatione et doctrina consistat. [7]“ „Nulli sacerdotum liceat canones ignorare.“ [8]) Concludimus cum sententia cl. Pirhing: Quantumcunque labor hic sit difficultate ferreus, utilitate tamen est aureus. Rationes externae.

§. 5.

Scientiae subsidiariae juris canonici.

Scientiae, quae ad utilitatem studii canonici conferunt, sunt cum sacrae tum profanae.

1. Imprimis *disciplinae theologicae* cum jure ecclesiastico ita cohaerent, ut dum aliae lucem in jus canonicum diffundant, aliae, nimirum Theologia moralis et pastoralis, lucem et subsidia mutuentur a jure canonico. Igitur egregias studio s. jurisprudentiae suppetias ferunt: Disciplinae auxiliares. 1. theologicae.

a) *Exegesis biblica,* quia s. scriptura continet quasi lineamenta juris ecclesiastici, sicut vice versa canones (ut ait Petrus Blesensis) sunt supplementa evangeliorum et prophetiarum.

b) Studium *s. Patrum* et *conciliorum*, quia et Patres et concilia sat amplam, quibus jus canonicum constituitur, fontium partem efficiunt.

c) *Theologia dogmatica,* tum quia generatim dogmata sunt fundamenta canonum, tum quia in specie ad complures quaestiones canonicas solvendas principia dogmatica in subsidium vocari necessum est.

d) Fortissimum praesidium et potentissimum subsidium jus canonicum sibi emendicat ab *historia ecclesiastica.* Ea magistra ac duce ortum et progressum juris, incunabula, fata, vicissitudines disciplinae ecclesiasticae edocemur, illa facem prae-

---

6) Cfr. Bouix de principiis juris can. p. 59.
7) c. 1. D. 38.
8) c. 4. ejusdem Dist.

fert, ne tenebris circumfusi in syrtes et scopulos incidamus. — Pariter illae disciplinae, quae studio historiae adjumento sunt, per hoc etiam juri canonico inserviunt, veluti geographia ecclesiastica, scientia statistica, numismatica, heraldica, sphragistica, diplomatica ac praesertim archaeologia, per quam status juris et disciplinae antiquitatis ex professo dilucidatur.

profanae. 2. Disciplinas profanas quod attinet, juris canonici cultor praeprimis juri civili incumbat necesse est. Jus canonicum scite a cl. Phillips annulus nuncupatur, quo jus civile cum theologia connectitur. Sicut enim juris civilis peritus canonum notitia carere nequit, ita nec canonistae jus profanum negligere licet. Quod ex obvia consideratione patet. *Primo* canonistam in jurisprudentia publica universali versatum esse oportet. Undenam enim modos loquendi juridicos addiscet, nisi ex institutionibus juris civilis? Quomodo leges canonicas rite intelliget recteque interpretabitur, si ingenium *juridice* excultum non habet? Quomodo denique in praxi et tribunalibus suam doctrinam exercebit, nisi prima juris civilis elementa calluerit? *Secundo* in specie jurisprudentia tum Romana tum Germanica canonistae necessaria est, quia utraque arcto nexu cum jure ecclesiae cohaeret. Quippe cum ecclesia per imperium Rom. primo diffusa esset, illius legislatio et Romanorum jus mutuo sese per plura saecula compenetrarunt, complures insuper leges civiles in jus eccletiasticum transsumtae sunt, utrumque demum jus in publicis Academiis explanatum est. Hinc ingens utriusque commercium et frequens apud canonistas ad jus civile Romanum recursus. [1])

Multum porro lucis affunditur juri ecclesiastico ex moribus,

---

[1]) De codice juris civilis Romani haec pauca annotasse sufficiat. Cum in imperio Romano novae semper leges ad veteres accessissent (e. g. leges 12 tabularum, plebiscita, senatus consulta, edicta praetorum, placita principum etc.), adeo in immensam tandem excreverunt molem, ut duo pene millia librorum implerent. Quapropter reductio, quam meditatus jam erat Julius Caesar, facta est primo sub Adriano Imperatore, deinde (401) sub Theodosio minore, donec tandem Imperator Justinianus (circ. a. 533) jus universum in unum corpus variis libris distinctum per jurisperitos redigi fecit, quod sub nomine „corporis juris civilis Romani" omnibus notum est. Ejus auctoritas saeculo 12. maxime crevit, quippe cum per totam ferme Europam in scholis et judiciis publice usurpari coepisset. Corpus juris civilis clausum partibus quatuor constat: 1) Digestis seu Pandectis; 2) Institutionibus; 3) Codice; 4) Authentico seu Novellis. Plura desuper habet Bouix l. c. p. 40 seqq. — Vering, Geschichte u. Institutionen des röm. Privatrechtes. II. Aufl. Mainz 1867.

consuetudinibus et legibus antiquis *Germanorum*, maxime ex Capitularibus regum Francorum, utroque speculo Suevico et Saxonico, potisssimum in materiis de feudis, de judiciis, criminibus, juramentis etc., circa quas ecclesia haud pauca Germanorum moribus propria suae legislationi inseruit. [2])

Insuper notitia juris civilis domestici studium juris canonici insigniter juvat, quod per se intelligitur. Nec denique praetereundum, in jure Mosaico aliquarum ecclesiae legum et institutorum initia esse quaerenda.

§. 6.

De juris canonici adminiculis.

Praeter scientias subsidiarias juris s. studioso praesto sunt quaedam adminicula, quae propius huic studio inserviunt, libri nempe et scripta, in quibus de rebus canonicis ex professo disseritur. Vix datur disciplina uberius exculta, quam s. jurisprudentia. Innumeri quippe doctores in ea explananda et perpolienda tempus ac vires insumsere. Equidem haec ingeniorum contentio novissimo tempore aliquatenus remiserat et ipsa scritpa canonica in lucem edita venenatis doctrinis haud raro referta erant. Verum ex aliquot decenniis studium canonicum denuo laetissime reflorescere coepit atque optimae notae doctores hunc campum excolendi provinciam in se susceperunt.

Scripta juris s. studiosis inservientia non ejusdem sunt generis et ordinis. Sunt nimirum haec potissimum:

1) Libri in jurisprudentiam canonicam, in ejus historiam, litteraturam fontesque introducentes. [1])
2) Collectiones fontium juris canonici, nempe conciliorum tum generalium tum particularium. Ex his alio loco quae notatu sunt dignissima indicabuntur. [2])

---

[2]) Phillips: Deutsche Reichs- und Rechtsgeschichte. München 1845.

[1]) e. g. Bouix, de principiis juris can. (Monast. 1853); Doujat Histoire du droit canonique 1677; Riegger Introd. et prolegomena ad jus eccles.; Zech praecognita jur. can. 1766 etc. Cfr. Schulte Lehrbuch p. 98 seqq., ubi diversi generis scripta ad jus eccl. pertinentia, plene et perfecte enumerantur.

[2]) Maassen Geschichte d. Quellen u. der Literatur des Kan. Rechts im Abendl. bis zum Ausgange des Mittelalters. Gratz t. 1. 1870—1871. Walter fontes juris ecclesiastici antiqui et hodierni Bonn 1861.

3) **Collectiones diversarum juris canonici materiarum, repertoria (ordine alphabetico plerumque disposita), scripta periodica, quae continent lucubrationes canonicas.** [3])

4) **Dissertationes in capita quaedam juris s. singularia, quas monographias vocant. Earum mentio in decursu operis fiet.**

5) **Opera systematica juris canonici vel breviori vel fusiori calamo exarata, sive ordinem Decretalium imitantes, sivi alia ratione digesta.** [4])

---

[3]) Ferraris prompta bibliotheca jur. canonici. Edit. Rom. 9 Voll. in 4. Edit. noviss. Mont. Cassin. 1844; Andr. Müller Lexicon des Kirchenrechts. 5. tom. 8; Opera Benedicti XIV. praesertim opus „de synodo dioecesana“ et „institutiones ecclesiasticae; Schmidt Ant. Thesaurus jur. eccles. Würzburg 1772—79; Aschbach, Kirchenlexicon; Wetzer et Welte, Kirchenlexicon; Analecta juris pontificii Rom. 1855 seq.; Acta ex iis decerpta, quae apud s. sedem geruntur etc. Rom. 1865 seq.; Salv. Pallotini Collectio omn. conclusionum et resolutionum, quae . . . s. Congr. Concil. Trid. interpretum 1564—1860 prodierunt ordine alphab. digesta. Rom. 1868 (hactenus 10 fasc. in 4); Moroni, Dizionario di erudizione storico — eccles. 1839 seqq. (compl. 103 vol. 8); Moy et Vering, Archiv des Kirchenrechts. Innsbruck 1857—60 et deinceps Moguntiae. — Sparsim de rebus canon. tractant plures ephemerides catholicae e. g. der Katholik; Tübinger Quartalschrift; Linzer Monatsschrift; Pastoral-Blätter von Augsburg, Bamberg; Brixner Kirchenbl. etc.

[4]) Inter auctores antiquiores memoratu dignissimi sunt: Paul. Laimann † 1635; Augustin. Barbosa † 1649; Gonzalez Tellez † 1670; Ludov. Engel † 1674; Ernest Pirhing (Diling. 1675); ejusdem Synopsis Romae 1849 edita; Prosper Fagnani (doctor caecus oculatissimus); Anaclet. Reiffenstuel † 1704; Jac. Wiestner † 1705; Fr. Schmalzgrueber † 1746; Laur. Vigil. de Nicolis Salisb. 1729; Vit. Pichler † 1733; Ubald. Giraldi Rom. 1769; Car. Seb. Berardi Venet. 1789; Gr. Zallwein † 1766; Joann. Devoti Instit. canon. libri 4. Rom. 1785. Edit. 5. Gandae 1852; Jac. Zallinger Instit. juris eccl. Aug. Vind. 1793. Inter auctores hujus saeculi hos laudasse sufficiet: Ex Italis: Soglia Inst. jur. publ. eccl. Lauret. 1844. Inst. juris priv. et publ. Paris 1859 seq.; Tarquini Inst. juris publ. Rom. 1868; Pecorelli Juris eccl., maxime privati Instit. cet. Neapoli 1847; Ferrante Elementa jur. can. Rom. 1854; Ferrari Summa instit. canonic. Genuae 1847; Nardi Elementi di diritto eccl. Padova 1854; Vascotti Enchirid. juris can. Rom. 1852; Ex Germanis: Frei, Krit. Commentar d. Kirchenrechts. 1823—26; Schenkl, Inst. juris eccl. Edit. 11. Ratisb. 1853; Walter, Lehrbuch d. Kirchenr. 14. Aufl. 1871. v. Gerlach; Permaneder, Handb. d. Kath. Kirchenr. 4. Aufl. v. Silbernagl; Phillips, Kirchenr. Regensb. 1845 seq. (Opus incompletum constans tom. 7). Ejusdem: Lehrb. d. Kirchenr. 2. tom.

Per se patet, eos solos juris canon. scriptores tuto et inoffenso pede a tironibus jurisprudentiae s. percurri posse, qui jus ecclesiae secundum ipsius sensum enucleare studuerunt, et a praeconceptis falsis opinionibus prosus sunt intacti.[5]) Neque illos auctores negligere licet, qui peculiarem patriae disciplinam respiciunt.[6])

Edit. 2. 1872; Rosshirt, Kan. Recht Schaffh. 1857; Schulte, System d. allgem. Kathol. Kirchenr. Giessen 1856; ejusdem: Die Lehre von den Quellen d. Kath. Kirchenr. Giessen 1860; ejusdem: Lehrbuch d. kathol. Kirchenr. Giessen 1868; Gerlach, Lehrb. d. Kath. Kirchenr. Paderborn 1862. Ed. 2; Winkler, Lehrbuch d. K. R. mit besond. Rücks. auf die Schweiz. Luzern 1862. Ex coetu Protestantium praesertim, eoquod juris cath. quoque rationem habeant, nominandi sunt: Richter, Lehrbuch d. kath. u. evang. K. R. Ed. 7. (Dove) 1872; Otto Mejer, Instit. des gemeinen deutschen K. R. Götting. 1856. — Ex Gallis: Card. Gousset, Exposition des principes du droit can. Paris 1859; Bouix Instit. canon. in varios tractatus divisae Paris. Lecoffre; Dupin, Manuel du droit publ. eccles. franc. Paris 1847; Craisson Manuale totius j. c. Ed. 2. Rom. et Bruxell. 1865. Lud. Hueguenin, Expos. methodica jur. can. Paris 1867 etc.

5) Auctores, qui in Curia Romana magni habentur sunt: 1. Ex Italis: Fagnani, Monacelli, Card. Petra, Card. de Luca, Ferraris, Riganti, Devoti etc. 2. Ex Hispanis: Gonzalez Tellez, Barbosa, Suarez. 3. Ex Germanis: Pirhing, Engel, Reiffenstuel, Schmalzgrueber, Zallinger, Leuren etc.

6) Omnes fere juris s. scriptores jus patrium singulariter attendere solent, sed non omnes aeque diffuse. In Imperio Austriaco auctores ratione tam temporis quam doctrinae in duas classes distribui possunt. Prior eos comprehendit, qui doctrinas ab Imperatore Josepho II. nomen mutuatas defendunt, e quorum numero sunt: Eibel, Rautenstrauch, Riegger, Pehem, Rechberger aliique, quos Febronianos rectius quam catholicos dixeris. Praedecessorum suorum placita minus recta mitigavit quidem, sed non prorsus rejecit: Helfert, Handbuch d. Kirchenrechts etc. 3. Aufl. Prag 1845. Ad alteram speciem pertinent, qui novissimo hoc tempore, sanioribus innixi principiis, campum jurisprudentiae cum singulari ad jus patrium attentione excoluerunt. Nimirum: Theodor. Pachmann, „Lehrbuch des Kirchenrechtes", Wien 1863, 1866. 3. Aufl. J. A. Schöpf, „Handbuch des kathol. Kirchenrechtes." Schaffhausen 1866. 4 tom. Ginzel, „Handbuch d. neuesten in Oesterreich geltenden K. Rechts." Wien 1857—62. 2 tom. Cherrier, „Enchiridion juris ecclesiastici etc." Pest. 1855· Porubsky, „Jus ecclesiasticum Catholicorum", Ed. 2. Agriae 1858. Hi duo auctores disciplinae regni Hungarici peculiarem rationem habuerunt.

§. 7.

Ordo dicendorum.

Varia systemata.

1. Ut jus canonicum fructuose pertractetur, justus ac genuinus ordo necessarius est, quo materiae ita disponuntur, ut omnia in uno quasi conspectu posita videantur. Varia apud varios auctores systemata rerumque partitiones reperiuntur. Complures auctores, imprimis ex vetustioribus, in libris suis eum sequuntur ordinem, quem Gregorius IX. in quinque libris Decretalium adoptavit, quique in subsequentibus corporis juris canonici partibus pariter observatur. In hac partitione universa s. jurisprudentia ad quinque capita reducitur, quae versu continentur:

„Judex, judicium, clerus, connubia, crimen."

Praeter hanc aliae successive divisiones ab auctoribus introductae sunt. Sic v. c. diu invaluit et adhucdum in usu est systema illud, quod ab institutionibus Justiniani desumtum, universam materiam in tres partes, nempe de personis, rebus et actionibus dispertit. Celebris itidem est partitio, qua Schenkl, Rechberger aliique quam plurimi usi sunt, qui jus ecclesiasticum dividunt in publicum et privatum, cujus divisionis jam supra (§. 3) mentio facta est. Omissis aliis jus s. partiendi modis, a recentioribus auctoribus saepe ingeniose magis quam utiliter excogitatis, ordinem in hac nostra tractatione servandum non tam explicabimus quam breviter indicabimus, quia materiarum cohaerentia in sermonis decursu per se apertius in oculos cadet.

Systema hujus libri.

2. Igitur universum jus canonicum in duas partes principaliores secabimus.

In parte generali agetur de juris eccl. fontibus tum *cognoscendi*, tum *essendi*, ergo I. de fontibus juris ecclesiastici in sensu proprio. II. De principiis generalibus juris s., seu de jure tum fundamentali tum sociali ecclesiae ad extra.

In parte speciali jura ecclesiae specialia explanabuntur idque duobus libris perficietur. Scilicet quemadmodum intuitu cujusvis reipublicae duae quaestiones principales emergunt: primo quaenam sit ejus constitutio? secundo qua ratione gubernetur? haud secus est in regno Christi, sive ecclesia. Quaeritur enim imprimis, quomodo a Salvatore constituta et organice disposita sit, et quae jura ex originaria ejus constitutione fluant; deinde quomodo regatur et quoad omnia administretur. Duo ergo genera jurium

discerni queunt: eorum, quae cum ecclesiae *constitutione* cohaerent, nec non illorum, quae ad *gubernationem* ecclesiae referuntur. Itaque libro I. constitutionem ecclesiae juraque cum illa cohaerentia enucleabimus, acturi de singulis, quibus ecclesia constituitur membris, scilicet tum de laicis tum de clericis, et quidem hos considerando relate ad ipsorum vitae statum, ad munus et ad hierarchicam gradationem. Libro vero II. jura ad rectam ecclesiae gubernationem pertinentia exhibebimus; ita, ut clare appareat, qua ratione potestas ecclesiae propria nec non singula objecta ad illam pertinentia administrentur.

PARS GENERALIS.

LIBER I.

De fontibus juris ecclesiastici.

§. 8.

Praenotanda.

1. *Punctum quaestionis.* Prima quaestio, quae in limine studii canonici consurgit, est: Quinam sunt fontes genuini, e quibus jus ecclesiae hauriri debet? Haec quaestio duplicem habet sensum. Quaeritur primo: Quaenam est *causa efficiens*, quae jus ecclesiasticum in suo esse produxit eique vim obligatoriam conciliat, seu quis est ultimus quasi latex, ex quo singularum legum rivuli scaturiunt? Respondendum, ultimum quasi fontem juris canonici esse primario voluntatem Christi ecclesiam constituentis, secundario vero auctoritatem legislativam, ecclesiae a Christo concessam. Hae enim duae causae jus canonicum quoad specialem ipsius essentiam, qua exstat, producunt. Christus enim ecclesiae a se fundatae simul jus essentiale impressit sicque auctor primarius juris ecclesiastici censendus est. Ecclesia vero potestate legislativa ab ipso instructa, et autorisata fuit ad ulteriores juris essentialis determinationes et remotiores exinde conclusiones faciendas. Ergo voluntas Christi et potestas ecclesiae legislativa sunt fontes ultimi juris canonici, seu, uti exprimi solet, sunt juris canonici *fontes essendi*. Quaeritur vero secundo: Unde voluntas Christi et ecclesiae legislatio sumenda est, seu quaenam sunt *legitima depositoria*, ex quibus singulae leges rite possunt depromi? Et haec proprie est quaestio, quae in hoc libro nos occupat, nempe investigandi sunt *fontes cognoscendi juris canonici.* [1]

Juris eccl. fontes essendi.

fontes cognoscendi.

---

[1]) Etiam Dogmatici prius, quam singula dogmata evolvunt, de locis theologicis tractant, quae quasi armamentarium sunt, ex quo argumenta sua ad debellandos ecclesiae hostes mutuantur.

2. *Momentum hujus investigationis* per se patet. Si enim ad fictos falsosque fontes recurritur, necessario falsum juris canonici systema inde prodibit. Si non genuinus fons, nec genuinae erunt singulae leges. Hinc qui a falsa jurium origine orditur, in duplicem erroris scopulum impinget: rejiciet fontes genuinos, quia ipsos pro legitimis non habet (quemadmodum e. g. haud pauci decreta summorum Pontificum vel congregationum Romanarum rejecerunt aut vilipenderunt); simul vero eos, qui non sunt legitimi, amplexabitur et veneratione prosequetur indebita.[2]) Momentum.

3. *Conspectus dicendorum.* Sectione I^ma^ recensebimus fontes in ecclesia receptos, at generaliter tantum et quasi in abstracto. Sunt vero fontes isti vel scripti vel non scripti. Ad scriptos pertinent: s. scriptura, decreta conciliorum, constitutiones summorum Pontificum, concordata et leges civiles et variae demum leges particulares. — Ad non scriptos spectant: traditio, consuetudo legalis, auctoritas doctorum, usus forensis et stylus curiae. Omnes fontes non scripti ex spiritu legum scriptarum et ex idea juris homini insita prodierunt. Conspectus.

Sectione II^da^ historia fontium delineabitur ostendeturque, quinam fontes *in concreto* cursu temporis in usum deducti fuerint et adhucdum sint in vigore.

SECTIO I.

Enumeratio fontium juris canonici et auctoritas.

A. Fontes scripti.

§. 9.

I. S. scriptura.

Fontem non quidem uberrimum, at omnium sacratissimum juris canonici s. paginae utriusque Testamenti constituunt, cum notabili tamen utriusque Testamenti differentia. Nam:

1. Scriptura veteris Testamenti proprie loquendo non est *fons* juris canonici, sed *adminiculum* tantum. Non est fons, inquam: quia lex antiqua, mortuâ synagogâ et cum honore se- V. T. proprie non est fons.

Locis istis theologicis aequiparantur fontes juris canonici, qui non sunt, nisi singularum legum sedes et promptuarium.

[2]) Bouix l. c. p. 83.

pultâ [1]), quoad maximam partem pariter mortua est seu abrogata, imo ut Patres ajunt, mortifera quoad ea, quae renovari in ecclesia sine peccato non possent. Triplex scilicet legum genus in illa antiqua salutis oeconomia distinguitur: leges ceremoniales, judiciales et morales. *Lex ceremonialis*, umbra futurorum, seu typos continens venturi Messiae, sole veritatis mundo irradiante, per se sublata est. Similiter *praecepta judicialia*, quibus jura civilia theocratiae Mosaicae determinabantur, sublata synagoga, vigore suo exciderunt. *Lex moralis* non cessavit, sed perpetuo manet; et pauca continet, quae lege naturali non praecipiantur, et valde infrequens est in jure canonico ad antiquam legem moralem recursus. Nihilominus est V. T., etsi non fons, tamen adjumentum, quo instructi leges ecclesiae in multis capitibus clarius cognoscere possumus. *Primo* enim ecclesia aliquas leges V. T., quae ad rectum christianae reipublicae regimen conducere videbantur, in canonum numerum recepit e. g. quoad poenas, quae sancitae fuerant in Exodo (cap. 21. et 22.) contra homicidii, stupri, furti, injuriarum reos. *Secundo* ecclesiae catholicae constitutio in multis similis est societati religiosae Mosaicae A. F., et proinde initia plurium institutorum ecclesiae quaerenda sunt in scriptis A. T. prout v. c. ordo ministrorum hierarchicus, privilegia sacerdotum, irregularitates, immunitates. Igitur etiam hic regula valet: „In vetere Testamento novum latet, in novo vetus patet." At bene semper notanda est observatio canonistae Devoti: „Si qua adhuc vigent (ex V. T.), ea servantur, quod ab ecclesia recepta sunt, non tamquam Mosaicae legis reliquiae, sed tanquam Apostolorum et ecclesiae mandata." [2])

sed tamen adminiculum juris eccl.

N. T. continet jus eccl. fundamentale.

2. Econtra libri N. T. vere et proprie juris ecclesiastici fontem constituunt et quidem ex eo potissimum, quod iis jus ecclesiae fundamentale et constitutivum continetur, ut omnino verum sit, quod in concilio Later IV. de s. scriptura dicitur: „*Ex auctoritatibus V. et N. Testamenti .... processerunt canonicae sanctiones*" [3]). Quae sententia intuitu N. T. paucis dilucidanda est. Nomine juris constitutivi et fundamentalis veniunt illa jura principalia, quae a Christo ipso tanquam summa lineamenta ecclesiae ipsius indita sunt. Dicuntur *fundamentalia,* quia iisdem omnis ulterior legislatio velut suo fundamento inaedificatur. Vocantur

---

[1]) S. Thomas et s. Augustinus v. Devoti I. p. 29.

[2]) L. c. p. 28. — Exemplum habes in conc. Trid. sess. XXIV. can. 3. de matrim.

[3]) c. 24. X. (V. 1.)

porro *constitutiva*, quia cum ipsa ecclesiae constitutione sunt data, seu ipsa idea constitutionis comprehenduntur. Sunt vero haec tria ecclesiae constitutiva sive ecclesiam in suo esse constituentia:

a) Potestas magisterii, ministerii et imperii a Christo ecclesiae concessa;

b) Organismus seu ecclesiae formatio exterior, qua non ex mera fidelium aggregatione sed ex membris invicem sociatis et subjectis consistit;

c) Character seu forma ecclesiae socialis, vi cujus veri nominis societatem juribus socialibus instructam constituit.

Ex hisce tribus constitutivis profluunt jura ecclesiae primaria seu tum leges tum obligationes fundamentales, ut suo loco demonstrabimus. Illic luculenter apparebit, ecclesiam catholicam ab ipso suo divino auctore juribus quibusdam fundamentalibus seu essentialibus esse instructam. Quae cum nobis ex s. scriptura N. T. (utique mediante interpretatione infallibili magisterii Petroapostolici)[4]) innotescant, libri N. F. fontem oppido principalem et nobilissimum juris canonici constituunt, imo recte *instrumenta authentica et tabulae fundationis* ecclesiae vocantur.[5])

§. 10.

2. Conciliorum decreta et summorum Pontificum constitutiones.

Collata est in ecclesiam potestas, legibus fundamentalibus alias plures pro opportunitate temporum et locorum adjiciendi. Residet autem haec potestas in episcopatu, nempe in summo Pontifice pro universa ecclesia; in episcopo pro dioecesi; in congregatione episcoporum item vel pro universa ecclesia, vel pro majori aut minori ejusdem parte. Hinc

1. *Decreta conciliorum* largum juris ecclesiastici fontem efficiunt. Solent vero leges in conciliis sancitae *canones* (*χάνονες, θεσμοί, ὅροι*) dici, nempe relate ad dogmata seu decreta fidei (*διατυπώσεις*). Concilium vero Tridentinum ab usu loquendi hactenus usurpato nonnihil recessit. Disciplinaria quippe statuta a se condita *decreta* adpellavit; illas vero sententias breves, quibus Concilia.

---

[4]) S. scriptura in se ipsa spectata atque avulsa a magisterio authentico non est fons juris canonici. Siquidem Christus eam non tamquam codicem legalem ecclesiae suae reliquit. Jus fundamentale in ipsa contentum quidquid habet auctoritatis, id totum habet ex authentica interpretatione ecclesiae.

[5]) Zallinger jus publicum p. 632.

haereticorum doctrinam perstrinxit, et quae olim anathematismi nuncupatae fuerant, *canonum* nomine superscripsit. Etiam in concilio Vaticano *canones* in hoc sensu usurpantur. Obligant concilia vario modo; conciliorum generalium decreta a sede apostolica confirmata tamquam *canones Spiritu Dei conditi* habentur [1]) et vim legis omnes Christianos obligantis obtinent. Verum hujusmodi canones disciplinares, uti postulat ratio temporum, non raro immutantur, quo spectat illud Augustini: „*Concilia plenaria priora posterioribus immutantur.*“ [2]) Synodi vero particulares per se nonnisi regionem aliquam aut provinciam adstringunt. Permulta tamen decreta conciliorum particularium facta sunt leges universales, accedente auctoritate Pontificis illa extendentis ad universam ecclesiam. [3])

Constitutiones R. Pontificum. 2. Alteram partem juris ecclesiastici scripti efficiunt *Constitutiones summorum Pontificum.* Constitutiones sunt vel dogmaticae vel disciplinares. Disciplinares, de quibus solis loquimur, iterum pro varia sua forma et materia differunt. Nam quod attinet *formam*

Bullae. a) litterae apostolicae nunc *in forma bullae* nunc *in forma brevis* expediri solent. Bullae sunt litterae pontificiae apertae, quae in solemni forma et quidem regulariter in cancellaria pontificia conficiuntur. Nomen habent a sigillo plumbeo, quid documento in filo serico aut canabino appenditur. Scribuntur in pergamena crassa, charactere vetere gothico vel gallico, lingua utplurimum latina. Absque alia inscriptione statim incipiunt cum titulo: „Servus Servorum Dei.“ Negotia minoris, interdum vero etiam majoris momenti per *brevia* expediuntur, quae sunt litterae pontificiae, annullo piscatoris cera rubra obsigillari solitae. Scribuntur in charta vel pergamena alba, charactere latino moderno, nomine Pontificis superscripto. (Brevia.)

b) Spectata materia seu argumento litterae pontificiae sunt vel constitutiones generales vel rescripta. Constitutiones generales ad universam ecclesiam vel saltem ad unam pluresve provincias diriguntur, et quidem variis nominibus, quoad sensum parum discrepantibus [4]), quae sunt e. g. constitutiones, decreta, litterae de-

---

[1]) V. gr. „secundum sanctorum Patrum canones, Spiritu Dei conditos et totius mundi reverentia consecratos“ c. 5. C. XXV. 2.

[2]) De bapt. l. 2. c. 3.

[3]) Cfr. §. 5. not. 3.

[4]) Constitutiones dicuntur, quatenus aliquid permanenter pro ecclesia decernunt; decreta, quae motu proprio; litterae decre-

cretales, encyclicae. Rescripta pro certa causa, persona, loco et tempore quidpiam determinant.

Secundum hanc distinctionem vis obligatoria decretorum Pontificiorum dimetienda est. Videlicet constitutiones *generales* i. e. quae aut universam ecclesiam aut fideles certi cujusdam tractus concernunt, vel omnes omnino vel illius tractus incolas adstringunt, absque ullo discrimine, utrum adhibito vel non adhibito episcoporum aut Cardinalium consilio editae fuerint. Vis isthaec obligatoria tum ex indole Primatus tum ex historia clare evincitur. Qui enim 1mo habet jurisdictionem in aliquam societatem, eo ipso gaudet potestate legislativa in ambitu hujus societatis, ita, ut omnes legibus ejus parere debeant. Potestas enim legislativa inseparabilis est a potestate jurisdictionali, et consequenter qui hac pollet, eo ipso potest omnibus imperare et statutis poenis delinquentes corrigere. Atqui summus Pontifex habet plenam in universam ecclesiam jurisdictionem. Ergo quidquid ab eo decernitur in commune bonum, id apud omnes legis loco oportet esse. 2do Praxis ecclesiae docet, summos Pontifices jam ab antiquissimis ecclesiae saeculis potestatem legislativam exercuisse[5]) suisque decretis parendi necessitatem semper asseruisse.[6]) — Sed quaestio est, utrum etiam illae constitutiones pontificiae inter *generales* referendae sint, quae non *motu proprio* Papae,

Constitutiones generales.

---

tales, quae ex aliorum relatione vel consultatione eduntur (motus proprii et responsa); encyclicae, quatenus ad omnes vel totius orbis vel certae regionis episcopos diriguntur.

[5]) Jam Victor I. (196) super Asiae ecclesias potestatem legislativam sibi attribuit. Eusebius hist. eccl. lib. 5. cap. 23 seqq.

[6]) Siricius (362) vetat, ne haeretici ad fidem conversi rebaptizentur, cum hoc .... missa ad provincias a venerandae memoriae praedecessore meo (Liberio) generalia decreta prohibeant. Coustant Epistolae Rom. Pontificum. col. 624. — S. Leo I. suam ad episcopos Campaniae, Etruriae, Piceni et omnium provinciarum epistolam sic concludit: Si quis fratrum contra haec constituta venire tentaverit et prohibita fuerit ausus admittere, a suo se noverit officio submovendum, nec communionis nostrae futurum esse consortem, qui socius esse noluit disciplinae. Nequid vero sit, quod praetermissum forte a nobis credatur, omnia decretalia constituta, tam beatae recordationis Innocentii, quam omnium decessorum nostrorum, quae de ecclesiasticis ordinibus et canonum sunt promulgata disciplinis, ita a vestra dilectione custodiri mandamus, ut, si quis in illa commiserit, veniam sibi deinceps noverit denegari. (Epist. 4. editio Ballerin. col. 616.)

sed ex relatione, consultatione aut postulatione sive episcoporum sive aliorum edi solent, quae nempe *responsa*, vel *epistolae decretales* nuncupantur. Respondeo 1mo, multoties ejusmodi constitutiones a Pontifice expressis et distinctis verbis ad omnes extendi easque propterea *generalibus* ecclesiae legibus [7]) adnumerari oportere; 2do easdem, etiamsi non ad omnes divulgentur, semper tanquam *authenticas legis interpretationes* habendas et proin ab iis observandas esse, qui certam earum notitiam acceperint. Communiter quippe eo consilio eduntur, ut ad decidendos similes casus inserviant, *quum*, ait Innocentius III., *in similibus causis ceteri teneantur similiter judicare* [8]). Puta, nisi rem dumtaxat particularem concernant, privilegium aliquod concedant etc.; tunc enim ad rescripta pertinent, de quibus aliter sentiendum.

Rescripta. Nimirum illae litterae pontificiae, quae etiam *rescripta* dicuntur (in sensu strictiori), faciunt jus solummodo *particulare*. Rescriptum definitur esse responsum Principis (Papae) scripto datum ad instantiam alicujus pro casu particulari vel pro persona privata. Sunt vero rescripta alia *justitiae*, quibus consulenti jus dubium explicatur, casus deciditur, vel ad alicujus petitionem judex delegatur; alia *gratiae*, queis indulgentia, beneficium privilegium, aut gratia quaecunque conceditur; alia denique *mixta*, quibus et gratia e. g. beneficium ecclesiasticum conceditur et simul executor contra refractarios in hunc finem constituitur. [9])

---

[7]) Glossa Jo. Andreae (Cfr. c. 3. C. de legg. et const. I. 14) sic habet: „sunt haec signa cognoscendae generalis constitutionis: (a) cum edicti vocabulo nuncupatur ... (b) si mittatur venerabili coetui: (c) si praecipitur per omnes populos divulgari, scriptura publice procedente: (d) si dicatur idem in similibus observandum: (e) si lex vel canon appelletur generalis: (f) si jubetur expresse ad omnes pertinere."

[8]) c. 19. X. (II. 27.)

[9]) Quoad rescripta hae potissimum regulae (X. et VI° lib. I. tit. 3. Clem. tit. 2) sunt notandae: 1. Rescripta nulla et valoris expertia censentur: a) ex defectu solemnitatis vel authentiae, puta si desideretur legitima inscriptio, salutationis stylus, sigillum, filum etc. b) Si a personis illegitimis, sc. ab excommunicatis aut haereticis fuerint impetrata. Ceterum rescripta non solum gratiae sed hodie etiam justitiae (Schulte, Quellen p. 98) a quovis etiam pro aliis personis impetrari queunt. c) Ex defectu aut falsitate precum, si nempe preces aut seriem facti non contineant aut veritate non nitantur. Executor rescripti in veritatem precum inquirere, eâque haud inventâ executionem omittere tenetur. Et quidem dolus sive per obreptionem sive per subreptionem commissus rescriptum quoad omnes suas partes vitiat. Statuit enim Innoc. III. (c. 20. X (I. 3.), ut

§. 11.

Fontes juris eccles. particularis.

Fontes juris particularis vel a sola potestate ecclesiastica, vel a sola potestate civili, vel ab utriusque cooperatione derivantur.

1. A sola potestate *ecclesiastica* conduntur *decreta conciliorum provincialium*, quae jus efficiunt pro tota provincia; jus dioecesanum constituunt *statuta synodorum dioecesanarum*, *litterae pastorales* ab episcopo sive ad omnes fideles sive ad clerum tantummodo emissae, *mandata*, *constitutiones*, *ordinationes* etc. sive ab ipsis episcopis sive a collegiis episcopalibus i. e. ab ordinariatibus aut consistoriis editae. Denique collegia seu societates minores ab ecclesia adprobatae, veluti capitula metropolitana et cathedralia, ordines religiosi, aliaque instituta ecclesiastica [1]) proprias sibi leges condere possunt, quae *statuta* nuncupantur. Decreta conciliorum, leges dioecesanae, statuta.

2. A sola potestate *civili* dimanant *leges civiles* ad ordinem ecclesiasticum pertinentes. Hae fontibus juris ecclesiastici non eo sensu adnumerantur, quasi potestatem in sacra solis episcopis propriam participent principes, sed ob illud praecipue, quia plurimae leges civiles v. gr. in corpore juris civilis vel in capitularibus regum Francorum contentae inter *canones* ecclesiae relatae Leges civiles.

---

qui „per fraudem vel malitiam .... falsitatem exprimunt, vel supprimunt veritatem, in suae perversitatis poenam nullum ex iis litteris commodum consequantur." Obreptio autem vel subreptio per simplicitatem aut ignorantiam commissa, rescriptum quoad eam partem tantum, in qua et quidem circa causam finalem error contigit, irritum reddit. — 2. Rescripta valida effectum variis modis sortiuntur. Nimirum gratiae rescripta a die datae seu expeditionis in curia Romana factae, econtra rescripta justitiae a die praesentatae seu insinuationis effectum consequuntur. — 3. Rescripta gratiae (nisi tempus praefixum sit a rescribente) quocunque tempore praesentari possunt executori, quem rescribens designavit. Rescripta etiam justitiae tamdiu praesentari possunt judici a rescribente designato, quamdiu durat jus agendi vel jus excipiendi. Consultum tamen est utriusque generis rescripta intra annum praesentare. — 4. Exspirant rescripta inter alia: morte concedentis re adhuc integra, si sint rescripta justitiae, aut gratiae faciendae, secus si gratiae factae; morte ejus, cujus personae nominatim executio demandata est; morte illius, qui rescriptum gratiae pro se impetravit, secus est in rescriptis justitiae re non amplius integra. Quid sit, si occurrat error nominum, vid. Acta s. S. t. V. p. 27 not.

[1]) Ad haec olim studiorum universitates, confraternitates etc. pertinebant.

seu *canonizatae* sunt. [2]) Praeterea leges saecularis potestatis vim habent: a) ubi princeps qua ecclesiae advocatus leges ecclesiasticas sanctione quoque civili tuetur urgetque vel eas ad exitum deducit [3]); b) quando privilegia ab ecclesia concessa confirmat, vel nova concedit [4]); c) quoties circa res sacras, quae quidpiam civile admixtum habent, ea quae civitatem respiciunt, determinat; d) ubi effectus civiles attribuendi sunt legibus et institutionibus ecclesiae [5]): e) quoties ecclesia tamquam persona privata adinstar aliorum civium in foro civili consideratur e. g: ubi agitur de normis in bonorum acquisitione observandis. Ex quibus clarescit, haud infrequenter hodie in jure sacro ad leges profanas regionum recurri oportere. [6])

Concordata. 3. *Concordata* (Tractatus, Conventa, Concordiae, Conventiones) *sunt pacta inter praesules ecclesiasticos et principes civiles inita et nexum utriusque societatis determinantia.* Principia:

Paciscentes. a) *Paciscentes* ex una parte sunt principes saeculares, ex altera parte episcopi illius territorii, maxime vero summus Pontifex. Et quidem ex parte ecclesiae Concordata, prout hodie in usu sunt, solus Pontifex inire potest, quia ille solus ceu caput ecclesiae potest tum privilegia imperantibus concedere tum disciplinam regionum determinare. Episcopi non possunt statuere nisi quaedam specialia, intra terminos jurisdictionis suae. Ex parte societatis civilis illi intervenire debent, qui potestate rectoria et legifera pollent. Ubi potestas legislativa inter populum et principem divisa est, ibi quantum ad causas mixtas aut res civiles, de quibus juxta regni constitutionem princeps ex se disponere non valet, etiam comitia populum repraesentantia consentire oportet. Sed semper attendenda est uniuscujusque ditionis constitutio fundamentalis. Verumtamen ejusmodi potestatis inter populum et principem facta divisio in Concordata jam antea conclusa non agit retro, ideoque eadem sine injustitia impugnari

---

[2]) Distinguuntur a doctoribus leges (civiles) a s. canonibus approbatae seu canonizatae, reprobatae, et partim adprobatae partim reprobatae. Card. Soglia l. c. I. p. 99 seq.

[3]) Cfr. Dist. 10 et 96 et Art. IX. Concord. Austr.

[4]) E. g. privilegia immunitatum. Cfr. Not. Ecclesiae. N. VII. XV.

[5]) Cfr. Art. XVII. in fin. Concord. Austr.

[6]) Media quippe via incedendum est inter eos, qui nullas in jure eccl. leges civiles admittunt praeter canonisatas, et inter eos, qui saepius edicta Caesarum quam ecclesiae canones allegant. At haec res inferius magis clarescet. — Uberrime de hac materia disserit Schulte, Quellen §. 79.

non possunt a comitiis, serius ad participationem potestatis legiferae vocatis.

b) Ratione *materiae* Concordatis *subjectae*, per ea olim nonnisi quaedam particularia inter paciscentes controversa componi solebant. Sic e. g. Concordatum Calixtinum, a Calixto II. cum imperatore Henrico V. initum, investituras abolevit. Nicolaus V. per Concordata Germaniae, uti dicuntur, lites circa beneficia ecclesiastica eorumque collationem exortas dirimere studuit. Hodie vero generatim mutua utriusque societatis connexio per ea definiri solet. Quem in finem 1° jus et libertas ecclesiae competens in Concordato agnoscitur et solemniter pronuntiatur. 2° Pontifex illi nationi vel principi quaedam privilegia concedit et vicissim princeps certa jura ecclesiae asserit. 3^{io} Materiae, quae sunt controversae singillatim componuntur. Minime vero in Concordatis de juribus Acatholicorum tractari solet, quare non est, cur Protestantes eadem veluti spectra pertimescant. Objectum.

c) *Naturam et indolem* Concordatorum quod attinet, pensanda est eorum vis tum quoad ipsos paciscentes tum quoad subditos illius territorii, quod respiciunt. *α*) Inter ipsos paciscentes Concordata, ex sententia apud nos saltem communiter recepta, vim habere pactorum bilateralium, seu ultro citroque obligationem inducentium, argumentis gravibus probari potest. Probatur 1° ex forma et solemnitatibus, quae Concordata plane habent communia cum reliquis pactis; 2° ex stipulatione in Concordatis exprimi solita, ut, si forte supervenerit difficultas, res componi debeat nonnisi collatis utriusque partis consiliis; 3^{io} ex adjectione hac vel simili apponi consueta: „Utraque contrahentium pars spondet, se successoresque suos omnia et singula, de quibus conventum est, sancte servaturos"; 4to iteratae Romanorum Pontificum jam quoad Concordata Germaniae declarationes: „se nullatenus intendere Concordatis contravenire" (Calixt. III.) „aut recedere ab iis, quae per Concordata conclusa et acceptata fuerunt" (Clemens VII.), denique „eadem Concordata, vim pacti inter partes habere, et quae ex pacto constant, absque partium consensu abrogari non consuevisse neque debere" (Julius III.) Ceterum concedere debemus, si mutatis circumstantiis, concordata ecclesiae aut saluti animarum perniciosa fierent, summum Pontificem (qui solus judicare potest, quid ecclesiae proficiat), pacifica transactione frustra tentata, a fide data merito recedere, quandoquidem eo in casu etiam pacta vi sua deficiunt. [7]) *β*) Relate ad subditos Concordata, postquam Natura.

---

[7]) Non desunt auctores graves, qui negant, Concordata esse pacta

promulgata sunt, evadunt tam in leges ecclesiasticas a Papa constitutas, quam in leges civiles per principem suis subditis impositas. Promulgatio vero ex parte Pontificis in Consistorio et per bullam fieri solet. Publicatio ex parte principis fit per insertionem Conventionis in leges publicas illius territorii civilis.

Effectus. d) Ex his etiam effectus, quos important Concordata, clarescunt. Scilicet 1° quatenus sunt pacta reciproca, eadem ab utraque parte sincere in exitum perduci exacteque servari oportet, ita

---

synallagmatica seu bilaleralia. „Indoles enim (ait Tarquini in suis juris eccles. publici Institut. p. 85) societatis civilis ejusmodi est, ut circa res spirituales, vel spiritualibus adnexas, quae ordinario ac regulariter materia sunt Concordatorum, nullo pacto sit independens, sed imo ecclesiae subdita.“ Ergo juxta hos auctores ecclesia, ineundo Concordata, non cum societate pari (si princeps sit catholicus) sed cum filiis sibi subditis itemque de rebus ad se pertinentibus paciscitur. Ex quo inferunt, Concordata non posse inducere obligationem mutuam et aequalem, et hoc eo minus, quod principes nihil juris ex sua parte ecclesiae conferant, sed ea tantum spondeant, ad quae praestanda alioquin tenentur. Hinc, concludunt, Concordata regulariter prae se ferunt indolem privilegiorum, quae a s. sede solemnius conceduntur, et suam firmitatem unice ab ea regula accipiunt: „Beneficium principis decet esse mansurum.“ — Quos ego viros licet apprime colam, tamen credo ex rationibus supra indicatis sedem Apostolicam, attentâ temporum conditione, pro ea, quae ipsi inest, sapientiâ, reapse intendere inire veri nominis pacta suamque fidem mutuo obligare. Patroni oppositae sententiae ultro concedunt, Concordata cum societatibus haereticis et infidelibus inita indolem pacti habere; eaque perinde ac pacta a R. Pontifice esse servanda, eoquod ejusmodi societates ecclesiae non sint subjectae. Sed quid impedit, quo minus sedes Apostolica etiam cum societatibus catholicis quasi cum paribus et independentibus paciscatur, praesertim cum temporum injuriâ earundem nexus cum ecclesia quam maxime sit laxatus ita, ut etiam principes catholici qua tales extranei potius sint, quam filii? Sententiae nostrae suffragatur communis persuasio, quae ex longo tempore jam viget quoad Concordata Germaniae. Nimirum tum principes Germaniae, tum jurisconsulti, tum denique optimae notae canonistae semper censuerunt, praedicta Concordata adinstar pacti mutuam induxisse obligationem. Cfr. Engel, Colleg. j. can. l. 3. tit. 5. n. Gonzalez ad reg. 8. Cancell. Schulte, Quellen d. K. R. p. 456 seq. Card. Soglia l. c. I. p. 142., qui concordatis pariter vim pacti tribuit. Balve Das Concordat etc. München 1863. Hergenröther Kath. Kirche u. christl. Staat p. 793. n. 33. — Nostrum aevum quod attinet, omnibus fere eadem persuasio inest. Sic nuper (1870) inter omnes, qui in comitiis nobilium pro Concordato Austriaco acriter decertarunt, nemo fuit, qui mutuam ac parem obligationem servandi hanc conventionem non assereret. Et sane difficillima semper ejusmodi fieret defensio, si necessarium esset affirmare, obligationem Concordata servandi stare solummodo

ut neutri parti, inconsulta altera, ab iisdem recedere liceat. [8]) Pariter tum eorum interpretatio tum immutatio nonnisi utriusque paciscentis consensu fieri potest. Contra causas in Concordato conventas non currit praescriptio in favorem tertii e. g. episcoporum, quia sic derogaretur juri contrahentium. 2° Qua leges *ecclesiasticae* Concordata efficiunt, ut per ea leges ipsis contrariae, nec non omnes consuetudines particulares contrariae abrogentur.

---

ex parte societatis civilis, minime vero una ex parte ecclesiae. Cfr. Stimmen aus Oesterreich II. fasc. — Novissime (1871) Maurit. de Bonald juris consultus Gallus opusculum edidit(Deux questions sur le concordat de 1801"), in quo Concordatis mere vim privilegiorum a Pontifice concessorum asseruit. Promeritus est sibi hic auctor epistolam gratulatoriam Ssmi Patris; item cl. P. Tarquinius ad eundem misit epistolam laudibus plenam (Acta S. Sedis p. 536 seq.), in qua iisdem fere argumentis Bonaldi sententiam confirmare adnititur, quae in supra laudatis institutionibus j. p. exposita sunt. Ex dicta epistola gratulatoria Pontificis Minister pro Cultu in regno Bavariae statim occasionem arripuit, pro rescissione concordati bavarici in deputatorum conventu declamare, dicens: En! ex ipsa Pontificis declaratione Concordata non sunt pacta, sed mere privilegia S. Sedis; — ergo neque potestas civilis tenetur iisdem insistere! Archiv t. 27. p. LI. et CLXIX. („Die falsche Auffassung der Concordate durch Bonald, Tarquini und Bismark"). Et certe ex summi Pontificis epistola gratulatoria inferri nequit, eum controversiam hanc dirimere voluisse! — Ceterum regalistae, seu potius recentis societatis civilis cultores aliis rationibus impulsi, Concordatis omnem vim eatenus adimere student quatenus ex eorum sententia principibus liberum semper est, illa abolere et rescindere. Ex his alii dicunt, Concordata ex eo non posse habere vim contractuum, quod repugnent supremae illi et absolutae potestati societatis civilis, qua impossibile est, eam per modum pacti alienare jura sua (S a r v e in protestant. ephemeride juris eccles. t. II. p. 437; III. 267 et 469 seqq.); alius auctor hujus farinae, H ü b l e r (l. c. t. III. p. 404; tom. IV. p. 105. seq.) medio aevo Concordata fuisse contendit mera privilegia a b e c c l e s i a concessa; postea, cum potestas civilis independens ab ecclesia et coordinata existerit, evasisse pacta bilateralia; hoc vero tempore, quo moderna civilis societas ceu unicus juris fons agnoscitur, non esse nisi privilegia ecclesiae a p o t e s t a t e civili impertita et ad hujus arbitrium revocabilia. — Denique adnotare juvat, in his temporum, quibus vivimus, circumstantiis Concordatis vix esse locum, unde et controversiae in hac materia tanti non sunt amplius momenti.

[8]) Principes teneri observare Corcordata, Gregor. XVI. a. 1833 declaravit (Scavini Theol. Moral. I.). Pius IX. (Syll. n. 43) hanc propositionem damnavit: „Laica potestas auctoritatem habet rescindendi declarandi, ac faciendi irritas solemnes Conventiones (v u l g o Concordata) super usu jurium ad ecclesiasticam immunitatem pertinentium cum sede Apost. initas, sine hujus consensu, imo et ea reclamante."

Minime vero etiam quoad reliqua jus commune per Concordata abrogatur, imo potius restituitur, ita quidem, ut jus commune tanquam principale, jus vero pactitium ceu mere subsidiarium considerari debeat. 3^{io} Qua leges *civiles* Concordata obstringunt subditos illius territorii ac praesertim publicos officiales, adeo, ut contravenientes tanquam legis civilis transgressores poenae rei efficiantur. [9])

B. Fontes juris canonici non scripti.

§. 12.

1. Traditio et 2. Consuetudo.

Traditio canonica.

1. Traditio [1]) dici solet doctrina et institutio in ecclesia stabilita, quae *a primis auctoribus* verbo tantum non autem scripto inducta fuit. Traditio maximi momenti est, non solum quantum ad dogmata, sed etiam quantum ád jus et disciplinam, quia jam inde a fundatione ecclesiae plurima praecepta verbo potius quam scripto fidelibus sunt imposita. — Distinguuntur vero traditiones quoad principium, ex quo oriuntur, in divinas, apostolicas et ecclesiasticas.

Traditiones divinae,

Divinas Apostoli acceperunt immediate a Christo aut a Spiritu sancto easque in generationes subsequentes transfuderunt. Ejusmodi sunt e. g. quae materiam aut formam Sacramentorum concernunt. Hae traditiones, ut patet, sunt pars juris divini ideoque invariabiles. [2])

apostolicae,

Apostolicae sunt, quas Apostoli suo arbitrio, ergo ut jus humanum stabilierunt, nec tamen scriptis exararunt; hujusmodi e. g. sunt trina immersio eorum, qui baptizantur, jejunium qua-

---

[9]) Bullae, quae dicuntur cirucmscriptionis eosdem plane atque Concordata effectus operantur (§. 20. 1). — De his vid. Schulte, Quellen §§ 81—86 et 92. 93.

[1]) Quaeritur, an non etiam jus naturale inter fontes juris canonici recenseri oporteat? — In sensu remotiori et improprio etiam jus ecclesiasticum, sicut quodlibet alterum jus positivum, principiis juris naturalis regitur, quia jus naturae est stirps cujuslibet alterius juris. At proprie loquendo jus naturae non est fons juris eccles. Nam 1. nullae determinationes juris speciales, de jure naturali transsumtae, exstant in jure canonico. 2. Neque ullae leges eccles. ex principiis naturalibus per conclusionem derivari possunt, uti per se ex antea dictis patet. Cfr. Schulte, Quellen p. 43.

[2]) S. Aug. ep. 118 ad Julian.

dragesimale, celebratio Dominicae [3]), tempus celebrandi pascha etc. etc.

Traditiones *ecclesiasticae* sunt consuetudines antiquae a primis ecclesiae rectoribus et fidelibus ad nos transmissae, quae vim legis obtinuerunt et quae in jure canonico etiam „traditiones paternae" et „veterum regulae" nuncupantur. Traditiones tum apostolicae tum ecclesiasticae per se sunt pars juris humani; at cum jure divino arctissimo nexu cohaerent, imo quadam ratione sunt revera divinae. Deductae enim sunt tum ex principiis divinis tum ab ecclesiae rectoribus divinitus ad hoc authorizatis. [4]) ecclesiasticae,

2. *Consuetudo*, juxta sensum in jurisprudentia usurpatum, definiri potest: *jus per similium alicujus communitatis actuum frequentiam ecclesia consentiente inductum.* Differt autem jus consuetudinarium a jure traditionali in eo, quod hoc ab ipsomet ecclesiae legislatore descendit, illud vero a communitate per actuum uniformium frequentiam introductum et ob causam rationabilem, cui innititur, ab ecclesia adprobatum est. Nimirum jus objectivum non tantum normis constat a legislatore sancitis sed illis quoque, quae usu constanti hominum exprimuntur et per ecclesiae adprobationem vim obligantem consequuntur. [5]) Consuetudo.

a) Consuetudo *ratione territorii* alia est *universalis ecclesiae* [6]), Divisio.

---

[3]) Celebratio Dominicae fors rectius inter traditiones divinas refertur. Cfr. Fessler, Ueber die abgeschafften Feiertage etc. in Moy, Archiv tom. 5. p. 187.

[4]) Vid. c. 5. D. 11 (s. Basil. 371), ubi mos fidelium se figura crucis signandi, verba consecrationis in s. Missa usitatae, benedictio aquae baptismatis multaque alia ex mystica traditione repetuntur.

[5]) Consuetudo tanquam fons juris vim et robur accipit 1. non directe a legislatore, 2. non per se a populo certos actus frequentante (quia in populo christiano non residet potestas legislativa), sed 3. ab usu constanti et rationabili, qui generali saltem ecclesiae adprobatione munitur. Etenim certus quidam usus accedente ecclesiae consensu tunc in jus evadit, cum ratio juris, seu rationabilitas ipsi inest. Si ratio juris a populo apprehenditur, opinio juris, seu opinio necessitatis enascitur. Nonnunquam in populo, saltem ab exordio consuetudinis, non est opinio juris sed mala fides. Nihilominus tractu temporis talis consuetudo potest legitima fieri et rationabilis. — Vid. v. Moy, Naturrecht u. Gewohnh. Recht als Quellen des K. R. in Archiv I. p. 65.

[6]) Hujus generis e. g. sunt: admissio laicorum ad functiones ordinum minorum; item quod nunc etiam extra ecclesiam parochialem audiendo Missam satisfit praecepto ecclesiae; quod cuivis sacerdoti adprobato in Paschate fieri potest confessio etc.

alia *particularis*[7]) terrae, provinciae seu dioecesis; alia *specialis* seu quae obtinet in societate minore sed perfecta e. g. in capitulo, monasterio etc.; alia denique *specialissima* i. e. quae in societate aliqua imperfecta e. g. in familia vel parochia recepta est. De hac ultima, quia non est apta ad jus efficiendum, non curat jurisprudentia. — Relative *ad legem* consuetudo est primo *secundum legem*, quae in legis exercitio consistit, et est quasi lex vita et moribus adimpleta. Maxima consuetudinum pars apud Christi fideles debet esse secundum leges, quia illos quoad omnia legibus obtemperare decet. Vis practica hujus consuetudinis in eo consistit, ut legem claram confirmet, dubiam interpretetur. Unde dicitur: „Consuetudo est optima legum interpres.“ Porro consuetudo *praeter legem* est, quae deficiente lege aliquem agendi modum in legem erigit, prout in decreto Gratiani definitur: „Est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex.“ [8]) Multae exstant ejusmodi consuetudines, quia, cum ecclesia pro omnibus casibus specialibus leges condere non possit, eas ferendas relinquit sensui juridico et moribus hominum. [9]) Tandem consuetudo *contra legem* est, quae legem abrogat, vel ei derogat i. e. aut totam legem aut partem ejus tollit, vel illius receptionem ab initio jam impedit. Id dupliciter fieri potest: vel enim lex aliqua per jus consuetudinarium ex usu recedit *(desuetudo)*, vel jus novum in locum legis exolescentis substituitur *(consuetudo contraria)*. Dantur ubique gentium etiam consuetudines contra legem.

Conditiones, ut vim accipiat.

b) Ut consuetudo vim obtineat, plures conditiones requiruntur, quibus deficientibus praxis aliqua, nedum lex fiat, potius tan-

---

[7]) Haec in C.J.C. nuncupatur consuetudo generalis terrae, provinciae etc. e. g. in Tuscia, in Hispania generalis consuetudo c. 2. X. (I. 11), de cons. ordinandi extra tempora, in Scotia et Vallia olim vigente; — c. 2. X. (III. 46) cons. quoad modum et tempus jejunandi. Hinc nonnullis haec nomenclatura placet: Cons. generalissima est, quae in toto orbe catholico, generalis, quae in aliqua provincia, specialis, quae in communitate minori perfecta, specialissima, quae in societate imperfecta viget.

[8]) c. 5. D. 1.

[9]) Plurimae leges eccles. primum moribus hominum stabilitae atque deinceps in scriptura redactae sunt, quo v. gr. pertinent: impedimentum dirimens, quod dicitur disparitas cultus (Bened. XIV. „Singulari nobis.“ 9. Febr 1749); — ortus et progressus beneficiorum eccles.; — jus praesentandi; — jura parochialia; — jura capitulorum cathedralium etc. Schulte l. c. § 39. not. 14.

quam *abusus* et *morum corruptela* a lege canonica rejicitur. Requiritur vero

a) *ex parte communitatis* 1mo, ut inducatur in communitate *perfecta* (quae vel habet potestatem leges ferendi vel saltem sufficiens est, ut ei vera lex non simplex dumtaxat praeceptum imponi possit), ergo in dioecesi saltem, vel in corporatione aliqua ecclesiastica, quae jure autonomiae gaudet. In ejusmodi corporationibus consuetudo dicitur *observantia*, quae eadem ratione se habet ad statutum, sicut consuetudo ad legem.[10]) Hinc pronum est concludere, usus aut praxes locales robur legitimae consuetudinis consequi non posse; 2do ut inducatur a majore parte communitatis, quia nonnisi pars major totum corpus repraesentat; 3^tio^ ut actus, per quos usus introducitur, sint *frequentati* i. e. toties repetiti, ut ex prudentum judicio ad firmandam consuetudinem sufficiant; *publici* et *notorii* vel saltem ita demonstrabiles, ut usus inde consurgens probari possit; denique *voluntarii*, proin neque ex ignorantia aut errore positi, neque ex vi aut timore eliciti, quia ejusmodi actus nullam ex parte populi persuasionem juris exprimunt ideoqne ad jus efficiendum non sunt apti.[11]) Sic e. g. si populus frequentaret quosdam actus (puta, observando diem festum per plures annos) cum *errore*, hos actus esse lege aliqua praeceptos, vellet potius ex erronea opinione legem aliquam implere, quam consuetudinem introducere. Similiter si per longum tempus eliceret actus contrarios legi, quam ignoraret esse latam, non praescriberet contra legem, quia in tali casu populus non consentit consuetudini, sed erronee tantum putat, hoc aut illud nulla lege prohiberi.

Induci debet in communitate perfecta

a majori parte per actus frequentatos, publicos et voluntarios,

β) *Ex parte summi legislatoris* respective summi Pontificis communiter dicunt, necessarium esse ipsius consensum sive expressum, sive tacitum, sive legalem. Sed dico: 1mo quoad consuetudines, quas ignorat summus Pontifex, ipsius *consensus personalis* haud requiritur, sed sufficit lex illa generalis in ecclesia vigens et a summis Pontificibus adprobata: *posse consuetudines*

cum consensu legislatoris,

---

[10]) At non omnes observantiae ex usu corporationis resultant. Nam aliae fundantur in statuto tacito talis corporationis, aliae in praesumto pacto membrorum. Schulte l. c. §. 42.

[11]) Per se intelligitur per actus merae facultatis, devotionis aut liberalitatis, quos populus frequentat e. g. per usum quotidie audiendi sacrum, saepius in anno confitendi etc. consuetudinem obligatoriam non induci, nisi intentio populi consuetudinem praeter legem per quosdam actus introducendi manifesta sit. Cfr. Acta II. p. 295.

introduci requisitis conditionibus vestitas. [12]) Ejusmodi ergo consuetudines non in ipsius legislatoris consensu nituntur, sed potius ex decreto universalis ecclesiae jus consuetudinarium *generaliter* admittente vim et robur obtinent. Dico 2do: Quando Romanus Pontifex novit aliquam consuetudinem induci, non requiritur, ut *expresse* consentiat, sed satis est, eum silere et consensum tacite tribuere, *dummodo tamen facilitatem contradicendi habeat.* Nam si quandoque Papa temporum difficultatibus coarctatus, quamvis toto animo cuperet quasdam consuetudines exstirpare, tamen ad majora mala vitanda silentium observat, opportuniorem occasionem exspectans; tale silentium mere *oeconomicum*, uti dicitur, ad firmandam consuetudinem saltem *contra legem* non sufficit, quia is, qui ex necessitate tacet, nequaquam consentire videtur.

debet esse rationabilis.

γ) *Ex parte rei ipsius* seu consuetudinis requiritur, ut sit rationabilis, i. e. naturae, scopo et spiritui ecclesiae conveniens. Irrationabilis est omnis consuetududo, quae 1mo juri naturali aut positivo divino adversatur, quoniam neutrum ab hominibus tolli potest; 2do quae a jure canonico (vel a competente legislatore) *prohibita* et a fortiori, quae *reprobata* est [13]); 3tio quae sanae rationi adversatur (e. g. cumulatio duorum beneficiorum uniformium sub eodem tecto); 4to quae est vel peccatorum occasio et fomes, vel bono communi perniciosa; 5to per quam *dirumpitur nervus ecclesiasticae disciplinae* i. e. quae ordini a Deo constituto aut juri cum ordine divino proxime cohaerenti adversatur v. gr.

---

[12]) Quod etiam inscio Pontifice et proin eo personaliter non consentiente legitimae consuetudines dentur, clare eruitur ex c. 1. de constit. in VI°. — Igitur consensus, qui dicitur generalis seu legalis, potius legis est, quam legislatoris. Cfr. Card. Soglia Instit. I. p. 42.

[13]) Nota discrimen inter haec tria: abrogare, prohibere — et reprobare consuetudinem per legem humanam. Quando lex abrogat tantum consuetudinem, non tollitur nisi consuetudo antea existens, minime vero, quae postea exurgere potest. Quando lex prohibet consuetudinem sibi contrariam, prohibitio etiam ad consuetudinem in posterum inducendam refertur. Tandem quando lex reprobat consuetudinem, haec non tantum sive praesens sive futura prohibetur, sed etiam intrinsece mala et irrationabilis declaratur. Hinc caute attendendae sunt clausulae legum consuetudines contrarias excludentes. Abrogantes tantum sunt clausulae hujusmodi: non obstante quacunque consuetudine. Prohibentes: Nolumus contra hanc legem aliquam consuetudinem valere. Reprobantes: Talem cons. penitus improbamus vel reprobamus vel: potius corruptela est quam consuetudo. Cfr. Bouix l. c. p. 275.

si episcopi usurparent jura Pontificis; item consuetudo non servandi ullas excommunicationes a Papa prolatas, vel se non submittendi visitationi episcopi etc. — Hae vel similes rationes si adsint, consuetudines nullo unquam tempore convalescunt.[14])

δ) *Tempus* stabiliendae consuetudini necessarium non omnes idem statuunt. Hoc vero certum est, talem ac tam diuturnam actuum frequentiam eique respondentem temporis lapsum requiri, quantum viro prudenti sufficit ad capiendam probabilem conjecturam, certum quendam usum firmitatem consuetudinis consecutum esse. Hinc, ajunt, certum tempus ad inducendam consuetudinem non requiri; an autem ipsa tam longaeva sit, ut ad jus efficiendum sit apta, id a judicis consilio pendere.[15]) longaeva,

Communiter vero doctores exigunt, ut consuetudo *praescripta* sit i. e. ut tantum temporis duraverit, quantum requiritur ut quis via *praescriptionis* seu longae possessionis jura privata acquirat. Quale vero tempus sufficiat, controvertitur. Quoad consuetudines, quae sunt *praeter* jus, plerique spatium decem annorum statuunt.[16]) Quoad consuetudines, quae sunt *contra* jus, nonnulli spatium quadraginta annorum requirunt[17]), alii pariter decennium sufficere existimant idque juxta alios saltem tunc valet, quando lex nunquam fuit recepta.[18]) seu praescripta

c) Requisitis suis vestita consuetudo vim legis habet, proin servanda est, ut lex quaevis alia. Attamen et ipsa rursus potest abrogari: 1mo per supervenientem legem. Et quidem lex superveniens generalis abrogat semper consuetudinem generalem, non vero specialem, nisi adjecta sit clausula: *nulla obstante consuetudine.*[19]) Lex autem specialis contraria oppositam consuetudinem Effectus.

---

[14]) c .5. X. (I. 4). Card Soglia l. c. p. 43 seqq.

[15]) Cfr. Schulte l. c. §. 38. — Pichler h. t. n. 10.

[16]) Reiffenstuel h. tit. qui reliquos auctores recenset. Bened. XIV. de synod. l. 13. c. 5. n. 4.

[17]) Pachmann §. 518. Phillips t. 3. p. 741 seqq.

[18]) S. Liguor. Theol. Moral. I. n. 139. — Certe vox praescripta non adeo stricte etiam ad leges trahenda est, quasi idem semper temporis spatium requiratur, quod pro acquisitione bonorum statuitur. Profecto plus temporis exigitur ad consuetudinem efformandam in rebus magni momenti vel praejudicii, quam in levioribus. Pariter ad consuetudinem derogatoriam conscio et non reclamante legislatore invalescentem tempus brevius sufficere videtur, quam quae ad eam requiritur, quae legislatore prorsus nesciente introducitur. Cfr. Acta t. 3. p. 85 n. VI. seqq.

[19]) Haec vero clausula consuetudinem immemorialem regulariter non tangere videtur. Bouix l. c. p. 312.

tollit; 2do per expressam legislatoris contradictionem, per quam Papa consuetudines universalis ecclesiae, episcopus particulares suae dioecesis abrogare potest; 3tio per contrariam consuetudinem vel desuetudinem.

§. 13.

Reliqui fontes non scripti.

Auctoritas doctorum.

1. *Auctoritas doctorum juris peritorum.* Doctores juris eorumque sententiae tantam apud Romanos auctoritatem obtinuerunt, ut a sic dictis *responsis prudentum* judici recedere non licuerit. In ecclesia item jurisperitorum sententiae et decisiones magni aestimantur. Hoc vel ex eo patet, quod praeter interpretationem *authenticam* et *usualem* saepe etiam ad *doctrinalem* recurri solet. Ubi lex ambigua est vel omnino deficit, aliud non restat nisi auctores graves consulere, quod praecipue tunc fructuose instituitur, ubi plures aut omnes in eadem sententia concordes reperiuntur. [1])

S. Patrum.

2. Scriptis *sanctorum Patrum*, etsi per se vim legalem non habeant, maxima tamen inest etiam pro jure canonico auctoritas. Etenim s. Patres *α*) sunt *testes traditionis*, qui nobis genuinum sensum s. Scripturae, doctrinam Christi et Apostolorum nec non antiquas ecclesiae consuetudines veluti per manus in scriptis suis tradiderunt. *β*) Permultae s. Patrum sententiae in leges universales per concilia et Romanos Pontifices sunt transformatae et revera constituunt jus canonicum non quidem praecise ex eo, quod a Patribus conscriptae sunt, sed potius accedente et canonizante legislativa ecclesiae potestate juxta effatum Bonifacii VIII [2]): „*Nostra facimus, quae probamus et quibus nostram impertimur auctoritatem.*“ *γ*) In negotiis, quae nec conciliorum canonibus nec Pontificum decretis definita sunt, Patrum sententiae, etsi per se canones non sint, ad vim canonis tamen proxime accedunt. [3]) Hinc jam inde a saeculo VIto dicta Patrum canonum collectioni-

---

[1]) Juxta antiquiorum canonistarum sententiam quivis opinionem communem doctorum semper adoptare potest, tantoque magis opinionem communissimam, i. e. in quam non tantum plurimi sed omnes consentiunt. Sed opinio doctorum etiam communissima solidis rationibus convelli potest, quo fit, ut auctoritatem pristinam deperdat. Unde apparet, non tam numerandos esse patronos cujusdam sententiae, quam ponderanda argumenta, quibus thesis aliqua fulcitur.

[2]) c. 22. de praebend. in VI°.

[3]) c. 1. D. 20 (Leo IV.).

bus inserta sunt et ipsa synodus Trullana plura Graecorum Patrum opuscula inter canones retulit. [4])

3. *Usus forensis.* Ubi plures successive sententiae judiciales aut decisiones tribunalium, quibus negotiorum administratio commissa est, sunt uniformes in eadem re, per se quidem vim legis non habent, sed tamen maxima iis inest auctoritas, quae dicitur *auctoritas rerum similiter judicatarum.* Praecipui ponderis sunt decisiones Rotae Romanae, ad quam olim causae controversae ex toto orbe catholico deferri consueverant. Tametsi enim non faciant *jus* pro omnibus, sed *inter partes* tantum, maximum tamen pro veritate alicujus sententiae juridicae praebent argumentum. [5]) Usus forensis.

4. *Stylus curiae* est modus per consuetudinem invalescens aut in consistoriis negotia tractandi, aut in judiciis ecclesiasticis procedendi. Is effectum suum extra curiam et personas in judiciis occurrentes non extendit. Stylus curiae.

SECTIO II.

Historia fontium juris canonici.

§. 14.

Jus antiquum usque ad Gratiani decretum.

Hactenus fontes juris canonici secundum species suas enumeravimus et quasi in abstracto exhibuimus. Jam brevis juris s. historia describenda est, ut appareat, quinam canones ab his fontibus deducti et ab ecclesia usurpati sint et adhucdum usurpentur. In texenda vero fontium historia, juxta ordinem jam supra (§. 3.) indicatum, periodos juris antiqui, novi et novissimi distinguemus.

---

[4]) Photius (in praefat. Nomocanonis) recte asseruit, quae a quibusdam s. Patribus privatim in epistolis, interrogationibus et responsionibus sic dicta sunt, quodammodo canonis formam praestare posse" (καί τινα τρόπον κανόνος τύπον περιέχεσθαι δυνάμενα).

[5]) Rota a. D. D. dicitur auriga et magistra omnium tribunalium ejusque decisiones „sunt splendor et lucerna totius juris et quasi radii solis, a quibus multa obscura juris loca illuminantur et illustrantur." Unde „nemo debet declinare a placitis rotalibus ob eminentiam tantorum Patrum." Felin. in c. 2. N. 48; Loterius in appar. N. 84; Menochius consult. N. 1196.

Igitur fontes notatu dignissimi ex primis undecim aerae christianae saeculis sunt sequentes:

1. Eo tempore, quo christiani ethnicorum tyrannide divexabantur, videlicet usque ad edictum Constantini (313), perpaucae leges scriptae exstabant. Tunc enim omnis christianorum vita spiritu Evangelii, traditionibus et consuetudinibus apostolicis dirigebatur, ita, ut jure merito adumbratio viva evangelii aut consuetudo secundum legem dici potuerit, recteque encomium Taciti applicari possit: „Ibi boni mores plus valent, quam alibi bonae leges.“ Ea de causa vix ullas leges condere opus erat. Insuper, ob continuas persecutionum procellas, conciliorum opportunitas ad leges solemnius condendas tunc temporis defecit. Accedit denique, quod omnia fere venerendae antiquitatis monumenta perierunt, si paucas epistolas aliquorum Pontificum, velut Clementis I., Soteris, Victoris I., Cornelii et Dionysii atque regestum duorum conciliorum Carthaginiensium (256) excipias. [1])

Nihilominus tamen ex hoc aevo ad nos pervenit quaedam canonum collectio, licet ex parte tantum hujus temporis sit partus; nam ea forma, qua nunc exstat, post dimidium demum saeculum 5^{tum} exarata esse videtur. Est vero haec collectio, cujus frequenter mentio occurrit, *canonum Apostolorum* et *constitutionum apostolicarum.* Neutram hujus collectionis partem Apostolis posse adscribi, hodie certum omnibus exploratumque est. *Constitutiones* Apostolorum nomine Clementis Rom. Pontificis prodierunt. Constant 8 libris, quorum 6 priores circa a. 270 conscripti, duo vero libri ultimi saeculo 4to sunt appositi. Collectio haec ab haereticis interpolata ideoque a synodo Trullana (692) reprobata est. Verum eadem synodus recepit *canones* Apostolorum, qui constitutionibus serius adjecti erant, universim 85, ex quibus tamen 50 tantum in ecclesia Romana et in occidente recepti sunt. Criticorum disquisitiones (v. c. cl. Drey) evincunt, triplex horum canonum genus discernendum esse, quorum primum *spectata materia* ab Apostolorum aevo descendit, alterum epocha concilium Nicaenum immediate praece-

Constitutiones Apostolorum.

Canones Apost.

---

[1]) Coustant epistolae Rom. Pontificum. Par. 1721. Cfr. Maassen Gesch. d. Quellen t. 1. p. LVI. seq.). — Romanorum Pontificum epistolae aut in bullariis, aut in conciliorum collectionibus continentur; item aliae simul cum ipsorum operibus sunt impressae, aliae denique seorsim collectae, quo etiam pertinet Thiel Epist. Rom. Pontificum ... usque ad Pelagium II. Braunsbergae 1867—1868. Cfr. Jaffé Regesta Rom. Pontificum etc. Berolini 1851; Böhmer regesta imperii ab a. 1847—1865 impressa; Potthast „Regesta Pontif. Rom. ab a 1198—1304.“ Berolini 1873.

dente, tertium demum post hoc concilium, labente saeculo 4to et 5to exarari contigit. [2])

2. Sed multiplex canonum condendorum tum occasio tum necessitas emergebat post Constantini M. decretum, quo pax et tranquillitas ecclesiae data est. Ex hac epocha (usque ad fundationem imperii Romano-Teutonici) plurimas tum leges tum legum collectiones habemus. Debemus enim leges ipsas a collectionibus distinguere, quae ex legibus dispersis conflatae sunt. Leges eo tempore latae sunt:

a) a conciliis *generalibus* [3]) quibus ad stabiliendam ecclesiae disciplinam permulta concilia provincialia o. g. Illiberitanum (circ. 303), Arelatense, Ancyranum et Neo-Caesareense (314), Antiochenum (332, juxta alios 341), Sardicense (344), Gangrense (circ. 365), Laodicenum (circ. 347—381), item concilia in Italia, in Gallia, in Africa (praesertim Carthaginensia usque ad a. 419), in Hispania (inter quae sunt 17 Toletana usque ad a. 694) celebrata, amicas manus dederunt; Leges conciliorum

b) a summis Pontificibus, qui editis litteris decretalibus potestatem legislativam jam tunc exercuerunt. Id jam ex eo evincitur, quod 17 Pontificum decretales, nimirum a tempore Julii I. († 352) usque ad Symmachum († 514), adhucdum supersunt; R. Pontificum.

c) a christianis imperatoribus, qui rebus ecclesiasticis animum Imperatorum.

---

[2]) v. Drey, neue Untersuchungen über die Constitutionen und Canones d. Apostel. Tübingen 1832. — Cfr. Hefele, Concilien-Geschichte I. p. 767, ubi canones Apostolorum praeclaris annotationibus illustrati exhibentur.

[3]) Priorum 9 saeculorum concilia oecumenica sunt: Nicaen. I. (325). — Constant. I. (381). — Ephes. (431). — Chalced. (451). — Constant. II. (553). — Constant. III. (680). — Nicaen. II. (787). — Constant. IV. (869). — Acta conciliorum tum generalium tum particularium praesertim collegerunt: Merlin 2 vol.; Crabbe 3 vol. fol.; Binius 10 vol. f.; Labbaeus et Cossartius 18 vol. f.; Baluzius (Supplementum conciliorum Labbaei t. I.); Hardouin 12 vol. f. (haec collectio pertingit usque ad a. 1714); Coteleti 23 vol. f.; Mansi 31 vol. f. (haec collectio est amplissima inter omnes, sed perducitur dumtaxat usque ad saec. 15) — Concilia Germaniae, quae Schannat collegit, dein continuavit Hartzheim Colon. 1749—1790 11 vol f. — Collectio Lacensis auctoribus presb. S. J. (continens concilia ab a. 1682—1789 celebrata ab episc. latini ritus Frib. 1870. — Pro studio conciliorum inter alia inserviunt: Thomassin Dissert. in concilia gener. et partic. t. I. Paris 1667; Cabassutius notitia eccles. etc. Lugd. 1680; Hefele, Concilien-Geschichte. Freiburg 1855—1869 (Pars prior tomi 7. historiam concilii Constantiensis complectitur).

intendentes haud paucas leges ad rem ecclesiasticam spectantes emiserunt, quae primum in codice Theodosii II. ac deinceps Justiniani II. collectae inveniuntur.

Legum collectiones,

At vero ne hae leges incerte vagarentur aut occulte laterent, ab hominibus doctis in unum corpus colligi coeperunt. Itaque variae in variis regionibus confectae sunt collectiones, eo discrimine, ut in aliquibus leges dumtaxat ecclesiasticae, in aliis vero etiam civiles (Nomo-canones) reciperentur. Ad methodum quod attinet, in antiquioribus utplurimum servata est ratio temporum, in recentioribus materiarum. Nonnisi celeberrimas hujus epochae collectiones recensebimus:

in Oriente,

a) In Oriente collectiones antiquissimae [4]) ad maximam partem continebant conciliorum decreta et quidem ordine chronologico disposita. Saeculo tamen 6to *Joannes Scholasticus* patriarcha Ct. collectionem conflavit ex variis antecedentibus conciliis et in 50 titulos distribuit. Haec ergo collectio ex systematicis, quas habemus, est antiquissima. Maximae auctoritatis apud Graecos est insuper *Photii syntagna et Nomocanon*, qui duo codices saeculo 9no exarati cum syntagmate *Mathaei Blastaris* (1435) hodiedum praecipuum ecclesiae orientalis fontem constituunt. [5])

in Occidente.

c) In Occidente unaquaeque fere regio suos canonum codices habuit. Collectiones celeberrimae sunt: Collectio, quae dicitur *Prisca* [6]), quae graecorum canonum versio est, in Italia usurpata; — collectio, quam saeculo 5to ad finem vergente *Dionysius Exiguus* († 536, a quo nostrae vulgaris epochae origo repetenda est) ordine chronologico concinnavit et quae codicum subsequentium est fons locupletissimus. Eam Pontifex Hadrianus pluribus recentioribus decretalibus auctam Carolo M. (a. 774) dono dedit, unde ipsius sub nomine *codicis Hadrianei* seu *codicis canonum* etiam in regno Francorum usus invalescere coepit. — Collectio in alma

---

[4]) Harum collectionum disparium fons communis vetus erat codex graecus in concilio Chalcedonensi (541) commemoratus, comprehendens canones Nicaenos, Ancyranos, Neo-Caesareenses et Gangrenses. Pedetentim subsequentium conciliorum canones (veluti Constant. Antioch., Laod., Chalced.), ordine pro varietate regionum et temporum variante, adjuncti sunt.

[5]) Cfr. Card. Pitra Juris eccles. Graecorum historia et monumenta jussu Pii IX. etc. Romae 1864: Hergenröther das griech. K. R. bis z. 9. Jahrh. in Vering Archiv t. 23. p. 185.

[6]) Priscam auctoritatem codicis publice recepti non habuisse, probant fratres Ballerini de antiquis collectionibus j. c. P. II. c. 3.

Urbe prima cum auctoritate codicis *publice* recepti fuisse videtur *Codex canonum Ecclesiae Romanae,* editus primo a Pasch. Quesnello. — Anno 690 *Cresconius*, episcopus Africanus, ex opere Dionysii chronologico perfecit systematicum. Omnes enim leges ad 300 capita sive titulos referebat, ut materiarum ordo postulare videbatur. — Praeter hanc in Africa etiam *Fulgentii Ferrandi* diaconi ecclesiae Carthaginensis *breviatio canonum* (547) viguit. In Hispania collectio *Martini Braccarensis* episcopi (572) et illa celeberrima in usu erat, quae *Hispanica* seu *Isidoriana* dicitur, saeculo 7mo adornata et a nonnullis Isidoro Hispalensi († 636), licet falso, attributa.[7])

3. Post conditum imperium Romano-Teutonicum usque ad annum 1151 tum praedictae collectiones retinebantur, tum novae accesserunt. Neque illis temporibus materia defuit ad inserendum codicibus apta. Eam praeter conciliorum decreta et *Capitularia regum Francorum*[8]) potissimum Romanorum Pontificum constitutiones pro eorum auctoritate in dies crescente suppeditabant. Ex legum collectionibus, quae hac aetate prodierunt, unam tantum diligentius considerabimus, quia per eam multae doctorum hominum turbae et disceptationes commotae sunt. Est haec falsarum decretalium seu *Pseudo-Isidori* collectio, quae nono ecclesiae saeculo primum in manus hominum pervenit. Eo quod ipsa inscribitur: „Isidorus peccator" seu: „Isidorus Mercator", per 6 circiter saecula s. Isidoro Hispalensi auctori tributa est. Codex hic superstructus potissimum collectioni Hispanicae modo dictae ad omnes fere materias canonicas excurrit et tanta rerum copia abundat, ut collectores subsequentes ex hoc fonte passim leges in suos codices derivarint. Verum permulta documenta spuria, apocrypha et interpolata a Pseudo-Isidoro isti collectioni inserta sunt, quae ex parte ipse confinxit. Sic e. g. insunt codici 95 confictae Pontificum epistolae, Constitutum Constantini Imperatoris in gratiam Romanae ecclesiae et plurima fictitiorum conciliorum decreta. Isidori collectio pedetentim usum et auctoritatem habere coepit, nec erat in illorum temporum caligine, qui falsitatem mercium invectarum suspicaretur. Saeculo demum 15to viris doctis suboluit,

Capitularia regum Francorum.

Pseudo-Isidori decretales.

Falsitas detecta

---

7) Illius fons ex parte codex canonum extitit, seu collectio Hispanica vetustior, certe sub initium saeculi 5^{ti} exarata.

8) Impressa apud Baluze in Corp. jur. Germ. et apud Pertz Monument. Germ. hist. leg. tom. 1. et 2. Capitularium collectionem adornarunt: Abbas Andegisus a. 827 et Benedictus Levita circ. 840 (Pertz l. c. tom. I.)

plura documenta esse falsa, quod omnium primus detexit Nicolaus Cusanus, Cardinalis et episcopus Brixinensis.[9]) Codice deinceps typis excuso atque divulgato, novae fraudes detectae sunt a criticis tum catholicis tum protestantibus, ita ut impostura omnibus jam certa sit atque perspicua. Verum Protestantes et post eos Gallicani, Febroniani et generatim omnes in sedem apostolicam male animati errorem, ut par erat, refellere haud contenti, in veritatem ipsam involarunt et ex fraudis detectione tanquam ex armamentario innumera incessanter tela ad papismum, ut dicunt, confodiendum arripuerunt. Asserunt nimirum, has decretales alio consilio non esse confictas, nisi ad sedis Romanae auctoritatem amplificandam, imo Pontifices ipsos in illis conscribendis maximas partes habuisse. Porro (ita declamare pergunt) per has decretales doctrina catholica deturpata, universa ecclesiae disciplina immutata et jus novum inductum est. Sed falsa sunt haec, imo calumniae impudentissimae. Critici cordati tum catholici tum protestantes (nam et hi nostro tempore uno quasi ore negant, has decretales Romae esse concinnatas) hanc de ista lucubratione sententiam ferunt, magno argumentorum apparatu suffultam:

Auctor, a) *Auctor* fictarum decretalium non est Isidorus Hispalensis, ut aliquando existimatum est, quia nonnulla decreta Isidoro recentiora inserta sunt. Sed neque curiae Romanae interventu aut ea auctrice exaratae sunt, quia probari potest, has merces Romae usque ad a. 858 summis Pontificibus non fuisse cognitas, cum tamen ex collectione ipsa manifestum sit, eam jam ante a. 853 evulgatam esse.[10]) Quis autem verus sit auctor, certo erui nequit; suspicio autem falsationis cadit in Benedictum Levitam Moguntinum, propter similitudinem istarum decretalium cum „collectione capitularium" ab eodem auctore post annum 847 conflata. Alii Rothadum Suessionensem, alii Otgarum Moguntinum imposturae reum agunt.

tempus, b) *Tempus autem nativitatis* ex certis indiciis ad ann. circiter 847—853 [11]) referri debet.

locus, c) *Locus* seu regio, in qua hoc opus falsum excusum est, ex

---

[9]) Circa a. 1450 de concordantia cath. C. 3. c. 2. p. 782.

[10]) Sc. a. 853 ad falsas decretales prima vice provocarunt quidam clerici ab Hincmaro Suessionensi depositi; dein allegantur in comitiis principum Carisiaci a. 857 celebratis, et abhinc frequenter.

[11]) Cfr. Gerlach Lehrb. d. Kath. K. R. ad 2. p. 37. — Editae sunt, commentatione adjecta, a Paulo Hinschio Lipsiae 1863. Cfr. ejusdem Kirchenr. t. I. p. 119. seq.

indiciis internis creditur esse regnum Francorum et quidem probabilius provincia Rhemensis.

d) *Scopus*, quem Pseudo-Isidorus sibi praefixit, saltem directe non erat amplificatio jurium sedis Romanae, quia illa tot sinceris documentis nituntur, ut apocryphis haud indigeant; sed potius in hunc finem a se totam ecclesiastici ordinis disciplinam coactam et digestam esse in sua praefatione enuntiat auctor, ut tum rectores ecclesiae tum subditi salutaribus regulis instituerentur. Scopus.

e) *Falsitas* et impostura non tam materiam ipsam, quam potius formam et chronologiam concernit. Etenim impostor permulta monumenta recentiora antiquis Patribus et conciliis, itemque multa ex scriptoribus ecclesiasticis, ex Patribus, ex libro pontificali, aliisque fontibus tum genuinis tum spuriis hausta Pontificibus priorum saeculorum attribuit, et disciplinam sua aetate vigentem priscis temporibus affingit.

f) *Ad querelas de novo jure ecclesiastico per hunc codicem inducto* cl. Walter ita respondet: „Hae decretales nonnisi indolem et doctrinas illius aevi exhibent, quin quoad substantiam aliquid novi in medium proferant; illae vero paucae juris immutationes, quae ab auctore proponuntur, in praxim non sunt deductae.“ Quae sententia ab eodem auctore solidissimis argumentis sustentatur.[12]) Influxus in formationem juri canon.

Ceterum cum Pseudo-Isidoro cohaerent aliae quaedam collectiones coaevae, scil. (praeter supra dictam collectionem Capitularium) *capitula Agilrammi*, ex quibus multae res tanquam ex fonte derivatae sunt in falsas Isidori decretales, nec non harum epitome, seu abbreviatio, quae sine ullo fundamento Remedio Curiensi attributa fuit.

Exstant quidem ex hac epocha complures alii fontes et fontium collectiones, veluti: *Ordines Romani* seu collectiones rerum liturgicarum, *liber diurnus Romanorum Pontificum*, saeculo octavo editus, seu collectio quaedam formularum[13]), porro variae collec- Alii hujus epochae fontes.

---

[12]) Qui plura desiderat, videat apud Walter §§. 95—98. Putant tamen alii, has decretales haud parum contulisse ad potestatem societatis civilis imminuendam, ad auctoritatem metropolitarum deprimendam, ad amplificanda summi Pontificis jura. Cfr. Schulte, Lehrbuch p. 22. — Ceterum innumera sunt criticorum scripta, qui de falsis decretalibus ad nostra usque tempora pertractarunt. Cfr. Gerlach l. c. p. 33 et Phillips Lehrb. t. 1. p. 49.

[13]) Liber diurnus continet regulas in exarandis decretalibus servandas, formulare pro ordinatione summi Pontificis et episcoporum

tiones *canonum poenitentialium*, quibus demum privatorum aliquorum collectiones accedunt, uti: „*Regionis Prumiensis* (c. 906), *Burchardi Wormatiensis* († 1125), *Anselmi Lucani* († 1086), Cardinalis *Deusdedit* (1086 vel 1087) *Pannormia* atque *Decretum Ivonis Carnotensis* († 1117) aliorumque, qui Gratiano materias pro concinnando decreto praepararunt. Sed his immorari haud licet, ratione nostri instituti ad res graviores nos vocante.

§. 15.

Jus novum. Corpus Juris canonici.

Multiplex legum accessus.

Legum ecclesiasticarum moles, novis semper accessionibus ditata, medio circiter saeculo duodecimo in sat magnam amplitudinem excreverat. Praeterquam enim quod duo priora concilia Lateranensia (a. 1122 et 1139) suis decretis disciplinam ecclesiasticam locupletaverunt, hoc ipso tempore et totius hujus epochae lapsu a sede apostolica, cujus auctoritas tunc ad summum fastigium erat evecta, innumera fere decreta edita sunt. Hanc legum molem in ordinem redigere et scholis foroque aptare privati primum doctores, subinde ipsi quoque Pontifices aggressi sunt. Insignia illa aetate incrementa jus canonicum accepit ex nova Universitatum institutione, studiorum reformatione, diversarum artium et scientiarum ortu et progressu, et in specie ex incredibili utriusque jurisprudentiae cultura. Tunc enim temporis primum jus canonicum in studium evasit academicum, et ab Academiis etiam in forum utrumque transiit. — Hac etiam epocha, et maxime cum ad finem vergeret, jus nationale originem traxit et suos fontes habere coepit. Sub hoc respectu prae caeteris *Concordatorum Germaniae* mentio facienda est, quo nomine comprehenduntur tum *Concordata principum*, quae Eugenius IV. in comitiis Francofordiensibus cum principibus Germanicis (1446), tum Concordata Viennensia, quae Nicolàus V. cum Friderico III. (1448) iniit. Isthaec Germaniae Concordata, quae tractant de reservationibus papalibus, de annatis Pontifici solvendis, de alternativa mensium etc., usque ad finem imperii Romano-Germanici (1806) ceu lex imperii fundamentalis sancte servabantur. Sed hodie mutatis temporum circumstantiis hae conventiones usum et valorem vix non penitus amiserunt.

Concordata Germaniae.

Nos jam reliquis praetermissis unice in describendis iis col-

---

suburbicariorum, pro concessione pallii aliorumque actuum vim juris efficientium.

lectionibus immorabimur, quibus *corpus juris canonici*, quod est celeberrimus hujus periodi partus, constituitur.

Corpus juris canonici (= C. J. C.) non simul, sed plurium saeculorum decursu absolutum et in praesentem formam redactum est.

I^ma^ pars est decretum Gratiani. 1. *Auctor* Gratianus erat monachus Camaldulensis, Bononiae degens. Is hoc opus suum circa a. 1151 perfectum professoribus Bononiensibus examinandum obtulit, atque ab iis adprobatum publice praelegere coepit. Erat autem decretum non mera collectio legum, sed systema juris ecclesiastici methodo practica elaboratum, cui conciliorum canones, Pontificum decreta, imo et leges civiles intextae sunt. I. Decretum Gratiani: auctor,

2. *Scopum* explicat operis titulus [1]: „Concordantia discordantium canonum", ex quo elucet, Gratianum canones varie dispersos in unum colligere et eos, qui sibi repugnare videbantur, amice conciliare sibi proposuisse. scopus,

3. Constat decretum tribus *partibus*, quarum prima per 101 distinctiones, quasi principia juris s. exhibet, et maxime de personis agit; secunda prosequitur judicia, eaque divisa est in 36 *causas* (quae sunt casus practici). Sub unaquaque causa sunt plures *quaestiones* et sub quaestionibus plures *canones* seu capita. Sed in hac secunda parte una ex quaestionibus, nempe 3^tia^ quaestio causae 33^tae^, aliquid peculiare habet. Insertus enim est tractatus de poenitentia, in distinctiones 7 divisus. Pars tertia „de consecratione" inscripta praecipue de rebus sacris tractat et comprehendit 5 distinctiones, quae sicut pars prima, in plures canones distribuuntur. partitio,

4. Dici vix potest, quanta omnium adprobatione Gratiani opus receptum et in usum publicum deductum fuerit. Statim enim publice legi, a „*decretalistis*" glossis et commentariis illustrari et in judiciis ceu pars juris communis haberi coepit. Omnibus quippe placuit ubertas collectionis, methodus scholastica tunc passim usitata, et prae reliquis dexteritas auctoris in conciliandis antinomiis. receptio,

5. Verum neque vitiis et mendis caret opus Gratiani. Praeterquam enim quod systema minus cohaereat et eaedem materiae saepius repetantur, auctor multa supposititia, apocrypha et corrupta loca inseruit, eoquod (ut ait Devoti) rivos derivavit in opus correctio.

---

[1]) Neque titulus, neque partitio, quae nunc est, ab ipso Gratiano descendit.

saum non ex ipsis fontibus, sed ex mendosis collectionibus. Praeterea Gratianus circa libros et auctores eorum, circa historiam, circa hominum, locorum et conciliorum nomina crebro lapsus est, quod quidem in tanta subsidiorum penuria illius temporis nemini mirum videri debet. Ad corrigenda menda operis Gratiani viri privati primum manus admoverunt; sed et publica auctoritate emendationes perfectae sunt. Nam post medium saeculum 16[tum] Pius IV. et Pius V. propriae congregationi Cardinalium Gratiani decretum a naevis purgandi munus demandarunt. Viri isti, qui vocari solent „*correctores Romani*" maximis curis canones Gratiani ad fidem fontium examinarunt ac plurima menda abstulerunt, donec tandem sub Gregorio XIII. opus correctionis ad finem perduxerunt. Sed non omnia ab ipsis correcta sunt; hinc etiam post eos alii insignes viri in emendando Gratiano operam suam laudabiliter posuerunt. Igitur forma, qua nunc exhibetur decretum, non est originaria, sed continet praeter emendationes etiam quaedam serius adjecta. Inter canones serius insertos exstant permulti [2]), qui *paleae* inscribuntur, verisimiliter a Paucapalea, qui erat Gratiani discipulus, appositi.

II. Decretale Gregor. IX.

II[da] pars sunt decretales Gregorii IX. Post Gratianum praeter canones tertii (1179) et quarti (1215) concilii Lateranensis plures prodierunt summorum Pontificum decretales, quae quia sparsim extra Gratiani decretum vagabantur, decretales extravagantes vocabantur. Hae a viris doctis identidem in unum corpus sunt collectae, ita, ut ex tempore inter Gratiani decretum et collectionem Gregorianam intermedio (1151—1234) 14 collectiones hodieque supersint. Inter has quinque *compilationes*, uti dicuntur, maxime notandae sunt [3]). Ex his jam collectionibus juris peritissimus Gregorius IX. opera et industria s. Raimundi a Penafort novam decretalium collectionem adornari curavit, ea mente,

---

[2]) In editione C. J. C. a Richtero procurata exstant 149 paleae, sc. in P. I. 61, in P. II. 86, in P. III. 2.

[3]) Vocari solent: compilatio prima, secunda, tertia etc., quarum duae potissimum commemoratu sunt dignae: 1. compilatio prima, scil. Breviarum Extravagantium Bernardi Papiensis 1191. (Cfr. Bernardi Papiensis Summa decretorum edit. a Dr. Laspeyres Ratisbonn. 1861.) — 2. compilatio, quam Innocent. III. opera Petri diaconi Beneventani adornandam curavit. Haec siquidem collectio ab ipso Innocentio publica auctoritate donata est. Dicitur compilatio tertia, quia compilatio secunda, a Joanne Galensi (Vallensi) confecta, ratione materiarum prior est, licet serius sit adornata. Cfr. Laurin die Decretalen-Sammlungen vor Gregor IX. in Moy Archiv t. 12. p. 1. et 337 seq.

ut tanquam codex legalis ubique haberetur. Nam Pontifex a. 1234 eam publicavit, ad Parisiensem et Bononiensem academias transmisit, ejusque usum in scholis simul judiciisque praescripsit.

Dividitur hic codex juxta versiculum: „Judex, judicium, clerus, connubia, crimen" in 5 libros, qui rursus in plures titulos et tituli in plura capitula distinguuntur.[4])

Etiam hujus codicis forma nonnihil immutata est. Scilicet Raimundus, ex nimio brevitatis studio omittens casuum enarrationem, nonnisi authenticas eorum solutiones exhibuit, et proinde decretales non integras sed detruncatas et contractas operi suo inseruit, adeo, ut qui non malit ad fontes vel collectiones priores ascendere, earum sententiam assequi vix possit. Huic incommodo medelam allaturi jam Contius in editione decretalium (1570), atque deinceps Böhmer et Richter in corpore juris canonici ab ipsis edito recurrendo ad fontes, quae a Raimundo praetermissa sunt, textui subjecerunt et sensum evidentiorem ei restituerunt. Hinc hae *partes decisae*, uti dicuntur, in recentioribus editionibus C. J. C., typis ab ipso textu distinctis clarioris intelligentiae causa adjici solent.

III^tia^ pars: Liber VI^tus^ Bonifacii VIII. Hic Pontifex canones duorum conciliorum generalium Lugdunensium (1245 et 1274) et decretales Pontificum post decretales Gregorii IX. editas, suis etiam constitutionibus comprehensis, in unum corpus redegit, quod sextus decretalium est appellatum, quia erat quasi continuatio Gregorianae collectionis in 5 libros distributae, quacum etiam divisionem habet communem. Liber VI^tus^ a Pontifice a. 1298 publici juris factus universitatibus Bononiensi et Parisiensi transmissus et in publicum pro scholis et judiciis usum deduci jussus est. — Libro VI^to^ adjectae sunt regulae juris. III. Liber VI. Bonif. VIII

IV^ta^ pars: Clementinae. Libro sexto Clemens V. a. 1313 suas cum concilii Viennensis canonibus constitutiones adjecit, eaque collectio pro more ad plures universitates est transmissa. Partitionis ratio pariter est eadem, quae in decretalibus Gregorii IX. servatur. Clementinae.

V^ta^ pars: Extravagantes. Hucusque descriptae collectiones dicuntur *C. J. C. clausum.* Collectio Gregoriana, Sextus cum Clementinis, quia auctoritate et jussu Pontificum omnes tres sunt evulgatae, passim communi nomine *Decretalium* veniunt. Quae his collectionibus non continebantur Pontificum constitutiones, V. Extravagantes.

---

[4]) Proprie Bernardus Papiensis, primae compilationis auctor, istius partitionis inventor habendus est. Cfr. Not. 3.

extravagantium nomen acceperunt, quia vagabantur extra corpus juris canonici. Hae *ab initio* non collectae, sed singulae seorsim glossis doctorum illustratae divulgabantur. *Dein*, cum increscerent, etiam collectiones privata auctoritate a variis doctoribus sunt concinnatae, quae in editionibus C. J. C. post Clementinas appendicis instar recipi consueverant, quin tamen participarent decretalium auctoritatem. *Denique* sub finem saeculi 15. *Joannes Chappuis* duas Extravagantium collectiones adornavit, quae, etsi *privato* dumtaxat studio vulgatae, tantam auctoritatem obtinuerunt, ut corpori J. C. sint adjectae. Una collectio continet

Joann. XXII. 20 *Extravagantes Joannis XXII.* († 1334) per 14 titulos distri-

communes. butas. Altera continet *Extravagantes communes* i. e. decretales a 25 Pontificibus editas, scilicet ab Urbano IV. († 1264), usque ad Sixtum IV. († 1484), et constat more decretalium 5 libris, quorum tamen quartus propter penuriam materiae vacat.

Editiones C. J. C.

Descriptae C. J. C. partes primum seorsim et successive in vulgus editae sunt. Tempore demum concilii Basilensis tanquam unum corpus considerari coeperunt. — Editionibus C. J. C. duae lucubrationes studio privato perfectae adjici solent, quae, semel clauso corpore juris, prae foribus stant. Altera est Mathaei Lugdunensis Liber septimus decretalium, altera „Institutiones Lancelloti", quae sunt quasi Compendium juris canonici. [5])

§. 16.

Auctoritas C. J. C. et modus allegandi.

Auctoritas C. J. C. pro foro civili.

1. C. I. C. tantam, ac praesertim in Germania, aestimationem sibi conciliavit, ut ejus auctoritas etiam in forum civile penetraret illudque tanquam fons juris communis haberetur. Sub hoc tamen respectu nullius hodie roboris est, nisi quod historia juris civilis ex eo egregie illustratur.

Pro foro eccles.

Igitur illud tantummodo quaeritur, quae sit auctoritas C. J. C. pro foro et usu mere ecclesiastico. Sub hac consideratione inter singulas ejus partes probe distinguendum est. Collectio aliqua legum vim et robur obtinet vel a potestate legislativa illam publi-

decreti cante, vel ex receptione et usu communi. *Decretum* quod attinet, illud a sede apostolica nunquam adprobatum, neque ab ipso Gre-

---

[5]) A. 1582. editio C. J. C. Romana divulgata est, cujus textus tanquam authenticus considerari debet. — Editio optimae notae est, quam adornavit Richter Lipsiae 1839. 4. — Librum Septimum critice instructum edidit Sentis Friburg. Brisg. 1870.

gorio XIII., qui huic operi emendando animum adjecerat, pontificia auctoritate munitum est. Ergo *vi originis* decretum privati auctoris tantum valuit auctoritate. Si autem spectetur *ad usum* per plura saecula universalem, quo et in scholis et in judiciis tanquam regula receptum et adhibitum est, utique dicendum, decretum ex ultronea ecclesiarum consuetudine magnam auctoritatem adeptum esse et tam scholarum quam judiciorum usui inserviisse. Sed exinde non sequitur, quod singuli textus in eo contenti approbati juris et legis ecclesiasticae vim obtinuerint. Potius cum sententia, quae nunc fere communis est, tenendum, opus Gratiani *codicis legalis* auctoritate prorsus destitui. Codicis legalis, inquam: nam quae in eo occurrunt e. gr. conciliorum canones, Pontificum decreta, dicta ss. Patrum etc., eandem auctoritatem retinent, quam ex sua indole seu *ex fonte*, ex quo fluunt, habent, ac si seorsim a collectione Gratiani spectentur. Quae per se (ex fonte) valorem legis non habent, nec per translationem in decretum ullum consequuntur. [1])

Sed aliter dicendum de *decretalibus* (i. e. Gregor. IX., Libri VI. et Clem.) Hae enim jussu summi in ecclesia legislatoris eaque mente sunt in hominum manus emissae, ut scholarum et judiciorum usui publico inservirent. Consequens est, omnia, quae in hisce codicibus referuntur, vim legis communis habere, quamvis ex origine pro particulari ecclesia sancita, aut omnino ex spuriis fontibus hausta sint. Nihilominus tamen non omnia omnino, quae in decretalibus continentur, hodiedum in usu sunt et in vigore. Praeterquam enim, quod per decretales jus particulare non est abrogatum, et praeter eas plurimae aliae leges in ecclesia vigent, complures decretales propter judicia ecclesiastica sublata temporumque rationem mutatam hodie in usum deduci non possunt; porro quoad plurima disciplinae capita decretalibus per leges recentiores, per consuetudines contrarias, per jus particulare etc. derogatum est. Accurata proinde juris recentioris tum communis tum particularis notitia instructus esse debet, qui corpore J. C. rite uti voluerit. decretalium,

---

[1]) Phillips IV. p. 412; Schulte l. c. §. 62; Schmalz; grueber Prooem. n. 262 seqq.; Devoti I. 84; Bouix p. 388; Schenkl I. p. 121, qui vim paulo majorem, quam relativam ad fontes Decreto tribuit, cui ferme consonat Zallwein tom. II. p. 507. — Ad rem observat Schulte l. c., textum a correctoribus Rom. correctum qua authenticum habendum esse, quamdiu de contrario non constet.

extravagantium. Utrum *Extravagantes* vim legis obtineant necne, inter eruditos controvertitur. Illud certum et eliquatum est, *extravagantibus* ex eo, quod a Gregorio XIII. corpori J. C. inseri jussae fuerint, quandam auctoritatem accessisse. Propter hanc enim insertionem constitutiones pontificiae iisdem contentae tanquam authenticae habitae, et frequentius in usum deductae sunt, ac etiam in foro adhiberi coeptae, idque cum Pontificum praescitu et tacito saltem consensu. Sed quaestio, an *extravagantes*, proprie loquendo, sint in numero fontium, neganda esse videtur. Erant enim, clauso jam C. J., a privatis tantum hominibus collectae nec unquam ab ecclesia expresse receptae. Idcirco singulae Pontificum constitutiones successu temporis majorem auctoritatem non obtinuerunt, quam illa erat, qua in actu collectionis gaudebant, nec fieri potuit, ut insertio in C. J. ab exordio saeculi 16. secuta iisdem rationem *novi fontis* contulerit. Itaque extravagantes *ad fontem* reduci, ac praeterea ad usum forensem aliosque fontes expendi et aestimari debent. [2])

Modus allegandi. 2. Modus citandi C. J. C.

I. Decretum.

Pars I[ma]: c. 4. *(voventibus)* dist. 27; = c. 4. d. 27. i. e. canon. 4[tus] etc.

---

[2]) Cfr. Richter Lehrb. §. 83. not. 5. Schulte l. c. §. 43, qui tamen monet, hanc controversiam exigui dumtaxat momenti practici esse. — Quoad rubricas, superscriptiones et summaria capitulorum haec sunt notanda: 1. Rubricae, quae praefixae sunt volumini Gratianaeo, legis eccles. auctoritatem tam parum habent, ut dicta Gratiani (i. e. adnotationes ejusdem privatae) in eodem opere occurrentia. Secus dicendum de rubricis, quae praefixae sunt titulis trium posteriorum voluminum. Istae nimirum, utpote auctoritate Apostolica praefixae, plenam vim legis habent. Hinc v. gr. tanquam jus certum allegari possunt, quoties orationem perfectam continent e. g. Ne sede vacante aliquid innovetur. X. (III. 9.) — 2. Superscriptiones capitulorum (e. g. Gelasius Papa Ezechiae Comiti a. 494) lumen quidem afferunt circa originem textuum, sed ad interpretationem juridicam nil faciunt. — 3. Summae (summaria), quae paucis verbis argumentum capitulorum comprehendunt, a glossatoribus sunt adjectae. Unde vim legis non habent, sed tamen medium interpretationis haud spernendum constituunt. — 4. Pariter glossae, ac praesertim ordinariae, quamvis non legis aut canonis, magna tamen in interpretatione juris est auctoritas. — Glossa ordinaria decreti Gratiani a Joanne Teutonico (c. a. 1240) et Barthol. Brixiensi, decretalium Greg. IX. a Bernardo de Botone († 1266), L. Sexti vero et Clement. a Joanne Andreae († 1348) conscripta est.

Pars II^da^: c. 17. *(Petiisti)* C. VII. qu. 1; = c. 17. C. 7. qu. 1.

Tract. de poenit.: cap. 14. de poenit. d. 1; = c. 14. D. P. d. 1.

Pars III^tia^: c. 23. de consecr. d. 2.

NB. Signum characteristicum indicans, quomodo pars I^ma^ citari debeat, est, quod duo tantum numeri occurrunt; in citatione vero II^dae^ partis tres adsunt numeri cum litteris c. C. qu. III^tiam^ partem indicat appositio: de consecr.

II. Decretales Gregorii IX.

Signum characteristicum est vocabulum „extra" vel littera X., atque significat, textum extra decretum esse quaerendum, e. gr. c. 1. X. de cler. conj. (III. 3.) = c. 1. extra (III. 3) c. 1. X. (III. 3); h. e. caput 1. libri III. tituli 3^tii^.

Antiquiores nonnisi vocabula initialia tum capitis tum tituli allegare solent, e. gr. cap. si qui clericorum. De clericis conjugatis.

III. Liber Sextus. IV. Clementinae.

Utraeque eodem modo, ut Decretales Gregor IX. allegantur, solius notae characteristicae ratione habita, e. gr.

c. 1. *Licet* de const. (I. 2) in Sexto (= in VI^to^);

c. 2. *cum lite* (II. 5) Clem. = c. 2. Clem. (II. 5).

V. Extravagantes.

Nota distinctiva est: „Extrav." vel „Xvag." cum appositione „Joann. XXII." vel „commun.", e. gr.

a) Xvag. Joann. XXII. cap. un. De sent. excomm. (tit. 13)

b) Xvag. comm. c. 1. (I. 7.)

§. 17.

Jus novissimum. Concilium Tridentinum.

1. Concilium Tridentinum ab a. 1545—1563 celebratum, profecto novam in historia juris canonici epocham constituit. Illud enim non tantum dogma catholicum adversus reformatores stabilivit, sed etiam legibus latis collapsam ecclesiae disciplinam restaurare cum felicissimo successu est aggressum. In hoc demum concilio vera morum *reformatio*, ab omnibus bonis tam diu ardentissime desiderata, optimo cum successu perfecta est. [1]

Conc. Trident. scopus.

[1]) Id minus dicendum de anterioribus conciliis. De quibus haec

Patres siquidem concilii disciplinam priorum saeculorum instaurare conati sunt. Hunc in finem non tantum *triginta* decretales et canones vetustiores innovati et confirmati, sed et novis legibus Spiritu s. plenis res ecclesiasticae exornatae sunt, quibus tanta inest sapientia et discretio, ut iis in locis, ubi effectui sunt datae (e. gr. a s. Carolo Borrom.), ad virtutes excolendas et abusus resecandos efficacissime inservierint. Constat vero concilium Trident. sessionibus 25, quarum autem 13 tantum decreta, quae fidem aut mores respiciunt, condiderunt. Unaquaeque fere sessio habet duas partes, quarum una comprehendit capita et canones, quibus damnantur haereses et catholicum dogma constituitur; altera, quae inscribitur „de reformatione", continet decreta, quae disciplinam concernunt.[2]

Decreta et canones.

2. Concilium Trident. a Pio IV. (26. Jan. 1564) confirmatum maximae est *auctoritatis*. Sed differentia est inter definitiones dogmaticas et decreta disciplinaria. Illae enim absque promulgatione obstringunt unumquemque, cui innotescunt; at haec nonnisi tunc robur accipiunt, cum in legali forma promulgata sunt, quia omnis lex, ut liget subditos, legitime promulgari debet. Igitur ubi concilium Trident. solemniter promulgatum[3]), aut saltem tacite introductum est, ibi ejus decreta reformationis fontem juris eccles. constituunt, nisi per leges recentiores iis derogetur. Derogari vero potest concilii Trident. decretis indubitanter per summos Pontifices, et talis quidem auctoritas a patribus concilii (sess. 25.) sedi apostolicae expresse vindicatur.

Auctoritas.

---

breviter notanda sunt: concilium Pisanum (1409) pro oecumenico non habetur; Constantiense (1414—18) exceptis aliquibus decretis, speciatim quibus superioritas conciliorum supra Papam statuta est (Sess. 4. et 5.), qua legitimum agnosci debet. Basileense (1431—43) in schisma prolapsum primo Ferrariam (1438) hincque Florentiam translatum est. Denique Lateranense (1517) a compluribus ac praesertim a Gallicanis, licet perperam, rejicitur.

[2]) Storia del Concilio di Trento scritta dal Padre Sforza Pallavicino. Rom. 1656. 2 Tom. fol. latine reddidit Giattini Antwerp. 1673 fol.; germanice Theod. Klitsche. Augsb. 1835. Editio optimae notae concilii Trid. cum declarationibus Congregationis ejusdem concilii habetur a Richter et Schulte. Lipsiae 1853.

[3]) Promulgatio facta est primum in republica Veneta atque deinceps in omnibus fere regnis catholicis. In Gallia quoque concilii decreta aut vi consuetudinis, aut per concilia particularia, quin etiam per ordinationes regias in effectum sunt deducta. Cfr. Schilling Erläuterung d. org. Artikel in Vering Arch. t. 28. p. 203. 204. — Intuitu regni Poloniae vid. Heyzmann: „Die Publication der Trientner Beschlüsse in Polen." l. c. t. 22. p. 77.

Vis consuetudinis decretis Trid. contrariae

3. Quaestio agitatur inter eruditos, utrum etiam per consuetudines legitimas derogari possit decretis Tridentinis. Alii negant, alii affirmant, contra dicta decreta legitimas consuetudines introduci posse. Nempe non multo post concilium Tridentinum coepit apud canonistas dictio invalescere: *Contra concilium Tridentinum non admittitur consuetudo.* Haec dictio ab initio nullum habuit solidum fundamentum; namque ea *generalis* clausula neque a Patribus concilii Tridentini apposita fuit decretis, neque explicite in bulla Pii IV. concilium confirmante, aut in alia constitutione Rom. Pontificis continetur. Attamen a variis et insignibus auctoribus[4]) persaepe repetita fuit usque ad nostra tempora, imo et a tribunalibus Romanis, praesertim a Rota Romana et a Congregatione concilii, tanquam norma multarum decisionum recepta est.[5]) Nihilominus tamen plurima facta ostendunt, hanc dictionem decursu saeculorum vim et veritatem suam amisisse. Nam modo multas videmus invaluisse consuetudines contra concilium Trident, quae irrationabiles, praesertim pro locorum adjunctis, non reputantur. Haec sententia hodie etiam Romae suos habet defensores. Ratio, cur fluxu temporis, ubi agitur de legibus disciplinalibus, invalescere possit consuetudo etiam contra solemnissimam legem, haec merito adducitur: Omnes leges disciplinales sive facilius sive difficilius *veluti natura sua* rationabiles consuetudines admittunt. Atvero clausula legibus apponi solita: *exclusa quavis consuetudine contraria in futurum,* pariter non est, nisi lex disciplinalis, quae *natura sua* admittere potest consuetudinem contrariam, qua in locis, ubi praevalet, lex scripta abrogatur. De qua re in ipsis decretalibus solemnia exstant exempla. Proinde valor et finis hujus clausulae, si apponatur, non alius esse potest, quam difficiliorem reddendi consuetudinem novae legi contrariam, ac vigilantiam peculiarem auctoritatis ecclesiasticae excitandi, ne consuetudo contraria invalescat. Quousque enim haec auctoritas obsistat, consuetudo introduci non potest.[6])

Interpretatio.

4. *Interpretationem* concilii Trid. quod attinet, Pius IV. in bulla praedicta ad praecavendas lites et sinistras explicationes omnibus, et quidem praelatis sub interdicto ingressus ecclesiae, aliis vero excommunicationis latae sententiae poenis inhibuit, ne ullam privatam interpretationem publici juris facerent ... *ne quis*

---

[4]) E. g. a Pitonio, Card. de Luca, Pignatelli, Fagnani, Devoti, Card. Petra etc.

[5]) Vid. exempla apud. Bouix l. c. p. 315 seqq.

[6]) Acta IV. p. 26.

(sunt verba) *sine auctoritate nostra audeat ullos commentarios, glossas, annotationes, scholia ullumve omnino interpretationis genus super ipsius concilii decretis quocumque modo edere, aut quidquam quocumque nomine . . . statuere.* [7]) Ne vero deesset, qui concilium Trid. interpretaretur, ab eodem Pio IV. instituta est permanens Cardinalium congregatio, sic dicta Congregatio concilii Trident. interpretum (seu interpres). Huic ab initio id solum officii injunctum est, ut synodi decreta executioni danda curaret. Sed a Pontificibus Pio V. et praesertim a Sixto V. (Constit. „Immensa“ 1585) praeter alia quaedam indulta specialia (e. g. decreta conciliorum provincialium recognoscendi, ab episcopis statum ecclesiarum populi et cleri exposcendi etc.) potestatem accepit, tum in forma *judicii* tum in forma *interpretationis*, itemque sine *motu proprio* sive ex *aliorum consultatione*, quaestiones circa sensum legum Tridentinarum motas solvendi, quin etiam decidendi quoscunque dubios juris casus, non solum intra decreta Tridentina, sed etiam extra ipsa in quovis juris canonici capite exortos. [8]) Ejusmodi declarationes s. Congregatio aut per se emittit, aut in rebus gravioribus suarum decisionum confirmationem ab ipso summo Pontifice expetit (ut stylus curiae habet: „facto verbo cum Sanctissimo“). Itaque hujus Congregationis declarationibus novus juris eccles. fons constituitur, cujus legalis auctoritas jam paucis verbis ponderari debet. Ergo

§. 18.

De auctoritate Congregationis concilii Trident.

Declarationes Congreg. conc. Trid.

Num declarationes Congregationis concilii vim legis universalis habeant [1]), ronnuli negant, plurimi affirmant. Praesupponitur autem, constare de authenticitate decisionum, de quibus agitur, ac proinde controversia est de illis tantum decisionibus, quae munitae sunt sigillo et subscriptione Cardinalis Praefecti et Secretarii Congregationis, vel, si ab auctoribus allegantur, quas certum est originali esse conformes. [2]) Circumferuntur enim etiam

an sint

---

[7]) Justinianus pariter prohibuerat, ne ad suum codicem ederentur commentarii.

[8]) Bangen, Die röm. Curie. Münster 1854. p. 145 seqq.

[1]) Vid. Moy, Archiv I. p. 106. — Bouix p. 260. I. c.

[2]) Non rejiciendae sunt s. C. C. decisiones, quae apud auctores fide dignos inveniuntur, ac praesertim apud illos, qui munere Secre-

falsae et apocryphae, et quoad has ipsamet Congregatio (27. Apr. 1621) decrevit, declarationes authenticitate destitutas nedum jus facere, sed prohibitorum librorum indici esse adjiciendas. [3])

His praemissis imprimis videndum est, utrum declaratio in forma judicii in casu quodam singulari, an vero in forma interpretationis, h. e. ad dubiam legem interpretandam edita fuerit. obligatoriae?

1. Declarationes, quae *in forma judicii* ad privatorum lites et controversias dirimendas eduntur, ob singularem Cardinalium prudentiam et doctrinam quidem sunt plurimi faciendae, ipsaeque in similibus prorsus casibus adoptari possunt a judicibus inferioribus. Attamen hi, ut eas sequantur, adigi non posse videntur. Ratio est tum quia Cardinales non interpretum, sed judicum personam agunt, judices vero inter solos litigatores jus faciunt, tum quia in privatis quaestionibus peculiaria facti adjuncta saepe in causa sunt, cur ita judicetur. Etenim ejusmodi declarationes, propterea quod ex particulari qualitate et circumstantiis casuum manare solent, ideo alteri diversas circumstantias habenti non semper sunt applicabiles, cum diversimode ob diversam facti qualitatem saepius decernere congruat. [4])

I. Decisiones judiciales jus faciunt inter partes, pro aliis magni sunt momenti.

2. Declarationes vero, quae extrajudicialiter ad dubiam legem interpredandam edi solent, omnes obligant. Et hoc quidem

II. Declarationes interpretativae obligant,

a) procedit in iis, quibus ex professo sensus decretorum concilii Tridentini explicatur, aut nodus ambiguitatis resolvitur, quaeque *generales declarationes* [5]) vocantur.

generales.

Has authenticas et legitimas esse affirmamus. Authentica enim et legitima interpretatio est, quae fit vel a legislatore, vel ab alio ex ipsius legislatoris auctoritate. Atqui interpretationes Congregationis concilii revera hujusmodi auctoritate nituntur.

Probatur ex auctoritate a summo Pont. accepta,

---

tarii praelaudatae Congr. sunt functi, veluti Fagnani, Barbosa, Prosper Lambertini (Bened. XIV.).

[3]) Thesaurus resolutionum s. C. C. Rom. 120 Vol. 4. — Zamboni: Collectio declarationum s. Congr Card. conc. Trid. Interpr. 1812—1816 t. 8. 4. Mühlbauer Thesaur. resolutionum s. C. C. ordine alphab. Monachii 1868 sq.

[4]) Ita Cardin. de Luca in Annot. conc. Trid. disc. 1. num. 11. et Cardin. Soglia Instit. jur. publ. p. 16. tom. I.

[5]) Communiter vocabula declarationes, resolutiones seu decisiones vel responsa, decreta, etc. promiscue usurpari solent. Sed, stricte loquendo, declarationes pro interpretationibus, resolutiones, decisiones pro responsis aut judiciis usurpantur, quae a s. C. C. in casibus particularibus proferuntur; per decreta denique novae constitutiones denotantur. Decretum quippe a decernere in strictiori significatione ad novae legis editionem refertur.

Si enim fiant Pontifice consulto, sunt profecto ipsius Pontificis propriae, vi illius regulae: „Omnia nostra facimus, quibus nostram impertimur auctoritatem." Quum vero fiant inconsulto Pontifice, nihilominus illius nomine emittuntur, atque ex illius potestate leges explicantur. Nam Romani Pontifies istud munus interpretandi decreta, quae ad disciplinam pertinent, eidem Congregationi detulerunt. Ergo istiusmodi declarationes ejusdem plane roboris sunt, quam si immediate a s. Sede ederentur, juxta receptum juris axioma: „Qui facit per alium, perinde est, ac si faciat per se ipsum."

ex praxi. Confirmatur ex praxi. De facto et in praxi Congregatio concilii suas decisiones urget tanquam obligationem inducentes, imo tanquam eodem robore ac decreta Pontificum pollentes. Eandem siquidem vim, quae ipsis decretis Trident. inest, continuo interpretationibus suis adscribit, etiam tunc, quando aliqua declaratio non expresse verbis concilii comprehendi videtur. Congregationis decisiones haudquaquam ut doctrinales tantum interpretationes, sed ut vera decreta emittuntur, earumque violatio easdem poenas involvit, quae transgressoribus legum Trident. intentatae sunt. [7]) Similiter Rota declarationes Cardinalium sine haesitatione reverenter accipit atque omnibus modis observat, etiam dimissis decisionibus rotalibus, quando in contrarium adsunt declarationes saepe dictae Congregationis concilii.

Igitur prout in jure civili responsa prudentum vim legis habuere, haud secus sententiae istorum purpuratorum circa intelligentiam decretorum concilii ut vim legis habentes sunt recipiendae.

editae in casibus particularibus. b) Idem dicendum de *resolutionibus* seu *decisionibus*, quae a s. Congregatione non proprio motu, sed ad aliorum expostulationem vel ex occasione casus alicujus particularis emittuntur. Quodsi enim decisiones in casu speciali editae, pro *similibus casibus* prorsus sunt applicabiles, et *similes* etiam concurrunt *circumstantiae*, vel si natura sua pro *quibuscunque* circumstantiis editae reputandae sunt, tum omnes, quibus innotescunt, iisdem adstringi merito credi debet. Consilium enim Congregationis tunc manifeste hoc est, ut non solum intendat casus particulares in concreto deci-

---

[6]) L. 1. C. de veter. jur. enucleand.

[7]) Ut unicum afferam exemplum, ad restitutionem adacti sunt episcopi, qui contra declarationem s. Congregationis praetextu consuetudinis mulctas pecuniarias sibi aut suis officialibus applicuerunt, et tamen ea consuetudo nullibi reperitur expresse sublata a concilio Trident. — Fagnani l. I. de const, c. 13. n. 27. — Cfr. Nicollis praxis canonica I. Litt. J. n. 26 seqq.

dere, verum etiam aperire sensum et mentem s. synodi generaliter et in abstracto.[8]) Consequenter istae decisiones non solum consulentes et interrogantes, sed ceteros quoque spectant, in quorum notitiam fuerint perlatae.

Nec valet objectio, has declarationes ac decisiones non habere robur, eoquod promulgari non soleant. Etenim 1° in quantum sunt simpliciter interpretativa, promulgatio haud requiritur, quandoquidem haec quidem in legis editione est necessaria, minime vero in legis declaratione.[9]) Interpretatio enim nihil addit legi, sed tantummodo manifestat sensum verum legis ambiguae jam existentis, ideoque non est nisi lex ipsa ex obscuris educta. Quod vero s. Congregatio emittendo aliquam declarationem intra competentiae suae fines se continuerit, praescriptasque conditiones quoad omnia servaverit, atque, ubi id opus fuerit, summum Pontificem consuluerit, id ab omnibus merito praesumendum est, quamdiu de contrario non constiterit. Licet non sint promulgatae.

c) Tanto magis obligant *decreta* a s. Congregatione edita, seu illae declarationes, quae ultra id, quod verba concilii Tridentini exprimunt, quidpiam statuunt. Haec quidem decreta non tam declarationes sunt, quam potius *novae constitutiones.*[10]) Sed quoniam nonnisi ex speciali Papae mandato emitti, et solemniter etiam promulgari solent, illae ceteris Pontificum constitutionibus rite promulgatis prorsus pares sunt habendae.[11])

---

[8]) Pro exemplo sit declaratio (apud Fagnani l. c. n. 66) affirmans, ad obtinendum simplex beneficium eccles. sufficere annum 14. inchoatum, et e converso ad obtinendas dignitates, quibus animarum cura nulla subest, in cathedralibus vel collegiatis ecclesiis ex decreto c. 12. vers. „ad ceteras" sess. 24. requiri annum 22. completum. Utraque decisio generaliter observanda est, licet edita sit in casu speciali. Unde falsa est objectio, s. Congregationem tantummodo de veritate facti judicare, utrum nempe casus aliquis particularis comprehendatur decretis concilii Tridentini, neque. Ea enim, quae in facto consistunt, rejicit ad judices ordinarios, quae vero sunt de jure, ipsa pronuntiat. Et haec ab omnibus observanda sunt, licet ex occasione casus seu quaestionis particularis decreta fuerint.

[9]) „Nam cum lex aliqua jam palam innotuit, necesse non est, ut eodem pacto reliquae sanctiones publicae divulgentur, quibus eadem lex magis declaratur." Bened. XIV. Instit. 10. p. 52.

[10]) Hinc distinguunt inter declarationes s. C. C. comprehensivas et extensivas, prout a propria et recepta verborum concilii Trid. significatione recedunt vel non recedunt.

[11]) Tales declarationes sunt decreta ejusdem s. C. jussu Urbani VIII. edita de alienatione temporalium ad monasterium pertinentium (7. Sept. 1624): de apostatis regularibus et ejectis (21. Sept. 1624);

Denique si s. C. C. declarationes hinc inde sibi repugnare videantur (quod tamen rarissime occurret), haec contradictio per regulas sanae interpretationis de facili e medio tolli vel saltem axioma juris adplicari poterit: *Lex posterior derogat priori.* [11])

---

de celebratione missarum (21. Junii 1625). Vide etiam concil. Trid. (ed. a Richter et Schulte) p. 494. 539. 578.

[12]) Eadem, quae modo de auctoritate Congregationis concilii Trid. dicta sunt, valent etiam de reliquis Congregationibus Romanis ac praesertim de duabus ad nostrum institutum proprius pertinentibus, nempe de Congregatione Indicis librorum prohibitorum et de Congregatione Rituum. Decreta Indicis vim obligatoriam habere pro omnibus, Benedictus XIV. in Brevi suo „Quae ad catholicae" (23. Dec. 1757) diserte edixit: „Indicem praesentibus litteris nostris tanquam expresse insertum habentes, auctoritate Apostolica tenore praesentium approbamus et confirmamus, atque ab omnibus et singulis personis, ubicumque locorum existentibus, inviolabiliter et inconcusse observari praecipimus et mandamus sub poenis" etc. — Eadem de s. Rituum Congregatione dicenda sunt. Sed ratione applicationis in praxi maxime differunt decreta Congregationis concilii a decretis Congreg. Rit. Illis enim fere semper, uti dictum, inest character universalitatis, etiam si ex occasione facti aut postulationis particularis condita sunt. Haec autem quoad majorem partem sunt particularia, et qua talia ab aliis, quam quibus sunt destinata, propria auctoritate effectui dari nequeunt. Ac dignoscendum, utrum generalia an particularia sint, ad haec criteria erit attendendum. Videlicet generalia sunt: a) si ex causa generali omnesque attingente emanarunt. Secus esset, si ob particulares loci, provinciae aut collegii circumstantias certo loco vel coetui destinata essent; tunc enim ad alia loca proprio arbitrio non possent transferri. b) Si materialiter sunt universalia, seu si materia interpretationis non spectat ad jus particulare sed commune, prout e. gr. est, ubi rubricae aut ritus universaliter vigentes a patribus explicantur. c) Si interpretatio in sua relatione ad legem est comprehensiva, non extensiva. — At specialis Papae adprobatio haud requiri videtur. Nimirum ad quaesitum: „An decreta s. C. emanata et responsiones quaecunque ab ipsa propositis dubiis scripto formiter editae eandem habeant auctoritatem, acsi immediate ab ipso summo Pontifice promanarent, quamvis nulla facta fuerit de iisdem relatio Sanctitati suae?" — eadem s. C. facta de praemissis omnibus Pontifici relatione respondit: Affirmative 17. Jul. 1846. — Ubi praedicta criteria simul adsunt, decretum indiciis universalitatis instructum est. Igitur (ut exemplum afferam), certe universale decretum est illud (15. Maj. 1819), quo interdicitur gossypium in amictibus, albis, tobaleis altaris, corporalibus, pallis et purificatoriis: item decretum (5. Aug. 1662) de non dicendis missis de requiem in festis duplicibus. Moy, Arch. I. p. 104. seqq. Mühlbauer Decreta S. R. C. München. 1867, 3 tom.

§. 19.

Recentiores summorum Pontificum constitutiones.

1. Praeter illas constitutiones, quae in C. J. C. collectae aut seorsim occurrunt, ingens fere numerus legum papalium, et quidem tum Bullae tum Brevia, in Bullario Romano nec non in Bullario Benedicti XIV. continetur. Videlicet jam anno 1586 constitutiones Pontificum, a Leone I. usque ad Sixtum V. emanatae atque in C. J. C. non comprehensae, a Laërtio Cherubino collectae et in vulgus editae sunt. Haec collectio dein ab ejus filio Angelo Mar. Cherubino (1634) et post illum ab Angelo Lantusca et Paulo a Roma (1672) novis additamentis locupletata est. Demum his aliisque elucubrationibus superstructum prodiit *Magnum Bullarium Romanum* et quidem tum Luxemburgi tum Romae, ita tamen, ut editio prior nonnisi usque ad Benedictum XIV. pertingat, editio vero Romana novissimas quoque constitutiones comprehendat. [1]) Bullarium magnum Romanum nulla s. Sedis publicatione munitum, est, et proinde per se jus non facit. Sed unaquaeque constitutio ibi contenta potest obligare vel non, prout constat, eam pro universa ecclesia editam, authenticam, non revocatam aut sublatam esse, vel non. Econtra Bullarium Benedicti XIV., quod continet constitutiones ab hoc Pontifice conditas, sui auctoris promulgatione authentica communitum est. „Unde collectio illa“, ait Bouix [2]), „plena auctoritatis censenda est, non minoris scilicet quam quinque libri decretalium et liber VI^{tus} et Clementinae.“

Magn. Bullarium Rom.

Bullarium Bened. XIV.

Hoc loco silentio praeteriri haud potest Encyclica Pii IX. sub d. 8. Dec. 1864 cum adnexo errorum Syllabo emissa, cujus quippe objectum non solum ad Theologiam dogmaticam, sed ad jus quoque canonicum spectat. Utrumque hoc documentum (quod proprie unicum tantum efficit) ab omnibus catholicis ea, qua par est, reverentia recipi debet. Licet enim in eo desint quidam modi solemnes, quibus Pontifex *ex cathedra* loquens communiter uti solet, cujus generis e. g. sunt: qualificatio singulorum errorum, proscriptio per bullam dogmaticam, adjectio censurae etc.; nihilominus tamen R. Pontifex in praedictis monumentis uti universalis ecclesiae magister ecclesiam, et proinde ex cathedra, docet, damnans quasdam propositiones, et, missâ ad universos epi-

---

1) Constitutiones Pontificum Clementis XIII. et seqq. usq. ad Pium VIII. collegit Andr. Barberi Rom. 1835 et seqq. — Nova editio Bullarii prodire coepit Taurini 1856.

2) De principiis juris can. p. 394.

scopos illa encyclica, diserte praecipiens, ne doctrinae damnatae a quovis catholico uti verae habeantur.[3]) Ad quod novum et maximum accedit momentum: consensus omnium, moraliter saltem sumtorum, episcoporum, unanimiter confitentium, Petrum per os Pii loquutum fuisse, omniaque a Pontifice ad custodiendum depositum dicta, confirmata, prolata, se quoque confirmare et annuntiare.[4])

Regulae Cancellariae.

2. Genus prorsus singulare pontificiarum legum efficiunt *regulae Cancellariae*, quibus ab initio solummodo modus pertractandi negotia in Cancellaria Romana est definitus, postea vero et quaedam alia juris canonici capita, ac praesertim ad beneficia eccles. pertinentia sunt determinata. Primus, qui regulas pro instruendis Cancellariae magistratibus inservientes scripto mandavit,

Origo.

erat Joannes XXII. Consequentes Pontifices, ac inprimis Nicolaus V., auxerunt has regulas, multa adjicientes, quae universalem ecclesiam respiciunt, praesertim de beneficiis Pontifici reservatis et de processu judiciali. Propterea triplex earum genus distinguitur: re-

riplex genus, Tvis ct valor.

gulae Cancellariae *directivae*, regulae *reservatoriae*, quibus denique *judiciales* accedunt prout nimirum normas continent *vel* pro expediendis beneficiis, *vel* pro faciendis apellationibus in processu ecclesiastico. Vim obtinent, quamdiu vivit Pontifex; sed a quolibet successore paulo post creationem solent confirmari. Auctoritas earum legalis per se eadem quidem est ac omnium legum pontificiarum; sed iis in multis derogatum est per Concordata inter

---

[3]) „Omnes et singulas pravas opiniones ac doctrinas singillatim hisce litteris commemoratas auctoritate nostra Apostolica reprobamus, proscribimus atque damnamus, easque ab omnibus catholicae ecclesiae filiis, veluti reprobatas, proscriptas atque damnatas omnino haberi volumus et mandamus."

[4]) Sed dices: qui secus sentiret ac doceret, quam R. Pontifex docuit, qua censura innodatus erit habendus? Habendusne uti haereticus, aut de haeresi suspectus etc.? Respondeo 1. Talis inprimis gravissimae inobedientiae reus est habendus, quoniam non submittit intellectum supremo ecclesiae magistro divinitus constituto, imo quod contradicit ipsimet ecclesiae docenti. An vero 2° praeter inobedientiae reatum, aliquid aliud concurrat, quod hunc inobedientiae reatum sive haereticum sive haeresi proximum aut alia censura affectum praeterea reddat, ex qualitate propositionis pendet, cui ejusmodi refractarius contradicit, prouti nempe illa propositio censuranda est ut haeretica, haeresi proxima, temeraria etc. Hoc autem ad Theologos pertinet definire, quia nulla qualificatio errorum, nec specifica nec cumulativa, in Encyclica adjunctoque Syllabo est supposita. Cfr. Acta III. 62.

Pontifices et summos Europae Principes inita. Numerantur hodie 72, quarum nonnisi quatuor in Germania receptae esse dicuntur. [5]) Hac tamen restrictione harum regularum auctoritas justo plus deprimitur. Praeterquam enim quod regulae tum judiciales tum expeditionem concernentes robore suo pollere hodiedum pergunt, multa profecto iis continentur, praeprimis beneficiorum intuitu, quae per pacta cum Principibus conventa nuspiam sunt abrogata, ideoque vim legis universalis obtinere non cessarunt. Eas leges obiter scrutanti clarescet, complura juris capita per eas confirmari et egregie dilucidari. — In Austriae Imperio regulae Cancellariae a Jorepho II. abrogatae sunt. [6]) Per concordatum vero earum vigor denuo restitutus esse censendus est [7]), quatenus nempe ipsi concordato non sunt contrariae. [8])

§. 20.

Fontes juris particularis novissimi.

Jus particulare, quod nimirum cuidam territorio civili vel certae provinciae aut dioecesi affixum est, ubique gentium suos proprios fontes habet. Nos juris particularis Germanici dumtaxat et Austriaci fontes recentiores et recentissimos summarie recensebimus, ea quidem restrictione, ut quascumque leges, quae contra jus fasque quoad ordinem ecclesiasticum constitutae sunt, ex fontium legitimorum numero amandemus.

1. Fontes juris particularis *Germanici* cum factis funestissimis, nempe cum reformatione, saecularisatione et interitu Imperii Germanici nexu naturali cohaerent. Imprimis diuturnis illis dissidiis, quae saeculo 16., simulatâ religionis reformatione, Germaniae pacem perturbaverant, per conventiones inter status Imperii catholicos et protestantes initas finis aut saltem modus positus est. Hinc fons maximi momenti, ex quo jura mutua Ca-

---

[5]) Scil. 19. 20. 35 et 36, quae cunctae sunt beneficiales.

[6]) Decr. aul. 1. Octobr. 1782.

[7]) Artic. 35.

[8]) Articulus 22. Concord. ex parte regulam quartam expresse reviviscere fecit, quatenus nempe (prout etiam statuit dicta regula) prima in capitulis cathedralibus dignitas Papae reservatur; ex parte vero eandem modificat, quoniam in locum mensium alternativae, quae eadem regula stabilitur, nominatio Caesarea substituitur. — Riganti Commentaria in regulas Cancellariae. 4 tomi fol. Rom. 1744, — Bouix l. c. p. 213 seq. — Rosshirt: von den päpstlichen Kanzleiregeln, in Moy's Archiv III. p. 373. — Vid. has regulas apud Walter fontes eccl. pag. 483 seqq.

Pax Augustana. Westphalica.

tholicos inter et Protestantes redundant, est pax religiosa Augustana (1555) et huic superstructa pax Westphalica (1648). Utraque vim legis fundamentalis pro Germania habet, tum a Protestantibus tum a Catholicis perpetuo observandae.

Recessus deput. imperialis.

Recentiores fontes juris particularis post saecularisationem, uti dicitur, et Imperii Romano-Germanici interitum prodierunt. Saecularisatio a. 1801, quo pax Lunevillensis cum Gallis composita fuit, decreta est, per recessum vero deputationis imperialis (25. Febr. 1803) executioni dari praecepta. Consecuta est igitur bonorum ecclesiasticorum in manus saeculares deportatio[1]), complurium sedium episcopalium, abbatiarum, capitulorum, seminariorum exstinctio, ordinis externi per totam fere Germaniam eversio. Ad novum ordinem quasi de fundamento exstruendum et aliqualem ecclesiis spoliatis compensationem impertiendam eodem recessu (§. 35) Principes solemni appromissione sese obstrinxerunt, fore, ut ecclesiae episcopales noviter dotentur et alia ad res ecclesiasticas componendas pertinentia ab ipsis praestentur. Intuitu ejusmodi obligationum Principibus incumbentium dictus recessus fontem juris Germanici hodiedum constituit. Item in eodem recessu (1803. §. 63) Principes obligationem in se susceperunt, in omnibus ditionibus per saecularisationem acquisitis religionis exercitium, prout hucusque in iisdem viguerat, tuendi atque servandi. — Cum deinceps, extincto Imperio Teutonico et pace populis reddita,

Acta Confoederationis Germ. et Viennensia.

status Germaniae vinculo confoederationis ad invicem sociarentur, actis confoederationis (1815. art. 7. 15. 16.) et deinceps actis Viennensibus (1820 art. 13. n. 4) in quaedam decreta conventum est, quibus mutua diversarum religionum jura determinantur. Idcirco tum *acta confoederationis Germanicae*, tum *acta Viennensia* ad fontes juris nationalis Germaniae pertinent. Quae his legibus imperialibus quantum ad religionem sunt sancita, eadem etiam post collapsum Imperium Romanum, quin et post solutam civitatum Germanicarum confoederationem (1866) ex communi sententia juris peritorum[2]) firma et in omni suo robore manent. Jura etenim societatum religiosarum *quaesita* propter istas vicissitudines politicas non censentur extincta.

---

[1]) Pretium bonorum ereptorum 410 millionibus flor. monet. rhen. aequiparatur. Cfr. Klüber: Uebersicht der diplom. Verhandlungen. 1826. Frankfurt. — Walter fontes jur. eccles. Bonn. 1861. fasc. 1. 2.

[2]) Cfr. Archiv XI. p. 93—148, ubi in hoc sensu refertur decisio supremi Tribunalis Dresdensis. Cfr. Denkschrift der am Grabe

Verum ad ordinem funditus eversum denuo restaurandum, et ad res ecclesiasticas componendas, praeterea prorsus necessarium fuit, ut Principes circa has res cum sede Apostolica pacta inirent. Quod ubique fere factum est. Sic concordatum initum est cum rege Bavariae (1817), cui tamen omnis fere valor ademtus est per edictum, quod dicitur religionis (1818); pro aliis territoriis emissae sunt bullae, quae dicuntur circumscriptionis [3]), quibus potissimum conventa est erectio, limitatio et dotatio sedium episcopalium. Denique cum regimine Würtembergico [4]) atque Badensi [5]) concordiae initae sunt, quas tamen ob difficultates a statibus populum repraesentantibus obmotas in exitum deduci haud contigit. [6]) Concordata

2. Particularis juris *Austriaci* fontes quod attinet, per plura decennia „codex juris eccles. Josephini" atque constitutiones caesareae „in publico-ecclesiasticis" fontem largum magis quam limpidum constituerunt, qui aquas suas in omnes Imperii partes derivavit. Secuta est subinde legislatio principiis ecclesiae omnino conformis. Namque post plurimas leges favore libertatis ecclesiasticae (1849 et 1850) ab Imperatore editas tandem (18. Aug. 1855) concordatum cum sede Apostolica initum est, per quod tum omnes leges juri canonico adversantes in Austriaco Imperio abrogatae sunt (art. 35), tum vigor legum ecclesiasticarum fuit renovatus (art. 34). Cum concordato cohaerent: Nota „Ecclesia" Cardin. Rauscher ad Nuntium apostol. Viennensem data, quae est veluti supplementum concordati; Breve Pii IX. (5. Nov. 1855), Fontes particulares juris Austriaci.

---

des hl. Bonifacius versammelten deutschen Erzbischöfe und Bischöfe etc. Paderborn 1872. p. 4.

[3]) Pro regno Borussico bulla „de salute animarum" (1821); pro territoriis, in quae provincia Rheni superioris sese exporrigit: „Provida solersque" (1821); pro regno Hannoverano: Impensa Romanorum Pontificum" (1824) etc. Etiam extra Germaniam res eccles. per bullas pontificias compositae sunt e. g. in Hollandia (1827), in Helvetia (1823 et 1828), in Polonia (1817), pro Catholicis in imperio Russico (3. Jul. 1848).

[4]) „Cum in sublimi" (1857).

[5]) „Aeterni Pastoris" (5. Dec. 1859).

[6]) Extra Germaniam quoque imperantes civiles cum summo Pontif. concordata inierunt, e. gr. Napoleon primus Consul (15. Jul. 1801. Istud concordatum cum suis famosis Articles organiques hodiedum in Gallia viget), rex utriusque Siciliae (16. Febr. 1818), rex Sardiniae (1817 et 1841), archidux Hetruriae (19. Jun. 1851), concordatum Hispanicum (23. April 1851). — Cfr. „Conventiones de rebus eccl. inter S. Sedem et civil. potestatem variis formis initae ex collectione Romana a Vinc. Nussi excerptae" Moguntiae. 1870.

quo nonnulla, ad usum et executionem concordati pertinentia, praeclare explicantur; plurimae denique leges ad executionem concordati pertinentes, quo potissimum „Instructio pro judiciis matrimonialibus“ spectat. Sed, brevi nimis spatio elapso, fundamenta hujus legislationis, moderno liberalismo summopere exosae per novas leges civiles, scilicet imprimis *per leges imperii fundamentales* d. 21. Dec. 1867; et deinceps per leges, quae scholas, matrimonium et societates religiosas spectant, concussa sunt. Denique concordatum in tota sua amplitudine per rescriptum caesareum d. 30. Jul. 1870 abolitum est, quo nimirum rescripto minister pro cultu alias leges intuitu rerum ecclesiastarum proponere jussus est, a comitiis imperii examinandas. [7])

Fontes jurisprovincialis et dioecesani.

3. Denique complures provinciae ecclesiasticae ac singulae dioeceses, praeter jus commune, quaedam sibi propria et domestica habent. Jus provinciale faciunt concilia provincialia, quorum celebratio nostra aetate haud infrequens est. [8]) Similiter in nonnullis regionibus synodi dioecesanae habitae sunt. [9]) Singulas dioeceses quibusdam ordinationibus sibi propriis instructas esse alibi jam dictum. Ejusmodi ordinationes et instructiones hodie periodice typis imprimi et in manus ecclesiasticorum edi solent.

---

[7]) Vering Archiv t. 24. p. LXXI. et 274 seq., ubi exhibetur relatio facta Imperatori a ministro pro cultu de Stremayr de abrogando concordato. Causae pro hac abrogatione hae duae exponuntur: 1. Leges recens latas (vid. supra in textu) cum pluribus concordati articulis conciliari non posse. 2. Propter infallibilitatem Papae a concilio Vaticano decretam alterum paciscentem prorsus in alium mutatum esse, ita ut concordatum de facto jam vigore suo excidisse censeri debeat.

[8]) Concilia provincialia inde ab anno 1850 habita sunt inter alia: Parisiis 1850; Baltimorae 1852, 1866 (nonum in hac provincia); Coloniae 1860; Colocae 1873; Pragae 1860. — Celeberrima sunt „Acta eccl. Mediolan. a s. Carolo Borrom. condita.“

[9]) E. g. Wratislaviae 1855; Budwici 1863; Quinque-Ecclesiis 1863; Strigonii 1860; Pragae 1863; Paderbornae 1867 etc. — In aliquibus dioecesibus jus dioecesanum est antiquius. Sic v. g. pro dioecesi Brixinensi praesto sunt: „Decreta in synod. dioec. Brixinae 1603 sancita — atque in congregatione prosynodali 1767 — — recognita et reimpressa.“ Pro dioecesi Tridentina: „Constitutiones synodi Tridentinae dioecesanae a. 1593 celebratae cum praecipuis decretis episcoporum subsecutorum.“ Trid. 1841. — Haud satis commendari possunt: Statuta dioecesis Leodiensis. Leodii 1851; item: Instructio pastoralis ad clerum dioec. Eistettensem jussu Rev^{mi} Episcopi Georgii. Eistad. 1854.

LIBER II.

Principia generalia juris canonici.

§. 21.

Conspectus dicendorum.

Indicatis fontibus juris canonici convertimur ad jus ecclesiae tum fundamentale tum sociale ad extra. Jus fundamentale est illud, quod ab ipso Christo Domino ecclesiae inditum ideoque basis eorum jurium est, quae a legifera potestate ecclesiastica sunt adjecta. Dicitur etiam constitutivum, quia cum ecclesiae constitutione positum est eidemque nexu indissolubili inhaeret (§. 9. 2.). Ex jure fundamentali jus ecclesiae sociale ad extra profluit. Etenim si ex originaria sua constitutione ecclesia certa jura, a Christo concessa, sibi propria habet atque domestica, invicte sequitur, eadem jura ab illa in convictu cum aliis societatibus, nempe cum statibus politicis et aliis coetibus religiosis, libere exerceri oportere, seu quod idem est, ecclesiam jus habere, eodem prorsus modo in mundo existendi, quo a Christo constituta est. Loquemur igitur primo de fundamentali, deinde vero de externo et sociali jure ecclesiae.

SECTIO I.

De jure ecclesiae fundamentali *)

§. 22.

Ecclesia catholica ejusque organismus exterior.

1. Jesus Christus, generis humani Salvator, baptizatos in se credentes in societatem externam et visibilem evocavit [1]), seu in

---

*) In hoc exponendo nos breves esse oportet, non solum licet. Cum enim longe maxima pars hujus tractatus in theologia dogmatica et explicetur et probetur, eadem repetere perinde esset, ac falcem in alienam messem immittere. Hinc ea sola hic accuratius explicantur, quae in aliis disciplinis haud occurrunt.. Principia vero dogmatica tanquam lemmata huc transsumimus et pro ratione nostri instituti ita ob oculos collocamus, ut appareat, ulteriora ecclesiae jura, quae in Parte speciali exhibentur, naturali profluvio ex hisce principiis derivari.

[1]) Ἐκκλησία ab ἐκκαλέω.

ecclesiam jussit coalescere, quae proinde est societas hominum viatorum veram Christi doctrinam profitentium.[2]) Idem divinus ecclesiae fundator voluit, ut fideles hoc triplici vinculo visibili ecclesiae connecterentur, scilicet professione ejusdem fidei, sacramentorum a se institutorum usu, et subjectione ad legitimos pastores, ideoque ecclesia accuratius describitur: „Societas hominum unius professione fidei, eorundem sacramentorum communione et ad summum Pontificem aliosque legitimos pastores subjectione copulatorum."

Ecclesia societas inaequalis.

2. Jesus Christus ecclesiam instituit ut societatem non aequalem, sed inaequalem, seu membrorum disparia jura obtinentium. Prout in civitatibus politicis imperantes sunt, qui auctoritate supra reliquos eminent, ita plane in ecclesia Christi, societate omnium perfectissima, coetui specialiter electo [„quos voluit ipse" [3])] potestas publica et rectoria commissa est[4]), cui reliqui parere et se submittere debent. Datur ergo ecclesia alia docens et imperans, alia discens et obtemperans, seu datur ex jure divino discrimen inter clerum et populum, inter sacerdotium visibile et invisibile. [5])

Gradus in clero:

3. In ipso clero plures gradus distinxit, quorum snmmum in collegio apostolico obtinuit b. Petrus, qui non solum honoris et auctoritatis sed et jurisdictionis primatum[6]) accepit in omnem ecclesiam, non ovium tantum sed et pastorum pastor constitutus.[7]) Naturalis vero primatus haeres est episcopus Romanus.[8]) Nam hoc ipso, quod Petrus, qui Romae qua Episcopus simul et Papa sedit, ibidem mortuus est, episcopatum ac primatum suum indivise successoribus suis reliquit, ita ut, quemadmodum b. Petrus, sic Romanus Pontifex vere Christi in terris Vicarius existat. — Primatus Rom. Pontificis est nota exclusive propria verae ecclesiae Christi. Etenim ubi centrum est, ibi circulus; ubi caput est, ibi et corpus esse statuendum est; ubi Petrus est, ibi veri pastores, veraque fides et sacramenta esse cognoscuntur, sicut jam Patres dicebant: *Ubi Petrus, ibi Ecclesia.*[9])

Primatus.

---

[2]) Bossuet Oper. tom. 23. p. 247.
[3]) Marc. 3, 13.
[4]) Joann. 20, 21—23; Matth. 18, 18; 28, 18—20; Marc. 16, 15.
[5]) Concilium Trident. Sess. 23. cap. I. III. IV. et can. 1. 3—6.
[6]) Matth. 16, 18; Luc. 22, 32.
[7]) Joann. 21, 15 seqq.
[8]) S. Irenaeus l. III. adv. haer. c. 3. — S. Cyprian. ep. 45. — Tertull. lib. de pudic. c. 1.
[9]) Ambros. in Psalm. 4. n. 30.

4. Licet vero Petrus plenam et supremam potestatem obtinuerit, non tamen unicus potestate exornatus est. Nam etiam Apostolos Christus Dominus, ut cum Tertulliano loquar, adlegit lateri suo populorum magistros, eosque pariter triplici potestate instruxit[10]), ea tamen lege, ut auctoritati Primatis quoad usum suae potestatis essent subjecti. In Apostolorum vero locum collegium episcoporum successit; collegium, inquam, quia singuli episcopi singulorum Apostolorum successores non sunt.[11]) **Episcopi.**

5. Infra episcopos *presbyteri*[12]) consistunt, diversa munia et officia ecclesiastica obeuntes, ad quae dignitas episcopalis haud requiritur. Hi quidem in sacerdotio sunt successores Apostolorum, sed non in episcopatu, ideoque episcopis sunt inferiores tum ordine tum jurisdictione. **Presbyteri**

6. Denique presbyteris inferiores sunt *ministri*[13]), ad quos ad minus diaconi ex institutione divina pertinent. **Ministri.**

Talis ergo est forma ecclesiae exterior, seu prout dici solet: constitutio. Constat ad modum individui humani ex anima et corpore, corpus vero capitis et membrorum conjunctione perdurat, membra denique mirum in modum organice disposita[14]) et invicem subordinata sunt.

§. 23.

Potestas ecclesiastica. I. Magisterium, ministerium et imperium.

Potestas ecclesiae, quoniam ipsius Christi potestas est, congruenter ad triplex munus Christi, videlicet munus propheticum, sacerdotale et regium ratione objecti et finis necessario trifariam dividitur: in magisterium, ministerium et imperium. Perduratio hujus triplicis potestatis proprie non est nisi continuatio operis Christi, per ecclesiam suam incessanter homines docentis, sanctificantis et gubernantis.[1]) Igitur

---

[10]) Vid. not. 4. Eph. 2, 20. Apoc. 21, 14. Conc. Trid. Sess. 22. c. 1. de sacrif. missae.

[11]) S. August. in psalm. 44. v. 17: „Quid est: pro patribus tuis nati sunt tibi filii? Patres missi sunt apostoli, pro apostolis filii nati sunt tibi, constituti sunt episcopi." c. 6. D. 68.

[12]) Conc. Trid. Sess. 23, can. 6. 7.

[13]) l. c.

[14]) I. Cor. 12, 12 seqq.

[1]) „Pastor aeternus et episcopus animarum nostrarum, ut salutiferum redemtionis opus perenne redderet, sanctam aedificare ecclesiam decrevit" etc. Conc. Vatican. Proem. ad Sess. IV.

Magisterium. 1. magisterium infallibile et authenticum [2]) institutum est ad fidei orthodoxae conservationem et propagationem, et ad quaestiones fidei authentice dirimendas. Jam ipsi Apostoli has magisterii functiones maximis studiis expleverunt. Etenim non tantum toto animo praedicationi verbi Dei insistebant [3]), sed simul depositum fidei diligenter custodierunt [4]), adversus nefariorum aggressiones acriter vindicarunt et controversias circa fidem exortas sua auctoritate interposita decidere solebant.

Ministerium. 2. Ministerium s. institutum est ad conservandam et dispensandam gratiam Christi. Gratia Christi dupliciter dispensatur et applicatur, per oblationem incruenti sacrificii N. L. [5]) (ministerium in sensu strictiori) et per sacramenta a Christo instituta (ministerium s. in sensu latiori). Ex testimoniis tum s. Scripturae tum traditionis luculenter probari potest, ab ipsis Apostolis non solum verbum Dei sed et gratiam Christi praedicto duplici modo administratam esse, eosque ab omnibus existimari voluisse ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei. [6])

Imperium. 3. Imperium s. seu potestas regia et rectoria ecclesiae ad leges et poenas, seu quod idem fere est, ad s. disciplinam sartam tectam servandam ordinatur. Veniunt vero disciplinae nomine illae regulae practicae et externae ab ecclesia praeceptae, quibus Christi fideles in fide retinentur et ad vitam aeternam perducuntur. Haec imperandi potestas, et quidem per modum legum et poenarum, in ss. litteris ecclesiae manifeste tribuitur, imo vel ipsâ ideâ per se stantis et perfectae societatis, qualis est ecclesia, comprehenditur. Et sane in ipsa ecclesia apostolica disciplina ecclesiastica viguit, ab Apostolis constituta et conservata, legibus et poenarum sanctionibus suffulta. Et numquid non in s. Scriptura N. T. deprehenduntur multiplices ordinationes et sancita Apostolorum, quae fidei conservationem, morum informationem, cultum divinum et publicum, necnon ordinem tum intra tum extra sacros conventus sequendum et similia respiciunt? An non primas judiciorum ecclesiasticorum normas [7]) simulque poenas non intentatas solum [8]), sed reis reapse inflictas [9]) reperimus? Pariter

---

[2]) Matth. 28, 19; Marc. 16, 15. 16.
[3]) Marc. 16, 20.
[4]) I. Tim. 6, 20.
[5]) Hebr. 8, 3.
[6]) I. Cor. 4, 1.
[7]) I. Cor. 6, 1 seqq. — I. Tim. 5, 19. 20.
[8]) I. Cor. 4, 21. — II. Cor. 10, 6.
[9]) I. Cor. 5, 3.

praecipua disciplinae instituta jam in primaeva ecclesia, ut patet ex s. Scriptura, reperiuntur, veluti conciliorum celebratio [10]), ministrorum eccleciasticorum delectus [11]), institutio et gradatio, ecclesiarum visitatio [12]), multaque alia, quibus disciplina sacra constituitur.

Igitur ista tria munera objectum sacrae potestatis constituunt, iisdemque tanquam mediis necessariis subsistit et conservatur ecclesia. Hisce tribus potestatibus correspondet illud triplex vinculum, quo fideles ecclesiae conglutinantur: vera fides, rectorum sacramentorum usus et ad legitimos pastores subjectio.

§. 24.

2. Potestas ordinis et jurisdictionis.

Ob momentum practicum alia insuper potestatis ecclesiasticae distinctio notanda est, quae jam a s. Thoma usurpata et in scholis hactenus retenta haud praeteriri, multo minus reprobari debet. Secundum ipsam potestas ecclesiastica *ex fonte*, a quo oritur, seu *ex modo*, quo acquiritur, est vel potestas ordinis vel potestas jurisdictionis [1]), prout immediate per ordinem, vel ver deputationem specialem accipitur.

Distinctio inter potest. ordinis et jurisdictionis.

1. Dico *primo*, esse reapse discrimen inter potestatem ordinis et jurisdictionis. Distinctionem et separabilitatem utriusque potestatis nonnulli quidem impugnarunt (e. gr. Georgius Sicardus), asserentes, ordine episcopali sacerdotium simul et plenitudinem jurisdictionis obtineri. Cuilibet patet, hac sententia admissa, discrimen inter potestatem ordinis et jurisdictionis penitus tolli, et hoc ipso etiam Romani Pontificis, quo splendet, jurisdictionis primatum convelli. Verum ex praxi ecclesiae antefata differentia aperte et distincte evincitur. Nimirum duas distinctas potestates agnoscere debebimus, si *primo* una nec amitti nec restringi, altera

---

[10]) Act. 15. 6 seqq.

[11]) Act. 14, 22. — Tit. 1, 5.

[12]) Act. 15, 36. 41. — Vid. P. Alb. Knoll. Theol. gen. p. 490 et p. 584 seqq.

[1]) „Spiritualis potestas una quidem sacramentalis, alia jurisdictonalis; sacramentalis quidem potestas est, quae per aliquam consecrationem confertur . . . et talis potestas secundum suam essentiam remanet in homine, qui per consecrationem eam est adeptus, quamdiu vivit, sive in schisma sive in haeresim labatur. Potestas autem jurisdictionalis est, quae ex simplici injunctione hominis confertur; et talis potestas non immobiliter adhaeret; unde in schismaticis et haereticis non manet . . . .“ S. Thom. 2. 2. qu. 39. art. 3.

vero et amitti et restringi potest, et *secundo* si una sine altera separatim subsistit. Jam vero

Amissibilitas.

a) potestas ordinis nec amitti nec restringi potest. Non posse eam amitti, luce meridiana clarius ex concilio Trid. sess. 23. cap. 4. palam fit, quod sententiam proscribit, sacerdotes temporariam tantum potestatem habere et semel rite ordinatos laicos effici posse, causam adjiciens: „Quoniam in sacramento ordinis character imprimitur, qui nec deleri nec auferri potest." Quae verba clare demonstrant potestatem ordinis amitti non posse. Si enim character ordinis non potest deleri nec auferri, etiam potestas ordinis tolli nequit, quia haec non est, nisi essentialis ordinis efficacia. Ergo quae vi ordinis agunt et episcopi et sacerdotes, semper et ubique valide agunt. [2]) Aliud vero obtinet de jurisdictione. Haec (utpote quae ex missione seu injunctione ecclesiae descendit) limitari aut omnino tolli potest. Sic, ut pro pluribus unum afferam, *limitata* existit jurisdictio episcoporum ratione tum loci, tum materiae, tum personarum. Porro omnino *tollitur* jurisdictio in episcopo excommunicato vel deposito, aut in eo, qui episcopatui renuntiavit.

Separata existentia.

b) Potest una sine altera stare. In veneranda antiquitate identidem episcopi nobis exhibentur consecratione tantum, non jurisdictione. Tales erant episcoporum coadjutores, qui propria jurisdictione carebant, prout erat e. gr. s. Augustinus sub Valerio episcopo Hipponensi. Tales erant episcopi honorarii, quibus nulla dioecesis, in qua potuissent jurisdictionem exercere, assignata est. [3]) Porro ut alia omittam, ea perpetuo praxis in ecclesia reperitur, ut episcopi depositi jurisdictione quidem, minime vero potestate ordinis excidant. — Econtra jurisdictio quoque stare potest sine potestate ordinis. Episcopus praeconisatus a Papa, licet nondum consecratus sit, obtentis bullis plenam in suam dioecesim jurisdictionem sortitur. Defuncto episcopo jurisdictio in capitulum cathedrale atque vicarium ab eo constituendum transit. Demum qui ad ipsum Pontificatus apicem est evectus, licet episcopali ordine nondum sit insignitus, statim plena apostolicae jurisdictionis potestate potitur.

Ergo quia dictae duae potestates in re ab invicem sejunctae reperiuntur, certe specifice differunt ideoque in unam eandemque

---

[2]) „Ubicumque fuerit episcopus, sive Romae, sive Eugubii, sive Constantinopoli, ejusdem meriti, ejusdem est sacerdotii." S. Hieron. ep. 146.

[3]) Sozomen. hist. eccl. l. 4. c. 34.

resolvi nequeunt, neque ex uno eodemque fonte utraque manare potest.[4]) Confirmatur ex concilio Trident. sess. 23. can. 7., ubi praeter ordinationem alius potestatis ecclesiasticae fons, nimirum *missio* indicatur.

2. Si vero quaeritur, quale istud discrimen sit, seu quinam actus ad unam vel alteram speciem pertineant, haec desuper statuenda esse videntur: Actus ordinis.

a) Ad potestatem ordinis referenda est quaelibet Sacramenta vel sacramentalia vel quasdam liturgicas functiones respiciens potestas, quae alicui ordinum gradui immediate vel a Christo vel ab ecclesia sic alligata est, ut sine ulteriori missione vel permissione valide semper et ubique exerceatur. Bene notentur singuli enuntiatae sententiae termini. Nam

α) sola potestas Sacramenta vel sacramentalia vel certas liturgicas functiones respiciens, scilicet *potestas conficiendi aut conferendi Sacramenta vel sacramentalia, nec non obeundi officia sacra* in cultu Dei publico frequentari solita, comprehenditur generali nomine potestatis, quae dicitur ordinis. Quaecumque igitur alia potestas, quae non refertur ad haec tria, eo ipso ad potestatem jurisdictionis, non ordinis pertinet. Ast nec ipsae *omnes* functiones, quae circa haec tria versantur, statim ad ordinis potestatem revocari debent, sed

β) sola potestas Sacramenta vel sacramentalia vel ss. functiones respiciens, *quae vel a Christo vel ab ecclesia alicui ordinum gradui est annexa*, pertinet ad potestatem ordinis. Nam 1mo possunt laici quoque in casu necessitatis baptismum necnon (in hypothesi, contrahentes esse ministros) Sacramentum matrimonii ministrare. Verum haec potestas laicorum propria non ordinibus annexa, et proinde ordinis non est. 2do Dantur functiones sacrae ad quas obeundas ordo non sufficit (vid. infra not. 5.); unde hae ipsae saltem *pure* non sunt ordinis sed simul etiam jurisdictionis. Denique

γ) haec potestas ordinis sic restricta immediate ordinibus sacris ita cohaeret, *ut in omni loco etiam a suspenso, excommunicato vel deposito clerico saltem valide exerceatur.* Quae solius sunt

---

[4]) Erat sententia Marsilii Patavini et Joannis de Janduno, damnata a Joanne XXII., unicum esse s. potestatis laticem, et propterea „omnes sacerdotes, sive sit Papa, sive archiepiscopus, sive sacerdos simplex, ex institutione Christi auctoritatis et jurisdictionis aequalis esse“ (n. 4.), jurisdictionemque quamcumque in ecclesia eminentiorem ex gratuita liberalitate Imperatoris provenire.

ordinis, ad valorem nunquam missionem aut specialem injunctionem exigunt. Secus de liceitate sentiendum est, uti mox dicetur.

Actus jurisdictionis.

b) Ex hisce sponte consequitur, quinam actus jurisdictionis sint. Videlicet omnes illi, qui non spectant ad potestatem ordinis, necessario sunt jurisdictionis, excepto quod in aliquibus actibus tam ordinis quam jurisdictionis potestates mutuo sese compenetrant. [5]) Ergo ad jurisdictionem non tantum potestas leges ferendi, judicandi, reosque poenis coërcendi, sed omnes actus referuntur, ad quos ponendos auctoritas ecclesiastica intervenire debet. Igitur conciliorum celebratio, clericorum institutio in beneficiis, facultatis concessio ad bona ecclesiae alienanda, ad reservatas functiones peragendas et ad quoscumque actus perficiendos, qui non sunt ordinis, verbo: ea omnia, quae ad ecclesiam recte *gubernandam* pertinent, jurisdictionis esse censenda sunt. Ipsa facultas praedicandi Evangelium a doctoribus ad jurisdictionem refertur, illam nempe, quae dicitur fori interni; ast facultas concedendi potestatem praedicandi ab iisdem ad forum externum revocari solet. Denique valde notandum est ipsam facultatem utendi potestate ordinis a jurisdictione pendere; unde si quis potestate ordinis instructus Sacramenta sui ordinis propria conficiat, cum tamen jurisdictionem non habeat, is validum quidem actum aget, sed tamen illicitum.

3. Ex quibus mutua relatio perspicitur, qua potestas ordinis ad potestatem jurisdictionis et vice versa se habet. 1° Potestas ordinis immediate a s. ordinatione proficiscitur, potestas vero jurisdictionis ex legitima deputatione seu missione ecclesiae in cujus gremio tota jurisdictio, velut in suo fonte conclusa, residet. 2° Sacra ordinatio praeter potestatem ordinis confert insuper *habilitatem* (non actualem quidem, sed radicalem) agendi etiam actus jurisdictionis, quia regulariter nonnisi clerici capaces sunt ecclesiasticae jurisdictionis (puta nisi Papa extraordinarie laico jurisdictionem impertiat). Unde potestas ordinis regulariter est

---

[5]) Sic administratio Poenitentiae Sacramenti tum ordinem requirit, quia agitur de Sacramento, tum vero et jurisdictionem, quia Sacramentum hoc institutum est in forma judicii (conc. Trident. Sess. 14. c. 7.). Pariter ad valorem Sacramenti Confirmationis extra ordinem a presbytero collati tum character sacerdotalis tum specialis Papae deputatio exigitur. Denique isthaec deputatio seu authorisatio ad aliquas etiam functiones ministerii necessaria est. Pro exemplo inserviat ecclesiarum vel altarium consecratio, paramentorum sacrorum benedictio etc. Nam ad hujusmodi actus valide ponendos solus ordo non sufficit, sed requiritur insuper jurisdictio.

fundamentum potestatis, quae dicitur jurisdictionis. 3^{io} Verum ex opposito potestas jurisdictionis sic cum ordinis potestate concurrere debet, ut sine priori omnes actus ordinis, alii illicite, alii etiam invalide exerceantur.

4. Restat, ut jurisdictionis potissimas species referamus. Dividitur videlicet

a) in jurisdictionem *fori interni* et *externi*. Jurisdictio fori *externi* valde similis est illi, quae publicis magistratibus competit et ad publicum commodum directe dirigitur. Jurisdictio fori *interni* ad privatam cujuslibet fidelis utilitatem ordinatur. Exercetur vero per Sacramentum poenitentiae, per reprehensiones, per instructionem et similia. Potest quis habere jurisdictionem pro foro interno tantum, prout parochus; econtra alius jurisdictione pro foro externo potiri potest, quin habeat pro foro interno, prout nempe unicuique aut universitatis aut singulorum cura committitur. Jurisdictio fori interni ulterius distinguitur: alia est *fori interni poenitentialis*, quae in usum deduci nequit nisi intra s. poenitentiae tribunal; altera est *fori interni extrapoenitentialis*, quae extra poenitentiae Sacramentum exercetur, quod fit e gr. quando superior extra confessionale censuram vel irregularitatem tollit, aut super voto dispensat. Divisio jurisdictionis.

b) In jurisdictionem *ordinariam* et *vicariam*. *Ordinaria* a jure aut superiore ita officio cuidam vel dignitati ecclesiasticae adnexa est, ut personae in hoc officio vel in hac dignitate constitutae vi muneris seu ex jure proprio competat. Jurisdictionem ordinariam in ecclesia habent: Summus Pontifex, in quo plenitudo jurisdictionis residet, ejusdem legati, aliquae Congregationes Romanae, patriarchae, primates, archiepiscopi, episcopi, vicarius capitularis sede vacante, denique praelati inferiores. Parochi pro foro dumtaxat interno jurisdictione gaudent. Jurisdictio *vicaria* est, quam aliquis non vi ecclesiasticae praelaturae aut magistratus, sed vice et auctoritate alterius exercet. Eadem denuo dupliciter spectari potest, scilicet: qua jurisdictio vel *mandata* vel *delegata*. [6]) *Mandata* dicitur, quam quis ex commissione alterius

[6]) Sat magna confusio apud auctores in hac re invenitur. Nam alii inter jurisd. mandatam et delegatam omnino non distinguunt (e. g. Fagnani lib. I. tit. 28) omnem jurisdictionem, quae non est ordinaria, ad delegatam revocantes. Alii hanc distinctionem quidem speculative statuunt, sed in decursu tractationis iterum dimittunt, jurisdictionemque delegatam ac mandatam promiscue usurpant. Schmalzgrueber lib. 1. tit. 28. num. 3. Bouix de principiis juris can. p. 540). Sunt denique, qui his vocabulis sensum prorsus

ita accepit, ut hic (mandans) nihil jurisdictionis sibi reservasse, sed totam, saltem quantum ad certas causas, alienasse censendus sit. Hinc jurisdictio mandata ad ordinariam proxime accedit ac mandatarius idem cum mandante habet tribunal. Talis est jurisdictio vicarii generalis et officialis episcopalis. *Delegata* vero nuncupatur, quum delegans non totam suam jurisdictionem a se abdicavit, sed aliquid sibi retinuit. Potestas delegata in hoc sensu episcopis quoad aliqua capita regularis disciplinae a concilio Tridentino addicta est. Est vero haec discriminis ratio inter utramque: α) *Mandatarius* totam suam jurisdictionem alteri mandare seu submandatarium constituere nequit; potest tamen judicem dare seu delegare ad particularem aliquam causam. *Delegatus* in duobus casibus potest subdelegare: si delegatus sit a Papa, *aut* delegatus ad universitatem causarum, saltem ad universitatem certi generis causarum v. gr. matrimonialium. β) *Mandatario* integra jurisdictio i. e. cum plena potestate exequendi sententiam conceditur; at *delegato* praeter causae cognitionem nonnisi modica coërcitio aliqua committitur absque ultimata et perfecta potestate exequendi. γ) Ab habente *mandatam* jurisdictionem non ad mandantem sed ad hujus superiorem fit appellatio; attamen a *delegato* ad delegantem appellari potest. — Id tamen utrique commune est, ut utraque morte concedentis exspiret, si concedens re integra e. gr. processu nondum inchoato moriatur.

§. 25.

Constitutio ecclesiae I. monarchica.

Ex hactenus delineata et inspecta ecclesiae constitutione ejus indoles tum monarchica tum hierarchica sponte resultat. Ex eo enim, quod ecclesiae caput visibile praeest, constitutio ecclesiae efficitur monarchica. Ex eo vero, quod alii praeterea rectores diversis gradibus potestate pollentes divinitus constituti sunt, forma ecclesiae hierarchica resultat. Igitur

Forma regiminis eccles. monarchica

1. imprimis ecclesiae constitutio formam verae *monarchiae* prae se fert. Ea est enim monarchici regiminis indoles, ut unus

---

alium substituunt (Rosshirt Canonisches Recht p. 237). Ex hoc auctorum dissensu haud paucae contradictiones ortae sunt. Sic e. g. plurimi concedunt, a delegato ad delegantem appellationem fieri posse, dum alii id negant. — Ceterum juverit advertere, dictum discrimen fundari in jure civili Romano. Ulpian. in leg. 1. §. si quis ff. de appellat. Modestinus in leg. 3 ff. Quis a quo appellet. Ulpian. in leg. 1. §. Ab eo ff. Quis a quo appellet.

omnibus praesit, et quidem non ut primus inter pares, sed ut princeps inter subditos, atque plena et suprema potestate praesit, ita, ut omnes ei parere teneantur. Atqui talis reapse est summi Pontificis auctoritas. Probatur ex conciliis generalibus ac praesertim ex canone concilii Vaticani, qui adjectus est Cap. III. de Ecclesia: „Si quis dixerit, Romanum Pontificem habere tantummodo officium inspectionis vel directionis, non autem plenam et supremam potestatem jurisdictionis in universam ecclesiam, non solum in rebus, quae ad fidem et mores, sed etiam in iis, quae ad disciplinam et regimen ecclesiae, per totam orbem diffusae pertinent; aut eum habere tantum potiores partes, non vero totam plenitudinem hujus supremae potestatis; aut hanc ejus potestatem non esse ordinariam et immediatam sive in omnes et singulos pastores et fideles; anathema sit.“ Ex quo canone sequentia fluunt:

a) Romanus Pontifex primatum non honoris tantum (can. ad Cap. I. de Eccl.), neque (tanquam summus inter pares) solum inspectionis vel directionis, sed verae propriaeque jurisdictionis primatum habet.

b) Et quidem *plenam* et *supremam* habet jurisdictionis potestatem, cujusmodi jam in generali concilio Lugdunensi II.[1]) et in Florentino[2]) ipsi fuit attributa. *Plena* dicitur haec potestas, quia in ecclesia non exstat aliqua potestas, qua caret summus illius rector; *suprema* vero dicitur, quia eminentior hac non datur in ecclesia, quippe cum ipsa a nulla alia, et potius quaelibet alia ab ipsa dependeat.

c) Pontifex totam plenitudinem, non potiores partes tantum hujus supremae potestatis habet. Sacra siquidem potestas non est divisa, quasi nempe una pars in Papa, altera in episcopatu resideat, prout in statibus profanis id usu venit, sed in summo Pontifice seorsim spectato *tota* residet s. potestas. — Ex quo

[1]) Harduin Collect. Concil. t. VII. Paris. p. 695.): „Ipsa quoque s. Romana Ecclesia summum et plenum primatum et principatum super universam ecclesiam catholicam obtinet ... cum plenitudine potestatis.“

[2]) „Definimus, s. Apostolicam Sedem, et Rom. Pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum Pontificem Rom. successorem esse S. Petri principis Apostolorum, et verum Christi Vicarium, totiusque Ecclesiae caput, et omnium christianorum patrem ac doctorem existere; et ipsi in b. Petro pascendi, regendi ac gubernandi universalem Ecclesesiam a. D. N. J. Ch. plenam potestatem traditam esse; quemadmodum etiam in gestis oecomenicorum conciliorum et in sacris canonibus continetur.“

haec tria sequuntur: *α*) Pontifex, quoniam in ipso est potestatis plenitudo, supremos regiminis ecclesiastici actus etiam sine episcopis perficere potest, atque hi etiamsi in partem sollicitudinis sint vocati, ad hosce regiminis actus haud necessario concurrere debent. Iidem seorsum nihil possunt, sed solum quatenus tanquam lapides fundamentales secundarii super communi fundamento consistunt. *β*) Papa solus, et quidem in sensu verissimo et plenissimo ecclesiam repraesentare dicitur,[3]) scilicet non tantum ad instar procuratoris, sed sicut ille, qui homines suo imperio subjecto repraesentat. *γ*) Ad Papae judicium semper recurri potest, ab ejus vero sententia ad alium appellare haud licet.

d) Extenditur haec posestas: *α*) Ratione *subjecti* in universam ecclesiam, in omnes pastores et fideles tam seorsim singulos, quam omnes simul.[4]) *β*) Ratione *objecti* non solum ad res, „quae ad fidem et mores", sed etiam ad eas, quae ad disciplinam et regimen ecclesiae externum pertinent.

e) Deniquae Papae suprema potestas est immediata et ordinaria; scilicet non delata ecclesiae et per hanc commissa Pontifici, ut ipsius ministro, sed directe et immediate per b. Petrum a Christo accepta et in legitimos successores transfusa.

Hac concilii doctrina rejiciuntur omnium eorum sententiae qui ecclesiae formam regiminis *democratici* affingere attentarunt, in quorum censu cum Luthero sunt Gallicani, aliique moderni novatores, „constitutam a Christo Domino in sua ecclesia regiminis formam pervertentes." (Conc. Vat.). Etenim Lutherus potestatem ecclesiasticam in populo residere, ab eoque mera usurpatione ad Papam et ad episcopos devolutam esse contendit. Haud procul a Luthero distant Richerius[5]), syndicus s. facultatis Parisiensis, ejusque sequaces Febroniani et Pistorienses, qui asserunt, potestatem clavium principaliter (i. e. directe et immediate) toti ecclesiae a Christo traditam esse, exerceri vero ministerialiter (ergo in forma commissoria) a Summo Pontifice ceterisque episcopis. Haec tamen doctrina identidem, ac praesertim in Constitutione „Auctorem

---

[3]) „Cujus ecclesiae Petrus Apostolus praeter apostolatus sui primatum gerebat figurata generalitate personam." S. Aug. Tract. in Joann. 124. — Eidem omnes ecclesiae sunt subjectae, et earum praelati obedientiam et reverentiam tenent (Conc. Lugd. II. l. c.)"

[4]) S. Eucherius Lugd. (434—454): „Dicit ei Jesus: Pasce oves meas. Prius agnos deinde oves committit ei, quia non solum pastorem sed pastorum pastorem eum constituit. Max. Bibl. vet. Patr. tom. 6. p. 794.

[5]) In libro 1611 edito: de ecclesiast. et politica potestate.

fidei" tanquam haeretica rejecta est: Propositio, quae statuit, potestatem a Deo datam ecclesiae, ut communicaretur pastoribus, qui sunt ejus ministri pro salute animarum; sic intellecta ut a communitate fidelium in pastores derivetur ecclesiastici ministerii ac regiminis potestas: *haeretica.*"

Ex his palam fit, formam regiminis ecclesiastici, vere *monarchicam* esse, etiamsi concilium Vaticanum hoc vocabulo abstinuerit, ac reprobatas esse eorum sententias, qui volunt, ecclesiam sive *democratiae* sive aristocratiae rationem habere (c. d.) Sed objiciunt Febroniani tum veteres tum moderni: „Statuendo formam monarchicam potestas episcopalis justo plus deprimitur, imo ad nihilum redigitur, quod adversatur institutioni Christi. Nam Christus non *uni*, sed *unitati* i. e. collegio apostolico potestatem concessit, atque voluit, ut praeter Papam etiam episcopi propriam et ordinariam potestatem haberent, quae non possit pro lubitu tolli et exhauriri. Atqui haec cum forma regiminis monarchici conciliari non possunt, quia posita hac forma episcopi non essent nisi vicarii et delegati Pontificis. Ergo statuenda potius est forma regiminis aristocratica, vel saltem dicendum, ecclesiam esse monarchiam aristocratia temperatam." Resp. *a*) generatim cum Vaticano: [6]) „Tantum autem abest, ut haec summi Pontificis potestas officiat ordinariae et immediatae illi episcopalis jurisdictionis potestati, qua episcopi, qui positi a Spiritu Sancto in Apostolorum locum successerunt, tanquam veri pastores assignatos sibi greges, singuli singulos, pascunt et regunt, ut eadem a supremo et universali Pastore asseratur, roboretur et vindicetur, secundum illud S. Gregorii Magni: „„Meus honor est fratrum meorum solidus vigor. Tum ego vere honoratus sum, cum singulis quibusque horor debitus non negatur."" [7]) b) Christus primo *uni* i. e. Petro appromisit plenitudinem potestatis [8]), deinde unitati, i. e. Apostolorum collegio [9]) contulit potestatem ordinariam et *immediatam.* Sed per hoc nec revocavit nec limitavit potestatem prius Petro concessam, nec etiam declaravit, potestatem episcopalem esse *absolute* independentem et quasi per se stantem. Ea potius mens erat Christi, episcopatum instituentis, ut praeter summum pastorem ad regendam ecclesiam late per orbem diffusam plurimi alii essent pastores divinitus instituti, qui proinde immediatam

---

[6]) Cap. III. l. c.
[7]) Ep. ad Erlogium. Alexandrin. l. 8. ep. 30.
[8]) Matth. 16, 18. 19.
[9]) Matth. 18, 18.

et ordinariam, non vicariam aut delegatam haberent potestatem. Voluit tamen, ut episcopalis potestas, eo non obstante, quod divinitus constituta est, supremae in ecclesia potestati sit *subjecta*. Et numquid repugnat, potestatem aliquam divinitus institutam, simulque auctoritati sublimiori esse submissam? Ex hujusmodi submissione ne a longe quidem sequitur, episcopos esse solum Pontificis vicarios et ministros, cum hae duae res optime concilientur: subjectionis humilitas et divinae originis sublimitas. Neque propter divinam episcopatus originem et potestatem dicendum est, ecclesiam ex monarchico et aristocratico statu esse *temperatam*. Sit enim, Christum, instituendo episcopatum, formae regiminis ecclesiastici, uti dici solet, quoddam genus elementi aristocratici admiscuisse, is tamen non erat constituendae dignitatis episcopalis scopus, ut potestas centralis *temperamentum* aut diminutionem acciperet, sed potius, ut unitas centralis per unitatem ex peripheria ad centrum tendentem suffulciretur et roboraretur. Ergo dicendum, Christum voluisse, primatui potius robur quam temperamentum impertiri, quemadmodum vice versa episcopalis dignitas a supremo et universali pastore roboratur et vindicatur.[10])

Corollaria. 2. Ex sic descripta indole primatus monarchica sequitur, collegium episcoporum nunquam sub nulloque titulo contra vel supra Papam sese attollere sine piaculo posse.

a) Non sub praetextu criminis a Pontifice admissi vel scandali dati. „Licet resistere Pontifici (ait Bellarminus [11]) invadenti animas vel turbanti rempublicam, et multo magis, si ecclesiam destruere videretur, licet, inquam, ei resistere non faciendo, quod jubet, et impediendo, ne exequatur voluntatem suam. Non tamen licet eum judicare, vel punire, vel deponere, quod non est nisi superioris.“ Est enim regula constanter in ecclesia servanda: „Prima Sedes a nemine judicatur.“ [12]) Idcirco nulla episcoporum congregatio valet Pontifici leges dictare, aut eum in jus vocare vel de s. Sede deturbare. Neque demum a Sede apost. ad universitatem episcoporum sive ad concilium appellari conceditur. [13])

---

[10]) Philipps. I. §. 30. Aliis placuit, regiminis eccles. formam appellare plane singularem, vel etiam Christocratiam, et hi dicunt, non posse aut non debere sub hac ratione comparationem cum statibus politicis institui. „Neque etiam si summi Pontificis atque episcoporum potestas intacta relinquatur, de loquendi formula magnopere solliciti erimus.“ Zallinger: Jus eccles. tom. I. p. 739.

[11]) De Pontif. rom. l. 2. c. 29.

[12]) Vid. c. 13. 14. C. 9. qu. 3.

[13]) l. c. can. 16.

b) Non in casu, quo ambigitur, num unus Papa et quis ex pluribus legitimis sit. In tali casu non licet episcopis quoscunque dubios rejicere, sed potius, quis legitime electus sit, ab iis inquirendum, eique, qui legitimus esse cognoscitur, adhaerendum est.

c) Demum quaestio, an Papa haereticus vel schismaticus ad judicium trahi et exautorisari possit, mere hypothetica est atque chimaerica. Enimvero cum ecclesia supra petram aedificata sit, salva divina promissionis veritate contingere nequit, nec unquam contigit, ut totum ecclesiae aedificium de suo fundamento dimoveatur, seu ut omnes vel plerique episcopi in negotiis fidei aut in legibus condendis ab illo fundamento recedant, quod ad reliquos in centrum unitatis attrahendos a Christo Domino positum est.

Ergo casus non datur, quo episcopi etiam conciliariter congregati supra Romanum Pontificem se sublimare aut contra illum quidquam statuere valeant, quod utrumque a genuina indole monarchiae longe abhorret.

§. 26.

Constitutio ecclesiae 2. hierarchica.

Praeter summum Pontificem ex Christi et ecclesiae institutione quam plurimi in ecclesia sunt, qui in diversis gradibus constituti potestate ecclesiastica gaudent. Idcirco constitutio ecclesiae simul efficitur hierarchica seu hierarchiam prae se fert, cujus caput est Pontifex Romanus. Notio hierarchiae.

1. Hierarchia vi nominis sui (*ἱερὰ ἀρχή* seu sacer principatus) ad formam hierarchiae coelestis, in certos ordines et choros distinctae, omnes omnino gradationes in ecclesia, nimirum non solum cleri distinctiones, sed laicorum quoque ordinem comprehendit. Atvero ex communi usu loquendi non complectitur nisi ordinem et seriem eorum, qui certo gradu potestate ecclesiastica pollent. Laici enim non *de* hierarchia, sed *sub* hierarchia esse merito dicuntur. Videlicet haec tria ad notionem hiararchiae efficiendam concurrunt. Cogitari debet 1mo peculiaris et distinctus coetus, cui 2do potestas eccles. concredita est, sed 3^{tio} ratione inaequali, amplior vel strictior, ita ut personae hierarchicae in diversis gradibus sibi invicem subordinati consistant, atque inferiores per superiores in commune unitatis centrum trahantur sicque tota hierarchia revera castrorum acies ordinata efficiatur prout loquitur concilium Trid. [1])

[1]) Sess. 23. cap. 4.

2. Eodem prorsus modo ac jure, quo potestas eccles. dupliciter distinguitur (§ 24), etiam hierarchia in ordinis et jurisdictionis hierarchiam dispesci seu potius unum idemque hierarchiae corpus sub duplici hac consideratione spectari potest.

Hierarchia ordinis.

3. Igitur hierarchia ordinis ad corpus Christi verum seu augustissimum Eucharistiae mysterium maxime pertinet, insuper vero ad reliqua quoque Sacramenta necnon obeunda illa ministeria sacra refertur, quibus fidelium utilitas et sanctificatio procuratur. Totam de hac hierarchia doctrinam exhibet concilii Trid. sess. 23. Canone 6to ejusdem sess. tres gradus ad hierarchiam juris divini revocantur: „Si quis dixerit, in ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris: anath. sit.“ Ad *ministros divino jure* institutos ad minus diaconi pertinent, de quibus ipsae ss. litterae apertam faciunt mentionem. Controversiam de subdiaconis concilium Tridentinum indecisam reliquit; communiter ad hierarchiam ordinis, quae ex *jure humano* est, revocantur, prout etiam quatuor ordines subdiaconatu minores, nempe acolythatus, exorzistatus, lectoratus et ostiariatus, quorum nomina et praecipua ministeria ab ipso ecclesiae initio in usu fuisse ex antiquis monumentis cognoscuntur [2].)

Jurisdictionis.

4. Hierarchia jurisdictionis seu series eorum, qui juxta mensuram varie distributam jurisdictione pollent, pro regimine ecclesiae publico constituta est. Jurisdictionis *in foro externo* subjectum et originarius fons est episcopatus, ita ut clerus inferior, etsi ejusdem habilis sit, ad exercitium jurisdictionis pro foro externo nonnisi ab episcopis admitti possit, qui proprie ecclesiam regentem efficiunt. Sed inter episcopos ordine aequales [3]) unus jurisdictione praecellit, ita ut duo gradus jurisdictionis pro foro externo ex *divina* institutione existant: Pontificatus et episcopatus. Sed ipsos inter episcopos, jure divino cetera aequales, *ecclesiastica* provisione varii jurisdictionis gradus introducti sunt.

---

[2]) Epist. s. Cornelii ad Fabium Antioch. (a. 251), in qua omnes et singuli hi gradus eodem ordine recensentur. Constant: epistolae Rom. Pontif. p. 150.

[3]) Exinde, quod Papa jurisdictione tantum, et non simul ordine episcopis eminere dicitur, summa ejus potestas in gerendo sacro tum ministerio tum magisterio haud abjudicatur vel reticetur. Nam omnes omnino leges quantum ad doctrinam et cultum a Papa sancitae actus jurisdictionis sunt, ideoque Rom. Pontifex summus et doctor et sacerdos agnoscitur, sicque locutio communiter recepta sustineri debet, ratione ordinis summum Pontificatum ab episcopatu non distingui. Cfr. Phillips K. R. §. 32, qui in hac re aliter sentit.

Videlicet in episcoporum numero alii metropolitae, primates, exarchi, patriarchae sunt nominati.

Tandem ad hierarchiam jurisdictionis ex jure humano quidam gradus infra episcopos referuntur, uti sunt episcoporum vicarii, archidiaconi, ordinum religiosorum praepositi, vel quicumque, alias jurisdictione vestiti. (§ 24).

Subjectum jurisdictionis capax pro *foro interno* sunt etiam presbyteri, et quidem vi ordinis recepti.

Hac hierarchica dispositione efficitur, ut ecclesia reapse corpus mysticum divini Salvatoris sit, constans variis membris sibi invicem subordinatis et per diversorum ministeriorum compages organice sociatis.

§. 27.

Forma ecclesiae socialis.

Sunt, qui dicant, ecclesiam in rigore juris formam socialem haud referre, eamque, utpote *plena* jurisdictione carentem, juridicae societatis notis penitus destitui. Id alia mente non asserunt, quam ut ecclesiae capacitatem leges stricte tales condendi abnegent, sicque juris canonici basin quasi sub pedibus illius abripiant.

Dicunt nimirum: a. Quaelibet societas pactum sociale supponit, per quod nata et coadunata est; atvero intuitu societatis ecclesiasticae deest tum objectum pacti, nempe res externa, tum obligatio pactitia, quae etiam *coactione* possit extorqueri. b. Desunt ecclesiae media, quibus actiones membrorum fini sociali conformes efficaciter determinari et exposci possint. Nam penes ecclesiam verum imperium cum vi coactiva non residet, nec residere potest, quemadmodum illud exstat in societate civili. Contra has propositiones probandum est, 1. ecclesiam esse vere societatem; 2. societatem perfectam; 3. indicandae sunt proprietates quas refert ecclesiastica societas.

1. *Ecclesia est veri nominis societas.* Societas est multitudo hominum, qui unitis viribus ad certum communemque finem per media fini proportionata assequendum adstricti sunt. Ex qua definitione sequitur, elementa cujuslibet societatis quatuor esse: multitudinem hominum, moralem eorum conjunctionem, finem, ad quem conspirant, denique media ad finem conducentia. Praecipuum inter haec est finis; ex fine enim societatum adaequato earum essentia et natura determinatur. Etenim duo priora: *multitudo hominum* eorumque *conjunctio* cuilibet societati sunt

Ecclesia est societas vera.

communia; *media* a fine pendent eique respondere debent. Superest ergo finis tanquam nota intrinseca et immutabilis, qua societas unaquaeque in suo proprio esse constituitur. Quo nobilior est finis, eo nobilior societas. Quis jam non perspicit, praedictas societatis notas in ecclesiam quoque cadere? Ipsa enim ex ingenti hominum numero coalescit, qui ad obtinendum finem summi momenti, i. e. ad aeternam beatitudinem consequendam vires suas conjungunt, per media ad finis assequutionem apta. Haec siquidem media, ut paucis dicam, constant tum gratia Dei, quae per sacramenta confertur, tum cooperatione hominum per rectam fidem ac per bonam vitam, tum denique potestate ecclesiastica, quae ordinatur sive ad efficienda Sacramenta, sive ad praedictam fidelium cooperationem dirigendam. Itaque ecclesia vere est societas.

Societas perfecta.

2. *Ecclesia est societas perfecta.* Societas perfecta secundum s. Thomam ea dicitur, quae non est alterius pars, quaeque finem non habet ad alterius finem (in eodem scilicet genere) ordinatum; unde sequitur, eam, quia in se completa est, media ad suum finem obtinendum sufficientia habere in semetipsa. Atvero ecclesia non est pars alterius societatis, sed societas per se stans; ipsius finis tantum abest, ut ad alterius finem ordinetur, ut etiam omnium ceterarum societatum fines ordinentur ad finem ecclesiae, quandoquidem ipse est *ultimus* hominum finis. Igitur etiam media sufficientia in semetipsa habeat necesse est.

Haec conclusio confirmatur a) *ex ejus natura.* Nam ecclesia ratione finis sui est *suprema.* Jam vero societas, quae natura suprema est, non potest alteri subesse ab eaque in oeconomia mediorum pendere. Ergo media sufficientia in semetipsa habere debet. b) *Ex voluntate ipsius institutoris*, quae palam fit 1° *ex s. litteris*, quae tradunt, Christum constituisse magistratus proprios eisque dedisse potestatem plenam et perfectam verbisque expressam amplissimis (e. g. Math. 16, 18, 19), et quidem potestatem legiferam, judiciariam et coactivam, cujusmodi potestas indicium manifestum est societatis completae et perfectae. 2° *Ex traditione et testimoniis Patrum,* qui statuunt, plenitudinem potestatis ad ecclesiam regendam in ejus proprio magistratu esse, exclusis principibus saecularibus, qui ipsimet ecclesiae subesse debent in iis, quae pertinent ad finem ejus assequendum, dummodo ex grege Christi sint. 3^{io} *Ex definitionibus ecclesiasticis,* in quibus vindicatur independentia ecclesiae a potestate imperatoria (§. 31). Quorum singulorum diligens demonstratio, cum hic evolvi

nequeat, reperitur apud Theologos dogmaticos, nec non apud juris publici ecclesiastici scriptores. [1])

His praemissis facile respondetur ad objectiones supra relatas. Nam (ad a.) ratio perfectae societatis exinde non cessat, quod aliqua societas *pacto* non fuerit consociata. Omnino enim falso supponitur, societates ex pacto dumtaxat oriri. Dantur enim praeter societates *voluntarias* i. e. hominum voluntate vel pacto coadunatas, etiam societates *necessariae*, a quibus nempe se abstinere sine piaculo non licet. Ad has pertinet inprimis ecclesia Christi, quae non hominum sed Christi voluntate determinata est, cuique inhaerere omnibus ita necesse est, ut eos, qui renuerint, supplicium maneat aeternum. Qui vero semel in eam ingressus est, hoc ipso obligatur ad omnia officia praestanda, quae sociis ejusdem incumbunt. Neque dici potest, obligationes sociales esse mere *internas* et proinde per vim coactivam minime extorquendas. Cum enim ecclesia sit societas externa et visibilis, modo externo et visibili fideles dirigit, ideoque actus sociorum externos quoque et qui coactioni subsunt, rigorose imperare vel prohibere potest. Unde vis coactiva tum in praeceptis ecclesiae affirmativis tum in negativis locum habet. Praecipui actus positivi, ad quos (suo modo) cogi possunt fideles, sunt actus cultus divini publici e. g. communio paschalis. Tanto magis qui praeceptum negativum per crimen aliquod ecclesiasticum laedit, ab ecclesia coërceri potest.

„At," dicunt (ad b.) „ecclesia verum imperium et vim coactivam non habet, qua contumaces coërceat, ergo nec efficaciter legibus socios obligare potest." Sed hoc falso asseritur. Insunt enim ecclesiae media coactiva, alia *realiter*, alia *virtualiter*. *Realiter* inest jure divino potestas reis poenas et censuras inferendi, imo praesto est ipsi gladius excommunicationis ad membra putrida resecanda a corpore societatis. *Virtualiter* media coactiva ecclesiae insunt, quatenus eadem a societate civili *christiana* repetere jure proprio potest, quamquam etiam sine auxilio brachii saecularis existere valet. Nihil ergo deest ecclesiae ex iis notis, quae essentiam verae et perfectae societatis constituunt.

---

[1]) Cfr. Bellarm. Tract. de eccl. lib. de laicis c. 17; Suarez de legib. lib. 4. cap. 1 et 8 et Defens. fid. lib. 3. c. 6. seq. Roscovany Monum. cath. pro independ. potest. eccl.; Tarquini juris eccl. instit. p. 37 seqq.

Proprietates societatis ecclesiasticae.

3) Caeterum quivis naturam et indolem societatis sacrae paululum introspiciens, has dotes observàbit, scilicet:

Ecclesia catholica non est societas adinstar aliarum societatum certo loco vel tempori adstricta, sed *per totum orbem diffusa* ac *perpetuo duratura*;

non est regnum hujus mundi; sed societas *spiritualis* et *supernaturalis*;

non est societas invisibilis, sed *externa* et *visibilis;*

non dependens ab alia societate, non superiori societati subjecta, sed *independens* et *completa* seu in *genere suo perfecta, proprio imperio instructa*, jure autonomiae et autocratiae fruens et proin praesidio alienae societatis haud necessario indigens;

non societas aequalis, sed *inaequalis;*

non voluntaria aut pactitia, sed *legalis et necessaria;* societas haud simplex, sed *composita*, nimirum non solum ex singulorum hominum aggregatione consistens, sed ex moralibus quoque personis seu ex societatibus minoribus coalescens. Dispescitur enim in plures partes, in collegia (universitates), et instituta. Partes ecclesiae constituunt dioeceses et provinciae; ad collegia potissimum ordines religiosi pertinent, ad instituta singulae ecclesiae, beneficia et fundationes referuntur.[2])

Societas ecclesiastica est ergo omnium nobilissima et perfectissima, est verum ovile Christi, civitas et regnum Dei, ejusque jura essentialia, utpote divinae originis, reliquarum societatum juribus et sanctiora sunt et firmiora.

§. 28.

Jura praecipua fundamentalia seu essentialia.

Corollaria.

Ex ecclesia ejusque constitutione hactenus descripta jura illius fundamentalia, quae alias et constitutiva, primaria vel essentialia dici consueverunt, prono alveo emanant. Videlicet

1. ex eo, quod ecclesia a Christo fundata est, jus existendi et quidem divinitus obtinet.

2. Ex eo, quod ecclesia cum forma determinata et individuali fundata est, jus habet, cum hac forma sibi congenita existendi.

3. Ex eo, quod divinus ecclesiae fundator magisterium infallibile, authenticum et necessarium instituit, pro administrantibus hoc magisterium sequitur jus et obligatio, doctrinam Christi

---

[2]) Beidtel l. c. p 67.

praedicandi, adversus haereticos tuendi dubiaque authentice dirimendi: pro ceteris vero sequitur jus, instructionem religiosam percipiendi, verum et obligatio credendi et magisterio in rebus fidei se quoad omnia subjiciendi.

4. Ex instituto a Christo s. ministerio pro hierarchia jus et obligatio manat, illud fideliter administrandi, fideles vero tum jus tum officium habent, bona spiritualia inde manantia participandi.

5. Ex institutione regiminis ecclesiastici fluit tam potestas legislativa, judiciaria et coërcitiva, quam officium obedientiae canonicae ex parte eorum, qui imperio ecclesiastico subsunt.

6. Ex indole ecclesiae tam monarchica quam hierarchica resultat relatio illa, quae dicitur majoritatis et obedientiae, quae inter superiores et inferiores intercedit [1]), necnon certa mensura jurium unicuique gradui adjunctorum, ultra quam excedere nulli conceditur.

7. Ex charactere et forma sociali, ecclesiae a Jesu Christo impressa, potissimum jus primarium ad extra profluit, illud scilicet, quod ecclesiae proprium est, quatenus personam moralem et juris capacem repraesentat in relatione ad alias societates coëxistentes. Etenim jus ecclesiae sociale, i. e. jus relate ad alias societates, omnino pendet a charactere et forma sociali supra (§. 27.) delineata, seu a nativa illa indole et forma, quae ecclesiae a Christo Domino fuit impressa. Igitur commode juri ecclesiae fundamentali jus sociale ad extra subjungimus. [2])

SECTIO II.

De jure sociali ecclesiae quoad extraneos.

§. 29.

Materiae conspectus et divisio.

Prae reliquis juribus ecclesiasticis exponenda sunt jura ecclesiae qua totius, seu qua societatis, quae scilicet relate ad socie-

---

[1]) Tit. 33 de majoritate et obedientia. lib. I. decretal.

[2]) Jura ista fundamentalia constituunt jus naturale ecclesiae in sensu unice vero et genuino. Verum haud omnia ecclesiae jura fundamentalia hic recensita sunt. Cuncta siquidem jura, instituta et disciplinae puncta, quae tanquam norma et initia futurorum in ss. littoris referuntur (§. 23), fundamentalia sunt.

tates *extraneas* ipsi competunt, quorumque summa *jus publicum* et *externum* a nonnullis vocari consuevit. Sunt vero societates extraneae vel extra vel intra eundem finem. Extra eundem finem est potissimum societas civilis; intra eundem finem sunt aliae societates religiosae, quae eundem quidem finem cum ecclesia catholica sibi praefixerunt, sed sunt *illegitimae.* Harum aliae *ex toto* societatis ecclesiasticae sunt extraneae, nempe omnes pseudo-religiones infidelium, quarum nimirum asseclae nulla ex parte ad ecclesiam pertinent; aliae autem *ex parte*, nempe haeretici et schismatici, quippe qui ex altera parte ecclesiae catholicae devincti sunt, ex altera ad illam non pertinent. Quare tota hujus sectionis materia in tria capita dissecanda venit. Itaque caput I. iterum in tres articulos subdividimus. In I^mo^ articulo praevie quaedam principia circa mutuum utriusque potestatis nexum stabilienda sunt, quorum summa haec est: esse quidem duas potestates per se stantes et independentes ab invicem, unanimis concordiae et mutuae indigentiae necessitate sibi invicem colligatas. In II^do^ articulo mutua jura sacerdotii et imperii relate ad invicem exponentur, et limites, quibus utriusque sphaera circumscribitur, definientur. In III^tio^ articulo brevis istius nexus historia ad nostra usque tempora pertingens texenda est, ut, qualis mutua consociatio olim fuerit, qualisque sit hodie, perspicuum fiat.

CAPUT I.

De mutuo ecclesiae et civitatis nexu.

Articulus I.

Principia generalia hunc nexum concernentia.

§. 30.

Binae potestates distinctae rebus humanis praesunt.

Haec propositio duabus partibus constat: 1mo probandum est, binas potestates distinctas ad regendum genus humanum esse necessarias; 2do explicari oportet, in quonam differentia utriusque consistat.

Duae praesunt potestates. *Ad 1^mum^.* Supremi Numinis providentissima sapientia, quae *attingit a fine usque ad finem fortiter et disponit omnia suaviter*[1]),

---

[1]) Sap. 8, 1.

duabus potestatibus unum eundemque hominem subjecit, quarum una juris ordinem sustentaret, altera rebus religiosis praeesset. „Duo sunt (ita Gelasius I. imperatori Anastasio a. 494. scripsit), quibus principaliter hic mundus regitur: auctoritas sacra Pontificum, et regalis potestas.“ [2]) Est vero duplicis potestatis ab invicem discretae haec causa et origo. Si homines in statu naturae integrae perseverassent, *unam* dumtaxat societatem, sub ipso Deo rectore et glutino charitatis arctissime copulati, procul dubio constituerent, nec duplex iis imperium praeficere necessarium fuisset. Verum status naturae corruptae necessitatem duarum societatum adduxit, in quas homines suae prosperitatis et salutis causa coire tenentur. Nam per peccatum homines praeprimis a Deo et societate vitae divinae avulsi sunt; verum etiam ordo in mutuo convictu perturbatus et vinculum charitatis diruptum est, quippe cum homines, habendi et nocendi libidine capti, ad aliorum jura invadenda admodum proni evaserint. Ad duplicem hunc ordinem resuscitandum Deus bifario modo succurrere voluit generi humano. Ad homines coelo *religandos*, seu ad vinculum *religionis* denuo nectendum *ecclesia* constituta, et potestate gubernativa instructa est. Ut vero firmus vitae socialis ordo procuretur, ut tranquillitas et jurium securitas in mundo vigeat, homines praeterea *sub communi imperio civili* consociari ex Dei voluntate oportet. Secus enim ob incredibilem humanae naturae depravationem et ingentem flagitiosorum numerum, quietus hominum convictus et jurium securitas subsistere haud posset. Igitur societas civilis pariter a Deo est, atque omnibus necessaria. Earum origo.

Et sane statim ac genus humanum per universas orbis plagas diffundi coeperat, omnes fere gentes, sive cultas sive barbaras, vinculo socialis convictus et imperii colligatas reperimus. [3]) Antiquae societates civiles quasi viam sternebant futurae ecclesiae, imo illius defectum quoddammodo supplebant. Procul dubio ethnicorum multitudo, idololatriae superstitione obcaecata, coërceri et in officio contineri haud potuisset, si ordo civilis non exstitisset. [4])

---

[2]) can. 10. Dist. 96.

[3](Haller: Restauration der Staatswissensch. tom. I. p. 3 seqq. Cfr. Hergenröther Kath. Kirche u. chr. Staat. p. 460 seq., ubi ex theologis probatur, causam efficientem dominationis civilis, vel saltem potestatis coërcitivae, fuisse naturam corruptam; item ipsum Deum status civilis mediate esse auctorem, minime vero populi voluntatem qua talem.

[4]) Hinc Cicero: „Nihil porro tam aptum est ad jus conditionem-

Est autem necesse, ut ambae societates separatim a duobus rectoribus gubernentur; proin nefas esset, easdem in unam conflare [5]), et vel sacerdotio imperium civile, vel imperio civili sacerdotium adnectere. [6]) Ratio est, quia in utroque casu profana divinis indigne miscerentur et religio vim suam dignitatemque amitteret, et duplex imperium sustinere humana infirmitas regulariter [7]) non valeret.

Differunt: *Ad 2dum.* Sunt autem ecclesia et civitas multiplici modo diversae: origine, fine, mediis, amplitudine, perduratione.

origine; a) Spectata *origine* utraque quidem potestas Deum habet auctorem. *Non est enim potestas nisi a Deo* (Rom. 13, 1). Verum non utraque eodem modo. Ecclesia immediate a Deo descendit tanquam auctore gratiae, quia sacra potestas ab ipso incarnato Dei Verbo in collegium Petro-apostolicum collata est. Atvero terrena imperia ex indigentia et inclinatione naturae, ex armorum vi et hominum pactionibus originem duxerunt. Ergo nonnisi mediate a Deo, tanquam auctore naturae, proveniunt, quatenus is res humanas ita disposuit, ut necessitas in civitatem coëundi ex rerum natura et ex statu conditionis humanae depravatae sponte resultet. [8]) Ex quo elucet, ecclesiam ordinis longe emi-

---

que naturae . . . quam imperium, sine quo nec domus ulla, nec civitas, nec gens, nec hominum universum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest." De leg. lib. c. 1.

[5]) Ex Hegelianorum principiis unum tantum imperium hominibus praeficiendum est, nempe civitas, eique soli munus incumbit, hominum perfectionem moralem procurandi.

[6]) „Amarias sacerdos et pontifex in his, quae ad Deum pertinent, praesidebit: Zabadias super ea opera erit, quae ad regia officia pertinent." 2. Paralip. 19, 11. — Jam Gelasius Pontifex apposite in hanc rem animadvertit, optimo Dei consilio duas potestates apud ethnicos diabolo auctore unitas, ab invicem separatas fuisse, ne militans Deo sese negotiis saecularibus implicaret, ac vicissim non ille rebus divinis praeesse videretur, qui esset negotiis saecularibus implicatus. Harduin. tom. II. col. 934. Cf. c 8. D. 10; c. 5. et 6. D. 96.

[7]) Quomodo exceptio, quae in hac re quoad statum pontificium statuenda est, firmet regulam, inferius patebit, ubi de juribus summi Pontificis disseremus.

[8]) In civitatis origine indaganda maxime discrepant auctores. Plato civitatis originem ab hominum indigentia, Aristoteles a naturae inclinatione repetebat. Plerique ex metu aut securitatis causa civitates constitutas putant; alii earundem initia violentiae et imperandi libidini tribuere solent. S. Augustinus ad hominum tum depravationem tum socialitatem recurrit, scribens (de civ. Dei l. 12. c. 27): „Homo factus est unus, sed non relictus est solus. Nihil enim est,

nentioris esse, quam civitatem, quae naturae ordinem et limites non transcendit.

b) Ratione *finis* ultimi utraque potestas in eo collineat, ut ad illustrationem gloriae Dei tendat; sed quoad finem proximum maximis intervallis ab invicem distant. Finis ecclesiae est sanctificatio animarum, cultus supremi Dei et fidelium aeterna beatitas. Ecclesia proinde non est regnum hujus mundi, sed quasi colonia regni coelestis, in hasce terras deducta, ut cives ipsius ad regnum aeternum transferantur. Civitatis vero finis proximus est *primario* securitas et protectio juris omnibus praestanda, scilicet ad personas, ad honorem, ad bona et quaevis jura ab injustis vexationibus, fraudibus et vi defendenda; *secundario* quaedam civium commoditas et vitae terrenae beatitas procuranda.[9]) Est ergo civitas etiam sub hac consideratione regnum hujus mundi et ordinis naturalis. ratione finis;

---

quam hoc genus, tam discordiosum vitio, tam sociale natura." — Omnibus denique nota, sed simul abunde a pluribus refutata est illa theoria, quam Hobbesius primus excudit, Lockius vero cum Rousseauvio aliisque ulterius excoluit, qua civitas arbitraria hominum conventione et pacto coagmentata esse fingitur. Idque duplici pacto factum esse dicunt: per pactum unionis, quo homines sui juris securitatis causa in unam societatem congressi, et per pactum subjectionis, quo singuli, abdicata propria libertate, subjectionem suam summum imperantem professi sint. — Ad verum illud proxime accedere videtur, homines, ubi primum erga per plures familias discreti erant, tum naturali socialitatis instinctu tum securitatis necessitate ad civilem consociationem adactos fuisse, ita ut nullo non tempore societates civiles exstiterint. Verum in harum forma determinanda non solum natura sed et libertas humanae voluntatis suas partes habuisse censenda est. Proin civitas est adinstar compositi moralis tum naturalis tum artificialis, sive tum ipsa natura tum instituto hominum compaginata. Cf Schenach: Metaphysik. pag. 414. 415.

[9]) Moderni politici finem civitati praefixum latissima linea circumscribunt, dicentes, omnia prorsus commoda terrena, veluti agriculturam, mercaturam, artificia, scientiarum et morum perfectionem, imo et ipsam religionem directe a civitate procurari et promoveri oportere. Sed originetus et primario finis civitatis unice ad jurium tuitionem restringitur. Cf. Schenach: Metaphysik. p. 416. Alii haud minus erronee finem civitatis et summam rerum humanarum in caduca status civilis felicitate collocant, atque terrenam felicitatem supra quam par est extollunt, ita quidem, ut homines cum detrimento religionis cultusque divini ac neglectu beatitatis aeternae felices esse jubeantur aut ipsi appetant. Legant isti Psalm. 43, 12—15.

ratione mediorum. c) Ut inter finem utriusque, sic et inter *media*, per quae finis obtinetur, maxima discrepantia est. Fini ecclesiae respondent media, quae tum supernaturalia sunt, tum, prout fert natura hominum, etiam naturalia. Sunt nimirum: doctrina, Sacramenta, cultus divinus, disciplina, coërcitio fidelium, bona temporalia etc. Media civitatis propria sunt naturalia, sc. ejusmodi leges et poenae, quibus tam ordo juris quam terrena civium felicitas procurari possit.

amplitudinis; d) Ratione *ambitus* seu *amplitudinis* ecclesia una est et universalis, seu per omnes regiones exporrecta, ita ut totus terrarum orbis ipsius territorium existat. Et haec quidem unitas neque locorum neque gentium diversitate in essentialibus ullatenus laeditur. At imperia civilia certis limitibus circumscripta ideoque pro diversitate locorum religionumque multiplicia sunt.

temporis. e) Ratione *temporis* et *stabilitatis* ecclesia omnium societatum erit in orbe ultima, ipsiusque et doctrina et constitutio quoad substantiam in omne aevum immutabilis perseverat. Verum regna terrena rerum humanarum vicissitudini obnoxia sunt ideoque immutantur, dividuntur, evertuntur. Similiter regiminis forma haud raro derepente in aliam transit.

Paucis: ecclesia una, sancta, catholica et apostolica est, et ratione harum insignium proprietatum quavis alia societate eminet.

Et hac multiplici diversitate denuo confirmatur, binas potestates segregari et in duo diversa ac distincta subjecta transferri oportere.

§. 31.

Binae potestates sunt ab invicem independentes.

Notio independentiae. Ut haec independentia rite concipiatur, animadvertendum est, eam non sic esse intelligendam, 1° quasi ecclesia a civitate penitus separanda sit; 2° neque sic, quasi una altera haud indigeat; 3^{io} neque quasi civitas in sua legislatione ecclesiam et vicissim ecclesia in suis condendis legibus civitatem non debeat respicere; 4° nec denique sic, quasi civitas catholica etiam respectu finis *ultimi* ab ecclesia sit independens; etenim *indirecte* et remote (ut ostendetur) etiam cura felicitatis aeternae in ipsam recidit. Quoniam haec cura nonnisi dependenter ab ecclesia ad civitatem pertinet, sequitur, hujus independentiam solummodo respectu finis ei *proprii*, qui est in temporali felicitate curanda, statui posse. Itaque mutua ista independentia in eo consistit, ut ambabus ad *finem sibi proprium* mediis sibi propriis tendere li-

berum sit, ita ut nec civitas in negotia ecclesiastica, nec ecclesia in negotia civilia sese ingerere sine injuria queat.[1])

Jam quod primo attinet societatem civilem, eam in rebus temporalibus et sub respectu finis temporalis non esse ecclesiae subjectam, sed plane independentem, omnes admittunt. Nam „quidquid fit in rebus temporalibus, sub respectu finis temporalis, est praeter finem ecclesiae. Atqui generalis regula est, societates nihil posse in iis, quae sunt extra finem proprium.“[2])

Ecclesiae autem independentia probatur:

1. *Ex Christi et Apostolorum dictis et factis.* Christus Dominus, quidquid imperantibus politicis competit juris, id expleri jussit, dicens: *Reddite quae sunt Caesaris, Caesari.*[3]) At simul indicavit, non omnia ad principes civiles esse deferenda. Quocirca statim addidit, quae ad Deum divinamque religionem pertinent, non Caesari sed Deo divinisque rebus danda esse: *Et quae sunt Dei, Deo.*[4]) Ergo hac locutione divinus Salvator res humanas in duas distinctas quasi sphaeras discrevit. Idem etiam et factis Dominus nos edocuit. Nam constituendo ecclesiam haudquaquam principum opera usus est, neque ad perficiendum opus suum eorum consensum ullo modo expetivit. Imo vero contradicente potestate saeculari doctrinam suam disseminavit, et pro asserenda doctrinae et religionis suae libertate acerbissimam mortem subiit. Similiter etiam Apostoli in exercitio potestatis suae tam parum legibus civilibus se submiserunt, ut atrocissima quaevis supplicia potius sustinuerint, quam ut in exercendo munere suo se impediri permitterent. Quapropter nullis minis, nullaque vi a praedicatione divina absterreri potuerunt, asserentes: *Oportet Deo magis obedire, quam hominibus*[5]), et: *Si justum est in conspectu Dei, vos potius audire, quam Deum, judicate.*[6]) Denique inter martyres ecclesiae catholicae haud pauci omni aevo reperiuntur, qui pro asserenda ecclesiae independentia martyrium subiere. Argumenta.

2. *Ex ecclesiae indole et constitutione.* Ecclesiae, ut supra dictum, est societas a civitate maximis intervallis discreta, proprium habens finem et propria media huic fini praestituta. Haec

---

[1]) Phillips II. p. 520.
[2]) Tarquini Juris eccl. publ. inst. p. 35.
[3]) Matth. 22, 21.
[4]) Zallinger l. c. p. 720.
[5]) Act. 5, 29.
[6]) Act. 4, 19.

jam distinctio etiam in praxi appareat necesse est, ita videlicet, ut utraque potestas libere finem suum prosequatur. Esset enim ridiculum, theoretice discrimen inter utramque statuere, in praxi vero hoc discrimen convellere. Porro ecclesia ita est constituta a Deo, ut suos regnantes et pastores, a Spiritu s. positos, jam habeat; quare non opus est, ut principes [7]) vel alii in eorundem subsidium aut locum se ingerant. [8])

3. *Ex intima persuasione ecclesiae* de hac sua libertate et independentia, quam verbis juxta factisque constanter asseruit. Dixi 1° *verbis*, seu monitis, quibus praesules ecclesiastici principes politicos ab usurpatione jurium sacrorum haud semel avertere studuerunt. Sic jam Osius Cordubensis Constantium serio admonuit: „Ne te rebus misceas ecclesiasticis, neu nobis his de rebus praecepta mandes; sed a nobis potius haec ediscas. Tibi Deus imperium dedit, nobis ecclesiastica concredidit, ac quemadmodum, qui tibi imperium subripit, Dei ordinationi resistit, ita metue, ne, si ad te ecclesiastica pertrahas, magni criminis reus fias. *Reddite, quae sunt Caesaris, Caesari, et quae sunt Dei, Deo.* Neque nobis igitur terrae imperare licet, neque tu adolendi habes potestatem." [9]) Idem monitum cursu temporis iterum iterumque imperantibus inculcatum est. Ita Felix III. imperatorem Zenonem [10]), Gregorius II. Leonem Isauricum [11]), Stephanus V. Basilium [12]) ab aggressione jurium eccles. prohibuerunt resque sacras potestatibus civilibus subjici uno quasi ore nega-

---

[7]) S. Joannes Damasc. orat. 2. de imag.: „Attende", inquit, „quid dicat Apostolus: Quosdam quidem posuit Deus in ecclesia primum apostolos, secundo prophetas, tertio pastores et doctores, ad perfectionem ecclesiae; non adjecit imperatores. Verbum locuti non sunt reges, sed apostoli, prophetae pastoresque et doctores ... Tibi parebimus, o Imperator! in his, quae ad hujus saeculi negotia pertinent. — Verum ad res ecclesiae statuendas pastores habemus, qui nobis verbum loquuntur atque ecclesiastica instituta tradiderunt."

[8]) „Si omnes fontes scruteris (ait Zallinger l. c. p. 721), unde principia juris eccles. petenda sunt, videlicet s. Scripturam, traditionem divinam vel apostolicam, canones conciliorum, constitutiones summ. Pontificum, sententias Patrum doctorumque antiquorum, definitiones utriusque juris . . . omnia habes in eo consentientia, nihil potestatis sacrae principibus politicis competere."

[9]) S. Athan. hist. Arian. c. 44.

[10]) c. 3. D. 10.

[11]) Greg. II. ep. 1. ad Leon. Isaur. (inter praeamb. Conc. Nicean. II. apud. Harduin. Concil. J. IV. cal. 10.)

[12]) Ep. 1. ad Basil. Imp.

runt.[13]) 2[do] Permultis *decisionibus*, quibus eadem independentia contra pseudo-politicos, ut doctrina catholica, gravissime asseritur.[14]) 3[tio] Denique etiam *actibus;* nullo enim non tempore quamcumque alienam potestatem, volentem se in sacrarium intrudere, vehementer repulit atque in definiendo dogmate necnon in stabilienda disciplina independentem se semper gessit, ut non solum principum consensum et cooperationem nunquam necessariam duxerit, sed in illos contumaces et reluctantes etiam suam actionem exercuerit, eos scilicet puniendo et a communione fidelium segregando. Haec ecclesiae persuasio manifeste probat ejus independentiam. Nam (ut bene observat Bouix) eadem nunquam ignorare potuit verum jus suum a Christo acceptum, nec ultra illud jus essentialiter excedere. Alioquin enim corrupta fuisset, errasset, desiisset esse vera ecclesia Christi, et portae inferi adversus eam praevaluissent, quod nunquam eventurum Christus promisit.

3. *A contrario* seu *ex damnis,* quae in religionem publicamque salutem ex statuta ecclesiae a civitate dependentia redundarent. Scilicet ubi princeps civilis negotiis ecclesiasticis se immiscet, ibi tum de religionis dignitate, tum de illius, quam alias in hominum animos exercet, efficacia conclamatum est. Rebus sic stantibus divina religio ad ordinem mediorum politicorum deprimitur, ecclesia ut pars reipublicae civilis, vel ut famula illius consideratur. Paucis: humana divinis, in detrimentum ipsius societatis civilis, indigne miscentur.[15])

---

[13]) Cfr. totam Dist. 97, quae inscribitur: Imperatorum constitutiones de rebus eccles., nisi a Papa confirmentur, irritae sint.

[14]) Sic (ut unicum exemplum allegetur) quum sub Ludovico Bavar. Doctores Parisienses Marsilius Patavinus et Joannes Jandunus in libro: „Defensor pacis" (Vid. Phillips. III. p. 212) sententiam hactenus fere inauditam propugnassent, omnes ecclesiae ministros potestate per se aequales esse et consequenter: „quod unus habet plus alio, hoc est, secundum quod Imperator concessit plus vel minus et sicut concessit, revocare potest", atque generatim omnem fere s. jurisdictionem principibus civilibus attribuissent: isti errores a Joanne XXII. solemniter rejecti et profligati sunt. Const. dogm. „Licet" (1327). Bullar. magn. rom. tom. 9. p. 167. Cfr. supra § 24 n. 4. — Item Bulla Coenae. - Cfr. Allocut. Pii IX. 9. Dec. 1854. Item Pii IX. Alloc. 9. Jun. 1862. Cfr. Syllab. n. 19. 20. — Huc pertinent omnes Constit. R. Pontificum, in quibus ecclesiae indepedentia adversus placetum regium defenditur. Cfr. Tarquini „de Placito regio" et l. c. p. 40.

[15]) Ex dictis apparet, quid de trita illa sententia, quam nonnulli

§. 32.

Concordia et mutuum auxilium sacerdotii et imperii.

Cur utramque potestatem oporteat esse consociatam.

I. Sunt quidem civitas sacra et civilis societates ab invicem distinctae et in ordine ad finem suum proximum supremae et independentes. Nihilominus tamen ex voluntate Dei concordibus

---

tanquam certissimum juris canonici principium perpetuo ingerunt, sentiendum sit: ecclesia in statu est, non e contrario status in ecclesia. Ratione loci et situs (seu geographice rem considerando) ecclesiam catholicam non esse in civitate, facile intelligitur, quia totum parte aliqua contineri nequit. Sed sensu juridico, ajunt, ecclesia est in statu. Enimvero (sic ratiocinantur tum veteres tum moderni regalistae) Catholici in quacumqne civitate degentes constituunt ecclesiam aliquam particularem seu nationalem, quae tanquam persona moralis, adınstar aliarum societatum, imperanti civili subjecta est ejusque supremae curae et inspectioni obnoxia. — Ast falsum est hoc ratiocinium. Imprimis falsum est, Catholicos, qui in statu aliquo vivunt, constituere ecclesiam particularem et quasi per se stantem. Christus enim non plures ecclesias sed unam fundavit, communi centro et capite connexam. Qualiscumque pars ecclesiae, seorsim considerata, nomine ecclesiae particularis nequit insigniri. Unde merito damnata est propositio: „Institui possunt nationales ecclesiae ab auctoritate Romani Pontificis subductae planeque divisae". Syll. n. 37. Igitur princeps non ecclesiam nationalem in suo territorio tenet, sed ampliorem minoremve Catholicorum multitudinem et singula instituta aut etiam collegia catholica. Attamen falsa est etiam conclusio ex hac praeconcepta ecclesiae particularis idea deducta. Sit ita sane: Ecclesia est in statu, ut societas aliqua distincta. Sed quid sequitur? ideone, qui rebus humanis, etiam divinis praeerit? Utrumque enim bene potest conciliari: esse in statu et habere potestatem supremam in rebus divinis, cum utriusque potestatis negotia commode separari possint, ut supra ostendimus. „Verum (sic instant adversarii) concessa ecclesiae independentia status in statu ponitur, seu in eodem territorio duae supremae et independentes potestates statuuntur." — Id quidem tunc esset, si in regno civili societas emergeret, quae causas civitatis pertractandas sibi sumeret et eundem cum civitate finem iisdemque mediis prosequeretur. Sic utique omnium rerum confusio enasceretur. Sed id longe abest ab indole ecclesiae. Ea quippe in illud duntaxat sollicita est, ut negotia ordinis supernaturalis rite expediat, sphaeram autem principibus concessam prorsus intactam relinquit, proindeque regnorum securitati nequit esse infesta. Igitur (ait Zallinger) ecclesiam liberam et independentem formidare, idem est ac spectra et umbras pueriliter sibi fingere (Psalm 52, 6). Quaeri posset, cur adulatores regiae potestatis, qui res sacras principatui saeculari addicunt, ecclesiam in ecclesia statuere non horreant? —

studiis mundum regere et humanum genus consociatis viribus ad suam destinationem perducere tenentur.[1]) Et sane multa sunt, quae mutuam hanc concordiam et consociationem exposcunt. Illam postulat *finis communis* ultimato utrique praefixus, scilicet illustratio gloriae Dei et salus aeterna christiani populi, quem duplicem finem ecclesia immediate et proxime, civitas vero mediate et remote prosequitur. Hanc concordiam exigit populorum *salus* et *prosperitas*, quae obtineri nequit, nisi uterque principatus amico foedere consocietur.[2]) Illam denique exigit *salus* et *firmitas* reciproca binarum potestatum, quae mutua hac conspiratione mirum in modum promovetur. Ut hoc clarius fiat et commoda ex tali consociatione in utramque rempublicam manantia apertius in oculos cadant, mutuum praesidium, nempe quod ecclesia civitati et vice versa civitas ecclesiae praestat, paulo attentius considerare oportet.

II. Proin explicabimus: 1° qua ratione ecclesia, legatione sua fungens, mediate simul civitatis finem promoveat? 2do quomodo civitas consectando finem suum simul fini ecclesiae inserviat? Igitur

Quomodo ecclesia potestatem civilem adjuvet.

1. *Respublica civilis firmatur per ecclesiam,* quia

a) *ecclesia principem et subditos religioso ligamine ad invicem connectit.* Docet enim, reges et principes terrae per Deum atque Dei loco populis praesidere, gladio justitiae instructos, eisque propterea exacte obediendum esse, etiam in conscientia, et impiis quoque.[3]) Et sic quidem admonet populos de jure divino regum; verum etiam principes de jure divino populorum.[4]) Quanta commoda in bonum commune ubique provenirent, si hujusmodi doctrinae tum a principibus tum a populis adoptarentur![5])

Colligat subditos cum principe.

---

[1]) „Dignitas et regalis et sacerdotalis, sicut principaliter in Christo sibimet invicem singularis sacramenti veritate connectitur, sic in christiano populo mutuo quodam sibi foedere copulatur.“ S. Petr. Dam. Opp. tom. I. p. 121. Cfr. Phillips. II p. 497.

[2]) Verissima et omnium saeculorum experientia comprobata est sententia Ivonis Carnotensis: „Cum regnum et sacerdotium inter se conveniunt, bene regitur mundus, floret et fructificat ecclesia. Cum vero inter se discordant, non tantum parvae res non crescunt, sed etiam magnae res miserabiliter dilabuntur.“ Ep. 238. ad Paschal. II,

[3]) Proverb. 8, 15; Sap. 6, 2. 4; Rom. 13, 1; I. Petr. 2, 13. — S. August. de civ. Dei. l. V. c. 21.

[4]) Encycl. Pii IX. 8. Dec. 1849: „Docet reges prospicere populis, monet populos se subdere regibus.“ Cfr. c. 23. C. 23. qu. 5.

[5]) Cfr. Phillips. §§ 103 et 104.

Colligat cives ad invicem.

b) *Ecclesia vinculo religionis etiam cives ad invicem connectit* et socialem convictum faustum reddit fortunatumque. „Timor Dei solus est", ait Lactantius, „qui custodit hominum inter se societatem".[6]) Atqui sola vera religio et ecclesia timorem Dei efficaciter et docet et inculcat. Ecclesia porro observantiam juris a debitore in conscientia quoque exigit, sed etiam exactionem creditoris, ut verbis s. Bernardi utar, quodam misericordiae dulcore temperat. Insuper ecclesia disparitatem bonorum temporalium, quae cives a civibus abalienare, divitibusque invidiam pauperum creare consuevit, charitate christiana quodammodo exaequat et perturbationes exinde enasci solitas resecat aut restinguit. Et quis ignorat, quot instituta pauperum aliorumque indigentium curae destinata sub ecclesiae auspiciis ortum et incrementa traxerint! — Quam caeci sint rerum humanarum moderatores, qui, spreta religione solisque principiis ducti humanitatis et civilisationis, (uti dicunt), homines regere volunt, post breve intervallum tristis experientia docebit!!

Procurat moralitatem.

c) *Ecclesia civium moralitatem procurat* et ob hoc civitatem egregie adjuvat. Differunt sub hoc respectu imperium et sacerdotium. Nam imperans civilis per se externam duntaxat actionum cum lege convenientiam, quam legalitatem vocant, postulat et postulare potest, quin *judicet de internis.* At vero ecclesia etiam animi affectus motusque dirigit, peccata etiam interna prohibet suoque judicio subjicit, sicque efficere conatur, ut homines non solum manum sed et cor a peccato cohibeant. Tali modo flagitiorum externorum fons obstruitur subditique non tantum legalitatis studiosi, sed et vere probi et honesti evadunt.

Firmat matrimonium et juramentum.

d) *Ecclesia praecipua rei civilis fulcra firmat et sustentat;* ad quae praesertim *matrimonium* sancte servatum indeque proveniens familiarum ordo, necnon reverentia *jurisjurandi* pertinent. His institutis sola ecclesia robur dignitatemque conciliat. Ea sola *matrimonium* ad normam legis divinae componit, gratia supernaturali sanctificat ideoque simul rectae prolium educationi viam parat. Quod attinet *jusjurandum,* sola ecclesia proposito omniscii et justissimi Dei timore pariter et amore potest efficere, ut tum veritas in jurejurando, tum fidelitas in explendo juramento religiose servetur.

Orat pro salute publica.

e) *Ecclesia demum etiam mediis supernaturalibus salutem publicam juvat,* nempe sacrificiis, benedictionibus, precibus. Ea

---

[6]) De ira Dei. c. 12. — Cfr. Cicero: de legib. II. c. 7.

siquidem continuo juxta monitum Apostoli[7]) facit *„obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus et omnibus, qui in sublimitate sunt.“* Hisce suffragiis neque familias neque regna sine gravi detrimento privari posse, nemo negaverit.

2. *Vicissim civitas consectando finem suum ecclesiam insigniter adjuvat.* Etenim — Quomodo civitas juvet ecclesiam.

a) dum princeps legibus poenisque scelera et actus pravos, saltem gravissimos, vel impedit vel reprimit, morum corruptionem cavet, *legalitatem* seu externam decentiam *promovet,* et per hoc cives ad veram honestatem disponit. — Externam morum decentiam promovet.

b) Ex hoc, quod imperans civilis, impietatem et violentiam hominum reprimendo, fraudes et turbas a societate arcet, *illa obstacula removentur, quibus ecclesia* in exercendo munere sibi divinitus commisso *quam maxime impeditur.* Nihil enim magis obest religioni et regimini pastorali, quam civium commotiones et bella sive extera sive intestina. Et hoc potissimum est motivum, propter quod Apostolus pro regnantibus preces fieri jubet: *„ut quietam et tranquillam vitam agamus.“* [8]) — Pacem conservat.

c) Sed commodum longe maximum est, quod imperans civilis non tantum rerum statum quietum ac pacatum pro universis in genere procurat, sed quod tanquam summus jurium protector *personas simul* resque ecclesiasticas tuetur ac defendit. Haec protectio quidem minor aut amplior esse potest, prout princeps in religionem habet voluntatem plus minusve propensam. Verum vel pro illo communi tuitionis praesidio, quod singulis privatis impertitur, ecclesia civitati se gratam praestabit, et talis quidem protectio eidem absque juris laesione nequit denegari. — Ecclesiam tuetur.

Hoc igitur pacto utraque potestas quod suum est bonum cum altera communicat, seu aliis verbis: religio obtimos cives efficit, politica vero potestas religionem tuetur. [9]) Igitur in prosequendo fine suo non solum mutuum juvamen sibi praestant, sed et maxima commoda in societatem humanam derivant.

Corollarium exinde profluens est, utramque potestatem vires suas cum altera conjungere et glutino sincerae amicitiae invicem copulari oportere.

---

[7]) I. Tim. 2, 1. 2.

[8]) l. c.

[9]) „Quoniam utraque dignitas alternae invicem utilitatis est indiga, dum et sacerdotium regni tuitione protegitur et regnum sacerdotalis officii sanctitate fulcitur. . . .“ S. Petr. Dam. epist. l. 3. ep. 6.

Articulus II.

Mutua utriusque potestatis jura singillatim determinantur.

§. 33.

Principium et basis pro secernendis utriusque societatis juribus.

Principia generalia.

Regulae generales hae statuuntur:

1º Res ecclesiasticae ad ecclesiae competentiam spectant; 2º res civiles potestati civili subjiciuntur; 3ᶦᵒ res mixtae ab utraque potestate modo utrique conveniente absolvuntur.

Regula prima est palmaria, et quasi cardo totius rei; ea admissa etiam reliquae duae admitti debent.

1. Sed quaeritur inprimis, quaenam res censendae sint ecclesiasticae? Resp., res ecclesiasticas duplicis generis esse. Aliae enim sunt ecclesiasticae natura sua et per se, aliae autem titulo legitimae acquisitionis.

Res ecclesiasticae sua natura.

a) *Res ecclesiasicae natura sua sunt negotia, media, causae, quae ad finem ecclesiae proprium ordinantur, utut externae sint et corporales.* Hujusmodi res ad ecclesiam spectare, probatur: 1º *ex independentia ecclesiae* supra (§. 31) delineata. Nam independentem esse plane idem est, ac mediis propriis ad finem proprium tendere, seu res suas libere administrare. — 2º *Ex fine ecclesiae;* finis ecclesiae divinitus proprius est sanctificatio animarum. Media sunt potestas ordinis et jurisdictionis. Exinde haec conclusio fluit: Qui jus et obligationem habet ad finem quendam obtinendum, is jure quoque pollet adhibendi omnia media justa et necessaria, quibus finis iste obtinendus est. Ergo causae, quae finem ecclesiae respiciunt, seu media, quae connexa sunt cum potestate ordinis vel jurisdictionis, ad ecclesiae forum pertinent. Consonat principium omnibus philosophis contestatissimum: *Ex fine mensuram potestatis capiendam esse.* — 3ᶦᵒ *Ex divina ecclesiae constitutione.* Ecclesia, utpote a Deo fundata, *jure divino* ubique gentium existendi facultatem habet, et quidem existendi *in proprio suo esse* i. e. cum peculiari forma et constitutione a Christo determinata, et cum juribus ex hac individuali forma manantibus. Ad hanc vero propriam et individualem ecclesiae formam duo potissimum pertinent: gradus hierarchici a Christo instituti (§. 22) nec non potestas Apostolis demandata (§§. 23. 24). Ex quo sequitur, tum R. Pontifici tum episcopis

integrum esse oportere, potestatem divinitus acceptam *libere* h. e. *quin in sacro suo ministerio obeundo civili potestati subjaceant*[1]), in exitum perducere, juxta illam jurium mensuram, quae unicujusque gradui est adnexa. Atqui hoc prorsus in sententiam recidit: Res ecclesiasticae ad ecclesiam pectant. — 4° *Ex notione ecclesiae tamquam verae et perfectae societatis.* Ecclesia, quippe quae est societas vera et perfecta (§. 27), media ad sui conservationem propriique finis assecutionem necessaria in semetipsa habere debet. Atqui isthaec media ex potestate ipsi commissa redundant; ergo hac potestate libere uti posse eam oportet, ergo etiam res suas proprio jure administrare. *Confirmatur* ex sententiis a Sc. D. N. Pio IX. proscriptis; „Ecclesia non est vera perfectaque societas plane libera, nec pollet suis propriis et constantibus juribus sibi a divino suo Fundatore collatis, sed civilis potestatis est definire, quae sint ecclesiae jura et limites, intra quos eadem jura exercere queat." Syll. 19. Et: „Ecclesiastica potestas suam auctoritatem exercere non debet, absque civilis gubernii venia et assensu." 20. Cfr. 26. 27. 28. [2])

---

[1]) Cfr. Litt. Pii IX. 26. Mart. 1860 contra invasores et usurpatores ditionis Pontificiae.

[2]) Aliae formulae, ad discernendos utriusque potestatis limites adhiberi solitae, vel falsae vel saltem captiosae sunt. Sic v. gr. haud recte dicitur: Ecclesia praeest animis, civitas vero corporibus. Nam utraque potestas integrum hominem sibi subjectum habet, licet non in eodem, sed diverso ordine. Item falsum est axioma: Interna spectant ad ecclesiam, externa ad civitatem referenda sunt. Quia nimirum ecclesia instituta est ut coetus visibilis et humano modo regendus, universa fere illius negotia et instituta oculis apparent seu sunt externa. Nam evangelii praedicatio, instructio, Sacramenta, sacrificium N. F., ministrorum electio et ordinatio, regimem pastorale, conventus sacri, preces aliaque sexcenta, cum inter homines et humano modo peragantur, certe externa sunt. Quodsi haec omnia propterea potestati politicae obnoxia forent, sacerdotio tandem vix aliud remaneret, nisi libertas decisionum quoad dogmata et mores. Quodsi in lege fundam. Austr. d. 21. Dec. 1867 §. 15 res internae ecclesiae addicuntur, hoc nomine res domesticae i. e. ecclesiasticae intelligi debent. — Denique nec formula: Ecclesia res spirituales, civitas vero temporales moderatur, omni ambiguitate caret, eoquod a nonnullis in eodem sensu usurpetur ac illa, qua interna ecclesiae, externa civitati subjiciuntur.

Res ecclesiast. titulo legitimae acquisitionis.

b) Res ecclesiasticae titulo legitimae acquisitionis sunt, quae pertinent ad jus, quod *historicum* dicitur et *pactitium* h. e. quod ecclesiae addictum est pactis, concordatis, legibus regnorum fundamentalibus etc. vel alias legitime *quaesitum* et posessum. Sub hac ratione pro regionum varietate jus ecclesiae discrepans et varium est. Praeterea hoc jus prorsus certum est et definitum, adeo, ut omnis disputatio de limitibus, quibus utriusque societatis jura continentur, superflua plerumque sit. Sic e. g. quaestio jure merito moveri non potest, quonam sensu ecclesiae catholicae in territoriis Germaniae liberum religionis exercitium vi pacis Westphalicae aliarumque conventionum sit addictum. Nimirum sicuti sectae protestantium juxta eam formam, quam tunc habebant, sunt admissae, ita plane ecclesiae catholicae propriam et peculiarem formam retinere concessum esse, statui debet.[3]) Res ad ejusmodi *jus quaesitum* pertinentes ecclesiasticas esse, in ipso jure naturali fundamentum habet, quod praecipit: „Servetur fides data"; „standum est pactis legitimis"; „de statu legitimae possessionis dejici nemo debet" etc.

Corollarium. Quo facilius in concreto *res ecclesiasticae* internoscantur, hae regulae assignantur: „Res ecclesiasticae sunt: 1° quae cum constitutione ecclesiae immediate cohaerent, aut cum fine ecclesiae proprio sunt connexae, uti modo dictum est; 2° quae per definitiones dogmaticas, vel per concordes praesulum ecclesiasticorum declarationes manifeste inter res ecclesiasticas computantur; 3[io] quae ex usu constanti et perpetuo addictae sunt foro ecclesiastico[4]); 4° quae vi pacti illuc pertinent.

Res civiles.

2. *Res, negotia et causas civiles societati civili subjici*, ex fine hujus societatis proprio sequitur. Quaenam vero istae res sint (praeter illas, quarum character *civilis* aperte in oculos cadit), per decursum operis manifestum fiet. Interim haec quantum ad

---

[3]) Em. v. Ketteler: Das Recht u. der Rechtsschutz der kath. Kirche in Deutschland. Mainz 1854. p. 38; Linde: Gleichberechtig. der Augsb. Confession mit der kath. Rel. in Deutschl. Mainz 1853. Schulte: System p. 441. — Quoniam his perturbatis temporibus leges dictionum fundamentales, ipsaeque formae et systemata continuo mutantur, ex eo fieri solet, ut nihil pene adeo fluctuet, ac jus ecclesiae historicum et pactitium! Quaevis vero in rebus politicis mutatio laesionem jurium ecclesiae catholicae in comitatu habere solet. Ceterum nec jura ecclesiae quoad temporalia legitime quaesita eripere pro lubitu licet. Videatur Syll. n. 27 et protestatio Pii VII. in Congressu Vienn. 1815 ob principatus eccles. in Germania non restitutos.

[4]) Schöpf, Handb. d. Kirchenr. tom. 4. p. 481.

statum *facti* praenotasse sufficiat: 1° Fere ubique gubernia civilia sibi vindicant jurisdictionem in clericos quoad causas mere civiles. Hoc de jure non fit, nisi sedes Apostolica remittat *privilegium fori.* Syll. n. 30. 31. 2° Hodie ubique locorum legibus civilibus dirigitur possessio, acquisitio, dominium bonorum ecclesiasticorum, ita, ut ecclesia quoad haec omnia personis privatis omnino aequiparetur. Haud minus contributiones fidelium ad reparanda aedificia ecclesiastica, hinc inde etiam oblationes ex jure stolae pendentes, ceteraeque ejus generis praestationes a lege civili determinari, et vi coactiva, ubi necesse est, exigi solent. 3^io^ Similiter crimina civilia et transgressiones legum civilium judiciis saecularibus addicuntur. Sed si catholici, qui in conflictu legum utriusque potestatis ecclesiae legem legi civili anteponunt, propter hoc veluti praevaricatores poenis afficiuntur, id per summam injuriam fit. Nam rejicienda est sententia: „In conflictu legum utriusque potestatis jus civile praevalet.“ Syll. n. 42.

3. Causas denique mixtas utrinque juxta modum, quo utramque potestatem attingunt, expediendas esse, ex dictis ultro consequitur. (Cfr. §. 37). Res mixtae.

His praestabilitis jam in eo erimus, ut 1° res pure ecclesiasticas foro ecclesiastico vindicemus; 2° ut modum causas mixtas pertractandi indicemus; 3^io^ denique ut tam de juribus quam de officiis imperantium in relatione ad ecclesiam disseramus. Satis erit, si generalia principia explicentur; de specialibus enim procedente libro disseretur.

§. 34.

Causae mere ecclesiasticae I. quoad magisterium et ministerium.

Certe nihil est, quod cum idea et constitutione ecclesiae proprius cohaeret, quam potestas a Christo eidem tradita, ideoque exercitium trinarum potestatum quoad omnia liberum et salvum sacrorum rectoribus relinqui debet. Ideo Libertas ecclesiae quoad magisterium.

1. in exercendâ *potestate magisterii* rectores ecclesiae impraepedita libertate frui oportet. Consequenter ipsis liberum esse debet

a) veram doctrinam propagare, contra adversariorum aggressiones defendere, et dubia circa fidem exorta nulla alia, quam sua auctoritate interposita dirimere, hasque decisiones fidelibus libere communicare.

b) Instructionem religiosam in scholis dirigere, ita, ut omnes,

qui religionem sive theologiam docere volunt, ab auctoritate ecclesiastica missionem et adprobationem obtineant.

c) Novos asseclas ex haereticorum aut infidelium numero in ecclesiae sinum recipere et conditiones ad hunc transitum necessarias determinare.

d) Abusus ex parte tum praedicatorum tum religionis magistrorum forte intervenientes sua auctoritate corrigere ac resecare.[1])

Quoad ministerium.

2. Eadem libertas pro *s. ministerii* executione asserenda est. Omnia, quae Sacramenta cultumque divinum concernunt, uti publicae preces et supplicationes, indulgentiarium publicationes, pia exercitia ad sensum religionis excitandum fovendumque comparata, ratio rem divinam in sacris conventibus peragendi, haec et similia, utut externa esse videantur, res sunt mere ecclesiasticae, et propterea sacrilegum esset, si manus profanae ordinem sanctuarii moderari praesumerent. Perperam praetenditur, abusibus circa cultum exortis repagulum esse opponendum, errata corrigenda, superflua abscindenda. Numquid non sacrorum antistites et sacerdotes constitui sunt, qui abusus circa s. ministerii exercitium sua auctoritate dijudicent iisdemque occurrant? Quodsi alicubi inductum est, ut quidam actus extraordinarii ad cultum Dei publicum pertinentes gubernio politico praevie significari debeant[2]), id potius civilitatis et amicitiae causa fieri solet, quam ex stricto jure. Similiter obsequiosos oportet esse sacer-

---

[1]) Ad arcendos et cohibendos abusus ad fines politicos, qui a praedicatoribus verbi Dei committi possent, in novo imperio Germanico 10. Dec. 1871 prodiit lex, quae ab auctore suo lex Lutziana nuncupari solet. Vering Archiv. t. 27. p. 120. seq. — Similiter minister pro cultu in nostro imperio edictum edidit, quo magistratibus politicis inculcavit, ut juxta §§. codicis poenalis hanc rem spectantes, ac praesertim juxta § 71 praedicatorum excessus in re politica ad judicia criminalia deferant, nocentesque poenis statutis afficiantur. l. c. tom. 28. p. 54.

[2]) Sic in aliquibus locis parochi, qui vocant missionarios in parochiam, de hoc suo consilio magistratum certiorem facere ex praecepto episcopi tenentur. (Circul. Constit. Brixin. 8. Apr. 1853.) — In regno Bavariae a pluribus jam annis, quae dicuntur missiones pro populo, legibus (e. g. 26. Febr. 1850; 21. Jun. 1851; 8. Apr. 1852) multipliciter sunt coarctatae. Archiv. t. 25. p. 322. Quin etiam — quis credat! — studiosorum congregationes, quae dicuntur Marianae, hodie politicis periculosae videntur! De earum abolitione tum in Borussia (1871) tum Regensburgi (1869) tractatur in Vering Arch. t. 26. p. 109. seq.

dotes magistratui civili, si missas publicas celebrari vel preces communes pro salute reipublicae institui discupiat, verum *praecipere* et *indicere* sua auctoritate functiones sacras ille non potest.[3])

§. 35.

2. Quoad disciplinam.

Eadem independentia rectoribus ecclesiae intuitu *s. imperii*, seu in stabilienda et conservanda salutari disciplina, vindicari debet. Quoniam pastoribus ecclesiae id muneris incumbit, ut actus fidelium in ordine ad beatitatem aeternam dirigant, potestas regalis et rectoria, qua hunc in finem instructi sunt, ab omni prorsus vinculo libera sit, necessum est. Huc referri debet Integrum sit oportet ecclesiae jus:

1. *jus inspectionis ecclesiasticum.* Prout cujuslibet reipublicae, ita sacri quoque regiminis ea est indoles, ut supremus gubernator sive in persona sive per alios actionibus subditorum diligenter invigilare debeat, nisi se inscio omnia pessumire velit. Quocirca summo Pontifici legatos et nuntios ad diversas nationes destinare, episcopis vero dioecesim visitare liberum esse oportet. Porro neque Papa neque episcopi impediri possunt, quominus relationes ex locis remotis sibi fieri procurent. Certe nefas est, jus illud hierarchiae intrinsece proprium et necessarium quomodocumque impedire, e. g. prohibendo mutuam membrorum et capitis communicationem.[1]) Summa vero injuria esset, si princeps hoc inspectionis jus sibimetipsi vindicare praesumeret. Inspectionis.

2. *Jus leges ferendi.* Cum potestas legislativa per se stans et independens a Christo sit instituta, natura rei postulat, ut leges ecclesiasticae, quin obstaculum obmoveatur, libere et condi et promulgari et applicari valeant, seu ut jus legiferum ecclesiae salvum et integrum permaneat a prima legum sacrarum emanatione usque ad earum practicam interpretationem a tribunalibus instituendam. Imperanti civili neque leges ecclesiasticas con- Leges ferendi.

---

[3]) Huc spectat propos. 44. in Syll. damnata. — In imperio Austriaco ecclesia catholica in s. ministerio obeundo haud parum restricta et impedita fuit; at Imperator jura sub hoc respectu ecclesiae propria episcopis expostulantibus omnimodo restituit suprema resolutione 18. April 1850 et Articulo IV. (lit. d.) Concordati.

[1]) Syll. prop. damn. 49: „Civilis auctoritas potest impedire, quominus sacrorum antistites et fideles populi cum Romano Pontifice libere ac mutuo communicent.“

dere[2]), neque earum emanationem vel divulgationem impedire licet. Ex hoc solo jam titulo civitati jus placeti seu placeti regii est abjudicandum, quia videlicet cum natura liberae potestatis legislativae nullatenus potest conciliari. Intelligitur vero per

Placetum regium reprobandum.

placetum regium facultas gubernio civili attributa, quascumque ecclesiasticas ordinationes, ac praesertim constitutiones pontificias, praevie inspiciendi et examinandi earumque promulgationem, prout visum fuerit, concedendi vel denegandi. Quodsi promulgatio permittitur, id addito vocabulo *placet* (seu *exequatur*) indicari solet; unde nomen placeti regii. Placetum hoc valde injuriosum est in ecclesiam. Enimvero cum ad valorem cujuslibet legis promulgatio necessaria sit, promulgatio vero omnino placeti arbitrio subjiciatur: in aprico est, libertatem ecclesiae in condendis legibus fere ad incitas redigi, quippe cum hae leges sub quovis obtentu supprimi in prima sua origine possint. Et sic quidem non episcopi, *positi a Spiritu s. regere ecclesiam Dei*, legum sacrarum conditores essent, sed potius imperantes. Quam absurdum hoc sit, vel obiter inspicienti clarum est. Nam cum summo Pontifici ex concilio Florentino (vid. §. 5. not. 2) *plena potestas universos fideles pascendi, regendi, gubernandi* concessa sit, quis ausit illius constitutiones, et quidem etiam dogmaticas[3]) suo examini subjicere? Et quo jure princeps id praesumet, qui gubernativae Papae potestati adinstar ceterorum laicorum subjicitur? — Hinc R. Pontifices jure merito contra usum placeti rursus et iterum reclamarunt.[4]) Nuperrime vero Pius IX. has propositiones reprobavit: „Episcopis sine gubernii venia fas non est, vel ipsas apostolicas litteras promulgare." Syll. n. 28. „Gratiae a Rom. Pontifice concessae existimari debent tanquam irritae, nisi per gubernium fuerint imploratae". n. 29. Item prop. 41. Denique in Const. „Apost. Sedis" n. VII. VIII. excommunicatio latae sententiae Papae speciali modo reservata pronuntiatur adversus „edentes

---

[2]) Innocentius III. c. 10. X. (I. 2) paucis verbis id expressit: „Laicis ... super ecclesiis et personis eccles. nulla sit attributa facultas: quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi."

[3]) Vel hoc ipsum Van Espen (in tract. de promulg. legum); Pehem (l. p. 565) aliique placeti excessivi patroni asserunt.

[4]) Innocent. VIII. 1486 contra Lusitan.; Innocent. X. 1651 contra Austr.; Alexand. VII. 1658 contra Hisp.; Clem. XIII. contra Hisp.; Gregor XVI. 1839 contra Boruss.; Pius IX. Const. Probe nostis 9. Maj. 1853.

leges vel decreta contra libertatem aut jura ecclesiae", ergo etiam contra auctores legum de placeto regio.

A nonnullis jus placeti juribus majestaticis accensetur, et in specie a jure cavendi derivatur. Sed perperam utrumque fit. Dico *primo:* Si jus istud majestati imperantium intrinsece inhaereret, procul dubio ethnicis quoque imperatoribus attribuendum esset. Jam vero primis ecclesiae temporibus jus placeti certe non exstitit. Nam Apostoli sine ullo placeto liberrima potestate non modo fidem praedicarunt, sed et disciplinam moderati sunt. Quodsi vero principes ab initio jure placeti non fruebantur, non intelligitur, quomodo iidem ad religionem Christi conversi et jurisdictioni ecclesiasticae subjecti quidquam novi juris adversus hanc jurisdictionem obtinuerint. Ecclesia enim in principibus non legislatores sed potius legum protectores et executores adepta est.[5]) *Secundo:* Si jus cavendi praetenditur, nimirum civitatem per usum placeti nonnisi jure naturali defensionis uti ad praecavenda pericula ab ecclesia sibi imminentia, id non minus ridiculum quam in ecclesiam iniquum est, quia supponitur, ex ecclesiae legibus rempublicam quidquam detrimenti capere posse, cum tamen hae unice salutem animarum intendant.[6]) Quanta diffidentia manifestatur erga ecclesiae praesules, si ex eo solo, quod talis constitutio juribus regni adversari aut rempublicam turbare *posset,* necessitas placeti juribus ecclesiae tantopere praejudiciosi adstruitur! An non etiam leges profanae ecclesiam turbare *pos-*

---

[5]) Ante schisma sub Urbano VI. exortum nullum placeti vestigium deprehenditur. Sed eo tempore, ut veri Pontificis constitutiones discernerentur a falsis et falsorum paparum bullis, ipsi Urbano pernecessarium visum est, ut episcopi de quibusvis decretis pontificiis, num legitima forent, ante judicarent, quam executioni mandarentur. Verum principes quoque, ne populi a Pseudo-Pontifice deciperentur, praevio bullarum examine cavendum sibi duxerunt. Ergo origo placeti argumentum pro hodierno ejusdem usu tam parum suppeditat, ut potius abrogationem illius necessariam esse probet, quia c a u s a c e s s a n t e c e s s a t e f f e c t u s. Zaccaria: Antifebron. vind. diss. 12. c. 2. — Bouix de princip. juris can. p. 147 seqq.

[6]) Neque dicas, principes limites justi et aequi in extensione placeti haud excessuros esse. Nam alienorum jurium invasio certos limites non habet. Quis tam immoderatum placeti usum credibilem censeat, quem in provincia Rheni superioris lege 30. Jan. 1830 (Denkschrift des Episcopates der oberrhein. K.-Provinz 1853) inductum reperimus, qua non solum quaecumque literae pontificiae et episcopales placeto subjiciebantur sed et post obtentum placitum provisorie duntaxat valiturae declarabantur, nempe nonnisi tamdiu, quamdiu per novum placetum non revocatae fuissent!

sent et proin etiam potestati ecclesiasticae jus placeti concedendum foret? [7])

Et sane tam clara et perspicua sunt haec, ut recentiore aetate complura gubernia usum placeti abrogaverint. Attamen novissime denuo placuit, ecclesiam hoc vinculo constringere, quin et ipsam concilii Vaticani publicationem titulo placeti prohibere. [8])

Judicandi et puniendi.

3. *Jus judicandi et puniendi.* Ejusdem namque potestatis quae leges condidit, est etiam tum de earum transgressione judicare, tum poenas reis infligendas determinare. Unde judicare de rebus spiritualibus v. gr. de valore matrimonii, de valore professionis religiosae, solummodo ad ecclesiam spectat, cujus etiam est, disciplinam ecclesiasticam poenis et censuris sartam tectam servare. Quapropter non licet gubernio civili sese immiscere judiciis ecclesiasticis, aut hierarchiam in poenis irrogandis impedire. [9]) De hoc infra §. 211. sermo recurret.

Rejicienda appellatio tanquam ab abusu.

Hic admitti non potest sic dicta *appellatio tanquam ab abusu* seu *jus recursus ad principem* (i. e. ad judicia saecularia), ubi quis per abusum potestatis ecclesiasticae se injuste damnatum existimat. [10]) Ratio obvia est. Est enim regula in utroque jure adoptata, ad solum legislatorem interpretationem legum

---

[7]) Ita jam dudum observavit insignis canonum doctor Lusitanus Oliva (tract. de foro eccl. 1678. P. I. qu. 22).

[8]) In Austriaco concordato placetum penitus sublatum est et communicatio tum omnium Catholicorum cum summo Pontifice (Art. II.), tum Ordinariorum cum clero et populo dioecesano (Art. III.), tum denique superiorum generalium cum suis subditis (Art. XXVIII.) libere permissa. Hoc ipsum, licet Concordatum sit abolitum, perdurat.

[9]) Edictum minist. Bavarici d. 9. Aug. 1870. Cfr. episcoporum Bavariae reclamationes in Vering Arch. t. 26. p. CXLIV. seq. — In Helvetia, paucis locis exceptis, placetum viget. l. c. t. 17. p. 244; in regno Saxoniae rigidissimus est ejusdem usus l. c. t. 25. p. XXXIV.

[10]) Quod expresse prohibetur a concilio Trident.: „Nefas autem sit saeculari cuilibet magistratui, prohibere ecclesiastico judici, ne quem excommunicet, aut mandare, ut latam excommunicationem revocet, sub praetextu, quod contenta in praesenti decreto non sint observata; cum non ad saeculares sed ad ecclesiasticos haec cognitio pertineat." Sess. XXV. cap. 3. de reform. Cfr. c. 2. X. (V. 33): „Sicut in judiciis laicorum privilegia turbare nolumus, ita eis praejudicantibus nobis moderata volumus auctoritata resistere."

spectare.[11]) Proinde num lex quaedam sacra a judice inferiori in casu particulari rite applicata, num recte et juste judicatum fuerit, nec ne, nonnisi superior ecclesiasticus decidere potest, cujus est, legem interpretari et de recta ejusdem applicatione judicium ferre. Econtra judices saeculares prorsus contra fas jusque agerent, si in judicia ecclesiastica sese ingererent. Unde, quaeso, iidem mandatum habent dijudicandi, num judex ecclesiasticus ordinem canonibus praescriptum neglexerit, ad irrogationem poenae, ad inflictionem censurae temere prosilierit et contra justitiam cuipiam gravamen intulerit? Quodsi quis injuste a foro eccles. oppressum se esse autumat, potest remedium appellationis adhibere et ad altiorem judicem eccles. provocare. Cum in ecclesia non minus quam in republica civili plures instantiae dentur, veluti inique vexatorum perfugia, appellantibus a sacris tribunalibus tam parum recursus ad saecularia dari potest, quam parum ecclesia appellationes a judiciis saecularibus recipere solet. Qui vero abusus quorundam eccles. tribunalium obtendunt, recordentur, propter abusus ex hominum vitio commissos non turbari aut everti debere jurisdictionem a Deo constitutam. Quocirca Urbanus VIII.[12]) tam eos, qui personas eccles. vel ex praetenso officio, vel ad eorum instantiam, ad suum tribunal trahunt vel trahi faciunt, anathematis vinculo constrinxit. Similiter Pius IX., cum ejusmodi appellationem jam in Syllabo (n. 41) reprobasset, in Constit. „Apostolicae Sedis“ tum „recurrentes ad forum saeculare“ tum *cogentes* sive indirecte judices laicos ad trahendum ad suum tribunal personas ecclesiasticas praeter canonicas dispositiones excommunicatione Pontifici speciali modo reservatae subjecit. (n. VI. VII.)[13])

§. 36.

Continuatio. 3. Quoad personas et bona ecclesiastica.

Cum exercitio triplicis potestatis, quod ex hactenus dictis integrum et salvum penes hierarchiam esse oportet, ea jura **Quoad personas:**

---

[11]) c. 31. X. (V. 39): ut, . . . unde jus prodiit, interpretatio quoque procedat. l. 12. Cod. de legib. (I. 14): tam conditor quam interpres legum solus imperator juste existimabitur.

[12]) Constitutio „Pastoralis“ 1627 §. 13 et § 15. bullar. magn. tom. 5. p. 125. ad Luxemb. Cfr. Bulla Coenae. Görres Athanasius p. 31.

[13]) Perperam adversarii exemplum s. Athanasii allegant, qui a synodo Tyria per summum nefas damnatus Constantinum Imperatorem imploravit. Nam id solum petiit a Caesare, ut adversus judices non competentes se defenderet et causa sua legitimis judiciis discutienda proponeretur. — Tunc nonnisi, cum judex ecclesiasticus extra suam

ecclesiae propria arcte conjunguntur, quae eidem tum quoad personas tum quoad bona ipsi necessaria competunt. Itaque

1. quoad *personas* ad s. ministerium necessarias jus habet:

ministros adsumendi;

a) Tot operarios et pastores assummendi, quot pro fine suo obtinendo necessarii aut utiles videntur, necnon praescribendi scientias et dotes, quibus instructi sint, qui ad ordines promoveri cupiunt. Et quidem libera selectio sacrorum ministrorum ex multitudine civium eo minus ecclesiae denegari poterit, quia sacerdotes et pastores assumti ad clericatum non excedunt ex republica, sed religioni inservientes simul in commune reipublicae bonum laborant. Quod vero praescribere et examinare dotes, quibus polleant ad ordines promovendi, solius ecclesiae sit, ex natura status clericalis sponte sequitur. Utrumque jus ecclesiae in Concord. Austr. Artic. IV. lit. b. addicitur.

clericos instituendi;

b) Clericorum tum institutionem tum educationem dirigendi. *Institutio* theologica non est nisi informatio scientifica in religione; atqui religionem docere, quomodocumque id fiat, solius ecclesiae est, cui cathedra concionatoria haud magis quam theologica subjicitur. Hoc idem Pius VII. tam clare quam succincte sic expressit: „episcopis ex jure divino competere, ut fideles vel in persona vel per alios instituant; at hoc non solum per id fieri oportere, ut populum in doctrina christiana informent, sed etiam per hoc, ut adspirantes ad statum clericalem in theologia aliisque sacris disciplinis instruant, vel per magistros probatae fidei instrui curent, et hoc quidem jus ex principiis catholicis a potestate civili neque everti neque constringi posse.“ [1]) Haud aliter de *educatione* clericali sentiendum. Si enim dubitari nequit, quin cura animarum generatim seu educatio fidelium eorumque ad virtutem christianam informatio ad ecclesiam spectet, nonne institutio ad perfectionem clericalem per eminentiam ad illam pertinebit? [2])

---

competentiam, agit et in aliis casibus rarioribus res ad judices saeculares devolvitur. Cfr. Walter §. 64. (edit. 11) et Philipps II p. 571. — Cfr. Denkschrift d. gesammt. Preuss. Episcopates in Vering Arch. t. 29. p. 340 seq. ubi in antecessum episcopi protestantur inter alia contra supremum tribunal civile pro causis ecclesiasticis, quod deinceps hac reclamatione non obstante, reapse fuit constitutum.

[1]) Esposizione dei Sentimenti. §. 11.

[2]) Vid. Denkschrift der oberrhein. Bischöfe etc. ubi (p. 54—76) de hac re perquam solide tractatur. — In Borussia (1873) leges ecclesiasticae libertati valde perniciosae prodierunt, quibus 1. officia eccles. nonnisi annuente potestate civili possunt obtineri; 2. curricu-

c) Beneficia ecclesiastica libere conferendi et beneficiatos canonice instituendi. Cum nimirum parochiae et quaecumque beneficia instituta mere ecclesiastica sint, nonnisi superiores ecclesiae, si vacare eadem contigerit, ipsis de novo pastore providere valent. Sed de his suo loco fusius tractabitur. — Ex simili ratione caetera munera et officia ecclesiastica sine ullo saecularium interventu personis idoneis libere conferri oportet. Id quod in nostro Concordato (Artic. IV. a) pariter pronuntiatur. beneficia conferendi;

d) Quia status religiosus qua talis, eoquod sit status christianae perfectionis per consiliorum evangelicorum observantiam, ex ipso *jure divino* originem repetit,[3]) et ordines religiosi non solum ecclesiae decori et praesidio inserviunt, sed pars et membra sunt corporis ecclesiae; ideo *α*) instituta religiosa, prout ipsa ecclesia, in civili territorio necessario admitti debent planeque iniquum esset, si gubernium civile, in cujus ditione religio catholica recepta est, religiosos conventus omnino excluderet. Et quidem admitti debent, prout in jure Romano[4]) id cautum fuit, ut *causae piae,* h. e. ut fundationes cum jure *personis juridicis* proprio. — Quodsi vero gubernium religiosos conventus nollet agnoscere tanquam personas juridicas, quod tamen contrarium esset doctrinae hactenus vigenti et summorum tribunalium praxi, saltem debent admitti ceu *societates privatae* piorum hominum sub eodem tecto viventium. Etenim cum in jure civitatis moderno alta voce ubique promulgetur libertas uti dicitur, tum *conscientiae,* tum *associationum;* quo jure religiosis conventibus illud denegari poterit, quod tum omnibus sectis religiosis, tum societatibus ad eversionem or- conventus religiosos erigendi et dirigendi.

---

lum triennale studii theologici apud universatem publicam pro adspirantibus ad sacerdotium, nec non examen coram deputatis gubernii ab iisdem subeundum praescribitur; 3. Seminaria puerorum abolentur 4. cleri disciplina gubernio addicitur.

[3]) Math. 19, 12. 21; Marc 10, 21. 29. 30; Luc. 18, 22.

[4]) In jure Romano religiosi conventus constanter numerantur inter causas pias. c. 12. Cod. de episc. et c. 1. 3. De hac re solide tractàt Attenhofer in Vering Archiv t. 23. p. 73. seq.; t. 24. p. 148. seq.; t. 26. p. 1. seq., ubi auctor disserens de vexationibus, quas regulares Helvetiae incessanter patiuntur, uberrime explanat, quid juris competat regularibus in societate civili. — Gubernium Badense (2. Apr. 1872) quascunque personas religiosos a magisterio in scholis publicis, exteros vero religiosos ab omnibus functionibus et a missionibus sacris in ditione Badensi celebrandis exclusit. — De ejectione Jesuitarum ex Germania, et de persecutione in aliis locis contra hos religiosos grassante tractatur: Vering Archiv. t. 28. p. CLXXII.

dinis socialis tendentibus tam liberaliter conceditur? — β) Porro potestati civili nullo modo jus competit, monasteria recepta suae directioni subjiciendi. Nam vita ac disciplina regularis juxta praescriptiones canonicas et juxta regulas et constitutiones uniuscujusque ordinis dirigatur necesse est. Unde superioribus ordinum liberum esse oportet, tot adsciscere socios, quot ad finem ordini praestitutum necessarii videntur. γ) Singulorum conventuum communicatio cum suis Generalibus et ordinis Capitulis libera esse debet. δ) Denique gubernio non licet, inconsulta ecclesiastica auctoritate, monasteria pro suo lubitu tollere (quia partem civitatis non efficiunt, sed instituta mere eccles. sunt), vel conventus disparis regulae in unam eandemque societatem conflare. Cfr. Artic. XXVIII. Conc. Austr. [5]) Hinc quavis data occasione summi Pontifices contra extinctionem et persecutionem religiosorum ordinum protestati sunt. [6])

Ecclesiae integrum sit oportet: bona acquirere.

2. Jura ecclesiae quoad *bona ipsi necessaria.*

a) Jus bona temporalia *acquirendi.* Ecclesia tum ad cultum divinum peragendum, tum ad alendos religionis ministros subsidiis temporalibus indiget. Quorum acquirendorum jus, a Christo et Apostolis profectum [7]), nec non ex idea ecclesiae tanquam societatis *perfectae* et ab imperiis mundanis *independente* resultans, status politicus tam parum potest impedire, ut principes saltem catholici haec subsidia, ubi desunt, etiam liberaliter suppeditare

---

[5]) Quae circa hanc rem principia sub Josepho II. viguerint, ex thesibus elucet, quas Pehem in suis praelectionibus can. (tom. I. 541—51) propugnat, et quibus Principibus jus attribuit: „examinandi vota et pacta civium . . . eaque, si reipublicae noceant, irritandi, definiendi aetatem, qua quis statui religioso se addicere possit, etiam non rogato ecclesiae consensu; reformandi regularium vitae genus et statuta, si saluti publicae disconveniant; tollendi eorum exemtiones a jurisdictione episcoporum; restringendi eorum numerum; reducendi diversas eorum classes ad quandam consonantiam.“ — Certe nimia haec sunt! Sed absit, ut civitati intuitu status religiosi nil juris esse dicamus. V. infra de statu religioso.

[6]) Huc spectat propos. 53. in Syll. damnata. Cfr. etiam Alloc. Pii IX. 8. Dec. 1864, ubi haec verba Pii VI. allegantur: „Regularium abolitio laedit statum publicae professionis consiliorum evangelicorum, laedit vivendi rationem in ecclesia commendatam tanquam Apostolicae doctrinae consentaneam, laedit ipsos insignes fundatores, quos super altaribus veneramur, qui nonniti a Deo inspirati eas constituerunt societates.“

[7]) Matth. 10, 10; Luc. 10, 7; I. Cor. 9, 7. 13. 14. Syllab. 26: „Ecclesia non habet nativum et legitimum jus acquirendi ac possidendi.“

teneantur. Leges, quae hoc jus restringunt, dici solent *leges amortisationis*, quia iis cavetur, ne certae speciei aut quantitatis bona ad ecclesias aut ecclesiastica collegia tanquam ad *manus mortuas*, ut ajunt, sine speciali principis consensu deportentur. An ejusmodi leges a civitate sanciri juste queant, controvertitur. Cum nimis prolixum sit, huic quaestioni, quae altioris indaginis est, immorari, annotasse sufficiat, rationes graves contra hujusmodi leges ab auctoribus probatis afferri. [8]) Sed etiam posito, quod acquisitio bonorum ecclesiasticorum *in certis rerum adjunctis* per leges civiles licite possit restringi, dico, leges amortisationis ad summum tunc juste ferri posse, si ecclesiae bonis jam satis provisae sint, si bonorum ecclesiasticorum coacervatio saluti publicae evidenter obstet, denique si rebus sic stantibus ecclesiae libertas hisce legibus non supra, quam par est, constringatur. At summa injustitia esset, si eo tempore, quo ecclesia rebus suis spoliata et in statum paupertatis redacta est, eidem in comparandis subsidiis necessariis obstacula ponerentur. Ceterum manus ecclesiae falso *mortuae* dicuntur. Nam quum res ecclesiasticae *patrimonium pauperum* sint, utpote ex parte in egenorum subsidium erogandae, hodieque fere ubique locorum, prout res aliae in territorio civitatis exstantes, oneribus publicis subjiciantur, non est, cur bona ad ecclesiam translata in *manus mortuas* deportata censeantur.

b) Jus dominii et proin facultas de rebus suis libere *disponendi*. Bona isthaec in dominio ecclesiae esse, constat ex intentione ipsa offerentium. Nam pii fundatores ac donatores ea mente domino quorundam bonorum se abdicarunt, ut eadem in ecclesiam transfunderentur. Hanc suam voluntatem haud raro per formulas execratorias, quibus divinam vindictam violatoribus minitantur, contestatam fecerunt. Cum porro rectores ecclesiae ejusmodi largitiones solemniter acceptaverint, sane plenum dominium seu proprietas ecclesiae vindicari debet. Dominio vero ex rei natura facultas libere disponendi insita est; nam dominium praecise est jus, pro arbitrio de rei alicujus tum substantia tum usu et fructu nomine proprio disponendi. de acquisitis disponere,

Ex his pronum est concludere, imperantes civiles circa bona ad ecclesias vel corpora pia spectantia disponere nihil posse, et proinde eadem bona ad alios fines et usus, quam quibus ex

---

[8]) Phillips l. c. p. 597 seqq, — Cfr. Schenkl §. 356. et Anton. Schmidt: Instit. juris eccl. Hi duo leges amortisationis moderate adhiberi permittunt.

fundatione aut ex destinatione rectorum ecclesiae inservire debent, ex sola principum auctoritate applicari, nefas esse. Cum nimirum ipsi praesules hierarchici nonnisi in casibus urgentibus res ecclesiasticas ad alios usus convertere queant, quo titulo potestas civilis sibi jus arrogabit, ecclesiarum et institutorum pecunias in fundum communem, licet religionis indigentiis destinatum, congerendi? — A fortiori *saecularisatio* proprie talis, seu conversio bonorum eccles. in usus profanos reprobari debet, eaque non simplex dumtaxat spoliatio est, sed sacrilegii maculam adnexam habet. Hinc jam concilium Vasense [a. 422] merito illud s. Hieronymi dictum allegavit: Amico quidpiam rapere, furtum est, ecclesiam fraudare, sacrilegium est. [9]) Concilium vero Tridentinum raptores ecclesiarum, quacumque dignitate fulgentes, tamdiu anathemati subjicit, quamdiu jurisdictiones, jura, bona etc. non restituerint et deinde absolutionem a summo Pontifice obtinuerint. [10]) Juxta constit. „Apost. Sedis" excommunicationem summo Pontifici speciali modo reservatam (*XI.*) incurrunt „usurpantes aut sequestrantes jurisdictionem, bona, redditus, ad personas ecclesiast. ratione suarum ecclesiarum aut beneficiorum pertinentes." [11]) Prorsus immerito ad *dominium eminens*, quod canonistarum vulgus civitati in omnes res ecclesiasticas quondam affingere non dubitavit, recurritur, ad jus saecularisationis exinde deducendum. Etenim ejus generis dominum *altum* seu eminens in bona ecclesiae nullo modo potest probari; nam quoniam ecclesia, cum agitur de bonis acquirendis, possidendis et alienandis, in foro civili ceu persona *privata* consideratur, adinstar ceterorum civium; ideo etiam bona ipsius tanquam bona *privata* habenda sunt, in quae potestati civili jus aliud non competit, quam quod in bona aliorum privatorum habet. Et huic quidem sententiae omnes fere

---

[9]) c. 10. C. 13. qu. 2. ep. ad Nepotian. c. 71. C. 12. qu. 2. Etiam s. August. (tract. 50, in Joann.) Judam furem et s a c r i l e g u m dicit, adjiciens: „Qui aliquid de ecclesia aufert vel furatur, Judae perdito computatur."

[10]) Sess, XXII. cap. 11. de reform.

[11]) Cfr. Syll. prop. 53. et Alloc. Pii IX. 8. Dec. 1864, ubi inter alia sententia eorum damnatur, quos non pudet affirmare: „conforme esse s. theologiae jurisque publici principiis, bonorum proprietatem, quae ab ecclesia, a familiis religiosis, aliisque locis piis possidentur, civili gubernio asserere et vindicare." Consiliis eorum, qui jam circa medium saeculi 18. in animum induxerant, episcopis Germanicis eripere dominia saecularia, fortiter obstitit Bened. XIV. Cfr. Const. 90. „Ut primum" (1744).

canonum doctores hodie subscribunt.[12]) Illud tamen haud reticendum est, ecclesiam in casu necessitatis ex bonis suis in quantum fieri potest, aerario publico subsidia praestare oportere, et hoc haud semel factum esse, ex monumentis historicis luculenter apparet.

c) *Administratio* horum bonorum, utpote ex jure proprietatis manans, omni jure ad praelatos et rectores ecclesiarum pertinet, quos jam primis christianae religionis saeculis hoc jure insignitos conspicimus [13]), donec praesertim saeculo elapso quidam pseudo-politici hanc administrationem principibus vindicarent eo potissimum sub praetextu, quod ecclesiae rectores bona isthaec male administrarent. Sed posito, veram esse modo dictam assertionem, quae est ista jurisprudentia, quae jura aliorum invadere permittit, quibus iidem non recte utuntur, quin tamen aliis injuria inferatur? Et quid dicerent imperantes, si antistites ecclesiae ex eodem titulo bona civitatis administrare in animum inducerent? **eadem administrare.**

d) Quaestio, num ecclesiae bona publicis oneribus gravari queant, ad tractatum de peculio ecclesiastico remittitur, ubi de immunitate, quae dicitur realis, ex professo agetur.

§. 37.

Causae mixtae.

Negotia mixta, quae utramque rempublicam quoadammodo concernunt et in utriusque finem influunt, sub vario respectu ab ecclesiastico simul et politico imperio pendent. Unde eorum determinatio aut a) partim ab hoc partim ab illo fieri debet, aut b) tota res utriusque consensu definienda erit, vel c) alterutra pars sola totum conficiet, cui diuturna possessio, consuetudo, conventio mutua suffragatur.[1]) Si nil certe de quadam re constitutum sit et contraria sentiat utraque potestas, tunc neutri *via facti* procedere violentisque mediis uti licet, sed modo amica- **Triplex modus causas mixtas definiendi.**

---

[12]) Vel ipsi aequiores ex Protestantibus saecularisationi a. 1803 perfectae notam injuriae violentaeque oppressionis adhaerere, haud diffitentur; e. gr. C. A. Menzel. (Neu. Geschichte der Deutschen. XII. p. 355) et Klüber l. c. p. 397.

[13]) Constit. apost. II. c. 35 et 41 (= c. 24. C. 12. qu. 1.); c. 32. C. 12. qu. 2. (concil. Agathense a. 506).

[1]) Exempla sint ad a): institutio juventutis (Concord. art. V. VII. VIII.), vel venia ad alienandas res eccles. necessaria (art. XXX); ad b): erectio episcopatuum (art. XVIII.); ad c): administratio fundi religionis per civitatem (art. XXXI.).

bili moreque amicorum, quales inter se ecclesiam et rempublicam esse decet, res ex aequo componenda est.[2])

Res mixtae: Sed ut modus concurrendi utrique imperio proprius clarius intelligatur, triplex negotiorum mixtorum genus distinguendum est.[3])

1. ratione mutui auxilii, 1. Sunt quaedam res, quae etsi *per se* nonnisi unam potestatem concernant, tamen interdum tam arduae evadunt, ut pro executione legum auxilium potestatis alterius invocari debeat.[4]) In hoc sensu tum haeresis tum perduellio sunt res mixtae. In hisce rebus limes utriusque potestatis sic definitur: *Neutra potestas terminos praesidii implorati egrediatur.*

2. via historicae evolutionis, 2. Aliae res cursu temporis et per viam historicae evolutionis factae sunt mixtae, quia una potestas alteri in quibusdam rebus quandam participationem permisit (prout e. gr. est episcoporum nominatio Caesarea vel Regia.) Quoad has res valet regula: *Jura legitime acquisita et divino juri haud contraria sarta tecta servari debent usque eo, donec modo legitimo alius rerum status inducatur.* Nam jure legitime quaesito nemo invitus privandus est.

3. natura sua. 3. Aliae res in sensu proprio sunt mixtae, videlicet illae, quae rationes disciplinae ecclesiasticae et rationes civitatis simul implicatas habent et utriusque organismi quasi membrum constituunt. In ejusmodi rebus regula observanda est: *Agat unaquaeque potestas modo fini suo conveniente.* Sunt vero hujus generis res potissimum:

Matrimonium. a) *Matrimonium.* Hoc, quum officium naturae et sacramentum ecclesiae simul sit, sub diverso respectu utramque rempublicam concernit. Hinc causae matrimoniales sic secernendae sunt, ut omnes omnino leges, quibus sacramenti ratio inest, ferendae sint ab ecclesia, leges vero, quae effectus mere civiles concernunt, a gubernio politico condi oporteat.

Scholae. b) *Scholae* et cujuscumque generis *instructionis et educationis instituta.* Sunt autem triplicis generis scholae, in quarum directionem ecclesia prae varia ipsarum indole varie influit. Quaedam civitatis fini privatitive sunt destinatae, e. gr. scholae sic dictae reales, polytechnicae, aut in quibus scientia juris civilis aut medicinae traditur. In his instructio quidem libere a civitate dirigitur, ast educatio religiosa ab ecclesia moderanda est, eaeque

---

[2]) Schenkl. §. 333.
[3]) Phillips. II. p. 541.
[4]) Cfr. Artic. XVI. Concord.

insuper eatenus inspectioni eccles. obnoxiae sunt, ut nihil in iis doceatur, quod rectae fidei et bonis moribus repugnet. Alterum scholarum genus constituunt illae, quae finem solius ecclesiae concernunt et ex fundis eccles. sustentantur. Hae sub quovis respectu directioni eccles. subsunt (cf. Concord. Artic. XVII.). Aliae denique scholae ad finem utriusque reipublicae referuntur, uti sunt gymnasia et scholae elementares, quia scilicet ex iis ministri tum ecclesiae tum civitatis prodeunt. In iis omnibus tum educatio tum institutio religiosa ab ecclesia pendet ita, ut nemo, nisi ab episcopo adprobatus et missus, theologiam aut doctrinam religionis tradere possit. Insuper ad juvenum animos spiritu religionis imbuendos, necesse est, ut omnes omnino disciplinae, in quantum earum natura id permittit, hunc spiritum religionis redoleant. In scholis denique minoribus moderandis ecclesiae partes potiores debent esse, quam civitatis, quia primitus ab ecclesia sunt institutae earumque finis primarius in religiosa educatione et institutione consistit.[5])

Plura alia.

c) *Conscriptio matricularum parochialium*, *assumtio sacerdotum alienigenarum in clerum dioecesanum*, *constructio aedificiorum ecclesiasticorum* (quatenus civitas avertere debet incommoda sanitati adversa), *erectio et limitatio episcopatuum et parochiarum*, praesertim ubi gubernium ad sumtus necessarios procurandos intervenire debet[6]) etc.

§. 38.

De officiis imperantium relate ad ecclesiam.

Officia praecipua imperantis catholici juxta principia christianae civitatis[1]) sunt haec:

---

[5]) Ad haec principia scholae in Austria per Concordatum (art. V—VIII.) erant compositae. Sed his articulis per legem novissimam 25. Maj. 1868 omnis fere vis ademta est. Qua de re Pius IX. conquestus est in sua Alloc. 22. Jun. 1868. — Plura de his vid infra Libr. I. Sect. VI. de scholis.

[6]) De aliis rerum mixtarum generibus per operis decursum mentio fiet. Cfr. Schulte l. c. 431 seqq.

[1]) Supponimus heic non solum principem catholicum sed et civitatem vere catholicam. Etenim ex facto paritatis religiosae nec non ex modernae civitatis conditione relatio imperantium ad ecclesiam haud parum immutata consurgit, prout quivis facile intelligit.

Obedientia erga ecclesiam.

1. Ut ipse *ecclesiae ejusque legibus pareat.* Reges enim et principes ab ecclesiae jurisdictione tam parum eximuntur (Syllab. 54), ut potius adinstar ceterorum laicorum[2]) imperio ecclesiae subjiciantur. Christus enim, quin inter oves et oves distinxerit[3]), universos fideles primatui Petri subdidit. Idcirco imperantes catholici tum suo episcopo dioecesano (nisi exemtione fruantur) tum maxime vicario Christi subjiciuntur.

2. Tanquam *princeps* ad duo praesertim catholicus imperans tenetur, nimirum:

Tuitio religionis.

a) *Ut veram religionem tueatur et ecclesiae bonum promoveat.* Hanc religionis curam tuitionemque postulat: 1° *Finis proximus* reipublicae civilis, ut scilicet temporalem felicitatem promoveat, quae sine morum probitate ac religionis cultu consistere diu nequit, quandoquidem, religione ac probitate exulante, ipsa quoque humana fides, qua societas connectitur, exulet necesse est.[4]) 2° *Finis ultimus* imperio civili praefixus, scilicet illustratio gloriae Dei et spiritualis hominum felicitas. Etenim societas civilis temporalem felicitatem curare debet, non absolute et simpliciter, sed quatenus est propria hominis. Atqui temporalis felicitas hominis propria debet esse ordinata ad vitam aeternam, adeoque respectum habere ad religionem. 3^{io} Hoc confirmatur *ex auctoritate* s. Scripturae et ss. Patrum. Regnantes enim dicuntur *ministri Dei* primarii et *nutritii* ecclesiae, vicariam ab ipso Deo potestatem adepti.[5]) Unde officium ecclesiam tuendi, veluti munus sacrum et spirituale eorum principatui divinitus adnexum est.[6]) Ss.

---

[2]) „Nulla erit distinctio personarum; ita parvum audietis ut magnum, nec accipietis cujusquam personam, quia Dei judicium est.“ Deuter. 1, 17.

[3]) c. 1. X. vag. commun. (I. 8).

[4]) Pro principum imperio et quiete geritur, quidquid pro ecclesiae salute laboratur, ait Gregor. XVI. in Encycl. „Mirari vos.“ Cfr.: Der Papst und die modernen Ideen. I. Fasc. 84. seqq. Encycl. 8. Dec. 1864 p. 12. 13. Fasc. 2. „Docete, „„cath. fidei fundamento regna subsistere.““ Ep. Coelestini 32.“

[5]) Sap. 6, 4. 5; Rom. 13, 4. Is. 49, 23.

[6]) Philipps. l. c. p. 473. — Hinc patres Chalcedonenses Imperatori Marciano acclamarunt: „Sacerdoti Imperatori!“ Hinc s. Leo in epist. ad eundem Marcian. data (ep. 115. ad Marcian. cap. 1.) Caesareae potestati quodammodo sacerdotalem adjunctam esse enuntiat.

Patres de hoc officio principes saepius gravissime admonent. [7]) Eadem etiam est concilii Tridentini de hac re doctrina. [8])

Haec vero tuitio in eo consistit, ut princeps qua ecclesiae defensor prae caeteris bona, honorem et personas ecclesiasticas ab injustis aggressionibus et fraudibus defendat, sicque pro parte virili sacra pacata praestet et quieta. *Pertinet hoc* (inquit s. August.) *ad reges saeculi christianos, ut temporibus suis pacatam velint habere matrem suam ecclesiam.* [9]) *Item* ut hierarchiae libertatem conservet in definienda doctrina, in condendis legibus, in correctione et poenis, deinde vero, ut definitiones ab ecclesia semel editas contra refractarios et inimicos protegat, imo etiam brachio saeculari eorum, quae ab ecclesia sancita sunt, observationem urgeat. [10]) Praecipue autem regum *officium proprium est facere judicium et justitiam* [11]) et in persequendis criminibus ministros divinae justitiae esse et *ultores irae Dei.* [12]) *Denique*

---

[7]) E. g. s. Leo M. ad Leonem Aug. ep. 125. alias 75: „Debes incunctanter advertere, regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed maxime ad ecclesiae praesidium esse collatam, ut ausus nefarios comprimendo, et quae bene sunt statuta defendas, et veram pacem his, quae sunt turbata, restituas." Jam s. August. (ep. 50. ad Bonifacium Comitem) duplex servitium ab Imperantibus Deo praestari oportere contendit: „Aliter enim servit, quia homo est, aliter quia etiam rex est. Quia homo est, ei servit, vivendo fideliter; quia etiam rex est, servit leges justa praecipientes et contraria prohibentes convenienti rigore sanciendo. Sicut servivit . . . Ezechias . . . Josias . . . rex Ninivitarum . . . Darius . . . In hoc ergo serviunt Domino reges, in quantum sunt reges, cum ea faciunt ad serviendum illi, quae non possunt facere, nisi reges." Tam graviter quam scite tum ss. Patres tum concilia eandem Principum obligationem demonstrant; e. gr. Petrus Dam. l. 7. ep. 3; concil. Trosleian. (909) apud Harduin. tom. 6. p. I.; concil. Aquisgran. (836) ap. Hartzheim tom. II. p. 84. Vide alia testimonia apud Tarquini l. c. p. 71. seqq. et Encycl. Pii IX. 8. Dec. 1864.

[8]) Sess. 25. c. 20. de ref. — Cfr. Zallinger jus. nat publ. p. 463.

[9]) Tract. 11. in Joann.

[10]) S. Leo ad Pulcheriam Augustam scripsit: „Res humanae aliter tutae esse non possunt, nisi quae ad divinam confessionem pertinent, et regia et sacerdotalis defendat auctoritas" (c. 21. C. 23. qu. 5).

[11]) S. Hieron. in Jerem. (c. 23. l. c.)

[12]) c. 27—33. l. c. — Notum est illud Aristotelis, quo curam religionis negotium primum Imperantium esse dicit („πρῶτον ἡ περὶ τῶν θείων ἐπιμελεία." Polit. VII. 8).

princeps catholicus bona ecclesiae non solum proteget, sed etiam, si deficiant, suppeditabit.[13])

Actuum regiminis convenientia cum fine ecclesiae.

b) *Ut in actibus suis publicis finem civitatis fini ecclesiae conformet, imo et submittat.* Nam ex comparatione binarum potestatum (§. 30. 2.) apparet, easdem dignitate haud pares esse, sed ecclesiam, tamquam regnum finis et ordinis supernaturalis, super civitatem multicipliter eminere.[14]) Haec vero ecclesiae praeeminentia exigit, ut princeps, qua religionis cultor et membrum ecclesiae, actus suos etiam regios ad finem spiritualem dirigat et haud quidquam agat fini ecclesiastico aut legi divinae contrarium imo vero res civiles ita moderetur, ut ecclesia non tantum nullum detrimentum, sed egregium juvamen accipiat. Resultat vero haec obligatio ex relatione finis utrique reipublicae praestituti. Finis ecclesiae praefixus est, ut omnia, quae peccati contagione infecta sunt, instauret in Christo[15]), atque ut non singulos dumtaxat, sed et integras familias, quin et respublicas civiles gratia coelesti sanctificet et spiritu religionis repleat.[16]) Finis vero saecularis principatus est, ut iisdem hominibus tranquillitatem et securitatem procuret. Et hic quidem finis non est per se stans, independens et quasi ultimus in sua linea.[17]) Sed quemadmodum universa creata glorificationi Dei inservire debent, ita procul dubio etiam imperium civile, quod inter res terrenas est summa et splendidissima, eundem in finem institutum et collatum est. Porro si omnes et singuli christiani terrena sua negotia destinationi supernaturali canformare, omnesque actus suos ad normam finis altioris dirigere tenentur, paucis, si vita *privata* spiritu religionis imbui debet; certe etiam universa societas seu quaelibet respublica distincta, cum suis legibus et institutis principiis religionis necessario compenetranda, vitaque *publica* ad finem supernaturalem dirigenda, aliis verbis, finis civitatis inferior fini eccle-

---

[13]) Protectio in Concordato Austr. appromissa extenditur ad conservationem religionis catholicae in toto Imperio (art. I.), ad fidem catholicam, ad liturgiam, functiones sacras et ministros ecclesiae (art. XVI.) denique ad bona ecclesiastica (art. XXVI. XXXI. XXXIII.).

[14]) S. Chrysost. hom. 15, in Cor. II.: *αὕτη γαρ ἡ ἀρχὴ τοσοῦτον τῆς πολιτικῆς ἀμείνων, ὅσον τῆς γῆς οὐρανός μᾶλλον δέ καὶ πολλῷ πλέον.*

[15]) Ephes. 1, 10.

[16]) Das Recht und der Rechtsschutz v. Ketteler p. 39.

[17]) Plane ethnicos imitantur, qui finem civitatis tanquam supremum in hisce terris concipiunt. Huic civitatis fini apud paganos et ipsa religio et sacerdotium subjiciebatur.

siae submittendus est. Et hac quidem subordinatione neque independentiae neque dignitati potestatis civilis detrimentum aliquod infertur. Non *independentiae*; quia etiam patria potestas in liberos nullatenus ex eo infringitur, quod pater nomine et re ecclesiae addictus est.[18]) Neque etiam *dignitati*, quia suprema dignitas

---

[18]) Et haec imperantium obligatio extra omnem controversiam posita est. Cfr. Syllab. n. 54. Encycl. 8. Dec. 1864: „Certum est enim, hoc rebus suis (i. e. principum) esse salutare, ut cum de causis Dei agitur, juxta ipsius constitutum, regiam voluntatem sacerdotibus Christi studeant subdere, non praeferre." — Illud vero amplius quaeritur: num princeps ob actus regios legi divinae repugnantes, praeterquam quod peccati reum et ecclesiae judicio interno obnoxium se faciat, etiam foro ecclesiae externo subjici, quin et bonorum temporalium privatione ad satisfaciendum suae obligationi ab ecclesia cogi possit. De hac re sequentia statuenda esse videntur. Vix dubium est, quin princeps etiam ob actus regiminis legi Dei contrarios ab ecclesia moneri et poenis ecclesiasticis coërceri queat [c. 6. §. 5. et 6. X (I. 33); c. 13. X. (II. 1) v. Cum enim. — c. 1. Unam sanctam X. vag. com. (I. 8.)]. Poenas etiam temporales, quin et depositionem in principes ecclesiae hostes medio aevo decretas fuisse, §. 41. dicetur, ubi clarescet, ejusmodi super principes jurisdictionem e nexu utriusque principatus tunc temporis vigente necessario fluxisse. Quidquid tamen circa hanc rem statuatur, id nemo catholicus negaverit, ex subjectione principis ad forum ecclesiae exterius atque ex connexione rerum spiritualium et temporalium indubitanter manare quoddam genus potestatis indirectae, quae ecclesiae relate ad temporalia competit. Potestatis, inquam, indirectae. Siquidem systema potestatis directae in temporalia, quasi ecclesia disponere possit de temporalibus hoc ipso, quod temporalia sint, rejiciendum est. Sed indirecta quaedam in isthaec potestas propter arctam spiritualium ac terrenarum rerum connexionem denegari ecclesiae non potest. In rebus enim, quae ex natura sua utriusque potestatis finem respiciunt, civitas cedere debet ecclesiae, quia Deus certe non vult, ut promoveatur temporale hominum bonum cum detrimento spiritualis et aeterni. Exemplum ejus rei sit sequens. Per hoc quod ecclesia votorum solemnitati incapacitatem dominii adnexit, statuens, bona adventitia non ipsi professo sed monasterio obvenire debere, manifeste indirectum in temporalia exercet influxum. Ejusmodi vero potestas praesulibus rei sacrae tum competit, cum ea necessaria aut utilis est ad spirituale animarum bonum. Ipsa gubernia civilia hanc Sedis apostolicae in res temporales potestatem agnoverunt, quando postularunt, ut Papa ecclesiasticorum bonorum detentores a restituendi obligatione absolveret et eorundem bonorum dominium ipsis concederet. — Syllab. n. 24: „Ecclesia vis inferendae potestatem non habet, neque potestatem ullam temporalem directam vel indirectam." Cfr. Bouix: de jure regularium. Paris. 1857. tom. I. p. 436. — Hergenröther l. c. p. 411. seq.

imperii praecise in servitio Dei consistit, quippe *cui servire regnare est.*

§. 39.

De juribus civitatis relate ad ecclesiam.

Duplex genus jurium imperantibus relate ad ecclesiam attributorum distinguitur. Ad prius spectant

Jura civitati concessa.

1. *jura ab ecclesia civitati permissa.* Quotiescumque videlicet duas potestates amicabili foedere conjunctas esse contingit, fieri solet, ut civitati, ad obsequiorum et beneficiorum vicem exsolvendam, quaedam jura permittantur, quae ad ipsius forum proprie non pertinent. Ejus generis jura haud pauca etiam Imperator noster tum vi Concordati tum alias obtinuit. Huc praesertim spectant:

a) Jus nominandi episcopos totius fere Imperii, necnon episcoporum coadjutores cum jure succedendi; porro vicarios apostolicos copiarum militarium, abbates saeculares Hungariae ditionumque annexarum, canonicos capitulorum cathedralium, et demum parochos pro iis beneficiis, quorum jus patronatus est penes fundum religionis vel studiorum.

b) Jus consensum dandi, ut bona ecclesiastica vendi aut notabili onere gravari queant.

c) Jus nomine ecclesiae administrandi bona, quae fundos religionis et studiorum constituunt.[1])

Jura majestatica.

2. Sed notiora sunt illa principum jura relate ad ecclesiam, quae *majestatica* dicuntur, eoquod in ipsorum majestate et im-

---

[1]) Cfr. Ginzel K. R. t. 1. p. 20. seq. — Notari praeterea debent quaedam privilegia honorifica Caesaribus Austriacis a Sede apostolica concessa, veluti: a) Privilegium, ut in Canone Missae post Papam et episcopum diocesanum nomen Principis modo regnantis a quovis sacerdote celebrante commemoretur (Breve Clem. XIII. ddo. 5. Maj. 1761. Sed §. 5. haec conditio adjicitur: „dummodo coelesti benedictione et s. unctione . . . ut reges et Domini . . . inaugurati . . . fuerint"). b) Ut et in Missa solemni et alias pro Imperatore preces publicae recitentur (Decret. S. Rituum Congreg. 10. Febr. 1860). c) Privilegium tum peculiaris loci in choro, dum res divina solemniter peragitur, tum vero incensationis et porrectionis Pacificalis. d) Ut Augusto per Hungariam itineranti certis occasionibus solemnibus crux per episcopum praeferatur. e) Titulus: „Majestas apostolica" additus est a Clement. XIII. (19. Aug. 1758).

perio indivulse haerere censeantur. Quidam pseudopolitici et doctores aulici isthaec jura in immensum jactant atque exaggerant, ita ut vim fere omnem ac facultatem utendi potestate hierarchica, sub speciosissimis titulis, quasi quibusdam involucris, in manus principum consignent, ecclesiae nihil propemodum, nisi ejusdem inane simulacrum relinquentes. Nimirum sunt, qui civitati vel ipsum *jus in sacra* vindicent i. e. potestatem *directam,* sacra determinandi, declarandi et dirigendi; alii *jus* quidem nonnisi *circa sacra* defendunt, sed ex hoc tam longam jurium seriem deducunt, ut istud jus *circa* sacra juri *in* sacra plane coaequetur. Haec perversa principia, quae ad exstinctionem potestatis ecclesiasticae tendunt, non solum a Febronianis. sed etiam a patronis *modernae civitatis* acerrime propugnantur. Sed pluries jam oraculo Apostolico sunt confixa et damnata.[2]) Sunt autem inter jura majestatica haec tria palmaria et caeterorum quasi stipites:

a) *Jus supremae inspectionis.* Sensu moderato quidem civitati quoddam jus inspiciendi concedi potest, scilicet eo sensu, ut ordinationes ecclesiae praesertim in rebus civitatem propius attingentibus in imperantium notitiam veniant et amice ipsis communicentur. At quando haec inspectio fundatur quadam diffidentia in ecclesiam, aut quando exploratorum modo exercetur, vel quum eo fine adhibetur, ut princeps negotiis ecclesiasticis sese immisceat: tunc reprobanda est, atque verba applicanda veniunt, quibus olim Gregorius II. Leonem Isaur. commonuit: Quemadmodum Pontifex introspiciendi in palatium potestatem non habet . . . sic neque Imperator in ecclesiam introspiciendi.“ [3]) Jus supremae inspectionis.

b) *Jus defensionis et praecautionis,* seu *jus cavendi,* nimirum ne religionis praetextu aut potestatis ecclesiasticae abusu damnum reipublicae inferatur. In sensu restricto, theoretice loquendo, majestas civilis utique jus habet impediendi, quominus personae hierarchicae in reipublicae detrimentum potestate sua abutantur. Verum ne turbetur sacrae potestatis usus, istud jus moderate et caute adhiberi convenit. Sicut enim nemo cautionem suam ulterius, quam ad sui conservationem opus est, extendere debet, ita prorsus etiam civitati in praecavendo necessitatis limites trans- Jus cavendi.

---

[2]) Alloc. Pii IX. 9. Jun. 1862; Alloc. 8. Dec. 1864: „Insigni impudentia audent, ecclesiae et hujus Apost. sedis supremam auctoritatem a Christo Dom. ei attributam civilis auctoritatis arbitrio subjicere, et omnia ejusdem ecclesiae et Sedis jura denegare circa ea, quae ad exteriorem ordinem pertinent.“ — Jus praetensum in s a c r a rebrobatur Syll. n. 44; jus circa sacra n. 41.

[3]) Bullar. magn. tom. I. pag. 140.

gredi illicitum est. Hinc maxime improbandum foret, si civitas a cunctis fere ecclesiae legibus et sanctionibus pericula et damna timeret, et ob hoc per suas ordinationes *praeventivas* earum in praxim deductionem impediret. Et talis quidem agendi modus non solum liberae potestatis ecclesiasticae laesionem involvit, sed a genio nostri aevi prorsus abhorret, cui potius abusum commissum coërcere, quam abusum in antecessum praecludere, solemne est.[4])

Jus advocatiae.

c) *Jus protectionis seu advocatiae.* Pertinet ecclesiae tuitio, prout audivimus, ad *officia* principum. At scriptores Febronianae farinae illam inter eorum *jura* recensent, eoquod nomine advocatiae non meram protectionem sed jus intelligunt, „negotia ecclesiastica ad utilitatem reipublicae convertendi ac dirigendi, quantum id justa ratione fieri potest.“ [5]) Facile intelligitur, ab istis auctoribus aliud non intendi, nisi ut principes hac via obliqua in sanctuarium intrudant. Talis protectio ecclesiae non auxilium, sed jugum intolerabile foret. „Verum quidem est, ait celeberrimus Fenelonius, principem pium ac zelosum vocari episcopum externum et protectorem canonum . . . Sed episcopum *externum* nunquam convenit sibi usurpare functiones episcopi *interni.* Tenet quidem gladium ad portam sanctuarii, cavet sibi tamen, ne ingrediatur. Obedit simul hoc ipso, dum protegit; protegit definitiones ecclesiae, sed nullas facit . . . Avertat Deus, ne protector dirigat aut praeveniat quidquam eorum, quae regulatura est ecclesia.“ [6])

---

[4]) „Nullo tempore desunt homines, qui (ut apposite in suis observationibus ad Concordatum Austriacum animadvertit Eminent. Cardinalis Zagabriensis) non incendiarios horrent, sed multo magis eos, qui ad sopiendum incendium promti concurrunt.“ Isti meticulosi audiant testem minime suspectum ita de hac re disserentem: „Si quis cautionem suam ulterius, quam ratio sana admittit, extenderit, sine dubio in legem naturae peccabit . . . Nec sana ratio hoc unquam probabit, ut alterum, de cujus voluntate et conatu in meam perniciem nondum peculiariter constat, oppressum eam, cum longe aptiora sint remedia, pacem cum ipso firmandi.“ Ita Pufendorfius: de Jure nat. et gent. l. 7. c. 1.

[5]) Rechberger. §. 267. — Pehem. §. 764.

[6]) In oratione, quam habuit a. 1707 in consecratione Electoris Coloniensis. — In hoc sensu illud Lamennaisii (Melanges religieux et philosophiques. Paris 1819) intelligendum est: „Ex diebus Constantini“, inquit, „usque ad nostra tempora ecclesia multo magis a protectoribus quam a persecutoribus divexata est; proin ea maxime exoptat, ut minus protegatur, sed largius toleretur.“

Perspicuum est ergo, majestati regiae quidem ad sui conservationem *justis mediis* pericula et damna ex hominum abusu imminentia avertere fas esse. At jus positive in ecclesiae gubernationem influendi majestati principum perperam addicitur. Adeoque regula sanioris politicae observanda erit: „Religio quidem non debet destruere regionem, sed nec regio debet evertere religionem."

Similitudines, quibus mutua utriusque societatis relatio illustratur.

Coronidis loço haud abs re erit advertere, ad mutuam ecclesiae et civitatis relationem symbolice indicandam varias similitudines in usu esse. Sic jam pridem a) allegoria de *duobus gladiis* usurpata est, qua reciprocum utriusque principatus auxilium denotatur.[7]) b) Porro duae potestates comparantur cum *sole et luna*[8]), qua similitudine ecclesiae praeeminentia denotatur. Sicuti enim luna solis lumine fulget, ita sphaera civitatis a fine ecclesiae praefixo mensuram capiat, necesse est. c) Aliae similitudines desumuntur ex *nexu animi et corporis*[9]), vel ex *vinculo matrimonii*[10]), quibus pariter tum individua utriusque societas, tum ecclesiae excellentia exprimitur. d) Symbolum denique significantissimum intimae utriusque potestatis communionis et unionis est *Incarnatio Verbo divini.*[11]) Etenim sicut in incarnato Filio Dei *duae naturae*, *sed inconfuse et nusquam sublata naturarum differentia magisque salva proprietate utriusque naturae et in unam personam atque subsistentiam concurrente*, agnoscendae sunt[12]): eadem prorsus ratione societas ecclesiastica et civilis in unam quasi rempublicam christianam coalescunt, sed salva utriusque proprietate et auctoritate. Quaeritur jam, an hujusmodi idealis

---

[7]) „Gladius materialis constitutus est in subsidium gladii spiritualis" (Constit. Frider. II. a. 1220. c. 7). — Alzog. Kirch.-Gesch. Ed. II. p. 558. — Oratio Edgaris regis ad episc. a. 969. ap. Harduin. tom. 6 P. I, col. 678: „Ego Constantini, vos Petri gladium habetis in manibus. Jungamus dexteras: gladium gladio copulemus, et ejiciantur extra castra leprosi."

[8]) Greg. VII. lib. VII. ep. 25. c. 6. X. de maj. et obed. (I. 33) §. 4: „Ad firmamentum igitur coeli fecit Deus duo magna luminaria, id est, duas instituit dignitates, quas sunt pontificalis autoritas et regalis potestas. Sed illa, quae praeest diebus, id est spiritualibus, major est; quae vero carnalibus, minor: ut quanta est inter solem et lunam, tanta inter pontifices et reges differentia cognoscatur."

[9]) Isidor. Pelus. III. ep. 247; — c. 6. Suscipitisne. D. 10.

[10]) Phillips. II. p. 639, ubi haec similitudo per partes amplificatur et applicatur.

[11]) Görres: Athanasius.

[12]) Symbolum Chalcedon. ap. Denzinger. p. 42.

societas inter utramque potestatem per decursum saeculorum unquam reapse in exitum perducta sit? Responsio ad hanc quaestionem unice ex historia hauriri poterit.

Sed priusquam hujus rei conspectum historicum exhibere incipimus, breviter exponendum est, quaenam jura ecclesiae vindicanda sint in statu, qui *indifferens,* seu atheus dici solet.

§. 40.

De conditione et juribus ecclesiae in statu indifferente.

Notio status indifferentis.

Status *indfferens* seu *atheus* ille dicitur, qui innixus illo principio: „Status per se expers est religionis", nullam omnino religionem tuetur, sed nullam quoque (nisi fors periculum sibi ex ea immineat) impedit atque in suis legibus et institutis religionis attentionem ullam haud habet. In tali territorio ecclesia cum suis collegiis et institutis tanquam persona juridica haud agnoscitur sed bona ecclesiarum, religiosorum conventuum et reliquorum collegiorum ceu res et bona privatorum tantum a potestate publica proteguntur. Nullus ergo ecclesiam inter et ejusmodi rempublicam nexus intercedit. Et talis quidem ecclesiae conditio reperitur in confoederatis Americae septentrionalis statibus, in Belgio, et ex parte in Anglia, tametsi fatendum est, vix ullibi plenam et perfectam sejunctionem rei sacrae et civilis existere, eoquod mutuus utriusque contactus evitari vix, ac ne vix quidem possit.

Jam quaeritur: 1° quid de statu indifferente sentiendum sit; 2° quaenam jura in tali territorio ecclesiae competant?

Quid sentiendum sit de statu indifferente

1. Non eadem est omnium de hac re sententia; aliis enim quam maxime displicet perfecta ista imperii et sacerdotii sejunctio, apud alios vero plurimum valet axioma hoc: „Ecclesia libera in libero statu." [1]) Sed censeo distinguendum esse, quid speculative et in abstracto, quidque in praxi et attentis temporis circumstantiis de praefata separatione judicari oporteat. His praemissis dico:

speculative loquendo,

a) Theoretice seu speculative loquendo *principium* status indifferentis esse reprobandum ex rationibus sequentibus:

1° Principium status indifferentis repugnat amicabili illi consociationi, qua ambas societates ex institutione Christi colli-

---

[1]) Cfr. Montalembert opusculum hujus tituli. Germanice: Die freie Kirche im freien Staat. Brixen. Weger. 1864.

gatas esse oportet, quaque non seorsim sed viribus conjunctis populorum salutem procurare tenentur (§. 32). Nam etiam hic regula a Christo D. data applicari debet: „Quod Deus conjunxit, homo non separet."

2° Principium hoc *injuriosum est religioni*, propterea quod efficacitas illa salutaris, quam religio non solum in vitam singulorum, sed et in totam humanam societatem ex intentione Christi exercere debet, vi istius principii arcetur a societate qua tali, ab omni vita publica, a publicis institutis et legibus, ideoque influxus religionis ad arctissimos limites reducitur.

3io Principium istud *perniciosum est societati humanae*, id quod demonstratione non indiget. Expulsa enim religione ex institutionibus publicis necessario fit, ut lata via aperiatur exitioso illi materialismo, qui hodie populos a Deo avertit et *miseros facit.*

4° Denique principium praedictum ab auctoritate ecclesiastica repetitis vicibus, nimirum jam a Gregorio XVI. contra Lamennaisium [a. 1832] [2]), itemque a Pio IX. pluries reprobatum est. Inter sententias in Syllabo damnatas est etiam haec: „Ecclesia a statu, statusque ab ecclesia sejungendus est." [3]) n. 55.

---

[2]) „Neque laetiora et religioni et principatui ominari possemus ex eorum votis, qui ecclesiam a regno separari mutuamque imperii cum sacerdotio concordiam abrumpi discupiunt. Constat quippe, pertimesci ab impudentistimae libertatis amatoribus concordiam illam, quae semper rei et sacrae et civili fausta exstitit et salutaris." Vid. Denzinger p. 428. ed. 2.

[3]) Allocut. Pii IX. 8. Dec. 1864, ubi „sequens impium et absurdum naturalismi principium" rejicitur: „Optimam societatis publicae rationem civilemque progressum omnino requirere, ut humana societas constituatur et gubernetur nullo habito ad religionem respectu, vel saltem nullo facto veram inter falsasque religiones discrimine." Oservat etiam Pontifex, perversas hujus temporis opiniones eo spectare, „ut impediatur et amoveatur salutaris illa vis, quam catholica ecclesia ex divini sui auctoris institutione et mandato libere exercere debet usque ad consummationem saeculi non minus erga singulos homines, quam erga nationes, populos summosque eorum principes, utque de medio tollatur mutua illa inter sacerdotium et imperium societas et concordia, quae rei tum sacrae tum civili fausta semper exstitit et salutaris." — In Brevi ad Archiepiscopum Friburg. (d. d. 14. Juli 1864) idem summus Pontifex acerbe conqueritur de „tot funestissimis machinationibus, quae adhibentur, ut a publicis institutionibus ac domesticis familiis quotidie magis sanctissima Christi fides, religio ejusque salutaris doctrina amoveatur, et saluberrima ejus vis coangustetur ac praepediatur.

in praxi. b) Verumtamen etsi *principium* status indifferentis reprobari debeat, exinde non sequitur, ecclesiam in tali statu munere divinitus ipsi commisso fungi non posse. Siquidem sub certis quibusdam conditionibus non solum potest subsistere, sed quodammodo etiam florere. Inter has conditiones ea est principalis, ut libertatis in hoc systemate adeo celebratae ecclesia catholica quoque particeps fiat, ita ut in rebus suis administrandis omnino libera sit. Hac posita conditione praeferendus est status indifferens statui rebus ecclesiasticis praedominanti. Etenim in statu indifferenti catholici, innixi principio libertatis omnibus solemniter promissae, continuo pro defendendis suis juribus decertare viresque suas exserere coguntur, id quod ipsis salubrius esse solet, quam si pace et quiete non intermissa fruantur. Quare, attentis circumstantiis hujus temporis, quo rerum politicarum cursus manifeste ad hanc indifferentiam tendit, aliud non superest, nisi ut veri catholici omni contentione eam *libertatem* ecclesiae suae vindicent, quae consentanea est ipsis principiis status indifferentis. Maxima enim absurditas, imo iniqua symul hypocrisis esset conflare systema status indifferentis cum altero, nimirum cum systemate tyrannicae vexationis erga ecclesiam.[4]) (Cfr. §. 54. 2.)

Conditio ecclesiae in ejusmodi statu. 2. Conditio ecclesiae in statu indifferenti sic paucis delineanda est:

a) Res pure ecclesiasticas et extra sphaeram civitatis positas libere prorsus ab ecclesia administrari oportet. Vid. has res recensitas §§. 34 – 36.

b) Gubernium hujusmodi status ecclesiam catholicam, sicuti ceteras religiones, plane et omnino ignorat, multo minus tuitionem illam singularem ei impendit, quam christiani principes qua tales ipsi impendere solent et debent. §. 38. Vicissim ecclesia summis regnantibus status indifferentis *speciales praerogativas* concedere nequit, tametsi preces ad Deum secundum praeceptum

---

[4]) „Nihil loquimur de iniqua sane hypocrisi, qua funestissimae in Italia praesertim perturbationis ac rebellionis duces et satellites dictitant, se velle ecclesiam sua libertate gaudere, dum sacrilego prorsus ausu omnia ipsius ecclesiae jura et leges quotidie magis proculcant, ejusque bona diripiunt, et sacrorum antistites ecclesiasticosque viros suo munere praeclare fungentes quoquo modo divexant, et in carcerem detrudunt, et religiosorum ordinum alumnos, ac virgines Deo sacratas e suis coenobiis violenter exturbant, suisque propriis bonis spoliant, nihilque intentatum relinquunt, ut ipsam ecclesiam in turpissimam redigant servitutem, et opprimant." Alloc. Pii IX. 9. Jun. 1862.

Apostolicum pro iisdem adhibere, suosque fideles ad parendum legibus civilibus adstringere nunquam intermittit.

c) Res mixtae seorsim ab utraque potestate gubernantur, sic ut utraque juxta leges suas in foro suo agat et judicet. Hinc e. gr. in tali statu aderunt duo genera scholarum: scholae profanae sub rectoria gubernii civilis potestate, in quibus futuri cives hujus mundi instruuntur, nec non scholae ecclesiasticae sub directione ecclesiae, in quibus cives regni Dei educantur. Item duo genera matrimoniorum: alterum civile, in foro civili validum, alterum christianum et ecclesiae probatum. Et sic ceterae omnes res, quae utramque potestatem attingere videntur, separatim ab utraque pertractantur ac dijudicantur. — Sed nemo non intelligit, ejusmodi dualismum perquam nocivum esse et religioni et societati humanae, imo intolerabilem, si catholici e. g. coguntur scholas atheas sustentare vel etiam frequentare.

Articulus III.

Historia rationum ecclesiae et status. *)

§. 41.

Arcta utriusque reipublicae consociatio praesertim medio aevo intenta.

Summa hujus historiae paucis est haec: Sub primis christianis imperatoribus, et maxime medio aevo, intima rei civilis et sacrae connexio nobis exhibetur; sed cursu temporis ob continua fere Pontificum et imperatorum dissidia aliasque ob causas abalienatio et scissio inter utramque exorta est, quae adeo increvit, ut ecclesia denique in imperantium ditionem et potestatem redacta sit.

Per se patet, tribus primis ecclesiae saeculis, ubi impera- **Ante ann. 313.** tores ethnici sceptra imperii gestabant et christiana religio saevissimis ipsorum edictis ex omni orbe Romano proscripta fuit, nexum rei christianae et politicae legi divinae congruum ne a longe quidem intercedere potuisse. Ecclesia enim eo tempore

*) Hoc loco nobis aliud animo non est fixum, quam rem late diffusam ad quaedam capita revocare, eum maxime in finem, ut principia modo exhibita cum historia comparari possint, appareatque, num juxta, an contra illa rerum ordo temporis lapsu compositus semper fuerit. — Cfr. opus classicum: Kathol. Kirche und christlicher Staat in ihrer geschichtl. Entwicklung in Beziehung auf die Fragen der Gegenwart etc. v. Dr. Jos. Hergenröther. Freiburg. Herder. 1872.

inter *collegia* seu *corpora illicita* numerabatur, sub poenis prohibita, et christiani omni cruciatuum genere ad mortem usque vexabantur. At saeculo quarto, Constantino ad sacra christiana converso, religio catholica primum *permissa*, deinceps tanquam religio *dominans* declarata est, paganismo [1]) una cum haeresi et schismate penitus excluso. Imperatores vero statim ecclesiae tuitionem in se susceperunt. Hinc deposito nomine et officio *Pontificis Maximi*, quo Caesares hactenus perfuncti erant, abhinc titulis *advocati ecclesiae* et *episcopi externi* gloriari coeperunt. Et hunc quidem animum ecclesiae propensum variis actibus testatum fecerunt. Sic permultae ecclesiae leges imperii legibus sunt insertae. [2]) Sumtus pro antistitum ad concilia itineribus, pro ecclesiarum indigentiis, pro ministrorum religionis sustentatione ex aerario publico suppeditati. Privilegia immunitatis realis, personalis et localis jam tunc introducta. Clerici a servitiis publicis patriae praestandis [3]), nempe a militia [4]), a muneribus curialibus publicoque laboris actu [5]) exemti. Episcopi dissidia litigantium pro suo foro componere permissi. [6]) At Romani et multo magis Graeci imperatores in eo a recto tramite deviarunt, quod in exstirpandis haeresibus, extra limites merae tuitionis egressi, decisionibus dogmaticis sese immiscere praesumserunt. Quocirca haud semel factum est, ut potius haereticis adversus ecclesiam, minime vero, prout decuisset, ecclesiae adversus haereticos favorem suum et protectionem impenderent. In oriente jam pridem illud *systema potestatis civilis rebus ecclesiasticis praedominantis* enatum et excultum est, vi cujus imperatores byzatini potestatem fere illimitatam quantum ad res ecclesiasticas sibi vindicabant.

Post conversionem Constantini M.

Consociatio haec multo arctior, imo intima evasit, postquam Leo III. imperatoriam dignitatem in ruderibus antiquae Urbis latitantem restauravit et in Carolum M. transfudit.

Resuscitato mperio Rom.

1. *Rationes* arctissimae illius unionis, quae medio aevo viguit, hae potissimum indicari possunt: a) Gentes barbarae, ad ecclesiam conversae, summa animorum devotione fidem divinam

---

1) Vid. titulos in Cod. Justin. de haereticis et manichaeis et samaritis, de apostatis, de paganis etc.

2) Vid. in Cod. Justin. titulos de summa Trinitate, de episcopis, de ecclesiis.

3) L. 1. Cod. Theod. de annona et tribut.

4) L. 12. Cod. Justin. de veteran.

5) L. 6. Cod. Justin. de episc. et clero; l. 2. 9. 11. 16 etc.

6) Sozomenus lib. I. hist. c. 9.

susceperunt, ita ut religio evaserit lex non singulorum tantum, sed totius societatis, cujus publica violatio censebatur crimen sociale. Unde omnes vitae socialis relationes vi religionis et ecclesiae sunt compenetratae, b) Haec ecclesiae et status consociatio haud parum ex eo quoque fuit promota, quod populorum Germanicorum constitutio civilis haud absimilis fuit ecclesiae constitutioni [7]), ac propterea res religiosae rebus politicis facile innecti potuerunt. In praxi praesertim institutum feudalitium ad hanc connexionem contulit, quia episcopi vi illius, ceu coronae vasalli (prout dicebantur) reipublicae fuerunt advincti. c) Sublimis quaedam idea tunc temporis optimi cujusque animo obversabatur, quae, etsi ex fundatione et indole ecclesiae haud necessario profluat, tamen eidem nullatenus repugnat. Secundum hanc ideam ecclesia et respublica civilis non duae societates esse videbantur, sed unica confoederatio gentium christianarum seu *ethnarchia* christiana. Foedus hujus ethnarchiae (christianitatis), cujus principium erat religio, eo tendebat, ut fides vigeret *intra* nationes christianas et propagaretur ad *extra*. Duplex praefuit huic ethnarchiae auctoritas distincta, scilicet in spiritualibus summus Pontifex, in temporalibus Imperator.

2. Exinde haec inter utramque potestatem relatio resultabat;

a) *Quantum divina humanis, spiritualia temporalibus praestant, tantum dignitas pontificalis antecellit imperiali.* Nexus inter bina Christianorum capita illo tempore intercedens eo redit, ut in summo Pontifice non solum sacerdotium Christi sed etiam regnum, in Imperatore vero non tantum regnum sed quodammodo etiam sacerdotium refulgeat. [8]) Erat enim *Pontificum* praesertim ex tempore Gregorii VII. auctoritas maxima et apud omnes in summa veneratione habita. Pontifex nimirum Romanus populorum confoederationi, ejusdem fidei vinculo colligatorum, tanquam commune caput praesidebat, qui non solum custos fidei et morum, sed omnium oppressorum tutor, criminum vindex et ipsorum

---

[7]) Notatu digna sunt, quae refert Caesar: de bello Gallico, lib. VI. c. 3. – Cfr. Phillips I. p. 50.

[8]) Petr. Dam. (Opp. Tom. III. p. 35. ap. Phillips Lehrb. p. 1241): „Sicque mundi vertices in perpetuam charitatis unionem concurrant, ut inferiora membra non resiliant; quatenus sicut in uno mediatore Dei et hominum haec duo, Regnum scil. et Sacerdotium, divino sunt conflata mysterio: ita sublimes istae personae tanta sibi invicem unanimitate jungantur, ut quodam mutuo charitatis glutino et Rex in Romano Pontifice et Romanus Pontifex inveniatur in Rege.“

principum judex agnitus est. [9]) Imo Pontifices non in rebus dumtaxat sacris principatum gerebant, sed ex indole illorum temporum et ultronea populorum conniventia in rebus civilibus quoque, ac praesertim in quaestionibus ad jus publicum atque ad jus gentium spectantibus auctoritatem suam interponere consueverunt. Ad defensionem vero et advocatiam ecclesiae tum Romanae tum universalis *dignitas imperialis* constituta et a Pontificibus impertiri solita est. Ut imperator spirituali quodam vinculo cum ecclesia conjungeretur, solemni *coronatione* et unctione ad munus *advocatiae* initiari solebat, vi cujus ecclesiam tueri, et latius usque propagare tenebatur. De hoc munere splendido jam Carolus M. sibi congratulatus est, hunc titulum assumens: „Ego Carolus devotus sanctae Dei ecclesiae defensor humilisque adjutor,“ atque in eo potissimum advocatiam ecclesiasticam manifestavit, ut leges sacras ab omnibus ad amussim servari praeceperit. [10]) Hisque vestigiis subsequentes quoque imperatores insistebant, licet aliqui munus advocatiae haud recte intellexerint et ex tutoribus effecti sint persecutores.

b) Praeterea illa aetate *potestas indirecta saltem, eaque sat ampla in res temporales a Pontificibus solita est exerceri.* Nimirum summi Pontifices pro ea, qua tunc pollebant, auctoritate etiam imperatorum et regum actiones publicas judicio suo subjiciebant, atque refractarios et contumaces a communione ecclesiae segregabant. Et tam arcte res sacrae civilesque sibi invicem intextae erant, ut excommunicatus princeps eo ipso loco suo excidisse, ejusque subditi vinculo juratae obedientiae liberati esse censerentur. Etenim juxta constitutionem christianitatis tunc vigentem status in domo ecclesiae erat quasi receptus, et habitans sub eodem tecto cum illa. Hinc ille, qui ob haeresin aut schisma, aut per excommunicationem ab ecclesia erat extorris, civiliter quoque proscriptus et humanae societatis hostis consideratus est. Consequens erat, ut imperator, excommunicatione irretitus, non amplius dignus existimaretur, qui tanquam Dei minister populum christianum gubernaret.

c) Illa mutua et individua rei ecclesiasticae et civilis compenetratio non solum illud effecit, ut una potestas alteri negotia

---

[9]) Hurter: Innocent. III. tom. 3. pag. 74—75.

[10]) „Ut si quis sacerdotum contra constituta decretalia praesumptiose agat et corrigi nolit, ab officio suo submoveatur.“ Caroli M. Capitulare s. 789. c. 58. — Cfr. Pertzii Monumenta historica, quibus Capitularia regum Francorum inserta sunt.

et jura sui fori permitteret, sed eo insuper devenit, ut *una sphaera cum altera pene conflueret.* Sic e. gr. ex fastis ecclesiasticis omnibus constat, episcopos et abbates non tantum cum proceribus in judiciis consedisse, sed et armatos in acie comparuisse. Ex altera parte imperatores aliique regnantes episcopos constituere et de beneficiis bonisque ecclesiasticis pro arbitrio suo disponere consueverunt Hujusmodi confusio, cui nimium jura sua dilatandi studium ex utraque parte conjunctum fuit, haud levia utrique reipublicae damna intulit atque pericula. Praeterquam enim quod praesules ecclesiae et clerici curis et negotiis hujus saeculi justo plus implicati sunt, eo ipso, quod limites utriusque potestatis minus exacte definiti erant, ex parte saltem illae lites sunt generatae, quibus binos principatus ab invicem dissidere atque tandem separari contigit.

§. 42.

Abalienatio et scissio utriusque potestatis.

Ob repetita dissidia, quibus imperatores, praesertim ex tempore Gregorii VII., cum Pontificibus collisi sunt[1]), mutua sacerdotii et imperii concordia funestum naufragium in maximum utriusque reipublicae detrimentum passa est. Sed omnia in pejus ruere coeperunt, postquam Friedericus II. lites funestissimas cum Pontificibus habuit et tandem a Concilio Lugdunensi I. (1245) excommunicationis fulmine ictus dignitateque imperatoria indignus declaratus est.[2]) Ex hoc tempore unio turbata et scissio utriusque potestatis sensim praeparata atque demum aperte manifestata est. Siquidem summorum Pontificum auctoritas, hactenus novis indies incrementis aucta, inter varios adversariorum conatus nutare et decrescere coepit. Similiter Imperii romani firmitas sensim imminuta est. At, utroque sidere pallescente, alia lumina emicuere. In Germania quippe domini territoriales indies potentia creverunt usque ad omnimodam ab imperatore independentiam. Loco et vice imperatoris reges Galliarum magis vexationem quam patrocinium ecclesiae sibi arrogabant. Translatio Sedis apostolicae in Galliam sub Philippo Pulchro, qui suam in religionem dominandi libidinem satis aperte declaravit, tum ecclesiae tum mutuae

Causae discordiam inducentes medio aevo.

Auctoritas Pontificum et Imperatorum decrescens.

Captivitas babilonica.

---

[1]) e. g. Hadrian. IV. et Friederic. I.; — Innocent. III. et Otto IV.; — Gregor. IX. et Friederic. II.

[2]) Phillips. III. p. 215. — Cfr. Höfler: Friedrich II. München 1844.

ambarum potestatum concordiae gravissimum vulnus inflixit. Durante enim hac captivitate babilonica (1308—1378), ut dicitur, cum Pontifices in honorifica regis Galliarum custodia tenerentur atque omnino ab ejus nutu et auctoritate pendere viderentur, ipsorum decreta vilissimo cuique erant contemtui, et quidquid mandabant, haud raro sine ullo obedientiae fructu mandabant.[3])

Schisma occidentale.

Verum finita hac captivitate tempora nihil laetiora illuxerunt. Statim enim incidit illud foedum et diuturnum schisma, quod ad annos circiter quadraginta ecclesiam Romanam lacreravit. Hac enim occasione quaestio in orbe catholico agitari coepit, utrum Pontifex sit supra, an infra Concilium, atque in Concilio tum Constantiensi tum Basileensi ea quaestio in favorem systematis episcopalis decisa est. Viri liberioris ingenii, praesertim reflorescente literarum cultura, in scenam passim prodibant, qui Pontificum auctoritati se audacter opponerent simulque alios, et cumprimis principes, ad eam excutiendam exhortarentur. Unde et contigit, ut principia Sedi Romanae infensa, sive a doctrina temporis sive a conciliis schismaticis desumta, a principibus avide suscepta legibusque civilibus inserta sint. Sic e. gr. in Comitiis Moguntinis (1439) ultra 26 decreta Basileensia confirmata sunt; sic in Gallia sub Carolo VII. in synodo Bituricensi (1438) sanctio pragmatica juribus pontificiis valde praejudiciosa procusa et in Senatu Parisiensi solemniter promulgata est. Itaque vinculum unionis quo hactenus ex una parte episcopi et imperantes cum Romano Pontifice, ex altera singuli populi cum ecclesia colligati erant, laxatum est, ac propterea, omnibus fere christianae societatis membris ex orbita recedentibus, ordo rerum vehementer perturbatus. Haec scissio in eo praesertim se manifestavit, quod singulae nationes longe acrius jura sua *nationalia*, quam arctam cum ecclesia *universali* connexionem appetebant. Sic e. g. (ut alia indicia praetercream) tum Galli tum Germani in Concilio Constantiensi gravamina sua in medium protulerunt, et cum in eodem Concilio diversae nationes (sc. Itali, Germani, Galli, Angli, denique etiam Hispani) in totidem quasi partes distinctae apparerent, Martinus V. cum singulis nationibus tractare, agere transigere debuit.

Principia perversa, etiam legibus publicis admixta.

Nationum alienatio ab ecclesia.

---

[3]) Haud diffitendum, ideam summi Pontificatus a Papis saecul. XIV. et XV. non adeo clare et integre in animo habitam esse, prout a suis praedecessoribus concepta fuerat. Dr. Fessler: Geschichte der Kirche Christi. Wien 1857. p. 290.

Ita quidem (inquit. clar. Phillips [4]), cum unitas ecclesiae schismate esset lacerata, sanctitas obfuscata sceleribus, catholicitas laxata ob nationum abalienationem, et ipsa apostolicitas impugnata ab episcopis supra Pontificem se extollentibus; semina futurae reformationis large jacta jam erant, quippe cum aliud non deesset, nisi ut insuper ecclesiae visibilitas, indefectibilitas et necessitas in dubium vocaretur. Et hunc funestum exitum res saeculo 16. revera habuerunt, ubi magna pars populi christiani a recta reformationis via aberrans, excusso omni obedientiae jugo, ab ecclesia Christi penitus defecit. Eventus iste, continuis lacrimis deplorandus, haud parum contulit, ut ex hoc tempore nexus inter imperium et sacerdotium ad statum quam maxime lugubrem devenerit. Nam *primo* Imperator hoc ipso, quod protestantes admittere, imo catholicis aequiparare coactus est, se advocatiae eccles. rite gerendae sectisque reprimendis imparem esse palam manifestavit *Deinde* vero et praxis et doctrina, quae apud protestantes quoad mutuam ecclessiae et civitatis connexionem vigebat, a catholicis quoque principibus cupidissime adoptata est. [5])

§ 43.

Dominatio status in ecclesiam.

Reformatores, ad ordinem aliquem in sua secta stabiliendum, totum jurium pontificiorum et episcopalium cumulum in principes saeculares transtulerunt, qui istud *jus in sacra* cum omni sua appendice pronis animis acceptarunt. Ut vero hanc praxim, saeculis retroactis incognitam, aliquo titulo decorarent, ad varias hypotheses confugerunt, quae nomine *systematis territorialis, episcopalis* et *collegialis* omnibus notae sunt.[1]) Ex his praesertim systema territoriale principum auctoritatem in rebus sacris quam Influxus reformationis.

---

[4]) K. Recht III. p. 394.

[5]) Celeberrimae decretales, quae circa nexum binarum potestatum a Pontificibus medii aevi editae sunt, et ex quibus ideae illius aetatis apprime cognosci possunt, sunt sequentes: Venerabilem c. 34, X. (I. 6. Innoc. III.); – Novit c. 13. X. (II. 1. Innoc. III.); — Ad apostolicae c. 22. in VI[to] (II. 14. Innoc. IV.): — Solitae c. 6. X. (I. 33. Innoc. III.) Unam Sanctam c. I. Xvag. commun. (I. 3. Bonif. VIII.) — De his decretalibus copiose disseritur apud Phillips K. R. tom. 3. p. 192 seqq.

[1]) Juxta systema episcopale, quod unice ad Germaniam restringitur, ex titulo devolutionis jus sacrorum dirigendorum in manus

maxime exaggeravit, imo duas potestates in unam conflavit. Nam ex solo titulo superioritatis territorialis, et ex illo principio communiter recepto: „*Cujus est regio, illius est etiam religio,*" protestantes suis principibus integrum *jus in sacra* necnon *jus reformandi,* videlicet jus non modo introducendi religionem suam, sed etiam determinandi illius exercitium, praescribendi ritus et ceremonias, et similia, vindicarunt. Haec protestantium praxis et doctrina etiam in civitatibus catholicis plurimum nocuit, imo procul dubio eum rerum decursum, quem § anteced. delineavimus, in territoriis catholicis acceleravit, ita, ut imperantes, suis haud contenti, res ecclesiam religionemque spectantes contra jus fasque sibi arrogare non reformidarent.

Ejusmodi placita juribus et libertati ecclesiae praejudiciosa primum in *Gallia* tum theoretice exculta, tum in exitum data, deinde vero a *Febronio* recusa et in systema redacta et fere ubique a guberniis politicis recepta snnt, quin et in leges publicas transformata. Prae reliquis ergo considerare juvat

Systema Gallicanum.

1. *systema Gallicanum*, cujus indoles et historia paucis haec est. Ex tempore jam Philippi Pulchri et magis post conditam sanctionem pragmaticam Galliarum reges in jura eccleciastica cupidissime involarunt ac sub praetextu libertatum Gallicanarum, potestatem hierarchiae in multis rebus impedierunt, e. gr. adhibendo placetum et recipiendo recursus a tribunalibus ecclesia-

---

principum devenisse censetur. Jus episcopale, inquiunt, per recessum imperialem (1555) in territoriis protestanticis suspensum et exin ad principes evangelicos devolutum est. Cum tamen haec hypothesis non sit nisi manifestum sophisma, Hugo Grotius (in libro: de imperio summarum potestatum circa sacra 1646 et 1647) systema territoriale concinnavit, ab Hobbesio, Spinoza, Thomasio et Böhmero accuratius excultum, quo jus dirigendi religionem et res ecclesiasticas haud minus principum majestati ex jure intrinseco competere praetenditur, quam quodcumque aliud regiminis civilis objectum. — Tertium systema vocatur collegiale, eoquod ejusdem defensores (sc. scriptores reformati in Gallia, item presbyteriani in Anglia, Pfaff [† 1760], Cramer, Mosheim in Germania) fingunt, ecclesiam primitive collegium aequalium exstitisse, quod tamen serius ex hierarchiae usurpatione juribus omnibus spoliatum sit; at facta reformatione jurisdictionem episcopis ereptam ad communitates rediisse ab iisque libera voluntate in principes protestanticos esse transfusam, quibus proin duplex relate ad religionem jurium genus competat: jura majestatica seu imperio annexa et jura collegialia seu ab ecclesia accepta. Vid. Walter §§ 38—41.

sticis.[2]) Jucunde illi genti sonuit vox libertatum Gallicanarum, quamquam non eandem omnes notionem huic verbo subjiciebant. In hoc solummodo consentiebant, summi Pontificis potestatem in Galliis illimitatam haud esse, sed moribus, regulis antiquis et conciliis illius regni arctioribus limitibus circumscriptam. Quod subin eousque dilatarunt, ut assererent, cunctas Papae ordinationes nonnisi tunc vim obtinere, quando a rege, a natione et a suprema Senatus Parisiensis curia adprobatae et receptae fuissent. Haec principia, quae vel Tridentinis decretis per aliquod tempus accessum in Gallias praecluserant, sub violento Ludovici XIV. regimine in conventu cleri Gallicani a rege (1682) convocato ad quatuor capita seu propositiones reduci contigit, quae deinceps famoso nomine *articulorum cleri Gallicani* omnibus innotuerunt.[3]) Hi quatuor articuli, ut vel obvie tantum eas inspicienti patet, eo collineant, ut jurisdictionis papalis amplitudo coarctetur, episco-

---

[2]) Indicia Gallicanismi praenuncia jam medio aevo haec fuerunt: Appellatio, sic dicta, ab abusu, quae jam saeculo 13. reperitur, provisio praebendarum cathedralium sede episcopali vacante usurpata a regibus, leges a potestate civili editae de beneficiis et contra reservationes pontificias, advocatio causarum quarundem a tribunalibus eccl. ad forum saeculare, et similia. In praedicta vero sanctione pragmatica reservationes papales maximam partem sunt sublatae, plurima quoad recursum a judiciis ecclesiae, quoad disciplinam cleri, imo et quoad cultum divinum sancita, item plura decreta Basileensia recepta. Haec et alia pedetentim nomine libertatum Gallicanarum cemprehendi coeperunt.

[3]) En jam istos articulos quoad summam: 1. Summo Pontifici ipsique ecclesiae rerum spiritualium et ad aeternam salutem pertinentium, non autem civilium et temporalium a Deo traditam esse potestatem. Reges ergo et principes in temporalibus nulli ecclesiasticae potestati Dei ordinatione subjici, neque auctoritate clavium ecclesiae eos directe vel indirecte deponi aut ipsorum subditos eximi a fide et obedentia atque praestito fidelitatis juramento solvi posse. 2. Papae sic esse rerum spiritualium plenam potestatem, ut simul valeant atque immota consistant synodi Constantiensis . . . decreta de Conciliorum generalium auctoritate, quae Sess. 4. et 5. contineantur, haecque nullatenus dubiae esse auctoritatis, neque ad solum schismatis tempus restringenda. 3. Usum apostolicae potestatis moderandum esse per canones universales; valere etiam regulas, mores et statuta a regno et ecclesia Gallicana recepta. 4. In fidei quoque quaestionibus praecipuas esse summi Pontificis partes ejusque decreta ad omnes et singulas ecclesias pertinere; nec tamen irreformabile esse ejus judicium, nisi ecclesiae consensus accesserit. — Historia Gallicanismi est adinstar commentarii, quo theses supra dictae optime illustrantur.

porum vero potestas augeatur, seu ut forma regiminis ecclesiastici aristocratica potius sit, quam monarchica. Verum jura Papae erepta in systemate Gallicano non episcopis sed potius regibus accrescunt. Id quod primo articulo haud obscure innuitur. Nam cum Gallicani voce *rerum spiritualium*[4]) non aliud fere intelligant, quam negotia mere interna, ecclesiae potestas hierarchica ad arctissimos limites contrahitur (prout etiam in praxi observatum est), ea vero jurisdictionis pars, quae ecclesiae abjudicata est, regibus cessit. Hinc Fenelonius libertates illas appellavit *veras ecclesiae servitutes,* acerbe conquerens de suppressa et Papae et episcoporum[5]) potestate, necnon de jugo laicae dominationis ecclesiam aggravante. Igitur Gallicanismi principium apte sic exprimi potest: esse nempe *oppressionem jurisdictionis ecclesiasticae a laica, et depressionem auctoritatis Romani Pontificis a clero Gallicano*[6]), seu subjugationem ecclesiae a principatu saeculari, maximo hierarchiae et nominatim sedis Apostolicae detrimento. Habet vero systema Gallicanum manifestam affinitatem cum doctrina protestantium. Siquidem cum protestantes tum Gallicani non solum communi nisu in labefactanda Pontificum auctoritate adlaborant, sed in eo quoque concordant, plerasque Pontificum decretales praesertim medio aevo constitutas, non esse nisi longam usurpationum seriem, deinceps nullo modo tolerandam.[7])

---

[4]) Ejusmodi principiis insistentes, ait Jos. de Maistre (della Chiesa Gallicana. Imola 1823), Gallicani nil relinquunt ecclesiae, nisi facere aquam benedictam et chrisma.

[5]) „Eorum (episcoporum) quippe sors a solo regum nutu pendet. Spiritualis jurisdictio prostrata jacet; nihil est, si sola paccata confessario clam dicta exceperis, de quo laici magistratus ex nomine regis non judicent... Reges ad nutum omnia regunt et ordinant... Neque certo, quid possit haec Sedes (apostolica), jam usu norunt, nisi dum efflagitant a canonum disciplina dispensari.“ De summi Pontif. auctoritate. c. 45.

[6]) Charlas: De libertatibus ecclesiae Gallicanae. Romae 1720. Vol. IV. part. I. c. 13. p. 36. (apud Phillips. III. p 342).

[7]) Beidtel: Das kanon. Recht. p. 122. — Ceterum Gallicana Ecclesia non confundi debet cum Gallicanismo. De illa enim merito affirmabat Gregor. IX. (ad archiep. Rhemensem) „Gallicanam ecclesiam in devotione sedis Apostolicae non sequi alias, sed anteire.“ Id, quod hodiedum valet. Hinc Pius IX. (Alloc. 11. Sept. 1848): „Quod, ait, turbulentissimis quoque temporibus, ac tristissimis rerum vicibus insignia sui in catholicam religionem atque in hanc Petri cathedram amoris, obsequii et venerationis specimina praebere non destitit.“

Hi articuli a summis Pontificibus[8]) quidem reprobati nec non ab eorundem auctoribus, quin et a Ludovico XIV. retractati sunt. Verum non longo tempore post evenit, ut id genus doctrinae ubique reviviscerent et tum a Jansenistis acriter propugnarentur, tum a parlamentis continuo in exitum deducerentur. Atque tam alte hoc systema animis fixum erat, ut nec saeviente Gallicae rebellionis procella, quam certe haud parum promovit, eradicari potuerit. Neque hoc tempore Gallicanismus penitus extinctus esse videtur, etiamsi pot alteram rebellionem (a. 1830) interiisse a pluribus existimaretur.

2. *Systema Febronii* fictitio nomine libri illius sic appellatur, quem Nicolaus ab Hontheim, suffraganeus archiepiscopi Trevirensis conscripsit.[9]) Hic auctor Gallicanorum et Jansenistarum placita recoxit, imo et longius illis a tramite veritatis recessit. Christum, ait, universae ecclesiae *radicaliter* et *principaliter* suam potestatem commisisse, at praesules eam obtinere *usualiter* et *usufructualiter*. Episcopos sibi facultates dispensandi a summo Pontifice efflagitare, supesvacaneum esse, cum et ipsi successores Apostolorum sint. Papae obtingere quidem omnium ecclesiarum sollicitudinem, at non item jurisdictionem, eumque nonnisi adinstar ferme metropolitae episcopis praecellere.[10]) Eundem infallibilem haud esse, neque in illius defectu ecclesiam capite suo esse orbatam. Jura Papae accidentalia et controversa e Sede Romana ad episcopos esse transferenda, imo invito etiam Papa ab iisdem repetenda. In locum Pontificis a Febrouio principes subornantur, quibus conciliorum generalium convocandorum, placeti regii adhibendi, ecclesiasticae disciplinae reformandae suasor et auctor est. Verum nec opus fuisset principes expresse advocare. Siquidem sponte evenire debuit, ut episcopi, abalienati a centro divinitus constituto, imperantium potestati se submitterent et ad aliud quasi fundamentum, quam quod positum est, attraherentur. Ex eo vero, quod ecclesia regimini politico subdita est, illud consequens erat, ut in tot quodammodo partes lacerata sit, quot existunt respublicae civiles.

Febronius statuit: Formam eccl. democraticam. Primatum tantum consociationis. ubornat principes.

---

[8]) Innocent. 1682; Alexand. VIII. 1690; Pius VI. „Auctorem fidei" 1794.

[9]) „Justini Febronii J. C. de statu ecclesiae et de legitima potestate Romani Pontificis liber singularis, ad reuniendos dissidentes in religione christiana compositus." Bullioni 3 tomi.

[10]) De statu eccl. cap. II. § 11. Febronius claris et distinctis verbis primatum vocat primatum honoris cum adjecta tamen explicatione paulo benigniore, esse illum non tam primatum jurisdictionis quam ordinis et consociationis.

Influxus hujus systematis.

Caeterum neque proscriptio doctrinae Febronianae per summos Pontifices (Clementem XIII. et XIV.), neque ipsa libri retractatio ab auctore facta (1778) impedire potuit, quominus errores damuati quaquaversus disseminarentur et a literatis aeque ac a regnantibus avidissime reciperentur. Ejus rei ratio ex tristissima temporis illius indole repetenda est. Nimirum eo tempore *rationalismus* ille, qui in rebus theologicis tantam stragem fecit, in re politica quoque inolevit cum intentione palam manifestata, religionem ex instistutis politicis et ex administratione publica eliminandi et directionem reipublicae non fundamendo juris historici red juris mere naturalis superstruendi. Iidem homines religionis expertes principibus civilibus illimitatam fere potentiam (quae passim civitatis omnipotentia vocari solet) vindicabant, quo factum est, ut imperantes, qui in omnibus jam non jura avita et antiqua pacta sed mere commoda sua politica respicere edocti erant, quidlibet tum ralate ad subditos tum relate ad ecclesiam sibi licere autumarent. Quare mirum non est, plerosque fere principes regnantes post medium saeculi 18. lites et simultates cum Sede apostolica habuisse.[11])

§ 44.

Status rerum a Josepho II. in Austria adductus.

His ipsis principiis imbutus et a canonistis aulicis obfirmatus est Imperator Josephus II., princeps prosperitatis subditorum procurandae alias studiosissimus, sed res ecclesiasticas haud alia quam Gallicanorum et Febronianorum regula dimetiens.[1])

Ut systema a Josepho II. adoptatum rite intelligatur, cum aliqua attentione doctrinae juridicae tunc temporis in Austria vigentes considerari debent, ac praesertim illae, quae spectant jura imperantibus relate ab subditos competentia. Enimvero jurisconsulti, qui *de publico civitatis jure* tractabant, amplitudinem juris Caesarei latissime extendebant, jura vero privatorum intra limites valde augustos coarctabant. Praesertim vero per illud *jus eminens*, quod imperanti relate ad bona et jura tam hominum privatorum quam ecclesiae largissime vindicatum est, res aeque ac personae ecclesiasticae ita dominationi saeculari sunt subjectae ut a libera ipsius dispositione omni modo pendere viderentur.

Jus eminens ejusque consectaria.

---

[11]) Huth: Kirchengesch. des 18. Jahrhunderts. tom. II.

[1]) Histor. polit. Blätter. tom. 3. p. 129; tom. 8. p. 641.

Hujus doctrinae consectarium erat, viros ecclesiasticos in casu sive evidentis utilitatis sive necessitatis *juri sequelae* (i. e. militiae) obnoxios et generatim ad servitia publica obstrictos esse[2]), bonorum vero ecclesiasticorum et *dominium eminens*, et supremum administrandi jus, quin et facultatem de iis disponendi penes civitatem mansisse. Insuper hi juris doctores illud principium perpetuo ingerebant, imperatoris esse, pietatem subditorum omnibus modis excitare ac fovere, eoquod religio medium efficax sit promovendi salutem civilis societatis. Hunc in finem principem omni ope et labore eniti oportere, ut *essentialia* religionis rite doceantur et ubique observentur, *accidentalia* vero, in quantum reipublicae noceant, limitentur. Et ex hac principis erga religionem obligatione illud *jus circa sacra* deductum est, quod ingentem jurium specialium cumulum sub se comprehendit. Haec jam theoria austere in exitum deducta est, cum maximo libertatis ecclesiasticae dispendio, prout nemo non intelligit. Hinc

1. illa *oppressio potestatis hierarchicae*, sub cujus jugo Gallia ingemuit, in Austria quoque ecclesiae tam gravis exstitit, quam perniciosa. Etenim non est ullum potestatis ecclesiasticae genus, cujus exercitium a civitate non impeditum vel usurpatum fuerit. Siquidem ratione *magisterii* jus imperanti adscriptum est, ortis in doctrina dissidiis inter litigantes colloquia instituendi, imo et disputationibus silentium imponendi, quando turbas in republica ciere possent, et hoc tunc quoque, si decisio a summo Pontifice in alterutram partem emanata jam fuisset. Ejus rei exemplum significantissimum est, quod Josephus II. usum Bullae „Unigenitus" a Clemente XI. (1713) contra Quesnelli errores editae omnemque harum materiarum pro vel contra disputationem severe interdixit.[3]) Imo potestas civilis munus doctoris religionis quodammodo in se suscepit, dum religiosam institutionem in scholis dirigere, quin et nonnullas materias praedicationis sacrae determinare sibi vindicavit. Quoad *ministerium* imperatori jus adscriptum ab ipsoque ex parte practicatum ess, ponendi modum diebus festis, processionibus, piis confraternitatibus, abstinentiis a certis ciborum speciebus, aliisque ritibus accidentariis, quodsi necessitas aut evidens reipublicae utilitas id exigat.[4]) Obtentu salutis publicae et puritatis religionis ipse cultus publicus ad normam legis civilis compositus est, imo peculiaris ordo in eo peragendo

Opressio potestatis eccl.

---

[2]) Pehem. tom. I. p. 480 – 91.
[3]) (4. Maj. 1781.)

Depressio auctoritatis pontificiae.

civili auctoritate praescriptus. Haud minus sacrum etiam *imperium* et jurisdictio ecclesiastica perturbata est, et usus potestatis inspectoriae, legislativae et coërcitivae undequaque laqueis irretitus, quo praesertim adhibitio placeti latissime extensi pertinet, quippe cui et Bullae pontificiae et literae episcoporum pastorales, quin et ipsae dispensationes Romanae[5]) et indulgentiarum publicationes obnoxiae fuerunt. Intra ipsa denique ordinum religiosorum claustra ea innovandi cupiditas penetravit, praetextu quidem reformandi disciplinam religiosam, sed reapse eam potius enervans atque deturpans.

2. Verum nec altera Gallicanismi nota in hoc systemate defuit. Nam praeter oppressionem potestatis hierarchicae etiam *depressio auctoritatis summi Pontificis* omni nisu attentata est. Siquidem ejus jura adeo sunt accisa, ut vix aliud praeter meram honoris praecellentiam Sedi apostolicae remaneret. Et quo profundius Papa deprimebatur, eo altius episcopi extolli videbantur, qui in jura sua nativa, a Pontifice usurpata, ab Imperatore regredi jussi, non solum permissi sunt. Et complures sacrorum antistites, spe amplioris potestatis obtinendae illecti, nec intelligentes, sublato Primatu suam quoque auctoritatem paulo post eversum iri, imperatorem in hujusmodi molitionibus summo studio adjuvarunt. Ejus rei documentum habemus conventionem Emsanam nec non punctationes, quae a summis Germaniae praesulibus in illa concinnata sunt (1786). At haec spes eos frustrata est. Jura enim Pontifici ablata tantum abest, ut episcopalis potestatis augmento inservirent, ut etiam Imperatori obtingerent, imminuta potius, quam ampliata episcoporum libertate.

Per hoc systema in rem catholicam maximum redundasse detrimentum, vel ex eo patet, quod exemplo catholici Imperatoris alii quoque principes, praesertim ex protestantibus, ad eadem vel ad pejora facienda accensi sunt. Ast nec illud praetereundum, rigorem legis scriptae tam pietate Imperatorum quam praxi benigniore summopere temperatum esse, quae observatio tempus Concordato vicinius maxime attingit.

---

[4]) Pehem. tom. I. p. 540 et 541.

[5]) Solae dispensationes pro foro interno in materia spirituali impetratas placeto haud suberant. Helfert, K. Recht. 2. Aufl. p. 300.

§. 45.

De mutua ecclesiae et civitatis relatione in praesenti.

1. Abhinc quatuor circiter labentis saeculi decenniis tum in scholis tum in praxi in stabiliendo utriusque potestatis nexu saniora principia denuo magis magisque valere coeperunt. Quemadmodum enim ecclesia catholica, eo non obstante, quod a diversi generis hostibus impugnata et temporum calamitatibus vehementer fuit afflicta, nihilominus mirum in modum reflorescere coepit, ac praesertim scientiae theologicae a faece rationalismi jam purgatae maxima incrementa ceperunt; ita plane ex jure canonico quoque fermentum principiorum perversorum paulatim eliminari et genuina de eodem jure doctrina in scholis excoli et paulatim etiam in praxi recipi coepit. Quod tamen citra principiorum hominumque conflictionem haud contigit. Novam laetioremque aeram adduxit Clementis Augusti archiepiscopi Coloniensis intrepida constantia, pro ecclesiae juribus ad incarcerationem usque strenue decertantis (1837). Ex eo tempore emancipatio ecclesiasticae libertatis majores indies fecit progressus.[1]) Ipsae anni 1848 vicissitudines ad dictam libertatem recuperandam haud parum contulerunt, tantum abest, ut eandem imminuerint. Nam tunc, cum omnes libertatem politicam importune expostularent, quin et per rebelliones extorquere conniterentur; etiam praesules ecclesiastici, longe sublimioribus motivis impulsi, jura ecclesiae propria et domestica impensius repetere coeperunt. Ad hoc propositum exequendum episcopi Herbipoli (21. Oct. 1848) congressi postulata sua ad cuncta Germaniae gubernia detulerunt, prout paulo ante episcopi provinciae Salisburgensis (14. Sept. 1848) in eodem sensu literas ad comitia Viennensia direxerant. Eodem prorsus modo Borussiae, Bavariae et provinciae superioris Rheni antistites pro recuperandis ecclesiae juribus animo forti magnoque decertarunt.

Saniora principia vigere coeperunt.

---

[1]) In Belgio jam a. 1830 in nova regni constitutione libertas ecclesiae restituta, communicatio libera cum sede Apostolica concessa, et placetum regium abrogatum est. In Borussia rex Friedericus Guilielm. IV. a. 1841 tum commercium cum summo Pontifice indulsit, tum placeto regio renuntiavit intuitu ordinationum episcopalium res mere religiosas et ecclesiasticas concernentium. Exemplum acatholici principis deinde alii regnantes sunt secuti.

Ex his aliisque causis factum est, ut tandem persuasio magis magisque inolesceret, directionem rerum eccles. per civitatem et ecclesiae injuriosam et ipsi civitati nihil prorsus utilem esse. Et haec persuasio eo magis percrebescere debuit, quo magis quoad caetera quoque objecta illa civitatis omnipotentia, quae minutissima quaeque sibi regenda sumsit, recentissimo hoc tempore sensim contabuit.

Itaque in novis plurium civitatum constitutionibus (uti dicuntur) ecclesiae catholicae libertas et semetipsam regendi potestas solemniter sancita est, velut in regno Borussiae (1848 et 1850), in aliis deinceps Germaniae ditionibus et in Hollandia (1848). In regno Bavariae et in territoriis provinciae Rheni superioris severitas legum civilium intuitu ecclesiae aliquantum saltem est mitigata. In Imperio autem Austriaco legislatio in statum valde bonum primo conversa est. Nam vix ubi per litteras patentes 4. Mart 1849 emanatas ecclesiae manumissio decreta fuit, saluberrimae leges, novum ordinem praeparantes (e. g. 18. et 23. April 1850), a Caesare sunt latae, quas deinde Conventio, cum sede Apostolica (18. Aug. 1855) inita, subsecuta est. Scopus hujus Conventionis solemnis, ex intentione utriusque paciscentis, totus in eo stetit, ut mutua sinceraque concordia sacerdotium inter et imperium renovaretur, hacque mutua consociatione religionis aeque ac civitatis bonum promoveretur.[2]) Et haec quidem intentio, nimirum religionis et ecclesiae prosperitatem augendi, erat causa, cur ecclesiae hostes omne acerbitatis virus in Conventionem Austriacam continuo eructarunt, et nec conviciis nec calumniis ullis, ad auctoritatem illius infringendam, pepercerunt.

Sed nuperrime spiritus nequam praevaluit.

2. Tantum enim abest, ut hac nostra aetate principium ecclesiae liberae, et quae sit sui juris, universim sit adoptatum, ut etiam doctrinae religioni adversae in diversis regionibus decurrente hoc saeculo praevaluerint, quo factum est, ut perpetuae divexationes erga ecclesiam excitatae sint, sede Apostolica continenter reclamante.[3]) Et nostris quidem diebus *teterrimum sane*

---

[2]) Hoc liquet ex ipso Concordato, in quo scopus hujus pactionis clare sic enuntiatur: „ut fides, pietas et omnis recti honestique vigor in Austriae imperio conservetur et augescat“; — item ex Brevi Pii IX. 5. Nov. 1855.

[3]) Rebelliones decennio 3^{io} et 4to hujus saeculi variis in locis excitatas vix non semper subsequuta est religionis oppressio et devastatio, quam alta voce redarguere sedes Apostolica solebat. Id quod evenit: in Portugullia 1833 (Alloc. Gregor XVI. 30. Sept.

bellum in rem catholicam universam ab iis hominibus conflatum est, qui . . . . religionis et humanae societatis fundamenta labefactare, imo si fieri posset, evertere, omniumque animos mentesque perniciosissimis quibusque erroribus imbuere, corrumpere et a catholica religione avellere moliuntur.[4]) Hominum istorum molitionibus factum est, ut *idea christianae civitatis* ex orbe catholico ex integro fere recesserit et amicabilis illa, quae prius viguit, utriusque societatis connexio vix ullibi reperiatur. Itaque vinculis pristinae amicitiae solutis triplex cogitari potest vivendi modus inter ambas societates. Triplex modus vivendi.

Etenim 1° potest in exitum perduci *principium status indifferentis* (§. 40). Plena sejunctio. Et talis quidem rerum conditio, etiamsi divinitus acceptae missioni ecclesiae non sit conveniens, nihilominus tamen tolerari posset, si principium istud *sincere* adoptaretur a regnantibus. — 2° Possunt res ecclesiasticae componi per Concordata cum Sede Apostolica inita. Via concordati. Hic vero modus, tamesti per se commendari debet, hodie viris, qui se liberales esse gloriantur, quam maxime displicet magnasque experiri solet difficultates. Siquidem Concordata aut legibus civilibus adjectis detorquent (v. gr. in Gallia, in regno Bavariae), aut eorum executioni obsistunt (prout e. g. accidit tum in regno Würtembergensi tum in Magno Ducatu Badensi), aut denique summo Pontifice insalutato, omnique reverentia erga jus pactitium posthabita, omnino abrogant vel saltem iisdem derogant. Et hoc etiam in Imperio Austriaco peractum est per leges d. d. 25. Maj. 1868 editas, quibus articuli summi momenti, qui scholus concernunt (art. V. VII. VIII.). nec non articulus X., qui matrimonium respicit (unacum toto jure matrimoniali) per leges contrarias sunt abrogati,[5]) quas non multo post (30. Jul. 1870) totalis abrogatio

---

1833), in Helvetia 1834 (Brev. Gregor. XVI. 17. Maj. 1835 et 1. April 1842 itemque Alloc. Pii IX. 1847 et 1855); in Hispania 1835 (Alloc. Gregor. XVI. 1. Febr. 1836 et 1. Mart 1841; Ejusd. Encycl. 22. Febr. 1842); denique contra infensa Gubernii Subalpini molimina Pius IX. ex anno 1850 usque ad hoc tempus iterum atque iterum reclamavit.

[4]) Alloc. Pii IX. 9. Jun. 1862.

[5]) Ob haec peracta acerbe conquestus est Pius IX. in sua Alloc. d. 22. Jun. 1868, inter alia dicens: „Videtis profecto, Vener. fratres, quam vehementer reprobandae et damnandae sint ejusmodi abominabiles leges ab Austriaco gubernio latae, quae catholicae ecclesiae, doctrinae ejusque venerandis juribus, auctoritati, divinaeque consti-

Via legislationis civilis.

Concordati subsequuta est (§. 20. n. 2). 3^io^ Potest quidem nexus cum ecclesia constitui a sola potestate legifera *civili*, ecclesia prorsus inconsulta. Sed haec via anceps est, et ecclesiae catholiquae plerumque noxia. Etenim, ut nihil dicam de inconstantia legum civilium nostrae aetatis, illi qui ad leges sanciendas conferunt, ne a longe quidem prompti sunt ad dandum ecclesiae, quod ecclesiae est, sed contra toto animo jura ipsius infringere discupiunt. Hinc in ordinanda re ecclesiastica vel systema Febronianum applicare student, vel cum doctrina Febronii systema status indifferentis imperite copulant, partim plenam utriusque potestatis separationem pronuntiantes, partim nihilominus religionem et ecclesiam in turpissimam servitutem redigentes. Quo nihil iniquius, nihil absurdius esse potest. Ecclesia quidem perhorrescit systema Gallicanismi, Febronianismi etc., etiamsi supponatur, ejusmodi statum, rebus ecclesiasticis praedominantem, esse *statum christianum*. Sed quis poterit tolerare, *si status atheus* et omnis religionis expers ecclesiam legibus suis regere praesumat? An non vehementer repugnat, haec duo adversa in unum conflare, nimirum res ecclesiasticas a rebus civilibus prorsus sejungere, et hoc non obstante, dominari etiam in ecclesiastica? Phrasis haec: „Libera ecclesia in libero statu“ vel altera: „Sejungendum esse statum ab ecclesia, et ecclesiam a statu“ in ore multorum non est nisi hypocrisis, eoquod separare quidem intendant statum ab ecclesia, minime vero etiam ecclesiam a statu, discupientes nimirum, ut liberentur tum familiae tum publica instituta legesque ab omni influxu religionis, haudquaquam vero, ut religio pariter eximatur e dominatione societatis civilis. — Ex quibus manifeste elucet, in iis territoriis, in quibus principium status indifferentis receptum est, eo adlaborandum esse, ut vera indifferentia vigeat eaque quae verbis promittuntur, etiam opere impleantur.[6])

---

tutioni ac Nostrae et Apostolicae hujus sedis potestati ac memoratae nostrae Conventioni, ac vel ipsi naturali juri vel maxime adversentur.“

[6]) Relatio statuum ad ecclesiam in praesenti ad haec ferme redit: In occidentali imperii Austriaci parte sola potestas civilis lacunam legum, ad ordinem ecclesiasticum pertinentium, per Concordati abolitionem factam, expletura est, ecclesiae cooperatione penitus exclusa. Et quidem scopus Gubernii Austriaci, siculi res modo sunt, manifeste stat in eo, et influxus ecclesiae a societate civili magis magisque subtrahatur, imo et ecclesia subjiciatur gubernio saeculari. Quod attinet Hungariam terrasque ei adnexas, jam statim post annum 1848 catholici adlaborarunt pro obtinenda auto-

CAPUT II.

De relatione ecclesiae ad asseclas aliorum christiani nominis cultuum.

§. 46.

Praemonenda.

Inprimis tractandum nobis est de illis coetibus religiosis, qui ecclesiam propius attingunt, nempe de haereticis et schismaticis. Et hanc quidem rem omnem duobus articulis, quam brevissime

---

nomia ecclesiastica. Studium hoc tamdiu interruptum a 1871 denuo prosequuti sunt, ita, et organismus praedictae autonomiae exaratus jam prostet. Sed in catholicorum congressu 1871 deputati constituerunt leges autonomiam determinantes legislativo coetui Hungariae adprobandas proponere. Sed merito dubitatur, num coetus iste consensum sit praestiturus multoque magis, num summus Pontifex adprobaturus sit autonomiam istam! vi cujus laicis partes justo majores conceduntur in rebus ecclesiasticis. Cfr. Vering Arch. t. 29. p. 218. Bozóhy: Die hath. Kirchenautonomie in Ungarn et p. 254 Vering: Streiflichter etc. — In regno Borussiae statim post bellum cum Gallis feliciter gestum gravis procella contra ecclesiam catholicam, antea sat liberaliter tractatam, commota est. Quam infesto animo gubernium istud sit in catholicos, ex eo tempore tam factis quam legibus abunde testatum fecit. — In regno Bavariae, Concordati vis per edictum, quod dicitur religionis, aliasque leges minus favorabiles jam dudum fuit attenuata, variisque vexationibus, in rebus minutis aeque ac magnis, ecclesia afflictata. Tempore vero novissimo in regno isto, quod olim nomine catholico summopore gloriabatur, talia facta sunt, quae vix sub regimine protestantico essent exspectanda. — In reliquis quoque Germaniae territoriis, quatenus scilicet adhucdum legibus propriis reguntur, ecclesia aut coarctatur aut dire vexatur. Sic v. gr. in M. Ducatu Badensi Conventio cum Sede Apost. vixdum (1859) inita per status populum repraesentantes abrogata est substitutaeque sunt leges civiles d. 9. Oct. 1860, quibus ecclesiae omnis fere libertas adimitur. Cfr. Maas d. Staat u. d. hath. Kirche in Baden. Vering Archiv t. 29. p. 120. seq. In Galliae Concordato (1801) religio catholica quidem declaratur tanquam religio partis populi longe majoris, ejusque exercitium liberum conceditur; sed tamen edictis ad disciplinam publicam spectantibus submittitur, neque per se eminentiori favore gaudet, quam caeterae confessiones, quibus eadem libertas et tuitio impertita est.

id fieri potest, absolvemus. Scilicet *primo* hunc nexum speculative, seu abstrahendo ab historia, considerabimus, certaque principia statuemus, tolerantiam dissidentium et mutuum eorundem cum catholicis convictum concernentia. Quibus absolutis *deinde* brevem et succinctam hujus nexus historiam delineabimus.

Articulus I.

Principia generalia quoad relationem ecclesiae ad dissidentes.

§. 47.

Regulae dogmaticae circa hanc rem. Tolerantia dogmatica et christiana.

Pro scopo nobis proposito sufficiet, haec axiomata catholica ex aliis disciplinis catholicis adinstar lemmatis huc transferre:

Denique influxui ecclesiae publica eatenus tantum locus conceditur, quatenus gubernium res ecclesiasticas quodammodo facit suas. Cfr. Schilling Erläuterung der organ. Artikel etc., in Vering Archiv t. 28. p. 201. seq, — In catholica Hispania per postremos hosce annos a deploranda actorum gubernii serie maxima illustri illi nationi illata sunt mala in fidei et ecclesiasticae disciplinae perniciem. — In Italia phrasis ista: ecclesia libera in libero statu tanquam mendacium et hypocrisis temporis lapsu in omnium oculis luculenter apparuit. Acta siquidem gubernii italici a primis sacrilegae usurpationis exordiis usque ad novissimam religiosarum familiarum expulsionem patrata, sat superque probant, dominium Pontificis temporale non alia de causa tanto nisu fuisse eversum, nisi ut ita via sterneretur ad abolendum, si fieri posset, spiritualem Pontificum principatum, delendamque ipsam ecclesiam. — In quibusdam pagis Helveticae Foederationis auctoritatem civilem conspicimus decernere de dogmatibus fidei, apostatas tueri, intercipere exercitium potestatis episcopalis. Exhibentur nobis scholae catholicae suppressae, aliae ex familiis religiosis ejectae, conventus regularium sublati, episcopi in exilium acti, parochi quam plurimi a munere pastorali amoti, omnia denique tentata ad ecclesiasticum regimen pervertendum. Cfr. Vering Archiv t. 24. p. 145. 186. seq.; t. 25. p, 168 seq.; t. 126. p. 1. seq.; t. 27. 217. seq.; ib. p. 292. seq.; t. 29. p. 34. seq.; ib. 73. 79. seq. — In America septemtrionali et in Belgio viget principium status indifferentis. Dicendum tamen, plenam indifferentiam haud dari, eoquod omnis prorsus rei civilis et ecclesiasticae contactus declinari non possit. — In talibus temporum adjunctis, quae diram et manifestam ecclesiae persecutionem jam vicinam praenuntiant, omnes veri nominis catholici confidenter innituntur eloquio Domini: „In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum". Joann. 16, 33.

1. Ecclesia reprobat et damnat *alienas religiones sectasque*, ideoque non admittit tolerantiam, quam dicunt *theologicam*, *religiosam* vel *dogmaticam*, quae non est nisi *indifferentismus* seu prava illa opinio, „qualibet fidei professione aeternam posse animae salutem comparari, si mores ad recti honestique normam redigantur." [1]) Ratio est, quia dogmatice constat: „*Extra ecclesiam non est salus*," quae sententia indifferentismum tum laxum tum minus laxum excludit.[2]) Idcirco ecclesia catholica omnibus viribus fidem suam propagare aliterque sentientes ad se perducere incessanter laborat.[3]) Sed in conversionis negotio nonnisi justa et recta media praecipit adhiberi, omnem vim externam, sed fraudem quoque ac fallaciam, corruptionem, similesque artes tanquam media et inepta et illicita respuens. Tolerantia dogmatica.

2. Non damnat in concreto personas in errore versantes, pro certo habens (ut ait Pius IX.), „qui verae religionis ignorantia laborant, si ea sit *invincibilis*, nulla ipsos obstringi hujusce rei culpa ante oculos Domini." Siquidem error invincibilis haereticos facit tantum materiales. Quoad hos cum s. Augustino credit, eos veri nominis haereticos non esse.[4]) Similiter quoad infideles pure negativos Ecclesia non damnat personas

---

[1]) Gregor. XVI. Encycl. 1832 advers. Indifferentistas et Lammenaisium. Lit. Pii IX. ad episc. Austr. (1856) Viennae congressos.

[2]) Symbol. Athanasii; Decretum pro Jacobitis seu Bulla Eugenii IV. „Cantate Domino"; Allocut. Pii IX. 9. Dec 1854, ubi praeclare de hac re disseritur. Inter alia Pontifex: „Tenendum quippe, ait, ex fide est, extra Apost. Rom. ecclesiam salvum fieri neminem posse, hanc esse unicam salutis arcam; hanc qui non ingressus fuerit, diluvio periturum." In Syllabo n. 15—18 reprobatur tum indifferentismus, tum latitudinarismus (quo non omnes quidem religiones censentur aeque bonae, sed tamen ecclesia non creditur esse unice salvifica).

[3]) „Nullis ullo unquam tempore curis laboribusque abstinebimus, ut per ipsius Christi gratiam eos, qui ignorant et errant, ad unicam hanc veritatis et salutis viam adducamus." Alloc. Pii IX. 17. Dec. 1847.

[4]) „Qui sententiam suam, quamvis falsam atque perversam, nulla pertinaci animositate defendunt, praesertim, quam non audacia suae praesumtionis pepererunt, sed a seductis et in errorem lapsis parentibus acceperunt, quaerunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati, cum invenerint, nequaquam sunt inter haereticos deputandi." S. Aug. ep. 163. in c. Dixit 29. C. 24. qu. 3. — Salvianus: „Veritas apud nos est, sed illi apud se esse praesumunt. Errant ergo, sed bono animo errant .... Dolendi ergo potius quam persequendi sunt, commiseratione, non odio digni. Quodsi Deus eos tolerat, qui a vero deviant, iisdem beneficia exhibet multiplicia: inique agere censendus est homo ille, qui innoxie errantes, quod secum idem non sentiant, persequi velit." Schöpf, K. R. p. 577.

hanc sententiam (68) Baji damnat: „Infidelitas pure negativa in his, quibus Christus non est praedicatus, peccatum est“ et s. Thomae consentit, qui dicit: „Qui autem sic sunt infideles, damnantur quidem propter alia peccata, quae sine fide remitit non possunt, non autem damnantur propter infidelitatis peccatum.“ Et quoniam limites hujusmodi ignorantiae designare difficillimum est, ideo judicium eorum, qui in errore ex hac vita decesserunt, soli Deo committit.[5])

Tolerantia christiana.

3. Denique ecclesia, utut abhorret tolerantiam dogmaticam, tamen docet et praedicat tolerantiam *christianam*, quae in eo consistit, ut unumquemque, quocum agendum nobis est, nostrum proximum judicantes, licet alienum a nostra religione, non solum toleremus et mite judicium de ipsius culpa feramus, sed in familiari etiam vitae consuetudine omnia officia ad legem christianae pietatis pertinentia ei exhibeamus. Verum ex altera parte curandum, ut ob orthodoxis, praesertim ubi ipsos permixtim cum acatholicis vivere contingit, periculum perversionis arceatur. Nominatim certae quaedem regulae quantum ad communionem in sacris a catholicis observandae sunt, ne pax et familiaritas utriusque partis usque ad profanam rerum religiosarum commixtionem progrediatur.

§. 48.

De communicatione in sacris cum acatholicis.

Duplex communicatio in sacris cum acatholicis distingui potest: activa et passiva.[1])

1. Communicatio activa.

1. *Activa* est, quando nos catholici cum sectariis participes sumus cultus acatholici. Per cultum heic in sensu latiori doctrina christiana, preces, sacramenta, quaevis actiones liturgicae, imo et certa emolumenta et jura honorifica membris ecclesiae obvenientia, v. c. sepultura ecclesiastica, intelligitur. — Haec communio

---

[5]) Egregie desuper Pius IX.: „Enimvero, ait, cum soluti corporeis hisce vinculis videbimus Deum sicuti est, intelligemus profecto, quam arcto pulchroque nexu miseratio ac justitia divina copulentur; quamdiu vero in terris versamur mortali hac gravati mole, quae hebetat animam, firmissime teneamus ex catholica doctrina, unum Deum esse, unam fidem, unum baptisma; ulterius inquirendo progredi nefas est.“ Alloc. 9. Dec. 1854

[1]) Schöttl: Die gegenseitige Gemeinschaft in Kulthandlungen zwischen Katholiken u. Akatholiken. Regensburg 1853.

activa cum haereticis et schismaticis generatim quidem, sed non absolute, prohibetur. Nimirum tunc illicita censenda est,

a) quando ipsa videri posset *alieni cultus aestimatio et adprobatio.* Hujus generis esset e. gr. audire praedicationem in fano acatholico ad solatium et doctrinam inde hauriendam; operam suam, pecuniam, vel locum ad exstruendum templum acatholicum conferre; communes preces aut cantilenas in publicis eorum conventibus recitare, et similia. Quando sit illicita.

b) Si ex hac participatione aut *scandalum* oriretur aut *subversio* in fide et moribus pertimescenda foret. Intellige potissimum scandalum aliorum catholicorum et periculum in fide haesitandi imminens catholico participanti. Verum ad illud etiam attendendum, ne hominis catholici exemplo in errore obfirmentur et ipsi heterodoxi.

Licita vero est haec communicatio, quando, sejuncto tum scandalo tum periculo, aliqua participatio non ex aestimatione alienae religionis sed ex alio motivo rationabili procedit, e. gr. si officiales et magistratus catholici vi muneris sui conventibus acatholicorum intersunt, aut si quis comitatur funus amici vel consanguinei ad sepulcrum, dummodo id fiat solo affectu civilitatis et amicitiae absque ulla communicatione in ritibus haereticorum. Cum hi similesque actus ex mente participantium nullam relationem habeant ad religionem, sed ex alia habitudine procedant, cooperationem dumtaxat materialem, minime vero communicationem illicitam in sacris involvunt.[2]) Quando licita.

2. Communicatio *passiva* in sacris est, quando sectarii sacrorum catholicorum participes esse sinuntur. Circa hanc notandum, acatholicos quorundam bonorum participes fieri posse, alia vero illis esse deneganda. Etenim ecclesia catholica certis salutis mediis instructa est, quae ex natura sua ad conciliandos sibi haereticos apta sunt proindeque etiam haereticis communia. Haec praesertim sunt: praedicatio verbi divini et oratio. Verbum Dei omnibus indiscriminatim applicabile esse, per se intelligitur.[3]) Orationem quod attinet, preces privatae pro omnibus et singulis recte quidem et laudabiliter fiunt; sed preces publicae et communes pro iis, quos ab ecclesia separatos esse constat, *singillatim* seu nomine *singulorum* expresso fieri non possunt, exceptis tamen regnantibus.[4]) 2. Commuicatio passiva. Licita.

---

[2]) Cfr. Reiffenstuel et Pirhing ad tit. 7 et 39 libri V. Decretalium.
[3]) Rom. 10, 14.
[4]) Schöttl. l. c. p. 130.

Illicitia.

At vero alia sacra et salutis media exstant, a quorum communione acatholici *generatim* repelluntur sive ex eo solo, quod ista sacra pro sua indole *signa distinctiva* communionis catholicae sunt et proin solis ecclesiae membris communicari possunt, sive simul ex eo, quod acatholici illis dispositionibus destituuntur, quae a participantibus requiruntur. Dixi *generatim,* quia nonnulla sacra exceptionis causa acatholicis quandoque communicari possunt, praecipue quando vel ad conversionem jam proni sunt, vel ut proni efficiantur. Sed jam ad singula descendamus.

Quoad sacrificium Missae.

a) Quaeritur praeprimis, num sanctissimum Missae sacrificium pro acatholicis offerri possit? — Generatim dicendum, sacrificium N. L. pro iis, *qui foris sunt,* non posse offerri, eoquod per eminentiam ad bona pertinet communioni sanctorum propria. Sed nonnunquam, maxime vero pro eorum spirituali salute, potest offerri. Hoc ut clarius fiat, distinguendum est inter Missas privatas et solemnes publicasque, et ulterius inter Missas pro acatholis vivis et pro defunctis. Jam dicunt, Missas *privatas pro acatholicorum conversione* licite celebrari, ita tamen, ut sacerdos quidem fructum, qui dicitur medius, pro spirituali acatholici salute applicet, sed privatim dumtaxat, quin nomen illius publice denuntiet, imo quin hunc suum actum charitatis palam manifestet, ne caeteri vel scandalum sumant, vel ejusmodi sacerdotem nomine ecclesiae agere existiment.[5]) Missae vero *solemnes* nonnisi pro principibus regnantibus conceduntur, et quidem eo solo respectu, quia fiunt pro regnante et pro reipublicae prosperitate. Neutiquam vero *Missa solemnis pro defuncto acatholico,* neque pro ipso principe[6]), offerri potest. Ratio est, quia principe fatis humanis erepto, jam non amplius pro imperante sed nonnisi pro *anima* defuncti Missa applicari potest; hoc vero non licet, nisi quis in unione cum ecclesia abierit, quoniam ii tantum, qui cum ecclesia pro foro externo uniti sunt, jus precum et sacrificiorum obtinent. Intuitu protestantium accedit, quod hi purgatorium esse negant et sacrificium Missae rejiciunt. Ad summum *Missa privata* (cum supra dictis restrictionibus) *pro defuncto acatho-*

---

[5]) Kober: Der Kirchenbann. Tübingen 1157. p. 279. Fessler: Samml. vermischter Schriften p. 277. not. — Vix approbanda est praxis, indiscriminatim accipiendi missarum stipendia ab acatholicis, quae sustineri videtur in Vering Arch. t. 23. p. 366.

[6]) Notum est, id saepius petitum seu praeceptum fuisse, e. gr. defuncta regina Baveriae (1842), mortuo Magna Duce Badensi (1852) Schöttl l. c. p. 140.

lico tunc fieri potest, quum talem cum manifestis poenitentia signis obiisse constat, quin ante ecclesiae aggregari potuerit. [7])

b) *Sacramenta* regulariter acatholicis sunt neganda, tum quia signa et bona sunt *communionis* ecclesiasticae, qua acatholici privantur, tum quia iidem dispositionibus carent pro eorum susceptione requisitis, cujus generis potissimum sunt: fides (intellige hic non solum habitum infusum, sed praecipue fidem actualem et publice manifestatam) et status gratiae pro suscipiendis sacramentis vivorum. Idcirco sine *sacrilegio* sacramenta iisdem conferri haud possunt. Sic e. g. ad sacramentum *poenitentiae* regulariter ne materiales quidem haeretici, quos acatholicos esse notorie constat, admitti possunt, tum quia desideratur verae fidei professio externa, tum etiam propter aliorum scandalum. [8]) *Baptismum* quod attinet, heic illud solummodo quaeritur, num acatholicorum infantes a sacerdote catholico baptizari possint? [9]) Dicunt, tunc id fieri posse, cum vel alias infans spirituali regeneratione privaretur, vel quum moralis certitudo adest, hunc infantem in religione catholica educatum iri. Sed nunquam alio quam catholico ritu baptismum conferre licet. Easdem fere cautiones Cardinalis Archiepiscopus Vindobonensis in suo Circulari praescripsit, cum hac adjectione: Licet parentes acatholici non adpromittant catholicam infantis educationem, nihilominus tamen illius nomen tanquam catholici in libro baptizatorum describi oportere, sed addita clausula, parentes quoad educationem haud ullam promissionem dedisse. [10]) Porro acatholicos tanquam patrinos ad- Quoad sacramenta.

---

[7]) Nec improbabilis videtur sententia (Linzer theol. pract. Quartal-Schrift Jahrg. 1862. p. 428), vi cujus idipsum etiam de eo statuitur, qui in optima fide, et spem sat bonam praebens, suae sectae usque ad mortem firmiter adhaesit.

[8]) Tales ante in sinum ecclesiae recipi et ab excommunicatione sibi inhaerente absolvi oportet, quam sacramentum quodcunque recipiant. Hinc potius ut exceptio quam ut regula sumendum erit illud, quod Laymann dicit et s. Alphonsus adprobare videtur: „Rustici aliique homines simpliciores in Germania, qui haeretici habentur, attamen pertinaces non sunt, possunt absolvi a suis parochis. Ratio est, quia non sunt haeretici formales; habent fidem cathol. in baptismo acceptam, quae non perditur, nisi errando pertinaciter.“ S. Alphons. Theol. Moral, L. 3. n. 19.

[9]) Binterim: Denkwürdigkeiten. tom. 7. pars 3. p. 315 seqq.

[10]) Circul. 25. Febr. 1856. — At juxta hoc Circulare sacerdos catholicus semper parentibus significare debet, se non tanquam vicarium pastoris acatholici, sed tanquam ministrum ecclesiae catholicae

hibere non licet, tum quia valde dedecet, eos positive cooperari in administrando sacramento, tum quia eorum religio officio patrinorum repugnat, quo sponsores fidei et religiosae educationis quoad eos sunt, quos ex baptismate susceperunt.[11])

Quoad sacramentalia.

c) Sacramentalia denique et alia commoda, quae ex communione fidelium proficiscuntur, ordinarie dissidentibus communicari non possunt, quia non convenit, ut beneficia filiis piis morigerisque destinata extraneis, quin et obstinatis conferantur. Ast in concreto horum communicationem auctores largius permittunt, posito nempe, acatholicos hisce mediis facilius ecclesiae conciliari posse, et dummodo scandalum, contemptus et superstitio in usu sacramentalium evitentur.[12]) Hinc, ajunt, benedictiones ecclesiae, usum aquae benedictae et aliarum rerum ecclesiastica benedictione sacrarum in certis adjunctis nonnunquam permitti posse schismaticis vel haereticis.[13]) Sed non vacat singulis immorari.

---

sacramentum administrare, eisque insuper persuadere studeat, ut catholicam prolis educationem polliceantur, etiamsi hanc promissionem ab illis impetrare haud possit. Cfr. Brixn. Dioec.-Bl. 1858. p. 14. Ibid. 1862. p. 132. seqq. — S. Alphonsus (Theol. Mor. lib. VI. n. 127) quaestionem: „an baptizari possit proles parentum haereticorum, si apud eos sit mansura? cum multis aliis probabilius affirmandam esse existimat. Ratio est, inquit, tum quia non est certa perversio talis prolis, cum plures pueri in infantia decedant, tum quia idem periculum urget, si proles non baptizetur; baptizatur enim ab haereticis.“

[11]) Rituale rom. (de bapt. c. 1. n. 25.): „Sciant parochi, ad hoc munus non esse admittendos infideles aut haereticos, non publice excommunicatos aut interdictos, non criminosos et infames etc.“ Kober l. c. p. 288.

[12]) Schöttl l. c. p. 150 seqq.

[13]) Binterim l. c. p. 320. Caeterum monent, multum interesse, utrum res aliqua benedicta usum et pretium ex se jam habeat, prout e. gr. id est in esculentis benedictis, an vero res sacrae demta benedictione nullius sint usus et pretii, v. c. rami palmarum, cinis benedictus. Prioris generis res benedictae facilius acatholicis concedi possunt, quam posterioris, quia quoad illas superstitio, ignorantia et erronei conceptus facilius evitantur. Illud etiam advertendum, acatholicum hisce rebus sacris privatim quidem sensus pietatis in se excitare et fovere posse, sed gratias et beneficia non consequi, quae ab ecclesia in actu benedictionis pro iis efflagitantur, qui his rebus rite usi fuerint. (Cfr. Rituale Rom. de benedictione aquae, novae crucis, imaginum etc., ubi speciales preces fiunt ad certa beneficia et corporis et animi impetranda.) Et hoc quidem in sententia eorum, qui excommunicatos toleratos, quales et acatholici sunt, communibus ecclesiae precibus privari dicunt. Kober l. c. p. 328.

Num etiam juris patronatus et sepulturae ecclesiasticae capaces sint, suo loco dicetur.

Per se intelligitur, ministros catholicos legibus civilibus non ligari, si fors contra ecclesiae prohibitionem quascumque functiones sacras intuitu acatholicorum peragere jubeantur, e. gr. benedicere matrimoniis mixtis, funera acatholicorum ex officio comitari, et similia. Sed hodie hujusmodi leges coactivae, eoquod libertati credendi et conscientiarum adeo praedicatae repugnent, imperari non amplius solent.[14])

§. 49.

Tolerantia politica.

Tolerantia *politica* seu *civilis* ea est legum civilium dispositio, qua externae professioni tam veritatis quam erroris et religionis exercitium et certa jurium civilium ac politicorum mensura conceditur. Principia hac de re notanda sunt sequentia: Tolerantia politica.

1. Ubi nexus ecclesiae et civitatis *juri divino* conformis viget, ibi principis, tanquam advocati, pars praecipua est, ut ecclesiae suae doctrinam, quantum in se est, sartam tectam servet, eos, qui, ecclesiae auctoritate posthabita, dogmata jam rite definita impugnare pertinaci animo pergunt, auctoritate sua compescat, atque libros eorundem perniciosos e republica sua proscribat. Hoc tota retro agnovit antiquitas, id servatum ad nostra usque tempora videmus.[1]) Per se illicita.

Porro unitas religionis ad rectam reipublicae administrationem populique vigorem servandum quam maxime conducit, econtra vero dissidia in religione in labem etiam societatis civilis cedunt.[2]) Unde liquet vel ex ipsis sanioris politicae regulis, unitatem verae religionis servari oportere. Itaque falsa est assertio, civitati in admittendis religionibus nullum prorsus limitem esse positum, dummodo certam religionem reipublicae saluti haud

---

[14]) Unde in ea, quae veluti status fundamentum lata est, lege Austriaci Imperii dicitur § 14: „Nemo ad actum ecclesiasticum, aut ad participationem solemnitatis ecclesiasticae cogi potest, nisi alterius potestati subjaceat, juxta leges ad hoc jus habenti."

[1]) Quando utraque potestas supra dicta ideali societate connexa est (ut observat cl. Phillips tom. II. p. 511), civitas tolerantiam haud minus, quam ipsa ecclesia, abhorret.

[2]) Sicut febricitantes, ait Görres (immortalis memoriae vir), ex aestu in frigus incidunt, ita coëxistentia plurium religionum nunc lites rixasque, nunc tepiditatem et indifferentissimum generat.

contrariam esse deprehenderit. Falsa enim est hypothesis, cui suum ratiocinium inaedificant [3]), nempe civitatem per se religionis expertem esse, ejusque actiones cum religionis negotio nihil habere. Quid vero sentiat de hac re sedes Apostolica, hoc nemini dubium esse potest. Etenim Summi Pontifices, Concordata cum regnis pure catholicis ineuntes, nunquam non unitatem religionis catholicae, exclusis ceteris cultibus, stipulati [4]), et hujusmodi stipulatione non sersatâ, alta voce semper protestati sunt [5]), itemque generatim contra libertatem cultuum temere inductam identidem reclamarunt. [6]) Haec principia nuper a Pio IX. in Allocutione d. 8. Dec. 1864 nec non in Syllabo (n. 77—80) clare sunt enuntiata. [7])

Ex accidenti licita.

2. Verum eadem prudentia, quae seminari zizania vetat, illa in agro forte jam prognata nonnunquam tolerare suadet, eoquod vel dignosci non queant a tritico, vel, cum isti sint implicata, sine periculo ipsius tritici evelli non possint. Evenit quandoque, ait Schenkl (§. 343), ut unius religionis defensio et conservatio principi quasi impossibilis evadat, aut ipsa reipublicae, imo et eeclesiae tum necessitas tum evidens utilitas majusve utriusque periculum, alio modo non avertendum, quandoque civilem falsae religionis tolerantiam exposcant. Hinc quoties ea sunt rerum adjuncta, ut spectatis omnibus et habita tam ecclesiae quam reipublicae salutis ratione, falsam religionem tolerare, quam non tolerare, melius, seu minus malum sit; principi subditis suis a

---

[3]) Rechberger § 279 et ipse Helfert K. R. p. 77.

[4]) Concord. cum republ. ital. 1803; — Concord. cum regno Neapol. 1818; — Concord. cum regno Hispan. Alloc. 1858.

[5]) Alloc. Pii IX. 26. Juli 1855 laeso Concord. Hispan.

[6]) Alloc. Pii VI. 26. Sept. 1797 contra paritatem cultuum in Galliis restitutam — Alloc. Pii IX. 17. Dec. 1860 contra Gubern. Pedemont. ob templa protestantibus patefacta; — Alloc. 27. Sept. 1852 advers. Rempubl. Neo-Granat. Cfr. Alloc. 22. Jun. 1868 advers. novas leges in Austria sancitas.

[7]) Memorata Alloc. dicit, erroneam esse illam opinionem et catholicae ecclesiae animarumque saluti maxime exitialem, a rec. mem. Greg. XVI. deliramentum appellatam, nimirum: „libertatem conscientiae et cultuum esse proprium cujusque hominis jus, quod lege proclamari et asseri debet in omni recte constituta societate.“ — Syllab. n. 77: „Aetate hac nostra non amplius expedit, catholicam religionem haberi tanquam unicam status religionem, ceteris quibuscumque cultibus exclusis.“ n. 78: „Hinc laudabiliter in quibusdam catholici nominis regionibus lege cautum est, ut hominibus illuc immigrantibus liceat publicum proprii cujusque cultus exercitium habere.“

vera religione alienis falsae religionis exercitium indulgere utique licebit. Addendum, nonnunquam heterodoxos jam existere in ditione, quam capit princeps, alia vice pactis publicis eorum jura firmari. Quodsi prius, tolerandi sunt cum juribus, quibus fruuntur; nam haec tolerantia longe differt a superinductione falsarum sectarum. Sin posterius, pacta sancte servanda sunt. Ergo in hoc sensu admittenda est tolerantia politica.

3. Ex his vero non sequitur, omnem sectarum colluviem citra discrimen admitti oportere. Certe cultum paganorum, Mahometis superstitionem, sectas a Protestantismo deciduas, quae placita christiana prorsus rejiciunt, non feret quisquam christianorum principum, eoquod ipsae non in solius ecclesiae sed et civitatis perniciem tendunt; id quod experientia nostri aevi satis superque comprobatur. Sed non indiscriminatim est concedenda.

4. Praeterea tolerantiae genera modique sunt varii, eaque ad plura pauciorave sese exorrigere diversosque gradus habere potest. Qui alienam religionem in suam ditionem admittit, non confestim eidem paria cum altera religione jura et commoda impertit. Itaque duplex in hac re diversitas notanda est: ea, quae religionis exercitium, ac ea, quae politicos favores spectat. Varii tolerantiae modi.

a) *Religionis exercitium* varios gradus habet. Infimus tolerantiae gradus est *devotio domestica*, vel *simplex*, vel *qualificata*, prout sectariis conceditur ministrum suae religionis adhibere vel non. Alter gradus est, ubi iisdem *commune religionis exercitium* permittitur. Haec concessio duplicem habet effectum: 1°, ut cultus divinus non tantum per singulas familias, sed in publicis etiam conventibus celebrari possit; 2° ut, quia idea societatis religiosae quam maxime talibus conventibus publicis manifestatur, societas aliqua religiosa qua talis publice agnoscatur, eique jura religiosae societatis addicantur.[8]) Verum hoc ipsum religionis exercitium denuo duos gradus habet, estque vel *publicum* vel *privatum*. *Publicum*, ubi non solum sultus Dei publicus nullis omnino angustiis coarctatur, sed generatim omnia jura tali confessioni propria in exitum deduci permittuntur. *Privatum*, ubi tum cultus publicus[9]) tum generatim jura religiosa quibusdam restrictionibus limitantur. tum quoad religionis exercitium.

---

[8]) Exinde tamen non sequitur, eum coetum qua personam juridicam agnosci, quod speciali actu fieri debet.

[9]) Si pulsus campanarum deficiat, processiones et supplicationes exulent etc.

tum quoad jura politica et religiosa.

b) Verum etiam *jura politica atque civilia* asseclis toleratae vel receptae Confessionis in diverso gradu impertiri queunt. Interdum enim quoad jura et favores civiles inter duas pluresve confessiones omnimoda paritas viget, ita ut ratione institutionis publicae, tuitionis, munerum capessendorum et facultatum comparandarum nullum inter plurium religionum asseclas discrimen intercedat. Alibi vero nec ad munera et dignitates reipublicae, nec ad capiendas haereditates, vel nonnisi ad unam alteramve harum rerum habiles existimantur.

Status pares.

5. Illi status, in quibus receptis confessionibus christianis paritas jurium tum civilium tum religiosorum concessa est, *pares* dicuntur. Et hanc paritatem semel decretam vel stipulatam ab imperante exacte et religiose servari opus est, ita ut eadem defensio singulis impendatur, eademque commoda ab iis percipiantur. Importat autem haec paritas: 1° ut paria prorsus jura civilia et politica receptorum cultuum sociis concedantur; 2° ut receptis confessionibus omnino liberum sit, res suas independenter administrare; 3^{io} ut subsidia pro ratâ aequalia ex publico aerario omnibus cultibus praestentur, puta, nisi ex titulo juris specialis alteri plus praestandum sit; 4° ut leges civiles, quae res religiosas concernunt, accomodentur singularum confessionum principiis; non autem vice versa licet unius aut alterius confessionis principia legibus civilibus accomodare, aut per has modificare. Nefas esset omnibus confessionibus *eadem* principia applicare, quia in hoc casu saepe, quod aequum est alteri, laedere potest jura alterius, a cujus nempe doctrina lex civilis dissonat. Vera paritas ea est, qua catholici habentur uti catholici, protestantes uti protestantes. 5° Ut paria pro parte rata etiam onera omnibus imponantur, eo tamen excepto, si titulo juris privati una plus altera contribuere tenetur. 6° Contentiones dogmaticas, si intra modestiae limites se contineant, reprimere principi haud fas est. Nihil enim perniciosius, nihil magis absonum est, quam si gubernia civilia litibus religiosis se ingerant easque interposita sua auctoritate in favorem alterius partis decidere velint.[10]).

---

[10]) Cfr. Schulte, Lehrbuch p. 157. Ex supradictis hae locutiones clarescunt: religio vel ecclesia status, religio vel ecclesia dominans, recepta, tolerata, reprobata. Quodsi in ditione una tumtaxat religio vel ecclesia admittitur, ea dici solet religio reipublicae (Concord. cum republ. ital. a. 1803), vel sola religio regni (Concord. Neapol. 1818) religio status; unde quaevis alia religio in hac ditione ad reprobatas pertinet, ita ut dissidentes

Articulus II.

Conspectus historicus mutui nexus ecclesiam inter et alias confessiones.

§. 50.

Ab exordio ecclesiae usque ad pacem Westphalicam.

Praevie monendum est, in delineanda historia praedicti nexus multo magis civitatis habitum ad haereses, quam ecclesiae relationem ad eas, respici oportere. Ecclesiae siquidem relatio ad sectarios *per se* proprie nullo non tempore eadem semper permansit, quia ipsa haereses semper reprobavit suisque mediis insecuta est. Proindeque si solius ecclesiae et haeresum oppositarum ratio haberetur, ejus rei historia nequidem existeret. Sed historia relationum ad haereticos ab alia re pendet, nimirum a ratione, qua potestas civilis variis temporibus quantum ad haereticos se gessit. Refert enim, utrum eos fuerit insectata, an defenderit, an indifferentem erga eos se exhibuerit. Quoties civitas amicam et benevolam erga ecclesiam sese exhibuit, toties etiam contra haereticos eidem forte et efficax auxilium praestitit, et vice versa. Et sic haec succincta et brevis historica delineatio quasi pari passu cum ea, quam supra (§§ 41—45) exhibuimus incedit.

1. Ecclesiam Christi sub ethnicis imperatoribus in oppugnandis haereticis neque impeditam, neque ullo modo protectam fuisse, ex rei natura intelligitur. Illo tempore ecclesiae aliud non erat reliquum, nisi ut virtute sibi propria et spiritualibus armis adversus haereses decertaret. At christiani imperatores clare intellexerunt, se tanquam ecclesiae defensores ad haereses reprimendas et ad ecclesiam in coërcendis sectariis vi brachii saecularis adjuvandam adstrictos esse. Hinc gravissimae circa hanc rem leges ab imperatoribus sunt sancitae[1]), quin et poena capitalis

Sub imperatoribus Romanis, tum ethnicis,

tum christianis

---

in religione vel jure civitatis priventur vel omnino a republica proscribantur. Econtra religio, quae expresse admissa et libere exerceri permissa est, recepta dicitur, vel simpliciter vel secundum quid, prout ea vel publicum vel privatum exercitium obtinuit. Tolerata est, quae permittitur quidem, ut sit, sed cui nihil juris, nisi devotio domestica, conceditur. Demum religio dominans dicitur, quae inter caeteras receptas certis praerogativis fruitur.

[1]) Cod. Theodos. XVI. 1. 4. 5; Justin. I. 1. 5.

in haereticos decreta est. Primus omnium propter crimen haeresis morte plexus erat Priscillianus cum Felicissimo, Armenico et aliis (a. 385). Verum tanta severitas reprehensionem sanctissimorum ecclesiae praesulum, uti Papae Siricii, Ambrosii, Martini Turonensis aliorumque haud evitavit, etiamsi episcopi illorum temporum non improbaverint, imo et postulaverint, ut aliae poenae haereticis irrogarentur. Ipse s. Augustinus, licet aliquamdiu existimaverit, religionis ergo haereticis poenas temporales vel corporales haud esse infligendas, tamen, cum esset aetate provectior et circumspectior experientia, dictas poenas adhiberi ratum habuit, tum ad sedandos sectariorum tumultus ac turbas, tum ut inculpabiliter in errore haerentes timore poenarum ad ecclesiam converterentur, ab initio quidem inviti, sed deinceps volentes.[2]) Igitur ecclesia hac aetate intra limites merae sui ipsius defensionis se haud continens, in reducendis etiam haereticis pro parte virili adlaboravit, suisque mediis non contenta per poenas etiam temporales, opitulante potestate saeculari, sectarios compescere studuit.

Medio vero.

2. Eadem principia etiam medio aevo viguerunt, imo tunc ab utraque republica majori cum severitate in haereticos animadversum est. Nam praeterquam quod ecclesia verbi divini praedicatione errantes reducere satagebat, insuper potestas saecularis gladio contumaces compescere sibi proposuit. Cujus rei ratio non in hoc tantum quaerenda est, quod haeresis ea tempestate crimini rebellionis aequiparata sit, sed in eo etiam, quod complures hujus aevi haereses, quae ex recoctis Manichaeorum et Gnosticorum placitis pullulaverant, non solius ecclesiae sed et civitatis saluti quam maxime adversarentur. Quo factum est, ut

---

[2]) Placita s. Augustini in hac re ex ejusdem epistolis illucescunt. Epistola ad Comitem Bonifacium (50): „Si potestate . . . regum . . . hi, qui inveniuntur in viis et in sepibus, id est in haeresibus et schismatibus, coguntur intrare, non quia coguntur, reprehendant, sed quo cogantur, attendant.“ — „Quamdiu vos haeretici non tenetis ecclesiam, quam Apostoli plantaverunt, tamdiu reges, qui eam tenent, rectissime ad suam curam judicant pertinere, ne vos adversus eam rebelletis impune.“ — Procul dubio de haereticis quoque intelligendum est, quod ad Donatum ep. 127. scripsit s. Augustinus: „Ne aeterni judiciis poenas luant, corrigi eos cupimus, non necari.“ — Pelagius P. scribens Narsiae Patricio, ad Patrum regulas provocat, „ut facientes scissuras in s. ecclesia non solum exiliis sed etiam proscriptione rerum et dura custodia per publicas potestates debeant coërceri.“ c. 43 C. 23. qu. 5.; cfr. totam hujus Causae quaestionem.

saeculo 13. tum in Germania sub Friederico II. (1234), tum in Galliis sub Ludovico IX. (1228) poenae duriores iis, quae hactenus erant statutae, in haereticos decernerentur. Saeculo equidem 15., pontificia auctoritate jam imminuta et vinculo ecclesiam inter et nationes christianas laxato, robur brachii saecularis haereticos insequentis languescere coepit; sed tamen ad reformationis usque tempora eadem prorsus principia non penes catholicos dumtaxat, sed et etiam apud protestantes vigebant [3])

3. At post reformationem, cum novae sectae acerrimis litigiis belloque haud magis diuturno quam cruento autonomiam suae religioni vindicassent, Imperator pace Westphalica coactus est protestanticae religionis libertatem non solum admittere, sed adinstar religionis catholicae sua etiam protectione munire. Itaque jus publicum hactenus in Imperio Romano vigens, relate ad protestantes, imo ad alios etiam haereticos, ex hoc tempore prorsus immutatum est. Ad hujus rei intelligentiam praecipuas pacis Westphalicae stipulationes circa religionem et religionis exercitium inter Imperatorem statusque catholicos ex una parte, et status protestanticos ex altera parte, silentio omnino praeterire non possumus. Sunt autem sequentes:

Post reformationem.

Sancita in pace Westphalica.

a) Praeter religionem avitam antiqua possessione munitam lutheranorum quoque et reformatorum religio in S. R. I. civitate donata est, ita ut leges contra haereticos latae trium religionum asseclis nequeant applicari, neminique earum intuitu vim, contumeliam aut metum inferre liceat.

b) Statibus S. R. I. immediatis concessum est jus reformandi i. e. jus tum quamlibet ex tribus his religionibus in suam ditionem invehendi, tum adnexa religionis, quae ad jurisdictionem ecclesiasticam pertinent, pro lubitu ordinandi et statuendi.

c) Sed juri reformandi limes positus est per praefixum *annum normalem* seu decretorium, qui erat annus 1624. Constitutum enim est, ut non obstante jure reformationis omnes vasalli et subditi, qui a. 1624 vel catholicam vel augustanae confessionis religionem professi erant, sive pacto sive privilegio sive sola denique observantia dicti anni, ejus religionis exercitium aut

---

[3]) Cfr. Döllinger: Die Reformation. tom. I. p. 389 seqq. — Nota sunt exempla Serveti, Gentilis aliorumque religionis ergo a Protestantibus enectorum. Et hoc adprobatum a reformatoribus. Sic Melanchthon, Serveto lento igne consumto, ad Calvinum scripsit: Affirmo etiam, vestros magistratus juste fecisse, quod hominem blasphemum, re ordine judicata, interfecerunt.

publicum aut privatum in posterum quoque retinerent.[4]) Similiter bona ecclesiastica immediata, seu Imperatori et Imperio immediate subjecta, necnon bona mediata, seu statuum juri territoriali proxime subdita, scil. bona capitulorum, monasteriorum, ecclesiarum, hospitalium etc., illi confessioni in aevum sunt addicta, quae 1. Jan. 1624 ea possederat. Annus normalis *favorabilis* exstitit tum ecclesiae catholicae, quia eo cautum est, ne, si abbates, episcopi aut principes ad protestantes defecissent, simul etiam bona ecclesiastica in acatholicos transferrentur, tum cuilibet ex tribus religionibus, quae anni normalis possessione munita erat. Nam subditi, anni normalis possessione muniti, non tantum necessario tolerari debent, sed etiam religionis exercitium eodem modo retinent in posterum, sicuti illo anno id habuerunt, ita, ut fors in hac tolerantia vel in hoc exercitio turbati, ad remedia juris provocare possint. Vicissim ubi confessio a religione domini territorialis aliena, nulla anni normalis possessione vallata erat, illius toleratio in arbitrio principis relicta est, ita ut eam religionem vel liberaliter tolerare (sive religionis exercitio sive devotione dumtaxat domestica indulta), vel ad emigrandum cogere ipsi concessum sit. Verum sive *sponte* sive *coacte* emigraturis certi quidam favores indulti sunt, e. gr. ut illis liberum esset, retentis aut alienatis bonis discedere, retenta per ministros administrare; ut terminus triennio haud minor ad emigrandum praefigeretur etc.[5])

Quae pace Westphalica in vim *anni normalis* circa possesssionem bonorum ecclesiasticorum et circa religionis exercitium decreta sunt, ea omnia etiam nunc in suo vigore firmiter perdurant.[6])

Verum jus reformationis tam large concessum labente tempore valde imminutum est, hoc ipso vero libertas religionum in dies latius extensa.

---

[4]) Pax Westphal. Art. V. §§ 29. 30. 31. 48. — Cfr. Die Relig.-Uebung in Deutschl. auf der Basis des westfäl. Friedens. Eine gekrönte Preisschrift. Wiesensteig 1861.

[5]) l. c. Art. V. §§ 36. 37. Cfr. opuscul. cit. not. 4. p. 139 seqq.

[6]) Omnibus juris principiis repugnat quorundam protestantium opinio, catholicam religionem in Germania solummodo toleratam esse. Annon potius toleratus dicitur, qui recens ad possesionem admittitur, quam qui in legitima, inveterata et a saeculis adprobata possessione jam est, quae jam de novo ipsi firmatur?

§ 51.

Mutationes tempore post pacem Westphal. inductae.

1. Ex illo indifferentissimo religioso, qui saeculo praesertim praeterlapso ita increbuit, ut omnium quasi errorum privilegium existimatus fuerit, sensim ea tolerantia politica prodiit, qua principes juri reformandi ex parte renuntiarunt, majoresque successive religionis libertatem, quin et paritatem, subditis indulserunt. Sic quaestio hactenus controversa, an vi juris reformandi domino territoriali aliam quoque religionem introducere liceat praeter eam, quae anni normalis jure furebatur (et salvis hujus posterioris juribus), per recessum imperialem (25. Febr. 1803) in eo sensu decisa est, ut principi liberum sit alias etiam confessiones admittere et paria cum reliquis jura ipsis impertire. Porro in Actis Confoederationis German. (art. XVI.) sancitum est: „Discrepantiam *inter partes christianae religioni addictas*[1]) in territoriis Confoederationis Germanicae haud ullum discrimen quoad *civilium* et *politicorum* jurium usum inducere.“ Et licet haec paritas per se ad religionis exercitium non extendatur, illudque anni normalis possessione non munitis adhucdum denegari queat, tamen plerique Germaniae principes non solum relate ad jura civilia, sed etiam relate ad religionis exercitium, tres receptas religiones prorsus pares esse voluerunt.[2]) Imo aliae insuper quaedam societates religiosae qua tales formaliter agnosci aut saltem cum religionis exercitio plus minusve restricto tolerari sunt coeptae. Sed tolerantia quoad sectas e protestantismo procreatas, e. gr. Anabaptistas, Mennonitas, Unitarios etc., nulla lege universali sed legibus singularum ditionum particularibus determinatur, quae ab invicem differunt, eoquod, cum jus reformandi in hoc capite integrum perduret, earum admissio a gratiosa guberniorum liberalitate pendeat.

Propter jus reformandi imminutum

paritas major inducta est.

tum quoad relig. exercitium,

tum quoad jura civilia et politica,

favore omnium fere sectarum.

---

[1]) Tres receptae religiones dumtaxat juxta declarationem Congressus Vienensis hac voce intelligendae sunt. At hoc non obstante complura gubernia etiam aliis quibusdam sectis nominatim expressis eadem cum reliquis jura civilia in suis legibus constitutivis addixerunt. Vid. Walter § 51 et Permaneder § 47.

[2]) Verfass.-Urkunden von Preussen, Baiern, Sachsen, Hannover, Würtemberg, Baden etc. Verum in Magno Ducatu Meklenburg nonnisi dovotio domestica semplex catholicis permittitur.

Animadvertentum est denique, motibus politicis anni 1848 interminatam omnium cultuum libertatem haud parum esse promotam: nam in comitiis Francofordiensibus cunctis sectis fors exorituris tam publicum religionis exercitium tum perfecta jurium aequalitas addicta est.[3]) Ex hoc tempore cultuum libertas invalescere et in variis regionibus in exitum plus minusve perduci coepit.

Conditio in praesenti.

2. Si jam relationem ecclesiae ad sectas acatholicas, prouti hodie deprehenditur, obvia inspectione consideramus, maxima profecto hac in re varietas invenitur. Vix ullae respublicae reperiuntur, in quibus, aliis religionibus exclusis, religio catholica unice est recepta. Id quidem in Concordato *Hispaniarum* a. 1851 constitutum est; id ad novissimum usque tempus in diversis *Italiae* territoriis viguit. Sed hac nostra aetate ejusmodi favorabilis ecclesiae conditio legibus publicis ne a longe quidem induci solet. Dantur enim inprimis regiones, in quibus religio catholica civilibus legibus aut omnino proscribitur, aut ipsius exercitium innumeris vexationibus et obstaculis praepeditur. Et haec est ecclesiae sors in *Suecia*, ubi quidem ex anno 1860 poenae olim statutae contra redeuntes ad religionem catholicam abrogatae sunt, sed tamen haec religio intra limites dumtaxat angustissimos admittitur; item in imperio *Russico*, in quo transitus ad religionem catholicam bonorum confiscatione atque perpetua in monasterio detentione punitur[4]) et vicissim nil intentatum relinquitur, ut catholici in fide subvertantur, idque etiam in *Polonia* et aliis provinciis, licet pacta jus catholicorum firmantia exstent. In *Anglia* post emancipationem (1829) catholici quidem liberius respirant, atque ad munera publica, paucis exceptis, et ad sessionem in parlamento admittuntur.[5]) Sed regia proclamatione (1852) delatio habitus clericalis et regularis extra ecclesiam, processiones publicae etc. prohibentur, et praeterea catholici ad decimas aliaque tributa pastoribus anglicanis praestanda adstricti hodiedum manent. Haec ergo ecclesiae conditio in regnis septentrionalibus haud absimilis est illi, quae aliquando fuit in regnis haereticis post barbarorum incursiones in Italia, Hispania et Africa constitutis. Ut nihil dicam de diris persecutionibus, quibus ecclesia in aliquibus regionibus adhucdum divexatur, quemadmodum olim sub dominatione romanorum Caesarum evenerat; in illas ditiones paulisper

---

[3]) 11. Sept. 1848. §§ 14—16.
[4]) Codex criminalis Russ. ab. a. 1846.
[5]) Stat. 10. Georgii IV. c. 7.

oculos conjicere oportet, quae mediam fere Europam occupant, quarumque legibus mutua exactaque religionum aequalitas determinata est. Igitur in *Galliis*[6]) religio catholica tanquam ea quidem declarata est, quam longe maxima pars civium profiteatur, sed caetera protestantes catholicis pares effecti imo et aliae quaedem sectae admissae sunt. Eadem paritas in Batavia[7]), in Belgio[8]), in plerisque Germaniae ditionibus inducta. Ex 22 pagis Helvetiae novem religioni catholicae, sex vero Helveticae addicti sunt; alii autem sex paritati favent, unus denique (Abbatiscellensis) intuitu religionis in duas partes dividitur.[9])

§. 52.

Jura Acatholicorum in Austria.

Possumus haec temporum discrimina commode distinguere: Usque ad ann. 1781.

1. (Usque ad ann. 1781.) Provinciae Austriacae haereditariae ab illa lege pacis Westphal., qua protestantibus propter possessionem anno normali habitam liberum religionis exercitium indultum est, omnino exemtae fuerunt. Siquidem Imperator nulla opera induci potuit, ut protestantibus earum provinciarum favores anni normalis indulgeret. Igitur acatholici in Austria ab initio nonnisi jure devotionis domesticae fruebantur, et intuitu favorum civilium infra catholicos consistebant.

2. (Ab anno 1781—1849.) Verum Josephus II. *libera voluntate* iisdem lege particulari[1]) tolerantiam concessit, quae variis decretis deinceps subsecutis propius definita est. Hujus legis articuli principales ad haec capita commode revocantur: Usque ad ann. 1849.

a. Confessionis Augustanae et Helveticae consortes atque Graeci non uniti ratione *jurium civilium et politicorum* catholicis aequiparati sunt, cum aliquibus tamen restrictionibus, e. gr. ut ad emendas possessiones, ad acquirendum jus civitatis jusque magisterii in collegiis opificum, ad dignitates academicas et ad munera publica nonnisi dispensando admitti potuerint.

---

[6]) Concord. Art. I. — Bullar. noviss. tom. 11. 176.

[7]) Grundgesetz d. Königr. d. Niederlande 1815 et 14. Oct. 1848.

[8]) Staatsverfassung Belgiens. 25. Febr. 1831.

[9]) Post Concilium Vaticanum plura Germaniae gubernia (Vering. Archiv. t. 26. p. CXXVII. p. LV. seq.) sectam eorum, qui neo-protestantes recte dicuntur, ecclesiae catholicae substituere tantaverunt, ipsisque tanquam verae fidei cultoribus publicam defensionem impendere studuerunt contra catholicos antiqua juris possessione munitos!!

[1]) Toleranz-Patent 13. Oct. 1781.

b. Consessum est illis *privatum* religionis exercitium in locis ubi hactenus exercitio publico non essent gavisi.[2]) Vi hujus exercitii privati poterant in locis, ubi centum familiae, vel quingenti homines suae religioni erant addicti, oratoria constituere, sed neque campanis instruenda, neque turri, neque janua publica versus plateam. Poterant etiam proprios ludimagistros a se alendos habere, suosque parochos, quos ipsi sustentarent, eligere.

c. Catholica religio tanquam *dominans* quibusdam praerogativis insignita est. Scilicet *α*) statutum erat, ut in matrimoniis mixtis, si pater esset catholicus, omnes omnino liberi, si vero mater catholica, nonnisi puellae in religione catholica instituerentur. *β*) Catholicis ad partes protestantium transituris quaedam difficultates obmovebantur; sic e. gr. eos praevie per sex hebdomades a proprio parocho in doctrina catholica instrui oportebat. *γ*) Soli parochi catholici potuerunt actus baptismatis, copulationis et sepulturae libris parochialibus legitime consignare, iidem poterant, imo jubebantur aegrotos acatholicos semel invisere iisque officia sua offerre, necnon eorum ministro deficiente eosdem baptizare, sepelire et copulare tenebantur. *δ*) Diebus festivis majoribus et ipsi acatholici labore abstinere sunt jussi, quamvis illi dies ipsis solemnes haud essent.[3])

d. Sed cujuslibet alterius religionis e. g. Deistarum, Mennonitarum etc. professio ex imperio Austriaco proscripta fuit[4]), Unitariis in Transsilvania dumtaxat exceptis.

Inde ab anno 1849.

3. (Ab anno 1849 usque ad nostrum tempus.) Inter leges hoc tempore latas sequentes sunt maxime notandae.

a. Litteris pat. 4. Mart. 1849 cultuum libertati latissimus apertus est campus. Omnium enim omnino religiomum asseclis jurium civilium et politicorum paritas, cum jure domesticae devotionis concessa est (§ 1); publicum vero religionis exercitium receptis dumtaxat religionibus (scil. Catholicae, Lutheranae, Hel-

---

[2]) In Hungaria Graeci non uniti jam a Maximiliano II. et Leopoldo I. publice religionem exercendi veniam obtinuerant. Porro in eodem regno etiam protestantibus utriusque confessionis publicum religionis exercitium edicto Regio Leopoldi II. (7. Nov. 1790) confirmatum est.

[3]) Cfr. Rechberger §§ 292—296; — Helfert K.-R. § 44. seqq. Ejusdem: Die Rechte u. Verfass. der Akatholiken im österr. Kaiserstaate. 3. Aufl. Prag 1843.

[4]) Adjecta erat dispositio, illum, qui unam ex receptis confessionibus profiteri noluerit, pro catholico haberi! ! 13. Apr. 1784; 30. Jul. 1789.

veticae et Graecae non-unitae) fuit addictum, cum pleno jure tum res suas prorsus libere dirigendi et administrandi, tum etiam fruendi fundis et fundationibus ad ipsas pertinentibus (§. 2.)

b. Litteris pat. d. 31. Dec. 1851 (quibus constitutio, uti dicitur, repraesentativa abrogata est), favores lege superiori (§. 2) receptis cultibus promissi, denuo sunt confirmati; attamen revocata sunt, quae eadem lex superior (§. 1) favore reliquarum sectarum constituerat. Et ex hoc tempore usque ad 21. Dec. 1867 quibuscunque aliis sectis et societatibus religiosis (praeterquam antea dictis et Unitariis in Transsilvania) aditus in Imperium Austriacum omnino fuit occlusus.[5])

c. Litteris patent. sub d. 8. April 1861[6]) res religiosae confessionis tum Augustanae tum Helveticae quoad singula capita ordinantur, ita quidem, ut vi legis istius protestantes plenam et perfectam in rebus suae religionis administrandis libertatem, itemque eadem cum catholicis jura religiosa, civilia atque politica consecuti sint. Nimirum ante hujus legis emanationem catholica religio quibusdam praerogativis gavisa erat; sed per illam legem receptarum religionum *paritas* non solum formaliter decreta, sed singillatim etiam determinata est. Itaque factum est, ut acatholici vix ullibi ampliori fruantur libertate, quam quae in Imperio Austriaco illis concessa est.[7])

d. In lege, quae sub d. 21. Dec. 1867 velut Imperii fundamentum est lata, ad verbum pene transscripta est dispositio in lege supra (3. a.) memorata (sub. d. 4. Mart. 1849). Declaratum

---

[5]) Reichsges.-Bl. num. 53. 1859. Moy, Archiv tom. 4. p. 450. — Suprema resol. sub 16. August. 1852 sectae eorum, qui se dicunt amicos lucis, Germano-catholicos seu communitates christianae libertatis, prohibitae sunt. Lege etiam adacti sunt parentes, ut prolem recens natam baptizari permitterent a suae religionis ministro. Resol. supr. 1. Apr. 1859 denuo cautum est, ne novae sectae intra Imperii fines introducerentur.

[6]) Vid. hanc legem in Append. Cfr. lit. pat. 2. Sept. et ordin. Minist. pro Cultu 2. Sep. 1859, nec non ordinat. ejusd. Minist. 10. Jan. 1860.

[7]) Absit, ut acatholicorum libertatibus invideamus! Attamen adversarios ecclesiae, qui alta voce dissidentium libertatem indesinenter extollunt, catholicos vero virga ferrea regi discupiunt, admonitos esse velimus de illo axiomate: „Quod uni parti justum est, alteri quoque sit justum" (Pax Westphal. art. V. § 1). — Ceterum nos catholici aequi bonique faciemus, si Concordato abrogato tanta ecclesiae catholicae libertas concedatur, quanta protestantibus concessa jam est!

enim est, jura *politica* et *civilia* omnium subditorum *paria* esse debere sine ullo religionum discrimine; insuper „asseclis eorum cultuum, qui ad legitime receptos haud pertinent, domesticum religionis exercitium conceditur, quatenus hoc neque juri contrarium sit, nec honestatis laesivum (art. 16).“ Sic igitur nihil prorsus obstat ex parte gubernii civilis, quominus diversi generis sectae luxuriose ubique pullulent.[8])

e. Lex denique novissima (d. d. 25. Maj. 1868) *interconfessionalis* inscribitur propterea, quod scopus illius est, connexiones singulas diversorum cultuum determinare. Haec, dum exactam juris aequabilitatem stabilire conatur, in pluribus juri canonico adversatur, quandoquidem norma, quam haec lex, jura singulis cultibus propria dimetiendo, sequitur, principiis catholicis non est conformis.[9])

---

[8]) Eapropter vigore artic. 16 etiam neoprotestantes, qui in aliquibus imperii regionibus emergere coeperunt, absque ulla difficultate coetum peculiarem constituere libere potuissent. Cum vero hi fidei catholicae desertores in sectam propriam, ab ecclesia sejunctam, coire nollent, jure merito actus parochiales, ab hujus sectae ministris exerciti, prohibiti sunt a gubernio, quin etiam seu poena digni declarati. Vid. Circulare ministri pro cultu d. d. 20. Febr. 1872. Vering, Arch. t. 27. p. CXXXV. t. 28. LXXXVII.

[9]) Determinat haec lex: I. Religionem, in qua instituendi sint parvuli. II. Religionis mutationem quantum ad adultos. De his duobos ex professo § 56 res nobis erit. III. Functiones ad s. cultum et ad curam animarum pertinentes, quas confessiones invicem mutua vice exhibeant. Ex hoc capite cavetur, „ne superiores, ministri et asseclae alicujus ecclesiae vel societatis religiosae, nisi rogati fuerint a personis jus habentibus, quascunque functiones ad s. cultum vel curam animarum pertinentes membris alterius ecclesiae vel societatis religiosae exhibeant. Exceptio tamen est, quando vel ministri alterius religionis peractionem istiusmodi functionis petierunt, vel ubi leges et praescripta alterius confessionis tales actus permittunt. IV. Contributiones et praestationes favore alienae societatis religiosae praescriptas. Videlicet omnes omnino hujus generis contributiones praestationesque, sive cultum divinum, sive instituta indigentium, sive scholas alterius religiosae societatis respiciant, prorsus abolentur, nisi fundentur aut onere patronatus realis, aut titulo juris privati, qui ex documentis legitime probari possit, aut denique nisi ex publica intabulatione constet de obligatione ejusmodi contributiones vel praestationes faciendi. Itaque exigi de jure non amplius possunt taxae, donaria ex titulo stolae ab asseclis alieni cultus olim praestari solita, quaevis denique aliae praestationes favore alterius ecclesiae, vel ejusdem institutorum atque ministrorum olim impositae. V. Sepulturas in coemeteriis alienae confessionis. Nimirum sepultura honesta in tali

Ex quibus ultro fluit, illas antiquiores tolerantiae leges omni prorsus valore excidisse, quae aut catholicis prae aliis favorabiles, aut acatholicis qua talibus onerosae exstiterunt. Econtra illae tolerantiae leges, quae mutuum et pacificum confessionum commercium concernunt, hodieque valorem suum retinere censendae sunt, quo v. gr. prohibitio spectat, ne homines diversae religionis se invicem lacessant [10]), vel cautio, in lege sub 25. Maji 1868 repetita, ne quis cultus alieni socios ad suas partes sive vi sive dolo pertrahat, et similia. Corollarium.

Denique, dum leges speciales circa nexum confessionum in nostro Imperio [11]) latas remittimus in partem specialem, ad quam nunc transitum facimus, nonnulla de relatione ecclesiae ad infideles adjungere opus est.

---

coemeterio negari haud potest: a) Quoties agitur de condendo corpore in sepulchro gentilitio; b) quoties in tractu illius loci, ubi quis defunctus est, coemeterium proprium illius confessionis, cui defunctus erat addictus, non exstat. Haec ultima dispositio cum legibus vi Concordati vigentibus communiter conciliari poterit. (Vid. infra de sepulturis § 200.) VI. Celebrationem festorum alteri dumtaxat confessioni solemnium. Cogi haud quisquam potest, ut hisce diebus a labore abstineat. Sed tamen diebus dominicis eo tempore, quo celebrantur divina, opera publica, nisi valde necessaria sint, intermitti oportet. Insuper diebus festis, dum sacra fiunt principalia, in locis templo vicinis omnia debent omitti, quibus sacrorum celebratio perturbari aut imminui posset. Eadem observanda sunt in vicis plateisque, in quibus ex more fiunt processiones solemnes. Denique si quibusdam diebus juxta leges alicujus confessionis campanarum sonitus conticescere debeat, ad hoc idem altera communitas minime tenetur. — Lex interconfessionalis provisoria pro Hungaria exstat in Vering Arch. t. 24. p. 104. seq.

[10]) Decret. aul. 16. Jan. 1872. Cfr. Helfert K. Recht § 573. — Lege 28. Aug. 1784 cautum est, ut acatholici in supplicationibus publicis, item quando s. Viaticum defertur ad aegrotos, aut dum alia data occasione Sanctissimo publice delato obviam fiunt, vel detecto capite transeant, vel modesto corporis habitu gressum sistant, vel penitus discedant. — Quid vero, si ex ipsis catholicis sint, qui hanc reverentiam acatholicis injunctam haud exhibent?

[11]) Provincia Tirolensis ex speciali Dei favore usque ad tempus novissimum in unitate religionis catholicae conservata est. Pro hac unitate populus Tirolensis per nonaginta fere annos summa contentione quavis data occasione decertavit, eamque haud minus etiam status provinciae in suis consessibus publicis (a. 1781, a. 1791 et 1795, itemque a. 1861, 1863 et 1866) contra infensa molimina propugnarunt. Ipsimet imperatores Austriaci (2. Apr. 1834, 12. Jan. 1837, 7. Sept. 1859, a. 1861 et 7. Apr. 1866) edicta votis populi faventia ediderunt eo non obstante, quod tum lex tolerantiae (6. Nov.

CACUT III.

De relatione ecclesiae ad infideles.

§. 53.

Relatio ad infideles in genere, et speciatim ad Judaeos.

Infideles eos dicimus, qui nunquam per baptismum ad ecclesiam accesserunt. In his igitur ne plus aequo immoremur, satis est dixisse: *Ecclesiam de iis non judicare*, quod axioma innititur textui sacro et communi omnium doctrinae. Unde haec pauca notentur:

De infidelibus in genere.

1. Quoad *societates religiosas infidelium generatim* notandum est, eas *ex toto* esse extraneas, adeoque nullo nexu cum ecclesia colligari. Item esse societates *illegitimas;* quia societas religiosa nonnisi *una* potest esse legitima, nimirum ecclesia Christi. Hinc

a) infideles „*canonicis* constitutionibus non arctantur“ [1]); sed tamen obligantur lege divina, et quidem gentiles lege tantum naturali, Judaei vero etiam lege divino-positiva, quatenus haec est ipsis revelata. Unde si quis actus infidelium in foro ecclesiastico discutiendus venit, secundum principia juris divini judicari solet. Hoc principium inprimis usum habet, cum agitur de matrimoniis infidelium.

b) Ecclesia perpetuo conflictatur cum infidelibus, damnans tum superstitionem judaicam tum gentilium idololatriam.

c) Ecclesia vehementer desiderat infidelium conversionem oratque pro ea, abhorret tamen ab omni coactione (§ 47. 1. §. 55. 7. c.).

1781) a Josepho II. emissa tum artic. 16. et 18. actorum confoederationis Germanicae adversari viderentur. Lex ultima, quae hanc rem concernit (7. Apr. 1866), sequentis est tenoris: „Communitas augustanae vel helveticae confessionis sive per se stans sive filialis intra fines Comitatus Tirolensis eo cum effectu, ut exinde jus cultum publicum exercendi pendeat, constitui non potest, nisi competentis magistratus et statuum provincialium unitis consiliis.“ Cfr. inter alia scripta hujus argumenti: Die Glaubenseinheit in Tirol v. G. T. Innsbr. 1862. Für die Glaubenseinheit Tirols v. einem rheinischen Rechtsgelehrten. Innsbr. 1861.

[1]) c. 8. X. de divort. (IV. 19.)

2. Quod attinet in specie Judaeos, a) ipsos ecclesia gentilibus anteponit et a priscis temporibus inter christianas nationes cohabitare indulsit, adeo, ut non solum commercia cum christianis exercere, sed etiam religionem patriam libere profiteri, imo vel propriam jurisdictionem juxta jus suum habere semper potuerint. Ipsi Rom. Pontifices, nedum Judaeos in Urbem benigne receperint, eos vexari iterum atque iterum vetabant. Cur autem Judaei facilius tolerentur, inde est, quod ab iis minus periculum perversionis, neque aliud periculum imminere visum sit.[2]) Praeterea iidem erant populus a Deo electus, atque etiamnum ipsa sua caecitate irrefragabile testimonium praebent de adimpletis V. T. vaticiniis; insuper, ut s. Augustinus ait, *tanquam capsarii nobis serviunt, quia per eorum codices alios infideles convincimus.*[3]) In specie de Judaeis.

b) Sed hae concessiones limites simplicis *tolerantiae* non ex cedebant eorumque admissio precaria fuitet ad nutum Imperatoris Nuperrime demum jura politica et civilia in diversis territoriis plerumque satis ampla, sunt adepti.[4])

c) Multa tamen tum sacra, tum (olim etiam) politica potestate

---

[2]) Utrum hodiedum verum sit, quod de suo tempore contendit c. Zallinger, „a vilibus hisce ejectamentis nihil periculi ecclesiae vel reipublicae metuendum esse", videant Consules! Illi, qui nescio qua humanitate ducti exactam judaicae gentis cum christianis paritatem saluti publicae conducere existimant, tum ex Talmude tum ex historia, si velint, facile intelligere possent, doctrinas Judaeorum maxime infestas esse tam religioni christianae quam ipsis christianis in sociali cum eisdem convictu. Vid. plura ap. Schöpf K. R. IV. p. 588. — Satis olim fuit Hebraeis a christianis tolerari, hodie ubique volunt dominari. Lege canonica prohibitum fuit, ne Judaei christianos conducerent servos (c. 1. 2. X. [V. 6.]); hodie vero christiani turpissimam Judaeis exhibent servitutem; imo non erubescunt, in rebus politicis et religiosis ipsos adhibere ceu duces et magistros, ecclesiastica auctoritate poshabita. II. Tim. 4, 3. 4.

[3]) Super Ps. 40. — „Librarii nostri facti sunt, quomodo solent servi post dominos codices ferre." Id. in ps. 56.

[4]) In Austria Hebraei lege dd. 18. Febr. 1860 etiam ad possidendum bona immobilia in compluribus Imperii provinciis capaces sunt declarati. Lege dd. 25. Maj. 1868 quoad omnia ceteris aequales sunt effecti. In Borussia vi edicti Min. dd. 13. Nov. 1850 ad munera publica capessenda, quamvis non ad omnia, admittuntur. In Bavaria, in Ducatu M. Badensi, in regno Würtemberg. incolis christianis omnino pares habentur, quod non ita plane obtinet in aliis territoriis.

cauta sunt, ne quid injuriae ac detrimenti tam religio, quam publica securitas a superstitione judaica capiant.[5])

---

[5]) Ad pericula praecavenda ex consortio Judaeorum religioni imminentia hae potissimum leges sunt notandae: a) Hebraeorum per plateas non est deferenda ss. Eucharistia. S. Congr. Rit. 22. Febr. 1593. b) Hebraeorum accessus ad monasteria monialium nullo modo permitti debet ad colloquendum cum illis. S. Congr. episc. et regul. in Ravennat. 28. c) Descendentes a Judaeis et haereticis in ordines Fratrum Min. de Observantia non possunt recipi, neque munere Provincialis aut Guardiani in dicto ordine fungi. ·Const. Clem. VII. 19. Mart 1525, confirmata a Paulo IV. et Pio IV. d) Medici Hebraei aut alias infideles, ne ad curandos Christianos infirmos admittantur, imposita Christianis poena subtractionis Sacramentorum et sepulturae eccles., prohibuit Gregor. XIII. Constit. „Alias piae“ (68). Cfr. c. Nullus 13. C. 28. qu. 1. e) Ne Judaei christianos famulos vel ancillas habeant. f) Ne nutrices christianae inserviant in domibus Judaeorum. — Cfr. Phillips tom II. §§ 99 et 100. Schöpf l. c. p. 589. — Caeterum hae similesque leges, ac praesertim sub d) et e) allatae, in suo rigore haud ubique vigent, dispiciendumque est, quid consuetudines legesque particulares desuper statuant. Convenienter ad nostrum quoque tempus Bened. XIV. monet: „Illis quippe in regionibus, in quibus Hebraei stabilem sedem habent, omnino expedit, ut episcopi in suis synodis nimiam coërceant christianorum cum illis consuetudinem, jurisque communis sanctiones, summorumque Pontificum instaurent huc respicientia decreta.“ Hinc recte recenti hac aetate Episcopi Austriaci tum statutis synodalibus, tum currendis consistorialibus consortium christianorum cum Judaeis ad certum modum restringere conati sunt. Cfr. Concil. prov. Prag. 1859 tit. 2, c. 3. — Concil. prov. Strigon. (1858 tit. 9, c. 4) hoc statutum (in revisione Romana dilaudatum) continet: „Parochi prohibeant, ne christiani servitium suum Judaeis assidue impendere audeant. (Bened. XIV. de syn. dioec. l. 6. c. 4. n. 2), ita, ut fiant illorum domestici et familiares. Porro ne christianae mulieres Judaeorum nutrices in eorum domibus ullo pacto sint, extra eorum domos vero, nisi cum necessitas, parocho probata, pustulaverit. Moneant quoque parochi mulieres christianas, ne opera obstetricum hebraeorum utantur“. Moy, Archiv t. 8. p. 62 seqq., ubi continentur etiam currendae episcopatus Galliciae de hac re tractantes nec non responsum Nuntii Apost. Vienn. ad quaesitum Consist. Metrop. Leopol. ritus lat. ddto. 13. April 1861.

PARS SPECIALIS.

LIBER I.

De ecclesiae constitutione et juribus ad eam pertinentibus

§. 54.

Materiae conspectus.

Dum jam ad jura ecclesiae interna convertimur, primo illa explicanda se nobis offerunt, quae ad constitutionem ipsius (§. 7) proxime referuntur. Constitutio ecclesiae quoad essentialia a Christo determinata est (§ 22); at successu temporis auctoritate ecclesiastica multa alia non tam adjecta sunt, quam potius ex indole primigeniae institutionis accreverunt. Quoniam constitutio ecclesiae non est, nisi illa ipsius formatio, qua ex variis nembris organice dispositis constat; ideo in hoc libro de diversis statibus seu partibus, ex quibus ecclesia coalescit, disserendum venit. Et quidem exordiri juvat a statu ecclesiae communi seu laicali. Nam laici, cum per baptisma facti sint *de corpore ecclesiae*[1], ideoque in sensu latissimo personae *ecclesiasticae* dici possint, peculiarem statum efficiunt, cui certa tum jura tum officia inhaerent. Deinde res erit nobis de statu clericali; nam clerici qua personae *ecclesiasticae* in sensu strictiori pariter constituunt statum specialem et distinctum. Inter clericos denuo sunt, qui certa munera publica gerunt in ecclesia, proptereaque sunt personae *ecclesiasticae* in sensu strictissimo, constituentes *statum ecclesiasticum in specie.* Hic porro status magitratuum ecclesiasticorum duplici respectu considerari potest: vel uti in se est, abstrahendo a gradibus hierarchicis, vel cum respectu ad hos gradus. Hinc hosce tractatus habebimus:

I. De statu ecclesiae communi seu laicali.

II. De statu clericali.

III. De statu ecclesiastico eximie tali in se spectato, seu de beneficiis ecclesiasticis.

IV. De eodem statu eccles. relative ad gradus hierarchicos. His adjungitur

V. De statu religioso, qui ex observantia consiliorum evangelicorum exsurgit et laicos simul ac clericos continet.

VI. Cum ecclesia sit societas non simplex, sed composita (§ 27), etiam de institutis in ea existentibus quaedem observari opus erit.

Quibus omnibus explicatis, jura ad ecclesiae constitutionem pertinentia in claro posita adparebunt.

SECTIO I.

De statu ecclesiae communi seu laicali.

§. 55.

De ingressu in ecclesiam per baptisma.

Duo heic sunt pertractanda. Quaeritur enim 1°, qua ratione quis laicus et de corpore ecclesiae efficiatur? 2° Quaenam sint laicorum tum jura tum obligationes? Ad primum dicendum: *infideles* fieri laicos et de corpore ecclesiae per baptismum; haereticos autem et schismaticos per reditum et voluntariam subjectionem ad ecclesiam. Itaque res nobis erit 1° de baptismo, seu de ingressu in ecclesiam; 2do de aberrantium regressu ad eandem.

Quoad baptismum haec potissimum ad jus canonicum spectant:

Baptismus jauna ad ecclesiam,

1. *Baptismus est via ad ecclesiam.* „Hoc sacramentum (ait Catechism. Rom.) veluti janua est, qua in christianae vitae societatem ingredimur.“ „Per ipsum enim (verba sunt Concilii Florentini) membra Christi ac de corpore efficimur ecclesiae.“

ad jura societatis eccl.

2. Baptismus *unicum est medium*, quo homo originario capax efficitur jurium ex societate ecclesistica redundantium. Etenim valide[1]) baptizatus omnia jura et privilegia christiani nominis participat et vicissim etiam legibus ecclesiae subjicitur.

---

[1]) Baptisma dubie validum generatim quidem iterari oportet, sed etiam sequens regula attendenda est: „Et certe de illo, qui natus de christianis parentibus, et inter christianos est fideliter conversatus, tam violenter praesumitur, quod fuerit baptizatus, ut haec praesumtio pro certitudine sit habenda, donec evidentissimis fositan argumentis contrarium probaretur.“ c. 3. X. de presb. non baptiz. (III. 43.) in fin.

3. Ad *valorem* baptismi, praeter legitimam materiam et formam uniendam seu applicandam ab eodem ministro et erga idem subjectum, requiritur debita intentio: scilicet in conferente saltem *virtualis*, in suscipiente, si est adultus, saltem *habitualis*, in infantibus autem et perpetuo amentibus etiam *interpretativa* patrocinatur. Baptismi valor.

4. *Minister* baptismi *ordinarius* est sacerdos; *extraordinarius* et *solemnitatis* est diaconus; denique minister *extraordinarius* et *necessitatis* est quilibet homo ratione utens. Minister.

5. *Locus* baptismi olim erat baptisterium prope ecclesiam, hodie est ecclesia, nisi qua necessitas facere secus cogit. [2]) Baptismi domi collati jam antiquis legibus improbantur. Novo etiam jure cautum est, ut a suo quisque parocho, vel de ipsius licentia ab alio sacerdote, in *ecclesia* baptizetur, nisi aliud postulet vel necessitas, vel magna dignitas ejus, qui baptismum suscipere debet. Locus.

6. In conferendo baptismo adsunt *patrini* (sponsores, fidejussores, susceptores), sed unus tantum adhibendus est, aut ad summum vir unus, unaque mulier; munus hoc committi non debet, nisi ei, qui sit catholicus, et sana doctrina, bonisque moribus imbutus, maximeque convenit, eundem saltem puberem et confirmatum esse. [3]) Patrini.

7) *Subjectum* baptismi est omnis homo vivens nondum baptizatus. Sed notandum est discrimen inter infantes et adultos, itemque inter fidelium et infidelium infantes. Subjectum.

a. Infantes *fidelium* a parentibus indiscriminatim ad baptismum deferri oportet, idque, uti praescribit Rituale Romanum, „quamprimum fieri poterit". (de baptiz. parvulis.) In qua re penes episcopos stat, terminum exactius definire. [4]) Ecclesia vero insuper statuit, ut Infantes fidelium.

---

[2]) Cfr. Rit. Rom. Devoti t. 2. n. 34. Conc. prov. Vienn. (1858) pag. 84. baptismos domesticos ad tempus tolerandos esse edixit „iis in locis, ubi ejusmodi consuetudo diuturno usu invaluit, nec facile tolli potest." Similiter Conc. Prag. decrevit. Conc. prov. Colon. et Strigon. declarant, optandum esse usum, in ecclesia baptizandi; Colocens e domi baptizare non permittit, nisi ex dispensatione episcopi.

[3]) Conc. Trid. sess. 24. c. 2. de ref. matr. Rit. Rom. tit. de Patrinis.

[4]) Concilium prov. Vienn. praefigit biduum, Colon. triduum. Infantes baptizari vel ipsae leges saeculares, imo et guberniorum acatholicorum praecipiunt. In Imperio Austr. hoc idem lege dd. 16. Aug. 1852 quoad omnes cultus christianos receptos injunctum fuit.

omnes liberi, ex matrimoniis mixtis procreati, catholico ritu baptizentur et in catholica religione instituantur. Haec tamen ecclesiae lex per leges civiles contrarias ubique fere ad irritum redigitur.[5])

Infantes infidelium.

b. Quoad infantes (i. e. usu rationis nondum pollentes) *Judaeorum* et quorumlibet *infidelium*, ecclesia cum s. Thoma docet et statuit, eos invitis ipsorum parentibus non esse baptizandos, tum quia hoc esset contra justitiam naturalem (tales enim pueri secundum jus naturae sunt sub cura parentum), tum quia esset periculosum ex eo, quod de facili ad infidelitatem redirent propter naturalem affectum ad parentes.[6]) Duo tantum casus a Bened. XIV. excipiuntur, quibus nempe tales infantes repugnantibus etiam parentibus a quolibet ad baptismum afferri et aqua

---

[5]) Pro imperio Austr. lege dd. 25. Maj. 1868 haec statuuntur: a. Infantes legitimi, aut qui pares habentur legitimis, sequuntur religionem parentum, si hi eidem cultui sint addicti. Quantum ad matrimonia mixta, infantes pueri sequuntur religionem patris, religionem matris puellae. Possunt tamen conjuges sive ante sive post contractionem matrimonii pacto determinare, ut contrarium sit servandum, vel ut omnes liberi aut patris aut matris religionem sequi debeant. Sed hoc pactum deinceps mutare possunt quoad infantes, septennium nondum egressos. Item uno conjuge defuncto alter superstes religionem infantium, qui septennium nondum compleverunt, potest mutare vi ordin. ministri pro Cultu 18. Oct. 1872. b. Illegitimi matris religionem sequuntur. Et hoc quidem etiam contra matris voluntatem. Vering, Arch. t. 24. p. 20. seq. c. Casu, quo nulla ex dictis determinationibus locum habet, ille, ad quem spectat jus infantem educandi, religionem ipsius determinare potest. d. Litterae reversales super educatione et institutione liberorum in certa quadam religione, ministris hujus religionis traditae, omni effectu carent (i. e. vim pro foro civili non habent). — Territoria Germaniae quod attinet, conjuges mixtae religionis de religiosa prolis educatione vel omnino vetantur pacisci, vel ejusmodi pactum mutuo eorum consensu solvi potest; denique in omnibus casibus paciscentes civiliter nunquam obligantur erga ecclesiam. Quin potius ipsis legibus civilibus ubique definitum est, in quanam religione soboles, ex matrimoniis mixtis procreata, educari debeat. Sic in regno Bavariae educatio juxta religionem parentum discernenda est. In regno Borussiae et Saxoniae, in Nassavia etc. educatio religiosa prorsus pendet a religione patris; item hoc viget in regno Würtemberg etc. nisi parentes de hac re inter se convenerint, in M. Ducatu Badensi patri legitimo competit, religionem prolium determinare.

[6]) Ita s. Thomas in Summa II. 3. Q. 68. art. 10. et alibi. — Cfr. Const. Benedicti XIV. „Probe te“ (1751. p. 247 ejus Bullar. ed. Luxemb.) nec non Const. „Postremo mense“ (1747 p, 110. l. c.) ubi de baptismo Hebraeorum, tum infantium, tum adultorum late agitur.

baptismali ablui possunt. Prior est, quando ejusmodi pueri in extremo mortis discrimine constituti sunt; alter, quando forte evenerit, ut parvulus a patre Judaeo relictus aut destitutus inveniatur; nam hoc casu Judaeus patria suo potestate propter istam destitutionem excidit. — Quodsi quaedam Judaica proles in aetate infantili non consentientibus parentibus vel tutoribus baptizata fuerit, baptismus, quamvis illicite collatus, validus tamen est, et consequenter quoad omnia effectus suos sortiri debet. Hinc ejusmodi infantes a parentum infidelium consortio sunt separandi aut recuperandi, tradendique Christi fidelibus, ut ab his pie sancteque informentur. Casu, quo pater ex judaica perfidia ad fidem christianam conversus est, potest is filium suum infantem vel impuberem, Judaea matre licet dissentiente, aquis lustralibus offerre. Verum et matri fidem christianam amplexae haec eadem potestas competit, quantumvis pater in Judaismo perseverans contradicat.[7]) Praeterea ejusmodi ad baptismum afferendi jus ad tutores pertransit, illiusque paternus quoque avus particeps est, qui secundum opinionem a tribunalibus Romanis pluries confirmatam nepotem infantem vel impuberem sanctae religioni christianae valide offert, etiamsi vel pater vel mater aut etiam uterque in Judaismo permanens contradicat. Imo etiam aviae paternae (in Constitut. „Probe te") asseritur jus afferendi ad baptismum infantes Judaeos ex filio praemortuo nepotes.[8]) — Denique regula, nullam prolem invitis parentibus a ministris catholicis baptizandam esse, ad haereticos quoque et schismaticos sese exporrigit.[9])

---

[7]) Ratio a Bened. XIV. allata est haec: In favorem fidei christianae judicium matris christianae anteponi oportere patriae potestati, istumque favorem tanti ponderis esse, ut patriae potestati longe praevaleat. c. 2. X. de convers. infidel. (III. 33; Greg. IX.); c. 10. C. 28. qu. 1. (Concil. Tolet. IV. a. 633).

[8]) Cur avo et aviae jus tam amplum vindicetur, ex eo resultat, quod juxta jus civile Rom. etiam avus paternus et avia paterna sub appellatione parentum veniunt, et quia in re, ubi agitur de salute aeterna, pariter favor fidei christianae ab ecclesia respicitur. Eam rem tam clare quam solide, sed et copiosissime pertractavit Bened. XIV. in citatis duabus Constitut.

[9]) Josephus II. (12. April 1787) prohibuit, ne qui infans Judaicae gentis, excepto unico casu, quod ille expositus, derelictus et projectus reperiatur, invitis parentibus a quocunque baptizetur, inflicta in transgressores poena mille aureorum, aut carceris sex mensium, eo casu non excepto, quo baptismus imminente mortis periculo fuerit collatus. Poena 1000 aureorum pro hoc casu jam constituta fuit a. P. Julio III., licet non eadem extensione.

Adulti.

c. *Adulti* ad baptismum tunc admitti possunt, cum rite praeparati sunt et rectis motivis inducti sponte et libere baptismum implorant.[10]) Adulti regulariter illi censentur, qui septennium compleverunt, eaque aetas legitima reputatur, ut quis proprio motu ad baptismum admittatur. *Regulariter*, inquam; nam potest contingere, ut baptismi petitor etiam non completo septennio praeditus sit sufficiente ratione, ideoque baptizandus, licet reluctantibus parentibus. Vice versa etiam de illo, qui septennium jam complevit, dubitari potest, an doli capax existat, aut in fide satis instructus sit. Quomodocumque vero petitoris capacitas anceps sit et incerta, sacramentum semper est differendum, puer vero apud christianos retinendus, nec parentibus Judaeis aut gentilibus tradendus, casu nempe, quod spes solida conversionis affulgeat. Ratio, cur licet obstante potestate patria, infantes usu rationis capaces solo ipsorum consensu baptizari possint, est, quia lex divina baptismi patriae potestati longe praevalet. — Sed unusquisque *sua sponte* et *libere* baptismum implorare debet, quia ut ait s. Augustinus[11]) ad fidem nullus cogendus est invitus[12]), et concilium Toletanum IV. relate ad Judaeos praecipit: „Nemini deinceps ad credendum vim inferri . . . non enim tales inviti salvandi sunt, sed volentes.“[13]) Item Clemens III. principium pronuntiavit: „Christi fidem habere non creditur, qui ad Christianorum baptisma non spontaneus, sed invitus cogitur pervenire.“[14]) Huic principio etiam praxis conformis est, qua illi filii Judaeorum ad religionem catholicam transeuntium, qui usu rationis pollent, suasione tantummodo ad baptismum inducuntur, minime vero vi et coactione impelluntur.[15]) — *Motiva* denique baptizari volentium

---

[10]) Rituale rom.: Si quis adultus sit baptizandus, debet prius secundum apostolicam regulam in christiana fide ac sanctis moribus diligenter instrui et per aliquot dies in operibus pietatis exerceri, ejusque voluntas et propositum saepius explorari, et nonnisi sciens et volens probeque instructus baptizari. De baptismo adult.

[11]) Can. 33. C. 23. qu. 5.

[12]) Idem s. August. ep. ad Vincent. 48: „Neminem ad unitatem Christi esse cogendum.“ c. 3. §. 1. C. 23. q. 6.

[13]) c. 5. Dist. 45.

[14]) c. 9. Sicut Judaei. X. (V. 6). Cfr. c. 3. D. 45. (Greg. M.)

[15]) Illicitum quidem est, cogere infideles ad fidem christianam suscipiendam; sed non absolute prohibetur, commodorum temporalium promissione voluntatem eorum proniorem reddere. Nam licet tales, prout observat Gregor. M. epist. V. 8., non prorsus sincera fide ecclesiae addicantur, eorum tamen posteri in fide christiana educandi spem multu laetiorem praebent.

exploranda esse, tum per se liquet, tum a Bened. XIV. in cit. Constitut. „Postremo mense" gravissime inculcatur.[16])

§. 56.

Reditus acatholicorum ad ecclesiam catholicam.

1. Illi, qui ob apostasiam, haeresim seu schisma ab ecclesiae sinu avulsi sunt, communioni fidelium et Sacramentis restitui possunt, si prona et spontanea voluntate reconciliationem petant, et reliqua, quae in hunc finem requiruntur, praestent. Praeprimis, cum sat bene instructi et examinati in proposito persistunt, haeresim et schisma abjurare necnon professionem fidei emittere tenentur. Hos actus coram ecclesia et modo ab ea praescripto peragi opus est.[1]) Omnes autem, de quibus, re diligenter investigata, probabilis dubitatio est, an baptizati fuerint, vel an rite id factum sit, sub conditione baptizentur. Illi autem, de quibus constat, quod in ipsorum baptismo debita materia et forma non sit servata, absolute baptizandi sunt; ubi vero debita forma et materia servata est, omissa tantum suppleantur, nisi aliter episcopo videatur, ad quem generatim dubium de baptismo referendum est.[2]) Tunc ille haereticus, de cujus baptismi valore

Principia ecclesiastica quoad reditum.

---

[16]) Leges civiles nihil plerumque de aetate eorum statuunt, qui ex infidelitate ad ecclesiam convertuntur, aut si quid statuant, aetatem nonnihil majorem requirunt. Ex lege nostra nuperrima, sic dicta interconfessionali, aetas 14 annorum pro libera religionis optione requiritur. Ex artic. 16 ejusdem legis priores omnes ordinationes et normae quantum ad aetatem recipiendorum ex Judaismo abrogatae censendae sunt.

[1]) Pontificale Rom. Ordo ad reconciliandum apostatam, schismaticum vel haereticum

[2]) Rituale Rom. De baptismo adultorum N. 16.— En desuper duo decreta Congregationis Romanae et universalis Inquisitionis: a) 21. Sept. 1853. „Rongeanos, de quibus sermo est in epistola episcopi, baptizatos quoad matrimonii validitatem considerandos esse sicut alios haereticos, non baptizatos vero sicut Judaeos vel infideles, idque independenter a civili potestate." Angelus Argenti S. R. etc. b) 17. Nov. 1830. „An Calvinistae et Lutherani in illis partibus degentes, quorum baptisma dubium et suspectum est, infideles habendi sint ita, ut inter eos et Catholicos disparitatis impedimentum dirimens adesse censeatur? R. 1mo. Quoad haereticos, quorum sectae ritualia praescribunt collationem baptismi absque necessario usu materiae et formae essentialis, debet examinari casus particularis. Quoad alios, qui juxta eorum ritualia baptizant valide, validum censendum

non est dubium, aut qui nonnisi sub conditione baptizatus fuit, sacramentaliter absolvitur a censuris simul et a peccatis: conditionate baptizatus absolvitur sub conditione: Si indiges. In quibusdam casibus, e. gr. ubi tales in ecclesiae sinum redeunt, qui in ea nati atque criminose in haeresin, schisma etc. prolapsi sunt, absolutio pro foro externo quoque praescribi potest. Et tunc ea forma absolvendi, quae a superiore praecepta est, omnino servanda est. Quoad eos autem, qui in haeresi nati ad ecclesiae gremium revertuntur, absolutio pro foro externo [3]) in aliquibus dioecesibus omittitur et pro foro tantum sacramentali impertitur.

Sanctiones legum civilium.

2. Ubi plures religiones vigent, ibi gubernia civilia transitum ab una ad aliam peculiaribus legibus definire solent. Status pares reditum ad ecclesiam ac defectionem ab ipsa eadem aestimatione metiendam esse putant; ex quo tamen fit, ut per ejusmodi leges principia catholica crebro laedantur, eoquod, quae ceteris religionibus conveniunt, saepe doctrinae catholicae repugnent. Ceterum leges civiles ad haec ferme redeunt:

a) *Apostasia* seu defectio *externa* a *christiana* religione sicuti in jure canonico inter maxima crimina recensetur, ita plane

---

est baptisma. Quodsi dubium persistit etiam in primo casu, censendum est validum baptisma in ordine ad validitatem matrmonii. 2 do. Si autem certe cognoscatur nullum baptisma ex consuetudine actuali illius sectae, nullum est matrimonium. — Eadem die et feria Ss. D. N. Gregorius div. providentia P. XVI. . . . resolutionem praedictam ab Eminentissimis datam adprobavit.“ Angelus Argenti S. R. etc. (S. Rit. Congreg. decreta authentica. Romae et Leodii 1851. p. 205.)

[3]) Rituale Rom. De absolutione in foro exteriori. — Ratio et fundamentum, cur absolutio isthaec pro foro externo in pluribus locis omittitur, inter alia procul dubio in eo quaeri debet, quod in nostris regionibus jam nemo ob haeresim in jus vocatur, quem constat pro foro interno reconciliatum esse cum ecclesia. Nam juxta declarationem S. C. Conc. „potest judex eccl. absolutionem in foro conscientiae datam etiam pro foro exteriori ratam habere, nisi hoc redundet in praejudicium partis.“ In Compsana 14. Jun. 1591 et pluribus aliis apud Ferrar. sub v. Excommunicatio, art. VIII. — Vid. Manuale Brixin. (1855) pag. 234 seqq. — Ast probabilius protestantes ad ecclesiae gremium redeuntes omnino etiam pro foro externo absolvendi sunt. Nam s. Congr. de propaganda fide ad quaestionem cujusdam episcopi nostrae Germaniae respondit: Si agatur de haeretico publico, necesse esse, ut in danda illi reconciliatione ritus adhibeatur, qui in Rituali Romano praescribitur, quique aliquam praesefert publicitatem. Vid. in append, facultates quinquenn. N. IV. not. 1.

per leges Imperii Germ. prohibita fuit, nec hodie in aliquibus locis in jure civili conceditur.[4])

b) Transitus ad alias religionis receptas plerumque conceditur, sed restringi solet tum ad certam aetatem[5]), tum ad quasdam solemnitates seu modos[6]), quos in transitu observari oportet.

c) Deficientes sive a fide catholica, sive ab omni fide christiana in jure canonico censentur societati catholicae *ex parte* extranei, quandoquidem partim ab ea semet sejunxerunt et excommunicationi obnoxios se reddiderunt, partim tamen non soluti sunt ab obligatione redeundi, neque exemti a cura et potestate ecclesiae

---

[4]) In Imperio Austriaco usque ad novissimum tempus filius ob religionem christianam abjectam exhaereditari potuit (C. A. C. § 768); similiter qui christianum ad apostasiam inducere, aut sectam christinae religioni adversam propagare conatus fuerit, criminis reus (§ 122. C. crim.) declaratus est. Sed hae determinationes in lege, sic dicta interconfessionali (art. 7) penitus abrogatae sunt. In regnis Borussiae et Saxoniae, itemque in M. Ducatu Badensi defectio a christianismo pariter legibus conceditur. Jus civile Galliae quoque, cum de hac re nil contineat, apostatas impunitos esse sinit.

[5]) Lex interconfess. Austr. unicuique, aetatem annorum 14 egresso, facultatem concedit, religionem mutandi, eumque in hoc suo jure prosequendo a judice tuendum esse edicit. Excipitur vero casus, quo aliquis in tali mentis statu versatur, qui liberam determinationem excludit. Eandem aetatem praescribunt leges Borussiae, Würtembergicae, Oldenburg etc. Aetas 16 annor. requiritur in M. Ducatu Badens (9. Oct. 1860), 21 annorum in Bavaria.

[6]) Vi leg. interconfess. (art. 6) in Austria aliud non praescribitur, nisi ut egrediens magistratum politicum de suo egressu ex ecclesia vel societate ecclesiastica certiorem reddat; magistratus deinceps ministro religionis derelictae rem denuntiare debet. Ingressum vero in ecclesiam vel religiosam societatem de novo electam proselyta in persona ministro hujus religionis declaret necesse est. Vi ordinat. ministri pro cultu (18. Jan. 1869) egressio denuntiari debet vel apud capitaneum circuli vel apud magistratum urbis, si haec propria habeat statuta. Si dubium fundatum obverseretur circa identitatem personae egredientis, vel an haec annum 14. reapse compleverit, denique an ipsa in tali animi statu existat, qui ad egressum requiritur, magistratus politicus de his examen instituere debet. Lex civilis non impedit transitum de uno ritu catholico ad alium in Gallicia (Ordin. ministri pro cultu 7. Febr. 1870); sed hoc intelligi tantum debet de facultate deserendi ritum alterum catholicum, quin tamen superiores eccles. alterius ritus ipsum teneantur recipere. Si non recipiatur, taliter egressus illis accensetur, qui nullam religionem profitentur. —. In Borussia transitus fieri potest, quin praecesserit declaratio egressus ex altera religione. In Bavaria autem ejusmodi declaratio requiritur. Schulte, Lehrbuch p. 327.

eosdem emendandi. Attamen leges civiles hujusmodi desertores, uti penitus ab ecclesia separatos considerant, et ab omnibus vinculis absolutos, quibus antea ecclesiae erant obstricti. Sed mutatio religionis ab uno alterove parente vel ab utroque facta etiam quoad prolis educationem certos effectus operatur a legibus civilibus determinatos.[7])

§. 57.

De juribus laicorum.

Itaque omnes baptizati et actu ad ecclesiae corpus pertinentes sunt personae ecclesiasticae in sensu latissimo et constituunt illud sacerdotium internum et invisibile, de quo s. Petrus: „Vos autem", inquit, „genus electum, *regale sacerdotium*, gens sancta, populus acquisitionis."[1]) Hinc laicis quoque propter signaculum fidei et intimam cum ecclesia, et mediante ecclesia, cum Christo connexionem eximiae praerogativae et jura quaedam singularia competunt. Haec laicorum jura ad duplicem classem revocari possunt.

---

7) Sic in lege interconfess. Austriaca (art. 5) quoad transeuntes statuitur: „Per mutationem religionis exstinguuntur omnia jura socialia ecclesiae vel religiosae societatis derelictae relate ad hominem egressum ex ipsa, et vice versa etiam hujus jura in relatione ad illam." Quoad liberos infantes (art. 2) haec sancita sunt: „In casu, quo alteruter parentum, aut uterque, aut mater illegitima religionem mutat, liberi jam nati, et septennium nondum egressi, quoad religionem ab ipsis amplectendam, sine ullo respectu ad pactum ante mutationem religionis initum perinde sunt tractandi, ac si demum post mutationem religionis, a parentibus vel a matre illegitima factam, nati essent." Ergo non solum proles nascitura, sed etiam jam nata (ante completum septennium) in religione recens a parente electa educanda est. Pueri vero et puellae, septennio majores, relinqui debent in sua religione usque ad annum 14., quo completo religionem, quam voluerint, amplecti possunt.

1) I. Petr. 2, 9. — Inde explicatur, cur scriptores antiqui laicos quoque gradibus hierarchicis adnumeraverint. Ita Eusebius (Demonstr. Evang. l. 7. c. 3.) tres gradus ordinum hierarchicorum recenset: Praefectos; baptizatos et catechumenos. S. Hieron. in cap. 19. Isai. quinque gradus enumerat· Episcopos, Presbyteros, diaconos, fideles et catechumenos. Vid. Schöpf K.-R. tom. 4. § 258. N. 1. — Caeterum ex theol. dogm. notum est, catechumenos non esse de corpore, sed de anima ecclesiae. Cfr. Bellarmin. de eccl. milit. c. 2. — S. Augustin. tract. in Joann. 11. „Quod signum crucis habent in fronte catechu-

1. Cum laici in sua relatione ad clerum seu ad hierarchiam in sensu proprio ecclesiam discentem, sanctificandam et regendam constituant, de jure[2]) a rectoribus ecclesiae et sacerdotibus sibi praepositis exigere possunt, ut triplex ecclesiae potestas, in salutem animarum et in aedificationem corporis Christi a divino Salvatore instituta, rite administretur, sicque commoda spiritualia ubertim in fideles redundent.[3]) In specie jus habent: Laici potestatem eccles. dupliciter participant: 1. passive;

a) ut doctrinam Christi rite edoceantur et pericula fidei, quoad fieri potest, procul arceantur;

b) ut sacramenta sibi fideliter administrentur, et sacramentalibus quoque non defraudentur;

c) ut ad statum clericalem vel religiosum sibi aditus pateat;

d) ut in rebus litigiosis praesidium judiciorum eccles. implorare ipsis liberum sit;

e) ut generatim illorum jurium participes efficiantur, quae ex actuali communione ecclesiae promanant, e. g. juris sepulturae ecclesiasticae.

2. Verum etiam active vi sacerdotii interni in exercitium potestatis ecclesiasticae influunt et remotius saltem suas partes conferunt.[4]) Et quidem 2. active.

a) respectu *magisterii* non solum magistri et literati laici scientias theologicas excolere, in earum formationem influxum habere, infideles et haereticos scriptis suis convincere et veritates fidei catholicae tueri possunt, sed etiam unusquisque paterfamilias domi suae, ut ait s. Chrysostomus, quasi episcopi munere fungitur; quin et ipsi mulieri, licet in ecclesia tacere jubeatur[5]), fidem animis filiorum instillare incumbit, prout etiam ex more antiquae ecclesiae catechumenae honestis mulieribus informandae tradebantur.[6])

Attamen laicis sub comminatione poenarum ecclesiasticarum interdictum est praedicare[7]), nec non cum haereticis et maxime cum illis, qui magistri sunt erroris et valde pertinaces in errore

---

meni, jam de domo magna sunt, sed fiant ex servis filii. Non enim nihil sunt, qui jam ad domum magnam pertinent."

[2]) Phillips. I. § 33.

[3]) In regno gratiae fideles nulla quidem jura habent relate ad Deum, sed aliud obtinet respectu ad superiores ecclesiasticos.

[4]) Walter K.-R. § 21.

[5]) I. Cor. 14, 34.

[6]) Constit. Apost. III. c. 16.

Ferraris sub voce Laicus et Fides.

suo defendendo, de mysteriis fidei disputare[8]); suis tamen limitationibus multis haec posterior prohibitio non caret. Nam haec disputatio in casu necessitatis aut evidentis utilitatis laicis doctis permittitur.[9])

b) Relatio laicorum ad sacrum ecclesiae *ministerium* in eo sese manifestat, ut precibus, quas fundunt pro salute ecclesiae, pro ordinandis, pro peccatorum conversione, non solum ecclesiam, juvent, sed et quoddam sacrificii genus offerant, atque tali ratione unusquisque liturgiam publicam quodammodo intra animum suum imitetur tum oratione, tum ceteris omnibus actibus Deo consecratis. Id quod Catechismus Rom. praeclare ita exprimit: „Fide, quae charitate inflammatur, in altari mentis suae spirituales Deo hostias immolant; quo in genere omnes bonae et honestae actiones, quas ad Dei gloriam referunt, numerandae sunt.“ Quin et in offerendo Missae sacrificio, non obstante quod actio externa et consecratio a solo sacerdote peragitur, revera offerunt et in oblatione incruenti sacrificii cooperantur.[10])

Verumtamen (ita pergimus cum praelaudato Ferraris) laici non possunt sacrificare, nec absolvere et ligare. Et si laicus, vel clericus non sacerdos, attentaret absolvere, nulla esset absolutio, non obstante errore communi. Laici non possunt exercere ministerium minorum ordinum neque inservire ministris in altari, nisi ex quadam ecclesiae conniventia et cum restrictione. Porro sub specie panis tantum possunt communicare.[11]) Item non a se, sed a sacerdotibus, debent Eucharistiam sumere, excepto tamen, juxta plurimos probabilistas, mortis articulo. Dum divina celebrantur, non debent inter canonicos et alios ecclesiae praebendatos in choro stare vel sedere, sed eorum loca in ecclesia debent esse

---

[8]) Haec prohibitio non solum comprehendit disputationem fidei dubitativam, quae nimirum fit animo impugnandi aliquem fidei articulum, sed et confirmativam, qua quis dogma catholicum adversus haereticum defendit.

[9]) Pirhing ad tit. 7. libri V.

[10]) Conc. Trid. sess. XXII. de sacrif. Missae c. 1. expresse dicitur, Christum ab ecclesia sacerdotum ministerio divino Patri offerri. Hinc sacerdos offerens non solum Christi vices explet, sed est simul fidelium caput, qui cum illo conjuncti hoc augustum sacrificium litant. Quod etiam in Offertorio exprimitur per numerum pluralem Offerimus et per verba Meum ac vestrum sacrificium V. Kössing: Liturg. Vorlesungen über d. h. Messe. p. 406.

[11]) Concil. Constantiense sess. 13. c. 1. — Conc. Trident. sess. XXI. can. 1. et 2.

distincta et separata a locis canonicorum et ministrorum divinis inservientium. Laici non possunt ss. reliquias, neque vasa sacra tangere, neque illa abluere.

c) In multis etiam, quae ad *disciplinam* ecclesiae pertinent, laici cooperari permittuntur. Ejus rei argumentum est admissio laicorum ad Concilia [12]), institutum testium synodalium, participatio laicorum in administrando peculio ecclesiastico et in provisione beneficiorum. [13]) Imo principibus christianis vel ampliores favores conceduntur, praesertim cum res ecclesiasticae in ipsorum ditione rite ordinatae et compositae existunt.

Ast laici eligere non possunt ad dignitates et praelaturas ecclesiasticas, neque ad easdem eligi, quia iidem prorsus incapaces sunt tum beneficii tum juris spiritualis cujuslibet exercendi, nisi ex speciali Papae commissione jurisdictio illis delegetur. Porro laici etiam patroni non possunt *conferre* clericis beneficia aliasque ecclesias, sed possunt ad ea praesentare, si habent jus. Et si concedunt sine licentia episcopi, nulla est concessio. Laicus nullam habet potestatem in personas et res eccles., et spiritualia negotia pertractare non debet. [14]) Laici non possunt frequentare monasteria monialium, alias excommunicationi subduntur. Neque possunt esse socii visitatoris in ingressu clausurae monialium. [15])

Caeterum cum reliqua laicorum jura per varios juris canonici tractatus disperguntur, necesse non est, ut uno hoc loco colligantur. Neque est, cur eorum officiis hic immoremur, quippe quae in Theologia morali ex professo pertractantur.

---

[12]) S. Cypriani epist. 11. 13. 66. 71. 124. edit. Baluze. Vid. Hefele: Concil. Geschichte. I. p. 16. et 21. De jure et modo, quo laici in Conciliis participare possunt, suo loco sermo erit.

[13]) Principium in hac re idem semper fuit, sed modus varius. Sive populi acclamatio, sive patroni praesentatio, sive communicata cum regnantibus consilia in usu fuerint vel sint, eadem semper idea subest. Walter K.-R. § 21. n. 5.

[14]) Vid. supra § 35. not. 2.

[15]) Constit. Gregor. XIII. „Dubiis“. — S. Congreg. Episc. et Regul. 20. Nov. 1601. — Ferraris l. c.

SECTIO II.

De statu clericali.

CAPUT I.

De aditu ad statum clericalem seu de ordinatione.

§. 58.

Generalia de sacramento ordinis.

Janua, quae ducit ad statum clericalem seu sacerdotium externum, est ordinis sacramentum, quo baptizati, ad hoc specialiter electi, a coetu credentium ad exercendam potestatem ecclesiasticam separantur, novoque signaculo servitio Dei proximius addicuntur, ita, ut omnimode pars Domini fiant, sicut Dominus ipsorum pars et haereditas efficitur.[1])

Ordo. 1. Sumitur vero ordinis nomen dupliciter: 1º pro solemni inauguratione, per quam s. potestas confertur, quaeque a Latinis ordinatio[2]), a Graecis *χειροτονία* vel *χειροθεσία* vocatur; 2º pro officio et gradu per ordinationem obtento, in quo sensu plures

---

[1]) Nomen cleri s. Augustinus (Comment. in Ps. 47.) exinde ortum esse putat, quod Mathias sorte ad apostolatum evectus est, S. Hieronymus ad Nepotian. (c. 5. C. 12. qu. 1.) „Propterea," ait „vocantur clerici, vel quia de sorte sunt Domini, vel quia Dominus sors, id est pars, clericorum est." Patet utramque hujus nominis explicationem proprie in idem recidere. Clerici enim sunt tum specialiter electi, tum arctius Deo addicti. Hinc s. Hieron. (c. 7. l. c.) scribit: Clerici, id est sorte electi. Omnes enim Deus in suos elegit.

[2]) Ordinatio apud Romanos, ait Calepinus, erat magistratuum creatio, eorundemque per provincias dispositio. Sueton. in Domit. c. 4. Hoc vocabulum traductum ad res eccles., in primaeva ecclesia tum clericorum inaugurationem, tum eorum ad sacrum officium deputationem denotavit. Tunc enim temporis, quia ordinationes absolutae, i. e. quae non intuitu muneris cujusdam fiebant, vetabantur (c. 1. D. 70.), utrumque eodem actu conjunctim occurrebat, scil. sacra ordinatio et officii eccles. injunctio. Hodie tamen in sola episcoporum ordinatione vetus disciplina servatur. — Caeterum vox ordinare jam pridem de solo ritu ordinationis usurpata est. Epist. Firmiliani ad s. Cyprian. (75. a. 256).

ordines distinguuntur. Ecclesia nimirum catholica, manifestis s. scripturae testimoniis insistens ordinem seu ordinationem sacramentis a Christo institutis accenset, et docet, episcopis vim quandam spiritualis generationis competere, per quam ritu peculiari externo ministros ecclesiae, communicando iisdem Spiritum s., valeant procreare.[3]) Quia vero divina res est tam sancti sacerdotii ministerium, consentaneum fuit, ait concilium Trident.[4]), quo dignius et cum majori reverentia exerceri possit, ut in ecclesiae ordinatissima dispositione *plures* et *diversi* essent ministrorum ordines, qui sacerdoti ex officio deservirent, ita distributi, ut, qui jam clericali tonsura insigniti essent, per minores ad majores ascenderent. Cur plures ordines.

2. Igitur praeter sacerdotium sunt in ecclesia alii ordines majores et minores, per quos veluti per gradus quosdam in sacerdotium tenditur. Majores illud sibi proprium habent, ut lex continentiae ipsis annexa sit, per quam ordinati Deo et ecclesiae penitus consecrati, matrimonium et statum laicalem in perpetuum evitare tenentur. Olim etiam subdiaconatus ordinibus minoribus adnumerari consueverat. Sed saeculo 12mo ad finem vergente, cum lex coelibatus subdiaconis imposita esset, dictus ordo majoribus accenseri coepit, licet juxta sententiam nunc ferme communem auctoritate mere ecclesiastica constitutus sit. Hinc ad discernendos ordines divinitus institutos et sacramentales ab iis, qui sunt ecclesiasticae auctoritatis, alia partitio invaluit, qua ordines in hierarchicos et non hierarchicos dispescuntur[5]), seu illos, quibus ratio sacramenti certo competit, qui sunt, episcopatus, presbyteratus et diaconatus, atque illos, quibus character sacramentalis verosimilius abjudicari debet. Ordines majores et minores. Ordines hierarchici et non hierarchici.

3. Caeterum numerus ordinum certitudine fidei non est definitus, quod et de quaestione valet quibusnam ordinibus dignitas sacramenti competat. Ordinum numerum quod attinet, tota res ab eo pendet, quid tum de tonsura clericali, tum de ordinatione episcoporum sentiatur. Inprimis *tonsura* non est ordo, quia non confert speciale ministerium, sed est potius praeparatio ad ordi- Numerus ordinum. Tonsura non est ordo.

---

[3]) Vid. infra not. 17.
[4]) Sess. XXIII. cap. 2.
[5]) Bened. XIV. de syn. dioec. l. VIII. c. 10. n. 4.

Episcopatus est ordo distinctus et sacramentalis.

nes accipiendos [6]), seu initium et habilitatio ad ordines et ad clericatum, id quod etiam ex concilio Trident. [7]) colligitur. Econtra *episcopatus* non est mera extensio seu complementum presbyteratus, ut veteres scholastici [8]) tradiderunt, neque, ut aliqui dicunt, simplex deputatio ad quasdam functiones presbyteris in exercitium deduci interdictas, sed juxta sententiam hodie communiter receptam [9]) ordo a presbyteratu distinctus et sacramentalis. Haec sententia a) fundatur in s. Scriptura, in qua de ordinatione episcopi ita disseritur [10]), ut eadem tanquam sacramentum haud obscure adpareat; b) eruitur ex traditione usque ad theologos scholasticos non interrupta [11]); c) confirmatur ex ratione theologica, quae necessario sacramentum agnoscere debet, ubi cum materia et forma etiam gratia conjungitur [12]), ubi porro specialis potestas, nempe ordinandi et confirmandi, nec non distinctus et indelebilis character confertur, vi cujus potestas ordinis episcopalis nec amitti nec auferri potest (§ 24. 1. a.); d) fluit ex decisionibus dogmaticis Concilii Tritentini, quod docet: α) episcopos gradum eminentiorem supra presbyteros ideoque proprium ordinem tenere [13]) β) eosdem, eoquod potestatem confirmandi et ordinandi privative habeant, etiam ratione *ordinis*

---

[6]) Catech. rom. de Sacram. ord. n. 13.

[7]) Sess. XXIII. de reform. c. 6. et c. 10. ubi Concilium inter tonsuram et minores ordines manifeste distinguit.

[8]) S. Thomas P. 3. Q. 40. a. 5; s. Bonaventura in IV. Sentent. Dist. 24.

[9]) Episcopos esse presbyteris superiores, est dogma declaratum; episcopatum vero esse ordinem a presbyteratu distinctum rationemque Sacramenti participare, juxta Bellarminum (Disput. tom. 3. controv. 5. lib. 2. c. 2) est assertio certissima, quam defendunt Estius, Franc. Sylvius, Petavius, Thomassin., Habert, Tournely, Benedictus XIV. omnesque ferme hodie theologi. — Vid. S. Alphons. Theol. Mor. l. VI. n. 738. Phillips K.-R. I. p. 308. Perrone Compend. theol dogm. ed Bruxell. t. 2. p. 432. Furtner: Das Verhältniss der Bischofsweihe zum h. Sacramente des Ordo. München 1861. Cfr. Tübing. Quart.-Schrift, 1857. p. 637 seqq.

[10]) I. Tim. 4, 14; II. Tim. 1, 6.

[11]) Furtner l. c. p. 21—75, ubi testimonia traditionis exhibentur.

[12]) Not. 9. s. Ambros. lib. de sacerd. dign. c. 5; s. Greg. M. lib. VI. in I. Reg. c. 3: „Cornu ergo pleno sacerdotes unguntur, qui ad summum gradum perveniunt cum plenitudine gratiarum. „Idem l. IV. in I. Reg. c. 5.

[13]) Sess. XXIII. can. 7; cap. 4. Cfr. sess. XXIV. c. 1. de ref.: „in electione ejus, (episcopi) qui super omnes gradus constituitur."

presbyteris antecellere[14]); γ) sacram ordinationem esse sacramentum, per eamque dari Spiritum s., et proinde episcopos non frustra dicere: Accipe Spiritum sanctum.[15]) Ex quibus apparet, episcopatum tum distinctum ordinem tum sacramentum esse. Nec valet dicere cum scholasticis, omnes ordines ad ss. Eucharistiam referri, nihilque dari, quod Eucharistiae consecratione majus aut sublimius sit.[16]) Nam in ordinatione episcoporum reapse nova et specialis, etiam relate ad ss. altaris Sacramentum, potestas tribuitur, nempe constituendi hujus sacramenti ministros, simul et procreandi patres spirituales fidelium, dum hi, nempe sacerdotes, nonnisi filios spirituales per baptismum generare valent.[17])

4. Scholastici cum non paucis theologis et canonistis[18]) tam subdiaconatui quam ordinibus minoribus rationem sacramenti concedunt. Sed hodie fere omnes contrariae sententiae adstipulantur. Caeterum officia horum ordinum ex diaconatu, ad quem olim An omnes ordines sint sacramentales.

---

[14]) Sess. XXIII. can. 7; cap. 4.

[15]) Sess. cit. can. 3. 4.

[16]) S. Thomas p. 3. Supplem. qu. 40. a. 5. „Ordinatur omnis ordo ad Eucharistiae Sacramentum. Unde cum episcopus non habeat potestatem superiorem sacerdote, quantum ad hoc episcopatus non erit ordo.“ — Caeterum utramque sententiam ita conciliare student: Quatenus episcopatus consideratur relate ad principale sacrificium eucharisticum, non est ordo distinctus a presbyteratu; secus vero, si sumatur quoad particulares functiones episcopis proprias, ordinandi scil. et confirmandi, et relate ad hierarchiam eccles., juxta quam episcopi presbyteris superiores existunt. Ita Walter § 16 et jam Engel: Collegium juris can. l. I. tit. 11. n. 4. Ast hac distinctione nodus quaestionis, utrum ordine episcopali character sacramentalis imprimatur, nec ne, haud solvitur.

[17]) S. Epiphanius haeres. 75. n. 4. episcopatum et presbyteratum sic ad invicem comparat: *ἡ μὲν γάρ ἐστι πατέρων γεννητικὴ τάξις πατέρας γάρ γεννᾷ τῇ ἐκκλεσία, ἡ δὲ πατέρας μὴ δυναμένη γεννᾷν, διὰ τῆς τοῦ λούτρου παλιγγενεσίας τέκνα γεννᾷ τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐ μὲν πατέρας, ἢ διδασκάλους.* — Proinde vel octo ordines numerandi sunt, vel si numerus septenarius ex usu loquendi recepto retineatur, sub nomine sacerdotii duplex ordo distinctus intelligendus est. Ceterum summarium cap. 2. sess. 23. Conc. Trid. de septem ordinibus neminem perturbare debet, eoquod illud non statim, sed in posterioribus Concilii editionibus appositum, ideoque expers est auctoritatis, quae ipsimet concilio Trid. competit.

[18]) Barbosa: De officio episcopi. Part. III. alleg. 3. n. 21.

pertinebant, secreta sunt [19]), diaconisque nobiliora dumtaxat officia relicta.[20])

Finis ordinibus minoribus hodie praestitutus praecipue is est, ut per eosdem quasi per gradus ad sacerdotium ascendatur, et ordinandi sensim per varia exercitia ad illud praeparentur, Nam officia eisdem ordinibus alligata hodie, connivente ecclesia plerumque a laicis peragi solent, licet synodus Trident. pristini moris desiderio flagrans decreverit, ut hujuscemodi ministeria nonnisi per constitutos in dictis ordinibus exerceantur.[21])

§. 59.

Requisita ex parte ministri ordinationis.

Distinguendum est inter ministros, qui *valide* et qui *de jure* seu *competenter* ordinant. Itemque minister valide ordinans vel *ordinarius* vel extraordinarius esse potest.

Minister valide ordinans: 1. ordinarius;

1. Minister *valide ordines conferens*, et quidem *ordinarius* est *solus* et *omnis* episcopus. Dixi 1°: *solus* episcopus; nam Concil. Florentinum in decreto unionis dicit: „Ordinarius minister hujus Sacramenti *(ordinis)* est episcopus.“ Item Concilium Tridentinum declaravit, episcopos habere potestatem ordinandi eamque illis cum presbyteris non esse communem.[1]) Dixi 2°: *omnis* episcopus; nam etiam episcopi excommunicati, haeretici, schismatici vel simoniace electi valide ordines conferunt[2]), modo quoad ritum, materiam, formam, intentionem omnia rite perficiantur, neque interrupta sit series apostolicae successionis, sed continuetur usque ad episcopum ordinantem.[3]) Ad horum principiorum

---

[19]) Officia ordinibus adnexa exhibentur: can. 1. D. 21; — c. 16—20. D. 23; — c. 1. D. 25.

[20]) „Oportet diaconum ministrare in altari, baptizare et praedicare.“ Pontificale Rom.

[21]) Sess. XXIII. cap. 17. de reform, —

[1]) Sess. XXIII. can. 7. —

[2]) Plures antiqui canones (e. g. C. 9. totaque q. 1. — c. 1. X. [V. 8.]) ordinationes a dictis episcopis factas irritas vocant. Attamen ex sententia, saltem hodie communiter recepta, dictae ordinationes non quoad verum valorem sed solummodo quoad licitam executionem l. c. irritae vocantur.

[3]) Hoc jam s. Augustinus docuit. Ad Vicentium Donatistam scripsit: „Ex catholica ecclesia sunt omnia dominica sacramenta, quae sic habetis et datis, quemadmodum habebantur et dabantur etiam prius, quam inde exiretis.“ c. 31. C. 1. qu. 1. — Contra epist.

normam ordinationes ecclesiae graecae omnino validae habendae sunt, nec unquam ab ecclesia catholica iterantur. Verum ordinationes anglicanae nullae et irritae merito censentur tum ob interruptam successionis seriem episcoporum in illa secta, tum ob formam essentialiter vitiatam. Idem de Sueciae et Daniae episcopis dicendum. Episcopi Jansenistarum valide quidem ordinant ac ordinantur, sed illicite (§ 63. 2. d.).

2. Minister *extraordinarius* tonsurae, quatuor minorum et aliquando etiam subdiaconatus de licentia summi Pontificis presbyter quoque esse potest. Et haec quidem potestas vel ex privilegio certis dignitatibus de jure adnexo dimanat, vel ex speciali privilegio a summo Pontifice accepto. Itaque 1° Abbates regulares, qui sunt sacerdotes et ab episcopo benedicti, usuque pontificalium ornati, *subditis suis* (addunt aliqui: *professis*, eoquod nonnisi professione aliquis efficiatur subditus) tonsuram et quatuor minores *de jure* suo conferunt.[4]) Etenim praelatis inferioribus non regularibus, etiam exemptis et nullius dioecesis (§. 116), a Concilio Tridentino adempta, abbatibus autem regularibus coërcita ad *suos subditos* fuerunt privilegia conferendi tonsuram ordinesque minores, quibus antea gaudebant.[5]) — Abbates non benedicti hunc in finem speciale privilegium habeant necesse est.[6]) — 2° Eandem 2. extraordinarius.

Parmen. relate ad praepositos redeuntes ad ecclesiam dicit: „Non sunt rursus ordinandi, sicut baptismus in eis, ita ordinatio mansit integra, quia in praecisione fuit vitium (quod unitate pacis est correctum), non in sacramentis, quae, ubicumque sunt ipsa, vera sunt." can. 97. § 2. l. c.

[4]) c. quoniam 1. § 1. D. 69; c. cum contingat 11. X. (I. 14).

[5]) Sess. XXIII. c. 10. de ref.; Bened. XIV. de Syn. L. 2. c. 9. n. 9. Notandum etiam est, 1° in privilegio alicui deinde concesso obtinendi benedictionem ab episcopo more abbatum, imo et utendi mitra et baculo, non comprehendi peculiare privilegium conferendi tonsuram (S. C. C. in Frising. 17. Sept. 1846. Cfr. Acta s. S. II. p. 340. n. 1); 2do ut abbates benedicti possint licite regularibus sibi non subditis tonsuram vel minores ordines conferre, tum licentia ordinarii loci, ubi fit ordinatio, tum dimissoria ordinarii eorum requiruntur, qui ordinandi sunt (s. C. apud Richter Conc. Trid. p. 198. n. 16. 20). 3^{io} Abbates benedicti valide quidem sed illicite conferunt tonsuram et ordines minores saecularibus, licet rite a suis ordinariis dimissis (l. c. n. 17. 18. 21).

[6]) Quid vero, si abbates non benedicti, vel alii Praelati inferiores saeculares privilegium habentes suis subditis minores ordines conferendi, eosdem conferant non subditis, vel personis privilegio non comprehensis? Equidem Bened. XIV. eos illicite quidem, sed non invalide agere censet, quam sententiam anteriora s. C. decreta

potestatem presbyteri Cardinales in ecclesia tituli sui et intuitu sibi subditorum eidem ecclesiae inservientium exercent.[7]) — 3^io Ex speciali summi Pontificis concessione etiam alii presbyteri subdiaconatum ceterosque ordines minores conferre possunt. Attamen subdiaconatum conferendi privilegium vix conceditur presbytero, ex quo hic ordo ad majores pertinet.[8])

Minister licite ordinans.

3. Minister ordinationis *competens*, seu ille, cui non solum potestas sed et jus ordines conferendi competit, est *episcopus proprius ordinandi.* Enimvero summus quidem Pontifex, tanquam totius Orbis episcopus, quemlibet vel ipse ordinare vel ei, ut ab alio ordinetur, licentiam dare potest.[9]) Et haec est etiam ratio, ex qua jus episcopos totius Orbis consecrandi originarie et intrinsece ad summam Sedem pertinet, et nonnisi ea connivente alii quoque praeter ipsam hoc jus obtinere potuerunt. Verum episcopi, quia ipsorum jurisdictio ad certum tractum et populum sibi subjectum adstricta est, haudquaquam indiscriminatim, sed nonnisi suis subditis et in sua dioecesi ordines conferre possunt.[10])

---

confirmare videntur. Sed haec sententia jam exceptioni obnoxia est, ex eo quod s. C. tempore insequenti retinuisse videbatur, collationem ipsam nedum illicitam sed et invalidam esse. Olivet. 30. Sept. 1788 et Collen. 24. Jan. 1795. Nuperrime (8. April. 1859) s. C. rescripsit: Tonsuram et ordines minores a praelato inferiore tale privilegium non habente collatos nullos censeri, et taliter ordinatum cogi posse ad habitum clericalem dimittendum. Acta s. S. l. c.

[7]) Cfr. Bened. XIV. Constit. „Ad audientiam." Bullar. magn. tom. XVII. p. 30.

[8]) Phillips K.-R. I. § 38. — Idcirco multo magis suspectae fidei sunt illa diplomata, quibus nonnulli regulares comprobare voluerunt, superioribus suis etiam diaconatum conferendi a summa Sede privilegium indultum esse.

[9]) Reverentia erga Sedem apost. prohibet, ne quis alius episcopus illi clerico majorem ordinem conferat, qui a summo Pontifice minorem accepit; sed opus est, ut altiorum graduum ordines conferantur vel ab ipso Pontifice, vel ab episcopo, cui idem Pontifex facultatem dederit. Bened. XIV. „In postremo."

[10]) Can. apost. 36. (al. 34.): Episcopum non audere extra terminos proprios ordinationes facere in civitatibus et villis, quae ipsi nullo jure subjectae sunt. Si vero convictus fuerit hoc fecisse . . . et ipse deponatur, et qui ab eo sunt ordinati. Cfr. concil. Illiberitan. (a. 305 vel 306) can. 20. et concil. Nicaenum c. 16. etc. apud Hefele: Concil. Gesch. I. p. 136, 404. — Concil. Trident. Sess. VI. de reform. c. 5: Nulli episcopo liceat cujusvis privilegii praetextu, pontificalia in alterius dioecesi exercere, nisi de Ordinarii loci expressa licentia, et in personas eidem Ordinario subjectas tantum.

Hine ut in alia dioecesi id faciant Ordinarii dioecesani licentia requiritur; peregrino vero, qui alibi ad ordines promoveri desiderant, a suo episcopo dimissoriales afferre debent. Ex quo etiam sequitur, episcopis, qui vel populum sibi subjectum non habent, quales sunt episcopi in part. infidelium, vel qui vinculo spiritualis matrimonii cum sua ecclesia non amplius conjuncti existunt, veluti illi, qui episcopatui suo renuntiarunt [11]), nonnisi de alterius episcopi licentia ordines administrare fas esse.

Sed jam quaeritur ulterius, quotuplici modo quis cujusdam ordinandi episcopus proprius seu competens sit? Canones competentiam quadruplicem admittunt, seu episcopus potest (puta: intuitu *saecularium)* ex quadruplici titulo episcopus ordinandorum proprius esse. Videlicet

a) Ratione *originis*. Antiquitus, cum homines in aetate adulta baptismi sacramentum reciperent, ille episcopus, a quo quis baptizatus fuerat, ratione ordinationis proprius erat. Sed deinceps cum paedobaptismus in consuetudinem veniret, titulus originis seu nativitatis in locum competentiae ex baptismo ortae substitutus est. Igitur ille episcopus ratione originis nunc proprius censetur, in cujus dioecesi pater, dum ordinandus nascebatur, domicilium habuit. Si quis autem casu fors extra domilii paterni locum natus esset, e. gr. occasione itineris, tunc, uti sancivit Innocentius XII. [12]), nullatenus ejus fortuita nativitas, sed vera tantum et naturalis patris origo erit attendenda; at si pater in alieno loco, ubi filius natus est, tam diu ac eo animo permanserit, ut inibi fere domicilium contraxerit, tunc non origo patris sed domicilium per patrem, ut praefertur, contractum pro ordinatione ejusdem filii attendi debet. [13]) Caeterum haec originis competentia nunquam cessat, et licet unus aut alter ex titulis amodo enumerandis accedat, episcopus originis nunquam desinit esse episcopus proprius. Titulus 1. Originis.

b) Ratione *domicilii* ad effectum ordines suscipiendi is est episcopus proprius, in cujus dioecesi ordinandus, licet alibi natus fuerit, fixam sedem habet, adeo, ut juxta eundem Innoc. XII. *vel* per decennium saltem in ea habitando, *vel* majorem bonorum 2. Domicilii.

---

[11]) cap. 1. Requisivit. X. (I. 13).

[12]) Constit. „Speculatores“ (96.) 1694. Hac Bulla, quae est universalis ecclesiae lex, praesens materia plenissime definitur, nisi in puncto de regularibus. Hanc legum lacunam sequentes Pontifices expleverunt, et praesertim Bened. XIV. Constitut. „Impositi“ 1747.

[13]) Ibid. — Constit. „Speculatores.“ § 5.

suorum partem cum instructis aedibus illuc transferendo ibique insuper per aliquod considerabile tempus commorando satis superque suum perpetuo ibi permanendi animum demonstraverit, et nihilominus ulterius utroque casu vere et realiter hujuscemodi animum habere jurejurando affirmet.[14])

3. Beneficii. c) Ratione *beneficii* antistes illius dioecesis in qua clericus aliquis beneficium pacifice possidet, episcopus proprius ad effectum suscipiendi ordines existit, ea tamen lege, ut reditus hujus beneficii ad congruam vitae sustentationem sive juxta taxam synodalem sive, ea deficiente, juxta morem regionis pro promovendis ad sacros ordines, detractis oneribus, per se sufficiat.

4. Familiaritatis. d) Ratione *familiaritatis* seu *commensalitii* ad finem suscipiendi ordines ille cuidam episcopo subditus efficitur, quem is per integrum et completum triennium in suo actuali servitio secum retinuit ac suis sumtibus aluit. Verum insuper illi beneficium sensu supradicto sufficiens intra terminum unius mensis conferat, necesse est.[15])

Illi, qui ex diversis titulis competentiae pluribus episcopis subjicitur, liberum est eligere, a quonam eorum velit ordinari.

Quoad regulares. *Regularium* episcopus proprius nullatenus est episcopus originis (quia hanc abdicarunt, dum saeculo nuntium remiserunt), sed episcopus illius dioecesis, intra quam domus religiosa sita est, quam regularis ad ordines promovendus inhabitat, nisi forte iidem regulares speciale privilegium a Sede apost. obtinuerint, ut ipsorum alumni a quolibet antistite catholico ordinari valeant. Sed necesse est, ut ejusmodi privilegia post concilium Trident. et directe concessa, non vero communicatione privilegiorum de uno in alium ordinem derivata sint.[16])

Casu, quo episcopus aliquis cuicumque non subdito ordines contulerit, ordinans a collatione ordinum per annum, ordinatus vero a susceptorum ordinum executione, quamdiu proprio ordinario videbitur expedire, eo ipso suspenditur, aliisque insuper

---

[14]) Cfr. casus practicos decisos a Congr. C. Trid. apud Richter Conc. Trid. pag. 187. seqq.

[15]) Conc. Trid. Sess. XXIII. de reform. c. 9. — „Speculatores." §. 6.

[16]) Innoc. XIII. „Apostolici ministerii" 30. Maj. 1723; — Bened. XIV. „Impositi." Bullar. Bened. XIV. tom. II. 4. Mart. 1747. Ejusmodi privilegium e. gr. Societas Jesu a. Gregor. XIII. obtinuit.

gravioribus poenis pro summi Pontificis arbitrio infligendis uterque subjacet.[17])

§ 60.

De litteris dimissoriis et testimonialibus.

1. Dictae poenae nonnisi tunc evitantur, cum episcopus proprius literis dimissoriis[1]) alii episcopo specialiter determinato, vel generaliter cuicumque antistiti gratiam et communionem Sedis apost. habenti, facultatem concedit, subdito suo ordines conferendi.[2]) Ab his dimissoriis, quae pro susceptione ordinum conceduntur, distinguendae sunt Litterae dimissoriae.

a) Literae dimissioriales olim *Exeat* inscriptae, quae hodie *dimissoriales perpetuae* vel *excorporationis* dicuntur danturque clericis, qui clero alterius dioecesis inseri volunt.[3]) Harum petitor probare debet, alium quendam episcopum promisisse, fore, ut se in clerum illius dioecesis adscribat.[4])

---

[17]) Conc. Trid. sess. XIV. de reform. c. 2; Sess. XXIII. de reform. c. 8; Constit. „Speculatores." §. 8.

[1]) Ex conc. Trid. Sess. XIV. c. 2. de ref. talis facultas etiam oretenus quandoque dari potest, quia verba sunt; expresso consensu aut literis dimissoriis.

[2]) Hinc dimissoriae aliae gererales, aliae speciales dicuntur.

[3]) Schenkl. §. 415. Acta s. S. I. 361. not. 1.

[4]) Antiquitus nemo potuit sacris ordinibus initiari, qui adscriptus seu incardinatus non esset alicui peculiari ecclesiae, cui inservire teneretur. Ex hac arcta coniunctione s. ordinationis cum peculiari ecclesia inter alia fluebat strictissima obligatio, perpetuo in ministerio et in dioecesi manendi, adeo, ut discedentes ab episcopo proprio excommunicari potuerint (can. 5. Conc. Nicaen., c. 5. Antiocheni, c. 13. Sardicensis (acta s. S. III. p. 507). Ipsum Conc. Trid. sess. 23. c. 16. de ref. statuit, neminem ordinari debere qui certae ecclesiae aut loco non adscribatur. Sed temporis cursu laxior ejusmodi disciplina evasit. Quod inde est, quia hodie in clericorum ordinatione non respici solet utilitas aut necessitas peculiaris ecclesiae, sed potius spes, quae obventura sit dioecesi vel saltem ecclesiae indeterminate consideratae. Quare infirmior quoque evasit episcopi facultas denegandi clericis perpetuum ex dioecesi discessum, seu excardinationem. Eadem tamen facultas non adeo est infirma, ut episcopus aliquando non cogere possit eccles. poenis clericum suae dioecesis, si paratus sit eidem clerico stipendium et officium assignare. Non tamen potest, saltem de jure, cogi ejusmodi clericus ad restituendos Seminario sumptus, nisi forte id fuerit aliqua lege peculiari constitutum. Acta s. S. t. 5. p. 472. seq. — Ille cui in regionem

b) Literae commendatitiae seu testimoniales, queis episcopus vel de probitate clerici peregre abeuntis (discessuales) vel de alibi ordinandi moribus et fide testatur. Nam, ut mox dicemus, hae testimoniales dimissoriis, quae pro ordinibus suscipiendis dantur, semper adjungi solent.

c) Literae formatae, in quibus hodie [5]) fit publica fides de ordinibus cuidam collatis.

A quibusdam concedi possint.

2. Literas dimissorias concedere possunt:

a) *Romanus Pontifex*, qui, cum sit episcopus Ordinarius omnium fidelium, etiam privilegium dare potest, ut quis a quocumque episcopo ordinetur.

b) Praeter *legatos* a latere, qui ejusmodi indulto frui solent, *episcopus proprius* seu competens (in sensu §. praec.) alii episcopo ordinationem committere potest. Nam qui ordinare, is etiam litteras dimissorias dare potest. [6]) Quin et episcopo nondum consecrato, si tamen confirmatus sit, hoc jus competit.

c) Vicarius generalis episcopi dimissorias dare non potest [7]) nisi vel speciali mandato episcopi in hunc finem instructus sit vel episcopus in remotis agat, vel consuetudo id permittat.

d) Sede vacante potest Capitulum vel potius ipsius Vicarius dimissorias dare subditis dioecesanis omnibus *post annum* vacationis, intra annum solis arctatis beneficio h. e. iis, qui vel actu obtinent vel designati sunt ad beneficium, e. gr. parochiale, exigens ordinem sacerdotalem intra annum suscipiendum. [8]) Si tamen ordinandi habeant privilegium Apostol. a quocunque episcopo ordines suscipiendi, tunc Vicarius Capituli potest dare litteras *testimoniales*, quia his non licentia ordinandi datur, sed solummodo de vita et doctrina promovendorum fit attestatio. Ex eadem ratione potest infra eundem vacationis annum episcopo extraneo licentiam dare, ut in dioecesi vacanti ordines conferat sive extraneis sive subditis dioecesanis dimissorias aliunde, e. gr.

---

exteram perpetuo discedit, licentiam emigrandi a regimine politico obtinere debet. Helfert. Geschäftsstyl 8. Aufl. p. 116.

[5]) Olim formatae quascumque literas commendatitias, pacificas, dimissoriales etc. significabant. c. 9. D. 71.

[6]) „Potest quis per alium, quod potest facere per se ipsum." Reg. juris 68. in VI[to].

[7]) cap. cum nullus. 3. de temp. ordin. in VI[to]. (I. 9.)

[8]) Concil. Trid. Sess. VII. de reform. c. 10.

a defuncto episcopo, habentibus; nam etiam in hoc casu non datur licentia ordinandi, sed potius haec supponitur ordinando ab alio jam concessa. [9])

e) Praelati et superiores *regulares* suis respective subditis possunt dare dimissorias ad ordines suscipiendos; sed dimissoriae nonnisi ad episcopum dioecesanum dirigi valent, praeterquam in casu, quo dioecesanus extra dioecesim abesset, vel *proximo legitimo tempore* per eccles. leges ad hunc effectum statuto ordinationes non esset habiturus. In his casibus dimissorias ad quemcunque alium episcopum dare possunt. Semper vero causa, ex qua eas non direxerint ad dioecesanum, probari debet per attestationem authenticam vicarii generalis, vel cancellarii aut secretarii ejusdem episcopi, adeo, ut ille antistes, qui regularem peregrinum solas dimissorias sine adjuncta praefata attestatione afferentem ordinat, ipso facto poenas canonicas adversus eos constitutas incurrat, qui alienum subditum legitimis dimissoriis destitutum ad ordines promoverint. [10]) Quod vero attinet *congregationes* seu instituta religiosa votorum *simplicium*, eorundem superiores (nisi speciale privilegium habent) non possunt concedere literas dimissorias, sed potius eorum alumni subjiciuntur jurisdictioni illius episcopi, cui subjecti erant, priusquam instituto adscriberentur. Proinde nec etiam locorum Ordinarii, in quibus exstat istiusmodi domus religiosa, possunt hujus domus alumnos ordinibus initiare, nisi servata Constitutione Innocentii XII. „Speculatores", h. e., nisi exhibeant proprii sui episcopi dimissoriales, et respective testimoniales juxta dicenda num. seq. (Acta s. S. I. 366).

3. In literis dimissoriis, quae regulariter gratis concedendae sunt [11]) et morte concedentis non exspirant, exprimi opus est nomen episcopi, ad quem diriguntur; causam, ob quam proprius vel nolit vel nequeat ordinare; porro quinam ordines illarum vigore conferendi sint. Continere semper debent *testimoniales* de natalibus, aetate, moribus ac scientia ordinandi. Quando quis tanto temporis spatio in eo loco, ubi ex accidenti natus est, moram traxit, ut potuerit ibidem canonico impedimento irretiri; talis pariter *testimoniales* ab episcopo illius loci, ubi ex accidenti occasione natus est, habere, et episcopo ordinanti praesentare debet. Forma concessionis.

---

[9]) Schmalzgrueber P. III. tit. 11. n. 44 seq. — Pirhing h. t. n. 59. — Phillips K.-R. §. 43.

[10]) Constit. „Impositi": „Praeterea volumus."

[11]) Conc. Trident. Sess. XXI, de reform. c. 1.

Similiter ii, qui vel ex titulo obtenti beneficii vel familiaritatis extra dioecesim suae originis ordinantur, ab episcopo originis testimoniales habeant, necesse est.[12]) — Const. „Apost. Sedis" haec habet: „Suspensionem per annum ab ordinum administratione ipso jure incurrunt ordinantes alienum subditum, etiam sub praetextu beneficii statim conferendi, aut jam collati, sed minime sufficientis, absque ejus episcopi literis dimissorialibus, vel etiam subditum proprium, qui alibi tanto tempore moratus sit, ut canonicum impedimentum contrahere ibi potuerit[13]), absque ordinarii ejus literis testimonialibus." — Denique requiritur, ut concedens dimissorias qualitates ordinandi exploraverit perinde, ac si ipse ordines eidem conferat. Hinc regulariter ipse ejusdem examen instituat, nisi forte ordinandus in loco ab episcopali sede nimis remoto commoretur. Quin et episcopus, ad quem quis dimittitur, eundem, licet jam examinatum, novo examini subjicere *potest*[14]), praesertim si compertum habeat, in illius dioecesi haud ea, qua decet, gravitate ejusmodi examina institui.[15])

§. 61.

De requisitis in ordinando. Incapacitas et irregularitas.

Promovendus ad ordines dotibus tum lege naturali tum ecclesiastica requisitis instructus sit oportet, et insuper canones exigunt, ut habeat titulum sustentationis, ad quem ordinetur. Illi qui lege naturali et divina ab ordinibus repelluntur, *incapaces*, qui vero lege canonica ordinari prohibentur, *irregulares* dicuntur. Unde primo de incapacitate, dein de irregularitate et postremo de titulo ordinationis tractabimus.

---

[12]) Constit. „Speculatores" §§. 3, 4, 6.

[13]) Verba haec non possibilitatem philosophicam, sed juridicam innuunt, seu talem, quae juxta computationem hominum communem contingere solet. Regula tutissima sumi potest de analogia literarum testimonialium de statu libero, quae pro ineundo matrimonio exhibendae sunt ab iis, qui in variis locis commorati sunt, ita, ut facile impedimentum contrahere potuerint. Avanzini Comment. in Const. „Apost. Sedis." p. 130.

[14]) Potest, at non tenetur, juxta decisionem Congr. Conc. Trid. ap. Fagnan. in cap. cum secundum de praeb. n. 7.

[15]) Quaeritur, utrum episcopus, ad quem quis pro susceptione ordinum dimittitur, cum eodem super irregularitate aliisque impedimentis canonicis dispensare possit? — S. Alphonsus (Theol. Mor. l. VI. n. 789) respondet, juxta sententiam probabiliorem non posse. Cfr. Acta II. s. S. 592.

1. *Incapacitas.* Quia illi, qui per ordines clero inseruntur, statum singulariter electum constituunt, non omnibus indiscriminatim aditus in sanctuarium patet, sed permulti ipsa lege naturali ab eo arceantur. Videlicet solus mas baptizatus et non coactus aut reluctans est subjectum ordinationis capax. Non baptizati, mulieres et penitus contradicentes valide ordinari non possunt, et characterem sacramenti non recipiunt. Ratio satis clara est. *Non baptizati* incapaces sunt, quia ad caetera sacramenta valide recipienda praeexigitur susceptio baptismi[1]; *mulieres* excluduntur, quia ipsarum subjectio sub viri potestate[2]), perpetua ecclesiae praxis, unanimis Patrum et Doctorum consensus, mulierum ad sacerdotium promotionem constanter excludunt. *Reluctantes* vero nullum recipiunt sacramentum, quia in adultis ratione utentibus pro suscipiendis sacramentis intentio requiritur saltem *interpretativa*, haec vero omnino deest, si ordo animo omnino repugnante suscipitur.[3]) Et quamvis *infans*, ait Pirhing, et *amens*, valide ordinari possint, positive tamen dissentiens et reclamans, nec valide ordinari potest, cum aliud sit non consentire, quod fit in ordinatione infantis et amentis, aliud sit positive dissentire, quod fit in nostro casu. Distinguitur autem inter coactionem *absolutam* et *causativam (conditionalem)*. Coactio *absoluta* habetur, si quis per vim physicam trahitur ad actum s. ordinationis. In hoc casu in foro externo irrita habetur ordinatio, si coactio in actu s. ordinationis illata legitime probari possit. E contrario *causativa* coactio dicitur, quando quis morali quadam coactione i. e. *metu gravi* cadente in virum constantem, extrinsecus et injuste incusso ad ordines accipiendos cogatur. Talis valide quidem ordinatur (cum voluntas coacta tamen voluntas sit), sed ejusmodi moralis coactio, quoniam voluntarium per eam valde imminuitur, *vel* efficere potest, ut sic ordinatus voto continentiae et officii cano-

Incapaces.

Non baptizati.

Mulieres.

Reluctantes.

Coactio absoluta et causativa.

---

[1]) Unde in cap. 1. Si quis presbyter X. (III. 43.): de presbytero non baptizato statuitur, sacerdotem, qui deprehenderit, se non esse baptizatum, denuo baptizari et ordinari oportere, cujus rei exemplum notabile narrat Ferraris sub voce Ordo, Art. II. n. 28.

[2]) I. Cor. 14, 34; — I. Tim. 2, 11.

[3]) cap. 3. Majores. X. (III. 42): „Ille vero, qui nunquam consentit, sed penitus contradicit, nec rem nec characterem suscipit sacramenti, quia plus est expresse contradicere, quam minime consentire; sicut nec ille notam alicujus reatus incurrit, qui penitus contradicens et reclamans thurificare idolis cogitur violenter.“ (Innocent. III.) vers. fin.

nici dicendi onere haud ligetur; *vel* causa esse potest Apostolicae dispensationis, *vel*, ut frequentius contingit, idonea non ostenditur sive ad primum sive ad secundum efficiendum.[4])

Irregulares. 2. *Irregularitas.* Igitur cum jam lege divina numerus hominum longe minor ordinationis capax existat, leges ecclesiasticae denuo ex capacibus idoneos secernunt, permultisque, qui caeteroquin *valide* ordinari possent, ascensum ad ordines interdicunt, seu *illicitam* eorum ordinationem declarant. Etenim canones certas dotes pro ordinibus licite suscipiendis praescribunt, quales sunt: probitas morum, aetas sufficiens, legitimi natales, scientia proportionata cuilibet ordini, integritas corporis, animi, voluntatis et fidei. Defectum earum dotum, quae *regulis* ecclesiasticis pro ordinatione requiruntur, irregularitatem vocant. Ea definitur: Est impedimentum canonicum susceptionem tonsurae aut ordinis, vel ordinum susceptorum usum, directe impediens.

Notio irregularitatis.

Ex quo liquet, irregularitatem obstare primo, quominus ordo vel ipsa tonsura suscipiatur; secundo, quominus ordo susceptus licite exerceatur. Et hae duae sequelae *directe* ex irregularitate dimanant; at eadem praeterea indirecte obstat, quominus irregularis beneficium ecclesiasticum obtineat.[5]) Distinguitur irregularitas

Divisio. a) *totalis* vel *partialis*. *Illa* omni ordine suscipiendo et suscepti omni exercitio privat, qualis est, quae ex homicidio provenit. *Haec* privat solummodo aliquo ordinum exercitio, vel solo ascensu ad ordinem superiorem. Sic v. c. oculo sinistro carens potest quidem in diaconatu ministrare, sed est inhabilis ad sacerdotium, et sacerdos, cui pollex praecisus fuit, inhabilis redditur ad celebrandum, non autem ad audiendas confessiones.

b) *Perpetua* vel *temporalis*, prout ex se semper durat (nisi tollatur dispensatione aut aliis modis infra indicandis), vel durat

---

[4]) Acta s. S. I. p. 328 seqq.; II. 443 seqq. — Idipsum etiam obtinet de ordinatis in infantia; hi, cum pervenerint ad annos discretionis, nec ad coelibatum, nec ad reliqua onera ordini adnexa adstricti sunt. Tamen completo anno 18. (scil. juxta Concil. Tolet. II., nunc vero ex praecepto Benedicti XIV. exacta anno 16.) eis optio datur, et si voluerint castitatem servare, admittuntur ad exercitium ordinis; secus si noluerint. Bened. XIV. Const. „Eo quamvis" 4. Maj. 1745. Eadem etiam obtinent (juxta cit. Const. § 23.) de ordinatis ante pubertatem.

[5]) „Ea omnia irregulari licita sunt, quae laico non prohibentur, ut functiones Ordinum minorum exercere, in ecclesia cantare, sacramenta suscipere, si Ordo excipiatur." Gury n. 1015. ed. 3.

tantum ad aliquod tempus, quo expleto sponte cessat, cujus generis est irregularitas ex defectu aetatis.

c) Irregularitas vel *ex defectu* vel *ex delicto*, prout a jure [6]) imposita est ob solos defectus sacro ministerio indecentiam afferentes, aut ob certa delicta, propter quae quis ab ordinibus vel eorum exercitio arcetur. Verum exin haud sequitur, irregularitatem, quae dicitur ex delicto *proxime et directe* per modum poenae vel vindictae impositam esse. Ecclesia, cum ob crimen irregularitatem indicit, saltem *primario* haud poenam rei intendere videtur, sed potius indecentiam in s. ministerio praecavere. Itaque irregularitas ex delicto, cum principaliter sicut ea, quae est ex defectu, ad decorem status clericalis et s. ministerii tuendum statuta sit, quodammodo in irregularitatem ex defectu resolvitur, quoniam is, qui eâ laborat, illa conditione destituitur, quam Apostolus ab ordinandis exigit, ut nempe sine crimine sint. [7]) Nihilominus tamen ista partitio sustineri debet, tum quia ratio sic dividendi recta est, tum quia ex hac distinctione clarescit, a quonam super variis irregularitatibus dispensatio implorari debeat, prout § 64. videbimus [8]), tum denique quia irregularitas ex delicto, licet ex intentione ecclesiae, saltem proxima, probabilius non sit poena, tamen certe est *sequela peccati* et proinde quasi naturalis poena peccatum concomitans.

§. 62.

De irregularitatibus ex defectu.

Harum species sunt sequentes:

1. *Defectus aetatis.* Certa pro singulis ordinibus aetas requiritur; qua in re diverso tempore varia fuit disciplina. Hodie sequi debemus Concilium Trident. [1]), quod ad subdiaconatum neminem vult promoveri ante 22. aetatis annum, ad diaconatum vero ante 23. et ad presbyteratum ante 25. (intelligendo semper annos inchoatos). Quibus vero ordinibus a Tridentino nulla certa

1. Defectus aetatis.

---

[6]) Nulla prorsus incurritur irregularitas, nisi in jure canonico expressa sit. c. 18. „Is qui" in VIto (V. 11.) — Sed quaelibet ipso facto et ante omnem judicis sententiam incurritur.

[7]) Tit. 1, 7.

[8]) Quaestio, an irregularitas ex delicto poenae loco habenda sit, egregie dilucidatur a clar. Phillips. K.-R. I. §§ 44. 54. 55. Thomistae irregularitatem censuris, alii theologi poenis adnumerant.

[1]) Sess. XXIII. de reform. c. 12.

aetas praefixa est, in ea secernenda jus antiquum etiam hodie locum habet. Hinc ad episcopatum requiritur annus 30. completus; pro minoribus aetas determinata non est, ideoque si eâ scientiâ ordinandus polleat, quam ordines hi requirunt, iis poterit initiari.[2]) Tonsura vero nunc ante septennium et susceptum Confirmationis sacramentum[3]) non confertur. — Ante legitimam aetatem ad aliquem ordinem *sacrum* promoti, (juxta cit. Constit. Pii II.) ipso jure suspensi sunt; si vero nihilominus ministrent, irregulares evadunt. Sed haec suspensio nunc sublata est.

2. Defectus corporis.

2. *Defectus corporis* ex duplici capite irregularitatem inducit: primo si quis ad ordinis ministerium sit ineptus; secundo, si quis aliqua insigni deformitate notetur, ita ut aliis horrorem aut indecentiam afferat. Hinc irregulares habentur: a) *Mutilati*, crus ligneum gerentes, carentes aut uti non valentes manu, pollice aut indice. — b) *Coeci* visu totaliter destituti vel ita coecutientes, ut in Missali legere non possint. Carentia oculi dextri non facit irregularem, modo notabilis inde non enascatur deformitas, neque etiam carentia oculi sinistri, qui dicitur oculus canonis, eo casu, quod quis sine deformitate Missae canonem legere possit, id quod judicio episcopi subjiciendum est. — c) *Surdi*, qui nihil audiunt, ita ut vocem respondentis ministri auditu minime percipiant. Attamen, ait s. Alphonsus, si surditas superveniat sacerdotio suscepto, non interdicitur celebratio.[4]) — d) *Muti* et *balbutientes*, qui verba integra pronuntiare non possunt. — e) *Paralytici*, *claudi*, qui nonnisi baculo nixi ad altare consistere valent, item qui propter *cubiti rigorem* brachium flectere, ac propterea ceremonias praescriptas, prout oportet, peragere non possunt.[5]) — f) *Enormiter deformes* et *monstrosi*; ita ut risum aut contemtum adstantium moveant. — g) Certis *quibusdam morbis laborantes*[6]) qui inferunt debilitatem virium corporis aut horrorem et deformitatem moraliter incurabilem; et hinc ordinari non possunt leprosi, morbo caduco laborantes etc., quorum aliqui ordinari non

---

[2]) Schmalzgrueber t. I. p. II. tit. 11. n. 27. — Engel cum Barbosa putat, pro Acolythatu 12 completos annos requiri, pro reliquis 7 sufficere. lib. 1. tit. 14. n 1.

[3]) c. 4. in VIto (I. 9.) Conc. Trid. sess. XXIII. c. 4. de ref.

[4]) Theol. Mor. lib. 7. n. 405. Surdastri ad cautelam dispensari solent Acta IV. 595.

[5]) S. C. C. in Brixinen. 26. Jan. 1867.

[6]) L. I. Decretal tit. 20. De corpore vitiatis ordinandis vel non; et libr. III. tit. 6. De clerico aegrotante.

debent, etiamsi a tali morbo liberati videantur, quia vix unquam plene sani creduntur.

3. *Defectus animi* a canonistis varia latitudine sumitur. Imprimis ex hoc capite irregulares sunt: perpetuo amentes, furiosi et energumeni, et generatim illis morbis laborantes, qui praeter corpus etiam animum attingunt; hinc nonnulli auctores etiam lunaticos et epilepticos huc referre solent. Omnes recensiti ab aliquibus *ex defectu rationis seu sanae mentis* irregulares dicuntur, illisque facilius ordinum susceptorum exercitium, quam novorum susceptio permittitur. — Quoddam vitium animi est etiam

3. Defectus animi.

4. *defectus scientiae* et *fidei confirmatae*. Irregulares sunt illiterati [7]), qui non habent doctrinam *necessariam* pro ordinibus. Idcirco Concilium Trident. [8]) a prima tonsura arcet eos, qui fidei rudimenta edocti non fuerint, quique legere et scribere nesciant. Accessuri ad ordines minores saltem linguam latinam intelligant. „Quumque hinc ad altiores gradus et sacratissima mysteria sit ingressus, nemo iis initietur, quem non scientiae spes majoribus ordinibus dignum ostendat.“ [9]) „Subdiaconi et diaconi ordinentur habentes bonum testimonium et in minoribus ordinibus jam probati, ac *litteris* et iis, quae ad ordinem exercendum pertinent, instructi.“ [10]) Pro initiandis sacerdotio requiritur, ut ipsi ad populum docendum ea, quae scire omnibus necessarium est ad salutem, ac ad ministranda Sacramenta, diligenti examine praecedente, idonei comprobentur. [11]) Jam illi, qui ea praestare nesciunt, quae pertinent ad ordinis exercitium, et praesertim qui carent scientia linguae latinae, irregulares sunt et sine gravi culpa nec ordines suscipere neque susceptos exercere possunt. Et hunc defectum auctores indispensabilem esse dicunt, quia haec irregularitas ipso jure naturali assignatur. Et pariter advertunt, eam sublata causa, scil. ignorantia, de se tolli sine dispensatione. [12]) — Sed praeter scientiam etiam fides eaque confirmata, in ordinando requiritur. Ex hoc capite tum nuper baptizati seu recens conversi (neopyhti), tum in aegritudine baptizati (clinici) ab ordinibus repelluntur, usquedum judicio episcopi sufficienter instructi et confirmati sint. Eadem de causa pro recipienda jam

4. Defectus scientiae et fidei.

---

[7]) Dist. 36. 37. 38. in Decreto.
[8]) Sess. XXIII. de reform. cap. 4; — Bened. XIV. Instit. 42.
[9]) Sess. XXIII. c. 11. de reform.
[10]) Ibid. c. 13.
[11]) Ibid. c. 14.
[12]) S. Alphons. Theol. Mor. de Ord. lib. VI. n. 791.

prima tonsura susceptio Confirmationis a Trident. praescribitur[13]), et hujus praescriptionis neglectus juxta plures s. Congreg. Conc. Trid. decisiones irregularitatem inducit.[14])

5. Defectus libertatis.

5. *Defectus libertatis.* Ad tramites principii illius, quod *ii, qui certis vinculis huic saeculo innexi sunt, militiae Christi nomen dare nequeunt,* irregulares habentur:

a) Omnes servi, nisi a domino libertatem fuerint consecuti.

b) Qui obligati sunt ad rationes reddendas intuitu publicarum administrationum vel officiorum saecularium, *aut* alias ex officio et juramento negotiis saecularibus implicantur. Hinc judices, magistratus, administratores, curatores, tutores, milites juramento adhuc obstricti, ordinari non debent, nisi rationes reddiderint, atque ita omnem fraudis suspicionem excusserint, vel ab his saecularibus negotiis omnino liberi et expediti sint.

At neque piarum causarum administratio, neque personarum miserabilium cura hanc irregularitatem inducit.[15])

c) Maritus viva uxore, nisi uxor religionem ingrediatur, aut castitatem foveat.[16])

6. Defectus lenitatis.

6. *Defectus lenitatis* eos irregulares efficit, qui voluntarie, active, efficaciter et proxime ad necem vel mutilationem alicujus *auctoritate publica* (non vero privatâ) et *juste*, concurrunt per actum natura sua ad id ordinatum. „Quod ideo statuit ecclesia, quia sacerdos gerit personam Christi, qui, utpote lenissimus, neminem unquam laesit.“ [17]) Id accidit:

a) *In bello.* Dicunt Theologi unanimes[18]), in bello injusto omnes milites irregulares fieri, si ex hostibus aliqui interfecti aut mutilati fuerint. In *bello justo defensivo* nemo fit irregularis, etsi quis hostem manu interfecit, aut mutilavit, nec etiam clericus, si in casu praecisae necessitatis bellum ineat.[19]) In *bello justo*

---

[13]) l. c. cap. 4.

[14]) Phillips I. p. 474. et Richter ad cap. cit. Conc. Trid. n. 1.

[15]) c. un. X. (I. 19.): „De obligatis ad ratiocinia ordinandis vel non.“ — Cfr. c. 3. 5. D. 51. D. 53.; c. 3. D. 54. — Schmalzgrueber t. I. P. III. tit. 19.

[16]) c. 6. D. 77; — c. 5. X. (III. 32.): „Nullus conjugatorum est ad sacros ordines promovendus, nisi ab uxore continentiam profitente fuerit absolutus.“

[17]) S. Alphons. Theol. Mor. l. VII. n. 457.

[18]) Bened. XIV. Instit. 101.

[19]) Extra casum necessitatis in bello justo clerici quidem alios ad pugnam hortari possunt, quin irregulares fiant, non tamen propria

aggressivo omnes (tum clerici tum laici) irregulares fiunt, si propria manu mutilent aut occidant, non autem, si licet alios ad pugnam exhortentur, tamen ipsi a mutilationibus et caedibus abstineant.[20]) Non tamen fit irregularis, qui (sive in rixa privata sive in proelio) mutilat vel occidit cum moderamine inculpatae tutelae vitae suae aggressorem.[21]) Neque milites absoluta militia ex *eo solo*, irregulares censendi sunt, quod hactenus conditionis militaris fuerunt.

b) *In judicio.* Scilicet irregularitatem contrahunt, qui directe concurrunt ad mortem aut mutilitationem etiam justam, *effectu secuto*[22]), ut judices sententiam mortis vel mutilationis pronuntiantes, accusatores, denuntiantes, testes[23]), assessores, procuratores, sententiam scribentes et subscribentes, et omnes ministri justitiae sententiam exequentes. Quoad clericos, qui illatas sibi a laicis injurias in judicio persequuntur, statuit Boni-

---

manu pugnare. Pirhing ad lib. V. tit. 12. Imo L. Ferrar. (sub voce Irregularitas n. 12.) clericum etiam tunc irregularem fieri contendit, cum in casu inevitabilis necessitatis hostem ociderit aut mutilaverit.

[20]) cap. 24. Petitio. X. (V. 2.) c. Si furiosus Clem. (V. 4.)

[21]) Cum P. Anselmus Petramellara Capucinus, qui septem Turcas victoria superbos navim ejus invadentes, ad vitam suam defendendam sua manu obtruncaverat, ad pedes s. Pii V. provolutus supplicaret, ut irregularitatis vinculo solveretur, eundem omni prosus irregularitate immunem a Pontifice declaratum fuisse, memoriae proditur. Ita Bened. XIV. l. c.

[22]) Judex decernens poenam capitis, quae executioni non demandatur, tam parum irrepularitatem contrahit, quam clericus ad ordines minores exceptus, qui militiam secutus sclopetum nunquam explosit in hostes Bened. XIV. l. c. — Caeterum clericus beneficio vel pensione praeditus ipso jure illis spoliatur, si inter milites cooptatur, quamvis nulli se immisceat conflictui.

[23]) Non consentiunt Doctores, utrum soli testes ultronei, an vero etiam a judice citati, irregularitati obnoxii sint. Antiquiores canonistae et moralistae, e. gr. Suarez, Palaus, Ferraris, s. Alphons. etc., testes nonnisi voluntarios irregularitati subjiciunt. S. Alphonsus (lib. VII. n. 468) sic habet: „Testes voluntarii, et qui libere se offerunt ad testificandum, contra reum etiamsi protestantur, non intendere sententiam sanguinis (scil. irregulares sunt) nam si coacti sint ad testificandum, sane excusantur.“ At recentiorum aliqui, e. gr. Phillips K.-R. § 63. n. 40. et Schulte K.-R. II. p. 115. contrarium sentiunt. Rosshirt Canon. Recht (p. 395) testes quoscunque irregularitate immunes esse senset. Sed juxta declarationem s. Congr. Conc. testes illi irregulares sunt, ob quorum depositiones sententia mortis vel mutilationis decreta est. Zamboni Collect. decl. s. C. C. t. VII. p. 172. — Cfr. c. 19. § 1. ad ultimum X. (V. 12).

facius VIII., eos irregulares non esse, modo vere et expresse protestentur, se non vindictam seu poenam sanguinis intendere.[24]) Eandem protestationem emittere jubentur Ordinarii in concedenda facultate potestati laicae effodiendi cadaver eum in finem, ut justitia publica suum sortiatur effectum.[25]) Pariter omnes illi non sunt irregulares, qui remotius concurrunt, uti legislator ejusmodi legem ferens, sacerdos, qui reum ad supplicium comitatur, nisi fors, licet ex misericordia, quidquam agat, quod mortem accelerat.

Juxta aliquos canonistas recentiores etiam clericus in ordinibus majoribus constitutus fit irregularis, chirurgiam exercens per adustionem vel incisionem.[26]) Sed antiquiores[27]) ejusmodi irregularitatem nonnisi tunc incurri *probabilius* docent, cum culpa apparet homicidii vel mutilationis, seu quando irregularitas ex delicto (§ seq.) attrahitur. Si mors exinde non sequitur (juxta hos auctores), talis clericus quidem peccat contra prohibitionem ecclesiae, qua ipsi vetita est chirurgia extra necessitatem; at irregularitatem non parit mera inobedientia, sed actio tantum efficiens reatum homicidii.

7. Defectus sacramenti. 7. *Defectus Sacramenti* (matrimonii) bigamiam indicat, quae triplex est; vera, interpretativa et similitudinaria. *Vera* est duplex matrimonium, quod tunc irregularem facit, quando utrumque consummatum est. Bigamus non tam propter incontinentiae suspicionem, quam potius ex eo ab ordinibus arcetur, quia conjugium secundum, licet toleretur, sacratissimam Christi cum ecclesia unionem[28]) significare et exprimere haud valet. Nam Christi

---

[24]) can. Praelatis 2. in VI^{to}. (V. 4.)

[25]) Cfr. Acta II. p. 117 seqq., ubi ostenditur, violari immunitatem ecclesiasticam per exhumationem cadaveris ex loco sacro nisi eam concesserit episcopus vi facultatum a S. Sede specialiter tributarum. In hac concessione episcopus vel ejus delegatus supra dictam protestationem canonicam (juxta cit. cap. Praelatis not. 24) emittere jubetur. — Literis patent. Imperatricis Mariae Theresiae (17. Apr. 1765) sacerdotibus injunctum fuit, ut tum exhumationem cadaveris ad dignoscendum homicidium permitterent, tum testimonia ad actionem criminalem requisita ex libris canonicis exscribere haud abnuerent.

[26]) E. g. Phillips, Permaneder etc. Allegant potissimum c. Sententiam 9. X. (III. 50), ex quo quidem prohibitio elucet, sed non ita perspicue etiam irregularitas.

[27]) V. gr. Fagnani ad tit. 12. lib. V.; Tamburini de Irreg. p. 288. Reiffenstuel, Schmalzgrueber, Engel ad cit. cap. Sententiam, S. Alphons. Lig. etc.

[28]) Ephes. V. 32.

cum ecclesia conjunctio est unius cum una, et hinc duplici aut multiplici matrimonio, in quo quis carnem dividit inter plures, ab Innocentio III.[29]) recte *signaculum sacramenti* deesse dicitur. Quod tamen haud valet, quando prius aut posterius matrimonium non est consummatum.

Interpretativa contrahitur ab eo, qui juris quadam interpretatione seu fictione duas uxores habuisse censetur, licet revera non habuerit, veluti si quis ducat uxorem alio marito viduatam, aut ab alio corruptam, vel qui propriam uxorem cognoscit post adulterium ab ea commissum.[30])

Similitudinaria est, cum quis religionem professus[31]), aut ad ordines majores assumtus, matrimonium attentat et consummat.[32]) Ratio est, quia is merito duo matrimonia contraxisse censetur, primum spirituale et validum cum Christo, secundum carnale et invalidum cum muliere. Sed notandum, quod haec bigamia sacrilega non tam ratione defectus, quam potius ratione delicti irregularem facit et proin proprie § seq. exhibenda esset.

8. *Defectus natalium* tempore antiquissimo irregularitatem non induxit. In Concilio Toletano IX. (655) primum filii illegitimi clericorum majorum ordinum perpetuo officiis servilibus ecclesiae addicebantur, nec ad ordines admitti potuerunt, nisi libertatem ab episcopo acepissent.[33]) Porro saeculo 9° et 10mo filii virginum raptarum[34]), nec non procreati ex incestu arceri ab ordinibus sunt coepti. Filios vero illegitimos presbyterorum non licere ordinari, saepius nunc mitius nunc strictius canones statuerunt, ea praesertim de causa, ne iidem in paternum beneficium cum offensione populi succederent.[35]) Denique illa prohibitio ad quoscunque illegitimos extensa est, ne originis illegitimae macula ipsi ecclesiae statuique sacro dedecori esset. Igitur hodiedum quicumque ex toro illegitimo nati sunt[36]), irregulares habentur, 8. Defectus natalium.

---

[29]) c. 5. tit. de bigamis non ordinandis. X. (I. 21.)
[30]) c. 9. c. 11. c. 12. D. 34. c. 13. D. 37.
[31]) c. 24. C. 27. qu. 1.
[32]) c. 4. 7. X. (III. 3.); c. 1. seq. X. (IV. 6.)
[33]) Conc. Tolet. (IX. 655.) c. 10. 11. ap. Hefele Conc. Gesch. t. 3. p. 94. — c. 12. 13. D. 56. — „De filiis presb. ordinandis vel non“ X. (I. 17.); in VI^to (I. 11.)
[34]) Concil. Meldense a. 845 (Hefele l. c. tom. 4. p. 111) c. 64, cujus canonis pars. est: c. 17. C. 1. qu. 7.
[35]) Cfr. c. 2. 3. 4. etc. X. (I. 17.)
[36]) Scil. nati ex soluto et concubina (filii naturales); nati ex meretrice (manzeri); ex conjugato et soluta (nothi); nati ex copula

nisi vel per subsequens parentum matrimonium legitimati sint, vel professione religiosa hanc maculam eluerint, aut demum per Pontificis rescriptum [37]) qua legitimi declarentur. Etiam filii expositi, qui nequeunt suos parentes ostendere, pro ordinibus suscipiendis saltem ad cautelam dispensari solent. [38])

9. Defectus famae. 9. *Defectus famae* illos ab ordinibus repellit, qui ex quocumque titulo infames sunt, juxta principium: „Infamibus portae non pateant dignitatum" [39]), vel ut Innocentius III. latius definivit „cum personis vilibus et indignis portae dignitatis patere non debeant juxta legitimas sanctiones." [40]) Est vero infamia (juxta juris consultos) laesae dignitatis status, vita et moribus reprobatus, seu clarius: est privatio seu diminutio existimationis hominum, indeque pendentium jurium, enascens ex laesae dignitatis statu. Efficit infamia 1° ut quis ordinari, aut susceptos ordines exercere nequeat; 2° ut *dignitates* i. e. quaecunque beneficia ecclesiastica aut officia publica obtinere non possit. Quoniam tria sunt, quae ex hoc capite obfuscant *lucidam sacerdotii dignitatem* [41]), scilicet: ignominia vi legis cum facinore aliquo connexa, mala fama turpi agendi ratione contracta, vile denique et sordidum vitae genus; idcirco triplex infamiae genus distinguitur: infamia juris, infamia facti (turpitudo) atque levis hota.

Infamia juris. a) Infamia *juris* est, quando lex statuit aliquem esse infamen quod dupliciter fieri potest. Nam alii sunt infames jam ante sententiam judicis, eo ipso, quod certa delicta in jure notata committunt *(infamia immediata);* alii vero non ipso facto, sed post sententiam judicis secundum juris declarationem (infamia mediata). Itaque 1° crimina, quibus infamia *immediate* adnexa

---

a jure civili Romano damnata, ut ex incestu, stupro, raptu et sacrilegio (spurii). Vi Conc. Trid. c. 15. sess. XXV. de ref. filii clericorum illegitimi a beneficiis et quovis ministerio illius ecclesiae sunt arcendi, ubi eorum patres beneficium eccles. habent aut habuerunt.

[37]) Rescriptum principis, cum nonnisi in ordine ad effectus civiles legitimare valeat, irregularitatem non aufert.

[38]) Excipiuntur quorundam ordinum et confraternitatum instituta, quorum filii expositi ob privilegium Apostol. legitimi declarantur. Gregor. XIV. Constit. „Circumspecta" 1591. — Filii presbyterorum procreati in legitimo matrimonio, scil. ante eorum promotionem ad subdiaconatum subsistente, non sunt irregulares, sed cavetur, ne filius penes eandem ecclesiam et in idem beneficium patri immediate succedat. c. 10. 11. 13. de fil. presbyt. X. (I. 17).

[39]) Bonif. VIII. in reg. 87. de reg. jur. in VI^to^.

[40]) c. 11. X. (V. 31).

[41]) P. Hormisdas in c. 3. D. 61.

est, potissimum sunt *α. vi legis ecclesiasticae:* matrimonium cum meretrice, vel cum aliqua de iis, quae publicis spectatulis mancipantur [42]), invasio Cardinalium [43]); defectio ab ecclesia ad haeresim [44]), raptus et duellum. [45]) *β.* Certa quaedam crimina, quae *ex lege civili* infamia immediata notantur. Nam in jure canonico etiam illi omnes habentur infames, *quos leges saeculi infames appellant.* [46]) Hinc ut exquiratur infamia, singularum regionum leges civiles sunt attendendae. — 2° Infamia *mediata* contrahitur post sententiam judicis condemnatoriam, quae sit definitiva, jam transacta in rem judicatam, ob certa quaedam crimina in jure sive canonico sive civili expressa, vel etiam, si quis ex causa infamante ad poenam notorio dedecore affectam condemnatur. [47])

---

[42]) c. 15. D. 34.

[43]) c. 5. in VI^{to}. (V. 9).

[44]) c. 13. § 5. X. (V. 7). Infames sunt haeretici, si per annum steterint in excommunicatione. Cfr. c. 2. et 15. in VI^{to} (V. 2). Haereticorum filii non sunt infames, sunt tamen irregulares (§ seq.) Duo tantum personarum genera ex delicto parentum infamiam contrahunt: 1° Filii nepotesque eorum, qui manus violentas in Cardinalem injecerunt; 2° filii eorum, qui committunt crimen laesae majestatis. Tamburini de Irreg. l. 10. tract. 4. c. 10. n. 10.

[45]) Concil. Trid. Sess. 24. c. 6. de ref. matr. et Sess. 25. c. 19. de ref.

[46]) c. 2. C. 6. q. 1. et c. 17. ibid. Voce „leges saeculi" initio utique leges Romanae significabantur, quibus ecclesia in dijudicanda infamia utplurimum innitebatur. Sic v. gr. in jure Romano infamia ipso facto statuta est: in lenones, in contrahentes eodem tempore bina matrimonia seu sponsalia, in gladiatores, in milites probrose ab exercitu dimissos, in usurarios manifestos; hi ultimi etiam in jure canonico sunt infames (c. 2. in VI^{to} [V. 5]) etc. At medio aevo insuper in hac re leges Germanicae respiciebantur; ex quo merito infertur, omnibus aliis temporibus leges civiles regionum attendendas esse. Ecclesiam vero praeterea jam pridem peculiaria infamiae genera statuisse, intelligi potest ex cit. c. 17.

[47]) Apud Romanos infamiam mediatam pariebant 1° delicta publica i. e. de quibus quilibet de populo potuit accusare delinquentem (Vering. l. c. p. 102); 2° complura crimina privata e. g. homicidii, adulterii, rapinae, furti, injuriarum etc. In jure canonico ex hoc titulo infames declarantur, qui committunt crimen doli in contractu societatis, in tutela, mandato, deposito. Utrum juxta leges Austriacas vigeat infamia juris, merito dubitari potest. Ftenim infamia qua talis nulla lege irrogatur, imo nec nominatur. Dixi: infamia qua talis; nam afferuntur quidem condemnatis propter crimina haud pauca juris detrimenta, quae bonam hominum existimationem natura sua imminuunt (Cod. crim. 1852 §§ 26 et 27), scilicet: privatio nobilitatis, titulorum, munerum, decoraminum, graduum academicorum,

Infamia facti. **b) Infamia** *facti* **seu turpitudo accidit, quando quis tale crimen perpetrat,** propter quod bona ipsius existimatio apud probos et honestos viros laeditur, licet ab ipso jure aliqua infamia non expresse notetur, neque haec per sententiam irrogetur. Inducitur ergo (sed intuitu ordinum tantum, minime etiam quantum ad alios effectus) per quodcunque delictum enorme et peccatum grave e. gr. adulterii, sodomiae, simoniae[48]) etc. puta, si opinio sinistra a tota communitate vel majori parte sit concepta, simulque certa, aut saltem orta ex probabilibus conjecturis. Imo etiam ille ab ordinibus repelli debet, qui *gravatae* seu *malae* opinionis est (infamatus), donec legitimis probationibus omnem objecti criminis suspicionem a se removerit. Illud vero animadvertendum, quod delicta *occulta* defectum famae nunquam inducunt.

Levis nota. c) Quaedam species infamiae est etiam illa, quae (jam in jure Romano) dicitur *levis nota*, quaeque non ex delicto, sed potius ex vili et sordido vitae genere ex hominum aestimatione contrahitur. Ex hoc capite histriones, carnifices, lictores, macellarii, denique homines infimae notae, quaestum ignominiosum exercentes ab ordinibus sunt exclusi, etiamsi hi in proprio sensu non sint infames. Sub hac ratione pariter ad opinionem hominum et ad usum legesque civiles attendi opus est.[49])

Quia defectus famae, licet utplurimum in crimine aliquo fundetur, tamen alios praeterea attingit, ideo haecce irregularitas quasi medium tenet inter eas, quae sunt ex defectu, atque illas, quae ex delicto proveniunt.

---

pensionum etc. Attamen infamia exinde enascens, eoquod a lege directe non irrogetur, potius facti quam juris esse videtur. Insuper lege novissima sub 15. Nov. 1867 (Reichsges.-Bl. p. 321) haec juris detrimenta valde coarctata sunt, ita quidem, ut effectus poenales, qui hactenus civilem agendi facultatem criminosorum limitarunt (juxta cod. crim. § 27. b. et juxta cod. civ. §§ 61. 574. 867), omnino sublati sint, reliqui autem favores ob crimina deperditi post certi temporis decursum recuperari possint.

[48]) Cfr. gloss. ad c. 22. C. 6. qu. 1. Acta s. S. I. p. 274.

[49]) In jure Rom. maculam levis notae attrahebant, quotquot non pertinebant ad cives honestiores, sed ad humiliores cujusmodi e. g. erant textores, balneatores, tonsores, molitores, nautae, caupones, stabularii, venatores (Vering. l. c.). Apud nos quaedam macula levis notae haeret in personis dissolute vagantibus, in absolutis ab instantia, in damnatis ob delictum vel transgressionem ex animo doloso vel turpis lucri cupido admissam etc. Ginzel K.-R. II. p. 32. n. 4.

§ 63.

Irregularitates ex delicto.

1. *Generalia.* a) In antiqua ecclesia, quisquis ob crimen sive notorium sive occultum publicam poenitentiam egerat, eoquod juxta monitum Apostoli et Patrum[1]) criminis purus non esset, ab ordinibus repellebatur, et si in iis constitutus esset, loco suo decidit, ad altiores ordines nunquam admittendus. At deinceps, cum publica poenitentia ex usu recessisset, et quaevis crimina poenitentia occulta eluerentur, distinctio inter publica et occulta crimina exorta est, quam adprobavit Gratianus[2]), omnibusque firmum esse coepit, quod ex publicis, non autem ex occultis criminibus irregularitas exoriatur. *Hodie* regula servanda est, quod nonnisi crimina, quae nominatim expressa sunt, sive occulta sint sive publica, irregularitatem ex delicto inducant.

Disciplina antiqua, modo vigens.

b) Ut incurratur irregularitas ex delicto, requiritur actus *externus, consummatus* et *mortalis.* Hinc, ait S. Alphonsus[3]) cum pluribus Theologis, si quis ex aliqua circumstantia excusatur a mortali, excusatur etiam ab irregularitate. Nam licet irregularitas non praecise propter crimen irrogetur, tamen non citra crimen in quo culpa gravis reperitur, irrogatur[4]), si excipias homicidium, cujus intuitu etiam culpa levis quandoque irregularitatem inducit. Neque refert, aliquem vera poenitentia culpam eluisse. Sit ita sane; macula irregularitatis inde haud abstergitur, „quia sanitas post vulnus secuta sine cicatrice esse non poterit" [5]), quibus verbis haud obscure indicatur, remoto per poenitentiam delicto semper aliquem defectum (fidei, famae, lenitatis aut sacra-

Quando inducatur irregularitas ex delicto.

---

[1]) S. Gregor M. lib. III. epist. 49. et lib IV. epist. 10. „Quis enim, quem paulo ante vidit jacentem, veneretur antistitem?" — c. 3. D. 61. P. Hormisdas.

[2]) Post c. 32. § 3. D. 50: „Quorum enim crimina manifesta sunt ante vel post ordinationem, a. ss. ordinibus dejiciendi sunt; quorum autem peccata occulta sunt et satisfactione secreta secundum sacerdotis edictum purgata, in propriis ordinibus remanere possunt." V. Devoti I. p. 332.

[3]) Theol. Mor. lib. VII. n. 348.

[4]) „Quia, licet finis irregularitatis non sit punire, nec corrigere reos, non contrahitur tamen, nisi ratione delicti proprie voluntarii et vere gravis." Gury n. 1017 ed. 3. in Germ.

[5]) c. 18. Ventum est. C. 1. qu. 1.

menti) remanere adinstar laquei, quo homo irretitus ab ordinibus detinetur.

c) Quaestio, utrum irregularitas ob crimen dubium incurratur, a S. Alphonso ejusque principia adoptantibus hoc pacto dirimitur. In dubio *juris* seu in dubio, an pro aliquo actu irregularitas in jure sit assignata, negative respondendum est, quia hoc ipso, quod jus in dubium vocatur, irregularitas non certo in jure expressa est. At in dubio *facti* (sc. ubi incertum est, an peccatum, irregularitatem inducens, ab aliquo sit vere patratum, an mortale sit, vel veniale) sic distinguunt. Si est dubium de homicidio patrato, *probabilius* et *verius* irregularitas contracta est, ob particularem indecentiam, quae in homicidio reperitur. Si vero dubitatur de alio delicto, *probabilius* et verius nulla adest irregularitas, quia in dubio nemo damnandus est.[6])

Quaenam in specie sint irregularitates ex delicto.

2. *In specie* haec crimina in jure irregularitate notantur:

a. Haeresis et apostasia.

a) *Haeresis*, *apostasia* et *schisma*. Haeretici[7]) generatim irregulares sunt, sive in haeresi baptizati fuerint, sive a catholica religione ad eam defecerint. Irregularitas pertinet etiam ad eos, qui haereticos recipiunt iisque favent aut eos defendunt; item ad eorum filios ex paterna linea ad secundum gradum, a materna usque ad primum tantum, si eorum parentes in haeresi decesserint.[8]) Nam quodsi parentes ad fidem conversi sint, filii immunes

---

[6]) S. Alphons. Theol. Mor. l. VII. n. 344 seqq. — Gury n. 1018 ed. 3. — Neyraguet compend. Theol. Mor. p. 497. — Sed non diffitendum, ab aliis Theologis, ubi agitur de dubio facti, paulo severius judicari. Dicunt enim, pro foro exteriori in dubio facti irregularitatem non esse statuendam; at pro foro interno eandem pro certa haberi oportere, ac propterea stante hoc dubio non licere vel ordines suscipere, vel susceptos exercere. Etenim, dicunt, cum dubia res videtur, pars tutior eligenda. Ita Bened. XIV. Instit. 101. in fin.; Fagnan. in c. 12. Ad audientiam. X. (V. 12); Barbosa ibid.; Ginzel K.-R. II. p. 31. Verum quidem est (ut Fagnan. l. c. probat), in lege can. tutiorismum haud raro praescribi, sed et cavendum est, ne canonum dispositiones confestim ad alios casus, quam quos immediate respiciunt, extendantur. Id quod etiam in hac materia procedit. Conf. Acta I. p. 351.

[7]) c. 2. § 2. et c. 15. in VI[to]. (V. 2.)

[8]) Excipe plures casus (apud Tamburini l. c. cap. 18. § 10. Cfr. Scmalzgrueber ad tit. VII. lib. V. n. 115 seqq.) Sic e. g. irregulares non sunt filii, qui ante contractam a patre haeresin sunt nati, nec probabilius qui nascuntur a patre haeretico in iis regionibus, ubi crimen haeresis infamiam non affert, ut in Anglia, in Germania et alibi.

sunt ab irregularitate, prout pluries a s. C. C. declaratum est[9]) *Apostasia* tripliciter committitur, nimirum sive quis a religione christiana, sive ab ordine clericali sive a statu religioso deficiat; sed sola apostasia a fide irregularem facit. Attamen subdiaconus a statu clericali desciscens, et simul matrimonium attentans et consummans, ex duplici titulo irregularis evadit scilicet ob infamiam *et* ob bigamiam similitudinariam.[10]) — *Schisma* nonnisi tunc irregularitatem secum fert, ubi cum haeresi conjungitur. Nam schisma purum nulla irregularitate in jure notatur.[11]) Caeterum haeretici etiam abjurata haeresi, apostatae peracta poenitentia, et schismatici etiam unioni fidelium restituti permanent irregulares.[12])

b) *Abusus baptismi*, cujus rei fiunt *primo*, serio, palam et scienter baptismum iterantes[13]), estque irregularis tum baptizans, tum baptizatus, tum ille, qui baptismi iterationi *palam* inservit.[14]) *Sub conditione* denuo baptizantes in casu, quo prudenter dubitari nequit, quod primus baptismus rite peractus fuerit, secundum plures Theologos sat magnae auctoritatis[15]) (etsi temere et culpabiliter eosdem agere dicant) irregularitatis laqueum non incurrunt. Alii vero, inter quos Bened. XIV., in hoc quoque casu irregularitatem adduci sentiunt.[16]) *Secundo* etiam is irregularis est, qui sine ulla necessitate scienter se sinit baptizari ab haere- b. Abusus baptismi.

---

9) Vid. Richter conc. Trid. p. 181. n. 2. et p. 339. n. 2 seqq., unde etiam clarescit, quod orti ex paganismo et hebraismo, et simul in aetate infantili baptizati, non sint irregulares.

10) c. 69. D. 50; — c. 6. de apostat. (V. 9). — Schmalzgrueber L. V. tit. 9. n. 31.

11) Reiffenstuel in Decretal. l. V. tit. 8. n. 15.

12) c. 32. 69. D. 50.

13) c. 65. D. 50.

14) c. 2. de apostat. et reiter. bapt. X. (V. 9). Minime vero patrini. S. Alph. Moral. l. 7. n. 356.

15) Eos recenset Bed. XIV. Instit. 84. n. y., quibus etiam s. Alphons. adnumerandus venit (l. c. n. 356).

16) Hi auctoritatem Catechismi rom. allegant, in quo (de Sacram. bapt. n. 57) de iis, qui sine ulla inquisitione, utrum baptismus domi collatus rite administratus sit, indiscrete sub conditione baptizant, sic habetur: „Quod quidem sine sacrilegio facere non possunt, et eam maculam suscipiunt, quam divinarum rerum scriptores irregularitatem vocant. Nam ea baptismi forma ex Alexandri Papae auctoritate in illis tantum permittitur, de quibus, re diligenter discussa, dubium relinquitur, an baptismum rite susceperint, aliter vero nunquam fas est, etiam cum adjunctione, baptismum alicui iterum administrare.“ Cfr. Bened. XIV. de Syn. dioec. l. VII. c. 6.

tico declarato. Ex quo sequitur, illos nulla irregularitate irretiri, qui in aetate infantili ab haereticis baptizati sunt.[17])

Abusus ordinis. c) *Abusus seu usurpatio ordinis* committitur *α*) ab illis, qui scienter et solemniter adhibitisque ordinis insignibus actum ordinis non recepti serio exercent, ut acolythi cum manipulo officium subdiaconi exequentes, subdiaconi solemniter baptizantes, diaconi aquam lustralem solemniter benedicentes etc.[18]) Attamen qui vel actum jurisdictionis usurpant, vel *non solemniter* in ordine ministrant, irregulares non efficiuntur. Circa hoc notandum, quod ex decreto s. C. Rit., deficiente subdiacono in missa solemni, constitutus in minoribus per superiores *in casu necessitatis* substitui potest ad cantandam epistolam paratus sine manipulo, sc. indutus quidem paramentis subdiaconi, quin tamen reliqua ejusdem munera peragat.[19]) — *β*) *Ex capite violatae censurae*, quoties nempe illi, qui innodati sunt censura [sc. suspensionis[20]), interdicti[21]), aut excommunicationis[22])] actum aliquem ordinis exercent. Et hanc irregularitatem, quae dicitur *ex capite violatae censurae*, etiam illi incurrunt, qui suspensionem ab episcopo ex *conscientia informata* inflictam temere violantes divinis se ingerunt.[23]) Neque differt, utrum clericus excommunicatione irretitus in majoribus vel in minoribus ordinibus constitutus sit. Pariter non solum ex-

---

[17]) Ita expresse declaratum a. s. C. C. apud Richter p. 181. 21. Maj. 1718.

[18]) c. 1. (V. 28.) Etiam laicos, actus majorum ordinum exercendo, irregulares effici, contra aliorum sententiam probat Ferraris sub voce. Irregular. art. 1. n. 11.

[19]) Collen n. 19. „An deficiente subdiacono pro Missa solemni possit per superiores substitui constitutus in minoribus ad cantandam epistolam, paratus absque manipulo? Resp. Data necessitate posse permitti. 8. Jul. 1690. — Amerina. „An extra casum necessitatis posset permitti a superioribus, ut canonicus constitutus in minoribus ordinibus cantet epistolam in Missis solemnibus paratus absque manipulo?" Resp. Negative et episcopus curet abscindere consuetudinem tam in Cathedrali quam in collegiata; videlicet extra casum absolutae et praecisae necessitatis non posse a superioribus permitti, ut clericus in minoribus pro subdiacono suppleat in Missis solemnibus paratus absque manipulo etc. 18. Dec. 1784. Decreta auth. Gardellini tom. 3. n. 3328 et tom. 5. n. 4269.

[20]) c. 1. de sent. et re jud. VI[to]. (II. 14); — c. 1. de sent. excomm. in VI[to]. (V. 11).

[21]) Ibid. c. 20.

[22]) c. ult. de clerico excom. ministrante X. (V. 27).

[23]) S. C. C. in Sagan. 21. Jun. 1625; Bened. XIV. de syn. dioec. l. 12. c. 8. n. 5. — Infra § 214. 2. d.

communicati vitandi, sed etiam tolerati[24]) irregularitatem sibi contrahunt. Verum ut quis ex capite violatae censurae irregularis evadat, haec tria requiruntur: 1mo ut actum *ordinis* exequatur; nam actus jurisdictionis a censuratis peracti, veluti praedicatio, copulatio, beneficiorum collatio, jurisdictionis impertitio etc., quamvis illiciti sint, tamen neminem faciunt irregularem. 2do Ut exequatur *ex officio* et qua *ecclesiae minister;* hinc si quis baptismum domi non solemniter confert, vel si clericus in minoribus, non paratus, more laicorum, ordines exercet, irregularitas nulla inducitur. 3tio Ut scienter et temere exequatur; hinc immunes sunt inculpabiliter ignorantes censuras, vel in articulo mortis Sacramenta administrantes, vel quos injuste censura ligatos esse, publice et notorie constat.[25])

d) Nonnulli canonistae hoc loco etiam *abusum ordinationis*, seu *malam ordinum susceptionem* commemorant. Controversia erat, num ejusmodi mala susceptio reapse *irregularitatem*, an vero potius (uti textus juris innuunt) *suspensionem* inducant.[26]) Sed in Constit. „Apostolicae Sedis"[27]) haec controversia saltem quoad eos casus decisa est, in quibus vitium principaliter est *ex parte ordinantis.* Dicitur enim ibi: *Suspensionem ab ordine suscepto ipso facto incurrunt, qui eundem ordinem recipere praesumpserunt* (i. e. scienter receperunt) *ab excommunicato vel suspenso vel interdicto nominatim denunciatis, aut ab haeretico vel schismatico notorio: eum vero, qui bona fide a quopiam eorum est ordinatus, exercitium non habere ordinis sic suscepti, donec dispensetur declaramus.* Igitur qui *mala fide* ab ejusmodi episcopis ordinati sunt,

---

[24]) E. gr. sacerdos, qui post complicem in re turpi a se absolutum ministrare temere praesumit.

[25]) Haec omnia fusius exposita et probata vid. ap. Kober: Der Kirchenbann. p. 306 seqq.

[26]) Kober. Die Suspension der Kirchendiener. Tübingen. 1872. p. 172 seqq. — Tamburini. Opp. omn. Tract. de irregul. cap. 14. — Controversia inde est, quia textus juris, qui de variis abusibus ordinationis agunt, ambigui sunt. Dicunt enim hi textus, ejusmodi male ordinatos „executionem officii non habere," „in acceptis ordinibus ministrare non posse," „a susceptis ordinibus esse suspensos," etc. Has phrases alii ad irregularitatem (Zallinger ad tit. 13. lib. I.; Devoti Inst. tom. I. tit. 7.; Cfr. S Alphons. Moral. l. 7. n. 360. 361.), alii ad suspensionem, quae dicitur ab ordine, pertinere censent.

[27]) „Suspensiones summo Pont. reservatae" n. VI. Cfr. Avanzini De Const. „Apost. Sedis" commentarii. Romae. 1872.

in sensu proprio ab ordine taliter recepto manent *suspensi*, quae suspensio Rom. Pontifici est reservata; qui vero *bona fide* sic sunt ordinati, proprie neque suspensi neque irregulares sunt, sed improprie, quatenus peccant ministrando in susceptis ante obtentam dispensationem.[28]) — Quoad reliquos ordinationis abusus, in quibus vitium principaliter est *in suscipiente*, *α.* imprimis *ordinatus per saltum* ex usuali interpretatione Concilii Trid. non est irregularis, sed est ipso facto suspensus, ita ut si ministraverit, irregularis evadat, proindeque indigeat Apostolica dispensatione.[29]) *β.* Qui ordines suscipiunt sive *simoniace*,[30]) sive *furtive*,[31]) sive *irretiti excommunicatione*,[32]) sive *renitente uxore* ante matrimonii consummationem,[33]) sive denique ab *episcopo*, qui non loco tantum, sed et *dignitati episcopali renuntiavit*,[34]) in ordinibus sic susceptis vetantur ministrare, antequam dispensati fuerint. *γ.* Ordinatio *non subditi* sine literis dimissorialibus (§ 59 in fin.), item ordinatio sine titulo cum certo pacto simoniaco (infra § 65. 3.) suspensione plectitur.

---

[28]) Avanzini l. c. not. 47. p. 137. seq.

[29]) Ordinatus per saltum in vetere jure probabilius erat irregularis; sed post decretum Trid. (Sess. XXIII. cap. 14. de ref.) ob verba „si non ministraverint," satis declaratum videtur, eundem directe esse suspensum, sed posse fieri irregularem ex capite violatae censurae. Avanzini l. c. p. 146.

[30]) Simoniace ordinati generatim „ab officio abstinere" et a beneficio amoveri debent. Cfr. c. 20. 32. X. (V. 3.); c. 21. X. (V. 1.); imo et excommunicati erant. c. 2. Extrav. com. (V. 1.); sed per Const.. „Apost. Sedis." haec censura est abrogata, quod et de aliis dicendum, quae neque in dicta Const. exprimuntur, neque in Concilio Trid. directe pronuntiantur. Cfr. § 212. n. 5.

[31]) Furtive ordinatus (c. 1. 3. X. (V. 30.) juxta Schmalzgr. (a. h. tit.) fit irregularis, si furtiva susceptio ab episcopo antecedenter fuit sub excommunicatione prohibita; secus furtive ordinatus ministrare nequit in ordinibus susceptis. Cfr. Conc. Trid. Sess. XXI. c. 1. de ref. Clem. VIII. Const. „Rom. Pontificem" 1594.

[32]) Vi c. 32. X. (V. 39.) clericus saecularis, qui in excommunicatione scienter recipit ordines deponendus est, regularis ab executione ordinis est suspensus. Quodsi uterque ordinetur ignorans jus vel factum, cum saeculari solus Papa, cum regulari dispensat abbas, si factum non est grave.

[33]) c, un. Xvag. Joan. XXII. tit. 6.

[34]) Scil. talis episcopus non solum caret jurisdictione, sed quavis etiam externa dignitate; idcirco ordines majores neque cum licentia Ordinarii conferre potest, bene vero minores, ut dicitur c. 1. X. (I. 13).

e) Propter *homicidium* et *mutilationem* [35]) irregulares evadunt: e. Homicidium et mutilatio.

α. Homicidae voluntarii, quamvis occulti, et licet facinus nonnisi indirecte sit voluntarium. Excipitur solum occidens alium pro necessaria defensione propriae vitae (§ 62. n. 6 a.), non vero occidens aggressorem suae famae aut suarum rerum. Quin et homicidium casuale, si illud sit culposum, nempe cum aliqua culpa conjunctum, irregularitatem parit. Quod fit dupliciter: 1mo si quis dat operam *rei licitae*, non tamen adhibet debitam diligentiam, ne alterius mors aut mutilatio sequatur [36]); 2do si quis dat operam *rei illicitae*, ex qua mors alterius sequitur, etsi ad eam evitandam operans adhibuerit omnem diligentiam, et hoc saltem tunc, cum quis operam dedit rei ex se et natura sua illicitae, cum propinquo mortis periculo conjunctae. [37]) Quoad 1um irregulares sunt medici et chirurgi, qui omnem diligentiam et studium juxta artis praecepta non adhibent in aegris curandis, ita ut ipsorum culpa aliquis e vivis excedat. Generatim medicis ad ordines promoveri volentibus, teste Bened. XIV. [38]), dispensatio *ad cautelam* concedi solet, quoniam hi non certo sciunt, semper se usos fuisse omnibus regulis ab arte praescriptis circa eos, qui obierunt. Quoad 2um irregulares sunt e. gr. omnes non periti et temere exercentes medicinam vel chirurgiam, et mortem alicui causaliter inferentes. Idem de omnibus generatim dicendum, qui dant operam rei illicitae periculosae, eoquod regula juris verificatur: „Non est sine culpa, qui rei, quae ad eum non pertinet, se immiscet.“ [39])

Homicidium vero *mere casuale*, seu quod prorsus inopinato et fortuito, nulla penitus culpa nulloque dolo intercedente contingit, irregularitatem haud inducit. Idem sentiendum de homicidio a furioso, ab infante vel a dormiente patrato. [40])

β. Omnes *mandantes* et *consilium dantes*, effectu secuto ex consilio vel mandato, excepto tamen, si ante effectum efficaci-

---

[35]) „Mutilatio intelligitur, quando a corpore separatur aliquod membrum principale, seu pars corporis, quae officium per se distinctum habet, v. gr. pes, manus, oculus etc.“ Gury. n. 1036.

[36]) c. presbyterum. 7. de homicidio. X. V. 12), cujus summarium sic habet: Homidium casuale imputatur ei, qui operam dabat rei licitae, sed non adhibuit diligentiam, quam debuit. Cfr. ibid. c. 8.

[37]) Pirhing lib. V. tit. 12. § IV.

[38]) De syn. dioec. lib. XIII. c. 10. n. 4.

[39]) Reg. juris 19. in VI^to.

[40]) c. un. Si furiosus. Clem. (V. 4).

ter retractaverint et retractatio malefactori innotuerit. Item ad homicidium *cooperantes.* Si plures in mortem alicujus conspiraverint, vel etiam si plures sine praevio et deliberato consilio, et absque animo occidendi, in publica rixa aliquem aggressi fuerint, nec resciri possit, a quonam eorum lethalis ictus sit inflictus; omnes sunt irregulares (in casu posteriori saltem pro foro externo). Porro *obligati* ex justitia *impedire*, et non impedientes.[41])

γ. Procurantes abortum foetus animati, effectu secuto; supponunt canones, foetum masculinum 40mo, femininum 80mo post conceptionem die animari.[42])

δ. Mutilatores, quando mutilatio inducit separationem et truncationem membri alicujus principalis, quod habet in corpore humano distinctum et peculiare officium. Et ideo abscissio digiti, cartilaginis, excussio dentis etc. non est mutilatio inducens irregularitatem.[43]) Irregulares etiam evadunt mutilantes se ipsos, aut mutilationem sine justa causa procurantes, etiam si ex zelo indiscreto id fiat.[44])

§. 64.

De cessatione irregularitatum.

1. Cessatio causae. 1. Ex irregularitatibus, quae proveniunt ex *defectu*, nonnullae cessant sublata causa, unde procedunt. Ita qui caret idonea aetate, scientia, libertate, cum factus est liber, cum adeptus est debitam aetatem aut scientiam, recte ad ordines promovetur Similiter irregularitas ex infamia *facti* sine ulla dispensatione cessat cessante infamia i. e. sive per purgationem a crimine mere conficto, sive per emendationem a crimine patrato, modo emen-
Speciatim de irregul. ex infamia. datio notoria sit, et (juxta aliquos) per triennium perseveret, sive

---

41) Ferraris l. c. Septimo. — Pirhing l. c. § III.—VIII.

42) c. 20. X. de homic. (V. 12).

43) Hinc minus recte a quibusdam statuitur, tali mutilatione fieri aliquem irregularem, quae inducat corporis defectum juxta anterius dicta. Abscindens tamen digitum pollicem aut indicem, petere debet dispensationem ad cautelam (s. C. C. 19. Jul. 1687 ap. Ferrar. l. c.)

44) Canon. Apost. 21. et 22. — Conc. Nicaen c. 1. in c. 7. D. 55. — c. 4. X. (I. 20). Caeterum plures decisiones s. C. C., quibus doctrina de irregularitate ex capite homicidii elucidatur, collectae reperiuntur apud Ferraris et Richter p. 92—96.

denique per mutationem loci.[1]) Et infamia *juris* neque emendatione aboleri potest, sed solum per restitutionem famae a summo Pontifice factam. Si vero infamia inducta est a jure civili, tunc si in foro civili per clementiam principis sit exstincta, hoc ipso etiam in foro canonico exstincta censetur. Insuper haec mitigatio est notanda: „Si tamen infamia per sententiam irrogetur ex crimine adulterii vel minori aliquo, facultas dispensandi cum clerico infami ad ordinis exercitium continuandum, peracta poenitentia, concessa est episcopo.“[2]) Denique maculam *levis notae* sine dispensatione cessare dicunt, postquam aliquis artem ignominiosam, aut vilem conditionem dereliquit. Nam tales in proprio sensu irregulares non sunt, sed nonnisi ob quandam indecentiam ab ordinibus arcentur.[3])

2. Reliquae irregularitates nonnisi dispensatione auferri possunt, dummodo tamen irregularitas ex defectu corporis vel animi, aut ex delicto, non sit talis, super qua dispensatio non concedatur. 2. Dispensatio. Jus isthoc absolute habet summus Pontifex, qui potest dispensare in omni jure ecclesiastico; jus limitatum etiam episcopus, et hic quidem vel ex jure, vel ex speciali facultate. Ex *jure* dispensat episcopus in irregularitate ex bigamia similitudinaria, porro ex defectu natalium legitimorum, sed pro susceptione ordinum minorum tantum. Item a concilio Trid.[4]) statutum est: „Liceat episcopis in *irregularitatibus omnibus* et suspensionibus *ex delicto occulto* provenientibus, excepta ea, quae oritur *ex homicidio voluntario*, et exceptis aliis deductis ad forum contentiosum, dispensare.“ At episcopus nonnisi tum poterit dispensare, si dispensandus sit vere subditus ac verum domicilium in dioecesi collocaverit.[5]) In homicidio voluntario, publico et notorio vel ipse Papa raro dispensat.[6]) In illo vero homicidio, quod sui defensionis causa, sed non servato moderamine inculpatae tutelae

---

[1]) S. Alphons. Theol. Mor. l. VII. n. 452 et 364. Gibellin. aliique tempus non praescribunt, sed solum petunt emendationem cognitam.

[2]) Ita Schmier de pot. ordinis n. 542 in c. 4. § de adult. 1. X. (II. 1).

[3]) Ferrar. annot. ad art. I. n. 15; Gibellin. de irregul. c. 5. qu. 4.

[4]) Sess. XXIV. de reform. c. 6. Cfr. Const. „Apost. Sedis“ vers. fin. sub voce: „Firmam“.

[5]) Bönninghausen Tractat. juridico-can. de irregularitatibus Monasterii 1863. p. 47.

[6]) Richter: Lehrbuch d. K-R. § 96. c. n. 4.

patratum est, ex sanctione concilii Trident.[7]) dispensatio pariter episcopo committitur. Attamen ab irregularitate proveniente ex *occulta* haeresi, apostasia et schismate episcopi vi Concil. Trid. (not. 4.) dispensare non possunt, eoquod haec crimina per Constit, „Apost. Sedis" Pontifici *speciali modo* sunt reservata.[8]) Eadem vero facultas absolvendi ab irregularitatibus occultis non competit praelatis, qui dicuntur nullius dioecesis, neque Cardinalibus in suis titulis.

Speciatim ob defectum corporis

Quod attinet *defectus corporis*, qui irregularitatem inducunt, eorum cognitio, minime vero dispensatio, quae soli Pontifici competit, ad episcopum dioecesanum spectat, qui experimentum oratoris super caeremoniis instituendum curare, et defectus, quibus corporis irregularitas gignitur, accurate describere debet, in quo praesertim attendendum est ad populi admirationem et scandalum quod excitari posset, vel ad periculum in sacris peragendis.[9])

et natalium.

Irregularitas *ex defectu natalium* a summo Pontifice tollitur, sed (ait jam s. Thomas[10]) „tanto est difficilior dispensatio, quanto eorum turpior est origo", id quod e. g. valet quoad adulterinos. Causae, quae pro hujusmodi dispensatione militant, nominatim sunt: evidens ecclesiae utilitas et boni mores oratoris. Eadem haec irregularitas (juxta alibi dicta) etiam per professionem religiosam aufertur. Sed notandum est, tum professionem religiosam, tum dispensationem per se solummodo vim habere ad suscipiendos ordines, minime vero etiam ad obtinendas dignitates et praelaturas.

Ex *facultate speciali* episcopi in Germania et in Austria solummodo possunt dispensare „super defectu aetatis unius anni ob operariorum penuriam, ut promoveri possint ad sacerdotium, si alias idonei fuerint."

---

[7]) Sess. XIV. de reform. c. 7. — Ferrar. Art. III. n. 8.

[8]) Cfr. ibi Excommunicationes speciatim Papae reserv. n. I. III. et vers. fin. s. voce „Firmam". — Possunt autem dispensare vi facultatum triennalium. (n. III.)

[9]) Acta I. p. 90. Cfr. ibid. III. p. 529. Generatim haud facile, super defectibus corporis dispensari ex illis exemplis elucet, quae exstant apud Richter ad: Conc. Trid. sess. XXIV. de ref. c. 6. Difficilius tamen clericum promovendum, quam sacerdotem jam promotum dispensari s. C. C. semper tenuit. Ibid. n. 12.

[10]) in 4. sent. dist. 25. qu. 2. art. 2. quaest. 3.

Denique ob delicta *ante baptismum* commissa nulla attrahitur irregularitas, sola bigamia (juxta aliquos) excepta.[11])

§. 65.

De titulo ordinationis.

1. Vox tituli,[1]) quae proprie inscriptionem vel etiam signum alicui dominium certae rei addicens[2]) denotat, jam pridem ad Christianorum templa traducta est, vel quia nomine exstructoris aut s. martyris insignita erant, vel quia erant monumenta publica Deo et divino cultui sacrata.[3]) Cum titulo ordinari tunc temporis perinde erat, ac certae ecclesiae, seu (post saeculum V.) cuidam beneficio, perpetuo adscribi. Quia vero cum tali intitulatione jus congruam sustentationem ex eadem ecclesia vel beneficio percipiendi conjunctum erat, cum titulo ordinari idem erat, ac ordinari cum cautione sustentationis congruae; et haec *cautio pro susceptione ordinum praescripta* titulus ordinationis nuncupatur. Notio tituli.

2. Titulus ordinationis nullo non tempore plane necessarius existimabatur, ne (ut dicit concil. Trident.) „qui divino ministerio adscripti sunt, cum ordinis dedecore mendicare aut sordidum quaestum exercere cogantur." (Sess. 21. c. 2. de ref.) Primis ecclesiae saeculis nemo ordinari permissus est, nisi *determinato* aliquo officio seu beneficio futurae ipsius sustentationi provisum esset, prout inter alia ex concilio Chalcedonensi (can. 6). compertum habemus.[4]) Tunc temporis nemo ordinari aut cleri- Disciplina vetus.

---

[11]) Ferrar. l. c. n. 2. Sed haec per subsequens baptisma abstergitur.

[1]) V. Calepin., Ducangii glossarium. Pcalm. 56, 1.

[2]) Sic signa illa distinctiva seu tabulae in jure Rom. tituli vocantur, quae ab Imperatoribus bonis vacantibus et fisco incorporatis imponi sunt praecepta. Cod. L. 10. tit. 10. et ib. tit. 11. l. 8. § 5. — Phillips K,-R. § 57.

[3]) Genes. 28, 18. 22.

[4]) Canon. hic, qui a Gratiano c. 1. D. 70. minus correcte refertur, ita se habet: „Nullum absolute ordinari debere presbyterum aut diaconum, nec quemlibet in gradu ecclesiastico, nisi specialiter ecclesiae civitatis, aut possessionis, aut martyrii, aut monasterii, qui ordinandus est pronuntietur. Qui vero absolute ordinantur, decrevit 3. synodus, irritam haberi hujusmodi manus impositionem et nusquam posse ministrare ad ordinantis injuriam." Erat videlicet sic ordinatus perpetuo suspensus.

cus esse poterat, nisi intuitu ecclesiae, cujus servitio perpetuo sic ferme erat adstrictus, quemadmodum nec ordinatur episcopus, nisi cum respectu ad ecclesiam, cui praesideat. Itaque titulus ecclesiae seu beneficii tunc fere unicus erat; postmodum vero praeter titulum religiosae professionis etiam alii tituli ordinationis pedetentim sunt admissi, ac propterea leges, quibus olim absoluta ordinatio prohibita erat, passim neglectae. Idcirco, cum multi clerici sine titulo ordinati in maximum ecclesiae dedecus incertis sedibus vagarentur (clerici vagi aut acephali inde dicti), concilium Lateran. III. sub Alexandro III. celebratum decrevit: *Episcopus si aliquem sine certo titulo, de quo necessaria vitae percipiat, in diaconum vel bresbyterum ordinaverit, tamdiu ei necessaria subministret, donec in aliqua ecclesia ei convenientia stipendia clericalis militiae assignet, nisi talis forte ordinatus de sua vel paterna haereditate subsidium vitae habere possit.*[5] Innocentius III. hasce sanctiones innovavit, imo etiam pro ordinibus diaconatu inferioribus titulum praescripsit[6], quae tamen sanctio nonnisi ratione subdiaconatus in effectum deducta est. Idque haud parum contulit, ut exin subdiaconatus ordinibus majoribus adnumeratus sit.

Caeterum ultima verba supra allegati canonis Lateranensis, quibus titulus patrimonii admitti videbatur, successu temporis tam late intelligi coeperunt, ut opinio percrebesceret, quoslibet ad titulum patrimonii ordinari posse, sicque ordinationes absolutae cum haud levi ecclesiae detrimento passim invaluerint.[7])

Disciplina vigens.

3. Vigens desuper ecclesiae disciplina potissimum ex conc. Tridentino[8]), adhibitis simul s. C. C. declarationibus,[9]) sed ratione habita ad Constit. „Apostol. Sedis“ desumitur. Nimirum Patres Tridentini quemlibet cum titulo ordinibus initiari decreverunt, *antiquorum canonum poenas super his innovando.* Poenae antiqui juris, quae erant potissimum censurae cum quibusdam aliis, tum ad ordinantes tum ad ordinatos pertinebant. Sed post Const.

---

5) c. 4. X. (III. 5).

6) c. 16. X. de praeb. et c. 23. X. de praeb.

7) Epist. Cardin. Bellarmini apud Rigant. in reg. Cancell. 24. n. 113. — Dr. Jul. Meyer: Ursprung und Entwicklung des Tischtitels nach gemeinem und baier. Rechte. In Moy's Archiv. III. p. 257 seqq.

8) Sess. XXI. de reform. c. 2.

9) Richter p. 112. cfr. Bened. XIV. Instit. 26. — Engel colleg. juris can. I. tit. 14.

„Apost. Sedis" *censurae* contra ordinantes sine debito titulo *ex parte*, contra ordinatos vero *omnes* probabilius pro abrogatis haberi debent. Dicitur enim ibi: *Suspensionem per triennium a collatione ordinum ipso jure incurrunt aliquem ordinantes absque titulo beneficii vel patrimonii, cum pacto, ut ordinatus non petat ab ipsis alimenta.*[10]) Ex quo patet: *a.* Remanere antiquam juris dispositionem, vi cujus ordinatori ex sua culpa vel negligentia aliquem sine titulo ad ordines promoventi onus incumbit, subministrandi alimenta taliter ordinato.[11]) *b.* Occurrente pacto, quod ordinatus super alimentatione sua non inquietet ordinantem, suspensionem a collatione ordinum per triennium etiamnum incurrit ordinator, sed suspensio olim in ordinatum decreta, ab hoc non amplius incurritur. *c.* Cessavit etiam suspensio illorum, qui cum ficto titulo, e. gr. conficto patrimonio episcopum decipiendo scienter ad ordines promoti fuerint.[12]) Sed tales alimenta ab episcopo decepto petere non possunt. Quod etiam obtinet, quando ordinandus concessori tituli spondet, se non petiturum portionem vi tituli concessam sibi debitam.

Sunt vero tres tituli a concilio Trident. commemorati, quorum primus verus et praecipuus est, reliqui autem duo nonnisi per viam dispensationis admittuntur. Scilicet:

Titulus beneficii,

a. Titulus *beneficii*, qui in eo consistit, ut ordinandus beneficium ecclesiasticum proprie tale, quod sibi juxta taxam synodalem vel regionis morem ad victum sufficiat, pacifice possideat. „Id vero beneficium resignare non possit, nisi facta mentione, quod ad illius beneficii titulum sit promotus, neque ea resignatio admittatur, nisi constet, quod aliunde vivere commode possit, et aliter facta resignatio nulla sit."[13])

---

[10]) Const. „Apost. Sedis" inter „suspensiones summo Pontifici reservat." Nro. II. — Cfr. c. 45. de simon. (V. 3), ubi suspensio fertur tum in ordinantem tum in ordinatum. Sed haec dispositio per Const. „Apost. Sedis" ex parte tantum est innovata; incurrunt enim hanc suspensionem solum ordinantes. Avanzini l. c. p. 124.

[11]) Vid. annot. 5. — c. 16. X. de praeb. (III. 5.)

[12]) Ratio est, quia ejusmodi suspensio neque in Const. „Apost. Sedis" innovatur, neque a Concil. Tridentino infligitur. Constans enim regula est, quod dicta constitutio, dum renovat censuras Tridentinas, valde probabiliter non renovavit censuras Tridentinas indirecte tantum inflictas, sed eas solas, quas Trid. concilium directe infixit. Avanzini l. c p. 155. seq.

[13]) Conc. Trid. l. c. S. C. C. declaravit: [I.] Ordinatus ad titulum beneficii in illius resignatione individualiter debet exprimere, se

patrimonii, *b.* Titulus *patrimonii*, si ordinandus patrimonium habet, aut ab aliis ipsi constituitur, et quidem ex bonis certis, stabilibus et immobilibus vel talibus, quae immobilibus aequiparantur.

pensionis, *c.* Titulus *pensionis*, si quis ex proventibus ecclesiae alicujus aut aliunde perpetuam eamque sufficientem pensionem percipiat.

Hosce duos titulos concilium Trident. ad sequentes limites reduxit: „Patrimonium vel pensionem obtinentes ordinari posthac non possint, nisi illi, quos episcopus judicaverit assumendos pro necessitate vel commoditate ecclesiarum suarum [14]), eo quoque prius perspecto, patrimonium illud vel pensionem vere ab iis obtineri, taliaque esse, quae eis ad vitam sustentandam satis sint, atque illa deinceps sine licentia episcopi alienari aut exstingui aut remitti nullatenus possint, donec beneficium ecclesiasticum sufficiens sint adepti, vel aliunde habeant, unde vivere possint" [15])

religionis, *d.* Praeter hunc triplicem titulum a Tridentino expresse admissum hodiedum etiam titulus *religionis* seu titulus *mensae communis* agnoscitur in ordine ad suos alendos sufficienter instructo, paupertatis, necnon titulus *paupertatis* in ordine mendicantium. Sed ad istos regularium titulos nonnisi solemniter professi ordinibus initiari possunt. [16]) Hic notari debet sequens dispositio ex Constit. Pii

---

ad ejus titulum fuisse ordinatum. [II.] Nec sufficit exprimere: forsitan ordinatus. [III.] Constare debet per probationes concludentes, resignantem habere, quo commode vivere possit; [IV.] quae probatio plena esse non censetur per solam resignantis juratam confessionem. [V.] Resignans vero tenetur aliud beneficium obtentum vel alia bona subrogare beneficio resignato, [VI.] et haec subrogatio facienda est per episcopi sententiam declaratoriam. Lancianen. 9. Febr. 1726.

[14]) l. c. Necessitas tunc adesse censetur, quando ecclesia ministris indiget, nec alii reperiuntur, qui possint ordinari cum titulo beneficii; commoditas vero, quando ecclesia indiget quidem ministris, sed non desunt alii, qui possent ordinari. Sicque necessitas ecclesiae restringitur ad puram ejus indigentiam, commoditas vero ad pinguius ejus servitium. Ferrar. sub voce „patrimonium." Rigant. l. c. n. 115.

[15]) Ut talis pensio vel patrimonium alienari queat, semper licentia episcopi requiritur, et necessario exprimi debet, quod clericus ad illius titulum ordinatus sit. Quin etiam quando talis beneficium obtinuit, vel bona ad commodam sustentationem acquisivit, expressa subrogatio bonorum seu beneficii assecuti loco patrimonii ab episcopo facienda est. Ita declaravit s. C. C. ap. Richter l. c. n. 21. 22. 29. Cfr. Acta IV. p. 210.

[16]) S. Pius V. Constit. „Romanus Pontifex" (a. 1568). Illi tamen qui in Societate Jesu ter vota simplicia emiserunt, ad quoscumque

IX.: „Suspensionem *(Papae reservatam)* per annum a collatione ordinum ipso jure incurrit, qui excepto casu legitimi privilegii, ordinem sacrum contulerit absque titulo beneficii vel patrimonii clerico in aliqua congregatione viventi, in qua solemnis professio non emittitur, vel etiam religioso nondum professo.“ (n. IV.) Praeterea exceptionaliter et per modum privilegii clerici saeculares ad alios quoque titulos ordinari possunt, prout e. gr. alumni seminarii Pragensis ad titulum *missionis* promoventur [17]), aeque ac discipuli Collegii de Propaganda fide. [18]) Quinimo etiam ordinari sine titulo vel patrimonii vel beneficii, seu rectius loquendo, cum solo titulo *servitii ecclesiae* nonnullis dioecesibus vel collegiis a Sede Apostolica concessum est. [19]) missionis. servitii ecclesiae.

e. A titulis concilii Trident. in pluribus differt titulus *mensae* ex consuetudine introductus et hodie usitatissimus. Is est cautio legitima pensionis clerico tunc solvendae, quando ad obeunda sacra munera inhabilis factus fuerit. Haec pensio vel a monasterio, vel a communitate civili, vel ab hominibus privatis, vel a principe *(titulus principis)* sponderi potest. Hujusmodi titulus in Germania potissimum invaluit, quia in parochiis praesertim amplioribus opus est pluribus clericis cooperatoribus, neque beneficia adeo frequentia existunt, ad quae iidem possent ordinari. Porro cum titulus et patrimonii et pensionis raro praesto essent, episcopi Germaniae ob sacerdotum penuriam a praescriptionibus concilii Trident. catenus deflectere coacti sunt, ut eos ab ordinibus non arcerent, qui titulum mensae, licet tenuem et compluribus restrictionibus et conditionibus limitatum, exhibuissent. [20]) Titulus mensae.

---

ordines promoveri possunt. Constit. Gregor. XIV. „Ecclesia cath.“ 28. Jun. 1591. §. 16. Vid. §. 134. 2. a.

[17]) Urban. VIII. 13. Mart. 1640.

[18]) Urban. VIII. ddo. 18. Maj. 1638.

[19]) Tale indultum obtinuerunt: ecclesia metropolitana Florentina, Patriarcha Venetus, collegium Graecorum de Urbe, collegium Anglicum in Urbe, collegia in Germania superiore a Gregorio XIII. instituta etc. Moy Archiv. III. p. 271. Richter l. c. n. 33. — In Gallia et Belgio clerici passim sine titulo vel cum titulo minus sufficiente ordinantur, quia in iis regionibus perpauca exstant beneficia perpetua, et frequenter titulus patrimonii quoque et pensionis non habetur Acta IV. 554.

[20]) Titulus mensae, ut ad liquidum probat Dr. Jul. Meyer (Moy's Archiv. III. p. 264 seqq.) ex titulo patrimonii et pensionis originem traxit. Nam loco patrimonii primum pensio super re frugifera assignabatur (stipendium a laico assignatum), a clerico post ordinationem

Differentia autem tituli canonici ordinationis a titulo mensae in eo posita est, ut *ille* in praesenti securitatem victus praestet, *hic* vero ad solum casum inhabilitatis, velut senii aut aegritudinis, restringatur, proindeque ordines intuitu promissionis in futuro demum implendae conferantur. Imo in nonnullis regionibus, e. gr. in nostro Imperio, ob eam dumtaxat inhabilitatem, quae *citra culpam* accidit, jus percipiendi promissam pensionem obtinetur. Itaque titulus mensae nonnisi *jus subsidiarium* confert, propterea, quod unice restringitur ad aetatem clerici decrepitam et ad casum aegritudinis, omni autem effectu caret, quoties clericus junior et sanus in angustias paupertatis conjicitur. Quapropter iste titulus, cum per ipsum non satis cautum sit sacerdotum mendicitati, legi ecclesiasticae non prorsus convenit. Nihilominus exigente necessitate toleratur, illiusque admissio ideo excusari potest, quia promoti cum illo statim post ordinationem ad certa servitia sustentationem praebentia in nostra Germania deputari solent, ita, ut ii, quamdiu habiles sunt, ad titulum servitii ecclesiarum ordinati esse videantur.

Titulus mensae ex fundo religionis in Austria.

In Imperio Austriaco omnibus clericis saecularibus titulus mensae ex fundo religionis certis sub conditionibus impertitur.[21]) Est autem ea hujusce tituli indoles, ut ordinandis ad commendationem episcopi pensio certa ex fundo religionis provinciae respectivae a regimine ejusdem provinciae pro casu futurae inhabilitatis assignetur. Sed restricta est haec pensio ad solos initiatos presbyteratu[22]), et citra suam culpam inhabiles effectos[23]), et

---

percipienda. Paullatim eo res devenit, ut concessores tituli nonnisi sub conditione onus alimentandi titulatum in se susciperent; quodsi nempe is se honeste sustentare nequiverit.

[21]) Decret. cancell. aul. ddo. 7. Jan. 1792. — Per Hungariam ad titulum dioeceseos [Cherrier: Enchirid. jur. eccl. II. p. 14], in ecclesia metropol. Salisburg. ad titulum seminarii illius [Schöpf. III. p. 320.] ordines conferuntur.

[22]) Hinc si quis subdiaconus vel diaconus infirmitatem contraheret, titulo prorsus careret!

[23]) Illis qui in poenam delicti ab officio amoti sunt, si se ex propriis sustentare nequeant, summa nonnisi 20 crucifer. M. C. indies assignatur. 6. Nov. 1804.

aliunde alimenta non habentes.[24]) Insuper superveniens inhabilitas esse debet *completa* et *perpetua* ex medici testimonio.[25])

α. Ut quis ad hunc titulum ordinari possit, seu ut *jus ad rem* accipiat, requiritur, ut mox et sine mora ad ordinem presbyteratus promoveatur, et quidem post cursum theologicum cum debito progressu absolutum, insuper vero, ut talis omni ex parte ad curam animarum idoneus agnoscatur. Episcopi monentur, ne eum ad ordines majores admittant, quem diuturna debilitate aut defectu corporis functiones in cura animarum impediente laborare cognoscunt. Eadem de causa episcopus, cum ordinandos ad titulum mensae pro iis obtinendum regimini provinciae indicat, adjectis testimoniis eorum tum sanitatem tum nuperrime etiam bonum progressum in studiis tam gymnasii[26]) quam theologiae contestari debet.

β. Ad obtinendum *jus in re*, seu ad percipiendam dictam pensionem pro casu inhabilitatis, petitores literas supplices cum testimoniis tum *paupertatis* tum *infirmitatis* seu *inhabilitatis* mediante Ordinariatu ad regimen provinciae dirigant necesse est. De *paupertate* communitas civilis petitoris, de *infirmitate* medicus praeturae vel districtus (Gerichts- oder Bezirksarzt) fidem facere debet. Praeterea contestandum, petitorem statim post susceptum presbyteratum aut in cura animarum laborasse, aut munere professoris vel magistri functum esse moresque integros exhibuisse.

---

[24]) Ex decr. cancell. aul. 25. Oct. 1838 pensio deficientium nonnisi in tantum conceditur, in quantum sacerdos aliquis non habet, unde victum percipere queat, puta, si morbo omnes s. functiones impediente laboret. Attamen beneficium a familia fundatum retineri potest a deficiente, absque omni diminutione summae a fundo religionis percipiendae. Wörz: „Der Tischtitel für Weltpriester in Tirol und Vorarlberg.“ Innsbruck 1864. p. 39.

[25]) Decret. 1792, 1785 et 1788 apud Wörz l. c. p. 28 seqq. Sacerdotes non penitus et ad tempus inhabiles aut suppleri per alios sacerdotes aut in locum minus laboriosum transferri jubentur. Sed quid cum iis, qui ex integro quidem, sed tamen non perpetuo deficiunt? De his quidem lex nihil statuit; sed tum spiritus legis tum praeceptum humanitatis, tum denique praxis hactenus usitata urget, ut isti miseri non relinquantur sine subsidio. Wörz l. c. p. 58. 59.

[26]) Vi ordinationis provisoriae c. r. ministerii d. d. 2. Jun. 1872 omnes adspirantes ad titulum ex fundo religionis saltem testimonia utriusque Semestris VIII. Cursus a publico aliquo Gymnasio percepta exhibere debent.

Privati quoque titulum mensae conferre possunt[27]), sed cavetur, ne provisorie id fiat.[28]) Verum ratione *effectus* titulus privatus a titulo ex fundo religionis in eo differt, ut prior obtento beneficio semper exspiret ejusque auctor ab omni onere liberetur. At vero titulus ex fundo religionis etiam post acceptum beneficium neque semper neque omnino exspirat; qua in re haec differentia notanda est. Videlicet beneficiati (i. e. qui vulgo sic appellantur) in casu etiam infirmitatis in suo beneficio permanere ex eoque sustentari debent. Verum capellani locales et qui apud nos curati dicuntur, quando prorsus invalidi effecti sunt, beneficio suo resignare possunt ac debent, assignata eisdem pensione ex fundo religionis. Parochi autem senii vel debilitatis causa inviti a beneficio amoveri non possunt, sed eisdem, si ad munia parochialia inhabiles sint, provisor seu administrator adjungendus est, qui dimidia redituum parte fruatur, ita tamen, ut congrua 315 flor. M. Austr. parocho integra semper permaneat. Hinc si beneficium annuam summam 630 fl. M. A. non importet, parocho inhabili adjungitur administrator ex fundo religionis sustentandus, in quantum, subducta parochi congrua, ex beneficio non supersint 210 floreni M. A. pro sustentatione coadjutoris necessarii. Si quis vero parochus beneficio suo prorsus renuntiaverit, ex fundo religionis eidem regulariter nonnisi summa 200 fl. M. A. assignatur.[29])

§. 66.

De adjunctis ordinationis.

Sanctiones canonicae circa ipsam s. ordinationem versantes tum praeparationem ordinandorum proximam, tum eorundem scrutinia, tum denique tempus et locum ordinationis respiciunt.

S. exercitia ordinibus praemittenda.

1. Ut suscepturi sive subdiaconatum sive presbyteratum puriori mente ardentiorique animi voluntate ad rem tanti momenti accederent, s. Carolus Borrom. in IV^to^. concilio provinciali sacra exercitia per mensem vel longius breviusve tempus ex episcopi consilio continuanda praescripsit. Alexander VII. a. 1662 ordinandis Romae et in 6 episcopatibus suburbicariis praecepit, ut

---

[27]) Decret. aulic. 27. Dec. 1810.

[28]) Decret. aulic. 23. Dec. 1817.

[29]) Decr. aul. 20. Aug. 1838. De his vid. Wörz et Tirol. Provinz. Gesetzsammlung tom. 5. p. 59; tom. 10. p. 155; tom. 13. p. 37; tom. 21. p. 257.

hujusmodi exercitationibus antea decem dies impenderent. Et haec quidem lex ab Innocentio XI. (1682) ad totam Italiam insulasque adjacentes extensa, et in aliis etiam locis haec disciplina spiritualium exercitiorum invecta et consuetudine penitus firmata est. Eorundem duratio vel a conciliis provincialibus vel a legibus dioecesanis determinatur.[1])

2. Ad tramites mandati Apostolici (I. Tim. 5, 22.): *Manus cito nemini imposueris*, antiquissimis ecclesiae legibus[2]) inducta sunt ordinandorum scrutinia[3]), ad obtinendas de ipsorum statu, vita et moribus sufficientes informationes. Concilium Trident. hasce leges confirmans, bina examina praemitti jussit, quibus ex usu antiquo tertium in ipsa ordinatione accedit. Scilicet: Triplex scrutinium.

a. Uno mense ante ordinationem nomina assumendorum ad majores ordines a parocho publice in ecclesia denuntianda sunt, ut de eorum qualitatibus et moribus testimonia obtineantur ad episcopum transmittenda.[4]) Hoc tamen decretum non ubique in Germania usus recepit[5]), et ejusmodi defectus testimoniis professorum et superiorum seminarii clericalis suppleri creditur.

b. Alterum scrutinium est, quo episcopo secundum antiquorum canonum[6]) et Tridentini[7]) statuta incumbit, ut omnes ordinandi feria IV^ta^. ante ipsam ordinationem, vel quando episcopo videbitur, ad civitatem evocentur. Episcopus autem, sacerdotibus aliisque peritis viris sibi adjunctis, ordinandorum genus, personam, aetatem, institutionem (i. e. titulum juxta Gloss.), mores, doctrinam et fidem diligenter investiget et examinet. Sed neque isthoc scrutinium in hac forma apud nos peragitur.

---

[1]) De hac materia agit Bened. XIV. Instit. 104. — Clerici pertinentes ad aliquem e sex episcopatibus suburbicaribus per 10 dies ante ordinem sacrum suscipiendum exercitiis spiritualibus vacare debent sub suspensione incurrenda tum ab ordinante, tum ab ordinatis. Const. „Apost. Sedis" de suspens. in fine.

[2]) c. 2. D. 24. concil. Carthag. III.: Nullus ordinetur clericus, nisi probatus fuerit vel episcoporum examine, vel populi testimonio. cf. 4. D. 81. (conc. Nicaen.)

[3]) X. de scrutinio in ordine faciendo. [I. 12.]

[4]) Conc. Trid. sess. 23. de reform. c. 5.

[5]) In provincia Pragensi isthaec proclamatio in omnibus ecclesiis parochialibus fieri solet. Ginzel II. p. 60. n. 3. — In quibusdam locis hic mos nuper introductus est. „Expediret tam salubrem constitutionem observare," ait Engel ad h. tit.

[6]) c. 5. D. 24. (conc. Nannetense a. 890).

[7]) Sess. XXIII. de ref. c. 7., ubi sanctiones citati concilii Nannet. vix non ad verbum referuntur.

c. Tertium denique scrutinium illud est, quando episcopus in actu ordinationis quaerit, utrum praesentes digni sint, qui ad ordinem assumantur, et archidiaconus, qui ordinandos episcopo praesentat, huic quaestioni respondet: „Quantum humana fragilitas nosse sinit, et scio et testificor, ipsos dignos esse ad hujus officii onus.“ [8])

Tempora ordinationum.

3. Quoad *tempus* ordinationis duplex quaesio exoritur: *a.* cuinam tempori, vel quibus diebus ordinatio sit adstricta? *b.* quale temporis spatium inter singulos ordines interjacere oporteat?

Ad *a.* Distinguendum est, quid lege universali et ordinarie circa hoc statutum sit, et quid episcopi extra ordinem vi facultatum quinquennalium valeant. Ex lege communi et ordinarie pro suscipienda prima tonsura quaevis anni dies et hora apta declaratur, pro minoribus vero recipiendis assignatur tempus matutinum cujuslibet diei dominici et festivi seu festi, quod etiam in foro a populo celebratur. [9]) Pro ordinibus majoribus semper inter Missarum solemnia conferendis, determinata sunt sex sabbata, scil. sabbata quatuor Temporum, item sabbatum Passionis et sabbatum sanctum. [10]) Attamen (ut nihil dicam de indultis *extra tempora* nuncupatis, quae a Papa impertiri solent) episcopis Germaniae et Austriae vigore quinquennalium [11]) etiam extra tempora lege statuta ordines conferre fas est, ita tamen, ut usus talis indulti diebus dominicis et festis adstrictus sit. [12]) Episcopi diebus dominicis aut in Apostolorum natalitiis ordinari possunt, imo cum venia Pontificis aliis quoque diebus festivis.

Ordinatio *extra tempora* poenis in jure statutis subjacet; [13])

---

[8]) c. un. X. de scrutin. in ordin. faciendo. [I. 12.] — Pontif. rom. de Ordinat. diaconi et presbyteri.

[9]) Pontif. rom.: diebus festivis duplicibus. Sub his festa fori intelligi oportere, pluries declaravit s. C. C. e. gr. in Brixien. 15. Jan. 1689 [v. Bened. XIV. Instit. 106], Tirasan. 11. Maj. 1872 ap. Richter p. 186.

[10]) c. 7. D. 75; c. 3. X. (I. 11.)

[11]) Vid. in Appendice n. 12.

[12]) „An episcopus, cui datur facultas ordinandi extra tempora, possit conferre ordines majores festis Apostolorum et aliis festivis abrogatis? Et an etiam minores?“ Resp. Affirmative ad primum et affirmative ad secundum sed mane tantum. S. C. Rit. 22. Nov. 1831. [Gardellini tom. VI. n. 4520].

[13]) c. 2. 8. et 9. [in parte decisa] X. [I. 11]. Const. Pii II. „Quum ex sacrorum.“ Bullar. I. p. 365 ed. Luxemb.

sed *suspensio* in taliter ordinatos pronuntiata post Constitutionem „Apost. Sedis" non amplius habet locum.

Ad *b*. Ex eo, quod canones nonnisi illos ad ordines altiores admittunt, qui inferiores jam exercuerunt in iisque probati sunt, ultro consequitur, inter ordinem et ordinem certa intervalla seu interstitia servari oportere. Et quidem inter ordines minores in nostris regionibus plerumque nulla servantur interstitia. At inter minores et subdiaconatum, item hunc inter altioresque singulos ordines, annus ecclesiasticus (computando e. gr. a Paschate ad Pascha) intermedius sit oportet.[14]) Possunt vero episcopi ex rationibus super interstitiis dispensare[15]), et maxime super interstitiis inter subdiaconatum et diaconatum. Minus tamen conveniens est, tempus inter minores et subdiaconatum nimis contrahere. Hinc reprebanda est consuetudo in aliquibus locis practicata, ut quatuor minores et subdiaconatus eadem die conferantur.[16]) Atvero sub poena suspensionis, ab ordinante et ordinato incurrendae, eadem die duos ordines majores suscipere interdicitur.[17]) Denique serie praescripta ordines sibi succedere debent, prohibeturque severe *per saltum* ordinari i. e. unum pluresve accipere ordines, omisso medio seu inferiore aut etiam prima tonsura.[18]) Caeterum in tali casu, licet valida habeatur ordinatio [excepto tamen si quis praetermisso presbyteratu in episcopum ordinatus esset[19])], ordo praetermissus suppleri debet. Interstitia.

4. *Locus* ordinationis sit *proprius*, seu in dioecesi ordinatoris positus eique subjectus; *sacer*, seu ecclesia consecrata vel benedicta, saltem pro ordinibus majoribus, minores enim etiam in oratorio, et prima tonsura in quovis loco conferri possunt; *publicus* et omnibus accessibilis, et si agatur de majoribus, quantum fieri potest, ecclesia cathedralis, vocatis praesentibusque ecclesiae canonicis, vel si ordinatio alibi celebretur, reliquis dignior, praesente clero loci.[20]) Locus.

---

[14]) Conc. Trid. Sess. XXIII. de reform. c. 11.

[15]) Conc. Trid. l. c. c. 13. 14. et facultat. quinquenn. n. 12.

[16]) Engel ad h. tit. n. 19. — Alii e. g. Schmalzgr. k. t. n. 15. Fagnani ad c. 3. h. t. Kober l. c. p. 209 hanc consuetudinem admittunt.

[17]) Pirhing ad h. tit. § 11. Sc. ordinatus ab ordine posteriore suspenditur.

[18]) Cfr. § 63. not. 29.

[19]) c. 10. de excessibus praelat. [V. 31]: „Pontificale officium sine altaris ministerio non valet adimpleri."

[20]) Conc. Trid. l. c. c. 8.

CACUT II.

De effectibus ordinationis.

§. 67.

I. De privilegiis, et in specie de immunitate clericorum.

Effectus ordinationis ad jus canonicum spectantes sunt tam certa *privilegia*, quam speciales *obligationes* ordinibus adnexae. Ad contestandam eorum dignitatem, qui militiae Christi sunt adscripti, insignia privilegia clericis ab ecclesia adjudicari contigit, quae a principibus etiam saecularibus confirmabantur, quin et novis concessionibus augebantur. Attamen temporum injuria privilegia ab imperantibus clero impertita haud parum imminuta reperiuntur. Veniunt vero haec recensenda:

Privilegium canonis.

1. *Privilegium canonis* (olim *privilegium* et *excommunicatio canonis* dictum) nomen traxit a canone 15to concilii Lateran. II. (1139) sub Innocentio II. celebrati, qui personas ecclesiasticas contra injurias reales inviolabiles reddere intendit hisce verbis: „*Si quis suadente diabolo hujus sacrilegii reatum incurrerit, quod in clericum vel monachum violentas manus injecerit, anathematis vinculo subjaceat et nullus episcoporum illum praesumat absolvere, nisi articulo mortis urgente periculo, donec apostolico conspectui praesentetur et ejus mandatum suscipiat.*“ [1]) Interpretatio hujusce canonis ad haec tria capita commode revocatur:

Quibusnam suffragetur hic canon.

a. Illi, in quorum *favorem* ea lex sancita est, sunt *clerici*, etiam ii, qui prima tonsura sunt initiati, et *monachi* seu utriusque sexus regulares adprobatorum ordinum, etiam fratres laici atque novitii. Excipiuntur tamen: 1° Omnes clerici actualiter degradati[2]); 2° vi decretalis a Pio IX. (20. Septbr. 1860) editae omnes illi clerici *in s. ordinibus non constituti*, qui ex eo, quod

---

[1]) c. 29. C. 17. qu. 4. Eadem fere ab eodem Innocentio II. statuta erant a. 1130 in Synodo Claromont. (Mansi tom. XXI. p. 439) contra Catharorum, Henricianorum etc. sententias clero valde injuriosas; item in Synod. Rhemensi et Pisana (1135) contra Arnoldum Brixiens. Vid. Dr. Hüffer: Das Privilegium canonis. In Moy Archiv III. p. 155.

[2]) c. 2. degradatio in VI^to^ (V. 9).

juxta praescriptum concilii Tridentini (Sess. 23. c. 6. de ref.) [3]) habitum clericalem et tonsuram non deferant, privilegium fori amittunt. Hi omnes, sive coelibes sint, sive conjugati, *ipso jure et facto*, quin ulla admonitio aut judicis declaratio necessaria sit, amittunt etiam privilegium canonis et cetera privilegia suo ordini adnexa. [4])

b. Illi, in quorum *vindictam* iste canon poenalis constitutus est, sunt omnes, qui quavis actione externa corporali et injuriosa et mortaliter mala clericum vel monachum afficiunt, sive id fiat in ipsam personam sive in res personae adhaerentes e. gr. per violentam ereptionem rerum illi adhaerentium. Item illi, qui in talem actionem suadendo, mandando et quavis alia cooperatione efficaciter influunt, nisi congruo tempore mandatum revocatum esset. [5]) Excusatur vero percussio, quae fit *α.* inter clericos per jocum aut ludendo; *β.* vel a superioribus ecclesiasticis et magistris correctionis causa; *γ.* ad vim a clerico illatam vi in *continenti* h. e. in primo impetu repellendam; *δ.* ex ignorantia, si quis ignoret, percussum esse clericum [6]); *ε.* qua quis in clericum cum uxore, matre, sorore vel filia propria turpiter inventum manus injecerit violentas; *ζ.* Impuberes; si tamen ob gravem malitiam excommunicationem incurrerunt, ab episcopo absolvi possunt. Quibusnam poenam minetur.

c. Poena in clericorum percussores decreta est excommunicatio latae sententiae, quae duplicem effectum importat. *Alter* est (juxta Bullam „Ad evitanda"), ut percussor, quem in sententiam a praedicto canone latam adeo notorie constiterit incidisse Quaenam sit haec poena.

---

[3]) Juxta hoc conc. decretum clericus non gaudet fori privilegio „nisi beneficium eccles. habeat, aut clericalem habitum et tonsuram deferens, alicui ecclesiae ex mandato episcopi inserviat, vel in seminario clericorum, aut in aliqua schola vel universitate, de licentia episcopi, quasi in via ad majores ordines suscipiendos versetur."

[4]) Cfr. Acta III. p. 433, ubi haec decretalis ad verbum refertur. Ibid. p. 443 et IV. p. 394 seqq. — Juxta jus antiquius illi dumtaxat minoristae non deferentes habitum clericalem amittebant privilegium canonis: 1° qui erant conjugati (c. un. de cler. conj. in VI^to [III. 2]). Cfr. s. C. C. 3. Dec. 1718; 2° qui arma militaria assumta (c. 25. X. [V. 39.], vel vitae genus prorsus saeculare (c. 45. l. c.), vel artem jaculatoriam (c. un. in VI^to [III, 3.]) non dimittebant; 3^io qui enormibus delictis sese tradebant (c. 14. X. [V. 39]; c. 23. ibid.)

[5]) Pirhing. ad h. tit.

[6]) c. 1. 3. 4. 10. 24. X. de sent. excomm. (V. 39). Percussor ignorantiam praetendens, in dubio jurare debet, se revera statum clerici ignorasse.

quod factum non possit aliqua tergiversatione celari, neque ullo suffragio excusari, ipso facto excommunicationem incurrat. Ut vero *constet*, crimen percussionis tum *notorium* tum inexcusabile et proinde reum ab aliis vitandum esse, plerumque judex ecclesiasticus percussorem citare et, factum notorium esse, declarare debet[7]) *Alter* effectus, in ipso canone expressus, in eo consistit, ut hac excommunicatione innodatos ad absolutionis beneficium obtinendum in persona Romam excurrere oporteat. Circa quod tamen notandum est, aliquando etiam episcopos ab hujusmodi casibus absolvere posse. Videlicet 1° *de jure* absolvunt *α.* a percussione levi, etiam publica; *β.* a percussione occulta etiam gravi[8]); *γ.* omnes impeditos adire Romam, cujusmodi sunt (juxta s. Alphonsum): regulares senes, pauperes (exceptis vagis), mulieres, obstricti cura alendae familiae vel publico officio, quod non possit relinqui sine publico detrimento, valetudinarii, et quicunque iter suscipere nequeant sine gravi damno spirituali vel temporali suo aut suorum.[9]) 2° Vi facultatum triennalium pro foro conscientiae absolvere ab hujusmodi casibus possunt, „dummodo non fuerit sequuta mors, vel mutilatio, seu lethale vulnus, aut ossium fractio; et dummodo casus ad forum externum deducti non fuerint.“ [10])

Haec omnia confirmantur in Const. „Apost. Sedis“, in qua (n. II.) clericorum et monachorum percussio excommunicationi Papae simpliciter reservatae subjacere declaratur. Sed nihil novi in hac re per hanc Constitutionem inducitur, ideoque ejusdem articulus huc respiciens interpretandus est juxta canonis Lateranensis, ex quo est desumtus, traditionem. (Avanzini l. c. p. 87).

Privilegium competentiae.

2. *Privilegium seu beneficium competentiae* i. e. competentis sustentationis pro clerico aere alieno gravato. Nempe vi hujus privilegii[11]) clericis obaeratis a creditoribus bona ipsorum occu-

---

[7]) Richter et Schulte ad Conc. Trid. sess. XXV. c. 3. n. 1 et 6.

[8]) Ex c. „Liceat“ 6. in Sess. 24. conc. Trid.

[9]) Theol. Mor. l. 7. n. 88. 92. Neque hi juxta eundem auctorem per epistolam a Pontifice expetere absolutionem tenentur. l. c. n. 89.

[10]) Vid. in Append. facult. triennales Nr. I. — Cfr. s. Alphons. l. c. n. 279. et generatim n. 264—280. — In cod. Austr. crimin. § 153 peculiares poenae indicuntur ob corporales laesiones clericis aut in exercitio sui officii aut propter illud exercitium illatas. Item cod. crim. Boruss. § 192.

[11]) Privilegium hoc deduci solet ex cap. Odoardus. 3. X. (III. 23), sed ultima et propria juris ratio eadem plane illi subest, qua

pantibus nunquam non congrua sustentatio relinqui debet, ut nullatenus idcirco indigne tractari vel iis, quae ad victum necessaria sunt, privari possint. [12]) Excipitur tamen, si debita essent ex delicto vel luride vivendo, vel prohibitis lusibus, comessationibus etc. contracta, supposito nempe in tali dissipatione simul formalem dolum in fraudem legis intervenisse, eoquod e. gr. clericus confisus de hoc beneficio debita contraxerit. Insuper clericus obaeratus praestare debet cautionem idoneam de solvendo, si ad pinguiorem fortunam venerit, simulque ad partialem saltem solutionem, ubi fieri potest, confestim tenetur. [13])

Hoc privilegium lege quoque Austriaca confirmatur. Scilicet decreto cancell. aul. [14]) statuitur, ut bona beneficiaria quoad substantiam nullo prorsus modo retentioni judiciali subjaceant, quoad fructus vero beneficiario obaerato summa 315 fl. M. A. inde percipiendorum pro congrua sustentatione annuatim salva relinquatur. Pariter pensio deficientium ex fundo religionis hoc privilegio gaudet [15])

3. *Privilegium immunitatis personalis,* quod tum *privilegium servitiorum*, tum *privilegium fori* comprehendit. Nimirum immunitas ecclesiastica generatim est illud privilegium, quo ecclesiae, personisque ac rebus ecclesiasticis singulares quaedam praerogativae conceduntur, cujusmodi sunt: jus asyli, vacatio clericorum a quibusdam servitiis et muneribus publicis, eorundem exemtio a foro laicali, immunitas bonorum ecclesiasticorum a solvendis tributis et vectigalibus. Est ergo immunitas alia personalis, quae personas, alia realis, quae res ecclesiasticas attingit. Dicenda sunt hic pauca *a.* de immunitate ecclesiastica generatim; *b.* de immunitate personali clericorum. De immunitate reali suo loco res nobis erit. **Privilegium immunitatis personalis.**

---

nititur titulus ordinationis, ut nempe clericorum mendicitas omni meliori modo praecaveatur.

[12]) S. C. C. 23. Jun. 1725. apud Ginzel K. R. II. p. 84. n. 1.

[13]) Pirhing. I. III. tit. 23. § IV. — Schmalzgrueber cod. § III. Acta IV. p. 211.

[14]) 8. Jul. 1791 et 13. Nov. 1835. — In regno Bavariae pars quinta, quarta vel tertia annui salarii clerico obaerato deduci potest, prout illud summam 500 fl., 1000 fl., aut majorem efficit. Cfr. leg. d. 17. Nov. 1837. In regno Borussiae hoc privil. clerici non gaudent, nisi sint publici officiales.

[15]) Dcr. cancell. aul. 13. Oct. 1843. Vid. Wörz: Die Congrua der Curatgeistlichkeit in Tir. u. Vorarlb. Innsbruck 1847. p. 30.

Immunitas eccles. est de jure divino.

a) Immunitas ecclesiastica non est mere privilegium a jure civili concessum, sed ex ipso jure divino derivatur. Propositio est contra eos, qui dicunt, immunitatem ecclesiasticam unice ex legibus civilibus ortum habere, ac propterea ab imperantibus pro eorum lubitu revocari posse, imo et revocari debere, eoquod ejusmodi indulta dignitati regnantium haud parum repugnent. Probatur propositio 1° *ex decisionibus ecclesiasticis.* Bonifacius VIII.: „Cum igitur, inquit, ecclesiae, ecclesiasticaeque personae ac res ipsarum non solum jure humano sed et *divino* a saecularium personarum exactionibus sint immunes" etc.[16]) Concilium Lateranense V. (1515 sess. IX.) renovans leges favore immunitatis ecclesiasticae latas, pariter ad jus tum *divinum* tum humanum provocat. Haud minus concilium Tridentinum declaravit, „ecclesiae et personarum ecclesiasticarum immunitatem *Dei ordinatione* et sanctionibus canonicis constitutam."[17]) Denique Pius IX. hanc propositionem damnavit: „Ecclesiae et personarum ecclesiasticarum immunitas a jure civili ortum habuit."[18]) 2° *Ex rationibus intrinsecis* facile ostendi potest, immunitatem *saltem mediate*[19]) esse juris divini. Hoc enim est, si fundamentum habet in principiis divinis, adeo, ut necessario ex iis fluat. Atqui immunitas revera nititur principiis divinis, scilicet dignitate et excellentia ecclesiae statuique clericali divinitus concessa, necnon reverentia fidelium populorum erga res ac personas ecclesiasticas, quae ex illa dignitate et excellentia sponte consequitur. Enimvero immunitas non primo a legibus inducta est, sed a religione, sive a reverentia, qua Christi fideles in religionem ferebantur. Sensus enim religionis animis hominum impressus fecit, ut tum populi christiani tum eorum regnantes pro magna illa opinione, quam de ecclesia habebant, ultro insignes illas praerogativas addicerent,

saltem mediate.

---

[16]) c. 4. Quamquam in VI^to (III. 20).

[17]) Sess. XXV. c. 20. de ref. — Cfr. insuper c. 13. Silvester C. 11. q. 1 et c. 11. D. 96.

[18]) Syll. n. 30. Cfr. Breve „Multiplices" 10. Julii 1851 contra assertiones Franc. Vigil sacerdotis Peruani.

[19]) Non constat inter doctores, utrum immunitas immediate, an mediate juris divini sit dicenda, id quod nullibi reperitur decisum. Nempe immediate juris divini esse dicitur, quidquid directe et expresse a Deo constitutum est; mediate vero juris divini illud est, quod quidem directe non est a Deo ordinatum, sed tamen necessario fluit ex rebus immediate a Deo ordinatis. Cfr. Stimmen aus Maria-Laach VII p. 70.

quae simul sumtae privilegium immunitatis efficiunt. Itaque immunitas naturali et divino jure affixum est ecclesiis, et antiquissimae, quae de ea sunt, leges tum ecclesiasticae tum civiles illam non tam constituerunt, quam jam consensu hominum vigentem confirmarunt. Ergo reapse saltem mediate ex jure divino descendit.

Exinde sequitur, immunitatem ecclesiasticam pro lubitu societatis civilis sine injuria de medio tolli haud posse. Ratio est, quia immunitas (sicut demonstratum est) ex ipso jure divino profecta est, et praeterea sive ex consuetudine sive vi Concordatorum in jus positivum ecclesiae evasit. Atqui jus ecclesiae divinum interpretari, eaque quae proxime cum jure divino cohaerent, quaeque insuper ad jus legitime quaesitum pertinent, immutare inconsulta vel dissentiente ecclesia non licet. Et sane: ecclesia ex causis gravibus haud abnuit ejusmodi privilegia plus minusve relaxare, id quod e. g. ex Concordato Austriaco (Art. XIII. et XIV.) luculenter adparet. Quotiescunque enim vi religionis fideique languescente, inter gentes christianas contingit, ut hujusmodi privilegia, quae fundamentum habent in sensu religioso populique erga ecclesiam reverentia, invidiam hominum potius quam commoda pro ecclesia inferant; *tunc* sedes Apostolica non rigide praedictis privilegiis insistere solet, sed tamen concedere non potest ut, prout libet, a sola potestate civili aboleantur.

b. Immunitas clericorum personalis constat *privilegio servitiorum* et *privilegio* fori. *a Privilegium servitiorum* illud est, quo clerici et regulares eximuntur ab oneribus personalibus et a servitiis et officiis civilibus, quae statui clericali minus conveniunt. Quo spectant: Vacatio a militia, a jure metatus, a muneribus publicis curialibus et municipalibus, a muneribus sordidis et servilibus, ad quae medio aevo potissimum quaecunque angariae publicae pertinebant. Haec privilegia a primis jam christianis imperatoribus sunt concessa[20]) et ecclesiasticis quoque legibus stabilita.[21]) In specie ad nostra usque tempora clerici a servitiis militaribus praestandis ubique gentium liberi sunt declarati. Pius IX. sequentem propositionem damnavit: „Absque ulla naturalis

Privilegium servitiorum.

---

[20]) Cod Theodos. tit. de episc. et cler; item tit. de extraordin. sive sordid. muner.; L. 15. eod. tit. Cfr. Thomassin, Vet. et nova eccl. displ. Vot. 7. p. 257 sqq. — Eadem sancita sunt in Capitularibus regum Francorum l. 7. cap. 185 apud Baluze tom. I.

[21]) c. 69. C. 12. qu. 2. (conc. Tolet. III. 589. c. 21. Hefele tom. III. p. 49); — c. 4. et 7. X. (III. 49).

juris et aequitatis violatione potest abrogari immunitas, qua clerici ab onere subeundae exercendaeque militiae eximuntur; hanc vero abrogationem postulat civilis progressus, maxime in societate ad formam liberioris regiminis constituta." Syll. 32.

Legibus Austriacis 1° intuitu servitii militaris non solum clerici minorum ordinum, sed et theologiae studiosi, imo et fratres laici et novitii adprobatorum ordinum vi Concordati[22]) privilegio satis liberali gavisi sunt. Nuperrime autem in lege militari (sub d. 5. Dec. 1868 § 25) haec desuper sancita sunt: „Candidati status ecclesiastici cujuslibet ecclesiae et societatis religiosae legibus probatae, postquam militiae (sive terrestri, sive nauticae, sive illi, quae dicitur tumulturia — Landwehr —) inserti sunt, pro studiis theologicis continuandis, si petierint, dimittuntur. Sed post suam promotionem ad ordines majores, respective (i. e. *respectu acatholicorum)* post suam ad curam animarum deputationem iidem inscribuntur catalogo curatorum animarum militarium, ideoque possunt, eveniente casu belli, prout id exigit ipsorum obligatio militaris, aut apud militiam ordinariam (etiam nauticam) vel apud militiam tumultuariam, vel etiam in hospitalibus militaribus ad animarum curam applicari. Quodsi vero hi candidati studia theologica vocationemque ecclesiasticam dimittant, ad officia militaria vocandi sunt."[23]) — 2° Clerici eximuntur a tutelis et curatelis, nisi sponte id muneris suscipere velint; regulares vero ab his officiis prorsus excluduntur.[24]) — 3^{io} Ab onere milites in domos suas iisque adjuncta aedificia recipiendi liberantur tum animarum curatores, tum altioris gradus viri ecclesiastici confessionum receptarum, excepto tamen, quod cappellanus castrensis ejusdem religionis recipi debeat.[25]) — 4° Lege antiquiore cautum fuit, ne sacerdotes curam animarum gerentes diebus dominicis et festi-

---

[22]) Not. „Ecclesia" Docum. II. n. VII. in Append. et Litt. pat. d. d. 29. Sept. 1858. § 14.

[23]) Hanc legem strictissime interpretandam esse, ex edicto Minist. d. 20. Julii 1869 elucet.

[24]) C. c. A. §§ 175. 281. 192. Insuper animarum curatores inviti ceu testes in criminalibus citari non possunt. Strafprozessordnung. § 69. — In regno Borussiae clerici ad animarum curam deputati consanguineorum curatelas et tutelas suscipere tenentur, intuitu vero aliorum ab iisdem omnino excluduntur. Item in eodem regno Borussiae, nec non in regno Bavariae munere judicum ex turba selectorum (Geschworne) fungi non possunt. Idem pro Imperio Ausr. statuitur lege d. 9. Mart.

[25]) Suprem. resolut. 5. Maj. 1856. Cfr. not. „Ecclesia" n. XV.

vis sive a judicibus sive a magistratibus politicis ad judicium citentur, et in nota, quae incipit „Ecclesia" statuitur, „ut in expetendis testimoniis sacerdotum, quantum rei natura sinat, caveatur, ne persolvendis muneris sacri officiis impedimenta ponantur. Quodsi accidat, ut judex quidam indiscretius agat, episcopi Augustissimum adeant, qui curabit, ut negotium juxta Ipsius voluntatem et ad mentem legis pertractetur" (n. XIV.).

β. Privilegium fori in eo consistit, ut omnes clerici (exceptis iis, qui juxta superius dicta [1. a] privilegio canonis privantur), quoad *omnes* causas, tum litigiosas tum criminales a foro et jurisdictione judicis laici eximantur. Hodie tamen hoc privilegium vix alicubi viget. — In Imperio Austriaco, quamdiu viguerunt leges Josephi II., clerici non solum quantum ad causas civiles, sed etiam quoad illa delicta, quae muneris sacri administrationem spectant, judiciis laicis suberant. In concordato quidem, quae natura sua (abstrahendo a privilegio) ad ecclesiam pertinent, eidem sunt reddita (art. XI.); at privilegium fori restitui haud contigit, sic connivente et annuente Sede Apostolica.[26]) (Art. XIII. XIV.)

§. 68.

II. De obligationibus clericorum. I. praecipua virtutis subsidia.

1. In C. J. C. prolixi tractatus occurrunt *de vita et honestate clericorum*[1]), qui non sunt nisi uberiores expositiones doctrinae a. s. Paulo in suis epistolis pastoralibus[2]) pro viris ecclesiasticis in specie destinatae. Concilium Trident. ad eandem materiam pariter in pluribus sessionibus excurrit.[3]) Harum autem praescriptionum fundamento ea omnia innituntur, quae serius in sy-

---

[26]) „Ecclesiasticum forum pro temporalibus clericorum causis sive civilibus sive criminalibus omnino de medio tollendum est etiam inconsulta et reclamante Apostolica sede." Sentent. damnata in Syll. n. 31. — Ceterum de hoc privilegio infra in Tractatu de jurisdictione (§ 208) sermo erit.

[1]) Dist. 23—50. in Decr. Grat.; lib. III. tit. 1. X, in VI[to], Clem. X. vag. commun.

[2]) I. Tim. 3, 1 seqq. — 4, 7 seqq. II. Tim. 3, 10; Tit. I. 7—9.

[3]) Sess. XXII. c. 1; — Sess. XIV. prooem. et c. 6; — Sess. XXIII. c. 14; — Sess. XXIV. c. 12; Sess. XXV. c. 1. (de reform.)

nodis tum provincialibus[4]) tum dioecesanis desuper saluberrime constituta sunt.

Sunt vero hae leges duplicis tenoris. Multoties enim in jure canonico viris ecclesiasticis *generaliter* studium perfectionis clericalis gravissimis verbis et propositis efficacissimis motivis injungitur, praesertim vero provocantur, ut vitae suae integerrimae exemplo[5]) fideles ad virtutem excitent. At *in specie* quoque canones nunc vitia clericorum prohibent, nunc virtutes eorum statui consentaneas praescribunt, itemque negotia, quae non fert eorum dignitas, interdicunt, imo etiam conversationem externam ipsumque eorum vestitum certis regulis attemperant.

2. Igitur ea strictim expposituri, quae ad nostram disciplinam spectare videntur, praeprimis duo praecipua vitae clericalis subsidia indicabimus, quibus veluti duobus cardinibus omnis sacerdotum operatio moveri et sustentari debet.

Studium orationis et medit.

a. Cujuscumque gradus viri ecclesiastici a Conciliis serio admonentur, ut instent orationi atque meditationi[6]). ut frequentiori sacramentali Confessione noxas suas eluant[7]), necnon quotannis spiritualibus exercitiis vacent.[8]) Iidem vero, si ordinibus majori-

---

[4]) Concil. provinc. Viennense a. 1858. tit. V. de clericorum vita et progressu spirituali; — Decreta et Acta Conc. provinciae Strigoniensis a. 1858. tit. VI; Acta et Decr. Concilii prov. Coloniensis a. 1860. P. II. tit. III. Conc. prov. Prag. 1860. tit. I. cap. V—VIII.

[5]) Concilium Trid. in Sess. ult. l. c. probae vitae exemplum vocat perpetuum quoddam praedicandi genus, et Sess. XXII. c. 1. de ref. sic habet: „Nihil est, quod alios magis ad pietatem et Dei cultum assidue instruat, quam eorum vita et exemplum, qui se divino ministerio dedicarunt. Quum enim a rebus saeculi in altiorem sublati locum conspiciantur, in eos, tanquam in speculum reliqui oculos conjiciunt, ex iisque sumunt, quod imitentur.“

[6]) Concil. provinc. Viennense dicit, meditationem esse fontem irriguum, qui in corde nostro ascendat oportet, ut fructus salutis ferat. pag. 141. – Synodus Brixin. (1603 et 1767) ait: „Omnes in Domino adhortamur, ut . . . quotidie piae meditationi aut spirituali lectioni ad minimum per semihoram vacare ac semel in anno sacris exercitiis fervorem ecclesiasticum resuscitare et augere connitantur,“ tit. X. n. 3.

[7]) Synodus Brixin. ibid. n. 2.: Omnes et singuli saltem bis in mense sacramentaliter confiteantur, extraordinarie, quoties alias in peccato mortali celebraturi essent. Cui saluberrimae ordinationi, ut sacerdotes subjecti satis faciant, invigilent Decani. — Videatur etiam, quid Conc. Trid. sess. XIII. de ref. c. 7. statuat.

[8]) Bened. XIV. Instit. 51. — Pius IX. in Encycl. ad episcopos Austriae. 1856. — Concil. prov. Vienn. semel vel bis in anno sacra exercitia pro clero institui jubet p. 150.

bus initiati sint, jam ex titulo suscepti Subdiaconatus stricte ad pensum canonicum in dies persolvendum obligantur. Illi vero novo titulo ad hoc adstringuntur, qui vel beneficium eccles. possident, vel religionem professi sunt. Et haec quidem obligatio, veteri traditione et immemorabili consuetudine clericis imposita[9], legibus etiam scriptis confirmata est.[10]) Omittentes divinum officium poenis ad arbitrium episcopi infligendis coërceri possunt[11]), beneficiati vero partem congruentem fructuum amittunt.[12]) A recitatione Breviarii nonnisi impossibilitas physica aut moralis excusat.[13]) Illis, qui ob defectum oculorum vel ob aliam causam diuturniore impossibilitate detinentur, potest episcopus vi quinquennalium recitationem rosarii aut aliarum precum in locum pensi canonici substituere.

b. Ministros suos ad literarum studium statui clericali congruum acriter incitare nunquam destitit ecclesia catholica. In solo Gratiani Decreto extant tres Distinctiones (39—38), quae omnes de literarum studio clericis necessario tractant, et in quibus tum necessitas animum literis excolendi exprimitur[14]), tum regulae pro studio rite instituendo traduntur. Inprimis s Scripturae[15]) et ss. canonum[16]) studium clericis injungitur: iidem haud minori contentione ad theologiam moralem animam applicare jubentur, cum harum rerum cognitio, ait Bened. XIV.[17]) Studium literarum.

---

[9]) Bened. XIV. Constit. „Eo quamvis tempore“ (4. Maj. 1745) § 43. Cf. ejusd. Instit. 13. et 24.

[10]) c. 1. X. (III. 41) (conc. Agath.); ib. c. 9. (conc. Lateran. IV..); conc. Basil sess. XXI. c. 5.

[11]) Concil. Mediolan. I. de horis can.: Qui vero sacris initiati beneficium eccles. non habent, si divinum praetermiserint officium, praeter grave peccatum, quod committunt, graviter etiam ab episcopis in eos animadvertatur.

[12]) De hoc in sequ. tractatu sermo erit.

[13]) Hinc in Synodo Mediolan. dioec. IV. decretum est, ut aegroti quoque Sacerdotes horarum can. officium non omittant, nisi de consilio confessarii sacerdotis, et ubi adhiberi potest, etiam medici, nisi gravitas morbi aperte ejusmodi recitationem impediat. Decr. 20.

[14]) „Ignorantia, ait concil. Toletan. IV. (a. 633) mater cunctorum errorum, maxime sacerdotibus vitanda est, qui docendi officium in populis susceperunt.“ c. 1. D. 38; — c 3, 5 ib.

[15]) „Qui nescit Scripturas, nescit Dei virtutem ejusque sapientiam; ignoratio Scripturarum, ignoratio Christi est.“ c. 9. Dist. 38. (s. Hieron prooem. ad Esaiam). — „Cor Dei, Scriptura ipsius.“ s. August. in Ps 36.

[16]) c. 4. 7. D. 38.

[17]) Instit. 32. n. 3.

jure Pontificio et Pontificum decretis innitatur, quae sane nemo divinare potest, licet praeclarissimo floreat ingenio. At saecularibus quoque literis ecclesiastici laudabiliter operam dant, quando illud vergit in ecclesiae utilitatem.[18]) Sicut enim Moyses et Daniel omni scientia Aegyptiorum et Chaldaeorum eruditi fuerunt, ita ad confutandos philosophos et haereticos eorundem libri evolvi possunt, sed eo consilio, ut scientia saecularis eodem modo inserviat regno Dei, prout argentum et aurum, quo Israëlitae Aegyptios spoliarunt, construendo s. tabernaculo inserviebat.[19]). Verumtamen non solum quilibet excessus in addiscendis rebus profanis acriter per canones perstringitur[20]), sed fieri etiam potest, ut propter abusus intervenientes certae cuidam scientiae vacare clerici omnino prohibeantur, sicuti v. gr. olim et clerici et monachi studiis juris civilis et medicinae se tradere prohibiti sunt.[21])

§ 69.

2. Sanctiones canonicae quoad principales ecclesiasticorum virtutes.

Omni quidem probitate omnique genere virtutum sacerdotes exornatos esse oportet; prae reliquis vero illae ab iisdem exiguntur, quae vitiis in mundo maxime dominantibus opponuntur. Ejus generis sunt; castitas, temperantia, beneficentia.

Castitas. 1. *Castitas.* Cum peccata contra castitatem in clericis majorum ordinum naturam induant sacrilegii, a clero omnia removenda sunt, quae *aut delictum in se aut occasionem delinquendi*

---

[18]) Summarium Dist. 37. „Episcopi et ecclesiastici literas saeculares sciant ad necessitatem."

[19]) c. 7—10. 13. 14. D. 37. Cfr. Concil. prov. Prag. 1860 et t. I. cap. 3. ubi deducitur summa necessitas, ut sint „sacerdotes in humanis pariter ac divinis scientiis versati."

[20]) v. c. „Sacerdotes Dei omissis Evangeliis et prophetiis videmus comoedias legere, amatoria bucolicorum versuum verba canere, Virgilium manibus terere" c. 2. D. 37. (s. Hieron. ad Damas. ep. 146).

[21]) c. 3. et 10. X. (III. 50). — Hodie studium juris civilis non amplius prohibetur. In Seminario, quod a suo auctore Pio IX. Pium nuncupatur, cursus etiam juris civilis et criminalis praescribitur. Moy Archiv. I. p. 659.

habent[1]), imo quae aliis suspicionem delicti ingerere possent. Ad ejusmodi praecautionem latae sunt leges, quae convictum seu cohabitationem clericorum cum mulieribus respiciunt.[2]) In concilio Nicaeno I. decretum est; ut clerici non alias mulieres in domo retinerent, *nisi forte aut matrem, aut sororem, aut amitam, aut etiam eas idoneas personas, quae fugiunt suspiciones.*[3]) Dein canones episcopos monent, ne permittant *cum clericis mulierculas habitare, nisi forte de illis personis existant, in quibus naturale foedus nihil permittit saevi criminis suspicari.*[4]) Juxta recentiores canonistas[5]) ex consuetudine licet clericis servitii causa etiam extraneas feminas sibi assumere, modo provectioris aetatis sint, honestae famae et extra suspicionem. Nam semper subintelligenda est limitatio: *nisi adsit periculum vel scandalum.* Hac de causa episcopus, tametsi non potest prohibere, ne dioecesis suae clerici cum ulla omnino femina cohabitent (eoquod jure communi id non prohibetur), tamen quasdam restrictiones constituere et convictum cum certa persona prohibere valet, imo et legem dare potest, non licere clericis cum quibusvis feminis cohabitare, nisi ipse prius earum qualitates examinasset atque abesse periculum scandalumve comperisset. Ergo attendi oportet ad leges particulares uniuscujusque dioecesis.[6])

---

[1]) c. 9. X. (III. 1) in part decisa.

[2]) V. tit. 2. libri III. decretal. Bened. XIV. Instit. 73.

[3]) c. 16. D. 32. — Concil. Carthag. III. (a. 397) c. 17. mulierum conjunctarum numerum paulo extendit: „ut cum omnibus omnino clericis extraneae feminae non cohabiteut, sed solae matres, aviae et materterae, amitae, sorores et filiae fratrum et sororum."

[4]) c. 9. X. (III. 2.)

[5]) Zallinger ad h. tit.; Bouix tractat. de parocho (Paris 1858) p. 607 seqq.

[6]) Concilium provinc. Vienn. p. 145: „Ancillae, quibus ad res domesticas procurandas indiget, maturioris sint aetatis, integerrimae famae, castae, sobriae, subditae, . . . ut sumptuosius vestiantur, vel choreas frequentent, non toleret. Quidquid familiarius commercium redolet, id longe absit. Ancillam commensalem non habeat, neque cum ea deambulet, vel aliorum domos adeat, aut eodem vehiculo, nisi forsan publico, vehatur. Ut rebus, quae ad eam non pertinent, se immisceat, vel dominatricis partes sibi arroget minime patiatur." — Conc. Colon. l. c.: „Ne quis famulam vel oeconomam ex quacunque causa unquam mensae vel itineris vel deambulationis sociam faciat, vel cum ea societates, convivia, nundinas adeat, serio, interdicimus. Synodus dioec. Brixin.: „Feminae non necessariae, suspectae, juvenes non consanguineae e canonicis (domibus) exsulent." (tit. 11. n. 14.)

Temperantia.

2. *Temperantia.* Concilium Trident. [7]) exemplo Patrum Carthaginiensium [8]) etiam ab episcopis exigit, ut modesta suppellectili et mensa, ac frugali victu contenti sint. Praesertim *a crapula et ebrietate omnes clerici diligenter abstineant . . . nec ad bibendum alios incitent aut se mutuo ad aequales haustus provocent. Si quis autem super his se culpabilem exhibuerit, nisi a superiore commonitus satisfecerit, ab officio vel beneficio suspendatur.* [9]) Ad evitandum ebrietatis periculum aliosque abusus abscindendos statuunt canones, ut clerici tabernas prorsus evitent, nisi forte causa necessitatis in itinere constituti. Ejusmodi prohibitio jam occurrit in canonibus Apostolicis [10]), in concilio Carthag. III. [a. 397] [11]), in concilio Laodicensi [a. 320] [12]); eademque deinceps saepe repetita est: a concilio generali Lateran. IV. [13]), a conc. Trident. [14]), a compluribus denique synodis tum provincialibus [15]) tum dioecesanis [16]), usque ad nostra tempora coactis. — At etiam convivia

---

[7]) Sess. XXV. de reform. c. 1.

[8]) c. 7. D. 41.

[9]) c. 14 X. (III. 1.) (conc. Lateran. IV.)

[10]) Can. Apost. 53. (54.) ap. Hefele I. p. 791.

[11]) „Clerici edendi vel bibendi causa tabernas non ingrediantur, nisi peregrinationis necessitate compulsi.“ c. 4. D. 44. V. Hefele II. p. 54, ubi isthaec lex inter canones synodi Hipponensis (393) reperitur.

[12]) c. 2. D. 44 Cf. c. 3.

[13]) „Et tabernas prorsus evitent, nisi forte causa necessitatis in itinere constituti.“ c. 15. X. (III. 1.)

[14]) Sess. 24. c. 12. de reform.

[15]) Concil. provinc. Salisburg a. 1569 p. 150; Concil. provinc. Viennens. a 1558. p. 147. Conc. prov. Strigon. (1858) tit. VI. I. 8. Conc. Prov. Colon. 1860. tit. 3. cap 34.

[16]) Synod. Brixin. tit. 26 n. 9. — Conc. Prov. Colon. 1860 (q. 151.): „Couponas sine necessitate nec in itinere ingrediantur; ne vero eas, quae sint in propria parochia vel in locis proxime vicinis, nisi ministerii causa adire necesse sit, frequentent, graviter prohibemus.“ Synod. Leodiens.: „Tabernarum nomine intelligitur proprie omnis locus, in quo publice quacumque diei hora advenitantibus vinum, vinum adustum, cerevisia, cafoea etc. venduntur, ... Ut saluberrima juris communis lex eo accuratius observetur, statuimus et declaramus, omnes et singulos clericos dioecesis nostrae, sive saeculares sive regulares, qui animo potandi, aut tabacum fumandi, aut ludendi et cum potatoribus fabulandi, tabernas adiverint in communique loco (sive sit conclave, sive atrium vel hortus) id ibidem peregerint, praeter reatum culpae, quem contraxerunt, eo ipso esse suspensos ab Ordine et Jurisdictione.“ c. 3. Art. 2. pag. 19.

sumptuosa et commessationes in domibus privatis clericis prohibentur.[17])

3. *Beneficentia in pauperes.* Ea est bonorum eccles. indoles, ut, quae ad honeste vivendum clericis non sunt necessaria, ex mente ecclesiae in miserorum et indigentium solatium impendi debeant. Quum vero, quominus id fiat, duo potissimum vitia obstent, scil *sordida avaritia* et *luxuriosa prodigentia*, ab utraque hac macula quam maxime ministros ecclesiae alienos esse canones jubent. Et quia inprimis nihil magis in contemptum status sacerdotalis vergit, quam labes avaritiae, clerici serio monentur, ut *amorem pecuniae quasi materiem cunctorum criminum* fugiant[18]), et ut, rerum temporalium amore deposito, sicut *clericos* decet, soli Domino adhaereant.[19]) Sed non minus iidem bona ab ecclesia percepta levi animo prodigere vetantur, id quod S. Bernardus[20]) rapinam et sacrilegium vocat. Idcirco etiam hospitalitas a conc. Trident.[21]) clericis injungitur. Liberalitas.

§. 70.

3. Occupationes et delectationes clericis prohibitae.

Fundamentum canonum, certas qua occupationes qua delectationes clericis interdicentium, est principium, quod circa medium saec. V. a Leone M. pronuntiatum est: „Omnium sacerdotum tam excellens est electio, ut quae in aliis membris ecclesiae vacant a culpa, in illis tamen habeantur illicita.“ [1]) Ex quo sequitur *primo* generatim, vivendi rationem externam honestiorem a clericis requiri, quam a laicis, prout expresse etiam exigit syno- Regulae generales.

---

[17]) c. 1. D. 44.

[18]) c. 3. D. 23. (s. Isidor. de offic. eccles.)

[19]) c. 5. Clericus. C. 12 qu. 1. s. Hieron. ad Nepotian.) „Qui Dominum possidet et cum propheta dicit: Pars mea Dominus, nihil extra Dominum habere potest. Quodsi quidpiam aliud habuerit praeter Dominum, pars ejus non erit Dominus: v. gr. si aurum, si argentum, si possessiones, si variam suppellectilem, cum istis partibus Dominus fieri pars ejus non dignatur.“

[20]) Epist. 2. et 42. — c. 3. C. 23. qu. 7. „Non sunt illa nostra, sed pauperum, quorum procurationem quodammodo gerimus.“ (s. August. ad Bonifac.)

[21]) Sess. XXV. de reform. c. 8. — Dist. 42: „Episcopi et ecclesiastici sint hospitales.“

[1]) c. Omnium 1. D. 32.

dus Trident.: „Quapropter sic decet omnino clericos in sortem Domini vocatos vitam moresque componere, ut habitu, gestu, incessu, sermone, aliisque omnino rebus, nil nisi grave, moderatum ac religione plenum prae se ferant, levia etiam delicta, quae in ipsìs maxima essent, effugiant, ut eorum actiones cunctis afferant venerationem." [2]) Sequitur *secundo*, complures tum oblectationes tum negotia, quae statui clericali minus congruunt, jure merito sacerdotibus inhiberi. Concilium Trident. generaliter ea omnia renovavit sub iisdem, imo etiam *majoribus poenis*, arbitrio ordinarii imponendis, quae antiquioribus canonibus de clericorum vita, cultu doctrinaque retinenda, ac simul de luxu, commessationibus, choreis, aleis, lusibus ac quibuscumque criminibus, necnon saecularibus negotiis fugiendis copiose ac salubriter sancita fuerunt. [3]) In specie duplex prohibitionis genus notandum est:

Prohibita in specie: Negotia saecularia.

1. *Prohibitio negotiorum saecularium* scil. eorum, quae clerum vel dedecent vel nimis distrahunt, juxta monitum Apostoli [4]): „Nemo militans Deo implicat se negotiis saecularibus." Unde prohibentur:

a. Negotiatio, quae fit *quaestus causa*, seu talis, qua res minori pretio coëmuntur, ut cum lucro vendantur, sive clericus in persona sive per alios negotiationem exerceat. [5]) Porro agros aut praedia a laicis conducere prohibentur. [6]) — Huc etiam munera sordida et opificia vilia, quae statum clericalem dedecent, referenda sunt. [7])

b. Officia tum *militaria* tum etiam *curialia*, scil. ne cleric

---

[2]) Sess. XXII. de ref. c. 1.

[3]) l. c.

[4]) II. Tim. 2. 4. Cf. tit. 50. libri III. Decretal. „Ne clerici vel monachi saecularibus negotiis sese immisceant."

[5]) c. 6. X. (III. 50). c. 1. Clem. (III. 1); Bened. XIV. Constit. „Apostolicae servitutis" 25. Febr. 1741. — Excipitur, ut per se patet, si quis clericus fructus praediorum beneficalium cultura comparatos vendat. Item Congreg. episc. et regular. 5. Mai 1593 declaravit: Tabernam non dicuntur exercere, qui vinum suum ad minutum vendunt.

[6]) c. 1. Multa. X. (III. 50). — Concil. Mediolan. I. (1565): „Ne aliena praedia lucri causa conducat." In eodem concilio et in concilio Avenionensi (1849) cavetur, ne quis intra parochiae fines pro se vel suis emat praedia.

[7]) Sic e. gr. c. 1. Clem. (III. 1) sub poenis prohibitum est, ne clerici carnificum seu macellariorum aut tabernariorum officium publice et personaliter exerceant.

notarium, procuratorem vel advocatum agant coram judiciis, nisi propriam causam, vel ecclesiae suae aut pauperum causam prosequantur.[8]) Hodie munera civilia clericis nonnisi in iis publicae administrationis rebus demandari solent, quae ad Ministerium Cultus et Instructionis pertinent, eaque cum consensu episcopi acceptari possunt. — Hinc etiam pupillorum tutelam nequeunt in se suscipere, saltem sine episcopi venia.[9])

c. *Praxis chirurgiae et medicinae*, quae clericis tum ob periculum irregularitatis (§ 62.) tum ex aliis rationibus prohibetur, idque vel tunc, cum artem mediciniae addidicerunt ad eamque profitendam adprobati sunt.[10])

2. *Prohibitio delectationum saecularium.* Vix reperitur hodie clericus, qui histrionem aut joculatorem agat, quod leges antiquiores prohibent. Sed vetantur etiam clerici choreas ducere, personati incedere et inhonestis interesse spectaculis, *ne aures e oculi sacris officiis addicti, ludicris et impuris actionibus sermonibusque distracti polluantur.*[11]) Porro interdicitur ludus alearum et taxillorum[12]), quo omnes illi lusus comprehenduntur, qui potius fortuna quam arte reguntur. At ex praesenti consuetudine leges eccles. non infringere censetur, qui parce, recreationis causa et secluso scandalo aleis chartisque ludit. Demum praecipit Concil. Trident.[13]), ut clerici *ab illicitis venationibus et aucupiis abstineant.* Leges canonicae, generatim loquendo, haud favent venationi.[14]) Distinctio illa inter venationem clamorosam et quietam suo fundamento non caret, eoquod prior magis exosa est

Delectationes saeculares.

---

[8]) c. 1. X. (I. 37) et c. 2. X. (III. 50).

[9]) Ferraris sub voce Clericus plures desuper allegat s. C. C. declarationes. Statuta dioeces. Leodiensis: „Neque pupillorum tutelam absque episcopi consensu in se suscipiat."

[10]) Docet Bened. XIV. (de syn. dioec. I. 13. c. 10. n. 5), etiam iis, qui artem medicam antea exercitam post ordines profiteri volunt, hunc in finem indultum Apostolicum necessarium esse, hoc tamen nonnisi ex causa justa et probata concedi. Circulari Ordinariatus Brixin. (22. Apr. 1857) sacerdotes homoepathiam profiteri interdicuntur. Dioec. Bl. 1857. p. 31.

[11]) Conc. Mediolan. I. — A Concilio provinc. Vienn. p. 147 omnes confessarii atque theologiae et religionis Professores, necnon regulares, theatrorum spectaculis interesse omnino prohibentur.

[12]) c. 15. X. [III. 1].

[13]) Sess. XXIV. de ref. c. 12.

[14]) c. 1. D. 34; — c. 11. D. 86; — c. 1. et 2. X. [V. 24]. — c. 2: „Omnibus servis Dei venationes et silvaticas vagationes cum canibus, et accipitres aut falcones habere interdicimus."

legibus, quam posterior; at non usque eo urgeri debet, quasi venatio quieta nunquam prohibita foret. Potius omne venationis genus interdicitur, cui clericus vel cum nimia temporis jactura vel cum aliorum scandalo indulget. Caeterum in hac re leges particulares attendendae sunt, quae pro temporum et locorum indigentiis venationem saltem quietam clericis moderate permittere, ast etiam interdicere possunt. Dantur enim complures provinciae et dioeceses, in quibus leges clericos ab omni venationis genere alienos esse volunt [15]), advertitque Benedict. XIV. [16]), non posse nimiae severitatis nota adspergi synodalem constitutionem ablegantem clericos, praecipue majorum ordinum aut eccles. possidentes beneficium, a venationis exercitio.

Eidem prorsus fundamento innititur prohibitio, ne clerici cujusvis generis arma ferant. [17])

§. 71.

4. De vestitu clericali.

Relate ad vestitum clericalem sequentes regulae praescribuntur:

Praescriptio generalis. *a.* Vestitus clericorum distinctus esse debet a vestimentis laicorum et ordini uniuscujusque congruens. „Etsi habitus non facit monachum, oportet tamen clericos vestes proprio congruentes ordini semper deferre, ut per decentiam habitus extrinseci morum honestatem intrinsecam ostendant.“ [1])

---

[15]) E. gr. concilium Mediolan. I.: „A venatione abstinebunt“ concil. provinc. Avenion. [1849]: „A venatione sint prorsus alieni“; statuta synod. Leodiens. art. IV. n. 21.

[16]) De syn. dioec. I. 11. c. 10. n. 8. — Concil. prov. Viennense p. 148:. „Cunctis sacerdotibus, qui curam animarum agunt, aut theologiam tradunt, sive religionis doctrinam publice docent, omnino interdicit, ne venationibus intersint, quae confluente hominum turba instituuntur. Si eorum aliquem vel solum vel cum amico ambulantem delectet, avem feramve ictu appetere, intra debitae moderationis limites consistat; eis enim neglectis res intolerabilis redderetur. Alios clericos, et tantò magis regulares, utpote qui sanctius vitae institutum profitentur, graviter adhortatur, ne se immisceant venationibus, quae confluente hominum turba instituuntur, vel alias quascumque ita tractent, ut status vel officii sui rationem negligant.“ Conc. prov. Colon. 1860 (p. 151): „Ut autem prorsus sese a venatione abstineant, etiam atque etiam monemus.“

[17]) c. 2. X. (III. 1).

b. In specie universalis ecclesiae legibus praescribitur, ut clerici *vestem talarem*, i. e. oblongam et ad talos usque defluentem deferant, nec non ut *coronam* in vertice conspicuam gerant. Similiter *collare* quoque gestare ubique fere locorum jubentur. Attamen per consuetudinem contrariam necnon ipsorum Pontificum et praesulum tolerantiam delatio vestis talaris tantummodo in obeundis sacris functionibus ac praesertim in celebranda s. Missa praescribitur. Extra ecclesiasticas functiones aliis etiam vestibus uti licet, sed honestis et obscuri coloris. [2]) Item prohibentur annulos in digitis deferre, nisi quibus ex officio id competit, necnon barbam [3]) aut comam nutrire vel modo saecularium componere. Praeterea nulli sacerdoti licet ficta caesarie seu pileolo uti in celebratione Missarum sine expressa licentia Sedis Apostol., non obstante quacumque consuetudine, prout declaravit s. R. C. [4]) Ea vero facultas vix unquam episcopis a Pontifice conceditur; bene vero Nuntii Apostolici licentiam dare possunt, cum ejusmodi coma supposititia (vulgo parucca) Missam celebrandi. [5]) Quaenam in specie universim sint sancita.

---

[1]) Conc. Trid. Sess. XIV. de ref. c. 6.

[2]) Bened. XIV. Instit. 34. § IV. et Instit. 71. p. 363; — de synod. dioec. I. 11. c. 8. n. 1. 3, ubi inter alia sic scriptum reperitur: „Vestium talarium usus valde antiquus est apud clericos; recentioribus etiam saeculis color niger vestium passim praecipitur. Certe cavendum, ne vestis sit auro vel argento ornata, ne viridis, multicolor, ad vanitatem vel luxum composita.“ Concil. prov. Vienn. sacerdotes et clericos omnes admonet, „virorum ecclesiasticorum, quibus habitus religiosus deferendus non est, indumentum proprium vestem talarem esse. Hanc absque rationabili causa non deponant. Quodsi ad deambulandum, seu viam longiorem conficiendam, brevioribus utantur vestimentis, nigra haec vel saltem subobscura sint et ad modestiam omnino composita.“ p. 149.

[3]) Cum nonnulli ex Bavariae sacerdotibus aliquot abhinc annis usum barbam gestandi iterum introducere conarentur, Nuntius Apostol. Monachii residens Archiepiscopo Monacensi (4. Maj. 1863), nomine Suae Sanctitatis significavit, a Bavariae antistitibus omnino curandum esse, „non solum ut praedictus usus expresse prohibeatur, sed etiam ut disciplinae unitas et perfecta cum Ecclesia Romana omnium magistra conformitas in omnibus ac proinde etiam in habitu et tonsura clericorum servetur, vel si opus sit restauretur“ etc. Vide Thalhofer: Ueber den Bart der Geistlichen seu de barba clericorum. Archiv. t. 10. p. 93 seqq.

[4]) c. 57. D. 1. de consecr.; — s. R. C. 31. Jan. et 24. Apr. 1626.

[5]) Cf. de his citatas duas Institutiones Bened. XIV.

Quid in hac re episcopi valant statuere

c. Ea, quae lege universali circa hanc rem ad amussim non sunt definita, a concilio Trident. episcopis determinanda relinquuntur; ex quo sequitur, unumquemque ad ea adstringi, quae lege seu consuetudine dioecesana imperantur. [6])

Poena contra transgressores

d. Harum legum transgressores Concilium Tridentinum (Sess. XIV. c. 6. de ref.), innovando et ampliando Constitutionem Clementis V. in Concilio Viennensi editam [7]), si post monitionem episcopali edicto peractam, adhuc parere recusent, obnoxios declarat suspensioni ordinum, officii, ac beneficii et proventuum; si vero semel correpti denuo in hoc deliquerint, tunc officia ac beneficia ipsis adimenda constituit. Sixtus V. [8]) eosdem cunctis dignitatibus, coanonicatibus, beneficiis simplicibus ac pensionibus *ipso facto privatos* decernit, *sine ulla monitione, citatione, judicis decreto aut ministerio.* Bened. XIII. [9]) vero sancivit, ejusmodi beneficiatos transgressores *ipso facto* quidem in conscientia amittere fructus beneficii, sed beneficio nonnisi servato ordine juris per sententiam declaratoriam eos esse privandos. Attamen (prout observat Benedictus XIV. in cit. Inst. 71) pro hisce poenis subeundis non una solum violatio sufficit, sed juxta doctorum sententiam aliquod temporis spatium intercedere debet. Clericos sacris ordinibus non initiatos, rejectis vestibus clericalibus, omnibus clericorum privilegiis *ipso facto* privari, alibi jam dictum est. [10])

---

[6]) Conc. Trid. l. c. „juxta episcopi ordinationem et mandatum.“ Episcopi in id maxime solliciti erunt, ut clericorum vestitus a laicorum habitu differat ita, ut (juxta verba s. Caroli Barrom. in concil. dioeces. II.) eos esse ecclesiastici ordinis homines, agnosci facile possit. Hinc haud objurgationem mereri mihi videtur concilium prov. Vienn. statuens: Quidcumque scandalo possit esse populo fideli, vel ad saecularium mores propius accedat, sollicite vitare oportet: unde in hac provincia nulli, cujuscumque sit ordinis seu conditionis, viro eccles. fas est, femoralibus uti super caligas ad pedes usque demissis. Pag. 149.

[7]) c. 2. de vita et honest. cler. Clem. (III. 1).

[8]) Constit. „Cum Sacrosanctam“ de 9. Jan. 1589.

[9]) Constit. „Cathol. ecclesiae.“ 6. nonas Maj. 1725.

[10]) Supra § 67. 1. *a.* — Vid. Acta IV. p. 494, ubi leges praecipuae de habitu clericali deferendo sancitae, in unum locum congestae reperiuntur. Cfr. ib. III. p. 412

§ 72.

5. De coelibatu clericorum.

Ex gravissimis rationibus [1]) ministris ecclesiae in majoribus Ordinibus constitutis lex continentiae seu sacri coelibatus impo-

---

[1]) Cum vindiciae coelibatus clericalis non spectent ad nostrae disciplinae institutum, illas rationes summatim indicasse sufficiet, in quibus ejusdum fundamentum situm est.

1°. Cum dogma cathol. sit, esse melius ac beatius, manere in virginitate vel coelibatu, quam jungi matrimonio (conc. Trid. sess. XXIV. can. 10; I. Cor. 7, 38. 40), ideoque coelibatus perfectiorem sanctimoniam prae se ferat: mirum esset, si ii, quos charismata meliora aemulari prae caeteris convenit, ad vitam coelibem non adstringerentur. Idque tanto magis, quia

2°. coelibatus nexu intrinseco et individuo sacerdotio N. L. summopere convenit. Etenim sacerdotium Christi nequaquam adinstar sacerdotii tum Judaeorum tum ethnicorum per generationem physicam, sed per spiritualem, scil. per ordinationem, propagatur. Porro sacerdotes, spirituales filii episcopi, sunt etiam spirituales patres fidelium, itemque sunt quasi medii inter Deum et homines collocati ac propterea in omnibus vivam imaginem divini Servatoris exhibere, proindeque a connexione cum carne et sanguine omnino liberi esse debent. Itaque sacerdoti Christi nomen mariti et patris adjungere, idem esset, ac eum velut e coelo turbare illudque ei surripere, quod singulare status clericalis ornamentum constituit.

3°. Officia status sacerdotalis ejusmodi sunt, ut hominem integrum, non divisum (I. Cor. 7, 33. 35) exposcant, prout sunt indigentium cura paterna, aegrotorum visitatio et reliqua officii pastoralis munera. Porro tam sanctum atque divinum opus est oblatio tremendi Mysterii, ut quanta maxima fieri potest, interiori cordis munditia et puritate peragi debeat (Conc. Trid. Sess. XXII. de observ. et evit in celebr. Miss.) Hinc dignum justumque est, omnimodam a sacerdotibus servari continentiam, non eam dumtaxat, ad quam sacerdotes Judaeici quoque et ethnici ante sacrificia adstringebantur. Cf. c. 3. et 5. X. de cler. conjug. [III. 3.])

4°. Coelibatus evidentem affert ecclesiae utilitatem, quia *a)* ipse liberiores reddit sacerdotes in obeundo suo munere et in tuenda veritate, unde illud Gregorii VII. (Epist. III. 7.): „Non liberari potest ecclesia a servitute laicorum, nisi liberentur clerici ab uxoribus.“ *b)* Quia perversus ille amor propriae familiae, quem nepotismum vocant, necnon dignitatum eccles. quasi hae-

sita est, cum cujus tum historia tum vigens disciplina breviter describenba est.

Historia legis coelibatum praescribentis

1. Origo legis continentiae ab Apostolorum tempore et instituto repetenda est. Nam ab ipsis ecclesiae primordiis sacris ordinibus initiati, exemplo Christi, Apostolorum et Patrum apostolicorum inducti, continentiam sunt professi, antequam eadem certa aliqua ac declarata lege ipsis fuisset imposita. Sed jam pridem s. coelibatus, sive traditione apostolica sive moribus et consuetudine inductus, legibus etiam scriptis sanciri et confirmari coepit, quamvis ejusmodi leges haud statim universalem vigorem obtinuerint. Jam varia saeculi 4. concilia nuptias sacerdotum [2]) et diaconorum [3]), imo in Occidente etiam subdiaconorum [4]), sub poena depositionis prohiberunt, illosque, qui uxorati ad ordines admissi fuerant, ab uxoribus abstinere jusserunt. Papa Siricius in epistola a. 385 data edixit: „Quarum sanctionum omnes sacerdotes atque levitae insolubili lege constringimur, ut a die ordinationis nostrae sobrietati ac pudicitiae et corda nostra mancipemus et corpora.“ In eadem epist. Pontifex transgressoribus poenam depositionis, in altera ex concilio Rom. (380) ad Afros data vel ipsam excommunicationem itentavit. [5]) In concilio Cartag. II. (397). cum etiam subdiaconi penitus continentes esse monerentur, addiderunt Patres: „*Ut, quod Apostoli docuerunt, et*

---

reditaria in filios clericorum transfusio, atque demum illa difformitas in clero, cujus una pars matrimonium, altera coelibatum amplectitur (quae in ecclesia graeca conspicitur), nonnisi tunc caveri poterunt, cum per coelibatus institutum tam hisce incommodis quam aliis centenis fons praecluditur. — Vid. „Der Coelibat.“ Regensburg 1841. — Phillips R. R. I. § 63. — Zallinger II. p. 11 seqq. — Perrone Theol. dogm. vol. 8. p. 103 seqq. — Zaccaria histor. polem. coelibatus. Aug. 1789. (Edit. Ital. Romae 1774.) Horum aliorumque scriptorum eminens et invicta eruditio omnino quidem comparata esset, ut acerrimis coelibatus obtrectatoribus os obstruatur. Sed contra nolentes nulla valet disputatio!

[2]) Conc. Neocesar. a. 314. (c. 9. D. 28).

[3]) Conc. Ancyr. a. 314. (c. 8. D. 28).

[4]) Conc. Eliber. a. 305. c. 33: „Placuit, in totum prohiberi episcopis presbyteris et diaconibus, vel omnibus clericis positis in ministerio, abstinere se a conjugibus suis et non generare filios: quicumque vero fecerit, ab honore clericatus exterminetur.“

[5]) Epist. 1. ad Himerium episc. Tarracon. n. 10. et epist. 5. ad Afros apud Coustant.

[6]) Harduin. tom. I. p. 951.

ipsa servavit antiquitas, nos quoque custodiamus." [6]) Et quamvis lex continentiae *ex hominum ignavia* [7]) in quibusdam locis minus religiose observata fuerit, ipsaque ecclesia propter sacerdotum penuriam ministris uxoratis usum conjugii quandoque permittere debuerit [8]); tamen eadem lex *in ecclesia occidentali* per continuas Pontificum et Conciliorum sanctiones propius usque definita et strictius imposita est, ita, ut legibus saeculi 4. 5. et 6. illud firmum fixumque steterit, subdiaconos quoque, nedum ministros iisdem superiores, vel coelibes esse oportere vel post nuptias prorsus continentes. Et hoc quidem in ipsa ordinatione etiam voto sponderi opus erat, violantes vero legem coelibatus loco suo exciderunt. [9]) *In orientali tamen ecclesia* alia paulatim ex mollitie Graecorum irrepsit disciplina, postea per canones Trullanos (692) stabilita et ab ecclesia Romana ad evitandum schisma apud Graecos tolerata. Illius siquidem vigore monachi tantum ad continentiam adstringuntur, in presbyteros vero et diaconos ordinari possunt etiam conjungati, et permanere etiam in usu matrimonii antea contracti. At post sacros ordines contractum irritum foret. [10]) Tales conjungati consentiente uxore etiam in episcopos consecrari possunt sic tamen, ut ab usu matrimonii abhinc penitus abstineant.

2. Cum deinceps in Occidente, praesertim nutante vita canonica clerogamia luctuose invalesceret, summi Pontifices Leo IX., Nicolaus II. et Alexander II. [11]) tantae corruptelae invicte sese opposuerunt, quorum legibus insistens Gregorius VII. sub poena excommunicationis prohibuit, ne laici sacerdotum conjugatorum Missae interessent neve iisdem sacramentaliter confiterentur. [12]) Ut vero ea, quae Gregorius et post illum Urbanus II. constituerant, majorem firmitatem nanciscerentur, in conciliis Lateran. I. et II. [1122 et 1139] [12]) clericorum conjugia, quae hactenus valida et

Conatus Pontificum medio aevo.

---

[7]) S. Epiphan. († 403) adv. haer. l. II. tom. I. haer. 59. c. 4.

[8]) Conc. Nicaen. I. Socrat. hist. eccl. I. 11. Vid. Hefele Concil.-Gesch. tom. I. p. 415 seqq.

[9]) I. Quantum ad diaconos: c. 3. 4. D. 82. (Siric. a. 385); c. 3. D. 84 (Conc. Carth. II. 397): c. 13. 32. (Conc. Carth. 5. a. 401); c. 4. 5. D. 31 (Innoc. I. 404); c. 2. C. 82 (Id. 405). II. Quantum ad subdiaconos: c. 1. C. 32 (Leo I. a. 443); c. 5. D. 28 (Conc. Tolet. a. 531); c. 1. D. 31 (Greg. I. a. 591); Conc. Turon. II. a. 567. c. 19. — Cfr. Walter § 212. Ed. 11. not. 9—12.

[10]) Cf. Bened. XIV. Constit. 57. et 129. quoad Graecos unitos.

[11]) c. 5. 6. 14. D. 32.; c. 16. D. 81.

Disciplina vigens.

nonnisi sub poena privationis beneficiorum et dignitatum eccles. interdicta erant, *nulla prorsus* et *irrita* declarata sunt. Et hanc quidem legem etiam concilium Trident.[14]) adprobavit et innovavit, ideoque matrimonium *post majores ordines jam susceptos* invalidum et simul cum irregularitate conjunctum est; *post initum matrimonium* nemo hodie ad ordines admittitur, nisi illi, qui unicam duxerunt ac virginem, hac tamen consentiente et continentiam profitente.[15]) Verum isti ab usu matrimonii antea contracti tanta severitate arcentur, ut filius ex legitima uxore post susceptos a patre ordines natus respectu ordinum et beneficiorum eccles. pro illegitimo habeatur. Ast idem Concilium severitatem disciplinae medii aevi quantum ad ordines minores aliquatenus temperavit, permittens, ut conjugati quoque ministeria quatuor minorum ordinum exercere possint, dummodo ad munia obeunda idonei et probatae vitae sint atque tonsuram et habitum clericalem gestent.[16]) Verumtamen hodieque haec regula in ecclesia servatur: ministros conjugatos ad beneficia eccles. obtinenda inhabiles esse et actu possessa ipso jure amittere, ita quidem, ut ante omnem judicis sententiam se iis abdicare et fructus post nuptias forte perceptos restituere teneantur.[17])

---

[12]) Cf. c. 15. D. 81.

[13]) c. 8. D. 27. et c. 2. D. 28; c. 40. C. 27. qu. 1. Cfr. Mittermüller (Vering Archiv t. 16. p. 3) qui putat, impedimentum dirimens quod dicitur ordinis probabiliter saeculo jam 6. exstitisse.

[14]) Sess. XXIV. de sacram. matrim. can. 9.

[15]) c. 5. et 6. de conv. conjug. X. (III. 32).

[16]) Conc. Trid. Sess. XXIII. de ref. c. 6. et 17.

[17]) c. 1. 2. 3. 5. de cleric. conjug. X. (III. 3).

SECTIO III.

De statu ecclesiastico eximie tali, seu de sacris officiis et beneficiis.

CAPUT I.

De officiis et beneficiis ecclesiasticis in genere.

§. 73.

Notio et divisio officiorum et beneficiorum.

Ut clerici Dei ministerio et fidelium saluti procurandae sese utiliter impendant, et *omnia honeste et secundum ordinem* fiant, certa officia ab ecclesia constituta sunt, ad quae iidem stabiliter deputantur.[1]) Est vero officium ecclesiasticum *jus et obligatio, potestatem ecclesiasticam vigore stabilis et legitimae deputationis in certo loco aut quoad certas personas exercendi.* Illi, quibus sacra officia taliter injunguntur, dicuntur *magistratus* seu *personae ecclesiasticae* in sensu strictissimo (§ 54) et peculiarem statum constituunt, qui dicitur status ecclesiasticus in specie, de quo in praesenti Sectione agemus, quin tamen graduum hierarchicorum heic ulla ratio habeatur. Notio officii ecclesiastici.

Cum vero his, qui altari deserviunt, etiam de altari participare concessum sit, officiis ecclesiasticis etiam certi redditus annexi sunt, ex quo deinceps notio beneficii resultat. Scilicet beneficium[2]) eccles. est *jus perpetuum percipiendi fructus, ex* Notio beneficii

---

[1]) Notabile discrimen est inter provincias Sedis Apostolicae et terras Missionum. In illis omnia ad normam juris ordinata et firmiter fixeque composita sunt; in his vero rebus ecclesiasticis extraordinarie et quasi provisorie consultum est, cuippe cum inibi loco episcoporum Vicarii apostolici constituti sint, locum vero parochorum missionarii suppleant. Vid. Schulte K.-R. II. 237. Acta I. p. 410.

[2]) Petr. Rebuffi. Praxis beneficiorum. Parisiis 1664. f. — Garcias tractatus de beneficiis. Coloniae 1636 f. — Lotterii de re beneficiaria. Lugdun. 1659. Pyrrh. Corradi praxis benefi-

bonis eccles. provenientes, propter officium spirituale, cui jus illud auctoritate eccles. est annexum. Itaque ad notionem beneficii haec criteria pertinent:

Officium sacrum.

a. Officium sacrum seu ecclesiasticum; *officium* enim est causa et fundamentum beneficii ejusdemque principale, quia beneficium non datur otiosis, sed proter officium.[3]) Officium vero debet esse *sacrum*, veluti ministerium altaris, pensum canonicum, cura animarum aut jurisdictionis exercitium. Hinc ministeria profana in ecclesiis, e. gr. aeditui, organoedi, quae etiam laici possunt obire, non habent, rationem beneficii. Nam soli clerici beneficiorum capaces sunt.

Jus percipiendi redditus.

b. Jus percipiendi redditus ecclesiasticos, seu *fructus* beneficii. Hoc temporale jus officio spirituali adnexum, ideoque illius consequens est et secundarium, unde beneficia merito *rebus quasi spiritualibus* adnumerantur. Ejusmodi spiritualium et temporalium arctissima connexio in causa est, ut una eademque res, prout hoc aut illo respectu consideratur, nunc *officii*, nunc *beneficii* nomine compelletur. Si spectetur momentum spirituale, nomen officii quadrat, si vero jus temporalium praecipue ob oculos versetur, vocabulum *beneficii* adhiberi solet, ac propterea illud jus temporale in definitione beneficii nota principalis est, etiamsi proprie sit aliquid officio ecclesiastico accessorium. Denique dum dicitur jus percipiendi *fructus*, indicatur, beneficiatos esse solummodou sufructuarios sui beneficii, dominio nimirum penes ecclesiam remanente.

Perpetuitas duplex.

c. Perpetuitas in duplici sensu: tum ratione *beneficii*, tum ratione *beneficiati*. Siquidem *beneficium ipsum* perpetuo debet perdurare, ita ut cum amotione vel morte beneficiati haud exspiret, sed vacet tantum et alteri conferri possit. Per hoc differt beneficium a pensione, quae morte pensionarii exstinguitur. Respectu *beneficiati* perpetuitas in eo consistit, ut beneficium communiter non conferatur ad tempus, sed ad titulum perpetuum et ad dies vitae, ita ut citra gravem et justam causam auferri non possit. Idcirco proprie beneficiati non sunt qui vel obtinent be-

---

ciaria. Neap. 1656. Shguanin tractatus beneficiarius. Romae 1752. 4.

[3]) Excipiuntur commendae ac praecipue monasteriorum. Hae nonnunquam dantur saecularibus (qui inde dicuntur abbates commendatarii) ita, ut hi beneficium obtineant sine officio, saltem sine administratione spiritualium et negotiorum monasterii commendati. Devoti. Inst. tom. I. p. 683.

neficia sive *regularia* sive *manualia* ad nutum revocabilia [4]), scil. ad beneplacitum et voluntatem superioris; vel qui administrant beneficium vacans aut impeditum ad tempus tantum, vel qui gerunt administrationes, quae morte concedentis exspirant, e. gr. vicarius generalis aut offiiales episcopi. [5])

d. Interventus auctoritatis ecclesiasticae redditus ex bonis fundatis officio spirituali adnectentis, ac praeterea in titulum beneficii erigentis. Quare si quis certos redditus fundet clerico dandos pro celebrandis Missis, haec fundatio non statim ceu beneficium considerandum est, sed refert, utrum eadem ab episcopo acceptur ut merum legatum pium, vel ut officiatura Missarum etc., an vero etiam agnoscatur et erigatur formaliter in titulum beneficii, nimirum per formale erectionis decretum. Hoc dum- **Interventus auctoritatis eccl.**

---

[4]) Beneficia manualia aliquo sensu dici possunt perpetua, nimirum intuitu ipsius fundationis seu ipsius beneficii, quatenus hoc ex intentione fundatorum perenniter perdurare debet, sed intuitu beneficiati temporaria tantum sunt. His quodammodo accenseri debent illi vicariatus temporales, qui cappellaniae seu exposituræ dicuntur legibusque ecclesiae parum congrui esse videntur ob vinculum nimis laxum pastorem inter et populum. Quod elucet ex. Concil. Trid. Sess. VII. de ref. c. 7; XXIII. 16; XXIV. 13. Cfr. Declarationes s. C. C. in Vering. Arch. t. 21. p. 423. seq. Atvero administratio ecclesiarum succursalium in Galliis nequidem considerari solet tanquam beneficium manuale, sed tanquam officium quod exercetur concessione episcoporum. Acta IV. p. 22. Vering. t. 22. p. 54.

[5]) Ortus et progressus beneficiorum cum charactere perpetuitatis est hic. Ab initio clerici ex communi ecclesiae aerario alimenta accipiebant. Lapsu temporum (saeculo 6.) certi redditus, e. gr. ex oblationibus aut ex fundis, presbyteris praesertim ruralibus ab episcopo sunt tributi, sed nonnisi modo revocabili et precario (unde nomen praecariae) seu ad breve tempus, quo finito vel clerico, cui data fuerant, mortuo, praedia ad ecclesiam revertebantur. Post haec id genus fundi cum proventibus citra novam episcopi concessionem parochis relicti et ipsis parochiarum titulis innexi sunt. Unde parochis ejusmodi proventus percipiendi jus perpetuum competere credebatur. Certe saeculo 11. omnis ruralis ecclesia suas proprias decimas et fundos obtinebat (c. 25 C. 23. qu. 8). Urbanae quoque ecclesiae, deserta praesertim vita communi, eandem disciplinam accipiebant. Scilicet separatis capituli bonis et inter canonicos divisis, stabiles praebendae formatae sunt, quae etiam beneficia vocabantur. Hocce nomen, quod antea omnibus feudis, quae viris optime de republica meritis a rege seu principe concedebantur, commune fuerat, tandem fere privative ad praebendas eccles. traductum est. Cfr. Acta III. p. 509.

taxat in casu fundatio quaedam censetur veri nominis beneficium. [6])

Divisio beneficiorum.

2. Beneficiorum variae sunt species. Dividuntur enim *a.* in beneficia *majora et minora.* Majoribus jurisdictio ecclesiastica propria et pro foro externo annexa est, uti sunt episcopatus et praelaturae (abbatiae), quibus jurisdictio quasi episcopalis competit. Imo vel dignitas papalis nomine beneficii insignitur. [7]) Minora tali jurisdictione carent. — Rursus *b.* in *electiva*, *collativa,* et *patronata,* prout iis vacantibus vel electione collegii alicujus (capituli), vel libera praelati collatione, vel patroni praesentatione providetur. — *c.* In *simplicia* et *duplicia.* Simplicia sunt, quae solum ad assistentiam in choro, ad persolvendas missas vel ad altaris servitium obligant. Duplicia vero sunt, quae etiam curam animarum, aut officium, aut jurisdictionem aut praeeminentiam adnexam habent. Horum species sunt praecipue *beneficia curata,* quae curam animarum, administrationem sacramentorum, ac praesertim sacramenti poenitentiae, adnexam habent, in quem censum prae reliquis beneficia parochialia et commendae perpetuae, sed in sensu quodam latiori etiam reliqua beneficia, in subsidium parochorum erecta, numeranda sunt. [8]) Beneficiis duplicibus annumerantur etiam *dignitates* seu praelaturae, quibus in foro externo jurisdictio competit: *personatus,* vi quorum habentur praeeminentiae in ecclesia sine ulla jurisdictione pro foro externo; denique *officia,* quae carent quidem ejusmodi jurisdictione, habent autem rerum ecclesiasticarum administrationem. (§ 118. 3) — Porro *d. saecularia* sunt, quae vel ab initio pro clericis saecularibus fundata sunt, vel in quibus saeculares temporis successu, e. gr. ex

---

[6]) Si quis vult fundare capellaniam Missarum, potest. si placeat, in litteris fundationis auctoritatem Ordinarii tum in ea erigenda tum in ipsa conferenda expresse excludere, salvo tantum jure et officio ejusdem Ordinarii fundationem in acceptis habendi ejusque implemento invigilandi (id quod in omnibus fundationibus juxta leges eccl. servari semper debet). Talis cappellania est mere laicalis, cujus criteria haec duo potissimum sunt: 1° ut a testatore excludatur ecclesiastica auctoritas in ejus tum erectione tum collatione; 2° ut conferri ab Ordinario non possi sive libera collatione sive institutione, sed constituatur cappellanus amovibilis ad nutum patronorum cum causa aut sine causa. Acta I. 619. 634; II. 325. 327; III. 95. V. 25 203.

[7]) c. 1. X. (V. 26).

[8]) S. C. C. in Sublacen. 13. Jul. 1743. ap. Richter conc. Trid. p. 37. n. 7.

legitima praescriptione [9]), jus quaesitum obtinuerunt. *Regularia* sunt, quae solis religiosis conferuntur, utpote iis solis ex fundatione vel consuetudine aut alio titulo addicta. Talia sunt Abbatiae, prioratus et parochiae regularium. In dubio, utrum beneficium sit saeculare, an regulare, praesumitur esse saeculare, quia saeculares frequentius ad beneficia solent deputari. Denique *e.* juxta superius dicta notanda est differentia inter beneficia *proprie* et *improprie* sic dicta, seu in *perpetua* et *manualia;* haec destituuntur nota perpetuitatis respectu beneficiati, quippe cui beneficium manuale non in titulum, sed modo revocabili confertur.

§. 74.

Officiorum ecclesiasticorum mutua relatio ad invicem.

Officia et beneficia eccles. diversi sunt ordinis et potestatis, prout hierarchia ipsa variis gradibus distributa est. Ex hac diversitate enascitur illa sacrorum officiorum relatio, quae *majoritus et obedientia* nuncupatur. [1]) Nimirum majoritas seu praeeminentia superioribus competit, obedientia vero et reverentia ab inferioribus exhibenda est.

1. Potest vero clericus variis modis altero esse major, *a* Potestate et jurisdictione, vel etiam ratione ordinis. Qui ordine majores sunt, tum in sessione tum in portione beneficiali, seu praebenda consequenda aliis praeferri debent, etiamsi hi prius recepti sint. *b.* — Majores alii dicuntur ratione antiquitatis, seu ex praerogativa temporis; et haec majoritas de jure locum habet inter eos, qui ordine sunt aequales, nisi consuetudo aliud jubeat. — *c.* Alii aliis majores sunt ob dignitatem ordinantis, prout e. gr. ille aliis (caeteris paribus) praefertur, qui a Rom. Pontifice ordinatus est. Majoritas in superioribus

Caeterum in unaquaque diocesi vicario generali episcopi, tanquam principali ejusdem ministro, de jure debetur praecedentia ante alios clericos et canonicos etiam in dignitate constitutos (nisi consuetudo aliud induxerit). Porro capitulum cathedrale, si collegialiter sit congregatum, reliquis ordinibus et statibus ecclesiasticis inferioribus supereminet, singulis vero et separatis cano-

[9]) c. 5. de praeb. et dignit in VI_{to} (III. 4).
[1]) Tit. X. de majoritate et obedientia. (I. 33); in VI_{to} (I. 17); X. vag. comm. (I. 8).

nicis praeferuntur abbates et praepositi Capitula collegiata saecularia praeferuntur regularibus, haec vero religiosis ordinibus, inter quos mendicantes reliquis praecedentiam dare tenentur. [2])

Obedientia inferiorum.

2. Subjectos majoribus reverentiam, tunc autem praeterea obedientiam, quae dicitur canonica, exhibere oportet, quando ii intuitu ipsorum aliqua jurisdictione pollent. Et hanc obedientiam, quae ad finem ecclesiae obtinendum plane necessaria est, cuncti fideles summo Pontifici, dioecesani suo episcopo, regulares vero suae religionis superioribus praestare tenentur. Cuilibet vero obtemperandum est pro modo suae superioritatis, et intra terminos suae jurisdictionis praecipienti. Unde Papae, quia habet concurrentem simulque superiorem potestatem cum et prae cunctis inferioribus praelatis, prae cunctis aliis obediendum est. Metropolitae vero in iis tantum casibus suffraganei obedire tenentur in quibus illi quidpiam potestatis in hos ex jure competit. Similiter regulares deputati ad parochiam episcopo subditam, circa curae animarum administrationem episcopo, circa observantiam vero regularem suo praelato parere debent.

Obedientiae canonicae promissio.

Attamen ut subditi fortiori vinculo ad debitam obedientiam adstringantur, iidem utplurimum in muneris sui ingressu juramento eam specialiter spondere jubentur. Id obtinet praeprimis de episcopis, a quibus, dum ordinantur juramentum obedientiae erga summum Pontificem exigitur [3]), ut ad explendas muneris sui partes fortius incitentur et centro unitatis arctius adstringantur. Siquidem mos, Pontifici rom. fidelitatem et obedientiam juramento spondendi, jam pridem a legatis in terras remotas abituris (e gr. a s. Bonifacio), a metropolitis pallium a. s. Sede recipientibus, observari solitus est, donec tandum universi episcopi, praesertim ex quo jus electos confirmandi ad Sedem apostolicam devenit, ad illud juramentum adstringerentur. Per se intelligitur, hancce obedientiae sponsionem non ejusdem esse naturae ac illud juramentum, quo episcopi erga principem civilem se obstringunt eidemque fidelitatem tanquam subditi civiles adpromittunt, prout e. gr. in nostro Concordato (Art. XX.) praescribitur. [4]) — Idem

---

[2]) Cfr. concil. Trid. Sess. XXV. de regul. c. 13.

[3]) Antiquitus, dum constitutio metropolitana fuit in vigore, istud juramentum metropolitae quoque praestari debuit. Imo etiam laxato nexu metropolitano suffraganei archiepiscopo fidem jurare perrexerunt, uti definitum est in Concordia Constant. a. 1417.

[4]) Forma juratae obedientiae erga Pontificem pro temporibus et casibus quam maxime variabat; formula qua Patriarcha Aquilejensis fidem Pontifici jurare debuit, paucis mutatis eadem est ac illa, quae

obedientiae jusjurandum suo episcopo praestare tenentur clerici, qui beneficium aliquod *duplex*[5]) abtinuerunt. Adepti vero beneficium *simplex* ad hoc non obligantur, nisi jam deliquerint contra obedientiae praeceptum.[6]) Denique non praeterendum, eos qui ed sacerdotium promoventur, obedientiam canonicam episcopo dioecesano spondere.[7])

§. 75.

De erectione beneficiorum.

Agitur prae reliquis de beneficiorum creatione atque de requisitis ad eandem. **Requisita:**

Itaque in erectione beneficii requiritur:

1. *Legitima superioris eccles. auctoritas*, uti ex notione beneficii sponte consequitur. Et quidem ad Romanum Pontificem non tantum *majorum* beneficiorum, omniumque illorum, quorum totius interest ecclesiae, spectat erectio, e. gr. episcopatuum, sed potest ille pro sua, qua pollet, universali auctoritate, etiam alia creare, quae non ad universae ecclesiae, sed dioecesium bonum referuntur. Hoc titulo sine ipsius consensu non possunt erigi abbatiae, capitula cathedralia, novaeque eorundem dignitates, vel ecclesiae collegiatae. Sed collegiatarum erectio a Papa vi Brevis specialis **1. Auctoritas ecclesiae**

---

reperitur c. 4. X. de jurejur. (II. 24.) — Clemens VIII. stabilem illam formam primus praescripsit, quae nunc in Pontificali rom. habetur.

[5]) Conc. Trid. Sess. XXIV. c. 12. de ref. statuit, ut provisi de beneficiis curam animarum habentibus a die adeptae possessionis ad minus intra duos menses in manibus ipsius episcopi, vel eo impedito coram generali ejus vicario seu officiali, orthodoxae fidei suae publicam faciant professionem, et in Romanae ecclesiae obedientia se permansuros spondeant ac jurent. At ex legibus particularibus, et ex consuetudine eo ipso die, quo beneficiatus possessionem sui beneficii ingreditur, hi duo actus conjunctim peragi solent, et quidem communiter coram decano foraneo.

[6]) c. 10. X. (I. 33).

[7]) Pontificale rom. in ordinat. presbyteri: „Promittis mihi et successoribus meis reverentiam et obedientiam?" Resp.: „Promitto." — Nihil magis destruit ecclesiam, quam si laici ipsos ministros ecclesiae contra canones et praecepta episcopi impingere cernant. Et quomodo illi obedientiam a subditis obtinebunt, qui eandem superioribus suis negligenter exhibent vel audacter detrectant? Vide quae egregie dicuntur de obedientia et reverentia in Conc. Strigon. (1858) tit. IX. 2.

Ordinario loci committi, seu concedi solet. [1]) Beneficia vero *minora,* uti canonicatus, beneficia parochialia etc., ab episcopis erigi possunt, et si opus sit, etiam debent.

2. Justa causa. 2. *Justa causa* seu finis bonus per erectionem obtinendus, nimirum ecclesiae necessitas vel utilitas et cultus divini incrementum.

3. Locus congruus. 3. *Locus fundationis congruus,* scil. ut quodlibet beneficium habeat suam ecclesiam, tanquam titulum, cui adscribatur; imo etiam speciale altare beneficio solet assignari, in quo beneficiatus pensum suum absolvat. Inter alia ad episcopalem dignitatem tuendam lege can. cautum est, ne sedes episcopales in locis obscuris et ignobilibus constituantur. [2])

4. Dotatio sufficiens. 4. *Fundus totalis sufficiens,* juxta legem vel morem dioecesis.

5. Leges fundationis. 5. *Leges fundationis* seu determinationes, juxta quas beneficium administrari debeat. Cuivis fundatori liberum est statuere conditiones a beneficiato religiose servandas, quas mutare nec episcopo integrum est. Voluntas enim et conditiones in limine fundationum appositae omnino servandae sunt, ceu juxta canones statuit Concilium Tridentinum. [3])

6. Solemnitates. 6. *Modum erectionis* quod attinet, competens praelatus ante omnia, an modo dictae conditiones adsint, inquirere debet, necnon omnes interesse habentes advocare et audire, ne forte jura tertii v. gr. parochi illius loci violentur, deinceps vero per contractum ex utraque parte obligatorium beneficium acceptare et eccles. auctoritate in titulum perpetuum erigere, de quibus etiam publicum instrumentum confici oportet.

Interventus gubernii. Jus gubernii civilis in beneficiorum erectione interveniendi (quod etiam in mutationibus circa beneficia faciendis [§ seq.] obtinet), *ex rei natura* derivari haudquaquam potest, quia beneficia res mere ecclesiasticae sunt. Praesertim vero episcopatuum erectio et circumscriptio ad essentialia Sedis apostolicae jura referenda est. [4]) Ast quia erectio beneficiorum, praesertim majorum,

---

[1]) Ferraris sub voce Collegiata, et Ginzel II. p. 165. n. 1. Phillips K.-R. tom. 7. p. 285.

[2]) c. 5. D. 80: „Non debere in vicis et villis episcopos ordinari.“ c. 4. ibid. c. 1. X. (V. 33).

[3]) Sess. XXV. c. 5. de ref. et c. 9, ubi legitur: „Legitima patronatuum jura tollere, piasque fidelium voluntates in eorum institutione violare aequum non est.“

[4]) Concord. austr. art. XVIII.: „S. Sedes proprio utens jure novas dioeceses eriget“ etc.

nexum cum rationibus reipublicae habet, ex regulis prudentiae et mutuae concordiae non sine rogatu principis in ea procedendum est. Porro (ut taceam, magistratus civiles toties de ejusmodi erectione judicium ferre posse, quoties eorum auxilium pro erectionis executione, e. gr. ad cogendam ex communitate pecuniam, imploratur) *ex pactis cum Sede apostolica initis* in compluribus statibus ejusmodi cooperatio guberniiis addicta est. In imperio Austr. (Concord. Artic. XVIII.) non solum in erigendis et noviter circumscribendis episcopatibus s. Sedes appromisit, fore, ut cum gubernio imperiali consilia conferat, sed hoc ipsum etiam (Art. IV. c.) constitutum est, quoties agitur de parochiis instituendis, dividendis et uniendis [5]), non vero de aliorum beneficiorum erectione. [6]) — Restat animadvertere, *beneficiorum erectionem* quandoque naturam *restitutionis beneficii exstincti* induere. Quod tunc evenit, quando beneficium aliquod suppressum, exstinctum, vel

---

[5]) Ex ordinatione caesar. 20. April 1854, cooperatio isthaec ad regimen provinciae respectivae pertinet.

[6]) Ad statum parochiarum aevo recentiore apud nos inductum accuratius cognoscendum, haec notentur. Saeculo jam 17mo et deinceps complures ecclesiae filiales ab ecclesiis matricibus avulsae et proprium pastorem curatum adeptae sunt, curatiae exinde dictae (in Tiroli) vel vicariatus (in archidioecesi Salisburg). At parochiarum mutatio valde notabilis in ditionibus austriacis inde ab anno 1783 regiminis civilis auctoritate perfecta est. Nimirum complures novae parochiae et cappellaniae praesertim locales erectae, aliarum vero parochiarum limites aliter definiti sunt, et per hoc status ecclesiarum haud parum immutatus est. — Dotatio pro novis parochis et capellanis (utrique ordinaria jurisdictione parochiali, a parochis antiquis nullo modo dependente, instructi sunt) assignata est aut ex fundo religionis aut ex beneficiis simplicibus, quae vel in capellanias locales convertebantur vel ad sustentandum cooperatorem applicabantur. Illis tamen pastoribus, quibus ex fundo religionis congrua sustentatio, vel ejus portio, assignata est, obligationes Missarum fundatae, quas fundus religionis ex sublatis monasteriis et confraternitatibus, item ex ecclesiis clausis et beneficiis suppressis susceperat, impositae sunt. Parochis antiquis de redditibus quidquam datrahi leges initio (1783) vetabant. Sed deinceps (25. Jan. 1810) decretum est, ut vacante parochia antiqua Gubernium cum Ordinariatu deliberaret, an non ea pars fructuum parocho novo addici possit, quae datur intuitu, earum functionum, quae jam eidem novo parocho incumbunt. — Cum deinde nimium beneficiorum incrementum parum utile esse videretur decretis caesar. 1790 et 1792 praeceptum est, ut parochiae et cappellaniae absque necessitate erectae denuo supprimerentur proximaeque parochiae, licet populo obstrepente, adjicerentur.

cum alio unitum erat (§ seq.). Causa suppressionis vel unionis cessante, prior rerum status auctoritate legitima restitui potest et nonnunquam etiam debet. Erectio beneficii *vi mutationis* vel *per transformationem* contingit; quando species beneficii mutatatur v. gr. cum beneficium simplex in parochiale transformatur. Sed ei potius ratio innovationis insita est, ad quam nunc transimus.

§. 76.

De innovatione beneficiorum.

Quidquid statum primitivum beneficiorum, seu eorum officia, jura, redditus, immutat, generatim *innovatio beneficiorum* appellatur. Quum vero cujusvis beneficii erectio pactum constituat inter ecclesiam et fuudatorem, jure naturali perpetuo servandum; quum porro beneficia integra et *sine diminutione* conferri praecipiantur: apparet, omnem innovationem communiter odiosam esse, nec nisi certis solemnitatibus et conditionibus, scil. ex justa urgenteque causa, salvo jure tertii, per legitimi superioris auctoritatem [1]) et auditis iis, quorum speciatim interest, perficiendam esse.

Contingit vero innovatio pluribus modis:

Unio triplex. 1. Per *unionem*, quae est duorum vel plurium beneficiorum aut ecclesiarum per legitimum superiorem facta conjunctio. Et haec triplicis generis est: *a.* unio *aeque principalis,* quando scil. duo beneficia in perpetuum *uni* rectori subjiciuntur, salvis utriusque beneficii aut ecclesiae juribus, statu et nomine [2]); *b.* unio per *confusionem (promiscua),* dum duo vel plura beneficia in unum quoddam tertium conflantur, ita, ut singula quidem existere desinant, eorum tamen jura et privilegia in beneficium novum ex iis consurgens transferantur [3]); — *c.* unio per *subjectionem*

---

[1]) Pro beneficiorum innovatione eorundem auctoritas requiritur, quos in eorum erectione intervenire oportet.

[2]) Sic a Pio VII. uniti sunt episcopatus Bellunensis et Feltrensis, ita, ut duae ecclesiae episcopales cum duobus capitulis cathedral. independenter ac aeque principaliter consociatae existant, et ab uno tantum praesule perpetuo administrentur. Vid. Constitut. „De salute." 1. Maj. 1818 (Contin. Bullar. tom. XV. p. 231. Similiter ecclesiae Posnoniensis et Gnesensis aeque principaliter et perpetuo unitae sunt. — Qualis parochiarum sic unitarum sit conditio, exponitur in ephemer. „Acta" II. 288 seqq, Cfr. ibid. I. 530.

[3]) Cfr. Acta I. 602 seqq.; III. 418.

(accessoria, subjectiva), dum unum beneficium fit alterius accessorium, seu una ecclesia subjicitur alteri tanquam superiori, ita, ut *matris* et *filiae* relatio inter eas intercedat, et penes filiam vicarius constituatur. Hoc contingit, e. gr. si qua parochia convertatur in exposituram et proximae parochiae subdatur. Sed in hoc casu veri nominis unio tunc tantum habetur, si etiam pars dotationis ab ecclesia subjecta in alteram transferatur. [4])

Requisita.

Ut beneficiorum unio fieri possit, haec requiruntur: 1mo. Non possunt uniri beneficia unius dioecesis cum beneficiis alterius dioecesis, neque beneficia regularia cum parochialibus vel praebendis tenuiter fundatis capitulorum cathedral. vel ecclesiarum collegiatarum, neque demum beneficia collativa cum beneficiis patronatis. [5]) 2do. Unio debet esse perpetua [6]) et realis i. e. intuitu ecclesiae facta et in posterum permansura, non vero personalis seu in personae dumtaxat favorem, utpote quae non esset nisi pallium, quo prohibita beneficiorum pluralitas tegitur. 3tio. Praeter solemnitates supra recensitas pro uniendis beneficiis minoribus etiam consensus capituli, consensus patroni laicalis (si patronata cum aliis patronatis conjungantur), et consensus beneficiati (si unio cum ipsius praejudicio fiat), et interpellatio etiam parochianorum requiritur. At locus datur unioni, etiamsi hi refragentur, dummodo fuerint auditi. [7])

In corporatio.

2. Per *incorporationem* seu *adnexionem*, quae pariter quoddam unionis genus est ideoque in jure can. etiam nomine unionis venit. [8]) Consistit vero in eo, ut aliquod beneficium cuidam collegio, capitulo, monasterio, universitati, vel dignitati, et quidem plerumque augendae dotationis causa, adjiciatur. Ad munera be-

---

[4]) Exemplum unionis subjectivae habetur in Constit. Leonis XII. „Locum b. Petri" 20. Jun. 1828 (Contin. Bullar. tom. XII. p. 378), in qua episcopatus Justinopolitanus (Capo d'Istria) Tergestino, episcopatus vero Polensis Parentiano accessorie subjicitur.

[5]) Conc. Trid. Sess. XIV. c. 9; XXIV. c. 13. 15; XXV. c. 9. (de ref.).

[6]) Conc. Trid. Sess. XXI. c. 5. de ref.

[7]) Ferraris sub v. parochia n. 39. et Conc. Trid. l. c. edit. Richter et Schulte. n. 1. et 4.

[8]) Vid. Bouix: tract. de regular. II. p. Engel de capellis monachorum tit. 37. I. III. et Schmalzgrueber ibid. Reiffenstuel lib. 3. tit. 12. n. 45. 46. — Caeterum unio ab incorporatione in eo differt, ut in unione 1. beneficia semper etiam quoad spiritualia conjungantur; 2. deinde ut beneficiato defuncto utrumque insimul vacuum evadat; quod utrumque secus est in incorporatione.

neficii incorporati obeunda semper vicarius deputari debet, quia secus esset unio personalis, puta si e. gr. dignitarius ipse ministeria beneficii incorporati persolveret. Distinguitur monasteriorum triplex incorporationum species. Prima dicitur unio *quoad temporalia tantum*, seu *non pleno jure*, quando redditus parochiae assignati sunt monasterio, sed cura animarum administratur a rectore beneficii ab episcopo constituto ad praesentationem monasterii. Unio *pleno jure* est, quando tum temporalia tum spiritualia pertinent ad monasterium, ita, ut cura animarum habitualiter resideat penes capitulum seu penes praelatum, qui repraesentat capitulum, actualiter vero exerceatur per vicarium temporalem e gremio capituli deputatum. Mediante hac unione mutatur status et natura beneficii uniti, adeo, ut desinat esse beneficium, et fiat *pars* seu *praedium* alterius, cui unitur. Unio denique *plenissimo jure* ea est, qua praelatus monasterii jurisdictionem quasi episcopalem in clerum et populum subjectum obtinet, haecque praelati jurisdictio ex episcopi dioecesani potestate eximitur.

Caeterum ex prohibitione Concilii Trident. novae incorporationes ecclesiarum parochialium fieri nequeunt. [9]) Permittit vero idem Concilium simplicia beneficia uniri Seminariis, et etiam capitulis cathedralibus et collegiatis, in augmentum tenuis dotationis. [10])

Divisio triplex.

3. Unioni opponitur *divisio* seu *sectio* beneficiorum, qua ex uno beneficio duo fiunt, ita, ut divisis proventibus duo in posterum pastores vel beneficiati instituantur. Divisio triplici modo contingere potest. Nimirum potest a beneficio abstrahi: *a. tum* pars populi *tum* pars bonorum beneficialium; *b.* pars solummodo bonorum; *c.* pars populi tantum. Dicitur etiam *dismembratio;* et quidem haec vox ab auctoribus varia latudine vel pro integra et plena divisione (*a*), vel pro partiali (sive *b* sive *c*) sumitur. Itaque

a. Populi et redituum.

a. dividi *ex integro* potest parochia, si adsit justa causa, et serventur debitae solemnitates extrinsecae. *Justa* autem *causa* non tam censetur nimia populi multitudo (nam juxta Concil. Trident. [not. 12] *ob populum nimis numerosum* episcopi cogere de-

---

[9]) Sess. XXIV de ref. c. 13.

[10]) Ib. Sess. XXI. c. 7; XXIII. c. 18: XXIV. c. 15. (de ref.) De hac materia vid. Sculte in Moy Archiv. tom. 16. p. 147 seqq. — Cfr. Dr. Foesser ibid. tom. 21. p. 353: De unione, speciatim de incorporatione beneficiorum.

bent rectores animarum tot sacerdotes sibi adjungere, quot sufficiant ad sacramenta exhibenda et ad cultum divinum administrandum) quam potius nimis difficilis accessus ad parochialem ecclesiam, sive ex magna distantia [11]), sive ex gravis itineris difficultate, ac praesertim tempore hiemali. *Solemnitates* quod attinet, audiendus est ecclesiae rector (aut ejus defensor, si viduata sit pastore), itemque audiendi sunt patroni, parochiani, aliique quorum interest. Sed horum non exigitur consensus, quinimo etiam spernendus est dissensus, etiamsi, causa canonica *pro* divisione existente, jacturam aliquam persentiant. Siquidem Concilium Tridentinum [12]) ad tramites decretalis Alexandri III. [13]) non solum statuit, subsistente praedictà causa, *etiam invitis rectoribus* ad novae parochiae erectionem deveniendum esse, sed insuper praecepit, ut novo parocho assignetur competens portio ex fructibus ad ecclesiam matricem pertinentibus; si vero necesse fuerit, populus compelli debet ad ea snbministranda, quae ad vitam dicti sacerdotis sustentandam sufficiant. [14]) Casu, quo ecclesia matrix ex reditibus suis novam parochiam dotavit, illius rector jus patronatus intuitu ecclesiae sic fundatae acquirit. Praeterea ecclesiae matrici competens honor servari debet, variis modis et per annuas etiam praestationes exhibendus.

Caeterum etiamsi generatim magis congruat, ut, sejunctâ parochiâ veri nominis *parochus* constituatur, praesertim si ea fractio parochianorum longius distet ob ecclesia parochiali quandoque tamen ex praxi s. C. C. etiam vicarius perpetuus et independens, interdum etiam vicarius tantummodo temporalis

---

[11]) Puta ex stylo curiae: unius circiter horae; sed sufficit etiam minor distantia juxta arbitrium episcopi.

[12]) Sess. XXI. c. 4. de ref.

[13]) c. 3. ad audientiam X. (III. 48).

[14]) Cfr. Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 13. de ref. Cfr. Acta III. Append. VI. p. 396: „De parochi populique consensu in parochiarum dismembratione." Ex praxi s. C. C. dictae solemnitates in parochiarum dismembratione non requiruntur ad formam, seu substantiam actus, sed tantummodo ad causae cognitionem et ad declinandum praejudicium tertii. Doctores enim in Curia distinguunt inter parochiarum dismembrationem et nudam beneficiorum divisionem. In illa non necessario requiritur forma judicialis seu citatio solemnis eorum, quorum interest. Cfr. Acta I. 520. 545. Econtra ubi agitur de nuda beneficiorum dismembratione aut unione (quae quoad canonicas solemnitates in jure aequiparantur) districte eas Patres Tridentini prohibuerunt, nisi fierent in solemni forma judicii. Sess. 7. c. 6. de ref.

constitui solet. Nimirum ad plenam dismembrationem non deveniendum est, si per alia media saluti spirituali populi consuli potest. [15])

b. Nonnisi redituum.

b. Altera species dismembrationis est, quando aliqua bona seu reditus a beneficio pinguiori separantur, et alteri tenuiori applicantur, remanente benficio penes suum ordinarium rectorem. Et haec dismembratio nonnisi ex causa (cujusmodi e. g. est abundantia unius beneficii et indigentia alterius) et servatis debitis solemnitatibus, quae alias ad alienationem rei ecclesiasticae requiruntur, perfici potest. Ad res vero ecclesiasticas alienandas inter alia etiam venia sedis Apostolicae requiritur, prout suo loco dicetur. [16])

c. Populi tantum.

c. Denique tertia dismembrationis species (in qua occurrit etiam unio) non est nisi *nova parochiarum limitatio*, qua pars populi a sua parochia avellitur, et viciniori ecclesiae addicitur. Quod ex gravi causa perfici potest ab episcopo, attamen in plerisque regionibus, et etiam in Austria, haud quaquam sine interventu gubernii saecularis. [17])

Diminutio.

4. Per *diminutionem* beneficii seu novi oneris impositionem [18]), quando beneficium vel beneficiatus aliquo onere reali vel personali gravatur, aut in collatione pars redituum beneficialium novo beneficiario subtrahitur. Quaedam onera sunt *personalia*, quae ipsi personae beneficiati imponuntur, eaque vel spiritualia sunt, v. c. si jubetur adjuvare parochum in concionibus, catechesibus, excipiendis confessionibus; vel temporalia, si praestare jubetur partem fructuum, censum, pensionem etc., sed ad dies vitae duntaxat, quin ad hoc obligentur etiam successores. Secus enim onus censetur esse *reale*, quia non tam beneficiatus quam beneficium ipsum eo gravatur.

Impositio onerum temporalium;

Igitur diminutio beneficii generatim legibus odiosa est, et status ejus primitivus, etiam postquam vacans evasit, in quantum

---

[15]) Vid. Moy Archiv. III. p. 439, ubi casus dismembrationis apud s. C. C. deductus exhibetur. Item Acta I. 524. 545. III. 354. IV, 264.

[16]) Reiflenstuel ad lib. III. tit. 12; Engel ib. n. 5.

[17]) Cfr. Acta I. 520. — Vi ordin. caesar. 20. Apr. 1854 (Rieder tom. II. p. 34) in novis parochiarum circumscriptionibus concurrere debet gubernium provinciae.

[18]) In sensu latiori etiam divisio et dismembratio nomine diminutionis veniunt.

fieri potest, servari debet[19]), salvis duntaxat exceptionibus in jure permissis. In specie vero attendendae sunt sequentes regulae:

a. Ad onera realia maxime *census* et *pensiones* pertinent, Nimirum *census* in signum subjectionis, concessae exemtionis aut alterius juris sunt persolvendi ex beneficio, *pensiones* vero ex auctoritate superioris pariter ex beneficio aut ex proventibus ecclesiasticis tertio adsignantur. Itaque *census antiquus* (i. e. in limine fundationis impositus), seu praestatio quaedam annua a beneficiato persolvenda, ab episcopo vel in commodum patroni constitui[20]), vel etiam aliis de voluntate fundatoris[21]) ac inprimis in signum subjectionis addici potest.[22]). Censum vero *novum* eumque *perpetuum* et pensionem *perpetuam* imponere vel veterem augere solus Rontifex valet, quibuslibet vero inferioribus a Concilio Lateran. III. hoc interdicitur.[23]) Ratio est, quia impositio pensionis perpetuae est scissio beneficii (*heic* 3. b.) nec non etiam alienatio rerum ecclesiae, quae illicita semper est sine beneplacito Apostolico. Permittunt vero canones, ut episcopus certis in casibus et causa semper expressa (non quidem ipsi *beneficio*, sed tamen *beneficiato*, quamdiu tenuerit beneficium) imponat censum seu pensionem *temporalem*, quae nempe (juxta probabiliorem sententiam) ad successores in beneficio non transeat.[24]) Ejusmodi census vel pensio statui potest e. gr. pro studio pauperum scholarium, pro utilitate ecclesiae vel egenorum etc., et maxime tanquam pensio pro pono pacis et concordiae inter duos litigantes de beneficio, vel pro alimentatione resignantis aut a beneficio injuste expulsi, et in similibus casibus. Sed talem pensionem episcopus debet *ordinare*, antequam alicui conferat beneficium, minime vero potest absqne labe simoniaca per modum conventionis aut adjectae conditionis pacisci de solvenda pensione cum beneficiato noviter instituendo. Praeterea pensio debet esse mo-

Census antiqui.

Census novi.

Pensionum.

---

[19]) Superscriptio tituli 12. lib. III. decretal. habet: „Ut beneficia eccles. sine diminutione conferantur.“ Conc. Trid. Sess. XXV. de ref. c. 5.: „Ratio postulat, ut illis, quae bene constituta sunt, contrariis ordinationibus non detrahatur.“

[20]) c. 23. X. de jure patr. (III. 38).

[21]) c. 30. C. 18. quae. 2; — — c. 16. X. (III. 39).

[22]) Hinc omnino legitimi sunt census, qui dicuntur recognitionis, qui a nostris curatis persolvi debent parochis antiquis.

[23]) c. 7. X. (III. 39). — Cfr. Fagnani ad c. „nisi“ 21. X. (III. 5).

[24]) Sic Reiffenstuel h. t. et Fagnani l. c. contra Zallinger h. t.

derata, ut beneficiario sustentatio congrua remaneat integra. Parochiales autem ecclesias, quae annuos ducatos centum suis fructibus non superant, Tridentina synodus pensionibus onerari vetat.[25]) Imo Benedictus XIII. indiscriminatim prohibuit, ne quaecunque ecclesiae parochiales ullo pensionum genere gravarentur, ut parochus integros habeat reditus; cum quibus et pauperibus et ecclesiae beneficiali subvenire possit.[26])

Retentio fructuum in collatione etc. beneficii.

b. Prohibitum diminutionis genus praeprimis est illud, quo patronus, cum ad beneficium praesentat, aut collator, cum id confert, partem fructuum sibi, aut suis, aut mensae suae vel capituli reservat; quodsi cum eo, cui confert, paciscatur, etiam simoniam admittit. Praeterea in Concilio Trident. omnes consuetudines improbantur, ex quibus in quacumque electione, praesentatione, institutione, collatione sive admissione ad possessionem cujuslibet beneficii deductiones fructuum, solutiones, promissiones, compensationes, quae in usus pios non convertantur, fiunt.[27])

Impositio onerum spiritualium

c. Utrum *nova* onera spiritualia ab Ordinario sine auctoritate Apostolica imponi possint, e. gr. officium chori, residentia, servitium in cura animarum, conciones catecheticae etc., erat quaestio olim[28]) controversa, quae tamen hodie omnino negative decidenda est, propterea quod adnexio novi oneris repugnat decreto concilii Trid. (Sess. XXV. de ref. c. 5), et quia a s. C. C. saepius declaratum est, non posse episcopum beneficiis novum onus imponere, sed eum potius curarae oportere, ut, quae illis ex

---

[25]) Sess. XXIV. c. 13. de ref.

[26]) Const. „Quanta“ (1724), qua confirmatum est edictum, quod pridem (11. Nov. 1692) Innocentius XII. ea de re emiserat. Cfr. Acta II. p. 223.

[27]) Sess. XXIV. de ref. c. 14. cum resolutionibus et declarationibus s. C. C. — Ex his et ex Artic. 27. et 34. Concord. elucet, taxas toties solvendas, quoties Caesar aut ejus dicasteria praesentant ad beneficium patronatus caesarei, non adeo recte exigi solere, eoque vel minus, quia taxae aerario obveniunt.

[28]) Zallinger (ib. III. tit. 12. § 145) dicit, episcopum ex gravi causa tam beneficiato quam beneficio posse onus personale tum tempore vacationis tum in ipsa collatione imponere, modo istud onus fini per fundatorem intento non praejudicet. Cui consonat Shguanin (in tractatu beneficiario. Romae 1752. p. 5). Pirhing distinguens dicit, episcopum posse onus spirituale imponere beneficio, dum vacet sed non personae beneficiati per modum pacti, conditionis etc. Alii tamen, uti Fagnanus in c. 11. significatum X. (III. 5) et Reiffenstuel (lib. III. tit. 12. n. 6) omnibus Papa inferioribus eam potestatem abjudicant.

fundatione aut consuetudine incumbunt, exacte adimpleantur.[29]) Tenendum est ergo principium generale, onera beneficiorum determinanda esse ad normam legis fundationum, nec posse episcopali auctoritate ea onera augeri. Confirmatur per novissimam declarationem s. C. C. (9. Dec. 1865), ex qua patet, capellanos regulariter non posse cogi ab episcopo ad celebrandum determinatis horis et diebus, si illud lege fundationis non sit ipsis impositum. Ex quo tamen haud sequitur, illos, qui vivunt de altari, et vi fundationis paucas tantummodo habent obligationes, ignobili commoditati nimis indulgere licite posse; tenentur enim ex ipso titulo sacerdotii vires suas animarum saluti fideliter impendere.[30])

5. Per *exstinctionem* et *suppressionem* beneficii. Exstinctio est destructio beneficii et ecclesiae simul, e. g. dum occupatur ab infidelibus vel schismaticis.[31]) Suppressio vero est ablatio beneficii, manente tamen ecclesia cum reliquis beneficiis ibidem fors existentibus. Et haec quidem fit auctoritate eccles.[32]) et ex causa justa, quia absque causa non licet diminuere aliquid de cultu divino. Istiusmodi causae sunt: paucitas incolarum, vindicta gravis sceleris[33]), diminutio redituum talis, ut non possit persona idonea sustentari. Intellige tamen, si haec diminutio contingit Exstinctio et suppressio.

---

[29]) Sic refert Fagnan. l. c., ubi etiam hoc allegat: Cum s. Carolus Borrom. vellet cogere obtinentes simplicia beneficia, in parochialibus, ut per se vel per substitutos deservirent, s. Congregatio ab eo consulta respondit, non esse cogendos ad aliud, quam ad dicendas horas canonicas, nec teneri, si beneficia simplicia sint, deservire per se, nec per substitutum. — Exemplum recentissimum refertur in Moy Archiv (III. 442). Cum videlicet in parochia quadam dioecesis Mantuanae late diffusa et 3600 animas complectente non esset nisi unicus parochus, reductis Missarum oneribus sustentationi duorum novorum cooperatorum provisum est, quin beneficiis simplicibus, quorum aliqua ibi extant, quidquam novi oneris imponeretur. (19. Dec. 1857.)

[30]) Cfr. Acta II. p. 297 seqq. — Potest tamen et debet episcopus quandoque hortari beneficiatos ad aliquid praestandum, ad quod vi fundationis non tenentur, imo in casu necessitatis etiam cogere, ex principio nempe generali, quia ipsi utpote sacerdotes habent ratione ordinis munus suum addictum populo. Hoc e. gr. procedit ratione Missae determinatis diebus vel horis celebrandae pro indigentia populi, cui succurri nequeat cum aliis Missis. Acta l. c. p. 300 not. 1.

[31]) Exempli species videntur exstare in c. pastoralis. 42. C. 7. qu. 1. et c. 3. X. vag. comm. (I. 3).

[32]) Conc. Trid. Sess. XXIV. c. 15. Cfr. c. 33. X. d. (V. 40).

[33]) c. fin. C. 25. qu. 2.

post acceptatum beneficium: secus enim sibi ipse imputare debet, qui tam tenue beneficium acceptavit. Episcopatus ob similes causas, ac praesertim etiam ob territorii dioecesani angustiam, a Papa supprimuntur.[34]) Canonicatus, non vero dignitates (§. 118. 3.) canonicales, supprimere valet episcopus, si aliunde tenuitati
Translatio. praebendarum canonicalium succurri nequeat.[35]) *Translatio* beneficii, qua titulus illius alio transfertur, non habet rationem suppressionis[36]), imo, stricte loquendo, neque innovationis, quia jura, proventus et obligationes ob mutationem loci ne minimum quidem immutantur. Causam et formam translationis indicat concilium Trident.[37]): — „Episcopi etiam tanquam Sedis apostol. delegati transferre possint beneficia simplicia, etiam juris patronatus ex ecclesiis, quae vetustate vel alias collapsae sint et ob earum inopiam nequeant instaurari, vocatis iis, quorum interest, in matrices aut alias ecclesias locorum eorundem seu viciniorum, arbitrio suo; atque in eisdem ecclesiis erigant altaria vel capellas sub eisdem invocationibus, vel in jam erecta altaria vel capellas transferant cum omnibus emolumentis et oneribus, prioribus ecclesiis impositis.“[38]) Parochiales vero ecclesiae dirutae ut reficiantur, omni modo allaborandum est. Ubi hoc ob inopiam fieri omnino non potest, „ad matrices seu viciniores ecclesias transferantur, cum facultate, tam dictas parochiales, quam alias ecclesias dirutas in profanos usus non sordidos, erecta tamen ibi cruce, convertendi.“

---

[34]) Sic e. gr. Patriarchatus Aquilejensis suppressus est a Benedicto XIV., ita ut duo archiepiscopatus Utinensis et Goritiensis erigerentur. Vide Allocut. Bened. XIV. 2. Jul. 1751. Bullar. Rom. tom. XVII. p. 224. Item a Pio VII. suppressae sunt dioeceses Caprularum et Torcellana, et patriarchatui Veneto attributae (Constit. „De utiliori.“ 27. Jun. 1818).

[35]) Conc. Trid. Sess. XXIV. de ref. c. 15. Edit. cit. cum resolut. s. C. C.

[36]) Nisi in episcopatibus, in quibus titulus ecclesiae cathedr. prioris a s. Sede supprimi et alia ecclesia in alio loco in cathedralem erigi solet. Ginzel. II. p. 146.

[37]) Sess. XXI. c. 7. de ref.

[38]) Ejusmodi capellae in usus profanos, sed non sordidos converti, ac propterea, quum sacra esse desinant, in commercium hominum venire possunt. s. C. C. 4. Sept. 1869. Acta s. S. V. p. 189.

CAPUT II.

De beneficiorum provisione canonica.

§. 77.

Generalia.

1. Provisio seu collatio est juris beneficii vacantis ab habente potestatem facta in aliquem translatio. Ea triplici maxime actu perficitur. *a. Designatione personae idoneae* per electionem, postulationem, nominationem aut praesentationem vel etiam per simplicem collatoris designationem; — *b. collatione tituli* seu juris beneficii per confirmationem Papae quoad episcopatus, et per collationem seu institutionem episcopi quoad beneficia minora; — *c. introductione in possessionem beneficii,* seu institutione reali vel verbali. Actus triplex in provisione.

Sola personae designatio, scil. electio, praesentatio, nominatio (quo etiam collatio nondum acceptata, potestas optandi pinguiorem praebendam (§. 82. not. 1.), coadjutoria cum jure successionis pertinet) tantummodo *jus ad rem* tribuit; sed confirmatio electionis, admissio postulationis, institutio praesentati, collatio acceptata, optio actualiter secuta *jus in re* seu ipso beneficio conferunt.

2. Provisio multiplex distinguitur. a) Vi competentiae collatoris alia est, *ordinaria*, alia *extraordinaria.* Regula est, beneficia majora ac praesertim episcopatus a summo Pontifice, minora vero ab Ordinario esse conferenda, ex quo notio provisionis *ordinariae* resultat. Quodsi vero vel ex titulo speciali jus collationis ad tertium spectat, vel ex jure devolutionis ad superiorem eccles. transit, vel si quaedam beneficia specialiter summo Pontifici reservantur, ea provisio dicitur *extraordinaria.* Provisio ordinaria et extraordinaria.

b) Rursus collatio aut *libera* est, quae a collatore pro arbitrio et independenter ab alterius praesentatione, electione vel nominatione exercetur, et haec *collatio* in specie appellatur; vel *necessaria*, quae ad alterius praesentationem aut nominationem est adstricta, et haec *institutio* in specie vocatur. Collatio libera et necessaria.

c) Demum ubi jus designationis et jus collationis ad eundem spectant, et actu uno exercentur, provisio *plena*, secus vero, si hi actus ad diversos pertinent et distincti occurrunt, provisio *minus plena* contingit. Provisio plena et minus plena.

§. 78.

Requisita ad provisionem.

Ut collatio seu provisio fiat *canonice*,

Requisita: 1. Ex parte beneficii.

1. *ex parte beneficii* requiritur, ut non sit plenum, sed revera i. e. *de jure et facto* vacet.[1] Beneficium *de facto tantum* vacans adeo nequit conferri, ut scienter illud acceptans excommunicationem incurrat. Beneficium *de jure solum* vacans conferri potest, sed nonnisi priori possessore, cui fors adhuc quidpiam in eo juris competere possit, ante audito causaque summarie cognita. Neque licet beneficium nondum vacans cuidam pro casu, quo vacaverit adpromittere seu *exspectativam* concedere (exceptis coadjutoriis episcoporum), id quod in concilio Trident.[2]) salva tamen Sedis apostol. auctoritate[3]) prohibitum est.

2. Ex parte personae ad beneficium promovendae.

2. *Intuitu promovendi ad beneficium* requiritur, ut dignus et idoneus sit, seu debitis qualitatibus praeditus. Collatoribus namque beneficiorum sub poena suspensionis injungitur per canones obligatio, ut nonnisi viros idoneos ad beneficia eccles. promoveant, quorum dotes in examinis trutina probaverint.[4])

In specie pro singulis beneficiis requiritur:

Aetas.

a) *Legitima aetas;* videlicet pro episcopatu annus 30. completus[5]), pro beneficiis duplicibus annus 25. inchoatus, pro personatibus et dignitatibus in capitulis quibuscumque annus 22. completus, pro poenitentiario in cathedrali aetas 40 annorum exigitur. Pro beneficiis simplicibus, nisi speciatim altiorem ordi-

---

[1]) Vacat vero beneficium: a) de jure tantum, quod quis tenet, sed sine legitimo titulo; b) de facto tantum, si quis titulum quidem seu proprietatem beneficii, non tamen ejus possessionem tenet, v. c. injuste expulsus; c) de jure et facto, si nec titulum nec possessionem beneficii quisquam habet.

[2]) Sess. XXIV. c. 19. de ref. — Cf. Sess. XXV. c. 9.: — c. 2. X. [III. 8]; tot. hunc tit. de praeb. non vac. etiam in VI^{to} [III. 8]; et Clem. III. 3.

[3]) Sess. XXV. c. 21. de ref.

[4]) Cons. Trid. Sess. VII. c. 3. de ref.; c. 7. §. 3. X. [I. 6]: c. 29. X. [III. 5].

[5]) Pro obtinenda dignitate papali certa aetas non praescribitur (c. 6. X. (I. 6]), condecens tamen ea est, quae pro episcopatu requiritur.

nem requirant, sufficit annus 14. incoeptus.[6]) Sed in recentioribus concordatis pro canonicatibus obtinendis tum ordo presbyteratus, tum annus 25. saltem inchoatus expresse requiritur. Super defectu legitimae aetatis solus Pontifex dispensare valet, nisi alicubi per statuta locorum aetas major, quam quae ex jure communi sufficit, requiratur, in quo casu dispensandi potestas est penes episcopum. Non dispensatus *valide* institui nequit. — b) *Legitimi natales*, nisi desuper in favorem eorum, qui morum integritate et doctrina commendantur, dispensatio impetretur, quae intuitu beneficiorum simplicium ab episcopo, pro beneficiis curatis vero a Pontifice conceditur. Et haec posterior dispensatio simul cum ea peti et dari solet, quae pro suscipiendis ordinibus majoribus obtinetur.[7]) — c) *Status clericalis* et *coelibatus* pro quibuscumque beneficiis, et praeterea *ordo* pro qualitate beneficii vel alias praescriptus. Ordo presbyteralis necessarius est pro obtinendo episcopatu [ad quem promovendus praeterea sex mensium spatio *in ordine sacro* i. e. saltem in subdiaconatu constitutus sit, necesse est[8])], pro abbatiis et praeposituris, pro beneficiis parochialibus et pro dimidia saltem parte canonicatuum, salvis tamen statutis localibus, concordatis et legibus fundationis, in quibus major presbyterorum numerus praescribitur.[9]) Conceditur tamen in jure, ut etiam illi beneficium conferatur, qui ordine requisito non est initiatus, dummodo illum ordinem intra annum recipiat; quod si neglexerit, ipso jure beneficio curato privatur.[10]) d) *Vitae integritas*, quo etiam immunitas a censuris et irregularitate referenda est. Collatio beneficii illi facta, qui crimine aut sinistra fama laborat vel censura innodatus existit, *ipso jure* nulla et irrita est, nisi beneficium collatum solummodo

b. Natales legitimi.

c. Status clericalis, coelibatus, ordo.

d. Integritas vitae.

---

[6]) Conc. Trid. Sess. XXIV. c. 12. de ref. cum declarat. s. C. C. (edit. Richter et Schulte) n. 12.; c. 8. ejusd. Sess.; Sess. XXIII. c. 6. de ref.

[7]) Sed communiter cum restrictione; „Citra dispensationem ad dignitates ac canonicatus et praebendas in cathedralibus et dignitates principales in ecclesiis collegiatis.“ Pyrrhus Corrad. c. I. III. c. l. — Ad quaenam beneficia filii clericorum illegitimi promoveri nequeant, vid. conc. Trid. sess. 25. c. 15. de ref. et Bened. XIV. de syn. dioec. l. XIII. c. 24. n. 13. seqq.

[8]) Conc. Trid. Sess. XXII. c. 12. de ref.

[9]) Conc. Trid. Sess. XXIV. c. 12. ref. — Hodie capitula Germaniae et Austr. nonnisi presbyteros in suo gremio tenent. Concord. austr. Artic. XXII.

[10]) Canonico non recipienti ordinem dimidia pars distributionum subtrahenda est. Engel l. I. tit. 14. §. 2.

simplex sit, quo casu nullitas per sententiam judicis pronuntiari potest. — e) *Literarum scientia.* Praeter supra (§. 62. n. 4.) jam dicta, et infra de concursu parochiali dicenda, illud hic praecipue notandum est, quod assumendus ad episcopatum debeat esse doctor aut licentiatus in Theologia vel in Jure can., aut saltem publico Academiae testimonio ad alios docendos idoneus declaretur. Idem exigitur a canonico theologo, a poenitentiario et archidiacono, et praeterea synodus Trid. hortatur, ut in provinciis, ubi id commode fieri potest, dignitates omnes et saltem dimidia pars canonicatuum in cathedralibus ecclesiis et collegiatis insignibus conferantur tantum magistris vel doctoribus aut etiam licentiatis in Theologia vel Jure canonico.[11]) f) Inter plures dotibus legitimis instructos *dignior* eligendus est, nimirum ille, qui consideratis omnibus ecclesiae utilior futurus speratur. Legibus enim ecclesiae diserte praecipitur, ut beneficia eccles. dignioribus conferantur.[12]) Obligatio isthaec potissimum ad episcopatus et ad alia beneficia, quae jurisdictionem eccles. fori externi, vel non modici momenti administrationem, vel curam animarum adnexam habent, referenda est. Valida tamen censetur collatio inferioris et etiam parochialis beneficii, qua simpliciter dignus, praetermisso digniore, eligitur.[13]) Nec praetereundum, ex ipso jure et ex doctrina communiter recepta in quibusdam casibus permitti, ut simpliciter dignus digniori praeferatur. Quod procedit. e. gr. in beneficiis certae familiae destinatis, in collegiis seu monasteriis

e. Literarum scientia.

f. Dignitas ceteros praestans.

---

[11]) Conc. Trid. l. c. — Sess. XXIII. c. 18; XXIV. c. 12.

[12]) Can. 15. C. 8. qu. 1. „Qui praestantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligitur." (s. Hieron.) — Conc. Trid. Sess. XXIV. de ref. c. 18. „Ex his episcopus eum eligat, quem caeteris magis idoneum judicaverit" etc. Sess. XXIV. de ref. c. 1. collatores aut operam suam praestantes monentur, ut meminerint, se „alienis peccatis communicantes graviter peccare, nisi quos digniores et ecclesiae magis utiles judicaverint, praefici diligenter curaverint."

[13]) Imo, ut observat Pirhing (in synopsi lib. III. tit. 5. § II.) valde probabile est, quod non sit (caeteris paribus) obligatio, ad beneficia curata inferiora, v. gr. parochialia, promovendi digniores vel dignissimos sed nihil peccaturum conferentem, si vere dignum ad tale beneficium promoveat, quamvis digniorem praetermiserit; quum contraria sententia neque semper utilior sit ecclesiae, neque expediendis collationibus prosit, cum collatores scrupulosi multum de digniore essent inquisituri. Quatenus patroni digniorem debeant praesentare, infra dicetur.

personis ex ipso collegio.[14]) Insuper (et hoc intellige maxime de beneficiis simplicibus) utilitas ecclesiae, modicum discrimen inter dignum et digniorem, propositum collatoris, aliud aequale saltem beneficium digniori conferendi, et similes causae, excusant conferentem, si dignum praeponat digniori.

3. Collatio juxta *formam* per canones praescriptam fiat, necesse est. Unde beneficia conferri debent a) *gratuito*, nullo interveniente pretio, praemio aut mercede, ad cavendam simoniam; b) *libere*, citra vim et coactionem, tanquam liberalis quaedam donatio; c) *pure* seu absolute, non conditionate vel disjunctive; d) *ex integro sineque diminutione* (ex antea dictis), salvis tamen legitimis exceptionibus; e) *aperte* seu palam coram aliis, quia actus clandestini fraudis aut simoniae suspecti esse censentur; f) *tempore definito*, quia legibus cavetur, ne beneficia justo diutius i. e. generatim ultra semestre vacua permaneant. In regula electio ad ecclesiam cathedralem et ad praelaturam regularem intra *tres*, libera vero collatio beneficiorum, personatuum et dignitatum minorum intra *sex* menses, praesentatio in beneficiis patronatus eccles. pariter intra *sex*, laicalis vero intra *quatuor* menses post acceptam vacationis notitiam fieri debet. Si collator ordinarius infra tempus a canonibus praescriptum de beneficio providere neglexerit, jus providendi ea vice ad superiorem devolvitur. (Et hoc *jus devolutionis* etiam tunc locum habet, quando *indignus* scienter designatus est, vel designatio haud canonice facta.) Scilicet si patronus vel collator, jus suum negligens, sit persona episcopo inferior (e. gr. capitulum), jus providendi ad Ordinarium, et ab hoc gradatim ad Metropolitam et ad summum Pontificem devolvitur. Si beneficium communiter ad episcopum ceu praelatum et ad capitulum simul pertineat, uno negligente et praemonito, potest provisio fieri ab altero; utroque negligente, illa devolvitur ad Metropolitam. Episcopo non providente, jus ex praxi recentiore pariter transit ad Metropolitam.[15]) Denique summus Pontifex competens efficitur, ubi electio (et juxta analogiam juris etiam nominatio) episcopi vel non canonice vel non intra tempus legitimum facta est.[16]) 3. Adjuncta.

---

[14]) c. 12. et 13. D. 61.

[15]) V. Walter. § 337, not. 8. Parochialium ecclesiarum collatio, sex mensium termino elapso, sedi Apost. est reservata ex Const. S. Pii V. „In conferendis" 15. Apr. 1567. Acta II. 73. 215.

[16]) Excipe regnum Hannoveranum et provinciam eccles. Rheni superioris, ubi capitula indultum habent alteram faciendi electionem, ubi prima non fuerit canonice facta. Permaneder §. 261.

In nonnullis regionibus praeterea requiritur, ut promovendi praesertim ad episcopatus et canonicatus sint indigenae et personae gratae gubernio saeculari.[17])

§. 79.

De beneficiorum majorum provisione canonica. I. De personae idoneae designatione.

Agitur hic maxime de sedium episcopalium provisione; at ea, quae hac §. dicentur, praelaturas quoque respiciunt.

Provisio episcopatuum pro vario tempore varia.

Certus modus providendi vacantibus sedibus episcopalibus in jure fundamentali ecclesiae non est determinatus. Unde disciplina designandi personas idoneas ad episcopatus varia semper fuit. Primis ecclesiae saeculis episcopi a clero et populo eligebantur; subin electio ad episcopos provinciales devenit, ita, ut excluso populo soli primores et honoratiores e populo admitterentur ac maxime Imperatores et principes auctoritatem suam in hoc negotio interponerent, quinimo multoties ea abuterentur. Inde a saeculo 13. jus episcopum eligendi in regula penes capitula conspicimus, ita tamen, ut in multis regionibus ex dicto tempore electioni subrogata fuerit nominatio, quae vocatur regia. Qualiscumque vero modus hac in re viguerit aut vigeat, illud tamen firmiter tenendum est, episcopos institui non posse sine auctoritate Pontificis, in cujus sollicitudinis partem vocantur. Et hoc jus intrinsece haeret in Primatu, dum e. gr. Metropolitae jus episcopos (suae provinciae) constituendi et confirmandi nonnisi ex conniventia s. Sedis exercere potuerunt.[1])

1. Ordo canonicus electionum.

1. Acturi jam de actibus partialibus, quibus ad dignitatem episcopalem pervenitur, praeprimis de *electione canonica* tractabimus, quae est personae idoneae legitima ad praelaturam ecclesiae evocatio per habentes jus suffragii canonice facta et auctoritate superioris eccles. confirmanda. Ei locus est in Pontificatu, in nonnullis episcopatibus, in capitulis regularium multis-

---

[17]) In Brevi 3. Nov. 1855 episcopi Austriae tum in parochiis tum in aliis beneficiis conferendis curare jubentur, ut ad illa minime ii eligantur viri ecclesiastici, qui Caesareae et Apostolicae Majestati minus sint accepti.

[1]) Hinc injustae sunt querelae de imminuta per Papam potestate metropolitica, quia lex ecclesiae, quae supra episcopos posuit Metropolitas, nil detraxit de jure divino summi Pontificis.

que ecclesiis collegiatis. Sunt vero hae regulae circa ipsam attendendae:

a. Eligentes jure ordinario

a. Vocem activam seu jus suffragii in electione *de jure communi et ordinario* habent omnes et soli capitulares, qui sessionem et votum habent in capitulo illius ecclesiae. Verum impediuntur aliqui, quominus eligant, videlicet non habentes aetatem vel discretionem, ordinem subdiaconatus nondum consecuti, censura eccles. innodati, privati voce activa *pro una vice*, uti absque legitimo impedimento absentes, non observantes debitam formam, indignum eligentes vel postulantes; privati voce *in perpetuum* ex sententia judicis vel alia ex causa; nondum professi et fratres laici in collegiis regularium. *De jure speciali et extraordinario* quandoque etiam extranei eligere possunt ex lege fundationis, ex privilegio Pontificis, ex consuetudine ab antiquis deducta temporibus, et nomine procuratoris. Nam legitime impediti, licet per literas suffragium dare nequeant, tamen procuratorem et quidem consentiente capitulo, etiam extraneum constituere possunt, nisi juri suo cedere malint. — Ad electionem omnes capitulares, etiam absentes, convocandi sunt. Quodsi vel unicus non fuerit vocatus, jus habet ob sui neglectum impugnandi electionem etiam jam confirmatam. — Caeterum ad electionem capitulariter faciendam certus numerus eligentium haud requiritur. Quinimo vi regulae: „Collegium remanet in uno" etiam unicus jus suffragii habens eligere potest, dummodo se ipsum non eligat.

et extraordinario.

b. Eligibiles.

b. Voce passiva seu jure eligibilitatis fruuntur, qui dotibus §. praeced. enumeratis pollent, vel alias neque natura neque legis dispositione sunt inepti; quales sunt: qui professionem religiosam non in eo religioso ordine emiserunt, in quo ad praelaturam regularem promovendi sunt, item irregulares vel quacumque censura irretiti, necnon indigni, aut etiam minus digni. Etenim cum ad beneficia potissimum majora caeteris digniores eligi opus sit, electio *indigni*, seu lege prohibiti aut irritanda aut omnino nulla est, quoties nempe vel persona electa de jure naturali est inhabilis, vel canones addunt clausulam irritatoriam, v. gr. in electione censurati, cujuscunque infamis infamia juris etc.; capitulares vero scienter indignum eligentes, pro ea vice jure electionis privantur atque per triennium a beneficiis illius ecclesiae, in cujus opprobrium jure suo abusi sunt, suspenduntur.[2]) Nihilominus tamen electio digni, praetermisso digniore, valida est.

---

[2]) c. 7. X. (I. 6.) in fin. — Probabile est, hanc censuram etiam post Bullam Pii IX. subsistere. Vid. ibi „de suspens." „Quae vero." — Ceterum de electione cfr. Redn „De electione" tom. 3. fol. Aug. Vindel. 1720. Maschat ad hunc tit. v. not 10. §. 80.

c. Actus electionis.

c. Ad actum electionis praevia ejusdem *praeparatio* necessaria est, ad quam praefixio termini electioni praestituti, invitatio eligentium, indictio precum publicarum (si episcopus sit eligendus), praevia celebratio Missae de Spiritu s., praestatio juramenti de eligendo digniore, determinatio formae, qua electionem instituere placeat, et reliqua in jure praescripta pertinent.

Est vero triplex *forma* seu *modus* eligendi: 1mo per *quasi-inspirationem* seu acclamationem, ubi electores, nullo praevio tractatu, omnes uno ore in eandem personam sine vitio consentiunt. — 2do Per *scrutinium*, quo per tres sic dictos scrutatores antea designatos suffragia electorum, quae scripto et secreto dantur, colliguntur. Si cui vota non tantum relative, sed absolute majora faveant, i. e. si eorum ultra dimidiam obtinuerit, canonice electus censetur, et qua talis coram collegio pronuntiatur (publicatio electionis). Deficientibus votis absolute majoribus, scrutinium tam diu iterandum erit, donec vota absolute majora obtineantur, aut ad viam compromissi transeundum est. — 3^tio^ Per *compromissum* fit electio, quando electores sponte et unanimi consensu uni pluribusve clericis, sive de gremio, sive extraneis, pure vel sub certis conditionibus negotium electionis deferunt. Re adhuc integra, seu electione a compromissariis nondum peracta, compromissum per majora capituli vota revocari potest. Ad perficiendam per compromissum electionem perinde ac in electione vota absolute majora requiruntur.[3])

2. Postulatio.

2. *Postulatio*[4]) non est nisi peculiare electionis genus; est scil. concors petitio jus eligendi habentium directa ad superiorem, ut aliquem pro utilitate ecclesiae admittat ad praelaturam, qui ob impedimentum canonicum, in quo tamen dispensari solet, eligi

---

[3]) Constitutio praepositorum regularium fit secundum approbatas a sede Apost. ordinum regulas. Si ea per electionem capitularium fiat, necesse est, ut eligantur per vota secreta, ita, ut singulorum eligentium nomina nunqam publicentur. Conc. Trid. sess. 25. Reg. c. 6. Idem observandum est in electione abbatissarum atque aliarum praepositarum. Ceterum in harum electionibus singularia quaedam sunt notanda. Cfr. Schels, „Die relig. Frauengenossenschaften" p. 160. Schuppe in Moy Archiv tom 13. — Denique in electionibus minoris momenti, puta canonicalium praebendarum, officiorum capitularium etc. non omnia accurate servanda sunt, quae pro solemni canonica electione, quantum ad praesules eccles. jure positivo sunt statuta, sed satis est servare, quod ipse electionis conceptus natura sua exigere videtur. Acta III. p. 234; ibid. I. 163.

[4]) X. de postulatione praelatorum (I. 5); — in VIto. eod. (I. 5); — X. vag. comm. eod. (I. 2).

non potest. Quodsi videlicet electores aliquem caeteroquin idoneum et dignum, sed laborantem impedimento dispensabili, v. gr. intuitu natalium, aetatis, ordinis requisiti, ligaminis cum alia ecclesia cathedrali, ad praelaturam promovendum duxerint, tunc petitionem seu postulationem ad superiorem dirigere debent, ut postulati admissionem per modum dispensationis obtineant. [5])

In postulatione eadem fere observanda sunt, quae pro electione praescribuntur, ideoque postulatio indigni vel inpostulabilis ex defectu corporis et judicii necnon ex defectu morum ea vice jure eligendi privat. Porro ad indicandum, personam vocatam non esse eligibilem, omnes voce *postulo* [6]) uti debent. Quodsi concurrit postulatio cum *postulatione*, requiritur majoritas votorum ut in electione v. g. sex ex decem; si vero postulatio concurrit cum *electione*, seu quodsi una pars capituli eligit, alia vero postulat, postulatus nonnisi tunc victoriam de electo reportat, cum duas tertias suffragiorum partes obtinuerit. [7]) — Quando in tali impedimento jam ante electionem dispensatum est, seu Breve eligibilitatis, uti vocant (sive generale, sive ad certam ecclesiam restrictum) fuit indultum; tunc non postulatio sed electio locum habet. — Si petitio ad superiorem electi dirigitur, ut in sui subditi, nullo impedimento laborantis, electionem consentiat, postulatio *minus solemnis* dicitur. Sed haec potius electio est, quam postulatio, et quoad omnia ad electionis regulas componitur.

3. Nominatio regia.

3. In electionis aut postulationis locum ubique fere, saltem intuitu sedium episcopalium, *nominatio* vel *praesentatio regia* successit. Cum nimirum principes jam pridem partes praecipuas in episcoporum electione sibi vindicassent, ipsorum in hac re interventio tandem ad certam legalem normam redacta est, ita, ut

---

[5]) Postulatione non egent, sed eligi possunt: a) episcopus nondum confirmatus, licet electioni consenserit; b) praepositus saecularis, etsi habeat jurisdictionem quasi-episcopalem; c) abbas, si petitur ad aliud monasterium sui ordinis vel ad episcopatum; d) is, qui non est de gremio capituli, nisi contrarium adsit statutum; e) episcopus resignatus.

[6]) c. un. in VI^{to} (I. 5.) reprobantur formulae aequivocae: eligo postulando, et: postulo eligendo, aut: eligo postulandum, seu postulo eligendum etc.

[7]) „Si ex 20 suffragiis postulatus numeret 13, electus 7; hic electus censetur ultra tertiam habere suffragiorum partem, etsi tertiam partem duntaxat superet hac fractione: $1/3$." Zallinger h. t. §. 261.

iidem vel jus praesentandi ad plures ecclesias episcopales ex patronatu, vel jus nominandi ex speciali indulto[8]), a Sede apost. obtinuerint. Et hoc privilegium plane eximium hodie in omnibus fere regnis catholicae fidei addictis viget, ita ut electio episcoporum per capitulum nonnisi in Helvetia, in Belgio et in acatholicis Germaniae territoriis locum habeat. Principes acatholici solummodo jus obtinent dandi exclusivam personis minus gratis.[9]) Nominantes vel praesentantes quoad omnia eas leges observare tenentur, quibus dotes assumendorum ad praelaturas determinantur. Idcirco qui de jure sunt capaces, simpliciter, qui de jure sunt postulandi, cum postulatione nominantur.

In episcopatibus Austriacis pariter vel praesentationi vel nominationi Imperatoris locus est[10]), exceptis sedibus metropoli-

---

[8]) Damnata est sententia dicens: „Laica auctoritas habet per se jus praesentandi episcopos, et potest ab illis exigere, ut ineant dioecesium procurationem, antequam ipsi canonicam a S. Sede instutionem, et apostolicas literas accipiant.“ Syll. n. 50. Tale jus nominandi episcopos jam a concilio Toletano XII. a. 681 concessum est regi Visiogothorum in Hispania (c. 25. D. 63), accedente tamen archiepiscopi Toletani confirmatione exercendum. Alia exempla in regionibus Germaniae ex a. 1229, 1447 etc. refert Schulte: System d. K. R. §. 32 p. 255. — Reges Hungariae jam ex tempore s. Stephani regis, et deinceps Bohemiae reges, et Austriae Archiduces, pariter jus praefatum acceperunt. — Caeterum ex conc. Trid. Sess. XXV. c. 9. de ref., ex Concord. austr. (artic. 19) et Brevi Pii VII., quod Concordato cum rege utriusque Siciliae adjunctum est, liquido apparet, patronatui regio etiam ecclesias cathedrales subjici posse et proin ratione tituli discrimen esse inter regiam praesentationem et nominationem. Illa ex patronatu, haec ex indulto Apostolico oritur. Schulte: System, p. 675.

[9]) Quem in finem capitulum praevie de nominibus canditatorum a se selectorum ministros principis certiores reddere debet; atque si quis canditatorum forte minus gratus gubernio existat, eum e catalogo expungi oportet, remanente tamen numero sufficiente. Constit. „Impensa“ et Constit. „Ad dominici gregis.“ — Nuperrime (1868) cum electio archiepiscopi Friburgensis peragenda fuisset, gubernium Badense in elencho eligendorum a capitulo sibi proposito ex octo candidatis unum tantum reliquit, postulavitque, ut novus elenchus conficeretur, cui tamen iniquae postulationi jure merito obstitit capitulum metropolitanum, hodieque obsistit. Archiv tom. 20. p. 265 seqq.

[10]) Vid not. 8. et Ginzel tom. II. p. 20 ubi bullae Clem. XIV., Pii VI. et Pii VII. allegantur, quibus Caesari jus nominandi ad complures episcopatus conceditur. Intuitu sedis tum Brixin. tum Trident. isthoc jus indulsit Pius VII. „Quae nos gravissimi.“ 29. Fedr. 1822 (Bullar. contin. tom. XV. p. 573).

tanis Olomucensi et Salisburgensi, ad quas per capitulum fit electio; item exceptis episcopis Secoviensi, Lavantino et Gurcensi, quorum duo priores semper, postremus vero nonnisi quavis tertia vice ab archiepiscopo Salisburg. constituuntur et consecrantur; duos vero episcopos Gurcenses sibi ordine succedentes nominat Imperator, qui deinde ab eodem archiepiscopo Salisburg. confirmantur et consecrantur.[11]) Jus nominandi aut praesentandi episcopos hactenus exerceri solitum, Caesari in Concordato (Art. XIX.) confirmatur, idemque appromisit, fore, ut in hac re nonnisi consultis comprovincialibus agat.

§. 80.

II. Confirmatio electi, admissio postulati, et novi episcopi consecratio.

1. Electo vel nominato actus designationis suae personae infra octiduum promulgandus est, ut suum consensum (saltem infra mensem) declaret, quo consensu *jus ad rem*, uti dicunt, acquirit, ita ut ab ejus electione neque recedi, neque superior illi, nisi ex rationibus canonicis, confirmationem denegare possit. Est vero *confirmatio* decretum superioris, quo praevia electionis cognitione eam canonicam declarat suaque auctoritate ratam habet. — Fieri debet ab illo eccles. superiore, cui confirmandus immediate subjicitur, ergo episcopi a Papa, praelati saeculares in dioecesi ab Ordinario, praelati vero regulares exempti a superiore regulari confirmantur.[1]) *Episcopus* electus intra trimestre, ex quo electioni consensit, nisi jure suo excidere velit, a Papa confirmationem petere debet[2]), quae tunc demum subsequitur, quum et in personam electi et in electionis modum debita inquisitio instituta fuerit. Hunc in finem sive in Curia romana, sive extra Curiam vel a Nuntio Apostolico (prout in Austria et in Bavaria

Designati consensus.

Confirmatio electionis.

Preces pro confirmatione.

---

[11]) De origine et historia hujus exceptionis agit Bened. XIV. de syn. dioec., l. 13. c. 7. n. 5.

[1]) Jus confirmandi regulares immediate s. Sedi subjectos nullatenus episcopo dioecesano, nequidem qua Sedis apostol. delegato, competit. S. C. C. ap. Ferrar. sub v. Regulares art. II. n. 6. et Richter et Schulte p. 541.

[2]) Scil. electus per se vel per procuratorem Romae se sistere jubetur; at ex consuetudine in Germania et etiam in Austria vigente sufficit, ut instrumentum electionis ad inquirentem transmittatur.

moris est) vel ab archiepiscopo aut finitimo aliquo episcopo aut alio hac potestate instructo, processus super qualitatibus promovendi (*processus informativus)* conficiendus est. Itaque instrumentum electionis vel nominationis inquirenti tradi oportet, qui per testes graves, sinceros et doctos in doctrinam et mores confirmandi diligenter inquirit et fidei professionem in scriptis dandam ab eo exigit.[3]) Tum acta inquisitionis, addito suo judicio ad s. Sedem transmittit, ubi in congregatione consistoriali processus, qui vocatur *definitivus* conficitur, seu res denuo examinatur, et confirmatio per ipsum summum Pontificem succedit. Posthac Bulla vel Breve confirmationis expeditur.

Processus informativus.

Papa, si tam forma electionis quam persona electa vitio careat, generatim confirmationem impertire tenetur[4]), quae *efficit*, ut per eam electus vere *promotus* ad certam sedem episcopalem censeatur, nomenque episcopi acquirat, sed cum addito *electi*. Is igitur per confirmationem vinculum spiritualis matrimonii cum sua ecclesia contrahit[5]), quod sine venia Pontificis ipsi solvere haud licet, et accipit *jus in re*, vi cujus potestatem plenam administrationis et jurisdictionis habet, praeterquam in iis, quae majoris inquisitionis discussionem exigunt et ministerium consecrationis desiderant.[6])

---

[3]) Concil. Trid. Sess. XXII. c. 2. de ref.; XXIV. c. 1. de ref. — Constit. Gregor. XIV. „Onus apostolicae." 1591. — Urban. VIII. instructio de modo conficiendi processus etc. a. 1627. — Bened. XIV. „Gravissimum apostolicae." a. 1757.

[4]) Intuitu Germaniae in Concord. Vienn. 1445 (Koch: Sanctio pragmat. p. 205) exceptio statuta est: . . . „et si canonice factae fuerint, Papa eas confirmet, nisi ex causa rationabili evidenti, et de fratrum consilio, de digniore et utiliore persona duxerit providendum."

[5]) Episcopi connexio cum sua ecclesia c. 4. X. (I. 7) elegante allegoria foederis conjugalis illustratur, „quod in electione initiatum, ratum in confirmatione, et in consecratione intelligitur consummatum, sine illius auctoritate solvi non potest, qui successor est Petri et vicarius Jesu Christi."

[6]) c. 15. X. (I. 6). — Dispensatio illa generalis c. 44. huj. tit., vi cujus episcopis valde remotis, videlicet ultra Italiam constitutis, si electi fuerint in concordia (i. e. sine ullo contradictore) administratio dioecesis conceditur, a Bonifac. VIII. (c. 1. X. vag. comm. [I. 3.] et a Julio II. (Constit. „Romani Pontificis" a. 1505) revocata est, nisi iidem Breve administrationis a. s. Sede obtinuerint. Et quamvis non obstante hac prohibitione episcopi Germaniae noviter electi ex consuetudine, quin tale Breve haberent, suam dioecesim administrare inchoarent, tamen hodie istius indulgentiae usus jam non

2. *Postulatio* pariter superiori praesentanda est ab ipsis postulantibus, quibus deinde resilire et poenitere non amplius licet, ne superiori illudatur. Hic *admittere* postulationem non tenetur *ex justitia*, quia postulatio vi nominis est mera supplicatio pro gratia, et ideo neque postulantes quidquam *suffragante jure* petunt a superiore, neque postulato est ullum *jus quaesitum* et proinde sine illius praejudicio repelli potest postu.atio. Hoc tamen vix unquam factum legitur intuitu postulationum ex Germania Romam delatarum. Caeterum ubi agitur de episcopo postulato, Pontifex per processum informativum tam de meritis postulati, quam de necessitate ecclesiae, ad quam est postulatus, necnon illius, a qua forte avocatur, diligenter inquirit, quo facto *admissio postulati* consequitur, quae vim habet confirmatae electionis. Admissio postulationis.

3. Provisio ecclesiae alicujus, quae fit ad regiam nominationem vel praesentationem, *institutio canonica* dici solet[7]), quae pariter nonnisi confecto processu tum informativo tum definitivo peragitur et servatis servandis a summo Pontifice negari haud potest, nisi facta sit in forma postulationis, in quo casu superius dicta applicanda sunt. Canonica tamen institutio eosdem, ac electionis confirmatio, effectus operatur.[8]) Institutio vi nominationis.

4. Omnes ad episcopatum quocumque modo promoti (nisi tantummodo ad aliam sedem transferantur) infra tres menses consecrationem suscipere tenentur. Id si neglexerint (nisi praedictum spatium ad aliud trimestre prolongetur), tenentur ad restitutionem fructuum perceptorum.[9]) Consecratio episcoporum, perinde atque confirmatio, hodie summo Pontifici reservata est, sed solet delegari in partibus. Ex antiquo ritu ad consecrationem episcopi praeter unum principalem consecratorem requiruntur duo assistentes episcopi, sed jure dumtaxat ecclesiastico; unde ex causa summus Pontifex potest dispensare, ut ab uno episcopo peragatur assistentibus duobus presbyteris, qui, si fieri potest, vel abbates sint vel alias in eccles. dignitate constituti.[10]) Ordi- Consecratio in episcopum.

---

tutus esse videtur. Zallinger I. 219. — Schulte, System. d. K.-R. p. 23. n. 4.

[7]) Concord. austr. (artic. XIX.): „episcopos a. s. Sede canonice instituendos nominat aut praesentat."

[8]) Exceptio singularis reperitur in Hungaria, ubi episcopi a Rege nominati, qui electi dicuntur, ex usu a. s. Sede tolerato ante suam canonicam institutionem exercere possunt in ecclesia sua jurisdictionem, quamvis rarissime id faciant. Cherrier. II. p. 100.

[9]) Conc. Trid. Sess. XXIII. c. 2. de ref.

[10]) Maschat Instit. canon. t. II. tit. 11 §. II. p. 212. Florentiae 1854.

narie consecratio in illa ecclesia, ad quam quis promovetur, instituenda est, si commode fieri possit, aut saltem in provincia. Caetera, quae ad ritum consecrationis pertinent, in Pontificali rom. legi possunt. — Abbatibus quoque benedictio impenditur, quae consecrationi haud absimilis est ideoque pariter consecratio, licet minus proprie, interdum dicitur.

§. 81.

De electione summi Pontificis.

Varia fata.

1. Teste s. Cypriano [1]) electio episcopi Romani, ut reliquorum episcoporum electio, a finitimis episcopis, adscito clero et populo civitatis, peragi solita est. Et ad hanc fere formam post varia fata, quae habuit ista electio per saeculorum decursum, totum electionis negotium revocavit Nicolaus II. (1059), eam provinciam Cardinalibus demandans, sic tamen, ut reliquus clerus et populus ad consensum novae electionis accederent. Porro decrevit, ut Pontifex eligatur de ipsius ecclesiae (Romanae) gremio, si reperiatur idoneus, secus ex alia assumatur; salvo tamen debito honore et reverentia Imperatorum, *qui ab apostolica sede personaliter hoc jus* (approbandi electionem) *impetraverint.* [2]) Successu temporis res eo paulatim devenit, ut electi summi Pontificis privative ad Cardinales ecclesiae Romanae pertineret, exclusa reliquorum participatione. Alexander III. (in conc. Later. III. 1179) irritam esse voluit electionem, nisi duae tertiae Cardinalium partes conspirarent in unum. [3]) In concilio Lugdunensi II. (1274) a Gregorio X. statutum est, ut Cardinales, decem diebus post obitum Pontificis elapsis, in *conclavi* communi convenirent et quam celerrime ecclesiae de pastore providerent. [4]) Haec et a subsequentibus Pontificibus [5]) circa rem istam constituta quasi funda-

Sancita a. Nicol. II., ab Alexandro III., a Gregor. X.,

---

[1]) c. 5. et 6. C. 7. qu. 1.

[2]) c. I D. 23. §. 14. Vid. Mansi XIX. p. 903.

[3]) c. 6. X. (I. 6.) §. 1.

[4]) c. 3. in VIto (I. 6) §. 1. Hunc in finem Gregor. X. decrevit ut, nisi infra tres primos dies Pontificem elegissent, Cardinales eligentes per spatium quinque dierum tam in prandio quam in coena uno solo ferculo contenti essent, his vero provisione non facta elapsis, tantummodo panis, vinum et aqua ministraretur electoribus.

[5]) c. 2. Clem. (I. 3. Clem. V.); Constit. „Cum tam divino“ Julii II.; Const. „In eligendis“ Pii IV. etc. cf. Phillips K.-R. V. 729—810.

mentum earum praescriptionum sunt, quae in Constitutione Gregorii XV. „Aeterni Patris" (1621) continentur, quibusque forma electionis hodie consueta exacte definitur. a Gregor. XV.

2. In hac electione praecipua sunt:

Disciplina vigens.

a) Post soluta justa funeri defuncti Pontificis et debitas praeparationes, per dies decem factas, Cardinales die undecima ad clausuram conclavis solemni ritu procedunt, ubi confestim inchoatur electio. b) Non vocantur absentes, sed tantummodo exspectantur per decem dies computatos a morte Pontificis. c) Eligere possunt soli et omnes Cardinales in ordine saltem diaconatus constituti, et etiam censuris irretiti; sed absentes non possunt constituere procuratorem. d) Eligi possunt illi omnes, qui requisita habent de *jure naturali et divino*, ergo (absolute loquendo) quilibet clerici etiam extra collegium Cardinalium (iis tamen omnibus exceptis, qui criminis vel simoniae vel haeresis rei sunt). Notandum tamen est, post Urbanum VI. solos Cardinales ad solium pontificium evectos esse. e) Si electio fit per scrutinium (nam fieri potest etiam per compromissum et per quasi-inspirationem), requiruntur secreta schedularum suffragia duarum ex tribus partibus Cardinalium in conclavi clauso praesentium. Si publicato scrutinio nemo electus deprehenditur, *accessus* adhibetur, in quo novum suffragium ferre possunt Cardinales et, accedendo ad majorem votantium partem, conficere numerum suffragiorum a lege requisitum. f) Regnantes Austriae, Galliae, Hispaniae et utriusque Siciliae jus obtinuerunt, ut per Cardinalem ad hoc deputatum contradictionem suam, quam *Veto* dicunt, *semel* interponant, quando duae tertiae votorum partes in personam minus gratam conspirare videntur.[6]) — g) Rite electus post assensum suum declaratum regulariter nomen novum assumit quod deinceps populo foris exspectanti denunciatur. — h) Electionem (qua jus administrandi jura sua acquiritur) deinde sequitur consecratio per Cardinalem Decanum episcopum Ostiensem, coronatio et subin possessionis occupatio in ecclesia Lateranensi.[7])

---

6) Multum olim disputatum est de hoc jure; tanto magis hodie de eo disputari potest, temporum circumstantiis prorsus immutatis. Cfr. §. 45. 2.

7) Vid. A. S. Camarda Constitutionum Apostolic. una cum Caeremoniali Gregoriano de pertinentibus ad electionem Papae Synopsis etc. Reate 1737. f.

§. 82.

De provisione beneficiorum minorum.

Duo sunt actus partiales, quibus minorum beneficiorum provisio absolvitur: 1. Concessio seu collatio beneficii; 2. institutio realis seu investitura.[1])

1. *Collatio* beneficii vel libera esse potest, vel necessaria seu facta ad alterius nominationem aut praesentationem.

Collatio libera. *a. Collatio libera.* Regula generalis est: Episcopus in sua dioecesi omnia confert beneficia (saltem non collegialia), eoque jure utitur, donec alius jus sibi competens probaverit: atque hoc est, quod doctores ajunt, episcopum pro conferendis beneficiis habere *intentionem fundatam in jure*, nempe jus fundatum tum in antiqua possessione, tum in imperio et cura universae dioecesis. Nihilominus tamen jus *conferendi* beneficia etiam ad praelatos episcopo inferiores vel ad alias personas eccles. ex privilegio Apostolico, consuetudine aut praescriptione pertinere potest, nullatenus vero etiam ad laicos. Cum episcopus jus provisionis plenum habet, actu unico beneficium conceditur, nempe transmissione diplomatis legitime confecti, quo accepto statim *jus in re* in beneficio acquiritur.[2])

---

[1]) Equidem etiam per alias vias ad minora beneficia pervenitur, quales sunt: provisiones pontificiae, optio, turnus etc. Optio est jus in quibusdam canonicorum capitulis (imo in ipso Cardinalium collegio) quandoque obtinens, vi cujus antiquiores capitulares praebendam vacantem meliorem, propria dimissa, eligere possunt. Turnus est ordo, juxta quem capitulares, unusquisque vice sua, ad beneficium vacans aliquem nominant, sive gradatim, e. gr. secundum senium capitularium, exerceatur, sive certum cuique tempus assignetur, ut beneficia intra illud vacantia conferat. Sed hi modi rariores sunt. De jure Pontificis relate ad beneficia in sectione proxima sermo erit. (§. 102.)

[2]) c. 17. in VI[to] (III. 4): „Si tibi absenti per tuum episcopum conceditur beneficium, licet per collationem hujusmodi, donec eam ratam habueris, jus in ipso beneficio, ut tuum dici valeat, non acquiras: ipse tamen episcopus, vel quicumque alius, de ipso beneficio, nisi consentire recuses, in personam alterius ordinare nequibit; quod si fecerit, ejus ordinatio facta, de beneficio non libero, viribus non subsistit."

b. Verum praesentatio per tertium facta nonnisi *jus ad rem* efficit; ad efficiendum *jus in re* episcopi [3]) institutio, quae dicitur *collativa*, qua titulus beneficii confertur, accedat necesse est; neque ista institutio, nisi ex rationibus canonicis, negari potest, eaque ex hoc capite *necessaria* appellatur. — Quodsi vero plena provisio alii competit, per illius collationem beneficium acquiritur sine ulla episcopi institutione. Attamen si tale beneficium est curatum, plane necesse est, ut ab episcopo concedatur institutio vulgo *auctorizabilis* dicta, per quam cura animarum (non *subsidiaria* tantum, sed) ordinaria intuitu certae plebis tribuitur. Et haec episcopo adeo propria est, ut aliis neque per privilegium, neque per consuetudinem aut praescriptionem competere possit. Excipe tamen praelatos jurisdictionem quasi-episcopalem habentes. Collatio necessaria.

2. Institutionem collativam sequitur *institutio quoad possessionem* seu investitura ecclesiastica (intuitu episcoporum inthronisatio, intuitu canonicorum installatio dicta), qua quis in possessionem et jura beneficii immittitur, cum effectu, ut 1° exinde possessor beneficii esse censeatur ejusque fructus faciat suos. Cum autem beneficium duabus rebus constet, praebenda, quae res est corporalis, et officio, quod est res spiritualis, cumque haec res sit principalis, illa accessoria; ideo beneficii possessio apprehenditur capiendo possessionem officii, vereque beneficium possidetur ab eo, qui spirituale illius officium tenet et exercet, quamquam ipsius bonis fuerit expoliatus. [4]) Insuper capta possessio efficit, 2° ut ille, qui eam anni spatio pacifice et tranquille retinuit, inde dimoveri aut beneficium alteri, qui illud impetraverit, adscribi nequeat, nisi primum lis judicio petitorio finita sit; 3^{io} ut qui procul a labe (i. e. nec vi, neque clam, neque precario) vitioque simoniae triennii spatio beneficium obtinuit quocumque titulo, etiam *colorato*, legitimus proprietarius habeatur nullisque super eo molestiis affici possit. [5]) Investitura vel verbis solummodo perficitur, adjunctis nonnunquam etiam signis, puta clavium, bireti, sigilli etc. traditione (*institutio verbalis*), vel actuali introductione in locum juraque beneficii absolvitur. Atque haec institutio (vulgo *realis* vel *corporalis* dicta) est vel temporalis [6]) vel Investitura.

---

[3]) In quantum vicarius tum episcopi tum capituli sede vacante beneficia conferre possit, §. 119. 2. d., et §. 120. 3. e. dicetur.

[4]) Ferrante: Elementa juris can. Romae 1872. Ed. 2. p. 127.

[5]) Regula Cancellariae 35. et. 36. de annali et triennali possessione.

[6]) Immissio in bona temporalia olim pariter signis convenienti-

spiritualis, prout beneficiatum in jura *profana* aut *sacra* immittit. Caeterum modus *investiturae realis* pro varietate beneficiorum et locorum varius est. Episcopi juxta ritus in Caeremoniali episcoporum praescriptos solemniter possessionem capiunt in cathedrali, quin peculiari institutioni in temporalia locus detur. Canonici per Decanum capituli *investiuntur* habitu canonicali et tum in stallum proprium tum in capitulum perducuntur, assignata in utroque loco sede peculiari. Parochi populo praesentantur et in ecclesiam inducuntur, nonnunquam vero absque omni solemnitate solummodo duobus aut tribus ex populo praesentantur et in bona beneficii immittuntur (§. 84. 1.).

Investitura generatim ab eo fieri debet, qui jus habet beneficium conferendi: sed episcopus eam committere solet suis vicariis et maxime decanis ruralibus. Haud minus etiam potestas immittendi in *temporalia* beneficii est penes auctoritatem eccles., prout in nostro etiam Concordato (art. XXVII.) statuitur. Episcopi austr. a. 1856 Viennae congregati desuper statuerunt: Ad beneficium promoto postquam institutionem *canonicam* consecutus est, decanus, vel alius vir ab episcopo delegatus, *bona* beneficii tradet, adhibitis pro beneficii conditione ecclesiae vitricis et patrono vel ejus delegato. — In vicariis temporaneis et in regularibus nulla omnino investitura locum habet; atvero promoti ad veri nominis beneficium citra ullam institutionem adire beneficii possessionem sub poenis prohibentur. [7]

§ 83.

De examine promovendorum ad beneficia.

Ut de idoneitate promovendorum ad beneficia sententia ferri possit, in concilio Trid. sancitum est, ut omnes praesentati seu electi vel nominati ad *quaevis* beneficia non instituantur, neque confirmentur, neque admittantur, nisi fuerint primo a locorum Ordinariis examinati et idonei reperti. Igitur hoc examen et haec

---

bus peragi solita est, e. gr. per g l e b a m, aut c e s p i t e m, ipso ex agro sumtum.

[7]) c. 18. sub v. Insuper de praeb. in VI^to (III. 4.) — In beneficiis post Tridentinum erigendis non amplius a fundatoribus potest reservari jus instituendi favore alicujus episcopo inferioris. Id quod colligitur ex Sess. XXIV. c. 12. de ref. Acta III. p. 86.

adprobatio in omnibus beneficiis, etiam simplicibus[1]), et apud nos in dignitatibus quoque et canonicatibus requiritur, sive beneficia per concursum publicum, sive absque tali concursu conferantur. *Forma* tamen peculiaris hujus examinis non praescribitur, nisi pro *beneficiis parochialibus*, quorum collatio a concilio Trident. certis legibus adstringitur, quae subin a summis Pontificibus propius definitae sunt.[2]) Distinguimus formam lege universali praescriptam a forma in nostris regionibus vigente. Itaque

1. *Jure universali* haec statuta sunt: *a.* Quoties parochiam vacare contingit, publico edicto ii, qui ad eam adspirant, evocandi sunt, ut die ab episcopo praestituta habeatur concursus, in quo ab episcopo (vel ejus vicario generali), atque ab aliis examinatoribus saltem tribus, concurrentes examinandi sunt quoad *aetatem*, *mores*, *doctrinam*, *prudentiam* et *alias res ad vacantem ecclesiam opportunas.*[3]) Illi, qui idonei reperti sunt, inhabilibus rejectis, episcopo renunciari debent, ut hic ex iisdem eum eligat, quem caeteris magis idoneum habuerit. Si vero ecclesia juris patronatus *ecclesiastici* est ac institutio ad episcopum pertinet, is instituendus est, quem patronus digniorem inter idoneos probatos ab examinatoribus judicaverit et reapse praesentaverit.[4]) Cum vero institutio ab alio est facienda, tunc episcopus solus ex dignis eligere jubetur digniorem, ut hic a patrono praesentetur ei, Sancita a lege universali.

---

[1]) Sess. VII. c. 13. de ref. — Garcias (de beneficiis) refert declarationem s. C. C., vi cujus istud concilii decretum sola beneficia simplicia respicit. P. IX. c. 3. n. 19.

[2]) Conc. Trid. Sess. XXIV. c. 18. de ref. Constit. Pii V. „In conferendis" (1567); Bened. XIV. Constit. „Quum illud" (14. Dec. 1742); ejusd. Const. „Redditae Nobis" (9. Apr. 1746). Vide has Constitutiones in Conc. Trid. edito a Richter et Schulte p. 576 seqq. — Ginzel: Die Pfarr-Concursprüfung nach Staats- und Kirchengesetz. Wien 1855. — Kurze Darstellung der Praxis des Concurses (in Moy Archiv. II. p. 385 seqq.).

[3]) Conc. Trid. l. c. — „Parem, ni forte majorem, solertiam examinatores adhibeant in perscrutandis aliis (praeter doctrinam) qualitatibus regimini animarum consentaneis; morum honestatem inquirant, gravitatem, prudentiam; praestita hactenus ecclesiae obsequia, acquisitam in aliis muneribus laudem aliaque spectabilium virtutum ornamenta, doctrinae arcto foedere consocianda." Const. „Cum illud." §. 16. n. IV.

[4]) Facultas judicandi digniorem inter probatos ab examinatoribus est penes patronum ecclesiasticum s. C. C. 1573. Edit cit. Conc. Trid. p. 381. n. 21; Const. „Redditae Nobis."

ad quem insitutio pertinet. Si ecclesia est juris patronatus *laicalis*, concursus ex lege communi non indicitur, debet vero, qui a patrono praesentatus est, ab iisdem deputatis, ut supra, examinari et nonnisi cum idoneus repertus fuerit, admitti. — *b.* Examinatores in synodo dioecesana ab episcopo proponi et ab ipsa synodo adprobari oportet; in defectu synodalium ab eodem episcopo, peculiari facultate a Sede Apost. ad id instructo, de consensu capituli *prosynodales* constituendi sunt. „Sint vero hi examinatores magistri seu doctores aut licentiati in theologia aut jure canonico, vel alii clerici seu regulares, etiam ex ordine mendicantium, aut etiam saeculares, qui ad id videbuntur magis idonei, jurentque omnes ad s. Dei evangelia, se quacumque humana affectione postposita fideliter munus executuros.“ [5]) — *c.* Modus examinis est hic: Eaedem omnibus concurrentibus assignantur quaestiones, iidem casus, idem textus Evangelii, super quo conciuncula componenda est, et quidem omnibus eodem tempore. Idem pariter temporis spatium constituitur, infra quod concurrentes, in conclavi clausos, scripta sua conficere eaque manu sua subscripta cancellario concursus exhibere oportet, ita tamen, ut etiam ab examinatoribus et Ordinario subscribantur. Haec responsa quidem latine, concio vero ea, qua ad populum haberi solet, lingua scribenda sunt. — *d.* Istiusmodi concursus non solum pro obtinendis beneficiis parochialibus et iis, quae in jure parochialibus aequiparantur, sed etiam pro dignitatibus et canonicatibus curam animarum habentibus, et vel tunc, cum Sedi Apostol. reservata sunt, requiritur.[6]) Quaevis alia beneficiorum provisio a quibusvis facta praeter et contra formam a concilio Trid. praescriptam [7]) nulla et irrita est, nullumque provisis jus titulumve etiam coloratum possidendi praebet eaque proinde beneficia vacua permanere censentur. Porro si episcopi vel alii collatores ordinarii parochiae vacanti intra *sex* menses in forma

---

[5]) Conc. Trid. l. c., ubi non solum quidquam accipere hac occasione tanquam simonia inhibetur, sed insuper statuitur, ut examinatores, si opus fuerit, ad rationem in synodo reddendam obstringantur.

[6]) Constit. „Cum illud“ §. 19. — Bened. XIII. Constit. „Pastoralis officii“ (19. Maj. 1725) etiam canonicum tum poenitentiarium tum theologum concursui subjecit, sed solummodo in Italia insulisque adjacentibus.

[7]) Constit. cit. Pii V. — Cfr. Acta II. p. 70, ubi ostenditur, solemnitates pro concursu praescriptas non ad formam dumtaxat accidentalem, sed omnes ad formam substantialem pertinere.

praedicta non providerint, vel si institutionem unius ex legitime a patrono praesentatis ultra *duos* menses distulerint, tunc in priori casu jus provisionis ad s. Sedem devolvitur [8]), in altero vero casu patrono pro obtinenda institutione recursus ad metropolitam vel ad summum Pontificem conceditur. — Excipiuntur a lege concursus sola beneficia regularia et quae sunt patronatus laicalis. Porro episcopo tunc ab *hac forma* examinis recedere licet, quando aut nemo est, qui se ei subjicere velit, aut exigui reditus totius hujus examinationis operam non ferunt. — *e.* Reprobato ab examinatoribus, vel posthabito ab episcopo, intra decem dies a die collationis appellare conceditur, sive *a mala relatione examinatorum,* sive *ab irrationabili judicio episcopi* (sc. ob praetermissionem dignioris). sed prior appellatio alium effectum non producit, nisi ut famae atque existimationi suae appellans consulere possit, amovendo notam ab examinatoribus sibi inustam. Posterior pariter locum habet in devolutivo tantum et non in suspensivo, sic nempe, ut provisio, non attenta appellatione ab episcopo facta, suum sortiatur effectum, donec provocans, injuste se posthabitum esse per legitimas instantias probaverit. [9])

Forma examinis juxta leges particulares.

2. Concursus parochialis haud ubique viget, vel saltem ejus forma canonica circa complura capita per locorum consuetudines et ipsas leges civiles immutata est. 1⁰) Prae reliquis illud usu inductum est, ut examen, quod circa concurrentium doctrinam instituendum est, praesertim in Germania, ac etiam in Austria, ab examine, quo reliquae examinandorum dotes investigantur, seorsim haberi soleat. Nam cum concurrentes in istis regionibus, ob dioecesium amplitudinem, quoties parochia conferenda est, personaliter comparere vix possint, consuetudo invaluit, ut adspirantes ad beneficia parochialia immediate ante eorum collationem quidem examinentur de dotibus canonice requisitis, quin tamen praesentes sint, non vero insimul quoad ipsorum in literis peritiam. Nam ad hanc explorandam bina quotannis examina generalia pro concursu parochiali institui solent, ita, ut qui iisdem satisfecerunt, per aliquod tempus (in Austria per sexennium) ad munus parochiale adipiscendum habiles censeantur. 2⁰ Praeterea

---

8) Const. cit. Pii V. Sed ejusmodi reservatio in Germania effectum non est consecuta. — Qua ratione differat jus devolutionis a jure reservationis, explicant Acta II. p. 73.

9) „Cum illud.“ §. 7. et §. 16; n. VI. et §. 17; — „In conferendis.“ §. 7. et „Redditae Nobis.“

(ut neglectum formae canonicae aliosque abusus taceam) gubernia civilia jus sibi arripuerunt, leges et conditiones pro examine concursus statuendi, nec non per commissarios civiles tentamen dirigendi praeter commissarios insimul ab Ordinario deputatos. Sed tum in imperio Austriaco tum in regno Bavariae ista gubernii directio et cooperatio novissimo tempore cessavit. Nominatim pro nostro Imperio, supplicantibus episcopis, a Sede Apostol. usus regionis cum sanctionibus canonicis conciliatus est. Nam Pius IX. episcopis Austriacis speciatim petentibus ad decennium concessit [10]), ut dicto modo bis in anno concursus quoad doctrinam ad parochias promoveri volentium instituatur, ea tamen lege, ut id fiat per examinatores synodales aut prosynodales (quorum seligendorum facultas pariter a. s. Sede impertita est) et diligenter servatis canonicis sanctionibus, ac praesertim litteris Apostolicis Benedicti XIV., quae incipiunt: „Cum illud.“ Ad hoc examen nonnisi illi sacerdotes admittuntur, qui iis dotibus pollent, quas sacri canones et lex dioecesana [11]) postulant, ac tum voce tum scripto respondere debent quaestionibus propositis ab examinatoribus, et quae inter caetera de *positiva* theologia dogmatica et morali, itemque de positivo jure canonico sunt ferendae. [12]) Isthoc examen nonnisi ad sexennium validum habetur. Omnes in eo adprobati, si infra primos sex annos beneficium parochiale non acceperint, eo spatio elapso denuo concursui se sistere debent. Facto examine ad beneficium promotis, si ad aliam parochiam adspirent, novum examen sub certis conditionibus *via dispensationis* [13]) remitti potest. Scilicet ab onere *denuo* concursui se sistendi „ii dumtaxat eccles. eximentur viri, qui in praesentia inter synodales, vel prosynodales examinatores sint adsciti, quique propter muneris aut beneficii, quo fruuntur dignitatem, vel propter diuturnam operam, qua ecclesiae cum laude servierunt, de

---

[10]) Vid. „Brixner Dioecesanblatl.“ 1858. p. 110—123.

[11]) In Austriacis dioecesibus praesertim servitium saltem triennale in cura animarum requiritur.

[12]) Examen fit etiam ex theologia pastorali, necnon concionis pars et explicatio homiletica super quadam pericopa evangelica exarari debet. Ex catechetica quoque, sed voce tantum, examen instituitur.

[13]) Dispensatio conceditur vel totalis vel partialis, prout quis vel ex integro vel ex parte tantum ab onere istius examinis liberatur. Scil. ex parte dispensatus nonnisi ex theologia dogmatica et morali atque ex jure can. examinari debet.

eorum scientia probationem satis superque exhibeant, quique iccirco ab episcopo audita examinatorum scientia ab hac concursus lege immunes fuerint declarati." [14])

Quoties jam beneficium parochiale conferendum est, examinatores, prae oculis habentes praedictam adprobationem quoad scientiam, in reliquas petitorum dotes juxta mentem concilii Trid. inquirunt, et quinam ex iisdem digniores sint, judicant, salvo tamen episcopi jure eligendi inter sic adprobatos, quem ipse digniorem in Domino censuerit.

Caeterum articulo XXIV. nostri Concordati dictus concursus pro *omnibus* parochiis, etiam pro illis, qui laicalis sunt patronatus, praescribitur. Imo concilium provinc. Viennense (p. 175) etiam pro regularium parochiis administrandis formam tentaminis bis quotannis quoad scientiam habendi praescripsit. [15])

§ 84.

De beneficiatorum obligationibus, et in specie de residentia.

1. Infra duos menses post beneficii ingressum professio fidei emittenda est, quod apud nos in ipso ingressu fieri solet. (§ 74 not. 5.) Professio fidei.

2. Omnes beneficiati ex titulo justitiae horas canonicas persolvere tenentur. Quoad transgressores hujus statuti canonici Pius V. sancivit, ut qui horas canonicas omnes uno die intermiserit, omnes beneficii fructus illi diei respondentes, qui vero Matutinum tantum, dimidiam, qui horarum singulas, sextam partem fructuum amittat. [1]) Per se patet, hanc privationem non Pensum canonicum.

---

[14]) Rescriptum Congr. negotiorum ecclesiae extraord. ad episcopos tum Austriae tum Germaniae. Dioec.-Bl. l. c. p. 113. — Nec ipsos examinatores a concursu immunes esse, declaratum est a praedicta Congr. in responso ad episc. Brixinen. 1873.; sed ex gratia praesentes examinatores personaliter eximuntur.

[15]) Hac sanctione nonnisi forma examinis determinatur. Nam ipsum examen pro regularibus quoque praescribitur a Trid. Sess. 25. de regular. c. 11.

[1]) In Constit. „Ex proximo." 20. Sept. 1571. Bull, II. 369. et c. 2. in VII. (I. 15). — Praedicta privatio fructuum etiam locum habet, „tametsi aliquis choro addictus non recitans, omnibus horis can cum aliis praesens adsit fructusque et distributiones forte aliter assignatas, sola praesentia juxta statuta fundationis vel alias sibi lucrifecisse praetendat." Cfr. S. Alph. Th. Moral l. 4. n. 663—674.

solum beneficiatos choro addictos, sed ceteros quoque attingere, ac etiam in conscientia vim habere. At vero si beneficio aliae praeterea obligationes adjunctae sint, iisque beneficiatus satisfaciat, privatio fructuum non secundum praedictam mensuram sed ex parte tantum et proportionate ad has obligationes locum habet. Restitutio facienda est pauperibus, vel beneficio aut ejus ecclesiae. Qui per 15 dies pensum canonicum neglexit, post factam monitionem beneficio privandus est.[2])

Officia beneficialia.

3. Tenentur beneficiati officia beneficio pro ejus natura cohaerentia explere, idque pariter ex justitia, et quidem generatim in sua persona, quin alium ceu mercenarium in locum suum subrogent. Nam persolutio officiorum beneficialium ita *personae* beneficiati inhaeret, ut eorum intuitu ea regula applicari haud possit, quae de realibus ut plurimum praestationibus usurpari solet: „Qui facit per alium, est perinde, ac si faciat per se ipsum" (Reg. jur. in VI^{to} 72). Siquidem beneficia ac praesertim duplicia intuitu dotum personalium conferri solent, et qui ea accipiunt, pacto saltem tacito se obligant, pro commodis percipiendis se obligationes fideliter praestituros esse. Et haec quidem potissimum beneficia curata et parochialia maxime respiciunt. Unde haud levi crimini obnoxii fiunt parochi, qui otio marcescunt oneraque sui beneficii aliis, e. gr. subsidiariis, imponunt. „Qui adjutorem habent" (ita Bened. XIV.[3]) parochos suos monuit, cum esset archiepiscopus Bononiensis), „meminerint, illum esse ministrum, quo uti possint, non ita tamen, ut omnem populi curam et custodiam in illum rejiciant." Quin et canonici per *vicarios* nequeunt in choro assistere et psallere, illosque ad hujusmodi subrogationem nulla consuetudine etiam immemoriali legitime communiri, exploratum est.[4])

Hoc fundamento innititur beneficiatorum

---

[2]) Leo X. in concil. Lateran. c. 1. in VII. (I. 15). — Sanctio isthaec poenalis non pertinet ad primum semestre post obtentum beneficium, in quo omissio pensi can. quidem peccatum grave est, sed nullam poenam attrahit.

[3]) Instit. XVII. p. 108.

[4]) Bened. XIV. in Const. „Cum semper" (19. Aug. 1744) ubi dicit, a. s. C. C. identidem opinionem illam reprobatam esse, qua aliqui putant, illi decreto concilii Trid. (Sess. XXIV. c. 12. de ref.), quo statuit: „Omnes vero divina per se et non per substitutos compellantur obire officia etc.", per consuetudines derogari posse. Cfr. de Synod. dioec. l. 13. c. 9. Zallinger II. q. 35. Intellige tamen: nisi ex speciali privilegio subrogatio aliorum permittatur.

4. Obligatio ad *residentiam*, quae est *assidua seu moraliter continua in loco beneficii commoratio ad effectum servitii personalis.* In qua notione duo insunt: 1mo commoratio beneficiati in loco ecclesiae vel beneficii i. e. episcopi in ecclesia cathedrali vel in dioecesi, ceterorum in eo loco, ubi functionibus personaliter obeundis commode adesse possint, ergo beneficiatorum curatorum in domo ad hoc destinata; 2do obligatio deserviendi personaliter, eoquod residentia otiosa non sufficit, sed requiritur laboriosa. Et hanc obligationem praestantissimi theologi et canonistae ex ipso jure divino derivant, eam potissimum ob rationem, quia in concilio Trid. cura pastoralis super grege commisso *juris divini* esse expresse declaratur. [5]) Quidquid tamen de hac controversia sit, quae in concilio Trid. non potuit ad finem perduci [6]), illud saltem indubium est, obligationem residentiae tum ex naturali aequitate tum ex lege positiva canonica strictissime injungi. *Aequitas* enim *naturalis* exposcit, ut qui ad munus aliquod publicum deputatus est, in persona (juxta superius dicta) illud expleat, et in loco muneris sui talem praesentiam exhibeat, qualis pro illius implemento requiritur. *Canones* vero quod attinet, hac in re jam in ecclesia primaeva summus eorum erat rigor. Nam clerici ita suis titulis affixi concipiebantur, ut nemini eorum sine episcopi sui venia et litteris commendatitiis ab ecclesia sua abesse licuerit [7]), episcopi vero sine metropolitae venia neque ad aulam regiam proficisci potuerint. [8]) Verum deinceps disciplina residentiae et servitii personalis haud parum laxata est, imo ex causis variis effrenata in hac re licentia invaluit, ita quidem, ut Patres Tridentini tum varia antiquorum conciliorum decreta in-

Residentia.

Ex quo titulo proveniat.

Ex naturali aequitate.

Ex lege positiva

---

[5]) Sess. XXIII. c. 1. de ref. „Cum praecepto divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oves suas agnoscere, pro his sacrificium offere, verbique divini praedicatione sacramentorum administratione . . . pascere . . . et in caetera munia incumbere: quae omnia nequaquam ab iis praestari et impleri possunt, qui gregi suo non invigilant, neque assistunt, sed mere enariorum more deserunt" etc. — En jam (ita inferunt ex his verbis) sicut finis ipse lege divina praescribitur, sic etiam adminiculum, quod ad hunc finem obtinendum requiritur (i. e. residentia), ex lege divina repeti debet.

[6]) Benedict. XIV. Inst. cit. p. 101 et de synod. dioec. l. 7. c. 1.

[7]) can. apost. 15. 16. 32.; can. s. conc. Nicaen.; can. 5. Antioch.; can. 13. 16. 18. 19. Sardic. Acta s. S. V. p. 474.

[8]) c. 27. C. XXIII. qu. 8. (Conc. Antioch. cit. c. 11).

Disciplina vigens. novare, tum poenas in reos decernere necessarium duxerint.[9]) Sed quia rationes, quibus nititur obligatio residendi, non aeque cadunt in omnia beneficia, ipsum concilium Trident. et subsequens Pontificum[10]) legislatio aliter statuit de episcopis ac de beneficiis curatis, aliter de canonicis et beneficiatis simplicibus. Inprimis

Quoad episcopos et canonicos. 1° *episcopis* et *canonicis,* quin ullius licentia petatur, absentia ad breve tempus conceditur, videlicet ad duos vel tres menses quotannis, ex aequa tamen causa, quae ipsorum conscientiae relinquitur. Ratio a Tridentino allata est: quia hi, qui aliquantisper absunt, non abesse censentur, quia statim sunt reversuri. Ultra duos vel tres menses *episcopis* nonnisi cum venia Pontificis et ex causis in jure expressis abesse licet. Hae causae sunt: *christiana charitas* e. gr. praedicandi fidem vicinis populis, convertendi haereticos; *urgens necessitas* valetudinis, fugae ob imminentes persecutiones. Sed in periculo, quod gregi simul et pastori commune est, huic fugere non licet, quia bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis; *debita obedientia* comparendi ad synodos vel coram superiore; *evidens ecclesiae vel reipublicae utilitas,* ob quam lis super juribus ecclesiae componenda vel ad aulam principis accedendum est. Sed statuitur a Tridentino, ut episcopi per spatium dominici Adventus et Quadragesimae, necnon festis solemnioribus, penes ecclesiam suam cathedralem adsint, nisi epi-

Quoad parochos. scopalia munia in sua dioecesi eos alio avocent. — Verum 2° *parochi* aliique, qui beneficium curam animarum habens obtinent, strictius ad residentiam obligantur. Siquidem his praeceptum est: *Primo* ut degant intra fines parochiae in domo parochiali, nullimode vero in alia domo. Ex pluribus enim decisionibus s. C. C. patet, parochum cogendum esse juris remediis, ut huic suae obligationi in parochiali domo (vel si illa desit in propinquiori domo) faciat satis; neque eum excusari facile posse ex aëris insalubritate, multoque minus ex societate parentum, aliisque minoris momenti causis.[11]) *Secundo* ut ne ad *brevius* quidem tempus stationem suam deserant, nisi [ceu praecipit concilium Tridentinum (Sess. XXIII. c. 1)] causa prius per episcopum cognita et probata et discedendi licentia in scriptis obtenta, constitutoque interim vicario idoneo. per ipsum Ordinarium adprobando. Utrum *ad paucos dies* parochis abesse liceat, non petita episcopi

---

[9]) Sess. 6. de ref. c. 2; sess. 23. c. 1. de ref.

[10]) Bened. XIV. Constit.: „Ubi primum“ [1740]; „Grave“ [1741]; „ad universae“ [1746].

[11]) Cfr. Acta II. 234. 285.

licentia, ex particularibus dioecesis cujusvis institutis dimetiendum erit, qua tamen in re notandum est, juxta s. C. C. declarationes animarum curatoribus vix quidquam libertatis concedi.[12]) *Tertio* potest parochus abesse propter capitales inimicitias. Si ipse est *sine culpa*, a. s. C. per episcopum a lege residentiae dispensatur, ita, ut parochus, constituto vicario, resideat in alio loco tutiori ac viciniori, sed non ultra sex menses. Si intra hoc spatium non sedatae sint inimicitiae, s. C. iterum dispensat ad sex menses, quibus frustra elapsis, parochus inducendus est ad resignandum vel permutandum suum beneficium. Si vero ipse *inimicitiis dederit causam*, ut consulatur curae animarum, remotionis oeconomicae (§. 215. 2. c.) remedio utendum est, assignando eidem alterum beneficium, etiam tenuius priore.[13]) — Denique 3[io] etiam *beneficia non parochialia*, imo etiam *simplicia*, spectato jure can. communi, sunt residentiaria, idque rigorose sumendum est, ubi iisdem adnexum est vel servitium chori vel onus adjuvandi parochum [et haec proprie loquendo non sunt simplicia[14]], vel quibus ex sola fundationis lege onus residendi impositum est. Sed 4[o] obtinentes beneficium simplex, quod nulla ex causa residentiam personalem requirit, non tenentur in eo residere, sed potest ei satisfieri per alium, qui probatus sit ab Ordinario. Quoad reliqua beneficia.

Poenae contra absentes statutae: 1. Privatio fructuum beneficialium.

Contra illegitime absentes statuuntur a concilio Trid. etiam sanctiones poenales, quibus principium illud generale subest, quod beneficiatus pro rata temporis fructus non faciat suos. Scilicet *episcopi* praeter gravis peccati reatum, quem incurrunt, fructus, quamdiu illegitime absunt, nullos acquirunt, iique fabricae eccle-

---

[12]) Concilium provinc. Vienn. [1858 pag. 75.] parochis injungit: „Ultra biduum sine decani praescitu et permissu ex parochia non discedant. Ut ultra sex dies abesse liceat, ab episcopo facultatem scriptis expressam obtineant.“ Synodus Brixin. (tit. XI. n. 12.) statuit: „Si necessitas abesse ad 14 dies cogat, licentiam in scriptis dabit decanus; si ad longius tempus, vicarius generalis (Ordinariatus). Absentia vero nulli permittatur diebus solemnioribus anni, nec sine cognitione causae, nec sine vicarii idonei a nobis adprobandi deputatione.“

[13]) Cavalchini Thesaur. resol. de a. 1842. p. 127.; ad a. 1852 p. 166. 180. — Reiffenstuel l. 3. t. 4. n. 92; Acta s. S. I. 519. II. 283.; Richter et Schulte in ed. conc. Trid. ad Sess. 23. c. 1. de ref.

[14]) S. C. C. in Nepesina 16. Nov. 1708, et 5. Sept. 1710, et in Sublacen. 13. Jul. 1743. V. Concil. Trid. edit. cit. p. 37.' 5—7.

siarum aut pauperibus loci erogandi sunt. Episcopus absentiam ultra annum protrahens a metropolita infra tres menses Pontifici denuntiandus est. Eadem omnino quoad culpam et amissionem fructuum de inferioribus *beneficium curatum* habentibus obtinent. Quodsi per edictum, etiam non personaliter, citati, contumaces fuerint, liberum est Ordinariis, per censuras eccles. et sequestrationem et subtractionem, eos compellere. — *Abbates* juxta religionis suae statuta, nequaquam vero privatione fructuum, puniendi sunt.[15]) — Poenae nonnihil mitiores contra *canonicos* decernuntur. Iidem, si ultra tempus sibi concessum absint, primo anno dimidiam partem fructuum amittunt, quos grossos vocant, seu quos ratione praebendae percipiunt; secundo anno *omnibus* fructibus privantur. Crescente contumacia contra eos secundum canonum constitutiones[16]) procedendum est, ita, ut privari possint et debeant ipso beneficio. Eadem prorsus applicanda sunt illis, qui quidem non absunt ab ecclesia vel civitate, sed tamen ab ecclesiae servitio tot vicibus, ut trium mensium spatium excedant. Hi enim vel non censentur residere, vel materialiter tantum, non autem formaliter.

2. Privatio distributionum choralium.

A fructibus beneficialibus, qui residentibus obveniunt, differunt *distributiones quotidianae*, seu *praesentiae*, *victualia*, quarum jam in libris Decretalium[17]) mentio fit, quaeque a conc. Trid.[18]) non modo adprobatae, sed ad acuendam canonicorum et beneficiatorum diligentiam potius augeri sunt praeceptae. Vult enim concilium, ut tertia pars fructuum et obventionum tam dignitatum et canonicatuum, quam officiorum, separetur et in distributiones quotidianas convertatur. Et hae nemini dantur, nisi praesenti in choro et servitium personaliter implenti, unde etiam *legitime* absens iis non gaudet. Exceptiones tamen sunt: 1mo si quem interesse prohibet „infirmitas, seu justa et rationabilis corporalis necessitas, aut evidens ecclesiae utilitas“[19]); 2do canonicus theo-

---

[15]) Reg. jur. 76. in VIto: „Delictum personae non debet in detrimentum ecclesiae redundare.“

[16]) Conc. Trid. Sess. XXIV. c. 12. de ref. Cf. tot. tit. de cleric. non resid. X. (III. 4). Acta I. p. 139. 143.

[17]) c. 7. X. et c. un. in VIto. (III. 3.).

[18]) Sess. XXI. et XXII. utrinque c. 3. de ref.

[19]) c. un. in VIto (III. 3.) Ad corporalem necessitatem etiam deportatio, seditio, demagogorum deportatio pertinent. S. C. C. 8. Jul. 1865. Acta s. S. II. 410. Nomine ecclesiae intelligitur ecclesia choralis; quando agitur de utilitate ecclesiae universalis aut dioecesis, ad percipiendas distributiones tempore absentiae requiritur indultum Apostolicum. Acta s. S. V. 139. Unde non

logus suo vacans muneri, nec non canonicus poenitentiarius, dum audit confessiones in eccles. cathedr.; 3tio qui in parochia suo canonicatui incorporata animarum curae affixus est, nisi alia sit consuetudo vel statutum ecclesiae.

§. 85.

De prohibita beneficiorum cumulatione.

Officium residentiae plerisque beneficiis adnexum per se excludit pluralitatem beneficiorum, quae tam a conferente quam ab acquirente beneficium prae oculis habenda est. Antiquissimis jam ecclesiae legibus quempiam in duarum ecclesiarum catalogum referri vetitum erat; at etiam deinceps, postquam ordinatio a beneficiorum collatione sejuncta est, beneficiorum cumulationem in una persona semper abhorruit et prohibuit ecclesia.[1]) Verum post creata beneficia neglectus residentiae, insufficientia dotationum, ambitio et avaritia plurimorum, aliaeque rationes, plura beneficia occupandi ansam praebuerunt. Restitere quidem huic canonum contemtui et Pontifices et concilia tam generalia quam particularia. Sed neque conciliorum Lateran. III. et IV. decreta, neque Pontificum constitutiones malis inveteratis ea, qua par erat, efficacia mederi potuerunt.[2]) Unde Patres Tridentini collapsam in multis regionibus disciplinam in hac quoque re instaurare adlaborarunt.[3]) Harum legum tenor est, ut beneficiorum pluralitas generatim quidem prohibeatur, in quibusdam tamen casibus sive de jure sive ex dispensatione permittatur. Hinc di- Evolutio historica.

---

lucrantur distributiones: Rector Seminarii, professores, qui juvenes examinant (nisi indultum habeant Apost.), audientes confessiones tempore divini officii (excepto Poenitentiario), canonici episcopum in tractandis negotiis adjuvantes etc. Lucrantur vero canonici, qui inserviunt episcopo celebranti et pontificalia exercenti, tum in cathedrali, tum in aliis civitatis locis atque ejus suburbiis. Acta s. S. I. p. 68. Cfr. Acta s. S. II. 576. 705. III. 467. IV. 263. — De indultis abessendi a choro cfr. Acta s. S. I. 200. V. 139.

[1]) c. 1. et 2. C. 21. qu. 1. (conc. Chalcedon. et Nicaen. II.); — c. 3. §. 1. C. 10. qu. 3. (conc. Toletan. XVI. a. 693); cfr. c. 2. §. 1. D. 70. (Urban. II.) Phillips K.-R. t. 7. p. 402.

[2]) c. 3. X. de cl. non res. (III. 4); — c. 28. de praebend. (III. 5): ib. c. 5; — c. 4. X. I. 14. (Alex. III.); cf. c. 54. X. de elect. I. 6). (Greg. IX.); c. 4. execrabilis in X. vag. comm. (III. 2).

[3]) Sess. VII. c. 2. de ref. et XXIV. c. 17. de ref. cfr. etiam declarationes s. C. C. ap. Richter et Schulte, quibus praxis hodie vigens egregie illustratur.

stinctio antiquis saeculis incognita invaluit inter beneficia compatibilia et incompatibilia, prout de jure in una persona conjungi possunt nec ne. Incompatibilitas oritur ex duplici capite: 1° ex residentia continua, dum utrumque beneficium aut natura sua aut de jure speciali e. gr. vi suae fundationis, continuam clerici residentiam requirit; 2do ex honesta, seu congrua sustentatione unius, licet alioquin clericus utrique satisfacere posset; nam si unum beneficium sufficit ad honestam sustentationem, alterum indebite tenetur. Unde

Beneficia compatibilia.

1. *Compatibilia* secundum canonum dispositionem sunt: a) Si reditus unius beneficii ita tenues fuerint, ut ad vitam ejus, cui confertur, honeste sustentandam, non sufficiant. Tunc (ait concilium Trid. Sess. XXIV. c. 17) „liceat nihilominus aliud *simplex* beneficium. dummodo utrumque personalem residentiam non requirat, eidem conferri." — b) Si quis plures habet ecclesias, quarum una ab altera pendet ita, ut una dicatur matrix, alia filialis. — c) Duo beneficia *difformia* i. e. dispar sed compatibile officium habentia, sive sub eodem, sive sub diverso tecto (sc. in eadem ecclesia vel in diversis.[4]) — d) Praeterea Sedes apostol., cujus solius est, ea in re dispensationem concedere, justis de causis plura ab uno clerico etiam incompatibilia beneficia retineri interdum permittit.[5])

Beneficia incompatibilia primi generis.

2. *Incompatibilia* et quidem *in primo genere* seu ita, ut assumto altero beneficio prius possessum ipso jure vacuum evadat, sunt: duo episcopatus[6]), duae abbatiae, duo beneficia curata[7]), duae dignitates seu personatus, duo beneficia etiam simplicia *uniformia sub eodem tecto* i. e. talia, quae in eadem ecclesia eadem onera et officia habent adnexa, veluti in eadem ecclesia duo canonicatus vel alia beneficia cum servitio in choro. Nam horum cumulatio in diminutionem cultus divini vergit. — Beneficia in-

---

[4]) Hinc compatibilis est dignitas (e. gr. archidiaconi) vel cura animarum cum canonicatu, vel una capellania cum alia, si officia utriusque in eosdem dies non incidant.

[5]) Ejus rei exempla erant praesertim in Germania, ubi ortis in religione dissidiis uni plures episcopatus concedebantur. Quod tamen reprobavit Clemens XII. Cfr. Bened. XIV. de syn. dioec. l. 13. c. 8. n. 6.

[6]) Assumto episcopatu beneficia antehac possessa vacant. c. 7. §. 1. X. (I. 6.)

[7]) Conc. Trid. sess. VII. c. 2. de ref. „Cum valde felix sit ille censendus, cui unam ecclesiam bene ac fructuose et cum animarum sibi commissarum salute regere contigerit."

compatibilia *secundi generis* sive *ex accidenti* (i. e. talia, quae quidem simul retineri prohibentur, non sic tamen, ut obtento secundo confestim primum ipso jure vacet, sed ut is, qui utrique tentat insistere, *per sententiam judicis* cogendus sit alterutrum dimittere) sunt: duo beneficia simplicia quorum singula praebent congruam sustentationem, *aut* pro hoc eodem casu unum simplex cum curato vel dignitate vel personatu, *aut* duo canonicatus in diversis ecclesiis, *aut* quae ratione residentiae conjungi non possunt, etsi singula sustentationem non praebeant. [8]) secundi generis.

§. 86.

De jure patronatus. Generalia.

Quia jus patronatus (j. p.) in provisionem beneficiorum haud parum influit, eoque, cum ex provisione plena faciat minus plenam, jus collatoris restringitur, hoc loco commode de illo sermo instituitur.

1. *Notio*. J. p. ob indolem suam vagam stricte definiri vix potest. Consistit nimirum in complexu quorundam jurium, quorum praestantissimum est facultas praesentandi clericum ad benecium vacans, piis fundatoribus aut aliis *ex favore ecclesiae* intuitu cujusdam beneficii competentium, cum certis simul officiis adnexis. Qui his juribus fruitur, *patronus* dicitur, ejusdem nexus ad respectivum beneficium patronatus, complexio vero illorum jurium et obligationum jus patronatus nuncupatur. — Est vero j. p. a) *jus temporale spirituali adnexum;* b) *jus individuum*, quod inter plures dividi nequit, sed nonnisi in solidum ab iis retineri potest; c) jus, quod nonnisi *ex ecclesiae favore speciali* personis non hierarchicis, ergo *quasi per modum privilegii*, impertitur, ex quocumque demum titulo originem traxerit. [1]) Nam cum collatio Notio jurisp.

---

[8]) Zallinger II. p. 67 seqq., qui dicit, distinctionem illam primi est secundi generis a multis auctoribus improbari, eosque sentire, semper beneficium primum obtento secundo ipso jure vacare. Vide etiam Maschat t. 3. l. 3. tit. 5. §. III. qu. 7. 8. Verum attendenda etiam observatio cl. Devoti: „Sed nunc ex consuetudine ubique recepta nemo in foro controversiam patitur, quod duo possideat beneficia, etiamsi unum satis praebeat ad vitam honeste traducendam, modo utrumque residentiam non requirat.“ Inst. tom. II. p. 388. edit. Rom.

[1]) Schulte: System. p. 668, ubi auctor distinguit inter causam formalem seu fundamentum juris, cui j. p. innititur, quod

beneficiorum ex jure intrinseco ad personas hierarchicas competentes unice spectet, quaevis liberae collationis limitatio, quae fit per alios non competentes, nonnisi per modum exceptionis et indulti ab ecclesia concessi introduci potuit.

Origo et progressus.

2. *J. p. origo et historia.* Elementa primitiva j. p. jam prioribus ecclesiae saeculis occurrunt. Ecclesia quippe jam pridem templorum et beneficiorum fundatores eorumque haeredes, ut gratum erga eos animum contestaretur, praecipuis quibusdam praerogativis donavit. Hinc nomina eorum in ecclesiis recitata, templis imposita, sacrisque dyptichis inscripta fuisse constat; hinc reliqua concessa jura et ipsum jus, offerendi clericum ad beneficium vacans, impertitum. Et hoc quidem jus, sc. praesentandi clericum ab episcopo necessario instituendum, in *Oriente* jam saeculo 6. in duabus Justiniani novellis iis conceditur, qui vel ecclesiam aedificaverint, vel donationem pro clericis suppeditaverint.[2]) *In Occidente* concilium Arausican. I. (a. 441) episcopo in aliena dioecesi templum aedificanti concessit, ut clericos praeficiendos posset designare seu Ordinario praesentare[3]), quod praesentandi jus deinceps (saec. 6. et 7.) ad laicos quoque per canones[4]) extensum est, cum jure seu potius officio, ut iidem pro peculio eccles. in sua integritate servando solliciti essent, excluso tamen omni jure proprietatis.[5])

In Oriente. In Occidente.

Inter populos Germanos.

Attamen ea, quae nunc reperitur, juris p. forma in jure et institutionibus populorum Germanicorum suum fundamentum habet. Nam apud eos receptum erat, ut ille ingenuus, cui dominium (seu dominatio, potestas) alicujus fundi competebat, earum rerum et personarum, quas tale territorium continebat, dominus simul esset et protector nativus.[6]) Unde etiam ecclesiae in hoc territorio

---

unice est ecclesiae concessio, et inter rationes historicas, quae variae esse possunt, e. gr. dominium fundi, dotatio, fundatio etc.

[2]) Novella 57. c. 2. (a. 537) et nov. 123. c. 18. (a. 546), — Cfr. c. 15. c. de ss. Eccl. I. 2. (Zeno) et c. 45. (al. 46) C. de episc. et cler. I. 3. (Justinian.), ubi talibus benefactoribus certa jura quoad administrationem peculii eccles. tribuuntur.

[3]) Vid. c. 1. C. 16. qu. 5.

[4]) c. 31. 32. C. 16. qu. 1. (Pelag. I. c. a. 537; Greg. I. a. 591); c. 32. C. 16. qu. 7. (Conc. Tolet. IX. a. 655).

[5]) c. 26. C. 16. 9. 7.; cfr. c. 36. ib.

[6]) Vox patronus utrumque indicat: dominium et patrocinium. — Caeterum ea vox in sensu strictiori (sc. quatenus jus praesentandi aliaque ei annexa per ipsam denotantur) saeculo 9. primum usurpari

exstructae ceu pars dominii considerabantur, ita quidem, ut tum oratoria, tum clerici eisdem inservientes, dominio et patrocinio heri subessent. Ac propterea idem herus ecclesia illius bona administrare, et clericos sine ullo episcopi interventu instituere et investire, imo etiam ad officia profana adstringere solebat. Consequens erat, ut tales ecclesias tanquam res ad dominium pertinentes simul cum fundo vendi, oppignorari, feudorum instar aliis tradi, quin et inter plures haeredes dividi haud raro contigerit. Et quamquam ejusmodi oratoria postmodum in ecclesias parochiales saepius sunt conversae, et proin jus dominii quantum ad ipsas ex rei natura cessavit; nihilominus tamen jus p. ab heris prioribus retineri solitum est, eoquod tale jus dominio praedii nexu indivulso cohaerere existimabatur. Hisce abusibus, ex jure Germanico quasi sponte manantibus, injuria temporum alii praeterea accreverunt. Nam tum reges tum proceres haud raro ecclesias saeva violentia invaserunt earumque proventus retinuerunt, laicis donarunt, imo et parochum suo arbitratu et modo plerumque precario constituerunt. Factum est ergo, ut iidem abusus, quos principes in episcoporum investitura committebant, in minorum etiam beneficiorum provisione invalescerent. Ipsi denique advocati ecclesiastici, pro defensione beneficiorum constituti, postliminio beneficia occupabant eademque jura usurpabant, quae patroni sibi vindicare solebant.[7]) Hujusmodi malis eodem tempore ecclesia justis remediis occurrere studuit, quo reges ab investitura episcoporum illegitima prohibiti sunt. Atque haec praesertim ecclesiae intentio erat, ut abusus in hoc disciplinae capite oborti ad rectum usum revocarentur. Igitur in III. et IV. concilio Lateran. et decretis deinceps sancitis quodcumque jus

---

coepit. Ante hoc tempus patronus vocabatur senior vel senior saecularis. Richter Lehrbuch. § 151. n. 15.

[7]) Nomina patroni et advocati, in fontibus nonnunquam promiscue usurpantur, quia saepius is, qui patronus, simul et advocatus erat. Sed re ipsa patronatus ab advocatia differt. Quemadmodum videlicet rex erat advocatus ecclesiae latius sumtae, ita plane pro ecclesiis liberis (i. e. nulli hero subjectis) et collegiis eccles., assignata quandoque parte fructuum ex ecclesiae reditibus, proprii advocati constituebantur, qui ecclesiarum causas in judiciis tuerentur, bona et praedia administrarent, juraque a violentiis et oppressionibus defenderent. Quia in ecclesiis patronatis ejusmodi defensio patrono incumbebat, quivis patronus simul advocatus erat, minime vero quilibet advocatus insimul etiam patronus. — In Austria ejusmodi advocatia ad nostra usque tempora perduravit.

proprietatis intuitu ecclesiarum laicis abjudicatum, investitura beneficiatorum laicalis in jus praesentandi commutata, quaevis juris p. venditio et alienatio (utpote juris rei spirituali annexi) severe prohibita et decisio causarum jus p. concernentium foro judicis eccles. addicta est. Ex his quidem s. canonum dispositionibus jam omnibus palam fiebat, causam efficientem juris patronatus non esse dominium temporale, sed ecclesiae concessionem, illudqne non secumferre collationem beneficii; sed tantum clerici praesentationem.

Divisio.

3. *Dividitur* j. p.

J. p. ecclesiasticum.

a. in *ecclesiasticum*, *laicale* et *mixtum*. Haec distinctio non pendet a vitae statu clericorum, cum fieri possit, ut etiam persona ecclesiastica habeat jus patronatus laicale. Sed interest 1mo quae sit bonorum natura, ex quibus beneficium aliquod fundatum est, et 2do quo titulo jus p. possideatur. Igitur ecclesiasticum est, si vel beneficium aliquod ex bonis eccles. erectum est, vel si j. p. cuidam personae, sive physicae sive morali, praecise ideo competit, quia *ecclesiastica* est, e. gr. praeposito capituli, vel ipsi capitulo qua collegio, ordini militari (e. gr. ordini Teutonico), monasterio (etiam monialium), confraternitati in certa ecclesia erectae, hospitali, quod est sub ecclesiae directione. Similiter j. p. eccles. est, quando laicis jus est, patrono eccles. *plures* nominandi, ex quibus ab ipso eligi debet offerendus; sed desinit esse j. p. eccles. quoties patronus ad laicorum consensum adstringitur. Etiam illi patronatus, quos olim in S. R. I. tum episcopi tum abbates ceu domini territoriales habuere, sine dubio *ecclesiastici* erant, etiamsi iidem ab initio patronatus laicales essent. Nam per translationem in episcopos tum ipsi patronatus tum etiam bona laicalia naturam rerum ecclesiasticarum acceperunt. Cessante dein post saecularisationem dominio episcoporum territoriali, et bonis, in quibus quandoque j. p. haerebat, in manus saeculares deportatis, illud j. p. in favorem provisionis plenae episcoporum exstinctum est, nequaquam vero ad principes politicos ea bona occupantes devenit. Nam j. p. eccles. in laicos transferri non potest, nisi accedente episcopi consensu vel in vim indulti Pontificii.

Laicum.

J. p. *laicale* dicitur, non tantum, quod laico competit, sed etiam quod a clerico ex patrimonio et successione paterna vel alio titulo saeculari obtinetur. Per fundationem factam ex patri-

monio clerici, non ecclesiasticus sed laicalis patronatus acquiritur.[8]) Caeterum notabiliter differunt patronus eccles. et laicus.[9])

J. p. est *mixtum* sive ex titulo, eoquod a patrono eccles., v. gr. collegio, *et* laico in solidum possideatur, sive ex bonis, eoquod ista ex patrimonio tum laicali tum eccles. ad fundationem concessa sint. Hoc aut alternatim exerceri potest, quo casu una vice laicum, altera vice eccles. habetur; aut ab utraque parte simul in qualibet provisione in exitum deducitur, et tunc regulariter tanquam j. p. laicum consideratur.[10]) Mixtum.

b. In *personale*, quod personae competit citra ullum ad rem quampiam respectum, et *reale*, quod praeter dotes quoad personam patroni requisitas possessionem rei (v. gr. castri [feudi], praedii, villae), cui insitum est, requirit. J. p. reale non ita tamen rei insitum est (prout complures falso asserunt), ut in *quemcumque* rei possessorem transeat. Nam j. p. reale non transit in novum possessorem, 1mo quando non bonorum universitas (in sensu juridico) in aliquem transfunditur, sed universitas resolvitur in partialitates; 2do quando ejusmodi universitas seu complexus Personale reale.

---

[8]) Si clericus de bonis suis beneficialibus ecclesiam exstruxerit, vel dotationem assignaverit, jus p., quod exin acquiritur, nonnisi tunc laicum erit, quando is vigore indulti Apostolici de talibus bonis libere testandi veniam obtinuit. Fagnan. in c. 24. X. de elect. (I. 6.) n. 17. — Ceterum nota discrimen, quod intercedit inter capellanias laicales et beneficia jurispatr. laicalis. Haec enim vere sunt beneficia ecclesiastica, illae autem piae dumtaxat fundationes seu pia legata censentur. Acta II. 327. III. 233.

[9]) Differentiae insigniores his versiculis continentur:

Clericus et laicus distant per plura patroni:
Poenitet, et tempus, subjectio, poenaque forsan,
Et ratio, titulus, donum conjungitur istis.

P o e n i t e t, quia laicus potest variare et alium praesentare, ecclesiasticus non item. T e m p u s, quia laicus habet 4 menses ad praesentandum, eccles. 6. S u b j e c t i o, quia magis adstrictus est potestati ecclesiae patronus eccles., quam laicus. P o e n a, quia patronus eccles. praesentando scienter indignum ea vice jure praesentandi privatur; hoc non ita constat de laico. R a t i o, quia nonnisi patrono eccles. redditur ratio de temporalibus. T i t u l u s, quia (juxta c. „Postulasti" 30 h. t. vid. Fagnani ad hoc c. n. 1.) rector ecclesiae etiam invito patrono l a i c o potest praesentare clericum ordinandum ad titulum beneficii. Quod tamen hodie in usum deduci nequit. D o n u m, quia j. p. laicum potest donari ecclesiae sine consensu episcopi. F a g n a n i ad c. 27. h. t. n. 13 seqq. Aliae differentiae versantur 1. circa concursum parochialem (§. 83); 2. circa reservationes papales, quibus beneficia juris patr. laicalis non sunt obnoxia.

[10]) Phillips Lehrb. p. 326. — Schmalzgr. h. t. n. 10. 11. 28.

bonorum, in quo haeret j. p. eccles., in manus laicorum deportatur; nam ex patronatu eccles. non potest fieri laicus; 3[tio] quoties persona juris p. incapax, e. gr. quidam acatholicus, hujuscemodi praedium seu castrum, quocum patronatus etiam laicus conjungitur, sibi acquirit.[11]) In primo et altero casu j. p. extinguitur; qaoad tertium vid. §. seq. not. 3.

Haereditarium et gentilitium.

c. J. p. laicum est vel *haereditarium*, quod haeredes quoscumque sequitur (sive ii per legem sive per testamentum ad haereditatem vocentur), vel *familiare* aut gentilitium, quod ex dispositione fundatoris ad solos a familia quadam descendentes restringitur. Et quidem deficiente linea agnatitia succedit linea cognatitia (i. e. descendentia per foeminam), quae exclusa a testatore non fuerit. (Acta II. 709). Praesumtio stat, esse haereditarium.

Passivum et activum.

d. In *passivum* et *activum*. *Passivum* est, per quod certi de aliqua familia (si idonei sint) exclusis extraneis ad beneficium sunt praesentandi; *activum* illud ipsum est, quod exercent patroni. Sed minus adaequata est haec partitio.

Privatum et regium.

e. In *privatum*, quod hominibus privatis, et *regium*, quod regnantibus competit. Imperantes ex variis titulis jus p. acquirere possunt, et hoc quidem etiam ecclesiarum cathedralium intuitu. Iidem ad terminum praesentationis aliis patronis praefixum non sunt adstricti.[12]) Illa vero sententia, ex qua patronatus regius ipsi juri territoriali principisque majestati adjunctus consideratur, prorsus rejicienda est.

§. 87.

Modi, quibus j. p. originaliter acquiritur.

De acquisitione j. p. generatim.

Modi acquirendi j. p. sunt vel *primitivi*, vel *derivati*. Nam aliis acquiritur initio et originaliter, aliis autem jam prius ab aliquo habitum transfertur in alios. Antequam hos modos explicemus, nonnulla de iis praemittenda videntur, quae generatim

---

[11]) Vid. tractatum lectu dignissimum: Ueber das Patronatsrecht, mit besonderer Rücksicht auf das fälschlich sogenannte dingliche Patronatsrecht von Rosshirt in Moy, Archiv. IV. p. 1—38. — Hist.-pol. Blätter. 42. fasc. 11. Ueber die badische Kirchenfrage. — Fagnan. ad c. 7. ex literis h. t.

[12]) Riganti Comment. ad Regul. Cancell. Reg. 42. n. 42. tom. 3. p. 235. — Decl. 19. ad conc. Trid. sess. 25. c. 9. de ref. edit. Richter et Schulte.

ad acquirendum j. p. requiruntur. — Generatim nemo sine Ordinarii inquisitione et consensu patronus efficitur. Ordinarius tamen si servanda serventur, neminem excludere valet, nisi eos, qui ex jure ad id sunt inhabiles. Sunt vero juris p. capaces etiam feminae, minorennes, pupilli, infantes[1]), necnon excommunicati[2]), spurii et alii illegitimi. Pagani tamen, Judaei et alii infideles ac haeretici[3]) non sunt capaces juris p., utpote quod, cum jus ecclesiasticum sit, illis, qui extra ecclesiam sunt, competere non potest. His accensendi sunt simoniaci et infames. Hi sicut ipsis non patent portae dignitatum, aliis quoque easdem nequeunt aperire. Porro loci Ordinarius investigare debet, utrum reliqua adsint, ad acquirendum j. p. necessaria, e. gr. an leges a funda-

---

[1]) Quoad feminas v. c. ult. X. (III. 8). — Infantes i. e. septennium nondum egressi non per se ipsos sed per tutores actualiter praesentare valent. Impuberes vero septem annis majores juxta antiquiores valide praesentant; sed hoc vix tolerandum videtur. Minorennes tamen ad hoc habiles censentur. Schmalzgr. h. t. n. 74. seq.; Friedle: „Ueber die Ausüb. des Praesent. R.“ in Vering Arch. t. 23. p. 5.

[2]) Excommunicatus habitu quidem sed non actu acquirere potest j. p., i. e. ejus exercitium actuale non habet ante absolutionem. Si tamen non sit vitandus, potest sed non tenetur episcopus admittere illius praesentationem. Fagnan. a. c. nobis h. t. — Garcias: De beneficiis. p. 5. c. 4. n. 317. — Kober: Der Kirchenbann. p. 373 seqq.

[3]) Equidem in Germania, uti jam Vitus Pichler (Candidat. jurisprud. s. h. t. n. 21) observat, protestantium praesentationem admitti, jam dudum usus recepit, et complures canonistae recentiores eum usum legitimum esse contendunt. Attamen argumenta pro contrario longe praevalent. Etenim cum j. p. sit juri spirituali adnexum, cum porro ejusdem exercitium actum potestatis eccles. involvat: quid magis incongruum esse poterit, quam ut ii, qui ab ecclesia alieni, imo plerumque pravo animo in eam affecti sunt, ad constituendos ipsius ministros proxime cooperentur? In Austria hactenus quidem Protestantes ex titulo juris p. realis praesentare permissi sunt. Sed illud certe repugnat Articulo XXXV. Concordati et multis etiam legibus particularibus. Schulte: System des K.-R. p. 672. et 673. not. 6. — Neque sub hac consideratione ullam differentiam inter j. p. reale et personale agnoscere possumus, et cl. Rosshirt omnino adstipulari compellimur, qui l. c. p. 21. claris argumentis evincit, j. p. etiam reale ad protestantes non posse tansire, sed omnino exstingui, quoties iidem praedium cum j. p. connexum acquirunt. Excipe tamen (l. c. p. 23), si partes implorent episcopi consensum, quo obtento j. p. nonnisi eo usque suspenditur, quo herus juris p. capax possessionem ingrediatur.

tore stipulatae ecclesiae conformes sint? an dotatio suppeditata sufficiat? etc. Quodsi jam ea, quae exiguntur, praesto sunt, j. p. intuitu omnis generis beneficiorum, capellarum, altarium, hospitalium aliorumque locorum piorum hisce modis acquiri potest:

Modi originarii 1. Dos, aedificatio, fundus.

1. Ex fundatione, *vel* constructione, *vel* dotatione ecclesiae, in qua erigitur beneficium, juxta versiculum: Patronum faciunt dos, aedificatio, fundus. *Fundare* autem ecclesiam dicitur, qui gratuito dat fundum seu solum sufficiens, in quo aedificetur ecclesia, modo postea sequatur aedificatio, alias enim non fieret patronata. *Construere* dicitur, qui suis sumtibus cum consensu Ordinarii eam aedificat. Si unus incipiat aedificare, alter perficiat, hic posterior fit patronus. *Dotare* demum dicitur, qui ecclesiae constructae assignat sufficientes reditus annuos ad celebranda divina et ad congruam ministrorum ei deservientium sustentationem. Igitur si *unus* haec tria praestiterit, ille unus efficitur patronus; si vero varii et *plures* haec praestiterint ita, ut quilibet specialem titulum habeat, sc. fundationis unus, alter aedificationis, tertius dotationis, tunc tres etiam hujus ecclesiae patroni erunt, vel plures etiam, qui ad eundem titulum concurrerunt. Semper tamen supponitur intentio fundandi, dotandi et exstruendi; nam animus duntaxat *benefaciendi* ad acquirendum j. p. haud sufficit. Neque necesse est, ut fundans, construens, dotans expresse sibi reservet j. p., modo non expresse illud remittat, quia ejusmodi acquisitio *ex juris dispositione* proficiscitur. Verum praedicti tres actus non copulative, sed disjunctive tantum requiruntur, ut vel sola fundatio, vel sola constructio, vel sola dotatio sufficiat.[4]) Scilicet si quis unum tantum horum actuum cum debita intentione posuerit, e. gr. constructionem, sic, ut sumtus pro duobus aliis ponendis aliunde suppetant e. gr. ex eleemosynis benefactorum, ille solus j. p. sibi acquirit. Reliqui enim, qui quomodocumque ad erectionem ecclesiae vel beneficii opem suam praestant, si saltem uni ex tribus his actibus, non ex integro satisfaciant, aut animus dotandi, fundandi etc. desit, alio nomine non veniunt, nisi *benefactorum*, quibus j. p. non competit.[5])

---

[4]) Ita communiter fere hodie docent, et confirmatur ex c. 25. X. de jure patronatus (III. 38) et ex conc. Trid. Sess. XXV. de ref. c. 9. (ex fundatione vel dotatione") et Sess. XIV. de ref. c. 12. („in casu fundationis aut dotationis") — Caeterum vox fundare quandoque etiam constructionem in se comprehendit, et vicissim vox construere simul fundationem includit.

[5]) En aliquos casus! 1mo. Parochus major intuitu ecclesiae filialis patronus efficitur, quando ex bonis ecclesiae matricis quaedam

2. Concilium Trid. [6]) alterum praeterea titulum originarium admittit: *praescriptionem immemorialem*, cum multiplicatis sociatam praesentationibus [7]) per antiquissimum temporis cursum. Imo in iis personis seu communitatibus et universitatibus, in quibus id jus plerumque ex usurpatione potius quaesitum praesumi solet [8]), plenior adhuc et exactior probatio requiritur, ut nempe praeter tempus immemorabile praesentationes etiam continuae, non minori saltem quam quinquaginta annorum spatio, quae omnes effectum sortitae sint, authenticis scripturis probentur. Hoc decreto jus antiquius [9]) abrogatum est, vi cujus quasi-possessio

2. Praescriptio immemorialis adversus ecclesiam.

---

pars pro alendo novo pastore penes filialem assignatur; si vero nihil ex iis contribuitur, aliud non exigitur, nisi ut competens honor ecclesiae matrici servetur. c. 3. X. (III. 48). 2do. Quando aliquis in ecclesia capellam vel altare exstruit ut beneficium ibi erigatur, illius ecclesiae rector compatronus efficitur. 3tio. Si quis in alieno fundo, inscio et invito domino, exstruat ecclesiam et hic posterior deinceps aedificationem sic factam ratam habeat, tam ipse quam constructor erunt patroni. 4to. Si unus ecclesiam simul fundat et construit, alter solummodo dotat, prior duas habet voces in praesentatione, alter duntaxat unam. 5to. Qui ecclesiam omnino dirutam de licentia Ordinarii, et eo consentiente, qui hactenus patronus fuerat, ex nova materia restaurat, per hoc (excluso patrono priore) j. p. consequitur. Idem de eo dicendum, qui servatis iisdem conditionibus ecclesiam, amissa omnino priori dote, denuo et ex integro dotat, vel qui dotem insufficientem ita auget, ut augmentum dimidiam saltem dotationis partem efficiat. Qui ecclesiae non satis dotatae incrementum dotis infra dimidium attribuit, bene quidem is ecclesiae benefactor habetur, sed patronus non efficitur. 6to. In ecclesiis collegiatis sive conventualibus pariter quidem fundatione, constructione, dotatione acquiritur j. p., sed quoad alios tantummodo effectus, non vero quoad jus praesentandi vel nominandi praelatum et vacantem talem ecclesiam (quae regulariter electione providetur) nisi illud obtentum sit indulto Pontificis, et patronus ad summum potest sibi reservare jus electioni jam factae suum assensum praebendi. c. 25. Nobis h. t. Caeterum haec omnia videantur explicatius ap. Schmalzgrueber h. t. §. II. et Schulte: System. p. 676 seqq.

[6]) Sess. XXV. de ref. c. 9.

[7]) i. e. saltem duabus. Phillips K. R. §. 145. Nicollis: praxis canon. 580. — Loquitur concil. de praescriptione constitutiva, seu quae fit adversus ecclesiam liberam.

[8]) S. C. C. (ap. Gallemart h. decr. n. 3.) censuit, barones et alios dominos jurisdictionem perpetuam habentes comprehendi hoc decreto. Non tamen (uti ex contextu concilii elucet) comprehenduntur principes regnantes et academiae.

[9]) c. 8. X. (II. 26); c. 2. in IVto (II. 13).

juris p. spatio 40 annorum continuata cum titulo justo (*usucapio definita*) sufficiebat ad idem j. p. acquirendum adversus jus Ordinarii liberum.[10]) Igitur qui asserit, a se originaliter j. p. acquisitum esse, *vel* fundationem, constructionem, dotationem *ex authentico documento* et aliis de jure requisitis, *vel* praescriptionem ex tempore immemoriali (ut modo dictum) probare debet.

3. Privilegium Apostolicum. 3. Tertius fons juris p. est *privilegium Apostolicum*. Equidem concilium Trident. (l. c.) privilegia se antiquiora abolevit („exceptis patronatibus super cathedralibus ecclesiis competentibus, et exceptis aliis, quae ad imperatores et reges . . . . ac supremos principes jura imperii in dominiis suis habentes pertinent, et quae in favorem studiorum generalium concessa sunt"); at per hoc summo Pontifici, qui est supra canones, jus adimi non potuit, deinceps quoque ejusmodi indulta concedendi.

§. 88.

De modis j. p. in alios transfundendi.

Modi derivativi. Modi *derivativi*, quibus j. p. jam exstans in alias personas capaces transfertur, sunt in duplici classe: aliis ipso jure fit translatio, atque tunc consensus Ordinarii haud requiritur, aliis vero voluntate partium, et tunc talis consensus necessarius est. Sunt autem hi transfundendi modi[1])

1. Successio haereditaria. 1. *Sucessio haereditaria*. Successione transfertur j. p. ad haeredes sive legitimos (a lege vocatos) sive testamentarios, si est *haereditarium*, ad descendentes vero a certa familia, si est *gentilitium;* atvero transfertur in solidum, quanquam haereditas fors inaequaliter dividatur, quia j. p. dividi nequit. Si unus ex patronis decedens plures relinquat haeredes, hi in praesentatione vocem unius duntaxat habent. Si nullum habet haeredem, ipsius jus exspirat in favorem reliquorum. Si nullus e sanguine et familia fundatoris supersit, ecclesia liberae collationis efficitur. Casu, quo certae haereditati plures patronatus adnexi sunt, isti pariter nequeunt inter diversos haeredes dividi, sed cumulative in eos transeunt et singuli in solidum ab iis possidentur.

2. Contractus. 2. *Contractus* est potissimum donatio, emtio et permutatio;

---

[10]) Id ad liquidum evicit Ginzel (Moy Archiv. III. p. 259), ubi plures in hanc rem allegat s. C. C. declarationes.

[1]) Glossa ad c. 26. C. 16. qu. 7. his versiculis eos comprehendit:
Jura patronatus transire facit novus haeres,
Et res permutata, donatio venditioque.

in quibus tamen duplex cautio necessaria est: a) ut in plerisque casibus consensus Ordinarii obtineatur; b) ne j. p. (utpote res spirituali adnexa) pretio temporali aestimetur.

Donatio.

Inprimis *donatio* patronatus eccles. nonnisi annuente episcopo fieri potest, eo quia ista donatio subjecta est legibus alienationem rerum eccles. restringentibus.[2]) Idem obtinet de patronatu laicali simul et *personali*, nise donetur vel in commodum compatroni, vel monasterio aut alii loco religioso vel dignitati eccles. ita, ut j. p. laicale mutetur in eccles. Si j. p. donetur ipsi ecclesiae patronatae, haec liberae collationis efficitur, nisi donans habeat compatronum; quo casu is cum episcopo in solidum habet patronatum.[3]) — *Vendi* aut *emi* j. p. sub poenis excommunicationis et interdicti necnon amissionis juris p.[4]) vetatur, et hoc absolute locum habet respectu patronatus personalis. Si vero vendatur castrum aut fundus, cui j. p. inhaeret, ex titulo juris p. nulla pretii accessio licite fieri potest. Id si caveatur, cum quavis jurium universitate (e. g. feudi, praedii), quae venditur, in emtorem, si capax sit, j. p. connexum accessorie transfertur, etsi nulla ejusdem expresse mentio sit facta.[5]) *Permutatio* respectu patronatus realis iisdem regulis determinatur; si vero agatur de personali, ad evitandam simoniam alia res spiritualis v. c. alius patronatus detur oportet[6]), et quidem pariter de Ordinarii licentia.

Emtio venditio.

Permutatio.

3. Praescriptio adversus alium patronum.

3. *Praescriptio* eatenus ad modos derivativos spectat, quatenus agitur de ecclesia, quae jam antea patronata fuit. Hoc respectu videndum, an j. p. praescribatur adversus patronum laicum, an vero contra ecclesiasticum. Si prius, quasi-possessio juris p. per 10 annos inter praesentes, per 20 annos inter ab-

---

[2]) c. un. de rebus eccles. non alien. in X. vag. com. (III. 4).

[3]) Schmalzgrueber h. t. n. 151. Si plura beneficia sint in ecclesia, in qua donator j. p. habet, ea ecclesia fit patrona sui ipsius (ib. n. 152), scil. intuitu rectoris fit libera, intuitu vero reliquorum beneficiorum, quae in ea dantur, ipse rector patronus efficitur. Sed hoc posterius non est extra controversiam.

[4]) Conc. Trid. S. 25. c. 9. de ref.; c. 16. X. (III. 38).

[5]) cf. s. C. C. in Maceraten. 13. Jul. 1789. ap. Ginzel K.-R. §. 219. n. 7.

[6]) Vel e. gr. jus decimas percipiendi (quod pariter est quasi spirituale), ut indultum est a. s. C. in Pampilonen. 1723. edit cit. conc. Trid. n. 10.

sentes[7]) continuata ad praescribendum requiritur.[8]) In utroque casu praeterea bona fides perpetua adsit oportet. Si posterius, annis 40 praescribitur. Si vero j. p. laicum sit reale, ejusdem praescriptio cum villae seu castri praescriptione coincidit.

4. Modi rariores. 4. Modi rariores sunt: *confiscatio* bonorum, cum quibus etiam j. p. *laicum* accessorie ad principem transfertur; *infeudatio* aut *emphyteuticatio* castri, villae etc., vi cujus j. p. adnexum item accessorie in feudatarium et emphyteutam (Erbpächter) transit Secus autem, si bonorum universitas, et inter haec etiam j. p., in pignus detur.[9])

Quomodo solum exercitium j. p. transferatur. 5. Interdum solum juris p. *exercitium* in quendam transit, ita, ut ipsum juspatr. penes dominum remaneat. Sic j. p. reale ab *usufructuario* tenetur, finito tamen fructu ad haeredem proprietatis redit, et propterea jus praesentandi pertinebit ad uxorem, cui ususfructus omnium bonorum cum jure p. connexorum a viro suo relictus est. Maritus praesentare potest ad beneficium, cujus j. p. institutum est bonis dotalibus suae uxoris. Pariter in sequestratione bonorum jus et obligatio praesentandi transit in sequestrum, sicut etiam locatione talis praedii, quod ad-

---

[7]) Absentia commorationem in alia provincia denotat. Vox quasipossessio usurpatur de juribus et rebus incorporalibus, possessio de corporalibus.

[8]) Alii hanc sententiam nonnisi tunc admittunt, cum quasi-possessio conjuncta est cum titulo (i. e. causa ex se habili ad transferendum dominium), ajentes, quando ea sit sine titulo, 30 annos pro usucapione requiri. Reiffenstuel in lib. II. tit. 26. n. 155 et h. t. n. 15. — Schmalzgrueber h. t. n. 166. — Ginzel K.-R. II. p. 149. Sed tempus extraordinarium praescriptionis vix occurrere in nostro casu videtur, quia justus titulus in c. 1. in VI[to] (II. 13) non exigitur, nisi cuipiam sit contrarium jus commune vel habeatur praesumtio contra ipsum, quod in usucapione juris p. laicalis non accidit. Ita Schulte l. c. p. 691. 1. Cfr. Schilling: Der kirchl. Patronat (Leipzig 1854), qui (n. 78 et 81) vera falsis commiscet. Alii (Phillips K.-R. p. 339. et Richter p. 267) indiscriminatim ad praescribendum j. p. laicale et personale spatium 30 annorum necessarium esse existimant. — Caeterum ex c. 19. h. t. et c. 20. X. (II. 26.) de praescript. et c. 24. X. (I. 6) de elect. patescit, quod, si possessor bonae fidei in ultima vacatura aliquem cum effectu praesentaverit, institutio ab episcopo ad talem praesentationem facta, sustineri debeat, licet alius j. p. pro se deinceps probaverit. Schilling §. 22.

[9]) Schmalzgr. h. t. n. 163 et Pirhing. Synopsis h. t. §. V.

nexum habet j. p., ejusdem exercitium in conductorem transfundi potest.[10])

§. 89.

De patroni juribus et obligationibus.

Jura et officia patroni his versibus per glossam exprimuntur:

Patrono debetur honos, onus utilitasque;
Praesentet, praesit, defendat, alatur egenus;

suntque proinde honorifica, onerosa et utilia.

1. Jus praesentandi.

1. Nobilissimum inter honorifica est jus praesentandi[1]) seu offerendi clericnm ab episcopo in beneficio vacante necessario instituendum. Regulariter jus praesentandi cum jure p. conjungitur; at nonnunquam unum ab altero etiam separari potest; e. gr. in ecclesiis collegiatis sive conventualibus, in quibus electio praelati spectat ad capitulum.[2])

Praesentatio juxta has regulas facienda est:

a. Quis praesentandus.

a. Persona praesentanda eo tempore, quo praesentatur, juxta superius dicta, institutionis *capax* sit oportet, et persona *digna*, seu iis dotibus exornata, quae tum per canones generatim, tum ex lege fundationis in specie requiruntur. Patrono laico, si inhabilem praesentaverit, infra tempus legitimum nova praesentatio conceditur, non vero ecclesiastico, nisi ignoranter id fecerit. Patronus laicus saltem pro foro externo officio suo satisfacit praesentando dignum aliquem inter plures, eumque episcopus instituere tenetur.[3]) Atvero patronus eccles. digniorem inter probatos

---

[10]) Schmalzgr. l. c. n. 135. 164. et II. 17. 30. Archiv. t. 10. p. 370.

[1]) Gerlach: Das Praesentationsrecht auf Pfarreien. München 1854. Friedle: Ueber d. Ausüb. d. Praes.-R. Vering Arch. t 23. p. 1—50.

[2]) Supra §. 87. not. 5. 6to. — c. 25. X. de jure p. (III. 38); c. 8. X. (I. 4); c. 51. X. de elect. (I. 6). — In Imperio austr. et in specie in provincia Tirolensi haud raro fundus religionis jus praesentationis tantum habet, et praeterea alius ejusdem ecclesiae patronus existit.

[3]) Quodsi id facere sine rationabili causa episcopus recusaverit atque alterum a patrono de novo praesentatum in hoc beneficio instituerit, prius praesentato aliud competens beneficium conferre jubetur. c. 28. Pastoralis X. (III. 38). Friedle l. c. p. 28. seq.

ab examinatoribus (si beneficium sit curatum) designare tenetur[4]) ita, ut dignior praetermissus actionem movere possit contra judicium a patrono latum. — Seipsum quidem patronus non valet praesentare, neque per seipsum, neque per alium ex illius commissione tunc agentem, quia inter dantem et recipientem distinctio personarum habeatur oportet; potest tamen beneficium isthoc, si ab episcopo illi vel sponte vel interpositis precibus conferatur, recipere vel praesentationi sui a compatrono factae consentire. Filium tamen suum, si idoneus sit, praesentare potest patronus. — Etiam plures simul offerri possunt, ex quibus episcopus unum eligere et admittere valeat. — Quodsi lege fundationis voluntas patroni ad certam familiam adstringatur (patronatus passivus), ea lex servanda est.[5])

b. Quo tempore.

b. Praesentatio a patrono eccles. infra sex, a laico infra quatuor menses a die scientiae vacationis facienda est. In patronatu mixto pariter sex mensibus frusta elapsis jus devolutionis exoritur.[6]) Sed iste terminus legibus particularibus nonnunquam coarctatur. Lege austr. quibusvis patronis privatis nonnisi sex hebdomades, in terris vero exteris commorantibus tres menses ad praesentandum conceduntur, in utroque casu tempus computando a die, quo iis competitores ab episcopo nominati fuerint. Negligentes praesentationem infra hoc spatium ea vice jure suo excidunt.[7])

c. Num plures possint praesentari.

c. Patronus *laicus* jus habet *variandi* i. e. praesentandi duos succesive, imo plures, ut credendum est, antequam unius facta

---

[4]) Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 18. de ref. — Litterae Bened. XIV. „Redditae nobis.“ Et quidem episcopus sequi debet judicium patroni eccles. de magis idoneo magisque digno, quin inquirat, rectumne sit patroni judicium, nisi de eo alius ab examinatoribus adprobatus conqueratur.

[5]) Vid. Acta II. 231. Non tamen necessario, qui propinquior est fundatori, praesentandus est, nisi in instrumento fundationis id expressum sit. Cf. Schmalzgr. h. t. n. 178 seqq.

[6]) Acta l. c. Utrum vero in hoc casu patronus laicus ad spatium 4 mensium adstringatur (Schulte p. 697. n. 6), an vero 6 menses ei concedantur (Schmalzgr. h. t. n. 222), non prorsus liquet, sed probabilius privilegiatus ad se trahit non privilegiatum, ut ait Wiestner ad h. t. n. 85. Friedle p. 35.

[7]) Decr. aul. 18. Jun. 1805. Haec lex contraria est Concordato (art. 34. et 35.); sed quia etiam post Concordatum servari consuevit, exinde jus consuetudinis successu temporis potest exoriri. Friedle l. c. p. 41.

sit institutio. Sed haec variatio patrono jus non tribuit excludendi eum, qui prior oblatus est (variatio *privativa)*, sed solummodo, ut prius praesentato clerico alius etiam idoneus superaddatur, ex quibus episcopus eligere possit, quem instituendum censuerit (variatio *cumulativa*).

d. Si praesentatio pertinet ad plures ut universos et per modum unius corporis, seu jure collegii aut capituli, ad valorem praesentationis requiritur, ut omnes vocentur, necnon ut collegialiter congregatis praesentatio fiat. Tuncque ea non est valida, nisi absolute major pars talis corporis conspiret in unum.[8]) Si vero praesentatio spectat ad plures ut singulos, singuli, etiam non vocatis reliquis, valide praesentant. Possunt nempe successive et seorsim praesentare, sufficiuntque suffragia respective majora. Suffragiis aequaliter divisis, penes episcopum stat electio. Idem procedit, si introductum sit, ut singuli, non collatis ad invicem consiliis, unus independenter ab alio, praesentationem faciant. Possunt vero patroni etiam inter se constituere, ut praesentatio alternis vicibus seu per turnum fiat.[9]) d. Quid, si plures sint patroni.

e. Formam seu modum quod attinet, praesentatio facienda est Ordinario beneficium conferenti, aut ejus loco Vicario generali, sede vero episcopali vacante Vicario capitulari: et quidem vel e. Forma.

---

[8]) Pichler: Candit. jurispr. s. h. t. n. 7. — Si urbs habeat j. p.; magistratus ejusdem jus praesentandi exercet. — Edicto Ministeriali (17. Apr. 1850) praescribitur, ut jus praesentandi competens communitati parochiali exerceatur per deputatos, qui ad repraesentandam communitatem constituti sunt, postquam eisdem a praefecto communitatis tres competitores propositi fuerint, quin tamen ad hosce tres adstringantur. Ginzel II. p. 159.

[9]) Si inter patronos controversia sit de jure praesentandi, distinguendum est. Si unus eorum est bonae fidei possessor juris p., is praesentare potest eo cum effectu, ut ad ejus praesentationem institutus beneficium retinere debeat, etiamsi ejusmodi bonae fidei possessor in judicio expost succumbat. Si vero lis versatur circa juris p. possessionem, seu si controversum est, quis ex patronis litigantibus sit bonae fidei possessor, tunc Ordinarius, si tempus praesentationi praefixum exspiraverit prius, quam lis finita sit, libere potest conferre talem ecclesiam, ita tamen, ut institutus ab episcopo postea a patrono, qui jus suum in judicio evicit, praesentari possit episcopo et patronus tali modo in patronatus sui quasi possessione constituatur. c. 3. 12. 22. 27. X. (III. 38). Si lis est inter episcopum et qui contendit se esse patronum, tunc, tempore praesentationis elapso, episcopo non licet beneficium libere conferre, sed usque dum lis fuerit finita, oeconomus constitui debet. c. 4. X. (I. 31.). Friedle l. c. p. 15.

oretenus, vel ut communiter solet, exhibito instrumento praesentationis, in quo tamen solerter abstinendum est ab usurpatione phrasis: „Confero beneficium" et similibus[10]), secus enim invalida esset praesentatio. — Praesentatio perfecta et a praesentato acceptata pro eodem statim efficit *jus ad rem*, si patronatus sit ecclesiasticus, quia neque patronus eccles. propositum mutare, neque Ordinarius eum, si habilis et idoneus sit, rejicere potest.[11]) Si vero patronatus sit laicalis, termino demum, qui praesentantibus praestitutus est, elapso, praesentatus jus ad rem accipit, quia scil. infra eundem patroni variatio subsequi potest.

Effectus.

f. Restrictio juris praesentandi.

f. Quandoque contingit, ut unus habeat jus praesentandi, alter jus nominandi, ita, ut nominans unam pluresve personas habiles patrono offerat, quas hic Ordinario praesentet. Prout nimirum jus liberae collationis restringitur per jus praesentationis, ita hoc posterius denuo per jus nominandi coarctatur, imo ad jus mere honorificum reducitur, casu, quo nominandi jus competit etiam unam duntaxat personam offerendi ei, qui praesentat.[12]) Quando vero jus praesentandi ita inter duos divisum est, etiam onera dividuntur, prout usu in quibusdam regionibus, ac etiam in nostris, inductum est.

Particularia.

In Imperio austr. quantum ad praesentationem observanda sunt quaedam peculiaria. Quotiescumque beneficium sive parochiale sive aliud vacare contingit, publico edicto evocantur qui beneficium obtinere cupiunt. Petitores ex more litteras supplices in quolibet casu ad Ordinarium dirigunt. Si beneficium sit patronatus *privati*, patrono *laico* ab Ordinariatu tabella omnium competitorum, rejectis nonnisi minus dignis, exhibenda est, ex quibus ille unum designare possit. Patrono *ecclesiastico* pariter quidem omnes competitores nominantur, sed ex iis tres dignissimi eidem proponuntur, ex quibus hic unum eligere et episcopo praesentare debet. Ita conventum est Articulo XXIV. Concord. Si vero beneficium sit patronatus *caesarei*, eadem servantur, quae

---

[10]) Vocabula, quae recta adhibentur, sunt: nomino, praesento, offero.

[11]) Excipe tamen, si quis ab axaminatoribus adprobatus reclamet, contendens, se digniorem esse. Nam tunc episcopus in judicium patroni eccles. inquirere debet.

[12]) Gerlach: Das Praesentationsrecht p. 60. — Juxta superius dicta (§. 83. n. 1) episcopus ejusmodi jus nominandi habet, quando in patronatibus eccles. institutio ab alio, quam ab episcopo facienda est. Tunc enim digniorem ex dignis eligere seu nominare debet, a patrono illi praesentandum, ad quem institutio spectat.

intuitu patronatus eccles. praescribuntur, ideoque tres dignissimi et maxime idonei ex competitoribus proponuntur, adjecta tamen tabella, in qua singuli concurrentes consignantur, additaque Ordinariatus sententia, cuinam ex competentibus beneficium conferendum judicet. Atque id valet non solum de canonicatibus et parochiis, „quae juri p., ex fundo religionis seu studiorum derivanti subsunt," ad quos et quas ex indulto Apostolico Imperator jus nominandi obtinuit (Artic. XXV.), sed de aliis etiam patronatibus caesareis, qui e. gr. praediis cameralibus vel ex alio titulo coronae inhaerent. Nam quoad horum quoque exercitium Imperator benevole appromisit, fore, ut omnia in eo, quo nunc sunt, statu relinquantur.[13]) Quin etiam ii, in quos j. p. reale cum bonis cameralibus pertransiit, ad numerum ternarium ab Ordinariatu determinatum adstringuntur.[14])

2. Jura patronorum *honorifica proprie talia* sunt: *Jus processionis* seu praecedentia prae laicis in publicis processionibus[15]); *dignior sedes in ecclesia*, sed extra chorum [16]), et sine baldachino; *jus publicarum precum* pro iis nominatim persolvendarum[17]), et *luctus ecclesiasticus*, seu funeralia, quae in nonnullis locis post obitum patroni celebrari consueverunt; *honor aquae benedictae* prae reliquis laicis, sed non cum aspersorio, et in quibusdam regionibus *honor thuris suffitus* in Missa solemni exhibendus.[18]) Praeterea patrono competit *jus listrae*, vi cujus in ecclesia patronata insignia suae familiae ponere potest. *Jus sepulturae* in ipsa ecclesia fere ubique locorum in desuetudinem abiit. Generatim in ejusmodi honoribus patrono deferendis usus regionum attendendus est. 2. Jura patroni honorifica.

---

[13]) Litterae „Ecclesia" Cardin. Rauscher n. XVI. et XVII. Cf. etiam litteras Ministri pro cultu ad provinciarum locumtenentes 25. Jan. 1856. §. 10. (Moy Archiv I. XL.)

[14]) Praesentatio caesarea nunc regulariter exercetur a Gubernio provinciae; sed quoties gubernium provinciae non vult praesentare eum, qui ab ordinariatu primo loco positus est, decisio pendet a caes. ministerio, cui casus proponi debet.

[15]) c. 25. X. h. t. et Pontificale rom.: Allocutio episcop. ad fundatores.

[16]) Congr. conc. Trid. 11. Aug. 1587 ap. Pignatelli tom. IV. consult. 16.

[17]) Pontific. rom. ibid.

[18]) Schmalzgr. h. t. n. 95. Alii tamen dicunt, jus thurificationis nulli laicorum, nisi regnantibus, competere, citantes decretum S. R. C. in Neopolit. 2. Jun. 1685 ap. Gardellini tom. III. p. 110.

3. Jura utilia. 3. Ad jura *utilia* (praeter illa, quae in limine fundationis forsan stipulata sunt) potissimum spectat jus petendi ab ecclesia, cujus patronus est, alimenta, si vergat ad inopiam et se suosque non amplius juxta suum statum valeat sustentare, modo probet tum j. p. a se vel a majoribus suis fundando, construendo, dotando acquisitum, tum simul egestatem suam talem, cui alias succurri nequeat, et semper supposito, quod deductis necessariis impensis proventus ecclesiae supersint.[19]) Verum apud nos isthoc jus neque tunc viget, quum recensitas conditiones suppetere constat.

4. Onera patroni. 4. Ad *onera* seu officia patroni pertinent:

a) *Advocatia* seu *defensio* ecclesiae patronatae, quae medio aevo ob temporum violentiam et ordinem judiciorum saecularium minus cordatum latissime patuit (§. 86. n. 7), hodie vero non est nisi *cura providentialis* relate ad beneficium, ne videlicet ejus bona male dissipentur. Nulla enim jurisdictio nullaque prorsus potestas, bona eccles. administrandi vel de iis disponendi, patrono competit, neque huic conceditur, iis, quae ad Sacramentorum administrationem spectant, sese ingerere, aut visitationi paramentorum ecclesiae aut bonorum stabilium seu fabricarum proventibus se immiscere.[20]) Sed tamen jus habet comparandi sibi notitiam, qua ratione res eccles. administrentur, ut detrimenta ab ecclesia patronata avertantur. Hunc in finem rationes de administratione bonorum temporalium invisere eaque, quae circa hanc administrationem minus probanda videntur, ad episcopum deferre, vel etiam rectorem ecclesiae monere, ei licitum est.[21]) Si tamen in limine fundationis patronis ampliora jura attributa fuerint, illa omnino servari oportet. — b) *Obligatio* patroni, *conferendi ad sumtus aedificiorum* tum ecclesiae tum parochiae, de qua tamen re alibi sermo redibit.

---

[19]) c. 30. C. 16. qu. 7; c. 25. X. (III. 38.) et Glossa. Pontificale rom. l. c.

[20]) Conc. Trid. Sess. XXIV. c. 3. de ref. Cf. Sess. XXV. c. 9. de ref. Acta II. 322.

[21]) c. 3. §. 2. (V. 33); c. 31. C. 16. qu. 7; concil. provinc. Viennense tit. VII. c. 6. §. 4.

§. 90.

De amissione juris patronatus.

J. p. aliquando omnino exstinguitur, aliquando vero nonnisi ejusdem exercitium amittitur. Si prius, ecclesia liberae collationis efficitur; si posterius, vel jus praesentandi in casu particulari cessat, vel patronatus per aliquod tempus suspenditur, vel in locum prioris possessoris alius succedit. — Duplex est caput, ex quo j. p. *quoad substantiam* amitti potest: ex delicto, et sine delicto.

1. *Sine delicto.* a) Voluntaria ejus *cessione*, episcopo vel ecclesiae a patrono facta, ita, ut haec libera evadat. Ratio est, quia favori principaliter pro se constituto quivis renuntiare potest; item cum licita sit donatio juris p. facta personae eccles., non expetito episcopi consensu, certe omnimoda renuntiatio, quae ecclesiae libertati longe favorabilior est, tanto magis erit adprobanda.[1]) Quodsi tamen patrono certa officia intuitu ecclesiae incumbunt, e. gr. obligatio directa (ob incorporationem temporalium illius ecclesiae) concurrendi ad aedificia eccles. reparanda; tunc non suo arbitratu quis juris p. (saltem non cum effectu etiam onera excutiendi) renuntiare potest, eoquod talis cessio alienationem prohibitam rerum eccl. involvat. Hinc episcopi consensus requiritur, qui tamen non poterit consentire in praejudicium ecclesiae.[2]) — Sed praeter cessionem expressam datur etiam tacita quae tunc occurrit, quando patronus consentit ad talem benefici unionem, per quam j. p. per se exspirat, prout procedit in unione quae dicitur per suppressionem, et in ea, quae fit per subjectionem. Similiter si ecclesia patronata convertatur in collegiatam, jus saltem praesentandi cessat.[3]) — b) Ex solo *non usu* haud amittitur j. p., prout antiquiores communiter asseruerunt, eoquod jura generatim exin non cessant, quod in usum non deducuntur, neque canon aliquis de jure p. id statuit. Amittitur vero j. p. vel per *praescriptionem acquisitivam* ex parte tertii, vel *usucapione libertatis* ex parte Ordinarii. Et haec posterior tunc adesse

1. Sine delicto. a. Cessione.

b. Usucapione tertii.

---

[1]) c. un. in VI[to] (III. 19).

[2]) Lege aust. ddo. 3. Sept. 1784 non permittitur renuntiatio patroni eum in finem facta, ut a faciendis sumtibus aedificiorum liberetur.

[3]) Schmalzgr. h. t. n. 260 et 261.

censenda est, quando episcopus praesentationem reapse factam non admittit, et beneficium, patrono infra tempus sibi concessum non reclamante, libere confert. Tunc episcopus infra tempus legitimum, annorum scil. 40 vel 30, prout patronatus est eccles. vel laicus, liberam collationem adversus patronum praescribit, quin tamen etiam caetera jura illius patronatus intereant.[4]) —

c. Interitu ecclesiae vel dotis.

c) *Destructione ecclesiae* totali aut *interitu dotis;* nam his j. p ita amittitur, ut non recuperetur, nisi a patrono ecclesia reaedificetur aut denuo dotetur, sicut dictum est supra. —

d. Interitu subjecti.

d) *Interitu subjecti legitimi,* scil. exstinctione familiae, ad quam adstringitur, vel suppressione collegii eccles. v. gr. capituli, monasterii, cui j. p. competebat. Id de patronatibus personalibus per se intelligitur, eoquod isti non in quemcumque sed in *singularem* duntaxat *successorem* (servatis servandis) transfundi possunt. Ex quo liquet, patronatus personales exstinctorum capitulorum, monasteriorum etc. interiisse, illasque ecclesias liberae collationis episcopalis evasisse. Verumtamen dicimus, reales quoque patronatus simul cum corporibus eccles. suppressis exstinctos esse, et nequaquam ad principes ea bona obtinentes pertransire potuisse, nisi ob expressum summi Pontificis indultum.[5]) Hujusmodi indulto ex antea dictis Augustissimus noster fruitur (Artic. XXV. Concord.)[6]), vi cujus jam illos patronatus ex titulo fundi religionis et studiorum legitime obtinet, quos secluso tali indulto *de jure* nunquam obtinere potuisset.[7]) Sed in posterum cautum est, ne ejusmodi patronatus de novo a civitate acquirantur.[8])

---

[4]) Vid. Schulte System. p. 703; Ginzel K. R. II. p. 151. et Pyrrh. Corrad. Praxis benefic. I. IV. c. 4 n. 21 - 23. qui in hanc rem citat decisiones s. C. C. et Rotae rom. — Ex quibus intelligitur, quatenus §§. 1471, 1484. et 1485. C. A. hic applicari possint.

[5]) Etenim 1mo j. p. reale non ita cum rebus materialibus connectitur, ut in quemcumque possessorem, etiam actu injusto bona eccles. invadentem, transeat. 2do Patronatus monasteriorum etc. etiam reales, sunt ecclesiastici: cum jam j. p. eccles. in laicum mutari nequeat, illud neque in principem, utpote laicum transfundi potest. 3^{tio}. Pius VII. generaliter declaravit, successionem principum acatholicorum in jura p. antiquorum episcoporum et corporum eccles. suppressorum concedi haud posse. Münch: Concordate. tom. II. p. 403. Ex quo sequitur, pro ipsis etiam regnantibus catholicis ejusmodi concessione opus esse.

[6]) Item Rex Bavariae. Artic. XI. Concord. Bavar.

[7]) Ratio est, quia eorum bonorum possessio semper penes ecclesiam permansit. Actenstücke der bischöfl. Versammlung in Wien. 1849. p. 57.

[8]) Litterae: „Ecclesia" artic. 18: „Si forsan eveniat, ut corpo-

2. *Ex delicto.* Crimina, quibus privatio juris p. adnexa est, sunt: Caedes vel mutilatio rectoris vel alterius clerici ecclesiae patronatae a patrono physice vel mediante alio commissa; simoniaca juris p. venditio vel in alios translatio; illicita fructuum beneficii perceptio aut bonorum istius usurpatio[9]); haeresis, schisma, crimen laesae Majestatis, et reliqua crimina, quae inducunt bonorum confiscationem, quibus j. p. accessorie adnexum est.[10]) 2. Ex delicto.

Non ipse quidem patronatus, at illius *exercitium*, sc. jus praesentandi pro casu singulari, cessat, si vel terminus praesentationi praefixus fustra elapsus sit, vel si patronus eccles. indignum praesentaverit. Porro j. p. *suspenditur*, quamdiu patronus excommunicatione majore irretitur, et quamdiu quoddam feudum seu dominium utile penes alium remanet. Amissio juris p. ob crimen a patrono eccles. patratum hunc solum concernit, minime vero etiam ipsius in munere successores. Denique solus delinquens, non vero innocentes compatroni eadem privatione plectuntur.

CAPUT III.

De modis vacandi et amittendi beneficia.

§. 91.

1) Ipso jure. 2) Resignatione.

Praelaturae eccles. necnon inferiora beneficia variis modis amittuntur: tum ipso jure etiam citra beneficiatorum voluntatem, tum ex eorundem voluntate. Et quidem praeter mortem naturalem [1])

---

ratio quaedam eccles. legitime supprimatur, beneficia, ad quae praesentaverat, liberae collationi episcopali reddentur, in quantum id canonum sanctiones praescribunt."

[9]) Conc. Trid. Sess. XXII. de ref. c. 11. ubi usurpatores bonorum eccles. anathemati subjiciuntur et, si iidem patroni fuerint, jure p. privati declarantur. Hinc absurdum esset, credere, in detentores bonorum eccles. j. p. ullum transferri.

[10]) De his vid. Schmalzgr. h. t. n. 261. et 262.

[1]) Mors beneficiati legitime praesumitur, si post ejus discessum a beneficio decennium absque ulla notitia ipsius vitae sit elapsum et

1. *ex juris dispositione* beneficia amittuntur *a. ipso facto* a) si clericus contrahat matrimonium (§. 72. 2) validum aut invalidum, dummodo non sit invalidum ex defectu consensus[2]; b) si solemniter religionem profiteatur; c) si beneficiatus in episcopum sit consecratus; d) si absque dispensatione aliud beneficium incompatibile primi generis (§. 84) cum pacifica et frugifera possessione obtineat; e) si promotus ad beneficium ordinem pro illo necessarium infra terminum praefixum non suscipiat (§. 76); f) si crimen commisit, ob quod privatio beneficii ipso facto incurritur, v. gr. crimen haeresis, schismatis, sodomiae etc. *β. Per sententiam judicis* beneficium amittitur ob crimen, cui talis poena vel immediate *inferenda* decreta est, vel quod depositione aut degradatione plectitur, utpote quae amissionem beneficii per se comprehendunt.[3]

2. Ad actus voluntatis, quibus beneficium vacuum fieri potest, praeprimis pertinet *resignatio* seu renuntiatio quae nihil aliud est, quam ultronea abdicatio beneficii omnisque juris ad illud, ex causa legitima coram superiore illam acceptante legitime facta. Renuntiatio alia est *tacita*, quae ex actu directe contrario retentioni beneficii (n. 1.) per consequentiam colligitur; alia *expressa*, quae verbis aut scriptura juxta formam a jure praescriptam perficitur. — Ut valida sit renuntiatio, sequentia attendenda sunt:

Quis. *a. Quinam resignare possunt?* Resignare possunt omnes, qui facultate resignandi non sunt specialiter destituti, veluti *furiosi* et generatim deliberationis incapaces[4]; *novitii*, nisi duobus mensibus ante professionem[5]; porro resignationes ecclesiarum parochialium juxta stylum Curiae rom. ordinarie non recipiuntur, nisi tribus annis resignans beneficium suum possederit.[6]

Quae beneficia. *b. Quaenam beneficia?* Quaecumque beneficia (imo etiam dignitas Papalis) resignari possunt, nisi specialiter sint excepta,

---

trina citatio frustra adhibita. S. C. C. in Placentina (apud Ginzel II. p. 212).

[2]) s. C. C. in Brixinen. 18. Sept. 1790 (Thesaur. Resol. tom. 59. p. 184).

[3]) Quoad discrimen inter privationem beneficii ipso jure inductam et inferendam per sententiam judicis, vid. infra §. 215. not. 2. — Sanctio in nostro Codice crim. (§. 26. edit. 1852), qua decernitur, ut clerici ob crimen damnati beneficio ipso facto priventur et ad aliud obtinendum inhabiles declarentur, ordinatione Ministerii pro Cultu (7. Aug. 1855) sublata est, ita ut amotio sontis a beneficio episcopo perficienda relinquatur.

[4]) Cfr. c. 5. de renuntiat. (I. 9.)

[5]) Conc. Trid. Sess. XXV. de regular. c. 16.

[6]) Pirhing. Synops. p. 90. — Pecorelli: Instit. jur. can. tom. III. p. 159.

veluti beneficia *litigiosa*, quibus nonnisi in gratiam collitigantis renuntiari potest; beneficia, ad quorum *titulum* quis ordinatus est, nisi alio honestae sustentationis medio substituto [7]; beneficia, quibus aliquis *ipso jure* privatus existit, vel ad quae nullum titulum canonicum habet; cum enim tali nullum jus in beneficio sed sola forsan possessio competat; consequenter etiam ulli juri renuntiare non potest.

c. Cum beneficiis annexa sint munera *publica*, non pro lubitu aut ex causis frivolis aliquis susceptum ab ecclesia beneficium dimittere potest, secus enim bono publico praejudicaret [8]; sed resignatio debet fieri ex causa justa et nobilitati beneficii proportionata. Causae ad episcopatuum resignationem ab Innocentio III. requisitae sunt: „Conscientia criminis, debilitas corporis, defectus scientiae, malitia plebis, grave scandalum irregularitasque personae", et vulgato versiculo exprimuntur: Quibus ex causis.

Debilis, ignarus, male conscius, irregularis,
Quem mala plebs odit, dans scandala cedere possit. [9]

Ad cedendum inferioribus beneficiis eandem fere causae quamvis non eodem gradu exiguntur, prout a. s. Pio V. [10] definitum est.

d. Resignatio debet fieri 1mo *spontanee*, sic, ut tum error tum metus cadens in constantem virum excludatur. 2do *pure et absolute* seu procul ab omni specie simoniae et a prohibitis in jure conditionibus. Cessio conditionata alia absolute vetatur, alia nonnisi cum consensu superioris fieri potest. Omnino vetatur Quomodo

---

[7]) Vid. supra §. 65. not. 13.

[8]) Etiam regulae Juris rom. perspicue docent, munus publicum abdicare nemini fas esse. L. I. de excusat. et vacat. mun. — In primaeva ecclesia vix occurrunt exempla clericorum a suis beneficiis recedentium. Cfr. c. 19. 21. 24. etc. C. 7. qu. 1.

[9]) c. 10 X. (I. 9.), cujus summarium istos duos versiculos continet, quorum argumentum ab Innoc. III. accurate explicatur.

[10]) Constitut. „Quanta ecclesiae" 1. Apr. 1568 §. III. „Episcopi ... eorum duntaxat resignationes recipere et admittere possint, qui aut senio confecti, aut valetudinarii, aut corpore impediti vel vitiati, aut crimini obnoxii, censurisque eccles. irretiti, aut nequeunt aut non debent ecclesiae vel beneficio inservire: seu qui unum aliud vel plura beneficia obtinuerint, vel quos ad aliud contigerit promoveri: religionem quoque ingressuri, vel matrimonium contracturi, si statim postea id reipsa exequantur; denique cum quis ex aliis casibus acciderit, qui in c. 10 de renunt. continentur. Qui etiam ob capitales inimicitias nequeunt vel non audent in loco beneficii residere securi." Bullar. Luxemb. II. p. 270. Cf. Bened. XIV. de syn. dioec. l. 13. c. 16. n. 3.

reservatio accessus, ingressus aut regressus, h. e. si quis beneficium vel solummodo oblatum (e. gr. puero illius incapaci), vel jam collatum per concessionem episcopi literis expressam, vel jam possessum ea conditione resignet, ut suo tempore ad illud accedere, ad istud ingredi ad hoc regredi possit.[11]) Ad resignationem in favorem tertii *ipsius Papae* consensus requiritur[12]), resignatio vero cum reservatione pensionis nonnisi annuente *episcopo* licita est, ita tamen, ut anticipatae solutiones simul et semel faciendae haudquaquam in locum annuae pensionis substitui possint.[12])

Qua forma. *e.* Quaevis resignatio fieri debet in *legitima forma*, nempe in manibus legitimi superioris, sive ejus, ad quem spectat institutio in illud beneficium, atque ut ab eodem post praeviam causae cognitionem infra tempus legitimum (sc. unum mensem) acceptetur. Ante acceptationem res integra manet, et resignatio quolibet momento revocari potest.[14]) In beneficiis juri p. aut electioni subjectis consensus eorum accedere debet, ad quos spectat electio vel praesentatio, si resignatio fiat *in favorem tertii*, quia secus praejudicaretur juri eligentium vel patroni.[15]) Caeterum hodie ex stylo commuui resignatio in scriptis fieri solet, oblata supplicatione, ut eandem superior admittat ob causas in illa expressas. Attamen fieri potest per procuratorem quoque (etiam laicum speciali mandato ad renuntiandum beneficio instructum, in quo exprimitur nomen beneficii, locus, ubi situm est, et reliqua specialia de jure exprimenda.[16]) Ad praecavendas multas fraudes

---

[11]) Conc. Trid. Sess. XXV. de ref. c. 7. cum declarat. s. C. C. edit. cit.

[12]) Bened. XIV. de syn. dioec. l. c. c. 10. n. 14. — Haec resignatio in Germania antehac licita habebatur, sed juri contraria est.

[13]) Accurate loquendo non tam cedens pensionem sibi reservare, quam episcopus eam constituere valet. (De quo cfr. superius dicta §. 76. not. 23.) Pacta circa solutiones anticipatas inita, tanquam labem simoniacam redolentia, a Bened. XIV. („In sublimi" 1741. §. III.) pro nullis et irritis declarantur. Cfr. Acta s. S. V. 178.

[14]) Resignatio in manibus laici adeo non valet, ut resignans tali beneficio spoliandus sit c. 8. X. (I. 9.)

[15]) Miror, quod plures recentiores Auctores indiscriminatim consensum patroni etc. exigant, cum manifestum sit, juri patroni etc. nonnisi tunc praejudicari, ubi resignatio fit in favorem tertii. Schmalzgrueber l. I. tit. 9. n. 7. Caeterum per se intelligitnr, casu, quo j. p. dividitur inter nominantem et praesentantem, utriusque consensum expetendum esse.

[16]) Schmalzgr. l. c. 41—46. Pirhing Synops. h. t. §. IV.

a Greg. XIII. constitutum est, ut omnes beneficiorum resignationes (et permutationes) publicentur, et quidem in ecclesia cathedrali et parochiali, intra cujus limites beneficium resignatum existit.[17] In nostris tamen partibus Bulla Gregoriana usu non est recepta.

f. Effectus resignationis legitimae, a superiore acceptatae et publicatae (si publicatio sit usu recepta) est: 1mo quod beneficium renunciatum fiat vacuum et resignans omne jus, quod in eo habuit tam in spiritualibus quam in temporalibus, amittat, nec locus sit poenitentiae. Quod tamen solum tenet in resignatione absoluta; conditionata enim ante eventum conditionis non convalidatur. 2do Quod resignanti ad idem beneficium non detur regressus, nisi ex novo titulo et nova collatione, quam renuntians acceptare regulariter non prohibetur.[18] 3^tio^ Ad evitandam omnem speciem haereditariae successionis in beneficiis in jure cautum est, ne beneficia resignata consanguineis, affinibus aut familiaribus sive resignantis sive Ordinarii conferantur, etiamsi illi digniores esse videantur.[19] Sed hoc non praescribitur, si beneficium *per obitum* beneficiati vacare contigerit. Per obitum vero vacare etiam tunc censetur beneficium, si beneficiatus, qui constitutus in infirmitate renuntiavit, viginti dies completos (a die praestiti per ipsum resignantem consensus computandos) haud supervixit.[20] Effectus resignationis.

§. 92.

3) Permutatione beneficiorum. 4) Translatione.

1. Permutatio beneficiorum aliud non est, quam reciproca duorum beneficiorum resignatio ex causa permutationis, eum in finem facta, ut quilibet resignans alterius resignantis beneficium obtineat. Licita et valida est, a) si resignantium uterque suum beneficium resignat in manus superioris ordinarii, cui beneficium est subjectum; — b) si deinde Ordinarius beneficia sic resignata 1. Permutatio ejusque conditiones.

---

[17]) Constit. „Humano vix judicio." Bullar. Luxemb. II. p. 502.

[18]) Puta, nisi beneficium cedere auctoritate judicis coactus esset, vel sponte ob crimen commissum ante sententiam resignaverit c. 11. X. (I. 9.)

[19]) Constit. s. Pii V. „Quanta" supra cit. et Const. Bened. XIV. „Ecclesiastica" (tom. II. Bullar. ejusd. n. 10).

[20]) Vid. reg. Cancell. 19. „de viginti", seu „de infirmis resignantibus."

permutando confert ipsis permutantibus. Permutantes equidem possunt inter se tractare et convenire de permutatione facienda; absolute tamen concludere hoc negotium privata auctoritate non possunt, sed conditionate tantum, si placuerit superiori, ita, ut si privata tantum auctoritate permutationem faciant inter se, non solum irrita sit talis permutatio, sed et per sententiam judicis beneficiis suis privari possint. — c) Si permutatio fit ex justa causa et cognita ab Ordinario, sc. in ecclesiae commodum, vel saltem in permutantium utilitatem talem, quae quodammodo vergat in ipsius ecclesiae utilitatem; et si fit requisito consensu eorum, qui jus eligendi vel praesentandi ad beneficinm permutatum habent.[1])

Caeterum in permutationibus ecclesiarum parochialium si adsit magna inaequalitas numeri parochianorum, permutantes examini pro concursu subjiciuntur, quod etiam in illo procedit, qui suum simplex beneficium cum parochiali permutare cogitat.[2]) Hinc vix erit dubium, quin in nostro Imperio permutantes legibus concursum parochialem concernentibus adstringantur.

2. Translatio. Requisita.

2. *Translatio* definitur, quod sit alicujus clerici ab una ecclesia ad aliam superioris auctoritate ex causa utilitatis vel necessitatis facta mutatio. Igitur translatio a) nonnisi ex causa gravi fieri potest, et auctoritate illius superioris eccles., cui beneficium subjicitur. Hinc episcopi et praelati, qui sunt nullius dioecesis, a solo Papa solvi possunt vinculo suae ecclesiae, beneficiatos vero minores transferendi potestas penes Ordinarium est. Episcoporum tamen translatio longe majorem habet difficultatem. Nam quia vinculum, quod intercedit inter episcopum et ecclesiam, cui desponsatus fuit, matrimonio spirituali aequiparatur, tale conjugium nonnisi a summo Pontifice ex plenitudine potestatis potest dissolvi.[3]) Transeuntes propria auctoritate ad aliam ecclesiam, utraque in poenam talis transitus carere debent.[4]) — b) Translatio nonnisi

---

[1]) Vid. lib. III. decretal. tit. 19. de rerum permutatione.

[2]) Ita sentiebat s. C. C. apud Garcias: De beneficiis. II. p. 167. n. 165.

[3]) c. 1. et 2. de translat. episc. X. (I. 7.) Inferiores beneficiati nonnisi in sensu quodam latiori sponsi suarum ecclesiarum dicuntur, ideoque eorum translatio minus ardua est.

[4]) c. 3. C. 7. qu. 1; c. 3. X. (I. 7.) Ad translationem episcopi electi tantum et nondum consecrati haud necessaria existimatur auctoritas Papae. Schmalzgr. h. t. n. 3. — Phillips Lehrbuch p. 185.

cum consensu eorum, quibus jus nominandi, eligendi vel praesentandi ratione talis beneficii competit, sed regulariter etiam illius, qui transferendus est, fieri potest. Quantum ad *episcopos* Papa quidem vinculum cum priori ecclesia ex causa gravi, etiam invito episcopo dissolvere potest: ut vero alteri ecclesiae alligetur, translati consensu opus esse videtur; si vero bonum publicum ecclesiae ejusmodi translationem exigit, translatus consentire tenetur, imo ut ex nolente fiat volens, a Pontifice poenis compelli potest.[5]) Verumtamen „juxta vigentem disciplinam translationes nunc minime fiunt, nisi praevia scientia et consensu episcopi, qui ab una ad aliam ecclesiam est transferendus.[6])" Intuitu *minorum* beneficiorum translatio duplicis generis distinguenda est: *altera*, quae irrogatur per modum poenae et in forma judicii, et *altera*, quae consistit in simplici oeconomica remotione, quae, etiam non subsistente culpa beneficiati, aliquando propter bonum publicum per modum provisionis administrativae decernitur (Vid. infra §. 205. 2. c.).

c) Per translationem prior ecclesia *ipso jure* vacat et quodcumque jus in ejusdem temporalibus aeque ac spiritualibus amittitur, translatus vero alteri ecclesiae jungitur perinde, ac si per alium legitimae provisionis modum illam obtinuisset.[7])

Caeterum tum translatio ad minus beneficium, tum permutatio pinguioris cum tenuiore ab episcopo etiam tanquam poena decerni potest. Sed in hoc casu utraque privationi beneficii propius accedit, de qua cit. §. 205, 2. b. erit sermo.[8])

---

[5]) Schmalzgr. h. t. n. 6.

[6]) Bened. XIV. de syn. dioec. l. 13. c. 16. n. 13.

[7]) Die 14. Dec. 1624. s. C. pro negot. episc., S. D. N. approbante, censuit, ecclesiam, a qua volens transfertur seu quam dimittit episcopus, vacare ab eo tempore, quo idem episcopus, ab illius vinculo solvitur in Consistorio Sanctitatis Suae, etiam ante expeditionem litterarum Apostol. vel adeptam possessionem secundae ecclesiae. Et postquam hujusmodi absolutionis notitiam habuerit episcopus, etiam ex testimonio seu documento Secretarii s. Collegii, illico teneri eum abstinere exercitio ordinariae jurisdictionis, eamque transire in capitulum tanquam sede vacante, et ita posse et debere capitulum statim ea jurisdictione uti, ac vicarium juxta Trident. concilii praescriptum eligere sedemque vacantem publicare. Reiffenstuel l. I. t. 7. §. 2. n. 36.

[8]) Vid. Moy Archiv. tom III. p. 408, ubi casus recentissimus a. s. C. C. decisus refertur.

§. 93.

Observanda vacante beneficio.

1. Jus commune. Beneficiis vacantibus jam pridem duplex sollicitudo impendi solita est, videlicet: ut munera spiritualia, ubi opus esset, interim a vicario peragerentur, porro ut ab oeconomo ad hoc constituto temporalium administratio gereretur. Ad utrumque munus utplurimum unus idemque deputatus est. In specie ad *vacuos episcopatus* finitimi episcopi vel alii ceu *visitatores* vel *commendatores* ablegari consueverunt, qui una cum presbyterio ecclesiae viduatae curam gererent et bonorum dilapidationi caverent.[1]) Successu temporis sede vacante administratio dioecesium ad capitula cathedralia devenit, ut suo loco dicetur. *Praelaturae regularium* vacantes juxta leges, quae specialiter pro regularibus sunt constitutae, administrantur, et quidem regulariter ad Priorem et Conventum administratio spectat.[2]) — Quoad *parochias* Synodus Trident. statuit, ut, quum parochialis ecclesiae vacatio per obitum vel resignationem vel quomodocumque contigerit, debeat episcopus statim, habita notitia vacationis ecclesiae, si opus fuerit, idoneum in ea vicarium, cum congrua ejus (episcopi) arbitrio fructuum portionis assignatione, constituere, qui onera ipsius ecclesiae sustineat, donec ei de rectore provideatur.[3]) Pro vacante *beneficio simplici* proprium vicarium constituere regulariter haud opus est, sed sufficit, ut clericorum aliquis interim ad functiones annexas persolvendas deputetur, eidemque etiam temporalium administratio injungi poterit. — Si vacante beneficio ejusdem jura fiant controversa aut lis aliqua moveatur, pro iisdem tuendis defensor constitui debet.[4]) — Ratione fructuum tempore vacationis obvenientium in jure decretalium statuitur, ut ii ab oeconomis percipiantur atque aut in ecclesiae beneficialis utilitatem expendantur, aut futuris successoribus reserventur.[5]) Ex jure recentiori hi fructus

---

[1]) S. Ambr. epist. 34; s. Gregor. M. l. 16. (c. 16. 19. D. 61). Talis usus in parochialibus quoque beneficiis obtinuit c. 45. C. 12. qu. 2. §. 1.

[2]) Vid. Schöpf K.-R. tom. III. p. 400.

[3]) Conc. Trid. Sess. XXIV. de ref. c. 18.

[4]) Acta I. 522.

[5]) c. 4 X. (I. 31); s. 40. de elect. in VI[do] (I. 6); c. 7. de elect. Clem. (I. 3); c. 9. in VI[to] (I. 16).

pertinent ad cameram apostolicam *de spoliis*, quod tamen in nostris regionibus non deductum est in usum; hinc pro ratione locorum et legum particularium applicantur *vel* in subsidium ecclesiae cathedralis aut beneficialis, *vel* fundis intercalaribus aut emeritorum sacerdotum, *vel* denique ipsi beneficio. [6])

2. Jus particulare.

In terris Austriacis [7]) vacante parochia vel alio beneficio saeculari, episcopus vicarium vel administratorem *(provisorem)* in spiritualibus constituit, qui in regula simul tanquam oeconomus ad administranda temporalia deputatur, etiam a Gubernio nomine fundi religionis adprobandus. Decanus, administratore, ecclesiae vitricis necnon patrono adscitis, perquirere debet, an res in beneficii et ecclesiae inventarium relatae rite conservatae exstent, ejusdemque est, quoad defectus fortasse deprehensos necessaria disponere. Fructus intercalares durante vacatura percipiendi, prout hucusque consuetum fuit, etiam in posterum fundo religionis inferendi sunt, exceptis duntaxat 1mo beneficiis, quae cuidam corporationi, e. gr. capitulo vel monasterio, pleno jure sunt incorporata, quia haec (cum a vicario tantummodo temporalia administrentur, cura habituali penes rectorem collegii relicta) proprie nunquam vacua evadunt; quod expresse etiam cautum est de parochiis ordini Teutonico et Melitensium *pleno jure* unitis, minime vero de unitis non pleno jure et de iis, quae nonnisi patronatui horum ordinum militarium subsunt [8]); et exceptis 2do illis beneficiis, quorum proventus ita tenues sunt, ut expensis pro provisione erogandis deductis, nil remaneat, quod fundo religionis inferatur. Quando fructus intercalares spectant ad fundum religionis, provisor certum salarium ab hoc fundo percipit; quodsi autem fundus religionis jus non habet eos percipiendi, ex integro spectant ad provisorem.

---

[6]) Vi Constitutionum Pii IV., Sixti V., Gregorii XIII. etc. fructus omnium beneficiorum vacantium ad s. Sedem seu ad Rom. cameram spoliorum pertinent, quae per constitutos collectores colligit eosdem fructus, ut erogentur in necessitates missionum pro fidei propagatione. Acta s. S. III. 146. Sed hae leges extra Italiam haud receptae esse videntur. Unde omnia fere pendent a consuetudine et a jure particulari.

[7]) Vid. decreta episcoporum Austr. Viennae a. 1856 congressorum; concil. provinc. Viennense p. 187; Vorschriften über die Verwaltung des Kirchen- und Pfründenvermögens der Dioecese Brixen §. 26 seqq.

[8]) Ordinatio aul. 15. Sept. 1785.

A provisoribus apud nos observanda.

Normae a provisoribus observandae sunt sequentes:

1. Provisoribus salarium 30 fl. M. C. singulis mensibus pro beneficiis, quorum reditus annui summam 500 fl. M. C. attingunt vel superant, et 25 fl. pro tenuioribus constitatum est.[9]) Si quis vero aliunde beneficium tenet, pro alterius beneficii provisione salarium non percipit, sed remunerationem duntaxat petere potest. Caeterum num annui reditus summam 500 fl. exaequent, nec ne, non ex fassione aliqua sed ex ipsis rationibus intercalaribus eruendum est. Hoc salario menstruo provisor sibi ipsemet victum comparare tenetur, aliae vero expensae tempore provisionis necessariae, quae provisoris personam non attingunt, v. gr. pro sartis tectis, pro agrorum cultura, a fundo religionis sunt ferendae, eique in rationibus adscribi possunt.

2. Provisor, tanquam vicarius in spiritualibus, omnibus obligationibus fundatione impositis gratuito, quin regulariter ob labores ad explendum munus suum exantlatos quidquam accipiat, satisfacere tenetur. Lucratur tamen praeter supra dictum salarium non solum Missarum stipendia manualia, sed etiam reditus stolae pro rata temporis ac cetera accidentia et percipit etiam stipendium in dioecesi usitatum pro singulis, quas persolverit, Missis fundatis.[10]) Hoc ultimum tamen tunc solum obtinet, si proventus praebendae sufficiunt ad praestandum stipendium ordinarium, et in quantum sufficiunt. Ex fundo enim religionis haud quaquam suppletur stipendium insufficiens.[11]) Tanquam temporalium administratori ipsi incumbit, res et pecunias illo tempore exigendas accipere, necessarios sumtus impendere, et tam data quam accepta in libro diurno diligenter adnotare. Agrorum parochialium culturam vel ipse procurare vel illos in unum duntaxat annum locare poterit.

3. Qui desiit esse vacantis beneficii provisor, anno canonico elapso, et quidem infra primas quatuor hebdomades, rationes conficere, easque ad gubernium provinciae, ut a summa rationum praefectura examinentur (Provincial-Staatsbuchhaltung) mittere debet. Annus canonicus a certo festo usque ad reditum ejusdem festi, et quidem in nostro provincia a festo s. Gregorii usque ad idem festum sequentis anni computatur.[12]) In rationario a) omnes

---

[9]) Resolut. caesar. 19. Febr. 1854. Haec lex, primo ad triennium valitura, denuo confirmata est.

[10]) Resolut. caesar. 3. Octobr. 1858.

[11]) Ordin. minist. pro cultu d. 10. Julii 1872. Vide Brixn. Dioec.-Bl. 1872. p. 31.

anni canonici tum proventus tum expensae ad amussim consignari debent; reditus autem, deductis expensis remanentes, in tres partes dividuntur, ac pro rata temporis antecessori, successori in beneficio et fundo religionis distribuuntur.[13]) b) Tabellis rationes continentibus documenta necessaria v. gr. apochae, quibus expensae comprobantur, adjici oportet. Requiritur etiam testimonium decani, praetoris auctoritate munitum, quo duratio vacationis distincte exprimitur. Nimirum indicari debet tum dies mortis seu resignationis prioris beneficiati, tum dies, qua successor canonice institutus est. c) Cum rationibus ipsis etiam summa intercalaris fundo relig. obveniens transmitti debet. Quodsi praefectura pro rationibus examinandis destinata defectum aliquem quoad rationes confectas indicaverit, infra 45 dies, aut quod deest, supplendum, aut gratiosa condonatio petenda, aut demum res in judicium adducenda est. Quoad beneficia, quorum reditus omnes in pecunia enumerata consistunt, rationes intercalares conficere supervacaneum est, quia pars fundo relig. obveniens aliunde facile eruitur. Idem dicendum de beneficiis, quae supplementum congruae ex fundo relig. percipiunt, quia in tali casu annui reditus summam salarii provisori obvenientis vix superabunt.

---

[12]) Terminum anni canon. ad evitandam confusionem diligenter observari oportet. Quia tamen haud raro contingit, ut antecessor ultimus ad normam alterius termini cum suo praedecessore rationes confecerit; idcirco, ne ille ultimus possessor vel ejus haeredes detrimentum capiant, re ad Ordinariatum delata, ipsi et successori in dioecesi Brixin. permittitur, ut amica et aequa compositione inter se conveniant. Vorschriften für die Dioec. Brixen. §. 30.

[13]) In provincia Tirolensi inter expensas a participantibus pro rata ferendas provisor has collocare potest: 1mo pro alimentatione cujuslibet sacerdotis subsidiarii annuatim 200 fl. M. C. 2do pro famulis singulis, quotquot bonis parochialibus administrandis necessarii sunt, hucusque nonnisi summa 72 fl. M. C. ex lege ratiociniis inferri potuit. Famulitium personae provisoris necessarium ipse sustentare debet. 3^tio^ Inter expensas etiam alumnaticum beneficio vacanti impositum referri potest. Item 1 fl. pro singulis personis, ubi moris est, in festis patroni vel aliis solemnioribus hospites ad mensam invitare. — Vide Brixin. Dioec.-Bl. 1857 p. 44. seq., ubi specimen rationarii intercalaris exhibetur.

SECTIO IV.

De magistratuum ecclesiasticorum gradatione hierarchica.

§. 94.

Materiae conspectus.

Hactenus de statu ecclesiastico, prorsus abstrahendo ab omni discrimine hierarchico, disseruimus. Jam vero ad diversos gradus devolvimur, in quibus magistratus ecclesiastici sunt distributi, nec non ad diversa jura et praerogativas, quae sunt in singulis gradibus. In hoc igatur tractatu exponetur, per *quas personas hierarchicas* ecclesia regatur et administretur, quaeque jura et officia iis inhaereant. Scilicet universa ecclesia regitur per summum Pontificem, unaquaeque dioecesis per episcopum, provincia per Metropolitam etc. Omnes isti praesunt tum tanquam singuli, tum collecti in conciliis. Item omnes pro exercenda sua potestate, nec non pro expediendis negotiis ecclesiasticis suos habent adjutores et vicarios, qui pariter vel tanquam *singuli*, vel *collegialiter* servitia sua praestant. Tanquam *singuli* iidem aut in loco residentiae aut in partibus remotis inserviunt. Nimirum Papa Romae varios adjutores habet, in locis autem remotis utitur legatis et nuntiis, episcopus vero tum penes sedem suam, tum etiam foris per tractum suae dioecesis vicarios in subsidium curae sibi adsciscit. *Collegialiter;* praesulibus enim praesto sunt *collegia stabilia* et *ordinaria*, quorum opera et consilio in administranda ecclesia juvantur. Et haec collegia in ipsa sede rectoris perpetuo adsunt pro terminandis negotiis ecclesiasticis. Etenim summo Pontifici collegium Cardinalium et congregationes Romanae subsidio sunt; Metropolitis et episcopis inserviunt capitula sive metropolitana, sive cathedralia. — Igitur in hac sectione satis late diffusa tractabimus de singulis hierarchis, de ipsorum adjutoribus, de collegiis in eorum juvamen adjunctis, denique de extraordinariis praesulum consessibus, qui sub nomine conciliorum pro locorum et temporum exigentia haberi solent.

Ex dictis clarescit, quod in ecclesiae constitutione duplex unitas manifestatur: una *monarchica* seu *centralis*, quae ex centro

ad peripheriam tendit, altera *collegialis*, quae ex peripheria ad centrum redit, quaeque ex conspiratione ac ex cooperatione singulorum resultat.

CAPUT I.

De Romano Pontifice ejusque adjutoribus.

§. 95.

De juribus summi Pontificis in genere.

1. Par est, ut a supremo ecclesiae pastore, nempe a Papa, ordiamur, qui pater patrum, episcopus episcoporum, ordinarius ordinariorum recte dicitur.[1]) Imprimis quaestio se objicit: juxta quaenam principia mensura jurium papalium determinari debeat? Responsio erit: ut amplitudo jurium papalium definiatur, haec tria respici oportet: a) naturam, b) finem primatus, c) jus quod dicitur historicum. Itaque *a*) *Naturam* et *indolem* primatus quod attinet, alibi jam dictum est[2]), potestatem supremam, universalem et immediatam in b. Petro institutam esse, et ad ejus successores transiisse. Idcirco sedi Apostolicae tales ac tantae praerogativae adjudicari debent, quae huic *supremae* et *plenae* potestati respondent, et proin quaevis limitatio, quae ideae sic propositae adversatur, excludenda est. — *b*) *Finis* primatus est conservatio unitatis internae et externae, ideoque ipsius ecclesiae[3]), videlicet: ut cultus Deo praestetur, quem sibi maxime placere revelavit, ut remotis peccatis et scissionibus itemque periculis peccatorum, haeresum et schismatum, ad omnem sanctitatem demumque ad metam perennis beatitatis fideles perducantur. Consequenter ea

---

[1]) De unitate Romana a Clem. Schrader S. J. Friburgi Brisg. 1862. Vindob. 1866.

[2]) Vid. supra §. 22. 3. et §. 25. c.

[3]) Vid. Breve dogmaticum Pii VI. „Super soliditate“: In hoc apostolicae cathedrae principatu firmum voluit Christus constrictumque teneri unitatis vinculum, quo ecclesia, per universum mundum propaganda, ex membris quantumvis dissitis mutua omnium in uno capite consociatione in unam corporis compagem coalesceret fieretque adeo, ut hujus vis potestatis non tantum ad primae Sedis amplitudinem, sed et maxime ad corporis totius integritatem incolumitatemque valeret. Cfr. Card. Soglia Instit. juris publ. II. p. 56.

omnia jura, quae ad hunc finem assequendum proficua aut omnino necessaria videntur, Pontifici Rom. adjudicari convenit. *c) Jus historicum* est complexus omnium jurium, quae *cursu temporis* ad Sedem apostolicam sunt devoluta, per eamque in exitum perducta. Siquidem primatus, quemadmodum ipsa ecclesia, grano sinapis comparari potest, *quod minimum est omnibus seminibus, cum autem creverit, majus est omnibus oleribus et fit arbor.*[4]) Quapropter, licet modus exercendi potestatem pontificiam pro temporum diversitate variabat, jus tamen primatui intrinsecum idem semper fuit, utpote ipsi congenitum a primordio suae institutionis. In hoc sensu omnia jura pontificia, quia labentibus saeculis non tam accreverunt ab extrinseco, quam a nativa ejus indole processerunt, *essentialia* sunt, ideoque prorsus rejicienda est illa partitio, qua jura Pontificis *essentialia* et *certa* secernuntur ab *accidentalibus* et *adventitiis*, a Febronianis subdola mente eoque consilio excogitata, ut episcopi jura mere accidentalia sibi reassumerent, a Curia Romana contra jus fasque ipsis erepta. Perperam enim garriunt de juribus *adventitiis*, quippe cum nullum jus novum et adventitium accedere ad eos potuit, qui ratione Primatus plenitudinem potestatis habebant, ac propterea jure merito confixa est sententia: „posse episcopum et debere in originaria sua jura regredi, quotiescumque exigit majus bonum suae ecclesiae" — tanquam inducens in schisma et subversionem hierarchici regiminis.[5])

Limites usui potestatis papalis positi:

2) At vero, utut illimitatum est *jus* summi Pontificis et nulli in terris judici obnoxium, non tamen ejus potestas nullis terminis constringitur. Sunt vero sequentes limites potestati Pontificiae positi:

Finis Primatus.

a. Eadem ex *fine*, cui famulari debet, mensuram modumque capit. Nimirum salus ecclesiae est supremus canon, cui usus cujusvis potestatis eccles., ac etiam pontificiae, adstrictus sit oportet. Eodem pertinet, quod Paulus potestatem sibi affirmat datam *in aedificationem* et *non in destructionem.*[6])

Spiritus mansuetudinis.

b. Modus positus est illo spiritu mansuetudinis et moderationis, qui ex aperta voluntate Christi cum regimine eccles. et in specie cum primatu connexus est, prout illa tria verba: „Pasce oves meas" luculenter declarant.

---

4) Math. 13, 32.
5) „Auctorem fidei", propos. 8. ap. Denzinger p. 388. ed. 1.
6) II. Cor. 10, 8. et 13, 10.

c. Modum ponunt *canones* ecclesiae rite conditi, et consuetudines legitime inductae. In legibus etiam disciplinae nonnulla sunt, quae sine ingenti offensione bonorum omnium, sine gravi diminutione cultus divini ac perturbatione ordinis immutari et dissolvi non possunt. Idcirco Pontifex non tam vi canonum, quam naturali jure prohibetur suam adhibere potestatem ad ea mutanda vel solvenda; quin potius in suis decisionibus a sanctionibus canonicis pendet. Leges ecclesiae.

d. Limes usui potestatis pontificiae positus est juribus ex divina institutione in episcopos collatis. Etenim episcoporum potestas, ne evadat otiosa aut inefficax, a Papa non potest ultra coërceri, quam bonum ecclesiae poscit, nec immodicis exhauriri reservationibus. Jura episcopolia

e. Denique Pontifex in executione supremae suae jurisdictionis indigentiis temporum, indole nationum necnon concordatis inter ipsum et summos principes initis constringitur. Quaedam alia.

3) Cum Papa supremo in ecclesia magisterio, ministerio et imperio potiatur, jura ipsi competentia necessario ad unam vel alteram ex hisce tribus potestatibus referuntur. Loquemur ergo successive de juribus Pontificis respectu magisterii, ministerii et imperii. Jura tamen ultimae classis majoris amplitudinis esse quam ea, quae ad magisterium aut ad ministerium pertinent, ex obvio adspectu clarescet. Partitio jurium papalium.

§. 96.

I. Jura summi Pontificis respectu magisterii.

Quia Romano Pontifex juxta concilium Florentinum est totius ecclesiae caput, Christianorum pater et *doctor*, ideo doctrinam Christi auctoritate infallibili definire, ejusdem propagationi providere, denique falsas doctrinas propulsare, ad sacratissima Sedis apostolicae jura nunquam non pertinebat.

1. Inprimis summus Pontifex in fidei morumque doctrinis definiendis *ex cathedra* loquens infallibilis est. Ita declaravit et definivit concilium Vaticanum in Sess. IV. cap. IV. dicens: „Docemus et revelatum dogma esse definimus, Rom. Pontificem, cum ex cathedra loquitur, id est, cum omnium christianorum pastoris et doctoris munere fungens, pro suprema sua apostolica auctoritate doctrinam de fide vel moribus ab universa ecclesia tenendam definit, per assistentiam divinam ipsi in beato Petro promissam, ea infallibilitae pollere, qua divinus redemtor ecclesiam suam in Fidem definit.

definienda doctrina de fide vel moribus instructam esse voluit, ideoque ejusdem Romani Pontificis definitiones ex sese, non autem ex consensu ecclesiae irreformabiles esse."

„Si quis autem huic nostrae definitioni contradicere, quod Deus avertat, praesumpserit, anath. sit."

Et haec quidem de infallibilitate Pontificis doctrina, non est *nova*, quippe cum Patres Vaticani eam, „traditioni a fidei christianae exordio perceptae fideliter inhaerendo", omnibus credendam proponant. „Neque enim", ajunt, „Petri successoribus Spiritus sanctus promissus est, ut eo revelante novam doctrinam patefacerent, sed eo assistente traditam per apostolos revelationem seu fidei depositum sancte custodirent et fideliter exponerent." [1]) Neque verum est hanc definitionem ipsi reipublicae et societati civili grave *periculum* creare; nam sicut per eam nihil immutatur in relationibus capitis ecclesiae cum corpore docente, sic nihil prorsus immutatur in relationibus ecclesiae cum politica potestate.[2]). Quantopere denique isthaec definitio *tempori* conveniens evaserit, ex aevi nostri circumstantiis facile eruitur. Diminutis siquidem paulatim veritatibus christianis, sensuque catholico in plurimorum animis attenuato, plane necessarium erat, ut

---

[1]) Conc. Vatic. l. c. sub voce „Huic pastorali". Infallibilitas Papae probatur ex s. Scriptura, ex conciliis, ex Patribus, ex theologorum consensu, ex ipsorum Pontificum actis et factis. Praeter antiquiores: Mamachium, Ballerinium, Antifebronium etc., qui testimonia pro Pontificis inerrantia congesserunt, vid. Hergenröther: Kathol. Kirche u. christl. Staat p. 927—984; Hettinger: Die kirchl. Vollgewalt des apost. Stuhles. Freiburg. 1873. p. 104. seq. — Neoprotestantes profitentur quidem (quod ab initio saltem asseverabant), scripturam et traditionem fontes esse divinae revelationis. Jam vero vivens ecclesiae magisterium declaravit, inerrantiam R. Pontificis contineri in scriptura et traditione; annon igitur haec ipsa declaratio et dogmatis definitio haberi debet per se sufficiens, imo certissima demonstratio, doctrinam definitam contineri in fontibus revelationis? Et si magisterium ecclesiae non audiunt, annon fallibilem suam scientiam attollunt supra auctoritatem magisterii divinitus ordinati? Literae Pii IX. ad episcopos German. 28. Oct. 1870 — Pars theologorum longe major jam ante concilii Vaticani celebrationem Papae infallibilitatem propugnavit. Quod etiam obtinet de theologis Germaniae. Conf. Rump: Die Unfehlbarkeit des Papstes und die Stellung der in Deutschland verbreiteten theolog. Lehrbücher zu dieser Lehre. 1870.

[2]) Cfr. cit. lit. Pii IX., nec non ejusdem literas breves ad episcopos Helvetiae d. 27. Nov. 1871.

ecclesiae fides quoad primatum solemniter definiretur, ac praeterea principium catholicismi, quod est „arx auctoritatis“ [3]) de novo firmaretur.[4])

Cum jure definiendi, quid credendum damnandumque sit, etiam jus cohaeret pravorum librorum lectionis intercidendae. Et sane ex universo orbe catholico ad Romanos Pontifices jam antiquitus mittebantur libri, de quibus aliqua suspicio suberat, ut qui ipsorum judicio probati essent, reciperentur, qui vero improbati, ab omnium manibus eriperentur. [5]) Censura librorum.

2. *Propagationem fidei* quod attinet, Pontifici incumbit, praeesse missionibus earumque summam directionem gerere. Ejus rei multiplex est ratio. Inprimis nemo melius, quam Papa, qui in sublimi specula constitutus est, nosse potest, quaenam nationes laetissimam spem praebeant recipiendi Evangelium. Accedit, quod ecclesia Romana totius fere Occidentis est matrix et fidei propagatrix. Siquidem omnes pene Italiae, Galliae, Hispaniae ecclesiae a Sede apost. fundatae sunt, ipsique Pontifices praecones Evangelii ad gentes infideles destinarunt [6]), qui vel nomen Christi ante incognitum per eas circumferebant, vel religionem jam silvescentem diligenter excolebant. Similiter medio aevo a Sede rom. missionarii in Asiam et Africam sunt ablegati, et pacta ea de re cum principibus ethnicis inita. [7]) Cum deinde America detecta immensae messis spem praeberet, Romae congregatio de propaganda fide instituta eique collegium peculiare adjunctum est, in quo novi semper verae religionis propagatores excoluntur. (§. 106.) Fidem propagat.

---

[3]) Augustin. Ep. 118. cap. 9.

[4]) Hettinger l. c. p. 185. seq.

[5]) E. g. Dionysius Alexandr. ad Dionys. Papam 4 libros misit, ut nosceret, an recte de Trinitate scripsisset. S. Augustinus libros 4 contra duas Pelagionorum litteras ad Bonifacium Pontificem misit, significans, sese ea scripta mittere „non tam discenda quam examinanda, et ubi forsitan aliquid displicuerit emendanda.“ Libri Origenis ad Pontianum Pontif., libri Pelagii ad Innocentium I., libri Priscillianistarum ad Leonem M. missi fuerunt, eorumque judicio condemnati. Soglia l. c. p. 74.

[6]) Sic s. Patritius in Hiberniam a. s. Coelestino (432), s. Augustinus a Gregorio M. in Angliam, s. Bonifacius a Gregorio II. in Germaniam missi sunt.

[7]) Histor. polit. Blätter. Jahrg. 1855. 56. et deinceps.

3. De summi Pontificis interventu in fundandis et dirigendis studiis generalibus alibi dicetur.[8])

§. 97.

II. Jura Pontificis respectu s. ministerii.

Summus Pontifex pro ampliore non quidem ordine sed *jurisdictione*, qua episcopis antecellit, relate ad s. ministerium ejusque exercendi modum diversa habet jura, quae eo tendunt, ut ubique dignus Deo cultus exhibeatur, unitas in ritibus omni meliori modo servetur, si quae vero exceptiones desiderentur, diversitas non officiat unitati eaque nonnisi s. Sedis auctoritate inducatur. Ideo inviolabiliter principium tenendum est: Ea omnia, quae cultum Dei publicum et ritus respiciunt, a solo summo Pontifice constitui oportere; ad episcopos vero pertinere, ut in sua quisque dioecesi decreta a s. Rit. Congregatione emanata executioni demandet dubiaque desuper exorta ad eandem s. Congregationem deferat[1]), nisi ex manifestis et specialibus rationibus Pontificis consensus pro aliquo actu transeunte praesumi possit.[2]) In specie ad rom. Pontificem spectat:

Quoad liturgiam.

1. *Jus ordinandi liturgiam ss. Missae et divinum officium.* Solius Papae est, praescribere Missale et breviarium, novas Missas, nova item Sanctorum officia adprobare, aut alias liturgias praeter Romanam permittere. Sic Graecis cum ecclesia Rom. unitis propria uti liturgia concessum est, ea tamen lege, ne presbyteri graeci latino more, et latini graeco ritu Missas et alia di-

---

[8]) In Sectione V. hujus libri. — Quodsi per decursum nonnulla Papae jura solummodo indicantur, non exponuntur, id ea de causa factum esse intelligat lector benevolus, quia eadem accuratius pertractandi alibi opportunior occasio praebebitur.

[1]) „An praelati, archiepiscopi et episcopi possunt esse judices ad declaranda dubia super s. ritibus et ceremoniis?“ S. R. C. respondit negative in Visen. die 11. Junii 1605. „Ordinarius loci stricte tenetur opportunis remediis providere, ut rubricae et s. R. Congregationis decreta rite serventur; si quid dubii occurrat, recurrendum ad eandem s. Congreg. pro declaratione.“ In una dubiorum 17. Sept. 1822. Bangen: Die röm. Curie p. 206.

[2]) Rationes, ex quibus episcopus tanquam sedis apostol. delegatus suo arbitratu quidpiam circa hanc rem statuere potest, sunt: urgens necessitas, difficultas adeundi s. Sedem, frequentia ejusmodi casuum. Bangen l. c.

vina officia celebrent.[3]) Reliquis item Orientalibus catholicis ritus suos deserere nequaquam fas esse, edixerunt summi Pontifices.[4]) In Occidente liturgia Ambrosiana[5]) et Mozarabica[6]) (in quibusdam Hispaniae ecclesiis usitata) a liturgia Romana divergunt et auctoritate Pontificis communitae sunt, quibus liturgia slavo-latina accenseri debet, cujus usus ecclesiis nationis Illyricae permittitur.[7]) Quoad reliquas quoque precandi formulas in cultu publico adhibendas, ut unitati consulatur, certas sanctiones statuere potest rom. Pontifex.[8])

3. *Jus administrationem Sacramentorum propius definiendi.* Licet forma et materia *substantialis*, quae a Christo ipso constituta est, ab ecclesia nequeat immutari, imo et ritus, qui ab Apostolis profecti dignoscuntur[9]), diligenter custodiri debeant; tamen aliae praeterea ceremoniae Sacramentis adjungi possunt, ut eorum sanctitas altius hominum animis imprimatur. Et hujusmodi ritus constituendi et immutandi potestas nonnisi penes summ. Pontificem est[10]), qui solus libros de ritibus tractantes, inprimis Pontificale, Rituale et Ceremoniale, praescribere et, prout opus fuerit Quoad Sacramenta.

---

[3]) Pii V. Constit. „Providentia" 20. Aug. 1560. Bullar. edit. Luxemb. tom. II. p. 205.

[4]) Bened. XIV. „Etsi pastoralis" et „Demandatum coelitus." Bullar. rom. e. c. tom. XVI. p 94. et 166. — Pii IX. Allocutio 19. Dec. 1853. — Tolerat vero ecclesia diversitatem rituum, a) quia in una fide nihil officit s. ecclesiae consuetudo diversa, ait Gregor. M. l. 1. ep. 43. ad Leandr. b) quia haec discors concordia in liturgiis manifestum facit, ordinem s. sacrificii ab Apostolis traditum esse et in omnem terram diffusum. Conc. Tid. sess. 22. cap. 8; Ang. Mai Script. vett. nova coll. praef. t. X. p. VI.; Schrader l. c. II. p. 114.

[5]) Andreucci: Hierarchia eccles. tom. II. dissert. III. de ritu Ambrosiano.

[6]) Devoti instit. tom. II. p. 106.

[7]) Bened. XIV. Const. „Ex pastorali." 17. Aug. 1754.

[8]) Sic s. R. C. repetitis vicibus immoderatae licentiae in novis litaniis introducendis occurendum esse censuit. In Acheruntina 8. Febr. 1631 desuper decisum est: „Non posse in ecclesiis recitari alias litanias, quam impressas in Breviario rom." Bangen l. c. p. 206.

[9]) Inter hosce ritus e. gr. recensetur, quod signum Crucis in omnium administratione Sacramentorum adhibetur. Devoti tom. II. p. 24. S. August. tract. 118. in Joann.

[10]) Conc. Trid. Sess. VII. can. 13.

emendare et reformare valet.[11]) Si quae provinciae vel dioeceses proprio utantur Rituali, illud summae Sedis auctoritate adprobatum sit, necesse est. Eadem potestas, qua Pontifex Sacramentorum administrationem moderatur, citra omnem controversiam etiam relate ad *Sacramentalia* ipsi competit.

Quoad dies festos.

3. *Jus instituendi et abolendi dies festos.* Inter dies festos aliqui sunt, qui ab ipsa apostolica aetate originem repetunt, nonnulli vero subsequentibus temporibus Pontificum potissimum auctoritate sunt inducti, qui consequenter eosdem abrogandi potestate pollent. Recenti hac aetate, prout omnibus cognitum est, Sedes apostol. principum precibus pro reductione festorum in ipsorum territoriis supplicantium haud semel obsecundavit. Sic (ut alia taceam) plures dies festi per tractum nostri Imperii regnante Maria Theresia per Benedictum XIV. et deinceps per Clementem XIV. sunt sublati. Ille aliud non concesserat, quam ut hisce diebus opera servilia licite fierent; at hic praeterea fideles ab auditione Missae absolvit simulque jejunia vigiliarum ad quartas et sextas ferias Adventus transtulit. In Galliis item (1802) nec non in regno Sardiniae (1853) dies festi ad minorem numerum reducebantur. Suppressio isthaec nonnisi favore plebis christianae concessa est, quatenus nempe hisce diebus ablata est obligatio vacandi ab operibus servilibus et audiendi Sacrum, minime vero ullam innovationem inducit circa functiones divinorum officiorum. Quare in ecclesiastica ratione loquendi dies festi appellantur et sunt.[12])

Quoad beatificationem et canonisat.

4. *Jus beatificandi et canonizandi.* Sanctis ecclesiae martyribus primum in locis suae passionis consentiente episcopo et communibus fidelium suffragiis cultum religiosum exhibitum esse, qui succesive ad universalem ecclesiam ampliatus fuit, ex eorum actis omnibus constat. Eadem veneratio postmodum non solis martyribus sed aliis quoque impertita est, qui heroicis virtutibus conspicui ex hac vita migraverant. Verum ad praecavendos abusus jam pridem s. Sedes suas partes contulit; quin et ultro ejusdem auctoritas hunc in finem requisita est.[13]) Nimirum, ait

---

[11]) Sixtus V. in bulla „Immensa" e. c. tom. II. q. 669. et Bened. XIV. (qui dictos libros nova recensione edidit) in litteris „Quam ardenti" 25. Mart. 1752.

[12]) S. R. C. 23. Maj. 1798; Encycl. Pii IX. 3. Maj. 1858; C. C. 21. Mart. 1863. Acta I. 600.

[13]) Sic acta S. Vigilii episcopi Tridentini, a. 399 martyrio coronati, adprobationis causa Romam transmissa fuisse, refert Bened. XIV.

Gonzalez, *canonisatio nunquam licuit episcopis, beatificatio vero primis ecclesiae saeculis ab illis fiebat. Cum* enim (prouit idem doctor argumentatur) *Sanctus canonizatus proponatur ab omnibus fidelibus colendus, et nemo nisi Pontifex praesit cunctis fidelibus, tantum Pontifex potest Sanctos canonizare.* Prima vero canonizatio, cujus acta adhucdum exstant, erat s. Udalrici, episcopi Augustani, a Joanne XV. (993) celebrata; praefatum vero jus Sedi apostolicae reservatum esse, Alexander III. diserte enuntiavit.[14]) — Juxta vigentem ecclesiae disciplinam quatuor eorum numerantur gradus, qui excellentioris sanctitatis splendore fulgentes ad alteram vitam sunt translati: Servi Dei, Venerabiles, Beati et Sancti. *Servi Dei* dicuntur, qui cum publica sanctitatis fama obierunt. Illi autem, quorum sanctitatis existimatio judiciali ratione comprobata est, vocantur *Venerabiles. Beati*, quorum cultus in certa provincia, dioecesi, vel familia religiosa permittitur. *Sancti* denique dicuntur, quorum veneratio supremo Sedis apostol. judicio pro universali ecclesia, non solummodo conceditur, sed decernitur et definitur.[15])

Ut quis Beatorum vel Sanctorum catalogo adscribatur, processum solemnem et prolixum confici oportet, ex quo plenissime constet: a) Fidelem, de quo agitur, in communi sanctitatis fama obiisse, ita tamen, ut eidem cultus *publicus* ecclesiasticus (nisi iste sit immemorialis vel per indultum Apostolicum) non sit exhibitus[16]); secus introductioni causae non foret locus. Indicia vero

---

in opere classico: „De servorum Dei beatificatione et Beatorum canonisatione libri IV."

[14]) c. 1. de reliquiis et venerat. Sanctorum. (III. 45): „Etiamsi per eum miracula fierent, non liceret vobis illum pro sancto absque auctoritate Romanae ecclesiae publice venerari" (1170). Cf. Urban. VIII. „Coelestis Hierusalem." Bullar. tom. V. p. 261. — Pariter circa venerationem Reliquiarum ab Innocentio III. decretum est: „Reliquias de novo inventas publice venerari nemo praesumat, nisi prius auctoritate Rom. Pontificis fuerint adprobatae." Tit. cit. c. 2. — De reliquiis s. Cfr. Acta II. 715.

[15]) Tam per beatificationem, quam per canonisationem fidelis defunctus in gloria esse cognoscitur. Sed effectus prioris est cultus localis in forma indultiva, posterioris vero: cultus universalis in forma declarativa. Cfr. Acta s. S. V. 64. 436.

[16]) Urbanus VIII. in cit. Constit. prohibuit, ne cui, licet in fama sanctitatis defuncto, antequam fuerit beatificatus, signa cultus publici exhibeantur, sc. ne imagines talium cum radiis et diademate in signum gloriae pingantur, neve hujusmodi imagines in ecclesiis et oratoriis sive publicis sive privatis ponantur; item ne ad

cultus *privati* minime officiunt. b) Eundem actus virtutum theologicarum et moralium heroicos et in gradu excellentissimo exhibuisse. c) Ad illius invocationem saltem duo miracula omni exceptione majora a Deo esse patrata.[17]) Ad probationem miraculorum etiam medici et rerum physicarum periti in consilium adhibentur. Post beatificationem decretam ad canonisationem procedi non potest, nisi percrebrescente et continuante fama sanctitatis, devotione, cultu populorum, et superventu novorum miraculorum, saltem duorum.[18])

Quoad oratoria privata. 5. Jus concedendi erectionem *oratorii privati* eum in finem, ut inibi Missa celebretur. Hanc potestatem episcopis a Tridentino ablatam fuisse[19]), plures s. C. C. decisiones declararunt, eamque solis Rom. Pontificibus reservatam esse, ex pluribus eorum constitutionibus[20]) manifeste apparet. Neque ulla ratione prodesse potest contraria quaecumque observantia vel consuetudo; id quod hodie a. s. C. C. constanter tenetur[21]) et a totius Orbis episcopis observatur, qui ne pro actu quidem mere transeunte ejusmodi licentias concedere se posse existimant.

---

eorum sepulchrum imagines, luminaria aut alia venerationis signa oculis exhibeantur. Licet autem hujusmodi signa in grati animi contestationem in sacristia aut alio loco privato asservari. Bangen l. c. p. 229.

[17]) Gregor. IX. in canonis. S. Antonii Patavini (Constit. „Cum dicat Dominus" Bullar. tom. I. §. 3): „Ut aliquis", inquit, „sanctus habeatur apud homines in ecclesia militante, duo sunt necessaria: virtus morum et veritas signorum . . . cum merita sancta praecedunt miracula, certum praebent judicium sanctitatis, ut nos ad illius venerationem inducant, quem Deus ex meritis praecedentibus et signis subsequentibus exhibet venerandum."

[18]) Vid. (praeter laud. opus Benedicti XIV.) Schmalzgr. lib. III. tit. 45, Matthaeucci: Officialis curiae eccles. Venet. 1744. cap. 47. p. 359; Bangen l. c. p. 208. Acta II. 477. III. 264. 269.

[19]) Sess. XXII. de observ. et. evit. in celebr. Missae.

[20]) Paul. V. (1615); Clem. XI. (1703); Bened. XIV. (1751 „Magno animi nostri.")

[21]) S. C. C. in Monasterien. 23. Jan. 1847. ap. Bangen l. c. p. 519. Sed in alia Monasterien. (5. Apr. 1851) ita habetur: „Quoad loca pia et religiosas domos vel pro spiritualibus exercitiis erectas cum approbatione Ordinarii, vel publica sine ea approbatione, episcopum non indigere facultatibus pro concedenda licentia Sacrum in iis peragendi." Ibid. Cf. Moy: Archiv. tom. III. p. 501 seqq. Caetera de oratoriis vide infra §. 199.

§. 98.

III. Jura Pontificis respectu s. imperii. I. Jus supremae inspectionis.

Inter jura, quae s. imperium respiciunt, primum omnium est jus *inspectionis*. — Cum nimirum summus Pontifex suae sollicitudinis et vigilantiae curam haud valeat personaliter in qualibet mundi parte exercere, certa media eidem suppetant necesse est, ut de omnibus illis rebus certior reddatur, quas ad animarum salutem procurandam necessario eundem rescire oportet. Quod duplici ratione fieri potest: vel destinando legatos ad diversas provincias et regna, qui eum de rebus gravioribus certiorem faciant, vel relationes capiendo ab episcopis in diversis regionibus constitutis. Heic de posteriore duntaxat medio, scil. de *jure relationum*, dicendum est. Duplex ratio inspiciendi.

Jus relationum Sedi apostol. competere, omnis retro agnovit antiquitas. Siquidem res gravioris momenti nunquam non deferri consueverant ad summ. Pontificem, sic, ut s. Cyrillus causam Nestorii deferens ad P. Coelestinum scribere merito potuerit: „Longa ecclesiarum consuetudo suadet, ut ejusmodi res cum Sanctitate tua communicentur.“ [1]) Consequente aetate cunctis Ordinariis certa et definita obligatio imposita est, ejusmodi relationes de statu suae cujusque dioecesis faciendi. Nimirum Sixtus V.[2]) et postmodum Bened XIV.[3]) episcopis praeceperunt, ut statis temporibus limina (basilicas) Apostolorum visitarent ipsumque Pontificem adirent, et hac occassione de statu ecclesiarum suarum scripto referrent. Igitur omnes Ordinarii, quacumque dignitate fulgentes, ac etiam praelati jurisdictionem quasi-episcopalem habentes, pro majori aut minori ab Urbe distantia quovis *tertio*, *quarto*, *quinto*, quidam vero *decimo*[4]) anno ad hoc Jus relationes recipiendi

---

[1]) Apud Constant col. 1086. Devoti Instit. I. p. 158. et t. III. p. 59. Soglia l. c. p. 147.

[2]) Constit. „Rom. Pontifex.“ 20. Dec. 1585. Bullar. tom. II. p. 551.

[3]) Constit. „Quod sancta.“ 23. Nov. 1740.

[4]) Triennium constitutum est pro episcopis Italiae et insularum adjacentium, Dalmatiae et Graeciae; quadriennium pro episcopis Galliae, Germaniae, Hispaniae, Portugalliae, Belgii, Bohemiae, Hungariae, Angliae, Scotiae et Hiberniae; quinquennium pro ceteris episcopis Europae, Africae septentrionalis, et insularum

debitum visitationis et relationis adstringuntur.[5]) Id se facturos, juramento illo pollicentur, quo in sui muneris ingressu sese erga Pontificem obstringunt (§. 74. 2). Quodsi ipsimet Ordinarii legitimo impedimento detenti personaliter comparere non possunt, dictum officium per certum nuntium in dignitate eccles. constitutum, ad id speciale mandatum habentem, adimplere tenentur. Caeterum relatio ad certa quaedam et definita capita excurrere et statum dioecesis tum materialem tum formalem accurate exhibere debet.[6])

§. 99.

2. Jura cum potestate Pontificis legislativa cohaerentia.

Jus 1. Leges ferendi.

1. Jus *ferendi leges* universam ecclesiam obligantes adeo naturae regiminis monarchici et indoli Primatus insitum est, ut illud argumentis fulcire prorsus supervacaneum foret.[1]) Porro cum jure legis condendi cohaeret

2. Canones urgendi.

2. jus legum conditarum vigorem tuendi seu, uti dicitur, jus *canones urgendi.* Videlicet spectat ad Rom. Pontifices, cum canonum custodes[2]), vindices et executores supremi existant, ut legum eccles. observantiam procurent, refractarios quoscumque poenis afficiant et in pervicaces ecclesiae hostes gladio excommunicationis animadvertant. Ejus rei argumentum antiquissimum praebuit Victor I., qui, cum saeculo 2do ecclesias Asiae excommunicare vellet, nonnisi s. Irenaei precibus, quominus id faceret, retrahi potuit.[3])

---

citra Americam sitarum; decennium pro omnibus reliquis totius Orbis episcopis.

[5]) Viget tamen praxis tacito Sedis apost. consensu adprobata, ut episcopi ab Urbe procul remoti occasione supplicationis, qua facultates quinquennales expleto quinquennio sibi denuo prolongari expetunt, hujuscemodi relationem scripto faciant, ita tamen, ut semel saltem, dum munere episcopali funguntur, limina Apostolorum visitent.

[6]) Instructio Benedicti XIV. pro s. C. C. (Richter conc. Trid. p. 614) et ejusd. Constit. „Decet" 23. Nov. 1740. — Bangen l. c. p. 177 et 522. — Bened. XIV. de syn. dioec. l. 13. 7 seqq.

[1]) Vide supra p. 27. Cf. c. 6. C. 25. qu. 1. et „Auctorem fidei" propos. IV.

[2]) „Defensores et custodes canonum sumus", inquit jam Martin. I. (Cf. cit. Caus. 25.)

[3]) S. Irenaeus jus excommunicandi Papae haud abjudicavit, sed tantum usum dissuasit ex regulis prudentiae.

3. Jus *leges universales abrogandi* vel eis *derogandi*. Extra dubium est, leges *pontificias* a quocumque legitimo in Primatu successore *de jure* immutari posse. Hoc tum ex eo consequitur, quod quivis Pontifex parem cum praedecessore potestatem habet ideoque ejusdem legibus ligari nequit[4]), tum etiam innumeris exemplis, quae in C. J. C. et in Bullario deprehenduntur, comprobatur.[5]) At pariter indubium est, decreta quoque *conciliorum generalium* a Papa immutari et abrogari posse. Nam 1mo quia horum conciliorum decreta a Pontificum confirmatione robur et firmitatem obtinent, procul dubio ab eisdem rescindi aut immutari possunt, propterea quod eorundem valor tacitae conditioni adstringitur: *Nisi auctoritas Romanae ecclesiae aliter imperaverit.* Imo 2do concilia, ac praesertim Tridentinum, etiam expresse suas leges hac restrictione limitarunt: *Salva tamen auctoritate Sedis apostolicae.*[6]) Idem 3^tio^ continua Rom. Pontificum praxis et assertio, cui nemo catholicus hodie repugnat, clare evincit. Nam conciliorum tum antiquiorum tum Tridentini decretis per Pontifices haud semel derogatum fuisse, omnes norunt; et hi constanter edixerunt, se omnia jura in scrinio sui pectoris habere, seque supra canones seu supra jus canonicum esse.[7]) 3. Leges abrogandi.

4. Eodem fundamento innititur jus Pontificis, *privilegia et dispensationes concedendi*. Nam qui legem universalem abrogare Privilegia et dispensationes concedendi.

---

[4]) c. 20. X. de elect. (I. 6), ubi Innocentius III. super canone in concil. Lateran. ab Alex. III. edito, in quo electio illegitime genitorum pro nulla declaratur, in casu singulari dispensat, subjungens: „Cum ea non fuerit prohibentis intentio, qui successoribus suis nullum potuit in hac parte praejudicium generare, pari post eum, imo eadem potestate functuris, quum non habeat imperium par in parem."

[5]) Vid. Schulte: Die Lehre von den Quellen des kath. K.-R. Giessen 1860. p. 86. not. 4, ubi exempla congeruntur, Constitutiones priorum Pontificum ab eorum successoribus esse mutatas. Cf. etiam Bouix: de jure Regularium. tom. I. p. 326.

[6]) Conc. Trid. Sess. XXV. de ref. c. 21. Idem prorsus elucet ex ejusd. Sess. decretis de indulgentiis (continuatio decr.), de indice librorum prohib., de recipiendis et observandis decretis concilii, ita, ut jus in ecclesia desuper vigens his solis sit evictum. Schulte l. c. p. 53. — Eadem principia continet dictum Gratiani ad c. 16. C. 25. qu. 1.

[7]) c. 1. in VI^to^. (I. 2.) „Licet Rom. Pontifex, qui jura omnia in scrinio pectoris sui censetur habere" . . . (Bonif. VIII.); c. 4. X. (III. 8) . . . „qui secundum plenitudinem

valet, is certe tanto magis eandem legem in casu particulari relaxare vel etiam certis personis aut dignitatibus specialem favorem praeter aut contra legem permanenter concedere potest. Jam vero relaxatio legis in causa particulari dispensatio dicitur, constitutio vero principis supremi, gratiam specialem contra vel praeter jus alicui concedens, privilegium nuncupatur. [8]) Idcirco Pontifex Rom. merito summus in ecclesia privilegiator et dispensator dici potest. [9]) — In specie jus dispensandi in legibus ecclesiae universalibus et etiam in capitibus disciplinae a conciliis constitutae, Rom. Pontifici competere, ex usu vestustissimo [10]), ex ipsius concilii Basileensis decretis et ex omnium Catholicorum consensu luculenter evincitur. Quin et ipse Febronius hanc potestatem Rom. Pontificibus non negat, quamvis in eo fallatur, ut eam ex mera ecclesiae indulgentia et concessione deducat. [11]) Etenim qui vi sui primatus conciliis ipsis generalibus superior est, non aliena et quasi precaria, sed sua auctoritate in eorum canonibus dispensat. [12]) — Quoad modum impertiendi dispensationes, a Tridentino [13]) sapientissime sancitum est, ut in earum executione etiam episcoporum auctoritas interveniat. Et per hoc illa commoda obtinentur, quae redundarent, si dispensandi potestas penes episcopos foret.

---

potestatis de jure possumus supra jus dispensare." (Innoc. III.); Bened. XIV. „Magnae nobis." 29. Jun. 1748. „Rom. autem Pontifex est supra jus canonicum." Bullar. Bened. XIV. tom. II. p. 416.

[8]) De dispensatione et privilegio vide infra §§. 205. 206.

[9]) c. 8. C. 9. qu. 3; — c. 3. X. (V. 33); — c. 10. in VIto. (V. 7).

[10]) Ejus rei in unius Leonis M. epistolis multa prostant exempla, v. gr. epist. 12. ed. Baller. col. 664; ep. 135. Cfr. Antifebronius vindicatus tom. III. c. 2. §. V.

[11]) tom. I. c. 2. §. 4. n. 7.

[12]) Episcopi, utpote inferiores, in legibus superiorum dispensare nequeunt. Vid. cit. Breve „Magnae nobis", ubi Pontifex ita prosequitur: „At quilibet episcopus eo jure (canonico) inferior est, proindeque illius legibus derogare nequit." — Pius VI. in Brevi ad archiep. Colon.: „Si jus esset episcopis, relaxare legem ab ecclesiae potestate constitutam et ubique in catholicis ditionibus receptam, tota everteretur ecclesiae disciplina, caput subjiceretur membris, ac proinde actum esset de eccles. hierarchia divinitus instituta."

[13]) Sess. XXII. de ref. c. 5. „Dispensationes quacumque auctoritate concedendae, si extra Rom. curiam committendae erunt, committantur Ordinariis illorum, qui eas impetraverint."

§. 100.

3. Potestas Rom. Pontificis judiciaria.

1. *Jus componendi et decidendi causas majores.* Nimirum illae causae dicuntur majores, quae vel per se gravioris momenti sunt, eoquod fidem aut disciplinam universalis ecclesiae respiciunt, vel quae valde dubiae aut arduae quoad executionem existunt, vel denique quae pertinent ad personas in sublimitate constitutas. Ejusmodi *majores causas ad Sedem apostol. referri, solemnis ecclesiae mos est, quem fides Petri nunquam deficiens perpetuo retineri pro jure suo postulat.*[1]) Innumera sunt testimonia et antiquitatis monumenta[2]) et ex historia eccles. certissima exempla[3]), graviora negotia et *omnia, quae possunt aliquam recipere dubitationem,* ad summam Sedem *in prima* jam instantia delata ejusque judicio semper causas majores reservatas esse. Ad causas majores (praeter negotia graviora quomodocumque emergentia) pertinent confirmationes, translationes, depositiones et resignationes episcoporum, majorum beneficiorum erectiones, coactio synodorum generalium, ordinum religiosorum adprobatio ac suppressio et alia, de quibus vel statim vel alio in loco dicetur. Causae majores in prima instantia

2. *Jus recipiendi appellationes de universa ecclesia.* Quemadmodum princeps in civili republica omnium, quos subjectos sibi habet, recipit appellationes jure potestatis et imperii sui; pari jure summus Pontifex omnes recipit appellationes, quae propter res vel personas ex Orbe christiano ad ipsum deferuntur. Itaque jus appellationum, ait cl. Devoti, non extrinsecus accessit Appellationes

---

[1]) Epistola episcoporum Galliae ad Innoc. X. (a. 1653) ap. Antifebron. l. c. p. 292. Glossator decretal. 18 causas majores enumerat.

[2]) Innocent. I. epist. 2. ad Vitric. „Si majores causae in medium fuerint devolutae, ad Sedem apostol., sicut synodus (sc. Sardicensis) statuit ac beata consuetudo exigit, post episcopale judicium referantur.“ Alia testimonia vide apud Devoti: Inst. tom. 3. p. 58. et in Antifebronio.

[3]) Huc spectant, quae de Irenaeo, de Dionisio Alex., de patribus concilii Antiocheni, qui propter errores Montani et Sabellianorum Sedis apost. judicium postularunt, refert Eusebius hist. eccles. l. V. cap. 3. 4. et l. VII. cap. 5. 26.

summo Pontifici, sed affixum et insitum est in ipso primatu atque in jurisdictione, quae hujus primatus divina institutione propria est. Plane se deridendos praebent, qui jus appellationum a falsis Isidori decretalibus ducendum esse arbitrantur. Etenim isthoc jus tribus concilii Sardicensis canonibus et plurimis antiquissimae aetatis exemplis[4]), quae totidem pro existentia primatus sunt argumenta, comprobatur. Inepte obmovent, olim metropolitis et patriarchis jus appellationum concessum fuisse. Sit ita sane; sed numquid potestas conciliis et patriarchis tacito et praesumto summi Pontificis consensu collata eidem eripere potuit jus, quod a Christo habet? Quin potius dicendum, cum etiam jus appellationum metropolitis et patriarchis datum est, Sedem apost. semper, quam habuit ab initio, potestatem retinuisse, eamque citra ullius injuriam jus primitivum denuo sibi assumere potuisse. — Caeterum Papa causas appellationum vel ipse cognoscere vel appellantibus judices in partibus dare potest, qui nomine ipsius in loco, unde appellatur, rem cognoscant et sententiam ferant. Ex decreto concilii Trident.[5]) in singulis conciliis provincialibus seu dioecesanis aliquot personae idoneae designari debent, quibus hujusmodi appellationes in partibus delegandae committantur.

§. 101.

4. Alia jura cum summa ligandi et solvendi potestate connexa.

Ex potestate clavium divinitus sibi commissa non tantum legibus ligare subditos iisque eximere valet Pontifex, sed alia quoque onera relaxare et ex adverso inferiorum praesulum jurisdictionem ad arctiores limites restringere potest. — Huc spectat

2. *jus omnia vota solemnia et quaedam simplicia relaxandi.* Haec relaxatio seu dispensatio nil aliud est, nisi obligationis per votum inductae Dei nomine facta remissio. Potest Pontifex dispensare omnes fideles et in omnibus votis ex generalissima pote-

Jus relaxandi vota.

---

[4]) Ita s. Athanasius ad P. Julium, s. Chrysostomus ad Innoc. I., Flavianus Cstptanus et Theodoretus Cyranus ad Leonem M. appellarunt. Vid. Devoti tom. III. tit. de appellat. p. 222. seqq. — S. Bernardus l. 30. c. 2. de consid. ad Eugenium: „Appellatur, inquit, de toto mundo ad te. Id quidem in testimonium singularis Primatus tui.“ —

[5]) Sess. XXV. de ref. c. 10. — c. 11. de rescr. in VI[to] (I. 3).

state ligandi et solvendi sibi tradita. Sed quaedam vota ipsi soli reservata sunt, et haec sunt: vota solemnia in religione adprobata emissa, et quinque vota simplicia, nempe plenae et perfectae castitatis, ingrediendi religionem, et peregrinandi in terram sanctam, Romam ad limina Apostolorum et Compostellam ad s. Jacobum. Ut autem reservata sint, debent in suo genere esse perfecta. Imperfecta ideoque non reservata sunt, quando a) pars tantum voto promittitur, prout est votum non nubendi vel servandi castitatem ad tempus; b) quando disjunctive *vel* castitas, *vel* ingressus religionis, *vel* susceptio Ordinis etc. voto promittitur. c) Vota conditionata, saltem conditione adhuc pendente, pariter sunt imperfecta proindeque haud reservata. Imo probabilius dicendum, hujusmodi vota, si emissa sint sub conditione in futurum pendente et contingente, licet illa eveniat, reservata non esse. d) Quando dubium est, an votum sit reservatum. e) Vota impuberum pariter sunt imperfecta. — Plura vide apud theologos morales.

2. *Jus elargiendi indulgentias plenarias* in solo Pontifice Rom. residet, qui est inexhausti thesauri ecclesiae dispensator, ut ait Bened. XIV.[1] Jure suo Pontifices, pro suprema postestate in universa ecclesia sibi tradita, plenarias indulgentias sibi reservarunt, ac tantum partiales episcopis permiserunt; et vero ab episcopis in ecclesiae dedicatione unius anni, in anniversario dedicationis 40 dierum indulgentia tribuitur. Jure extraordinario et delegato etiam presbyteri indulgentias elargiuntur; quin etiam interdum viçariis apostolicis vel episcopis indulgentias plenarias summus Pontifex permittit.

Jus elargiendi indulgentias.

3. *Jus pias voluntates mutandi* et in specie *Missarum onera reducendi.* Si proventus a piis fundatoribus ecclesiae relicti insufficientes sint facti, etiam onera diminui aequitas postulat. Verumtamen hoc non sine ecclesiast. potestatis interventu fieri potest, propterea quod ex piorum legatorum receptione exoritur quasi-contractus inter ecclesiam et benefactorem, quo ecclesia obligationem perpetuam assumit administrandi bona relicta, et satisfaciendi piae voluntati. Quare a celebratione Missarum eadem non potest excusari, si redditus inde non percipiat. Sed tamen redditus imminuti possunt exhibere causam reductionis

Jus mutandi pias voluntates.

---

[1]) Constit. „Ad Romanum." 15. Mart. 1751. Bullar. ed. cit. tom. XVIII. p. 192.

obtinendae ab Apostolica Sede, ad quam ista potestas ex eo potissimum deducta est, quia de jure tertii atque de operibus piis agitur.[2]) Equidem concilium Trident.[3]) episcopis in synodo dioecesana, necnon abbatibus et generalibus ordinum in capitulis generalibus Missarum onera ad minorem numerum reducendi potestatem impertivit. Sed istam facultatem, qua plerique episcopi usi sunt, revocavit et ad Sedem apostol. avocavit Urbanus VIII.[4]) Nihilominus tamen subsecuti Pontifices fere omnibus regularibus privilegium concesserunt, ut eorum Generales, nonnullis servatis regulis, possent in sua quisque religione onera Missarum antea relicta moderari. Eadem facultas facta fuit a Bened. XIII. omnibus episcopis, qui interfuerant concilio Romano anni 1725, et deinceps aliis quoque communicata est. Est vero hujus facultatis tenor, a) ut reductio fiat ad stipendium manuale, b) ut vere pauperes a praeteritis omissionibus absolvantur. Pro obtinendis aliis facultatibus, quae non continentur in Bened. XIII. indulto, e. gr. pro facultate imminuendi Missas jam semel reductas, ad s. C. C. recurrendum est, cui hujusmodi facultates concedendi a summo Pontifice facta est potestas.[5]) Notandum tamen (prout

---

[2]) c. 2. Clem. (III. 11). Ad hujus decretalis verba: „Sedis apostolicae" glossa observat: Nota, per hanc litteram solum Papam posse alterare usum eorum, quae per fideles donata sunt vel relicta. Acta III. 420. IV. 212.

[3]) Sess. XXV. c. 4. cf. XXII. 6. de ref.

[4]) S. C. C. 21. Jun. 1625. §. 3. Bullar. cit. tom. V. p. 89. Hoc decretum refertur etiam in conc. Trid. a Richter et Schulte edito p. 141. sub titulo lectu dignissimo: De Missarum reductione, translatione et absolutione. — Si tamen in ipsa beneficii erectione expresse cautum fuerit, ut liceat episcopo injunctum onus reducere et moderari, legem hanc fundationis validam esse censuit s. C. C. in eodem decreto in resolut. ad dubium 1mum. Idem dicendum, si onera Missarum non sint perpetua.

[5]) Vide has facultates apud Bangen l. c. p. 494. num. 6 -10. et 19—22. En exemplar ejusmodi facultatis ad quinquennium concessae. Bme Pater! Episcopus Brixinen. ad pedes S. V. provolutus humillime petit facultatem reducendi onera Missarum, quae beneficiis sacerdotalibus cum cura animarum suae dioecesis incumbunt, ita, ut parochis, curatis, capellanis localibus, expositis et beneficiatis purus remaneat reditus quingentorum florenorum ad propriam substentationem insufficiens praesertim hisce temporibus, quibus tanta est annonae charitas et ingens gabellarum onus. Et Deus etc.

S. C. C. die 19. Febr. 1872 respondit. Ssmus Dom. Noster, audita relatione infra scripti Secretarii s. Congr. Concilii, attentisque peculiaribus circumstantiis, per quinquennium proximum tantum

observat Benedictus XIII.), memoratam facultatem circumscriptam esse ad Missas tantum, neque protendi ad reliqua pia legata piasque dispositiones inter vivos, quibus e. gr. eleemosynas pauperibus distribui aut inopes virgines dotari praecipitur.[6]) Neque potest episcopus ex jure proprio commutare ultimas voluntates aut usum eorum alterare, quae per fideles donata sunt vel relicta, aut bona unius ecclesiae in alteram, etiam inopem, transferre absque beneplacito Apostolico.[7])

Jus casuum reservandorum.

4. *Jus absolutionem a certis peccatis et censuris sibi reservandi.* Salubriter institutum est in ecclesia, ut graviora quaedam crimina non a quibusvis sacerdotibus, neque ad ipsis episcopis, sed a summo Pontifice tantum dimitti queant.[8]) Quia tamen numerus casuum Pontifici reservatorum temporis tractu haud parum increvit, episcopis in hac re quasdam facultates concedi opportunum videtur[9]), alias perpetuas, alias ad tempus in vim specialis indulti.[10])

Jus adprobandi ordines religiosos.

5. *Jus approbandi ordines regulares* non ex jure tantum positivo (vide infra de statu religioso), verum etiam jure proprio et nativo ad Summum Pontificem pertinere videtur. Etenim approbatio religionum, utpote quae salutem animae tangit, manifeste

---

facultatem reducendi enunciata Missarum onera, usque dum animarum curatoribus, aliisque in precibus nominatis adsignata maneant scutata centum et octoginta monetae romanae, Episcopo Brixinen. oratori benigne impertitus est, ita tamen, ut reductio non excedat medietatem numeri in fundatione praestituti, et concessiones vigore praesentis rescripti faciendae quinquennii terminum non excedant. Card. Caterini Praef.; Archiep Sardic. Secret.

[6]) De syn dioec. l. XIII. c. ult. et l. V c. 10 n. 1. seqq.

[7]) S C. C. declaratio in Arianen. 7. Febr. 1733. et resp. 11. Jul. 1712. ap Richter conc Trid. p. 161 et 162

[8]) Conc. Trid. Sess. XIV. de poenit c. 7: „Merito Pontifices maximi pro summa potestate sibi in ecclesia universa tradita causas aliquas criminum graviores suo potuerant peculiari judicio reservare . . . Hanc autem delictorum reservationem, consonum est divinae auctoritati, non tantum in externa politia, sed etiam coram Deo vim habere." — Bened. XIV. de syn. dioec l. V. c. 4. n 1: „Posse summos ecclesiarum antistites multoque magis omnium supremum, Romanum Pontificem, inferiorum sacerdotum jurisdictionem ita coarctare, ut a quibusvis gravioribus culpis, quas sibi suoque judicio relaxandas reservant, ne in foro conscientiae quidem et coram Deo illi absolvere valeant, catholicum dogma est."

[9]) Conc. Trid. Sess. XXIV. de ref. c. 6.

[10]) Vide facultates triennales pro foro interno I—VII.

ad causas majores spectat, eaque deficiente religiones neque securitatem haberent, neque immobilitatem; possent enim errores, vel saltem regulae ad perfectionem minus aptae, in statutis contineri, et facile possent ob mobilitatem et varietatem regularum monasteria dissolvi.

Jus exemtionum.

6. *Jus religiosos ordines*, corpora et instituta eccles. a jurisdictione episcoporum *eximendi*. Nimirum sicut episcoporum jurisdictioni quaedam materiae seu casus conscientiae a Papa subtrahi possunt, haud minus eidem licet certa territoria vel personas ab episcoporum potestate liberare suaeque subdere jurisdictioni. [11]) Licet enim in ecclesia *regulariter* servetur, ut subditi suo proximo superiori quoad omnia subjiciantur, tamen nihil obstat, quominus iidem ex causis rationabilibus a subjectione sub suo proximo superiore immunes declarentur et altioris antistitis potestati immediate subjiciantur. Variis autem motivis Pontifices impulsi sunt, ut exemtiones frequenter concederent. Voluerunt hoc privilegio monasteria aliaque instituta ab injustis episcoporum vexationibus et exactionibus tueri; voluerunt regulares aliosque ad centrum ecclesiae fortius alligare, et hac ratione primatus auctoritatem firmare eodem plane modo, quo Imperatores civitates et nobiles a potestate dominorum territorialium eximere et immediate suo imperio subjicere consueverant. Voluerunt denique corporibus exemtis quemdam splendorem conferre et disciplinae regulari et unitati religiosae per hoc consulere, ut exemti religiosi, omni episcoporum influxu remoto, immediate summi Pontificis inspectioni ac potestati subessent. [12])

§. 102.

Jura Pontificis relate ad beneficia et bona ecclesiastica.

Pontifex Rom., qui est vicarius Christi totamque in sua persona quodammodo repraesentat ecclesiam, intuitu beneficiorum et bonorum Dei servitio addictorum singularia habet jura. Etsi quidem is ipse eorundem bonorum et beneficiorum dominus ac possessor haud recte a nonnullus dicatur [1]), tamen jus ei compe-

---

[11]) Bened. XIV. de syn. dioec. l. V. c. 7. n. 6: „Rom. Pontifex potest quamlibet ecclesiam et beneficium ab episcopi jurisdictione totaliter subtrahere."

[12]) Vide de exemtionibus infra §. 116.

[1]) Vide tractatum de bonis ecclesiae.

tit, tam beneficia conferendi, quam de bonis eccles. disponendi, prout salus publica id postulat. Et hoc utrumque jus longo usu et totius ecclesiae adprobatione firmatum est et consecratum. Igitur

1. ad beneficia quod attinet, in Jure exprimitur, summum Pontificem potestatem habere, omnia totius ecclesiae beneficia conferendi[2]), quia ipse est Ordinarius omnium Ordinariorum, habens concurrentem jurisdictionem cum omnibus ecclesiae praelatis.[3]) Hujus quidem juris usus frequentissimus medio aevo, praesertim posteriore, invaluit ita, ut episcoporum potestas circa hanc rem haud parum restricta fuerit. Quatuor modis jus isthoc a Pontifice in exitum dari solitum est: a) per *cumulativam collationem* cum episcopis, seu per modum *praeventionis*, sic nempe, ut vel Papa vel episcopus beneficium conferret, prout hic vel ille prior vacaturam cognoverat. Cum tamen ex hac cumulativa collatione haud raro confusiones et lites inter eos exorirentur, qui collationem unus a Papa et alter ab episcopo sibi factam ostendebant; b) idcirco a summo Pontifice, ne episcoporum praeventione collationes praecipitarentur, *exspectativae* sunt inductae, quae tamen a conc. Trid. fere ex integro sublatae sunt (§. 78. I). Neque etiam opus fuit, ut Pontifex per exspectativas praeventioni collationis suae consuleret; nam c) factum est, ut plurima beneficia tum per canones in C. J. existentes, tum etiam per Bullas extraordinarias, regulas cancellariae et concordata Germaniae, suae collationi *specialiter* summus Pontifex *reservaverit*[4]), ita ut

Jus beneficia conferendi,

cumulative cum episcopis,

per exspectativas,

per reservationes,

---

[2]) c. 2. de praeb. in V^{to} (III. 4.): Licet ecclesiarum, personatuum, dignitatum aliorumque beneficiorum plenaria dispositio ad Rom. noscatur Pontificem pertinere, ita, quod non solum ipsa, quum vacant, potest de jure conferre, verum etiam jus in ipsis tribuere vacaturis; etc. Idem exprimitur in c. 1. Clem. (II. 5).

[3]) Secerni debet quaestio juris a quaestione utilitatis. Reservationes parum favorabiles esse, haud diffitendum est, quia, qualis sit idoneitas in persona impetrantis beneficium, Romae multoties sciri non potuit, unde ex aliorum relationibus interdum indignus commendabatur et digniori praeferebatur. Sed exinde ne a longe quidem sequitur, provisiones beneficiorum a Sede apostol. factas contra jus fasque accidisse.

[4]) Quemadmodum Imperatores aliique regnantes per jus primarum precum, uti dicebatur, durante regimine suo semel personam idoneam ad unum beneficium, in quibusdam Germaniae ecclesiis vacans, nominandi facultatem habuerunt (Schenkl tom. II. §. 440 sqq.), ita etiam Pontifices inde a saec. 11. primum per preces clericos pro obtinendis beneficiis commendare, deinde vero per mandata de providendo ad Ordinarios directa praecipere solebant,

ca nullus inferior praelatus eccles. sine speciali privilegio vel commissione papali conferre valuerit, adeo quidem, ut tametsi ex ignorantia juris aut facti alius inferior collator beneficium reservatum contulisset, talis collatio irrita prorsus fuerit et nulla. Scilicet in *Corpore J.* continetur reservatio, quam Clemens IV. et Bonifacius VIII.[5]) sanxerunt, beneficiorum, quae per obitum in curia vacua fiunt, i. e. eorum, quae obtinent omnes ad rom. curiam venientes vel ab ea recedentes, si in locis curiae finitimis h. e. duorum dierum itinere distantibus ex hac vita migraverint. Per *Extravagantes* Joann. XXII. et Bened. XII.[6]) aliae quam plurimae, imo omnium fere beneficiorum reservationes sancitae et ob temporum illorum difficultates etiam deinceps retentae sunt. Cum tot reservationes episcopi et nationes aegre ferrent, Martinus V. in concilio Constantiensi eas ad spatium octo mensium restrinxit[7]), concilium vero Basileense nonnisi supra dictam generalem beneficiorum in curia Romana vacantium reservationem integram et salvam esse voluit. At pro Germaniae territoriis concordata Viennensia plures reservationes restituerunt; item per eadem alternativa mensium inducta est, ut nempe Pontifex et ordinarius collator singulis mensibus alternando beneficiis providerent.[8]) Sed hodie materiae hujus, multum olim decantatae, de reservationibus papalibus, vix ullus est usus. Etenim post interitum S. R. Imperii et abolitos antiquos episcopatus non leges, sive universales[9]) sive particulares, antea existentes, sed potius conventiones recentiores, quas gubernia cum Sede apostolica inierunt, in hac re sunt attendendae. In Austr. Imperii concordato unica reservatio expresse statuitur.[10]) In aliis regnis pariter paucissi-

---

ut alicui clerico de beneficio, plerumque determinato, provideretur. Praeterea Pontifices actuali provisione beneficia sibi reservata conferebant.

[5]) c. 2. Licet de praeb. in VIto (III. 4.) (Clem. IV.); eod c. 35. Si apostolica. (Bonif. VIII.)

[6]) c 4. 13. X. vag comm. (III. 2.)

[7]) Sc. ita, ut Papa beneficia duobus prioribus cujuslibet trimestris mensibus vacantia conferret, reliqua autem Ordinarius.

[8]) Menses Pontifici specialiter reservati erant: Januarius, Martius, Majus, Julius, September et November.

[9]) Reservationes per Bullas Pontificum c. gr. Pii V. (qui 4 Bullas desuper edidit), Alexandri VI, Pauli IV. et Gregorii XIII. constitutae in Germania exitum non sunt sortitae. Devoti inst. tom. I. tit. V. Sect. I. §. XXXI

[10]) Artic. XXII. Cf. §. 19. not. 8. Et quia hujus reservationis

mae nonnisi reservationes supersunt, aut omnino exoleverunt.[11]) — d) Ex jure *devolutionis* provisionem quandoque ad Papam pertinere, alibi jam dictum est (§. 78. 3). jure devolutionis.

2. Tanquam supremus bonorum eccles. dispositor Rom. Pontifex privative jus habet, eadem bona in notabili quantitate alienandi, ab ecclesiis et institutis in alias ecclesias et instituta transferendi, voluntatem piorum fundatorum commutandi bonaque ab iisdem relicta in alios usus convertendi.[12]) Is porro, quia summa auctoritate ecclesiae praeest ejusdemque personam gerit, prout utile visum fuerit, detentores bonorum eccles. vel ad restitutionem cogere vel restitutionem iis condonare dominiumque concedere valet. Id quod pluries hac nostra aetate practicatum esse conspicimus.[13]) Jus circa bona eccles. disponendi.

§. 103.

Jura Pontificis relate ad dioeceses et episcopos.

Ex eo, quod omnium ecclesiarum sollicitudo ad summum pastorem jure nativo et intrinseco pertinet, cum Primatu certa jura relate ad episcopos et Orbis christiani dioeceses connexa sunt.

1. Quoad *dioeceses* fas est Pontifici

a. novos *episcopatus erigere*, et quomodocumque suppressos *restaurare*. Equidem in *Oriente* primis ecclesiae saeculis mos fuit, ut novae sedes episcopales a patriarchis et metropolitis eri- Jus episcopatus erigendi.

---

unice fit mentio, merito supponi potest, non obstante artic. XXXIV. Concordati reliquas olim vigentes nullatenus esse resuscitatas: id quod ex praxi et ex eo elucet, quod nostro Concordato regula subest, usum et statum vigentem omni meliori modo servari oportere.

[11]) De provisione papali vide antiquiores canonistas: qui passim fuse hanc materiam pertractant, e. gr. Engel: Colleg. jur. can. l. III. tit. 5. Item Schulte: System §. 62.

[12]) Vide declarationes et resolutiones s. C. C. apud Richter et Schulte p. 161 seqq.

[13]) Concord. Galliae 1801 art. XII.: Sanctitas Sua pro pacis bono felicique religionis restitutione declarat, eos, qui bona ecclesiae alienata acquisiverunt, molestiam nullam habituros, neque a se neque a Rom. Pontificibus successoribus suis, ac consequenter proprietas eorundem bonorum, reditus et jura iis inhaerentia immutabilia penes ipsos erunt atque ab ipsis causam habentes. — XXXIII. Concord. Austr. Pontifex permittit, ut sublatarum decimarum loco aliae dotes viris ecclesiasticis assignentur.

gerentur. In *Occidente* tamen jam pridem episcopatus et metropoles ut plurimum a summis Pontificibus (et quidem a s. Gregorii VII. aevo ad nostra usque tempora a solis Pontificibus) constituebantur, quippe qui episcopos a se ordinatos ad barbaras gentes destinarunt et sedes episcopales ab iis erectas adprobarunt.[1]) Haud negandum quidem est, superioribus saeculis aliquorum episcopatuum origines aut a metropolitanis aut a provinciarum synodis esse repetendas; at haec praxis vigere non potuit, nisi accedente Romanorum praesulum adsensione. Unde tanto magis ex causis gravibus totum hoc constituendorum episcopatuum negotium ex nova disciplina illuc reverti potuit, unde discesserat, hodieque unice residet penes sedem Apostolicam. — Novae erectioni suppar est restitutio sedium episcopalium quomodocumque suppressarum seu extinctarum, vel hierarchiae ordinariorum episcoporum resuscitatio.[2])

Jus statum dioecesium immutandi.

b. Cum jure praedicto connexa est facultas, varias mutationes circa statum dioecesium inducendi. Siquidem fas est Pontifici aut unum episcopatum distrahere in plures, aut ex pluribus conficere unum.[3]) Eodem jure potest dioeceses novis limitibus circumscribere, quin et omnes regni alicujus episcopatus cum suis privilegiis, legibus et finibus omnino supprimere aliosque cum nova circumscriptione erigere.[4]) Denique Pontifex potest jus metropoliticum uni sedi auferre, alteri tribuere.[5]) Et hos quidem actus

---

[1]) c. 11. D. 11. (Innoc. I. epist. 25): „Praesertim cum sit manifestum, in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africa atque Siciliam insulasque interjacentes nullum instituisse ecclesias, nisi eos, quos venerabilis Apostolus Petrus aut ejus successores constituerunt sacerdotes.“ Phillips K.-R. tom. V. §. 219. — Antifebron. vindicatus tom. 3. dissert. 7. c. 3.

[2]) Pii IX. Constit. „Universalis“ 29. Sept. 1850: „De plenitudine Apostolicae nostrae potestatis constituimus, atque decernimus, ut in regno Angliae refloreat juxta communes ecclesiae regulas hierarchia ordinariorum episcoporum.“ Idem in regno Bataviae a. 1853 perfectum est. Cfr. Soglia l. c. p. 84—98.

[3]) Vide superius dicta de beneficiorum innovatione (§. 76).

[4]) Id e. gr. in Gallia per Concord. 15. Jul. 1801 (artic. II.) perfectum est.

[5]) „Plenitudo siquidem potestatis super universas Orbis ecclesias singulari praerogativa Apostolicae sedi donata est . . . Potest, si utile judicaverit, novos ordinare episcopatus, ubi hactenus non fuerunt; potest eos, qui sunt, alios deprimere, alios sublimare, prout ratio sibi dictaverit, ita ut de episcopis creare archiepiscopos liceat, et e converso, si necesse visum fuerit.“ S. Bernard. epist. 131. (ad Mediolanenses.)

etiam sine consensu episcoporum, quorum interest, perficere valet, etsi eosdem vocare et sententiam eorum exquirere soleat. — In nostro Concordato jus novas dioeceses erigendi novasque earum circumscriptiones peragendi Sedi apostol. articulo XVIII. diserte asseritur, sed non sine civilis gubernii interventu. Etsi nimirum ex jure intrinseco solius ecclesiae est, hujusmodi mutationes perficere, ea tamen nunquam non attendere assolet, quid salus reipublicae civilis postulet.

2. Summo Pontifici jus competit *episcopos*

a) instituendi, confirmandi et *consecrandi.* Probatur 1° ex Concilio Trident. (Sess. XXIII. c. 8): „Si quis dixerit, episcopis, qui auctoritate Rom. Pontificis assumuntur, non esse legitimos et veros episcopos, sed figmentum humanum, an. sit." Igitur ex hoc canone, qui est dogmaticus et generalis quoad loca et tempora, intelligimus, Rom. Pontificis propriam esse summam potestatem constituendi ubique episcopos, qui legitimi et veri pastores sint, et haberi omnino debeant. Confirmatur 2° ex praxi ecclesiae. Siquidem provisio ecclesiarum cathedralium jam pridem vel immediate a Sede apostol. fieri solebat, vel ea connivente etiam ad patriarchas, metropolitas et concilia provinc. pertinebat. Sed per hoc, quod lege eccles. et cum Pontificis consensu quaedam jura ad sedes inferiores detracta sunt, jus Sedis apostol. nullatenus imminutum est. Unde haud mirum est, quod Pontifices vel in Orientis episcopis creandis saepius intervenisse leguntur. Id tanto magis in Occidente locum habuit, ubi cum jure episcopatus erigendi etiam jus eisdem pastores praeficiendi indivulso nexu conjunctum erat. Verum quum etiam in regionibus Occidentis jus creandi episcopos ad concilia provincialia devenisset, indignorum pastorum electionibus Sedes Rom. eo remedio occurrendum esse censuit, ut cathedralium ecclesiarum provisionem specialiter sibi reservaret.[6]) Et quum, hoc non obstante, cursu temporis designatio episcoporum vel ad capitula vel ad principes regnantes transiisset, Pontifices suo juri in eo consulere studuerunt, ut confirmationem totius Orbis episcoporum sibi reservarent, qua pastores electos vel nominatos canonice instituunt, vacantis ecclesiae curam et administrationem in spiritualibus et temporalibus plenarie eisdem committendo.

Jus episcopos constituendi.

---

[6]) X. vag. comm. c. 3. (III. 2.) (Clem. V.); c. 4. (I. 3) (Joann. XXII.); c. 13. (III. 2.) (Bened. XII.)

Jus episcopos transferendi et destituendi,

b) Jus *episcopos transferendi*, propter crimina *deponendi*, eorumque *resignationes permittendi*. „Tria haec, ait Innoc. III. [7]), (scil. translatio, depositio, cessio) non tam constitutione canonica, quam institutione divina, soli sunt Romano Pontifici reservata.“ In Syllabo (n. 51) haec sententia reprobatur: „Laicum gubernium habet jus deponendi ab exercitio pastoralis ministerii episcopos, neque tenetur obedire Rom. Pontifici in iis, quae episcopatuum et episcoporum respiciunt institutionem.“ Haud inficiandum, translationes, depositiones et resignationes episcoporum olim ad patriarchas, metropolitas et concilia provinc. pertinuisse. Verum propterea juri divino Pontificis nihil detractum est, praefataque jura tanto magis exolescentibus conciliis provinc. ad Sedem apostol. reverti debuerunt. Ex superius dictis (§§. 91. et 92.) nemo beneficium obtinens, nedum episcopus, proprio motu sede sua cedere vel ad aliam ecclesiam transire potest, excepto Rom. Pontifice, qui propria auctoritate munere suo se abdicare valet. Et certe fortissimum est vinculum, quo episcopi ad ecclesias suas adstringuntur, ideoque ab eo solo dissolvi potest, qui illud connexuit. [8])

sive criminosos,

Similiter si quis forsitan episcopus crimen gravius admiserit, ex nova disciplina solus Pontifex de ipso judicare reumque episcopatu dejiciendum pronunciare potest. Haec judiciaria et coërcitiva potestas, quam habet Pontifex in episcopos, cum jam antiquitus exercita fuisset [9]), expresse Sedi apostol. reservata reperitur in concilio Trid., ubi cautum est: „Causae criminales graviores contra episcopos, etiam haeresis, quod absit, quae depositione aut privatione dignae sunt, ab ipso tantum summo Pontifice cognoscantur et terminentur. . . . Minores vero criminales causae episcoporum in concilio tantum provinc. cognoscantur et terminentur, vel a deputandis per concilium provinciale.“ [10])

sive insontes, etiam invitos.

In nostro Concordato (artic. XIV. vers. fin.) relate ad hasce causas statuitur: „Iis pertractandis Sanctissimus Pater et Majestas Sua Caesarea, si opus fuerit, providebunt.“ — At Pontifex Maximus

---

[7]) c. 2. Inter X. (I. 7.)

[8]) Hinc falsa est Febronianorum assertio, Pontifices nonnisi per falsas decretales jus transferendi episcopos obtinuisse. Nam multo ante, quam Isidori collectio prodiret, Bonifacius I. rogatus a Corinthiis Perigenis translationem permisit. Proclus Cizici episcopus ad sedem Cptanam auctoritate Coelestini I. translatus est, etc. Devoti tom I. p. 160.

[9]) Vide exempla Victoris I., Stephani, Cornelii, Julii I. aliorumque apud Devoti ibid. p. 164. edit. Rom.

[10]) Sess. XXIV. de ref. 5. cf. XIII. de ref. c. 8. et VI. de ref. c. 1. in fin.

non solum episcopos criminis reos episcopatu dejicere valet, sed etiam fas est ipsi, culpa vacuos, ut suis sedibus episcopalibus renuntient, compellere, si salus publica id exposcere videatur.[11]) In ejusmodi casu non deponit delinquentem, sed potius renuntiationem supplet.

c) *Dandi episcopis coadjutores et suffraganeos* necnon *vicarios apostol. constituendi* iis in locis, ubi ordinarii episcopi vel non sunt, vel munere suo fungi nequeunt. De his tamen personis suo loco fusius dicetur. **Jus constituendi coadjutores etc.**

d) *Convocandi episcopos ad concilium generale* eique *praesidendi* sive in persona sive per legatos, jus *concilium prorogandi*, aut in alium locum *transferendi*, aut *dissolvendi* necnon illius *decreta confirmandi*. Jus indicendi concilia haeret in ipsa natura Primatus. „Quis enim omnes vocabit episcopos, nisi qui omnium est caput, qui omnes in unum centrum unitatis conjungit, et sine quo neque episcopi universam ecclesiam repraesentare, neque eorum decreta universae ecclesiae decreta esse possunt?"[12]) **Jura quantum ad concilia generalia.**

§. 104.

IV. Pontificis jura honorifica et reliquae praerogativae.

1. Cum tanta sit et tam praeclara summi Pontificis dignitas, ut ea nihil excellentius nihilque dignius sit in terris, eadem etiam singularibus praerogativis honorificis resplendeat oportet. Fulget autem auctoritas Sedis apost. singularibus quibusdam insignibus, titulis et reverentiae indiciis, quae Pontificibus exhiberi solent. — **1. Jura honorifica.**

a *Insignia* quibus hodie Pontificis dignitas illustratur, sunt: *pedum pastorale rectum*, in summitate crucem habens, quod est symbolum muneris pastoralis nomine Christi crucifixi exercendi; *tiara* seu *triregnum* h. e. corona triplex tanquam praecipuum summi regalis sacerdotii ornamentum, qua porro mystice indica- **a. Insignia.**

---

[11]) In Concordato Galliae (num. 3.) 1801 Pius VII. episcopis, qui patria emigraverant, significavit, se omnia sacrificia ab iis exspectare, eo non excepto, ut ipsas suas sedes episcopales resignent, subjungens, si praeter exspectationem hoc sacrificium detrectaverint, fore, ut nihilominus post novam dioecesium gallicarum circumscriptionem alii pro iis pastores instituantur.

[12]) Devoti l. c. p. 157. ed. cit. — Cum jus Pontificis convocandi concilia generalia, eisdem praesidendi etc., a theologis dogmaticis passim copiose et diligenter discutiatur, lectores ad eos remitto.

tur, in triplex Dei regnum Papae potestatem pertingere; usus *pallii*, quod solus Pontifex semper et ubique gestat, et „quod est plenitudinis officii pontificalis insigne." [1]) — *b. Tituli et praedicata*, quibus insignitur, diversi generis sunt. Pontifex ipse se scribit *servum servorum* Dei, quem titulum humilitatis primus Gregorius M. sibi sumsit, quo tempore patriarcha Cptanus nomen patriarchae universalis audacter sibi vindicavit. Titulus *Pontificis Maximi* a sacerdote antiquo vel a Caesaribus ethnicis, titulus *Papae* ab episcopis ad s. Sedem pertransiit. Similiter tituli: *Apostolici, domni Apostolici, Sedis apostolicae* privative Sedis Romanae proprii esse coeperunt. Demum notandus est titulus *Vicarii Christi* aut *Vicarii Petri*. — *c.* Inter reliqua indicia venerationis, Pontifici exhiberi solita, est pedum seu potius ss. reliquiarum in sandaliis reconditarum osculatio. Olim reges et Caesares Papae equum ascendenti officium strepae exhibere consueverant.

b. Tituli.

c. Venerationis indicia.

2. Aliae dignitates. Patriarcha Occidentis.

2. Sed praeter Primatum aliae quoque dignitates et munera haerent in summo Pontifice. Est enim etiam a) *patriarcha Occidentis;* nam cum tantummodo in Oriente plures patriarchatus erecti essent, in Occidente jura patriarchalia Papa sibi sumsit exercenda; b) *primas Italiae*, prout et reliquae nationes suum primatem adeptae sunt; c) *metropolita provinciae Romanae.* Spectant ad provinciam Romanam omnes illi episcopatus, qui inter Capuanam et Pisanam siti nec cuidam ex aliis provinciis adscripti sunt, inter quos suburbicarii eminent, verum etiam omnes archiepiscopi, qui suffraganeos non habent, necnon omnes episcopi exemti et abbates nullius dioeceseos, jurisdictionem quasi episcopalem habentes. d) *Episcopus urbis Romae* et territorii proxime eam circumjacentis. Ad suam dioecesin administrandam Papa ex collegio Cardinalium proprium Vicarium generalem assumit, sat ampla potestate instructum. [2])

Primas Italiae. Metropolita prov. Romanae.

Episcopus Urbis.

3. Dominium temporale.

3. Nec praetereunda est potestas temporalis seu politica, quam hactenus habuit in tota ditione ecclesiastica more Principum caeterorum, qui summo potiuntur imperio. Potestas haec est prorsus honesta, omnino legitima et inviolata, et convenientissima. Dixi: *a. Prorsus honesta.* Quamvis enim illicitum sit imperio civili adjungere sacerdotium tanquam aliquid accessorium, nulli tamen principio juris naturalis vel positivi repugnat, Romanum Pontificem simul esse regem temporalem in suis terris, sicque

---

[1]) c. 23. X. (V. 33).
[2]) Bangen pag. 287.

habere potestatem civilem, spirituali quasi adnexam.[3]) Et hoc quidem extra omnem controversiam est, ex quo Pius IX. hanc sententiam damnavit (Syll. n. 75. coll. cum n. 27.): „De temporalis regni cum spirituali compatibilitate disputant inter se christianae et catholicae ecclesiae filii.“ — *b. Est omnino legitima ideoque inviolata.* Enimvero haec potestas ex illis jam temporibus turbulentis et calamitosis originem duxit, in quibus et Roma et Italia, barbarorum incursionibus afflictata omnique alio praesidio destistuta, Romanum Pontificem optimum protectorem adepta est; eadem vero deinceps donationibus principum roborata, per contractus onerosos ampliata, consensu populorum et praescriptione saeculorum confirmata et novissime (1815) congressus Viennensis sanctione solemniter communita est. Tam justum porro est tamque legitimum pontificium imperium, ut nemini potiora jura esse possint. Unde cum jurati religionis et ecclesiae osores nequissimis et sacrilegis ausibus Pontificis principatum usurpare et diruere hisce diebus adnisi sint (certe non alio consilio, nisi ut civili s. Sedis majestate depressa et eversa, catholicam ecclesiam facilius oppugnare queant); jam nullum jus quaesitum tutum firmumque erit inter Europae nationes, jum nulla praescriptio pro jurium securitate invocari poterit, cum jura Sedis apostolicae tot titulis firmata et millenaria praescriptione stabilita a nefariis usurpatoribus impune proculcata sint. Unde civilis Apostolicae Sedis principatus sine summa tum juris tum religionis *violatione* eripi aut immuni non potest; hinc Pius IX. laudabili consilio iterum atque iterum declaravit[4]), „se jura possessionesque Romanae ecclesiae et s. Sedis libertatem totis viribus esse defensurum“, quemadmodum etiam dominii pontificii direptores poenis et censuris ecclesiasticis obnoxios esse pronuntiavit, actusque om-

[3]) Suares de leg. l. IV. c. 10. n. 5: „Princeps autem ecclesiast. non ob hunc finem (ob lucra temporalia) accipit temporalem principatum, sed ut ecclesiae utilitati et fidelium commodis magis inserviat; et ideo illud temporale ita conjunctum spirituali non est saeculare omnino, sed aliquo modo sacrum: habere igitur talem potestatem civilem simul cum spirituali contra nullam legem divinam est, vel positivam vel naturalem. Quod vero contra humanam non sit, per se notum est, nec indiget probatione.“

[4]) Alloc. „Quibus quantisque“ 20. April 1849; Epist. Encycl. 18. Jan. 1860; Alloc. 9. Jun. 1862. Praesertim huc faciunt: „Litterae Apost., quibus majoris Excommun. poena infligitur invasoribus et usurpatoribus aliquot provinciarum pontificiae ditionis“ d. d. 26. Mart. 1866.

nes ab iis attentatos, „illegitimos omnino et sacrilegos" esse decrevit. Quibus manifestationibus applaudentes, episcopi quoque totius Orbis enixe Pontificem rogaverunt, ut in hac constantia et firmissimo proposito maneat immobilis.[5]) — b. Denique haec Pontificis dominatio *convenientissima* est, totiusque ecclesiae commodis utilitatique egregie inservit. Ipsa siquidem Pontificibus Rom. illam libertatem et independentiam conciliat, qua in sanciendis legibus et in regenda ecclesia omnino opus habent, cuique locus vix esse potest, ubi caput et centrum ecclesiae imperio alicujus principis saecularis subjicitur. Et sane nisi Pontifices liberi et independentes impiorum molitionibus toties impavide se opposuissent, ubique gentium jam dudum ecclesia curvata esset sub imperio saecularium potestatum, et apud omnes gentes illum profanum Caesaro-papismum (prout dicitur) conspiceremus, qui rerum eccles. gubernationem sibi arrogat, sacra profanis impie commiscens. Unde si duas potestates, saecularem videlicet et sacram, in terris separatas esse velimus, in Romano Pontifice eas conjunctas exoptemus, necesse est [6]) Praeterea possessio patrimonii s. Petri ex parte saltem subsidia illa temporalia subministrat, quibus Papa indiget ad juvandas missiones, ad sublevanda instituta toti ecclesiae inservientia et ad sustentandos magistratus, qui in regimine ecclesiae ei adsunt. Denique, ut hoc unum superaddam, cum principia religionis hodie ab omnibus fere regnantibus eorumque in gubernanda republica adjutoribus despectui habeantur et a re politica relegentur: christianae societati nihil potius, nihil antiquius esse debet, quam ut unica saltem superstes sit respublica in Orbe catholico, in qua ad normam christianae legis subditi reguntur omnesque res gubernantur.[7]) Absurda ergo meritoque proscripta est haec propositio: „Abro-

---

[5]) Cfr. praeprimis protestationem episcoporum Romae in Consistorio praesentium d. d. 2. Juni 1862.

[6]) Hinc quamvis r e g u l a r i t e r utrumque principatum, spiritualem et saecularem, in una persona conjungi haud convenit (§. 30), tamen intuitu Pontificis Rom. expediens, quinimo (nisi alia ratione ejus independentiae consulatur) necessarium est, ut duplex eidem imperium competat. „Ideo (ut quidam auctor ingeniose inquit) Romae binas potestates connexas esse oportet, ut alibi ab invicem sejunctae existere queant."

[7]) O r s i: Della origine del dominio temporale e della sovranità de' Romani Pontefici. Rom. 1774. — Phillips K.-R. tom. III §. 119. et tom. V. §. 244. — Schrader de Unitate Romana II. p. 459–492. Stimmen aus Maria Laach fasc. IV. Moy Archiv t. V. p. 114.

gatio civilis imperii, quo Apostolica sedes potitur, ad ecclesiae libertatem felicitatemque vel maxime conduceret." Syll. n. 76.

§. 105.

De Cardinalibus.

1. *Origo et numerus* Cardinalium. Principales summi Pontificis *coadjutores* et *collaterales*, necnon *corporis* ecclesiae *membra praecipua* sunt Cardinales. Hi proprie ejusdem senatum et presbyterium efficiunt, eique in universae ecclesiae regimine consilio et adjutorio sunt, eodem plane modo, quo omnes episcopi semper suum presbyterium habuere, conflatum ex presbyteris et diaconis, quorum consilio in regenda dioecesi utebantur. Ad hunc senatum Romae pertinebant illi *presbyteri*, qui insignioribus Urbis titulis seu ecclesiis praeerant; porro *7 diaconi*, qui a P. Fabio (a. 240) in variis Urbis regionibus ad pauperum et infirmorum inopiam sublevandam apud *diaconias* seu domus hospitales constituti erant. Initio non alii praeter hos presbyteros et diaconos Romae erant Cardinales, nimirum ideo hoc nomine nuncupati, quia adinstar cardinum, qui fixi sunt et immobiles, certae ecclesiae addicti seu *incardinati* [1]) erant, ad distinctionem eorum clericorum, qui nullius ecclesiae servitio stabili ratione erant adscripti. Haud negari quidem potest, nomen Cardinalium omnibus episcopis, presbyteris et diaconis certae ecclesiae adscriptis diu commune fuisse; sed Cardinales Romanae ecclesiae semper praestabant senatibus caeterarum ecclesiarum, eoquod illi Pontifici opem ferebant in regimine ecclesiae universae, hi vero curam gerebant peculiaris tantum ecclesiae. Supra dictis presbyteris et diaconis saeculo 9. adjuncti sunt *septem viciniores episcopi*, qui Romam adsciti sunt, ut summo Pontifici in regimine ecclesiae universae opem praeberent. Denique huic collegio *sex diaconi palatini* superadditi sunt, quibus in ecclesia Lateranensi sua munera erant obeunda. Unde saeculo 12. et 13. collegium Cardinalium constabat 7 episcopis, 28 presbyteris et 18 diaconis.[2]) Temporibus subsecutis

Origo Cardinalium.

---

[1]) c. 3. D. 24. pontifex (i. e. episcopus) Cardinalis opponitur pontifici visitatori, qui scil. tanquam visitator ecclesiam curat. — Gregor M. lib. VI. epist. 11. diaconum Venafranum Neapolitano episcopo cardinandum concedit, eumque illius ecclesiae Cardinalem constituit.

[2]) Cfr. Walter K.-R. §. 132. a.

Cardinalium numerus incertus et varius erat.[3]) Ne plures quam 24 in posterum forent, statuerunt Constantiensis concilii Patres.
Tres ordines. Sed Sixtus V. definivit, 70 esse oportere, exemplo 70 seniorum, quos Moyses pro regimine populi Dei sibi assumpsit. Atque ex eis presbytores esse oportet 50, diaconos 14, episcopos 6[4]), quia duo ex dictis 7 episcopatibus conjuncti sunt. Ex quo tempore s. Pius V. (1567) quibusvis aliis ecclesiasticis quacumque dignitate fulgentibus honorifica Cardinalium compellatione interdixit, hocce nomen illis solis remansit, qui Romanae ecclesiae, quae est *cardo* et centrum reliquarum ecclesiarum, senatum constituunt.

Creatio. 2. *Creatio* Cardinalium pertinet ad summum Pontificem, qui pro suo lubito, quos vult et quando vult, ad Cardinalatus fastigium promovet. Statuit tamen concilium Trident., ut Papa lectissimos tantum sibi Cardinales adsciscat, eosdemque ex omnibus christianitatis nationibus, quoad fieri potest, assumat.[5]) In Cardinalium creatione certae solemnitates, usu antiquo stabilitae, servari solent, inter quas traditio birreti et galeri rubri, clausula et aperitio oris, traditio annuli atque designatio tituli principaliter notari debent. Qui a Curia absentes ad Cardinalatum promoti sunt, jurare debent in receptione birreti rubri, se intra annum accessuros ad limina Apostolorum sub poena inhabilitatis et privationis Cardinalatus. Illi, quibus ad commendationem principis alicujus saecularis dignitas cardinalitia confertur, Cardinales *coronae* nuncupantur.

Officium. 3. *Officium* Cardinalium, quatenus senatum Romanae ecclesiae constituunt, est, summum Pontificem in gubernanda ecclesia consilio et industria sua adjuvare. Et ut huic muneri satisfaciant, omnes, nisi exteris episcopatibus praesint, in Urbe residere tenentur, ita quidem, ut, si canonice moniti non redeant et resi-

---

[3]) Sub Bonifacio VIII. fuerunt solummodo 20 Cardinales. Eo tempore, quo Avenione sedebant summi Pontifices, fuere 30. Sub Pio V. erant. 76. Vid. Andreucci: Hierarchia eccles. lib. II. dissert. II. p. 23. edit. Rom.

[4]) At Cardinales episcopi, presbyteri et diaconi non dicuntur a gradu Ordinis, quo initiati sunt, sed ab ecclesiarum, quas tenent, titulis. Singuli tituli Cardinalibus assignati referuntur ap. Bangen: Die röm. Curie p. 36.

[5]) Conc. Trid. Sess. XXIV. de ref. c. 1. — Sixtus V. Const. „Postquam." 1586. De eorum dotibus cfr. conc. Trid. Sess. XXV. c. 1. de ref.

deant, privandi sint. Explent vero sua officia a) *vivo Pontifice* aut universim in Consistoriis, aut distributi per diversas Congregationes Romanas, aut denique sustinentes officia, quae ipsis tanquam singulis a summo Pontifice injungi contingit. Est vero *Consistorium* congregatio, quam celebrat Rom. Pontifex in collegio Cardinalium per modum senatus majoris. Duplex haberi solet Consistorium, nunc *publicum* et *extraordinarium*, nunc *secretum* et *ordinarium*. *Publicum* miro ceremoniarum apparatu peragi solet, et praeter Cardinales alios quoque praelatos, principum oratores et magistratus Romanos admittit. Habetur vero, cum Papa galerum cardinalitium novo Cardinali imponit; cum pro canonisatione alicujus servi Dei sententia definitiva publice ferenda est; cum princeps aliquis vel ejusdem legatus solemniter accipitur. Consistorium *secretum et ordinarium*, ad quod soli Cardinales admittuntur, olim statis temporibus congregari consueverat; sed modo pro certis tantum actibus transeuntibus formatur, quoties nimirum Pontifex novos creat Cardinales, aut episcopos vel praelatos regulares eligit seu instituit, quoties legatos delatere nominat, aut coadjutorem perpetuum episcopis adjungit; quoties denique graviora negotia, nexum utriusque potestatis concernentia, aut componi aut communicari opus est. Et haec communicatio in forma solemnis *allocutionis* ad Cardinales habitae fieri solet. Verumtamen in Consistoriis Cardinales consultativa tantum dant suffragia; eorum opera longe major efficaciorque in eo est, quod Romanas Congregationes, uti mox videbimus, constituunt et pontificiis tribunalibus praesunt. — b) *Sede Romana vacua* politicam quidem in ditione ecclesiastica, non tamen sacram Primatus potestatem, quae personalissima est, nisi in negotiis morae impatientibus exercent. Verum jus eorum longe maximum est electio summi Pontificis, et hoc quidem jure jam inde a medio fere saeculo 12. privative et quiete fruuntur.[6])

Sede plena: 1. In Consistorio, publico, et secreto. 2. In Congregationibus. Sede vacante.

4. *Jura* Cardinalium dupliciter spectari possunt. a) Jura *collegialia* eisdem competunt, quatenus collegium peculiare et distinctum efficiunt, adinstar fere capitulorum cathedralium, cum certis juribus et officiis *ad intra*, seu corpus suum tantummodo respicientibus. Unde coetus hic purpuratorum suum caput seu

Jura: 1 Collegialia.

---

[6]) Cf. effatum Gratiani (ad c. 34. D. 63), qui dicit, in electione Papae alios etiam clericos praeter Cardinales intervenire oportere. Sed in concilio Lateran. III. (c. 6. X. [I. 6.]) isthoc jus solis Cardinalibus addicitur. Vid. supra §. 81.

praepositum habet, nimirum Decanum s. Collegii, Cardinalem item camerarium pro bonorum ad s. Collegium pertinentium administratione necnon secretarium et alios officiales pro gerendis et expediendis s. Collegii negotiis. Caeterum Cardinales *jus optandi* habent, quo (juxta certas regulas) in proximo Consistorio post vacationem alicujus tituli melioris eundem suo arbitrio optare

2. Personalia. possunt.[7]) b) Jura *personalia* sunt, quod 1mo etsi forte non sint episcopi, *in suis titulis* jurisdictionem quasi-episcopalem habent, videlicet jus *corrigendi* seu censuras irrogandi, jus *visitationis* in suo titulo, jus *beneficia conferendi* (dummodo sint praesentes in Curia, alioquin solus Papa confert), *pontificalibus utendi* et, modo sint presbyteri, personis suae ecclesiae servitio addictis tonsuram ordinesque minores conferendi. 2do Quod etiam ii, qui episcopi non sunt, jus habent praesentiae et suffragii decisivi in conciliis generalibus.

Decoramina. 5. *Decoramina* Cardinalium consistunt a) in *vestitu distincto*, a Pontificibus ipsis concesso. Scilicet donati sunt veste et galero purpureis, quibus Paulus IV. addidit birretum rubrum, quo etiam Cardinales *religiosi* utuntur, sic tamen, ut hi ordinis sui colorem in habitu retineant. — b) In *honorum titulis*, quibus insigniuntur Praeterquam enim quod cuivis eorum dignitas et titulus *Principis*. competit, Urbanus VIII. iis titulum *Eminentissimi* indulsit; vetans insuper, ne Cardinales alio modo se a quoquam, nisi a regibus compellari sinerent. E converso et ipsi prohibentur titulum quemcumque saecularem gerere. — c) In plurimis et amplissimis *privilegiis*[8]), quorum praecipua sunt: *praecedentia*, qua episcopos et ipsos patriarchas excellunt, principibus vero non regnantibus saltem aequiparantur[9]); *exemtio a poenis* impositis omnibus universaliter, nisi iidem exprimantur, et a regulis odiosis cancellariae; *cautio juris*, qua offendentes S. R. E. Cardinales sunt rei laesae majestatis poenisque gravissimis subjacent.[10])

---

[7]) Et haec est ratio, cur Decanus s. Collegii is ipse sit, qui est episcopus Ostiensis, quia nempe decanatus S. R. E. Cardinalium collegii ex jure ad antiquiorem inter Cardinales episcopos deferendus est, antiquior vero episcopus via optionis sedem Ostiensem acquirit.

[8]) Vid. Andreucci l. c. p. 33, qui 20 privilegia Cardinalium explicat, observans: „Quidam ad ducenta percensent, alii pauciora."

[9]) Vid. Eminentissimorum Dominorum Cardinalium caeremoniale ap. Bangen: Die röm. Curie p. 461.

[10]) c. 5. in Vtto (V. 9). Cfr. Bened. XIV. Const. „Pastoralis" 1741.

§. 106.

De Curia Romana. I. De. S. R. E. Cardinalium Congregationibus.

2. Nomine Curiae Romanae in sensu latiori venit complexus tribunalium, congregationum et officiorum, quibus summus Pontifex in regimine sive totius ecclesiae sive ditionis ecclesiasticae utitur. In sensu tamen strictiori Curia Romana ab aula Romana sic discernitur, ut *curia* Rom. complectatur dicasteria, collegia et officia, quae pro regenda universa ecclesia sunt constituta, *aula* autem Rom. illa tribunalia comprehendat, quae ad regendum dominium Papae temporale ordinantur. Est vero Curia in hoc sensu accepta organum Pontificem inter et ecclesiam intermedium, per quod Papa partim informationes necessarias capit, partim jura munusque sibi incumbens exequitur.[1]) Eadem variis quasi minoribus curiis constituitur, quae ut membra illius senatus spectari debent, quibusque certa causarum genera stabiliter comittuntur, ita, ut ipsa jurisdictione ordinaria pollere a canonistis jure merito dicantur. — Personae, quibus Curia Rom. constituitur, sunt: a) *Cardinales*, qui privative Consistorium, congregationes vero ex parte tantum efficiunt in iisque praesidium habent. — b) *Praelati Curiae Rom.*, qui proximum post Cardinales in Curia locum tenent et reliquo clero in urbe existenti supereminent. Iidem vel in congregationibus Romanis operam suam et industiam impendunt, vel tanquam singuli certa munia obeunt, quae a summo Pontifice ipsis committi contingit; siquidem ad praelaturae praerogativas illud inprimis pertinet, ut jurisdictionem ipsius summi Pontificis, sive ordinariam sive delegatam, exequi valeant.[2]) Distinguitur vero duplex praelatura: una, quae dicitur praelatura *justitiae;* altera, quae dicitur praelatura *gratiae.* Illa cum actuali officio servitioque conjuncta est, ad eamque non pervenitur, nisi servatis quibusdam conditionibus, e. gr. ut quis curriculum studiorum quinquennale hunc in finem expleverit, certam annuorum redituum summam (scil. saltem 1500 scutorum) percipiat etc. Participant vero hujus generis praelaturam non solum *singuli* quamplures, e. gr. omnes patriarchae, archiepiscopi et episcopi

Curia.

Personae ad Curiam pertinentes. 1. Cardinales. 2. Praelati.

Praelatura justitiae.

---

[1]) Bangen: „Die röm. Curie." Münster 1854. Liber classicus.

[2]) Delegatus Papae nemo esse potest, nisi sit constitutus in aliqua dignitate eccles., vel personatum obtineat, vel alicujus ecclesiae cathedr. canonicus sit, ut statuitur c. 11. in VI[to] (I. 3).

Romae residentes, praelati cum lemniscis, almae Urbis gubernator etc., sed *integra* etiam *collegia*, inter quae potissimum *Rotae auditorium* et *protonotariorum Apost.* collegia eminent. Praelatura gratiae. Praelatura vero *gratiae* a summo Pontifice tum iis conceditur, qui se Curiae Rom. applicare in animum inducunt, tum etiam exteris bene meritis episcopis aliisque ecclesiasticis, quos haud raro titulis vel *episcopi solio pontificio assistentis* vel *praelati domestici protonotarii*[3]) vel *capellani Suae Sanctitatis* insignitos 3. Curiales. conspicimus. — c) *Curiales*, qui in Curia vel stabiliter vel ad partium instantiam operam suam praestant, ad quos pertinent: *advocati* (inter quos eminet collegium advocatorum consistorialium participantium), *procuratores*, qui causas litigantium agunt, *notarii*, qui documenta de jure valida conficiunt, *expeditores* et *sollicitatores*, qui vel tribunalibus, vel advocatis et procuratoribus inserviunt, denique *agentes*, qui ad procuranda negotia curialia a partibus et maxime ab episcopis remotis deputantur.

2. Inter collegia, in quae Curia distributa est (praeter Consistorium §. praeced. commemoratum) locum principalem occupant *Congregationes Romanae*, seu collegia certis negotiis dirigendis, discutiendis vel etiam in forma judicii decidendis destinata et ex Congregatio: Cardinalibus potissimum constituta. Sufficiat, Congregationes insigniores duntaxat, et quae relationem habent ad universam s. Officii. ecclesiam, hic recensere: *a. Congregatio s. officii* seu *inquisitionis*, in ea forma, qua nunc extat, a Sixto V. (1588) ceu summum orthodoxae fidei tribunal erecta, de haeresibus necnon de iis reatibus cognoscit, qui vel ex natura sua cum haeresi connexi sunt, vel ex haeretica pravitate provenire praesumuntur. Constituitur ex 12 Cardinalibus, ex pluribus officialibus, consultoribus et qualificatoribus, praesidemque habet ipsum Pontificem. *b.* Vicaria huic a Pio V. constituta, et a Bened. XIV. accuratius ndicis. regulata[4]) est *Congregatio Indicis*, cui cura revisionis et prohibitionis librorum est demandata. Constat numero Cardinalium pro Papae beneplacito, cum Cardinale praefecto, qui Magistrum

---

[3]) Primitus notarii ad acta Martyrum conscribenda numero septem constituti erant; sed reddita etiam ecclesiae pace ad conscribenda acta et gesta Papae retenti et pluribus privilegiis ornati sunt. Nobilissimum est collegium eorum, qui dicuntur protonotarii Apostolici de numero participantium. Vid. dissertationem de his in Andreucci Hierarchia eccles. tom. I. p. 97. Micko: Die apostól. Protonotare in Vering Archiv. tom. 20. p. 177—250; et Ginzel K.-R. I. p. 378.

[4]) Constit. „Sollicita ac provida." a. 1753.

s. palatii perpetuo et fixe sibi assistentem habet, secretario et compluribus theologis consultoribus. Decreta Iudicis, ut vim habeant, a summo Pontifice confirmari oportet. — *c. Congregatio concilii Tridentini interpres* (seu interpretum) a Pio IV. a. 1564 erecta, de cujus munere et praerogativis jam alibi (§. 18) mentio facta est. Eam efficiunt plures Cardinales cum praefecto ex eorum numero, et secretario, qui plerumque est archiepiscopus in partibus, quibus magnus numerus theologorum et canonistarum accedit, qui consultorum nomine veniunt. Huic congregationi nonnullae aliae minores pro certis negotiis terminandis adjunctae sunt.[5]) — *d.* Binae Congregationes a Sixto V. erectae, videlicet Congreg. *super negotiis episcoporum* et Congreg. *super negotiis regularium* (1588), brevi tempore in unam coaluerunt, ad eamque deferuntur omnes causae et dubitationes tum inter episcopos et ordines religiosos exortae, tum inter superiores regulares et subditos, necnon inter diversos ordines ipsos pendentes. — *e. Congregatio ss. rituum* a Sixto V. instituta est, ejusque partes sunt, cultum Dei externum ordinare, determinare ritus et ceremonias, tollereque inde abusus. Atque haec ordinarie ipsi incumbunt; extraordinarie in beatificationis et canonisationis processu definitivam Papae sententiam praeparat. — *f. Congregatio indulgentiarum et ss. Reliquiarum*, a Clemente IX. a. 1669 erecta, Reliquias et indulgentias pervestigat, necnon indulgentias concedit et Reliquias authenticat.[6]) *g. Congregatio de propaganda fide*, cujus prima fundamenta jacta sunt a Gregorio XIII., auctor tamen verus fuit Gregor XIV. (1622), operi fastigium impositum est ab Urbano VIII. (1627), qui Seminarium excitavit suo nomine nuncupatum (collegium Urbanum) illudque praefatae Congregationi adjunxit.[7]) Propagandae excellentia ex eo elucet, quod omnes regiones missionum, qua late patent per Orbem terrarum, eidem subjectae sunt, ab eaque omnis jurisdictio in illas terras dimanat, in quibus ordinaria episcoporum hierarchia non est instituta.[8])

Concilii Trid. interpr.

Super negotiis episc. et regul.

ss. Rituum.

Indulg. et Reliq.

De propag. fide.

---

[5]) e. gr. Congregatio particularis super statu ecclesiarum; Congreg. visitationis liminum; Congr. super revisione synodorum provinc.; Congreg. super residentia episcoporum.

[6]) Vid. Andreucci dissert. de authenticandis ss. Reliquiis in opere saepius laudato.

[7]) Institutum etiam typographicum annexum est, in quo libri omnium fere Orbis linguarum imprimuntur.

[8]) O. Meier: „Die Propaganda, ihre Provinzen und ihr Recht.“ Göttingen 1852. Liber ubertate materiae commendabilis, sed animum ecclesiae catholicae infensum manifestans.

Ipsius est, omnia negotia, quae ad fidem propagandam pertinent, cognoscere, vicarios et missionarios apostolicos mittere, ortasque difficultates solvere. Pius IX. editis litteris Apost. (6. Jan. 1862) instituit s. Congr. de Propag. fide pro negotiis ritus orientalis. — *h. Congregatio super negotiis ecclesiae extraordinariis* a Pio VII. post suum reditum in ditionem eccles., ad componendas res eccles. temporum illorum injuria perturbatas, instituta et postea sic ad latiores limites producta est, ut jam omnia illa negotia, quae, ordine rerum eccles. in quacumque regione interrupto, emerserint, ab ea discuti et summi Pontificis resolutioni praeparari operteat, uti e. gr. concordata cum guberniis civilibus ineunda. — *i.* Demum non praetereundae sunt illae Congregationes, quae cum *Consistorio pontificio* sunt conjunctae et quarum munus est, illa negotia, quae ad Consistorium pertinent, praevie ad liquidum explorare, ita ut disceptationi jam non amplius sint obnoxia. Et haec sunt: *Congregatio consistorialis* a Sixto V. erecta; *Congregatio examinis episcoporum* (sc. electorum vel nominatorum), cujus tamen provincia nunc Italiam non excedit: *Congregatio super statu*, quae, cum eventus politici in ecclesiam graviter influentes accidunt, extra ordinem constitui solet.[9])

Super negotiis eccl. extraord.

Congregationes cum Consistorio conjunctae.

§. 107.

2. De diversis Romanis tribunalibus.

1. Tribunalia justitiae.

1. *Tribunalia justitiae.* Haec tribunalia in eo differunt a Congregationibus, quod nonnisi ad jus dicendum sunt constituta, Congregationes vero potestatem tum judiciariam tum administratoriam exercent. Cum permultae causae quae ad haec dicasteria ex natura sua spectarent, etiam a Congregationibus terminari queant, eadem hodie non tam universae ecclesiae quam potius status pontificii rationem habent. Primum locum inter ipsa, imo inter omnia summi Pontificis collegia ratione tum excellentiae tum antiquitatis occupat a) *Rota Romana,* quae summum est in ecclesia tribunal, ad cognoscendas et decidendas in forma judiciali

Rota Romana.

---

[9]) Cfr. Simor (Prim. Hungariae) in Moy-Vering Archiv tom 11. p. 410: De s. Rom. Congregat. et illarum auctoritate"; tom. 15. p. 133: „De s. Congreg. s. Officii et Concilii"; tom. 21. p. 46: „De s. Congreg. Indicis."

causas contentiosas constitutum. Rota [1]) est tribunal omnium antiquissimum, imo Pontificibus coaevum, quippe qui semper suos consiliarios et referendarios habuerunt, quibus causas forenses decidendas delegabant. Hi deinceps *auditores* vocari consueverunt, quorum numerum ad duodecim reduxit Sixtus IV. (1472), qui etiam constituit, ut auditores ex nationibus primariis assumerentur. Ratio erat, quia ex primigenia institutione omnes causae eccles. ex universo Orbe ad hoc tribunal deferri oportebat, quae in suis locis decidi non poterant; ast modo eaedem, ac praesertim lites beneficiales, utplurimum Congregationibus competentibus addictae sunt, et hinc Rotae nonnisi causae civiles territorii pontificii decidendae remanent, res vero universae ecclesiae in vim specialis commissionis tantum ab ipsa terminantur. [2]) b) *Reverenda camera Apostolica*, quae aerario utriusque principatus, ecclesiastici et temporalis, praeest, et insuper quarundam causarum, ac praesertim fiscalium jurisdictionem habet. Ex universa ecclesia lites, quae, inter fiscum ecclesiasticum et homines privatos pendent, in vim appellationis pro diversitate causae vel ad cameram Apostol., vel ad ejusdem auditorem etiamnum deferri possunt. Cardinali camerario subsunt judices, quorum unus est auditor, reliqui judices dicuntur clerici ejusdem camerae. c) *Signatura justitiae* inde orta est, quod refendarii supplicationes sibi porrectas Pontifici signandas tradebant casu, quo iisdem annuendum esse censebant. Ex hisce referendariis progressu temporis proprium collegium efformatum est, separatis (ab Innocentio VIII. creat. 1484) ab invicem causis, sic, ut causae justitiae ad signaturam hujus nominis, causae vero gratiae ad signaturam gratiae revocarentur. Ducentis ferme abhinc annis amplissima fuit istius tribunalis potestas, sed juxta praxim hodiernam in nonnullis duntaxat causis, si ex Orbe catholico illuc deferantur, judicandi facultatem habet. [3])

Camera Apostolice.

Signatura justitiae.

---

[1]) Compellatio Rotae anceps et obscura est. Hujus nominis rationem optime explicare mihi videtur Emerix (ap. Bangen p. 297) ex eo, quod auditores Rotae in orbe sedentes controversias rotant et examinant.

[2]) Bullas Rotam rom. concernenentes indicat Phillips K.-R. p. 256. — Bangen op. cit. p. 292 seqq. — De auctoritate decisionum rotalium vide supra §. 13. not. 5.

[3]) Causae ex universa ecclesia, quae hodiedum ad Signaturam justitiae pertinent, enumerantur apud Bangen p. 377.

2. Tribunalia gratiae.

2. Tribunalia *gratiae*, per quae Pontifex gratias concedit. Quia vero gratiosum esse ab affectione supremi principis quam maxime pendet, tribunalia pro dispensandis gratiis erecta non tam sua auctoritate res decidunt, quam consilium suum Pontifici aperiunt. Et ad haec tribunalia pertinent:

Signatura gratiae.

a) *Signatura gratiae*, per quam gratiae *extraordinariae* conceduntur, sive pure tales sive in rebus contentiosis, quae per judices ordinarios finiri nequeunt egentque suprema et extraordinaria Pontificis potestate, qui decreta propria manu signat (unde nomen signaturae).[4] Pro dispensandis vero gratiis *ordinariis* haec duo tribunalia inserviunt: b) *Dataria Romana*, quae est illud summi Pontificis tribunal, in quo gratiae *pro foro externo* valiturae conceduntur et expediuntur. Ad hoc collegium pertinent omnes dispensationes pro foro externo super matrimonii impedimentis, irregularitatibus, votis et juramentis, collatio beneficiorum reservatorum, confirmationes indultoram et privilegiorum jam antea concessorum. Constituitur ex Cardinali prodatario, ex datario, qui tempus *datae* gratiae adnotat, et pluribus aliis officialibus. c) *Sacra Poenitentiaria Romana*, quae absolutiones, dispensationes, commutationes et revalidationes *pro foro interno* petitas, et exceptionis causa etiam pro foro externo valituras, vel ipsamet concedit, vel summi Pontificis aut Poenitentiarii majoris resolutioni parat. Et quidem *absolutiones* concedit Poenitentiaria in casibus publicis et occultis pro foro tantum interno, *dispensationes* nonnisi in casibus occultis, exceptis tamen *Regularibus*, quibus in publicis quoque casibus pro utroque foro dispensationes elargiri valet.[5])

Dataria Romana.

S. Poenitentiaria.

2. Officia pro expeditione litterarum Apostol.

3. Officia, quibus demandata est expeditio litterarum Apostolicarum, in quantum eadem a praedictis tribunalibus non solet procurari, sunt: a) Pro expediendis Bullis *cancellaria Apostolica*, quae reliquis dicasteriis antiquitate praecellit cuique Cardinalis (Vicecancellarius) praesidet, huicque magnus officialium numerus subest. c) Pro expediendis Brevibus erecta est *secretaria Brevium*, cui pariter Cardinalis (qui dicitur Cardinalis nepos) praeficitur. c) *Secretaria Status*, quae est Ministerium Status pontificii pro rebus

Cancellaria Apostol.

Secretaria Brevium.

Secretaria Status

---

[4]) E. gr. si quis petat, ut a causa non appellabili appellare concedatur, vel e converso: ut liceat aliquam causam appellabilem in judicium adducere cum clausula: Appellatione remota.

[5]) Bangen l. c. p. 421 et 557, ubi in Constit. Bened. XIV. „Pastor bonus" facultates majoris Poenitentiarii et officii Poenitentiariae referuntur.

extraneis et organum, quo mediante Papa cum principibus saecularibus communicat.

§. 108.

De legatis et vicariis Rom. Pontificis.

Quemadmodum Romae per Curiam summus Pontifex negotia ad se pertinentia curat, ita ad supremae inspectionis et sollicitudinis munus exercendum in provinciis legatis et vicariis a se constitutis utitur, per quos necessarias informationes percipit juraque sua exequitur. — Inprimis claritatis causa expendi debet Legatorum et vicariorum

1. legatorum et vicariorum Papae *origo et historia*. Prioribus jam ecclesiae saeculis tria occurrunt legatorum pontificiorum genera. Primo illorum mentio facienda est, qui ad concilia generalia missi sunt, ut in iis Sedis apostolicae auctoritatem in proëdria praesidii et praerogativa suffragii explicarent. Genus alterum erat eorum, quos Romani Pontifices mittebant pro singularibus negotiis intra fines mandati, quo instruebantur, expediendis.[1]) Tertium genus constituebant illi, qui a Pontificibus velut speculatores et inspectores ablegati sunt ad aulas principum, ut ibi causas ecclesiae Rom. perpetim prosequerentur et pro negotiis fidei ac disciplinae excubarent. Et hi quidem *responsales* seu *apocrisiarii* ecclesiae Rom. dici consueverant.[2]) — Verum monumenta saeculi 4. aliud praeterea legatorum genus ostendunt, nimirum eorum episcoporum, qui habebant Rom. Pontificis vices sibi commissas super certis quibusdam provinciis earumque metropolitis, quique *vicarii Apostolici* vocati sunt. Horum vicariorum munus erat, tum canonum observantiae invigilare, tum provinciis illis et episcopis jus dicere, ac de omnibus fere causis (exceptis iis, quae Papa sibi reservasset) ibidem supremam ferre sententiam. Atque haec vicaria potestas, quae primum ad personam duntaxat concedebatur, paullatim certis ecclesiis perpetuo alligari coepit, unde earum episcopi *Sedis apostol. legati nati* compella-

1. Ortus et progressus.

a. Legati apud concilia.

b. Pro peculiaribus negotiis.

c. Apocrisiarii.

d. Vicarii apostolici.

seu legati nati

---

[1]) Quo pertinent v. c. legationes Julii ad Orientales in causa s. Athanasii, Liberii ad Constantinum Imper. pro convocatione novi concilii, Zosimi in Africam ob appellationes transmarinas.

[2]) Hoc legatorum genus invaluit post concilium Chalcedon. et viguit etiam in aula Francorum. Devoti Insitit. I. p. 178. et Thomassin. P. I. l. 2. c. 117.

bantur. Tales vicarii erant episcopus Thessalonicensis per Illyricum, episcopus Arelatensis pro causis Galliarum, Hispalensis per Hispaniam [3]), aliique episcopi et archiepiscopi, in quos hujuscemodi vicaria potestas a Rom. Pontificibus collata fuit. Et Pontifices quidem ad vigorem disciplinae eccles. tuendum etiam medio aevo iteratis vicibus tales vicarios constituere perrexerunt; at maxime post medium saec. 11. id munus majoribus quibusdam metropolitis, qui deinceps *primatum* nomine veniebant, committere solebant, ea mente, ut ecclesia Romana cum reliquis Occidentis ecclesiis arctius connecteretur, et commercium inter episcopos et Pontificem evaderet facilius. Ast cum hi vicarii cum reliquis metropolitis frequenter colliderentur, eoquod ipsorum juribus praejudicium inferre viderentur, pradicti vicariatus aut omnino interierunt, aut in merum titulum abierunt. Quod ex eo potissimum tempore accidit, quo (praesertim saeculo 13.) alii legati, amplissimis facultatibus instructi, Roma in provincias submittebantur. Hi dicti sunt legati *missi*, et si erant e coetu Cardinalium, legati *a latere*. Posteriorum praesertim jurisdictio tam praeclara fuit, ut omnia fere jura Pontificia exercere, e. gr. electos episcopos confirmare, beneficiis vacantibus providere et similia potuerint [4]), paucis duntaxat, quae Papa sibi soli reservaverat, exceptis. Tanta vero ac tam eximia potestas [5]), cum episcoporum aeque ac principum quaerelas excitasset, non solum per pacta specialia cum diversis nationibus inita, sed etiam per concilium Tridentinum coarctata et accisa est. Idem etiam concilium quibuscumque legatis, etiamsi essent a latere, jus *primae instantiae*, quod concurrenter cum episcopis exercere consueverant, auferendum censuit. [6])

seu Primates.

e. Legat missi et a latere.

2. Disciplina vigens.

a. Quoad legatos.

2. Si *morem ecclesiae hodiernum* respicimus, *a.* duo occurrunt legatorum genera. Distinguuntur enim legati *nati* et legati *dati* sive *missi*. Illi, utpote subrogati in locum *vicariorum Sedis apostol.* seu primatum, plerumque nonnisi titulum legati Apostolici

---

[3]) Devoti I. c. p. 177. — Walter K.-R. §. 135.

[4]) De officio legati X. (I. 30); eod. in VIto. (I. 15); eod. Clem. (I. 18).

[5]) „Hi super caeteros legatos eminent, et eorum in provinciam adventu silet aliorum legatorum potestas. Utuntur apostolicis insignibus, absolvunt excommunicatos propter violationem clericorum, et amplissima fruuntur potestate.“ Devoti I. c. p. 176.

[6]) Sess. XXIV. de ref. c. 20.

ecclesiae suae annexum sine ulla potestate habent.[7]) Pauci tantum praeter titulum etiam officium legationis gerunt, veluti archiepiscopus Strigoniensis, cui v. c. omnes exemti Benedictini, Praemonstratenses et Cistercienses per totam, qua late patet, Hungariam subjiciuntur. Legati *dati* vel *missi* aut pro actu transeunte, scil. ad certa quaedam graviora negotia expedienda, deputantur, aut legatione stabili et perpetua funguntur. Pro singulis actibus fere semper legati a latere seu Cardinales eliguntur. Eorum potestatem describunt litterae Apostolicae, quas accipiunt.[8]) Reliqui legati missi, quorum legatio ordinaria est et perpetua, non ex Cardinalibus sed ex praelatis assumuntur, iidemque ad supremos principes mittuntur, ut ibidem more antiquorum responsalium legationis munere fungantur necnon negotia civilia perinde ac caeterorum principum oratores pertractent. Hi dicuntur *nuntii*, si resideant apud aulas majores (sc. Hispaniae, Galliae, Austriae, Lusitaniae) et si sint episcopi vel archiepiscopi in partibus infidelium; commorantes vero apud aulas minorum gentium *internuntii* dicuntur, atque hi ordine episcopali haud sunt insigniti. Eorum potestas noscitur ex litteris Pontificis, quas vocant credentiales, quasque, ut ipsis fides habeatur, ostendere debent. Generatim nuntiaturae, quae nunc sunt, veri nominis tribunalia non constituunt, quia jurium Pontifici reservatorum exercitium iis haud committi solet, exceptis quibusdam dispensationibus, quibus ex facultate Papae per assignatas provincias uti possunt. Pariter ea jura, quae episcoporum sunt propria, nequeunt et ipsi exercere.[9]) Nihil tamen obstat, quominus in posterum pluribus in rebus vices Apostolicas commissas obtineant pro iis locis, quibus libera communicatio cum Sede apostol. permissa est. — Ejusmodi nuntiaturae erectae sunt Viennae (1581), Lucernae (1586), Bruxellis (1597), Monachii (1785), Ulyssipone etc. Ad aulas principales nuntii *cum potestate legati a latere* ablegari solent, licet eorum potestas non omnino eadem sit, qua instructi sunt legati a latere e coetu Cardinalium.[10])

Legati nati.

Legati missi seu dati.

pro actu transeunte

vel ratione stabili

i. e. nuntii et internuntii.

---

[7]) E. gr. archiepiscopi Salisburg., Colon., Prag. (Rhemen., Lugdunen., Cantuar., Tolet.); et alii.

[8]) Ipsorum etiam legatorum a latere potestas nunc omnino pendet a tenore facultatum.

[9]) Vid. decisiones s. C. C. ad quaedam dubia, quae circa facultates Nuntio Apost. apud Helvetios competentes proposita fuerant, in cit. edit. concilii Trid. p. 390.

[10]) De universo legatorum Apostol. jure summa eruditione, pari gravitate et aequitate agit: Ssmi D. N. Pii IV. Responsio ad Metro-

b. Quoad vicarios Apostolicos.

Causa eos constituendi quadruplex.

b. Pontificis vices gerunt etiam *vicarii apostolici*, quos in aliquibus regionibus conspicimus, a supra dictis antiquis Sedis apostol. vicariis longe diversi. Constituuntur 1mo in locis Missionum, in quibus episcopatus nondum subsistunt, eoquod quaedam requisita ad eorundem erectionem non suppetant; 2do in regionibus ob haeresim ab ecclesia separatis, in quibus pariter sedium episcopalium erectio fieri nequit; 2tio quando regio quidem habet episcopum, sed impeditum, ut gregem per semetipsum pascat, e. gr. ob senium, ob incursam suspensionis poenam, ob dioecesis amplitudinem; 4to quando sede vacante praevidentur turbae excitandae in vicarii capitularis electione.[11]) — Jus Papae illos constituendi ex suprema, quae ipsi incumbit, sollicitudine et ex jure devolutionis scaturit. Etenim illae regiones, in quibus res eccles. ad normam rectae et ordinatae administrationis componi nequeunt, summi Pontificis paternam sollicitudinem singulariter exposcunt, ideoque ipse *extraordinariam* eorum curam gerere tenetur. Et hoc quidem officium, hocque jus Papa mediante Propaganda exequitur, cui omnes vicarii Apostolici eorumque districtus sunt subjecti. Sunt vero hi vicarii alii ex numero sacerdotum, alii ex episcoporum ordine. Singulis videlicet Missionum stationibus praesunt *praefecti apostolici*, qui tamen, etiamsi sacerdotes tantum sint, eximiis facultatibus instructi esse solent. Pluribus porro stationibus in unum conjunctis *vicarius Apostolicus*, qui est episcopus in part., praeficitur. Denique super plures districtus seu vicariatus episcopi constituuntur, qui *delegati Apostolici* dicuntur.[12]) Omnium vero vicariorum potestas ex mandato s. Congregationis de propaganda fide eruitur, quae minorem aut ampliorem jurisdictionem concedere solet.[13]) Quia episcopatus

Eorum gradus.

---

politanos Moguntinum, Trevirensem, Coloniensem et Salisburgensem super nuntiaturis apostolicis. Romae 1789. Introductio nuntiaturae Monacensis quot litium, gravaminum et scriptorum occasio fuerit, nemo est, qui ignoret. — Cfr. etiam Zallinger tit. 30. lib. I. Instit. jur. eccles. Soglia l. c. p. 143.

[11]) Bened. XIV. de syn. dioec. l. II. c. 10. Item Andreucci: De Vicario Apostol. (op. cit. p. 235 reqq.), ubi auctor de iis maxime vicariis accurate disserit, qui episcopis fere penitus inhabilibus adjunguntur.

[12]) Hoc titulo et quibusdam insuper facultatibus insigniuntur nonnulli episcopi ritus latini in Oriente, quo facilius eorum opera Catholici orientales diversi ritus ad centrum unitatis attrahantur.

[13]) Decem diversa extant formularia, ad quorum normam vicariis Apost. jurisdictio a Propaganda impertiri consuevit. Illi tamen vicarii,

in America septentrionali et in Hibernia debitis requisitis non ita instructi sunt, ut hierarchiae ordinariae innecti queant, eorum praelati non in Consistorio praeconisantur, sed, perinde ac vicarii Apostolici, a Propaganda Pontifici designantur.[14])

Vicarius Apostolicus castrensis in Austria.

In Imperio austr. *vicarius Apostolicus castrensis* copiis militaribus, ad vagas belli operationes destinatis, a Clem. XI. (1720) praeficiebatur, qui ab a. 1826 tanquam episcopus cum titulo alicujus ecclesiae in partibus infidelium ad Caesaris nominationem a Papa constituitur et ad munus suum rite gerendum varias a Sede apostol. facultates tum ordinarias tum extraordinarias accipit.[15]) Vicario castrensi subsunt (praeter directorem consistorialem campestrem, binosque secretarios consistoriales campestres, qui vicario Apost. consilium et operam praestant): 17 *parochi militares*, qui totidem districtibus, in quos universus exercitus dispescitur, praesunt in iis locis, in quibus exstat praefectura generalis sive militaris (General- oder Militär-Commando); 33 *curati militares*, ad exercendam curam animarum in stativis, in stativorum hospitalibus, denique in institutis militaribus; 58 *capellani militares* (inter quos 12 sunt pro ritu graeco-catholico, 9 pro cultu graeco-orientali), quibus sub directione parochorum militarium cura animarum et exercitium jurisdictionis spiritualis incumbit apud copias in uniuscujusque districtu collacatas. His accensendi praeterea sunt 15 professores ex statu clericali, nec non 8 praedicatores militares confessionis evangelicae, ita ut pro cura spirituali eorum, qui *actu* apud militiam deserviunt, universim 135 personae sint constitutae. Copiis pro casu belli instructis modo extraordinario praeficiendus est *superior campestris*, qui, quamdiu durat ista necessitas, jurisdictionem spiritualem in milites catholicos exerceat.[16])

---

qui perturbato ordinario regimine dioecesano in Italia constitui solent, (Andreucci l. c. et Devoti Instit. tom. I. p. 237) a Congregatione super negot. episcop. et regular. deputantur.

[14]) Bangen l. c. p. 262.

[15]) Haec referuntur in appendice ad Ginzel K. R. p. 62 et 67.

[16]) Haec statuta sunt in noviss. resolutione Suae C. R. Majestatis d. d. 3. Jan. 1869. Vide hanc legem in Vering Archiv tom. 21. p. 456, ubi aliarum etiam ditionum leges, curam animarum militarem concernentes, referuntur.

CACUT II.

De Patriarchis, Primatibus et Metropolitis.

§. 109.

Generalia. I. De Patriarchis et Primatibus.

Gradus hierarchici inserti inter Pontificem et episcopos

1. Christus pro regenda ecclesia non alios constituit magistratus, quam episcopos et unum omnium caput, summum Pontificem, qui et episcopis et cunctis Christi fidelibus dignitate et jurisdictione praeesset. Sed lege ecclesiastica inter hos duos gradus divinitus constitutos inserti sunt Patriarchae, Primates et Metropolitae, episcopis ordine pares, sed jurisdictione et imperio iisdem superiores. Finis primarius hujus institutionis erat, ut per ejusmodi praesules eminentiore potestate fulgentes totius corporis ecclesiae connexio arctior evaderet, totiusque Orbis episcopi tam ad invicem quam ad Sedem apostol. fortius adstringerentur.

ad firmandam unitatem

Quemadmodum enim dioecesani in episcopo, episcopi in Metropolita, Metropolitae in Patriarcha unum sunt, ita Patriarchae

cum consensu Pontificis

in Rom. Pontifice, unitatis centro, coalescunt. Quidquid vero auctoritatis supra episcopos eminentioris Patriarchis, Primatibus et Metropolitis ecclesiastica lege concessum est, tantummodo cum consensu saltem tacito et praesumto summi Pontificis concedi

et absque praejudicio illius.

potuit. Cum enim ex *instituto divino* omnes episcopi *pares* sint et Pontifici subjecti, aliter fieri non potuit, ut lex ecclesiastica alios aliis superiores fecerit, nisi assentiretur ille, qui ex *lege divina* plenitudinem potestatis et jurisdictionis a Christo acceperat.

Duo consectaria.

Ex quo porro gemina corollaria fluunt. *Unum* est, quod Pontifices, cum sinerent ampliorem auctoritatem in quosdam episcopos per canones transferri, sua se potestate non abdicaverint, sed semper divino jure ea retinuerint, quorum supradicti gradus humana institutione participes facti sunt. *Alterum* est, quod praelatura, quae hisce gradibus intermediis insita est, non ejusdem semper amplitudinis esse debeat, sed pro temporis diversitate arctioribus vel latioribus finibus a summo Pontifice circumscribi possit. Igitur antefatorum graduum praelati, utpote quibus attributa est pars jurisdictionis et potestatis, quae summi Pontificis est propria, tamquam ejusdem quasi vicarii seu vices ge-

rentes considerandi sunt. Et quidem insigne jurisdictionis a Papa ipsis communicatae est pallium, quod a s. Sede transmissum accipiunt.

Caeterum naturali rerum cursu contingere debuit, ut certis sedibus episcopalibus amplior prae caeteris dignitas conciliaretur et auctoritas. Ex eo enim, quod jam Apostoli in principalibus Romani imperii civitatibus et provinciarum metropolibus Evangelium disseminarunt in iisque sedes episcopales collocarunt, harum civitatum episcopi tamquam *Metropolitae* prae caeteris eminebant et singulari dignitate conspicui erant, quae deinceps etiam a conciliis et a Pontificibus agnita et eminentioris jurisdictionis concessione adprobata fuit. Unde jam 4to ecclesiae saeculo haec magistratuum et districtuum divisio reperitur: Plures episcopi uni Metropolitae suberant, cum eoque provinciam eccles. constituebant; singulis porro provinciis eorumque Metropolitis *Exarchi* praepositi erant, eminentiori potestate praediti, eorumque tractus *dioecesis* (dioecesis major) appellari solitus est.[1]) Inter Exarchos nonnulli praecipuo honore fulgebant, quibus *Patriarchae* nomen postremo solis remansit.[2]) Haec sane dioecesium origo, item Patriarcharum ac Metropolitarum origo repetenda est ab Apostolis, a quibus cuncta haec adumbrata, postea ab ecclesia absoluta ac definite constituta sunt. Origo horum graduum.

2. Patriarcharum[3]) triplex genus distinguere debemus. a) Antiquissimi et nobilissimi erant illi, quorum jam in concilio Nicaeno I. mentio occurrit, cujus verba[4]) satis clare ostendunt, jus Patriarchae majores.

---

[1]) Ejusmodi Exarchi jam saeculo 4to occurrunt, videlicet Ephesinus, Caesareensis et Heracleensis, qui primum post tres Patriarchas locum obtinebant et autocephali dicebantur, eoquod ante patriarchatus Ctptani erectionem nulli Patriarchae subjiciebantur. Paullatim aliis quoque Orientis episcopis titulus dignitasque Exarchorum attributus est. Philips K. R. tom. II. §. 72.

[2]) Nomina isthaec primitus varie usurpabantur. Nam Exarchi nomen etiam metropolitis interdum tribuebatur, titulo vero Patriarchae quandoque etiam episcopi, compellabantur. Tandem loquendi usus firmus certisque rebus affixus evasit.

[3]) Andreuccui (op. cit. tom. I. dissert. I.); De Patriarchis in genere, et in specie de Patriarchatu Antiocheno. — Maassen: Der Primat des Bischofs von Rom und die alten Patriarchal-Kirchen. Bonn 1853.

[4]) Can. 6. „Antiqui mores serventur, qui sunt in Aegypto, Lybia et Pentapoli, ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem, quandoquidem et episcopo Romano hoc est consuetum. Similiter et in Antiochia et in aliis provinciis sua privi-

patriarchicum, quod habebant episcopi Romanus, Alexandrinus et Antiochenus, jam diu ante hoc concilium fuisse institutum. Videlicet hasce tres sedes, non tantum quod essent erectae in principibus Romani imperii civitatibus, sed etiam, idque potissimum, quod a S. Petro originem repeterent, ecclesiae Patres et prisci Christiani eximio quodam honore semper sunt prosecuti. Successu temporis his tribus patriarchatibus additi sunt alii duo, nempe Hierosolymitanus et Ctptanus, non statim quidem pacifice ac legitime: sed pedetentim utraque haec ecclesia tum Imperatorum opera tum Pontificum Rom. permissione, jus patriarchatus nemine amplius reclamante, impetravit, imo Ctptana secundum inter patriarchales locum obtinuit.[5]) Nam primus inter Patriarchas semper habebatur episcopus Romanus, cui regiones Occidentis (cum Illyrico orientali et Africa) tamquam Patriarchae subjiciebantur.[6]) Jura horum Patriarcharum in Metropolitas eadem ferme erant, quae Metropolitis in episcopos competunt, seu potius olim competebant, illique sat amplam partem jurisdictionis Pontificiae participabant, qua poterant confirmare et consecrare episcopos et archiepiscopos, eosque olim etiam deponere, ordinare subditos totius patriarchatus absque Ordinariorum licentia, appellationes ex toto districtu, etiam omissis mediis instantiis, recipere, monastica instituta adprobare eorumque observantiae invigilare, et alia ejusmodi peragere, quae Pontifex sibi non reservavit, prout postmodum revera translatio episcoporum, Sanctorum canonisatio et alia jura ad s. Sedem privative detracta sunt.[7]) Praeterea ordine dignitatis proximum post Cardinales locum obtinebant, Metropolitis pallium concedebant, posteaquam ipsi a Pontifice acceperant, necnon crucem prae se ferebant per universum tractum sui pa-

Origo.

Jura pristina.

---

legia ac suae dignitates et auctoritates ecclesiis serventur." Hoc canone non de jure metropolitico tantum, sed de jure patriarchico actum fuisse, probant inter alios: Devoti instit. tom. I. p. 180. ed. cit. et Phillips K. R. II. §. 69.

[5]) Episcopum Ctptanum Patres Chalcedon. dignitate patriarchali ornarunt, quod deinceps etiam Pontifices e. gr. Gregor M. (licet non expresse) ratum habuerunt. Idem honor a Theodosio jun. datus est episcopo Hierosolymitano, probante Sede apostolica.

[6]) Episcopum Rom. Occidentis Patriarcham a ss. Patribus semper habitum et appellatum fuisse, probat Devoti Instit. tom. I. p. 185.

[7]) Andreucci l. c. p. 4. — Hallier de s. Hierarchia l. 4.

triarchatus. — Orientalium Patriarcharum sedes, barbarorum tyrannide suppressas, Innocentius III. restituit.[8]) Sed non diu ea res perseveravit: accidit enim, ut istae regiones omnes denuo a christiani nominis hostibus occuparentur. Sed hoc non obstante, ut insignium earum sedium memoria servetur, Pontifex Rom. earundem Patriarchas creare pergit, qui tamen actualem curam et jurisdictionem in patriarchatu, durante infelici terrarum illarum statu, non exercent, sed Romae commorantur, solo titulo insigniti ac propterea etiam pallium non accipientes. Excipitur solus Patriarcha Hierosolymitanus, quem Pius IX. (1847)[9]) cum pleno jurisdictionis exercitio impositaque residentiae lege restituit. — b) Aliud genus Patriarcharum in Occidente originem sumpsit, nempe eorum, qui *minores* dicuntur, quique titulum potius quam potestatem patriarchicam obtinent. Tales olim fuerunt Patriarcha Aquilejensis (§. 76. not. 34), Gradensis, Lugdunensis, Bituricensis (Bourges), Cantuariensis, Pisanus, Toletanus; hodie vero sunt: Venetus, Ulyssiponensis et indiarum occidentalium, quo titulo capellanus major regis Hispaniarum decoratur. Hi Patriarchae pallium obtinent a Papa, jus habent praeferendi sibi crucem, et ratione dignitatis medium tenent locum inter Patriarchas majores ac Metropolitas.[10]) — c) Denique non praetereundi sunt Patriarchae Orientalium cum ecclesia Rom. communionem habentium, veluti Maronitarum, Melchitarum, Syrorum et Armenorum. Hi ab episcopis et archiepiscopis ritus respectivi summo Pontifici praesentantur, ab eoque ad dignitatem patriarchicam elevantur, Palliumque cum actuali jurisdictione in Metropolitas et episcopos suae nationis accipiunt.[11])

Hodie titulares sunt.

Patriarchae minores.

Patriarchae orientales.

Primates.

3. *Primates* in Occidente iidem fere erant, qui in Oriente Exarchi dicebantur. Etenim illi episcopi, quos summi Pontifices ad sollicitudinis suae curam relevandam variis in regionibus cum titulo *vicariorum Apostolicorum* constituebant, Primates dicebantur et potestatem jurisdictioni Exarchorum haud absimilem in suo

---

8) In conc. Lateran. IV. a. 1215 c. 23. X. (V. 33.)
9) Litterae Apost. de Patriarchatu Hierosol. 23. Juli 1847 et Allocut. 4. Oct. 1847.
10) Phillips K. R. tom. II. §. 71.
11) Phillips l. c. — Bened. XIV. de syn. dioec. l. 13. c. 5. n. 18. — Acta consistorialia pro concessione pallii Patriarchae Antiocheno Syro Maronit. in Consist. secreto habito 28. Mart. 1757. (Bullar. Bened. XIV. append. XLVIII.) Gerarchia cattol. 1872. Roma.

tractu exercebant. Illa tamen differentia notanda est, Exarchos usque ad saeculum 5. a Patriarchis independentes exstitisse eisdemque fere pares fuisse, quod secus erat in Primatibus, qui summo Pontifici etiam tanquam Patriarchae erant subjecti. — Ejusmodi Primates in omnibus regnis seu nationibus christianis constituti erant; unde hodie Primates ii dicuntur, qui inter omnes Metropolitas regni aut nationis locum principalem tenent, ita tamen, ut plerique eorum solam honoris praerogativam, nullam vero jurisdictionem habeant. Ejus generis sunt: Patriarcha Venetus, archiepiscopi Salisburgensis, Pragensis, Leopolitanus, quorum primus Dalmatiae, secundus Germaniae, tertius Bohemiae, quartus Poloniae Primas vocatur. Soli Hiberniae et Hungariae Primates potestatem primitialem hodie exercent. Et quidem Hungariae Primas, qui est archiepiscopus Strigoniensis (ex a. 1279) concilium nationale convocare eidemque praesidere, appellationes, quae fiunt ab episcopalibus regni judiciis, recipere et per totum primatus sui tractum crucem sibi praeferre potest. [12])

§. 110.

De Metropolitis.

Origo. Metropolitarum dignitatem ante concilium Nicaen. viguisse, exploratum est, quinimo ejusdem specimen satis clarum et expressum jam Apostoli dederunt in Timotheo et Tito, quorum alteri omnes in Creta insula ecclesias, alteri totam Asiae provinciam commissas fuisse constat. Quod vero ab Apostolis erat adumbratum, id subsequentibus temporibus ab ecclesia absolutum et perfectum est. Itaque et nomen et jus *Metropolitae* progressu
Nomen. temporis certum fixumque redditum est, sic ut ille solus Metropolitae nomine diceretur, [1]) qui uni provinciae ejusque episcopis praeesset. Caeterum nomina Metropolitae et Archiepiscopi non idem prorsus denotant. Quilibet enim Metropolita recte quidem nuncupatur Archiepiscopus, non vero id etiam e converso dicendum. Nam Metropolitae semper sub se habent episcopos suffraganeos; dantur vero etiam Archiepiscopi, qui nulli provinciae sed solum-

---

[12]) Cherrier I. p. 199; Ginzel II. p. 218. Phillips K. R. II. §. 72.

[1]) Metropolitae vocabulum dignitate recentius est; nam qui deinceps eo nomine compellati sunt, ab initio primi, principes, primae sedis episcopi, (in Africa) seniores dicebantur. Devoti tom. I. p. 191.

modo suae dioecesi praesunt et proin non tam veri Archiepiscopi quam honorarii et exemti habendi sunt.[2])

Potestas metropolitana olim sat ampla fuit et jura longe maxima continebat, e. gr. confirmandi, consecrandi et transferendi episcopos, recipiendi appellationes ex provincia, visitandi dioeceses comprovincialium, de horum criminibus judicandi etc. At ex variis rationibus, quae neutiquam in Rom. Pontificum dominandi libidine, ut quidam eorundem osores asserunt, sed potius in Metropolitarum violentia et negligentia suum fundamentum habent,[3]) complura Metropolitarum jura ad Sedem apostol., unde decesserant, revertebantur,[4]) et ab ipso conc. Trid. ad eandem reducebantur.[5]) Nimirum jus metropolitanum, quum non sit *divinae institutionis*, sed *humanae constitutionis*, pro temporum indigentiis vel ampliari vel restringi potest, quinimo nil obstat, quominus Pontifices ipsi quandoque ea jura exequantur, quae jure nonnisi humano ab ipsis ad Archiepiscopos derivata sunt. **Jura antiquitas addicta.**

Juxta vigentem et a s. Sede adprobatam disciplinam et concilii Trid. quam maxime sanctiones haec potissimum jura potestate metropolitica continentur: **Jura ex vigenti disciplina.**

1) Possunt singulis trienniis concilium provinciale convocare eique praesidere;[6])

2) suffraganeorum dioeceses visitare, sed nonnisi post plenam visitatam propriam diocesim, necnon causa cognita et adprobata in concilio provinciali;[7])

3) suffraganeos, si desint officio suo, ut muneris sui partes impleant, compellere, ac praesertim a) ut synodos dioecesanas legitime habeant,[8]) b) ut Seminaria dioecesana erigant,[9]) c) ut residentiae leges observent.[10])

---

[2]) Bened. XIV. de syn. dioec. l. II. c. 4. n. 5.

[3]) Thomassin. vet. et nov. discipl. P. I. l. 1. c. 48.

[4]) c. 16. de elect. in VIto. (I. 6.) Conc. Trid. sess. XXII. c. 2. et XXIV. c. 1 de ref.; c. unic. in VIto. (III. 5); sess. XXV. c. 7. de ref.

[5]) In loc. cit. et sess. VI. c. 1.; XXIII. c. 1. 8. 18; XXIV. c. 3. 5. 16. 20. de ref.

[6]) Conc. Trid. sess. XXIV. de ref. c. 2. In conc. Lateran. IV. a. 1215 (c. 25. X. [V. 1.]) quovis anno concilium provinc. celebrari praecipitur.

[7]) c. 1. in VIto. (III. 20); conc. Trid. sess. XXIV. de ref. c. 3.

[8]) Conc. Trid. sess. XXIV. de ref. c. 2.

[9]) Ibid. sess. XXIII. de ref. c. 18.

[10]) Ibid. sess. VI. de ref. c. 1. — Cfr. §. 84. 4.

4) Jus devolutionis in quibusdam casibus ad ipsos pertinet, seu jus, suffraganeorum vel defectum vel negligentiam supplendi, idque potissimum procedit *a.* in beneficiorum collatione (§. 78. 3); *b.* si capitulum cathedrale infra 8 dies post vacaturam sedis episcopalis praetermittat constituere vicarium et oeconomum; nam tunc id facere, ad archiepiscopum spectat.[11])

5) Potestatem judicialem in suffraganeos non habent, neque quoad res criminales, ex ratione alibi (§. 103. 2. b.) commemorata, neque quoad causas civiles jam ex eo, quia ipsae hodie judicibus saecularibus fere ubique addicuntur.[12]) Jus tamen appellationum ex sua provincia salvum integrumque ipsis permansit quoad causas, in quibus ad altiorem judicem appellari potest; in multis enim causis quaevis appellatio lege ecclesiastica[13]) omnino excluditur.

6) Spectat etiam illud ad Metropolitas, ut regulares exemptos compellant ad praedicandum verbum Dei, quum id negligunt;[14]) item procurare debent, ut iidem, si capitulis generalibus non subsint, in congregationes redigantur, seu potius, ut de his erigendis deliberent.[15])

7) Si dubia et difficiliores abusus circa Sanctorum, Reliquiarum et sacrarum imaginum venerationem irrepserint, aut de iis rebus gravior quaestior inciderit, casus Metropolitae et concilii provinc. definitioni proponi jubetur.[16])

Ex his facile intelligi poterit, Metropolitis proprie nullam in suffraganeos competere jurisdictionem, sed nonnisi circa quaedam disciplinae capita quoddam inspectionis genus et jus devolutionis, vi cujus Metropolita suffraganeorum vel negligentiam supplere vel non recte ab iis acta corrigere valet. Verum vel ipsa modo recensita jura ob infrequentiam synodorum provinc., ob reverentiam pontificalis officii,[17]) ob episcoporum sedulitatem in suo munere obeundo aliasque rationes, ex parte in desuetudinem

---

[11]) Conc. Trid. sess. XXIV. de ref. c. 16.

[12]) Phillips Lehrbuch d. K. R. p. 281 not. 28. — Concord. austr. artic. XIII.

[13]) Bened. XIV. Constit. „Ad militantis" a. 1742. Conc. Trid. edit. cit. p. 521.

[14]) Conc. Trid. sess. V. de ref. c. 2.

[15]) Ibid. Sess. XXV. de regul. c. 8.

[16]) Conc. Trid. sess. XXV. de invoc. vener. et reliquiis SS.

[17]) cf. c. 1. §. 1. de offi. ord. in VIto. (I. 16.)

abierunt,[18]) ita ut hodie Metropolitarum dignitas non tam in eminentiori potestate, quam in quadam honoris praeeminentia posita esse videatur.

Et haec Metropolitarum *majoritas* elucet e specialibus insignibus, quibus eos antiquitas decoravit. Patriarcharum, Primatum, Archiepiscoporum insignia (praeter ornamenta ipsis et episcopis communia) sunt: crux et pallium. *Crux* Metropolitarum unico, Patriarcharum vero duplici transverso ligno constat. Illis ubique praefertur in provincia,[19]) his vero ubique etiam extra patriarchatus sui ditiones, praeterquam Romae. *Pallium* est fascia lanea candida cum sex sericis nigrisque crucibus intextis, adinstar stolae per humeros propendens. Nempe festo s. Agnetis in ejusdem templo duo agni candidi benedicuntur, ex quorum lana, permixta reliquae lanae, pallia conficiuntur et super altari, ubi conditum est b. Petri corpus, reponuntur. Idcirco pallium ex b. Petri corpore sumtum esse dicitur, atque per ipsum ea plenior Patriarcharum et Metropolitarum potestas, qua prae episcopis instructi sunt, designatur, eamque a summo Pontifice proficisci innuitur. Siquidem pallium crucibus distinctum et munus boni pastoris laboriosum, et communionem cum summo pastore denotat. Ejus usum antiquissimum esse, monumenta saeculi 5. testatum faciunt. A saeculo 6. pallium a s. Sede vicariis apostol. passim tributum esse legimus,[20]) saeculo 8vo etiam Metropolitis dari coepit, ex eoque tempore indiscriminatim omnibus Archiepiscopis conceditur, quinimo illud ex privilegio apostol. nonnullis etiam episcopis indultum novimus. Illi, quorum ecclesiae usus pallii adhaeret, istud intra 3 menses, a suae consecrationis die, vel si jam sint consecrati, a die confirmationis numerandos, a Rom. Pontifice petere debent, et quidem *enixis precibus*, ut moris est, seu *instanter*, *instantius*, *instantissime*.[21]) Eo nondum accepto,

Insignia:

Crux.

Pallium.

---

[18]) Hinc inepte quidam postulant, ut antiquorum Metropolitarum jura restituantur. Id aetati nostrae non convenire, historia temporis recentioris abunde testatur. Walter K. R. §. 154. n. 7.

[19]) Modo praesens non sit legatus Papae insignibus utens apostolicae dignitatis. c. 23. X. de priv. (V. 33).

[20]) Devoti tom I. p. 197, ubi plura hujus rei exempla referuntur.

[21]) c. 1. D. 100; c. 2. ib. S. Gregorius advertit, pallium nonnisi fortiter postulanti concedi. Bened. XIV. Constit. „Rerum eccles." a 1784.

nemo Patriarcham vel Archiepiscopum se potest appellare,[22] neque facere potest, quod facit ut Patriarcha vel ut Archiepiscopus sive *quoad actus jurisdictionis*, ut convocare concilium, visitare provinciam, sive *quoad actus Ordinis*, qui inter Missarum solemnia aut cum episcopalibus ornamentis peraguntur, v. c. conficere chrisma, dedicare basilicas, ordinare clericos, consecrare episcopos, *quum id non tanquam simplex episcopus, sed tanquam Archiepiscopus facere videatur.*[23] Actus vero jurisdictionis, qu Archiepiscopo non sunt proprii, post obtentam confirmationem facere non prohibetur. Actus Ordinis, quos ante acceptum pallium ipse facere nequit, alteri episcopo delegare et committere valet.[24] Ea tamen, quae extra Missarum solemnia et in stola tantum ab episcopis fieri solent, ut vasa s. aut paramenta vel coemeteria benedicere, baptizatos confirmare, ante acceptum pallium exerceri posse, nonnulli sentiunt.[25] — Antequam imponitur, pallium Sedi apostol. juramentum praestari debet; quod primigeniae naturae ac fini pallii perquam consentaneum est. — Usus pallii certis statisque diebus necnon ad metropolitanam provinciam, quando pontificalia conficiuntur, adstrictus est. Ita etiam adhaeret personae Archiepiscopi, ut nemini commodari possit, et ubi Archiepiscopus sepelitur, simul cum eo humari debeat. Ei, qui transfertur ad aliam sedem metropolitanam, novum pallium conceditur.

---

22) c. 3. de usu pallii (I. 8.)

23) c. 28. §. 1. X. (I. 6.)

24) Extra provinciam quoque suam ab alieno episcopo invitatus ibidem actus Ordinis exercere potest, quia ibi pallio uti nequit et propterea ut quivis alius episcopus agere censetur.

25) Zallinger h. t. — Engel Colleg. e. j. h. t. — Caeterum in hac re nonnulla sunt controversa. Vid. Phillips K. R. §. 130. Schulte System. §. 28.

CAPUT III.

De episcopis eorumque adjutoribus.

§. 111.

De munere episcoporum generatim.

Episcopi (pontifices, summi sacerdotes, sacrorum antistites, pastores, ecclesiae patres et doctores etc.)[1] i. e. ii, qui in Apostolorum locum successerunt,[2] ab ipso Christo instituti et a Spiritu s., sicut Apostolus ait, „positi sunt, regere ecclesiam Dei", (Act 20, 28) nempe unacum summo Pontifice eique quoad usum suae potestatis subjecti.

Ordine Pontifici pares.

1. Episcopalis dignitas ratione Ordinis maxima dicitur in ecclesia, imo *culmen dignitatum.*[3] Siquidem episcopi plena et perfecta Ordinis potestate pollent et tanta quidem, quanta summus Pontifex; unde Pontifex veteri more eos Venerabiles fratres appellat. Et haec quidem Ordinis potestas cum charactere episcopali sic est connexa, ut *valide* semper, quamvis forsan non semper licite, exerceatur (§. 24).

Jurisdictio conjunctim cum Pontifice exercenda.

2. Sed etiam ratione *jurisdictionis* episcopi insignem in ecclesia locum occupant. Ipsi nimirum unacum summo Pontifice regentem et docentem ecclesiam efficiunt et, ut canones constanter enuntiant, sicut *Pontifex ad plenitudinem potestatis assumptus* est, ita *episcopi vocati sunt in partem sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis.*[4] Potest vero duplex in singulis episcopis jurisdictio spectari: alia universalis, alia particularis.[5] Illam in totam ecclesiam obtinent, quatenus nempe collegialiter et sub auctoritate

Jurisdictio universalis.

---

[1]) Bouix: Tractatus de episcopo. vol. II. p. 4. ed. Paris.

[2]) An et quatenus episcopi sint successores Apostolorum, explicatur a cl. Bouix in op. cit. tom. 1. p. 41—53.

[3]) c. 37. X. (III. 5.)

[4]) S. Leo M. ep. 14. c. 1. (Oper. ed. Ballerin. tom. I. col. 686): „Vices enim nostras ita tuae credidimus charitati, ut in partem sis vocatus sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis". c. 11. C. 2. Qu. 6; c. 4 X. (I. 8.)

[5]) cf. Bolgeni: L'episcopato. P. I. c. 7. n. 95.

Pontificis conflant id, quod dicitur *corpus episcopale* seu *collegium Petro-apostolicum.* Hocce corpus collegio Apostolorum vere ac proprie succedit possidetque episcopatum sive intra sive extra concilium cum tota illa suprematia ac plenitudine, quam ipse Christus instituit. Ad hoc corpus pertinentes, episcopi *ex jure divino* sunt veri pastores suarum ovium, et in conciliis generalibus veri judices, i. e. conjuncti cum Pontifice sunt in decidendis fidei quaestionibus omnis erroris expertes, pollentque potestate, leges universam ecclesiam ligantes condendi. Altera vero episcoporum

Particularis.

jurisdictio *particularis* est, seu ad assignatam ipsis dioecesim adstricta. Siquidem non divino quidem, sed mere humano, at pervetusto, imo apostolico jure institutum est, ut singulis quibusque episcopis specialis quidam tractus (sc. dioecesis, quae olim paroecia dicebatur) cum certa gregis portione assignetur, cui sollicitudinem suam specialiter impendant. Potestas vero, dioecesium numerum et amplitudinem definiendi, tota penes Rom. Pontificem residet, cujus etiam est, singulis, qui ab eo constituuntur vel instituuntur, episcopis in exordio muneris sui certam definitamque universae gregis partem committere. Nempe assignato demum grege episcopi jus accipiunt, potestatem competentem intuitu populi sibi traditi, exercendi.

Qua ratione episcopatus sit unus.

3. Quidquid ergo singuli episcopi habent auctoritatis, id omne profluit ex illa plena gubernativa potestate, quae in ecclesia est, seu quod idem est, quivis episcopus partem possidet illius potestatis, in cujus exercitio stat munus episcoporum. In hoc sensu famosus ille s. Cypriani locus intelligi debet, quem Pontificiae praeeminentiae hostes objicere nunquam cessant: *Episcopatus unus est, cujus a singulis in solidum pars tenetur.* [6]) Videlicet episcopatus unus est, tum quia illius consortes unum corpus morale efficiunt, tum quia gubernativa illa potestas, quam episcopi cum Papa conjuncti possident (et quam hic etiam solus possidet), una est; et hujus quidem universalis jurisdictionis partem singuli episcopi tenent, verum non divisam et per se stantem, sed conjunctim cum reliquis, quia eorum grex particularis non est nisi pars totius gregis pastoribus ecclesiae commissi. Unde nemo aliter episcopatum obtinere potest, nisi in unione cum caeteris legitimis episcopis et maxime cum Romano Pontifice. [7])

---

[6]) De unitate ecclesiae. cap. 5.

[7]) Qui ab hac unitate discessit, ait s. Cyprian. (de unitate eccl.) habendus est quasi radius a sole separatus, aut ab arbore decerptus ramus, aut rivus a fonte divisus, id est caecus, sterilis, emortuus. —

4. Jurisdictio *particularis* episcoporum hac formula convenienter exprimitur: *Episcopus dioecesim suam jure ordinario et proprio, sed non pleno, gubernat, scil. cum potestate a superioribus eccles. praesertim a Papa, dependente, ab inferioribus vero non limitanda.* Dictum est: a) *jure ordinario et proprio;* nam munera et jura episcoporum ratione stabili et perpetua cum praelatura et officio episcopali connexa sunt, non vero ex commissione speciali injunguntur, prout in potestate delagata id locum habet. Ideo episcopo per eminentiam nomen *Ordinarii* (scil. judicis) vel etiam *Dioecesani* tribuitur. Atque haec, quae ad dioecesim refertur, episcopi potestas bifariam a doctoribus spectari solet, videlicet qua *lex jurisdictionis* et qua *lex dioecesana.* Nimirum ex usu loquendi serius recepto *haec* nil aliud, nisi jus episcopi, exigendi a subditis eccles. certi generis tributa, denotat; ad *illam* vero quaevis reliqua episcoporum jura revocantur. Sed si spectetur primigenia harum vocum significatio, longe aliud erat praedictae divisionis fundamentum. Etenim ab initio *lex dioecesana* erat illa episcoporum potestas, quae stricte ipsorum dioecesanos respiciebat, minime vero etiam regulares exemtos; *lex jurisdictionis* vero ea fuit, quae ad omnes omnino fideles in territorio dioecesis degentes, ideoque ad ipsos etiam exemtos pertinebat. Sed nullus fere est hujus partitionis practicus usus. [8]) — b) At haec episcoporum in commissam sibi dioecesim populumque auctoritas *non est plena*, sed superioribus eccles. (nempe Metropolitis aliisque de jure) et

Latitudo jurisdictionis particularis.

Est ordinaria et propria.

Non tamen plena

Ceterum abstinendum duco ab expendenda celebri controversia: utrum episcopi jurisdictionem suam immediate a Deo, an immediate a summo Pontifice habeant? Vide Bouix de Episcopo et Zallinger Inst. jur. natur. et eccles. p. 742 seqq. — Bened. XIV. de synod. dioec. l. I. c. 4. n. 2 desuper: „Quoad potestatem, ait, jurisdictionis ... quaestio est inter Tridentinos Patres summa contentione jamdiu agitata, nec definita, de qua Cardinalis Pallavicinus in Historia concilii Trid. l. 18. c. 14 et l. 21. c. 11. 13. an episcopi illam accipiant mediate a Christo aut potius a summo Pontifice. Licet autem eorum opinio, qui etiam hanc potestatem immediate a Christo oriri propugnant, solidis fulciatur argumentis; nihilominus tamen et rationi et auctoritati conformior videtur sententia opposita. Ratio siquidem monarchici regiminis, quod Christus in sua ecclesia constituit, videtur exposcere, ut totius ecclesiae jurisdictionis fons et origo resideat in ejusdem ecclesiae visibili capite, qui est Romanus Pontifex atque ab eo profluat in cetera membra."

[8]) c. 18. X. (I. 31); c. 4. X. (III. 37.) Cfr. Richter Lehrbuch §. 119 not. 2. et Schulte System §. 39.

maxime summo Pontifici subjecta. Enimvero fidei dogma est, *episcoporum auctoritatem subjectam esse Rom. Pontificis auctoritati*, prout Pius VI. declaravit.[9]) Ex hac dependentia ultro fluit, summum Pontificem episcoporum jura restingere et intra certos limites, prout expedire visum fuerit, coarctare posse, tum sibi reservando graviores causas necnon dispensationes et beneficiorum collationes, tum dioeceses dismembrando, tum personas et loca eximendo.[10]) Hinc mimine admittenda est illa sententia, episcopum posse in sua dioecesi, quidquid Pontifex in universa ecclesia.[11]) Quousque Pontifici in hac episcoporum limitatione progredi liceat, praecise definiri haud potest, illudque solum inconcussum manet, quod episcopis amotis nequeat regere totam ecclesiam per vicarios a se constitutos, propterea quod voluit Christus, ut ordinarie per episcopos, tanquam proprios et ordinarios pastores, dioeceses regantur. Et quia hoc pertinet ad constitutionem divinam ecclesiae, a qua deflectere ipsa nunquam potest, ideo contingere nequit, ut summus Pontifex *vicariale* regimen ad universam ecclesiam extendat, quia sic destrueret constitutionem ecclesiae divinitus datam. — c) At haec eadem episcoporum potestas superioribus subjecta *relate ad inferiores et subditos prorsus libera est et independens.* Sicut Papa est Ordinarius Ordinariorum, ita episcopus est parochus primarius et originarius totius dioecesis, omnesque in ejus tractu degentes juxta modum superioritatis ipsi obedientiam praestare tenentur. Propterea nulli inferiores, sive singillatim sive collective considerati e. gr. synodus dioecesana, potestatem episcopi in regenda sua dioecesi constringere vel imminuere valent. E contra presbyterorum et reliquorum potestas, qui ob ordinationem ab episcopo acceptam ejusdem filii appellantur, ab episcopali auctoritate derivatur eidemque quoad omnia subest, atque illud, quod s. Ignatius Mart. scribit: „Non licet sine episcopo neque baptizare neque

Sed ab inferioribus non limitanda.

[9]) In Brev ad Principem Electorem Trevirens. ddto. 2. Febr. 1782. Idem Pontifex in Responsione ad 4 Metropolitanos: „Episcopi non solum, inquit, non sunt Pontifici pares, sed ita ejus auctoritati subduntur, ut, qui pastores appellantur et sunt, si populos respicias ii, si Pontificem spectes, nonnisi ovium numero habeantur.“ Florentiae 1790 p. 322.

[10]) Bouix op. cit. tom. I. p. 108.

[11]) Cf. Constit. „Auctorem fidei“ Nro. VI—VIII, ubi docetur, episcopos non posse statuere et decernere contra consuetudines, exemptiones, reservationes, sive quae in universa ecclesia sive etiam in unaquaque provincia locum habent; — juriumque episcopalium exercitium a superioribus praepediri posse.

agapen celebrare",[12]) de quibusvis tum ordinis tum jurisdictionis actibus in ea dioecesi peragendis intelligi oportet. Neque obstat, quod episcopi in nonnullis regiminis sui actibus ex praecepto canonum ad capituli sui consensum aut consilium adstringuntur. Nam hujusmodi restrictio non per capitulum, sed per legem ecclesiae universalis, ergo per superiores ecclesiasticos stabilita est.

5. Episcoporum potestas particularis ad propriam dioecesim restringitur,[13]) extra quam sine consensu tacito vel expresso judicis ordinarii jurisdictionem contentiosam exercere nequeunt; voluntariam autem valide et plerumque etiam licite exercent, quamquam ad evitandum scandalum et confusionem actus voluntariae jurisdictionis non publice, sed plerumque privatim tantum exerceri debeant.[14]) E converso inductum est, ut regulariter unus duntaxat episcopus in quavis civitate resideat, nisi forsitan fideles diversi ritus in aliqua regione permixtim vivant, in quo casu duos episcopos in eadem civitate praeesse concessum est.[15]) **Ad propriam dioecesim adstricta.**

6. Munus episcopale et insignia jura et gravissimas obligationes involvit,[16]) ita ut cum dignitate maxime veneranda onus angelicis humeris formidandum[17]) in episcopis conjungatur. Unde praeclaris dotibus eos splendescere oportet, qui ad episcopatum assumendi sunt, inter quas *aetatis maturitas*, *gravitas morum et litterarum scientia* in jure can. prae ceteris nominantur.[18]) (Cf. supra §. 78.) **Obligationes dotes.**

Tractaturi jam de singulis, quae ad munus episcopale pertinent, jura et officia episcoporum permixtim recensebimus,

---

[12]) Epist. ad Smyrn. cap. 8.

[13]) c. 6. D. 65; c. Episcopi. 8. C. 9. qu. 2.

[14]) Sanchez: De Matrimonio l. III. disp. 19. Cfr. §. 207. not. 6.

[15]) E. gr. Leopoli, ubi duo archiepiscopi catholici resident. Vid. Bened. XIV. de synod. dioec. l. II. c. 12. n. 5. seqq. et ejusd. Constit. „Etsi pastoralis" a. 1742. §. 9. Quodsi pars fidelium ritui graeco addicta sit, illi nihilominus, salvo suo ritu, episcopo catholico ritus latini subjici possunt, prout sancitum est a Pio IV. in Constit. „Rom. Pontificis" a. 1564.

[16]) Jura episcoporum summatim referuntur in c. 16. X. (I. 31), obligationes vero pertractantur in Constit. Clem. XIII. a. 1758 (Contin. Bullar. tom. I. p. 27.)

[17]) Conc. Trid. sess. VI. c. 1. de ref.

[18]) c. 7. X. (I. 6.) et c. 19. eod. — Conc. Trid. sess. VII. de ref. c. 1; sess. VI. de ref. c. 1.

ita tamen, ut nonnulla ad alia loca accuratius expendenda remittamus.

§. 112.

De juribus et officiis episcoporum I. quoad doctrinam et institutionem.

Quoad fidem.

1. Nequit episcopus quaestiones definire ad fidei doctrinam pertinentes, ut unanimis est doctorum hac in re sententia; sed potest ac debet imperare, ut caveantur errores jam ab ecclesia proscripti,[1] et consequenter ad eum spectat, tam libros de religione tractantes adprobare, antequam imprimantur, quam scripta perniciosa jam impressa censura perstringere, ab eorumque lectione fideles avertere. Porro ait Bened. XIV., non debet sibi episcopus arrogare partes judicis inter gravissimos secum contendentes theologos, in rebus nempe, quae auctoritate ecclesiae non sunt decisae. Si velit episcopus de hisce controversiis, circa quas gravissimi doctores dissentiunt, disserere, id solummodo tanquam doctor privatus facere potest, et tunc tanti valebit ejus sententia, quanti valent rationes ab eo adductae.[2])

Quoad praedicationem.

2. *Praedicationi verbi* Dei episcopi jam antiquitus sedulo vacabant,[3]) eaque hodiedum juxta concilium Trident. est praecipuum eorum munus. Unde statuit et decrevit s. Synodus, *omnes episcopos, archiepiscopos, primates et omnes alios ecclesiarum praelatos teneri per se ipsos, si legitime impediti non fuerint, ad praedicandum sanctum Jesu Christi Evangelium. Si vero contigerit episcopos et alios praedictos legitimo detineri impedimento, viros idoneos assumere teneantur ad hujusmodi praedicationis officium salubriter exequendum.*[4]) Idcirco praeter parochos, quibus ad animarum curam semel probatis jus et officium est plebem

---

[1]) Bened. XIV. de synod. dioec. l. VI. c. 3. n. 8. — Pius IX. in Brevi ad archiepp. et epp. Austriacos Viennae congregatos dato gravissimis verbis praesulum vigilantiam et zelum excitare studet, ut duobus praesertim morbis hodie quam maxime grassantibus strenue sese opponant, scil. indifferentismo et rationalismo. Sub vocibus initialibus: Jam vero, et Verum non.

[2]) Bened. XIV. de synod. dioec. l. VII. c. 11. n. 2. Bouix l. c. t. II. p. 82.

[3]) Act. 6, 2; c. 6. D. 88.

[4]) Sess. V. de ref. c. 2. cf. c. 15. X. (I. 31.)

sibi commissam erudire, nemini, sive saeculari sive regulari permissum est sine venia episcopi praedicare.[5])

3. Ad muneris episcopalis partes spectat etiam *cura institutionis religiosae.* Episcopi nimirum inprimis in rectam accuratamque Cleri institutionem omnes curas convertere debent. Eosdem porro sollicitos esse oportet, ut juventus cujuscumque conditionis et sexus nedum fidei elementis, sed pleniori sanctissimae religionis cognitione sedulo excolatur.[6]) Iis denique etiam incumbit, professoribus Theologiae et magistris religionem tradentibus missionem et auctoritatem pro obeundo munere suo conferre.[7]) Quoad institutionem religiosam.

§. 113.

2. Quoad cultum divinum.

Hoc respectu duplex jurium episcopalium genus distinguere debemus: 1. Functiones sacras, quas episcopus in sua persona peragere potest; 2. ejusdem potestatem, rem divinam in sua dioecesi moderandi. Itaque

1. actus ordinis, quos episcopus in persona perficit, in duplici sunt classe: alios cum presbyteris communes habet *(jura ordinis communia)*; alii vero ordini episcopali ita sunt adjuncti, ut vel nunquam vel raro sacerdotibus injungi possint ac soleant (*jura ordinis propria* seu *pontificalia.*) Quo spectat ex *jure divino* collatio sacramenti ordinis et confirmationis, quae ita episcopi est propria, ut ordines majores nunquam, confirmatio vero nonnisi cum licentia Pontificis,[1]) a presbyteris conferri possint. Ex *jure humano* episcopo reservata sunt: Unctio regum et imperatorum; Jura ordinis communia. Jura ordinis propria: a. ex jure divino; b. ex jure humano.

---

[5]) Sess. XXIV. de ref. c. 4. Vid. infra: §. 132. 2. a.

[6]) Breve cit. sub vocibus Quoniam et Nec minori (ubi sub voce Pari etiam sacrae Missiones pro populo fideli commendantur).

[7]) Cfr. Concord. austr. Artic. VI. Cfr. infra de scholis theologicis.

[1]) Bened. XIV. de synod. dioec. l. VII. c. 7. ubi plura proferuntur exempla privilegiorum meris sacerdotibus concessorum, administrandi confirmationem, sicque concluditur: „Quare non videtur hodie fas esse, potestatem hanc, de qua olim disceptabatur, summo Pontifici abjudicare.“

ecclesiarum, altarium et calicum consecratio; benedictio abbatum et abbatissarum; confectio chrismatis et olei tum catechumenorum tum infirmorum feria V. in Coena Domini.[2]) Et quidem memorata chrismatis confectio adeo pertinet ad episcopos, ut plerique auctores hoc jus ab Apostolica origine derivent, atque sentiant, illud ne a Pontifice quidem simplici sacerdoti committi posse. Idcirco etiam confirmandi privilegium a Sede apost. presbyteris concessum hanc legem adjunctam habere solet: Modo ipsi chrismate utantur ab episcopo benedicto.[3]) — Episcopus, dum peragit functiones ordinis episcopalis proprias, pontificalibus utitur, infra enumerandis.

Ordinare cultum divinum.

2. Episcopi potestas, cultum divinum in sua dioecesi regulandi, jus quidem, in rebus substantialibus leges ferendi, excludit, cum hoc unice ad summum Pontificem pertineat. Attamen quum per jus commune non omnia prorsus exacte definita sint, singuli Ordinarii accuratius ea statuere possunt, quae locorum ac temporum rationi consona esse videntur. Hinc ad episcopum spectat: a) Ordinem divini officii (calendarium seu directorium) tum pro ss. Missa celebranda tum pro penso canonico persolvendo singulis annis praescribere. Etiam regulares, proprium calendarium non habentes, calendario dioecesano uti debent.[4]) — b) Excubare, ut Sacramenta et Sacramentalia juxta ritum in Pontificali et Rituali Rom. (aut Rituali dioecesano a Sede apostol. adprobato) praescriptum administrentur. — c) Propius definere (in quantum lege universali id permittitur) locum, tempus et modum, quibus res divina peragenda sit, necnon abusus, qui fors in cultum divinum irrepserunt, non minori prudentia quam zelo removere, ita, ut omnia ad majorem Dei honorem et populi aedificationem comparata sint. Hinc vigilare debent, ut ea, quae de invocatione, veneratione et Reliquiis Sanctorum necnon de sacris imaginibus ab

---

[2]) c. 1. §. 9. D. 25. „Ad episcopum pertinet basilicarum consecratio, unctio altaris et confectio chrismatis. Ipse . . . sacras virgines benedicit."

[3]) Benedictus XIV. l. c. c. 8; Devoti tom. II. p. 73. ed Rom.; Schmalzgrueber tom. I. p. 108.

[4]) „An religiosi utriusque sexus proprium calendarium non habentes uti debeant calendario dioecesano?" Resp. s. Rit. Congreg.: „Affirmative, additis officiis, peculiariter concessis Regularibus in illa dioecesi commorantibus." Die 22. Julii 1848.

ecclesia decreta sunt,[5]) exacte serventur. Hinc certae sacrae functiones ab eorum licentia pendent, veluti e. gr. expositio Sanctissimi, quae etiam ab exemtis, non habentibus jurisdictionem in populum, sine venia episcopi fieri nequit.[6]) Hinc denique vi Constit. Benedicti XIV. (2. Jun. 1751) episcopis fas est decernere, ne ullus sacerdos vel saecularis vel regularis exorcizare audeat, quin prius ab ipsis adprobatus sit, ejusque rei licentiam antea obtinuerit.[7])

§. 114.

8. De episcoporum juribus quoad regimen externum.

1. Episcopis, ut suam dioecesim rite gubernent, praeprimis officium *inspectionis et vigilantiae* incumbit,[1]) vi cujus tum cleri tum populi sibi subjecti mores et vitam continuo speculari et inspicere debent. Et hanc quidem obligationem vel ipsum nomen *episcopi,*[2]) nedum lex eccles., significantissime exprimit. — Praeter reliqua media, ad satisfaciendum huic obligationi adhibenda, canones antiquiores *visitationem dioecesis* quotannis faciendam episcopis injunxere,[3]) juxta concilium vero Trident. haec visitatio

Jus inspectionis.

Visitatio dioeceseos.

---

[5]) Conc. Trid. sess. XXV. decr. de invoc., venerat. etc., ubi inter alia statuitur, ne quis ullo in loco vel ecclesia insolitam ponat imaginem, nisi ab episcopo adprobata sit.

[6]) Prout declaravit Congreg. episcop. 18. Maj. 1696. ap. Ferraris sub voce Eucharistia n. 61. Vid. infra §. 132. 2. b.

[7]) Constit. „Magno cum" §. 34. (Bullar. M. ed. Luxemb. tom. XVIII. p. 221). Synodus Brixin. tit. II. n. 14: „Multo minus exorcismos adhibeant, nisi obtenta ad id a nobis facultate, hac etiam habita non aliis usuri, quam in Rituali Rom. aut Sacerdotali nostro praescriptis."

[1]) Conc. Trid. sess. XXIII. c. 1. de ref. „Gregi suo invigilent et assistant."

[2]) c. 1. D. 21. §. 7. (Isid.): Episcopatus autem vocabulum inde ductum, quod ille, qui efficitur episcopus, superintendat; . . . episcopi enim graece, latini speculatores interpretantur; nam speculator est praepositus in ecclesia dictus, eoquod speculetur et perspiciat populorum infra se positorum mores et vitam. — S. Augustin. de civ. Dei l. 19. c. 19: Episcopatus nomen est operis, non honoris, graecum est enim etc.

[3]) c. 10. 11. 12. C. 16. qu. 1. — In Oriente antiquissimis temporibus visitatio dioecesium quibusdam presbyteris committi consueverat, qui visitatorum nomine appellabantur (c. 5. D. 80. conc.

saltem quovis biennio vel per ipsum episcopum vel, eo legitime impedito, per alium ad hoc delegatum institui debet. Quem in *finem* id fuerit mandatum, concilium Trid. his verbis declaravit: *Visitationum autem omnium praecipuus sit scopus, sanam orthodoxamque doctrinam, expulsis haeresibus, inducere, bonos mores tueri, pravos corrigere, populum cohortationibus et admonitionibus ad religionem, pacem innocentiamque accendere, caetera prout locus, tempus et occasio feret, ex visitantium prudentia ad fidelium fructum constituere.*[4])

Ejusdem finis.

Objectum generale

Visitationi episcoporum *subjacent* quaevis tum ecclesiae in dioecesi sitae, tum instituta eccles., et quidem eatenus etiam ecclesiae exemtae, quatenus iisdem imminet cura animarum,[5]) necnon illa capitula exemta, quae non sunt proprie nullius dioecesis.[6]) Ratione disciplinae regularis episcopus exemtos regulares visitare et corrigere non potest, nisi postquam eorum superiores frustra monuerit, ut debitam vivendi rationem observent et observari a subditis faciant.[7]) — Singula visitationis objecta quod attinet, visitationi subjacent: a) *loca* seu ecclesiae, cappellae, instituta episcopi jurisdictioni subjecta; b) *res*, scil. supellectile ad ecclesiam pertinens, altaria, baptisterium etc.; c) *munera*, e. gr. ratio prae-

et particulare.

Laodic.). At in Occidentis regionibus tum ex consuetudine antiqua tum ex decretis 6ti. jam saeculi conciliorum id negotii episcopis injunctum est. Modus tamen visitandi ea aetate peculiaris erat. Etenim episcopus visitantibus (quod etiam valet de archidiaconis, qui pariter suum districtum visitare debuerunt) solemne fuit per singulas parochias indicere cleri ac populi conventus, quos s y n o d o s aut p l a c i t a (Sendgerichte) de more aetatis illius vocarunt. In his conventibus praesidens episcopus de vita tum laicorum tum clericorum testimonia exquirebat, et quo tutior esset ac sincerior pervestigatio, ex optimis quibusque septem deligebat viros, t e s t e s s y n o d a l e s dictos, quos jurejurando obstrictos examinabat de vitiis, quibus praecipue laboraret parochia, atque de vita et moribus tam cleri quam populi. Abierunt autem in desuetudinem hae synodi, nec testium synodalium deligendorum retenta est salubris consuetudo, in quorum tamen locum quodammodo suffecti sunt vicarii foranei seu decani.

[4]) Conc. Trid. sess. XXIV. de ref. c. 3. Cf. c 12. C. qu. cit.

[5]) Conc. Trid. sess. VII. c. 8. et sess. XXI. c. 8. de ref.

[6]) Ibid. sess. VI. de ref. c. 4.

[7]) Ibid. sess. XXI. de ref. c. 8. sub fin. Potest vero episc. visitare regulares extra monasterium degentes (conc. Trid. sess. VI. c. 3. de ref.), item quasvis regularium ecclesias curatas. Vering Archiv t. 27. p. 185.

dicandi, Sacramenta conferendi, rem divinam peragendi, administrandi peculium eccles., et similia: d) *personae,* seu vita et mores tum cleri tum populi.

Quoad *modum*, quo peragenda est visitatio, eadem fieri jubetur sine strepitu et figura judicii, sic nempe, ut poenae non imponantur delictorum ordinariae, sed nonnisi per modum correctionis. Et ab his, quae taliter decreta et mandata sunt, nulla datur appellatio cum effectu *suspensivo.*[8] Quodsi tamen episcopus visitans contra delinquentem non velit procedere *per modum visitationis,* sed formaverit processum, vel imposuerit veri nominis poenam, tum appellatio conceditur cum effectu etiam suspensivo, et episcopus potest recusari ut suspectus. Episcopo visitanti debetur *procuratio seu portio canonica* (olim dicta mansionaticum seu comestio) i. e. contributio sumtuum seu expensarum necessariarum pro victu et honesta sustentatione tempore visitationis praestanda. Sed regula generalis est, praeter victualia pro se et suis, et quidem moderata et frugalia, nihil ultra posse visitatorem exigere aut recipere. Imo in aliquibus locis episcopus ipse sumtus visitationis ferre tenetur, quem morem, ubi viget (e. g. in nostris regionibus), concilium Trid. observari jubet.[9]

Modus.

2. *Legislativa* episcoporum *potestas* in illo continetur s. imperio, quod Christus Apostolis eorumque successoribus contulisse noscitur. Itaque dubium non est, quin episcopi constitutiones seu leges quoad omnes suos subditos obligatorias condere possint, tum in dioecesana synodo tum extra synodum, atque etiam sub poenis e. gr. sub excommunicatione ipso facto incurrenda. Disputatum fuit, an etiam leges ab episcopo extra synodum latae, et per simplex edictum promulgatae post mortem aut renuntiationem episcopi adhuc vigeant. Sed assentiendum est eis, qui perpetuas esse affirmant, tum quia lex natura et notione sua est perpetua, tum quia etiam leges in synodo latae ab alio, quam ab episcopo vim non accipiunt. Verumtamen leges episcoporum debent conformari universalibus ecclesiae legibus. Scilicet possunt quidem esse sancitae *praeter jus*, non vero *contra jus* universalis

Potestas legifera.

---

[8]) Conc. Trid. sess. XXIV. de ref. c. 10. — Datur tamen appellatio (ait Devoti tom. I. p. 118), uti dicitur, in devolutivo quae scil. episcopi decretum defert ad judicem superiorem, posteaquam exitum habuit.

[9]) Tit. de cens. exact. et procurat. c. 6. 23. X. (III. 39); in VIto. (III. 20); Clem. (III. 13); X. vag. comm. (III. 10); conc. Trid. XXIV., c. 3. Ferraris sub v. Procuratio.

ecclesiae. Unde episcopi non possunt prohibere, quod per jus universale *expresse* et *indubitanter* permissum est (nisi canones id eis diserte concedant), et e converso non possunt permittere, quod jure universali prohibitum est. Valent autem illud propius definire, quod lege canon. universali quoad modum, tempus et reliquas circumstantias non tam accurate definitum est, aut [10]) quod definiendum canones episcopis permittunt. [11]) Item juxta Bened. XIV. possunt episcopi res communi jure nonnisi *probabiliter* permissas per leges dioecesanas vetare necnon certae transgressioni novas poenas adnectere praeter illas, quae a lege universali statutae sunt. [12])

Potestas dispensandi. 3. Jus dispensandi in legibus dioecesanis episcopo competere, per se intelligitur. In legibus vero universalibus regulariter dispensare nequit, quia nullus inferior potest solvere, quod superiorum auctoritate ligatum est. Potest tamen dispensare: *a. Ex jure id permittente.* Ex hoc titulo dispensat in irregularitate per bigamiam similitudinariam contracta, in irregularitate ex defectu natalium ad ordines minores recipiendos, in omnibus irregularitatibus et suspensionibus ex delicto occulto provenientibus, ab ordinum interstitiis, in votis (cum limitatione supra §. 101. n. 1. indicata) et juramentis, denique in nonnullis impedimentis matrimonium prohibentibus. *b. Ex legitima consuetudine* relaxat praeceptum jejunii, aut legem opera servilia diebus sacris prohibentem, dispensatque cum iis, qui jus petendi debitum conjugale amiserunt. Generatim consuetudo legitime praescripta, quae sit immemorabilis, aut saltem centum annos sine intermissione perstiterit, jurisdictionem confert; atque adeo fieri potest, ut episcopi aliquarum dioecesium quasdam dispensationes super jure communi licite et

---

[10]) Exempla afferuntur a Bened. XIV. de synod. dioec. l. 12. c. 6., inter quae etiam sequens exstat: Canones praecipiunt, recens natos infantes, quam primum commode fieri poterit, esse baptizandos, non tamen praescribunt certum tempus, intra quod debeant baptizari. Integrum ergo erit episcopis, illud determinare, ut a s. Carolo Borrom. et ab aliis factum legimus, qui plerumque concordant in termino octo dierum.

[11]) E. g. quoad mulieres cum clericis cohabitantes (§. 69. 1.), quoad venationem (§. 70. 2.), quoad vestitum clericalem (§. 71. c.).

[12]) Prioris rei exemplum profert Bened. XIV. l. c. l. 7. c. 3 dicens, licere episcopo prohibere diebus festis publicas nundinas, quamvis aliqui sustineant, negotiationem strepitosam ac publicas nundinas diebus festis non prohiberi. Alterius rei exemplum refertur l. c. l. 12. c. 6.

valide largiantur, quas ipsorum decessores jam sunt largiti. Sed tamen requiritur, ut per talem consuetudinem *ecclesiasticae disciplinae nervus non dirumpatur.*[13]) *c.* Dispensat *ex speciali Pontificis delegatione,* nempe vi facultatum quinquennalium vel aliarum, quas a s. Sede accepit. *d.* Interdum dispensat ex *praesumta et interpretativa Pontificis delegatione.* Quando videlicet ob bella aliasque publicas calamitates vel ob periculum in mora dispensatio super impedimento matrimonii occulto vix, vel ne vix quidem expeti potest, tunc ecclesia episcopi jurisdictionem supplere censetur, et summi Pontificis venia jure merito praesumitur. (Cfr. infra in tractatu de matrimonio.)

Potestas judicandi.

4. Episcoporum potestas *judiciaria* ad omnes causas sese extendit, quae ad forum eccles. ex indole sua pertinent et non specialiter exceptae atque apud Sedem apostol. tractandae sunt. Ut vero causae tum criminales tum aliae in figura judicii terminentur, quilibet episcopus judicium penes se habeat, necesse est. Ne vero lites nimium protelentur, cavit synodus Trident.,[14]) ut causae eccles. omnes ad minimum intra biennium a die motae litis, id est citationis, ab Ordinario finem accipiant, alioquin judex superior adiri possit. — Quoniam vero potestas legislatoria et judiciaria sine *coërcitiva* inane nomen est, ideo episcopis etiam jus competit, refractarios sibi subditos, servato juris ordine et habita mitissimi ecclesiae spiritus ratione, censuris aut poenis eccles. afficiendi iisdemque vigorem disciplinae eccles. conservandi. Nominatim concilium Trid.[15]) monet, ut episcopi ad corrigendos clericorum excessus omni cura intendant.

Jura administrandi.

5. Jura episcoporum *administrativa*, seu quae ad recte gubernandam dioecesim pertinent, multiplicia sunt et per totum fere jus canonicum dispersa. Itaque episcopus vocat ad synodum dioecesanam, beneficia confert, vel praesentatos in iisdem instituit, nova erigit et interdum antiqua in unum conjungit, regit Seminarium dioecesanum, administrationi peculii eccles. invigilat, piarum voluntatum executionem curat, et reliqua agit, quae vel legibus statuta sunt, vel alias ad muneris sui partes rite explendas necessaria esse videntur.[16]) Ad ipsum quoque spectat, quoscum-

---

[13]) Bened. XIV. de Synod. dioec. l. 9. c. 2. Card. Soglia l. c. p. 194.

[14]) Sess. XXIV. de ref. c. 20.

[15]) Sess. XXV. de ref. c 3; Sess. XIV. in proem. de ref.

[16]) Vid. Concord. austr. Art. 4. 6. 22. 24. 25. 28. 30. 31.

que sacerdotes, etiam regulares, pro cura animarum et pro confessionibus audiendis adprobare, jurisdictionem vero dare tantum saecularibus, ita tamen, ut quosdam casus sibi soli reservet absolvendos.

Potestates extraordinariae.

6. Praeter jura ordinaria et propria episcopis insita, iidem, ac praesertim qui ab alma Urbe remotius distant, etiam juribus et facultatibus extraordinariis instructi esse solent, quas a s. Sede sibi delegatas acceperunt, ne justo frequentius ad ipsam recurri oporteat. Huc praesertim spectant facultates, quae episcopis Germaniae, Austriae et aliis remotioribus a Dataria Rom. seu, ut nunc fieri solet, a s. Congreg. de propaganda fide ad quinquennium pro foro externo, a s. vero Poenitentiaria ad triennium et pro foro interno concedi solent. Utraeque hae facultates potissimum dispensationes et absolutiones pro utroque foro continent, ac praeterea episcopis alia etiam jura tribuunt, quorum usus frequentissimus est et fere quotidianus.[17]) Sed praeter hasce facultates at triennium vel quinquennium concedi solitas, alias insuper ex gratia speciali Sedis apost. pro bono suae dioecesis episcopi impetrare solent.[18])

---

[17]) Vide has facultates quinquennales et triennales in appendice, nam eas nosse haud parum interest viri ecclesiastici.

[18]) Juvat exempli gratia nonnullas facultates hic adjicere, quas episcopus ac princeps Brixinensis a summa Sede obtinuit:

1. Missas fundatas reducendi (§. 101. not. 5). 2. Concedendi, ut Missae alio tempore aut super alio altari, quam cui ex fundatione eligatae sunt, persolvantur, necnon ut Missae fundatae in alium locum dioecesis, manuales vero etiam extra dioecesim persolvendae transmittantur. 3. Ecclesiis collegiatis et parochialibus privilegium altaris concedendi ad septennium. 4. Missae celebrationem in oratorio privato vel in cubiculo sacerdotibus aegrotis permittendi (Dioeces.-Blatt 1858 p. 109); item concedendi, ut celebretur Missa de Beata ob oculorum infirmitatem. 5. Subdelegandi alterutrum ex quinque Abbatibus, qui in dioecesi commorantur, ad consecrationem calicum et patenarum, necnon nolarum recens fusarum ad usum ecclesiarum dioecesis. Hunc in finem animarum curatores Ordinariatui supplicare debent, ut ejusmodi facultas concedatur, eamque obtentam Abbati respectivo exhibere (Dioeces.-Blatt 1857 p. 56). — Omitto alias facultates, quibus episcopi nonnunquam instrui solent, qualis e. gr. est facultas dispensandi super impedimento mixtae religionis. Cfr. Moy Archiv. t. 11. p. 320, ubi referuntur facultates septennales, quas a. S. C. C. accepit Eminent. Archiep. Pragensis, scil. commutandi Missas cum cantu in Missas sine cantu; Missas reducendi in perpetuum vel ad tempus; suspendendi persolutionem, donec compleatur eleemosyna etc.

§. 115.

4. De juribus episcoporum honorificis.

Cum episcopi sint principes ecclesiae, eorum excellentiae consonum est, ut singularibus reverentiae signis honorentur, peculiaribus decorentur dignitatis suae insignibus, certisque privilegiis fruantur.

1. Indicia honoris episcopis exhibenda consistunt: a) *In proëdria*, qua tum quosvis alios clericos episcopali Ordine non insignitos generatim, tum quosvis archiepiscopos et episcopos in sua ecclesia et dioccesi in functionibus episcopalibus antecedunt, metropolitano tantum suo excepto. Sed ex urbanitate debent honorare in sua dioecesi alios episcopos advenas et extraneos. Praecedentia episcoporum tum in concilio provinciali tum alias statuenda est secundum tempus ordinationis, non secundum dignitatem ecclesiarum.[1]) b) *In ritu solemni,* quo episcopus visitans ecclesias juxta Pontificale Rom. *recipi* debet. c) In *prima sede,* quae eidem assignanda est in choro, capitulo et aliis locis. d) In *honorum titulis,*[2]) quibus compellari solent. Ipsimet episcopi a saec. 11. ad indicandam suam cum s. Sede communionem formula utuntur: „Ego Dei et apostolicae Sedis gratia (misericordia) episcopus.“ Indicia honoris.

2. Insignia dignitatis episcopalis sunt *ornamenta pontificalia,* quibus in solemnibus functionibus utuntur, sic, ut sacra peragere ritu pontificali *de jure* inhaereat episcopali duntaxat dignitati.[3]) Sunt vero partes, quibus constituuntur pontificalia: caligae, sandalia, tunicella, dalmatica, chirothecae, annulus pontificalis, crux pectoralis, mitra seu infula, pedum pastorale, thronus episcopalis seu cathedra cum baldachino ad partem evangelii parata.[4]) Ad- Insignia dignitatis.

---

[1]) Ferraris sub v. Episcopus. art. IV.

[2]) Alloquendi sunt phrasi: Reverendissime et Illustrissime Domine. Curia Rom. utitur formula: Perillustris ac Reverendissime Domine, uti Frater. A Papa quivis episcopus, etiam schismaticus, appellatur Venerabilis Frater.

[3]) Ita declaravit s. Rit. C. (27. Aug. 1822) et confirmavit Pius VII. Constit. „Decet Romanos“ (4. Jul. 1823).

[4]) Caeremoniale episcoporum l. II. c. 8. — Recensentur pontificalia in c. un. §. 9. X. (I. 15. p. dec.). — In Ceremoniali opp. etiam vestitus communis, quo episcopi uti debeant, describitur (l. I. c. 1. 2. 3.).

vertendum est, usum pontificalium ad ambitum propriae dioecesis restringi.

Privilegia.

3. Inter *privilegia*, quae dignati episcopali a ss. canonibus concessa sunt, haec videntur esse praecipua: a) Possunt habere oratoria in privatis suis domibus atque in eis Missam celebrare, ita, ut eam audientes etiam satisfaciant praecepto. b) Habent privilegium altaris portatilis, et possunt celebrare Missam in domo habitationis sive intra sive extra propriam dioesesim, etiam sine licentia Ordinarii loci.[5]) c) Possunt celebrare divina, etiam tempore interdicti, sed januis clausis, excommunicatis et interdictis exclusis et voce submissa.[6]) b) Suspensionem aut interdictum jure latum nunquam incurrunt, nisi episcopi expressa mentio fiat. e) Eorum nomen in Canone Missae recitatur, diesque tum electionis tum consecrationis quotannis solemni ritu recolitur. f) Iidem civilibus quoque honoris indiciis et praerogativis interdum fruuntur. *In nostro Imperio* liberantur ab onere militum domibus recipiendorum, a solutione honorarii, quod cursus publici nomine debetur quoad epistolas munus suum concernentens, a taxa stigmatis quoad ea documenta, in quibus res curam animarum, disciplinam eccles., aedificationem ecclesiarum etc. respicientes continentur.[7]) Novissime nonnulli episcopi jus obtinuerunt, ex officio episcopatui suo adjuncto interessendi comitiis generalibus suae provinciae. Porro metropolitani atque illi episcopi, quibus tituli principis publice conceditur,[8]) ad assambleas totius Imperii vocantur.

§. 116.

De exemtionibus et de praelatis inferioribus.

Ortus et progressus exemtionum.

Ex rationabili causa et personas et loca ab ordinaria episcoporum jurisdictione eximi posse, alio loco jam innuimus

---

[5]) Bened. XIV. Constit. „Magno.“ 2. Jun. 1751; Bouix op. cit. tom. II. p. 124.

[6]) c. 11. de privil. in VIto.

[7]) Kais. Patent 9. Febr. 1850. Tarif Postzahl 75. Reichs-Gesetz-Blatt XXII.

[8]) Titulo principis (Celsissimi et Reverendissimi) in Austria insigniuntur archiepiscopi Viennensis, Pragensis, Salisburgensis, Strigoniensis, Ollomucensis, et Goritiensis; episcopi vero Wratislaviensis, Labacensis, Tridentinus, Brixinensis, Gurcensis et Lavantinus.

(§. 101, 6.). Antiquissimam exemtionum disciplinam et nullatenus e falsis Isidori decretalibus enatam, prout eorum impugnatores declamant, ex indubitatis priorum saeculorum et quidem saeculi saltem 6ti, documentis plane et perspicue convincitur.[1]) Et hoc privilegio non solum monasteria, sed et capitula cathedralia aliaque corpora eccles. fruebantur. Quum vero, non obstante exemtionum aequitate et utilitate, earum multiplicatio plurima incommoda attulisset, frequentesque exemtos inter et episcopos super exercitio jurisdictionis lites intercederent; Patribus Tridentinis visum est, disciplinam circa hanc rem novis regulis determinare, et collapsam episcoporum auctoritatem restaurare. Unde alia privilegia exemtis per concilium Trident. ademta, alia vero eatenus imminuta sunt, quatenus iidem circa plura disciplinae capita episcopis tanquam Sedis apostol. delegatis subjicerentur.[2]) Et quia dispositiones Tridentinae impedire non poterant, quominus novae lites jurisdictionales ex occasione exemtionum excitarentur, subsecuti Pontifices novas declarationes novasque regulas prioribus adjicere non omiserunt.[3])

1. Ratione indolis seu naturae exemtionum, triplex earum genus distinguitur.

a) Infima species dicitur exemtio mere *passiva*, vi cujus prae- Exemtio passiva.
lati praesunt certo generi personarum intra ambitum alicujus ecclesiae vel monasterii degentium, et sunt exemti a jurisdictione episcopi, sed non habent (praeter dictas personas) ullum populum clerumve sibi subjectum. Hujusque infimae speciei praelati, licet quandoque usum pontificalium certaque alia privilegia habeant, revera existunt in dioecesi, ideoque remanent sub jurisdictione *universali ac dioecesana* episcopi, qui *jus territoriale et dioecesanum* servat, vi cujus multa exigere potest reverentiae obsequia et varios dignitatis actus exercere. Imo in tales ex sanctionibus praesertim Tridentinis episcopo tanquam apostol. Sedis delegato quoad nonnulla disciplinae capita etiam jurisdictio competit. Ad

---

[1]) Bouix: De jure Regular. t. II. 88 – 102 ubi plura diplomata in hanc rem congesta reperiuntur. Sed alii exemtiones ad saeculum 9. referunt.

[2]) Sess. V. c. 2; VI. c. 3. 4; VII. c. 14; XIV. c. 4; XXIV. c. 11. (de ref.)

[3]) Videantur praesertim Const. Bened. XIV. Apostolica 14. Mart. 1743 et Inter multa 1747; Clem. XIII. Inter multiplices 1758.

hanc classem pertinent superiores regulares et nonnulli praelati saeculares immediate summo Pontifici subjecti, unacum tali ecclesia ejusque clericis et administris.

Exemtio activa partialis. b) Species media exemtionum est, cum praelati aliquam jurisdictionem *activam* (quae dicitur *semiplena*) in populum et clerum certi loci, qui tamen locus non est vere avulsus et separatus, sed remanet in dioecesi episcopi. Isti ergo, licet nuncupari soleant *nullius* (dioecesis), non tamen sunt proprie tales, quia non sunt extra dioecesim cujuscumque episcopi, sed in multis ab eo dependent.[4])

Exemtio activa totalis. c) Suprema species est eorum, qui *plenariam* habent jurisdictionem *activam* non solum in ecclesias et loca, verum etiam in clerum et populum in territorio a dioecesi avulso et separato: propterea dicuntur constituere quandam quasi-dioecesim, ubi praelatus (qui dicitur etiam semi-episcopus) omnia episcopalia exercet, quae ordinis non sunt. Hujusmodi praelati proprie dici debent *nullius*, et veris annumerantur locorum Ordinariis.[5])

Exemtio nativa, dativa, praescriptiva. 2. Ratione *modi*, quo exemtio *acquiritur*, distinguitur exemtio *nativa*, *dativa* et *praescriptiva*, prout acquiritur vel origine, vel privilegio vel praescriptione. *Prima* oriri debuisset in primitiva dioecesium divisione. Sed merito docent, non posse praelatos inferiores sibi vindicare nativam exemtionem, quia improbabile est, in originaria dioecesium divisione aliqua loca acephala esse relicta. *Secunda* acquiritur ex vi clari et manifesti privilegii Apostolici, adimentis episcopo tribuentisque praelato inferiori aliquam territorii partem a reliqua dioecesi prorsus separatam. *Tertia* est, quae acquiritur ex vi consuetudinis immemorabilis stricte cum suis conditionibus comprobatae.[6])

Jura exemtorum. 3. *Jura* praelatorum potissima sunt: a) Praelati *nullius* dioecesis ordinumque religiosorum generales vocantur ad concilia

---

[4]) „Dioecesanus episcopus in eodem coenobio jurisdictionem suam etsi non in omnibus, in quibusdam tamen retinuisse videtur.“ c. 17. X. de privil. et excessibus privilegiatorum (V. 33); cf. c. 3. X. (I. 41), c. 15. X. (II. 26).

[5]) Qua late patet Imperium Austriacum, unicus hujusmodi praelatus datur, nimirum Archiabbas Montis Pannoniae, cujus territorium separatum situm est in dioecesi Jaurinensi (Raab) complectens 20,000 laicos, 200 regulares, 3 abbatias subjectas.

[6]) Bened. XIV. Constit. „Apostolicae“ §. 2. De syn. dioec. l. II. c. 11. Acta III. 65.; ibid. II. 344., ubi ostenditur varia privilegia a concilio Trid. Sess. XXIII. c. 15. de ref. per clausulam fin. revocata esse.

generalia, abbates vero benedicti cum praepositis, qui non sunt vere *nullius*, ad concilia provincialia.[7]) — b) Abbates benedicti subditis suis primam tonsuram et quatuor minores de jure conferunt §. 59. 2. — c) Superiores religiosorum ordinum non tantum subditos suos aut per se ipsos aut per confessarios ad id constitutos absolvere, verum etiam respectu illorum quosdam casus et hoc quidem etiam sub censuris sibi reservare possunt, sed ex decreto Clem. VIII. non plures quam undecim, nisi generalis capituli aut provincialis matura discussione et consensu.[8]) Verumtamen peccatis aliis, in decreto Clementis VIII. non contentis, censuras adnectere non possunt, prout declaravit s. Congr. episc. et regularium.[9]) d) Praelati, qui sunt vere et proprie *nullius*, possunt cognoscere causas matrimoniales, saecularium audire confessiones et aliis dare facultatem eas audiendi, casus poenitentium etiam saecularium sibi reservare, ad ministrandam subditis suis Confirmationem, quem maluerint, episcopum vocare,[10]) necnon s. oleum, a quo maluerint, episcopo recipere. Verum praelatis infimae et mediae speciei haec jura nullatenus competunt. e) Praelati ex vi specialis privilegii Apostol. frequenter etiam usu pontificalium decorati reperiuntur, licet non quivis praelatus hisce decoris exornatus sit, et vice versa non quivis mitratus simul etiam jurisdictione polleat. Sed usus pontificalium in praelatis inferioribus ad certos limites restringitur, ut differentia inter ipsos et episcopos manifeste semper adpareat.[11]) Omnes praelati episcopo inferiores, dum pontificalia celebrant, ornatu moderatiori, statutis tantum diebus, in ecclesiis suis, et cum stricta rituum desuper constitutorum observatione sacra peragere jubentur. In specie praelati regulares ecclesiasticam supellectilem, item campanas, calices et similia, in quibus sacra unctio adhibetur, etiam de licentia Ordinarii benedicere prohibentur, nisi pro servitio suarum

---

[7]) Vide plura infr. in tract. de conciliis. §§. 127. 128.

[8]) Decretum Clem. VIII. 26. Maj. 1593, confirmatum ab Urbano VIII. 21. Sept. 1624. Ginzel K. R. tom. I. p. 365.

[9]) In decreto d. 7. Julii 1617. — Bened. XIV. de syn. dioec. l. V. c. 5. n. 5.

[10]) Sed pro ordinandis saecularibus tenentur recurrere ad episcopum viciniorem.

[11]) Vide gemina decreta Alexandri VII. (1659), quorum alterum praelatos regulares, alterum saeculares respicit. Pius IX. in Brevi ad episcopos Austriacos dato (5. Nov. 1855) haec bina decreta ad amussim servari jussit. Ginzel K. R. tom. II. p. 366 seqq.

duntaxat ecclesiarum (§. 114. n. 15.). Indultum vero, ecclesias recens exstructas consecrandi, non conceditur nisi praelatis, qui nullius sunt dioecesis.

§. 117.

De episcoporum adjutoribus. I. De capitulis cathedralibus. Eorundem historia.

Non tantum Pontifex Rom., sed etiam episcopus suos adjutores habet, quorum alii in civitate episcopali pro tota dioecesi, alii vero in remotis constituuntur, ut in certo dioecesis tractu operam suam collocent. In ipsa sede episcopali praecipuum juvamen pro totius dioecesis regimine praestat capitulum cathedrale,[1]) cujus origo et progressus claritatis causa paucis adumbrari debet.

Presbyterium episcopale antiquum.

1. Constat, jam in primaeva ecclesia urbis episcopalis presbyteros et diaconos senatum quendam eccles. (presbyterium) constituisse, cujus consilio et opera episcopus in pascendo regendoque grege suo utebatur, ita, ut graviora negotia vix unquam peregerit, nisi presbyterii consilio prius exquisito.[2]) Infra hos clericos majores consistebant minores, qui officia eccles. in cathedrali obibant.

Nomen canonicorum ortum a canone i. e. a matricula vel a stipendio,

Omnes hi clerici in *canonem* seu matriculam ecclesiae relati erant, et stabile ex ejusdem proventibus stipendium (quasi *canonem* annuum) percipiebant, et exinde nomen *canonicorum* omnibus factum est commune.

tempore s. Augustini et deinceps a vita canonica,

2. Sed huic nomini consequenti aetate significatio prorsus alia accessit. Nimirum s. Augustinus, aliorum praesulum secutus exemplum,[3]) ecclesiae suae clericos, ut mutuo charitatis vinculo et arctiori disciplina constringerentur, sub eodem tecto coadunavit

---

[1]) Vid. Barbosa: De canonicis et dignitatibus aliisque beneficiariis, eorumque officiis in choro et in capitulo. Lugd. 1700. — Bouix: De capitulis. Paris. 1852. — Dr. Huller: Die jurist. Persönlichkeit der kathol. Domkapitel in Deutschl. und ihre rechtl. Stellung. Bamberg 1860.

[2]) c. 6. D. 24. „Episcopus sine concilio (al. consilio) clericorum suorum clericos non ordinet.“ c. 6. C. 15. qu. 7: „Episcopus nullius causam audiat absque praesentia suorum clericorum.“

[3]) Velut s. s. Basilii, Eusebii Vercell. et Ambrosii. Schöttl: Der Antheil der Domkapitel an der Dioecesan-Regierung. Eichst. 1846 p. 2.

communemque vitam juxta certam regulam illis praescripsit.[4]) Haec vivendi ratio, quae subinde *vitae canonicae* institutum appellari coepit (quia certis regulis et regulari quadam observantia dirigebatur) brevi amplissimos fecit progressus, et tempore proximo post Augustinum per Africam, Italiam, Hispaniam aliasque regiones latissime propagata est.[5]) Saeculo 8. s. Chrodegangus Metorum antistes († 765) huicce instituto peculiarem regulam dedit illudque ad vitae monasticae formam propius accomodavit;[6]) tuncque auctoritate potissimum concilii Aquisgran. (817), in quo alia ejusmodi regula concinnata est, ipsisque Pipino et Carolo M. adjutoribus, eadem haec vivendi ratio ubique fere locorum introducta fuit; imo clericis alia non erat relicta potestas, nisi vel vitae canonicae nomen dandi vel institutum regularium amplectendi. Et tales quidem clericorum congregationes vocabantur *capitula*, eoquod singulis fere diebus omnes in certo conclavi convenire consueverant ad audiendum unum alterumve suae regulae *capitulum*, quod publice legebatur. Et cum deinceps non tantum in civitatibus episcopalibus sed etiam ruri vitae communis institutum vigere coepisset, exinde distinctio inter *capitula cathedralia et collegiata* exorta est.

quae saeculo 8. et 9. exculta.

3. Sed cum haec regula et haec vita communis jam saeculo 10. primum in Germania fluctuare coepisset, tam praesules ecclesiae, quam alii viri praeclari in ea instauranda omne studium auctoritatemque conferebant.[7]) Et quo facilius hocce propositum assequerentur, canonicos suos monasticis etiam votis obstringi voluerunt, sicque canonicis regularibus, uti nunc vocantur, originem dederunt.[8]) Verum tam pii conatus praeclarissimi hujus instituti interitum haud potuerunt impedire. Enimvero canonici,

saeculo 10. nutare coepit,

[4]) „Et ideo volui habere in ista domo mecum monasterium clericorum.“ S. August. de divin. serm. 49.

[5]) Huller l. c. p. 15. A s. Augustino istud vivendi genus vocatur socialis vita, vel societas vitae communis. De div. Sermon. serm. 49. 50.

[6]) Erat omnibus unum dormitorium et mensa communis. Victum et vestimenta ab episcopo accipiebant, qui quartam partem proventuum eccles. ipsis tribuebat, ita tamen, ut congregatio insuper stabilia bona ex variis titulis acquireret, quae tamen eo tempore sub administratione episcopi erant. Huller l. c. p. 37.

[7]) V. c. Nicolaus II., Alexander II., Petrus Damiani, Ivo Carnot. V. Huller p. 43.

[8]) Hinc orta est differentia inter canonicos saeculares et regulares, a quibus monachi proprie tales sunt distinguendi.

habitationis et bonorum communione rejecta et proventibus inter se divisis, praebendam unusquisque suam obtinere et in suis domibus seu curiis seorsim vivere coeperunt. Circa medium saeculi 13. vita canonica ubique penitus exoleverat, cum gravissimo disciplinae clericalis detrimento.[9])

saeculo 13. exolevit.

Nihilominus aucta est capitulorum dignitas

4. Atvero haec ipsa vitae communis relaxatio haud parum contulit, ut capitulis amplior auctoritas novusque splendor saecularis accresceret. Etenim separatis canonicorum bonis a bonis episcopi, capitula, quae hactenus unum corpus cum episcopo efficiebant, abhinc coetum ab eodem separatum et distinctum cum certis juribus sibi propriis constituere coeperunt, cui deinceps nonnisi certus ac definitus canonicorum numerus aggregari potuit (capitula clausa). Accedit, quod capitula cathedr. adinstar Cardinalium jus acquisierunt, seclusis omnibus aliis, episcopum eligendi et sede vacante dioecesim administrandi. Insuper in s. Rom. Imperio capitula perinde, ac ipsi episcopi, insignia jura politica obtinuerunt. Denique capitula Germaniae huic splendori suo conservando per hoc consulere studuerunt, ut nullos nisi veteri prosapia illustres in suum gremium admitterent. Sicque factum est, ut capitula cathedr. veri nominis corpora, seu prout in Jure dici solet, *universitates* evaderent, singularibus juribus et praerogativis tum eccles. tum politicis ornata.[10])

ob varias causas.

Capitula in Germania noviter erecta.

Verum haec tam excellens capitulorum auctoritas haud levium abusuum fons exstitit, quibus vel ipsa reformatoria Tridentini decreta (saltem in Germania) haud efficaciter mederi valuerunt. Tunc demum, quum, antiquis capitulis turbine saecularisationis abolitis, nova ubique per Germaniam erigerentur, factum est, ut noviter erecta fini in primigenia institutione ipsis praefixo, quoad fierit potuit, conformarentur.

---

[9]) Scriptores eccles. illius aevi, quasi uno ore lamentantur vitae canonicae relaxationem. Huller p. 44.

[10]) Huller p. 55, 56, ubi auctor probat, ex tempore relictae vitae communis capitula cathedr. Germanica vere et proprie universitates vocari posse. Et hoc nomen ipsis tribuitur c. 8. X. (III.) c. 9. et 14. eodem.

§. 118.

Capitulorum constitutio et jura interna.

1. Jam pridem in capitulis quosdam dignitatis et honoris gradus fuisse distinctos, s. Hieronymus [1]) testatur, scribens, unamquamque ecclesiam suum habuisse *archipresbyterum* et *archidiaconum*. Nimirum prioris erat, tum vices gerere absentis vel impediti episcopi in iis, quae sacerdotalis sunt muneris, tum ordini in choro invigilare, ut recte omnia agerentur. [2]) Archidiaconus vero supremam super capitulum et super alia jurisdictionem atque temporalium administrationem obtinuit. 1. Dignitates in pristinis capitulis. Archipresbyteri et archidiaconi.

2. Et haec munia etiam vita canonica vigente perdurarunt, sed nova subinde nomina iisdem personis indita sunt, ab institutis monasticis desumta. Qui nempe antea archidiaconus dicebatur, is jam *praepositus* vocari coepit, qui vero prius archipresbyter vocabatur, posthac nomen *decani* sortitus est. Praeterea capitula more monachorum suos *scholasticos* habebant, qui minorum clericorum studiis praeerant, item *oeconomos*, *cantores*, *custodes*, *portarios* etc. [3]) 2. Durante vita canonica: Praepositus, Decanus, Scholasticus etc.

3. Sublata vita communi, nonnulla officia per se cessarunt, quoad remanentia vero haec distinctio invaluit: *dignitatis*, quae est praeeminentia cum jurisdictione aut administratione conjuncta, cujus generis erat archidiaconatus vel etiam archipresbyteratus: *officii*, quod est administratio, cui nulla tamen eminentia aut jurisdictio adhaeret; *personatus*, qui est eminentia sine administratione aut jurisdictione. Inter officia inde a saec. 12. [4]) et canonici Theologi et Poenitentiarii officia potissimum eminent. Quantum ad canonicum Theologum concilium Trid. statuit, ut in 3. Sublata vita communi. Dignitates, officia, personatus. Canon. Theologus et Poenitentiarius.

[1]) Lib. II. epist. 14. ab Rusticum monach: „Singuli ecclesiarum episcopi, singuli archipresbyteri, singuli archidiaconi.“ Cfr. X. de Officio archidiaconi (I. 23) et de Officio archipresbyteri (I. 24).

[2]) S. Isidori Hispal. epist. 616: „Et quod specialiter ad ejus (archipresbyteri) ministerium spectat, super omnes presbyteros in ordine positos curam gerere, et assidue in ecclesia esse debet, et quando episcopi sui absentia contigerit, ipse Missarum ejus solemnia celebret.“

[3]) Cfr. titulos X. de officio primicerii (I. 25); de officio sacristae (I. 26); de officio custodis (I. 27).

[4]) c. 4. v. sane X. de magistr. (V. 5). Innoc. III.; c. 5. eod.

omnibus cathedralibus peculiaris praebenda constitueretur pro uno s. Theologiae lectore, cujus esset, exponere et interpretari s. Scripturam pro clero et populo.[5]) Eadem porro s. synodus voluit, ut in omnibus etiam cathedralibus ecclesiis, ubi commode id fieri posset, Poenitentiarius aliquis cum unione praebendae proxime vacaturae ab episcopo institueretur pro audiendis in ecclesia cathedr. confessionibus. Pro utroque munere peculiaris praebenda, cui officium respondens inseparabiliter manet adnexum, constitui debet, quaeque nonnisi personis idoneis potest conferri, facto scilicet idoneitatis experimento, imo per Italiam etiam indicto concursu (§. 83. not. 6.). Uterque denique, dum munere suo fungitur, jus habet distributiones percipiendi perinde, ac si choro interesset.[6]) — In nostro etiam Concordato (art. XXIII.) praedicta bina officia, quae in omnibus fere tum Germaniae tum Austriae capitulis in desuetudinem abierunt, restitui jubentur.

Constitutio capitulorum varia.

4. *Constitutio* capitulorum hodie varia ubique reperitur. Generatim *dignitates*, *personatus*,[7]) *officia* et *simplices canonicatus*

---

[5]) Sess. V. de ref. c. 1. Bened. XIV. de syn. dioec. I. 13. c. 9. n. 17., docet, canonicum theologum aeque officio suo satisfacere sive biblicas conciones habeat, sive theologiam dogmaticam tradat. Imo nec improbat, si tradat theologiam moralem. Sed post editam a Gregr. XVI. (a. 1842) encyclicam, s. C. C. a prisca sententia a Bened. XIV. l. c. exposita recessit, et iterato mandavit, ut canonicus theologus solummodo s. scripturam explicet stricte ad tramites conc. Trid. (Sess. V. c. 1. de ref.) et prout exponitur in concilio Rom. tit. I. c. 8. (Cfr. Collectio Lacens. I. p. 350). Ita declaravit s. C. C. in Derthonen. 27. Julii 1844. In Casalen. 26. Jun. 1847. Vide Lingen et Reusch „Causae selectae in s. C. C.“ p. 721. 724. 733. In causa tamen Sebenicen. 29. Apr. 1854 attentis peculiaribus circumstantiis episcopo exceptio concessa est, ad quinquennium, ita tamen, ut lectiones biblicae non immutentur in sermones morales ad populum l. c. p. 722.

[6]) Sess. XXIV. de ref. c. 8. Vide declarationes s. C. C. quoad bina haec officia ap. Richter et Schulte conc. Trid. p. 17 et 344. Canonicus theologus non solum hora, qua docet, sed tota die, etiamsi choro non inserviat, non modo lucratur praebendae fructus, sed etiam distributiones quotidianas et extraordinarias, nisi hisce postremis resistat testatorum vel dantium voluntas. Cfr. de theologo et poenitentiario Acta I. 488. 611. II. 81. 573. III. 237.

[7]) Vel ipsum dignitatum et personatuum discrimen hodie nullam aut exiguum est; nam quae hodie passim vocantur dignitates, personatus potius sunt quam dignitates in proprio sensu. Improprie vero, attenta scilicet sola h a b i l i t a t e ad actus jurisdictionis, omnes ca-

distinguuntur. Sed maxima discrepantia est in singulis capitulis, sive nomen dignitatum spectes, sive numerum tum earundem tum canonicatuum. Tota res pendet ex locorum consuetudine, quam maxime vero ex recentioribus principum conventionibus cum Sede Apostol. initis. Et talis varietas etiam in capitulis Austriacis invenitur. In capitulis metropolitanis quatuor vel quinque dignitates plerumque exstant sc. praepositi, decani, custodis, scholastici, archidiaconi vel aliorum nominum; capitula vero cathedralia ex 7 vel 8 canonicis constituuntur, inter quos tres plerumque dignitarii esse solent, nimirum praepositus, decanus et scholasticus [8]) Ex eo, quod canonicorum numerus hodie ubique imminutus est, praeter *actuales* seu *numerarios* etiam *canonici honorarii* creari solent, qui praeter jus interveniendi choro ceterisque s. functionibus nonnisi titulum et insignia canonicorum, in regno Borussiae vero etiam actualia capitularium jura, ipsumque jus episcopum eligendi participant annuumque honorarium percipiunt. [9]) In nostro tamen Imperio mere titulares sunt. In nonnullis capitulis, e. gr. Salisburgi, dantur etiam canonici *minores* seu *domicellares*, qui exspectativam obtinent praebendae vacaturae. Sunt haec indicia et reliquiae veteris disciplinae, vi cujus domicellares seu clerici minores, vigente adhuc vita canonica, sub directione scholastici studiis operam dabant, consequenti vero aetate nunc dimidiam nunc tertiam praebendae canonicalis partem, imo aliquando nil portionis accipiebant. Quapropter id genus canonici vel semipraebendati, vel tertionarii, vel *in herbis* dicebantur, ut distingueren-

---

nonici cathedrales dignitate eccles. resplendent, cum delegati esse possint sedis Apostolicae. Cfr. supra §. 106. not. 2. Schmidt Instit. jur. eccles. t. I. p. 310. Schenkl §. 297.

[8]) Cfr. Schulte: Status dioecesium cathol. Gissae 1866. In hodiernis Germaniae capitulis tum metropolitanis tum cathedr. nonnisi binae dignitates ubique fere extant: praepositura et decanatus. Imo in aliquibus una duntaxat. Numerus canonicatuum simplicium varius reperitur. In Bavaria in metropolibus 10 sunt canonici, in cathedralibus 8. Capitulum Fuldense solummodo ex decano et 4 canonicis constituitur. Huller §. 79.

[9]) Praesenti aetate propter paucitatem canonicatuum vel ob tenuitatem redituum in multis locis episcopi ad augendum suum senatum alios, sed sine praebenda, e. g. professores Seminarii, parochos civitatis etc. canonicos honorarios creare solent. S. C. C. (6. Jul. 1867 et 12. Sept. 1868) decrevit: 1. eos creandos esse cum consensu capituli; 2. locum habere in choro post canonicos titulares; 3. alia canoniae jura non participare. Acta III. 138. IV. 584.

tur ab iis, qui canonici *in floribus ac fructibus* appellabantur. — Denique notandum, in omnibus cathedralibus etiam chori vicarios esse, qui ab origine a canonicis, quorum vices sibi commissas habebant, stipendia servitii sui, deinceps vero stabiles praebendas obtinuere.

Dotes assumendorum.

5. Quibusnam dotibus eos instructos esse oporteat, qui in canonicos assumendi sunt, ex parte alibi (§. 78) jam dictum est, ex parte vero ex instrumentis fundationum clarescit. Jus particulare tum Germaniae tum Austriae in hac re plura postulat, quam jus commune. Quaenam vero in specie apud nos requirantur, artic. XXII. Concord. Austr. distincte enuntiatur. Inter alia hoc articulo *sublata est natalium nobilium sive nobilitatis titulorum necessitas, salvis tamen conditionibus, quas in fundatione adjectas esse constet.* Et hoc tum ss. canonibus tum spiritui ecclesiae omnino convenit. [10]) Caeterum domicellarium institutum abolendum esse, episcopi Austriaci censuerunt, salvis tamen juribus legitime jam quaesitis. [11])

Capituli jura corporativa.

6. Canonici, universim considerati, corpus seu personam moralem et jurium capacem efficiunt. Jura corporationis collegialia conservare et defendere spectat ad decanum capituli vel eum, qui tanquam caput canonicis praeest. Hic conventus indicit, quos capitulares agere solent, ut de rebus ad capitulum pertinentibus decernant. Et haec quidem decreta valorem non obtinent, nisi omnes canonici praesentes, in nonnullis vero negotiis gravioribus etiam absentes legitime vocati fuerint et pars major in ipsa conspiraverit. [12]) Servatis his conditionibus capitula

---

[10]) c. 37. de praebendis X. (III. 5. ([Greg. IX.]) Cum canonici Argentini, consuetudinem allegantes antiquam, nullum alium canonicum in suum consortium admittere vellent, nisi nobilem et ab utroque parente illustrem, et propterea ad summ. Pontificem appellassent, repulsam ab eodem tulerunt, appositeque ad rem significabat Pontifex, quod non generis sed virtutum nobilitas, vitaeque honestas gratum Deo faciant et idoneum servitorem.

[11]) Aktenstücke der bischöfl. Versammlung zu Wien 1847 p. 54. In ditionibus Germaniae praeter ordinem presbyteratus plerumque requiritur excellentia meritorum, quae sive in tradenda doctrina, sive in cura animarum, sive in re eccles. administranda sit comparata. Cfr. Schulte Lehrb. p. 228.

[12]) Ut duae tertiae vocatorum partes compareant, non est necesse. Schulte K. R. p. 251. In regula vota relative majora sufficiunt. Huller l. c. p. 89, 90. Pro convocandis capituli sessionibus non

jure autonomiae gaudent, seu condendi statuta collegialia, licita tamen et honesta, et canonicis regulis minime adversantia. Eadem, ut robur accipiant, ad normam decreti synodi Romanae (1725), ad omnia totius catholici Orbis capitula (etiam collegialia) exstensi, ab Ordinario confirmanda sunt.[13]) Praeterea capitulo facultas competit, sua bona administrandi proprioque sigillo et syndico utendi. Jure tamen *cooptandi* seu adsciscendi in collegia sua canonicos hodie in Germania raro, in Austria vero nullibi fruuntur capitula.

7. Ad *obligationes* canonicorum (praeter residentiam §. 84. 4.) haec pertinent: *a.* Ut singuli tum in cathedralibus tum in collegiatis integrum officium divinum in choro recitent.[14]) Proinde quamlibet limitationem, si quae obtineat, *legitime* contigisse ostendi oportet, nimirum titulo privilegii vel dispensationis Apostolicae. Non enim statutum vel consuetudo suffragatur praxi contrariae, qua se canonici ab aliquibus horis exemtos esse putant.[15]) *b.* Ut omnes tum canonici tum qui beneficium chorale

Capitularium obligationes.

---

requiri episcopi veniam, declaravit s. C. C. 20. Jan. 1858. Archiv t. 4. p. 191.

[13]) Acta I. 156. 163. Unde etiam Constitutio Leonis XII. „Ubi primum" (7. Mart. 1825), qua recens ordinantur dioecesis Salisburg., Trident. et Brixin., statuta capitularia condendi facultatem non impertit, nisi sub inspectione, praesidentia, examine et adprobatione respectivi antistitis. Secundum hanc Bullam Salisburgi duodecim debent esse canonici numerarii, inter quos quatuor dignitarii, videlicet praepositus, decanus, scholasticus et custos, insuper duo domicellares cum voce activa et passiva in capitulo et cum jure optandi canonicatum. Tum Tridenti tum Brixinae septem canonicos esse oportet, inter quos tres sint dignitarii. Tridenti decanus, praepositus, archidiaconus; Brixinae praepositus, decanus, scholasticus. In congruam assignantur archiepiscopo 20,000 fl. M. C., singulis episcopis 15,000 fl., dignitario primo tum Tridentino tum Brixinensi 1800 fl., secundo 1600, tertio 1400, singulis vero canonicis 1000 fl. annuae dotationis loco tribuuntur. Dotatio capituli Salisburg. ab initio provisorie tantum determinata est. (Bullar. M. contin. tom. XVI. p. 304.)

[14]) c. 9. X. (III 41); c. 1. Clem. (III. 14): „In cathedralibus regularibus et collegiatis ecclesiis horis debitis devote psallatur."

[15]) Conc. Trid. sess. XXIV. c 12, de ref. ubi officia canonicorum explicantur. Benedicto XIV. teste (de Syn. dioec. l. 13. c. 9). Apost. Sedis judicia nunquam canonicorum intentioni suffragata sunt, qui ad has vel illas horas canonicas teneri se non putarent etiam ex tenuitate redituum. Inter causas legitimae absentiae (§. 84. in fin.) numerari etiam debent: injusta deportatio, seditio, absentia a dema-

possident, sua quisque vice juxta singulares consuetudines seu statuta, Missam conventualem celebrent et applicent pro benefactoribus in genere. Hujusmodi et celebratio et applicatio est onus reale choralibus beneficiis inhaerens, proindeque neque canonicus celebrans neque beneficiatus exigere absolute quidquam potest titulo eleemosynae pro ejusmodi celebrationibus.[16]) *c.* Ut episcopo celebranti aut alia pontificalia exercenti assistant et asserviant, et cetera omnia, quae debent, in cultu divino praestent.[17])

§. 119.

De juribus capituli ad extra.

Jura capitulorum externa trifariam distingui possunt.

1. Sede plena est senatus episcopalis,

1. *Sede plena* capitula cathedr. jurisdictione quidem carent, verumtamen senatum constituunt, cujus in rebus gravioribus jam *consilium* jam *consensum* episcopus exquirere tenetur, ita videlicet, ut quidam actus regiminis episcopalis valide perfici nequeant, nisi canonicorum nunc obtento assensu, nunc exquisito saltem consilio.

cujus nunc consensus.

Ex jure decretalium et ex decretis concilii Tridentini in sequentibus potissimum casibus capituli *consensus* necessarius esse videtur: si res ecclesiae immobilis, aut mobilis pretiosa, sit alienanda; in unione aut quavis alia innovatione beneficiorum;

---

gogis coacta. Acta II. 217. 408. IV. 264. Cfr. I. 74. 289. 143. Distributiones, quae illegitime absentibus subtrahuntur (fallentiae), „quavis collusione aut remissione exclusa“ (conc. Trid. l. c.) inter praesentes dividi debent. Non ergo licet fallentias deponere, ut in fine anni fiat aequalis divisio inter canonicos, sed dividi debent „ad ratam servitii.“ C. C. 5. Jun. 1705. Si vero reditus dignitatum aliorumque sint separati e massa communi, fallentiae aut fabricae ecclesiae aut alteri pio loco sunt applicandae. Conc. Trid. sess. XXII. c. 3. de ref. Acta II. 220.

[16]) Acta II. 4. 224. Ne vero his diebus beneficiati omni eleemosyna careant, aequitas suadet, ut ea desumatur vel ex communi massa distributionum, vel ut massa constituatur ex omnium praebendarum reditibus, ex qua eleemosyna pro Missa conventuali decerpi possit. Acta l. c. Hoc idem saepius (ac praesertim in recentibus capitulis) a s. C. C. injungi solet. Cfr. Decret. s. C. C. 28. Jan. 1865. Archiv. t. 14. p. 450.

[17]) Conc. Trid. sess. XXII. c. 4. XXIV. c. 12. de ref. Cfr. Resol. s. C. C. ad hoc c. n. 32 – 37 in edit. saepe cit.

numero canonicorum augendo aut minuendo; novis dignitatibus inducendis; in assumendo coadjutore, ubi jus eligendi capitulo competit; in novis pensionibus aut tributis ecclesiis imponendis; si accipienda sit pecunia mutua pro aliqua ecclesia, vel eadem quocumque modo sit gravanda aut obliganda; et generatim, quoties de totius episcopatus vel capituli juribus, obligationibus et detrimentis agitur.[1]) *Consilium* capituli duntaxat episcopus debet exquirere: novas leges dioecesanas conditurus, personas eccles. instituturus vel destituturus, excessus clericorum correcturus, conventus religiosos erecturus, et quotiescumque de dispositionibus circa bona eccles. faciendis vel de quibusvis rebus arduis et gravioris momenti constituendis agitur.[2]) Insnper in concilio Trid. statuitur, ut episcopus duorum capitularium *consensum* exquirat, ubi formalem processum contra delinquentem canonicum exemptum confici opus est,[3]) *consilium* vero in erigendo et regendo Seminario dioecesano, porro ut fructus hospitalium in alium pium usum, quam cui ex primigenia institutione destinantur, converti possint, denique in publicandis indulgentiis et aliis gratiis spiritualibus, necnon in colligendis eleemosynis et oblatis sibi charitatis subsidiis.[4]) — Verum in hac re consuetudinis, pactorum atque praescriptionis praecipua ratio habenda est, ipsique antiqui canones consuetudini in hac re haud parum deferunt.[5]) Et sane, ob vinculum episcopos inter et capitula laxatum aetate recentiore inductum est, ut episcopi rarius, quam aliquando usuvenerat, consensum vel consilium capituli sui requirere soleant. Ratio

nunc consilium debet exquiri.

Usus praesens.

---

[1]) Quoad haec omnia videatur tit. „De his quae fiunt a praelato sine consensu capituli" X. (III. 10) et c. 2. X. (III. 24): quoad beneficiorum uniones: conc. Trid. sess. XXIV. de ref. c. 15 et eod. c. 18. Idem concilium (sess. XXV. de ref. c. 6.) in genere sic loquitur: Qui si aliquid canonicis ad deliberandum proponant, nec de re ad suum vel suorum commodum spectante agatur, episcopi ipsi capitulum convocent, vota exquirant et juxta ea concludant.

[2]) Phillips Lehrbuch p. 412, ubi loca in hanc rem facientia sollicite referuntur.

[3]) Sess. XXV. de ref. c. 6; VI. de ref. c. 4. Nam ut episcopus in non exemptos animadvertere possit, consensus capituli haud requiritur.

[4]) Sess. XXIII. c. 18; XXV. c. 8.: XXI. c. 9 (de ref.).

[5]) E. gr. c. 6. X. (III. 10).

[6]) Conc. Trid. sess. XXIV. c. 16. Attamen vicarius capitularis ex decreto s. C. C. d. 4. Sept. 1871 (Vering Archiv t. 27. p. XIII.) nonnisi unus constitui potest, qui tamen, si opus fuerit, unum vel plures pro-vicarios sibi adsciscere potest.

hujus praxis modo vigentis in eo etiam sita esse videtur, quod canonici sub alia consideratione, nempe tanquam consiliarii Ordinariatus seu consistorii episcopo consilium suum et juvamen praestant.

2. Sede vacante.

2. *Sede vacante,* nisi consuetudine aut pactis aliter statutum sit, canonicis fas est, successorem episcopi eligere. Interim vero jurisdictio ad capitulum devolvitur. Sed notandum, quod post concilium Trid. viduatam dioecesim administrandi potestas non capitulariter sed per vicarium, infra octo dies post cognitam sedis vacantiam eligendum, exerceri potest. Insuper unus vel plures oeconomi pro temporalium administratione deputari jubentur.

Vicarius capitularis constitui debet.

Iste vicarius, qui (quando haberi potest) debet esse doctor aut licentiatus in Jure can. vel in Theologia,[7]) caeteroquin vero extra gremium capituli assumi potest (si intra illud nemo ad hoc officium idoneus reperiatur), rite constitutus de officio dimoveri haud potest, nisi adsit causa justa et probata Congregationi episcoporum et regularium, totamque accipit jurisdictionem, cujus nullam omnino partem sibi capitulum reservare potest,[8]) quia scilicet vicarius nequaquam meri mandatarii numere fungitur. Nam decretales clare enuntiant, nomine Ordinarii venire aeque capitulum sede vacante, ac ipsum episcopum sede plena.[9]) Sunt tamen aliqua, quae, dum viduata est ecclesia, vicarius capitularis facere nequit, eoquod vel potestatem non habeat, vel quia ejus potestati quidam limites a Jure constituantur. Scilicet:

Ejusdem potestas.

a. Non facit, quae Ordinis sunt episcopalis, quamquam recte advocet exteros episcopos ad peraganda pontificalia;

b. neque quae episcopo jure tantum extraordinario aut ratione dignitatis episcopalis competunt. Vicarius ergo per se non succedit in facultatibus quinquennalibus vel aliis episcopo tributis (§. 114. 6.), nec in ea jurisdictione, quae episcopo non ex jure proprio sed mere tanquam delegato Sedis apost. e. gr. in exemtos competit:[10]) nec succedit in usu privilegiorum, quae epi-

---

[7]) Praeferendus est doctor in Jure canon. Andreucci: Hierarch. eccl. De vicario capitulari. p. 299.

[8]) Bened. XIV. de syn. dioec. l. II. c. 9. n. 4.

[9]) Extrav. un. Joann. XXII. de praeb.: „Ordinarios intelligimus episcopos . . . vel, ecclesiis cathedr. vacantibus, capitula earundem.“

[10]) Hinc interest, utrum ex Tridentini sanctionibus episcopi

scopo concessa sunt ob dignitatem pontificalem. Istiusmodi censetur esse usus altaris portatilis, celebratio divinorum tempore interdicti, et similia (§. 115).

c. Excipiuntur ea, per quae status prior ecclesiae vel dioeceseos mutatur, vel futuro praelato praejudicium infertur. Ipsa rubrica tituli 9. libri III. in decretal, Gregr. IX. „*Ne sede vacante aliquid innovetur*“ [11]) vim canonis habet, quo omnes mutationes, ac praesertim successori praejudiciosae, prohibentur. Hinc vicarius non potest alienare bona et jura ecclesiae, nec bona mensae episcopalis transferre ad mensam capituli, nec mulctas pecuniarias sibi vel capitulo applicare, nec litem super ecclesiae bonis inchoare aut inchoatam prosequi, nec potest canonicatum vel praebendam supprimere. Denique

d. excipiuntur ea, quae episcopo specialiter sunt reservata, qualia sunt beneficia ad liberam solius episcopi collationem spectantia. Haec enim conferre non potest vicarius capituli. Recte tamen iste oblatum a patrono clericum instituit et recte etiam confert beneficia, quae capitulum conjunctim cum episcopo conferre deberet. [12]) Quatenus idem litteras dimissorias concedere possit, alio jam loco (§. 60. 2. d.) indicatum est. Specialiter episcopo reservata esse censetur etiam facultas concedendi indulgentias, eoquod ipsa extraordinariae cujusdam est jurisdictionis, quae ad episcopalem tantummodo pertinet dignitatem. [13])

---

quidpiam possit etiam tanquam apost. Sedis delegati (Sess VI. c. 4; XXI. c. 5. 6. 7. 8.; XXII. c. 3. de ref.) an vero simpliciter tanquam Sedis apost. delegati (Sess. VI. c. 2. 3.; VII. c. 6. 14; XIV. c. 4; XXII. c. 5. 6; XXIV. c. 6. 11. 14, XXV. de regular. c. 8. 9). Haec posterioris classis jura in vicarium capit. non transeunt. Fagnan. ad lit. 9. libri III. c. 11. Sed aliqui auctores liberaliores sunt, et hi dicunt, ea jura, quae perpetuo episcopis a Sede apost. delegata sunt, recte a vicario capit. exerceri, e. gr. Pellegrinus: Praxis vicariorum. P. I. Sect. 4. Subsect. 8. n. 34. Ceterum vox „etiam tanquam apost. Sedis delegati“ juxta canonistas innuit, episcopos posse pro arbitrio procedere vel tanquam ordinarios, vel tanquam delegatos. In dubio, an episcopus usus fuerit jurisdictione sua ordinaria, an vero delegata, censetur egisse cum delegata. Bouix de principiis juris can. p. 454.

[11]) Vide etiam eod. in VI. (III. 8); X. vag. Joann. eod. (5); X. vag. comm. eod. (III).

[12]) Vide titul. Ne sede vac. etc.

[13]) Bened. XIV. de syn. l. II. c. 9. n. 7. Devoti Instit. t. I. p. 221.

Reliqua, quae sunt jurisdictionis episcopalis v. gr. dispensationes et absolutiones concedere, approbare confessarios, leges condere, censuras et poenas decernere, beneficia erigere, synodum celebrare, dioecesim visitare, servatis servandis valet vicarius capituli,[14]) verum nonnisi exquisito capituli consensu aut consilio in iis casibus, in quibus episcopus ad hoc ipsum obligatur. Cessante vacatura seu, quod idem est, litteris Apostolicis novo episcopo praesentatis, administratio vicaria finem sortitur, huicque a vicario et oeconomo muneris gesti ratio reddenda est, et scripturae ad ecclesiam pertinentes a capitulo extradendae sunt.[15])

3. Sede impedita.

3. *Sede impedita,* seu quum episcopus vinculo suae ecclesiae non quidem solutus sed tamen vi externa in exercendo munere suo impeditus est, non confestim vicarius a capitulo deputari debet, quia hoc regulariter nonnisi diremto spirituali episcopi cum sua ecclesia connubio faciendum est. In unico casu speciali capitulum sede impedita vicarium constituere a Jure jubetur, videlicet cum episcopus a paganis vel schismaticis (vel etiam ab haereticis) captus est. Sed statim summus Pontifex ea de re certiorari debet, qui dein aut vicarium a capitulo deputatum confirmabit, aut alium administratorem dabit.[16]) Excipe tamen: a) Si taliter captus episcopus non ita arcte custodiatur, ut ipsi ejusque dioecesanis facile non sit, saltem per litteras inter se agere: nam tunc jurisdictio episcopi non suspensa neque ad capitulum devoluta intelligi debet.[17]) b) Si captus episcopus reliquerit vicarium generalem, qui interim dioecesim administret.[18]) Casu vero, quo episcopus a gubernio suo civili, licet haeretico vel schismatico, de sede episcopali deturbatus vel quomodocumque in suae dioecesis gubernatione impeditus est, interim ejus vicarius generalis vices ipsius debet supplere, donec Sedes apost. de hac re certior reddenda, quidquid expedire visum fuerit, constituat. Nam

---

[14]) Huller l. c. p. 167; Bened. XIV. l. c. n. 3. seqq. Sed symodum celebrare et dioecesim visitare non potest, nisi effluxerit annus a die ultimae synodi, respective ab ultima visitatione. Cfr. bina decreta s. C. C. a Bened. XIV. l. c. adducta.

[15]) Conc. Trid. sess. XXIV. de ref. c. 16; declar. s. C. 25. pag. 376, ed cit. His jam impressis comperi, quoad jurisdictionem et jura vicarii capitularis novam Constitutionem a Pio IX. d. 21. Aug. 1873 editam esse, quam exhibebo in Appendice sub No. V.

[16]) c. 3. Si episcopus in VIto. (I. 8). Cf. Fagnan. Cemment. ad c. 5. (III S.) n. 27.

[17]) Declar. s. C. ap. Richter et .Schulte p. 370. n. 1.

[18]) Phillips Lehrbuch d. K. R. p. 422. not. 7.

in hoc casu non adeo interruptum est dioecesis regimen, ut lex illa singularis et exceptionalis, quae pro priori casu constituta est, locum habeat. [19])

Si episcopus sit excommunicatus vel suspensus, et propterea etiam mandatum vicarii generalis extinctum, pariter ad Sedem apost. pro provisione recurrendum est, idque procedit etiam, si, episcopo in remotis agente, vicarius generalis ab ipso relictus moriatur vel a principe saeculari ex dioecesi ejiciatur. [20])

§. 120.

II. De reliquis episcoporum adjutoribus in sede episcopali.

Praeter senatum capituli cathedralis alii quoque operarii episcopo in regimine totius dioecesis auxilium praestant, nimirum in exercenda potestate sive jurisdictionis sive ordinis.

1. Jam antiquitus, quum in civitatibus nonnisi una esset ecclesia parochialis, quae erat cathedralis, cui ipse episcopus praeerat, archipresbyter aliique ex presbyteris in obeundis sacris officiis antistiti opem ferebant ejusque vices supplere solebant. Exinde usus invaluit, quo hodiedum ad *jura ordinis communia* exequenda haud raro decanus capituli in locum episcopi subrogatur (quo praecipue benedictio aquae baptismalis, cereorum, cinerum, palmarum etc. pertinet), administratio vero curae parochialis, ubi ea etiamnum cathedrali imminet, uni ex canonicis commissa reperitur. Ad exequenda vero *jura ordinis propria* olim ex parte chorepiscopi inserviebant, in pagis ac oppidis longe dissitis non

1. Vicarii quoad jura ordinis.

Quoad jura ord. communia olim archipresbyter, nunc decanus capituli.

Qu. jura ordinis propria olim chorepiscopi.

---

[19]) Et haec quidem sententia Romae practice adoptata est. In hoc sensu Pius VIII. rem decidebat, quum (a. 1811) episcopus Trecensis a Napoleone captus fuisset (Hist.-polit. Blätter tom. II. p. 167.) Item quum capitulum Coloniense, Clemente Augusto de sede archiepiscopali violenter expulso (20. Novemb. 1837), vicarium capitul. deputasset, haec agendi ratio Gregorio XVI. haud probata et hoc solum concessum est ab eo, ut taliter deputatus tanquam vicarius generalis fungeretur et tanquam subdelegatus archiepiscopi impediti facultatibus quinquenn. uteretur. — Phillips l. c. Walter K. R. §. 143. Cfr. noviss. decretum s. C. Episc. et Reg. d. d. 3. Maj. 1862, quo electiones vicariorum capitul. in regno Neapolitano, episcopis e suis sedibus ejectis factae, nullae et irritae, electores vero nec non ipsi hujusmodi vicarii censuras eccles. incurrisse declarantur. Archiv t. 9. p. 444.

[20]) Ferraris sub v. Capitulum, art. 3. n. 36.

unam tantum sed plures saepe ecclesias curantes et variis instructi facultatibus, e. gr. minores ordines conferendi, litteras *pacificas* seu *formatas* clericis in aliam dioecesim abituris dandi. Eosdem nunc episcopos nunc tantum presbyteros fuisse, fere indubium est.[1]) Sed dignitas chorepiscoporum, eoquod jura episcoporum invaderent, et novis subin episcopatibus erectis dioeceses ad arctiores limites redigerentur, saeculo 9. et 10. fere ex integro exstincta est,[2]) aliique posthac episcoporum administri sunt inducti. Quum nempe primum Africae et Hispaniae et

nunc episcopi in partibus.

deinceps Palestinae regiones barbarorum incursionibus succubuissent, haud pauci earum regionum episcopi sedibus suis pulsi in terras Occidentis demigrarunt, ecclesiaeque suae titulum retinentes episcopis domesticis operas subsidiarias praestitere. Cumque ob amplitudinem dioecesium, praesertim Germanicarum, eorum opera utilis esse videretur, usus invaluit, ut plerique Germaniae episcopi tales auxiliares sibi adsciscerent. Ne tamen canones violarentur vetantes, plures in eadem civitate esse episcopos, ejusmodi *vicarii in pontificalibus* (uti dicuntur) ad titulum alicujus ecclesiae nunc ab infidelibus occupatae ordinari, ideoque etiam *episcopi in partibus* (sc. infidelium) vel episcopi titulares nuncupari coeperunt.[3]) Et hic quidem mos hodiedum servatur, sed apud insigniores duntaxat ecclesias. In nostro quoque Imperio inductum est, ut nonnisi metropolitae vicarium in pontificalibus habeant, ex fundo religionis sustentandum. Creantur a summo Pontifice, qui tamen votis episcopi certam personam designantis libenter annuere solet,[4]) dummodo conditiones ad hoc

---

[1]) Hanc quaestionem accurate expendit clar. Phillipps K. R. tom. II. pag. 97 seqq. Cf. Devoti instit. tom. I. p. 204.

[2]) In Germania tamen nomen chorepiscopi per longius tempus retinebatur, ita tamen, ut iste titulus cum nominibus nunc archidiaconi, nunc praepositi, nunc decani vel promiscue usurparetur, vel eisdem adjungeretur. Sic in monumentis saeculi 11. et 12. phrases occurrunt: „chorepiscopus et praepositus", vel: „decanus et chorepiscopus", ex quo recte inferunt, officia chorepiscoporum in archidiaconos et alios translata fuisse. Richter K. R. §. 126 not. 3.; Schulte System p. 264 n. 2.

[3]) Interdum etiam episcopi suffraganei dicuntur, vel etiam episcopi nullatenses aut annulares.

[4]) Ex natura rei consequitur, neque capitulo, neque gubernio saeculari per se jus ullum competere, interveniendi in assumtione talis suffraganei. Schulte l. c. p. 265. Concord. austr. art. IV. a) et art. XXXIV.

requisitae[5]) concurrant, personaque ab episcopo designata debitis qualitatibus instructa esse via consueti *processus informativi* reperiatur. — Ex eo, quod episcopum titularem inter et ecclesiam, cujus titulum gerit, vere matrimonium spirituale subsistit, istud vinculum a solo Rom. Pontifice rescindi potest. — Ex sententia gravium doctorum[6]) ipsiusque s. C. Congregationis tenentur ad visitationem ss. liminum, tum ad contestandam venerationem erga ss. Apostolorum cineres debitamque summo Pontifici submissionem, tum ut saltem (si nesciant de ecclesia sua quidpiam referre) aliquid in ejusdem ecclesiae utilitatem summo Pontifici proponant. — Exercent pontificalia, quae sibi a dioecesano demandari contingit; extra dioecesim tamen, cui dati sunt, eadem nullibi possunt peragere [7])

2. A dictis vicariis in pontificalibus probe discernendi sunt *coadjutores*, qui episcopis senio, morbo, aut quovis casu sinistro in exercendo munere suo ad tempus vel perpetuo impeditis, adjungi solent, ea lege, ut praelatum vel in temporalibus tantum, vel in solis spiritualibus, vel in utrisque sua opera adjuvent. Nam cum ex genuino humanitatis jure canones prohibeant, tum ne senex aut aegrotus deponatur,[8]) tum ne ejusdem ecclesiae duo sint episcopi, aliud non remanet, nisi ut, ex praecepto eorundem canonum, impedito vel infirmo constituatur coadjutor, unus vel plures.[9]) Ejus rei jam pridem exempla occurunt,[10]) sed jam pridem etiam interdictum fuit, ne quis episcopus aliusve beneficiatus successorem sive coadjutorem cum jure successionis *ipse* sibi con- Coadjutores.

---

[5]) Bened. XIV. de syn. dioec. l. 13. c. 14. n. 8. et 9. Sustentatio vel de mensa episcopi, vel ex praebenda canonicali capienda est.

[6]) Bened. XIV. de syn. dioec. l. 13. c. 6. n. 5. Fagnani ad c. 4. X. (II. 24.) num. 82—85 contra Andreucci de episcopo titulari n. 209 in ejusdem Hierarchia eccles. lib. I.

[7]) Per Hungariam plures exstant episcopi titulares, ab Imperatore hoc titulo decorati (e gr. Tribunicensis, Novicnsis, Basonensis, Dulmensis etc.), sed isti tum ordine tum jurisdictione carent, exceptis duobos (Belgradensi et Tiniensi), quos Papa in episcopos consecrari permittit. Cherrier tom. I. §. 215.

[8]) c. 5. clerico aegrotante vel debilitato. X. (III. 6): „nec afflicto afflictio sit addenda." c. 1. 4. C. 7. qu. 1.

[9]) tot. tit. cit. et c. 4. C. cit.

[10]) Primum exemplum praebet ecclesia Hierosolymitana, ubi Alexander episcopo Narcisso 120 annos nato coadjutor datus fuit. Item s. Augustinus Valerio episcopo Hipponensi coadjutor accessit

stituat. Distinguitur duplex coadjutoria: alia *simplex* et *temporaria* absque jure successionis, quoad durat infirmitas, vel si haec perpetua sit, ad dies vitae impediti; alia *cum jure successionis*, quae a nonnullis vocatur *perpetua*.

a. temporales;

a. Coadjutorem *temporalem* dare, olim ad metropolitam pertinebat, sic tamen, ut nonnunquam etiam summus Pontifex desuper certior fieret. At per Bonif. VIII.,[11]) ea datio causa major declarata et Sedi apostol. reservata est. Nihilominus tamen in

A quonam constituendi?

regionibus remotis 1mo permittitur, ut episcopus senio aut aegritudine gravatus, vel alias ex integro impeditus, de consilio capituli unum vel duos coadjutores auctoritate apostolica possit assumere. 2do Si episcopus demens factus fuerit, tunc ejus capitulum (semper cum duabus tertiis suffragiorum) eadem auctoritate coadjutorem assumat idoneum. Si vero episcopus sic impeditus coadjutorem assumere noluerit, licet requisitus a capitulo, tunc nil per capitulum innovetur, sed hoc casu (et etiam praecedenti) rerum status fideliter ad Sedem apostol. deferendus est, quae vel ejusmodi

Quae eorum potestas.

coadjutorem, vel vicarium generalem constituet. Coadjutor, cui etiam congrui reditus ex bonis ecclesiae assignandi sunt, regulariter potest omnia, ad quae inutilis est coadjutus, vel quae hic sibi ipsi non reservavit, excepta tamen nominatim alienatione bonorum eccles. Eadem generatim coadjutori praerogativa debetur in ecclesia, quae competit coadjuto, ita tamen, ut hic semper praeferatur, quia coadjutus fulget radiis propriis, coadjutor alienis.

b. perpetui seu cum jure successionis.

b. Quoniam aequum est, ut, qui dignus censetur gubernanda dioecesi vivente ejus praelato, etiam eo defuncto aliis praeferatur, ejusmodi coadjutoriis jam pridem *jus successionis* adjunctum est,[12]) idque potissimum tunc utile videbatur, quando in electione novi episcopi turbae vel damna ecclesiae imminentia timebantur. Atque hanc disciplinam coadjutorum cum jure succedendi ipsum concilium Trid., licet caeteras exspectativas et coadjutorias pro-

Quis constituat.

hibuerit, in casu necessitatis et utilitatis adprobavit·[13]) In eodem concilio statuitur, ut talis coadjutor nonnisi interventu Rom. Pontificis assumatur, qui in casibus extraordinariis etiam inconsulto capitulo (jure episcopum eligendi praedito) eundem constituere

---

qui ipse posthac Eraclium qua talem assumpsit. c. 12. C. 7. qu. 1.

[11]) c. un. Pastoralis in VIto. (III. 5).

[12]) c. 14. C. 7. qu. 1. (Gregor. M.)

[13]) Sess. XXV. de ref. c. 7. Vid. supra (§. 78. 1).

valet.[14]) Ubi tamen nominatio regia viget, nonnisi cum consensu principis jure nominandi instructi coadjutor constitui potest. Etenim tunc vel imperans nominare debet personam idoneam a Papa confirmandam, vel consentire in eum, quem Papa idoneum censuerit. — Quoad jura coadjutorum cum jure succedendi distingui debet, utrum assumti sint ad meram successionem, an vero simul etiam ad administrationem.[15]) Si prius, jus acquirunt succedendi coadjuto, sed interim suspensum, donec eveniente vacatione efficiatur jus plenum et efficax absque alio ministerio et facto hominis. Hinc talis coadjutor sede nondum vacante neque ad residentiam tenetur, neque dioecesis illius gubernationi sese immiscere, neque ulla emolumenta ex coadjutoria exigere potest. Ejus vero, qui assumtus est ad administrationem et ad sublevandum praelatum, tanta est potestas, quantam requirit conditio coadjuti et literae apostolicae concedunt. Quae sint eorum jura.

3. Pro exercitio jurisdictionis et regimine dioecesis jam in antiqua ecclesia archidiaconi constituti sunt (§. 118), qui amplissimam jurisdictionem tum ex lege scripta, tum ex consuetudine, tum vero maxime propria usurpatione obtinuere, ita, ut eorum auctoritas tandem non tam in subsidium, quam potius in diminutionem potestatis episcopalis atque in hierarchici regiminis perturbationem cesserit.[16]) Propterea factum est, ut episcopi curam pastoralem revocarint ad se ipsos et vicarios suos amovibiles, Archidiaconi.

---

[14]) Exemplum nuperum praebet ratio, qua dissidia cum regimine Borussico in causa Coloniensi a Sede apost. sunt composita. Etenim per Breve Gregor. XVI. de 24. Sept. 1841 archiepiscopo Clem. Augusto, eoque consentiente datus est coadjutor Joann. Geissel, episc. Spirensis, qui simul constitutus est administrator archidioecesis apostolicus.

[15]) Zallinger h. t. tom. p. 104.

[16]) Archidiaconi ab initio vicarii tantum sui episcopi erant ejusque oculi dicebantur. c. 1. de offic. archidiac. X. (I. 23) et c. 6. c. 11. D. 93. At temporis progressu jurisdictionem per se stantem et distinctam a jurisdictione episcopi obtinuerunt, ita, ut ab ipsis ad episcopum appellatio fieret, et inferiores officiales ab iis constituerentur. Ampliores dioeceses in plures archidiaconatus dividebantur. Ad jus archidiaconale pertinebat visitatio sui districtus cum jure procurationes percipiendi, celebratio judiciorum synodalium, jurisdictio tum contentiosa tum criminalis in clericos, institutio clericorum corporalis (usurpabant etiam authorisabilem, sed contra jus fasque), examen ordinandorum, eorumque coram episcopo repraesentatio (§. 66. 2. c.) Phillips p. 433.

Officiales inde a saec. 13. seu *officiales*, uti dicebantur, quos jam saeculo 13. constitutos esse novimus. Inter officiales per singulos archidiaconatus dispositos (officiales foraneos) ille, qui in civitate episcopali suo munere fungebatur, eminebat (vicarius generalis). Constitutis hisce vicariis, archidiaconorum auctoritas decrescere et paulatim ad interitum vergere coepit; ad quod haud parum etiam concilium Trid. contulit, cujus decretis[17]) eorum potestas fere exhausta est.[18])

Quantum ad vicarium generalem seqq. sunt notanda:

Vicarius generalis habet jurisdictionem eandem cum episcopo, a quo assumitur. *a.* Vicariatus generalis seu *in spiritualibus* non est beneficium, sed munus, cui adjunctus est honor cum jurisdictione. — *b.* Jurisdictio haec est in eodem cum episcopo tribunali, unde non datur appellatio a vicario generali ad episcopum; hoc enim esset appellare ab eodem ad eundem. — *c.* Potest episcopus (sed si ipse sit idoneus et juris peritus, non tenetur) sua auctoritate, quin consensus sive capituli sive gubernii saecularis necessarius sit,[19]) unum eligere vel (sive ex indulto apostolico sive ex legitima consuetudine) etiam plures in solidum pro certo districtu aut ad certas causas, quos tamen omnes in civitate episcopali commorari oportet. In quibusdam regionibus e. g. Germaniae, Galliae etc. duo constituuntur vicarii generales: alter *officialis*, cui jurisdictio contentiosa committitur, alter *vicarius generalis* in sensu strictiori, ad quem res administrationis maxime pertinent. Apud Italos utrumque munus eidem committitur, id quod legibus antiquioribus magis convenit, in quibus haec duo nomina pro-

Dotes. miscue adhibentur.[20]) — *d.* Requirit vero jus ad munus vicarii

---

[17]) Sess. XXIV. c. 3. 20; XXV. c. 14. v. Nec quaevis (de ref.)

[18]) De Officio Vicarii X. (I. 28); eod. Clem. (I. 7); in VI.° (1. 13.) Cfr Moy Archiv tom. IV. p. 402. seqq. Vom bischöfl. Generalvicar; Ibid. t. 15. p. 337—370 Friedle: Ueber den bischöfl. Gen.-Vicar. Sbrozio de Vicario episcopi. Romae 1604. Leuronius Tractatus quaternarius de episcoporum vicariis. Colon. 1708.

[19]) Concord. austr. art. IV. a. Hinc abrogatum censeri debet decretum aul. 23. Maj. 1782, vi cujus vicarius gener. a gubernio adprobari debuit.

[20]) A tempore Bonifacii VIII. († 1303) vicario generali committi consuevit jurisdictio voluntaria, officiali vero jurisd. contentiosa. Nihilominus tum in antiquioribus legibus tum in conc. Trid. (Sess. XXIV. c. 12. et 16. Cfr. c. 1. 2. 3. 4. Sess. XIII. de ref.) officialis cum vicario confunditur. Juxta praxim Curiae Rom. in litteris, quae in regiones Italiae, Hungariae, Dalmatiae, Epiri, Orientis mittuntur, is

generalis clericum scientia et moribus commendandum, ideoque in Theologia aut jure canonico doctorem, vel alias idoneum, qui jam 25. aetatis annum attigerit, sed episcopo non sit consanguineus, neque originarius civitatis episcopalis vel dioecesis (nisi suffragetur vel indultum Apostolicum vel consuetudo contraria), quin tamen eum e capitulo seligi necesse sit. — *e.* Jurisdictio vicarii est 1. *vicaria* et *mandata* (p. 77), i. e. est ipsiusmet episcopi jurisdictio, nomine et vice episcopi exercenda, hujusque tum revocationi tum limitationi obnoxia. Proinde eadem cum episcopo censetur persona, ejusque jurisdictio *coram episcopo* cessat. 2. Est jurisdictio *generalis*, quia extenditur tum ad totam dioecesim, tum ad omnes causas, quae ad *jurisdictionem episcopalem ordinariam* pertinent, exceptis dumtaxat iis, quae *speciale mandatum* requirunt. Et haec sunt: quae episcopo non vi jurisdictionis' sed vi ordinis episcopalis competunt, aut non vi jurisdictionis ordinariae, sed specialiter ipsi tanquam Sedis apostol. delegato concessae; item quae ob rei gravitatem specialiter reservantur ipsi episcopo. Talia e. g. sunt: causas criminales graviores clericorum cognoscere, visitare dioecesim, celebrare synodum, res ecclesiae alienare, beneficia conferre (non vero instituere praesentatos) vel innovare, dimissorias concedere, nisi episcopo in remotis agente (§. 60. 2. c.), dispensationes in impedimentis matrimonii concedere, etiam cum episcopus ex concessione Pontificia dispensat, in casibus episcopo reservatis absolvere, in irregularitatibus et in suspensionibus ex delicto occulto provenientibus dispensare, et generatim causas arduas pertractare, ad quas etiam indulgentiarum concessio spectat. (Causae tamen matrimoniales ex consuetudine vicarii generalis cognitioni subjici possunt, idemque super proclamationibus dispensare, ac matrimoniis assistere valet.) Haec et alia negotia (quae recensentur a canonistis) vicarius generalis vi mandati generalis, quo munus suum accepit, peragere non potest, sed ut possit, per mandatum speciale ipsi committantur, necesse est. „Habet siquidem potestas vicarii generalis analogiam cum administratore bonorum alienornm, qui ad res graviores speciali mandato indiget, et bona domini administrare, Potestas.

---

ipse vicarius generalis salutatur, qui in litteris pro Africa, Hispania, Gallia, Anglia, Germania destinatis, nomine officialis compellatur. In multis Germaniae dioecesibus vicarius generalis universam episcopi jurisdictionem accipit, exceptis dumtaxat causis matrimonialibus, quae officiali committuntur. Friedle l. c. p. 341.

non alienare, statum priorem conservare, non immutare potest." [21]) — *f.* Exspirat jurisdictio vicarii generalis spontanea dimissione, revocatione ab episcopo facta, item cessante munere episcopali per obitum episcopi vel alio modo, ita ut etiam in negotiis jam coeptis et re non integra cesset vicarii jurisdictio. Si episcopus censuram incurrerit et sic jurisdictione careat, impeditur usus jurisdictionis etiam in vicario; at recuperante episcopo jurisdictionem eadem etiam in vicario confestim efficax redditur.[22])

Hujus instituti variae formae.

Caeterum institutum vicariatus generalis aevo recentiore varias formas induit nec leves subiit mutationes. In plerisque dioecesibus vicarius generalis cum consiliariis subordinatis collegium efficit, quod Vicariatus generalis, Ordinariatus vel Consistorii nomine venit. In nonnullis locis inter plura tribunalia causae separatae dividuntur.[23]) In nostro Imperio plerumque in locum vicarii generalis subrogatum est Consistorium seu Ordinariatus, quo nomine tum collegium eorum, qui episcopo in regenda administrandaque dioecesi a consiliis sunt, tum etiam cancellaria pro expediendis negotiis adjuncta intelligitur. Consistorium, quatenus collegium episcopo *consultatorium*, constat praeside et pluribus

---

[21]) Ferraris sub voce Vicarius generalis art. 2. Bened. XIV. de synod. dioec. l. 2. c. 8. n. 2. Moy l. c. p. 414. seqq. Friedle l. c. p. 360. — Notandum est, vicario gener. ab episcopo communiter aliquas etiam ex facultatibus quinquenn. et trienn. communicari, quibus ille proin tanquam subdelegatus Sedis apost. utitur.

[22]) Quodsi haec principia firmiter teneantur, quaestio, utrum vicarius generalis ordinariam, an delegatam habeat potestatem, otiose magis, quam utiliter agitatur, estque non rerum sed verborum ea de re disputatio. Dicendum tamen (ut in textu), eam potestatem esse vicariam et mandatam, non ordinariam. Nam licet de ordinaria participet in eo, quod vicarius gener., posteaquam constitutus est, ex vi et dispositione legis certam mensuram jurisdictionis episcopalis accipit: in omnibus tamen mandatarium episcopi repraesentat, qui ipsum constituit et suo arbitratu removet, ejusque potestatem contrahit aut latius explicat. Supra exposita (sub b. et f.) sunt perspicua vicariae et mandatae potestatis argumenta. Phillips Lehrbuch p. 439. n. 20. et p. 503. n. 1. Vide supra §. 24. 4.

[23]) In Bavariae dioecesibus e. gr. tria hujuscemodi collegia exstant, in quae tota episcopalis administratio et jurisdictio distributa est. Scilicet senatus episcopalis, qui Ordinariatus dicitur, in duo offiicia dispescitur, quae sunt Vicariatus generalis et Consilium generale; pro causis vero matrimonialibus judicium matrimoniale seu Consistorium, cui praeest officialis, constitutum est. Permaneder K. R. p. 346. Cfr. Schulte Status dioec. cathol.

assessoribus, qui tum e capitulo tum e reliquo clero, imo etiam ex laicis deligi possunt. Episcopum sententiae suorum consiliariorum non teneri acquiescere et quasvis res etiam propria decidere posse auctoritate, ex indole hujus collegii sponte resultat. Porro Consistorium, tanquam *officium administratorium*, una cum cancellaria sibi adjuncta omnia illa negotia pertractat et expedit, quae gubernationem dioecesis et directionem scholarum elementarium respiciunt. Idem quasi organum est medium tum inter episcopum et clerum dioecesanum, tum inter hunc et gubernium civile in iis rebus, quae vel ad causas mixtas pertinent, vel alias inter clerum et magistratus civiles aguntur.[24])

§. 121.

III. De episcoporum adjutoribus per tractus minores distributis.
I. De decanis ruralibus.

Inter episcoporum adjutores, qui per minores dioecesis regiones dispositi curam animarum exercent, eminent vicarii foranei, alias etiam decani rurales, commissarii episcopales etc. nuncupati, quorum originem et officium expendere jam oportet.

1. Ubi, religione christiana in pagos quoque propagata, etiam ruri templa et oratoria excitata fuerunt, insigniorum ecclesiarum seu titulorum presbyteris cura et inspectio intuitu tum cleri tum populi certi cujusdam districtus demandari coepit. Atque hi sacerdotes, qui clericis minorum titulorum praeerant, ad exem- Origo.

---

[24]) In dioecesi Brixin. quoad vicarium generalem peculiaris viget exceptio. Nimirum in Sede episcopi non exstat talis vicarius, sed consessibus Ordinariatus, impedito episcopo, praesidet capituli praepositus. At in ea parte dioecesis, quae trans montem Arulam jacet, vicarius generalis pro ea regione constitui solet, qui praeterea, cum sit episcopus in partibus, Dioecesanum in pontificalibus sublevat. Videlicet a. 1818 ex pacto et convento Pii VII. et Francisci I. Imper. pro districtu Vorarlbergensi nova sedes episcopalis constituenda fuisset. Attamen propter difficultatem nummariam interim vicarius generalis Feldkirchii residens pro salute animarum in illa dioecesis parte procuranda deputatus est. Bullar. Rom. Contin. tom. XV. p. 40. Nota, regulariter non posse constitui vicarium generalem in aliquo loco vel parte dioecesis, sed ad hoc requiri vel specialem concessionem apostolicam, vel legitimam consuetudinem. Ferraris, qui laudat decretum s. C. episc. 22. Dec. 1628.

plum archipresbyterorum cathedralium, qui super clericos in civitate episcopi degentes inspectionem gerebant,[1]) pariter vocati sunt archipresbyteri (et quidem *rurales* ad distinctionem a praefatis *civitatensibus* seu *urbicariis)* et deinceps prout illi, *decani*, vel etiam *vicarii foranei*, eoquod foris i. e. extra civitatem episcopalem constituerentur. Eorum districtus jam pridem decania appellabatur, vel christianitas,[2]) hodie etiam capitulum (rurale) dicitur, quae denominatio tunc apta est ad rem, quando presbyteri cujusdam decanatus collegium efformant cum constitutione capitulari, cum propriis statutis, conventibus et bonis capitulo propriis.[3]) — Medio aevo vicarii nunc ab archidiacono nunc ab episcopo constitui solebant. — Nunc vero plerumque ab episcopo constituuntur, interdum vero a capitulo rurali (seu a clero decanatus) ex parochis eliguntur, accedente Ordinarii confirmatione. Eorum officium majoris amplitudinis est apud Germanos et Gallos, quam apud Italos.

Potestas in genere.

2. *Quantitas potestatis* vicario foraneo competentis metienda est non ex aliquo jure, sed ex commissione illi facta ab episcopo; cum enim dictus vicarius sit ipsius delegatus, eam habet potestatem, quam delegans ipsi impertiverit. Olim hi vicarii veri nominis jurisdictionem obtinuerunt, praesertim quoad minora clericorum delicta; hodie tamen jurisdictione haud pollent, sed

---

[1]) Concil. Ticin. a. 850 c. 13. (Harduin tom. V. col. 28.:) Propter assiduam erga populum Dei curam singulis plebibus archipresbyteros praeesse volumus, qui non solum imperiti vulgi sollicitudinem gerant, verum etiam presbyterorum, qui per minores titulos habitant, vitam jugi circumspectione custodiant. Cf. c. 4. X. (I. 24.)

[2]) Capit. Caroli Calvi apud Tolos. a. 844. c. 3: Statuant episcopi loca convenientia per decanias, sicut constituti sunt archipresbyteri.

[3]) Notandum est decretum s. Rit. C. (ap. Schöpf K. R. tom. III. p. 294) emanatum pro capitulis ruralibus, in quibus constitutio capitularis viget: „Vicarius foraneus ratione sui vicariatus nullam habet praecedentiam in choro, sessionibus et processionibus et aliis actibus et functionibus eccles. supra alios parochos, canonicos et presbyteros ipso antiquiores et digniores, sed debet ipse vicarius stare, sedere et incedere in loco suae receptionis et dignitatis, ac si non esset vicarius foraneus, tam cum cotta, quam sine illa, non obstante quacumque ordinatione episcopi, praeterquam in congregationibus, quae de mandato episcopi fiunt, in quibus tanquam episcopi delegatus praecedere debet omnibus, non tamen in processionibus, Missa et aliis, quae fiunt ante congregationem.“

eorum munus in eo duntaxat consistit, ut tanquam personae mediae episcopum in regenda et administranda dioecesi adjuvent. Possunt vero ea, quae minora sunt, et sive inter plebem et parochos, sive inter hos et alios clericos controversa, extrajudicialiter cognoscere.

3. *In specie* ex praxi, etiam in nostro Imperio vigente, decanorum negotia ad haec capita revocari possunt: In specie.

a. Debent iis omnibus, quae curam animarum et legum eccles. observantiam attinent, invigilare,[4]) ac praesertim clericorum mores et conversationem inspicere, eosque in rebus minoribus delinquentes fraterne admonere, graviora vero admittentes atque immorigeros episcopo denuntiare. Quapropter etiam districtus sui visitatia eisdem ab episcopo debet injungi.[5]) Officium vigilantiae.

b. Iisdem incumbit, certa quaedam negotia tum *periodice* expedienda tum *ex improviso* emergentia conficere, de omnibus rebus gravioribus episcopum certiorem reddere, ejus mandata ad clerum deferre, et vice versa, quae clerus cum episcopo tractare voluerit, ad hunc transmittere. Inter praedicta negotia haec sunt praecipua: 1mo Decani est, parochos et omnes ecclesiarum rectores in muneris rite adepti administrationem et bonorum possessionem inducere. 2do Animarum curatoribus aegrotis curam paternam impendere, et si decesserint, rerum relictarum inventarium conficere funebriaque, juribus stolae ad ipsos pertinentibus, persolvere, nisi alia consuetudo localis vigeat. 3^{tio} In locum sacerdotum defunctorum aut absentium alium interim substituere, usquedum episcopus ea de re constituerit. 4to Congregationes clericorum, quae dicuntur conferentiae, instituere et casuum discussionem dirigere. 5to Bonorum eccles. administrationi in suo districtu juxta normas ab episcopo praescriptas invigilare annuasque rationes revidere, nisi episcopus laboriosum istud munus in alium contulerit. 6to In Imperio Austriaco decanis antehac etiam scholarum minorum inspectio a regimine politico commissa fuit, iidem hasce scholas quotannis visitare earumque necessitatibus et utilitatibus omni meliori modo prospicere tenebantur. Negotia incumbentia.

---

[4]) Concil. provinc. Vienn. (1858) p. 77, ubi decani antistiti oculi aurisque loco esse dicuntur. Cfr. Synod. Leod. (1851) p. 3. 1. seqq.

[5]) Concil. provinc. Vienn. p. 78 de visitatione a decanis habenda, ubi annua visitatio decanis praescribitur. Synod. Brixin. tit. 16. n. 5. saltem intra quadriennium visitatio fieri jubetur. In Syn. Leod. visitatio solemnis praescribitur.

Eorum facultates.

c. Decani statim, ac munus suum auspicantur, certas facultates ab episcopo accipere solent vel ex plenitudine potestatis episcopalis, vel ex ipsis facultatibus quinquennalibus aut triennalibus haustas, quibus proinde instructi, ex parte tanquam delegati sui episcopi, ex parte tanquam subdelegati Sedis apostolicae considerandi sunt.[6])

§. 122.

2. De parochis. Generalia.

Jam parochorum nobilissimum munus describendum venit, qui vere ac proprie *adjutores et cooperatores episcopi* et *sacerdotii participes* dicuntur,[1]) quorumque, si bene ministraverint, maxima debet esse existimatio.

Ortus et progressus.

1. *De parochiarum ortu et progressu.* Tribus prioribus ecclesiae saeculis una duntaxat erat ecclesia, scil. cathedralis, ad quam Christiani non modo urbis sed etiam locorum vicinorum confluebant, in eaque, etiam postquam aliae ecclesiae ruri exstructae erant, Sacramenta administrare per aliquod tempus unice licebat. Sed aucto fidelium numero etiam per pagos templa et oratoria (tituli majores et minores) constitui et sacerdotes ad eadem ablegari coeperunt, qui populi mores inspicerent ejusque curam spiritualem gererent. Insignioribus ecclesiis jus administrandi baptisma unice reservatum erat, unde ecclesiae *baptismales* vocabantur.[2]) Earum presbyteri (vel chorepiscopi) etiam clericis titulorum minorum praeerant (§. praeced.). Ad titulos vero minores pertinebant tum *martyria* seu capellae in honorem ss.

---

[6]) Ad has facultates (praeter eas, quae matrimonium respiciunt) praesertim pertinet, ut a casibus episcopo reservatis absolvere, confessariis tum saecularibus tum regularibus, vel cum, vel sine examine, curam animarum seu jurisdictionem prorogare atque benedictiones episcopo reservatas, in quibus chrismatis unctio non intervenit, peragere possint.

[1]) Concil. Aquisgran. II. (a. 836) c. 5.

[2]) Districtus, super quem extensae erant, dicebatur parochia, vel etiam dioecesis, vel plebs. Unde earum rectores presbyteri de plebe vel plebani, presbyteri parochiani, et (inde a saec. 12) parochi dicebantur. In C. J. C. praeterea nomina: rector ecclesiae, parochialis ecclesiae curator, persona etc. usurpantur. Richter p. 129. not. 1.

Martyrum erectae, tum etiam *oratoria* nobilium ruri exstructa. Et quemadmodum ecclesiae baptismales ruri exstantes ecclesiae cathedrali ceu matrici subjectae erant ab eaque festo paschatis s. oleum accipiebant, ita plane tituli minores ab ecclesia baptismali seu plebana in pluribus dependebant. In hac quippe sola licuit sacrum audire diebus festivis et Sacramenta recipere, ejusque rectori soli decimae sunt persolutae.[3]) Verum temporis successu cappellas et oratoria vel in ecclesias parochiales converti vel monasteriis uniri seu incorporari (§. 76. 2.) contigit.[4]) Vinculum parochorum cum ecclesia sua quod attinet, iidem ab initio nonnisi ad tempus et modo revocabili ad aliquam ecclesiam ablegati sunt, atque ab episcopo pro lubitu amoveri potuerunt. Tractu tamen temporis, et quidem Romae et Alexandriae jam saeculo saltem quarto, prout indubitata antiquitatis monumenta probant,[5]) sacerdotes in perpetuum mitti titulisque affigi, melius visum est. Ex quibus patet, quonam sensu institutum parochianum juris divini esse dici possit. Scilicet spectata parochorum institutione primigenia, nimirum quatenus sunt sacerdotes, procul dubio divini sunt juris. Sed quatenus sunt parochi, i. e. clerici certis titulis affixi et jurisdictionem ordinariam, a lege determinatam obtinentes, institutionis sunt mere humanae. Equidem institutum parochianum, prout nunc in ecclesia viget, optime ad animarum salutem conducit; nihilominus tamen nemo prudens rerum aesti-

---

[3]) Haec tamen nonnisi de statu parochiarum ruralium obtinent. Nam in civitatibus usque ad saec. 11. unica duntaxat ecclesia parochialis exstare consuevit, imo ante concilium Trident. populus nequidem per parochias ubique erat fixe distributus. Quod elucet ex hujus concilii decreto, quo episcopis injungitur, ut in iis civitatibus ac locis, ubi nullae sunt parochiales, quamprimum fieri curent. (Sess. XXIV. c. 13. de ref.)

[4]) Incorporationes plurima quidem commoda importarunt, ac illud praesertim, quod regulares per numerosos ministros curae spirituali fidelium copiose providere potuerint. Sed hae uniones haud leves etiam abusus invexere, inter quos ille admodum perniciosus erat, quod regulares ad ecclesias sibi unitas vicarium amovibilem et a suo nutu pendentem, ac etiam extraneum deputare consueverunt. Et hoc exemplum non raro etiam parochi sunt imitati, pariter vicarium in sua parochia quasi mercenarium destinantes, tenui nonnisi salario eidem assignato. Atque haec corruptela, non obstante prohibitione concilii Lateran. IV. (c. 30. X. (III. 5.) perseveravit, donec tandem a conc. Trid. (sess. VII. c. 7. de ref.) et subsecutis Pontificibus haec res ad rectum ac genuinum ordinem est revocata.

[5]) Devoti Inst. l. 1. tit. 3. §. 88.

mator talem statum et ordinem absolutae et praecisae necessitatis, multo minus divini juris esse dixerit, quandoquidem *officium pastoris* ex *divina* ecclesiae institutione in solis episcopis sua plenitudine residet, ceteri vero omnes qui curam animarum exercent, non proprium sibique inhaerens pastoris officium habent ex jure divino, sed illud exercent ex ecclesiastica commissione, et intra quosdam limites. [6])

Notio parochi.

2. Genuina muneris parochialis notio ea est, qua *parochus intelligitur ille clericus esse, qui curam animarum seu jurisdictionem ordinariam quidem, sed episcopo subordinatam, in populum alicujus territorii legitime circumscripti ratione plerumque stabili exercet.* Igitur constitutiva seu elementa, ex quibus notio parochi coalescit, sunt: a) Parochus regulariter quidem presbyter sit, oportet; at praecise ex jure canonico id non requiritur. Sufficit, ut sit diaconus, intra annum tamen presbyterandus, utque annum 25. attigerit. [7]) b) Jurisdictio parochi ex communi fere Theologorum sententia [8]) dicitur esse interni duntaxat fori, et maxime ad Sacramenti poenitentiae aliorumque Sacramentorum dispensationem, ad verbi divini praedicationem et ad alia spiritualia fidelibus conferenda revocatur. Verum quia ab ipsa lege canonica certae functionum et negotiorum species muneri parochiali sunt alligatae, jurisdictio parochi merito dicitur ordinaria, quamvis nihilominus potestati episcopi subjecta maneat, nec nisi cum justa ad eundem dependentia recte possit exerceri. c) Munus parochiale certo loco adstringitur et in fideles in eo loco degentes tanquam suum subjectum sese extendit. Limitum parochialium determinatio per competentem auctoritatem, nempe per episcopum, fieri debet, ita quidem, ut cunctum populum in certas propriasque parochias distingui oporteat. [9]) Limitationi legitime semel factae, si certo de ea constet, per nullam praescriptionem derogari potest. [10]) Ad parochianos jam pertinent omnes, qui in hoc di-

Parochus presbyter vel presbyterandus.

Jurisdictio ejus est fori interni.

Parochiae limites.

---

[6]) Acta I. 391. Ex quibus etiam illud dijudicari poterit, an parochi recte dicantur esse successores 72 Christi discipulorum. Devoti Inst. II. n. 149.

[7]) c. 14 in VIto (I. 6.)

[8]) Benedict. XIV. de synod. dioec. l. 5. c. 4. — Schmalzgrueber Lib. I. t. 31. §. 6.

[9]) Conc. Trid. sess. XXIV. c. 13. de ref.

[10]) Phillips Lehrbuch d. K. R. p. 452. c. 4. X. de parochiis et alienis parochianis (III. 29.)

strictu domicilium vel quasidomicilium obtinuerunt[11]) et fidei catholicae addicti sunt. Et hisce solis regulariter functiones parochiales sunt ministrandae.[12]) d) Vinculum, quo parochus cum sua parochia connectitur, ejusmodi est, ut sine ipsius licentia in districtu parochiali nemo praeter episcopum functiones ad munus suum pertinentes licite peragat,[13]) neque parochiani ab aliis Sacramenta vel alia spiritualia recipere possint. Haec tamen regula tam ex lege scripta quam ex consuetudine haud modicas exceptiones patitur. e) Populus parochialis corporationem in sensu juridico seu universitatem, tanquam mera pluralitas hominum, non constituit proindeque jura corporum eccles. haud participat;[14]) nihilominus tamen certis obligationibus erga ecclesiam manet obstrictus, quae onerum parochialium nomine veniunt. A vinculo parochiali eximuntur domus regularium in sensu proprio (§. 136); instituta religiosa in sensu improprio nonnisi per speciale summi Pontificis privilegium eximi possunt.[15]) f) Regulariter parochi in perpetuum et cum titulo beneficii constituuntur, et propterea removeri non possunt, nisi judicialiter et ex causis in jure determinatis. In Gallia tamen post revolutionem consuetudo viget, ut parochorum succursalium (desservants) triginta, uti fertur, millia existant sine canonica institutione et sine jure perpetuitatis, ita, ut ab episcopis revocari et transferri possint. Hac tamen auctoritate episcopi haud frequenter, et nonnisi prudenter ac paterne uti debent, quoties nimirum ejusmodi revocatio necessaria aut

quibus adstringitur munus.

Parochiani corpus non efficiunt.

Parochorum amovibilitas.

---

[11]) De quo infra in jure matrimoniali §. 159.

[12]) Vagi illius parochiae commoda percipiunt, in qua modo sunt.

[13]) Vetatur tamen parochus quosvis ignotos sacerdotes ad celebrandum sacrum in sua ecclesia admittere, nisi requisita documenta exhibuerint. Concil. Trid. sess. XXIII. c. 16. de ref.: „Nullus praeterea clericus peregrinus sine commendatitiis sui Ordinarii literis ab ullo episcopo ad divina celebranda et Sacramenta administranda admittatur." Et sess. XXII. de observ. in celebr. Missae: „Singuli in suis dioecesibus interdicant, ne cui vago et ignoto sacerdoti Missas celebrare liceat." — Syn. Brixin. (tit. X. n. 7.) jure merito requirit, ut literae dimissoriales recentes ostendantur.

[14]) Schulte: System d. K. R. p. 282. — Juxta aliquorum sententiam, quam in c. 3. C. 10. qu. 3. fundatam existimant, saltem decem familias esse decet, ut parochia constitui possit.

[15]) Seminaria per se non sunt exemta; congruum tamen Tridentinae legi (Sess. XXIV. c. 11. de ref.) videtur, „seminaria regularibus familiis rite constitutis dirigenda et educanda tradita, quae intra eorum septa cum iisdem degunt, a parochiali jurisdictione in Sacramentorum saltem administratione esse immunia." Acta III. 61.

utilis esse apparet spirituali bono rectoris aut parochiae, sive illius a quo removetur, sive illius ad quam transfertur. Quam consuetudinem s. Sedes tolerat, et quodammodo passive in ea se habet.[16]) g) Indicia parochiae naturalia quidem, sed non essentialia sunt: Fons baptismalis, celebratio matrimoniorum, coemeterium, jus sepulturae etc., quae notae, ubi reperiuntur, signa sunt, ecclesias esse parochiales, quin tamen in defectu unius alteriusve signi notio parochiae evertatur. Neque cura animarum est ecclesiae parochialis indicium infallibile, cum etiam penes ecclesiam filialem possit esse beneficium *curatum*. Sed discrimen inter ejusmodi beneficium et parochiale in eo est, ut prius sit minus plenum, neque cum omnibus conjunctum juribus parochialibus.

Indicia parochiae.

Dum jam ad munus parochiale delineandum accingimur, illa potissimum tum jura tum officia expendemus, quorum in aliis tractatibus mentio non fit.

§. 123.

Jura et officia parochorum circa religiosam instructionem et s. ministerium.

Praedicatio et instructio.

1. *Praedicatio verbi Dei et instructio fidelium* religiosa ad praecipuas muneris parochialis partes pertinet. Concilium Trident. praecipit, ut omnes parochi, et quicumque curam animarum habentes, diebus saltem dominicis et festivis, et praeterea tempore Adventus et Quadragesimae aliis etiam diebus sermonem de rebus divinis ad populum habeant. Imo si qui ab episcopo moniti trium mensium spatio muneri suo defuerint, per censuras eccles. et etiam per poenas arbitrarias ad implendum suum officium cogi possunt [1]) Neque tunc ab hoc officio liberatur parochus, si plebs parochialis non sit numerosa. Eodem concilio etiam pueros in religione informare parochi jubentur.[2]) Caeterum per se intelligitur, eos privatim quoque datis occasionibus munus evangelistae facere oportere. [3])

---

[16]) S. C. C. 5. Dec. 1863; 3. Jul. 1868. Herm. Raimund in Vering Archiv. t. 21. p. 423 seqq.: Einige Entscheidg. der röm. Congreg. über parochi amovibiles.

[1]) Conc. Trid. sess. V. c. 2. de ref. Cf. §. 144. 2.

[2]) Sess. XXIV. c. 4. de ref.

[3]) Praesertim obstetrices circa rationem conferendi baptismum sunt instruendae. Bened. XIV. Inst. 8. — Ubi parochi et concionatoris

2. Respectu *s. ministerii* cumprimis unusquisque parochus, sive dives sit sive pauper, pro populo sibi commisso diebus dominicis festisque ex ratione officii et ex justitia in ecclesia parochiali, seu in ecclesia, ubi populus parochialis congregatur, sacrificium Missae offerre tenetur.[4]) Nam *„praecepto divino“*, ait concil. Trid.,[5]) „mandatum est omnibus, quibus cura animarum commissa est, oves suas agnoscere et pro his sacrificium offerre.“ Atque haec obligatio non modo parochis et vicariis saecularibus sed etiam parochis et vicariis regularibus incumbit, necnon parochiarum administratoribus (provisoribus) et generatim omnibus, qui curam animarum tanquam veri nominis pastores exercent.[6]) Caeterum Missa pro populo omnibus dominicis necnon illis diebus festivis applicari debet, qui ab Urbano VIII. declarati sunt pro Ss. Missae applicatio.

---

officia diversis committi solent, concionatorem in omnibus rebus controversis parocho acquiescere convenit, id quod in syn. Brixin. quoque statuitur (tit. 12. n. 3.), ubi etiam parochi monentur, ne totum concionandi onus in alios sacerdotes rejiciant, sed per se quoque hoc munus exerceant.

[4]) „Licet tamen parochis (ait Devoti tom. I. Instit. p. 241), qui gravi inopia laborant, cum episcopi venia diebus dominicis festisque accipere, quod a pio aliquo homine datum est, et pro eo Missam offerre, modo infra hebdomadam rem divinam conficiant, quam festis diebus conficere debuissent.“

[5]) Sess. XXIII. c. 1. de ref. Const. Bened. XIV. „Cum semper oblatas.“ d. 19. Aug. 1744. Cfr. dissert. synopt. Camilli Tarquinii S. J. in Eph. „Acta“ I. 390 seqq., ubi cl. auctor probat: 1. Onus hoc parochiale applicandi esse intelligendum non de divino jure absolute spectato, sed de div. jure hypothetice spectato. Jus divinum absolutum ad solos episcopos pertinet, alios vero animarum curatores nonnisi mediate attingit, quatenus nempe hi ex institutione ecclesiast. partem pastoralis officii divinitus instituti accipiunt. Hinc in potestate ecclesiae est, super applicationis officio dispensare. 2. Quoties praecise applicandum sit, jure divino non determinari, sed jure ecclesiastico. 3. Missionarios ad hoc non obligari, nisi agatur de parochiis canonice erectis. 4. Onus hoc incumbere etiam episcopis et parochis orientalibus, sed intra terminos legum et consuetudinum localium, vel in ipsarum defectu intra terminos juxta normam legum occidentalium definiendos. Cfr. Brixn. Kirchenbl.: „Ueber die Missa pro populo 1872. n. 13.

[6]) Ad hanc applicationem etiam eos, qui in dioecesi Brixin. curati vocantur, adstrictos esse, Romae decisum est et clero intimatum 4. Dec. 1849. Sc. tenentur sacrif. offerre, qui tenentur agnoscere oves suas.

diebus de praecepto;[7]) quibus etiam dies festi unius ex principalioribus patronis in civitate, oppido, pago sunt accensendi.[8]) Et licet inter dies festos ab Urbano VIII. recensitos plurimi aevo recentiore sublati sint, nihilominus iis quoque diebus animarum curatores pro populo applicare tenentur.[9]) Et quia obligatio applicandi derivatur ex justitia, eadem *gratis* fieri debet, nec potest parochus pro ea eleemosynam percipere.[10]) Bene vero conceditur, ut parochiani intuitu hujus oneris tenues pastoris reditus adaugeant. Denique obligatio isthaec est personalis simul et realis, ita, ut interveniente causa canonica aut necessitate, qua parochus eam celebrare non possit, per alium eam applicare teneatur.[11])

Applicandi officio, quod parochis incumbit, quodammodo respondet ex parte fidelium obligatio sacrum audiendi. Hinc fideles veteri disciplina in sua duntaxat parochia praecepto audiendi Missam satisfacere potuerunt.[12]) At juri antiquiori primum per privilegia ecclesiis regularium concessa, deinde per consuetudinem contrariam et per expressas posteriorum Pontificum constitutiones derogatum est. Juxta concilium Trid. populus moneri quidem de-

---

[7]) Constit. „Universa per orbem" 1642. Brixner Dioecesan-Blatt 1858. p. 65—87.

[8]) Non item tamen die festo Patroni ecclesiae, quia ejus nulla fit mentio in cit. Constitutione.

[9]) Sic declaravit et mandavit Pius IX. in Encyclica ad universos Orbis episcopos directa (3. Maji 1858).

[10]) Const. Bened. XIV. cit. §. 2; s. C. C. in causa Brixien. 3. Mart. 1853 ap. Lingen et Reuss p. 789.

[11]) S. C. C. d. 25. Sept. 1847 decrevit, alium ad hoc onus licite substitui non posse, „excepto casu verae necessitatis et concurrente causa canonica." Acta III. 97. Cfr. II. 207. — Ad quae haec notare juvat: Quod parochus o m n i b u s praecise dominicis et festis pro populo applicare teneatur, non est de lege d i v i n a, sed h u m a n a tantum. Proinde si nonnisi cum gravi incommodo possit semper in persona Missam pro populo celebrare, non peccare videtur, si quandoque alium substituat. Nam leges humanae non obligant cum notabili incommodo.

[12]) c. 52. D. 1. de consecr. (Theodulf. c. a. 797); c. 4. C. 9. qu. 2. (conc. Nannet.): „In dominicis vel festis diebus presbyteri, antequam Missam celebrent, plebem interrogent, si alterius parochianus in ecclesia sit, qui proprio contempto presbytero ibi velit Missam audire; quem si invenerint, statim ab ecclesia abjiciant." c. 2. X. (III. 29); c. 2. X. vag. comm. de treuga et pace. (I. 9.) (Sixt. IV.)

bet, ut frequenter ad suas parochias, saltem diebus dominicis et majoribus festis accedat.[13]) Verum prout jam s. Carolus Borrom. censuit, et Bened. XIV. in Synodo dioecesana invicte probat, parochiani hortationibus quidem et suasionibus ad hoc idem invitari, nullatenus tamen praeceptis episcoporum, nedum parochorum adigi possunt.[14]) Ratio est, quia et ipsi episcopi non possunt delere consuetudinem, quae jam ubique viget et naturam induit juris communis.[15])

3. Quoad *Sacramenta ceterasque s. functiones* inter *jura mere parochialia* et *jura non mere parochialia* distinguendum est. Jura mere parochialia a solis parochis aut a sacerdotibus a parocho suffectis exerceri possunt; jura vero non mere parochialia parochis haud privative competunt, sed ab aliis etiam ministris licite peraguntur. Postquam nimirum regularium exemtiones aliaeque concessiones (praesertim sodalitatum et hospitalium oratoriis factae) plures extraordinarios ministros induxerunt, tum Sacramenta tum aliae s. functiones etiam ab his, modo intra justos limites sese contineant, rite administrantur.[16])

a) Jura *stricte* parochialia ex vigenti disciplina sunt haec: 1. *Baptismi collatio.* „Legitimus baptismi minister (ait Rituale Rom. tit. 2. c. 2. n. 12.) est parochus, vel alius sacerdos a parocho vel ab Ordinario loci delegatus.“ 2. *Viaticum* et *communio paschalis.* Hanc posteriorem in propria uniuscujusque parochia fieri, leges diserte praecipiunt.[17]) Verum in nostris regionibus

---

[13]) Sess. XXII. de observ. et evit. in celebratione Missae.

[14]) l. 11. c. 14. n. 7—13, ubi etiam illud refertur, quod s. C. C. praeceptum episcopi Mindensis de audienda Missa et concione in propria parochia ut nimis severum expungendum putavit.

[15]) Acta IV. 257. Cavetur tamen in constitutionibus Pontificum, quae etiam alibi audire Missam concedunt, ne in contemptum parochialium ecclesiarum id fiat. Bened. XIV. l. c.

[16]) Cfr. Bened. XIV. Inst. 105., ubi refertur decretum s. Congr. Rit. d. 10. Dec. 1703, in quo singulatim definitur, quid juris competat parochis quantum ad oratoria in parochia existentia, eorumque rectores.

[17]) Bened. XIV. Inst. 18. et de syn. dioec. l. 12. c. 6. n. 10.; l. 9. c. 16. — Jure antiquiore trina quotannis communio praecepta erat. c. 19. (conc. Agath. a. 506), (conc. Turon. a. 813). — „Propositionem: Parochiani non tenentur in propria parochia communicare in paschate“ ab Academia Sorbonica hanc censuram tulisse refert Bened. XIV. in cit. Inst., quod sit propositio falsa, scandalosa et temeraria.

hac in re disciplina justo plus relaxata reperitur. Equidem episcopi permittere possunt, ut fideles etiam in alia quam parochiali sua ecclesia communione paschali reficiantur; nihilominus tamen praxis legibus vix consona videtur esse, qua passim, non praehabita superiorum licentia, etiam alibi communio paschalis suscipitur, nisi forte legitima consuetudo huic usui patrocinetur.[18]) 3. *Extrema unctio.* Imo decreta est excommunicatio R. Pontifici (simpliciter) reservata contra „religiosos praesumentes clericis aut laicis extra casum necessitatis Sacramentum extremae unctionis aut Eucharistiae per viaticum ministrare absque parochi licentia."[19]) 4. Administratio *poenitentiae* olim pariter saltem in paschate parochis privative competebat.[20]) Sed hodie, cum vel ipsa annua confessio coram quovis adprobato confessario licite fieri potest, poenitentiae administratio non tam inter jura, quam potius inter officia parochialia venit. Tenentur quippe animarum curatores poenitentiam (et ss. Eucharistiam) fidelibus toties administrare, quoties id ipsi rationabiliter petierint. Verum parocho confiteri ne paschali quidem tempore hodie parochiani tenentur. Caeterum parochus suorum confessiones ubique locorum, in sua vero parochia etiam alienorum licite audit. 5. *Proclamatio, conjunctio* et *benedictio matrimoniorum.* 6. Jus *sepulturae* intuitu eorum, qui in tractu parochiae domicilium vel quasi-domicilium obtinuerunt; excipe tamen 1. si sepulchrum gentilitium habeant, aut 2. si aliam parochiam pro sepultura elegerint.[21]) Si quis casu fortuito extra

---

[18]) Conc. Prov. Colon. (1860), syn. Leod. (1851), Syn. Paderborn. (1867) obligationem paschalem ad propriam parochiam adstringunt; conc. Prov. Strigon. (1858) legitimam agnoscit contrariam earum regionum consuetudinem; conc. Prov. Vienn. (1858) edicit, episcopos permittere posse commun. paschalem in aliena ecclesia. Hoc idem statutum est in pluribus synodis saeculi 18., quas recenset Richter p. 467. not. 6. ed. 1.

[19]) Const. „Apost. Sedis" n. 14. Idem jam sub eadem poena prohibuerat Clemes V. (c. 1. Clem. V. 7.). Excipe tamen: 1. Legitimam ejusmodi jurium praescriptionem (Acta s. S. IV. p. 577); 2. si religiosi domesticis suis Sacramenta morientium ministrent; 3. Bulla Pii non videtur comprehendere instituta votorum simplicium. Horum institutorum sacerdotes, contraveniendo huic Bullae articulo, illicite quidem agunt, at non incurrunt censuram.

[20]) Sixtus IV. (c. 2. X. vag. comm. [I. 9.]) edixit: „quia de jure tenetur parochianus saltem in paschate proprio confiteri sacerdoti."

[21]) c. 5. de sepult. X. (III. 28), ubi cadaver illegitime in alieno

suam parochiam moriatur, de jure pariter in sua parochia humari deberet, modo commode illuc portari possit,[22]) quia ex eo, quod ad tempus discessit, non desiit esse loci sui parochianus.[23]) At ex consuetudine, vel etiam ex conventione parochorum ab episcopo adprobata talis defunctus in nostris regionibus sepeliri plerumque solet in loco mortis suae. Tanto magis advenae ex loco remotiori atque vagi in parochia, in quam transierunt, sepeliri debent. Occasione transitus cadaveris ex aliena parochia a parochi loci, per quem fit translatio, nihil posse exigi, iterato declaratum est.[24])

b. Inter jura non mere parochialia in Decreto s. C. R. d. d. 10. Dec. 1703 iterum duo genera distinguuntur: *functiones parochiales* et *functiones mere sacerdotales*. Functiones parochiales sunt, quae quidem etiam in oratoriis a parocho independentibus fieri permittuntur, sed tamen eoquod quandam praeeminentiam et honorificentiam in parocho prae se ferant, ad solum parochum aut ad sacerdotem ejus loco suffectum spectant. Et haec vigore praedicti decreti sunt: Benedictio mulieris post partum[25]) et fontis **Jura non mere parochialia.**

---

loco sepultum restitui jubetur. Cfr. Acta I. 87 III. 46; VI. 573 Archiv t. 4. p. 185.

[22]) c. 3. in VIto. (III. 12.) Per publica coemeteria valetudinis causa lege civili inducta ac per impeditam exinde cadaveris dispositionem in proprio seu gentilitio sepulchro, reliqua jura cum proprietate sepulchri connexa remanent illaesa, cujusmodi sunt expositio cadaveris in ecclesia (ubi est in usu), funeralia, eorumque emolumenta. Acta I. 87. 124.

[23]) Ille tamen parochus ad hunc effectum proprius ex lege censetur, in cujus parochia aliquis decessit, qui saltem brevi tempore et perfunctorie in ea commoratus est. Acta III. 46. Regulares, qui extra monasterium decedunt debent in loco mortis sepeliri, nisi commode ad monasterium deferri possint c. 3. in VIto. (III. 12.); Acta s. S. V. p. 125. — Si in calamitate publica, e. g. grassante lue asiatica, cadavera sine ullo ritu sepulturae tradantur, emolumenta funerum cessant. l. c. p. 127.

[24]) Decr. s. C. C. 28. Nov. 1671 confirm. ab. Innoc. XI. (Acta s. S. V. p. 222.; s. C. epp. et regul. 24. Nov. 1713. l. c.) — Cfr. ib. Append. V. et VI.; item p. 569. Zallinger l. III. tit. 28; Schmalzgr. h. t.

[25]) Attamen lite exorta inter quandam ecclesiam parochialem et collegiatam s. C. C. 7. Dec. 1720 declaravit: „Est in libertate puerperarum accedere ad quamcunque ecclesiam sibi bene visam.“ Sed hoc tum solum obtinet, quando juri parochorum nulla favet aut constitutio synodalis aut consuetudo.

baptismalis, celebratio Missae solemnis feria V. in Coena Domini, itemque celebratio Missarum solemnium (i. e. cum ministris) per annum. Functiones vero mere sacerdotales (quo referuntur ceterae benedictiones, ac distributiones candelarum, cinerum et palmarum, functiones item majoris hebdomadae) *per se* etiam rectoribus aliarum ecclesiarum independentium, capellanisque sodalitatum conceduntur, etiamsi hae ecclesiae limitibus parochiae comprehendantur. Dixi *per se;* nam in pluribus locis, ac in nostris praesertim regionibus, etiam hujus generis functiones aut vetusta consuetudine, aut legibus synodalibus solis parochis competunt.[26])

4. Sunt denique alia multa, quae parochis in ecclesia peragenda incumbunt, veluti supplicationes ac processiones curare, indulgentias, festivitates, jejunia, litteras pastorales, mandata et constitutiones ab episcopo emanatas populo denuntiare, omnium, quae ad cultum Dei publicum pertinent, curam singularem gerere.

§. 124.

Parochorum munia et negotia ad extra.

Praeter recensitas functiones ministeriales alia insuper munia et negotia ex injunctione non modo ecclesiae sed et potestatis civilis parochis incumbunt, quae cum officio pastorali propius aut remotius cohaerent. Praecipua ejus rei capita (nam non omnis haec materia spectat ad jus canonicum) ad sequentia collimant:

I. Cura disciplinae.

1. Parochi est, *vigorem disciplinae eccles.* in populo parochiano servare. Equidem parochi jurisdictione pro foro externo carent, ac propterea non possunt leges ferre pro suis parochianis, neque censuras aut poenas eccles. ipsis infligere. Sed tamen ipsis incumbit officium *vigilantiae pastoralis*, qua *oves suas agnoscere* earumque mores jugiter inspicere debent. Idcirco in pluribus dioecesibus statim atque in parochiam immissi fuerint, ac dein-

Vigilantia et correctio pastoralis.

[26]) Bened. XIV. Inst. 105., ubi ejusmodi statuta synodalia referuntur. Syn. Brixin. tit. 2. n. 14: Benedictiones, quae cum stola fieri solent, sacerdotes sive saeculares sive regulares nullibi peragant, non praehabita parochi loci licentia.

ceps singulis annis vel saltem bieniis districtum parochialem visitare jubentur. Item parochis incumbit *officium paternae correctionis*, ut nempe errantes et peccantes corrigant, negligentes excitent, scandala et abusus resecent. Media huic fini inservientia hodie, brachio saeculari languescente, alia vix praesto sunt, quam spiritualia.[1])

2. *Cura pauperum*, viduarum et orphanorum ex indole muneris sui ita ad parochos spectat, ut quasi nativi pauperum patres dicendi sint.[2]) Et haec quidem obligatio, utpote divina lege ordinata, semper in suo vigore perdurat, etiamsi legibus civilibus modernis instituta pauperum, ecclesia exclusa, administrationi civili obnoxia reddantur.[3]) 2. Cura pauperum.

3. *Inspectio scholarum* elementarium in districtu parochiali existentium parochis *vi officii pastoralis* competit. Hinc parochus 3. Inspectio scholarum.

---

[1]) In Imperio Austr. vi decret. canc. aul. 18. Jun. 1826 parochianus a parocho corrigendus, vel alias ab ipso citatus, invocato judicis auxilio cogi potest, ut se sistat parocho. Sed hodie decr. valorem habere non videtur. — Cfr. syn. Leod. (1851) p. 53, ubi media singulis abusibus et scandalis resecandis efficacia, ac praesertim piae sodalidates et consociationes commendantur.

[2]) „Praecepto divino mandatum est omnibus, quibus cura animarum commissa est, pauperum aliarumque personarum miserabilium curam paternam gerere." Conc. Trid. sess. XXIII. c. 1 de ref. Cfr. c. 3. X. (III. 36); 2. Clem. (III. 11.)

[3]) Inde ab anno 1848., ac praesertim postremis his annis fere ubique pecuniae pro pauperibus relictae administrationi, vel saltem inspectioni saecularium sunt subjectae. In Imperio Austriaco parochi vi legis Josephinae instituto pauperum praeerant, et una cum aliis ex numero parochianorum deputatis eleemosynas pauperibus distribuendas determinare, rationes quotannis conficere, ac testimonia paupertatis exhibere debebant. Ast legibus novissimis instituta pauperum addicta sunt curae communitatis politicae (lege 5. Mart. 1862.; Gemeindeordnung f. Tirol 9. Jan. 1866. §§. 27. 35.; legibus 1869. 1870 pro Austria super. et inferiori et pro Carinthia editis). Parochis nonnisi illae fundationes administrandae relinquuntur, quae vel natura sua sunt ecclesiasticae, vel ex voluntate fundatorum ab ipsis administrari debent. Si vero rogati fuerint parochi a communitate, ut collaborent in administrando instituto pauperum, vel etiam ut totam administrationem in se suscipiant, nihil obstat, quominus hoc charitatis opus peragant. Cfr. Rosshirt: Neuere Staatsgesetzgebung über das Stiftungswesen in Vering Arch. t. 25. p. 89. — Tenentur etiam parochi militum invalidorum, nec non eorum, qui pensiones ex fundis publicis percipiunt, apochis subscribere, ac talium percipientium mortem, et loci statusve mutationem indicare.

recte lege Austriaca quoque antehac localis scholarum parochialium inspector consideratus fuit. Sed lege d. 25. Maj. 1868 de hoc munere dejectus est. Porro pro inspectione et directione scholarum in singulis locis, districtibus et provinciis collegium proprium constitutum est, quod consilium scholasticum (Schulrath) vocatur. Ex dispositione legis, a gubernio diaetis propositae, in *consilium locale* etiam parochus *vi muneris sui* cooptandus esset; pariter *in consilium districtus* et *provinciae* viri ecclesiastici essent vocandi. Verum plures diaetae provinciales legem ita propositam reiecerunt, statuentes, ut animarum curator non *ex officio* sed nonnisi per electionem membrum consilii scholastici esse possit. Generatim ecclesiae influxus in scholas per novas leges adeo imminutus est, ut nonnulli episcopi Austriaci melius esse duxerint, parochis istis collegiis omnino non associari, quam associatos scholis nihil fere prodesse, vel omnino ad earum detrimentum cooperari.[4])

4. Conscriptio librorum parochialium.

4. Parochorum est, conscribere *libros parochiales* necnon quaevis alia documenta, quae ex iis desumuntur. Ad libros parochiales praeprimis libri tum baptizatorum tum matrimonio junctorum ex concilii Trid. praescripto[5]) pertinent; praeterea Paulus V. in Rituali Romano a se (1614) edito librum confirmatorum, librum status animarum, et librum defunctorum a quolibet parocho haberi jussit. In dicto Rituali (cap. ult.) formulae in quinque dictis libris scribendae ad amussim et minutissime praescribuntur. Hi libri originetenus erant mere ecclesiastici, et nomine ecclesiae scribebantur ac conservabantur. Verum processu temporis libri baptizatorum, nubentium et defunctorum (matriculae) etiam a potestate civili ceu *documenta publica* considerari coeperunt, factisque in his libris consignatis plena fides haberi consuevit. Sicque accidit, ut parochi etiam nomine potestatis civilis praedictos tres libros in plerisque regionibus conscribant, iidemque privative matricularum legitimi depositarii habeantur, et testimonia ac documenta ex iis descripta vere authentica sint seu publicam fidem facere debeant. Hinc eas etiam leges servari oportet, quae pro illis conscribendis a potestate politica praescriptae

[4]) Sic e. g. episcopus S. Hippolyti, episcopi Tirolenses etc., noluerunt, ut sacerdotes fierent membra consilii scholastici; in archidioecesi Viennen., in dioecesi Brunen. etc. hoc ipsum illis conceditur. Cfr. Vering Arch. t. 25. p. 307.

[5]) Sess. XXIV. de ref. matrim. c. 1. et 2.

sunt. Limita tamen, dummodo formulae a potestate politica praescriptae sanctionibus ecclesiasticis non adversentur, et salva conscientia adhiberi possint. [6])

---

[6]) In imperio Austriaco matriculis parochialibus et documentis ex iisdem exscriptis litt. pat. d. d. 1. Maj. 1781 publica probandi vis pro foro civili formaliter addicta est. Deinceps alia lex prodiit (20. Febr. 1784), qua ratio scribendi matriculas accurate definita est, ita tamen, ut quoad substantiam eaedem prorsus formulae praescriberentur, quae in Rituli Romano erant ordinatae. Subin legibus civilibus regulae peculiares haud paucae pro conscribendis matriculis sunt adjectae, quae tuta conscientia ab animarum curatoribus potuerunt observari. Neque etiam gubernium civile, has regulas statuendo, unquam intendebat ecclesiae hos libros surripere et parochos quantum ad hanc rem ceu meros reipublicae officiales considerare; sed solummodo una cum ecclesia jus quoddam inspectionis et dispositionis sibi vindicavit. Igitur parochi haud unquam desierunt esse depositarii matricularum principaliter nomine ecclesiae ad hoc munus constituti. Rebus sic stantibus mirum non videbitur, quod clerus novae ordinationi Ministeriali d. d. 1. Julii 1868 sese opposuerit. Hac quippe ordinatione (contra tenorem legis d. d. 25. Maji 1868) jussi sunt parochi etiam matrimonia *civilia* consuetis matriculis juxta ordinem consignare. Id quod oppido repugnat conscientiae catholici pastoris et libertati conscientiae apud nos solemniter proclamatae. Siquidem conjunctionem ab ecclesia reprobatam legitimis et ecclesiast. matrimoniis inserere, propriaque subscriptione communire, aliud non foret, nisi agnoscere eam et adprobare tanquam legitimam. Cfr. Dr. Fessler: Stand der Frage wegen d. pfarrl. Tauf-, Tr.- u. Sterbebücher. Wien 1869. — Inter praescripta civilia hujus generis etiam illud notandum est, quod ii, qui, militiae stabili adscripti sunt (Brixn. Dioeces.-Blatt 1857, p. 29.) ratione baptismi, nuptiarum et obitus matriculis civilibus consignari debent, eoquod dictae personae parochis civilibus omnino subjiciantur. Quodsi contingat, ut parochus functiones s. intuitu personarum ad militiam vagam pertinentium peragat, isti actus pariter consuetis matriculis consignandi sunt. At quolibet mense Novembri quivis parochus quotannis tabellas exhibentes personas recens natas, copulatas et defunctas, quatenus jurisdictioni militari subsunt, ad Ordinariatum transmittere debet, a quo dein parocho militari communicantur. — De cetero propter numerum cleri militaris imminutum (§. 108. in fin.) edicto ministeriali d. 28. April 1870 (Vering Arch. t. 24. p. 29.) parochis civilibus injunctum est, ut intuitu personarum militarium longe plures actus parochiales, quam antea necessarium erat, imo omnes omnino peragant in locis, ubi major habetur militum multitudo. Cohaerenter in eodem edicto praescribitur, ut parochi civiles pro personis, quae curae animarum militari subsunt, peculiares matriculas penes se habeant, quibus functiones parochiales intuitu talium militarium peractas consignent. Attamen quoad viros militares, qui vel ad ulte-

aliarumque rerum inde pendentium.

Sed multiplex praeterae scripturae genus dictis libris annexum esse solet. Nam non solum testimonia [7]) (etiam pro personis militiae stabili adscriptis) ex illis describere, verum etiam multiplicis generis tabellas [8]) eorum ope conficere, ad parochorum officium spectat.

Praeter praedictos libros canonicos etiam alia scripta *in archivo parochiali* conservanda, et nominatim matriculas examinis sponsorum, urbarium parochiae, tabellam omnium fundationum, ordinationes a superioribus emanatas et similia fideliter custodire oportet.

5. Administratio bonorum eccles.

5. Pars muneris parochialis est etiam administratio bonorum eccles., quae a parochis una cum aliquibus laicis ipsis adscitis geritur juxta normas suo loco indicandas. [9])

---

riora belli servitia reservantur (Reserve-Männer), vel stabiliter sunt dimissi (dauernd Beurlaubte [§. 179. 2.]) minister pro bello d. 16. Jan. 1872. declaravit, horum copulationem non amplius (juxta ordinat. minist. d. 32. Juli 1867) instantiae militari debere intimari (Vering l. c. t. 28. p. 73).

[7]) Testimonium baptismale personis suspectis aut vitae inordinatae deditis vel in terris exteris commorantibus dare non licet, nisi, ut dari possit, licentiam a suo magistratu obtinuerint. Helfert K. R. §. 221.

[8]) Sic ex libro baptizatorum tabella tum pro conscriptione militari tum pro annua vaccinatione transscribenda venit; ex libro mortuorum quovis quadrimestri nomina defunctorum ad judicem deferri opus est, cui haeridatum divisio incumbit, etc. In dioecesi Brixin. quotannis etiam extractus legales ex tribus dictis libri ad Consist. mittendi sunt, ne, si libris parochiales casu interierint, legitima documenta omnino deficiant. — Modum haec omnia rite conficiendi vid. ap. Helfert Gesch.-Styl.

[9]) Rei naturae consentaneum est, ut parochus etiam in assumtione famulorum ecclesiae scilicet aeditui et organoedi interveniat. Aedituorum assumtionem olim ad superiores ecclesiasticos pertinuisse, imo sua natura ad ipsos spectare, extra dubium est. Inprimis aeditui (custodes) aut a parocho loci, aut ab ipso Ordinario admitti, vel saltem, postquam a parocho assumti sunt, ab episcopo approbari solent. Organoedi a superioribus eccles. localibus constituuntur. In nonnullis locis tum aeditui tum organoedi in muneris sui ingressu fidelitatem suam juramento confirmare, vel etiam confessionem fidei juxta formulam Trident. emittere debent. — Juxta anteriores leges (polit. Schulverfassung §. 168.) munus tum aeditui tum organoedi, quoties fieri potuit, ludimagistro demandandum erat. At vi legis novae scholas concernentis d. 14. Maj. 1869. §. 52. diaetis provincialibus liberum relinquitur, utrum haec duo munera, alterumve eorum, in persona ludimagistri cumulari concedant, nec ne. Jam vero

6. Privilegia, quibus parochi ex lege tum canonica tum civili fruuntur, maximam partem jam alibi (§. 67.) recensuimus. A solvenda taxa stigmatis et illa, quae cursus publici nomine debetur, eandem fere, ac ipsi episcopi, immunitatem habent. 6. Parochorum privilegia.

§ 125.

De parochorum vicariis et adjutoribus.

Sicut unus episcopus praeest dioecesi, ita unus duntaxat parochus gregi suo proprie praefici debet, qui ipsius curam spiritualem gerat.[1]) At hisce sanctionibus nimine repugnat moderna praxis, qua plures ministri ubique fere locorum deputari solent, qui vel parochum laborantem sublevent, vel ejus defectum aut in loco aut in stationibus remotis omnino suppleant. Atque hi operarii nuncupari solent *vicarii*, *curati*, *capellani*, *cooporatores*, *coadjutores*, *expositi*, *beneficiati*, sic tamen, ut horum nominum nullatenus eadem ubique sit significatio. Nos, quin verbis vim inferamus, quoad rem ipsam commode distinguendos esse ducimus eos, qui parochi sui *remoti* vices ex integro aut fere ex integro supplent, ab illis, qui *simul* cum parocho in eodem loco subsidii causa laborant in cura animarum. Hi adjutores, illi vicarii rectius dicuntur. Agemus ergo primum de vicariis, ac deinceps de subsidariis.

---

diaetae longe plurimae cisleithanae munus quidem organoedi compatibile esse declararunt cum officio ludimagistri, minime vero etiam munus aeditui. Ejus rei consequens erat, ut superiores ecclesiastici munera vacantia aedituorum aliis libere conferre potuerint, officia vero organoedorum pro variis rerum adjunctis de novo pariter ludimagistris, aut novis aedituis aliisve ex parochianis impertirent. Cfr. Ueber d. Messnerdienst in Oesterreich in Vering Arch. t. 25. p. 277 seq.; l. c. t. 24. p. 98. In provincia Tirolensi lex provincialis nova pro scholis ab Imperatore non est adprobata. Unde magistratus publici statum legis antiquae (§. 168. pol. Schulverf.; ordin. minist. d. 1. Maj. 1867 et d. 15. Dec. 1868) adhucdum valere contendunt, dicta duo officia tanquam accessoria ludimagistrorum considerantes. Haec cum ita sint, episcopus necessario unumquemque debet admittere ad chorum et in sacristiam, quem magistratus politicus constituerit ludimagistrum, vel saltem huic omnes dictorum officiorum proventus intactos relinquere.

[1]) c. 3. 4. C. 21. qu. 2.

1. Vicarii. a. Perpetui.

1. *Vicarii* alii sunt perpetui. alii temporales. *a) Perpetui* ab episcopo canonice instituuntur, jurisdictionem vero parochialem et a rectore primitivo prorsus independentem accipiunt, ac in caeteris omnibus (etiam quoad concursum parochialem et qualitates pro obtinendis beneficiis in jure requisitas) parochis proprie dictis acquiparantur. Unde, quia beneficium parochiale perpetuum habent, vicariatu privari nequeunt, nisi ex gravi culpa et servato judicii ordine. Horum vicariorum 1mo alii ex beneficiorum incorporatione originem duxerunt, sc. ex ea, quae dicitur *jure non pleno* (§. 76. 2). Hi ad nominationem monasterii vel capituli ab episcopo instituuntur et actuales propriique sunt parochi, collegio vero ipsi, cui ecclesia parochialis quoad temporalia annexa est, competit nomen *parochi primitivi* seu titularis, ad quem jus redituum, defensio jurium parochialium, fabricae reparatio, sed nullo modo jura spiritualia et cura animarum, cui se nequit ingerere, pertinent. 2do Alii ex horum vicariorum numero penes ecclesias a matrice dismembratas constituuntur, et quidem tunc ad praesentationem parochi *antiqui* seu *majoris* ponuntur, si proventus ab ecclesia matrice detracti et filiali applicati sunt. Hi quoque vicarii tam parum a parocho suo majore pendent, ut eo etiam praesente possint administrare parochiam in divinis, imo iis invitis parochus major administrationi divinorum nequeat sese admiscere. Tales vicarii sunt, qui in Tiroli curati, in archidioecesi Salisburgensi vicarii dicuntur. Hi proprie non sunt nisi parochi minorum gentium, quoad essentialia parochis omnino pares, praeterquam quod aliquae praerogativae pastoribus ecclesiae matricis reservari solent, veluti jus benedicendi aquam baptismatis; annuum censum, quem recognitionis vocant, exigendi; ad vacantem filialem praesentandi; obligatio, ut curatus cum populo pluries per annum ad ecclesiam matricem veniat, et similia. [2]) — Caeterum non ex beneficiorum sectione tantum, sed etiam ex eorum unione, ea nempe, quae dicitur *per subjectionem*, talis ecclesiarum nexus ortum ducere potest.

(Margin: orti ex beneficiorum incorporatione minus plena. — aut dismembratione.)

2. Temporales

b. Vicarii *temporales* id commune habent, ut titulo beneficii non sint innexi, et nonnisi alterius nomine curam animarum ad

---

[2]) Maxima in hac re diversitas reperitur. Nam nunc omnia ista honorifica matrici retenta sunt, nunc nullum dependentiae signum reliquum est.

nutum amovibiles, exerceant. In eorum numerum veniunt: 1mo α. qui deserviunt in ecclesiis *pleno jure* incorporatis, sive regulares sint in parochiis regularium, sive saeculares in quibuscumque ecclesiis incorporatis. Si nempe unio ecclesiae facta fuerit monasterio idque pleno jure, tunc titulus ecclesiae unitae ita residet penes conventum, ut ejusdem praelatus sit *parochus principalis et habitualis*, qui tamen potest ac debet nominare aliquem e suis religiosis, sed ab episcopo examinatum et adprobatum, ad actuale exercitium curae in illa ecclesia.[4]) Et hic vicarius ad nutum sui praelati amovibilis et proin temporalis est, quoad curam tamen animarum omnimodo episcopo subjicitur.[5]) Si tamen monasterium nolit religiosum pro cura nominare, valet episcopus vel nominare vicarium saecularem vel erigere vicariam perpetuam sic, ut conventus ipsi vicarium perpetuum praesentare possit.[6]) β. 2do Qui parochi diutius absentis vices gerunt v. gr. quando parochus peregrinationem ad pia et religiosa loca instituit, vel religionem ingressus versatur in probatione. Hi vicarii ab ipso parocho nominari possunt, accedente tamen episcopi adprobatione.[7]) 3° Provisores parochiales, qui vacante parochia curam animarum γ. exercent.[8]) Tam hi, quam antea dicti etiam administratores vo-

α. apud ecclesias pleno jure incorporatas.

β. Vice parochorum absentium.

γ. In defectu parochorum.

---

[3]) Amovibilitas ad nutum non in omnibus casibus eodem sensu intelligenda est. Regularium amotio voto obedientiae omnino subjacet. Quoad ceteros vicarios refert utrum officium, ad quod deputati sunt, aptitudine sua sit perpetuum (e. gr. capellania, expositura), an vero consistat in mere temporali deputatione (2° et 3^io^ in textu). Amotio illorum causam quidem canonicam non exposcit, sed tamen causam honestam et rationabilem. In horum amotione sufficit, ut interveniat arbitrium boni viri et ut absit dolus et odium. Acta III. 494. 506. IV. 16.

[4]) Bene igitur notari debet differentia, quae est 1. inter parochum, qui dicitur primitivus seu titularis, et 2. eum, qui principalis et habitualis (cui opponitur actualis); 3. eum, qui parochus major vel antiquus vocatur. Schenkl § 312 et Neller Dissert. in Schmidt thesaur. tom. 6. p. 441. seqq.

[5]) Ab episcopo (ait Ferraris sub v. vicarius parochialis) talis vicarius temporalis removeri non potest, nisi ex causa legitima et adprobata, propter quam etiam, si perpetuus esset, privari possit juxta s. C. C. et Rotae decisiones. Const. „Firmandis“ Bened. XIV' d. 6. Nov. 1744.

[6]) Conc. Trid. sess. VII. c. 7. de ref. et Const. Pii V. „Ad exequendum“ a. 1567.

[7]) Conc. Trid. sess. XXIII. c. 1. de ref.; Schmalzgr. l. c. n. 7.

[8]) Conc. Trid. sess. XXIV. c. 18. de ref.

5. Apud filiales. cantur. 4to Qui populo penes filiales habitanti praesunt et cum dependentia a parocho certum genus functionum parochialium commissum obtinent, amplitudinis incertae et variae. Nimirum maxima in hac re est regionum, imo locorum varietas. Si natura et indoles originaria horum vicariatuum spectetur, clerici in iis positi proprie non sunt nisi *cooporatores expositi* sive tales, qui in remotiore parochiae parte in subsidium parochi resident. Idcirco, nisi beneficium teneant, ad nutum amovibiles sunt, nihilque obstat, quominus parochus in ecclesia filiali, si velit, in persona munera parochialia peragat. Eadem de causa etiam nonnullae functiones, v. gr. baptisma, sepultura, matrimoniorum assistentia, aliaque jura et negotia parochialia iisdem subtrahi possunt. At quamvis talis dependentia *juri* sit conformis, haud pauci tamen ejusmodi capellani vel expositi omnia fere parochorum munera obeunt et intuitu negotiorum vix quidquam discriminis reperire est inter ipsos et veros parochos. Nominantur expositi, capellani[9]) vel etiam curati.

---

[9]) Capellani proprie dicuntur ministri, quibus onus incumbit celebrandi annuatim certas Missas in capella vel altari. Sed in concreto diversi generis capellani existunt, scil. 1. qui in aulis principum functiones sacras obeunt. 2. Quos episcopi sibi adsciscunt, adinstar syncellorum in ecclesia orientali. 3. Qui praesunt capellaniis sive ecclesiasticis sive localibus (supra §. 73. not. 6), quae reducuntur ad pia legata (et quidem ut plurimum ad ss. Missas), quibus haeredes testatoris pro ipsius ultima voluntate gravantur. 4. Beneficiati, quibus certum genus actuum ministerialium commissum est, ac praesertim ii, qui vel in loco parochi vel in filiali operam subsidiariam praestant. De his potissimum supra in contextu sermo erat. Ab his tamen probe discerni debent capellani locales, ab Imperatore Josepho II. instituti. Nam hi posteriores in ecclesiis a matrice penitus avulsis funguntur et nulla ratione a parocho antiquo pendent, proindeque quoad omnia parochis aequiparantur. 5. Capellani monialium, qui debent esse maturae aetatis, ex clero saeculari (ex regulari tantum ob penuriam sacerdotum saecularium) et temporales duntaxat (Ferrar. sub v. Capella, capellanus). 6. Capellani hospitalium; his interdum jurisdictio quasi-parochialis competit in personas hospitalis, nempe circa Sacramenta poenitentiae, eucharistiae et extremae unctionis, necnon circa tumulationem, minime vero circa Sacramentum matrimonii et reliqua parochialia. Attamen ad eorum munus in concreto dimetiendum usus locorum, lex fundationis et mens episcopi eosdem constituentis attendi debet. 7. Capellani militum, quorum jurisdictio ex Constitutionibus Pontificiis noscitur, quibus cura animarum militaris in diversis territoriis ad certas quasdam stabilesque leges revo-

2. Quod *coadjutores* attinet, a) alii ex causis *a jure* determinatis etiam contra parochorum voluntatem iisdem adjungi possunt, et quidem 1° parochis perpetuo infirmis, si nempe hi morbo perpetuo et insanabili, amentia vel etiam senio ad executionem officiornm suorum inutiles reddantur. 2do Parochis illiteratis et imperitis, qui sacris officiis minus apti, alias tamen honestae vitae sunt, quibus episcopi, etiam tanquam sedis apostol. delegati ex praecepto Concilii Trid.[10]) coadjutores vel vicarios pro tempore deputare partemque fructuum eisdem pro sufficiente victu assignare, vel aliter isti ecclesiae providere debent. Quaenam officia hisce coadjutoribus obeunda sint, ex eo omnino pendet, utrum coadjutus prorsus inhabilis existat, necne. Si ita sit, coadjutori injungitur gubernatio parochiae, perinde ac si ipse esset parochus, et in hoc casu *administrator seu provisor in spiritualibus* nuncupatur. Si vero parochi inhabilitas non sit nisi partialis, coadjutor ea peragere tenetur, ad quae peragenda a coadjuto assumtus est, ea vero munia nequit obire, quae coadjutus vult et potest ipsemet explere. In hoc tamen casu coadjutor in classem mox sequentem referendus est. Nimirum

2. Adjutores in subsidium parochorum infirmorum aut imperitorum.

b) alii coadjutores parochis non inhabilibus, sed laborantibus dantur, videlicet ubi populus parochialis tam numerosus est, ut unicus rector non sufficiat. Hi vel beneficium tenent, cui onus sublevandi parochum ex fundatione incumbit, vel ad nutum amovibiles in subsidium curae constituuntur. Nomina, quibus nuncupari solent, sunt: cooperatores, capellani, coadjutores, primissarii nonnunquam etiam vicarii et apud Italos pro-parochi.[11]) — Quoad eos potissimum sequentia notari debent: 1mo Adjutores amovibiles olim ab ipsis parochis assumi consueverant,[12]) postquam ab episcopo examinati et adprobati erant.[13]) Hodie tamen

Laborantium.

Eorum deputatio.

---

cata est. Vid. supra §. 108. in fin. Cfr. Ginzel II. p. 343. et Schöpf K. R. tom. III. p. 446.

[10]) Sess. XXI. c. 9. de ref.; c. 3. X. (III. 6).

[11]) Interdum ratione gradus et salarii duo genera distinguuntur: cooperatores et coadjutores (in archidioecesi Salisburg.) vel cooperatores et subsidarii seu supernumerarii (in dioecesi Brixin.).

[12]) Conc. Trid. sess. XXI. c. 4. de ref. Modum in assumptione sequendum determinavit Innoc. XIII. in Constit. „In supremo." §. 11.

[13]) Non sufficit, eos jam fuisse adprobatos ad confessiones, sed necessaria est specialis adprobatio ad munus eorum subsidiarium. Constit. cit.

eorum tum deputatio tum amotio in plerisque locis ad episcopum spectat. Et haec praxis, sicut indigentiis hujus temporis respondet, ita et juri canonico non adversatur. 2do Congruam sustentationem eorum determinare pariter est episcopi; et quidem ipsa assignanda est ex proventibus parochiae, si sufficientes sint, secus eis aut per particulares fundationes, aut per populum ad vitam necessaria sunt subministranda.[14] 3tio Adprobantur ad confessiones audiendas pro tota dioecesi, ita, ut haud ulla parochorum suorum licentia ad hoc requiratur.[15] 4to Quantum ad reliqua munia refert, utrum eis in genere committatur cura animarum et administratio Sacramentorum, an vero ita assumantur, ut operam suam nonnisi in casibus, in quibus requisiti fuerint, impendant. Si prius, procul dubio ad universitatem causarum delegati sunt; proin absque speciali delegatione sui parochi, etiam valide matrimoniis assistere possunt, nec non subdelegandi potestate pollent,[16] quod utrumque secus est in secundo casu. 5to Mutua relatio parochi et adjutoris non tam jure, quam charitate ordinari debet. Duo potissimum sunt, ad quae cooperator adstringitur. Primo ad *diligens subsidium* in cura animarum, prout ipsum nomen *subsidiarii* vel *cooperatoris* innuit; quod tamen sic intelligendum est, ut parocho integrum maneat, quoscumque actus ministeriales, si velit, in persona peragere. Alterum officium est *obedientia exacta*,[17] quae etiam illud comprehendit, ut non seorsum, sed conjunctim cum parocho curam animarum exerceat. Parochus vero, ut monet novissimum concilium provinciale Viennense, cooperatores ut fra

sustentatio, adprobatio, munera, et relatio ad parochum.

---

[14]) Legibus particularibus haud paucis cooperarii cum parochis habitare et victum competentem cum iisdem sumere jubentur. Conc. provinc. Salisburg. 1569.

[15]) S. C. C. 26. Octobris 1631 censuit, sacerdotes ab Ordinario ad audiendas confessiones per dioecesin approbatos posse omnino dioecesanorum confessiones audire absque ulla parochorum licentia, eosque, qui sic confessi fuerint, nisi aliud obstiterit, esse legitime absolutos. (Thesaur resol. III. 141.) Ginzel K. R. I. p, 342.

[16]) Reiffenstuel l. IV. tit. 3. Bouix tractat. de parocho. Append. I. p. 561. Schöpf K. R. l. c. p. 468. Ginzel K. R. II. p. 341. — Cfr. infra in jure matrimoniali. §. 167.

[17]) „Cooperatores suis parochis ad nutum obediant in iis, quae circa curam animarum et bonos mores ipsis injunguntur." Synod. Brixin. tit. 10 c. 4. — „Spiritu obedientiae ducti promtos se exhibeant, et alacriter parochi vices suppleant, quotiescumque ad hoc fuerint requisiti." Synod. Leod. 1851. p. 62.

tres sacerdotii, filios aetatis et experientiae ratione habeat, consilio regat, exemplo excitet, juniores ad curae parochialis munia benigna assiduitate informet.[18])

CAPUT IV.

De praesulum ecclesiasticorum conjunctione in conciliis.

§. 126.

Notiones praeviae.

1. *Conciliorum notio et genera.* Concilia ecclesiastica sunt conventus praesulum ecclesiae, sub legitimi superioris praesidio celebrati, ad res eccles. communibus suffragiis definiendas eo cum effectu, ut subditi exinde obligentur. Ex qua definitione clarescit, qua ratione a conciliis tum conciliabula tum illi rectorum eccles. consessus differant, qui conferentiarum nomine veniunt. Sunt vero concilia vel oecumenica vel particularia, prout aut a Papa aut a primate, metropolita, episcopo convocantur. Item particularia sunt vel nationalia, vel provincialia, vel dioecesana. Verum bene notanda est differentia, quae inter synodum dioecesanam et reliqua varii generis concilia subsistit. Nam concilia proprie talia ex episcopis constituuntur, suntque proinde *synodi episcoporum:* in synodo vero dioecesana unus nonnisi est hierarcha primi ordinis, nimirum episcopus dioecesanus, qui solus in ipsa auctoritate pollet, et unicus est judex. Ceteri omnes, qui ad synodum dioecesanam vocantur, sunt sacerdotes secundi duntaxat ordinis, et episcopo subjecti. Idcirco hi conventus rectius *synodi epi-*

1. Conciliorum notio

et genera.

[18]) Conc. prov. Vienn. p. 76. — Synod. Leod. cit. p. 59: „Meminerint vicarii, se inferiores esse et parochorum discipulos, quibus proinde reverentiam debent et obedientiam; unde nihil novi alicujus momenti sine eorum assensu introducere praesumant, neminem parochianorum nimia assiduitate colant, nec praesertim eos frequentent, qui se parochi adversarios constituerint, sed omnium reverentiam, dilectionem et fiduciam parocho conciliare semper studeant. Parochi velint vicarios observare ut viros sacerdotio Christi insignitos, cum bonitate, mansuetudine et benevolentia eos tractantes ut socios in labore, sicque omnia disponere, ut eorum neuter graviore onere prematur et tamen omnia munia suo tempore adimpleantur.“

scopales nuncupantur. Ad hanc differentiam firmius statuendam usu loquendi recentiori inductum est, ut nonnisi consessus episcoporum *concilia* vocari soleant, congregationes vero cleri dioecesani unacum suo episcopo frequentius *synodi* dicantur.

2. Momentum et utilitas.

2. *Momentum et utilitas conciliorum.* Concilia pro conservatione et incolumitate ecclesiae absolute quidem necessaria non sunt, eoquod, si agatur *de rebus fidei*, quid sentiat ecclesia, etiam aliis mediis erui poterit; si vero *leges* sint ferendae, in regno Christi nunquam non praesto sunt legislatores a Deo constituti, quorum sanctiones non minorem inducunt obligationem, quam si conciliariter essent conditae. Nihilominus tamen, quum certo quodam tempore tantae difficultates emergere tantaeque turbae excitari possint, ut malis publicis nullo modo occurri queat, nisi omnium collatis consiliis, conjunctisque viribus: concilia quandoque relative necessaria esse asserendum est, ad fidei potissimum dogmata definienda, ad grassantes errores profligandos, ad catholicam propugnandam, illustrandam et evolvendam doctrinam, ad ecclesiasticam tuendam ac reparandam disciplinam, ad corruptos populorum mores corrigendos.[1]) Ex quo patet, ex conciliis egregia emolumenta, non solum in ecclesiam,[2]) sed et in rempublicam civilem redundare.[3]) Id quod ex idea et natura istorum conventuum manifeste adparet. Siquidem episcopi, uti viri doctrina et sanctitate praestantes, dum in concilio vires suas et consilia conjungunt, areopagum nobilissimum et tribunal summa

---

[1]) Constit. „Aeterni Patris", qua Pius IX. indixit conc. Oecum. 29. Jun. 1868. Scopum concilii Vaticani sic Pontifex definit: „In oecum. enim hoc Concilio ea omnia accuratissimo examine sunt perpendenda ac statuenda, quae hisce praesertim asperrimis temporibus majorem Dei gloriam, et fidei integritatem, divinique cultus decorem, sempiternamque hominum salutem, et utriusque cleri disciplinam ejusque salutarem solidamque culturam, atque eccles. legum observantiam, morumque emendationem, et christianam juventutis institutionem, et communem omnium pacem et concordiam in primis respiciunt."

[2]) „Ubi pietas et disciplina floreret, frequentes fuisse episcoporum conventus; ubi concilia cessarent, pietatis studia et disciplinae vigorem marcuisse, historia eccles. testatur. „Concil. provinc. Vienn. in edicto indictionis p. 1.

[3]) Const. „Aeterni Patris": „Nemo enim inficiari unquam poterit, cath. ecclesiae ejusque doctrinae vim non solum aeternam hominum salutem spectare, verum etiam prodesse temporali populorum bono, eorumque verae prosperitati, ordini ac tranquillitati, et humanarum quoque scientiarum progressui ac soliditati."

auctoritate praeditum constituunt, quod apud omnes probos in veneratione est. Quae in conciliis definiuntur, majorem vim in hominum animos exercere solent, quam quae ecclesiae praelati qua singuli decernunt. Conciliis enim abundantia divinae gratiae promissa est;[4] insuper in conciliis *facilius invenitur*, quod a *pluribus senioribus quaeritur*,[5] et libentius a populo acceptatur, quod a pluribus inventum est; imo et promptius in effectum deducitur ab iis, qui ipsimet ad illud stabiliendum operam suam et consilium posuerunt.[6])

§. 127.

De conciliis generalibus.

Concilia generalia sunt conventus totius orbis catholici episcoporum ad definienda universalis ecclesiae negotia auctoritate et praesidio summi Pontificis celebrati. Ut autem generale sit et legitimum concilium, tria praecipue desiderari, inter catholicos convenit: legitimam tum convocationem tum celebrationem atque decretorum confirmationem. Conciliorum general.

1. Jam circa *convocationem* duplex enascitur quaestio, videlicet 1. Convocatio.

a. cujus sit, concilium generale convocare? Summi Pontificis id esse, aliunde notum est, et hoc non minus ex primatu jurisdictionis, quam ex genuina concilii generalis notione sequitur. Atque si qui interdum alii praeter ordinem episcopos ad concilium generale evocasse leguntur, tale concilium non efficitur authenticum, nisi deinceps Pontifex se illi adjunxerit. Negari porro non potest, imperatores in convocandis octo prioribus conciliis suas partes habuisse; verum id nonnisi rogatu et in subsidium Pontificum factum fuisse, ad liquidum jam dudum viri eruditi demonstrarunt, a quibus etiam illud clare evictum est, jam in prioribus quatuor conciliis cogendis summos Pontifices operam suam collocasse.[1]) Quis vocet.

---

[4]) Matth. 18, 20.

[5]) c. 3. D. 20.

[6]) Hinc Pius IV. in Constit., qua adprobavit synodum Trident., concilium vocat remedium optimum et opportunissimum. — Cf. Phillips K. R. II. p. 220. sqq. Zallwein: Principia jur eccl. tom. I. p. 338 sqq.

[1]) Zallwein l. c. p. 406. Phillips l. c. p. 248. Moy: Archiv.

Qui vocentur. *b. Quinam sint vocandi?* Pro omnibus conciliis, proin etiam pro conciliis oecumenicis regula valet, quod ex jure divino omnes et soli episcopi jure suffragii *decisivi* in iis ferendi gaudent, quia ii omnes et soli jurisdictione divinitus concessa potiuntur. Num etiam episcopi titulares seu in partibus infidelium inviolabile jus habeant interveniendi concilio generali, ita ut summus Pontifex de jure divino eos convocare teneatur, est controversia hodiedum a nemine decisa. Certum autem est: 1° eos vocari *posse*, et reapse ad antecedentia concilia, et nominatim ad concilium Trid. vocatos fuisse, neque etiam a Pio IX. convocante concilium Vaticanum discrimen inter episcopos residentes et non residentes factum esse; 2° eosdem, *si vocati fuerint*, vi ordinis episcopalis et proinde *de jure divino* gaudere suffragio decisivo.[2]) *Ex jure humano* Cardinales non-episcopi vocantur, itemque abbates consecrati habentes jurisdictionem, praelati nullius dioecesis, ordinumque religiosorum generales speciale privilegium ferendi in conciliis generalibus voti *decisivi* sunt adepti. Praeter dictos admittuntur etiam *consultores*, nempe doctores Theologiae et juris canonici, nonnunquam etiam laici doctrina prudentiaque conspicui, ut Patres congregatos in rebus discutiendis adjuvent. Hi ergo votum *consultivum* duntaxat habent. Item adsunt notarii, scrutatores suffragiorum, magistri caeremoniarum, cursores, aliique

---

tom. II. p. 555. et 675: „De jure Rom. Pont. concilia oecumen. convocandi eisque praesidendi“, ubi praesertim illud ostenditur, concilium Chalcedon. s. Leonis M. auctoritate fuisse convocatum, ipsumque per suos legatos s. synodo praesedisse. In hoc concilio Lucentius episc. legatus Leonis M. illud Dioscoro crimini vertit, „quod synodum ausus est facere sine auctoritate sedis apost., quod nunquam factum est, nec fieri licuit.“

[2]) Sententia affirmativa defenditur in opusculo: „Sul diritto suffragio de' vescovi titolari e rinunziatarii nel concilio ecomenico, per Raffaele M. Coppola praelato Protonot. apost. Napoli 1868.“ Argumentum potissimum auctoris est: Episcopi in partibus jurisdictionem non quidem particularem sed tamen universalem (cfr. supra §. 111. 2.) habent, vi cujus, cum Papa et episcopatus unum corpus efficiunt et ad docentem ecclesiam de jure pertinent. Praeter alia argumenta auctor in rem suam citat plurimos theologos et canonistas e. g. Gonzalez, Zallwein, Ferrari, Bellarmin., Devoti, Phillips, M. Capellari (Gregor. XIV.), Bolgeni etc. contra Melch. Canum, Suarez et alios. Attamen alii doctores has rationes non censent omni ratione majores, imo nonnulli in partem contrariam se inclinant (Civiltà catt., Dr. Murray in tract. de ecclesia Christ cap. 16. etc.). Sed hi omnes episcopis in partibus votum decivisum asserunt. Cfr. Das ökumen. Concil. Stimmen v. Maria Laach fasc. 3. p. 63.

ministri, qui Patribus in necessariis inserviant. Adesse possunt denique *defensores*, velut olim imperatores et eorum proceres, in concil. Tridentino autem oratores regum et principum. Procuratores episcoporum legitime absentium olim votum decisivum habuisse constat; in concilio Tridentino hisce procuratoribus facultatem ferendi suffragii mere consultivi Pius IV. impertivit. Omnes concilio active intervenientes pro tempore a Pontifice super lege residentiae dispensantur. Ut concilium dici possit generale, omnes quidem episcopi vocari debent, omnesque, qui legitimo impedimento non detineantur, venire teneantur;[3]) non tamen est necesse, ut omnes compareant. Sufficit, omnibus celebrationem more solito indicatam esse, et tot ex diversis ecclesiae provinciis convenire, ut collegium episcoporum, inspectis omnibus adjunctis, repraesentare censeantur.

2. *Celebrationem* ipsam et modum rerum in concilio gerendarum quod attinet,

a. quaedam praeparationes et solemnitates praemittuntur.[4]) 2. Celebratio.
— *b.* Consessus ipsi sunt duplicis generis: vel congregationes generales, vel sessiones publicae. In congregationibus omnes res tractandae praevie discutiuntur et accurate examinantur, ut pro sententia decisiva in sessionibus publicis ferenda jam omnia parata sint.[5]) — *c.* Praesidium habet Papa aut in persona aut per legatos, et quidem non meri honoris sed directivum in pro-

---

[3]) Cfr. Indictionem concilii Trid. Iisdem pene verbis Pius IX. convocat episcopos, „eis vi jurisjurandi, quod Nobis et huic Sanctae Sedi praestiterunt, ac s. obedientiae virtute, et sub poenis, jure aut consuetudine in celebrationibus Conciliorum adversus non accedentes ferri et proponi solitis; mandantes arcteque praecipientes, ut ipsimet, nisi forte justo detineantur impedimento, quod tamen per legitimos procuratores synodo probare debebunt, sacro huic concilio omnino adesse et interesse teneantur.“ Qui non veniunt ad concilium, causas canonicas suae absentiae exponere debent; nec in proprias sedes patres redire possunt, nisi venia a concilio obtenta et a Papa confirmata.

[4]) Ante celebrationem concilii Tridentini (Sess. I.) omnes Christi fideles ad preces sunt excitati, ipsisque episcopis peculiaris vivendi ratio, durante concilio servanda, praescripta est. Similiter Pius IX. Jubilaeum et preces pro concilio indixit.

[5]) In concilio Vaticano per suffragia patrum constitutae sunt deputationes 1. pro rebus fidei; 2. pro disciplina eccles.; 3. pro rebus regularium; 4. pro ritu orientali et missionibus apostolicis. Hae deputationes schemata examinarunt a theologis et canonistis pro concilio praeparata.

ponendis regendisque deliberationibus. Quo etiam spectat jus proponendi ea, de quibus in concilio erit agendum, ac ante reliquos omnes sententiam ferendi (Act. 15, 7.) Quodsi etiam Imperatores conciliis praefuisse legimus, id nonnisi ad tuendum ordinem, minime vero ad rerum eccles. definitionem spectasse, manifestum est.[6]) — *d.* Suffragia viritim dari solent. Rationem suffragia secundum nationes ferendi, a conciliis Constantiensi et Basileensi inductam, concilium Trid. reprobavit. In concilio Vaticano patres sententias sub verbo *placet*, aut *non placet* protulerunt. Formula subscriptionis est vel: Definiens subscripsi", vel: „Consentiens subscripsi", prout quis voto decisivo vel nonnisi consultativo fruitur.

3. Confirmatio. 3. Decreta conciliorum etiam, ubi legati Pontificii interfuerunt, a Papa *confirmari* oportet. Etenim ad integritatem conciliorum unio membrorum cum capite postulatur. Hinc ut episcoporum judicium ad catholicum dogma pertineat, necesse omnino est, ut a Romano Pontifice confirmetur. Ex quo sequitur, hanc confirmationem non esse (ut aliqui putant) nudum testimonium, omnia in concilio legitime gesta esse, sed insuper illius, qui quemadmodum ecclesiae, ita et conciliorum caput est, sigillum, quo decreta per se vacillantia obsignantur et supremae auctoritatis pondere corroborantur.

§. 128.

De conciliis nationalibus et provincialibus.

Conciliorum particularium duplex potissimum genus assignari solet.

Concilia nationalia. 1. *Concilia nationalia* juxta Bened. XIV.[1]) sunt, in quae conveniunt archiepiscopi et episcopi unius regni vel nationis, praeside ejusdem nationis Patriarcha[2]) vel Primate. Haec concilia

---

[6]) Praefuerunt (ait Zallwein l. c. p. 423) ut defensores conciliorum et advocati ecclesiae, non ut judices; adfuerunt, non ut definirent, sed ut splendore majestatis armarent; praesidebant materialiter (fas sit verbo), non formaliter, hoc est . . . ut sua auctoritate ordinem pacemque synodo adsererent.

[1]) De syn. dioec. l. 1. c. 1. n. 3.

[2]) Nonnulli quidem conciliis provinc. et nation. addunt etiam patriarchalia; sed quia Patriarchae raro evocant alios episcopos, praeterquam suae nationis, haec tertia species superflua esse videtur.

in Africa et in regno Francorum frequenter habita fuisse constat; Romani etiam Pontifices (ut recte observat Bellarminus) *primis sexcentis vel octingentis annis ad graviora negotia dijudicanda cogebant concilia nationalia episcoporum Italiae;* ast tempore recentiore raro celebrantur, neque eorum celebratio, prout provincialium, a concilio Trid. praecipitur. Imo hodie absque Sedis apostol. venia nec indici neque celebrari possunt, prout Pius IX. episcopis Galliae, concilium nationale petentibus (1849,) necnon episcopis Germaniae Herbipoli congregatis (1848) respondit. Quodsi Primas alicujus nationis jura primatialia revera obtineat (sicut in Hungaria et in Hibernia), ille post licentiam Papae acceptam concilium nationale indicere eique praesidere potest. In casu vero opposito Papa concilium convocet eique per legatum praesideat, necesse est. Novissime in Hungaria (1822) et in America septemtrionali (1852) concilia nationalia celebrari contigit. Eadem non constituere supremum in rebus ecclesiasticis tribunal nationis, in Syllabo n. 36. enuntiatur. Majoris momenti sunt

2. *concilia provincialia*, quae a metropolitis aut, iis impeditis a coëpiscopo antiquiore congregantur. [3]) Concilia provincial a.

a. In concilio Nicaeno I. bis quovis anno,[4]) in concilio Nicaeno II. singulis annis eorum coactio praecepta est; concilium vero Trid. eorum celebrationem *quovis triennio* fieri praecepit. Haec tamen lex diu oblitterata est, donec tandem nostra aetate reviviscere coepit. Quoties celebranda.

b. Vocandi sunt omnes, qui sive ex jure sive ex consuetudine idonei sunt ad provincialem ecclesiam juridice repraesentandam, scil. 1[mo] omnes provinciae episcopi, et, sede vacante, vicarius capitularis; 2[do] episcopi exemti, qui nulli subjiciuntur archiepiscopo; nam hi a conc. Trid. aliquem vicinum metropolitam semel eligere jubentur, cujus synodo provinciali cum aliis interesse debeant; 3[io] praelati, qui vere sunt nullius.[5]) Nam hi adire tenentur concilium provinciae, intra cujus terminos districtus, cujus populo praesunt, situs est. Et hi quidem, utpote qui jurisdictionem ordinariam habent, in concilio voto decisivo gaudent, quod etiam epi- Quinam vocandi.

---

[3]) Conc. Tris. sess. XXIV. c. 2. — Ueber die Provincial-Concilien und Dioeces. Synoden von Dr. Fessler. Innsbruck 1849.

[4]) c. 3. D. 18: „Habeatur semel concilium ante dies quadragesimae — — — secundum vero agatur circa tempora autumni."

[5]) Conc. Trid. l. c. — Bened. XIV. de syn. dioec. l. 13. c. 8. n. 14.

scoporum absentium procuratoribus a concilio indulgeri poterit. Cum suffragio nonnisi consultativo vocantur et venire tenentur: 1mo capitula cathedralia, quae pariter invitari debent et unum vel duos procuratores deputare possunt; 2do abbates et praepositi, qui non sunt vere *nullius*, priores conventuales, nec non superiores ordinum, si qui ex his de jure aut consuetudine citari aut venire debeant. Siquidem non idem ubique quoad istorum vocationem et obligationem usus reperitur.[6]) Laici, quibus olim quandoque interesse concessum erat (nam hodie admitti non amplius solent) jus sententiae decisivae nunquam possunt obtinere. Denique notandum est, a quovis episcopo unum vel duos theogos in consilium adhiberi, variosque in concilio ministros, v. gr. promotores, secretarios, notarios concilii etc. constitui.

Negotia pertractanda.

c. *Negotia* his conciliis competentia sunt: 1mo Leges universales ac praesertim Tridentinas in ea provincia, praesertim si oblitteratae fuerint, in effectum deducere et renovare. Porro quaedam peculiaria *praeter* istas leges, non vero *contra* eas statuere ac praesertim illas modificationes juxta regiones illius indi-

---

[6]) „Nec teneri venire ad concilium prov. exemtos et abbates, nisi ii, qui de jure et consuetudine interesse debent." s. C. C. a. 1581. — In appendice novissimi concilii prov. Viennensis (p. 199.) haec recensio reperitur: Episcopi auxiliares vel Metropolitae vel aliis concilii patribus adjuncti, capitula metropolitana et cathedralia, ecclesiarum collegiatarum praepositi, nec non abbates, praepositi, priores conventuales atque superiores provinciales regularium, qui animarum curae operam navant, aut quorum monasteriis domibusve beneficia curata incorporata existunt, ad concilium provinciale vocandi sunt et consultativum in eo suffragium exercent. Capitulum metrop. per 3, cathedralia per 2 procuratores a canonicis suffragiis absolute majoribus eligendos comparent." Concilio prov. Coloniensi (1860) aderant 8 canonici capituli metropol., 1 vel 2 canonici capitulorum cathedr., 1 de capitulo exemtae dioecesis Osnabrug. Interfuere etiam procuratores facultatis theologicae, id quod etiam de conc. Pragensi non autem etiam de Vindobon. notandum venit. — Notanda est responsio s. C. C. d. 30. Sept. 1858 in causa Strigon. emissa ad quaestionem: 1mo utrum canonici ecclesiae metrop. adinstar collegii, an vero per procuratores adesse debeant; 2do quisnam ordo sedendi sit servandus: „Capitulum metrop. esse invitandum ad synodum prov., quatenus in eadem civitate celebretur, ordinato tamen servitio chori arbitrio et prudentia archiepiscopi. Canonici autem sive collegialiter sive per procuratores intervenientes locum habeant juxta praescriptum in Caeremon. episcop. l. 1. c. 31." Acta III. 314. Ceterum quoad êppos auxiliares, coadjutores etc. vid. Schneemann, das zweite Plenar-Concil in Baltimore (1866) in Vering Arch t. 22. p. 115. seq.

gentias determinare, quas determinandas conciliis provinc. reliquit Synodus Trid.[7]) 2do Corrigere excessus et resecare abusus, maxime qui circa Sanctorum invocationem, circa indulgentias et reliquias irrepserunt.[8]) 3^tio^ Episcoporum causas criminales minores in prima instantia cognoscere (§. 108. 2. b.).

d. Rerum tractandarum ordo. Praevie indicuntur in provincia preces publicae ad opem divinam implorandam; indagandum in statum fidelium religiosum et moralem, ut, quid corrigendum emendandumque sit, perspiciatur. Caeterum forma celebrationis per Pontificale Romanum et Ceremoniale episcoporum determinatur, in eoque consistit, ut singulae materiae (e. gr. fidem, disciplinam, studia theologica etc. respicientes) singulis *commissionibus* discutiendae tradantur. Materiae ab his commissionibus confectae a patribus concilii in sic dictis *congregationibus* denuo examinantur atque leges in formulas rediguntur, quae deinceps in sessionibus, quarum tres tantum aut quatuor haberi solent, acceptantur et publicantur. Ordo celebrandi.

e. Acta concilii provincialis ante promulgationem vi Constitutionis Sixti V. („Immensa" 1587) *ad Congreg. Conc. Trid.*[9]) *transmitti* debent, a qua examen ad normam concilii Trid. instituitur et, quae fors minus recta sunt, corriguntur. Nimirum sine consensu auctoritatis supremae episcopi suffraganei, vel saltem eorum successores, decretis conciliaribus nequeunt obligari. Facta demum hac revisione iisque correctis, quae s. Congregatio censuit esse corrigenda, decreta concilii promulgari possunt, quo facto vim obligatoriam pro tota provincia, imo pro omnibus in ea participantibus obtinent.[10]) Confirmatio summi Pontif.

Episcopi Austriaci, quibus synodos celebrandi libertas restituta est (Concord, art. IV. e.), a Pio IX. jussi sunt, amicabilis notitiae causa gubernio civili significare, quando synodos habituri

---

[7]) Ejusmodi res e. gr. sunt Seminaria, servitia in choro ecclesiae cathedr., concursus parochialis. (Conc. Trid. XXIII. 18; XXIV 12. 18. de ref.

[8]) Conc. Trid. sess. XXV. decr. de invoc. SS. et de indulgent.

[9]) Pius IX. ex ea peculiarem Congregationem „super revisione synodorum" exsecuit.

[10]) Duplex approbatio distinguitur apud Bened. XIV. (syn. l. 13. c. 5. n. 9. sqq.): una, quae fit in forma communi, qua simpliciter exprimitur, acta concilii posse promulgari; altera, quae fit in forma specifica et cum clausula: motu proprio et ex certa scientia. Prior est simplex approbatio, haec vero formalis confirmatio.

sint, necnon synodalium actorum exemplar, cum illa publici juris fiunt, ad ipsum deferendum curare.[11])

§. 129.

De synodo dioecesana.

Synodus dioecesana a Bened. XIV. definitur „legitima congregatio ab episcopo coacta ex presbyteris et clericis suae dioecesis aliisque, qui accedere tenentur, in qua de his, quae curae pastorali incumbunt, agendum et deliberandum est."

Falsae doctrinae quoad synodos dioec.

Recentiori aetate quoad institutum synodorum episcopalium opiniones quaedam novae, et a genuina horum conventuum idea omnino alienae, quaquaversus diffusae et a quibusdam cupidissime arreptae sunt. Contendunt, episcopum in synodo non unicum esse judicem, sed parochis aequaliter cum illo jus sententiae *decisivae*, jus abusus reformandi, imo etiam *judicium in rebus fidei competere*, et quidem vi juris, per ordinationem accepti. Porro dicunt, synodum posse sedium majorum decreta, definitiones et sententias examinare, et, prout visum fuerit, acceptare vel respuere.[1]) Item clericis in synodo congregatis jus et fas esse, disciplinam eccles. innovare, cultum divinum moderari, usum linguae vernaculae in functionibus liturgicis inducere, institutum confessionis auricularis immutare, coelibatum sacerdotum abolere, actus regiminis episcopalis ad trutinam vocare, paucis: illa quoque innovare aut destruere, quae diuturno saeculorum usu consecrata sunt, imo et cum principiis fidei et ordine divinitus constituto proxime et indivulse cohaerent.[2]) Quis non primo obtutu clare perspicit,

[11]) In Brevi 5. Nov. 1855. Similiter in Germaniae ditionibus haec concilia libere cogi permittuntur. Sed lege Würtemb. et Badensi exigitur, ut acta concil., dum promulgantur, regimini communicentur. In his ditionibus et in regno Bavariae, quoties haec acta res civiles et politicas attingunt, etiam confirmatio gubernii requiritur.

[1]) Synodus Pistoriensis reprobata in Const. „Auctorem fidei" Propos. damn. 9. 10. 11.

[2]) Scripta: in quibus de synodis dioecesanis principia minus recta referuntur sunt: v. Wessenberg: die Bisthums-Synode. Stuttgart. 1849; — Dr. Haiz: das kirchl. Synodal-Institut in diario Friburgensi pro Theologia tom. XX.; — Dr. Filser: die Dioeces.-Synode Augsb. 1849. — Hirscher: die kirchl. Zustände der Gegenwart. 1849. — Ex opposito commendari merentur: Benedict. XIV. de synodo dioecesana; — opuscul. cit. Dr. Fessler; — Die Dioecesan-

hancce synodorum ideam non ex fontibus genuinis sed mere ex indole civilium comitiorum esse desumtam et ecclesiae inepte affictam? Sed hisce figmentis veram synodorum disciplinam juvat opponere.

1. *Vocatur* synodus ab episcopo, postquam saltem confirmatus est, et etiam a praelato vere nullius, si indultum speciale a Sede apostol. obtinuerit, itidem a vicario generali specialiter ad hoc delegato, nec non sede vacante a vicario capitulari. **Quis vocet.**

2. *Jus et obligatio veniendi* ad synodum certis personis de jure vel ex consuetudine incumbit, videlicet: Superioribus conventuum religiosorum, qui vel capitulis generalibus non subduntur, vel curam animarum exercent; canonicis ecclesiae cathedralis; decanis, et maxime parochis, et animarum curatoribus. Caeteri quoque ex clero arcessi et nonnunquam ab episcopo vel cogi possunt, nimirum „cum aut de morum disciplina instauranda, aut de re ad omnes clericos pertinente agendum est.[3])" Cum omnes vocati vix ullibi accedere queant, eos, qui comparere debent, aut ab episcopo, aut a clero in vim concessionis ab episcopo factae designari oportet. Laici jus assistendi synodo per se non habent, „at ex gravi urgentique causa potest episcopus eos admittere, dummodo suffragium non ferant." [4]) **Qu vocandi sint.**

3. *Modus participandi* respondere debet relationi, quae ex lege eccles. inter episcopum et clerum intercedit. Relatio haec in synodo non mutatur, sed eadem esse pergit; ideo solus episcopus est judex in tali consessu, isque solus potest condere decreta et promulgare.[5]) Quapropter neque suffragia colligi solent, neque contra synodum aut ejus statuta quisquam reclamare potest. **Relatio cleri ad episcopum in synodo.**

4. Quoad *res in synodo gerendas* inprimis causae fidei nonnisi circumspecte tractandae nec unquam auctoritate decisiva definiendae sunt.[6]) Idem de rebus liturgiam concernentibus procedit. **Res gerendae et competentia synodi.**

Synode v. Georg Phillips. Freiburg. 1849. J. Amberger der Klerus auf der Dioeces.-Synode. Regensb. 1849. etc.

[3]) Bened. XIV. l. c. l. 3. c. 6.

[4]) Bened. XIV. l. c. c. 9.

[5]) Bulla Pii VI. „Auctorem fidei" a. 1794. contra synodum Pistor. (1786) §. 9. „Doctrina, quae statuit, reformationem abusuum circa eccles. disciplinam in synodis dioecesanis ab episcopis et parochis aequaliter pendere ac stabiliri debere, ac sine libertate decisionis indebitam fore subjectionem suggestionibus et jussionibus episcoporum; falsa, temeraria, episcopalis auctoritatis laesiva, regiminis hierarchici subversiva, favens haeresi Aërianae a Calvino innovatae."

[6]) Bulla cit. § 10. „Item doctrina, qua parochi aliive sacerdotes

Potest vero synodus constituere, quae circa praedicationem religiosam, institutionem et rem divinam peragendam expedire videntur. Ulterius spectat ad synodum, decreta concilii provincialis publicare et in effectum deducere, aliasque leges forte nunquam promulgatas aut oblitteratas, ac inprimis decreta Tridentina, instaurare, vel etiam novas condere, in quantum id limites legislativae episcoporum potestati positi permittunt. Praecipuus vero synodorum episcopalium scopus est is, ut earum ope morum cleri et populi reformatio perficiatur et vulneribus cujusvis dioecesis opportuna remedia adhibeantur. Et hoc respectu synodus dioeces. et visitatio dioeceseos per episcopum se invicem sustentant atque una alteram sibi in subsidium exposcit. Etenim celebrationi synodi visitatio dioeceseos et inquisitio in rerum statum necessario praemittenda est; at peracta synodo denuo dioecesim lustrari oportet, ut episcopus de synodalium decretorum observatione sciscitari possit. Olim in synodis etiam scrutinia instituere frequens erat, in quibus clerici de exercitio curae animarum episcopo rationem reddere debuerunt. Sed haec scrutinia hodie non amplius in usu sunt.

Officiales eligendi.

5. *Eliguntur* in synodo certi quidam officiales, aut durante consessu deservituri, quales e. gr. sunt: promotor synodi, secretarius, notarius etc., aut deinceps munus aliquod obituri, velut judices in partibus (§. 100. 2.), testes synodales (§. 114. not. 3.) et examinatores synodales (§. 83. 1. *b*.). Hi soli etiamnum in synodo eligi solent, sic nimirum, ut ab episcopo proponantur et a synodo adprobentur.

Modus celebrandi.

6. *Modus celebrandi* a ratione, qua concilia provincialia habentur, haud multum discrepat. Videlicet praemitti debent: dioecesis visitatio, status moralis et religiosi investigatio, auxilii divini publica imploratio, deliberatio praevia cum decanis et parochis. Sessionibus ipsis, ad summum tribus, solemnitates religiosae et pia exercitia adjungi solent, plurimaque fiunt ad spiritum pietatis et zeli excitandum comparata. Durantibus sessionibus in tota dioecesi Sanctissimum publicae adorationi exponi solet.

---

in synodo congregati pronuntiantur unacum episcopo judices fidei, et simul innuitur, judicium in causis fidei ipsis competere jure proprio et quidem etiam per ordinationem accepto: falsa, temeraria, ordinis hierarchici subversiva, detrahens firmitati definitionum judiciorum dogmaticorum ecclesiae, ad minus erronea.“

Constitutiones synodales, quin Pontificis vel metropolitae confirmatione indigeant, omnes dioecesanos obstringunt.[7])

§. 130.

Appendix: De conferentiis pastoralibus.

Conferentiae praeceptae.

Pro coronide quaedam de conferentiis (collationibus) pastoralibus seu decanalibus subjungere juvat ob earum cum synodis analogiam, quamvis synodi non sint, sed tantummodo conventus parochorum et reliqui cleri, sub praesidio plerumque decani insitui soliti. Hujusmodi coetus jam pridem celebrari consuevisse, antiquitatis monumenta clare comprobant.[1]) Hinc etiam Rom. Pontifices, quum eos maxima utilitas istarum collationum haud lateret, easdem commendare et clero praescribere nunquam praetermiserunt. Concilium Romanum sub Bened. XIII. a. 1725 habitum conferentias semel quavis hebdomada haberi voluit. Quamvis vero in nostris regionibus hi coetus adeo frequenter haberi non possint, tamen, ut *saepius in anno* celebrentur, a s. C. C. cunctis Orbis catholici episcopis inculcari solet.[2]) — *Convenire*

Quinam interesse debeant.

---

[7]) Quia synodi propter complurium dioecesium amplitudinem non ita frequenter cogi possunt, per s. Sedem diversimode provideri solet, ut earum defectus alio modo suppleatur. Sic Pius IX. indulto 4. Maj. 1851 (Synod. Leod. p. 44. et 358.) episcopo Leodiensi concessit: 1. ut in locum synodi, ad mentem concilii Trident. annuatim habendae, decanorum congregatio substitui possit. Decani tamen bina quotannis „concilia parochorum congregare debent, ita, ut in primo concilio parochorum sententias de rebus eccles. vel ad fidelium utilitatem conducentibus exposcant, in altero vero eosdem parochos de actis et sancitis in synodo (sc. interim ab episcopo et a decanis habita) certiores reddant; 2. tradendi exercitia spiritualia in forma synodi, seu conjungendi exercitia cum actione synodali (l. c. p. 352.). In Brevi d. 5. Nov. 1855 Pius IX. ad similes favores concedendos sese paratum declaravit, quoties episcopi Austriaci eos singillatim postulaverint.

[1]) Exstat inter constitutiones Riculphi Suession. sequens statutum: „Sanximus, ut in unoquoque mense statuta die, i. e. Calendis uniuscujusque mensis, per singulas decanias presbyteri simul conveniant, et convenientes — — — de suo ministerio et religiosa conversatione, atque de his, quae in parochiis accidunt, sermonem habeant.“ c. 20.

[2]) Ita declaravit s. C. C in litteris ad Cels. episcopum Brixin. 20. Jan. 1859. scriptis. Dioeces.-Blatt 1859 p. 61.

autem in iis debent omnes, qui vel saeculares vel regulares curam animarum exercent, etiam canonici, qui Poenitentiae Sacramentum fidelibus administrant.[3]) — Argumentum seu *objectum*, circa quod istae collationes versantur, constituunt materiae ex theologia practica ac praesertim ex Morali et Liturgia desumtae. Plerumque certi casus solvendi proponuntur. — *Finis* autem, ob quem instituuntur, praecipuus est, ut sacerdotes se invicem in excolendis necessariis scientiis adjuvent, statuta dioecesana intimius cognoscant et accuratius adimpleant, in praxi ministerii s. uniformes fiant et sic pretiosa illa animorum unione conjungantur, quam tantopere a Christo Domino commendatam in Evangelio legimus.[4]) Dici vix potest, quantopere hi consessus conferant, ut sacerdotes in confessionali, in cura animarum ac in ceteris omnibus una eademque ratione quae muneris sui sunt, peragant. Ut tamen iste finis obtineatur, conferentias scite a praesidente dirigi et omnia ordine legitimo pertractari oportet. Quoad casuum singulorum solutionem monet Bened. XIV., haud novas et insolitas opiniones esse proferendas, sed illas, quae praestantium virorum auctoritatibus innitantur; quaestionem prius declarandam, responsum dein subjiciendum illudque suis rationibus firmandum esse. Citata ex Auctoribus certa et accurrata esse oportere; „etenim non semel canones afferri deprehendimus, qui in tota Juris amplitudine haud continentur.“ [5]) In conferentia ipsa, qualibet dissertatione praelecta, disquisitio modeste ac pacifice facienda, et per viam suffragiorum decisio totius congregationis de ea materia ferenda et in actis redigenda est.[6])

Objectum. Finis. Qua ratione sint instituendae.

---

[3]) 3. Sept. 1650. s. C. censuit, „episcopum cogere posse ad interessendum congregationi casuum conscientiae parochos tam saeculares, quam regulares, curam animarum exercentes.“ — 15. Mart. 1692. s. C. C. respondit: „Posse (episcopum) compellere omnes sacerdotes saeculares confessarios, etiamsi sint canonici, caeteros vero non posse compellere, sed hortari.“ Apud. Bened. XIV. Instit. 103.

[4]) Instructio pastor. Eystett. p. 478.

[5]) Bened. XIV. Instit. 103. 690. Quinto.

[6]) Cf. Instit. Bened. XIV. cit. et 102. — Breve Pii IX. 17. Mart. 1856. Ne vero. Synod. Leodiens. p. 14 et 460.

SECTIO V.

De statu religioso.

§. 131.

De status religiosi essentia et variis formis.

Status religiosus,[1]) qui in ecclesia semper in magna existimatione fuit, tum ex *laicis* tum ex *clericis* coalescit, et, qui ei sunt addicti, religiosi seu *regulares* dicuntur, quibus opponuntur *saeculares* sive laici sint sive clerici.

Quia nimis longum esset, institutum monasticum ab origine repetere, omnesque ordines usque ad nostra tempora invectos exactius delineare; hunc geminum laborem, pergratum caeteroquin, aliis relinquendum esse duco, cum sufficere videatur, tam notas essentiales omnibus communes, quibus status religiosus constituitur, quam principales ejusdem formas indicasse. Igitur

1. status religiosus est *status hominum ad perfectionem christianam tendentium per tria consilia evangelica* (paupertatis, castitatis et obedientiae), *voto firmata, et in manibus legitimi superioris emissa, cum regula ab ecclesia adprobata vel saltem tolerata.* Ad elucidationem sequentia inserviant: Notae essentiales status religiosi:

a) Fundamentum status religiosi est *perfectio christiana*, seu studium observandi non modo praecepta, sed et *consilia Evangelii.* Haec consiliorum observantia, a Christo Domino summopere Perfectio christiana seu consilia Evangelii:

[1]) Auctores, qui hanc materiam pertractant: Suarez de Religione tom. 3. fol., Pignatelli Consultationes canonicae Colon. Allobrogum 1718; Pittonii Discept. eccles. Rom. tom. 4. Tamburinus de jure abbatissarum et monialium; Cardinal.; de Luca annotat. ad Concil. Trid.; Vincent. Petra Commentaria ad Constit. apost. Rom. 1708; Bouix de jure regularium Parisiis. 1857; Schels die relig. Frauen-Genossenschaften. Schuppe, das Wesen der neuern relig. Frauen-Genossenschaften. Mainz. 1868. Cfr. etiam Möhler gesammelte Schriften t. 2. über das Mönchthum, ac praesertim: Les Moines d'Occident etc. par le Comte de Montalembert. Paris 1860 et germanice: Die Mönche des Abendlandes etc. v. P. Carl Brandes. Regensburg Manz 1861.

commendata, est quaedam in ecclesia Christi *religio* sublimior,[2]) quae in instituto regularium formam stabilem et distincte expressam adipiscitur. Et jure merito perfectio christiana praecise in praedictis tribus consiliis consistere creditur, nam trium consiliorum evangelicorum professio tum hominem a mundo et illecebris mundanis (quae sunt *concupiscentia carnis*, *concupiscentia oculorum* et *superbia vitae*. I. Joann. 2, 16) separat, tum etiam fortius Deo alligat. Unde status religiosus saltem completus non potest dari absque tribus consiliis evangelicis.

votis firmata.

b) Sed ut notio *status* exurgat, haec consiliorum observatio etiam *emissis votis* firmari debet. Nam status *(a stare)* est quidam vivendi modus cum permanentia, ex causa non facile mutabili, sed perenni. Jam vero nulla alia causa cogitari potest hanc permanentiam seu firmitatem inducens, nisi homo ipse vi voti se adstringat ad perpetuam consiliorum observantiam. Ergo emissio votorum, et quidem ad vitae tempus, est de essentia status religiosi.

Votorum acceptatio a Dei ministro.

c) Ea porro totalis traditio sui ipsius Deo facta, quae in votorum emissione locum habet, *nomine ecclesiae ab homine aliquo, Dei ministro, acceptari debet.* Nam religiosa professio 1° est quoddam genus holocausti, seu donatio personae propriae Deo facta, et qua talis, ut rata fiat, acceptari debet et quidem ab homine Dei loco, cum immediate a Deo non acceptetur. 2° Professio est quasi-contractus inter ordinem et professum, mutuas obligationes inducens; unde pariter necessitas acceptationis expressae resultat. Consequens est, illa vota, quae a nemine acceptantur, non inducere essentiam status religiosi.[3])

---

[2]) Cfr. supra §. 36. not. 3. Bene observat Suaresius (tom. 3. de Relig.) „Christum fecisse quandam religionem in particulari, ad eam quosdam homines congregando, eisque proprium et particularem modum vitae religiosae tribuendo.“ — In enodanda quaestione de origine status religiosi, utrum nempe juris divini an vero ecclesiasticae institutionis sit, formae accidentales, quibuscum status religiosus exsistit, ab ipso statu religioso probe discerni debent. Igitur dicendum cum Suaresio (l. c. tract. 7. I. 3. 2.), statum religiosum quoad substantiam ab ipso Christo esse traditum et institutum, quippe qui homines ad tria consilia evangelica exhortatus sit; proin hunc statum esse de jure divino, non praecipiente sed consulente. Et haec sententia, ait idem Suaresius, est omnium catholicorum recte sentientium. Sed quia Christus peculiarem vivendi modum seu regulam religiosis non praescripsit, singuli ordines, prout in concreto exsistunt, humanae dumtaxat sunt institutionis.

[3]) Ejus rei specimen est illa congregatio sacerdotum, quam

d) Vitae ratio seu forma institutorum religiosorum *ab ecclesia adprobata* vel *saltem tolerata* sit, oportet. Etenim ecclesiae, quia rectrix est fidelium in ordine ad vitam aeternam, competit, instituta religiosa tum prohibere tum adprobare. Ex quo sequitur, statum prohibitum simul esse irritum, eoquod ut ajunt doctores, status prohibitus est status rebellionis, non religionis. Item sequitur, posse ecclesiam quibusdam conditionibus essentialibus suam adprobationem adnectere. Ejusmodi conditiones sunt *status coenobiticus* quantum ad omnes religiosos, et *clausura* quantum ad moniales. Etenim 1° ex jure moderno vita solitaria seu eremitica non participat de statu religioso, quia ecclesia non approbat nisi statum coenobiticum seu in communi viventium, sub praelato et sub regula aliqua adprobata ad christianam perfectionem tendentium. 2° Legibus ecclesiasticis[4]) pro monialibus observatio clausurae rigidissime praescripta est, imo suppressio omnium mulierum conventuum decreta, in quibus lex clausurae non servaretur. Proin noluit ecclesia conventus foeminarum pro conventibus religiosis agnoscere, nisi clausurae se vellent subjicere. Hodie tolerantur quidem moniales sine stricta clausura; sed tamen regula valet, votorum solemnitatem quoad moniales generatim nonnisi cum clausura subsistere posse.[5]) — Ex quibus Approbatio ecclesiae.

instituit s. Vincentius de Paula pro missionibus (Lazzaristarum) in quorum votorum emissione nemo interest, qui ea acceptet et propterea Alexander VIII. in adprobanda ea congregatione edixit: „Haec congregatio non censeatur in numero ordinum religiosorum, sed sit de corpore cleri saecularis."

[4]) c. un. Periculoso in Vlto. (III. 16.) Bonif. VIII.; Pii V. Const. „Circa Pastoralis"; Conc. Trid. sess. XXV. de regul. c. 5.; Bened. XIV. Inst. 29.

[5]) S. Pius V. in Const. cit. interdicit ac irritas praeterea declarat admissiones et professiones a monialibus emittendas, quae sub clausurae lege vivere absolute recusant. Attamen vota illarum monialium non desinunt esse solemnia, quae, in monasteriis clausurae subjectis viventes, sive ex praescripta consuetudine, sive per abusum, clausuram non rigorose observant, dummodo dispositae sint sese subjicere s. Sedi vel episcopo clausuram forsitan in pristinum rigorem revocaturo. Ejusmodi siquidem moniales ad illas non pertinent, „quae absque clausura omnino vivere nolunt", de quibus solis loquitur s. Pius V. Adverte tamen, eam hodiedum esse mentem sedis Apost., qua vota dumtaxat simplicia emittere injungit monialibus in iis regionibus, in quibus ratione legum civilium et aliarum circumstantiarum lex clausurae rite servari non possit, quamvis moniales pertineant ad ordines, qui approbati sint ad vota solemnia nuncupanda.

apparet, illos vivendi modos, in quibus fideles vel non omnia tria vota emittunt, vel non emittunt in manibus superiorum ea acceptantium, non pertinere ad statum religiosum completum seu stricte sumtum. Possunt tamen illa instituta, quae observant quaedam statui religioso essentialia, revocari ad statum religiosum incompletum seu late sumtum, uti mox dicetur.

2. Varia genera status religiosi: Quoad vota

2. Sed jam diversa genera in certas classes redigere debemus.

a) Primam diversitatem inducit votorum discrepantia, qua vota religiosa sunt vel *solemnia* vel *simplicia*. Discrepantia haec non est sita in majori aut minori apparatu rituum, qui in vovendo adhiberi solent, nec in natura seu qualitate votis intrinseca. Nam ex natura sua omnia vota non sunt nisi simplicia, atque ecclesiae tantummodo lege efficitur, ut quaedam vota solemnia sint. *Voti solemnitas*, ait Bonifac. VIII., *ex solo ecclesiae constitutione est inventas.* [6]) Est ergo utrorumque discrimen non specificum, sed accidentale, eoquod utrique effectus dispares producunt. Vota nimirum solemnia magis resecant religiosum a mundi illecebris, et plenius removent impedimenta perfectioni obstantia. Quod sic per partes probatur. Nam quoad *votum castitatis* matrimonium solemniter voventium omnino irritum, simpliciter voventium illicitum duntaxat habetur. *Votum paupertatis* solemniter emissum, aufert tum dominium rerum temporalium, tum capacitatem dominii, tum denique usum earum independentem; at votum simplex paupertatis adimit solum jus fruendi et retinendi (absque licentia superiorum,) non vero proprietatem rerum vel saltem dominii capacitatem, ita ut sic vovens per se haereditatum capiendarum habilis exsistat, et cum licentia superioris de bonis suis disponere vel etiam testamentum condere possit. *Obedientia* demum solemni voto adpromissa vim habet quasvis religiosi promissiones, sive Deo sive hominibus factas, (non quidem irritas, sed tamen) irritabiles faciendi, dum promissiones simpliciter voventis per se non sunt irritabiles. Ergo votorum solemnitas consistit in vi, ab ecclesia ipsis addita, irritos vel irritabiles faciendi quosdam actus hominis religiosi, votorum perfectioni contrarios. Quapropter vota solemnia institutis religiosis majorem dignitatem conciliant, quam simplicia, et exinde notabilis exoritur differentia institutorum re-

---

Ita Pius IX. ordinavit pro statibus Americae foederatis quoad moniales Visitationis d. d. 2. Sept. 1864. Acta I. 739. ib. IV. 602.

6) Quod votum in VIto. (III. 15.); cfr. c. 6. X. (IV. 6).

ligiosorum. Equidem status religiosus substantialis potest etiam subsistere cum votis simplicibus (modo supra dictae (1. b. c. d.) tres conditiones adsint); at pluris aestimantur instituta cum votis solemnibus, eaque sola dicuntur *religiones, ordines religiosi, ordines formales*. Illa vero, quae habent vota simplicia, *congregationes religiosae* nuncupantur. Et hae sunt vel proprie tales, vel improprie tales, (conservatoria, instituta religiosa simpliciter) prout omnia essentialia ad statum religiosum habent, vel non habent.

b) Quoad finem sibi praestitutum coetus religiosi sunt vel *activi* vel *contemplativi*, vel *mixti*. Haud infrequens est, ut vitam etiam activam profitentes tribus votis consuetis quartum adjiciant, e. gr. specialis obedientiae summo Pontifici circa missiones praestandae, vel se in pignus dedendi pro redemtione captivorum. Quoad finem.

c) Aliud discrimen parit diversitas regularum, quas religiosi diversi profitentur. Sunt vero regulae principales, quae dicuntur quatuor magnae regulae, scil. sanctorum Basilii, Benedicti, Augustini et Francisci. Sub unaquaque ex istis regulis militant quamplures religiosae familiae; eandem enim regulam profitentes, variis inter se constitutionibus differunt. Nimirum regulae s. Benedicti accensentur fere omnes monachales ordines v. gr. Benedictini, Cistercienses et plures ordines militares; non tamen Carthusiani, qui proprias constitutiones habent pro regula. Sub s. Basilii regula militant fere omnes Orientis monachi. Augustini regulam habent omnes canonici regulares, Eremitae, Augustiniani, Dominicani et plures alii. Sancti Francisci regulam sequuntur minores de observantia, Conventuales et Capucini aliaeque religiosae familiae, quae sub distinctis superioribus generalibus proprias habent constitutiones.[7] Quoad regulas.

d) Quoad sexum distinguuntur regulares virorum familiae et regulares mulierum familiae seu moniales. In virorum monasteriis praeter clericos etiam fratres laici seu conversi repe riuntur. Quoad sexum.

c) Denique non praetereundae distinctiones, quibus religiones Aliae distinctiones.

---

[7]) Differunt regulae a constitutionibus. Regula enim, stricte sumta, denotat priscas leges a s. fundatore conditas, constitutiones sunt statuta ab ipsis ordinibus serius regulae primitivae adjecta. Nonnunquam explicationes et definitiones regulae accuratiores nomine constitutionum veniunt, etiamsi simul cum regula prodierint.

1me clericales et monachales, 2de militares et non militares; 3^io mendicantes et non mendicantes distinguuntur.[8])

§. 182.

De norma erigendi novas familias relig. novosque eorum conventus.

Praemissis necessariis notionibus agendum jam est 1. de canonica religiosorum institutorum erectione, 2. de eorundem propagatione per conventus noviter erectos.

Erectio ipsorum ordinum. 1. *Erectio ordinum religiosorum* post concilium Lateran. IV.[1]) et Lugdun. II.[2]) regulariter nonnisi cum approbatione summi Pontificis fieri potest. *Spectato solummodo horum decretorum tenore,* proprie nec ordines formales nec simplices congregationes sine Pontificis venia institui, imo neque inchoari possent, atque professio emissa in instituto a Papa non adprobato nedum illicita sed etiam invalida foret. *Spectato*, inquam, *horum decretorum tenore;* nam iisdem decretis fluxu temporis per contrarias consuetudines haud parum derogatum est. Cum nimirum, non obstante Bulla Pii V. supra (§. praeced. not. 4.) memorata, instituta quaedam monialium ac praesertim Tertiariarum (i. e. tertii ordinis s. Francisci) continuarentur, quin clausurae legem observarent; Sedes apost. illa, cum utilia viderentur, primum toleravit seu dissimulavit,[3]) et quum subin etiam nova erigerentur, sese haud opposuit. At haec tolerantia mere negativa, cursu temporis, ut ita dicam, positiva evasit, eoquod nempe Pontificibus frequens erat, instituta talia etiam laudare sicque in quodam sensu latiori etiam approbare. Unde duplex adprobatio distingui coepit: una in sensu proprio, qua institutum aliquod in ordinem formalem erigitur seu ejus vota pro solemnibus declarantur. Et haec qui-

---

[8]) Videatur succincta historia et recensio religiosorum ordinum apud Permaneder p. 253. Ordines et congregationes in Austria receptas recenset Ginzel K. R. II. p. 233—241.

[1]) c. 9. X. (III. 36).

[2]) c. un. Religionum in VIto. (III. 17): „. . . . repetita constitutione districtius inhibentes, ne aliquis de caetero novum ordinem aut religionem adinveniat, vel habitum novae religionis assumat, cunctas affatim religiones et ordines mendicantes post dictum concilium (Lateran. IV.) adinventos, qui nullam confirmationem Sedis apostol. meruerunt, perpetuae prohibitioni subjicimus, et quatenus praecesserant, revocamus.“

[3]) Bened. XIV. Instit. 105.

dem adprobatio unice ad s. Sedem spectat, eaque ut patet, nunquam meris congregationibus impertitur. Altera in sensu latiori et improprio aliud non significat, nisi institutum aliquod esse laudabile, et fideles cum plena securitate in illud ingredi posse. Et haec adprobatio, quae congregationibus necessaria est, etiam ab episcopo potest impertiri; si vero et ipsae adprobatione Pontificia[4] hodie muniri soleant, propterea solemnitatem votorum, quae est quasi coronis status religiosi, haudquaquam consequuntur.

2. In erectione *novorum regularium conventuum* inprimis quaeritur, **Erectio conventuum.**

a. quorum consensus pro erectione expetendus sit? Praeter licentiam Ordinarii, quae juxta concilium Trid.[5] pro novorum monasteriorum erectione expresse requiritur, *quoad ordines mendicantes* etiam sedis apost. licentia est necessaria;[6] *quoad non mendicantes extra Italiam*[7] lex clara non adest, quae licentiam Sedis apost. pro hoc exposcat. Quodsi omnes fere regulares hanc licentiam soleant petere, id tamen necessitatem ejus non ostendit, sed hoc agendo monateriis erigendis firmitatem conciliare student. Excipe vero 1mo religiosos vi dispersos, qui sedes primitivas, quibus pulsi fuerant, nullius rogato consensu denuo occupare atque etiam aedificia diruta de novo instaurare possunt. 2do Probati auctores neque pro meris hospitiis erigendis, neque pro novis domibus religiosarum congregationum cum votis simplicibus, neque pro mera translatione conventus alicujus in **Quinam consentire aut interrogari debeant.**

---

[4] Haec gradatim et nonnisi post experimenta impertiri solet Primo enim ad commendationem Ordinarii institutum laudatur; post congruum tempus adprobatur. Constitutiones autem primo per modum experimenti, e. gr. ad triennium vel quinquennium, deinde vero post intervallum per decretum definitivum adprobantur. Cfr. „Methodus pro approb. novis institutis votorum simplicium exposita a Card. Bizarri" in Vering Archiv t. 15. p. 412. Vid. elenchum ejusm. institutorum ib. p. 411.

[5] Sess. XXV. de regul. c. 3.

[6] Cfr. c. un. in VIto. (V. 6.); Constit. Urbani VIII. „Rom. Pontifex" 28. Aug. 1624.

[7] Pro Italia Pontificis licentiam praescripsit Innoc. X. in Const. „Instaurandae." Acta I. 727. Ad „mendicantes" pertinent, quibus interdictum est possessiones in communi habere, quamvis illicite illas habeant, vel licite ex Pontificis dispensatione. Pertinent sc.: 4 antiquiores ordines s. Dominici, Minorum, Eremitarum s. Aug., et Carmelitarum; praeterea Ordines servorum Mariae, Minimorum s. Franc. a Paula, s. Hieronymi et Societas Jesu. Acta l. c.

alium situm ejusdem loci consensum Pontificis necessarium ducunt.[8]) Quoad erectionem monasteriorum monialium lex aliqua certa et directa licentiam Sedis apost. non praescribit, sed tamen *indirecte* istius veniae necessitas ex lege clausurae aliisque connexis sequitur. Idcirco (inquit Fagnani) practica est, ut erectiones (monasteriorum monialium) fiant a Sede apost. tum propter gratias, indulgentias, privilegia et exemtiones, quae ab illa impetrantur, tum propter facultatem educendi abbatissam ex alio monasterio pro novi monasterii institutione. — Ulterius requiritur, ut neque vicina monasteria, neque parochus loci juste et rationabiliter erectioni novi conventus sese opponant. Nimirum episcopus licentiam daturus interrogare debet *Priores aliorum monasteriorum* in locis per 4000 passuum distantiam circumvicinis, utrum absque detrimento monasteriorum jam existentium religiosi novi conventus sustentari et ali possint, nisi desuper aliunde constet, quo casu alii religiosi nec vocari nec audiri debent. *Parochum* quod attinet, necessarium quidem non est, ut is consentiat, imo nec ut ab episcopo vocetur et audiatur. At vero si juribus parochialibus stricte talibus per novam fundationem praejudicium illatum iri existimet, integrum ipsi est, a decreto episcopi erectionem concedentis ad Congregationem episc. et regul. recurrere atque tali erectioni sese opponere. Sed in hac lite non erit victor, nisi praejudicia pertimescenda sint jurium parochialium proprie laesiva. Sic e. g. jus parochiale strictum non laeditur, quando tantummodo praevidetur minor concursus populi in ecclesia parochiali, imminutio oblationum gratuitarum et similia. — Interrogandi sunt etiam *incolae loci*, quando agitur de erectione monasterii mendicantium.[9]) — Denique non praetereundum, etiam *reipublicae civilis* (§. 36. l. d.) in erectione rationem esse habendam. In Imperio austriaco vi artic. XXVIII. Concord. possunt episcopi in suis dioecesibus ordines seu congregationes religiosas utriusque sexus juxta s. canones constituere, non tamen, quin ea de re cum gubernio caesareo communicent. Lege peculiari[10]) modus hujus communicationis determinatur. Nimirum episcopus tale suum propositum regimini provinciae denuntiare debet, indicando tum

[8]) De his cf. Bouix: De jure regular. P. I. p. 244—260; Bened. XIV. de syn. dioec. l. 1. n. 9.

[9]) Bouix l. c. p. 264.—303.

[10]) 13. Jun. 1858. Reichsges.-Blatt XXV. nro. 95. — Brixn. Dioec. Blatt 1858 p. 53. Sed admissio per se non includit jus corporationis. Circulare minist. pro cultu 12. Jul. 1872.

media sustentationis novo conventui necessaria, tum etiam, si forsitan ordo vel congregatio, ad quam pertinet domus constituenda, legali Imperii adprobatione nondum gaudeat, adprobationem ordinis ecclesiasticam, scopum et constitutionem. Quodsi talis ordo vel congregatio in Imperio jam existat legali modo, regimen politicum *provinciae* episcopo erectionem domus religiosae concedere potest, de hac tamen re Ministerium pro cultu certiorare debet. Quoties vero *aut* nova societas in imperii ditionem introducenda est, *aut* difficultates apparent, res semper ad praedictum Ministerium deferri oportet, imo in priori casu vel suprema Imperatoris resolutio ab eodem impetranda venit.[11])

b. Quaeritur vero etiam, *quaenam ex parte conventus noviter constituendi requirantur?* Praeprimis necesse est, tum ut congruae sustentationi provisum sit, tum ut saltem 12 religiosi habitent in novo conventu.[12]) Minor numerus quidem non prohibetur; ast tunc privilegio exemtionis frui non possunt, et Ordinarii loci visitationi, correctioni et omnimodae jurisdictioni subjiciuntur.[13]) Quoad moniales numerus duodenarius ex lege scripta quidem haud necessarius esse videtur, sed juxta praxim curiae Romanae erectio pariter fieri non debet pro pauciori numero, quam 12 monialium choristarum. Attamen cautum est etiam in conc. Trid. (l. c.), ne nimius sit religiosorum aut monialium numerus, sed is tantummodo, „qui vel ex reditibus monasterii, vel ex consuetis eelemosynis commode possit sustentari.“ Imo in quolibet monialium monasterio certus religiosarum numerus praefigi debet, ita ut in posterum

Quae ex parte conventus requirantur.

[11]) In regno Borussiae domus religiosae antiquiores (i. e. ante saecularisationem erectae) jura corporum obtinent. Etiam post saecularisationem novi conventus erigi, novique ordines introduci potuerunt, sed ut simplices associationes, sine juribus corporationum. Verum anno 1872 dira persecutione exorta non solum Jesuitae sed etiam „ordines ipsis affines nec non congregationes ordinibus similes“ ex imperio Germanico proscripti sunt. Et haec proscriptio contra jus fasque decreta cum latissima et arbitraria extensione, modoque prorsus inhumano in exitum deducta est. In ceteris Germaniae ditionibus currente hoc saeculo associatio religiosa plus minusve restrictionibus fuit obnoxia, estque maxime hoc tempore. — Excessiva guberniorum in religiosos ordines dominandi libido proscribitur in Syllabo n. 52. 53.

[12]) Conc. Trid. XXV. de regul. c. 3. Constit. Gregor. XV. 17. Aug. 1622. „Cum alias.“

[13]) Verum s. C. C. solemne habet non urgere, ut episcopi jus visitandi minores conventus exercere studeant, dummodo peculiares circumstantiae aliter non suadeant. Acta II. 155.

non possit augeri, nisi a. s. Congregatione epp. et regular. Quod tamen meras congregationes non attingit.

§. 133.

Modus ingrediendi statum religiosum. I. Novitiorum receptio.

Ingressio in statum religiosum tria momenta sibi gradatim succedentia comprehendit: novitiorum admissionem, novitiatum et professionem religiosam. — Quoad primum, nempe quoad receptionem ad religionem admitti postulantium, tres quaestiones expendi opus est:

Quinam sint admittendi.

1. *Quaenam personae admitti possint ad religionem?* Admitti omnes possunt, qui jure communi aut particulari ordinis seu communitatis non prohibentur. Prohibentur vero jure communi (nam non agimus de legibus particularibus ordinum relig.): *a.* Episcopi, etiam tantummodo confirmati, nisi cum summi Pontificis consensu.[1]) *b.* Conjugati post matrimonium ratum tantum possunt religionem ingredi, etiam dissentiente altero conjuge, prout in jure matrimoniali fusius exponetur. At consummato matrimonio ad hoc alterius conjugis consensus requiritur; conjux vero consentiens, si juvenis sit vel suspectus de incontinentia, debet pariter religionem assumere; si senex et extra dictam suspicionem, cum simplici continentiae voto potest in saeculo remanere.[2]) Item pars innocens, invita etiam altera, religionem ingredi potest, ubi altera vel adulterium patravit, vel in haeresim lapsa in suo errore pertinaciter perseverat.[3]) Sed in singulis hisce tribus casibus matrimonii vinculum perdurat. — *c.* „Ingenti aere alieno supra vires facultatum suarum" gravati.[4]) — *d.* Criminosi, si actis publicis de crimine admisso constet. Crimina occulta non obstant, sicut neque illi repelluntur, qui de crimine aliquo inquisiti in judicio absoluti sunt.[5]) — *e.* Obnoxii reddendae rationi pro administratione, quando nimirum propter reddendas rationes lis aut molestia vel hic et nunc pendet, vel, ne inferatur, timendum est. — *f.* Liberi, quorum parentes, fratres et sorores

---

[1]) c. 18. X. (III. 31.); c. 2. X. (I. 7.); c. 10. X. (I. 9.)

[2]) c. 2. 3. 7. 8. de conversione conjugatorum. (X. (III. 32.)

[3]) cf. tit. cit. 15. 16. 21. et c. 4. 6. X. (IV. 19.)

[4]) Sixtus V. in Constit. „Cum de omnibus." 26. Nov. 1585.

[5]) Constit. cit. et Clem. VIII. Constit. „In suprema." 2. Junii 1602.

extrema vel etiam gravi necessitate premuntur.[6]) Admitti tamen possunt illegitimi,[7]) porro liberi, qui post annos discretionis parentum licentiam non obtinuerunt,[8]) denique clerici, etiam curam animarum habentes, licet episcopi licentia non obtenta.[9])

2. *Quinam possint admittere seu recipere novitios?* Jus recipiendi novitios spectat ad ordinem, quem quis ingredi vult, ita tamen, ut non a solo praelato sed a conventu seu capitulariter exerceri oporteat. Quoad moniales in quibusdam regionibus praeterea episcopi licentia impetrari solet, idque ex consuetudine magis, quam ex jure scripto. Sed in duobus decretis s. Congreg. super statu Regular.[10]) praeterea statuitur, ut in quavis provincia eligantur octo vel ad minimum quatuor examinatores sub praesidio Provincialis. In iis vero familiis religiosis, quae non tantum monasterio constant, quatuor saltem hunc in finem eligi jubentur. Qui possint admittere.

3. In praelaudatis decretis etiam *modus, quo admissio fieri debet*, statuitur. Nempe examinatorum est, praevie in postulantis dotes inquirere. Hunc in finem pro eo literae testimoniales impetrari debent tum Ordinarii originis, tum etiam Ordinarii loci, in quo postulans post expletum 15^{tum} annum suae aetatis ultra annum commoratus est. In hisce testimonialibus (quae in pluribus locis etiam pro institutis religiosis mulierum praescribuntur) referre debet episcopus de postulantis *natalibus*, *aetate*, *fama*, *moribus*, *vita*, *conditione*, *scientia*, *an sit inquisitus*, *aliqua censura*, *irregularitate aut alio canonico impedimento irretitus*, *aere alieno gravatus*, *reddendae alicujus administrationis rationi obnoxius.*[1]) Modus admissionis.

[6]) Schmalzgr. in tit. de regul. n. 40. 42. 43.; c. 1. D. 30.

[7]) Greg. XIV. Constit. „Circumspecta.“ 15. Mart. 1590.

[8]) Schmalzgr. l. c. n. 41. — Notum est illud s. Hieronymi (ad Heliodor.): „Per calcatum oportet pergere patrem, per calcatam pergere matrem, et ad vexillum crucis evolare.“

[9]) Bened. XIV. in Brevi „Ex quo.“ Bullar. tom. II. n. 25. — Tales vero suum propositum suo Ordinario indicare oportere, per se intelligitur. Cfr. Const. Sixti V. „Cum de omnibus“ (1587) de qualitatibus recipiendorum. Archiv t. 16. p. 363. Itemque „Institutiones super receptione et educatione novitiorum Clem. VIII. jussu editas.“ ib. p. 381.

[10]) Decretum „Romani Pontifices“ et „Regulari disciplinae“ utrumque d. 25. Jan. 1848. Declarationes super priori decreto Archiv. t. 8. p. 436, super altero ib. t. 16. p. 368. Decr. „Reg. disciplinae“ duabus partibus constat agitque de probatione admittendorum 1° ad habitum religiosum, 2° ad professionem.

[1]) S. Congreg. super statu Reg. 25. Jan. 1848. §. 2. Moy Archiv.

Captis jam necessariis informationibus, postulantem duplici scrutinio subjici opus est, quorum unum instituitur a provinciali cum delectis ab ipso examinatoribus, alterum vero a superiore generali (vel etiam a procuratore generali) itidem cum examinatoribus ipsi adjunctis. Superior regularis, qui non servata hujus decreti („Regul. disciplinae") forma novitium ad habitum vel professionem receperit, ipso facto poenam incurrit privationis omnium officiorum vocisque activae et perpetuae inhabilitatis ad alia imposterum obtinenda. Professio tamen facta, omissis testimonialibus litteris et absque praedicta forma, ex iteratis s. C. declarationibus non invalida, sed tantum illicita est. Novitiarum monialium, vota solemnia habentium, ex praecepto concilii Trid. bina institui oportet examina, scil. tum ante earum ad habitum admissionem, tum ante professionem.[12]) Quam explorationem episcopus etiam ad meras congregationes extendere potest, eoquod istae ipsius subdantur jurisdictioni.[13])

§. 134.

II. De novitiatu. III. De professione.

Novitiatus. 1. Receptus post susceptum habitum, antequam ad professionem admittatur, ex praescripto concilii Trid.[1]) per integrum annum in probatione stare debet, quod tempus probationis *novitiatus* dicitur. Novitiatus (ut ait Innocent. III.) eo fine fuit inductus, ut novitius asperitates monasterii, et istud mores novitii experiri valeret.

III. 480. — Cfr. Declarationes ejusd. Congr. de hoc decreto apud Moy Archiv. tom. IX. p. 436. — Per se patet, episcopum utplurimum a parocho postulantis suas informationes capere oportere.

[12]) Sess. XXV. de regul. c. 17. — Episcopus vel alius ab eo deputatus in utroque casu virginis voluntatem explorare debet: „an coacta, an seducta sit, an sciat, quid agat, an idonea monasterio, an hoc monasterium idoneum ipsi?"

[13]) Quatenus pro exteris in conventus relig. recipiendis jus civitatis Austriacum requiratur, continetur in decr. Minist. d. 11. Oct. 1859. Archiv. t. 7. p. 282. Cfr. t. 17. p. 75. — Ex lege civili regni Bavariae admissio ad habitum relig. fieri nequit ante ann. 21., professio vero non ante ann. 33. Usque ad hunc ann. singulis trienniis vota simpl. emittuntur.

[1]) Sess. XXV. de regul. c. 15. Praescriptum probationis tempus aetate Innoc. III. non pertinuit ad formam essentialem actus religiosae professionis. Quare probationis tempore non accurate servato,

a. Novitiatus, ut *validus* sit, per integrum annum, computandum de momento ad momentum, protrahi debet, nec tamen (regulariter) ultra annum extendi. Atque hoc spatium continuum sit, oportet, sic, ut de novo debeat inchoari ab eo, qui, licet cum animo redeundi, egressus est, sed postea poenitentia ductus revertitur. Excipe tamen, si statu non perfecte dimisso, statim revertatur (Acta III. 110. 126.). Insuper novitius durante tirocinio habitum religiosum deferre et aliqua saltem anni parte in conventu seu monasterio degere debet, in quo professio emittenda est. Congregationes ex *lege positiva* non tenentur integrum annum pro novitiatu praescribere, neque has leges observare, quia in iis professio solemnis non fit. Requisita ad valorem.

b) Ad jura novitiorum potissimum pertinet 1mo plena libertas ad seculum redeundi. Ne haec libertas vel minimum violetur, in concilio Trid.[2]) quaecunque donationes, renuntiationes, pactiones quas facit novitius ante duos menses proximos ante professionem irritae et nullae declarantur, quoties nempe agitur de notabili bonorum quantitate. Intra duos menses proximos ante professionem ejusmodi actus inter vivos cum licentia episcopi fieri quidem possunt, attamen effectum non sortiuntur, nisi secuta professione.[3]) Porro in favorem dictae libertatis novitiorum in eodem decreto cavetur, ne parentes vel propinqui novitii quidquam tribuant monasterio praeter victum et vestitum. In monasteriis quidem monialium nomine dotis aliquid dari et recipi posse, usu inductum est, quin simonia esse censeatur, quia illud non accipitur tanquam pretium status religiosi, sed tantummodo sustentationis causa, praesertim si monasterium non sit opulentum; attamen dos ante secutam professionem ne titulo quidem depositi monasterio consignari potest, et si novitius egrediatur, praecipit concilium Trid. *sub anathematis poena dantibus et recipientibus . . . . . ., ut abeuntibus ante professionem omnia restituantur, quae sua erant.* 2do Clerici novitii beneficium intra novitiatus annum nequit alteri conferri, ipsaque resignatio beneficii a tali clerico facta ante professionem nullum sortitur effectum. Per professionem vero *solem-* Conditio et jura novitiorum.

tum novitius, tum abbas monasterii juri suo renuntiare videbantur. Sed concilium Trid. l. c. annum probationis clausula irritanti praescribens, hoc tempus induxit in formam actus, cui neuter renunciare amplius potest. Acta II. 306.

[2]) l. c. cap. 16.

[3]) Possunt istae donationes etiam valide fieri in congregationibus et in religione Societatis Jesu.

nem beneficia tam de facto quam de jure vacant. Per professionem non solemnem in aliqua congregatione emissam beneficia non quidem evadunt vacua; verum si ipsa residentiam exigant, potest Ordinarius sic professis terminum competentem decernere, infra quem vel ad beneficia redeant, vel ea dimittant, quo elapso beneficia vacant. 3tio Novitii gaudent privilegiis fori et canonis, indulgentiisque ordini concessis. 4to Regulas et praecepta sui ordinis non quidem ex titulo professionis, sed ex decentia tamen et probationis causa servare tenentur.

2. Professio.

2. *Professio religiosa* non est nisi votorum emissio et quidem *proprie loquendo* solenmium. In sensu *latiori et improprio* etiam emissio votorum simplicium professio dicitur. Alia distinctio est professionis *expressae*, quae verbis, scriptura vel aliis signis, consensum sufficienter declarantibus exprimitur, et *tacitae*, quae fit sine verbis aut signis, sed per facta, quae dicuntur concludentia, inducitur, v. gr. dum quis expleto triocinio habitum religiosum per aliquod tempus defert. Attamen professio tacita (saltem solemnis, hodie non amplius pro valida habetur.[4])

Conditiones, ut sit valida.

Circa professionem haec potissimum notanda sunt:

Generatim.

a. Ad valorem professionis requiritur, ut persona ad religionem habilis — in legitima aetate constituta — post integrum novitiatus annum — in conventu ad hoc designato — cum libero consensu (ergo citra omnem fraudem seu dolum et absque vi et metu[5]) — in religione aliqua adprobata — in manibus legitimi superioris — tria substantialia vota emittat. Quodsi una vel altera ex his conditionibus desideretur, invalida est professio eamque emittens non fit religiosus. Praeterea professio in suo initio irrita non potest convalescere per subsequentes actus emissos e. g. per votorum renovationem, quae forte fiat singulis annis (Acta s. S. V. p. 412).

In specie. Quoad aetatem.

Inter modo enumeratas conditiones sunt duae, quae fusius explanari debent. Sc. 1mo quoad *aetatem requisitam* et *modum profitendi* lex Tridentina,[6]) per quam post annum 16tum expletum

---

[4]) Professio tacita, (solemnis) non quidem a concilio Trid. sed tamen jure novissimo sublata est. In declar. enim s. C. C. d. 12. Jun. 1858 num. XI. ita habetur: „Ad valide emittenda vota solemnia post vota simplicia requiritur professio expressa, et ideo professio tacita omnino abrogata est.“ Archiv t. 16. 375.

[5]) Vis et metus pro varietate circumstantiarum vel irritam reddere professionem, vel saltem causam suppeditare potest obtinendi dispensationem. Acta I. 483. III. 126. IV. 126.

[6]) Sess. XXV. c. 15. de regul.

professio, eaque etiam solemnis, fieri permittitur, vigore novissimae dispositionis Pontificiae pro universo orbe conditae, sed pro ditionibus Austriacis paulisper immutatae, abrogata est. In decreto siquidem s. Congreg. super statu Regular. *Neminem latet* 19. Mart. 1857 [7]) sic statuitur: In omnibus virorum religionibus vota solemnia habentibus, novitiatu et anno saltem 16 [to] expleto, vota duntaxat simplicia emittantur eaque continuentur saltem per triennium, quo elapso taliter professi ad professionem votorum solemnium admitti possunt. Valent tamen superiores religiosi ex justis et rationalibus causis professionem votorum solemnium differre, non tamen ultra aetatem annorum viginti quinque expletorum. [8]) Durante hoc spatio vota isthaec simplicia ex parte quidem voventium sunt perpetua, utpote quae tendunt ad emittenda deinde vota solemnia. Sed vinculum votorum simplicium duplici modo dissolvi potest: 1 °) dispensatione summi Pontificis, cui professi urgentibus ex causis preces porrigere possunt; 2 o dimissione ex parte ordinis (sc. Generalis ordinis, vel praesidis congregationis cum suis visitatoribus etc.,) qui sine forma processus (non tamen ex causa infirmitatis) taliter professos dimittere potest, ita, ut iidem data dimissione ab omni dictorum votorum vinculo ex ipso liberi fiant. Ceterum professi cum votis simplicibus participes sunt omnium gratiarum et privilegiorum, quibus professi votorum solemnium fruuntur et gaudent, iisdemque in pluribus aequiparantur. Attamen jus non habent sese ingerendi in majoribus ordinis negotiis, cujusmodi sunt, quae pertractantur in capitulis provincialibus. Jus autem habent ferendi suffragium in actis capitularibus sui conventus, dummodo haec ad solemnem professionem non referantur. [9]) Retinere possunt dominium bono- Praemittenda sunt vota simplicia.

[7]) Bouix op. cit. P. I. p. VIII. Arch. t. 9. p. 437. Vide litteras Eminent. s. Congreg. Praefecti istud decretum concomitantes (19 Mart. 1857) pro nostro Imperio, et litteras intimationis Eminent Cardinalis de Schwarzenberg, in appendice.

[8]) In nullo casu, etiam cum ratio legis assistere videatur, dilationem ultra praescriptos limites fieri posse, s. C. super Statu regul. declaravit in causa Americ. d. 19. Aug. 1866.

[9]) Acta II. 101. Archiv t. 16. p. 379. Plures sunt notandae declarationes s. C. super statu regul. (Arch. t. 9. 441 seq. ib. t. 16. p. 373 seqq.) super variis dubiis emissae. E. gr. 1. Emitti possunt vota solemnia in loco, ubi sunt novitii, quin hi teneantur profiteri in domo peracti novitiatus. 2. Si professi votorum simpl. ab ordine dimittantur, „Ordinarius tum quoad ordines tum quoad matrimonium, prout cum ceteris suis dioecesanis sese gerere debet.“ 3. Quoniam

rum suorum *radicale* (sc. proprietatem rerum suarum et dominii capacitatem), ut ajunt, sed omnino interdicta est eis eorum administratio, et reddituum erogatio, atque usus. Non tenentur ad privatam recitationem divini officii; debent tamen choro interesse et regulas ordinis servare ut solemniter professi. Non possunt superiores iisdem dimissoriales atque dispensationes a defectu natalium concedere, nisi ad ordines minores tantum; ad majores titulo paupertatis promoveri non possunt. [10]) — In Brevi *Ad universalis* d. 7. Febr. 1862 Pius IX. decrevit, nullam omnino irritamque esse professionem votorum solemnium in quibusvis virorum familiis factam, nisi novitii emittant prius professionem votorum simplicium, et ita in ea per integrum triennium permanserint. [11]) 2do *Professio fit coram regularis familiae moderatore,*

Coram quo professio facienda.

non simplicia sed solemnia vota dissolvunt matrim. ratum tantum; ideo in casu, quo conjux aliquis infra bimestre post contractum matrim. religionem ingressus est, ad apost. sedem recurrendum est pro facultate, ut statim emitti possint vota solemnia, ne tam diu exspectare debeat pars in saeculo derelicta et novum matrimonium contractura.

[10]) Ex speciali s. Sedis indulgentia et dispensatione aliquando etiam professi votorum simplicium ad ordines majores promoveri possunt, sed tamen adjecta conditione: „Si praefatus clericus ab ordine dimissus fuerit, vel dispensationem a votis simpl. obtinuerit, suspensus maneat a susceptorum ordinum exercitio, donec sibi sacrum patrimonium constituerit.“ Archiv. t. 17. p. 70. Quoad quaestionem, cujus episcopi jurisdictioni talis sit obnoxius, haec notentur: Simpliciter professi, ad ordines sive majores sive minores promoti, in casu egressus, quo nempe per dimissionem vel per dispensationem ordinem suum deserunt, iterum cadunt sub auctoritatem Ordinarii, cui ratione originis, domicilii etc. subjecti erant, priusquam religionem ingrederentur. Ita decisum est a s. C. episc. et regul. in Mexic. et Meliten. 20 Jan. 1860, itemque 6. Maj. 1864. Acta I. 365. 366.

[11]) Legibus civilibus Austriacis (17. Oct. 1770 et 25. Mart. 1802) cautum erat, ne quis religionem profiteretur, qui non vel annum 24tum expleverit, vel anno 21 transacto tribus annis in religione laudabiliter perseveraverit. (Praeterea clerici regulares nonnisi finitis studiis philosophicis solemniter profiteri permissi sunt resol. supr. d. 20. Aug. 1814.) In concordato Austr. art. 28. statutum est, ut regulares „juxta s. Sedis praescriptiones candidatos ad novitiatum et ad professionem religiosam admittant.“ Ast in tractationibus concordatum respicientibus postulante caesar. regimine sedes Apostolica annuit, ut observata hactenus praxis intuitu aetatis, qua perpetua permanentia in statu religioso inducitur, posthac quoque retineatur. Propterea sedes apostolica, promissioni suae insistens, una cum laudato Brevi „Neminem latet“, peculiarem instructionem ad episcopos Austriacos misit, injungens, ut in ditione Austriaca professio votorum solemnium differatur juxta morem et praxim inibi inductam. Ita-

recitata formula professionis, adhibitis etiam aliis solemnitatibus monialium professiones in manibus abbatissae aut illorum ordinis superiorum, qui jurisdictionem earum habent, sunt faciendae. In conservatoriis vero et congregationibus episcopo immediate subjectis professio emittitur in manus episcopi, vel illius, quem aut quam ipse ad hunc actum delegaverit. — Dignitas professuri diligente et accurato examine de novo discutienda est, ad quod faciendum superiores sub gravissimis poenis adstringuntur.[12]) *b)* Professio valida aequiparatur morti, quae omnia solvit. Etenim (praeter peccatorum poenas) exstinguit omnia vota simplicia prius emissa, aufert irregularitatem ex defectu natalium, sed tantummodo pro suscipiendis ordinibus, dirimit sponsalia et matrimonium ratum non consummatum, liberatque professum a patria potestate. Praeterea professus nihil amplius sibi acquirere potest, sed quidquid acquirit, monasterio acquirit, nisi illud sit de mendicantium numero.[13]) Imo si quis professus saeculo re- **Effectus professionis.**

que etiam in ditione Austriaca professioni solemni necessario praemittenda sunt vota simplicia. Sed tamen executio Brevis „Neminem latet" conformari debet praxi apud nos hactenus vigenti. Sed qua ratione id fieri debeat, quaestio est valde gravis et intricata, quae duplici praxi et interpretatione solvitur. Scilicet in aliquibus locis opinio viget, intentioni gubernii caesarei satis consuli, si vota solemnia non ante eam aetatem quam lex civilis postulat, emittantur; idcirco professos votorum simplicium vere obstrictos manere et nonnisi dispensatione Papae, aut dimissione ex parte ordinis in foro eccles. tum interno tum externo prorsus liberos effici putant. Ita, ajunt, menti gubernii omnino satis fieri, eoquod dimissio, existentibus causis ab ordine haud difficulter obtineatur. Alii autem censent, vota ista solemnia in foro eccles. externo nullam obligationem inducere, sed in foro dumtaxat interno. Proin (intuitu foro externi) taliter professos nunquam non ab ordine libere discedere posse. Ita sentiunt Schulte Lehrb. p. 464; Ballay de votis simplic. Arch. t. 17. p. 40; imo hoc etiam in currenda consist. Viennens. contenditur Arch. t. c. p. 74. Idem etiam exposcere videtur rescriptum ministerii pro cultu d. 27. Jun. 1859 (Archiv. t. 11. p. 440). Attamen graves adsunt rationes dubitandi, num haec altera interpretatio menti Sedis apost. conveniat. — Lex de praemittendis votis simplicibus, primitus virorum dumtaxat familias respiciens, in imperio Austriaco ad moniales quoque extensa est, seu potius illam extendendi facultas episcopis concessa. Vid. litt. s. Congr. super statu regul. d. 19. Mart. 1857 in append.

[12]) Decret s. Congreg. super stat. regul. „Regulari disciplinae" in altera ejus parte.

[13]) Dispositio illa Justiniani imper., qua res omnes monachi, statim ac professionem emisit, monasterio acquiruntur, ex jure Ro-

stituatur, non potest ea bona recuperare, quibus ante solemnium votorum emissionem renuntiaverat, sed ea abdicatio effectum primitivum semper retinet.

§. 135.

Egressus ex religione.

Egressus voluntarius: Professus multiplici ratione ex religione sua egredi potest: voluntarie vel involuntarie, cum sua culpa vel citra culpam, denique aut omni religionis vinculo solutus, aut obstrictus adhuc permanens.

1. Ob nullitatem professionis. 1. Inprimis *legitime* fit egressus *ob declarationem nullitatis professionis religiosae.* Etenim nulliter professo, nisi malit ratificare et convalidare suam professionem irritam, liberum relin-

---

mano (Nov. V. c. 5. Nov. CXXIII. c. 38. Auth. de monach. ad c. 13 Cod. de ss. Eccl.) in corpus jur. can. transiit (c. 7. 9. C. XIX. qu. 3. [ubi liberis ingredientis legitima portio vindicatur]) c. 11. 13. C. XII. qu. 1. c. 16. C. XVIII. qu. 2; c. 2. X. (III. 26). Conc. Trid. Sess. XXV. c. 2. de regul. Igitur vi juris communis potest quidem regularis bona acquirere, sed monasterio tantum, non sibi. Ipse jus solummodo habet accipiendi et utendi juxta conc. Trid. l. c. „quod necessarium sit." Quare si quando haereditas religioso alicui viro sive per testamentum, sive ab intestato defertur, in religionibus possidendi jure gaudentibus, loco regularis ad haereditatem vocati, religio ipsa succedit, atvero in religionibus eo jure carentibus, nec religio in sui religiosi locum haereditatem obtinere potest, ideoque haereditas ad eos devolvitur, qui ab intestato ex legitima successione ad eam vocantur. Acta I. 225. Rom. Pontifex justis ex causis religiosis testamenti factione activa et passiva carentibus interdum indulget, ut testamenta condere, et haereditates legatave capere queant. — Quoad leges civiles haec notentur: Juxta codicem Austr. §§. 538. 539. 573. quivis solemniter professus, tamquam civiliter mortuus, incapax omnino est acquirendi bona temporalia. Verum ante professionem de rebus suis libere potest disponere — Leges civ. Bavariae prorsus conveniunt cum legibus eccles. — Leges Borussiae conventibus antiquioribus jus succedendi ab intestato non concedunt; jus vero haereditarium ex testamento ad certos limites reducunt. Religiosi autem conventuum recentiorum reliquis civibus in hac re pares habentur. Idem in ceteris quoque Germaniae ditionibus obtinet. Quid obtineat in Gallia, vide ap. Bouix I. p. 390. 436. seqq. Archiv t. 11. p. 263 seqq. Cfr. Schulte Lehrb. p. 470. Notandum est etiam, mendicantes posse quidem accipere manuales Missarum eleemosynas, at sortem capitalem pro annuis fundationibus persolvendis ipsis attribui non posse.

quitur, reclamare contra valorem ejusdem, intra quinquennium tamen et per modum legitimi processus deducendi coram superiore regulari et episcopo loci. Elapso tamen quinquennio, alia via non patet, nisi restitutio in integrum a Sede apost. obtinenda, qua religioso datur facultas reclamandi perinde, ac si elapsum nondum fuisset quinquennium. Qui ante sententiam judicis discessit, non audiendus sed tanquam apostata puniendus est.[1]) Ceterum professio nulliter emissa quandoque valet ut votum simplex, quod potissimum tunc accidit, quando professio ideo nulla est, quia vel in conventu non designato, vel ante completum probationis annum, vel in religione non adprobata erat emissa.[2])

2. *Per summi Pontificis dispensationem*, per quam ex causa gravi et publica regulares a votorum solemnium et professionis suae vinculo liberantur et religiosi esse prorsus desinunt. Vota simplicia congregationum stricte talium, utpote quae perpetua sunt, pariter summo Pontifici reservantur: ad quem etiam tunc recurri oportet, quando egredi volenti ex congregatione late tali, non habente vota perpetua, non consentit congregatio, si nempe in ea interveniat promissio *perseverantiae* data et acceptata. Ratio est, quia talis appromissio est contractus ultro citroque obligatorius, qui proinde altera parte dissentiente remitti non potest, nisi interveniente Pontifice, qui omnium jurium ad congregationes religiosas pertinentium primarius est administrator.[3]) 2. Per s. Sedis dispensationem.

3. *Per transitum ad aliam religionem.* De jure communi i. e. non attentis peculiaribus exceptionibus et singularum religionum statutis, a laxiore ad arctiorem religionem transiri potest, petita, licet non obtenta immediati proprii praelati licentia.[4]) Sed prae- 3. Per transitum ad aliam religionem.

---

[1]) Conc. Trid. de regul. Sess. XXV. c. 19; Decretum Urbani VIII. „Ad occurendum" 5. Jan. 1636 apud Richter et Schulte p. 134 et ib. p. 600. Constit. Bened. XIV. „Si datam." 4. Mart. 1748. — Ceterum beneficium restitutionis in integrum non conceditur nisi 1° constet de causis legitimis, propter quas intra concessum sibi quinquenn. reclamare regularis non potuerit, et 2° nisi religiosus, ac praesertim qui ex capite vis et metus valorem suae professionis oppugnat, in promptu habeat argumenta, quae praevidere faciant bonum causae suae exitum. Acta I. 31. III. 125, ubi etiam agitur de modo istiusmodi causas pertractandi l. c. V. 412.

[2]) Bouix II. p. 642 seqq.

[3]) Quod omnino congruit doctrinae ab omnibus receptae, vota et juramenta, in quibus de praejudicio tertii agitur, a nemine nisi a Rom. Pontifice solvi aut commutari posse.

[4]) c. 18. de regular. (III. 31); conc. Trid. XXV. de regular.

lato constet, necesse est, arctiorem religionem paratam esse illum recipere. Ob multiplices tamen prolixitates et controversias, quae quoad ejusmodi transitum enasci possunt, e. gr. utrum institutum quoddam laxioris an arctioris sit observantiae; ex hodierna praxi ad tribunalia Sedis apostolicae recurrere possunt et solent, qui ad ordinem strictiorem transire cupiunt. Transitus ad laxiorem religionem a conc. Trid. (l. c.) quidem prohibetur, permittit tamen Bened. XIV.[6]) eam concedi ob justas et respective graves causas, a majori Poenitentiario probandas, audito prius superiore ordinis, *a quo*, et cum consensu superioris ordinis, *ad quem* faciendus est transitus. Verum transitus non concedendus est ad alias religiones, praeterquam ad illas, in quibus claustralis et regularis observantia vigere dignoscitur.

4. Per secularisationem.

4. *Per secularisationem* non ex religione, sed tantummodo ex monasterio egrediendi via aperitur. Nempe ex causis gravioribus s. Sedes nonnullis religiosis solemniter professis in saeculo degendi facultatem concedit, et quidem in habitu presbyteri saecularis, retento interius aliquo regularis habitus signo, eaque lege, ut *substantialia votorum* suae professionis cum statu compatibilia observent, et sub obedientia Ordinarii loci etiam in vim voti religiosi vivant, i. e. ut episcopus non eam tantum jurisdictionem in illos habeat, qualis ipsi in clericos saeculares competit, sed possit iis insuper praecipere in virtute obedientiae religiosae. Porro hujusmodi religiosi in saeculo degentes ob votum paupertatis, quo manent obstricti, dominii incapacitatem retinent, ideoque nec haereditates capere, neque testari de suis rebus, neque beneficium proprio nomine possidere, sed illud tantummodo nomine Sedis apost. administrare possunt, congruam sustentationem ex eo non proprietatis sed administrationis tantum titulo percipientes.[6]) Itaque vis indulti, quod dicitur saecularisationis, haec

---

c. 19; Bened. XIV. „Et quo" 14. Jan. 1747 et „Pastor bonus" 13. April 1744.

[5]) Const. „Pastor bonus" §. 34. — Dum regularis post transitum ad alium ordinem in hoc annum probationis agit, jus suffragii, quod habuit in ordine derelicto, nondum quidem extinctum est, sed tamen manet in suspenso, ac propterea exerceri non potest.

[6]) Hae conditiones exprimi solent in hujusmodi indultis s. Congregationis episcoporum et regular. Ginzel K. R. II. p. 286. Cfr. Acta IV. p. 388: „De juribus et facult. regularium, qui indulto saecularisationis sint donati." Jus succedendi haereditati talis regularis decedentis spectare ad monasterium, s. C. Reg. declaravit 4

est: Regularis *solvitur* ab obligationibus, quas cum ordine per professionem contraxit, et vicissim ordo solvitur ab obligationibus erga eundem regularem contractis. Porro regularis intuitu ordinis sui communionem omnium bonorum spiritualium et temporalium amittit. Verum reliqua omnia sarta tectaque *manent*. Unde manent vota *Deo* nuncupata cum obligationibus suis substantialibus, manetque in suo vigore *coram ecclesia* status religiosus, quem regularis per professionem participavit.

5. Via *criminis* fit egressio *per apostasiam a religione*, quae proprie loquendo est malitiosa discessio e religione, cum animo non amplius redeundi. Discedentes cum animo revertendi non sunt apostatae, sed *desertores* seu *fugitivi*, qui tamen in jure apostatis aequiparantur. Desertoribus etiam illi accensentur, qui vel sine causa, vel ex levi duntaxat causa a suis conventibus recedunt sub praetextu superiores suos adeundi. Superioribus incumbit, tum fugitivos tum apostatas inquirere et omni meliori modo ad reditum compellere. 5. Per apostasiam.

6. *Citra voluntatem* fit egressio cum quis professus ejicitur vel dimittitur ex ordine, aut cum ordo religiosus legitime supprimitur. 6. Egressus involuntarius:

a) Religiosi incorrigibiles, mediis et poenis aliis frustra tentatis, a suis superioribus processu legitime facto *e religione* ita *expelli* possunt, ut sic ejecti, quamdiu non redierint, habitu clericali incedere debeant, et sub obedientia Ordinarii loci ad essentialia vota adstringantur, quae in toto suo robore perdurant.[7] Tanto magis simplices congregationes suos religiosos, utpote simpliciter tantum professos, vel si incorrigibiles sint, vel ex causis in regula expressis *dimittere* possunt. Id quod etiam in ordinibus formalibus procedit quoad eos, qui nonnisi simpliciter sunt pro- a. Per expulsionem.

Jan. 1862. Archiv. t. 8. 464. Leges autem saeculares alia decernunt. Juxta cod. civ. Austr. (§. 573. Cfr. Kirchstetter Comment. z. bürg. Ges.-B. p. 276) regulares saeculo restituti, aliique extra clausuram degentes per testamentum de rebus suis libere disponere possunt. Si decedant ab intestato, eadem notanda sunt, quae de sacerdotibus saecularibus valent. In regno tam Bavariae quam Borussiae religiosi in saeculo degentes aliis civibus aequiparantur. Schulte Lehrb. p. 473. — Caeterum ejusmodi indulta non immediate a s. Sede concedi solent, sed committuntur episcopis, ita sc., ut hi rem examinent, causisque probatis transitum ad saeculum concedant.

[7]) Decretum s. C. C. 21. Sept. 1624 ap. Richter et Schulte (concil. Trid.) p. 433.

fessi (§. praeced.), sed ex causa duntaxat gravi et cognita, nec non gravata superiorum conscientia.

b. Per ordinis suppressionem. *b)* Per *suppressionem et extinctionem ordinis religiosi* omnia ejusdem jura, privilegia, munera et ministeria pariter extinguuntur; professi votorum duntaxat simplicium et ss. ordinibus nondum initiati, omni votorum vinculo soluti egredi debent, illis vero, qui ad ss. ordines promoti sunt, facultas datur aut in aliquem ex ordinibus adprobatis se conferendi, aut in saeculo tanquam presbyteri saeculares permanendi, sed sub totali et omnimoda obedientia et subjectione erga Ordinarios, in quorum dioecesi domicilium figunt.[8])

§. 136.

Jure regularium praecipua ad extra.

1. Habilitas religiosorum: 1. *De regularium habilitate ad munera ecclesiastica.* Ex antiqua ecclesiae praxi et continuis Rom. Pontificum oraculis manifeste elucet[1]), statum religiosum natura sua cum cura animarum cumque vitae pastoralis muneribus et aliis officiis ecclesiasticis optime componi posse. In specie tenendum est:

a. Ad beneficia eccl. *a.* religiosos posse deputari ad curam animarum et obtinere beneficia ecclesiastica. In hac vero re attendi debet nota distinctio beneficiorum saecularium et regularium (§. 73. 2.). Ad

---

[8]) Ita dispositum est in Const. Clem. XIV. „Dominus ac redemtor" 21. Julii 1773. — Caeterum prorsus alia est conditio religiosorum vi dispersorum. Nam quum horum collegialis existentia non de jure sed de facto tantum, sc. ob vim ipsis illatam cessaverit aut interrupta sit, eorum tum officia tum jura, quatenus in dispersione in effectum deduci possunt, in eodem vigore perdurant, quia, ut habet regula juris (64. VIto), quae contra jus fiunt, debent utique pro infectis haberi, et reg. 52: „Non praestat impedimentum quod de jure non sortitur effectum." In specie integrum est religiosis dispersis, suum institutum cum omnibus juribus et privilegiis perpetuare, prorsus, ut novitios assumere et suos superiores eligere et caetera omnino possint, quae status dispersionis fieri permittit. Eadem omnia jura conservantur, quamdiu vel unicus religiosus est superstes, juxta regulam: „Jus collegii remanet in uno." Attamen ea et privilegia et jura saltem suspenduntur, quae ordini tributa sunt ut corpori morali, sive ut societati sub disciplina regulari viventi. Acta I. 239. III. 141. ibid. 151., ubi enumerantur „facultates regularibus in Italia violentia suppressis (a s. Poenitentiaria apost.) concessae aut declaratae."

[1]) Sic jam declaravit P. Siricius in sua celebri ad Himmerium

beneficia regularia, pleno jure monasterio unita administranda unum ex religiosis monasterii deputari posse ac debere, ex antea (§. 125. 1. b.) dictis constat. Sancivit tamen Pius V., ut cum religioso *monacho*, qui in vicarium curatum nominatur, quatuor alii religiosi habitare debeant; at ex dispositione Gregorii XIII. sufficit, si *unus* duntaxat religiosus vicario curato in socium addicatur.[2]) Verum tamen ad parochias saeculares et ad alia beneficia simplicia saecularia e. gr. ad canonicatus in cathedralibus vel collegiatis ecclesiis canonici regulares et a fortiori monachi ac medicantes promoveri non possunt absque indulto Apostolico, quod tamen non datur, nisi instante episcopo pro necessitate et utilitate ecclesiae.[3]) At Praemonstratensibus (inquit Bened. XIV.)[4]) conceditur ex integro privilegium assequendi et retinendi quascumque parochiales ecclesias et vicarias, tam saeculares quam regulares, absque dispensatione Apostolica. Similiter religiosi congregationum vota simplicia habentium jure communi haud comprehendi videntur, et proin iidem recte de beneficiis etiam saecularibus provideri possunt citra dispensationem Pontificiam.[5]) Ad beneficia vero *majora*, ad summum Pontificatum, ad Cardinalatum et ad episcopatum regulares indiscriminatim evehi possunt, uti quotidiana testatur experientia. Caeterum religiosus, qui fit episcopus, non tantum tribus votis substantialibus, sed etiam aliis suae religionis observantiis cum episcopatu compatibilibus manet adstrictus. Ex declaratione s. C. C. de 7. Dec. 1639 (Acta I. 227) regularis ad episcopatum assumtus capere potest haereditates et legata post episcopatum sibi delatas, ita tamen, ut sibi usum fructum tantum, quoad vixerit, acquirat, proprietatem vero ecclesiae, cui est desponsus.

b. Posse regulares ad gradus academicos et ad cathedras in scholis promoveri, in examinatores synodales nominari etc., continua ecclesiae praxis abunde testatur. b. Ad gradus academ. etc.

Tarracon. Epistola (ap. Bouix tom. II. p. 3); conc. Trid. sess. XXV. de regular. c. 11; Bulla „Auctorem fidei" propos. 80. ex damnatis.

²) Pii V. Const. „Ad exequendum" §. 5. ubi non de quibusvis regularibus sed de monachis tantum ita statuitur. A Gregor. XIII. dispositionem Pii V. mutatam esse, tradunt auctores. Reiffenst. tit. 37. l. III. n. 9. et Bouix tom. II. p. 32.

³) Bened. XIV. Constit. „Quod inscrutabilis." 9. Juli 1745.

⁴) Constit. „Oneroso" 1. Sept. 1750.

⁵) Bouix: De jure regular. II. p. 51.

2. Eorum jura qu. s. ministerium:

2. *De regularium juribus quoad s. ministerii exercitium.* Regulares ordines non tantum in parochiis procurandae animarum saluti sese impendunt, sed praeterea tum in suis tum in alienis ecclesiis s. ministerium exercent. Cumque ad illud exercendum veram a summo Pontifice missionem habeant, episcopus eos tunc tantum a. s. ministerii actibus arcere poterit, quum ad hoc non reperiuntur idonei. Pertinent vero potissimum haec tria ad s. ministerium:

a. Qu. praedicationem.

a) Pradicationis ministerium, quod hisce regulis determinatur: 1mo ut regulares nonnisi cum licentia episcopi publice verbum Dei annuncient (§. 112). Et haec licentia, semel concessa, ob rationabiles causas, licet occultas, iterum suspendi potest. 2do Ut antequam praedicare incipiant, personaliter coram episcopo se praesentare, ab eoque benedictionem petere teneantur.[6]) 3^tio Ut episcopus prohibere possit, ne regulares ea hora in ecclesiis conciones habeant, qua ipse per semetipsum praedicaturus est.[7])

b. Qu. ss. Eucharistiam.

b) Quoad *ss. Eucharistiae* administrationem sequentes potissimum normae pro regularibus sunt constitutae:

1mo Parochiani nedum in ecclesiis, sed etiam in oratoriis privatis regularium, diebus praeceptis valide s. Missae intersunt. Possunt vero regulares in suis conventibus et collegiis erigere oratoria privata, et in iis licite celebrantur eodem die plures Missae etiam a presbyteris saecularibus.[8]) 2do Regulares ab episcopo possunt prohiberi, ne sacerdotes saeculares, aut non sui ordinis regulares peregrinos, ad Missas in suis ecclesiis celebrandas admittant, priusquam ipse aut vicarius ejus generalis vel foraneus, inspectis eorum litteris commendatitiis, id permiserit.[9]) 3^tio Regulares illis famulis, qui actu conventui deserviunt,

---

[6]) Conc. Trid. Sess. V. c. 2.

[7]) De jure tamen nequeunt regulares inhiberi, ne in suis ecclesiis praedicent eadem hora, qua concio in ecclesia parochiali habenda est. Sed dispiciendum etiam erit, quid pax, quid salus animarum, quid muneris parochialis auctoritas postulet. — Cfr. tractatum: „Circa catechismi, seu doctrinae christ. traditionem in ecclesiis regularium non parochialibus“: Acta II. 184. ib. 157.

[8]) Pius VI. concessit, ut quilibet sacerdos celebrans in ecclesiis personarum utriusque sexus ordinis Minorum s. Francisci, vel Capucinorum, possit prorsus in omnibus uti missali respectivi ordinis. Id quod etiam de celebratione in ecclesiis Benedictinorum, Carmelitarum, Discalceatorum et Eremitarum s. Augustini obtinet. Bouix op. cit. C. II. p. 195.

[9]) Bened. XIV. Const. „Apostolicum ministerium.“ 30. Maj. 1753.

si degant intra septa monasterii sub eorum obedientia ratione servitutis ipsis exhibendae, communionem paschalem, viaticum (et etiam extremam unctionem et sepulturam) dare possunt, quia de eorum quasi familia esse censentur. In quantum vero juvenes in collegiis regularium et puellae in conventibus monialium educationis causa degentes a lege parochiali eximantur, utplurimum ex regionum consuetudine et episcoporum dispositionibus dimetiendum erit. 4to Regularibus ss. Eucharistiae Sacramentum *publice* exponere tantummodo cum licentia Ordinarii conceditur, nisi fors consuetudo legitime praescripta illis suffragetur.[10])

Ad Sacramenti poenitentiae administrationem sequentes regulae pertinent: 1mo Ad audiendas confessiones *regularium*, novitiorum eorumque famulorum, quorum superius mentio facta est, confessarii religiosi et adprobationem et jurisdictionem obtinent a suis praelatis, quibus, cum habeant jurisdictionem quasi-episcopalem, ex jure communi et antiquo competit facultas adprobandi suos ad confessiones. Verum 2do ad audiendas confessiones *saecularium* regulares aut parochiale beneficium habere, aut ab episcopo per examen vel alias idoneos declaratos et approbatos esse oportet.[11]) Vi Constitutionis Clem. X.[12]) tenetur episcopus sine limitatione illos regulares adprobare, quos generaliter idoneos reperit; quos autem non judicat adeo idoneos, potest vel limitare e. gr. ad certum tempus, vel nullo modo adprobare.[13]) Porro facultas absoluta, praevio examine ab ipso episcopo (non vero ab ejus praedecessore aut vicario generali) data, ab eodem revocari non potest, nisi ex nova superveniente causa confessiones concernente. Econtra facultas limitata potest ab episcopo re- c. Qu. Sacram poenitentiae.

---

[10]) Parochus jus non habent impediendi vel prohibendi, ne regulares ante Missam parochialem aut eodem tempore, quo Sacrum fit in parochiali, celebrent Missam in diebus festis. Num episcopus in rigore juris id possit, controvertitur. Bouix P. II. p. 341. seqq. Cfr. not. 7.

[11]) Conc. Trid. Sess. XXIII. c. 15. de ref. S. C. ep. et reg. d. 2. Martii 1866 declaravit: 1º Per adprobationem episcopi regularibus conferri necessariam jurisdictionem ad confessiones valide excipiendas. 2º Hinc ejusmodi jurisdictionem a superioribus regularibus auferri ipsorum subditis non posse, quamvis juste interdici prohiberique iisdem possit, quominus confessiones audiant. 3io Propterea si regularis inobediens, spreta hac inhibitione, confessiones excipiat, valide poenitentes ab ipso absolvi, quamvis illicite. Acta I. 683. Archiv. t. 17. p. 456.

[12]) „Superna" 21. Jul. 1670. §§. 4—7.

[13]) Cf. Bened. XIV. Instit. 86, n. 4., ubi pro Bononiensi dioecesi decernitur, sacerdotibus tam saecularibus quam regularibus sine discrimine nonnisi ad anni spatium facultatem audiendi confessiones

stringi vel omnino adimi absque praedicta causa.[14]) 3tio Confessarios regulares, ut valide audiant confessiones *monialium*, etiam sibi subjectarum, specialem in hunc finem episcopi dioecesani adprobationem habere oportet. Namque praelatus regularis potest solummodo eligere ac deputare monialium subjectarum confessarios, adprobatio vero nunquam non spectat ad episcopum. Caeterum confessarii monialium ordinarii constitui nequeunt nisi ad triennium, quo elapso, ut confessiones valide audire pergant, licentia s. Congregationis episc. et reg. indigent.

3. Regularium privilegia.

3. *De regularium privilegiis, et speciatim de privilegio exemtionis.* Privilegia, quibus ordines relig. largiter perfruuntur, id sibi peculiare habent, ut privilegia, quae uni ordini concessa sunt, etiam aliis fiant communia, et hoc est, quod privilegiorum communicatio dici solet. In specie ordines mendicantes inter se absolutam et plenissimam habent privilegiorum communionem, quibus etiam religiosi Societatis Jesu adjunguntur, qui omnia privilegia eo ipso acquirunt, quae mendicantibus conceduntur. Equidem verum est, a conc. Trid. permulta regularium privilegia revocata esse;[15]) verum etiam illud tenendum est, reliqua omnia privilegia in vigore suo perstare, etiamsi subinde decretis Tridentinis adversentur, modo ista decreta non habeant clausulam derogatoriam: „non obstantibus quibuscumque privilegiis.“ [16])

In specie de privil. exemtionis.

Praecipuum regularium privilegium est illud, quod *exemtionis* vocatur, quodque antiquitus concessum, hodiedum in omnibus religionibus integrum subsistit, nisi speciales restrictiones a Sede apostolica quoad nonnullas expresse statutae sint.[17]) Hinc vigore

---

impertiri. Bouix (l. c. p. 237.) hoc deretum cum Jure consonare negat.

[14]) Usus facultatis respectivae in antelecta Bulla (not. 12.) sic determinatur: „Semel autem simpliciter adprobatos (regulares) posse in dioecesi episcopi adprobantis quovis anni tempore, etiam paschali, et quorumcumque, etiam infirmorum, confessiones audire, absque ulla parochorum vel ipsius episcopi licentia. De qua tamen confessione teneri dictos religiosos eorundem infirmorum parochum illico certiorem reddere; et hoc posse illis ab episcopo sub poena suspensionis a facultate audiendi confessiones praecipi: sufficere tamen, ut certioratio hujusmodi fiat saltem per scripturam, apud ipsum infirmum relinquendam.“

[15]) In variis decretis in genere, et speciatim sess. XXV. de reg. c. 22.

[16]) Reiffenstuel in tit. 33. l. V. n. 135. seqq.

[17]) Sic in Gallia tum Trappistae tum moniales ex s. Sedis de-

articuli XXVIII. Concord. privilegium exemtionis etiam in Imperio Austriaco vigere tenendum est, eo non obstante, quod exemtiones per leges civiles erant snblatae. Sed exemtiones hisce restrictionibus limitantur: *a)* Exemtione per se nonnisi ordines formales cum votorum solemnitate, et moniales iisdem adnexae, clausuram cum votis solemnibus habentes, potiuntur.[18]) *b)* In conventibus post annum 1625 erectis saltem 12 regulares degere oportet, ut reapse privilegio exemtionis perfruantur.[19]) *c)* Exemtio ita conventibus adstricta est, ut regulares manentes extra clausuram potestati episcopi subsint.[20]) *d)* Eximuntur regulares tantummodo tanquam regulares, i. e. in iis solis, quae observantiam regularem concernunt. *e)* Exemtiones a Tridentino ad quandam moderationem certosque limites reductae sunt, ita ut exemti regulares exinde quoad plura disciplinae capita Ordinariis locorum aut qua talibus, aut qua Sedis apostol. delegatis subjiciantur. Auctores enumerant quinquaginta circiter casus, in quibus exemti post conc. Trid. episcoporum jurisdictioni subsint; inter quos sequentes praecipui sunt: 1mo Potest episcopus exigere, ut regulares intersint processionibus, nisi speciale quoad hoc habeant privilegium. 2do „Dies festi, quos in dioecesi sua servandos idem episcopus praeceperit, ab exemtis omnibus regularibus serventur.“

---

claratione pro non exemtis haberi debent. Bouix l. c. p. 131. 132. Possunt tamen moniales Galliae cum votis simplicibus (quia ob peculiaria adjuncta vota solemnia emittere non permittuntur) ex indulto s. Sedis, seu potius vi extensionis declarativae spiritualium favorum lucrari indulgentias omnes, quae monialibus vota solemnia emittentibus consessae fuerunt. — D. 23. Martii 1869 s. C. ep. et regul. sororibus Carmeliticis in Gallia concessit communicationem omnium privilegiorum et gratiarum, quibus fruuntur moniales ejusdem ordinis, quae, alibi exsistentes, vota solemnia nuncupant. Acta IV. 602.

[18]) Instituta religiosa cum votis simplicibus exemtionem, quam sibi vindicant, demonstrare debent. Ad eandem tamen demonstrandam non sufficit allegare g e n e r i c a m communicationem cum privilegiis alicujus ordinis, sed demonstrari quoque debet, Papam intendisse extendere hanc communicationem etiam ad odiosum hoc exemtionis privilegium. Inter instituta religiosa votorum simplicium, quae ex speciali s. Sedis gratia gaudent omnimoda exemtione ab episcopali jurisdictione, visitatione et correctione, speciatim recensetur Congreg. P. P. excalceatorum s. s. Crucis et Passionis D. N. J. Ch., nec non Congreg. ss. Redemtoris a. s. Alphonso fundata. Acta I. 98. Arch. t. 17. p. 452.

[19]) s. C. C. 21. Jun. 1625. ap. Ferraris sub v. C o n v e n t u s. artic. I. n. 27. Ginzel tom. II. p. 252. not. 1.

[20]) s. C. C. ap. Ferraris sub. v. R e g u l a r e s.

3[tio] Episcopi „clausuram sanctimonialium, ubi violata fuerit, diligenter restitui, et ubi inviolata est, conservari maxime procurent." 4[to] Monasteria monialium exemtarum, quae regularium praelatorum gubernio non sunt subdita, ab episcopis tanquam Sedis apost. delegatis regi debent, sed in rebus tantummodo spiritualibus, non vero in temporalibus. 5[to] Regularium ecclesiae parochiales et personae curam animarum in iis exercentes subesse debent „immediate in iis, quae ad dictam animarum curam pertinent, jurisdictioni, visitationi et correctioni episcopi", ita ut parochi regulares ab episcopo puniri possint, si in officio suo deliquerint. [21]) 6[to] Pro libro ab aliquo regulari in lucem edendo tum superiorum ordinis tum episcopi licentia requiritur. [22])

§. 137.

Regularium jura praecipua ad intra.

1. Regularium constitutio.

1. Non eadem est omnium ordinum relig. *constitutio*, neque una eorum forma. Diversitas in eo potissimum posita est, ut aliqui conventus religiosi per se et seorsum aliquam familiam completam constituant, alii autem simul sumti in unam congregationem seu, uti dicunt, provinciam coalescant. In priori casu superior conventus (sc. abbas, praepositus, et respective abbatissa) a praelatis aliorum conventuum haud dependet, et plerumque ad dies vitae eligitur. Abbates una cum prioribus et subprioribus juxta regulas ordinis familiam religiosam regunt, sed in rebus gravioribus nonnisi adscito conventu. [1]) In hisce conventibus est

---

[21]) Conc. Trid. Sess. XXV. de regular. c. 5. 9. 11. 12. 13.; Bened. XIV. Constit. „Firmandis." 6. Nov. 1744.

[22]) Reg. X. indicis (ap. Richter et Schulte p. 611. Bouix op. cit. P. II. p. 146. Caeterum de hac materia consuli possunt: Fagnan. in c. Grave. de offic. Ordinarii n. 37.; Reiffenst. in tit. 31. l. 1. n. 110; Bouix l. c. p. 132—155.

[1]) Ad conventum regulariter professi tantum pertinent; sed ut jus suffragii habeant, eos saltem subdiaconos esse oportet. In electionibus superiorum religiosorum, qui ad dies vitae eliguntur, per imperium Austriacum intervenire solet commissarius tum episcopalis tum imperialis (nisi fors a tali ablegando gubernium desistendum censeat). In Hungaria unus ex tribus a conventu designatis a gubernio eligitur ad dies vitae. Ceterum in nostris monasteriis omnino jus commune et statuta regularia vigent (art. Conc. 28), sublatis legibus saecularibus contrariis (art. 34. 35). Arch. II. 378. Schulte Lehrb. p. 473.

etiam stabilitas loci. Talis est constitutio Canonicorum regularium (e. gr. Praemonstratensium, Lateranensium etc.) et Benedictinorum. In altero casu superiores conventuales subsunt provincialibus, provinciales vero generalibus, qui toti ordini praesunt. Ubi talis constitutio viget, capitula tum provincialia tum generalia congregari solent.

Sed illud omnibus ordinibus est commune, ut omnes Romanum Pontificem tanquam summum praelatum et gubernatorem venerentur, a quo siquidem suam obtinent jurisdictionem, cujusque suprema gubernatione diriguntur. Exercet vero Pontifex suam in regulares potestatem tum per Congregationem super negotiis episc. et regular., tum per Cardinales *protectores*, qui ab ipso pro singulis religionibus designari solent. Officium vero protectorum est, ordinem suae curae commissum in quieto et pacifico statu conservare et augere, eundem adversus impugnatores et molestantes tueri, et cum regulis prudentialibus magis quam jurisdictionalibus invigilare, ne a superioribus in subditos justo severius agatur. Nam jurisdictio proprie non competit protectoribus.[2])

2. Potestas rectoria est duplex.

2. Potestas, intra ordines religiosos consistens, est duplex: altera dominativa seu domestica, altera jurisdictionalis. Potestas *domestica* exsurgit ex voto obedientiae et traditione sui ipsius, quo profitens se suasque actiones tradit in finem ordinis specialem. Inde praelati jus acquirunt, subditorum conscientiam ligandi praeceptis, non tamen iis, quae sunt supra regulam, sed iis tantum, quae saltem indirecte sub regula comprehenduntur. Potestas vero *jurisdictionalis* ad claves ecclesiae pertinet, et proin a Christo Domino data, et mediante summo Pontifice ad superiores regulares derivata est. Exsistit vero talis potestas in exemtis duntaxat religionibus, et quidem in superioribus generalibus, provincialibus et conventualibus. Unde hi omnes, quia jurisdictione pro foro etiam externo gaudent, veri nominis praelati exsistunt. At superiores institutorum non exemtorum, vel congregationum, potestatem jurisdictionalem non habent, sed tantummodo dominativam, et proinde non sunt proprie praelati.

Restrictio jurisdictionis.

Verum *jurisdictio* superiorum tanta non est, ut *leges perpetuas* seu *statuta generalia* condere possint. Nam hoc neque provincialibus, neque generalibus licet, sed capitulis duntaxat generalibus, et his eatenus tantum, quatenus statuta ab ipsis condita

---

[2]) Bouix P. II. p. 165 seqq. Schels op. cit. p. 201 seqq.

regulae sint consona et sub ea reductive saltem comprehendantur. Ex quo colligitur, quid capitula quoad ordinis sui reformationem

Potestas ordines reformandi.

possint, aut non possint. *Reformatio* nimirum *in sensu proprio* est reditus seu reductio ordinis a regula mitigata legitima ad regulae primitivae rigorem. Regulae legitima mitigatio facta esse potest vel decreto Apostolico, vel decreto ipsius religionis (si haec habeat potestatem regulam moderandi), vel per legitimam praescriptionem seu consuetudinem, qua certae austeritates et observantiae, non in votis sed solummodo in lege positiva fundatae, abrogatae sunt. Etenim contra obligationes *ex vi votorum ortas* legitima consuetudo induci haud potest, ad easque observandas omnes religiosi compelli possunt et debent, atque ejusmodi ubusuum resecatio non est reformatio in sensu proprio. Supposito jam, mitigationem regulae legitime esse perfectam, reformatio in proprio sensu tum a Rom. Pontifice, tum a capitulo generali institui potest, ejusque consequens est, ut omnes, qui post factam reformationem professionem emittunt, regulae reformatae se subjicere debeant. Utrum vero etiam antea professi ad hoc teneantur, est quaestio valde controversa, cujus decisio a variis circumstantiis pendet. Contendunt quidem auctores, ad observandam eam reformationem, quae facta est Pontificis auctoritate, etiam antea professos obligari posse. Attamen experientia docet, summum Pontificem ex prudentia talem obligationem raro ad illos extendere. Hinc etiam episcopis, qui in visitatores Apostolicos assumti sunt pro reformatione conventuum Austriacorum, hoc tantum injunctum est: „Cum junioribus incipiens fundamenta ponat . . . reliquos vero aetate provectiores . . . *invitet*."

3. De regularium obligationibus.

3. De *obligationibus* regularium haec pauca summatim perstrinxisse sufficiet: *a.* Obligantur cumprimis ad tria vota observanda. Respectu voti *paupertatis* explicandum venit, eodem ordinarie non ordines ipsos, sed singulos duntaxat religiosos adstringi. Ordines enim, exceptis Franciscanis et Capucinis aliisque nonnullis, possunt in communi bona temporalia possidere et libere per se ipsos administrare, nisi quod in alienatione bonorum immobilium, et mobilium majoris pretii, legibus ecclesiasticis et praesertim decreto Urbani VIII.[5]) (apud nos etiam legibus civilibus) adstricti sunt, exceptisque monialibus, quae in administratione bonorum suorum a praelatis suis dependent. Religiosos vero singulos quod attinet, semper attendi debet discrepantia votorum, utrum scil. solemnia, an vero simplicia nuncupaverint (§. 131. 2. *a.*)

[5]) 8. Sept. 1624. apud Bouix P. II. p. 254.

Decernit Concilium Trident., ut regularis, qui tanquam proprium quidquam *tenere deprehensus aut convictus fuerit*, *biennio activa et passiva voce privatus sit*, *atque etiam juxta suae regulae et ordinis constitutiones puniatur.*[4] *b.* Tenentur ad regulas et constitutiones sui ordinis servandas, idque generatim quidem non ex voto, sed ex aliis rationibus. *c.* Tenentur ad deferendum habitum relig., quae obligatio, generatim loquendo, gravis est.[5]) *d.* Tenentur ad servandam legem clausurae, qua scilicet restringitur aut prohibetur tum egressus ex claustro, tum ingressus extraneorum in illud. Lex clausurae quoad *virorum* monasteria 1º praescribit, ut religiosi absque sui praelati licentia claustro non *egrediantur*, quae obligatio pariter per se et ex genere suo gravis est; 2º prohibet, ne foeminae clausuram *ingrediantur*, vel etiam suo praetextu privilegiorum introducantur, sub poena excommunicationis Pontifici (simpliciter) reservatae et ipso facto incurrendae.[6]) *Monialium* vero clausura longe rigidior est, quam viro-

---

[4]) Sess. XXV. c. 2. de reg. Ad quaestionem, an religiosis licitum sit habere peculium, i. e. pecunias, annuos census, pensiones vitalitias, ad suum particularem usum, s. Alphonsus (l. IV. c. 1. n. 15) sic respondet: „Ratione consuetudinis, quae hodie fere in omnibus religionibus, saltem non reformatis, introducta est, puto . . . rigorem concilii (sc. Trid. sess. XXV. de regular. c. 2) hodie temperatum esse, et licere singulis religiosis ex consensu superioris peculium habere, ut sibi provideant ad usus necessarios vel honestos, modo sint parati, bona a se abdicare ad superioris nutum, semper ac illis sufficienter subveniatur, nam alias non tenerentur peculium dimittere.“ Sed etiam advertit s. auctor, ex usu peculii innumera mala monasteriis supervenire longeque melius esse, in iis vitam communem, quam peculiarem usum introducere. De his vid Bouix P. 2. p. 546. sqq. In ordine reformato vero stricte insistendum est decreto Trid. (l. c.), prout pro reformatione ordinis Servitarum sancitum est in Const. Clem. VIII. d. 20. Mart. 1601 edita (Acta s. Sedis V. p. 86). Nota tamen, regulares violenter dispersos admitti ad jura cleri saecularis participanda. In indulto Pontificio pro regularibus in Italia dispersis (d. 18 Apr. 1867) §. 16. haec leguntur: „Concedit pariter regularibus solemniter professis, ut capellanias, aut unum dumtaxat beneficium eccles., etiam residentiale, vel cum cura animarum, et ad nutum Ordinarii loci, ac annuentibus superioribus suis in administrationem assequi et retinere legitime possint: quod tamen dimittere teneantur, statim ac ab iisdem superioribus ad claustra revocati fuerint.“ Acta s. S. III. 155.

[5]) C. 2. de clerici vel monachi. in Vito (III. 24.).

[6]) „Apost. Sedis“ n. VII. (excommunicamus) „mulieres violantes regularium virorum clausuram, et superiores aliosve eas admittentes.“ Constit. Pii V. „Regularium“ d. 24. Oct. 1566.

rum, eaque prohibet 1° omnem monialium *egressum* extra murum clausurae sub poena excommunicationis Pontifici simpliciter reservatae, exceptis casibus necessitatis e. gr. ex causa magni incendii, epidemiae etc., in quibus vero, si fieri potest, nihilominus episcopi licentia requiritur. 2° Prohibetur sub eadem poena omnium personarum, *cujuscumque generis aut conditionis*, *sexus vel aetatis fuerint*, *ingressus* aut *admissio* intra septa monialium, absque legitima licentia, episcopo ordinario excepto, qui pro facienda visitatione cum quibusdam restrictionibus clausuram ingredi potest, et excepto etiam praelato regulari visitante, vel aliis, qui necessitatis causa (e. gr. medici) ingredi debent.[7]) Insuper omnibus tam clericis quam laicis, maxime vero viris regularibus, interdicitur accessus ad moniales, eas invisendi aut alloquendi gratia, sine causa rationabili et licentia legitima, quoad exemtas tum ab episcopo tum a praelato regulari obtinenda. Attamen, inquit Ferraris,[8]) a dicta prohibitione excipiuntur saeculares in primo aut secundo gradu monialibus conjuncti.[9])

---

[7]) Conc. Trid. Sess. XXV. c. 5. de reg. Const. s. Pii V. „Decori" d. 24. Jan. 1870. Const. „Apost. Sedis" num. VI. inter excommun. simpliciter reservatas. Distinguitur clausura papalis, super qua episcopi dispensare non possunt, nisi in casibus in pontificiis constitutionibus enumeratis, vel iisdem similibus; et clausura episcopalis, super qua episcopus libere dispensat. Acta I. 732. seqq. — Modo dicta solum de clausura papali valent, prout etiam s. C. episc. et reg. 1. Aug. 1839 declaravit. Nam clausura episcopalis, vel illa, quae per constitutiones aut per votum speciale introducta est, legibus particularibus regitur. Id quod etiam obtinet de clausura virorum, qui vota simplicia emittunt. Alia tamen res est, quid decorum, quid convenientia sub hoc respectu postulet. Cfr. Avanzini „De Const. „Ap. Sedis" adnot. 18. 19.

[8]) sub v. monialis. art. IV.

[9]) Quantum ad congregationes haec pauca adjungere sufficiet: I. Earum constitutionem quod attinet, 1° vota simplicia dumtaxat in iis emittuntur, vel ad tempus, vel in perpetuum. 2° Instituta haec ad maximam partem pro mulieribus sunt destinata, scopumque sibi praefixum plerumque habent, ut sociae inserviant pro instructione juventutis, vel pro infirmorum et indigentium cura. 3^{io} Singulae domus ad invicem sunt connexae; unde nec clausuram (in proprio sensu) nec stabilitatem loci habent. Cuivis provinciae seu districtui praeest moderatrix generalis, cui assistit consilium generale cum pluribus assistentibus, quarum consensum in rebus gravioris momenti exquirere debet. Singulis domibus praesunt superiorissae. 4° Virgines ingredientes determinatam dotem afferre debent; sed quandoque etiam sine dote recipi possunt. 5° Retinent dominium radicale, solaque administratio, et usus fructus ad institutum spectat, nisi ante

SECTIO VI.

De minoribus in ecclesia societatibus et institutis.

§. 138.

Generalia. Piae causae et pia corpora.

Ecclesia catholica, tanquam societas amplissima late per orbem diffusa, non ex solis physicis seu singularibus personis coalescit, sed etiam personas morales et fictitias in sinu suo continet, quae finem aliquem specialem prae se ferunt et subsistentiam per se stantem quodammodo habent, ita tamen, ut fini ecclesiastico supremo et auctoritati ecclesiasticae quoad omnia sint obnoxiae (§. 27. 3). Ad has personas pertinent: piae

---

professionem de usufructu soror disposuerit. 6° Unde etiam bona e. g. ex haereditate acquirere possunt; nec legibus civilibus in hac re coarctari solent. (Hoc locum habet e. g. in regno Borussiae, in Gallia [ubi ceteroquin omnes regulares et moniales ut meri cives habentur], itemque in Austr. imperio, in quo mors civilis pro solis regularibus et monialibus proprie talibus lege civili decreta est.) II. Earum relatio ad superiores ecclesiast. paucis verbis sic comprehenditur: 1° Pro erigendis domibus novitiatus, itemque pro approbatione constitutionum, praescribitur venia Sedis apost.; et pro erectione domorum consensus episcopi. 2° Similiter spectat ad episcopum explorare virginum ingredientium voluntatem, et pro singulis domibus constituere confessarios; cui etiam sarta tecta remanet jurisdictio ordinaria super ejusmodi instituta. 3° Non tamen solet ab apost. Sede adprobari, ut aliquis episcopus sit superior generalis instituti, quod in alias diffunditur dioeceses, ne jurisdictio aliorum antistitum laedatur. 4° Constitui etiam solent protectores cardinales in Urbe, qui curent ea, quae respiciunt institutum in genere, et si quae sint controversa episcopos inter et institutum, dirimant. 5° Moderatrix generalis independenter ab episcopo potest, servatis servandis, visitare singulas domos, suscipere postulantes (sed non admittere ad habitum et professionem nisi annuente episcopo), magistras novitiarum nominare, sorores transferre in aliam domum etc. Cfr. (Archiv t. 15 p. 414 seqq.) Card. Bizarri „Method." jam ante alleg. Adjunguntur „animadversiones" in diversas constitutiones (numero 20) Sedi apost. propositas.

causae, pia corpora aliaeque sodalitates, denique scholae. Praemittenda quaedam videntur generalia de piis tum causis tum corporibus.

Piae causae. 2. Ad notionem *piae causae*, seu *fundationis eccles.* simpliciter talis haec quatuor pertinent: *α. bona β.* ad *certum finem ecclesiasticum perpetuo assignata; γ. persona fictitia* seu *idealis*, *in* qua tum dominium tum finis piae causae haerere censetur: *δ. persona physica* seu *singularis* (una vel plures), quae onera fundationis sustinet et ejusdem commoda percipit. Ad pias causas spectant simplices fundationes e. g. pro missis celebrandis, pro missionibus, beneficia fundata etc. In his omnibus proprietas bonorum pertinet ad ipsam fundationem seu piam causam in abstracto spectatam, quae proinde est subjectum juris seu persona juridica, quae omnino distingui debet a personis, in quas emolumenta fundationis redundant, quae sunt et dicuntur membra fundationis passiva. Porro ad pias causas pertinent pia et religiosa instituta, sive ad cultum divinum, sive ad indigentium et miserabilium solatium, sive denique ad juventutis bonum destinata.[1]) Piae causae (nisi probetur contrarium in casibus concretis) legataque pro iis relicta episcopis quoad directionem, defensionem administrationem et dispositionem subjiciuntur.[2]) Ve

---

[1]) Distingui solent: Loca sacra (domus sacrae, quae consecratione episcopi immediate Deo consecrantur, veluti templa, sacella et alia loca iis adhaerentia (Schmalzgr. lib. 3. tit. 36. n. 1—3), loca pia (domus piae), quae nulla interveniente benedictione vel consecratione (e. g. capellae domesticae) sunt insignita, quibus vero finis aliquis christianae charitatis est praestitutus. Loca pia iterum distinguuntur in loca religiosa seu ecclesiastica et loca simpliciter pia aut pia laicalia privata, prout aut auctoritate ecclesiae eriguntur, e. gr. xenodochia, nosocomia, conservatoria (domus religiosae l. III. X. tit. 36. de domibus religiosis; Clem. III. 11.). aut non interveniente ecclesiae auctoritate a laicis fundantur. Horum bona non censentur ecclesiastica, et generatim independenter ab ecclesia administrantur. Acta II. 373 not. 1.

[2]) Instr. Pacis Osnabr. art. V. fundationem eccles. esse declarat, „si relinquitur eleemosyna pauperibus ad orphanam maritandam vel fundationes in scholas, hospitalia, stipendia studiorum causa relicta." Ipse protestans Boehmer dicit (l. 3. tit. 26. §. 12): „Dispositiones ad pias causas . . in usus pauperum . . legata hospitalibus, scholis, studiis destinata . . (scholae multum ad religionis promotionem facere possunt) . . intuitu religionis christianae ejusque promotionis factae sunt. Relinquuntur pro animae redemtione Haec causa primaria, ob quam donationes ecclesiis, aliisque piis corporibus relicta sunt." Similiter etiam Van-Espen loquitur, auctor in hac re minime suspectus.

rumtamen aetate recenti gubernia civilia statuerunt, ut ejusmodi instituta, ecclesiae auctoritate penitus exclusa, soli laicorum dispositioni et directioni quoad omnia subessent. Sicque instituta ecclesiastica contra jus fasque in laicalia sunt transmutata, iis solis interdum exceptis, quae fini strictissime ecclesiastico inserviunt. [3])

2. Notio pii corporis, seu *corporationis ecclesiasticae* ex eo oritur, quod interdum pia causa cum societate ecclesiastica ita conjungitur, ut ipsa societas, tanquam persona moralis considerata, evadat illud juris subjectum, in quo jura fundationis haerent. Sed subjectum juris in piis corporibus non constituunt ejus membra numerice considerata; sed hoc subjectum pariter est *persona ficta*, scilicet ex coadunatione membrorum abstracta. Ex quo clare elucet differentia inter pias causas et pia corpora. Piae causae personis minorennibus et ad sui defensionem inhabilibus pares habentur; unde curator seu tutor iisdem constitui debet, qui eas defendat et administret. Atvero piae corporationes ad sui defensionem omnino habiles reputari debent, eoquod defensores et officiales e suo gremio seligere possint, ac propterea alieno curatore regulariter haud indigeant. Idcirco pia corpora etiam majori independentia gaudent, quam piae causae. Nam pia corpora via suffragiorum statuta ad suum collegium pertinentia condere, suos officiales et syndicos eligere, sua bona (servatis legibus eccles.) administrare suique coetus conservationi et incremento omni meliori modo prospicere ex juris dispositione valent. Hunc in finem certa determinataque jura iisdem competunt, tum *originaria*, quae in primitiva constitutione suum fundamentum habent, tum *adventitia*, quae serius per modum privilegii vel in vim specialis concessionis supervenerunt. Ad jura originaria, praeter modo dicta, pertinent: jus *exclusionis*, quo membra putrida e suo coetu segregant; jus *liberae allectionis*, quo novos semper socios sibi adsciscunt; jus *liberae coitionis*, quo ad deliberandum et decernendum de rebus ad se pertinentibus libere congrediuntur; jus *assistentiae*, quo sociis suis in usu jurium collegialium laesionem Pia corpora

P. II. sect. IV. t. V. Denique etiam leges publicae et civiles usque ad nostram aetatem omnes in hoc sibi constant, ut catholicis jus addicant, fundationes pro scholis, pauperibus, hospitalibus retinendi, administrandi, iisdemque fruendi.

[3]) Sic e. g. in imp. Austr. fundationes pro scholis, pro hospitalibus, pro indigentibus etc. ex multo jam tempore (ut ita dicam) sunt saecularisatae. Quae desuper constituta sint in Ducatu Badensi, videsis in Arch. t. 18. p. 34 seqq.

patientibus subveniunt.[4]) Ejusmodi corpora in pluribus territoriis potissimum sunt capitula et religiosi ordines, imo et singuli regularium et monialium conventus.

Ut vero piae causae, instituta et corporationes qua *personae juridicae* habeantur, i. e. ut tanquam personae fictae in foro civili bona temporalia acquirere et possidere valeant, authorisatio juris publici pro iisdem omnino est necessaria. Haec siquidem authorisatio efficit, ut pia causa vel collegium, ceu persona juridica et quasi immortalis, perenniter bona acquirere, retinere et per procuratorem de iis disponere possit. Quod secus est, si piae causae seu collegia legis civilis authorisatione careant (Cfr. §. 40). Ceterum isthaec authorisatio dupliciter haberi potest: vel per *legem generalem* vel per *constitutionem personalem;* dum nempe vel generatim omnes vel certae speciei fundationes aut societates in jure agnoscuntur, vel singulae erectiones a consensu magistratuum pendent.[5])

4. Quia de capitulis et de conventibus religiosis jam disseruimus, heic illud tantummodo superest, ut ea summarie perstringamus, quae *a.* de piis locis, *b.* de piis confoederationibus et confraternitatibus, denique *c.* de locis instructionis scitu maxime necessaria esse videntur.

---

[4]) Schöpf K. R. IV. p. 613. 614. Huller: Die Domcapitel p. 1. Differunt corporationes a simplicibus societatibus, quae tum simpliciorem organismum referunt, tum unice in suis sociis exsistunt, iisque desinentibus pariter desinunt. Econtra corporatio perstat exsistere etiam sociis deficientibus. Sed in hoc casu activitas ejus suspenditur usquedum novi socii advenerint. l. 7. §. 2. (III. 4). Cfr. de associationibus Attenhofer in Vering Archiv. t. 24. p. 172 seq.; t. 26. 6. seq., ubi solide probatur, ordines religiosos ex principiis juris tum privati tum quod dicitur civitatis (Staatsrecht) introduci posse absque guberniorum concessione, nimirum tanquam associationes non acquisitivas i. e. tales, quae ad finem suum assequendum quidem bona temporalia habent, sed quorum finis non est ipsa horum bonorum acquisitio (nichtwirthschaftliche Genossenschaften).

[5]) Nota tamen, contrarium esse juri Romano (tantoque magis juri medii aevi), itemque jurisperitorum doctrinae, summorum denique tribunalium germanicorum decisionibus, si pro singulis piis causis erigendis requiratur specialis concessio potestatis saecularis in territoriis Germaniae, aliisque, in quibus religio catholica recepta est. Vering Archiv. l. c.

§. 140.

De hospitalibus et aliis piis locis.

1. *De cura pauperum in genere.* Ecclesia nunquam non pauperes summo studio commendatos sibi habuit. Hoc diaconorum institutio in ipso ecclesiae primordio facta, hoc distributae ex ecclesiarum peculio eleemosynae, hoc effusa episcoporum et sacerdotum in egenos largitas, hoc instituta pro juvandis omnis generis indigentibus copiose erecta, hoc denique fundi pro egenorum solatio jam pridem constituti (mensae pauperum, mensae s. Spiritus) luce meridiana clarius probant, adeo ut de hoc ecclesiae merito jam nemo dubitare possit. Sed temporis successu cura pauperum a diaconis ad alios devoluta est, nimirum in capitulis quae vitam communem colebant, ad ipsam congregationem, ruri vero ad parochos et ad peculiares administratores laicos, qui magistri pauperum seu mensarum Spiritus s. dici consueverant, et pro diversitate regionum et morum vel ab ipso parocho vel a laicis eligebantur, et electi, se munere suo rite functuros esse, juramento interpostio polliceri debuerunt.[1]) Hodie tamen in omnibus fere regionibus pauperum cura et fundorum eis inservientium ad magistratus politicos revocata est, quibus isti magistri pauperum omnimode subjiciuntur. Id imperiose magis quam utiliter innovatum esse, vix quispiam cordatus negaverit.[2])

1. De cura pauperum generatim.

2. *Instituta indigentium curae destinata.* *a.* Loca recipiendis et alendis pauperibus aliisque personis miserabilibus destinata interdum generali nomine hospitalia[3]) dicuntur, quae proin plures species pro multiplici humanae naturae miseria in se comprehendunt, propriis nominibus insignitas. Quae enim susceptioni peregrinorum specialiter destinata sunt, dicuntur interdum *xeno-*

2. Instituta pro indigentibus

---

[1]) Van-Espen Jus eccles. univ. P. I. lit. V. c. 1. Moy Archiv. t. 12. t. 11. p. 195. 367. seqq. t. 13. p. 238.

[2]) In ditione Austriaca imp. Josephus II. jam initio sui regiminis peculiaria pauperum instituta ordinavit, totamque pauperum et indigentium curam legibus civilibus dirigere sibi sumpsit. Et quamvis etiam parochi in partem hujus sollicitudinis fuerint vocati, tamen mere ut officiales politici habebantur. Baldauf: Pfarramt t. 3. p. 14 seqq.

[3]) Stricte tamen et ex vi nominis hospitalia sunt domus pro excipiendis hospitibus ac peregrinis. Devoti Inst. tom. I. p. 370.

dochia, interdum etiam *hospitia*: aliqua vocantur *orphanotrophia*, ubi aluntur orphani; alia *ptochotrophia*, ubi recipiuntur pauperes debiles; alia *brephotrophia*, quae nutriendis infantibus, alia *nosocomia*, quae aegrotis curandis inserviunt.

b. Nonnulla ex his institutis erant in titulum erecta et proin clericis saecularibus conferri solita, ea lege, ut reditus suae sustentationi haud necessarios in usum pauperum impenderent. Alia hospitalia spectabant ad canonicorum collegia et quasi ejusdem collegii partem constituebant. Alia denique monasteriis adjuncta erant, et quidem vel penitus iisdem incorporata, vel simpliciter eorum curae commissa.[4]) Cum deinde in pluribus hospitalibus frequenter etiam sub tegumento exemtionis, reditus fini, cui inservire debuissent, subtraherentur, concilium Viennense (1311) hisce abusibus occurrendum justis remediis censuit, prohibendo videlicet, ne hospitalia dentur in beneficium, et stricte praecipiendo, ut eorundem bona juxta mentem fundatorum administrentur.[5])

c. Ex decretis Concilii Trid. omnia haec loca episcopo proprio subjiciuntur. Exceptiones solummodo locum habent quoad loca exemta, item mere laicalia, nec non quoad hospitalia regum protectioni subjecta, aut ordinibus religiosis vel militaribus tradita. Verum et horum locorum, tametsi a laicis regantur, administratores quotannis episcopo rationem reddere debent, nisi aliter in eorum fundatione constitutum sit.[6]) Attamen inde a saec. 16. in Germania, Gallia, Belgio etc. hospitalium administratio quoad temporalia episcoporum inspectioni subtracta et magistratibus saecularibus subjecta est, eorumque rectores et administri etiamnum ex laicis assumuntur. Illud tamen nostra aetate denuo in-

---

[4]) Saeculo 12. institutus est ordo equestris, cujus sodales erant hospitalarii s. Joannis Hierosol., pro suscipiendis infirmis et egenis. Eodem saeculo originem sumsit ordo s. Antonii Viennensis. Saeculo 16. initium habuit ordo charitatis a s. Joanne de Deo institutus. Taceo alios ordines omnibus notos, in hunc finem erectos.

[5]) c. 2. §. 1. de relig. dom. Clem. (III. 11): ib. c. 2. (III. 5).

[6]) Conc. Trid. sess. XXII. c. 8. 9. cf. VII. c. 15. et XXV. c. 8. de ref. Juxta probatissimos auctores et plures s. C. decisiones (cfr. Acta II. 369. „circa officium eccles. etc.“) Ordinarius potest se immiscere visitationi, administrationi vel correctioni in casu negligentiae administratorum, quamvis dispositio testatoris ordinarium excluserit. Ratio est quia episcopus a jure constitutus est omnium piarum voluntatum executor. Insuper huic jus competit revidendi quaecumque opera pietatis ex titulo curae pastoralis, „ne (sunt verba s. C. C.) sub specie charitatis et pietatis conventicula aliaque mala exerceantur.“

ductum est, ut complurium hospitalium cura congregationibus religiosis commissa reperiatur, quibus vel solum pauperum et infirmorum servitium, vel tota pii instituti directio et administratio incumbit. In reliquis charitatis domibus sola cura spiritualis atque disciplina religiosa penes ecclesiasticos remansit.[1]

§. 139.

De confraternitatibus.

1. Ad pia collegia pertinent etiam sodalitia seu confraternitates, i. e. coetus priorum fidelium, qui cum permissu et auctoritate sui Ordinarii sub quodam titulo ad pietatis aut charitatis officia exercenda coadunati et cuidam ecclesiae vel altari adnexi sunt. Igitur notae confraternitatum sunt: *a.* confraternitas est societas quaedam seu familia singularis, in parochia subsistens, vel etiam per plures parochias diffusa, quae *b.* interventu auctoritatis eccles. constituta ab eaque adprobata. *c.* ad finem aliquem specialem dirigitur, nimirum ad certa vel opera pietatis erga Deum vel obsequia charitatis proximo exhibenda. Advertendum vero est, etiam illas confraternitates, quae charitatis causa coierunt, statis diebus ad quaedam pietatis opera convenire semper consuevisse. *d.* Confraternitates sua pietatis exercitia sub titulo et protectione mysterii alicujus religiosi vel alicujus Sancti exequuntur[2] *e.* Denique indicium specificum confraternitatum est illud, ut in certa ecclesia quasi suum domicilium habeant, in qua socii statis diebus, qui confraternitati sunt solemnes, ad pietatis opera peragenda conveniunt. Imo nonnunquam proprias etiam capellas vel altaria habent, quibus certae gratiae et indulgentiae membris obvenientes adnexae sunt. Et haec praesertim est illa nota, qua confraternitates ab illis sodalitiis seu associationibus ecclesiasticis (Vereine) internoscuntur, quae ad sub- 1. Notio confraternitatis.

[1]) Hospitalia et nosocomia praesertim majora certos plerumque presbyteros habent pro cura animarum constitutos. Quin et propria coemeteria iisdem olim erant adjuncta. c. 2. X. (III. 48): c. 2. §. 3. Clem. (III. 11). Statutum etiam fuit, ut quivis nuper ingressus sacramentum poenitentiae susciperet.

[2]) Instructio pastor. Eystettens. p. 142. distinguit confraternitates in honorem mysteriorum Christi (e. gr. confraternitas Corporis Christi, quae jam saeculo 14. viguit, confraternitas ss. Cordis Jesu etc.), in honorem Mariae Virg. (e. gr. confraternitas ss. Rosarii, scapularis etc.), vel in honorem Sanctorum institutas.

veniendum diversis necessitatibus proximi hac nostra aetate sunt inductae. Nam hae, licet aliquas gratias et preces sibi adjunctas habeant, tamen nulli ecclesiae vel altari sunt alligatae, et propterea veri nominis confraternitates non sunt, utut caeteroquin earundem formam imitentur. Optandum esset, ut haec pia sodalitia ad normam genuinam ac veram confraternitatum revocentur.[2])

2. Forma et indoles

2. *Indoles et forma* nostrarum confraternitatum haud parum distat a forma antiquarum sodalitatum. Hae nimirum charitatis exercitium ceu finem principalem sibi praefigere solebant, cum maximo publicae salutis commodo; item in suis ecclesiis vel capellis propria sui coetus insignia habebant, peculiari habitu in processionibus incedebant, peculio ex legatis et fundationibus percepto instructae erant, suos directores et officiales sibi eligebant. imo nonnullis etiam proprii capellani et confessarii erant, qui sodalibus curam spiritualem impenderent. Verum confraternitatum, quae nunc in Germania, in Gallia et alibi existunt, dispositio et forma simplicissima esse solet. Ipsae siquidem fere unice eriguntur ad preces et quaedam pietatis officia Deo exhibenda, quin ad extra aliquid operentur; porro altaria et insignia propria vix unquam habent, bonis ex fundatione percipiendis carent, et a parocho tanquam suo moderatore plerumque reguntur. Nihilo tamen secius etiam sic utiles sunt, si spiritu pietatis eas penetrari contingat.

3. Erectio.

3. Quoad *normas erigendi* confraternitates sub poena nullitatis ea servari oportet, quae a Clem. VIII.[3]) in hunc potissimum modum sancita sunt: *a.* Ut unica tantum confraternitas ejusdem nominis et instituti in eadem ecclesia et urbe vel vico instituatur, neque etiam in loco vicino, nisi ultra horam ab ecclesia ejusdem confraternitatis distet.[4]) *b.* Ut erigatur de consensu Ordinarii et cum litteris testimonialibus ejusdem, et post examinata ab eo

---

[2]) Vid. „Verhandlungen der 9. Generalversammlung der katholischen Vereine Deutschlands zu Salzburg." Salzburg 1858. p. 166—176.

[3]) Const. „Quaecumque" 7. Dec. 1604. Bullar. rom. c. c. tom. III. p. 182. Forma servanda habetur in Moy Arch. t. 6. p. 339.

[4]) Bene vero in eadem ecclesia plures confraternitates diversi tituli institui possunt, e. gr. de ss. Rosario et de B. Corde Mariae. (Cfr. Acta III. 613,) Confraternitates vero de ss. Sacramento et de doctrina christiana in quavis ecclesia parochiali erigere licet. s. C. Indulg. 7. Febr. 1607 in instruct. Eystett. cit. Cfr. Acta II. 296.

revisa et approbata statuta.[5]) *c.* Ut gratiae et indulgentiae confraternitati concessae praevia cognitione Ordinarii dumtaxat promulgentur. *d.* Ut confraternitati institutae vel aggregatae expresse et in specie communicentur privilegia et indulgentiae archiconfraternitati impertitae, non vero ea, quibus per privilegium communicationis gaudet. *e.* Ut in aggregandis et instituendis confraternitatibus[6]) quoad litteras patentes servetur forma ab eodem Pontifice adprobata. *f.* Ut confraternitas eleemosynas et alia charitatis subsidia excipiat juxta formam ab Ordinario praescribendam.[8]) *g.* Ut dictae eleemosynae pro arbitrio Ordinarii in utilitatem ecclesiae erogentur.

4. *Quoad modum regendi* confraternitates *a)* posset quidem societas ipsa suos rectores et administratores quotannis eligere; in nostris tamen regionibus animarum curator simul est rector confraternitatum in parochia exsistentium.[8]) Rector sodalitatis in libro peculiari nomina sodalium describat, in alio vero libro consignentur resolutiones ac decreta a directorio legitime congregato facta. *b)* Confratres tenentur interesse processionibus ac in iisdem ante regulares incedere, aut iis deficientibus ante clerum saecularem. *c)* Festa titularia omni possibili solemnitate celebrari convenit. *d)* Episcopo competit, confraternitates laicorum visitare, quanquam erectae sint in ecclesiis regularium, tum quoad administrationem bonorum, de qua officiales rationem ipsi reddere debent, tum quoad cultum et ornamenta capellae divinorum officiorum, denique circa ea omnia, quae ad obligationes eorundem confratrum relationem habent.[9]) *e)* In dirimendis quaestionibus 4. Directio et jura.

---

[5]) Firmo manente fine alicujus sodalitatis non est necessarium, ut praecise archisodalitatis statuta adoptentur. Sed potest episcopus statuta determinare, tum vero etiam mutare. Ita decis. est a s. C. Indulg. 9. Dec. 1862 in Utin. in quaestione concernente sodalitium s. Petri Apost. princ. a. 1860 erectum pro adjuv. Sede apost. Acta II. 534. Ceterum non potest facere in hac re vicarius generalis, quod potest episcopus, sine speciali mandato, et praeterea supposito, quod subdelegandi facultas episcopo sit impertita. Acta IV. 106.

[6]) Confraternitas localis cuidam archiconfraternitati innecti debet, ut ejusdem privilegia et indulgentias participet. De modo in aggregatione servando vid. Acta II. 57; ib. 296. not.

[7]) Cavetur cit. Constitutione, ut ne publice exponantur mensae, pelves vel capsulae ad hasce eleemosynas colligendas §. 8.

[8]) Verum ex hoc titulo is nondum facultatem adipiscitur benedicendi coronas, numismata et scapularia cum effectu consequendarum inde indulgentiarum.

[9]) Instr. Eystett. — cf. Ferraris sub v. Confraternitas.

parochum inter et sodalitia controversis ss. Congregationes Rom. non recedunt a decreto di 10. Dec. 1703.[10])

5. Quoad relationem confraternitatum ad statum, eaedem cum admissione ecclesiae pariter admitti debent tanquam corporationes, vel saltem tanquam piae associationes cum jure acquirendi bona in foro civili. Proin contrarium est juri, confraternitates vel non admittere tanquam personas juridicas, vel easdem, sicuti societates saeculares, subjicere nutui potestatis civilis. Certe (ut parum dicam), haec pia sodalitia periculum non creant rei civili quemadmodum societates quaedam politicae, quae nihilominus liberalissime admittuntur.![11]) In Imperio Austriaco confraternitates sive sodalitates, quales ecclesia probat et commendat, cum consensu et sub directione Ordinarii ea lege constitui possunt, ut singulae erectiones gubernio provinciae denuntientur, atque ut etiam illae episcopo dioecesano maneant subjectae, quae cum associationibus exteris cohaerent.[12])

§. 141.

De scholis.

1. Scholarum origo et progressus.

1. Religio christiana novam cognitionum non solum divinarum ed humanarum etiam lucem mundo invexit. Unde statim ac fides christiana firmas radices in Orbe egit, scholae christianae seu studiorum sedes in praecipuis civitatibus, e. gr. Alexandriae, Caesareae, Edessae, Romae, Nisibi, Mediolani, Carthagine, flo-

---

Bened. XIV. instit. 105, ubi plura decreta s. C. circa hanc rem referuntur. Matthaeucci: Officialis curiae eccle. Venetiis 1734. 4. p. 88. Officialis quoad confraternitates. — Speciala de confraternitatibus continentur opusculo: „Ueber den Ablass und die Bruderschaften", v. Bouvier.

[10]) Decl. s. C. C. 25. Jun. 1864. (supra §. 123. 3. b.) Acta s. S. I. 533.; VI. 109.

[11]) Moy Arch. t. 3. p. 48., ubi exponitur, quid juris sit in diversis territoriis quoad sodalitates, et qualis earundem nexus cum ecclesia, in qua haerent.

[12]) Not. „Ecclesia" num. XIX. Ordinatio Ministerii pro rebus internis. d. 28. Jun. 1856. Ginzel K. R. t. II. p. 317. — A sodalitatibus parum differunt tum congregationes (e. g. Marianae) tum piae utriusque sexus societates sub nomine missionis (Standesbündnisse Archiv t. 4. p. 758). Utraeque nimirum pro certa tantum Christi fidelium classe, non pro omnibus indiscriminatim destinantur.

rescere coeperunt, et subin, convalescente ecclesia, etiam scholas dilatari et perpoliri contigit. Siquidem ecclesiae semper proprium est, ad praedicationem et Spiritus sancti unctionem etiam doctrinae subsidium et litterarum cognitionem adjungere. Inprimis jam primis ecclesiae saeculis scholae *inferiores* pro pueris et catechumenis, itemque scholae publicae tam pro omnibus, quam pro adspirantibus ad statum ecclesiasticum (scholae cantorum) sunt erectae. Saeculo 6. scholae *monasticae* ac praesertim Benedictinorum originem sumserunt. Sub imperatore Carolo M.[1]) et deinceps usque ad saecul. 16. triplex scholarum genus distingui consuevit, quae sc. erant: 1° scholae *cathedrales* seu *episcopales* apud capitula canonicorum institutae, in quibus juvenes ad studia theologica praeparabantur; 2° scholae *abbatiales* tum majores tum inferiores, itemque tam pro internis scholaribus in monasterium ingressuris, quam pro externis, qui artes liberales aliaque praeambula docebantur, ad studia incipienda in universitatibus; 3^{io} scholae *parochiales*, seu ruri in parochiis institutae, quae deinceps saeculo 16. scholae *elementares* vocari coeperunt.[2]) Et quum sequiori aetate ex neglectu scholarum crassa ignorantia et morum corruptela in populo deprehenderetur, a diversis conciliis cautum est, ut illae ubique per civitates et pagos instituerentur, puerique in iis legere et scribere ac fidei rudimentu edocerentur. Pro iis, qui ob labores corporales a frequentatione harum scholarum detinebantur, scholae, quae vocabantur *dominicales*, seu diebus festis et dominicis haberi solitae, institutae sunt. Omnes hae scholae (iis non exceptis, quas *urbes* suis sumtibus quandoque excitaverant) superioribus ecclesiasticis, ratione inspectionis et directionis erant obnoxiae, a quibus etiam ludi magistri assumendi examinari et adprobari debuerunt, non antea ad docendum admittendi, quam fidei professionem emisissent.[3]) Neque secuta sic

---

[1]) Capit. I. Carol. M. a 789 c. 70; Capit. Carol. M. a. 805. c. 2. 5.

[2]) Theodulf. Aurel. epist. a. 835 parochis injunxit, ut per villas et vicos scholas haberent, parvulosque summa charitate docerent; „nec aliquid ab eis accipiant, excepto quod eis parentes charitatis studio sua voluntate obtulerint.“ Praeceptum etiam fuit (conc. Nannet. a. 895): „ut quisque presbyter, qui plebem regit, clericum habeat, qui secum cantet epistolam et lectionem legat, et qui scholas possit tenere“ etc. c. 3. X. (III. 1). Cfr. Hefele Conc. Gesch. t. 3. p. 577. 626. 694. 700. 710. 712. t. 4. p. 24. 32. 47. t. 5. 635. 730. 917.

[3]) Vid. Hartzheim: Concilia Germaniae, in indice sub v. scho-

dicta reformatione haec rerum conditio essentialiter immutata fuit. Etsi enim ex hoc tempore etiam principes saeculares legibus suis scholas dirigere sibi sumerent, tamen superiorum ecclesiasticorum potestas ac vis in hac re non fuit exclusa. Recentiori demum aetate homines encyclopaedistarum placitis adhaerentes, religioni infensi, hancque funditus everti cupientes, ecclesiae auctoritatem clerumque e scholis arcere omni virium contentione aggressi sunt.[6]) Sunt autem duo principia quantum ad scholas nostro tempore inducta, circa quae, velut circa duos cardines, cetera omnia vertuntur: primum est, quod status civilis omnis fere generis scholas suis legibus suaque auctoritate unice moderandas esse putat; alterum est, quod moderatores rerum civilium nexum religionis cum scholis plus minusve laxare student.

z. Jura ecclesiae qu. scholas: 2. Vindicando jura et auctoritatem ecclesiae in hac re competentem quantum ad diversas scholas hae ferme regulae statuendae esse videntur (Cfr. supra §. 34. 3. b.):

x. elementares. a. Quantum ad scholas *elementares* de jure ad ecclesiam spectat, *non solum catechismum tradere, sed ea omnia dirigere, quae ad culturam religiosam et moralem puerorum referuntur.* Hoc comprobatur 1° *ex historia;* nam annales historiae testantur, scholas populares initia et progressus ecclesiae debere. Haec res adeo certa est et indubia, ut ipsi auctores protestantes eam testari minime dubitent.[5]) Igitur ecclesia ex institutis, quae ut mater erexit, ut sapiens moderatrix gubernavit, absque injuria non potest arceri. 2° Ex *scopo* scholis popularibus praestituto. Omnes cordati, non solum catholici, sed etiam ex protestantium coetu,[6]) finem principalem scholarum istarum in cultura religiosa et morali aetatis impuberis collocant, dicentes, non satis esse, si pueri quae-

---

lae et scholae dominicales. — Optant inter alia synodi, ut masculi a viris et puellae a mulieribus instituantur, vel saltem locis et interstitiis masculi a puellis segregentur.

[4]) Cujus spiritus novatores hujusmodi sint, clare eloquitur Pius IX. in sua Encycl. d. 8. Dec. 1864: „Siquidem omnes, qui rem tum sacram, tum publicam perturbare, ac rectum societatis ordinem evertere, et jura omnia divina et humana delere sunt conati, omnia nefaria sua consilia, studia et opera in improvidam praesertim juventutem decipiendam ac depravandam . . . semper contulerunt, omnemque spem in juventutis corruptela collocarunt."

[5]) Raumer t. VI. p. 428; Joann. Jac. Moser loquens de jurisd. episcopali, huic etiam scholarum inspectionem accenset l. 4. c. 9. §. 38.

[6]) Lex Würtemb. pro scholis a. 1836. Lex Batav. 1806.

dam utilia pro hac vita caduca edoceantur, sed opus esse, ut iidem ad bonos mores vitamque christianam instituantur et educentur, ideoque omnia, mira quadam discendorum et agendorum servata harmonia, in scholis comparata esse oportere, ut religio totius institutionis fundamentum sit, prolesque spiritum imbibant religiosum. [7]) Atqui religionem docere, et juventutem vera fide ac christianis moribus instituere non status civilis est, sed ad ecclesiae jura et officia pertinet. Consequens est, illa omnia molimina, quibus modernus status civilis scholas elementares, ab ecclesiae auctoritate et pastorum vigilantia subductas, unice suae nititur auctoritati subjicere, scholarumque athearum (uti dicuntur) quasi monopolium sibi vindicare, maxima afferre detrimenta *religioni* et *ecclesiae*, *familiis* et *societati*, ipsisque denique *scholis*. Etenim 1° *religionem* et salutarem *ecclesiae* vim ex hisce scholis amovere, idem plane est ac indifferentismum et religionis contemtum promovere, imo sensum religioni infensum animis puerorum instillare. [8]) 2° Ecclesiae vim moderatricem e scholis excludere nihil aliud profecto est, quam velle, „ut contra divina sui auctoris mandata agat, et gravissimo officio curandi omnium

---

[7]) Pius IX. in litt. datis ad archiep. Friburg. 14. Jul. 1864 sic ait: „Atque in eisdem scholis religiosa praesertim doctrina ita primarium in institutione et educatione locum habere, ac dominari debet, ut aliarum rerum cognitiones, quibus juventus ibi imbuitur, veluti a d v e n t i t i a e appareant."

[8]) Hujusmodi scholas dicunt nationales seu indifferentes. Sed reipsa non sunt indifferentes. Nam perbelle ait Mr. Déchamps olim Minister Belgicus pro rebus externis (in tractatu: „Die Schule" etc. germanice a com. Leone Thun in kath. Stimmen II. 9. 10 fasc.): Non dantur libri indifferentes, seu neutrales, non dantur scientiae indifferentes, neque etiam indifferentes magistri; sed amovere religionem est promovere errorem et spiritum religioni infensum. Idem clariss. auctor probat, ecclesiam neque in statu pari neque in statu indifferenti auctoritate sua, quas in scholas exercere debet, spoliari posse. Nam, ait, si quae i n s t a t u p a r i statuantur leges scholas respicientes, eas convenire oportet familiarum voluntati rationabiliter praesumtae; secus enim, si proprio marte et juxta principia certi cujusdam cultus scholae ordinentur, paritas sarta tectaque manere non potest. I n s t a t u v e r o i n d i f f e r e n t i jura diversorum cultuum exigunt, ut gubernium scholis eorum sese non immisceat, sed ipsismet easdem constituendas et regulandas relinquat. Cur enim moderatores statuum indifferentium scholis adeo rigide volunt dominari, cum tamen in ceteris rebus campum latissimum libertatibus civium relinquant? p. 9. 15. 16. 23. — Cfr. Litt. Emin. Rauscher ad nuntium Apost. Vering Arch. t. 25. p. 308. seq.

hominum salutem divinitus commisso desit.“ (Pius IX. l. c.), et sic ipsum jus divinum perfringere. 3^{io} Maxima infertur injuria *catholicis parentibus*, si aublicae scholae ita sint institutae, ut filiorum religio in iis non solum non foveatur, sed summo fors etiam periculo exponatur. Imo in tali rerum statu ecclesia „cogeretur omnes fideles monere, eisque declarare, ejusmodi scholas catholicae fidei adversas haud posse in conscientia frequentari“ (sunt verba Pii IX. l. c.). 4° Tali scholarum profanatione *humana societas* illo christiano spiritu sensim privatur, qui unus potest socialis ordinis fundamenta stabiliter servare, debetque progeniem parere ipsi societati civili exitiosam. 5° Denique hoc modo *scholae* ipsae, a fine suo nobilissimo detractae, dignitate sua decidunt. Merito igitur supremus ecclesiae doctor reprobavit opiniones, quae tenent: scholas eximendas esse ab omni ecclesiae auctoritate, moderatrice vi et ingerentia, plenoque civilis auctoritatis arbitrio subjiciendas esse, ita ut nulli alii cuicumque potestati recognoscatur jus immiscendi se in disciplina scholarum, in regimine studiorum, in graduum collatione, in delectu aut adprobatione magistrorum; talesque denique scholas vel unice vel principaliter rerum duntaxat naturalium scientiae ac terrenae socialis vitae finibus esse destinatas. Syll. n. 45—48. — Rebus sic stantibus praesulibus ecclesiae non remanet, nisi ut proprias scholas pro juventute catholica constituant; id quod in pluribus regionibus revera factum est. Nam monopolium potestatis saecularis sequi solet libertas fundandi scholas pro singulis cultibus. Advertendum denique est, praedicta quodammodo in eas quoque scholas cadere, in quibus alia auctoritas ecclesiae non conceditur quam tradere catechismum. Talis quoque sejunctio, etsi non sit plena, tamen est injuriosa religioni, quippe quae in ejusmodi casu, cum oporteat eam esse animam totius instructionis, ceteris ejusdem objectis aequiparatur, aut omnino ultimum inter ea locum occupat.[9])

---

[9]) In Imperio Austriaco jam decreto d. 13. Oct. 1770 declaratum est: „scholas ad res politicas pertinere.“ Deinceps lege peculiari scholas concernente 6. Dec. 1774 omnes scholae officialibus politicis, ac praesertim collegio in hunc finem in unaquaque provincia instituto subdebantur, quin tamen ecclesiae ingerentia excluderetur. Post varia fata a. 1805 „constitutio sic dicta, politica pro scholis“ prodiit, in qua animarum curatori inspectio scholarum loci, decanis inspectio districtus, scholastico vero cathedralis omnium dioecesis scholarum inspectio commissa est, ab unoquoque potestatis saecularis nomine gerenda. Et haec quidem dispositio neque per concordatum essentialiter immutata est, nisi quod episcopis quaedam

b. Earum quoque scholarum, in quibus *litterae humaniores* traduntur, institutio et cura olim ad ecclesiam pertinebat, ipsaeque pariter apud monasteria et canonicorum collegia constitutae erant, sic, ut non tantum clerici sed et laici ad eas confluerent. Atque hae scholae altiores seu gymnasia, quum temporis cursu exolevissent, a conciliis saeculi 16., reflorescente scientiarum cultura, denuo instaurari jussae sunt, sed sub virorum ecclesiasticorum et decanorum ruralium inspectione et gubernatione. Verum nostro tempore hac scholae pariter a directione ecclesiastica exemtae et reipublicae civilis regimini sunt subditae. Sunt tamen in regionibus Germaniae gymnasia, quae vel a guberniis pro catholicis tantum sunt destinata, ac propterea nonnisi catholicos magistros accipere solent, vel ex subsidiis catholicorum sustentantur. Haec posterioris generis gymnasia ab ecclesia dirigi solent sub inspectione gubernii. Ceterum semper integrum ecclesiae esse oportet, gymnasiis *catholicis* vigilantiam et sollicitudinem suam impendere. Ergo ipsi integrum debet esse: *a.* educationem juvenum religiosam dirigere et exercitia ad fovendam pietatem apta b. quoad gymnasia.

---

jura cum munere pastorali suapte connexa vindicata sunt (Concord. artic. V.—VIII.), inter quae sunt praecipua: tota institutio et educatio religiosa; jus advigilandi, ne quid tradatur religioni aut honestati adversum; itemque jus advigilandi moribus ludi magistri etc. — Nuperrimae legis (d. 25. Maj. 1868) placita summarie sunt haec: 1. Inspectio suprema totius instructionis (nec ipsa religione excepta) competit, potestati saeculari. 2. Cura, directio et immediata inspectio instructionis religiosae et piorum exercitiorum pertinet ad confessionem respectivam, exclusa tamen quavis ingerentia in ceteras disciplinas. Non tamen superioribus eccl. liberum est, quantitatem piorum exercitiorum determinare. Cfr. Ordinationes minist. pro cultu ex a. 1870 in Vering Arch. t 25. p. 217. seq. Item de juramento magistrorum de observandis legibus fundamentalibus status l. c. t. 26. p. 250. 3. Scholae publicae omnibus civibus patent, haud ulla habita cultus ratione. Possunt tamen cultus singuli suis sumtibus scholas proprias fundare. 4. In seligendis magistris pro scholis publicis pariter non respicitur, cui religioni adhaereant. 5. Libri in scholis adhibendi non alia indigent approbatione quam eorum, qui his scholis praesunt; sed libros pro tradenda religione praevie respectivae confessioni probari oportet. 6. Fundi pro scholis destinati unacum fundo studiorum, ceterisque fundationibus pro scholis factis, omnibus cultibus sunt applicandi, nisi probetur, aliam fuisse fundatorum voluntatem. Cfr. leg. d. 12. Aug. 1869. Cfr. legem Borussicam d. 11. Mart. 1872. qua soli statui civili inspectio omnium scholarum vindicatur in Vering Arch. t. 27. p. 297. nec non episcoporum Fuldae congregatorum gravamina l. c. p. 298.

praescribere;[10]) *b.* invigilare, ne litterarum humaniorum disciplinae venena admisceantur;[11]) *c.* religionis magistrum adprobare ipsique dare docendi missionem, et ubi opus esse visum, fuerit eandem revocare;[12]) *d.* prospicere, ut pecuniae pro catholicorum juvenum educatione a piis fundatoribus relictae juxta eorum intentionem fideliter applicentur.[13])

c. quoad universitates.

c. Ipsae etiam *universitates* seu potius *studia generalia*, ut olim dicebantur, ecclesiasticae erant institutionis et originis, et inspectioni ecclesiae subjiciebantur. Scilicet *studia generalia* erant loci instructionis seu instituta sub auspiciis summi Pontificis erecta, omnibusque sine ullo nationis discrimine patentia, ita, ut tum missio professorum, seu habilitas docendi in iis impertita, tum studia discipulorum ibi facta, ubique locorum rata et valida haberentur. Constabant pluribus *facultatibus* (sed non eodem semper numero) seu disciplinis aut disciplinarum complexu, veluti theologia, jure civili, artibus liberalibus etc. Porro haec instituta habebant propriam constitutionem, exemptam a jurisdictione ordinariorum, propria statuta a Pontificibus adprobata, efformabantque corpora peculiaria cum suis juribus, unde *universitates* in sensu juris dici consueverunt. Inde a saeculo 13. fundari non potuerunt, nisi ex summi Pontificis privilegio, qui speciales erectionis bullas emittere solebat praeter litteras fundationis a principibus, saltem tempore posteriori edi consuetas. Porro Pontifices hisce studiis tam *conservatores* et *judices* dabant, quam pro suis juribus exequendis delegatos apostolicos apud ipsa constituebant, scilicet

---

[10]) Concord. Austr. (art. V. VII., qui tamen sunt abrogati).

[11]) Concil. provinc. Vienn. 1858. p. 146; De studiis gymnasialibus.

[12]) Litterae Emin. Cardinalis Rauscher: „Ecclesia" n. XIII. „Secundum leges in Austria vigentes pro gymnasiis mediisque scholis a potestate civili institutis religionis magistri ita seliguntur, ut episcopus dioecesanus concursum habeat et, quem dignissimum censeat, gubernio, adjectis concursus actis, significet, qui ad et regula ad magisterium vacans deputatur. Quando sub peculiaribus rerum adjunctis eum declinari contigerit, nunquam non vir nominatur, quem episcopus ad munus obeundum habilem enunciaverit." Cfr. art. VI. Concord. — Haec etiamnum sunt in vigore, et quidem etiam quantum ad scholas, quas reales vocant.

[13]) Ponderatu dignissima sunt, quae professoribus gymnasialibus a concilio Vienn. p. 165 et 166 ut sapienter, ita graviter inculcantur. Utinam iidem meminerint monitionis in Concord. art. VII. expressae: „Omnis institutio ad vitae christianae legem cordibus inscribendam pro rei, quae tractatur, natura composita erit."

cancellarios (aut in persona ordinarii, aut capituli praepositi, vel cancellarii), qui studiis generalibus invigilarent et doctoris gradum concederent. Attamen nostrae aetatis universitates plurimum differunt ab antiquis studiis generalibus. Sunt nimirum instituta mere saecularia, legibus civilibus obnoxia, et ab ecclesiae influxu sejuncta. Merito tamen ecclesia obsistit, ne fundationes, quas ex manifesta fundatorum voluntate in profectum religionis catholicae factas esse constat, ex dispositione regnantium pro defendendis et propagandis erroribus erogentur. Neque ipsi potest probari, si doctrinae christiano nomini infensae sub splendido *liberae scientiae* praetextu juvenum animis instillentur.[14]) Denique ecclesiae jus negari non poterit, ex subsidiis libere collectis universitates catholicas constituendi, id quod nostro tempore in nonnullis locis revera in exitum deductum est, in aliis vero omnium votis desideratur.[15])

Sunt vero praeterea duo quasi annuli, quibus universitates catholicae cum ecclesia colligantur: facultates theologicae in iis existentes, et jus promovendi ad doctoratum sive theologiae, sive juris canonici.[16])

Quod attinet primo *facultates theologicas*, haec potissimum sunt notanda. Ab initio scholares cum magistris vel secundum diversas suae originis nationes, vel juxta diversas, quae tradebantur, disciplinas seu facultates, in plures turmas seu societates distinguebantur, ita ut nationes a suis *procuratoribus*, facultates vero a suis *decanis* dirigerentur. Deinceps haec posterior separatio sola permansit, ita scilicet, ut doctores juxta disciplinas in varia collegia distinguerentur, et quatuor facultates, nimirum theo- Facultates theologicae.

[14]) Conc. Trid. sess. XXV. c. 2. de ref. praecipit, ut ipsius canones et decreta ab universitatibus integre reciperentur, ad eorumque normam catholica fides a professoribus exponeretur, juramento quolibet anno ad hoc faciendum obstringendis. — Libertatem scientiae usque ad laesionem doctrinae catholicae progredi nunquam posse, Pius IX. identidem ac nominatim in duabus epistolis ad archiepisc. Frisingensem (a. 1862 et 1863) datis tum etiam in Syllabo n. 8—14 declaravit.

[15]) In imperio Austr. vi Concord. (litt. „Ecclesiae" n. 4) liberum est episcopis, ejusmodi universitatem fundare, sed collatis praevie cum gubernio caesar. consiliis. De cetero etiam universitas Pestinensis declarata est catholica, quatenus nempe professores omnes in ea assumendi debeant esse catholici (n. 6).

[16]) Juxta litt. „Ecclesia" prius episcopi sententia expetenda est, quam professor facultatis juridicae ad jus canonicum tradendum deputatus constituatur (n. 5).

logiae, jurisprudentiae, medicinae et philosophiae enascerentur, certis juribus et privilegiis exornatae. Facultates theologiae hodiedum arbitria in quaestionibus arduis et dubiis ferunt, possunt in consilium adhiberi in conciliis etiam generalibus, itemque gradum doctoris pro universa ecclesia valiturum conferendi jus habent. Verum ex illo tempore, quo studia theologica et seminaria (§. seq. 3.) in singulis fere dioecesibus excitata erant, facultates theologicae haud parum pristini splendoris amiserunt, id quod de universitatibus generatim venit notandum. Nominatim universitates jure illo insigni, scil. *missionem ecclesiasticam* (i. e. jus publice docendi) pro universo orbe catholico conferendi, a summo Pontifice accepto, non amplius gaudent, sed hodie missio et auctoritas docendi etiam professoribus facultatis theologicae unice ab episcopo tam conferri, quam etiam auferri seu revocari potest. Et haec quidem revocatio ex causis opportunitatis conscientiae episcopi remissis fieri potest; ideoque non requirit figuram et strepitum judicii, et sententiam proprie talem, etiam in casu, quando professor, non provisorie, sed stabiliter est constitutus, imo etiam quando professor aliquis ex deputatione reipublicae civilis ad munus docendi e. g. in facultate theologica constitutus est. Ratio hujus rei ex eo petitur, quod munus docendi ecclesiasticum non habet rationem beneficii eccles., ad quod auferendum procedi non potest nisi in forma judicii.[17])

Gradus doctoralis. Quoad *gradum doctoralem* jam dictum est, illum ab initio aliud non fuisse, nisi docendi missionem et licentiam magistris

---

[17]) Ex vigenti ecclesiae disciplina, quae in omnibus recentioribus concordatis claris verbis enunciatur, quaeque pro foro ecclesiastico, etiam rescissis per gubernia concordatis, inconcussa manet, missio ecclesiastica pro quavis cathedra theologica non solum professoribus Seminariorum, sed etiam professoribus theologiae in facultatibus universitatum ab episcopo dioecesano conferenda est, qui consequenter eandem, „quum id opportunum censuerit", revocare potest. Idem etiam in omnibus fere conciliis provincialibus declaratur. (Conc. prov. Colon (1860) P. II. t. 2. c. 26. Conc. prov. Prag. (1860) t. I. c. 10.) Juxta art. VI. Concord. Austr. et conc. prov. Viennense (p. 161) in assumendis professoribus theologicae facult. semper etiam episcopus intervenire debet, ejusque sententia tunc omnino decisiva est, ubi ejusmodi professores ad seminarii dioecesani alumnos erudiendos adhibentur. Interrogationes, quibus competitores in concursu publico, a summo administro indicendo, satisfacere oportet, pariter ab episcopo designantur. Cfr Das Recht d. Ertheilung der Befugnis z. Lehramte der Theologie (missio ecclesiastica) a D. Schulte in Vering Archiv. t. 19. p. 1. seqq.

in scholis impertitam. Haec licentia primum a scholastico vel ab alio praelato et quidem gratis dari solita est,[18]) deinceps vero ab ipsa facultate tribui coepit ita, ut ista docendi venia ad unum tantummodo locum adstringeretur. Verum tractu temporis ea adprobatio pro omnibus aliis etiam instructionis locis et universitatibus valorem obtinuit. Tandem factum est, ut laurea tum theologica, tum aliarum facultatum, dignitas distincta, variis privilegiis ditata[19]) et ab actuali magisterio omnino separata evaserit. — Doctores s. Theologiae creandi potestas residet penes summum Pontificem, qui illam potestatem per viam communicationis in facultates vel etiam in quaslibet personas singulares transferre potest.[20]) Promotioni praemittendum est rigorosum examen, quo exploretur candidati scientia et eruditio. Examinatores omnes catholicos esse convenit, etiam cum agitur de conferenda juris canonici laurea. Cautum etiam est apud nos, ut dimidia examinantium pars ab episcopo constituatur.[21])

---

[18]) c. 1. 2. 3. X. (V. 5).

[19]) Doctoratus antehac erat dignitas, quae ex utriusque legis sanctionibus nobilitatem tribuebat. Schmalzgr. l. V. tit. V. §. 1. In recessibus etiam Maximiliani I. (1500) doctores equitibus pares habentur. Schöpf K. R. p. 408. Doctores in obtinendis dignitatibus et beneficiis eccles., in testimonio dicendo, in ferendis oneribus publicis, in subeundis poenis ob crimina admissa etc. specialibus privilegiis fruebantur.

[20]) E. gr. in episcopos, prout in litteris „Ecclesia" n. III. statuitur non tamen sine gubernii caesar. interventu. Id nemini mirum videbitur, qui perpenderit, lauream s. Theologiae etiam in foro civili ponderari et agnosci. — Saeculo 16. comites palatini aliique curiales privilegio gaudebant, conferendi lauream theologicam. Sed istud privilegium propter abusus deinde secutos a Pio V. in Constit. „Quamvis" 1568. in VIImo (III. 4) revocatum est, et ex decisione Rotae (tom. I. decis. p. 357) „non suffragatur doctoratus non acquisitus a publica et adprobata universitate."

[21]) Concord. artic. VI. — Sumtus in solemnitate inaugurationis doctoralis expendendos moderatum est concilium Viennense a. 1311. d. 2. Clem. de magistris (V. 1) — Caeterum tres graduatorum ordines distinguuntur: 1. Baccalaurei, qui sui in scientia profectus primum testimonium publicum sunt consecuti. 2. Licentiati seu ii, quibus post peracta examina data est licentia, supremum gradum seu doctoratum, quando voluerint capessendi. 3. Doctores seu ii, qui ad supremum gradum litterarium reapse promoti sunt ejusque rei testimonium acceperunt.

§. 142.

De Seminariis.

Varii modi educandi clerum.

Quia status clericalis singularem animi culturam et praeparationem requirit, sive institutio theologica, sive educatio ad regionis virtutisque studium spectetur: ideo ecclesiae catholicae nihil magis omni tempore fuit cordi, quam suorum ministrorum praeparatio et animi cultus. Sed perquam varias clericorum cultura fluxu temporis subiit vicissitudines.[1])

1 Tempore antiquissimo

1. Ut clericis ad optimos mores et ad sapientiam addiscendam domicilia paterent, episcopi jam antiquitus peculiaria instituta penes se habuerunt,[2]) in quibus supremam vigilantiam, imo interdum etiam juvenum informationem in se susceperunt. Cursu temporis hae scholae episcopales (episcopia) cum officio ordinum minorum ita sunt conjunctae, ut clerici et litterarum studio et ministerio sacro simul animum intenderent (§. 117. 1).[3])

et vigente vita canonica.

Cum deinde, tempore regum Francorum, etiam apud monasteria atque rure scholae excitatae essent (§. praec.), juvenes in iis quoque prima elementa addidicerunt. Ast ultima quasi manus culturae clericorum nunquam non in episcoporum scholis admoveri necesse erat. Majorem firmitatem et propagationem scholae episcopales eo temporis spatio sortitae sunt, quo *vita*, quae dicitur *canonica*, viguit, ubi nimirum juniorum clericorum disciplina et

---

[1]) Sailer: Neue Beiträge zur Bildung des Geistlichen. (2. Aufl. München 1819. II. tom.). August Theiner Geschichte der geistl. Bildungs-Anstalten. Walter K. R. §§. 201—204. Bened. XIV. Instit. 59.

[2]) Socrates Hist. eccles. l. I. c. 11. „Alexander, Alexandriae episcopus pueros . . . . in ecclesia educari jubet, studiisque doctrinae erudiri et maxime omnium s. Athanasium. Quem quidem, cum jam adolevisset, in diaconum ordinat."

[3]) Concil. Tolet. II. a. 527. (c. 5. D. 28): Statuimus observandum, ut mox detonsi vel ministerio lectorum traditi, in domo ecclesiae sub episcopali praesentia a praeposito sibi debeant erudiri. — Conc. Tolet. IV. a. 633. (c. 1. C. 12. qu. 1): Omnis aetas ab adolescentia in malum prona est. Nihil enim incertius, quem vita adolescentium. Ob hoc constituere oportuit, ut, si qui in clero impuberes aut adolescentes exsistunt, omnes in uno conclavi atrii commaneant, ut lubricae aetatis annos non in luxuria, sed in disciplinis eccles. agant, deputati probatissimo seniori, quem et magistrum disciplinae et testem vitae habeant. Cfr. c. 3. l. c.

informatio magistro ad hoc deputato, nempe Scholastico, commissa fuit (§. 118. 2).

2. Verum vita canonica cessante, simulque publicis universitatibus excitatis, disciplina, quae in monasteriis et ab episcopis tradebatur, in desuetudinem abiit, quia omnes fere Theologiae studiosi, derelictis scholis episcopalibus, ex omnibus terrae partibus ad academias magna frequentia confluebant. Eaque praxis omnibus merito probata fuit, tantum abest, ut censura a quoplam notaretur. Etenim universitatibus, quae illo tempore inspectioni ecclesiae erant obnoxiae, adjuncta erant collegia excipiendis clericis destinata, in quibus ipsi, praeter egregiam ex publicis professoribus doctrinam simul honestam vitae disciplinam sibi compararent. Cum vero postea effrenata vivendi licentia in publicis academiis invalesceret, et doctrina scholastica, studiorum fervore remisso, in argutias degeneraret; ecclesiae praesules clericorum informationem ad meliorem formam revocare decreverunt. 2. Excitatis studiis generalibus.

3. Scilicet jam a. 1552 s. Ignatius de Loyola Collegium Germanicum pro educandis clericis ex Germania oriundis excitaverat. Ad hoc exemplum concilium Tridentinum in unaquaque dioecesi pro informandis clericis *Seminarium* constitui praecepit. [4]) Cura Seminariorum et scholarum iisdem adjunctarum, nec non potestas dandi ipsis leges, a synodo Tridentina episcopis est commissa, ita tamen, ut hi in regendo Seminario quoad spiritualia consilio duorum canonicorum, quoad temporalia vero consilio duorum de capitulo et duorum de clero civitatis uti teneantur. Porro Seminaria juxta mentem synodi Trident. oportet esse instituendis clericis exclusive destinata, et comprehendere non tantum juvenes, qui theologiae operam navant, sed et juniores, ita, ut non excludantur nisi minores annis duodecim; item in iis potissimum filii pauperum institui debent, quin tamen filii divitum excludantur, dummodo probabile sit, eos permansuros esse in statu clericali, et propriis sumtibus alantur. Quicunque in Seminarium admittuntur, ex mente ejusdem concilii debent statim tonsuram recipere et habitu clericali indui. Denique Patres etiam determinarunt, quomodo clerici in disciplina ecclesiastica sint imbuendi, ac 3. Decretum concilii Trid.

---

[4]) Sess. XXIII. c. 18. de ref. — Bened. XIV. Inst. 29: „Tunc Cardinalis Polus de reformando clero Anglicano secum recogitans, a. 1556 recentia episcoporum Seminaria proposuit, quorum institutum in Trid. synodo diligenter examinatum a. 1563 postea s. Carolus Borr. feliciter invexit.“

praesertim qua ratione ab episcopo eorum sustentationi sit consulendum.[5]) Ad normam harum sanctionum permulta Seminaria ubique gentium deinceps sunt constituta.

4. Aetate recentiori. 4. Ast recentiore aetate cultura clericorum denuo a recto tramite deviavit, imo (quod maxime dolendum) ecclesiae directioni vix non penitus subtracta est. Id praesertim accidit post suppressionem Societatis Jesu, et post ecclesiarum spoliationem in Germania. Nam, extinctis tum Seminariis tum monasteriorum scholis, juvenes ad statum clericalem adspirantes integram fere animi culturam in gymnasiis et universitatibus a gubernio politico constitutis accipiebant, ita, ut unicum tantummodo annum in Seminario episcopali transigere consueverint. Itaque educatio clericorum in statum adeo lugubrem devenit, et saeculis praeteritis vix similis deprehendatur. — Neque in Imperio Austriaco informatio clericalis ad normam juris canonici composita erat. Imprimis enim Seminaria generalia, quae Imperator Josephus II. pro singulis provinciis fundaverat, instituta mere politica erant. Et haec quidem defuncto Imperatore sublata sunt. Ast etiam Seminaria dioecesana a disciplina gubernii civili justo plus pendebant, quia istud tum ordinem studiorum, tum libros pro institutione praescribere, porro professores ab episcopo electos adprobare, nec non cetera legibus suis determinare sibi sumsit.

5. Tempore novissimo. 5. Hinc jure merito episcopi nostro tempore in hac re gravissimi momenti jura sua originaria a guberniis politicis serio repetierunt, nisuque unanimi omnes adlaborant, ut clericorum disciplina et informatio praescriptionibus synodi Tridentinae ex asse conveniat. Iidem etiam in erigendis Seminariis puerorum operam suam maxima alacritate posuerunt, id quod pariter tum decretis dictae synodi, tum disciplinae antiquiori congruit. In plerisque ditionibus Seminariorum disciplina ultimis hisce decenniis rite constituta fuit, ac etiam in Austria, praesertim editis decretis d. 23. April 1850, et d. 30. Jun. 1850 et vigente Concordato (Art. VI. XVIII.) Sed hodie Seminaria paene ubique in maximum

---

[5]) L. c. — Bouix: De capitulis p. 473 seqq. et: De episcopo tom. II. p. 67 seqq., ubi auctor inter alia probat: 1° Seminarium non posse alicui congregationi religiosae regendum committi, nisi pactum cum superiore congregationis desuper ineundum Sedis apost. confirmationi subjiciatur; 2° sat multas Seminariorum dispositiones, quae nunc reperiuntur, decretis Tridentinis adversari ideoque, cum legitimae non sint, ad ejusmodi decretorum terminos reformari oportere.

periculum et in extremum fere discrimen adducuntur, eoquod homines liberalismo addicti respuunt Seminaria ad normam concilii Tridentini ordinata, quae tamen s. Sedes *vera et perfecta Seminaria* declaravit; quin potius omni studio conantur episcopos privare jure inalienabili educandi instituendique clerum juxta canonicas sanctiones.[6])

Episcopi Austriaci a. 1856 Viennae congregati etiam in certas regulas conspirarunt, quibus tum studiorum ratio in nostris Seminariis servanda, tum professorum vel in iis vel in facultatibus theologicis constituendorum modus dirigeretur. Hae sanctiones, a supremo publicae institutionis administro 29. Mart. 1858 ad certam formam redactae et publici juris factae sunt, cautum-

---

[6]) Cfr. Litt. Pii IX. ad epp. Bavariae d. 23. Mart. 1865 (Vering Arch. t. 14. p. 308), ubi declarat Pontifex, non posse postulare gubernium, ut episcopus contentus esse velit scholis theologicis, quas gubernium in Lyceo Spirensi erigere proposuerat. „Etenim eadem Sedes haud potest recognoscere, ... ejusmodi scholas, quae a gubernio diriguntur ac pendent, posse in illarum scholarum locum sufficii, quae ex ecclesiae legibus ac propria cleri institutionis educationisque natura et indole debent cum Seminariis esse conjunctae et una cum illis episcoporum vigilantiae, auctoritati et jurisdictioni subjacere.“ Cfr. Vering Arch. t. 27. p. 268.; t. 29. p. 34. seq. de saeva sublatione Seminarii dioecesis Basileensis.

[7]) Concilium provinc. Viennen. ad horum principiorum tramites seqq. potissimum sapientissime constituit: a. Disciplinis theologicis per quatuor annos incumbendum est. Eisdem studentes, quantum fieri potest, omnes in seminario episcopali degant. b. Praelectiones theologicae exceptis iis, quae doctrinam pastoralem, catecheticam et eloquentiam sacram attinent, sermone latino habendae sunt. c. Prae reliquis studiis theologiae dogmaticae strenue incumbendum summaque cura in dogmatibus explanandis adhibenda est, respiciendo quam maxime nostri aevi rationem et indigentias. d. Commendantur hebdomadales disputationes a professore dogmaticae instituendae. e. Exegesi s. Scripturae secundum Vulgatam accedat textus hebraici et graeci explanatio, cui quantum temporis dicandum sit, antistes constituet. f. Semel saltem in hebdomade convenientibus cunctis theologiae auditoribus per horae unius spatium selecta s. Patrum opera legantur et exponantur. g. Professores consilia inter se conferant, ne eadem res paucis mutatis a pluribus discutiatur. h. In theologia morali systematis ratio non negligenda et pro temporum conditione allaborandum est, ut resecentur radices errorum, quibus vitae christianae principia pessumdantur. i. Eloquentiae theoria frequentioribus exemplis adumbretur; hinc declamationes habendae et presbyteratus candidati ad conciones graviter et devote enuntiandas exemplo et exercitatione efformandi sunt. k. Ad profundiora quoque rerum theologicarum studia alumni incitandi sunt e. g. per praelectiones

que est, ut concilia provincialia [7]) deinceps celebranda hasce normas in ordinandis studiis dioecesanis semper prae oculis habere debeant.

---

extraordinarias, quibus vel res theologicae penitius explanantur vel praecipua metaphysices et philosophiae moralis systemata explicantur. l. Vacante aliqua cathedra instituti theologici dioecesani concursus publicus ad ipsam adspirantium per totam dioecesim indicatur, nisi vir suppetat, qui editis scriptis aut professoris theologiae partibus laudabiliter jam expletis scientiae probationes exhibeat; nam tali docendi munus etiam absque concursu conferri potest. Integrum est etiam episcopo sacerdoti, qui, quin sit professor, erudiendis alumnis (e. g. eorum studia dirigendo) utilem jam operam contulit, cathedram vacantem modo provisorio demandare et post annumad idoneitatis examen eundem admittere. p. 153 – 160.

LIBER II.

De gubernatione ecclesiae, et de juribus ad eam pertinentibus.

§. 143.

Rerum nexus et conspectus.

Iis jam ad finem perductis, quae de ecclesiae constitutione dicenda erant, ad illa jura explicanda convertimur, quae ad ecclesiam recte regendam et administrandam pertinent. Cum vero ecclesiae gubernatio tota quanta circa exercitium trinarum potestatum a Christo ipsi relictarum versetur, omnis hujus libri materia commode in tres sectiones dispescitur, quarum prima s. magisterii, altera s. ministerii, tertia s. imperii disciplinam et administrationem continet. Itaque omnia, quae ad hasce tres potestates pertinent, conspectui exhibebimus, non tamen heic attenta varietate, qua potestas eccles. per gradus hierarchicos distributa est.

SECTIO I.

De administrando s. magisterio.

§. 144.

De functionibus s. magisterium respicientibus.

Ut ecclesia munere magisterii divinitus sibi commisso rite fungatur, ad sacratissima ipsius tum jura tum officia spectat (S. magisterii est:)

1. *fidei conservatio, definitio et explicatio*, *a.* Siquidem ecclesia tanquam *sedula et cauta depositorum apud se dogmatum custos, nihil in iis unquam immutat, nihil minuit, nihil addit, sed omni industria hoc unum curat, ut cetera diligenter sapienterque* (1. Fidem conservare, definire, explicare.)

tractando custodiat.[1]) *b.* Ipsius porro est, determinare, quid sit fidei, seu definire, quid sit credendum in rebus fidei. *c.* Ipsa etiam est judex fallere et falli nescia in quaestionibus dubiis circa doctrinam exortis. *d.* Ipsa denique est, per quam prisca illa coelestis philosophiae dogmata successu temporis excurantur, limantur, poliuntur, sed non commutantur, non detruncantur aut mutilantur; per ipsam accipiunt evidentiam, lucem, distinctionem, sed retinent plenitudinem, integritatem, proprietatem.[2])

2. Fidem propagare.

2. *Fidei propagatio* per praedicationem, catechesin et per missiones ad convertendos paganos. *Praedicatio* ordinatur ad eos, qui in religione christiana nati et educati sunt, nimirum ut iidem in fide confirmentur et excolantur. *Catecheses* antiquitus pro catechumenis, qui inter audientes erant relati, haberi consueverunt, eoque munere episcopi aut presbyteri vel diaconi minoresve etiam clerici, imo interdum laici quoque fungebantur. Hodie vero tum pro pueris tum pro adultis instituuntur, et quidem quoad illos tam in ecclesia quam in scholis per catechistas ad id munus specialiter deputatos. *Missiones* in regionibus infidelium a. s. Congregatione de propaganda fide diriguntur, iisque promovendis piae confoederationes in hunc finem institutae utilissime inserviunt.

3. Ab erroribus defendere.

3. *Errorum contra fidem enascentium condemnatio et profligatio.* Ut errores, qui fidem infuscare atque homines a veritate abstrahere possent, efficaciter depellantur, ecclesia certa media spiritualia in promtu habet, quae in duplici sunt classe. Nimirum alia ad praecavendos errores, alia ad reprimendos errores jam exortos sunt comparata. De utrisque enucleatius disserendum est.

§. 137.

De cautionibus praeventivis contra errores in fide.

Ecclesia arcere studet errores contra fidem: 1. Per symbola.

Ecclesia Christi hisce mediis fidei puritati consulere atque, ne errores sanae doctrinae admisceantur, praecavere, studet:

1. *Symbola fidei conficit*, quae non sunt nisi breves dogmatum aut articulorum summulae et collectiones atque publica signa, per quae orthodoxi ab infidelibus et sectariis distinguuntur. Confici quam maxime tunc solent, quum haereses pullulant, ut cre-

[1]) Vincent. Lerin. commonit. a. 434. c. 23.
[2]) L. c.

dentes quasi communi aliqua tessera et regula instruantur, et veluti quodam clypeo contra errores praemuniantur. Symbola ecclesiae maxime celebrata sunt: Apostolicum, concilii Nicaeni I., Constantinopolit. I., s. Athanasii, concilii Lateranensis IV.[1]) et Viennensis,[2]) decretum Eugenii IV. ad Armenos et symbolum Pii IV. seu concilii Trid., cujus formula eadem est cum Cstptano, nisi quod adjunctas habeat declarationes contra errores posteriorum temporum et sectarum

2. Per catechismos.

2. *Catechismos et alios libros pro instructione religiosa praescribit*, ex quibus fideles tanquam ex limpidis fontibus tum dogmata fidei hauriant, tum vitae christianae officia. Maximae auctoritatis et utilitatis est Catechismus Romanus ex decreto concilii Trid. (1566) editus. Caeterum neque catechistis neque parochis licet propria auctoritate aliquem catechismum in scholas introducere, cum id unice ad episcopos spectet. Quin et illud haud levia affert incommoda, si unaquaeque fere dioecesis proprio catechismo pro informanda juventute utatur. Unde in Brevi ad episcopos Austr. (5. Nov. 1855) a Pio IX. edito hanc in modum statuitur: „Omnem vero curam impendite, ut in primordiorum seu elementariis scholis ii ad catechesim tradendam adhibeantur libri, quibus juventus unam eandemque catholicae ecclesiae addiscat doctrinam, atque ut nulla unquam quoad libros ipsos fiat, immutatio, nisi gravis adsit causa et collatis semper invicem consiliis.“ [3])

3. Per professionem fidei emitti praeceptam.

3. Exigit ab omnibus ad officia vel beneficia eccles. promovendis, ut in muneris sui auspiciis *fidei professionem* juxta formulam a Pio IV. praescriptam emittant eamque juramento confirment. Professionem hanc emittere tenentur: *a.* promoti ad episcopatum, qui hodie in manibus Nuntii apostol, vel alterius episcopi a Papa ad hoc deputati id faciunt;[4]) *b.* provisi de canonicatu vel dignitate in ecclesia cathedrali, et provisi de beneficio curato; illi quidem coram episcopo et capitulo,[5]) hi vero

---

[1]) c. 1. X. (1. 1.).

[2]) 1. Clem. (1. 1).

[3]) Constit. Bened. XIV. „Etsi minima.“ — Concilium provinc. Vienn. pro scholis elementaribus catechismum a Cardinali-archiepiscopo Migazzi editum unice adhiberi jubet. p. 169.

[4]) Conc. Trid. sess. XXV. c. 2. de ref., ubi in proxima synodo provinc. id fieri praecipitur.

[5]) S. C. C. 1. Apr. 1786 (ap. Zallinger: instit. jur. eccl. I. 78) declaravit: 1° renovandam esse fidei professionem, si quis de novo in eadem ecclesia cathedr. canonicatum vel dignitatem obtinuerit;

coram episcopo vel vicario (foraneo); utrique sub sanctione poenali a conc. Trid. decreta; scilicet illi, qui hanc professionem intra primum bimestre a die pacificae possessionis culpabiliter omittunt, tenentur in conscientia ad restitutionem fructuum, post bimestre perceptorum, ante omnem judicis sententiam.[6]) Canonici ecclesiae collegiatae et beneficiati simplices hoc jure communi non afficiuntur, eidem tamen subjici possunt ex consuetudine aut dioecesium statutis.[7]) *c.* Praelati locorum regularium;[8]) id tamen non in omnibus regionibus usu receptum esse videtur, licet solida hujus omissionis ratio assignari vix possit. *d.* Promovendi in academiis ad gradus litterarios, et doctores magistrive publici saltem theologiae.[9]) *e.* Ipse summus Pontifex coram collegio Cardinalium fidei publicam professionem emittit. — Ratio hujus cautionis ab ecclesia praeceptae evidens est. Ecclesia siquidem tali medio et docentium et audientium orthodoxae doctrinae omni meliori modo consulere intendit. Quomodo vero per hoc vinculum, uti quidam contendunt, conscientiae libertas violetur, difficile est intellectu. Ecquis enim cogitur, obnitente conscientia, magisterii munus suscipere, vel in suscepto persistere, postquam dogmata fidei a se juratae retrorsum projecerit?

4. Per cautiones qu. lectionem s. Script. in lingua vernacula.

4. *Cautiones peculiares statuit quoad lectionem s. Scripturae in lingua vernacula.* Inprimis advertendum est, ab ecclesia non agnosci communem legendi s. Scripturam necessitatem, a Protestantibus et Jansenistis assertam,[10]) qua semel admissa etiam translatio in linguam cuilibet notam statuenda esset. Sed potius ecclesiae persuasum est, uti in regula quarta Indicis dicitur), si s. Biblia vulgari lingua sine discrimine permitterentur, plus inde

---

2° professionem a canonicis semper fieri oportere coram episcopo et capitulo, licet alia vigeat consuetudo; 3io si quis ob dictam consuetudinem professionem fecisset coram solo capitulo, etiam supposita bona fide, pro impetranda absolutione a fructuum perceptorum restitutione ad Sedem apostol. recurri oportere.

[6]) Conc. Trid. sess. XXIV. c. 12. de ref. Zallinger l. c. p. 74.

[7]) In nostris regionibus omnes sacerdotes ad curam animarum ablegandi professionem fidei juratam emittunt.

[8]) Constit. Pii IV. „Injunctum."

[9]) Constit. Pii IV. „Sacrosancta" (88), ubi cujuscumque disciplinae magistris id injungitur, „ne simplicia nonnullorum adolescentum res novas audiendi cupidorum ingenia in naufragos blandientium haeresum scopulos imprudenter impingant."

[10]) Const. „Auctorem fidei." n. 67. Constit. Clementis XI. „Unigenitus" propos. 79. 80. Bened. XIV. de syn. dioec. l. 6. c. 10.

ob hominum temeritatem detrimenti quam utilitatis oriturum esse. Etenim s Scriptura considerari debet tanquam sacrarium profanis occlusum et nonnisi illis pateas, qui bene affecti et debitis scientiis instructi ad illius lectionem accedunt. Hinc ad animarum damna avertenda et profanationis periculum amovendum, lectioni s. Scripturae certi quidam limites positi sunt. Sed hae restrictiones nullo modo ad textum originalem aut versionem graecam, eamque latinam, quae dicitur Vulgata, pertinent, sed solas versiones in idioma maternum respiciunt, earumque usum certis quibusdam regulis subjiciunt. Potest siquidem unusquisque cum licentia parochi vel confessarii ss. Biblia etiam in lingua vulgari legere, qui ex hujusmodi lectione non damnum sed fidei et pietatis incrementum capere posse intelligitur. Sed in hac re decretum, quod sequitur, servari oportet: „Quodsi hujusmodi Bibliorum versiones vulgari lingua fuerint ab Apostolica Sede adprobatae, *aut* editae cum adnotationibus desumtis e sanctis ecclesiae Patribus *vel* ex doctis catholicisque viris, conceduntur." [11]) Et haec unica fere cautio, quae circa lectionem s. Scripturae ab ecclesia praecipitur adhiberi, certe nullius viri cordati reprehensionem incurret, perpendentis, multas circumferri versiones vernaculas ab haereticis vitiatas, easque ob aliam causam ab eisdem non divulgari, nisi ut sub specie piissimae lectionis animis legentium errores insinuenter. [12])

5. *Approbatio librorum edendorum, seu censura praevia.* Cum post typographiam inventam perniciosorum librorum numerus subito increscere coepisset, Alexander VI., ac deinceps Leo X. in concilio Lateran. V. decreverunt, ne de caetero libri, tractatus aut scripturae qualescumque imprimerentur sine praevio examine 5. Per praeviam librorum censuram.

[11]) Decr. s. Congr. Indicis ddo. 15. Junii 1737. Similiter etiam Gregorius XVI. in sua encyclica dd. 8. Maji 1844 declaravit: „Auctoritate Benedicti XIV. adjecta declaratio est, ut permissa porro habeatur lectio vulgarium versionum, quae ab Apostolica Sede" etc. (ut supra in cit. decr.).

[12]) Usque ad saec. 13. lectio s. Scripturae, in versionibus vernaculis ulli prohibitioni haud obnoxia fuisse videtur, eoquod hactenus in hac re abusus nondum intervenerant. Sed ubi in Galliis Biblia ss. in idioma maternum translata in conventiculis passim legi et ad sensum privatum contorqueri coeperunt, praesules eccles. excessibus inde timendis congruis mediis obviandum esse consuerunt. Unde a conc. Tolosano (1229) can. 14. (Mansi tom. XXIII. p. 197) ss. librorum lectio laicis interdicta est, exceptis duntaxat Psalmis et aliis in Breviario latino contentis. Vid. etiam conc. Trid. sess. IV. decr. de editione et usu ss. librorum. Sess. XXV. decr. de indice.

episcopi vel vicarii generalis, illiusque licentia impetrata. Et haec quidem lex, excommunicationis aliarumque poenarum sanctione munita,[13]) postmodum in 10ma regula Indicis unacum iisdem poenis adprobata et renovata est.[14]) Verum quia hac nostra aëtate propter legendi scribendique aviditatem et augescentem in dies librorum numerum perdifficile, imo impossibile evasit, omnes omnino libros et pagellas praeviae censurae subjicere; rigorem dictae legis quadam mitigatione temperari opus erat. Haec mitigatio tum ad ipsa scripta pertinet tum ad poenas et censuras. 1° Quoad ipsa scripta Pius IX. pro Statu eccl. (2. Jun. 1848) decrevit, ut censores posthac de iis tantum solliciti essent, quae divinas Scripturas, s. Theologiam, historiam eccles., jus canonicum, Theologiam naturalem, ethicen, aliasque hujusmodi religiosas aut morales disciplinas respiciunt, ac generatim de omnibus, in quibus religionis vel morum honestatis speciatim intersit. Libros vero et ephemerides, qui moralis et religiosi argumenti non sunt, sine praevia eccles. censura in Statu Pontificio edi permisit.[15]) Easdem normas etiam concilium provinciale Viennense adoptavit, statuens, ut libri ex professo de religione tractantes et ad commemoratas disciplinas spectantes nullatenus antea publicentur, quam ejus rei licentia ab episcopo vel, si auctor sit ex regularibus, etiam a superioribus religiosis, rite fuerit obtenta. Pariter cavetur, ne Missale, Breviarum, Pontificale, Caeremoniale, Rituale et quicumque libri liturgici, praeterea catechismi et libri precum formulas continentes sine permissu episcopi typis mandentur.[16]) 2do Poenae harum legum transgressoribus a conc. Lateran. V. et in 10ma regula indicis intentatae hisce temporibus executioni

---

13) „Qui autem secus praesumpserit, ultra librorum impressorum amissionem, et illorum publicam combustionem, ac centum ducatorum fabricae Principis Apostolorum de Urbe sine spe remissionis solutionem, ac anni continui exercitii impressionis suspensionem, excommunicationis sententia innodatus existat etc."

14) Sess. IV. cit. decr. versus finem.

15) Pii IX. P. M. Acta. Romae P. I. p. 99—101.

16) Conc. provinc. Vienn. p. 59, ubi etiam indicatur, in ea provincia simplicem adprobationem libro praefixam nullatenus pro libri adprobati commendatione haberi oportere. — Rom. Pontificum Clem. VIII., Urbani VIII., aliorumque decretis cautum est, ne Missale Rom. imprimatur, quin de perfecta novae editionis concordia cum archetypis Romanis exemplaribus plane constet et ab Ordinario loci illud imprimendi facultas impertita sit. Festa peculiaria in Missali et in Breviario in appendice poni, non vero in locis suis juxta calendarii ordinem inseri debent.

dari non possunt, censura vero excommunicationis (nulli reservatae), ibidem decreta, per Bullam Pii IX. generatim sublata, et quoad illos dumtaxat confirmata est, qui libros s. Scripturae et eorundem librorum adnotationes et expositiones contra decretum concilii Trid. (Sess. IV. „de editione et usu s. librorum") *„sine Ordinarii approbatione* imprimunt, aut imprimi faciunt." [17])

§. 146.

De mediis ad reprimendos errores jam exortos.

Quodsi zizania pullulare, hoc est, errores contra fidem publicari et spargi contingat, per praesules eccles. non solum error damnari et proscribi debet, sed omni cura, imo etiam poenarum comminatione adlaborandum est, ut error quasi in germine exstirpetur, nedum latius propagetur. Quod duplici modo perficitur: Ecclesia reprimere studet errores exortos:

1. *Reprobando propositiones catholicae fidei repugnantes*, sive oretenus prolatae fuerint, sive scriptis. Id singulariter per Pontifices fieri solet, qui omni adhibita diligentia in aliquam doctrinam, quae ipsis tanquam suspecta denuntiata est, inquirunt eamque ad certas ac distinctas formulas redigunt, atque ubi reprehensibilem repererint, propositiones aut libros vel simpliciter damnare, vel etiam theses erroneas *qualificare* solent. Est autem *qualificare* propositiones nil aliud, quam illas variis censuris theologicis, vel severioribus vel mitioribus, perstringere. Numerantur plures hujusmodi censurae, quin tamen auctores in determinando earum numero conveniant.[1]) Qualificatio ista est vel specifica, dum cuivis 1. Reprobando propositiones fidei contrarias.

[17]) Juxta P. Avanzinum (Cfr. ejusd. Append. III. ad Const. „Apost. Sedis") in concilio Later. V. et in 10. regula Indicis sermo est de quibuscumque libris imprimendis, legendis, retinendis, vendendis etc., in concilio vero Trid. (Sess. IV. cit.) solummodo de s. Scripturis nec non de earum adnotationibus et expositionibus. Sub utroque respectu praeceptum ecclesiae hodiedum viget (cum mitigatione supra exposita). Sed censura nonnisi in decreto concilii Trid. (Sess. IV.) expressa vi Bullae Pii IX. robur habere pergit, ac etiam haec restricta est ad eos, qui hos libros sine Ordinarii adprobatione imprimunt vel imprimi faciunt, cum a concilio Trid. extensa fuisset etiam ad retinentes, vendentes, evulgantes.

[1]) Dicitur propositio qualificata alia haeretica, alia erronea, haeresi proxima, haeresin sapiens, suspecta de haeresi, schismatica, blasphema, impia, scandalosa, seditiosa, piarum aurium offensiva, male sonans, simplicium seductiva, temeraria, periculosa, improbabilis etc. Expressiones istae explicantur a Zallwein: princip. jur. eccl. tom. I. quaest. 4. c. 2. p. 652.

propositioni sua censura inuritur, vel cumulativa, quando plures propositiones in bulla Pontificia enumeratae variis censuris perstringuntur, quin tamen significetur, quaenam in specie hac vel illa censura notetur.

2. Reprobando libros perniciosos, seu censura repressiva.

2. In specie *reprobando libros perniciosos*, seu *adhibendo censuram repressivam*.

a. Certum est, ecclesiae praesules potestatem habere, fideles a lectione librorum pravas doctrinas continentium etiam sub poenis eccles. abstrahendi. Non minus in propatulo est, omnes catholicos hac prohibitione in conscientia obligari. Historia omnium saeculorum abunde testatur, ejusmodi leges prohibentes in ecclesia semper viguisse et agnitas esse, licet ratio persequendi perniciosos libros non eadem omni aetate fuerit. Per longum tempus usus obtinuit, ut haereticorum scripta in ignem conjicerentur.

In specie per litteras Apostolicas.

Postea libri pravi prohibiti sunt per concilia oecumenica aut per summos Pontifices, qui litteris Apostolicis libros haereticos vel alias perniciosos nominatim damnarunt et proscripserunt.[2]) Cum vero, praesertim arte typographica detecta, in tanta librorum colluvie singuli libri suspecti vel perniciosi notari non amplius

per indices librorum prohibitorum.

possent, indices librorum prohibitorum adornari coeperunt, quibus publice editis fideles zizania facillime a bonis seminibus internoscere possent.[3]) Omnium celeberrimus est index, quem Pius IV. ex decreto concilii Trid. a viris pro hoc munere specialiter deputatis conficiendum curavit, quique a. 1564 publici juris factus et a subsecutis Pontificibus, nimirum a s. Pio V., Sixto V., Clemente VIII., Alexandro VII. et Benedictio XIV. pluribus regulis auctus et

---

[2]) R. Pontifices jam ante conc. Later. V. editis litteris Apost. scripta perversa prohibere solebant. Sed frequentius hoc contigit a conc. Trid. ad nostra usque tempora. Hoc spatio sub variis poenis variaque ratione quam plurimi libri haeretici aut suspecti a R. Pontificibus sunt damnati. Sic (ut paucis exemplis recentioribus rem declarem) Clemens IX. 22. Febr. 1667 damnavit quandam editionem gallicam Ritualis Rom.; Innoc. XI. 20. Nov. 1687 theses 68 cum libris Mich. de Molinos proscripsit; Innoc. XII. 12. Mart. 1699 Fenelonii librum: „Explication des maximes des Saints" etc. damnavit; et quis ignorat, nostro tempore a Gregorio XVI. opera Hermesii (26. Sept. 1835), a Pio IX. opera Franc. Vigil (10. Jun. 1851), J. Nuytz (22. Aug. 1851), Jac. Frohschammer (11. Dec. 1862) peculiaribus editis litteris damnata esse? Avanzini op. cit. Append III.

[3]) Vetustissimum indicem exhibet decretum Gelasii Papae, in quo veteres haeretici recensentur, quorum scripta sub anathemate damnantur. Vid. hoc decretum ad calcem t. I. Bullarii R. in editione Taurin. vel l. c. apud Avanzinum p. 113.

emendatus est, pluriesque typis excusus. Dictus index ab initio tres librorum prohibitorum classes[4]) exhibebat. Sed primitiva haec classium distinctio ab Alexandro VII. sublata est, quippe qui (ne quis opinetur libros 2. vel 3. classis minus cavendos esse) in nova indicis editione omnes eodem ordine alphabetico recenseri jussit, sola primae classis denominatione retenta. Attamen non illi tantum libri ad prohibitos pertinent, qui *nominatim* in indicem sunt relati, sed illi quoque omnes, qui generaliter per regulas indicis damnantur. Tres classes indicis Rom.

Nimirum auctoritate Pii IV. decem regulas indici Tridentino adjici contigit, quae postea quibusdam aliis a Pontificibus superadditis auctae sunt. Hisce regulis quidam libri generaliter prohibentur, v. gr. libri omnes ante a. 1515 jam damnati, versiones quaecumque librorum prohibitorum, libelli famosi, libri Jansenistarum, scripta, quibus defenditur duellum etc. Quantum ad *sanctiones poenales* in regula indicis sic statuitur: „Quod si quis libros haereticorum vel cujusvis auctoris scripta, vel ob haeresin vel ob falsi dogmatis suspicionem damnata atque prohibita, legerit sive habuerit, statim in excommunicationis sententiam incurrat. Qui vero libros alio nomine interdictos legerit aut habuerit, praeter peccati mortalis reatum, quo afficitur, judicio episcoporum severe puniatur.“ Excommunicatio haec vi Indicis nemini, sed vi Bullae *Coenae* Pontifici reservata erat.[5]) Regulae indicis.

b. Hodie omnino et unice valet Const. „Apost. Sedis“, in qua (n. II.) excommunicat *speciali modo* Pius IX.: „*Omnes et singulos scienter legentes sine auctoritate Sedis apost. libros eorundem apostatarum et haereticorum haeresim propugnantes, nec non libros cujusvis auctoris per Apostolicas litteras nominatim prohibitos eosdemque libros retinentes, imprimentes, et quomodolibet defendentes.*“ Ad quae verba haec notanda sunt: Bulla Pii IX.

1° Libri in prima parte hujus articuli sub censura prohibiti, ait Avanzinus, tres prae se ferre debent conditiones, quarum prima, ut sint apostatarum vel haereticorum; altera vero haere-

---

[4]) Prima cl. continet auctores vel haereticos vel de haeresi suspectos, quorum scripta non edita solum, sed edenda quoque prohibita sunt. Altera cl. non auctores, sed libros comprehendit, quorum doctrina vel fidei vel bonis moribus repugnat, etiamsi auctores sint catholici. Tertia cl. complectitur libros anonymos, aut fidei aut morum honestati contrarios. Fr. Forrerii praefatio in indicem ap. Gallemart in append. concilii Trid.

[5]) Constit. „Dominici gregis“ 24. Mart. 1564 apud Richter et Schulte p. 612. Vide ibid. etiam regulas indicis. — Bulla „Coena“ §. 1.

sim contineant; tertia eandem haeresim propugnent. Ex quo inferas: *α.* libros eorum, qui credant apostatis et haereticis (i. e. qui adhaereant eorum damnatis erroribus, non tamen ad sectas eorum formaliter pertineant), vel fautorum et defensorum, si haeresim perpugnent, hoc articulo probabilius non comprehendi. *β.* Non comprehendi sub hac censura libros apostatarum et haereticorum, in quibus haeresis simpliciter traditur, quin propugnetur. *γ.* Neque diaria seu ephemerides, quousque folia manent per se completa, sub ea censura sunt prohibita, eoquod non veniant sub nomine librorum.

2[do] Quoad secundam articuli partem in primis quaeritur, utrum per verba *Apostolicas litteras* intelligantur decreta Indicis? Resp. Non intelliguntur. Index enim librorum prohibitorum non pertinet ad litteras Apostolicas, quia hae nomine Rom. Pontificis *immediate* prodeunt sive in forma Bullae, sive in forma Brevis, sive per epistolas encyclicas, sive alia quavis extrinseca forma, quando in iis agitur: „Apostolica auctoritate" vel similiter. Proinde cessavit excommunicatio regulae X. indicis. Cessarunt enim omnes censurae, quae per Bullam Pii IX. non fuerunt renovatae, exceptis censuris Tridentinis. Censura autem regulae X. Indicis non lata fuit a synodo Tridentina, sed judicio et auctoritate Pii IV. in Const. „Dominici gregis." — Ulterius quoad hanc secundam partem notandum est, censuram tunc incurri, quando libri per *Apostolicas litteras* nominatim seu expresso titulo, quem in fronte gerunt, prohibentur, non vero cum generice prohibentur libri alicujus scriptoris. Item illi tantum libri, per litteras Apostolicas nominatim prohibiti, sub dicto articulo comprehenduntur, qui prohibiti fuerint sub poena excommunicationis R. Pontifici reservata. Itaque anathemati non subjicitur legens vel retinens libros, qui per litteras Apost. quidem prohibiti sunt, sed vel sub nulla censura vel sub censura Papae non reservata. Id quod ex scopo hujus Bullae, sc. *limitandi* censuras, aliisque ex argumentis eruitur.

3[io] Anathemati hujus articuli non tantum *legentes* hujusmodi libros subjacent, sed etiam eosdem *retinentes*, *imprimentes* aut quomodolibet *defendentes*. Sed non subjacent, nisi qui *scienter* legerint, retinuerint etc. et simul peculiarem excommunicationis reservatae censuram inflictam noverint, quae peculiaris censura si in oblivionem iverit, non incurritur. [6])

Relatio Bullae Pii IX. ad Indicem.

Ex dictis clarescit, quomodo ad invicem se habeant Bulla

---

[6]) Avanzini l. c. not. 4. et append. III.

Pii IX. et Index librorum prohibitorum. Jam dixi, censuram Indicis esse abolitam; aliae autem censurae in hoc capite non amplius subsistunt, quam quae in dicta Bulla sunt expressae. Attamen quoad cetera omnia per Bullam Pii IX. nihil prorsus immutatum est. Proinde manet intacta prohibitio ecclesiae in Indice declarata, qua omnes libri sive nominatim in Indicem relati, sive per generales Indicis regulas interdicti, non solum *lege naturali*, sed etiam *vi legis positivae* sine peccato imprimi, legi, retineri etc. non possunt. Similiter intactae manent mitigationes prohibitionis, quae forsitan per legitimas consuetudines variis in regionibus fuerint inductae. Quod attinet Germaniam, jam antiquiores, iique graves auctores[7] (quos etiam conc. prov. Vindobonense ceu patronos suae sententiae citare videtur p. 58) censuerunt, libros profanos ab haereticis conscriptos, scil. juridicos, medicos, philosophicos, historicos, politicos, cet., licet haereses — unam vel plures — hinc inde inspersas et obiter tantum probatas contineant, sub prohibitione ecclesiae non contineri. Idem sentiunt de illis catholicorum auctorum libris alias optimis, qui continent unam vel plures doctrinas cum Theologia, ss. canonibus, Pontificum constitutionibus non satis consonas, vel qui in certa materia excedunt, scribendo vel glossando super materia, de qua non licet. Et haec moderatio etiam ad regulas Indicis extenditur, quae in tota sua amplitudine vix alicubi receptae sunt, tantoque minus hac nostra aetate in exitum dari ex integro possunt. Denique in Germania etiam illorum acatholicorum scripta passim sine scrupulo a catholicis legi consueverunt, qui de rebus religiosis plane conformiter ad sacrosanctae ecclesiae doctrinam disputant, praesertim eorum, qui conversioni ad religionem catholicam se accingunt. Minime vero hoc idem dicendum de illis scriptis, quae tractant de rebus obscoenis, de superstitionibus, de rebus magicis, de incantationibus etc. Haec enim, etiamsi catholicum habeant auctorem, etiam in Germania pro vetitis habentur et pro talibus haberi debent. — Quoad hujusmodi consuetudines nihil novi inductum est per Bullam.

Demum notandum est, etiam episcopos posse ac debere per positivum praeceptum, imo etiam per censuras lectionem tum

---

[7]) Engel jus can. V. tit. 7. n. 9. 10.; Schmalzgr. eod. n. 52.-59.; Pichler eod. 7—19. Cfr. Pirhing L. V. tit. 7. n. 21.; — Fessler: das kirchl. Bücherverbot. Wien. 1860. — Notat Pichler l. c. n. 10., retentionem librorum haereticorum, etiam de religione tractantium et haeresiarcharum citra piaculum continuari in monasteriis in loco separato et clauso.

librorum, tum ephemeridum prohibere, si periculum perversionis ex ea immineat, vel saltem declarare, vetitam esse hanc lectionem ipso jure naturae.[*]) Ejus rei potestas etiam episcopis Austriacis articulo IX. Concord. asserta, quin et gubernii cooperatio in reprimendis libris perversis (in litt. „Ecclesia" u IX.) appromissa fuit!

SECTIO II.

De administrando s. ministerio.

Subsectio I.

De Sacramentis.

TRACTATUS I.

De sex prioribus Sacramentis (Remissive *).

TRACTATUS II.

De matrimonio.

§. 147.

Praemonenda.

1. Doctrinae momentum.

1. Matrimonii atque eorum, quae in hoc tractatu exponuntur, cognitio omnibus omnino summe necessaria est; „quandoquidem non modo in publicis consistoriis, verum etiam in secreto et sacro poenitentiae tribunali causae matrimoniales, eaeque saepius admodum difficiles et intricatae, identidem occurrunt. Ubi quisquis imperite judicaverit, in maxima incommoda et gravissimum aeternae quoque salutis et se et alios conjiciet discrimen." [1])

---

*) Quia prorsus impossibile est omnes libros noxios in Indicem referre, Leo XII. 26. Mart. 1825 praecepit Ordinariis, ut propria auctoritate eos e manibus fidelium evellere studeant. Hoc mandatum IX. Pius in epistola circulari d. 21. Aug. 1864 renovavit, adjiciens, ut episcopi in hac re possint procedere non solum jure proprio, sed etiam tanquam Sedis Apostolicae delegati.

*) Cum praescriptiones ecclesiasticae, quae ad Sacramentorum administrationem pertinent, in aliis disciplinis, in Theologia Dogmatica, Morali et Liturgica tradi soleant; ne eadem bis occurrant, lectores ad praedictas disciplinas remittimus.

1) Pichler Candid. jur. can. prooem. in l. IV. decretal.

2. Fontes ex quibus canones matrimonium concernentes potissimum desumi debent, sunt praeter C. J. C.: Constitutiones Pontificiae ac praesertim Benedicti XIV.,[2]) statuta dioecesana, denique consuetudines legitimae, quibus ab ipso concilio Tridentino[3]) haud parum defertur. Tanquam fons remotior etiam jus Romanum considerari potest, ex quo ecclesia complures determinationes deprompsit ad illas conditiones accuratius definiendas, quae ex jure naturae pro matrimonio recte ineundo requiruntur. 2. Fontes.

Praescriptiones potestatis civilis pro ditionibus Austriacis extra Hungariam novissima lege d. 25. Maji 1868, nec non in cap. II. Codicis Austr. civilis continentur. Has leges ignorare haud licet ex causis infra dicendis.

3. Materia hujus tractatus commode ita dispescenda esse videtur, ut Capite I. de notionibus generalibus de matrimonio; Cap. II. de matrimonio contrahendo; Cap. III. de matrimonio contracto sermo instituatur.[4]) 3. Partitio.

---

[2]) Bullar. Bened. XIV. tom. I Constit. 33: „Dei miseratione" 3. Nov. 1741; Constit. 48. „Ad militantis ecclesiae" 30. Mart. 1742; Constit. 57. „Etsi pastoralis" 23. Maj. 1742; Constit. 85. „Nimiam licentiam" 18. Maj. 1743; tom. II. Constit. 3. „Singulari nobis" 9. Febr. 1749; Constit. 69. „Redditae sunt" 17. Sept. 1746; tom. III. Pontif. decretum 53. „Etsi matrimonialis" 30. Sept. 1755 etc.

[3]) Sess. XXIV. c. 1. vers. fin. de ref. matr.

[4]) Jus matrimoniale sequentes canonistae excolere sibi proposuerunt: Ex antiquioribus prae ceteris commemorandi sunt: Petr. Barbosa de matrimonio. Francof. 1606. Pyrrhus Corradus praxis dispensationum. Thom. Sanchez de s. matrimonii Sacramento. tom. 3. fol. Joann. Clericatus Decisiones sacram. theol, canonicae et legales. Venet. 1708. Ex recentioribus: Franc. Stapf Pastoral-Unterricht über die Ehe. 7. Aufl. 1847. De Roskovany De matrimonio in eccles. catholica. Aug. Vind. 1850. Nicol. Knopp Vollst. kath. Eherecht. 2. Aufl. Regensb. 1854. Mich. Haringer Das Sacram. der Ehe. Regensb. 1854. Adam J. Uhrig System des Eherechts. Dillingen 1854. Schulte Handbuch des kathol. Eherechtes etc. Giessen 1855. Kutschker das Eherecht der kathol. Kirche etc. Wien 1856. 57. tom. 5. Loberschiner Praktische Anleitung zum gesetzmässigen Verfahren in Ehe-Angelegenheiten. Budweis. 4. Aufl. 1860. Binder Praktisches Handbuch des kathol. Eherechtes für Seelsorger im Kaiserthum Oesterreich. St. Pölten 1857. Bangen Instructio practica de sponsalibus et matrimonio. Monasterii 1858. Heiss De matrimonio Tractatus quinque Monachii 1861. Jos. Kartner Eherecht. Füssen 1865. Vecchiotti tractatus canon. de matrimonio etc. Taurini 1868. Scripta, quae remotius studio juris matrimonialis inserviunt, sunt: S. Augustin. De bono conjugali. S. Thomas Aq. Summa Suppl. ad III. part. S. Bonaventura commentar. in lib. IV. Sen-

CAPUT I.

Notiones generales de matrimonio.

§. 148.

Principia dogmatica de matrimonio.

Matrimonii definitio. Juvat ex theologia dogmatica haec lemmata transscribere, quibus sequens pertractatio veluti suo fundamento inaedificatur.

1. Matrimonium, prout est officium naturae, definitur *viri ac mulieris maritalis conjunctio inter legitimas personas individuam vitae consuetudinem retinens.* Prout vero est Sacramentum, addi praeterea illi definitioni debet: *Et a Christo ad dignitatem Sacramenti elevata.*

essentia, 2. Haec definitio tria complectitur: matrimonii essentiam, proprietates et conditiones. *a.* Essentia significatur per voces *conjunctio maritalis*, quae innuunt, vim et naturam matromonii in vinculo perdurante seu in statu permanente consistere, qui ex illo matrimoniali contractu exsurgit, quo contrahentes dominium corporum sibi invicem transferunt in ordine ad generationem. Igitur essentiam matrimonii constituit tam conjunctio *in fieri*, seu consensus mutuus in contrahendo, quam conjunctio *in esse* seu vinculum perdurans ex consensu ortum, minime vero etiam usus hujus juris seu conjunctio carnalis, ex regula in utroque proprietates, jure recepta: *Nuptias non concubitus, sed consensus facit. b.* Proprietates matrimonii sunt ejusdem *unitas*, quae et polyandriam et polygamiam excludit, nec non ejusdem *indissolubilitas*; quae (exceptis quibusdam casibus rarioribus) maritale consortium usque ad mortem continuari inexorabiliter praecipit: atque hac duae proprietates per illa verba significantur *viri et mulieris legitima conjunctio* et per illa: *inter legitimas personas individuam vitae* conditiones, *consuetudinem retinens. c.* Per verba *legitimas personas* conditio innuitur, sub qua conjugium iniri potest, scilicet, ut legibus in hac re latis consentaneum sit.[1])

character sacramentalis, 3. Ultima definitionis verba dignitatem sacramentalem matrimonii indicant. Siquidem Christus Dominus non modo ut *doctor*

---

tent. Moy von der Ehe und der Stellung der kathol. Kirche in Deutschland rücksichtlich dieses Punktes. Landshut 1830.

[1]) Perrone praelectiones dogm. de Sacram. matrimonii ejusdemque Compendium eod.

ideae matrimonii erroribus hominum obnubilatae primitivum splendorem restituit, atque ut *legislator* hanc ideam suis fidelibus executioni demandandam proposuit,[2]) verum etiam, ut *gratiae largitor* humanae fragilitati opitulaturus, contractum matrimonialem inter fideles initum signum esse voluit suae conjunctionis cum ecclesia[3]) et quidem *signum practicum*, ut theologi dicunt, quod nempe praeter significationem habet adnexam promissionem gratiae.[4]) Et haec quidem gratia non tantum naturalem conjugum amorem perficit eosdemque sanctificat, sed et indissolubilem unitatem confirmat. „Quamvis enim matrimonio, quatenus est naturae officium, conveniat, ut dissolvi non possit, tamen id maxime fit, quatenus est Sacramentum.“ [5])

4. Cum matrimonii essentia ejusdem etiam fines quodammodo cohaerent, qui sunt tres sequentes: *Propagatio generis humani*, (Gen. 1, 28) vel potius (apud christianos) nova semper acquisitio verae religionis cultorum et haeredum Dei educatio;[6]) *mutuum adjutorium* ab utroque conjuge invicem praestandum, non solum relate ad rem domesticam sed longe magis quoad salutis negotium et prolis educationem;[7]) *remedium contra libidinem* peccati concupiscentia inductam. Nimirum status matrimonialis portum iis praebet, qui tentationum fluctibus agitantur.[8]) Sufficit, ut unam vel alteram causam contrahentes sibi proponant. fines.

5. De ministro, item de materia et forma hujus Sacramenti duae adsunt seu potius fuerunt doctorum sententiae. Nonnulli cum Melchiore Cano [9]) putarunt, matrimonii contractum seu sponsorum consensum esse Sacramenti materiam, verba vero benedicentis sacerdotis formam, et consequenter hunc ipsum esse ministrum. Hi theologi supponunt, matrimonii contractum a ratione Sacramenti separari posse, ita quidem, ut contractus validus sit verum et legitimum matrimonium idque indissolubile; at, inquiunt, ut Sacramenti naturam induat, sacerdotis benedictio accedat oportet. Alii cum s. Thoma ceterisque Scholasticis atque minister, materia et forma.

[2]) Math. XIX. 8. 9.
[3]) Ephes. V. 32.
[4]) Conc. Trid. sess. XXIV. can. 1. de matrim. Doctrina de matrim. eod. — Syll. n. 65.
[5]) Catechism. Rom. de Sacr. matrim. Nr. 11.
[6]) Tob. VI. 22.
[7]) Genes. II. 18; Tertullian. ad uxor. l. II.
[8]) I. Cor. VII. 2.
[9]) De locis theolog. I. S. c. 5.

majore Patrum Tridentinorum parte[10]) censent, contractum matrimonii a ratione Sacramenti separari non posse, adeo, ut quodvis matrimonium inter baptizatos legitime contractum pro Sacramento haberi debeat, et e converso quoties character sacramentalis in matrimonio deficiat, nec verum matrimonium subsistere possit. Consequens est, sponsos ipsos esse Sacramenti *ministros*, *materiam remotam* esse corpora contrahentium mutuo tradenda sive jus mutuum in corpus alterius; *materiam proximam* esse ipsam traditionem juris in corpora factam per verba consensum exprimentia, *formam* vero esse mutuam acceptationem verbis aut signis expressam.[11]) — Haec secunda sententia tam gravibus nititur rationibus atque etiam legibus et praxi ecclesiae confirmatur, ut s. Liguorius non dubitet eam aestimare moraliter certam. Imo hodie oppositam sententiam amplecti nemini amplius licet (ait Vecchiotti de matrim.); siquidem s. Sedes loqui coepit disertius, et praesertim Pius IX. aperte declaravit: „inter fideles matrimonium esse non posse, quin uno eodemque tempore sit sacramentum.“ Ad rem clar. Perrone (de matr. christ. Rom. 1858) „Doctrina, ait, quae de contractu et Sacramento unam eandemque rem efficit, est doctrina vera, certa et catholica, et opinio contraria est falsa, doctrinae apost. Sedis adver ans, non proinde satis catholica, imo nullo modo catholica est.“ [12])

§. 149.

Jus legislationis respectu matrimonii ecclesiae competens.

Matrimonium triplici legum genere regitur.

Praemonendum est, juxta s. Thomam triplicem respectum inesse matrimonio „Generatio humana, ait, (*ideoque etiam ma-*

[10]) Vid. Uhrig System des Eherechtes. p. 228 et 229.

[11]) S. Alphons. de Lig. lib. 6. de matr. c. 2. n. 880. Klee Dogm. III. p. 377. Alii (e. g. Vecchiotti) dicunt, materiam proximam esse traditionem juris in corpora, mutuam vero acceptionem, seu consensum exterius expressum, formam constituere. Nimirum hujus sententiae propugnatores in determinanda materia et forma matrimonii in diversas abeunt sententias. Videatur Uhrig l. c. p. 237, qui novem doctorum opiniones recenset.

[12]) Nonnulli utramque sententiam repugnantem ita conciliare studuerunt, ut dicerent, sacramentalis gratiae minorem quasi mensuram ab ipsis contrahentibus ministrari, gratiae vero plenitudinem nonnisi sacerdotis benedictione conferri. Ita Guilielm. Paris. de baptismo c. 1: de 7 sacram. cp. 26. De matrim. c. 9.

trimonium) ad multa ordinatur, scilicet ad perpetuitatem speciei et ad perpetuitatem alicujus boni politici, puta populi in aliqua civitate: ordinatur etiam ad perpetuitatem ecclesiae, quae in fidelium collectione consistit. Unde oportet, ut hujusmodi generatio a diversis dirigatur." [1]) Scilicet ex hac triplici relatione triplex legum genus resultat, quibus matrimonium dirigitur: naturalium, civilium et ecclesiasticarum. Consequenter nonnisi illud matrimonium vere *legitimum* erit, quod conformiter ad hoc triplex legum genus contractum fuit. Verum gravissima hic exoritur quaestio, quomodo ecclesia et *civitas christiana* in ferendis legibus matrimonialibus sese ad invicem habere debeant? Praecipue vero lis in eo vertitur, utrum ecclesia an civitas leges condere possit, quae ipsum vinculum internamque conjugii validitatem afficiunt vel quod idem est: utra potestas jure polleat *statuendi impedimenta matrimonium dirimentia?* Etenim jus istud est pars praecipua illius legislationis, quae pertinet ad jus matrimoniale. Proin illius potestatis, quae hoc jure gaudet, partes potiores erunt in legislatione matrimoniali. Porro quia ad eum, qui leges tulit etiam spectat de legum executione judicare; consequens est, juri leges ferendi etiam jurisdictionem in matrimonialibus adjunctam esse.

Hisce praemonitis sequentem propositionem statuimus: *Ecclesia jure proprio et intrinseco potest statuere impedimenta dirimentia matrimonium.* Id probari potest: Jus ecclesiae statuendi impedimenta dirimentia probatur:

1. *Ex s. scriptura.* Divinus Servator, dum contra morem apud judaeos inductum matrimonii nexum absolute indissolubilem esse declaravit, hoc ipso impedimentum ligaminis eo modo, quo in ecclesia exstat, constituit, suaque agendi ratione ecclesiae indicavit, ut et ipsa, quae ad matrimonii valorem pertinent, ordinaret et contractum conjugalem suae potestati clavium subjiceret. Idem concludere licet ex B. Pauli agendi modo, qui regulas dedit pro matrimoniis, quorum alteruter conjux fidem christianam amplexus est, docens, quando ejusmodi matrimonia solvi possint, et quando non possint. [2]) 1. Ex s. scriptura.

2. *Ex definitione dogmatica concilii Tridentini:* „Si quis dixerit, ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errasse, anathema sit." [3]) Hoc canone jus ecclesiae ad liquidum exprimitur, adeo, ut pro ho- 2. Ex Tridentino.

[1]) Contra gentes l. 4. c. 78.
[2]) I. Cor. VII. 13-15.
[3]) Sess. XXIV. can. 4. Cfr. can. 3.

mine catholico res decisa esse debeat. Si qui fuerunt, qui vim hujus canonis infringere volentes dicerent, eum non esse dogmaticum sed mere disciplinarem, vel eum sic intelligendum esse, quasi jus istud ex concilii declaratione ecclesiae nonnisi ex conniventia vel licentia principum competat; quivis cordatus libenter dabit, hujusmodi argutias potius ad risum movendum quam ad solidam persuasionem generandam comparatas esse, ab ipsisque earum auctoribus vix serio sustineri. Idque tanto magis, postquam doctrina synodi Pistoriensis asserens, ad civilem potestatem originarie spectare opponere contractui matrimonii impedimenta dirimentia, et ecclesiam nonnisi supposito consensu vel conniventia principum potuisse constituere hujusmodi impedimenta, tanquam haeretica confixa est.[4]) Idem prorsus elucet ex his duabus sententiis in Syll. reprobatis: „Ecclesia non habet potestatem impedimenta matrimonium dirimentia inducendi, sed ea potestas civili auctoritati competit, a qua impedimenta exsistentia tollenda sunt (n. 68).“ Et: „Ecclesia sequioribus saeculis dirimentia impedimenta inducere coepit, non jure proprio, sed illo jure usa, quod a civili potestate mutuata erat (n. 69).“

3. Ex natura matrim. christiani.

3. *Ex natura matrimonii christiani.* Matrimonium inter christianos Sacramentum est, adeo quidem, ut ratio Sacramenti a contractu separari nequeat. Si vero quodvis fidelium conjugium rationem habet Sacramenti, solius ecclesiae est impedimenta dirimentia statuere. *Antecedens* sic probatur. Contractum et Sacramentum ab invicem scindi non posse, infertur inprimis *a.* ex eo, quod Christus matrimonium inter fideles initum symbolum suae conjunctionis cum ecclesia esse voluit, et quidem symbolum gratiam habens adnexam, quin definiret, hanc gratiam sacerdotis demum benedictione ad contractum accedere. *b.* Similiter ecclesia in concilio tam Florentino quam Tridentino absque ulteriori distinctione docuit, matrimonium inter fideles vere et proprie esse Sacramentum. Ergo jure divino ac publico contractui matrimonii

---

[4]) Const. „Auctorem fidei“ Propos. 59. Videatur Perrone Compendium Propos. II. et III. p. 476, ubi auctor ineptias Launoji tam copiose refutat, ut homini tam obscuro honorem longe majorem, quam par est, deferre videatur. Launojum presso pede sequitur Dolliner, qui (Handbuch des in Oesterreich geltenden Eherechts I. p. 41 seqq.) has propositiones defendit. 1. Sola civitas potest statuere impedimenta, matrimonium dirimentia. 2. Ecclesia jure proprio eadem statuere nequit. 3. Sed solum ex conniventia principum. 4. At impedimenta, ab ecclesia taliter constituta, a civitate abrogari possunt, ita ut omni valore excidant!!

adnexa est significatio sacra et promissio gratiae sacramentalis, et proinde ubi lex divina et publica non distinguit, nec nos distinguere debemus, sed dicere: Quemadmodum matrimonium iniri non potest mere ut Sacramentum, quin fiat contractus, ita nec contractus conjugalis inter christianos fieri potest, quin adsit Sacramentum. *c.* Idem confirmatur usu loquendi in lege canonica recepto. Secundum canones [5]) matrimonia fidelium non tantum dicuntur *legitima*, ut infidelium, sed *rata*, i. e. undequaque confirmata seu perfecta, quod idem est ac sacramentalia. [6]) *d.* Denique sequens attendi poterit illatio: Cuivis Sacramento proprium est, ut signum aliquod externum gratiam internam significet et producat, ita quidem, ut signum (applicatio materiae) et gratia significata eodem instanti appareant. Jam vero in matrimonio illud signum externum gratiam significans et efficiens est perdurans vinculum, quod ex valido contracto oritur. Igitur, eodem momento, quo hoc signum externum ponitur, nempe quo consensus matrimonialis perficitur, etiam Sacramentum ponatur necesse est, prout in reliquis Sacramentis id obtinet. Ergo vis Sacramenti, simul ac contractus perficitur, exordium sumit, ideoque ab eo separari non potest. — Quodsi vero quivis legitimus christianorum contractus matrimonialis hoc ipso est Sacramentum, *consequens* inde est, ipsum contractum jurisdictioni ecclesiasticae subjectum esse quoad ea, quae jure divino non sunt determinata, quia absurdum esset, jus aliquod legislativum spectans ad valorem Sacramentorum principibus asserere. Igitur solius ecclesiae est determinare, quandonam matrimonium sit validum et quando invalidum. Quod idem est, ac impedimenta dirimentia constituere. [7])

4. *Ex historia et traditione.* Ecclesia jam prima suae fundationis aetate matrimonium legibus dirigere aggressa est. Sed **4. Ex histori et traditione.**

[5]) c. 7. de divort X. (IV. 19.), ubi matrimonia fidelium ideo rata esse dicuntur, quia Sacramentum fidei ratum efficit conjugii Sacramentum. Quibus verbis Innocent. III. declarat, rationem Sacramenti, quae matrimonio inest, a baptismo, minime vero a benedictione sacerdotis derivari.

[6]) Zallinger Instit. juris eccles. Lib. IV. p. 14. seqq.

[7]) Hanc conclusionem, ait cl. Perrone (de matrim. n. 169. Praelection. dogmat.), agnovit ipse Calvinus, qui propterea scripsit: „Ubi enim semel obtinuere (catholici), matrimonium esse Sacramentum, conjugalium causarum cognitionem ad se contraxerunt, quippe res spiritualis erat profanis judicibus non attrectanda.“ Instit. Lib. IV. c. 10. §. 37.

dici vix potest, quanto certamine adversus ethnicorum leges et inveteratas pravitatum consuetudines opus fuerit, donec praesules matrimonium ad eam, quae decet sanctos, honestatem conformarent. Nec sub ipsis christianis imperatoribus ethnicas leges prorsus eliminare potuerunt, sed populis demum Germanicis in ecclesiam ingressis, leges ecclesiae legibus saeculi praevalere coeperunt et deinceps in magno ubique honore sunt habitae, multisque aetatibus cultae. Sicque mille annorum spatio ecclesia fidelium matrimonia suis legibus regulavit, atque impedimenta matrimonii, nemine contradicente, constituit. — Sic v. gr. concilium Neocaesariense (314) constituit impedimentum *affinitatis*, perinde ac conc. Illiberitanum. Impedimentum *publicae honestatis* constitutum fuit a Siricio,[8]) impedimentum voti a concilio Illiberitano, Carthagin. IV., Chalcedonensi, item a Siricio et Innocentio I. De impedimento raptus egit synodus Ancyrana (314), nec non synodus Chalcedonensis et Symmachus Papa. De impedimento criminis ab ecclesia instituto certum est ex concilio Altheimensi.[9]) Eandem auctoritatem in statuendis et rejiciendis matrimonii impedimentis etiam concilium Tridentinum manifestavit, et quidem etiam contra leges politicas. Seculo demum 17. nonnulli assentatores principum, et quidem in Galliis primum, illud jus ab ecclesiae praesulibus tamdiu possessum impugnarunt, vestigiis reformatorum saeculi 16. ingressi, qui matrimonii sanctitatem procaciter conculcarunt, illudque mere ut contractum civilem et politicum legibus saeculi subjecerunt.

§. 150

Potestas legislativa civitati quoad matrimonium competens.

Jus praedictum haud una etiam statui civili competit.

1. Falsa est propositio: *utrique auctoritati, nimirum tum ecclesiae tum civitati jus competere, constituendi impedimenta, quae matrimonii vinculum afficiunt.* Non pauci tam ex Gallia quam ex Germania theologi, contendunt, praedictum jus aeque principibus competere, ac id competit ecclesiae. Ast falsum hoc esse evincitur:

Probatur: a. Ex antecedentibus.

a. ex antecentibus. Etenim matrimonium est Sacramentum, ita quidem ut contractus et Sacramentum identificentur per unum

[8]) In epist. ad Himmerium Tarracon. c. 4. apud Coustant. col. 628.

[9]) Perrone l. c. n. 215. Cfr. c. 20. (XXXV. q. 2. d. 3. c. 8. eod. c. 10. eod. c. 1. 5. X. [IV. 19]).

eundemque actum. Atqui solius ecclesiae munus est declarare, quaenam legitima Sacramentorum materia sit. Quis crediderit, Christum materiam proximam Sacramenti matrimonii principibus determinandam reliquisse, cum leges civiles sint difformes, variabiles et quandoque etiam honestati matrimonii repugnantes!

b. Ex constanti ecclesiae praxi. Enimvero ecclesia hujusmodi jus civitatis nunquam agnovit sed semper sibi soli vindicavit. Siquidem conjugia suis legibus conformia nunquam non pro validis declaravit, etsi forsitan juxta leges civiles irrita essent, et a codice etiam christianorum principum rejicerentur. Sic e. gr. matrimonia servorum ab ipsa pro veris et validis probata sunt contra leges politicas, quae inter servos non matrimonium sed contubernium potestati dominorum subjectum agnoscebant.[1]) Item matrimonia cum alienigena, quae apud Saxones et Francos omni valore carebant, a synodo Triburiensi tanquam valida declarata sunt.[2]) Concilium Trident. contra leges civiles et principum petitiones matrimonia clandestina ante idem concilium inita sub anathematis poena valida habenda esse declaravit idemque de matrimoniis minorennium absque parentum consensu contractis enuntiavit.[3]) Pontifices e. g. Benedictus XIV., Pius VI., Gregorius XIV. constanter edixerunt, ex legum canonicarum executione omnem connubiis vim et robur pendere.[4]) Quapropter cum s. Thoma concludendum est: „Prohibitio legis humanae non sufficeret ad impedimentum matrimonii, nisi interveniret ecclesiae auctoritas, quae idem etiam interdixit.“ [5])

b. Ex ecclesiae praxi.

c. Ex falsitate totius adversariorum ratiocinii. Duo axiomata sunt, quibus adversarii conclusiunculas suas inaedificare solent. Primum est, contractum a Sacramento in matrimoniis fidelium reparari posse. Sed hoc principium omni fundamento destitui, ex antecedentibus ad liquidum apparet. Secundum est, materiam hujus Sacramenti esse contractum civilem, hunc vero adinstar reliquorum contractuum potestati politicae subjectum esse. Christum, ajunt, licet huic contractui dignitatem Sacramenti addiderit, nihil tamen de principum potestate detraxisse et proin ecclesiam circa

c. Diluuntur argumenta in contrarium.

---

[1]) c. 1. X. (IV. 9). Perrone l. c. num. 230 seqq.

[2]) Adam Bremens. hist. eccles. l. 1. c. 5.

[3]) Sess. XXIV. c. 1. de ref. matrim.

[4]) s. Congr. Conc. in Instruct. ad eppum Brixinens. data declaravit (1804), matrimonia fidelium, quibus nullum obstat impedimentum, valida permanere, qualiacunque impedimenta a saeculari potestate perperam ac nulliter constituta essent.

[5]) Dist. 42. qu. 2. a. 2.

illum haud posse aliquam exercere jurisdictionem. Ad haec sic respondere licet:

α. Hallucinantur, qui in matrimonio christiano nihil fere, nisi contractum conspiciunt, et momentum duntaxat juridicum commemorant, cum proprie matrimonii vis non in contractu consistat, sed plurima alia sint, quae matrimonium constituunt. Qui ad sublimiorem ideam matrimonii, quam solius contractus non assurgunt, ex ipso jure Romano pleniorem cognitionem haurire possunt, quod matrimonium concipit tanquam *omnis vitae, omnis humani divinique juris consortium.*

β. Matrimonium, etsi dicatur contractus, tamen toto caelo a ceteris contractibus differt. Nam ineuntes connubium non de rebus externis paciscuntur, prout in aliis contractibus id fieri solet, sed in ipsam personam jus sibi mutuo tradunt. Porro ea, quae in matrimonio promittuntur, non, ut in reliquis pactis, contrahentium arbitrio subjecta sed jure naturali et ecclesiastico ad amussim definita sunt, ita, ut onera cum matrimonio connexa declinari a contrahentibus non possint, quo praesertim vinculum perpetuum ejusdem spectat. Ipsae etiam obligationes ex hoc contractu resultantes talis sunt indolis, ut earum complementum vi physica extorqueri nequeat, sed totum fere a libera conjugum voluntate pendeat. Idcirco necesse est, ut hujusmodi contractus illi potestati subjaceat, quae in ipsam hominum conscientiam vim suam protendit, mediisque spiritualibus contractus impletionem procarare valet.

γ. Christus non contractum *civilem* pro materia Sacramenti constituit, quia sic materia Sacramenti variabilis, difformis et haud raro iniquis legibus depravata esset; neque etiam, ut alii volunt, contractum *naturalem* seu illum, qui juri naturae ex asse conveniens est, sed illum contractum, qui legibus ecclesiae quoad omnia respondet, seu qualem ecclesia quoad solemnitates et personarum habilitatem praescribit. Talis contractus, utpote ad dignitatem Sacramenti evectus, hoc ipso e sphaera rerum naturalium ad altiorem ordinem translatus atque juris divini et ecclesiastici ultro factus est. Immerito tamen querimoniae jactantur, principum juribus in hac re derogatum esse. Etenim Christus, dum vinculum ipsum matrimonii principum juribus subtraxit, principes longe compensavit per suam divinam religionem, ex qua principatuum firmitas pendet et per sanctitatem, quam conjugiis subditorum impertivit.

Potestati saeculari competit statuere impedim. prohibentia.

2. *Auctoritas saecularis potest statuere impedimenta relate ad actus civiles sed prohibentia tantum*

Ratio petitur ex nexu matrimonii cum re politica. Siquidem matrimonium fundamentum est societatis civilis idemque permultas relationes juridicas annexas et implicatas habet, atque haud paucae res externae et temporales inde pendent. Pendent legitimi aut illegitimi natales prolium, earundem jura, successiones et haereditates, causae dotis et donationis propter nuptias, imo et ordo succedendi in avita majorum regna et jura. Hae res omnes pro natura sua legibus civilibus subjacent, earumque potestatem intactam principibus Christus reliquit, ita, ut ipsis circa conjugia ea statuere fas sit, quae ad bonum reipublicae et tranquillitatem familiarum conducere possint, quaeque respiciant effectus civiles et externos.[6])

Eadem debet ratihabere matrimonia coram ecclesia valida.

3. *Potestas saecularis christiana matrimonii valorem ad legum ecclesiasticarum normas dijudicare easque omnino agnoscere debet.* Corollarium est ex praecedentibus. Nam si sola ecclesia ea potest decernere, quae vinculum matrimonii respiciunt, civitas vero tantummodo effectus connubii civiles moderari; exinde colligitur, ea matrimonia a civitate tanquam valida habenda esse, quae ab ecclesia rata habentur, illa vero ut invalida rejicienda, quae ab ecclesia rejiciuntur. Jus quippe moderandi civiles matrimonii effectus non eousque extendere licet, quasi gubernio saeculari fas esset certo cuidam connubio *omnes* prorsus effectus civiles subtrahere, illudque in suo foro hoc solo obtentu ceu irritum declarare, quod idem contra legum civilium praescriptiones contractum sit. Si enim hoc jus civitati competeret, duplex valor matrimonii distingueretur, alter in foro ecclesiae, alter in foro civili; hoc vero absurdum esset, perturbationes et continuas lites inter sacerdotium et imperium generaret, imo et morum honestatem periclitaretur. Ergo quoties agitur de valore matrimonii, alias normas civitas de jure non potest sequi, nisi quas sequitur et servat ecclesia.[7])

---

[6]) Non solum medio aevo sed et longo tempore post recensitos civiles effectus ecclesia moderata est. Id tantum ex conniventia et concessione principum fieri potuisse, per se intelligitur, videlicet juxta principium: „Accessorium sequitur suum principale."

[7]) Minus recte loquuntur, qui dicunt, ecclesiam posse statuere impedimenta, civitati vero fas esse connubiis a se prohibitis civiles effectus subtrahere. Id certe non de o m n i b u s effectibus civilibus intelligi debet. Quid enim si civitas matrimonium ab ecclesia agnitum pro concubinatu declararet, illud solvi juberet, sobolem inde procreatam tanquam illegitimam haberet? An hoc aliud esset, quam statuere impedimenta dirimentia in foro civili? — In tali suppositione eadem res sub eodem respectu ad duos diversos dominos absolutos pertineret, quod absonum imo et p r a c t i c e impossibile est. Bel-

§. 151.

Jurisdictio in causis matrimonialibus.

Cujus quis legibus ligatur, ejus etiam sortitur forum.

1. Cum ejus, qui legem tulit, sit etiam judicare res ligitiosas hanc legem concernentes, manifestum est, decisionem causarum matrimonialium ad judicia ecclesiastica pertinere. Id expresse definitum est in concilio Tridentino:[1] „Si quis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad judices ecclesiasticos, anathema sit." Per causas matrimoniales concilium illas solas intelligit, quae vinculum matrimonii seu Sacramentum concernunt, minime vero eas, quae huic vinculo extrinsecae sunt et circa effectus civiles versantur. Illae causae *omnes* ad *solos* judices ecclesiasticos spectant, uti Pius VI. in Brevi ad episcopum Motulensem dato declaravit.[2])

Ad causas matrim. etiam sponsalia pertinent.

2. Ad causas matrimoniales etiam sponsalia pertinent. Probatur 1° ex eorum natura. Sunt enim praeviae praeparationes, quae ad Sacramentum disponunt, tum vero ex iis etiam impedimenta ecclesiastica enascuntur. 2° Ex definitione ecclesiae; siquidem Pius VI. in Const. „Auctorem fidei" declaravit: „Propositio (sc. Synodi Pistoriensis), quae statuit, sponsalia proprie dicta actum mere civilem continere, qui ad matrimonium celebrandum disponit, eademque civilium legum praescripto omnino subjacere; quasi actus disponens ad sacramentum non subjaceat sub hac ratione juri ecclesiae, *falsa*, *juri ecclesiae quoad effectus etiam e sponsalibus vi canonicarum sanctionum profluentes laesiva, disciplinae ab ecclesia constitutae derogans.*" n. 58. Similiter Pius IX. sequentem propositionem damnavit: „Causae matrimoniales et sponsalia suapte natura ad forum civile pertinent." Syll. n. 74.

---

larmin. de matrim. c. 21 n. 44. Perrone Praelect. dogmat. de matrim. n. 233 et 244. Schulte Erläuterungen des Gesetzes über die Ehen der Katholiken in Oesterreich. Prag 1856 p. 2. seqq.

[1]) Sess. XXIV. can. 12 de matrim.

[2]) Apud Perrone l. c. n. 259; cfr. Breve Pii VII. ad Carol. de Dalberg 8. Oct. 1803.

§. 152.

Relatio legum matrimonialium civilium ad sanctiones canonicas.

1. In nonnullis regionibus hactenus quidem potestas ecclesiae tum legislativa tum judiciaria intuitu matrimonii agnoscebatur, sed tamen non sine quibusdam exceptionibus et limitationibus a civili auctoritate positis. Hic rerum status invenitur in regno Hungariae, Bavariae, Saxoniae, aliisque ditionibus Germaniae. In regno Borussiae ex anno 1860 jurisdictio episcoporum in causis matrimonialibus pro foro ecclesiastico tantum agnoscebatur. Ad hanc vero eccles. jurisdictionem exequendam publici officiales jussi erant promtis animis operam et juvamen praestare. 1. Matrimonia catholica.

2. Sed hodie ubique omnia tendunt ad inductionem matrimonii, quod dicitur *civile*, quod legibus Galliae (in codice Napoleonis I.), item in statibus confoederatis Americae, in Anglia, in Batavia, in Belgio, in regno Italiae etc. introductum est. Est vero matrimonium civile illud, quod mere juxta leges civiles coram magistratu civili contrahitur et ex sola forma servata in foro civili omne robur, omnemque valorem accipit, quin ulla ecclesiae actio requiratur. Interventio ecclesiae contrahentibus ad summum *conceditur*, sed tamen ut plurimum non licet actum sacramentalem coram parocho peragere, nisi post factam declarationem coram praetore. Distinguitur vero triplex genus matrimonii civilis: *facultativum*, *obligatorium*, denique illud quod ad quosdam casus *necessitatis* adstrictum est (Noth-Civilehe). *Facultativum*, si arbitrio contrahentium relinquitur *vel* coram parocho, *vel* coram praetore consensum declarare; *obligatorium*, si hoc ultimum pro valore matrimonii in foro civili exclusive exigitur; *tertium* denique *genus* tunc solummodo permittitur validumque habetur, ubi ministri ecclesiae vi legis ecclesiasticae intervenire prohibentur ideoque copulationem detrectant. Hoc genus invectum est in plures ditiones Germaniae (in regnum Würtembergae, in ducatum Oldenburg. etc.) et a. 1868 etiam in imperium Austriacum. Matrim. quod dicitur civile.

Institutum matrimonii civilis reprobari debet, quia 1° ille actus coram praetore, *in se* consideratus in locis, ubi decretum Tridentinum *Tametsi* viget, propter impedimentum clandestinitatis (§. 187.) nullus prorsus et irritus est. Propterea ejusmodi matrimonium civile nedum ut Sacramentum, verum nec ut contractus ullo modo haberi potest; quin potius illud non aliud esse quam civile contubernium, imo (prout Pius IX. in Alloc. d. 17. Dec. 1860 declaravit) „legalem concubinatum cum extremo animarum

detrimento", proinde filios ex eo natos illegitimos reputandos esse, tum ex antea deductis tum ex repetitis summi Pontificis oraculis [1]) luculenter patet. Satis est ad confirmationem doctrinae supra propositae §§. 150. 151.) adducere, quae Pius IX. in sua Alloc. d. 21. Sept. 1852 solemniter exposuit, scil.: *Matrimonium esse vere et proprie unum ex septem evangelicae legis sacramentis a Christo institutum, atque idcirco quamlibet aliam inter christianos viri ac mulieris praeter sacramentum conjunctionem, cujuscumque etiam civilis legis vi factam, aliud non esse, nisi turpem et exitialem concubinatum ab ecclesia tantopore damnatum, ac proinde a conjugali foedere sacramentum separari nunquam posse, et omnino spectare ad ecclesiae potestatem ea omnia decernere, quae ad idem matrimonium quovis modo possunt pertinere.* Idem prorsus elucet ex propositione damnata (Syll. n. 73): *Vi contractus mere civilis potest inter christianos constare veri nominis matrimonium; falsumque est, aut contractum matrimonii inter christianos semper esse sacramentum, aut nullum esse contractum, si sacramentum excludatur.* 2do Ex matrimonio civili multa proveniunt mala [2]), quae non ex lege tantum, sed etiam ex perversa nupturientium voluntate oriuntur, si v. gr. hi contractu civili contenti Sacramentum ipsum negligere audent, vel si legitimi conjuges, soluto (a regimine saeculari) contractu civili, nulla vinculi matrimonialis ratione habita, novum contractum coram civili gubernio ineunt. Aliud incommodum oritur, si (uti in Gallia, Italia etc.) parochi matrimonio assistere vetantur, nisi prius testimonio scripto probatum sit, contractum civilem coram praetore jam initum esse. Ex hac lege, qua susceptio Sacramenti actui mere civili subjicitur, ulterius haud raro fieri solet, ut propter aliquod impedimentum mere *civile* contractus coram magistratu impossibilis evadat, ac propterea Sacramentum denegari debeat sponsis, qui deinceps, a matrimonio repulsi, non raro in turpissimo concubinatu vivunt. Denique, quia impedimenta civilia in multis divergunt a lege ecclesiastica, saepissime fit, ut matrimonium aliud validum habeatur in foro civili, aliud in foro ecclesiastico; ex qua repugnantia frequenter enascuntur vulnera conscientiae et canonum praevaricationes in ruinam animarum. En ergo effectus, si

---

[1]) Lit. apostol. contra Joann. Nuytz) 22. Aug. 1851; Lettera d. S. S. Pio IX. al Re di Sardegna 19. Settembre 1852; Alloc. 27. Sept. 1852 (contra gubern. Subalpin.); Alloc. 17. Dec. 1860. Cfr. Schrader der Papst etc. fasc. 1. et 2.

[2]) Cfr. Archiv t. 2. p. 8. 464. 486; t. 24. p. 8.

sententia illa: „Ecclesia libera in statu libero“ applicatur ad causas matrimoniales![3])

3. In Imperio Austriaco intuitu legislationis et jurisdictionis circa causas matrimoniales tres diversae epochae commode distingui possunt: 3. Legislatio Austriaca.

a. Legislatio Josephina et postea sequens (ab a. 1781—1856) hoc summum principium tenuit, matrimonium tanquam contractum civilem adinstar aliorum contractuum auctoritati civili omnino subjici, ideoque illam solam posse tum impedimenta dirimentia statuere in iisque dispensare,[4]) tum judicare in omnibus causis matrimonialibus. Sacerdotio nihil fere relinquebatur, nisi contractum matrimonialem per benedictionem (uti putabatur) ad dignitatem Sacramenti elevare. Porro haec legislatio, *materialiter* spectata, a lege canonica in compluribus capitibus recedebat, unde haud leves perturbationes sunt exortae.

b. Haec legislatio per Concordatum (art. X.) et deinceps per legem caesar. d. 8. Octobr. 1856 abrogata est, aliaeque leges s. canonibus omnino conformes sunt sancitae hujus fere tenoris: Inter catholicos nullum aliud matrimonium pro legitimo reputari nisi quod in foro ecclesiae sit validum, et servatis omnibus praescriptionibus ecclesiasticis contractum. Item judicis ecclesiastici

---

[3]) Pro praxi notanda est instructio s. Poenitentiariae apost. circa matrimonium civile de 15. Jan. 1866 emissa, in qua hae potissimum normae continentur: 1. Si quis in civili matrimonio esse persistit, absolutione indignus est, usquedum praescriptionibus ecclesiae se subjiciens ad poenitentiam convertatur. 2. Etsi solum matrimonium in facie ecclesiae contractum sit validum, tamen ad vexationes vitandas, et ad consequendos effectus civiles, tum etiam ad polygamiae periculum avertendum, opportunum et expediens videtur, ut fideles postquam matrimonium legitime contraxerint coram ecclesia, se sistant coram magistratu, actum lege civili decretum exequuturi, ea tamen intentione (uti loquitur Bened. XIV. [in Brevi „Redditae nobis“ d. 17. Sept. 1746]), ut sistendo se gubernii officiali, nil aliud faciant, quam ut civilem caeremoniam exequantur. 3. Qui aliquo impedimento civili detinentur, non promiscue, sed nonnisi multa cum cautela et prudentia ad matrimonium ecclesiasticum admittendi sunt. 4. Si sponsi lege coacti prius actum civilem peragere debeant, quam matrimonium coram ecclesia celebraverint, tunc omni diligentia utendum est, ut matrimonium coram ecclesia quam primum contrahatur, atque interim contrahentes sejuncti consistant. Acta I. 508. Cfr. Vecchiotti op. cit. Append. I. P. II. p. 479.

[4]) Et hoc etiam (quis credat!) pro foro interno. Ceterum systema dispensationum matrimonialium intra 40 annos plures mutationes subiit. Vid. Dolliner (op. cit. II. p. 12. seqq.), qui octo mutationum epochas recenset.

esse, de causis matrimonialibus juxta canones et Tridentina cumprimis decreta judicium ferre, *civilibus* tantum effectibus ad judicem saecularem remissis. Ad auctoritatem ecclesiasticam etiam spectare judicium de sponsalium tum existentia tum de eorum quoad matrimonium impediendum effectibus. Itemque vi harum legum integrum erat episcopis privative de causis matrimonialibus ecclesiasticis judicare, adeo, ut officiales civiles, quotiescunque eos de causis matrimonialibus *civilibus* (§. 150. 2) cognoscere oportebat, non potuerint ipsimet judicare de valore matrimonii, de divortio faciendo, de existentia sponsalium, sed simpliciter acquiescere debuerint judicis ecclesiastici sententiae.

c. Novissima lex matrim. d. 25. Maji 1868 duabus partibus constat. Etenim 1° leges ad Concordati normam editae (scil. tum lex cit. d. 8. Octobr. 1856 tum quam maxime etiam „Instructio pro judiciis ecclesiasticis", quae ab Eminent. archiepiscopo Rauscher exarata, legibusque etiam imperialibus inserta fuit, abolentur, et in pristinum vigorem restituuntur veteres Austriacae leges (scil. tum quae continentur in Cod. civ. Austr. Cap. II., tum etiam quae deinceps sancitae sunt).[5]) 2° Matrimonium, quod dicunt civile inducitur, quando cujusque cultus auctoritas deneget matrimonii celebrationem ob causam, quae nec valida nec legalis a civili auctoritate recognoscatur. Atque hac lege gubernium Austr. omnem ecclesiae auctoritatem et jurisdictionem circa matrimoniales causas, omniaque tribunalia de medio sustulit. Imo nec pro foro ecclesiastico externo, in hisce causis jus dicere, sed pro foro tantum *interno* disponere (seu potius responsa aut arbitria partibus dare) episcopis a publicis administris concessum est.[6]) Contra has novas leges episcopi uno quasi ore reclamarunt, aptaque monita et instructiones ad clerum populumque dirigere non omiserunt.[7]) Ipse denique summus Pontifex easdem in sua

---

[5]) Cfr. Die Ehe u. d. II. Hauptst. d. bürg. Gesetzb. v. Card. Rauscher. Wien 1868.

[6]) Publici administri hanc conclusionem ex lege fundamentali circa auctoritatem judicialem fluere asserebant, quae art. 1. dicit: „Omnis jurisdictio in Statu nomine imperatoris exercetur." Cfr. Lit. episcoporum Austr. ad Ministr. praesidentem 30. Mart. 1868. Archiv. t. 19. p. 461. itemque Circulare Ministri pro rebus internis ad provinciarum praefectos 19. Febr. 1869 ibid. t. 21. p. 348. Per praedictam conclusionem omnem ecclesiae potestatem externam, imo et visibilis societatis characterem abjudicari, nemo non intelligit.

[7]) Cfr. Kathol. Stimmen aus Oesterreich tom. II. Episcopi provinciae Bohemiae ob litteras de hac re emissas criminis perturbatae publicae quietis accusati atque rei declarati sunt. Cfr. Der Episcopat

Alloc. d. 22. Junii 1868 reprobavit. — Rebus sic stantibus ministri catholici non possunt quidem aliud matrimonium coram Deo et ecclesia validum agnoscere, nisi quod coram ecclesia et juxta ss. canones sit contractum; sed tamen eos etiam leges civiles et nosse et attendere oportet. „Cum (ait Vecchiotti) nihil impedimento sit, quominus sponsi, attentis praesertim adjunctis legi huic (civili), quaecumque ceteris ea sit, pareant in thesi generali ac se submittant, ut civilibus fructibus potiri queant, nemo est, qui non videat plurimum interesse, ut parochi praesertim ac confessarii praecipuas matrimonii civilis formas ac impedimenta nota apprime ac perspecta habeant.“ Ceterum pro usu ecclesiastico „Instructio pro judiciis eccles.“ non debetur abrogata censeri.

§. 153.

Variae matrimonii species et nomina.

1. Secundum tres gradus, per quos matrimonium ad dignitatem Sacramenti ascendit, distinguitur matrimonium verum, legitimum et ratum. *Verum* illud dicitur, quod legibus naturalibus conforme est; *legitimum*, quod secundum leges civiles (et secundum leges naturae) contrahitur ab infidelibus caretque ecclesiae auctoritate; *ratum*, quod inter fideles obtinet rationemque Sacramenti habet. Sed matrimonium *ratum* aliam insuper significationem prae se fert opponiturque matrimonio *consummato* seu illi,

Matrim. verum. legitimum. ratum. consummatum.

---

v. Böhmen etc. Regensb. 1869. — Ceterum episcoporum Austr. instructiones ad clerum datae in his consonant: 1. Coram ecclesia nonnisi ecclesiastica matrimonia valida sunt, quae proinde de eorum valore judicare pergit, etsi sententia desuper lata civiles effectus haud consequatur. 2 Bonum contrahentium exposcit, ut etiam praescripta civilia observentur, huncque in finem parochus nupturientes opera et consilio e. g. in petendis dispensationibus civilibus adjuvare debet. 3. Parocho omni nisu adlaborandum est, ut contractionem cujuslibet matrimonii impediat, quod sive a civili, sive ab ecclesiastica auctoritate validum non reputetur. 4. Parochus, si contrahatur matrim. civile, omnia debet omittere, quae formalem cooperationem ad hunc actum illicitum involvant. 5. Perseverantes in tali matrimonio tractandi sunt ut publici peccatores, et absolutione sacramentali indigni habendi. 6. Mater prolem ex civili matrimonio edens ritu legitime parturientium haud est benedicenda. 7. In libro baptizatorum adnotandum est, partum esse ex matrimonio civili 8. Separationem a thoro et mensa legitime fieri non posse nisi interveniente ecclesiae auctoritate.

quod copula carnali consummatum et perfectum est. Matrimonium demum consummatum fidelium illam conjunctionem seu illud conjugium designat, quod inter Christum et ecclesiam per incarnationis mysterium est contractum.

Matrim. putativum.

2. Matrimonium *putativum* est illud, quod re quidem est irritum propter latens impedimentum, sed specie valet, quia coram ecclesia contractum est, alterutro saltem conjugum impedimentum ignorante. Haec ignorantia efficit, ut proles ex tali matrimonio suscepta legitima habeatur et conjuges putativi facilius dispensationem obtineant.

Matrim. conscientiae.

3. Matrimonium *in sensu ecclesiastico minus perfectum*, nempe quoad modum contrahendi est illud, quod *matrimonium conscientiae* dicitur. Hoc conjungitur quidem coram parocho ac duobus testibus confidentibus, sed ea lege, ut semper occultum maneat, ideoque tum tres proclamationes omittuntur, tum descriptio in libro consueto.[1]) Bened. XIV., qui haec matrimonia peculiari constitutione regulavit,[2]) eadem non permittit, nisi post diligentem inquisitionem ab episcopo factam, et ex urgentissimis causis, quarum unam eamque praecipuam ipse expressit: quando videlicet „vir sive femina in figura matrimonii publice degentes et de quibus nulla viget criminis suspicio, in occulto tamen concubinatu perseverent."

Matrim. disparagium, morganaticum.

4. Matrimonium *in sensu civili imperfectum* est illud, quod dicitur *disparagium*, quod contrahitur inter personas disparis conditionis et fortunae. Hujus species est, quod *morganaticum, salicum,* sive, ut ajunt, *ad manum sinistram* contractum nuncupatur in eoque consistit, ut vir insigni nobilitate conspicuus uxorem minus nobilem ducat ea lege, ut tam uxor quam filii ex ea suscipiendi a viri ac patris dignitate juribusque status excludantur, et de bonis ejusdem non amplius percipiant, quam is per gratuitam donationem in pactis nuptialibus stipulatam (Morgengabe) appromisit.[4])

---

[1]) Describendi modus is est, ut celebrato ejusmodi matrimonio indilate a sacerdote, coram quo initum est, exhibeatur episcopo illius scriptum documentum cum nota loci et temporis testiumque, qui celebrationi interfuerunt. Dein episcopus idem documentum transscribere debet in libro secreto sigillis munito.

[2]) Const.: „Satis vobis" 17. Nov. 1741 in Bullar. Bened. XIV. tom. I. p. 40. num. 35.

[3]) Instruct. §. 84. Sed leges civiles Austr. hodiernae tale matrim. non admittunt.

[4]) Uhrig System p. 188 et 284. Devoti instit. II. p. 178.

CAPUT II.

De matrimonio contrahendo.

Articulus I.

De sponsalibus.

§. 154.

Sponsalium notio et requisita ad valorem.

Ut matrimonium maturiore consilio debitaque deliberatione et praeparatione ineatur, sponsalia praemitti solent, quae proinde sunt quasi via et praeparatio ad nuptias.

Sunt vero sponsalia *promissio vera ac mutua futuri matrimonii, deliberate ac libere facta, signoque sensibili expressa inter personas determinatas et de jure habiles.* Vel brevius: sunt promissio futuri matrimonii. Sponsalia itaque conficiuntur per *contractum*, qui respicit matrimonium *futurum;* unde vocantur sponsalia *de futuro*, ut discernantur a *sponsalibus de praesenti*, quae aliud non sunt, quam contractus matrimonii ipsius, per verba consensum exprimentia de praesenti, declaratus; et haec praesertim ante concilium Trident. in usu erant. Ex sponsalium contractu nascitur *fides* seu *obligatio sponsalitia*, quae tam quoad gravitatem quam ratione effectuum a sola *obligatione morali* haud parum differt (Cfr. not. 3. et 9. hujus §.) Sponsalium notio.

Ad valorem sponsalium nonnulla requiruntur tum ex parte personarum contrahentium tum ex parte ipsius promissionis. Requiritur

1. *Personae* sponsalia contrahentes de jure habiles ad matrimonium valide ac licite ineundem esse debent. Inhabiles censendi sunt, qui contrahere nequeunt aut valide aut licite. Quod quidem dupliciter esse potest, nempe vel quia generatim inhabiles sunt ad actum humanum, sive ex defectu aetatis, sive ex inopia judicii, vel quia inhabiles sunt ad hanc specialem promissionem, quando nempe intercedit impedimentum aut *dirimens*, aut etiam mere *impediens.* Horum omnium siquidem consensus vertitur circa rem aut impossibilem aut illicitam, ad quam nemo obligari potest. Itaque 1. habilitas personarum. Inhabiles sunt

a. *Generatim* ad actum humanum, ac propterea etiam ad a. Generatim ex defectu judicii,

sponsalia inhabiles et quidem 1° *ex inopia judicii* censentur: insani vel mente capti, adeo ut lethaliter peccare non possint; furiosi, nisi habeant lucida intervalla; itemque ebrii tempore ebrietatis contrahentes, nec non illi, qui surdi et muti simulque caeci a nativitate sunt. 2° *Ex defectu aetatis* sponsalia valida contrahi non possunt ante perfectum rationis usum, i. e. regulariter et per se loquendo ante completum septennium. Sponsalia vero post septennium completum ex dispositione ecclesiae usque ad annos pubertatis sustineri debent, quo termino elapso pro lubitu aut servari, aut dissolvi possunt.

ex defectu aetatis.

b. In specie ob impedimenta.

b. Si sponsalia contrahantur obstante aliquo *impedimento*, sic distinguendum est: 1° Si impedimentum, quo matrimonium redditur invalidum aut illicitum, a spondentibus pendeat, ut industria et labore removeri possit, vel etiam ipso temporis tractu cesset, v. gr. tempus vetitum, temporaneum castitatis votum, aetas impubes etc., tum procul dubio valide contrahuntur sponsalia. 2° Si impedimentum nonnisi via dispensationis possit removeri, Papa autem in eo impedimento non soleat dispensare, vel spondentes causam dispensandi non habeant, tunc sponsalia sunt nulla et irrita. 3io Si vero impedimentum sit dispensabile, sufficientesque dispensandi adsint causae, et sponsalia ineantur sub expressa vel implicita[1]) conditione: *Si Papa dispensaverit*, in hoc casu, inquam, doctores in duas sententias dividuntur· Alii dicunt, „sponsalia inter impeditos contracta, sive sub spe, sive sub conditione obtinendi dispensationem, esse semper et absolute nulla, adeo, ut obtenta dein dispensatione, debeant sponsi renovare consensum in sponsalia, quo renovato, obligatio tunc oritur sponsalium" (Acta s. Sed. I. p. 121). Patroni hujus sententiae 1° dicunt, hujusmodi contrahentes ob impendimentum jure inhabiles esse ad matrimonium contrahendum, ac propterea etiam inhabiles ad contrahenda sponsalia, sive absolute, sive conditionate haec celebrentur. Si enim, ajunt, hujusmodi sponsalia conditionata valerent, statim ab initio, quando contrahuntur, inciperet obligatio, et hoc non ex vi dispensationis obtentae, sed ex vi promissionis antea factae. Atqui tempore, quo contrahentes sponsalia inierunt, erant omnino inhabiles ad promittendum. Ergo non possunt valere. Porro dicunt, sponsalia, obstante impedimento contracta, referuntur ad rem illicitam et impossibilem, ideoque

---

[1]) „Conditio illa de dispensatione impetranda semper in tali promissione subintelligitur tacite apposita" S. Alph. Theol. Mor. l. 3. n. 650.

nulla et irrita sunt. 2do Provocant ad quaedam placita juris Romani: „contractum vires accipere *ex praesenti*"; „non secundum futuri temporis jus, sed secundum praesentis aestimari debere stipulationem"; denique inferunt, impossibilia dici, quae a voluntate principis pendent etc.[2]) 3^io^ Allegant plures tum s. Rotae tum s. C. C. decisiones, praesertim in causa Brugnat. 26. Jan. 1709; Januen. 12. Dec. 1733, in quibus s. C. C. proposito dubio, an sponsalia *sustineantur*, reposuit „negative". — Alii, ejusmodi sponsalia considerant tanquam *conditionale valida*, quae nempe, licet non valeant ad inducendum impedimentum publicae honestatis (§. 175. 1), obligant tamen ad exspectandum eventum conditionis, ad petendam dispensationem, eâque impetratâ, ad matrimonium contrahendum. Ratio est (ait s. Alphons.), quia omnis contractus, licet pro tempore impedimenti non sit validus, potest tamen esse validus respectu ad tempus, quo impedimentum aufertur; actus enim factus tempore inhabili valet, juxta juris peritorum axioma, pro tempore habili, ad quod refertur. Et quoniam (juxta eundem s. auctorem) in tali casu consensus perseverat usque ad impletionem conditionis, eâ impletâ sponsalia sunt valida sine novo consensu. *Deinde* dicunt: Quemadmodum valet matrimonium initum sub conditione, quae non sit turpis aut impossibilis, ita licet sponsalia inire sub quavis conditione, dummodo impossibilis non sit, aut turpis. Atqui illa conditio: *Si Papa* cet. tum *possibilis* est, quia supponitur, Papam *posse* dispensare, tum etiam *honesta*; nam contra legem est, actum ponere, *cui leges obsistunt*, hic autem actus ponitur, *si leges sinant*. — Nihil difficilius est, quam hanc dirimere quaestionem, cum utraque sententia gravibus nitatur rationibus tum internis tum externis.[4]) Res decisa esset, si s. C. C. resolutiones omne dubium excluderent. Hoc tamen dici non potest, quia ex eo, quod sponsalia in casu proposito non *sustineantur*, invicte non sequitur ea

---

[2]) Cfr. L. 137. Dig. 45. 1.; l. 26. Dig. de stipul. serv.

[3]) Item recentiores: s. C. C. 22. Nov. 1838; 2. Maj. 1857; 22. Febr. 1862 (Acta s. Sed. I. p. 78. 81.; ib. p. 121); s. Rot. decis. 603. part. 5. recent.; decis. 107 part. 8. recent.

[4]) Stant pro sententia affirmativa (sc. valere hujusmodi sponsalia): Sanchez, Engel, Pirhing, Reiffenstuel, s. Alph., Ballerini, Scavini, Vecchiotti; Santis, de Angelis (uterque doctor canonum Romae ad s. Appollinarem) etc. — Sententiam negativam amplexantur: Card. de Luca, Berardi, Giraldi, Knopp, Schulte, Bangen, Phillips, auctor op. „Acta s. S. J. c. etc. (Cfr. Brixner Kirchenbl. 1872. n. 10. 11).

non valere.[5]) Quidquid sit de hac controversia, emergente hujusmodi casu notanda semper venit animadversio s. C. C., non esse *secundum honestatem promissis deficere*, ac proinde saltem ex honestate standum esse promissis.[6])

2. Ut promissio sponsalitia sit seria et vera.

2. Ratione *promissionis sponsalitiae* requiritur:

a. Ut sit promissio *seria et vera* i. e. non ficte vel joci causa data, sed cum consensu interno et animo se obligandi. Promissio simulate tantum aut jocandi causa facta pro foro interno, ubi fides habenda est confitenti, non inducit obligationem sponsalitiam; atvero sic promittens pro foro externo, nisi fictionem probaverit,[7]) compelli potest, ut vel matrimonium cum persona decepta contrahat, vel damnum, si quod inde redundet, compenset. Sin autem virgo (vel honesta vidua) sub ficta matrimonii promissione deflorata fuerit, juxta omnes doctores ficte promittens *regulariter*[8])

---

[5]) Aliud est enim (ait Vecchiotti de Matr. p. 34) sponsalia nulla esse, aliud ea non sustineri. Potest omnino constare de sponsalium validitate; nihilominus fieri potest, ut in praxi propter scandala aut infortunia ex quodam matrimonio pertimescenda decidatur, sponsalia non esse sustinenda, sed potius dissolvenda. — Alii sententiae affirmativae defensores dicunt, s. C. Congregationem, declarando in citatis casibus sponsalia non subsistere, exprimere voluisse, eadem sponsalia ideo non valere, eoquod in illis casibus conditio nondum verificata fuerit. Nam in omnibus istis causis vel Papa nondum dispensavit, vel datae dispensationis executio non est facta. Hinc a s. C. C. merito decisum esse, ejusmodi sponsalia non habere locum propterea, quod conditio apposita nondum fuisset verificata. Cfr. Ballerini not. ad n. 725. de matrim.

[6]) Idem dicendum de sponsalibus cum persona acatholica contractis. Putant aliqui, etiam si praestentur solitae cautiones, quae ab ecclesia exiguntur, ob impedimentum juris ecclesiastici sponsalia cum persona acatholica contracta pro foro externo non valere tanquam vera sponsalia nisi remoto impedimento per dispensationem et consensus renovationem. Valere tamen posse in foro interno non quidem proprie sub fide sponsalitia, sed sub obligatione morali, ita, ut quis moraliter teneatur dispensationem petere, qua denegata plenam recipit libertatem. Bangen I. p. 42. III. p. 9. — Sed juxta aliquos DD. (Kutschker II. p. 35. Schulte Eher. p. 282) omnimode valida sunt ejusmodi sponsalia saltem in regionibus, in quibus catholici permixtim vivunt cum haereticis.

[7]) In foro externo haec axiomata attendi debent: „Verba valent sicut nummi,“ et: „In foro externo censentur verba menti conformia.“

[8]) Exceptiones videantur apud moralistas. Eoque magis ad hoc tenetur deflorans sub certa, seria et deliberata matrimonii promissione. Deflorans autem vel sine matrimonii promissione vel cum vaga ma-

tenetur eam ducere, quando nempe damnum resarciri alio modo haud potest.

b. Ut promissio sit *libera et deliberata*. *Libera*, quia defectus libertatis consensum ideoque contractum quemcumque excludit. Ex hoc capite 1° ea sponsalia invalida sunt, quae tali vi et metu sunt extorta, quali libertas consensus impeditur, ita, ut ejusmodi metu subsistente etiam matrimonium invalidum esset. Quin et sponsalia ex metu levi inita ab eo rescindi posse, qui talem metum est passus, valde probabile est; imo omnino probabile erit, ejusmodi sponsalia prorsus nulla et irrita esse, eoquod nemo per injuriam obligari possit, ac propterea *publicae honestatis* impedimentum ex iis haud exsurgere (Ballerini n. 728. not. 1). 2° Si error *substantialis* in contractu sponsalitio obfuit et generatim talis error, quo etiam matrimonium dirimitur.[9] Si vero error committitur *accidentalis*, sponsalia dissolvi possunt juxta inferius (§. 156) dicenda. Sed etiam justa cum *deliberatione* fieri debent sponsalia. Requirunt vero talem deliberationem, quae alias ad contractuum valorem sufficit, seu ut nonnulli id exprimunt, quae sufficiat ad constituendum peccatum mortale.[10] libera et deliberata,

c. Promissio reciproca i. e. non sufficit, ut promissio unius acceptetur ab altera parte, sed etiam repromissio fieri debet, seu talis responsio aut verbis aut signis expressa, ex qua consensus sponsalitius clare elucet. „Sola promissio ex una parte, etiamsi fuerit admissa ab altera, ante repromissionem quidem obligare potest promittentem, non tamen obligat sub *fide sponsalitia*, nisi ante revocationem accesserit repromissio. At repromissio solet esse implicita in acceptatione.“ [11]) Notandum etiam est, accepta- mutua,

---

trim. promissione tenetur defloratam aut ducere aut dotare. Cfr. Acta I. 342. not. 2. ib. III. 304.

[9]) Vid. infra §§. 162. 163.

[10]) Quoad hanc tamen posteriorem regulam recte advertunt (Ballerini I. ad n. 320), majorem postulari judicii discretionem ad assumendam sponsalium (aut voti) obligationem, quam quae sufficiat ad peccandum mortaliter, propterea quod ad grave peccatum satis est confuse nosse gravitatem reatus, sed requiritur perfectior cognitio ejusmodi gravis oneris, nempe talis, ut deliberantis menti obversentur adjuncta ad prudentem deliberationem scitu necessaria.

[11]) Bangen l. c. p. 1. 37. Homo Apost. tr. 18. n. 4. In theoria quidem dici potest cum Schmalzgrueber (De sponsal. n. 41. seqq.) acceptationem in se fieri posse sine repromissione. Sed in praxi saepe valida judicanda sunt sponsalia, si una pars matrimonium promittit, altera eam promissionem acceptat, licet expresse et formaliter non repromittat, e. gr. si mulier honesta post acceptationem promissionis ad deflorationem se patiatur induci (Acta I. 78)

tionem sive repromissionem convenire debere cum promissione *eodem temporis momento*, alias sponsalia non conficiuntur, quia videlicet non adest consensus. [12])

cum persona determinata,

d. Promissio cum persona determinata. Hinc promissio unam ex tribus sororibus ducendi, etiam si istae vicissim polliceantur, quod illa quam elegerit sit ipsi nuptura, obligationem sponsalitiam non efficit, licet ipse moraliter obligetur.

signo sensibili expressa.

e. Promissio signo sensibili expressa i. e. vel verbis vel aliis signis concludentibus, quae nimirum vel ex se vel ex usu communi consensum sponsalitium clare indicant. Quivis namque contractus humanus per aliquod signum externum celebratur.

Quotiescumque requisita modo exposita in contractu sponsalitio reperiuntur, sponsalia de jure canonico semper valida sunt. Hinc od *validitatem contractus non* requiritur

Non requiritur: 1. consensus parentum.

1mo *consensus parentum.* Nam „nec de jure canonico antiquo nec de novo ad valorem matrimoniorum sive *sponsalium* exigitur consensus parentum.“ [13]) Sed licet sponsalia, consensu parentum non rogato, valida per se ac de jure censeri debeant, eadem tamen illicita sunt, eoquod pietati parentibus debitae adversantur, atque ex matrimonio, sine parentum consensu inito, magna incommoda evenire solent, ut sunt familiarum discordiae, damna temporalia et spiritualia tam conjugum quam prolis. Unde parentes ex causa justa (Instr. §. 10) tali matrimonio sese opponere atque in judicio ecclesiast. petere possunt, ut sponsalia, sine ipsorum consensu inita, dissolvantur. [14]) Et hoc eo magis valet, si filii sint minoren-

---

et generatim, quoties rerum adjuncta eam acceptationem sic intelligi debere cogant, ut aequivaleat explicatae repromissioni. Acta III. 40.

[12]) Unde Titius, qui heri matrimonium promisit Berthae, quae tunc tacuit, hodie non ligatur, si Bertha indicat, se promissionem pridie factam acceptare. Intelligo nisi Titius expresse promiserit, se exspectare velle, usque dum ipsa, facta deliberatione, mentem suam declaraverit. Stante hoc deliberationis tempore Titius alia sponsalia valide quidem, sed non licite contraheret.

[13]) Cherub. Mayr lib. 4. tit. n. 134. — Homo Apost. tract. 18. n. 10: „Notandum, sponsalia inita a filiis, insciis parentibus, certe esse valida.“

[14]) Heiss de matrim. p. 76. Binder Eher. p. 222. Sed excipe, si parentes injuste consensum recusent. Tunc enim filii, etiam invitis parentibus, matrimonium contrahere possunt. Sic Reiffenst, Schmier, Schmalzgr., Sanchez, Laimann, Gury. — Aliquando, ait Ballerini (n. 732), etiam injustus parentum dissensus sufficientem causam praebere potest recedendi a sponsalibus . . . quia hic dissensus multis de causis tam gravia secum ferre potest consectaria, incommoda

nes, vel alias potestati paternae subjecti. Hinc nostra Instructio (§. 5.) habet: „Sub paterna potestate constitutorum sponsalia solvenda sunt, quoties parentes juste contradicunt.“[15]) Ex quibus elucet, qualem vim habeant sponsalia a parentibus *primo* pro absentibus et ignorantibus filiis et *secundo* pro filiis praesentibus contracta. Prioris generis sponsalia per se nulla sunt et tantum convalescunt ex filiorum consensu expresse vel tacite accedente, Alterius vero generis sponsalia pro *foro externo* valida sunt, dummodo filii non contradicant, quia qui tacet, consentire videtur. Sed *quoad conscientiam* filius non ligatur sponsalibus, si interne dissentit, unde tunc praesumtio cedere debet veritati.[16]) Si vero parentes sposalia contrahant pro filiis annos pubertatis nondum adeptis, ipsique tacite vel expresse consentiant, eandem vim habent, ac si ipsi impuberes contraxissent.

2do Non requiritur praeter formam naturalem cujuslibet contractus ulla alia forma, sed sufficit, ut constet de consensu vicissim dato. Verumtamen notandum est, sponsalia *clandestina*, i. e. quae sine testibus specialiter ad hoc rogatis solo contrahentium consensu ineuntur, in genere improbanda esse, eoquod pericula familiaris conversationis afferunt, fomentaque sunt jurgiorum atque rixarum inter spondentes. Neque forma externa.

Accedere nonnunquam ad sponsalia solet *poena conventionalis*, quae ita constituitur, ut pars resiliens in poenam infidelitatis certam pecuniae summam exsolvere teneatur. Utrum talis poenae solutio urgeri possit, nec ne, inter doctores controvertitur. Sunt, qui adjectionem poenae in sponsalibus prorsus reprobent, Poena conventionalis.

---

molestiasque, quae ab obligatione implenda merito excusent. — Quandonam dissensus parentum censeri debeat **justus**, explicat Binder p. 240.

[15]) „Cave, ne cum quibusdam (Vid. Salmant. de matr. c. 6. n. 19. seq., et s. Alphons. l. 6. n. 849.) hanc quaestionem confundas cum alia: an peccent filii contrahentes insciis parentibus. Nam licet gravius leviusque sic filii offendere parentes possint pro variis adjunctis, proque vario rem gerendi modo, hoc tamen per se non infert necessario, contractum etiam quoad substantiam esse ejusmodi, cui repugnare jure parentes debeant, atque adeo promissionem esse irritam. Et quidem generatim cum communi sententia statuendum est, ad sponsalium validitatem nedum consensum, sed ne scientiam quidem parentum per se necessariam esse.“ Ballerini.

[16]) Kutschker t. II. p. 42. Bangen p. 34. Nonnulli cap. un. §. 2. in VI. (IV. 2) ita interpretantur, ut discrimen ullum haud faciant inter sponsalia a parentibus inita pro filiis absentibus, et inita pro praesentibus. Cfr. Ballerini. n. 722. not. 1.

eoquod per eam libertas matrimonii violetur,[17]) alii vero censent ejus generis contractum accessorium sponsalibus recte opponi. Nonnulli denique distinguunt, utrum sponsus *injuste* resiliat, an vero *juste*. Dicunt poenam conventionalem a recedente *sine justa causa* exsolvi oportere; si vero ita adjecta sit, ut solvi etiam debeat a *juste* resiliente, ejus adjectionem, ceu libertati matrimonii contrariam, nullam et irritam esse. Attamen nostra Instructio indiscriminatim sic statuit: „Omnis pactio de poena conventionali, si a sponsalibus resiliretur, persolvenda non tantum illicita sed etiam invalida est.“ [18]) Ex quo fluit, solutionem talis poenae non solum in foro civili extorqueri non posse, sed nec etiam in foro ecclesiastico, imo in foro interno quoque eam sententiam esse

Arrha. adoptantam.[19]) A poena vero conventionali distinguitur *arrha*, quae ab una parte spondentium ea lege tanquam donum alteri traditur, ut injuste resiliens id quod dedit amittat et vicissim quod accepit, restituat. Differt arrha a poena in eo, quod arrha *statim* traditur ceu donum, poena autem per modum contractus specialis promittitur. Circa quaestionem, utrum arrha pro parte resiliente depereat nec ne, ita distinguendum esse videtur.[20]) Si spondentes resultum sibi liberum reliquerunt stipulantes alternative: *aut* nubere debes, *aut* arrham amittere, tunc arrha prorsus poenae conventionali aequiparanda est (§. 910. C. c. A.). Si vero arrha solummodo est signum et cautio pro complemento contractus sponsalitii, tunc pars injuste resiliens eam amittit, i. e. sponsus qui dedit, eam non repetere potest a parte innocente; et e converso acceptans parti innocenti duplum restituere tenetur.[21])

---

[17]) Ili provocant ad cap. 29. „Gemma“ X. (IV. 1).

[18]) §. 109. Etiam lex civilis Austr. poenae conventionali sponsalibus adjectae nullam prorsus vim attribuit. Cfr. §. 45. Cod. civ. Austr.

[19]) Kutschker l. c. p. 157.

[20]) Cfr. §§. 908. et 910. Codicis civ. Austr.

[21]) Sanchez de matrim. l. I. disp. 35. „Convenit inter omnes doctores, licitum esse arrhas apponere amittendas per sponsalium fidei violatorem. Rationes autem, cur poena interdicatur, non autem arrha, variae assignantur; sed frequentior ea est, quia cum poena non statim tradatur, sed promittatur in futurum, facile et incaute in magna quantitate promittitur; arrha autem cum reipsa tradi debeat in contractu sponsalium, in minori quantitate et maturiori consilio tradetur, nec tantus suberit timor amittendi arrhas jam traditas, quantus solvendi poenam promissam; multo enim faciliores sunt homines ad promittendum, quam ad tradendum.“ Cfr. Homo apostol.

§. 155.

De sponsalium effectibus.

1. Primus sponsalium effectus est *obligatio sponsalatia* inde exorta, per quam uterque sponsus tenetur *a.* fidem sponsalitiam invicem datam servare illibatam, ita, ut sponsi aut sponsae carnale commercium cum tertio non solum contra pudicitiam, verum etiam contra justitiam foret; *b.* sponsalia per contractionem matrimonii promissi adimplere. Et quidem si tempus pro ineundo matrimonio a sponsis determinatum est, terminum praefixum exacte servari oportet. Sin minus, utraque pars tenetur, a die quo contracta sunt sponsalia, serio et positive ad nuptias se parare easque quamprimum inire, nisi forsan causa aliqua rationabilis excuset dilationem tamdiu tolerandam, quamdiu alter spondens nuptias non postulet. „Monendi sunt sponsi, ut factis sponsalibus quamprimumc ontrahant matrimonium per verba de praesenti coram parocho et testibus.“ [1]) Obligatur vero sponsi *sub gravi* ad impletionem promissi sponsalitii in foro tam externo quam interno eoquod sponsalia sint contractus inducens obligationem mutuam et onerosam in materia gravi, [2]) non ex sola virtute fidelitatis, sed ut aliqui doctores sentiunt, ex justitia commutativa derivantem. Neque vero huic sententiae quidquam officit, quod legibus civilibus desponsatis permissum sit poenitere et alteri nubere; hae enim leges nonnisi actionem denegant, minime vero etiam conscientiam attingunt. Unde si unus sponsorum exigat contractionem matrimonii, altera pars renuens ad eam a judice ecclesiastico compelli potest per competentia juris media et per ipsam censurarum comminationem. [3]) Attamen *quia coactiones difficiles* solent *exitus frequenter habere*, admonitione potius, quam coactione contra detrectantes procedendum est. [4])

1. Obligatio sponsalitia.

---

tr. 18. n. 11. De largitate sponsalitia agit §. 1247. Cod. civ. Austr. Kutschker l. c. p. 160.

[1]) Congreg. conc. Trid. apud Gallemart declarationes in cap. I. de reform. matrim. Sess. XXIV. Num. 3.

[2]) Homo Apostol. l. c. n. 8. „Sponsalia obligant certe sub gravi ad contrahendum matrimonium.“

[3]) c. ex litteris 10. (IV. 1.) X. Knopp II. p. 62.

[4]) c. 17. eod. Instr. §. 109. Quoties judex videt, nuptias coacto consensu contractas infelices fore, semper abstinendum est a censuris. Porro semper mitius tractanda est sponsa, si ipsa sit pars renitens, quia sponsus a sponsa derelictus facilius alias nuptias inire posse

2. Impedimentum impediens. 2. Sponsalia inducunt impedimentum *impediens* matrimonium cum tertia persona, quod *licite* contrahi nequit, nisi priora sponsalia legitime fuerint dissoluta. Imo sponsalia, quae post alia jam valide contracta ineuntur, *ipso jure* sunt nulla. Unde etiam per ejusmodi tentata nova sponsalia in foro interno cum gravi peccato violatur fides sponsalitia primitus data, in foro autem externo nascitur *actio judicialis*, qua una pars spondens alteram compellere potest ad complenda priora sponsalia.

3. Impedimentum dirimens. 3. Inducunt vero sponsalia nonnunquam etiam impedimentum dirimens, scilicet impedimentum publicae honestatis. (§. 175. 1.)

§. 156.

De sponsalium dissolutione.

Solvuntur sponsalia: Modi, quibus sponsalia valide contracta rursus solvuntur, sunt in duplici classe. Nam (praeterquam per mortem unius) saepe dissolvuntur *vel* ipso jure ex utraque parte, *vel* per rescissionem recessum et voluntatem unius, cui datur justa causa resiliendi, quamvis posset non resilire.

1. Ipso jure et ex utraque parte a. Mutuo consensu. 1. *Ipso jure et ex utraque parte* dissolvuntur:

a. Mutuo utriusque consensu vi regulae: „Per quascunque causas unaquaeque res nascitur, per easdem etiam dissolvitur." Atqui contractus sponsalitius nascitur mutuo consensu, ergo etiam mutuo consensu seu potius dissensu rescindi potest. Et hoc etiam tunc currit, quando sponsalia juramento firmata sunt. Nam sublato principali, cessat etiam accessorium.[1])

b. Per impedimentum superveniens. *b. Per impedimentum post contracta sponsalia superveniens* sive dirimens sive impediens. Hoc respectu sponsalia solvuntur per professionem religiosam, per susceptionem ordinum majorum[2]) imo juxta sententiam probabiliorem etiam per votum simplex castitatis aut religionis ab una parte emissum,[3]) nec non per

---

praesumitur, dum e contra sponsa derelicta alium virum non tam facile inveniet.

[1]) c. 2. X. (IV. 1.). Instr. Austr. §. 4. — Juramentum sponsalium naturam haud mutat; solum ex eo sanctior evadit obligatio.

[2]) „Sponsi obligatione contracta non impediuntur, quin religionem ingrediantur aut Deo in statu clericali militent. Professione religiosa aut ordinis s. susceptione sponsalia dissolvuntur." Instr. §. 7. — Citabo deinceps Intructionem juxta textum in concilio prov. Vindob. positum.

[3]) Sponsalia votum subsequentia, cum sint de re illicita, irrita sunt. Sed notandum est, eum, qui istud votum in contrahendis spon-

matrimonium, quod cum alia persona contrahitur. Sed si impedimentum superveniens culpa unius partis fuerit adductum, altera pars indemnis habeatur oportet. Insuper haec distinctio notanda est. Si impedimentum est *absolutum* quod dispensatione tolli nequeat (e. g. impotentia perpetua, ligamen, votum solemne et ordinis s. susceptio), tum sponsalia ex utraque parte desinunt. Si vero impedimentum *non est absolutum*, solvuntur sponsalia quoad partem innocentem tantum, nocente probabilius obstricta manente, quia nemo ex suo delicto commodum reportare debet. Unde si quis ex copula illicita cum consanguinea sponsae habita impedimentum adduxit, sponsa quidem libera efficitur, sed sponsus ligatus manet et regulariter[4]) dispensationem petere tenetur, dummodo id maluerit sponsa.

c. Impleta conditione resolutiva

c. Quodsi sponsalia sub conditione aliqua *resolutiva* inita fuerint i. e. si sponsi stipulati sunt, suum contractum tunc solutum iri, cum hoc aut illud acciderit; sponsalia eo momento dissoluta censeri debent, quo eventus ille a sponsis significatus revera intrat. Si vero conditiones *suspensivae de futuro* non verificentur, utraque pars libera est; in hoc enim casu conditione adhuc pendente sponsalia vera et perfecta nondum aderant.[6]) Conditiones *de praeterito* aut *de praesenti* sponsalia non relinquunt in suspenso, sed haec statim valida sunt vel non, prout conditio impleta jam sit, vel non. (Cfr. §. 164. 2.)

2. Jus resiliendi alteri tantum competens:

2. Dantur vero etiam rationes graves, quae *alteri parti* jus praebent, si velit, a sponsalibus resiliendi, altera manente obligata. Id in sequentibus casibus locum habet:

a. Ob fidem sponsalitiam violatam.

a. Si una pars fidem sponsalitiam violaverit i. e. 1[mo] si illicitum consortium habeat cum tertia aliqua persona et a fortiori

---

salibus celaverit, ad plenam restitutionem teneri. Qui vero post sponsalia primum novit, se ad religionem vel sacerdotium esse vocatum ex convenientia saltem et aequitate reficere debet damnum positivum, quod altera pars absque culpa patitur. Bangen I. p. 88.

[4]) Ab obligatione dispensationem petendi pars nocens liberatur: a. si non adest causa dispensandi; b. si damnum ex copula oriturum aliter refici non potest, quam per matrimonium cum deflorata.

[5]) Talis conditio e. gr. esset, si quis diceret: Ego matrimonium tibi promitto, nisi ditiorem te invenero.

[6]) Ex contractu, cui adjecta est conditio suspensiva non oritur obligatio sponsalitia, bene vero obligatio moralis exspectandi conditionis eventum. Unde si quis ante hunc eventum nova sponsalia contrahit, eadem quidem de jure valida sunt. Verum tum ante conditionis eventum tum conditione impleta etiam in foro externo pars repudiata gravamina sua interponere potest. Bangen l. c. p. 20.

si fornicationem commiserit; [7]) 2do si cum tertia persona sponsalia contraxerit; 3^{tio} si tempore, quod finiendae obligationi praefixum est, matrimonium non contrahatur vel si, nullo termino constituto, nimis protrahatur; 4to si sponsus inscia vel invita sponsa in terras remotas discesserit, nec spes sit, eum brevi rediturum. Idem procedit, si sponsa taliter discedat. [8])

b. Ob notabiles mutationes vel detectas vel supervenientes.

b. Cum quaedam *notabiles mutationes* supervenerint aut primum ex posthac detectae fuerint, [9]) et quidem tantae, ut si ab initio tale quid adfuisset aut cognitum esset, sponsalia non fuissent contracta. Conventio siquidem sponsalitia majorem, quam alii contractus libertatem ac resiliendi facultatem exigit, ac semper hanc conditionem imbibitam habere censetur: „Nisi notabilis mutatio intervenerit." [10]) Dicta mutatio evenire potest 1mo intuitu *corporis* et *valetudinis;* cujus generis sunt: epilepsia, morbus difficulter curabilis, deformitas magna, phrenesis, melancholia, morbus gallicus etc. alterius personae. 2do Intuitu *moralitatis* et *religionis* si sponsus deprehenditur esse prodigus, ebriosus, aleator, durus et crudus, si crimen grande admiserit, ex quo infamia contrahitur, si lapsus sit in fornicationem spiritualem i. e. haeresin aut apostasiam. 3^{tio} Intuitu bonorum fortunae, si sponsorum unus in magnam paupertatem aut debita inciderit, notabilem bonorum partem amiserit, aut possidere falso et dolose contenderit, vel si justus et probabilis timor adsit exhaeredationis. 4to „Obligatio standi promissis per contractum sponsalitium datis tunc quoque cessat, quando omnibus perpensis circumstantiis supponendum

---

[7]) Si sponsus tactus impudicos, cum tertia commiserit et quidem non tantum occasionaliter, sed ita, ut censeri debeat impudicus, etiam sponsae resilire licet, eoque magis id sponso conceditur, si sponsa tale quid admiserit. Quid vero, si fornicatio alterutrius cum tertio peracta fuerit ante sponsalia, sed post sponsalia demum sit comperta ab altera parte? Omnes concedunt ob sponsae fornicationem in tali casu desciscere posse sponsum. Sed quoad fornicationem sponsi non omnes consentiunt. Sunt enim, qui putent, fornicationem sponsi, quae sponsalia antecedat, justam resiliendi causam sponsae haud praebere; sed certe etiam haec videtur esse notabilis circumstantia 1. si fornicatio frequens fuerit, adeo ut sponsa meritio dubitet de inconstantia viri in thalami fide servanda; 2. si sponsus prolem ex praecedenti fornicatione susceperit; 3. si sponsa, quae sit virgo valde honesta, nunquam consensura fuisset, si sponsum fornicarium novisset. Ballerini.

[8]) Instr. §. 6.

[9]) Nota: in jure paria sunt: non esse, et non apparere. Paria etiam sunt in jure: supervenire, et praecedere sed ignorari.

[10]) Instr. §. cit.

merito sit, matrimonium a sponsis contrahendum infaustum fore. Quodsi autem circumstantiae, quibus suppositio ista innititur, culpa unius partis exortae sint, haec alteri damnum, quod ipsi frustratis justis ejus exspectationibus illatum est, pro viribus resarcire tenetur."[11])

Quoad hunc recessum unilateralem hae tres regulae sunt adjungendae: 1. Si persona innocens cognita tali causa et jure resiliendi nihilominus ratificet sponsalia vel verbis vel factis, ac praesertim copula carnali, resilire ipsi non amplius licet, eoquod juri suo renuntiasse censenda est. 2. Praedictae mutationes illam tantummodo partem deobligant, in qua ejusmodi mutatio haud contigit.[12]) 3. Ubi simul adest *certitudo tam juris quam facti*, absque omni judicis auctoritate a parte innocente libere solvuntur sponsalia; secus vero, ubi desideratur certitudo vel juris vel facti, judicis ecclesiastici auctoritas intervenire debet, ut eadem juste solvantur. Limitationes.

§. 157.

Reclamatio contra nuptias ob sponsalia priora, restitutio ob resultum a sponsalibus.

In sponsorum dissensu (sc. quando una pars contractus sponsalitii impletionem exigit, altera vero id facere renuit), duplex casus accidere potest. Siquidem pars renuens vel solummodo matrimonium cum altero spondente recusat, vel nova sponsalia et nuptias cum tertio inire tentat. Verum sat erit, posteriorem casum aliquantisper dilucidare, eoquod prior per eundem sufficienter illustratur.

1. Itaque ejusmodi reclamatio institui potest apud parochum, vel immediate apud tribunal matrimoniale; sed hoc, nisi invali- 1. Quid agat parochus, si pars reclamet contra nuptias.

---

[11]) Instr. §. 10. Nulla promissio ita est absoluta, ut etiam tunc obliget ad rem promissam, quando eadam utrique parti damnosa et periculosa fore praevidetur. Ergo sponsi non tenentur ad conjugium, quod infelix et damnosum ipsis futurum esse praevidetur. Remanet tamen pro parte culpabili obligatio resarciendi damnum. Schmalzgrueber de spons. n. 191.

[12]) Putant tamen aliqui, sponsum resilire posse, cui pinguis haereditas advenerit, eoquod inter utramque partem non amplius eadem exsistat rerum conditio. Et haec sententia tam probabilis saltem est, ut confessarius ejusmodi sponsum ad matrimonium obligare non possit.

ditas sponsalium in propatulo sit, rem semper ad parochum remittit, ut commonitiones et consilia paterne adhibeat.[1]) Parochus vero distinguere debet, ex quo titulo vel praetextu nolit reus adimplere sponsalia ab actore praetensa.

a. Si haec neget valorem sponsalium.

Si *a.* ex eo, quod *negat priorum sponsalium valorem*, tunc sic ulterius distingui oportet. Si sponsalia certo invalida sint, *partes ea de re edoceat, si autem valida censeat, litem amice componere conetur*. Si vero frustra adlaboraverit, sistendae sunt proclamationes et nuptiae, usque dum causa legitime sit decisa atque composita. Et hoc etiam obtinet, si priora sponsalia sint *dubia*. Nam tunc, quia agitur de jure tertii, parochus operam praestare tenetur, ut res ad liquidum deducatur, et consequenter proclamationes et copulationem debet sistere.[2]) Quodsi tamen in ulteriori inquisitione sive a parocho sive a judice facta sponsalia priora non plene probentur, tunc regula tenenda est: „Praesumtio stat pro libertate in conjugis electione; unde contra sponsalia pronuntiandum est, quoties de eorundem validate plene non constet. .“ [3]) „Si *vero* judicium matrimoniale sponsalia irrita esse censeat, necessaria disponat, ut matrimonii celebratio ulterius haud retardetur.“ [4])

b. Si jus resiliendi sibi vindicet.

Quando vero *b.* pars renitens contendit, *sibi jus competere, a sponsalibus valide initis desciscendi*, pariter distinguendum est, utrum eadem causas resiliendi de facto et jure evidenter certas proponat, nec ne. Si prius, pars opponens edoceatur, nihil profuturam esse protestationem, neque sistendae sunt proclamationes, nisi opponens impetret litteras inhibitorias a judice ecclesiastico. Si vero causae resultus aut de facto non certae exsistant vel de jure non sint sufficientes, res diligenti inquisitione ad liquidum deducatur oportet. Sed etiam tunc in favorem libertatis matrimonii regula sequenda est: Probationes pro existentia causae etiam minus concludentes sufficiunt, ne ex coactione nuptiae infelices concilientur, imprimis ubi pars resiliens bona fide jam nuptias parat cum tertio ineundas.

---

[1]) Instr. §. 107.

[2]) Si nupturientes ob hoc graventur, applicandum venit, quod habetur in nostra instr. §. 105. „Parocho copulationem differente vel denegante contracturis liberum est, curiam episcopalem adire, quae pro rei conditione aut obstacula removere sataget, aut negotium tribunali matrimoniali perpendendum definiendumque transmittet.“

[3]) Instr. §. 108. Cfr. casum Acta s. S. V. 77, ex quo patet, obligationem sponsalium luculentissime esse probandam.

[4]) Instr. §. 110.

Notant vero auctores, nullam dilationem esse dandam, *a.* si opponens evidenter cum intentione majora scandala parandi post tres demum proclamationes peractas coram parocho protestetur; *b.* si opponens declaret, se non intendere nuptias cum altera parte, sed solam compensationem petere, verum majorem exigat, quam quae aequa videtur et ab altera parte proposita est.[5])

Quodsi declarata sponsalium validitate actor nuptiis instare pergit, „tribunal matrimoniale commissarii ope partes ad amicam perducere compositionem conabitur. Damni compensationem quod attinet, id agatur, ut in aequas transigant conditiones. Pecunia quoque compensationis loco danda statui potest. Actori, qui non acquiescat, liberum quidem est, de damni compensatione judicem saecularem interpellare, verum reclamationis ab eo matrimonio oppositae ratio non amplius habeatur."[6])

2. Ex quibus patet, resilientem a sponsalibus nonnunquam ad restitutionem alteri parti praestandam teneri, idque procedit (juxta §. 10. Instr.) *a.* in eo, qui injuste a sponsalibus resilit, i. e. qui causam non habet canonicam.[7]) *b.* in eo, qui justam quidem resiliendi causam habet, sed eandem suapte culpa adduxit e. g. si quis ex vesana libidine impotentiam perpetuam sibi attraxit; *c.* in eo, qui justam resiliendi causam dolose celavit e. g. si sponsa in contractu sponsalitio reticuit, se, jam antea ab alio cognitam, edidisse partum Obligatio restitutionis, in hisce casibus a nocente faciendae, nonnunquam (saltem in foro conscientiae) etiam post matrimonium, ab eodem nocente cum tertio contractum in vigore suo perstat. Si vero quaeritur, *quid restituendum sit,* (juxta §. 1323 C. A. c.) distinguendum est inter *plenam restitutionem* et *simplicem restitutionem damni.* Per hanc posteriorem reficitur solum *damnum emergens* seu *positivum* quod ex sponsalibus advenit parti innocenti, si nempe eadem e. g. propter expensas pro futuris nuptiis *prudenter* factas in bonis possessis verum damnum passa est. Et hujusmodi damni compensationem etiam jus civile Austriacum exigit ad instantiam partis laesae.[8]) Verum ab obliga-

2. Restitutio ob resultum a sponsalibus.

---

[5]) Aliud obtinet, si aequa compensatio nequeat obtineri a resiliente, nisi desistatur a proclamationibus.

[6]) Instr. §. 111.

[7]) Sed merito hic distinguitur inter forum internum et externum. Nam interdum justam causam resiliendi quis juridice probare non poterit, et proin in conscientia a servandis sponsalibus excusatur. Bangen l. c. p. 83.

[8]) §. 46. C. A. C. Sed ut recte intilligatur §. 46. cit., in sub-

tione restitutionis excipiendus est casus, quo vel rescissio sponsalium ex culpa actoris a reo facta est, vel damnum nonnisi casu fortuito accidit.[9]) Quod ad *plenam restitutionem* attinet, haec praeter damnum emergens comprehendit etiam *lucrum cessans*, seu illud, quod pars innocens ex futuris nuptiis exspectare merito potuit. Et hoc tunc compensandum erit in utroque foro, si tum certum sit, tum plene cesset, ita, ut aliis nuptiis de facili non possit comparari; alias enim non esset lucrum vere cessans. Hoc autem locum habebit: 1mo si quis virginem honestam defloravit: 2do si sponsa propter resultum sponsi injustum diffamata remanet; 3^tio^ si eadem ob alia adjuncta (e. g. ob aetatem superadultam) aliarum nuptiarum spem non habet. In hisce casibus etiam pro foro externo (ecclesiastico) quandoque plena restitutio reo imponenda erit.[10]) Verum ex variis causis lucri cessantis compensatio in praxi raro in foro externo decerni poterit.[11])

Denique monitio Instruct. §. 112. venit notanda: „Quando conventio de solvendis sponsalibus vel aequa compensatione praestanda obtineri non posset, nuptiarum, adversus quas reclamatio instituta est, celebrationem admittere, minus reputari deberet malum."

Articulus II.

De proclamationibus et de examine sponsorum.

§. 158.

Necessitas proclamationum et dispensatio ab iisdem.

1. Lex proclamationum.

1. Ad detegenda impedimenta matrimonio forte obstantia jam pridem praeviae nuptiarum proclamationes (banni nuptiales) institui consueverant. Ast in concilio generali Lateranensi IV. (1216) hujusmodi denuntiationes ab Innocentio III. *pro universa ecclesia* praescriptae sunt, quam constitutionem synodus Tridentina denuo inculcavit atque explicavit, praecipiens: „ut in posterum

---

sidium interpretationis §. 1295. C. A. C. adhibeatur necesse est. Kutschker l. c. p. 167.

[9]) §. 1295. C. A. C.

[10]) §. 10. Instr.

[11]) Ideo nimirum, quia raro constat de culpa resultus, de cessatione lucri, de summa actori ex hoc titulo debita. Kutschker l. c. pap. 166.

antequam matrimonium contrahatur, *ter a proprio contrahentium parocho tribus continuis diebus festivis in ecclesia inter missarum solemnia publice denuntientur*, inter quos matrimonium sit contrahendum. Quibus denuntiationibus factis, si nullum legitimum opponatur impedimentum, ad celebrationem matrimonii in facie ecclesiae procedatur." [1])

Et haec ecclesiae lex, non quidem ad valide, sed tamen ad licite contrahendum ad amussim *sub gravi* observari debet. Omissioni proclamationum hae poenae adnexae sunt: [2]) *a.* Si post tale matrimonium contractum impedimentum aliquod dirimens detegatur, proles ex eo procreatae illegitimae habentur, licet contrahentes dicant, se impedimentum ignorasse. — *b.* Sic contrahentes juxta synodi Tridentinae praeceptum *separentur et spe dispensationis consequendae careant.*[3]) — *c.* Iidem condigna poena arbitrio Ordinarii determinanda afficiendi sunt, idque etiam testes attingit, qui scienter ejusmodi nuptiis intersunt.[4]) — *d.* Parochi, qui ejusmodi matrimonio assistere praesumunt, per triennium ab officio suspenduntur. Quae tamen censura non est latae sed ferendae sententiae. **Poenae.**

2. Potest tamen super proclamationibus ex causa legitima dispensari et quidem **2. Dispensatio.**

a. jus dispensandi pertinet ad Ordinarium juxta locum citatum (not. 1.) concilii Tridentini: „Nisi *Ordinarius* ipse expedire judicaverit, ut praedictae denuntiationes remittantur, quod illius prudentiae et judicio s. synodus relinquit." Si nupturientes ex diversa sint dioecesi, juxta decisionem s. C. C.[5]) vel dispensatio concedi debet ab utroque Ordinario, vel saltem requiritur, ut Ordinarius alterius contrahentis testetur, in ipsius dioecesi quoad contrahentem non adesse impedimenta. Quodsi ejusmodi testimonia absque gravi incommodo haberi nequeant, de cetero tamen alias constare videatur de statu libero alterius contrahentis, dispensatio Ordinarii loci, in quo celebrabitur copulatio, sufficiens esse censetur.[6]) Tanto magis id locum habebit, si inter Ordinarios **Quis.**

---

[1]) Sess. XXIV. de ref. matr. c. 1. Cfr. c. 3. X. (IV. 3.) Later. IV.

[2]) Ferraris sub voce matrimonium. §. 65. Instr.

[3]) Sess. XXIV. c. 5. de ref. matrim.

[4]) Moy Arch. l. p. 265.

[5]) In una Visen. 29. Apr. 1616. apud Ferraris. Vid. Kutschker l. c. p. 49. 50.

[6]) Bangen l. c. II. p. 55. Nempe juxta axioma: „Locus regit actum."

(prout in Germania usuvenit) inita fuerit conventio, ex qua Ordinarius loci copulationis dispensationem concedere valeat pro parte etiam extranea.

Quibus ex causis.

b. Causas legitimas dispensationis quod attinet, distinguendum est. Namque „dispensatio a tribus proclamationibus nonnisi, ubi summa urget necèssitas, a secunda vero et tertia proclamatione non nisi ex causis consideratu dignis et sufficienter probatis concedenda est.“ [7]) Itaque *ab omnibus bannis* dispensari potest juxta nostram Instructionem in duobus praesertim casibus: 1mo si sponsi (v. gr. ad prolem legitimandam) contrahunt in articulo mortis. Tunc, ubi res morae impatiens est, „episcopi in quovis districtu pro ratione locorum unum pluresve sacerdotes delegabunt, qui tali eveniente casu ipsorum nomine ab omnibus tribus proclamationibus dispensent.“ 2do „Si duae personae, quae conjugio se junctas esse falso asserunt, et in loco domicilii passim pro conjugibus habentur, matrimonium inter se contrahere optant, dispensatio ab omnibus tribus proclamationibus ipsis absque gravissima causa denegenda non est. Sedulo tamen examinetur, an eas peraeque pro conjugibus haberi veritate undequaque nitatur.“ [8]) His causis 3^tio^ adjungi solet: Verecundia vel infamia contrahentium e. g. si sponsi, quibus ob causas morales suadendum est matrimonium, conditione vel aetate ita sint impares, ut propterea proclamationes ipsis verterentur in opprobium. 4to „Si probabilis fuerit suspicio, matrimonium *malitiose* impediri posse, si tot praecesserint denunciationes.“ [9]) 5to Si inter magnates contrahantur nuptiae, eoquod eorundem matrimonia magna deliberatione tractari soleant. „Nupturientes, quibus proclamationes penitus indulgentur, nunquam non tenentur, coram parocho, cui copulationem peragere competit, jurejurando firmare, quod nullum eis notum sit impedimentum, ne conjungantur, obstans.“ [10]) — Causae vero ad *unam* vel *alteram* proclamationem remittendam sufficientes sunt: *Periculum animae*, si ex dilatione exoriatur periculum fornicationis; *periculum quoad bonum temporale* imminens, si nuptiae differantur; *infamia sponsorum* e. g. partus propinquus sponsae defloratae; *scandalum aliorum*, e. gr. si magna inter contrahentes

---

7) Instr. §. 82.

8) Instr. §§. 83. 84.

9) Conc. Trid. Sess. XXIV. c. 1. de ref. matr.

10) Instr. §. 85. — Omnino dispensare episcopos vetat Bened. XIV. („Nimiam licentiam“ 18. Maj. 1743.), nisi „urgente legitima, gravissima et ineluctabili causa.“

exsistat conditionis, fortunae vel aetatis disparitas, quae si denuntietur, in sponsorum derisionem vergit. Quodsi hi casus sint urgentiores, binae proclamationes [11]) remitti possunt.[12])

§. 159.

De circumstantiis proclamationum.

Adjuncta proclamationum tum locum, tum tempus, tum modum, quo instituendae sunt, concernunt.

1. *Circumstantiae loci* seu *a quo* et *ubinam* praevia nuptiarum denuntiatio fieri debeat? Ex praecepto Tridentini proclamationes institui debent *a proprio contrahentium parocho* et quidem *in ecclesia.*[1]) Ubi notandum est, matrimonia sponsorum, qui habitant apud ecclesias, quae dicuntur filiales vel exposituræ, etiam in ecclesia matrice denuntiari oportere.[2]) Parochus vero proprius, quem concilium Tridentinum indigitat, est is, in cujus tractu Proclamationes faciendae

---

[11]) In dioecesi Brixinensi decanis commissa est facultas, nomine Ordinarii infra suum districtum dispensandi a tertia proclamatione ex causis consideratu dignis, ex causis vero valde gravibus etiam a secunda. Quodsi sponsi in diverso decanatu habitent, dispensatio vel ab utroque decano vel ab ipso Ordinario petenda est. Circulare Vicarii capitularis 23. Dec. 1856. n. VIII.

[12]) Vi cod. A. c. §§. 69. 74. omnium trium proclamationum omissio matrimonium invalidum reddit; ob omissionem vero unius aut duarum proclamationum, vel ob defectum quoad formam tum parochi tum nupturientes poenam committunt. Dispensatio (§§. 85. 86. 87.) ad instantias politicas pertinet, et quidem vi legis d. 4. Jul. 1872 1° super 2do et 3tia proclamatione caes. praefectura circuli, in iis vero urbibus, quae propria statuta habent, magistratus civitatis dispensare potest. 2do In casibus urgentibus per eosdem etiam super omnibus proclamationibus potest dispensari. 3io Penes easdem instantias stat etiam decisio, utrum in periculo mortis matrimonii contractio concedenda sit, quando testimonium baptismale seu nativitatis afferri non potest. — In casibus non urgentibus ex ordin. minist. d. 1. Jul. 1868 omnes proclamationes remittere nonnisi gubernium provinciae valet. Ceterum gubernium seu magistratus loci nonnisi in suo respectivo districtu dispensare potest; hinc si intuitu alterius sponsi etiam in alio districtu proclamationes fieri debent, dispensatio etiam ab illius districtus magistratu impetranda est. Denique causae dispensandi eaedem fere sunt, quae in foro eccles. attendi solent.

[1]) Intelligitur ecclesia parochialis; sed potest esse etiam alia, si illuc generaliter conveniant parochiani et missa parochialis ibi celebretur. Bangen l. c. p. 45.

[2]) Prout e. gr. in dioecesi Brixinensi expresse cautum est.

in loco domicilii

parochiali nupturientes aut domicilium verum aut quasi domicilium habent. Quaeritur itaque (et haec quaestio est gravissimi momenti) quid nomine tum veri domicilii tum illius, quod dicitur quasi-domicilium, intelligatur. Igitur „*domicilium verum* ibi locorum est, ubi quis habitationem suam vel unice vel principaliter figit, ita, ut peregrinari dicatur, quando ibi non commoretur. Quamdiu hoc in loco habitationem sibi vel familiae suae destinatam retinet, absentia longior licet, per se sumpta non sufficit ad efficiendam domicilii veri translationem.[3]) Itaque ad comparandum in aliquo loco domicilium duo requiruntur, et quidem copulative: *a. animus* seu voluntas in eo loco constituendi habitationem perpetuam et stabilem; *b. factum*, quo quis reipsa habitationem in tali loco constituit.[4]) Sed quaeritur, undenam animus manendi in eo loco, cum intus lateat, cognoscatur? *Primo* nonnunquam lex animum supplet vel exprimit prout in nostra Instr. statuitur.[5]) Tales itaque ex legis determinatione verum domicilium possident, etiamsi cum animo illuc venerint, operam dandi, ut cito citius in alium locum transferantur.[6]) Quare hoc genus domicilii mere dicitur *legale* vel *necessarium. Secundo* quando lex animum manendi non supplet, is ex hisce signis cognoscitur: *vel* ex assidua et frequenti ac praesertim decennali habitatione in loco; *vel* ex translatione majoris partis bonorum in istum locum; *vel* ex acquisitione bonorum immobilium in eodem loco; *vel* ex indubitata assertione praesertim juramento firmata, qua quis contestatur, se ibidem perpetuo habitaturum esse; *vel* denique ex obtentis facultatibus sive juribus habitationem in isto loco exigentibus. Atque tale domicilium, utpote libere electum, dicitur *arbitrarium.*[7])

---

[3]) Instr. §. 40. Haec domicilii definitio desumpta est ex jure Romano, quo (Const. cives 7. Cod. de incolis X. 39) singuli in eo loco domicilium habere dicuntur, „ubi quis larem rerumque ac fortunarum suarum summam constituit, unde rursus non sit discessurus, si nihil avocet; unde cum profectus est, peregrinari videtur; quo si redit, peregrinari jam destitit.“ Cfr. Dr. Laurin (Vering Arch. t. 26. p. 164. seq.)

[4]) Schmalgr. tom. II. tit. 2. §. 8. p. 36.

[5]) „Uxor, ubi maritus; minorennes, ubi parentes; nutritii, ubi tutor verum habent domicilium. — Officiales publici, nec non ii, qui ad servitia quaecunque publica in dies vitae assumti sunt, domicilium verum eo habent in loco, ubi ad muneris servitiive sui ordinarii partes explendas habitant.“ §§. 41. 42.

[6]) Vid. Casuum conferentialium solutionem in Brixin. Dioec.-Blatt 1860. p. 120.

[7]) Vid. l. c. et Moy Archiv. II. p. 546 seqq.

Quasi-domicilum ille locus est, „ubi quis duraturam figere sedem haud quidem intendit, verumtamen talem habitat in finem, ad quem assequendum longior commoratio requiritur.“ (Instr. §. 40.) Quoad hujus acquisitionem ex authentico documento Romano constat [8]): „Sedis Apost. mentem esse, ad quasi-domicilium duo haec simul requiri, *habitationem* nempe in eo loco, ubi matrimonium contrahitur, atque *animum ibi permanendi per majorem anni partem;* ex primo autem die, quo haec duo simul concurrant, acquisitum esse quasi-domicilium. Quodsi de praedicto animo non constet, ad indicia recurrendum esse, quae moralem certitudinem pariant; inter haec autem unum e praecipuis esse illud, quod Bened. XIV. Const. *Paucis abhinc* [9]) indicet, menstruam nempe habitationem; ex hac enim haberi praesumtionem juris pro intentione manendi per majorem anni partem. Contrarium tamen ferri debere judicium, si aliunde certe constet, animum illum non exstitisse. Praeterea actualem habitationem non parere quasi-domicilium, si quis in loco commoretur more vagi itinerantis, non autem vere proprieque habitantis, quemadmodum solent ceteri in eodem loco domicilium habentes.“ Id etiam de iis valet, qui relaxationis aut negotiorum causa per aliquot tempus in loco quodam commorantur. Itaque „locus, ubi e. g. uxor servitia praestat, aut minorennis studiorum ergo commoratur, vel persona militaris stativa habet, ipsorum quasi-domicilium reputandus est“ (Instr. §. 41). Similiter officiales publici „quando *alio in loco* ad extraordinarium deputantur ministerium, quod pro sua natura longiorem postulat moram, ibi quasi-domicilium acquirunt (§. 42).“ „Qui hominis privati, societatis et instituti cujusdam servitiis se mancipat, quasi-domicilium acquirit in loco, ubi ad servitia haecce praestanda habitat. Haud ea tamen sint oportet, quae continuam habitationis mutationem inferant. (§. 43).“ [10])

aut quasi-domicilii.

---

[8]) Dr. Feyhe: De impedimentis et dispens. matrim. Lovanii 1872 p. 145. ed. 2. (Vering Arch. t. 28. p. 179). Cfr. Laurin l. c. p. 192.

[9]) ddto. 19. Mart. 1758. Ad quaestionem Archiepiscopi Goënsis, quidnam requiratur ad quasi-domicilium adipiscendum, reposuit Pontifex: „Verum in hac re non alio pacto responderi potest, nisi quod, antequam matrimonium ineatur, spatio saltem unius mensis ille, qui contrahit, habitaverit in loco, ubi matrimonium celebratur.“

[10]) Idem dicendum de artificibus scenicis, de laborantibus in opificio etc. — Commoratio per unum mensem jam facta apud Curiam Romanam tantam vim habet, ut per eam acquisitio quasi-domicilii evicta esse videatur, nisi argumenta contraria, animum manendi defuisse, manifeste probent. Ratio est, quia animus manendi ma-

Dimissio domicilii.

Restat, ut de dimissione utriusque domicilii quaedam subjungantur. Igitur tam verum quam quasi-domicilium tum dimittitur, cum haec duo copulative concurrunt: actualis derelictio domicilii *et* animus se alio transferendi. *Derelictio domicilii* hactenus possessi, inquam; nam ex eo, quod solummodo *titulus* prioris domicilii cessat, non necessario sequitur, *ipsum* etiam *domicilium* amissum esse. Potest enim domicilium *legale* transire in *arbitrarium*, quoties nempe aliquis continuare intendit domicilium lege sibi hucusque assignatum, etiamsi *titulus* legalis cessaverit. Hinc e. g. uxor defuncto marito non statim amittit domicilium, nisi illud actu dimittat. Idem dicendum de filia in urbe famulante, quae majorennis facta est. Nam haec retinet domicilium apud parentes in loco natali, quamdiu paternae domui non omnino valedixerit. Et hoc etiam procedit, si eadem mortuis parentibus jus habitationis in domo paterna, vel dispositione illorum vel pacto obtentum, sibi expresse reservet. — Item ex eo, quod quis alio se transtulerit, ibique domicilium constituerit, haud necessario sequitur, dimissum fuisse ab ipso domicilium hactenus possessum, quia discedens res ita potuit disponere, ut habeat vel duo quasi domicilia (sine domicilio vero) vel duo domicilia vera.[11]) — Quoad vero *animum se alio transferendi*, ad amittendum do-

---

jorem anni partem, utpote ab intrinseco procedens, fere semper nonnisi conjecturis et signis externis probari potest. Ejusmodi vero signum inter alia est habitatio per unum mensem jam protracta, per quam praesumtio fundatur, animum manendi revera adesse. Quodsi hicce animus manendi ex variis adjunctis, quae novam habitationem concomitantur, possit evinci, tum quasi domicilium contractum censetur, tametsi ad mensis spatium habitatio non fuerit protracta. Acta I. 138.

[11]) Ex praedictis elucet, domicilium tum verum tum quod dicitur quasi non confundendum esse a. cum loco nativitatis; b. cum loco habitationis fortuitae; c. cum loco, ubi quis jure civitatis fruitur. Cfr. Laurin l. c. p. 236. Hinc domicilium suppleri non potest per nudam adscriptionem inter loci municipes, etiamsi ita statuatur per leges civiles. Acta l. c. — Casus posterior utique raro occurret; occurrit vero ex jure Romano (L. Assumtio 6. Dig. ad munic. — Cfr. c. 2. (III. 12. in VIto.), si quis „duobus locis ita se instruxit, ut non ideo minus apud alteros se collocasse videatur.“ — Quomodo quis ex eo quod se pluribus locis instruxit, in uno eorum quasi-domicilium acquirat, id. §. 44. Instr. sic enuntiatur: „Si quis extra locum domicilii veri in aliis adhuc parochiis domus ipsius usibus destinatas instructasque possideat, in illo tantum horum locorum quasi domicilium habet, ubi vel quovis anno per notabile tempus commorari solet, vel tempore, quo locum sibi domicilium asserit, per sex ad minimum septimanas habitat.“

micilium prius habitum haud requiritur, ut novum domicilium jam sit constitutum, sed sufficit, ut quis tale quaerat vel saltem prius plene dimiserit. Interim, i. e. donec novum adeptus sit, vagus seu sine domicilio esse censendus est.

Regulae speciales.

His praestabilitis jam regulas indicare juvat, juxta quas proclamationes vi nostrae Instruct. sunt instituendae: 1mo Si sponsus vel sponsa habent tantummodo *verum* domicilium, eorum matrimonium in domicilio tam sponsi quam sponsae denuntiandum venit. — 2do „Si sponsus vel sponsa *non tantum verum sed etiam quasi domicilium* habet, trina proclamatio tam a parocho veri, quam a parocho quasi-domicilii eorum instituenda est. Quando autem contingat, ut persona quaedam praeter domicilium verum plus quam unum habeat quasi-domicilium, sufficit, ut matrimonium a parocho veri ejusdem domicilii ac ab uno parochorum, in quorum territorio quasi-domicilium habet, rite denuntietur.“ Sed quandoque etiam *alibi* proclamationes fieri debent. Videlicet „si sponsus vel sponsa in nulla parochiarum, ubi secundum regulas antefatas proclamatio fieri debet, per sex saltem septimanas habitet, proclamatio instituatur praeterea in ecclesia parochiali ejus loci, ubi persona, de qua agitur, *ultimo per sex saltem hebdomades habitaverit.* Peculiaribus rerum adjunctis, ne id commode fiat obstantibus, ea de re ad episcopum referendum est.“ — 3^io^ Eos *qui solum quasi-domicilium* habent, si saltem per annum ibi commorati fuerint, in loco quasi-domicilii dumtaxat proclamari opus est. Verum quantum ad eos, qui neque verum habent domicilium, neque in loco quasi-domicilii per anni ad minimum tempus commorantur, proclamationes etiam, ubi jura indigenatum in communitate civili habentium eis competunt, et quando ejusmodi jura nullibi eis competant, si fieri possit, etiam in parochia loci eorum natalis instituendae sunt.“ — 4to „*Nupturiente non tantum vero, sed etiam quasi-domicilio carente*, proclamatio fiat tam in parochia, ubi tunc temporis commoratur, quam in loco, ubi jura indigenatum in communitate civili habentium ei competunt, aut si nullibi iisdem gaudeat, quantum fieri possit, in parochia loci natalis.“ [12])

---

[12]) Instr. §§. 61—63. Hae regulae instructionis multa particularia continent, et praxi apud nos inductae accomodata. — Codex C. A (§§. 71—73) praescribit, ut proclamationes fiant in illa parochia, in cujus districtu nupturientes habitant, ergo respective in utriusque sponsi parochia. Quodsi vero sponsi (vel unus eorum) in tractu parochiae, in qua matrim. contrahendum est, nondum per sex septi-

2\. Circumstantiae temporis.

2\. *Circumstantiae temporis.* Juxta textum concilii Trid. (Sess. XXIV. de ref. matr.) proclamationes fieri debent *tribus diebus festivis continuis in ecclesia inter missarum solemnia.* Ad hunc textum sequentia sunt notanda:

Diebus festivis

a. Pro *diebus festivis* intelligendae sunt dominicae et alia festa fori, quae de praecepto vel totius ecclesiae vel propriae dioecesis, non autem quae mere ex devotione celebrantur, prout e. g. est in festo ecclesiae patroni. Neque sat est, si peragatur in diebus ferialibus, licet hisce diebus maximus foret populi concursus. Etenim in re gravissima, de qua hic agitur, stricte tenendum est praeceptum concilii Trid., neque sola *ratio* legis, sed et *littera* legis respici debet. Neque in festis pro foro externo suppressis proclamationes juxta declarationes s. C. C. fieri possunt, nisi in illis, quibus, charactere festivo in choro plene servato, solemnia consueta paraguntur, et populus frequens adhuc ad ecclesiam accedit.[13])

continuis

b. Pro *diebus continuis* intelligendi sunt dies festi immediate sibi invicem succedentes, ita, ut ex una parte nulla dominica, nulloque festo coeptae proclamationes omittantur, ex altera parte vero unus alterve dies ferialis inter singulas proclamationes intersit,[14]) quo ad mentem Tridentini facilius impedimenta detegantur. Omnibus vero proclamationibus rite factis, matrimonium

---

manas commorati sint; tum proclamatio etiam in eo loco, in quo ultimo ultra 6 hebdomades habitarunt, instituenda est, nisi forsitan sponsi in ea parochia, in qua nunc morantur, habitationem per sex hebdomades continuare malint, ut denuntiatio matrimonii ibidem sufficiat. §§. 71—73. Qua ratione illud sex hebdomadarum spatium computari debeat, nimirum an retro a prima proclamatione, an retro a copulatione, non omnino constat. Equidem plures juris doctores Austriaci posteriorem computationem adoptant; sed in praxi computatio semper a prima denuntiatione instituenda est. — Ex dictis colligitur per adimpletionem legis eccles. etiam legi civili in hac re satisfieri. Etenim domicilium juris. Austriaci cum sanctionibus canonicis omnino concordat; imo etiam quasi-domicilium in re admittitur, etsi nomen non occurrat. Laurin l. c. p. 232. Proclamatio matrim. civilis a magistratu politico per affixionem et, si regulariter conventus peragi contingat, etiam oretenus institui debet. Lex nova matr. §§. 2—5. Cfr. legem d. 1. Jul. 1868.

[13]) Decl. s. C. C. d. 17. Jun. 1780; 19. Apr. 1823: 7. April 1862 ap. Vecchiotti p. 82. 83.

[14]) Dicit Bangen cum aliis: si proclamatio fieret die paschatis, alteram non posse fieri secunda die paschatis. Verum hoc apud nos non servatur et sat esse creditur, si vel inter 1mam et 2dam vel inter 2dam et 3tiam proclamationem aliqui dies feriales interjaceant.

quamprimum contrahatur necesse est. „Iterandae sunt proclamationes, quando intra sex post eas peractos menses matrimonium non contrahatur, vel et minori elapso tempore renovationem episcopus imperet.“ [15])

c. Per *inter missarum solemnia* intelligitur missa parochialis, ita, ut denuntiatio etiam cum concione conjungi queat, id quod in plurimis dioecesibus moris est. De cetero s. C. C. statuit,[16]) proclamationes quandoque, justa tamen ex causa v. gr. si mane ex oblivione omissae fuerint, fieri posse inter solemnes vesperas. inter missarum solemnia.

3. *Forma* proclamationum talis sit oportet, ut ex ipsa illucescat: *a.* Quinam sint nupturientes: quocirca personae „nupturientium expresso utriusque nomine baptismali, cognomine, loco nativitatis, aetate, conditione ac domicilio accurate determinentur.“[17]) *b.* Quaenam vice proclamatio fiat i. e. exprimendum est, hanc proclamationem esse secundam vel cum dispensatione secundam simul et tertiam. *c.* In rituali Romano adjici jubetur monitio, ut omnes et singuli, quibus aliquod impedimentum hisce nuptiis obstans innotuerit, illud quamprimum denuntient. Ad hanc, siquidem manifestationem quoscunque sub peccato mortali teneri, omnes docent auctores.[18]) Quodsi vero durante tempore proclamationum impedimentum *aliqua verisimilitudine* denuntiatum est, etsi per unius tantum *testis gravis* depositionem id factum sit *cessandum est a proclamationibus*, licet certissima adesset spes impetrandae dispensationis. Alias enim parochus certe suae jurisdictionis limites transgrederetur.[19]) Si facta pro viribus inquisitione parochus removere non valet suspicionem impedimenti, de re tota episcopus certior faciendus, ejusque judicio acquiescendum est. 3. Forma.

Denique notandum, secundum plurimorum ritualium statuta, post ultimam proclamationem per *unum saltem* diem exspectandum

---

[15]) Instr. §. 64. C. c. A. (§. 73.) Rituale Romanum (tit. 7. c. 1. n. 11.) dicit: „Si infra d u o s m e n s e s“ etc. Et hoc idem spatium statuunt auctores, si de proclamationum interruptione agatur.

[16]) In Avenionen. 25. Oct. 1856.

[17]) Instr. §. 60. C. c. A. §. 70. ubi tamen aetas exprimi non praecipitur.

[18]) Manifestari debet etiam mera sublatentis impedimenti suspicio, si probabilis sit. Excusantur vero : 1. Qui ex officio vel munere suo tenentur ad secretum. 2. Quibus grave ex ejus manifestatione damnum aut corporis aut animae imminet.

[19]) Praeterea, ait B a n g e n, ubi continuantur proclamationes, parochiani de facili inducuntur, ut impedimenta vilipendant.

esse, priusquam ad copulationem procedatur, ut nimirum intersit sufficiens tempus ad indicanda impedimenta.[20])

§. 160.

De examine sponsorum.

Examen sponsorum.

Antequam proclamationes fiant, duplex sponsorum examen a parocho instituendum est: aliud generale, aliud speciale.

1. Generale.

1. *Generale* illud est, quo parochus ex ipsis sponsis exquirere tenetur, an omnia adsint requisita, ut matrimonium valide et licite contrahere possint. Hanc inquisitionem *sub gravi* instituere tenetur animarum curator tam ratione officii sui, quam ex lege positiva.[1]) Vertitur autem examen circa impedimenta nuptiis fors obstantia consistitque in eo, ut „ipse tum sponsum tum sponsam seorsim caute et, ut dicitur, ad aurem explorare studeat, an ex voluntate, sponte ac libenter, et vero cum animi consensu in matrimonium vicissim conjungantur; nec non ut, quantum fieri potest, inquirere nitatur, ullumne et cujus generis impedimentum inter contrahentes intercedat; aliisque fidem sponsionemque alter ex contrahentibus dederit, de consensune parentum filii filiaeque familias contrahant.“[2]) Notandum tamen est, non sufficere solam inquisitionem et assertionem sponsorum, sed debet praeterea parochus, proclamationes et copulationem peracturus, authentica et scriptis redacta testimonia ab illo spondente exigere, qui non est ex ipsius parochia.[3])

2. Speciale.

2. Examen sponsorum *speciale* est illud, quo inquiritur, utrum sponsi in fide catholica sufficienter instructi sint. Siquidem Rituale Romanum (tit. 7. c. 1. n. 1.) cum omnibus fere ritualibus monet, ut „uterque sponsus sciat rudimenta fidei, quum ea de-

---

[20]) „Haec praxis videtur esse universalis. Unde etiam parochus proclamans, si ipse copulationem non habet, sed testimoniales litteras de factis proclamationibus ac non repertis impedimentis emittere debet, stricte tenetur ejusmodi litteras ante 24 horas post ultimam proclamationem elapsas non concedere.“ Bangen l. c. p. 74.

[1]) cap. 3. X. de clandest. despons. (IV. 3). Bened. XIV. „Nimiam licentiam“ a. 1743. — De synod. dioec. l. 8. c. 12. n. 5.

[2]) „Nimiam licentiam“ §. 70. Quia ritualia dioecesana formam examinis accuratius exhibent, non est, cur heic singulis immoremur. Vid. Manuale Brixin. (ed. 1855) p. 171.

[3]) De his testimoniis infra sermo recurret. (§. 186. 3.)

inde filios suos docere debeat." Item congregatione (Inquisitionis) habita coram Innocentio XII. a. 1697 decretum est, non esse a parochis matrimonium in ecclesia proclamandum, nisi antea sponsos repererint in christianae religionis rudimentis sufficienter instructos, quod decretum confirmatum fuit a Clemente XI. et a Benedictio XIV.[4]) Quoad scientiam sponsis absolute necessariam requiritur, ut quisque saltem ea sciat, quae necessaria sunt ad salutem tam necessitate medii quam necessitate praecepti, „quum nemo ad matrimonium admitti possit, qui ignorat orationem Dominicam, salutionem angelicam, symbolum Apostolicum, praecepta Dei et ecclesiae, actus fidei, spei, charitatis et contritionis et ea praesertim, quae sciri debent necessitate medii." [5]) Observat Benedictus XIV.,[6]) eos, qui hebetis sunt ingenii et exilis memoriae si tamen praecipua fidei nostrae mysteria sciant et credant, cetera vero, quae necessitate praecepti sunt addiscenda, aliquo saltem rudi modo perceperint, idcirco non oportere perpetuo arceri a matrimonio, sed curandum, ut qui eo defectu laborat, frequenter audiat, quae semel crasse didicit, ne ab ejus mente penitus elabantur.

3. *Adjuncta* binorum examinum quod attinet, leges praecipiunt: *a.* ut utrumque habeatur *ante* promulgationes. Id quidem per se intelligitur de examine generali;[7]) verum etiam de speciali idem prorsus sentiendum esse, ex natura reï simul atque ex lege positiva colligitur. Quodsi nimirum praemissa una vel altera proclamatione sponsi circa doctrinam religionis examinentur, et in hoc examine non sat instructi reperiantur, partim tempus deficit, ut cetera addiscant, partim sine incommodo et jurgiis differri non possunt nuptiae jam paratae. Hinc etiam plurimae leges dioecesanae examen istud ante proclamationes praemitti jubent, idque etiam de illo sponso obtinet, qui alterius est parochiae.[8]) 3. Adjuncta temporis.

---

[4]) Const. 42. tom. I. §. 11.

[5]) Synod. Leod. 1851. p. 162. Cfr. Manuale Brixin. p. 172, ubi provide monetur, ut examen tum matrimoniale tum religionis fiat etiam cum honestae vitae aut status honoratioris personis. Mitius agere licet cum viduo vel vidua ad alias nuptias transeunte.

[6]) De syn. dioec. l. 8. c. 14.

[7]) Imo nullatenus convenit, ut examen matrimoniale pridie ante primam proclamationem, nempe Sabbato vel in Vigilia alicujus festi habeatur. Id quod in nostra dioecesi expresse prohibetur, ne scilicet animarum curatores, qui hisce diebus aliis detinentur laboribus, negotium istud gravissimum negligenter pertractent. Brixn. Dioec.-Blatt p. 15. Circul. 23. Mart. 1858.

[8]) Circul. Consist. Brix. 21. Juli 1837 et 16. Nov. 1816. Idipsum injunctum est per Circul. aul. 24. Mart. 1818.

et loci. *b.* *Ubinam* et a quo saepe dicta duo examina institui debeant, si sponsi sunt ex diversis parochiis, neque lege scripta neque usu uniformi determinatum est. Communius id receptum esse videtur, ut coram eo parocho examen utrumque habeatur, qui praeter proclamationem etiam copulationem peracturus est; alibi vero principium viget (prout e. g. in archidioecesi Monacensi id cautum est): „ubi futura sponsorum habitatio, ibi sponsalium inscriptio et copulatio." Ast in hoc casu pars extranea parocho alterius partis testimonia magis necessaria plerumque jam ante afferre tenebitur, quam ad proclamationes procedatur, idemque parochus omnia procurare debet, quae pro matrimonio et valide et licite ineundo requiruntur. In aliis vero dioecesibus axioma antiquitus receptum servatur: „Ubi sponsa, ibi sponsalia" i. e. ibi sponsorum inscriptio et examen saltem generale. Nam quoad examen de doctrina religionis ambo sponsi a suo quisque parocho examinari solent, testimoniumque de sufficienti instructione alteri parocho exhibendum est. In hac re servandae sunt regionum leges particulares, in earumqne defectu consuetudines, ab Ordinariis saltem non reprobatae. Denique attentionem meretur monitio synodi Leodiensis (1851): „Matrimonio jungere officium est parochiale, unde curam examinandi nupturientes in se suscipere debent parochi, neque unquam ob leves causas aliis committere." [9])

Articulus III.

De impedimentis matrimonii.

§. 161.

Generalia.

Progredimur nunc ad materiam, in cujus intelligentia non solum parochi versati esse debent, sed omnes sacerdotes in cura animarum laborantes tum pro bona directione animarum tum pro instructione fidelium, ne matrimonia invalida ab iis ex inscitia et incuria, aut quod pejus est, mala cum fide ineantur vel continuentur.

1. Impedimenti notio et varia partitio.

1. Impedimentum est *defectus alicujus conditionis a compe-*

---

[9]) Kutschker III. p. 739. Formulare tum examinis tum instructionis apud Bangen IV. p. 123.

tenti lege aut pro validitate aut pro liceitate matrimonii requisitae. Possunt ergo impedimenta multifariam distingui. Nimirum:

a. Impedimenta, quibus obstantibus matrimonium nulliter contrahitur vel contractum invalidum existit, *dirimentia* vel *irritantia* vocantur; ea vero, quae matrimonium illicitum dumtaxat efficiunt, *prohibentia* vel *impedientia* sunt. Siquidem „multa prohibentur, quae, si facta fuerint, roboris obtinent firmitatem."

b. Impedimenta *naturalia* sunt, ubi quis ex lege naturali matrimonio interdicitur; *positiva*, si quis per leges ecclesiae vel civilis reipublicae a matrimonio arcetur. Positiva proin sunt vel ecclesiastica vel civilia.

c. Impedimenta porro dividuntur in *publica et occulta. Publica* dicuntur, quae vel sua natura vel per rerum circumstantias notoria sunt, aut saltem in foro externo probari possunt. *Occulta*, quae vel nemini vel paucis cognita sunt, ita ut de facili celari posse judicentur, et in foro quoque externo nequeunt probari.

d. Impedimenta porro dirimentia alia sunt *juris publici*, alia *juris privati.* Illa in bonum salutis publicae et ad servandam publice matrimonii sanctitatem constituta sunt, ita, ut societatis humanae intersit, eadem sarta tecta servari. Quapropter judex ecclesiasticus vel etiam parochus ad ea detegenda vi officii sui procedere tenetur. Atvero illa, quae sunt juris privati, ob privatam magis utilitatem contrahentium connubium irritum faciunt, ideoque superiores ecclesiastici regulariter nonnisi ad instantiam partium ad agendum, quae muneris sui sunt, provocantur.

e. Rursus dispescuntur in *dispensibilia* et *indispensibilia,* prout super iisdem ab auctoritate legitima dispensari potest aut juxta usum receptum dispensari solet, nec ne.

f. Iterum alia impedimenta sunt *absoluta*, quibus obstantibus quis cum quacumque persona matrimonium inire prohibetur, alia *relativa,* quae nonnisi matrimonio cum certa persona contrahendo obstant.

g. Denique impedimenta *antecedentia* priusquam matrimonium contrahitur, exstant; *supervenientia* contracto jam matrimonio suboriuntur idque sibi peculiare habent, ut matrimonium non dissolvant, sed solummodo ejus statum perturbent.

2. Jam primo de impedimentis dirimentibus, et dein de impedientibus agendum est. Dirimentium septemdecim omnino enumerantur et memoriae gratia his versiculis comprehenduntur: 2. Impedimenta dirimentia.

Error, conditio, votum, cognatio,[1]) crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas
Aetas, affinis, si clandestinus et impos,
Si mulier sit rapta, loco nec reddita tuto;
Haec facienda vetant connubia, facta retractant.

Partitio. Legitimi ordinis causa impedimenta dirimentia varie ab auctoribus dividi solent. Nos praesentem materiam ita ordinabimus, ut primo de impedimentis, quae sunt privati juris, deinceps vero de iis, quae sunt publici juris, acturi simus, quia haec divisio saltem aliquam praestat in praxi utilitatem. Quia nempe, ubi agitur de remotione impedimentorum, in utrisque diversus est modus, utraque in ipsa tractatione distinguere expedire videtur.[2])

PUNCTUM I.

De impedimentis dirimentibus.

A. *De iis, quae sunt juris privati.*

§. 162.

Error.

Regula principalis est, matrimonium per errorem tunc invalidum reddi, quando error tollit consensum, qui est causa matrimonii. Hujusmodi est *error personae* et *error qualitatis in personam redundans.* Exceptio vero hujus regulae est *error circa conditionem servilem.* Igitur

1. Error in persona. 1. *Error personae* est, quum quis intendit contrahere cum una certa et in mente sua determinata persona, sed per errorem (vel etiam per aliorum fraudem et dolum) contrahit cum alia. Tale matrimonium irritum est, quia per errorem vel dolum tollitur consensus juxta axioma: *Errantis nulla est voluntas, nullus consensus.*[1]) Videlicet errans non in eam personam, quae ipsi

---

[1]) Triplex nimirum cognatio matrimonium dirimit.

[2]) C. c. A. quatuor impedimenta canonica rejicit (§. 175. n. 7), et e converso alia quatuor ab ecclesia non recepta substituit (§. 179), quoad decem alia vero, quae utrique potestati communia sunt, a lege canonica plus minusve recedit, prout suo loco indicabitur.

[1]) Dict. Gratiani C. 29. qu. 1. §. 1. 2.: Non enim consensit in hunc, sed in eum, quem putabat esse. — L. 15. D. II. 1.: Quum

offertur, sed in aliam consentit et proin ex ipso jure naturali contractus non perficitur. Error enim *substantialis* seu, ut dicitur, *in corpore* quemvis contractum irritum reddit. Hac de causa e. g. tamdiu irritum fuit conjugium Jacobi Patriarchae cum Lia, quae per fraudem pro Rachele, quam intendebat ducere, ipsi substituta est, usquedum, errore detecto, novus consensus accessit. Attamen error circa *solum* nomen non irritat matrimonium, quia nihilominus sufficiens consensus in personam adesse potest et error nominum non obstat, dum de corpore constat.[2])

2. Altera erroris species non est circa personam, cum qua contrahitur matrimonium, sed circa *qualitates* ejusdem, ut si quis putat, eam esse pulchram, nobilem, virginem, bonam, dum est deformis, ignobilis, deflorata, mala. Quoad hunc errorem ita distinguendum est. Nempe sicut ceteri contractus propter errorem *in qualitate* rescindi non possunt, ita plane error *simplicis qualitatis* e. g. circa sponsi fortunam, conditionem, moralitatem etc. *per se* non impedit consensum matrimonialem, quia error in qualitate non est nisi *in accidenti*, qui proin non impedit, quominus contractus quoad *substantiam* sit voluntarius, ideoque validus In quo tamen ex dispositione legis ecclesiasticae unica datur exceptio, sc. error *circa conditionem servilem* alterius sponsi. Equidem ecclesia tractu temporis matrimonia servorum christianorum, invitis dominis inita, (contra leges Romanas) pro validis declaravit. Attamen si quis liber per errorem cum persona servili quam putat esse liberam, contrahit matrimonium, tunc illud ob puram servorum conditionem, inter christianos, irritum est, nisi, cognita dein servitute, facto aut verbo consensum renovet.[3]) Dixi supra *per se;* quia error simplicis qualitatis tum dirimit nuptias, quum qualitas, in qua erratur, per modum conditionis *sine qua non* apposita est, ita ut matrimonio unice consentiatur sub expressa qualitatis optatae conditione (de qua infra §. 164). — Aliud dicendum de *errore qualitatis in personam redundante.* Hic adest, quando erratur in tali qualitate, ob cujus defectum persona oblata non amplius eadem est, in cujus matrimonium consentitur. Hujusmodi error in errorem personae transit, ideoque, quia et ipse consensum evacuat, matrimonium irritum reddit. Ut vero

2. Error qualitatis generatim.

Error circa conditionem servilem.

Error qualitati in personam redundans.

---

non consentiant, qui errant; quid enim tam contrarium est consensui, quam error?

[2]) Rot. Rom. 13. Mart. 1615; Ulpian in L. Alioquin Dig. 18. 1.

[3]) c. 4. X. de conjug. serv. (IV. 9.) c. 2. ib. Duo tamen notanda sunt: 1. Sermo est de servis proprie talibus, non de colonis glebae adscriptis. 2. Requiritur, ut alter nupturiens sit liber et insuper alterius conditionem ignoret, dum contrahitur.

error in personam redundans ab errore simplicis qualitatis discernatur, regula inservire poterit in nostra Instructione (§. 14.) sic enunciata: „In personam redundat error in ea tantum qualitate, qua sola futuri conjugis persona determinatur.“ Haec regula sic intelligenda est: Si quis contrahit cum persona, quam prius *ex visu, auditu, colloquiis* non cognovit, sed tantum ex certa qualitate ipsi proposita, quae non est communis aliis, sed *individualis* alicujus certae et determinatae personae, tunc error hujus qualitatis refunditur in errorem personae, et matrimonium dirimit. Ratio est, quia errans de illa persona, quacum contraxit, nullam animo informaverat ideam, nisi ex illa qualitate, per quam persona futuri conjugis unice designata animoque apprehensa est. Jam vero, quia qualitas ista deest, deest etiam fundamentum, cui consensus innititur, et objectum substantiale consensus, ideoque deficit ipse consensus. Ex quibus elucet, duo requiri, ut error qualitatis in personam redundet: *a.* ut persona, circa quam erratur, prius ex visu, auditu, colloquiis cognita non fuerit, quod contingit, ubi per litteras vel per procuratorem de matrimonio praevie tractatum est, vel ubi matrimonium mediante procuratore contrahitur; *b.* ut eadem persona tanquam individuum unice ex certa quadam qualitate (quae tamen non adest) denotetur, e. g. si quis consentiat contrahere cum filia primogenita comitis N., offeratur autem postea secundogenita aut alia, quae primogenitam se simulat.[4]) An haec duo requisita adsint, quaestio facti est, quae pro foro externo semper rigorose probari debet. — Econtra *error simplicis qualitatis* est, quoties futurus conjux non *unice* per qualitatem, in qua alter errat, designatur. Hinc si quis alterum sponsum *visu optime cognoscit*, quilibet error circa ejusdem vitae genus, fortunam, etc. non est, nisi error simplicis qualitatis, qui etiamsi maximi momenti vel dolo alterius partis adductus sit, vel contractui causam dederit, tamen matrimonium non dirimit. Itaque valet matrimonium cum femina *bene nota*, quae se fingit primogenitam comitis N. Ratio est, quia in hoc casu fertur consensus in praesentem sponsam, ex ejus praesentia ac notis in sensus cadentibus, bene cognitam: ideo credens, illam *etiam* ista qualitate praeditam esse, non erravit in ejusdem *persona* sed tantum in *qualitate* personae sibi bene cognitae. Proin error talis non cadit in objectum

---

[4]) Aliter esset, si quis putaret contrahere cum filia comitis N. (non determinando qualem, si plures sint comitis N. filiae); quia cum qualitas filiae sit communis aliis filiabus comitis N., qualitas illa non est individualis, ideoque non redundat in personam.

contractus (quod est ipsa persona, non ejus qualitas vel fortuna) ideoque matrimonium non dirimit, quia error contractum irritare nequit, nisi cadat in ipsius objectum.[5]) — Igitur omnino falsa est aliquorum recentiorum canonistarum assertio, matrimonium semper irritum esse, quod ex errore invincibili et antecedente contractum est cum persona aut gravi melancholia morbove insanabili laborante, aut ob crimen aliquod publice castigata. Nec etiam matrimonii valor afficitur, quando sponsa a tertio impraegnata fuit sponsoque haec circumstantia in contrahendo non erat cognita. Id quod etiam ex decisionibus s. C. C. ac Rotae Romanae abunde colligitur.[6])

---

[5]) „Si aliter esset, quot numero conjugia evaderent dubia et litibus exposita!" Scavini Theol. Mor. t. III. p. 580. — Differt ergo (juxta Clericat. Decis. Sacram. lib. 6. de matrim. dec. 19. n. 30) error simplex qualitatis ab errore in personam redundante, quomodo differunt propositiones: „Petrus contrahit cum hac Antonia praesente, quam putat esse primogenitam comitis N. N." — et „Petrus contrahere vult cum primogenita comitis N. N., putans eam esse Antoniam hic praesentem." Accurate etiam videtur rem determinare P. Illsung (tract. 6. dist. 9. n. 68) hisce verbis: „Error qualitatis redundat in personam, si qualitas sit individualis determinatio ipsius personae, ut si velles contrahere cum primogenita, et tibi sistatur secundogenita. Si autem hanc, quacum contrahis, tantum putas esse primogenitam, et tua intentio non fertur in illam, quatenus est primogenita, non fuit error (redundans) in personam." — Putant nonnulli e. g. Laymann, Reiffenstuel, s. Liguorius, Gobat etc. errorem qualitatis etiam tunc redundare in substantiam, „quando consensus fertur directe et principaliter in qualitatem, et minus principaliter in personam, ut si quis diceret: „„volo ducere nobilem, qualem puto esse Titiam, volo ducere divitem et ideo duco Titiam."" Aliter est, si dicat: „„volo ducere Luciam, quam puto esse nobilem."" Tunc enim error non redundaret in substantiam. Ita Scavini l. c. p. 581., subjungens tamen: „Ceterum in foro externo, nisi apertissime constat, personae qualitatem fuisse principaliter intentam, locus non datur solutioni matrimonii." — Et sane in hac controversia vi declarationum s. C. C. ea sententia auctorum praeferenda esse videtur, quae docet, in foro saltem externo standum esse pro validitate talis matrimonii, nisi conditio expressa fuerit in ipsa matrimonii celebratione. Quin etiam in foro interno non videtur tam facile judicandum pro matrimonii nullitate in his adjunctis. Acta I. 257. 371. — Balth. Daller: Der Irrthum als trenn. Ehehinderniss. Landshut 1862. p. 19.

[6]) In C. c. A. §. 58. sic statuitur: „Si vir uxorem post contractum matrimonium ab alio impraegnatam esse invenerit, extra casum §. 121 determinatum, petere potest, ut matrim. nullum declaretur."

§. 163.

Vis et metus.

Subsistente vi et metu haud contrahitur. matrim.

Praenotandum, *vim* et *metum* esse correlativa; *vis* enim consistit in agente seu in inferente metum; *metus* vero est in persona, quae vim patitur; unde virtute correlationis quidquid docent D. D. de metu, intelligendum est etiam de vi. Dirimitur vero matrimonium non tantum per vim absolutam seu coactionem physicam,

Cur.

qua nempe voluntarium omnino tollitur, sed etiam per ejusmodi vim et metum, quo libertas valde afficitur seu rationabilis determinatio imminuitur. Nimirum ex actu injustae vis alicui illatae nullum oritur jus petendi, ut violentiam passus promissis stet, ideoque nec obligatio juri respondens. Insuper consensus coacte et a reluctante emissus proportionem non habet cum ligamine perpetuo ceterisque matrimonialibus obligationibus, quae a contrahentibus vi praestiti consensus sustineri debent. Docent communiter, cum agitur de matrimonio, majus et perfectius voluntarium requiri, quam ad alios contractus. Unde Instructio nostra de vi et metu haec habet: „Consensus, ad quem exprimendum quis a quocunque per malum magnum et inevitabile ipsi vel illatum vel intentatum compellitur, ad matrimonii vinculum nectendum haud

Conditiones:

sufficit.“[1]) Quibus verbis conditiones, ut metus sit dirimens, succincte exprimuntur. Hae nimirum sunt sequentes:

1. Metus gravis.

1. *Metus* incussus debet esse *gravis et cadens in constantem virum* i. e. qui vel *absolute* vel *relative* seu *consideratis circumstantiis*[2]) cujusque casus talis sit, ut movere etiam possit virum vel feminam prudentem. *Absolute* autem gravis esse censetur metus, si quis malum aliquod comminatur *magnum* ratione sive corporis, sive honoris, sive animae, probabiliter *imminens* et *indeclinabile.* Leve autem malum, aut minus probabile vel quod potest absque magna difficultate evitari, non est dirimens, quia ille libere agere censetur, qui ad ejusmodi malum declinandum matrimonium contrahit.

2. Metus injuste incussus

2. Metus debet esse *injuste incussus.* Et talis est, cum quis illi grave malum minatur, qui ad ineundum matrimonium non

---

[1]) Instr. §. 18.

[2]) E. gr. si sponsa debilitate quadam nervosa laboret. „Dum dicitur metus cadens in virum constantem, intelligitur nomine viri animi robur pro cujusque conditione.“ Sanchez de matr. l. 4. dis. 3. n. 4.

erat obligatus, vel si erat obligatus, modo illegitimo (i. e. non per judicem sed via actionis privatae) coactionem adhibuit. Et e converso metus justus incutitur, cum quis illi gravem poenam minatur, qui vel ex titulo promissionis vel ex delicto ad contrahendum praecise et stricte tenetur.[3]) Metus justus non est dirimens, quia is cui infertur, aliunde ad contrahendum tenetur. Etenim „juris executio non habet injuriam."

3. *Metus incussus ab extrinseco* i. e. excitatus per tertii alicujus (sive ipsius nupturientis sive alterius) liberam actionem. Metus *ab intrinseco* incussus, seu ab interno metuentis motivo procedens, licet gravissimus sit et unice per nuptias auferri possit, non invalidat matrimonium, quia in justus non est. V. gr. si quis sperat, fore ut contracto matrimonio a morbo pernicioso liberetur. Hic injuriam non patitur, sed sponte eligit nuptias. 3. ab extrinseco.

4. Metus excitatus esse debet *in ordine ad matrimonium* i. e. eo fine, ut quis per metum ad contrahendas nuptias inducatur. Is siquidem nexus causalis sit oportet inter vim illatam et finem, cujus causa illata est, ut malum inflictum vel intentatum fuerit ad consensum nuptialem extorquendum. Unde metus non in relatione ad matrimonium, sed *alia de causa*[4]) incussus non est dirimens, licet is, qui metum patitur, per eundem ex accidenti moveatur ad nuptias.[5]) 4. ad extorquendum matrim.

Matrimonium ex metu reverentiali i. e. ex reverentia erga parentes vel superiores contractum validum est, quia talis metus per se non inducit coactionem. Si vero parentes, vel qui eorum locum tenent, suasionibus suis minas, objurgia, verberationes etc. Metus reverentialis.

---

[3]) Hinc, ait Sanchez, si judex praecise cogat stupratorem, ut ducat virginem a se vitiatam a b s q u e f i d e m a t r i m o n i i, non valet matrimonium, quia injuste et per injuriam extorquet, cum tantum possit cogere: ducere v e l dotare. Ergo metus a judice incussus non semper est justus. Vid. Moy Archiv. III. p. 56. seq. Acta III. 227.

[4]) Sic si pater inveniat stupratorem filiae suae, et minas injiciat ad ulciscendum t a n t u m injuriam sibi irrogatam; et stuprator ad ejus iram sedandam, atque ad se liberandum, nuptias offerat easque celebret, valebit utique conjugium. Scavini l. c.

[5]) Ejus rei exemplum affertur in litteris Eminent. Cardin. de Rauscher: Puellam novercae verberibus haud infrequenter contusam ducere vult vir dives sed aetate provectus, quem non amat. Puella diu haesitans inter duo mala, tandem contrahit cum sene, ut sic novercae contumeliis liberetur. Et tale quidem matrimonium pleno valore constabit. — Alii supra dictum nexum causalem non ita stricte urgent. Philipps Lehrbuch p. 1013.

adjunxerint, ad dijudicandum valorem matrimonii taliter adducti, regulae modo relatae applicari debent.[6]) — Etiamsi plures theologi negent, de *jure naturali* metum invalidare conjugium, tamen alii cum s. Thoma probabilius affirmant, quia matrimonium est vinculum perpetui amoris; at repugnat, ut amor a metu producatur. Hinc jus canon. statuens hoc impedimentum, non videtur nisi jus naturale promulgare (Scavini). Hoc vero certum est, matrimonium sic contractum *ipso facto* esse nullum; indiget tamen in foro externo judicis ministerio, non quidem ad matrimonium irritandum, sed ad illud irritum declarandum.[7])

§. 164.

Defectus conditionis appositae.

Vox *conditio* hinc inde quidem sumitur pro *ignorantia conditionis servilis* (§. 162. 2.): sed nobis hic denotat circumstantiam contractui matrimoniali adjectam, ita, ut contractus sit nullus, si non verificetur talis circumstantia.

1. Varii generis conditiones.

1. Ejusmodi conditiones sunt: *a. de praeterito, de praesenti, de futuro,* prout inter se conveniunt contrahentes, circumstantiam illam, a qua valor matrimonii pendet vel jam contigisse, vel modo adesse, vel aliquando esse futuram.[1]) *b.* Conditiones *possibiles*, quae evenire possunt vel certo evenient et *impossibiles*, quae physice aut moraliter impleri non possunt. Ad impossibiles referuntur etiam conditiones inhonestae seu turpes, quae, quia legibus moralitatis repugnant, impossibiles sunt de jure. Quod enim non licet, censemur non posse. Porro *c.* inter conditiones sunt quaedam (sive honestae sive turpes), quae dicuntur *contra substantiam matrimonii* i. e., quae sua natura matrimonii fini et essentiae adversantur. Et tales quidem conditiones sunt, quae tribus matrimonii bonis contrariae sunt, nempe bono prolis, bono fidei, bono sacramenti.[2]) *d.* Conditiones *suspensivae*, quae con-

---

[6]) Decretum concilii Trid. (sess. 24. c. 9. de matrim.) quo anathematis poena iis intentatur, qui subditos quovis modo ad matrimonium cogunt, non parentes, sed publicos dumtaxat magistratus respicit. Knopp l. p. 92.

[7]) De hoc impedimento vid. Acta II. 19. III. 227. VI. 513.

[1]) Exempla sint: Duco te, si crimen illud non commisisti; si es virgo; si pater tuus consentiet.

[2]) E. gr. contra bonum prolis essent conditiones: si generationem prolis evites; potionem sterilitatis sumas; prolem natam

tractus matrimonialis effectum et valorem usque ad eventum aliquem suspendunt, et *resolutivae*, quae matrimonii quidem valorem non suspendunt, faciunt tamen, ut possit resolvi.[3])

2. *Principia.* *a.* Prohibetur regulariter sub gravi, ne matrimonium sub conditione ineatur, sed differendae sunt nuptiae, donec conditio impleatur. Quando tamen necessitas urget, prius petenda est episcopi licentia. Nam „ut consensus sub conditione detur, nonnisi de expressa episcopi licentia admitti potest.“ [4]) *b.* Conditio vel in ipsa copulatione coram parocho et testibus exprimi, vel saltem, si paulo ante apposita sit, parocho est testibus communicari debet, ita, ut hi, consensum sub conditione praestitum esse, clare intelligant.[5]) Imo nostra Instructio modum priorem stricte sic exigit: „Conditiones, quae in consensus declaratione haud exprimuntur, pro non appositis habendae sunt.“ *c.* Quantum ad conditiones haec distinctio notanda est: *α.* „Irritus esset consensus, qui alligaretur conditioni *substantiae matrimonii* repugnanti.“ Ratio est, quia iisdem, etiamsi honestae sint, destruitur consensus in id, quod proprie matrimonium constituit; sed consensus potius circa alia quaedam versatur, quam circa matrimonium. Neque refert, utrum conditio sit de futuro, an de

2. Regulae: a. Non facile conditiones apponendae sunt.

b. Semper in forma legitima.

Quam vim habeant conditiones contra substant. matrim.

---

interimas etc. Contra bonum fidei (conjugalis): Si pro quaestu ad adulterandum te tradas; si excludatur radicaliter ac de jure mutua corporis traditio, quia haec ad matrimonium essentialiter pertinet; ut una pars ante matrimonii consummationem religionem ingredi debeat. (Si matrimonium contrahatur cum pacto servandi perpetuam castitatem, videndum, quid intendant contrahentes, an denegare jus radicale utendi matrimonio an vero dumtaxat usum ligare. In primo casu matrimonium est nullum, in secundo valet. Et magis valet, si illud votum seu propositum non fuit conditionaliter in consensu appositum. Hinc matrimonium B. V. Mariae pro vero et perfecto matrimonio habetur. Scavini pag. 531.) Contra bonum sacramenti seu matrimonii perpetuitatem: Duco te, donec aliam, ditiorem te invenero etc.

[3]) Utriusque exemplum esset: 1. Duco te, si dotem afferas mille florenos. 2. Duco te, donec adulterium non committas.

[4]) Instr. §. 55. Licentia haec non ad valorem requiritur, sed ad liceitatem. Omnino vero non requiritur, si periculum in mora sit, ut si agatur de contrahendo cum moribundo, ad legitimandam prolem.

[5]) Ideo videndum, an non tantum temporis inter conditionis positionem et matrimonii celebrationem fors defluxerit, ut contrahentes conditioni renuntiare censeri debeant. In locis, quibus decretum conc. Trid de Clandest. non est promulgatum, quoties conditio apposita fuit sponsalibus de futuro, ac pendente conditione accedit copula, sponsalia conditionata in matrimonium absolutum seu purum transeunt. Schulte Eher. p. 150.

impossibiles et inhonestae. praeterito, vel de praesenti. *β.* „Conditiones *impossibile* quidpiam aut *inhonestum*, quod matrimonii substantiae haud repugnat, continentes pro non adjectis habendae sunt.“ Et hoc quidem constitutum est ob matrimonii favorem et ex praesumtione, tales conditiones a contrahentibus non serio appositas esse. Sed haec juris praesumtio probationem in contrarium non excludit; proinde ubi solide probatum est, conditiones impossibiles serio appositas esse, matrimonium irritum est ex regula: *Praesumtio cedit veritati.* *γ.* Quando consensus alligatur conditioni de *praesenti* vel de *praeterito*, matrimonium validum est vel non, prout conditio impleta jam est vel non.“ Hae namque conditiones matrimonii valorem non suspendunt sed tantum incertum reddunt. Ideo contrahentes ab usu matrimonii abstinere debent, donec de conditione impleta vel non impleta constet. *δ.* Conditiones *resolutivae*, quia matrimonium ab initio validum dissolvere intendunt, semper sunt contra matrimonii substantiam nimirum contra bonum sacramenti, ideoque contractum irritum faciunt. Econtra *ς.* conditiones *suspensivae* et possibiles, quae versantur circa futurum contingens vel non contingens, matrimonium suspendunt, „usquedum conditio impleatur. Quodsi non impleatur, consensus dati effectus cessat.“ Nimirum *pendente conditione* contrahentes moraliter tenentur, ut adjectae conditionis impletionem exspectent. Si vero quis ante eandem impletionem resiliat et alias nuptias ineat, hae omnino sunt validae, quia prius matrimonium non reapse subsistebat. Attamen „qui ante conditionem impletam matrimonium consummat, eo ipso conditioni renuntiat.“ [6]) *Impleta conditione* matrimonium statim perficitur, quia consensus conditionatus transit in absolutum (modo ille praevie non fuerit revocatus), idque probabilius sine ulteriori novo consensu.[7])

(Margin notes: de praesenti et de praeterito, — resolutivae, — suspensivae.)

---

[6]) Instr. §§. 51—55. — Illi quoque conjuges conditioni renuntiasse censentur, qui matrimonium consummant, ante verificationem conditionis de praesenti vel de praeterito.

[7]) C. c. A. §. 59. omnes conditiones appositas pro non adjectis habet.

§. 165.

Impotentia.

1. Impotentia vitium est naturale vel accidentale impediens, quominus copula carnalis ad generationem sufficiens modo naturali exerceri et perfici queat.[1]) Distingui autem oportet impotentia coëundi ab impotentia generandi seu *sterilitate*, quae impedit, quominus ex copula carnali perfecta sequatur generatio prolis. Haec posterior matrimonium non dirimit et proin ad rem nostarm nihil pertinet. Idem dicendum de aetate senili, *per se* loquendo, nisi vera impotentia simul accedat. 1. Notio impotentiae.

2. Impotentia varie dividitur: *a.* Alia enim est *antecedens*, quae licet ignorata, contractum praecessit; alia *consequens*, quae matrimonio contracto sive rato sive consummato, supervenit. *b.* Distinguitur *naturalis*, quae ex naturae defectu oritur, ab *accidentali*, quae ex actu violento vel diuturno morbo etc. provenit. *c.* Utraque est *perpetua*, si nullo remedio naturali absque mortis periculo, vel absque peccato tolli possit, secus vero *temporalis* dicitur. *d.* Denique *absoluta* est, quae copulam respectu omnium impossibilem reddit,[2]) *relativa*, quae id efficit respectu certae dumtaxat personae. 2. Varia ejusd. genera.

3. Ex his sola impotentia *antecedens* et *perpetua* seu insanabilis, matrimonium jure naturae et ecclesiastico dirimit. Impotentia *subsequens*, matrimonium non irritat, sed solummodo ejusdem usum, si certa sit, facit illicitum. Nihil tamen *per se*, refert utrum impotentia contrahentibus matrimonium innotuerit, 3. Qualis impot. matrim. irritet.

---

[1]) Adest impotentia 1. Si ob defectum sive in viro sive in muliere existentem penetratio vasis foeminei perfici nequeat. 2. Si impossibilis sit effusio seminis ad generationem sufficiens in idem vas muliebre. Quoddam genus impotentiae ex parte viri est frigiditas tit. de frigidis X. (IV. 15.). Hermaphroditi, i. e. qui utroque sexu pollent (si qui reperiantur) plerumque sunt impotentes ideoque regulariter a matrimonio repellendi. Ceterum de vitio impotentiae, quod haud raro occurrit, consulendi sunt moralistae. Scite ac copiose de hac re etiam disserit Bangen Instructio etc. II. p. 109 seqq.

[2]) Impotentia absoluta est in eunuchis, a quibus differunt spadones; nam hi (ait Schmalzgr. h. t. n. 32.) potentes sunt ad coëundum et generandum, eo quod vis et virtus, alias in duobus testibus sita, uniatur in uno. Sic intelligi oportere litteras Sixti V. (22. Junii 1587) probat Schulte Eher p. 83.

vel utrum sit relativa an absoluta. Dixi ***per se***; nam quoad **1mum** potest interdum permitti, ut qui *bona fide* impotentiam ignorantes matrimonium contraxerunt, tanquam soror et frater cohabitent;[3]) quoad 2dum in impotentia *absoluta* sola pars potens ad alias nuptias convolare potest (§. 198. Instr.); in impotentia *relativa* utrique parti hoc licitum est, sed hodie parti impotenti (sc. impotentia relativa) hoc non permittitur, nisi venia a s. C. C. obtenta.[4]) Ex quibus colligitur, haud permitti posse (e. g. a confessario), ut quis cum *dubia impotentia* matrimonium contrahat, quia contrahenti certo constare debet, actus, quorum suscipit necessitatem, conjugales esse, non fornicarios. Eo magis id obtinet de impotentia certa.

Impot. juris publici aut privati. 4. Impotentia (tum absoluta tum relativa) est impedimentum nunc *publici*, nunc *privati* juris (§. 161. 1. d.). *Publici* juris est, quando est notorium (sicuti e.g. est in eunuchis), aut publico actu de ipso constat. In hoc casu judex ecclesiasticus, nec non parochus *ex officio* procedere tenentur. *Privati* juris est, ubi solis conjugibus (sicuti generatim esse solet) innotescit, et tunc in arbitrio eorum positum est, utrum ob matrimonii nullitatem litem movere velint, nec ne. In tali casu judex non procedit nisi ad instantiam partium. Hinc Instr. (§. 118) habet: „Propter impotentiam matrimonium consumandi, *nisi notoria sit*, conjuges tantum matrimonium accusare possunt."

Progressus apud curiam Rom. 5. Modus procedendi in hoc impedimento apud *Curiam Romanam* non idem semper erat. Nam

a. Usque ad finem saeculi circiter 12. Pontifices querelas partis potentis non admittebant, sed potius cohabitationem conjugum tanquam inter fratrem et sororem praescribebant.[5]) Et haec quidem praxis ideo potissimum introducta est, quia pro natura hujus impedimenti probationes incertae sunt et incertum ecclesiae judicium de illis, et propterea minus videbatur periculum matrimonium retinere sub ea forma, quam per errorem solvere.

---

[3]) Qui vero cum scientia hujus impotentiae contraxerunt, a Sixto V. (not. praec.) omnino separari jubentur. Intellige hoc dici, si ex officio procedatur contra hoc impedimentum. Nam pro foro interno cohabitatio ad instar fratris et sororis saepe suaderi, imo urgeri oportet, quoties nimirum impotentia difficulter in foro externo probari potest, vel si ex separatione turbae et scandala enascerentur, et supposito, quod in hac cohabitatione absit periculum incontinentiae. Cfr. Knopp Eher. I. p. 119. ed. 1.

[4]) Cfr. Acta s. S. IV. 198. VI. 118.

[5]) „Rom. tamen ecclesia consuevit in consimilibus judicare, ut quas tanquam uxores habere non possunt, habeant ut sorores." c. 4. X. (IV. 15. Lucius III. a. 1181).

b. Sed haec disciplina, cum nimis rigida esset et ad scandala atque peccata perduceret, per subsequentes Pontifices immutata fuit.[6]) Exinde enim distinctio invaluit, num probationes pro existentia impotentiae *antecedentis* et *perpetuae* essent omni exceptione majores nec ne. Ubi prius, judex ecclesiasticus matrimonium statim invalidum declaravit. In casu negativo autem recursus habebatur ad antiquam dispositionem legis Justiniani, sc. ad exprimentum triennalis cohabitationis, quo termino inutiliter praeterlapso, praestito utriusque partis et septimae manus propinquorum juramento, matrimonium declarabatur invalidum.

c. Sed simplex haec procedendi ratio cursu temporis in desuetudinem paulatim abiit, et aetate nostra triennale illud experimentum ab aula, uti dici solet, recessit, atque alia procedendi methodus eaque prolixior et implexior, introduci coepit. Ratio erat, quia ejusmodi conjuges, dissociatis jam animis, universim ad tale experimentum vix impelli possunt, nec ipsae censurae propter temporum circumstantias ad hunc finem proficuae videntur. Itaque praxis moderna curiae Romanae est haec: 1. Si per probationes omni exceptione majores *plene* constet de impotentia antecedente et perpetua, tunc statim matrimonium declaratur nullum aut irritum. An vero *plene* de dicta impotentia constet eruitur ex signis sive *physice*, sive *moraliter* certis. Signa *physice* certa sunt, per quae impotentia necessario et evidenter e. g. ex organica dispositione conjugis unanimi peritorum sententia concluditur. Signa *moraliter* tantum certa adsunt, ubi impotentia ex rationibus *internis* certo concluditur. Quoties adsunt signa physice certa, statim deveniri potest ad matrimonii dissolutionem. Si vero signa moraliter tantum sunt certa, tunc nonnisi accedente conjugum juramento (sc. se non posse coire) cum septima propinquorum manu,[7]) ac etiam adstipulante concordi peritorum judicio, sine mora itidem dissolvi potest matrimonium. 2do Si vero

---

[6]) A Coelestino III. c. 5. X (IV. 15) a. 1195.; ab Honorio III. c. 7. l. c. a. 1220 etc.

[7]) Testimonium juratum septimae manus (juramentum credulitatis) proprie in eo consistit, ut juramento attestentur septem testes ex utroque latere, sc. propinquorum vel vicinorum, qui conjuges optime norunt, eosdem in judicio veritatem dicere. Sed notandum, hodie universum quidem testimonium septimae manus a s. C. C. requiri, sed non praecise requiri septem testes, neque ex utraque parte semper, sed sufficere aliquem numerum testium, qui rem, de qua igitur, melius cognoscere praesumantur. Acta s. t. VI. p. 515.

non plene constet de dicta impotentia, tunc hodie vix unquam locus est experimento triennali, sed potius in casu quo matrimonium non est consummatum, deciditur, consulendum esse Ss^mo^ pro dispensatione super matrimonio rato non consummato (§. 168. 2. *b.*), pro qua obtinenda duo evidenter demonstrari debent: nimirum matrimonium permansisse ratum, causasque graves concurrere, ut illud dissolvatur. Dispensatione Apostolica obtenta omne dubium remotum, et conscientiarum tranquillitati optime consultum est.[8])

Juxta Instr. Austriacam.

Modus procedendi in nostra Instructione praescriptus est sequens:

Instructio, quin distinguat inter signa physice et moraliter certa (§. 174), nil aliud requirit, quam unanimem declarationem duorum et respective trium peritorum, qui omnimodo fide digni sint, impotentiam esse antecedentem et simul insanabilem. Haec declaratio plenam probationem efficit, quin existentia impotentiae a conjugibus asseratur, aut eorum juramento confirmetur. Experimentum vero triennale (§. 175) nonnisi tunc decernitur, quando 1° probatum est, matrimonium nondum esse consummatum, *aut* (si hoc probari non possit) nullitatis declarandae petitio intra tres a matrimonio contracto annos proponitur; 2do quando simul existentia impotentiae ab utroque conjuge asseritur; 3^io^ ac praeterea a duobus rei peritis fide dignis ut valde veresimilis astruitur. In dubio, an impotentia sit insanabilis, aut matrimonium antecesserit, rejicienda est declarandae nullitatis petitio. Si triennio elapso conjuges denuo instant pro nullitatis declaratione, tunc oculari inspectione iterum inquirendum est, quoad facta nihil esse immutatum; si constet nil immutatum esse, conjugibus permitti potest, ut existentiam impotentiae juramento confirment, et istud plenam probationem efficit.[9])

---

8) Acta s. Sed. IV. 420.; VI. 517. In ejusmodi processu ad amussim servanda est Const. Bened. XIV." Dei miseratione"; edita est etiam (22. Aug. 1840 Acta s. S. IV. 439.) a s. C. C. „Instructio pro confectione processus in causis matrimonialibus", ubi impedimentum impotentiae singulariter respicitur. — Adhibendi sunt in hoc processu periti jurati pro inspectione corporis conjugum (unius aut utriusque), sc. medici et chirurgi intuitu viri, et obtestrices respectu mulieris. Cfr. Acta s. S. I. 412. 439. IV. 190. 374. 498.

9) Hae normae procul dubio observari debent in locis, ubi Instructio ceu lex particularis introducta fuit, id quod e. gr. in provincia Vindobonensi per concilium provinciale (1858) revera factum est. Sed adverte generatim, quod dispensatio super matrim. rato colli-

Pars ceu *absolute* impotens declarata, si postea potentem se quomodocumque ostenderit, ad prius matrimonium redire tenetur (Instr. §. 198). Idem dicendum de conjuge, qui ut *relative* impotens declaratus fuit, si postea cum conjuge priore copulam revera perficiat.

Pro coronide quantum ad quatuor supra recensita impedimenta notandum est: 1mo partem erantem errore cognito, partem vi et metu ductam restituta libertate, denique partem, quae conditionem apposuerit, dimissa conditione, juri suo matrimonium invalidandi renuntiare posse, ita, ut tunc per consensum ejusdem partis accedentem matrimonium convalescat;[10]) 2do impotentiae vero impedimentum partium renuntiatione tolli non posse, eoquod eo obstante contractus matrimonialis insanabiliter nullus est.

A. *De impedimentis dirimentibus, quae sunt publici juris.*

§. 166.

Impubertas, defectus aptidudinis ad consentiendum et de simulato consensu.

1. *Impedimentum aetatis* seu *impubertas.* „Quum pueri, qui decimum quartum et puellae, quae duodecimum aetatis annum nondum absolverint, de regula neque physice ad matrimonium apti, neque ii sint, qui matrimonii contrahendi vim, prout decet, intelligant, de jure ad matrimonium inhabiles censentur.“ [1]) Fundatur igitur haec impuberum inhabilitas in duplici praesumptione, eos nempe tam discretione animi ad contrahendum requisita, quam physica potentia ad actus conjugales destitui. Sed potest quandoque evenire, ut jam ante aetatem legitimam tum aptitudo ad consensum conjugalem tum maturitas physica adsit, seu, prout Duplex ratio hujus impedim.

---

datur cum lege nostra civili, quae solvi non sinit matrim. etiam ratum tantum.

[10]) Id quod nostra Instructio etiam in casu adjectae conditionis statuere videtur §. 51. Instr. §. 116 etiam dicit, conjugem illum jure impugnandi matrimonium suum excidere, qui aut cognito errore aut liberatus a metu debitum conjugale voluntarie ac scienter praestiterit, vel, quin haec circumstantia probari possit, conjugale vitae consortium per 6 menses voluntarie continuaverit. Cfr. infra de convalidatione matrim. § 191.

[1]) Instr. §. 17.

dicitur, ut *malitia suppleat aetatem.*[2]) In tali casu praesumptio cedit veritati, matrimoniumque, licet in aetate impuberi contractum, valet. Ex quo colligitur, per impedimentum aetatis non absolute dirimi matrimonium, sed sub conditione tantum, sc. nisi malitia suppleat aetatem. „Quodsi autem unquam eveniret, ut hac aetate minores et physica et morali ad matrimonium aptitudine pollerent, nihilominus, nisi desuper ab episcopo dioecesano vel ab ipsa Apostolica sede sententiam declaratoriam obtinuerint, matrimonio jungi non possent.“ [3]) Ceterum haec differentia notanda est: Aptitudo ad consensum requiritur de jure naturali et divino; actualis vero ad copulam conjugalem potentia de jure positivo canonico.[4]) Unde super praedicta aptitudine dispensatio nequit obtineri, bene vero, licet rarissime, dispensatur, si impotentia dumtaxat physica adsit in impubere, quia, ut dictum est, actualis potentia ad copulam ex jure dumtaxat canonico requiritur.[5]) Obtenta dispensatione matrimonium quidem contrahi poterit; at matrimonii usus non permittitur, sed conjuges separandi sunt usque ad pubertatem.

Est conditionatum.

Ex parte est juris divini, ex parte juris eccles.

Avertenda matrimonia impuberum.

Verum attendi etiam debet monitio Instructionis: „Procurandum est, ut avertantur matrimonia eorum, qui annum quidem decimum quartum et respective duodecimum absolverunt, ast nondum attigerunt aetatem, qua pro terrae gentisque ratione aptitudo ad matrimonium debita cum deliberatione ineundum et maturitas physica adesse solet.“ [6])

Alii consensus praestandi incapaces.

2. Praeter impuberes etiam alii dantur consensus matrimonialis praestandi prorsus incapaces. Unde monet Instructio: „Amentes, furiosi, infantes et quicunque impares sunt, talem, qualem rei natura exigit, consensum praestando, matrimonium contrahere nequeunt.“ [7]) Igitur ex defectu aptidudinis ad consen-

---

[2]) S. Congregatio censuit . . . . malitiam . . . . in duobus consistere: et in discretione ad conjugalem consensum et in potentia ad copulam. Apud Fagnan. lib. IV. decret. de dispensat. impub. n. 47.

[3]) Instr. l. c. „Declaratoria haec potius dicenda, quam dispensatio.“ Ben. XIV. not. seq.

[4]) Bened. XIV. Constitut. 51. „Magnae nobis“ 29. Juni 1748. Bullar. II. p. 187.

[5]) Hinc matrimonia infidelium ante aetatem canonicam inita valida sunt, dummodo adfuerit discretio rationis. — Matrimonia impuberum, juxta formam concilii Trid. contracta, habent vim sponsalium. Instr. past. Eystett. p. 283.

[6]) Instr. § 72.

[7]) Ib. § 13.

tiendum a matrimonio arceutur: 1° Qui *habituali* amentia, insania, mentis hebetudine in eo gradu laborant, ut consensum rite praestare nequeant. Si tamen amentes aut furiosi *lucida habeant intervalla* (de quo tamen certo constare debet, quoniam „in furentibus semper praesumitur furor") per se non sunt incapaces matrimonii contrahendi, sed parochus non poterit eos admittere, nisi episcopus ejus rei licentiam dederit[8].) 2° Qui in *actu* copulationis consensus praestandi non sunt capaces, veluti dormientes, delirantes, ebrii, abrepti vehementi passione, quae rationis usum penitus intercipiat etc.

3. Quia „consensus facit nuptias", matrimonium invalidum 2. De consensu simulato.
est, quod cum simulato consensu contractum est. Scilicet qui ex malitia simulavit consentire et contrahere, vere tamen et ex animo non consensit, is in ea re deficit, quae essentiam matrimonialis contractus constituit, quae est voluntas sese obligandi, sive verus consensus internus. Nemo autem dubitat, quin talis gravissime peccaverit, atque in utroque foro teneatur praestare consensum. Interim ecclesia consensum hunc, externe rite praestitum, tamdiu verum esse praesumit, quamdiu contrarium evidenter non probetur, neque credit contrahenti, quamvis juramento confirmet, se ficte consensisse.[9])

---

[8]) c. 24. X. (IV. 1.) Illi quibus ob ingenii hebetudinem curator publice constitutus est, nonnisi, hoc decreto sublato, ad copulationem admitti possunt. Binder l. c. p. 10. 11.

[9]) Cfr. Vecchiotti p. 105. seq. et casum decisum a. S. C. C. 29. Aug. 1868 in Acta IV. 65. Si uxor recens nupta matrimonium consummare renuat, dicens, se ignorasse debitum conjugale, eoque cognito non fuisse matrimonium inituram: tale matrimonium quidem valet, quia in contractibus non exigitur, ut singulas obligationes cognoscant contrahentes, sed sufficit, ut contrahentium voluntas feratur in contractum universim sumtum. Attamen manente ejusmodi matrimonio tantum rato ob pertinacem mulieris renuentiam, ex causis valde gravibus implorari potest dispensatio Apostolica (§ seq. 2.). — C. c. A. §. 48 quantum ad praedicta impedimenta in seqq. a lege eccles. recedit: I. Aetas pubertatis etiam in femina completo demum anno 14. incipit. 2. Impedimentum impubertatis est absolutum, nullo respectu habito ad conditionem: „nisi malitia suppleat aetatem." Similiter amentes et furiosi matrimonium contrahere absolute non possunt.

§. 167.

Disparitas cultus.

Notio hujus imped. Historia.

Disparitas cultus hic loci denotat eam diversitatem religionis, quae inter *baptizatum* et *non baptizatum* intercedit. Quod quidem impedimentum non ex jure naturali neque ex jure divino positivo, sed solum de jure ecclesiastico, et quidem vi legitimae consuetudinis introductum est.[1]) Ex antiquorum enim patrum eloquiis constat, matrimonia fidelium cum infidelibus maxime quidem dissuadenda esse: at eadem non absolute prohibita, sed potius quandoque tolerata fuisse, ex eo solo adparet, quod praeclarae sanctitatis christiani cum paganis foedera nuptialia inire haud raro consueverint.[2]) Quia vero ista religionis diversitas ideam matrimonii valde deturpat, porro haud levia pericula parti christianae exinde imminent, et temporum conditione mutata, ratio istiusmodi conniventiae generatim ex integro cessavit; primum per concilia provincialia[3]) contra easdem nuptias canones conditi sunt, tandemque totius ecclesiae consensu cultus disparitas inter impedimenta dirimentia recenseri coepta est. Ex quibus etiam liquet, super hoc impedimento, utpote ex sola lege ecclesiastica inducto, dispensari posse a summo Pontifice, uti revera Gregorius XIII. missionariis in regionibus Sinarum et Tunkini ejusmodi dispensandi facultatem concessit. Subsistit vero hoc impedimentum, quoties quis baptizatus, sive catholicus sive acatholicus, cum quacunque persona non baptizata conjungitur. Quodsi baptizatus cum persona conjungitur, quae sectae a fide christiana alienae adscripta est (e. g. Rongeanismo); distinguendum est, utrum pars sectaria valide baptizata sit, nec ne. Si ita sit, ob indelebilem baptismi characterem matrimonium etiam tum pleno valore constat, quando miser conjux omnia religionis principia rejecit. Secus vero matrimonium irritum est.[4])

Dispensabile est.

Inter quos subsistat.

---

1) „Omnes sentiunt, ob cultus disparitatem irrita matrimonia esse non quidem jure s. canonum, sed generali ecclesiae more, qui pluribus abhinc seculis viget ac vim legis obtinet“ Benedict. XIV. „Singulari nobis.“ 9. Febr. 1749.

2) Nupsit e. g. s. Monica Patritio gentili, s. Clotildis Clodovaeo, s. Edelburga Edwino ethnico regi Anglo-Saxonum etc.

3) Conc. Aurel. II. c. 19.; conc. Arvernen. c. 17. C. XXVIII. qu. 1.; item c. 15. l. c. (s. Ambros).

4) Cfr. §. 56 n. 2., ubi regulae referuntur, juxta quas valor baptismi a sectariis collatus dijudicari debet.

§. 168.

Ligamen.

Triplex in sensu latiori datur ligamen matrimonium irritans: ligamen cum homine *(validum matrimonium)*, ligamen cum ecclesia *(ordo sacer)*, et ligamen cum Christo *(votum solemne)*. Nam qui hujusmodi vinculis constricti sunt, a matrimonio contrahendo omnino arcentur. Proprie tamen loquendo nomine impedimenti *ligaminis* intelligitur *matrimonii vinculum*, quod *eodem junctos ad aliud matrimonium contrahendum inhabiles reddit.* [1]) Fundatur hoc impedimentum tum in unitate matrimonii, qua omnis polygamia [2]) et tanto magis polyandria excluditur, tum in ejusdem insolubilitate, qua *mulier alligata est legi*, *quanto tempore vir ejus vivit.* (I. Cor. 7, 39.) Constituitur ergo hoc impedimentum, ubi matrimonium 1mo cum alio *valide* contractum est et 2do adhucdum *perdurat.* Tanta vero ligaminis prioris est vis, ut is, qui eo subsistente alteras nuptias jungere attentavit, ad priores, quae unice validae sunt, redire cogatur, imo si mala fide secundas nuptias iniit, statim poenas de jure canonico contra bigamos statutas incurrat. [3]) Oritur vero impedimentum ligaminis

Ligamen triplex.

Ligamen in sensu proprio.

Oritur:

1. *Ex matrimonio christianorum valido et consummato*, et oritur quidem *absolute* seu sine ulla exceptione aut dispensatione. Enimvero in ecclesia catholica haec lex inviolabiter servatur: *Matrimonium a christianis contractum*, *postquam consummatum fuerit*, *nonnisi morte solvi potest.* [4]) Hinc matrimonium, quod quis vivente adhuc conjuge cum tertio attentaverit, sive bona, sive mala fide, semper est irritum. Et quia protestantium conjugia ab ecclesia juxta eadem plane principia dijudicantur, quae obtinent

1. Ex matrim. christianorum rato et consummato, et quidem absolute.

---

[1]) Instr. §. 20.

[2]) Const. Trid. ses. XXIV. doctr. de sacr. matr. et can. 2: „Si quis dixerit, licere Christianis plures simul habere uxores, et hoc nulla lege divina esse prohibitum, anathema sit."

[3]) Scilicet: 1. Proceditur contra eum tanquam de haeresi suspectum. 2. Incurrit etiam criminis impedimentum. 3. Ipso jure infamis est et irregularis. 4. Nolens separari excommunicandus est. 5. Liberi sunt illegitimi. 6. Bigami, donec resipiscant, excludendi sunt a benedictionibus ecclesiae et a Sacramentis, imo etiam a sepultura eccles., si absque poenitentia decedant. Knopp II. 171.

[4]) Instr. §. 21. Non datur formula, qua matrimonii insolubilitas aptius determinatur, quam haec.

pro catholicis, etiam protestantes tenentur impedimento ligaminis ideoque ad alias nuptias convolare non possunt, nisi matrimonium prius contractum vel ob defectum formae vel ob subsistens impedimentum fuerit invalidum. Ex quo porro sequens regula fluit: „Inter catholicum et christianum non catholicum, qui conjugem superstitem habet, matrimonium consistere nequit, licet tribunal, apud quod causae matrimoniales Christianorum non catholicorum tractari solent, separationem quoad vinculum pronuntiaverit.“ [5]) Puta, nisi nullitas prioris matrimonii inter protestantes contracti rite probata sit. Etenim tunc nihil obstat, quominus pars catholica cum tali acatholico valide conjungatur.

2. Ex matrim. rato tantum cum exceptionibus.

2. Ex matrimonio solum *rato* sed *nondum consummato*. Hoc siquidem efficit, ut nuptiae cum tertio contractae plane sint irritae, etiam tum, cum hae posteriores jam per copulam fuerint consummatae. Ast matrimonium *ratum tantum* non est *absolute* indissolubile, sed duas habet exceptiones. Nimirum: „Vinculum matrimonii valide contracti sed nondum consummati *a.* per solemnem religionis professionem alterius conjugis vel *b.* summi Pontificis dispensatione dirimitur.“ [6]) Igitur *a.* conjugibus post contractum matrimonium spatium duorum mensium ab ecclesia conceditur, intra quod quilibet conjux, etiam invito altero, ante matrimonii consummationem religionem ingredi potest, ita, ut conjugi in seculo relicto liceat suo lubitu alias nuptias conciliare. Verum vinculum matrimonii durat, usquedum professio, et haec *solemnis*, fuerit emissa.[7]) *b.* Insuper Romanus Pontifex, ex potestate divinitus ipsi concessa, super matrimonio rato et non consummato dispensare potest. Sed ut hoc fiat, causa urgentissima (e. g. ob simultates inter familias et inter conjuges ipsos, ob impotentiam supervenientem etc.) requiritur, ac praeterea ma-

---

[5]) Instr. §. 22.

[6]) Instr. §. 21. „Si quis dixerit, matrimonium ratum non consummatum per solemnem religionis professionem alterius conjugum non dirimi, a. s.“ Conc. Trid. sess. cit. can. 6.;

[7]) Haec praxis ecclesiae a s. Thoma sic explicatur: „Duplex vinculum intercedit inter conjugatos, unum spirituale, alterum carnale post consummationem matrimonii. Atqui ut carnale hoc vinculum per mortem dissolvitur, ita spirituale per religiosam professionem, quae est mors quaedam spiritualis.“ Alii autem dicunt, cuivis matrimonio quod est ratum tantum, ex dispositione ecclesiae conditionem suspensivam inhaerere: „Nisi religionem adiero.“ — Vota simplicia ejusmodi vim non habere, sequitur etiam ex decreto s. C. super statu regularium d. 25. Jan. 1861. Moy Arch. t. 9. p. 443.

trimonium non esse consummatum, rigidissime examinari et comprobari debet.[8]) Utplurimum haec dispensatio *ad cautelam* occurrit cohaerenter cum aliquo impedimento dirimente (e. g. impotentiae, vis et metus etc.), quod a petente asseritur, sed ab ipso plene probari non potest.

3. Ex matrimonio *infidelium*, dummodo alias valide fuerit contractum i. e. dummodo impedimentum juris divini seu naturalis non obstiterit. Nam impedimentis mere ecclesiasticis non ligantur infideles. Consequens est, infideles non posse proprio consensu matrimonia sua dissolvere. Neque generatim tunc id licet, quando unus eorum vel ambo ab fidem convertuntur, „quum per sacramentum baptismi non solvantur conjugia, sed crimina dimittantur.“[9]) Verum etiam in hoc capite datur *exceptio.* Si nempe alter conjugum ad fidem convertatur, istud conjugium juxta verba Apostoli: *Quodsi infidelis discedit*, *discedat* etc.[10]) dissolvi potest et quidem ex praxi ecclesiae atque juxta s. C. C. decisiones non tantum quoad thorum, sed etiam quoad vinculum.[11]) Verum ratione modi et temporis, quo tale conjugium separatur, haec sunt notanda: Pars fidelis conjugem *infidelem interpellare* debet (et hoc rigorose praescribitur), an velit deinceps cohabitare secum et quidem sine injuria in Christum et absque sollicitatione ad peccatum? Quodsi hic renuat cohabitare, aut si consentiat quidem, sed cohabitare nolit *absque contumelia creatoris* h. e. si pars infidelis christianum conjugem ad peccatum mortale pertrahere studeat, vel christiani nominis despicientiam manifestet: tum fideli conjugi, si petat, novae nuptiae concedendae sunt. His demum cum persona christiana contractis, matrimonium anterius solutum est juxta veriorem sententiam et in praxi acceptatam.[12]) Haec omnia strictim et distincte in nostra Instructione exprimuntur.[13])

3. Ex matrim. infidelium, pariter cum exceptione.

---

[8]) Benedict. XIV. Const. 33. „Dei miseratione“ 3. Nov. 1741. Kutschker I. 318. Vide casus in ephem. „Acta“ I. 411. IV. 190. VI. 517. 554. — Juxta C. c. A. solutio matrimonii etiam rati tantum non habet locum.

[9]) c. 8. Gaudemus X. (IV. 19.)

[10]) I. Cor. 7, 15.

[11]) „Tale connubium separabitur“ s. Aug. lib. de fid. et op. n. 28.

[12]) Cfr. cit. cap. gaudemus. Bened. XIV. „Apostolici“ II p. 150. Si interpellatio conjugis infidelis impossibilis est, dispensatio a sede Apost. desuper expeti potest. Bened. XIV. de syn. dioec. l. 13. c. 22. n. 3.

[13]) §. 23. Cfr. Die interpellatio conjugis infidelis etc. H. Lämmer in Moy Arch. t. 11. 245.

§. 169.

Ordo sacer et votum solemne.

Praeter vinculum matrimonii datur duplex ligamen, idque spirituale, quod impedit, quin eodem constrictus matrimonium licite ac valide contrahat. Nam „*si quis dixerit, clericos in s. ordinibus constitutos vel regulares solemniter professos castitatem posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege ecclesiastica vel voto, anathema sit.*“ [1]) Igitur

Ordo sacer. 1. *Ordinis sacri* i. e. subdiaconatus aliorumque majorum ordinum susceptio obest, quominus ordinatus nuptias validas contrahat; at eadem matrimonium ante ordinationem valide contractum nullatenus dissolvit: [2]) Hinc *a.* qui *sponte* s. ordinibus initiatus est, vel ex lege ecclesiastica vel ex voto s. ordini annexo, ad coelibatum servandum strictissime tenetur. *Sponte*, inquam; nam si quis vi aut metu gravi injuste incusso ad s. ordines suscipiendos compulsus est, ad continentiam servandam ab ecclesia non adstringitur, nisi aut expresse aut tacite per s. s. ordinum exercitium consensum posthac suppleat (supra §. 61. 1). Nihil vero refert, si quis ordinem s. suscipiens expressam habuerit intentionem non servandi castitatem vel coelibatum ordinibus annexum. Qui enim vult antecedens, etiam consequens velle censetur. *b.* Qui obstante impedimento ordinis nuptias de facto inire praesumserit, poenas ab ecclesia statutas incurrit et ab illegitima uxore statim separandus est. *c.* Qui post contractum matrimonium invita uxore s. ordinem recepit, adigendus est, ut ab executione ordinum abstineat et uxori, si exigat, debitum reddat.[3])

Votum solemne. 2. *Votum solemne* castitatis *valide* emissum pariter matrimonium *contrahendum* invalidat.[4]) Ad quod tamen duae conditiones requiruntur: *a.* Ut votum sit *solemne* seu emissum in ordine, qui

---

[1]) Conc. Trid. l. c. can. 9.

[2]) Vid. supra §. 72. 2.

[3]) Verum petere non potest, neque mortua uxore ad alias nuptias convolare. Instr. Eyst. p. 284. — Nonnisi in casibus urgentissimis super hoc impedimento a sede Apost. dispensatur, sed nunquam quoad constitutos in ordine episcopatus. A. 1801 Pius VII. dispensationem generalem impertivit quoad matrimonia, a sacerdotibus tempore rebellionis in Gallia contracta.

[4]) Ita distincte et clare primum definitum est a Bonifacio VIII. in cap. unic. Quod votum in VIto (III. 15.)

tamquam verus ordo a sede Apostolica sit adprobatus. *b.* Ut professio religiosa quoad omnia fuerit *valide* emissa.[5]) „In quantum vota simplicia in congregatione regulari emissa eum per exceptionem sortiantur effectum, ut matrimonium irritent, secundum statuta ordinum a S. sede adprobata dijudicandum est.“ [6]) Notandum denique est, hoc loco sermonem esse de influxu voti in matrimonium *contrahendum;* nam de vi voti solemnis in matrimonium *contractum* sed ratum tantum, jam in §. praeced. dictum est. Matrimonium vero *consummatum* per votum non dirimitur; imo professio religiosa, invito altero conjuge ab uno emissa, prorsus invalida foret.

§. 170.

Crimen.

Datur triplex crimen, quo matrimonium dirimitur: adulterium sine conjugicidio, conjugicidium sine adulterio, adulterium cum conjugicidio.[1])

1. *Adulterium sine conjugicidio* est dirimens, quando adulterium conjungitur vel cum *promissione matrimonii* vel *cum matrimonii attentatione.* Scilicet „inter eos, qui adulterium secum invicem commisere, matrimonium valide contrahi nequit, quando, altero adhuc vivente conjuge, matrimonii ineundi fidem sibi dederint vel matrimonium de facto inire attentaverint.“ [2]) Requiritur vero ad incurrendum hoc impedimentum: *a.* Ut *adulterium* commissum sit *verum* i. e. ut matrimonium, cujus fides violata est, sit validum; *b.* ut sit *formale ex utraque parte* i. e. ut uterque complex sciat, existere illud matrimonium, siquidem ab ignorante non committitur adulterium; *c.* ut sit *perfectum* i. e. intercedente copula carnali perfecta consummatum; *d.* ut sit *promissio* matrimonii sufficienter *data et acceptata* ab altera parte, sive haec promissio praecedat aut comitetur aut sequatur adulterium, modo ante adulterium retractata non fuerit; *e.* ut tum *promissio* tum *copula nefaria* eveniant stante *priore matrimonio* seu vivente priore con-

1. Adulterium sine conjugicidio.

---

[5]) §. 134. 2. a.

[6]) Instr. §. 24. Exceptio ejusmodi viget quoad societatem Jesu, in qua vota, post secundum novitiatus annum emissa, simplicia quidem sunt, sed, ex constit. Gregorii XIII. „Accedente Domino“ (1584) matrimonium reddunt invalidum.

[1]) c. 6. 7. X de eo, qui duxit, quam polluit (IV. 7.)

[2]) Instr. §. 36.

juge;[3]) *f.* idem impedimentum tanto magis inducitur, si priori et eodem conjugio durante, matrimonium novum inter complices *attentatum* est, supposito, quod prius matrimonium utrique parti innotuerit et cetera requisita adsint, supra (a—c incl.) enumerata.

2. Conjugicidium sine adulterio.

2. *Conjugicidium sine adulterio.* „Conjugicidium inter conjugem ejusdem reum et personam, quacum ad crimen patrandum conspiravit, matrimonium invalidum efficit, quando vel una tantum pars facinus ea intentione perpetraverit, ut cum altera matrimonium inire possit.“ [4]) Requiritur ergo ex hoc capite: *a.* Mutua in necem conspiratio. Sufficit tamen, ut circa eam necem consentiant, licet unus tantum eandem exequatur vel procuret.[5]) *b.* Intentio hoc facinore viam ad matrimonium sibi parandi. Juxta sententiam probabiliorem sat est, si haec intentio, quae pro foro externo adfuisse semper praesumitur, ab alterutra tantum parte sit admissa. *c.* Mors realiter secuta ex actione physica vel morali alterutrius complicis, non vero ex imperitia medici vel alia de causa.

3. Adulterium cum conjugicidio.

3. *Adulterium cum conjugicidio* tum dirimit nuptias, „quando vel una tantum pars ea intentione, ut cum altera matrimonio jungi queat, in mortem conjugis, cujus jura adulterio violavit, machinata fuerit effectu secuto.“ [6]) Ergo ex hoc titulo hoc impedimentum tunc subest, quando adulter vel adultera conjugi innocenti necem minatur morsque exinde sequatur, siquidem id fiat cum intentione saltem ab uno habita matrimonium contrahendi. Id vero notandum, hic conspirationem utriusque partis ad necem haud requiri, sed sufficere, si alteruter caedem physice aut moraliter, etiam inscio altero, perpetraverit.

Introductum est hoc impedimentum ab ecclesia, ne conjuges per crimina adulterii et conjugicidii viam ad nuptias sibi sternant. Unde cum illud publici sit juris, parochi vi muneris sui in vidui vel viduae nuptiis tenentur inquirere, quoties rationabilis suspicio de ipsius existentia insurgit.[7])

---

[3]) Item requiritur, ut promissio et adulterium durante eodem matrimonio commissa sint.

[4]) Instr. §. 37. — c. 1. X. (IV. 19.)

[5]) Bangen l. c. p. 142. Clericat. decis. 25. n. 12.

[6]) Instr. §. 36.

[7]) In C. c. A. statuitur: 1. Matrimonio valide connecti non possunt duae personae, quarum adulterium inter ipsas patratum jam antequam matrimonium contraherent (et quidem juxta jurisconsultos judicialiter) evictum est (§. 67). 2. Promissio matrimonii etiam sine praecedente adulterio) et machinatio in necem conjugis, qui ob-

§. 171.

Raptus.

1. Raptus definitur *violenta feminae abductio de loco ad locum eo animo facta, ut raptor cum ea matrimonium contrahat.* Non eadem semper viguit circa raptum disciplina. Innocentius III. statuerat, ut rapta cum raptore contrahere posset, „si prior dissensio postmodum transeat in consensum.“ [1]) Id tamen concilium Tridentinum non sufficere decrevit definiendo: „inter raptorem et raptam, *quamdiu ipsa in potestate raptoris manserit,* nullum posse consistere matrimonium. Quodsi rapta a raptore separata et in loco tuto et libero constituta illum in virum habere consenserit, eam raptor in uxorem habeat“, (Sess. VI. c. 24. de ref. matr.) quin tamen is poenas in raptores statutas effugiat. 1. Notio et tenor hujus imped.

2. Requiritur ergo, ut hoc impedimentum invehatur: *a.* Abductio *mulieris* (quaecunque illa sit) a viro, quia decretum Tridentinum probabilius solos feminarum raptores comprehendit; *b.* abductio *de uno loco ad alium.* Hinc raptus non est, si persona de cubiculo in cubiculum ejusdem domus vel in domum vicinam, aut reperta in agro per aliquot passus abducatur, sed intelligitur traductio a loco tuto in locum remotiorem moraliter diversum;[2]) *c.* abductio *violenta;* qua voce intelligitur: *α.* violentia in actu illata, sive physica per manuum injectionem sive moralis per gravem vim et metum; *β.* detentio mulieris in loco alieno, in quem dolo, blanditiis, amatoriis artibus etc. allecta est. Sed nostra Instructio [3]) praeter raptum in sensu strictiori etiam *raptum seductionis* tanquam impedimentum dirimens agnoscit. Et hoc quidem nomine juxta Instr. intelligitur abductio puellae con- 2. Requisita.

---

sit matrimonio, etiam ab una tantum parte facta cum intentione tali modo finem propositum assequendi, matrimonium inter ejusmodi personas convalescere non sinit, etiamsi mors reipsa secuta non fuerit. §. 68.

1) Cap. 7. X. de raptor. (V. 17).

2) Instr. past. Eyst. p. 300. — Homo apost. s. Lig. tr. 18. n. 76.

3) §. 19. „Rapta censenda est mulier, quae violentia ipsi illata vel abducitur, vel in loco, ad quem dolo allecta est, detinetur; nec non ea, quae a viro, cui ante facinus rite desponsata haud fuit, ipsa licet consentiente, insciis tamen vel invitis parentibus seu tutoribus abducitur.“

sentientis, invitis seu ignaris parentibus vel tutoribus,[4]) supposito, ipsam raptori antea non fuisse desponsatam. Nam si quis suam sponsam consentientem invitis parentibus abducit cessat raptus esse impedimentum dirimens. *d.* Raptus patratus esse debet ad effectum contrahendi matrimonium, non vero vindictae vel explendae libidinis causa.[5]) *e.* Durat impedimentum, quamdiu rapta in potestate raptoris existit nec loco *tuto* et *libero* est reddita. Locus vero *tutus* non recensetur, qui est publicus, neque *liber*, in quo nonnulli tantum actus libere exerceri posse videntur. Etsi hoc spatio durante mulier consensum praestet, nihilominus nuptiae sunt irritae. In hoc siquidem impedimentum raptus ab impedimento vis et metus discrepat. Etenim illud *publici* juris est, hoc vero *privati.*

Quoad jus impugnandi matrimonium ex titulo raptus monet Instr. §. 120: „Propter impedimentum raptus raptor adversus matrimonium reclamare nequit. Rapta, quae raptui consensit, suo matrimonium accusandi jure in exordio libertatis plene recuperatae utatur; alias non amplius audiatur.“ [6])

---

[4]) Verum non est extra controversiam an raptus qui dicitur **seductionis**, matrimonium dirimat. Auctores graves e. g. Knopp, Devoti, Schenkl, Walter, Permaneder, Scavini, Bangen etc. id negant, dicentes violentam abductionem a Trid. conc. requiri. Sed bene advertit Kutschker III. p. 469., a tribunalibus Romanis etiam raptum **seductionis** in cit. decr. concilii Trid. comprehendi. Sic e. g. s. C. C. 24 Jan. 1608 censuit, „Concilium procedere etiam in muliere volente, dum tamen sit raptus juxta terminos juris civilis.“ In jure vero civili Rom. tanquam raptus matrimonium dirimens considerata est abductio puellae consentientis, invitis vel ignaris parentibus aut aliis, sub quorum potestate et tutela maneret. Cfr. Moy Archiv. t. 7. p. 109, ubi simile decretum refertur a Dr. Fessler et Acta I. 21. Ex quibus jam satis elucet tribunalium Roman. praxis.

[5]) Attendi hic debet §. 173. Instr.: „De rapta, quae cum raptore, dum in ejus potestate permaneret, matrimonium contraxit, praesumendum est, quod matrimonii ineundi causa rapta sit. Contrario plene probato, consistit nihilominus praesumtio, eam violentia injusta ad consentiendum adactam esse. Haec ipsa praesumtio adversus omne matrimonium militat, quod a quacunque persona quacunque ex causa rapta, antequam libertatem penitus recuperaverit, contractum fuerit.“

[6]) Juxta C. c. A. §. 56. „consensus irritus est, qui a persona rapta et in libertatem nondum restituta praestitus fuit.“ Vi hujus §. persona rapta neque cum tertio valide potest contrahere. Cfr. not. praeced.

§. 172.

Cognatio naturalis.

Distinguitur triplex cognatio: naturalis, spiritualis et legalis (civilis).

1. Cognatio *naturalis* est vinculum personarum ab eodem propinquo stipite communi per generationem descendentium. Igitur ad propius definiendam cognationem tres notiones explendae sunt: 1. Cognatio naturalis.

a. Stipes communis, seu ille homo aut uterque conjux, a quo procedunt ii, de quorum cognatione agitur. Sicut enim arboris rami in stipite coadunantur, ita omnes descendentes in suo progenitore, a quo originem ducunt, unum censentur. Sed stipes communis propinquus sit oportet. Si enim stipitis remoti ratio haberetur, omnes homines essent consanguinei. a. Stipes communis.

b. Linea, quae est series personarum non interrupta, in qua quaelibet subsequens ab antecedente generata est. Linea alia dicitur *recta*, quae scilicet genitores et genitos continet. Et haec est vel ascendentium vel descendentium, prout membrorum successio vel ascendendo a genitis ad genitores vel vice versa consideratur. Alia linea dicitur *transversa* seu *collateralis*, i. e. series personarum, quarum una quidem non descendit ab altera, quae tamen omnes ab eodem stipite descendunt, e. g. frater et soror. Cum personae in lineis transversis collocatae pari gradu distant, linea collateralis *aequalis* est; cum distant gradu dispari, nimirum alter altero remotior est, *inaequalis* dicitur. b. Linea.

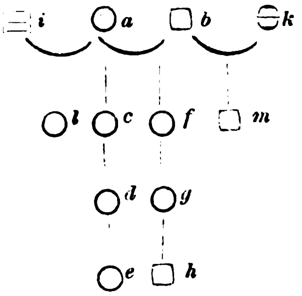
c. Scilicet propinquitas cognationis per *gradus* definienda et numeranda est. Est vero gradus mensura distantiae unius personae ab altera. Per singula enim membra intermedia gradiendum est, usque dum ad personam, de qua agitur, perveniatur. Quaelibet persona intermedia, seu quod idem est, quaelibet generatio gradum efficit, et omnes gradus quasi puncta totius lineae considerari possunt. Gradus numerandi modus duplex est: vel ecclesiasticus vel civilis. Sed diversitas nonnisi lineas collaterales concernit; in numerandis enim gradibus lineae rectae computatio ecclesiastica a civili non discrepat sed in utraque valet regula: „Tot sunt gradus, quot sunt generationes"; i. e. quot generationes inter duos interjacent, tot gradibus ab invicem distant. Regulae enuntiatae aequivalet haec: „Tot sunt gradus, quod personae una demta.". Atvero in numerandis gradibus lineae c. Gradus.

transversae alia est juris civilis et alia canonici juris ratio. Jus civile etiam in determinanda lineae collateralis cognatione regulam applicat: „Quot sunt generationes, tot sunt gradus“ vel aequivalentem: „Tot sunt gradus, quot personae, una demta“, et ideo lateris utriusque generationes vel personas, demto tamen stipite communi, numerat. At canones, quodsi personae in linea aequali consanguineae sunt, tot gradus constituunt, quot generationes in uno tantum latere reperiuntur, nimirum ad stipitem ascendendo, unde collaterales originem ducunt. Quodsi vero duae personae in linea inaequali consistant, eo gradu conjunctae sunt, quo pars a stipite remotior distat. Sed claritatis causa non solum remotioris sed propioris quoque gradus exprimi solet, dicendo e. g. eos in tertio gradu ad secundum conjunctos esse.[1])

Notandum est (praesertim pro petendis dispensationibus) consanguinitatem inter easdem personas ex duplici vel etiam ex multiplici capite oriri posse. Id potissimum evenit cum *a.* duae personae consanguineae liberos procreant. Nam tunc eorum descendentes non unum tantum stipitem communem cum cuis propinquis habent, sed duos; — *b.* cum quis cum duabus personis inter se consanguineis liberos procreat; — *c.* cum personae inter se consanguineae cum personis item inter se consanguineis liberos

---

[1]) En sequens schema ad rem clarius explicandam hic appositum:

Observationes: 1. *a* (mas) et *b* (femina) duplex matrimonium inierunt, scil. *a* cum *b* et *i*; *b* vero cum *a* et *k*. — 2. *a*, *b*, est stipes communis, a quo duae lineae *rectae*: *c*, *d*, *e*, et *f*, *g*, *h*, descendunt. Lineae *c*, *d*, *e*, et *f*. *g*, *h*, ad invicem comparatae, sunt *collaterales*; *e* et *h* consistunt in linea *aequali*, et juxta computationem canonicam in tertio gradu conjuncti sunt, in sexto juxta computationem civilem. Porro *d* et *h* collocati apparent in linea inaequali atque in 3tio gradu tangente 2dum consanguinei sunt, si vero civiliter numeretur, in 5to gradu. — 3. Quia *l* et *m* stipitem communem non habent, hae duae personae sanguine conjunctae non sunt.

generant, e. g. si duo fratres duas feminas, quae sunt sorores, ducunt.[2])

2. Rationes hujus imped.

2. *Causae,* ob quas ecclesia conjugia inter consanguineos prohibuit, sunt: *a. Bonum morale,* ne sc. inter personas consanguineas sub spe futuri matrimonii nimia familiaritas et exinde illicita conversatio oriatur. *b. Bonum sociale,* ut diversae familiae per matrimonia connectantur, et charitas ex una familia ad plures sese exporrigat.[3]) *c. Bonum naturale,* quia natura ipsa saltem in propinquioribus gradibus ejusmodi matrimonia aversatur, quam aversionem horrorem sanguinis dicunt. Addunt, per conjunctiones frequentes ex eadem cognatione familias enervari.

3. Tenor et ambitus.

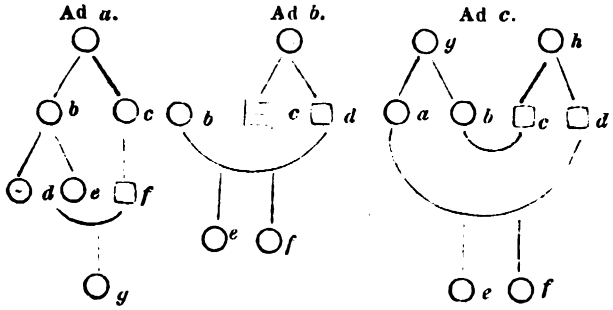
3. *Latitudo* hujus impedimenti est sequens: *a.* Nunquam valet matrimonium in linea recta neque in remotissimo gradu, idque ex ipso jure naturae procedere *in primo gradu*, et probalilius *indefinite* etiam in ceteris gradibus theologi sentiunt. *b.* In linea collaterali cognationis impedimentum olim ad septimum usque gradum producebatur. Sed Innocentius III. illud coërcuit ad *quartum* gradum,[4]) eoque jure nunc utimur. Proinde regula tenenda est: Quodvis matrimonium inter consanguineos usque ad quartum gradum irritum est: sin autem alterutra pars gradu quinto a stipite distat, matrimonium et validum et licitum est. *c.* Eadem regula respicit 1mo eos, quorum propinquitas ex thoro illegitimo descendit, nec non 2do eos, qui ex parte patris tantum vel ex parte matris solum cognationem suam deducunt. Nam diversitas alterius parentis non impedit, quin carnalis consanguinitas inter eos intercedat.

4. Exploratio cognationis.

4. Sedulo inquirendum est, an matrimonium contracturis impedimentum cognationis obsit. Hunc in finem sponsos pastor in-

---

[2]) Vide seqq. schemata juxta Knopp:

Nota, in schemate *a* personam *g* cum omnibus ibidem positis dupliciter esse conjunctam. Item personae *e* et *f* tum in 2do tum in 3tio schemate positae, dupliciter consangiueae sibi sunt.

[3]) S. August. de civit. Dei l. 15. c. 16. Cfr. c. un. C. 35. qu. 1.
[4]) c. 8. X. (IV. 14).

terroget: An non ipsorum parentes fuerint fratres aut fratrueles? Casu, quo eorum responsione dubium non abstergitur, libros canonicos scrutetur, et schema seu arborem consanguinitatis conficiat.

Hunc in finem scribat in inferiori parte chartae nomen sponsi ad unum latus nomenque sponsae ad alterum; dein adnotet supra nomen tum sponsi tum sponsae nomina eorum progenitorum, per quos forte propinquitas inter sponsos intercedere posset, reliquis omnibus, qui ad rem non faciunt, omissis. Qua facta adnotatione adparebit, num in stipite aliquo communi uterque sponsus conveniat, et in quonam gradu id contingat. Quo vero nomina avorum et proavorum facilius inveniantur, etiam libri matrimoniales inspiciendi sunt. Simul in ista indagatione affinitatis quoque ratio haberi debet, et attendi, an forte cognatio multiplex intercedat. Singularis vero cautio requiritur, ut cognatio ex thoro illegitimo proveniens detegatur, quia libri baptismales non semper exhibent patrem illegitimum. In hoc defectu caute et prudenter in sponsos et testes est inquirendum, nec non dubium, quod fama publice obmovet, solerter discutiendum vel etiam episcopo denuntiandum.[5])

§. 173.

Cognatio spiritualis et legalis.

1. *Cognatio spiritualis* est propinquitas personarum, orta ex collatione et susceptione Sacramenti tum baptismi tum confirmationis. Quia baptismus est generatio spiritualis, congruum fuit statuere, ut illius tum mediator tum sponsores seu compatres (prout dicuntur) cognationem spiritualem attrahant matrimonium irritantem cum personis hoc vinculo ad invicem conjunctis. Idem etiam circa confirmationem, quae est baptismi complementum constituere decuit. Ambitus hujus impedimenti, a jure ecclesiastico inducti, olim latius patuit, sed arctuis circumscriptus est a concilio Tridentino.[1]) Nimirum juxta versiculos claudicantes:

---

[5]) Finis et modus tabulam consanguinitatis delineandi supra indicatus non est unicus, sed datur multiplex. Sc. arbor consanguinitas in sensu proprio dicitur ea delineatio, qua cujusdam hominis, qui scire vellet, cum quibus personis et in quonam gradu conjunctus sit, consanguinei omnes tum ascendentes, tum descendentes conspectui exhibentur. Porro haud raro e. g. ubi de participatione stipendii alicujus a proavis fundati agitur, integrae familiae per longam generationum seriem delineandae et schemati inserendae veniunt, quem in finem in summitate chartae stipes communis consignari et infra nomina descendentium referri debent. Cfr. Müller Geschäftsstyl t. 1. p. 456.

Baptizans, baptizatus, baptizatique parentes,
Levans, levatus, levatique parentes;
Confirmans, confirmatus, confirmatique parentes,
Levans, levatus etc.

hoc impedimentum nunc subsistit: 1mo inter ministrum sacramenti et subjectum ejusdemque parentes; 2do inter patrinum (matrinam) et infantem ejusque genitores.

Pro praxi haec advertenda veniunt:

a. Cognatio spiritualis non contrahitur, nisi ex baptismo valido, quia secus paternitas et filiatio spiritualis nequit oriri. Regulae practicae.

b. *Privatim* baptizans cognationem spiritualem cum baptizato ejusdemque parentibus contrahit, minime vero patrinus in baptismo privato adhibitus ea comprehenditur, eoquod in baptismo privato patrini haud requiruntur, imo in pluribus dioecesibus adhiberi vetantur.[2]) Porro neque qui in supplendis ceremoniis baptismi adinstar patrinorum operam praestant, neque qui nomine patrini infantem de sacro fonte suscipiunt, cognationem contrahunt. In baptismo *conditionato* generatim praesumitur fieri Sacramentum, ideoque et cognationem contrahi. Sed excipe, si nulla urgeat ratio contra validitatem prioris baptismi; nam tunc praesumtio stat pro valore actus, ideoque in secundo nulla contrahitur cognatio.

c. Ex parte patrini ad contrahendam hanc cognationem requiritur: ut sit baptizatus, ille vero qui in confirmatione fungitur, etiam confirmatus; — ut habeat intentionem sustinendi munus patrini et proin sit liber ab errore et metu; — ut physice in actu sacro infantem tangat et teneat vel ipse vel per procuratorem.

d. Ex eo, quod baptizans etiam in baptismo privato cognationem spiritualem contrahit, recte inferunt, non licere parentibus suam prolem extra casum necessitatis baptizare. Imo juxta plures D. D. conjux hoc faciens jure petendi debitum privatur. Sed certum est, cognationem spiritualem non contrahi ab eo, qui prolem *suam* legitimam baptizaverit in casu necessitatis, vel ex ignorantia sive juris sive facti; illa siquidem prohibitio habet ratio-

---

[1]) Sess. XXIV. c. 2. de ref. matr. Cfr. c. 1. in VIto. (IV. 3).

[2]) Ita communius cum s. Lig. (Moral. l. 6. n. 149), ait Gury (n. 806. de matr.). Sed Laurin (die Verwandsch. in ihrer gesch. Entwickl. Archiv. t. 15. p. 269) in medium affert decretum s. C. C. d. 5. Mart. 1678 declarans, cognationem spirit. contrahi inter suscipientem et patrem ac matrem suscepti, etiam in baptismo sine solemnitatibus ob necessitatem domi sequuto.

nem poenae, quae sine culpa non incurritur. Item certum est, eum, qui infantem suum sine necessitate, vel etiam ex malitia (e. g. ut a conjugis toro liberetur) baptizaverit, teneri alteri petenti debitum conjugale reddere, ne innocens jure suo privetur. Sed num etiam petere possit sine dispensatione Ordinarii, controvertitur. Multo tamen probabilius neque in hoc casu cognatio spiritualis ullo modo contrahitur.[3])

e. Ne cognatio spiritualis justo frequentius resultet, in conc. Trid. cautum est, ut unus tantum sive vir, sive mulier, sive ad summum unus et una infantem de baptismo suscipiat. Si nihilominus plures susciperent, omnes cognationem contraherent.

2. Cognatio legalis

2. *Cognatio legalis* est propinquitas personarum, quae per fictionem juris ex adoptione legali oritur. Est vero adoptio vel perfecta vel imperfecta. *Perfecta* seu *arrogatio* est, per quam persona *principis auctoritate* seu *rescripto* cum filiis transit in familiam et potestatem adoptantis fitque illius haeres necessarius tam ab intestato, quam testamento. *Imperfecta* vero est, qua quis, magistratus inferioris auctoritate, in filium quidem assumitur, sed non transit in familiam et potestatem adoptantis neque fit haeres necessarius, sed tantum ab intestato. Ambitus hujus impedimenti juxta seqq. tres lineas determinatur:

a. In linea recta.

a. Prima est quasi linea *recta* ad analogiam cognationis naturalis. Hinc irritum est conjugium „inter adoptantem adoptatumque et ab adoptato descendentes sub paterna ejus potestate adoptionis tempore constitutos“ *(paternitas legalis)*.

b. In linea collaterali.

b. Secunda linea quasi *collateralis* est, et matrimonium dirimit „inter adoptatum et adoptantis liberos carnales legitimos sub potestate paterna constitutos“ *(fraternitas legalis)*.

Affinitas.

c. Tertia linea est quasi *affinitas* et haec nascitur „inter adoptantem adoptatique uxorem, et adoptatum vicissim adoptantisque uxorem“ *(affinitas legalis)*. (Instr. §. 28.) Paternitas et affinitas, etiam adoptione per emancipationem aut obitum soluta,

---

[3]) Homo apost. tr. 14. n. 34. Gury, Scavini. Laurin l. c. p. 274. Cfr. Kutschker t. 3. p. 322. qui sententias doctorum refert. Recte adnotat Ballerini: „Cum saltem dubium sit, principium praevalet, in re dubia non posse certum jus conjugi auferri. Negandum ergo est, per hoc usui conjugii opponi impedimentum (Schmalzgr. l. 4. tit. 11. n. 46—49)“. Dicunt tamen (Sanchez, Instructio Eystett. etc.) illum non eximi ab impedimento cognationis, qui prolem suam illegitimam etiam in necessitate baptizaverit vel levaverit, si agatur de matrimonio contrahendo cum ejus matre.

matrimonium dirimunt; fraternitatis autem impedimentum per hanc dissolutionem cessat.

De adoptatione imperfecta et juris hodierni.

Haec indubitanter vim habent de adoptione perfecta, seu de illa, quae juris Romani arrogationi aequiparanda est. Ecclesia enim in statuendo hoc impedimento illiusque ambitu definiendo sanctiones juris Romani amplexa est. Putant quidem auctores graves, etiam ex adoptione imperfecta resultare impedimentum dirimens. Verum probabilius id negandum esse videtur.[4]) Unde cum leges civiles de adoptatione perquam diversae ubique sint, considerandum erit, utrum iisdem adoptio perfecta (saltem quoad essentialia), an vero imperfecta recepta sit, in dubio vero rem judicio s. Sedis submittere oportet.[5]) Jam vero quoad adoptionem secundum leges nostras vigentem sic distinguit Instructio: „Adoptatio juris Austriaci intra praefatos terminos matrimonium dirimit, quoties adoptatus paternae adoptantis potestati subjiciatur, *vel* in ejusdem domum filiorum familias adinstar cohabitaturus recipitur. Quodsi autem neque paternae adoptantis potestati subjiciatur, *neque* in ejusdem domum cohabitaturus recipiatur, adoptio juris Austriaci imperfectae aequiparanda est et nullum matrimonii impedimentum involvit.“ [6]) Videlicet adoptio Austriaca aliquo modo de utraque participat, estque valde similis adoptioni juris Gallici. Unde merito, sicut haec, matrimonium irritare creditur. Sed notandum est, adoptionem juris Austriaci privati stipulationibus (§. 184. C. C. A.) ad imperfectam reduci posse. Hinc in quovis casu videndum est, utrum ex duobus requisitis, §. 29. Instr. expressis, *saltem* alterutrum verificetur, nec ne — scil. num adoptatus (si hic est minorennis), paternae adoptantis potestati subjiciatur, *vel* saltem (si et majorennis) *in ejusdem do-*

---

[4]) Cfr. adnotationem ad §. 28. Instr.: Digest. de rit. nupt. XXIII. 2. 14. Kutschker l. c. p. 355. Oppositum eruere conatur H. Lämmer ex causa Hortana 25. Sept. 1734 in Moy Archiv. t. 10. pag. 363.

[5]) Sic factum est in Galliis declaravitque s. Poenitentiaria 17. Maj. 1826, per adoptionem ibi vigentem, legitime initam, impedimentum induci.

[6]) Instr. §. 29. Vide C. C. A. §§. 179—185. ubi leges referuntur adoptionem concernentes. Juxta eas inter alia requiritur 1. ut adoptans nullos alios legitimos filios habeat; 2. ut 50. aetatis annum compleverit, ac saltem 18 annis superet aetatem adoptandi; 3. ut amborum consensus a tribunali primae instantiae (olim a regimine provinciae) confirmetur et tabulis publicis inscribatur. Per haec casus hujus impedimenti apud nos haud parum restringuntur. Binder Eherecht pag. 91. seqq.

mum filiorum familias adinstar cohabitaturus recipiatur. Ubi neutrum verificatur, impedimentum cessat. Idque tanto magis valet de solo alumnatu, nec non de prolium unione.[7])

§. 174.

Affinitas.

Affinitas undenam oriatur,

1. Affinitas est propinquitas, quam quis contrahit cum consanguineis illius personae, quacum sive licite sive illicite habuit copulam *perfectam* et *consummatam*, seu talem, ex qua per se generatio sequi possit. Itaque affinitas oritur tam ex copula licita in matrimonio (non autem ex matrimonio rato tantum), quam ex concubitu illicito extra illud quomodocunque habito, etiam in stupro violento aut sine effectu generationis. Per carnalem siquidem commixtionem una pars propinquitati compartis inseritur, cunctisque illius stemmatis personis in eo gradu efficitur affinis, quo altera pars iisdem est consanguinea. Itaque gradus affinitatis unius coincidunt cum gradibus consanguinitatis alterius. Hoc impedimentum attendi debet, quoties viduus aut vidua, vel persona, quae prolem illegitimam genuit, nuptias inire volunt. Contrahit autem affinitatem *sola mulier* cum viri consanguineis, et *solus vir* cum consanguineis mulieris; at nulla inter utriusque consanguineos affinitas intercedit juxta axioma: „affinitas non parit affinitatem.“ Unde licite et valide contrahunt: duo fratres cum duabus sororibus, vel eorum unus cum matre, alter cum filia. Item pater et filius cum matre et filia; privignus cum novercae matre, filia et sorore; privigna cum vitrici patre, filio et fratre. Non minus valide copulantur fratris et sororis demortuorum superstites conjuges: vitricus cum vidua privigni. Rursus valide duo vidui duas filias suas invicem uxores sibi dare possunt etc.

inter quos subsistat,

quorumnam matrimonium dirimat.

2. Gradus affinitatis prohibiti, prout consanguinitatis, a concilio Lateranensi IV. (c. 8. X. [IV. 14.]) sunt coarctati. Itaque

[7]) Cfr. Dr. Laurin: Das Ehehind. der bürg. oder gesetzl. Verwandtschaft mit besond. Beziehung auf Oesterreich in Archiv. t. 19. p. 193—259., ubi auctor impedimentum hoc per adoptionem juris Austriaci adduci inter alia etiam ex eo probat, quod Pius IX. in Brevi d. 17. Mart. 1856 (vid. in Append. n. VIII.) facultatem concedit episcopis Austriacis sanandi in radice illa quoque matrim., quae obstante impedimento cognationis spiritualis et civilis contracta fuere sine dispens. Apostolica.

affinitas orta ex *matrimonio consummato valido* matrimonium perpetuo dirimit in linea recta, et usque ad *quartum* gradum inclusive in linea transversa; orta ex *matrimonio consummato sed valido* pariter usque ad quartum gradum, nisi quando matrimonium invalidum declaratum fuit ob impotentiam vel ob clandestinitatem. Nam in primo casu nulla exsurgit affinitas, in secundo eadem usque ad secundum tantummodo gradum procedit, sicuti affinitas *ex copula illicita* ortum ducens. Siquidem haec posterior *primum* tantummodo et *secundum* gradum comprehendit.[1])

Affinitas superveniens.

3. Datur etiam affinitas *superveniens* matrimonio jam contracto, quando nimirum alteruter conjux copulam habuit perfectam cum consanguineis alterius in *primo* vel *secundo* gradu. Incestuosum hoc adulterium patrans jure privatur, debitum conjugale petendi, donec ab episcopo dispensetur; reddere tamen tenetur, quia parti innocenti non debetur poena.[2])

§. 175.

Publica honestas.

Publica honestas: 1. ex sponsalibus.

Impedimentum publicae honestatis oritur:[1])

1. *Ex sponsalibus validis.* „Sponsalia valide et pure inita obstant, ne sponsorum alter cum alterius consanguineis in primo gradu matrimonium contrahat. Idem operantur sponsalia sub honesta conditione contracta, postquam eadem purificata fuerit.“[2]) Itaque: *a.* impedimentum hoc non oritur nisi ex sponsalibus *validis* seu iis, quae pariunt veram obligationem sponsalitiam. *b.* Ex sponsalibus vel absolute initis, vel saltem conditionis complemento purificatis. *c.* Impedimentum perdurat, etiamsi sponsalia priora et valida sive morte, sive mutuo consensu, sive judicis auctoritate aliove modo fuerint dissoluta. *d.* Hoc impedimentum nunc *primum* gradum non excedit; hinc sponsus matrem, filiam et sororem sponsae ducere non potest. Pariter sponsa patri, fratri et filio

---

[1]) Conc. Trid. sess. XXIV. c. 4. de ref. matr.

[2]) Adverte, incestuosum ab ista poena liberari per ignorantiam non tantum facti sed et juris i. e. si invincibiliter ignoraverit, legem eccles., quae praeter divinam id prohibet; „et est etiam probabile, ait s. Alphons., non incurri ab eo, qui licet sciat legem ecclesiast., ignorat tamen poenam, quia hoc impedimentum habet verae poenae rationem.“ Homo apost. tr. 18. n. 68.

[1]) c. un. de spons. et matr. in VIto et conc. Trid. l. c. c. 4.

[2]) Instr. §. 35.

sponsi nubere vetatur. Ratio hujus impedimenti est, quia sponsalia sunt quaedam inchoatio matrimonii. Unde sicuti ex vero et consummato matrimonio nascitur vera affinitas, ita ex sponsalibus quaedam *quasi affinitas* resultare merito censetur.

2. Ex matr. rato, non consummato.

2. *Ex matrimonio rato sed nondum consummato* simile impedimentum propter publicam honestatem ex ecclesiae ordinatione provenit. Etiam „matrimonium ratum, non consummatum, conjugem, qui supervixerit, aut in saeculo remanserit, inhabilem reddit ad matrimonium ineundem cum alterius consanguineis, quartum usque inclusive gradum."

3. Ex matr. irrito, non consummato.

3. *Ex matrimonio irrito non consummato.* Etenim „matrimonium invalide contractum non consummatum, *nisi propter defectum consensus nullum sit,* impedit, ne conjugium subsistat inter unam partem et alterius consanguineos quartum usque inclusive gradum." [3]) Unde quoties invalidum est matrimonium non consummatum, modo non sit invalidum ex defectu consensus, toties oritur impedimentum publicae honestatis. Consequenter idem hoc impedimentum probabilius oritur etiam ex matrimonio, quod nullum est propter defectum formae Tridentinae. Ratio est, quia impedimentum publicae honestatis juxta jus antiquum inducitur per quodcunque matrimonium, etiam invalidum, modo non sit invalidum ex defectu consensus. Atqui jus antiquum per concilium Tridentinum non est correctum (not. 3). Ex praemissis, ait Instr. Eystett., sequitur, quod hoc impedimentum publicae honestatis ex illis quoque proveniat matrimoniis, quae *mere civilia* nominantur." [4]) —

---

[3]) Instr. §§. 33. 34. Sequitur hoc ex conc. Trid. sess. 24. c. 3. de ref. matr., quod vi declarat. Pii V. Const. „Ad Romanum" 1. Jul. 1568 circa hoc nihil immutavit, sed solummodo jus antiquum quoad sponsalia de futuro coarctavit.

[4]) Quod impedimentum publ. honestatis oriatur ex matrimonio clandestino non consummato, juxta Bened. XIV. (Quaest. canon., quaest. 291., ubi variae allegantur s. C. C decisiones) communior et receptior esse videtur sententia S. Alph. Homo apost. tr. 18. n. 65. Kutschker III. p. 401. (Sed auctores multi et graves negant, ullum ex matrimonio ob clandestinitatem invalido subsequi impedimentum, quos citat Ballerini in adnot. ad n. 730. t. II. Gury). Quoad matrimonia civilia aliqui auctores distinguunt, num contrahentes matrim. civile intendant postea ad ecclesiam recurrere et coram parocho contrahere, an vero spreta ecclesia ineant matrimonium mere civile? Si prius, partes coram praetore non contrahunt matrimonium, sed tantum ponunt actum civilem ad effectus civiles consequendos. In hoc casu, dicunt, actus civilis non est nisi ceremonia, ex qua nullum oriri potest impedimentum. Subest tamen in primo

Peculiare est huic impedimento, quod non agat retro, i. e. quod per illud non dissolvantur sponsalia absoluta ac valida, quae quis jam antea cum persona, secundae sponsae consanguinea, contraxerat. Hinc Cajus si initis sponsalibus cum Livia, deinde invalide Bertham ducat, in quarto gradu Liviae consanguineam, contrahit impedimentum honestatis cum omnibus Berthae consanguineis usque ad quartum gradum, Livia tantum excepta, priore sponsa.[5])

NB. Impedimentum *clandestinitatis* infra (§. 187) exponetur ubi sermo instituetur de celebratione matrimonii.[6])

---

gradu non quidem ob actum civilem, sed propter sponsalia praecedentia, eoquod supponi debeat, vera sponsalia jam praecessisse (Recte observat Ballerini ad. n. 730 et 819, istum actum civilem nullatenus habendum esse ut contractum sponsalitium, eumque nihil posse conferre ad causandam honestatem). Si vero intendant contrahere solum coram magistratu, civili tunc nonnulli dicunt, tales contrahentes non consentire in verum matrimonium, quod nullum datur inter christianos extra matrimonii Sacramentum, sed solummodo in conjunctionem mere concubinariam ac propterea non induci impedimentum publicae honestatis. Sed sententia probabilior esse videtur, induci istud impedimentum. Etenim matrimonium coram magistratu civili initum omnino non differt a matrimonio clandestino, ideoque omnia illi applicanda veniunt, quae de clandestino dicuntur, oriturque ex eo etiam impedimentum publicae honestatis. In matrimonio quippe civili non magis deest consensus quam in alio matrim. clandestino; hinc dici non potest, tale matrimonium esse nullum propter defectum consensus. Cfr. Vecchiotti l. c. p. 227. Knopp I. p. 375 ed. 1.

[5]) Kutschker III. p. 404. Homo apost. tr. 18. n. 657. Ceterum talis affinitas similitudinaria etiam ex cognatione legali (§. 173. 2. c.) et spirituali provenit. Sed quia haec a conc. Trid. (sess. 24. c. 2. de ref. matrim.) sublata est, conjux patrini sive cum baptizato, sive cum ejusdem parentibus recte contrahit.

[6]) C. C. A. quantum ad impedimenta, quae supra in §§. 172—175 exposuimus, haec peculiaria continet: 1. Impedimentum cognationis naturalis coarctatur in linea collaterali ad gradum secundum sine discrimine, num cognatio ex legitimis vel illegitimis natalibus ortum ducat (§. 65. C. C. A.). 2. Impedimentum cognationis spiritualis non statuitur. 3. Nec expresse nominatur imped. cognationis legalis. Sunt tamen jurisconsulti, qui ex §. 183. codicis C. A. inferant, in linea recta (supra §. 173. 2. a. et c.) hoc impedimentum subsistere (vid. Rauscher l. c. p. 90). 3. Quoniam in jure Austriaco sponsalibus nulla pro foro externo tribuitur vis, et praeterea causa affinitatis non copula perfecta, sed matrimonium ratum agnoscitur; neque affinitas ex copula illicita, neque affinitas ex matrimonio invalido sed consummato agnoscitur, neque locus datur impedimento sive ex sponsalibus sive ex matrimonio invalido sed non consummato

PUNCTUM II.

De impedimentis impedientibus.

§. 176.

Proclamationum omissio, sponsalia, tempus sacratum, ecclesiae vetitum.

Impedimenta impedientia, seu, quae matrimonium reddunt tantum illicitum, ex praesenti ecclesiae disciplina quinque enumerantur, quibus matrimonium mixtum recte tanquam sextum adjungitur. Videlicet:

Ecclesiae vetitum, tempus, sponsalia, votum,
Mixtaque religio, si proclamatio desit.

1. Omissio proclamationum. 2. Sponsalia prius contracta.

1. Nuptias celebrare, quae non sint *proclamatae*, illicitum esse, supra dictum est. Pariter ex praecedentibus constat, matrimonio obstare *sponsalia* cum alia persona prius contracta, nec dissoluta nec condonata. Siquidem nefas est uni tradere, quod jam alteri promissum est. Hinc parochus *ex officio* obsistere debet matrimonio, cui valida sponsalia obstant, etiam antequam pars repudiata reclamet. Restat ergo, ut reliqua impedimenta differentia cursim pertractentur.

3. Tempus clausum.

2. *Tempus sacratum seu clausum* est illud, cujus termini a concilio Trid. sic definiuntur: „Ab adventu D. N. J. Chr. usque in diem Epiphaniae, et a feria quarta cinerum usque in Octavam Paschatis inclusive antiquas *solemnium* nuptiarum prohibitiones diligenter ab omnibus observari, s. Synodus praecipit, in aliis vero temporibus nuptias *solemniter* celebrari permittit.“ [1]) Inter *solemnitates* nuptiales numerantur: solemnis sponsae benedictio infra vel post Missam fieri solita, festiva et publica ejusdem traductio in domum et ecclesiam, convivia splendidiora et alia laetitiae profanae indicia.[2]) Ipsa vero matrimonii contractio atque consummatio, aut denuntiatio, aut privata sponsae ad domum sponsi deductio non est interdicta,[3]) cum ex ecclesiae more quocunque tempore matrimonium contrahi possit. Attamen ex consuetudine

---

provenienti. 5. Viget vero impedim. affinitatis ex matrimonio rato, et quidem usque ad 2. inclusive gradum (§. 66. C. C. A.)

[1]) Sess. XXIV. c. 10. de ref. matr.

[2]) Cfr. Rituale Rom. c. 1. n. 18. de matr.; Instr. Eyst. p. 267.

[3]) Benedict. XIV. Inst. 80. sub voce Sed jam; s. C. C. 10. Jun. 1684.

omnibus ferme dioecesibus communi observatio temporis clausi multo rigidior est effecta, in tantum, ut infra illud non modo solemnitates sed etiam simplices nuptiae prohibeantur, nisi Ordinarii habeatur dispensatio. Quae consuetudo etiam in jure fundamentum habet. Quia nimirum sponsos ante benedictionem sacerdotalem cohabitare haud decet,[4]) benedictio vero hoc tempore non conceditur; legibus particularibus merito venia episcopi pro talibus nuptiis requiritur.[5]) Alia ratio provenit ex congruentia, qua tempore vetito promulgationes omnes vel saltem duas omittere decet, id quod pariter absque episcopi venia fieri nequit.

3. *Vetitum* seu *interdictum ecclesiae speciale de causa procedens*. Non intelligimus hic generalia interdicta, puta de voto, de tempore clauso etc., sed *causas speciales,* quae superiores ecclesiasticos movere possunt, ut vel perpetuo vel ad tempus quoddam matrimonium prohibeant. Et hoc quidem jus competit: *a.* Summo Pontifici, qui etiam cum clausula irritante seu sub poena nullitatis matrimonium interdicere valet. *b.* Episcopo ex rationibus in nostra Instructione expressis: „Quando fundata habetur suspicio, nupturientibus impedimentum quoddam obstare, sive in metu est, ne nuptiae magnis litibus vel scandalis aliisve malis ansam praebiturae sint, sacrorum antistiti jus competit et respective obligatio incumbit, matrimonii celebrationem interdicere. Quamdiu interdictum ab eodem sublatum non fuerit, matrimonium contrahere illicitum est.“ [6]) *c.* Contrahentium parocho, qui tum ex dictis rationibus, tum ex multis aliis proclamationes et copulationem suspendere quandoque tenetur. Quod procedit, si impedimentum opponatur; si documenta desint ecclesiae lege requisita; si sufficiens catechismi scientia in sponsis non reperiatur; si iidem indigne hoc Sacramentum suscepturi cognoscantur etc. Verum ejusmodi casus, ac praesertim dubius, nunquam non ad episcopum deferri debet, sponsique semper contra parochi decretum ad episcopum recurrere possunt.

4. Vetitum ecclesiae.

---

[4]) Conc. Trid. l. c. c. 1.; Bened. XIV. Inst. cit.
[5]) Etiam in nostra dioecesi ejusmodi dispensatio impetrari debet.
[6]) Instr. §. 67.

§. 177.

Votum simplex.

1. Quaenam vota prohibeant matrimonium

1. Votum simplex duplici respectu matrimonium impedit: *a.* Si quis consueta tria vota simplicia in congregatione religiosa emittit. *b.* Si quis privatim votum *vel* perpetuae castitatis, *vel* sacri ordinis, *vel* ingrediendi ordinem religiosum *vel* non nubendi seu coelibatus edidit. Votis hisce praemissis matrimonium licite non contrahitur, nisi dispensatio (et quidem quoad votum perpetuae castitatis et ingrediendi religionem ab ipso summo Pontifice) egitime impetretur.[1])

2. Quid, si iis obstantibus quis contraxit?

2. Qui cum ejusmodi voto nuptias contrahit, graviter peccat; et quia de suo scelere nemo commodum reportare debet, etiam contracto matrimonio voti obligatio plerumque non penitus cessat. Nimirum: *a.* Qui emisso *castitatis voto* sine dispensatione matrimonium contraxit, castitatem servare tenetur, sine praejudicio tamen alterius conjugis. Hinc petere non potest debitum conjugale, reddere tamen debet;[2]) neque mortuo conjuge ipsi ad alias nuptias transire licet, etiam in casu, quo dispensationem pro priori matrimonio impetrasset. *b.* Qui vero obstante *voto non nubendi* matrimonium contraxit, votum quidem violavit, sed talis neque ab usu conjugii neque probabiliter a secundis nuptiis interdicitur, quia jam impossibilis est facta voti observatio.[3]) *c.* Qui votum *ingrediendi religionem emisit*, ante matrimonii consummationem, ex privilegio supra exposito (§. 168. 2) religionem ingredi et ab usu matrimonii omnino abstinere tenetur. Sed semel consummato matrimonio, tum reddere tum petere debitum ipsi licet; quin etiam, consummato matrimonio, tenetur religionem ingredi per se, quoties id potest, illaeso compartis jure. *d.* Qui votum

---

[1]) Cfr. Instr. §. 58. Haec quatuor vota, quae sub b. recensita sunt, licet coincidere videantur, tamen quoad objectum inter se distinguuntur. Siquidem respici debet, quid vovens praecise et principaliter intendat: an directe castitatem voveat, an abstinentiam solummodo a licitis connubiis, an principaliter reflectat ad religionem, in qua utique etiam castitas suo tempore erit vovenda Exinde clarescit, num votum sit castitatis, an non nubendi, an denique religionis.

[2]) „Contracto matrim., nec petere nec reddere potest debitum labente primo bimestri." Gury n. 780.

[3]) Gury n. 781. Contrarium quoad alteras nuptias tenet Instr. Eystett. p. 269.

emisit *suscipiendi ordines*, tenetur ordines suscipere, si possit, e. g. obtinendo uxoris consensum. Si vero non possit, matrimonii consummatio non est illicita. Ex his patet, haec duo vota (*c.* et *d.)* etiam, matrimonio per obitum soluto, reviviscere.

§. 178.

Impedimentum mixtae religionis.

1. Impedimentum mixtae religionis est prohibitio ecclesiae,[1] ne fideles cum acatholicis matrimonia contrahant, licet contracta pro validis sint habenda. Vetitum hoc triplici potissimum de causa subsistit: *a.* Prima est *periculum perversionis partis catholicae.* Siquidem haec, utpote in individuo matrimonii consortio cum heterodoxo conjuge vivens, manifesto se periculo exponit, religionem suam unice veram et salutiferam vel negligendi vel omnino ab ea deficiendi. *b.* Altera est *prava nasciturae prolis institutio.* Nam etiamsi sobolis secuturae institutio in catholica religione in antecessum appromittatur; tamen educatio religiosa everti assolet tam parentis acatholici exemplo tum partis catholicae indifferentismo. *c.* Tertia est *flagitiosa communio in rebus sacris.* Etenim matrimonium contrahere cum acatholico idem est, ac unum idemque Sacramentum cum eodem vel conficere vel percipere. Utrumque autem illicitum et sacrilegium esse, quivis intelligit. Ex quibus infertur ejusmodi nuptias non solum jure ecclesiastico, sed ipso etiam jure divino et naturali generatim prohiberi, propterea quod non tantum peccata sed et pericula ad peccatum proxime inducentia vitare jubemur. 1. Causae hujus impedimenti.

2. Idcirco tum episcopi tum parochi fideles ab hisce detestabilibus conjunctionibus omni, quo fieri potest, modo avocare tenentur. Quodsi vero in casu singulari id minus obtineri possit, perpendendum est: *a.* num in eo casu rationes, quibus ex jure divino istae nuptiae illicitae fiunt, sublatae fuerint, aut de facili tolli queant. Secus enim dispensari nequit, nec dispensatio, forsitan obtenta, quidquam prodest. *b.* Quodsi in casu singulari rationabiliter exspectari potest, periculum proximum tum conjugi catholico tum proli exspectandae imminens vel cessare, vel saltem posse mutari in remotum; a sponsis praestari debent *opportunae cautelae*, quae sequentes tres sponsiones ab iisdem faciendas com- Quid agendum in casu. Opportunae cautelae praestandae.

[1]) Concil. Illiberit. can. 16. a. 305 vel 306 juxta Hefele Concil. Geschichte I. p. 128. 134; conc. Chalced. c. 14; conc. Laodicens. c. 10. 31 (Hefele l. c. p. 731 et 742).

prehendunt. Nimirum pars haeretica scriptam assecurationem edere tenetur, qua promittit, se permissurum comparti *usum liberum religionis catholicae* et *educaturum in eadem omnes liberos utriusque sexus.* Contrahens vero catholicus insuper polliceri debet, fore, ut *efficaciter procuret conversionem contrahentis acatholici.* Forma vero, qua triplex haec declaratio exprimitur, haud eadem ubique reperitur. In quibusdam regionibus nonnisi pars acatholica litteras reversales quoad duo priora puncta edere tenetur, in aliis vero etiam catholica sive separatim sive in eodem folio religiosam prolis educationem appromittere debet. Porro dicta promissio nonnunquam *loco* juramenti datur, nonnunquam sub formali etiam juramento.[2]) Et quidem hoc ultimum tunc erit necessarium, ubi regionis gubernium ejusmodi reversales non attendit vel ubi nupturientes in locum acatholicum se transferunt, in quo promissionis impletio difficillima futura est. Servanda sunt in hac re statuta dioecesana nec non declaratio s. Congr. Inquisit. (30. Junii 1842), quae ad quaestionem: „Quid significet cautio *opportuna?*" respondit: cautionem opportunam esse talem promissionem, quae in pactum deducta praebeat morale fundamentum de veritate executionis, ita, *ut prudenter ejusmodi executio exspectari possit.*" Et talis quidem cautio hodie quam maxime requiritur, cum leges civiles ecclesiae catholicae praescriptionibus nullum prorsus executionis juvamen praestent. In imperio Austriaco nova lege, interconfessionali dicta (supra §. 55. not. 5.), jus anno 1841 cum Sede Apost. conventum penitus est abrogatum.[3]) Nihilominus tamen parochi omni modo, ut opportunae cautelae legitime praestentur, curare tenentur. Unde episcopi Austriaci recte praescripsere, ut in posterum, quoties pro dispensatione ab impedimento mixtae religionis supplicatur, semper adjiciatur contractus, quo sponsi se obligent, ut omnes proles in catholica religione educentur, addito etiam parochi arbitrio, an

[2]) In nonnullis regionibus insuper promitti debet scriptis: a. quod sponsi penitus renuncient copulationi vel ante vel post coram ministro protestante faciendae; b. quod sponsi, quantum in ipsis est, curaturi sint, ut semper habitent in loco, ubi adest ecclesia et schola catholica; c. quod, si fors eventurum sit, ut pars catholica deficiat ad religionem acatholicam, nihilominus omnes liberi, instituendi sint in religione catholica.

[3]) Scil. a Gregorio XV. data est peculiaris in hanc rem instructio d. 22. Maji 1841 ad episcopos Austr. provinciarum germanicarum (et altera ad Hungariae episcopos d. 30. April. 1841), quae veluti imperii lex recepta et publicata fuit.

sperandum sit, nec ne, sponsos hanc promissionem esse impleturos. Quin praeterea consuetas quoque litteras reversales nonnulli episcopi majoris securitatis causa tradi praeceperunt.[4]) *c.* His cautionibus praemissis, si graves causae[5]) adsint, summo Pontifici supplicandum est, ut super impedimento mixtae religionis gratiose dispenset. Etenim „haec conjugia licite aliter evadere non possunt, praeterquam in vim dispensationis a Romano Pontifice obtentae, exclusis episcopis, nisi a Pontifice facultatem acceperint, ut super iisdem dispensare possint.“ [6]) Ast talis facultas nonnisi restricte pro paucis tantum iisque urgentioribus casibus dari solet.[7]) *d.* Quoad celebrationem matrimonii mixti, quod adhibitis cautionibus et cum Pontificis venia contrahitur, duplex praxis reperitur. Ex praxi strictiore ejusmodi nuptiae nullo prorsus ritu religioso cohonestantur, sed parochus extra ecclesiam absque stola et cotta solummodo contrahentium consensum excipit et tamquam testis qualificatus in librum matrimonialem refert. Et haec quidem praxis in litteris Pontificiis dipensatoriis haud raro expresse adhiberi praecepta est, et in nonnullis regionibus adhucdum observatur. Sed in nostro Imperio (non tamen in provincia Tirolensi) usus benignior obtinuit, quo ejusmodi matrimonia cum rituum sacrorum administratione benedicuntur. Verum adverti debet, 1mo benedictionem nuptiarum cum s. Missa conjunctam *semper* omittendam esse, quia haec ceu actus separatus distinguitur ab ipsa matrimonii celebratione; 2do assistentiam activam concedi non posse, si nuptiae aut antea aut postea ritu protestantico initae vel ineundae essent, praeterquam in casibus, quibus minister haereticus lege civili postulante personam agit mere magistratus civilis, nec ulla habetur ritus haeretici professio.[8])

Semper dispensatio a Sede apost. impetranda.

Celebratio talis matrimonii.

---

[4]) Vide instructiones episcoporum Austr. ad clerum suum dioecesanum post editas novas leges d. 25. Maj. 1868 in „Katholische Stimmen aus Oesterreich“ tom. II. Quoad formam reversalium adverti debet, eis a duobus testibus subscribi oportere ac praeterea parochi nomen sub voce V i d i apponendum esse.

[5]) Non sufficiunt cautiones sed requiruntur etiam causae et quidem graves, prout e. g. sunt: spes lucrandi familiam acatholicam pro fide, evitatio scandalorum alias orientium ex diffamatione, gravidatione vel alio modo etc. Bangen IV. 20.

[6]) Bened. XIV. de syn. dioec. l. 9. c. 3 et 6. 5. 2.

[7]) Ex declaratione s. C. Inquisit. d. 12. Sept. 1866 facultas specialis dispensandi super imped. mixtae religionis non potest adhiberi cum facultatibus quinquennalibus, quando nempe alia etiam impedimenta concurrunt. Archiv. t. 17. p. 175.

[8]) In hac hypothesi Instructio data d. 17. Febr. 1865 episcopis

Et haec quidem praxis benignior a summis Pontificibus in suis decretalibus ad episcopos Austriae, Borussiae et Bavariae editis tacite toleratur, talemque morem tolerari posse, litterae Gregorii XVI. ad archiep. Friburgensem datae (23. Maj. 1846) sat clare enuntiant. Sed, hoc non obstante, parochus sui quisque Ordinarii statuta diligenter servare tenetur, utpote cui incumbit, ut „ad tuendum ecclesiae decorem ritus in eorundem connubiorum celebratione servandos opportune prudenterque praescribat.“ [9]) Ceterum assecuratio scripta diligenter inter acta matrimonialia reponenda ejusdemque, tum in libro matrimoniali tum in testimoniis matricularibus mentio facienda est.

Quid si cautelae non praestentur? Quodsi vero ejusmodi nupturientes, contemptis catholici parochi suasionibus, in sua sententia contrahendi nuptias citra cau-

---

regni Hannoveriani permittit, ut pars cath. cum acatholica se sistat, ante vel post catholice contractum matrimonium, etiam coram ministro haeretico ad actum civilem dumtaxat implendum. Verum juxta eandem instructionem hoc idem minime licitum est parti catholicae, quotiescunque minister haereticus censetur veluti sacris addictus et quasi parochi munere fungens. In hoc casu parochi monere debent sponsos de gravissimo peccato quod patrant, et de censuris in quas incurrunt. Attamen ad gravia mala praecavenda si parochus in aliquo particulari casu non fuerit interpellatus a sponsis, an liceat nec ne adire ministrum haereticum, praevideat vero, eos forsan hoc facturos esse, monitionem autem certo non profecturam; tunc, ne vertat peccatum materiale in formale, silere poterit, modo cetera requisita non deficiant. Quodsi tandem consensus coram parocho renovari velit, postquam praestitus jam fuerit coram ministro haeretico, idque publice notum sit, vel parocho notificetur a sponsis, parocho huic matrimonio interesse non licet, nisi (ceteris omnibus rite servandis) pars catholica facti poenitens, praeviis salutaribus poenitentiis, absolutionem a contractis censuris rite prius obtinuerit. Archiv t. 15. p. 332. Eadem fere clero suo injunxit Cardin. archiep. Prag. d. 15. Jan. 1869, adjecta insuper instructione, quomodo parochus sese gerere debeat, si ejusmodi sponsi unice ministrum acatholicum adire praesumant. Scil. eos monendos esse, tale matrimonium eo non obstante quod coram lege civili valeat, in facie ecclesiae (sc. propter impedimentum clandestinitatis §. 187. 2) prorsus irritum esse. Unde parochum talibus nuptiis haud cooperari ullo modo licite posse e. g. denuntiando ejusmodi matrimonium.

[9]) Bened. XIV. de synod. dioec. l. 6. c. 5. Vult etiam Pius IX. (in instructione ad episcopos data 15. Nov. 1858), ut haec mixta conjugia semper extra ecclesiam, et absque parochi benedictione, ulloque alio ritu eccl. celebrentur. Ritus eccles. solitos adhibere in hoc unico casu, ex prudenti episcoporum arbitrio, conceditur, quando ex eorum omissione graviora damna ac mala oritura praevidentur.

tiones praescriptas persistant, quando ecclesiae et bono communi magis conducibile videtur, „si hujusmodi nuptiae, quantumvis illicitae et vetitae coram parocho catholico potius, quam coram ministro acatholico, ad quam partes facile fortasse confugerent, celebrentur: tunc parochus catholicus *aliusve sacerdos* ejus vice fungens poterit iisdem nuptiis materiali tantum praesentia,[10]) excluso quovis ecclesiastico ritu, adesse, perinde, ac si partes unice ageret meri testis, ut ajunt, *qualificati* seu auctorizabilis, ita scilicet, ut utriusque conjugis audito consensu deinceps pro suo officio actum valide gestum in matrimoniorum librum referre queat."[11]) Praeterea toleratur, a parocho catholico etiam proclamationes fieri,[12]) omni tamen praetermissa mentione religionis sponsorum. Verum, uti monet Instructio Eystett., nullae unquam litterae dimissoriales (quibus fit facultas, ut coram alio sacerdote rite contrahere possint) concedendae sunt, sed mere testimoniales, in quibus de peractis proclamationibus certitudo fiat, simulque exprimatur, nullum adesse canonicum impedimentum praeter vetitum ecclesiae ob impedimentum mixtae religionis, omissis verbis, quae aliqualem etiam demonstrare valeant hujusmodi conjunctionis adprobationem. Si aliud obstet impedimentum nullae, omnino litterae expediendae sunt. Formam immatriculationis quod attinet, in rubricam „Copulans" inserenda sunt verba haec vel similia: „Mutuum in matrimonium consensum declararunt coram me parocho N. N. et duobus testibus in aedibus parochiae N.'

---

[10]) Per se et ex regula generali parochus matrimoniis mixtis absque cautelis et dispensatione contrahendis nullo modo assistere deberet. Congr. Conc. 2. Februar 1590; 22. Jul. 1624. Kutschker l. c. p. 783. Passiva assistentia licita tantum est ex conniventia s. Sedis vel expresse declarata vel saltem tacita, ut scil. per eam matrim. evadat validum.

[11]) Instr. cit. ad epp. Austr. 22. Maj. 1841. Verum etiam in hoc tristi casu saluti tum conjugum tum sperandae sobolis omni meliori modo prospiciendum esse, commonere pergit Pontifex in eodem sermonis contextu.

[12]) Ex rigore legis matrimonia mixta proclamari non deberent; toleratur tamen etiam praxis opposita. Lege nuperrima Austr. d. 31. Dec. 1868 statuitur (derogando §. 71. C. A. C.) ut proclamatio mixtorum connubiorum nonnisi in parochiali utriusque partis ecclesia fiat. In cit. circulari Card. archiep. Pragensis parochi jubentur hoc observare, eoquod legibus tam ecclesiae quam status civilis tali modo fiat satis. In praedicta lege civili sponsis mixtae religionis libere permittitur, coram alterutrius parocho matrim. contrahere, vel etiam utrumque successive parochum in hunc finem adire.

Huic formae etiam *extractus matriculares* de initis hujusmodi matrimoniis respondere debent.[13])

Appendix de impedimentis politicis.

§. 179.

Impedimenta politica irritantia.

1. Recte nostra Instructio monet (§. 69), potestati civili obedientiam esse praestandam, maxime quoad illas constitutiones, quae ad ordinem moralem conservandum accurate concurrunt. Dein subjungitur: „Quamvis igitur potestas civilis, quin validum inter christianos matrimonium contrahatur, sanctionibus suis impedire minime possit, civi tamen Austriaco haud licet negligere praescriptiones, quas lex Austriaca de civilibus matrimonii effectibus statuit.“ Lex civilis pariter inter impedimenta irritantia et mere prohibentia distinguit. Irritantia legi civili privative peculiaria apud nos sunt: 1. Minorennitas; 2. conditio militaris; 3. participatio in causando separationem matrimonii; 4. defectus proclamationum. Poena mortis vel carceris gravioris nuperrime ex numero impedimentorum exemta est. Quia de proclamationibus jam res nobis fuit, superest, ut de ceteris breviter disseramus.

1. Minorennitas. 1. Primum est *impedimentum minorennitatis,* quo minorennes eisque aequiparandi a matrimonio arcentur, nisi legitimum patris vel tutoris consensum impetraverint. In hac materia sequentes quaestiones suboriuntur: *a. Pro quo* et *a quo* ejusmodi consensus impetrari debeat? Respondet C. A. C. (§. 49—51): „Minorennes (i. e. qui annum 24^{tum} nondum compleverunt) vel etiam illi majorennes, qui per se ipsos obligationem juridicam contrahere nequeunt (e. g. amentes et prodigi a judice qua tales declarati)[1]) absque *legitimi* patris consensu ad matrimonium contrahendum sunt incapaces. Si pater aut mortuus aut ad defen-

---

[13]) Cfr. Manuale Brixin. p. 194. Ceterum in casu assistentiae mere passivae ab exigenda obventione stolari convenit abstinere. Cfr. Instr. epporum Hungar. 16. Nov. 1840 apud Kutschker Eherecht IV. pag. 791.

[1]) Cfr. §§. 172. 173. 251. 269 et 273. C. C. A. Hae lege etiam viduae minorennes obstrictae sunt §. 173 C. C. A.

sionem inhabilis est, pro iisdem tum declaratio ordinarii defensoris (sc. *tutoris* vel *curatoris)* tum consensus instantiae judicialis requiritur. Minorennes *illegitimi* indigent declaratione tutoris et consensu judicis; pro *exteris* minorennibus, qui hunc consensum afferre non possunt, curator constituitur, qui in judicio consensum suum ad matrimonium, vel improbationem declaret." Advertendum tamen est, liberos etiam ante annum 24. transactum e potestate patria egredi posse e. g. quando pater consentiente magistratu eos expresse dimittit, aut filio 20 annos nato propriam oeconomiam concedit.[2]) Et hi quidem quoad matrimonium ineundum, ut in reliquis omnibus, majorennibus pares sunt. *b.* „Si, consensu a patre vel tutore *denegato*, nupturientes se gravatos sentiant, judicis ordinarii auxilium implorare possunt. Causae legitimae, ob quas praedictus consensus denegari potest, sunt: Perversitas morum comprobata aut notoria, nec non morbi contagiosi, vel defectus corporis fini matrimonii repugnantes ex parte illius, quocum minorennis vult contrahere, denique defectus facultatum, quae ad honestam sustentationem sufficiant." [3]) *c.* Quomodo consensus impetratus coram parocho *legitimari* debeat? Quodsi *pater ipse* consensum praestare debet et potest, talis consensus aut coram parocho et duobus testibus *personaliter* a patre declarandus in matricula notandus manuque propria confirmandus est,[4]) aut *absente patre* per documentum omnimode validum [5]) a patre testibusque datum et juxta documenta matrimonialia asservandum consignari debet. Quando consensus non a patre ipso praestatur sed a tutore et ab instantia judiciali, a foro judiciario documentum conficiendum est, in quo consensus tutoris declaratus et consensus ipsius fori judiciarii expresse continetur, et quod pariter asservandum est inter documenta matrimonialia. Ex quibus clarescit, non sufficere, si parochus ipse de consensu praestito certus sit, sed ipsum etiam procurare oportere, ut haec certitudo legitime probari possit. [6])

---

[2]) C. C. A. §. 174.

[3]) C. C. A. §§. 52. 53.

[4]) Forma sequens esse poterit: „Quod ego N. consentiam in matrimonium filii (filiae) minorennis N., mea ac duorum testium subscriptio testatum facit." Hanc declarationem tum in protocollo examinis matrimonialis, tum in libro copulatorum consignari convenit.

[5]) Documentum a praetura districtus, in quo pater domicilium habet, legitimari oportet.

[6]) Si filii vel filiae etiam majorennes insciis aut invitis parentibus matrim. ineant, hi, etiamsi postea consentiant, non tenentur

2. Conditio militaris.

2. *Conditio militaris.* Juxta leges militares[7]) ad quas generaliter provocat §. 54. C. C. A., omnes personae ad statum militiae tum terrestris tum navalis, item sive vagae sive stabilis pertinentes, item etiam (vi legis organicae d. 28. Jan. 1855) custodes securitatis et disciplinae (Gensd'armerie) matrimonium civiliter validum inire non possunt, nisi prius facultatem legitimi superioris, via officiali obtentam, et litteris expressam exhibeant. Datur vero haec licentia, prouti leges pro diversis statuunt, vel a praefecturis militaribus, vel a praepositis militaribus, scilicet aut ab ipso Imperatore (pro ducibus legionum et cohortium), aut a proprietariis vel ducibus legionum.[8]) Contravenientes non solum invalide coram lege civili contrahunt, sed etiam poenas incurrunt.[9]) Dantur tamen exceptiones. Nimirum 1° vi ordinationis minister. d. 22. Jul. 1867 hac superiorum licentia *non* indigent illi viri militares, qui, licet a militia non penitus sint absoluti, tamen ab actuali servitio sunt dimissi. Hi enim in contrahendo matrimonio, certis quibusdam suppositis circumstantiis, aliis praescriptionibus non ligantur, praeterquam iis quae pro personis civilibus vigent.[10]) Hinc neque licentia militaris, neque dispensatio

---

filiae dotem, aut filio condradotem constituere, in casu, quo judex causam improbationis justam fuisse repererit. C. C. A. §. 1222. 1231.

[7]) Sub d. 10. Jun. 1812 peculiaris norma pro exercitu (Heirathsnormale) prodiit; cujus loco substituta est lex d. 1. Nov. 1861 pro militia terrestri; denique etiam pro copiis nauticis norma d. 25. Jun. 1863 prodiit.

[8]) Cfr. Rieder: Handb. d. Verordngg. 2. Liefer. p. 341. seq.

[9]) Nimirum vi cod. poen. milit. d. 16. Jan. 1855 §. 782) arcta puniuntur custodia, usque ad 3 menses perdurante, praefecti vero militum inferiores etiam gradu decidunt.

[10]) His adnumerantur: 1. Ad breve tempus dimissi, sc. quorum dimissio adstricta est ad certum tempus, quo elapso sine ulteriori citatione ad exercitum reverti debent (Ordin. ministr. pro defens. d. 14. Aug. 1871 Vering Archiv. t. 28. p. 72). 2. Stabiliter dimissi (dauernd Beurlaubte), ad quos pertinent: a. qui unico anno absolvere militiae officium elegerunt, puta, si conjugium ineant, antequam servitium actuale inchoënt; b. omnes dimissi eousque, donec vel denuo evocentur, vel a militia penitus absolvantur, vel transferantur ad reservatos pro futuris belli servitiis, supposito, modo (sub b.) enumeratos ad inferiores militum gradus pertinere (vom Feldwebel u. Wachtmeister abwärts). 3. Omnes reservati ad ulteriora belli servitia (Reserve-Männer). — Hi recensiti militari facultate non indigent: 1° si actualiter non sint in servitio; 2do si tertiam aetatis classem jam sint egressi (actualiter enim servientes in exercitu aut tertiam classem nondum egressi hominibus militaribus prorsus pares habentur). Egressio autem ex 3ia classe incipit elapso die 31. De-

a proclamationibus aut dimissio ex cura animarum militari hujusmodi contrahentibus est necessaria. Similiter quoad causas matrimoniales iidem non aliis, quam civilibus judicibus subsunt. Sed tamen actus copulationis mediante Ordinariatu ad praefecturam militarem transmittendus est.[11]) — 2do vi novae legis militaris (5. Maj. 1868. §. 52) facultate superiorum pariter non indigent: duces militum subsidiariorum, nec non duces militiae tumultuariae (Officiere der Reserve und der Landwehr); duces militum pensionarii et officiales militares pensionarii; denique invalidi, qui dicuntur patentales.[12])

3. *Cooperatio culpabilis ad perficiendam separationem matrimonii.* Nimirum juxta §. 119. C. C. A., separato aliquo matrimonio (pure acatholico vel mixto) neutra pars separata valide potest copulari cum persona, quae adulterio, incitationibus, aliove illicito modo causam separationis dedisse, ex actis separationis judicialibus convinci potest. Hoc impedimentum rarissime attingit catholicos, quippe quorum matrimonium est indissolubile. 3. Cooperatio ad separationem matrim.

---

cembris illius anni, quo ille, qui ad militiam adstrictus est, annum aetatis suae vigesimum secundum complevit. Sic hunc terminum computandum esse, manifeste patet ex declar. gubernii prov. Tirol. in Brixn. Dioec.-Bl. 1872. p. 47., imo ex verbis claris legis d. 15. Jul. 1869: Instruction zur Ausführ. des Wehr-Ges. §. 3: 2.

[11]) Reichsges.-Bl. n. XXXIX. Brixn. D.-Bl. 1867. p. 12. — Distinguuntur connubia militaria primi generis et secundi generis. Priora sunt illa, quorum certus ac determinatus numerus in quavis legione ex lege permittitur. In his uxores et liberi jurisdictioni militari omnino subsunt et commoda personarum militarium ex integro participant. Conjugia militaria secundi generis sunt, quae ultra numerum in quavis legione determinatum conceduntur, cum peculiaribus tamen restrictionibus. Sic e. g. sponsae ita contrahentium polliceri debent, sese nunquam ad legionem, cui sponsus adscriptus est, velle accedere, neque ipsum ad servitia militaria sequi, si forte ad illa revocetur. Porro tum uxor tum proles ejusmodi jurisdictioni parochi civilis subjicitur. Rechberger II. p. 156. Binder p. 294.

[12]) Intellige tamen, si duces et officiales non solum ad tempus, sed pro semper sint pensionarii, et quoad invalidos, si isti extra domos pro invalidis publice destinatas commorentur. Cfr. Notan. gubernii prov. Tirol. d. 4. Febr. 1870 in Brixn. D.-Bl. 1870 p. 10. Tum dimissi tum reservati, si forte matrimonium contraxerint, documentum de facta copulatione sive in originali sive in copia legali ostendere debent occasione annuae convocationis (Controls-Versammlung): Ordin. minist. d. 24. Dec. 1872. Brixn. Dioec.-Bl. 1873. p. 13. Cfr. supra §. 124. not. 6. in fin.

§. 180.

Impedimenta civilia mere prohibentia.

1. Defectus consensus politici.

1. *Defectus consensus politici.* In aliquibus imperii Austriaci provinciis [1]) usque ad tempus novissimum qui nullas vel tenues facultates haberent, matrimonium inire vetabantur, nisi hunc in finem licentiam communitatis civilis, publici vero officiales inferiores, nec non ludimagistri subsidarii suorum superiorum consensum obtinuissent. Sed nuperrime (i. e. decurrente a. 1868) in plurimis provinciis leges praescribentes consensum politicum, cum jam diu permultis fuissent exosae, [2]) consentientibus tum comitiis generalibus tum diaetis provincialibus, auctoritate suprema abrogatae sunt, ita, ut illi dumtaxat Austriaci cives adhucdum indigeant consensu politico, qui in una ex his quatuor provinciis jus indigenatus habent, scil. in provincia Salisburgensi, Tirolensi, [3]) Vorarlbergensi, denique in Carniola. In his provinciis necesse est, ut communitas politica nupturientibus praevie consensum suum scriptis exhibeat, si in iis versentur circumstantiis, quibus lex ejusmodi consensum praescribit. Denegato consensu partibus appellare licet, sed ad alteram dumtaxat instantiam, quae est politirum provinciae gubernium. [4])

---

[1]) Dictus consensus politicus haud praescriptus unquam fuit per Hungariam, terrasque eidem adnexas, neque per Galliciam, Bukowinam, Dalmatiam. In territorio littorali, itemque in Carinthia usu tantum inductus fuit, ac propterea via administrationis utrobique (a. 1867 et 1868) sublatus est.

[2]) Cfr. Historiam hujus instituti: Zur Aufhebung des polit. Eheconsenses in Oesterreich (1868) Archiv. t. 20. p. 448. seq. ibid. t. 21. p. 171. 454.

[3]) Leges generatim (Decr. aul. 26. Jun. 1815) a necessitate impetrandi consensum politicum eximebant nobiles, officiales publicos, publicos professores et magistros, advocatos et agentes, domorum ac praediorum possessores etc. In provincia Tirol. et Vorarlb. consensu politico indigent „personae bonis immobilibus carentes, ad classem sive farmulorum, sive operariorum et opificum sociorum pertinentes, nec non sic dicti inquilini.“ Decr. aul. d. 12. Maji 1820 et ediet. minist. 3. Apr. 1850. Improbanda est consuetudo apud nos vigens, qua consensus politicus ab omnibus nupturientibus in stricta forma exigitur. Sed tamen conceditur parochis, ut praesertim in regionibus, ubi ejusmodi consuetudo viget, ante quascunque nuptias praefectum communitatis scripto interrogent, num aliquid adsit, propter quod communitas civilis huic matrimonio juste contradicere posset. Dioec.-Blatt 1858. p. 16.

[4]) Ordinat. ministri pro rebus internis d. 27. Oct. 1859.

2. *Obligatio ad conscriptionem militarem.* A lege petendi consensum superiorum pro ineundo matrimonio requisitum non eximuntur, qui conscriptioni militari adhuc sunt obnoxii. Hi enim vi novissimae legis militaris (d. 5. Dec. 1868) sub gravissimis poenis nuptias conciliare *prohibentur*, nisi necessaria licentia prius obtenta.[5]) 2. Obligatio ad conscriptionem militarem.

3. *Tempus luctus pro vidua constitutum.* Equidem poenae graves contra viduas intra annum luctus nubentes in jure Romano statutae, inter quas fuit etiam infamia, ubique exoleverunt. Sed tamen modernae quoque leges civiles novas viduae nuptias prohibere solent, antequam certum temporis spatium post mortem mariti sit elapsum. Idque ex eo potissimum fit, ne incertum evadat, uter nasciturae prolis sit pater, num prior, an secundus maritus. Unde talis cautio, etiam ab animarum curatoribus sedulo observanda, impedimentum prohibens merito consideratur. Juxta §§. 120. 121. C. C. A. vidua gravida vetatur ante partum transire ad alteras nuptias, tum vero ante elapsum sextum mensem, quum de ejus graviditate suboritur dubium. Si vero eam gravidam esse non sit probabile, elapsis tribus mensibus potest dispensari.[6]) Mulier huic legi contraveniens amittit commoda a priori marito per pacta dotalia, pactum haereditarium, ultimamque voluntatem 3. Tempus luctus pro vidua.

---

[5]) Sc. juxta §. 44. legis alleg. ille, qui a commissione ad hunc finem constituta haud declaratus est perpetuo inhabilis ad belli servitia, aut, in tertia aetatis classe constitutus, non est exsolutus ab omni obligatione militari, non potest matrimonium contrahere, priusquam ex tertia aetatis classe fuerit egressus. Dispensationem super hoc impedimento, nonnisi exceptionis causa concedendam, impertit ministerium pro ditionis defensione, eoque delegante politicum provinciae gubernium. Haudquam vero haec dispensatio efficit, ut quis per eam etiam eximatur ab officio sequendi militiam sive ordinariam, sive eam, quae dicitur tumultuaria (Landwehr). Cfr. §. 45 hujus legis, qui agit de poenis isti prohibitioni (§. 44) adjunctis. Item Instruction zur Ausführ. d. Wehrges. §. 104. — Ex quibus patet, hujusmodi nupturientibus copulationem tamdiu esse differendam, quamdiu non exhibuerint aut nubendi facultatem a politico provinciae gubernio impetratam, aut declarationem praefecturae districtus politicae, ipsos vel ab omni militiae officio ex lege esse immunes, vel prorsus ad militiam ineptos sive notorie, sive ex cognitione commissionis ad hunc scopum institutae. Brixn. Dioec.-Bl. 1867. p. 7.

[6]) Dispensatio probabilius etiam necessaria est, quando plene constat, viduam non esse gravidam. Kutschker t. 5. p. 674. Ex lege d. 4. Julii 1872 haec dispensatio competit praefecturae districtus politicae.

ipsi addicta; vir vero jure privatur §. 78. C. C. A. ipsi concesso (i. e. impugnandi matrimonium ob impraegnationem sponsae), ambo denique conjuges poena afficiuntur transgressionis circumstantiis proportionata.[7])

Articulus IV.

De impedimentorum dispensatione.

§. 181.

Notiones praeviae.

Qua ratione impedimenta cessent vel removeri possint.

Expositis jam matrimonii impedimentis, quaestio enascitur, quomodo eadem removeri possint? Respondendum, pleraque impedimenta, sed non omnia per dispensationem auferri. Etenim

1. Nonnulla impedimenta tractu temporis per se cessant e. g. aetatis, ligaminis.

2. Alia sunt impedimenta, quae dispensationem non admittunt sed solo consensu tolluntur, cujus generis sunt impedimenta erroris, vis et metus, conditionis, raptus et clandestinitatis.[1])

3. Impedimenta juris divini et naturalis indispensibilia sunt sc.: impedimenta impotentiae, ligaminis et consanguinitatis in linea recta, item ubi deficit animi discretio.

---

[7]) Impedimenta civilia sive irritantia sive prohibentia negligere sub poenis prohiberi, ex dictis satis clarescit. Quibus haec sunt addenda: 1. Juxta §. 507 cod. crimin. ille, qui celando impedimentum sibi cognitum nuptias celebravit, vel celebrandi causa in regiones exteras discessit, per tres, imo etiam per sex menses arctae custodiae mancipatur. 2. Quoties matrimonii contractio cum crimine conjungitur, incurritur poena gravior, prouti in codice crim. determinatur; id quod e. g. procedit obstante impedimento ligaminis, raptus et in quocunque fere impedimento indispensabili. 3. Hisce poenis non solum contrahentes, sed et socii transgressionis subjiciuntur, in quorum numerum non solum parentes, tutores, testes, aliique illicite cooperantes, sed etiam parochi veniunt. Hi §. 78 C. C. A., si sponsi testimonium de factis proclamationibus, licentiam, qua fors indigent, propter impedimentum minorennitatis, testimonium baptismale (quoties requiritur), non afferant, vel si suspicio impedimenti adsit, sub gravibus poenis copulationem peragere vetantur, donec iidem sponsi testimonia necessaria exhibuerint, aut omnes dubitationes fuerint remotae.

[1]) Clandestinum matrimonium eo solo convalescit, quod postmodum in legitima forma ratum habeatur.

4. Super aliis impedimentis ecclesia quidem absolute dispensare posset, sed tamen in praxi nunquam dispensat. Sic Romani Pontifices semper abstinuerunt a dispensatione super impedimento affinitatis in primo gradu lineae rectae; item in primo gradu cognationis naturalis i. e. inter fratrem et sororem;[2]) denique in impedimento criminis *publico* effectu secuto, etiam uno dumtaxat machinante.[3])

5. Non facile speranda est dispensatio in voto solemni castitatis, in impedimento ordinis, disparitatis cultus, in matrimonio rato, in impedimento affinitatis in primo gradu[4]) lineae collateris, in impedimento criminis *occulto*, utroque vel altero mortem machinante effectu secuto.

6. In reliquis vero impedimentis dispensatio concedi solet, dummodo causae sufficientes adsint.[5])

§. 182.

Quibus competat facultas dispensandi.

Regulariter ad Papam pertinet dispensare.

Indubia regula est, in legibus ecclesiae universalibus a nullo inferiore sed tantum a summo Pontifice et a conciliis generalibus dispensari posse. Atqui omnia impedimenta matrimonii tam dirimentia quam impedientia ad leges universales pertinent, omnesque fideles obstringunt. Unde sequitur, episcopis per se nullam competere potestatem dispensandi super ejusmodi impedimentis, sed eam ex integro penes sedem Apostolicam residere. Quia vero

---

[2]) Bened. XIV. de syn. dioec. l. 9. c. 13. Irritum esse ipso jure naturae matrim. inter fratrem et sororem, negat s. Thomas cum multis, affirmant alii. Unde tale matrimonium in infidelitate contractum ceu certe invalidum haberi non posset. Ballerini num. 802. not. 6. de matr. — Quo vero jure dirimat affinitas, solummodo quaestio est quoad primum gradum lineae rectae. Plures et magni nominis theologi et canonistae negant, matrimonium in tali gradu contractum jure naturae esse irritum. Quidquid tamen sit, ecclesia nunquam voluit dispensare, si affinitas oriatur ex matrim. legitimo, dispensavit tamen in hujusmodi affinitate orta ex commercio illicito e. g. si quis ducat matrem illius, quacum fuit, fornicatus. Vid. in append. facult. trienn. N. X. Acta s. S. II. p. 126.

[3]) Bened. XIV.: „Aestas anni“ 1757. §. 15.

[4]) Juxta declarationem in litteris ad Card. Prodat. Pacca expressam 22. Nov. 1836. — Sed in praxi haud infrequentes sunt dispensationes in hoc impedimento impertitae.

[5]) Instr. Eystet. p. 304.

difficillimum foret, in singulis casibus ad summam sedem recurrere, in praxi etiam episcopi hujus generis facultatibus instructi sunt, quarum alias exercent ex concessione juris, alias ex delegatione summi Pontificis, alias denique ex licentia Pontificis praesumta. Igitur

Episcopi dispensant:

1. Ex potestate propria.

1. Ex *potestate propria et ordinaria* dispensant episcopi in nonnullis impedimentis *prohibentibus*, sc. in votis non nubendi, non petendi debitum, ss. ordines suscipiendi, in voto castitatis ad tempus dumtaxat emisso; in tempore feriato; in vetito ecclesiae, nisi a Papa sit interpositum. In reliquis impedimentis, etiam prohibentibus jus dispensandi Papae reservatum est.

2. Ex potestate delegata

2. *Ex potestate delegata,* nempe vi quinquennalium dispensat episcopus *a.* in foro externo super quatuor impedimentis juxta tenorem in Apostolico indulto expressum. Videantur hae quatuor facultates in appendice IV. num. 3—6 inclus.[1]) *b.* vi triennalium in foro interno episcopus septem facultatibus instructus est. Eaedem pariter in appendice III. inspici possunt num. VIII.—XII. Advertendum tamen, harum facultatum tum limites tum conditiones ad amussim observari oportere.[2])

Quoad usum facultatum tum praefatarum tum aliarum, quas praesertim remotiores episcopi nonnunquam in vim specialis privilegii Apostolici acceperunt, haec observanda veniunt: 1me Easdem facultates ab episcopo vicario suo generali committi posse.[3]) 2do Episcopum iisdem valide et licite uti quoad proprios dioece-

---

[1]) Facultatem n. 3. expressam: dispensandi in 3tio et 4to simplici et mixto non esse intelligendam de tertio vel quarto gradu, mixto cum secundo, declaravit s. Inquis. 20. Nov. 1760 et hoc etiam Cardin. Viale Préla episcopis Austriacis 16. Jun. 1856 significavit.

[2]) Pro praxi notari debet, etiam decanis nonnullas harum facultatum ab episcopis comitti. In nostra dioecesi dispensare possunt in casibus vere urgentibus: 1. pro foro externo: a. in gradu 3. et 4. consang. vel affinitatis; b. in imped. cognationis spirit. praeterquam inter levantem et levatum; c. in imped. publicae honestatis ex sponsalibus proveniente. 2. Pro foro interno a. In casu num. X. (sub voce Item) posito Append. III. b. In casu num. VIII. expresso. c. In casu num. XI. exposito. Hae duae ultimae facultates in casibus singularibus etiam aliis sacerdotibus communicari possunt, sic tamen, ut nonnisi in actu sacramentalis confessionis dispensatio fiat. Vid. facultates nostris decanis concessas in Dioec.-Bl. 1861. p. 77.

[3]) Nempe per mandatum speciale, quo vicario committuntur omnes causae matrimoniales et dispensationes, etiam vi quinquennalium concedendae. p. 429. Bangen II. 163.

sanos, sive intra sive extra dioecesin degant, nisi in facultatibus a Sede Apostolica concessis subjungatur clausula, quinquennalibus pro foro interno adjici solita: *intra fines tamen dioecesis.* 3^tio^ Sufficere dispensationem ab uno episcopo obtentam in casu, quo nupturientes ad duas dioeceses pertineant, eoquod impedimento per dispensationem sublato, illud in una sola parte consistere nequit.[4]) Sed convenit ab episcopo sponsae peti dispensationem, qui causae dispensationis ex parte potissimum sponsae desumuntur. Attamen ex usu fere communi dispensatio executioni non mandatur, nisi prius communicatio fuerit facta cum episcopo alterius partis, ut, si quid dispensationi obstet, ab eo possit exponi. 4to Nullam esse dispensationem episcopi, nisi exprimatur, eam ex delegatione fieri.

3. Ex potestatis praesumtione. Distingue inter matrim. contrahendum

3. *Ex licentia praesumta. a. Pro matrimonio contrahendo* nunquam potest episcopus dispensare *in foro externo et super publico impedimento dirimente*, etiamsi causa adsit *urgentissima.* Ita nimirum expresse docet Benedictus XIV. et pluries edixit s. Concilii Congregatio.[5]) Verumtamen in casibus *occultis* et in foro interno tantum juxta plurimorum sententiam pro matrimonio etiam contrahendo facultas episcopis vindicatur, dummodo adsint urgentissimae causae nec aditus ad s. sedem pateat. Advertit tamen Benedictus XIV., in praxi vix unquam contingere causam, in qua non possit matrimonium retardari absque scandalo. Notandum etiam est, ejusmodi indigentiis jam in facultatibus triennalibus pro foro interno ex parte provisum esse (num. X. Item).

et contractum.

b. Multo facilius *contracto jam matrimonio in foro interno* et super *occulto impedimento* episcopus dispensare potest, dummodo concurrant sex circumstantiae, quas enumerat Benedictus XIV.:[6]) „1mo scilicet, ut jam matrimonium fuerit contractum in facie ecclesiae omnibusque adhibitis solemnitatibus; 2do ut contractum fuerit bona fide, ex juris aut facti ignorantia; 3^tio^ ut sit consummatum; 4to ut impedimentum sit occultum; 5to ut non possit fa-

---

[4]) Ita sentiunt: Schulte, Knopp, Gousset, Bangen etc.

[5]) „Propositio asserens, episcopos posse dispensare in publico impedimento matrimonium dirimente consanguinitatis pro matrimonio contrahendo sive in articulo mortis, sive in alia urgentissima necessitate, in qua contrahentes non possint exspectare dispensationem sedis Apostolicae, est falsa, temeraria, scandalosa, perniciosa et seditiosa.“ Hanc s. Inquis. declarationem confirmavit s. C. C. 19. Jan. 1661. Thesaur. resol. 65. tom. p. 114.

[6]) De synod. dioec. l. 9. c. 2. n. 3. Cfr. decl. s. C. C. 19. April 1692 in Aegitannien. apud Bangen l. c. p. 154.

cile adiri prima sedes, seu dispensatio a Papa obtineri ob conjugum paupertatem, rusticitatem, locorum distantiam aliasque causas; 6[to] denique quod non possit separatio fieri sine scandalo.“ [7])

§. 183.

De causis dispensationum.

Requiruntur causae

Quodsi ad omnem dispensationem justae causae requiruntur, tanto magis in rebus matrimonialibus id locum habebit. Etenim indulgentiori dispensationum elargitione sine causis sufficientibus impetrata, non tantum gravia tam salubri disciplinae vulnera infliguntur, sed etiam conjugiorum valor periculo nullitatis exponitur, praesertim si quis Pontifice inferior dispenset.[1]) Nota sunt gravia concilii Trid. verba: „In contrahendis matrimoniis vel nulla omnino detur dispensatio vel raro idque ex causa et gratis concedatur. In secundo gradu nunquam dispensetur, nisi inter magnos principes et ob publicam causam.“ [2]) Et licet benigna mater ecclesia hac nostra aetate nonnihil indulgentior sit, tamen tum petentes dispensationem tum iis operam praebentes meminisse oportet, pro ejusmodi gratia ecclesiae praesulibus non esse supplicandum, nisi adsint causae *sufficientes*, *verae* et *proportionatae* impedimento, super quo dispensatio petitur.[3]) Plurimum interest, ut attendatur discrimen, quod in nostra Instructione ita exprimitur: „Episcopi, cum canonicae non deficiant rationes, faciles erunt in utendo facultatibus a s. Sede concessis sequentia quoad impedimenta: 1. In tertio et quarto gradu consanguinitatis et affinitatis ex copula licita. 2. In cognatione spirituali. 3. In affinitate ex copula illicita, nisi timendum sit, ne matrimonium contracturi ex immundis commerciis consanguinitate in linea recta juncti existant. 4. In tertio et quarto gradu justitiae pu-

sufficientes et impedimento proportionatae.

[7]) Petitio dispensationis super impedimentis politicis ad gubernium provinciae deferenda est, quod deinceps aget, quod pro qualitate adjunctorum agendum est. Ante matrim. ipsi petentes suoque nomine supplicare debent. Post matrim. partes etiam tecto nomine mediante parocho dispensationem petere possunt. C. C. A. §§. 83. 84.

[1]) Imo etiam Pontificis dispensatio nulla erit, si causae motivae et finales sunt falsae: nam in litteris apostolicis, licet non exprimatur, semper subintelligitur clausula: Si preces veritate nitantur.

[2]) Sess. XXIV. c. 5. de matr.

[3]) Vide regulas, quas Instr. Eystett. inculcat iis, qui litteras supplices componunt l. c. p. 316.

blicae honestatis ex matrimonio rato non consummato. 5. In justitia publicae honestatis provenienti ex matrimonio invalide contracto et non consummato, aut ex sponsalibus. Cetera quod attinet impedimenta dirimentia, unanimi conatu agendum est, ut efficax eorum vigor aut asseratur aut restituatur." [4])

Jam causas dispensandi recensebimus, quae juxta stylum curiae Romanae usu veniunt atque a s. C. C. fuerunt adprobatae.[5]) Sunt vero causae vel honestae vel infamantes, prout oratorum honorem vel integrum esse sinunt, vel laedunt.

1. *Causae honestae* referuntur sequentes: *a. Angustia loci sponsae.* Haec causa adest, quoties 1mo locus, unde oratrix est orta vel domicilium habet, numerum trecentorum focularium non excedit, simulque 2do hac de causa in eodem loco virum non consanguineum aut affinem paris conditionis invenire nequit. Haec causa solum foeminis suffragatur, easque honestas esse oportet; alias enim cujuscunque conditionis virum ipsis sufficere praesumitur. Dantur etiam *angustiae locorum,* nempe loci *tum* nativitatis sponsae *tum* ejusdem praesentis domicilii. Et haec circumstantia favorabilis est oratrici. 1. Causae honestae: angustia loci sponsae.

b. Incompetentia dotis, sc. cum mulier dotem habet minus competentem, ita, ut propterea aut nullum virum, aut non paris conditionis extra cognationem inveniat, et sponsus vel ejus dotem ad competentiam usque agere, aut eam non competenter dotatam ducere paratus sit. Idem procedit, si quis tertius oratricis dotem constituere vel competenter augere intendat, ea conditione adjecta, ut nubat oratori. Incompetentia dotis.

c. Bonum pacis seu extinctio gravis inimicitiae, si conjugio vel lites inter familias aut consanguineos oratorum exortae componantur, vel litibus jam compositis pax et concordia stabiliri possit.

d. Oratrix filiis gravata, cum vidua filiis ex alio viro procreatis gravata existit, neque ad eos alendos et pro status conditione educandos sufficientes possidet opes, sponsusque eam ducere liberosque educare intendit, hisque promissis adimplendis omnino par est. Oratrix filiis gravata.

e. Aetas puellae superadulta. Haec causa juxta stylum curiae tunc adest, quando *sponsa hactenus innupta*, quae annum aetatis Aetas puellae superadulta.

---

[4]) §§. 80. 81.

[5]) Pyrrhus Corradus Praxis dispensat. apost. l. 7. c. 3—7. Cfr. etiam: De dispensationibus matrim. a Petro Giovine Neapoli 1866.

24[tum] jam complevit, usque ad hoc tempus virum paris conditionis, cui nuberet, non invenit.[6])

Periculum seductionis.

f. Periculum seductionis i. e. „si in loco domicilii oratorum major incolarum pars sint haeretici rerumque conditiones et adjuncta ita sint parata, ut inde periculum insurgat, ne oratores denegata dispensatione cogantur, aut remanere coelibes aut haereticum ducere.“[7])

Conservatio familiae illustris, vel bonorum in tali familia.

g. Conservatio familiae illustris, vel *conservatio bonorum in eadem illustri familia.* Duplex hic causa adducitur; agitur enim: vel solum ut duae lineae nobilis stirpis, quarum una exstinctioni proxima est, conjungantur, vel potissimum, ut bona intra eandem familiam permaneant. Et haec causa adest, cum nobilis familia sine masculo haerede in sua linea decedens solam feminam pro universali haerede relinquit, ideoque bona hujus familiae in alios transirent, nisi filia alicui ex consanguineis nupserit.[8])

Excellentia meritorum.

h. Excellentia meritorum, quibus vel ipsi petentes vel eorum progenitores ecclesiae se commendarunt, sive liberalitate in ecclesiam et pias causas, sive dimicatione contra ecclesiae hostes, sive pugna armis spiritualibus pro religione bene gesta id factum sit:

2. Causae infamantes: Infamia oratricis.

2. *Causae infamantes* quatuor solent enumerari sc.:

a. Infamia oratricis sine copula, cum copula quidem inter oratores non intercessit, verum ex singulari eorum familiaritate suspicio copulae in publico est nata propter eaque merito metuendum est, ne oratrix ob difiamationem matrimonium suo statui conveniens non assequatur.

Copula inter oratores.

b. Copula habita cum impraegnatione oratricis. Haec causa inter graviores pertinet, ita ut propter eam etiam in gradibus propinquioribus dispensetur. Plurimum enim interest, ut talis mulieris famae consulatur, et scandala inde secutura evitentur. Cfr. §. seq. 2. e.

Periculum haeresis.

c. Periculum perversionis sive defectionis a fide cum sc. merito

---

[6]) Necesse autem non est (ait Instr. Eystett.), ut ipsa puella sibi virum quaerat, dummodo dictum annum compleverit et eousque nemo eam pro sponsa et ad justas nuptias petierit; nec obstat, si alias ante recusaverit nuptias, etiam cum proposito, nunquam matrimonium ineundi.

[7]) Bangen l. c. p. 189.

[8]) Notandum est, si oratorum quidem familia honesta est, sed tamen non nobilis et illustris, hanc causam proprie **canonicam** non esse. Nihilominus ipsa proponi potest, dummodo aliae causae vere canonicae concurrant

timetur, ne oratores denegata dispensatione ecclesiam spernant et ad haeresin transeant.

d. Matrimonium putativum seu jam contractum cum impedimento. Quodsi in bona fide factum est, et conjuges putativi cognito impedimento statim abstinuere a copula, haec causa ad diffamantes non pertinet et facillime impetratur dispensatio, dummodo tamen matrimonium praemissis denuntiationibus initum fuerit in facie ecclesiae. Secus enim bona fide initum esse haud praesumitur.[9]) Quoties vero matrimonium cum scientia impedimenti seu mala fide ab utraque parte contractum est, aegre conceditur dispensatio, praesertim si illud etiam fuit consummatum. Idcirco utraque circumstantia necessario in precibus exprimenda est. **Matrim. putativum.**

Denique notandum, dari etiam dispensationem, quae dicitur *sine causa* (quam tamen sola Dataria, nunquam vero etiam Poenitentiaria largitur), eoquod certa causa non proponitur, licet semper justa causa moveat Pontificem ad concedendam dispensationem. Potest etiam evenire, ut, si causa canonica (ex superius recensitis) non adsit, aut saltem non sufficiens, ex aliis *certis et rationabilibus causis*, quae utilitatem dispensationis evidenter suadent, licet raro et in remotioribus gradibus tantum, maxime pro illustri familia, dispensatio concedatur. Istiusmodi causae, quae non sunt canonicae, praesertim si urgentiores sint, petitioni utique adjungi possunt; sed quia talis dispensatio ex Papae gratia pendet, auctores animarum curatis merito inculcant, ut dispensationes non petantur, nisi adsint causae etiam vere canonicae, atque has in precibus semper primo loco ponere decet.[10]) **Dispensatio sine causa.** **Causae non canonicae.**

§. 184.

Modus et forma dispensationem petendi.

1. Quoties dispensatio oratorum saluti utilis esse videtur et causae sufficientes adsunt, libellus supplex ad legitimum superiorem, scilicet vel ad episcopum vel ad tribunalia Romana dirigi debet, prout natura impedimenti id exigit. Imo mos viget, ut **Supplicatio dirigenda est ad Datariam Rom. vel Poenitentiariam,**

---

[9]) Unde hae duae circumstantiae in precibus semper exprimi debent: oratores a copula abstinuisse et matrimonium in facie ecclesiae post 3 proclamationes celebratum esse.

[10]) Praesertim in foro interno valent etiam causae non tam stricte canonicae; sc. quae salutem animae propius attingunt e. g. conservationem pacis, evitationem scandali vel periculi peccandi etc.

etiam supplicationes Romam mittendae mediante episcopo vel ejus vicario generali dicasteriis Romanis proponantur.[1]) Quoad Romanas dispensationes prae reliquis differentia notanda est inter dispensationes, quae a Dataria Romana conceduntur et inter eas, quae petendae sunt a. s. Poenitentiaria. Scilicet ad Datariam scribendum est, quoties dispensatio petitur pro foro externo et in impedimentis publicis; Poenitentiaria vero dispensat regulariter super impedimentis occultis in foro interno. Quodsi impedimentum aliquod, super quo apostolica Poenitentiaria dispensavit vel ab initio non erat occultum vel postmodum publicum evasit, talis dispensatio pro foro externo non valet; ideo quoties periculum divulgationis timendum est, statim ad Datariam recurratur, necesse est. — Quaeritur, quaenam impedimenta sint *occulta?* Respondendum, certa impedimenta nunquam esse posse occulta, seu quod idem est, suapte natura esse publica, nimirum illa, quae quovis momento publice possunt probari vel de repente cognosci. Alia vero impedimenta, inprimis, quae ex crimine procedunt, juxta rerum circumstantias vel publica vel occulta esse possunt. Si de ejusmodi impedimentis inter omnes constat, *notoria* dicuntur. Quoties tale impedimentum per sententiam judicis probari potest, licet in tenebris ignorantiae lateat, *publicum* saltem censetur. Idem dicendum, si *rumor* aut *fama* fertur de impedimento, ita, ut ejusmodi opinione neglecta magnum inde in jungendis nuptiis scandalum oriatur. Sentiunt plurimi, tunc posse impedimentum inter *occulta* recenseri, si ad summum quinque personae illud noverint omneque ulterioris divulgationis periculum absit.[2]) Si duplex impedimentum occurrit, publicum unum, alterum occul-

pront impedimentum publicum est vel occultum.

[1]) Modus Romam recurrendi est multiplex. Nam 1. Possunt petentes ipsi libellum supplicem per Agentem curiae proponere. 2. Iidem simul cum testibus ad protocollum audiri possunt, quo in casu protocollum subscriptum a partibus et testibus adjectoque parochi arbitrio ad Ordinariatum mittitur. 3. Apud nos regulariter decani formant examen matrimoniale illudque ad Ordinariatum dirigunt, a quo dein libellus supplex Romam mittendus conficitur. 4. Pro foro interno confessarius quoque dispensationem petere potest vel ipse, vel per Ordinarium. Imo potest quivis, etiam sine Agente, adire s. Poenitentiariam sive personaliter, sive per litteras. Acta I. 126.

[2]) Si res ipsa in publico evulgata est, licet pauci intelligant, per eam impedimentum adduci, hoc pro publico haberi debet. Instr. Eyst. p. 323. In impedimento, quod modo quidem occultum est, sed pro natura sua evadere potest publicum, jam ab initio recurrendum est ad Datariam, utpote quae de occultis etiam impedimentis

tum, e. g. consanguinitas ex copula licita et simul affinitas ex copula illicita, dispensatio impedimenti publici petenda est a Dataria, occulti vero a Poenitentiaria. Verum in supplicatione ad Poenitentiariam utrumque exprimendum atque notandum est, super impedimento publico a Dataria dispensationem petitam esse. Post contractum matrimonium pro foro interno s. Poenitentiaria dispensat in secundo gradu consanguinitatis et affinitatis occulto *etiam* ex copula *licita*, dummodo impedimentum per decennium duraverit occultum; pariter in tertio et quarto gradu, dummodo sint occulti (Vide not. 8. hujus §.).

2. Ne rescriptum ex defectu eorum, quae juxta stylum curiae necessario exprimenda sunt, vitietur, sequentes regulae exacte serventur oportet: **Forma supplicationis.**

a. Si ad *Datariam* recurritur, preces ad ipsum Papam (Beatissime Pater!) diriguntur et nomina oratorum, dioecesis et (si allegatur angustia loci) parochiae accurrate exprimenda sunt.

b. Preces pro foro interno ad summum Poenitentiarium (Eminentissime Domine!) diriguntur et reticitis oratorum nominibus alia finguntur (e. g. Cajus, Titia); distincte etiam et clare nomina provinciae, dioecesis et loci sunt exprimenda, ut, quo dirigendum sit responsum, officialibus accurate innotescat (Acta I. 127). Solet vero Poenitentiaria dispensationem dirigere ad vicarium seu officialem episcopi, qui easdem procuratori oratoris transmittit, — vel ad ipsum procuratorem.

c. Ipsum impedimentum diserte et in sua specie exponendum est, addita (si ad Datariam scribitur) consanguinitatis vel affinitatis specie, adhibendo phrasin stylo curiae propriam. Quodsi consanguinitas multiplex occurrit, id significandum est. Pariter si est in linea inaequali, etiam propinquior gradus exprimitur. In precibus vero ad Poenitentiariam dirigendis, sufficit exponere remotiorem, nisi propinquior sit primus. Si plura obstant impedimenta, singula atque etiam impedientia exprimenda sunt.[3])

---

dispensare valeat pro utroque foro, praesertim, si impedimentum ex delicto infamante non oriatur.

[3]) In supplicatione, quae dirigitur ad s. Poenitentiariam, exprimenda etiam est qualitas impedimenti affinitatis ex copula illicita orientis, i. e. num sponsus copulam habuerit cum matre, filia, sorore germana, amita, matertera etc. mulieris sibi desponsatae, et vice versa. Ratio patet. Turpitudo enim longe major adhaeret copulae habitae cum matre sponsae, quam quae cum illius sorore fuit commissa. Acta II. 190.

d. Exposito impedimento causae ad dispensandum moventes distincte et sincere exponendae sunt, neque allegando falsum (obreptio), neque reticendo verum, quod necessario exprimendum est (subreptio).

e. Praesertim illud observandum est, copulam incestuosam [4]) inter oratores habitam, sive sit publica sive occulta, semper et quidem sub poena nullitatis exprimendam esse. Praxis enim est curiae Romanae, ut incestuosa copula in precibus supplicationum exprimatur, eaque reticita dispensatio habeatur subreptitia. Si tamen occulta sit et maneat, in precibus pro foro externo reticeri potest; ast tum pro foro interno penes Poenitentiariam exprimenda est. Et hoc procedit, sive copula praecesserit supplicationem, sive secuta fuerit, nisi habita demum fuerit post dispensationis executionem; nam tunc jam cessat impedimentum et consequenter copula jam non est incestuosa. In supplicatione declarandum etiam est, utrum copula sub spe facilius obtinendi dispensationem habita fuerit, nec ne. Si enim sub hac spe copula sit habita, dispensatio difficilius conceditur, ne facilitas veniae stimulum tribuat delinquendi.[5])

---

[4]) Hoc infert s. Alphons. (Theol. Mor. l. 6. n. 1135) cum plurimis aliis post eum ex Constitut. „Pastor bonus“ Bened. XIV. (d. 13. April. 1744) §. 41., servaturque etiamnum supra dicta praxis apud s. Poenitentiariam. Sed Ballerini p. 609 n. c., texens hujus controversiae historiam, cum magno argumentorum apparatu ostendere conatur, theoretice loquendo, ob reticentiam copulae incestuosae matrimonium probabilius haud invalidum reddi. Et quamvis, ait, praxis huic sententiae opposita apud Apost. sedem servetur, tamen eam servari ex aliis rationibus e. g. ad occurrendum anxietatibus et scrupulis eorum, qui vel ex consuetudine alicubi forte vigente, vel ob suasionem illis a sic sentientibus ingestam, remedium ab ipsa suae conscientiae requirunt. Sed in fine suae dissertationis auctor doctus et sincerus recentissimam affert s. Poenitentiariae declarationem opinioni a se expositae contrariam hujus tenoris: „S. Poenitentiaria s. d. 20. Julii 1869 respondit: Post constit. Bened. XIV. „„Pastor bonus““ non posse amplius dubitari de nullitate dispensationis obtentae, reticita incestuosa copula, vel prava intentione facilius obtinendi dispensationem habita in ea patranda.“ — Falso aliqui contendunt, exprimendam etiam esse copulam inter detentos quocunque impedimento. Sed copulam exprimendam esse aliqui putant cum Pyrrho Corrado (qui allegat declarationem s. C. C.), quae inter conjunctos cognatione spirituali habita fuerit. Vecchiotti p. 359.

[5]) Dicit Bened. XIV. (in quaest. can. et moral.), ob reticentiam hujus intentionis tunc invalidam effici dispensationem, a. si praedicta intentio fuerit exterius manifestata, b. si fuit inter copulam

f. Indicandae sunt matrimonii jam *celebrati* variae circumstantiae: an clandestine, an cum bona fide, an cum spe facilius dispensationem obtinendi contractum, an etiam consummatum sit, an vero contrarium his omnibus intercesserit.

g. Qui in forma pauperum a Dataria dispensari volunt, testimonium paupertatis a suo parocho datum et ab Ordinariatu confirmatum supplicationi adjungere debent.

Nimirum quoad rei familiaris, qua oratores fruuntur, conditionem, triplex datur forma, qua Dataria dispensationem concedit: 1mo pro nobilibus i. e. pro principibus et illustribus; 2do forma communis pro aliis divitibus; 3^{tio} forma pauperum pro canonice pauperibus. Si dispensatur in forma pro nobilibus vel in forma communi, major taxa (pro diverso gradu nobilitatis vel facultatum [6]) solvenda est. Pauperes vero causa gravi subsistente [7]) gratis dispensantur, quod nempe tum locum habet, si verificentur verba in supplicatione inserenda: „Vere pauperes sunt et miserabiles, et de suo labore manuum et industria tantum vivunt." In qua sententia duo vocabula: *miserabiles* et *tantum* potissimum notanda sunt. „Hinc si oratores labore et industria alias viventes aut bona possideant actu aut pecunias in censum elocatas aut paratam pecuniam habeant, aliunde non gravatam, quam elocare et annuatim ex fructibus per duos vel tres menses victitare possint, id exprimendum est, cum saltem partem taxae solvere valeant." [8]) Generatim monendum est, in singulis casibus circum-

---

habentes reciproca; c. si alia sufficiens dispensationis causa narrata non fuit.

[6]) Vide ordinem taxarum per gradus distributarum pro dioecesibus ditionis Austriacae ultra montes positis in Helfert Geschäfts-Styl p. 468. 8. Aufl.

[7]) Proprie non ob aliam causam in forma pauperum ex stylo curiae dispensandum est nisi 1. ob copulam inter oratores habitam; 2. ob infamiam mulieris; 3. ob periculum perversionis a fide. Sed hodie etiam in ceteris precibus paupertas oratorum ratione taxarum allegatur.

[8]) Instr. past. Eystett. — Juxa breve Pii VI. (1781) et declarationem Datariae Apost. (1841) ii in nostris regionibus reputandi sunt pauperes, quorum fortuna in capitali sive in bonis valorem circiter 800 thaler. vel 1200 circ. florenorum (monetae austr.) non excedit; ii vero, quorum bona ultra summam 4000 flor. austr. non exsurgit, dicuntur fere pauperes, et hi saltem (in quantum fieri potest) componendam 4 florenorum pro quolibet centenario titulo eleemosynae solvere tenentur praeter taxam consuetam pro vere pauperibus. Possunt fere pauperes etiam commendari (juxta rerum

stantias rei familiaris oratorum esse bene perpendendas et, prout revera sunt, indicandas, qui hodie earum magis ratio habetur, quam ordinis taxarum, qui non adeo fixe servari solet. Quodsi paupertas oratorum falso allegatur, dispensatio a Papa impertita valida quidem est, sed exin illicita evadit. Quoties vero episcopus vi quinquennalium nonnisi canonice pauperes dispensare valet, dispensatio iis impertita, qui pauperes non sunt, nedum illicita sed et invalida erit.[9])

§. 185.

De executione dispensationum.

Executio dispensationum acceptarum:

Dispensationis executio i. e. ejus intimatio et applicatio ad oratores non fit ab ipsis tribunalibus Romanis sed mediante vel Ordinario oratorum (respective sponsae, si diversae sint dioecesis), vel communiter ejus vicario seu officiali. Sc.

1. a Dataria:

1. Dispensationes a Dataria (ad quam revocatur cancellaria et praefectura brevium) concessae per *brevia* ad Ordinarium diriguntur, in forma, ut vocatur, commissoria[1]) vel etiam ad vicarium generalem. Is ipse, qui delegatus est (non alius) inquirere seque informare diligenter debet, num narrata in precibus vera sint nulloque obreptionis vel subreptionis vitio subjaceant. Si tale vitium reperiatur, ad executionem litterarum deveniri non potest, sed novum rescriptum s. sedis impetrandum est, quod vocant *Perinde valere.*[2]) Porro dictus commissarius omnes clausulas in

---

circumstantias) pro expeditione petitionis cum expensis simplicibus, ut ajunt, exercitiorum, aut plane gratis ex officio. Knopp Eher. II. p. 272. Kutschker V. p. 196.

[9]) Sed episcopi Austriaci etiam nobiles et divites super impedimentis dispensare possunt. — Ex speciali concessione facultas facta est s. Poenitentiariae, ut per ipsam dispensationes matrimoniales pro foro quoque externo obtineri possint, dummodo tamen supplicantes pauperes sint. Et hoc ideo factum est, ut graviores expensae evitarentur, quas pauperes sustinere non possent. Quare necesse est, ut Ordinarius proprius semper eorundem petentium veram paupertatem testetur. In hoc casu vero quaedam parva taxa solvenda est, quae a s. tribunali remitti debet ad officium Datariae apostolicae. Imo etiam haec parva taxa non solvi debet a personis valde egenis. Acta I. 382. seq. V. 27. not.

[1]) Concil. Trid. sess. XXII. c. 5. de ref.

[2]) Tale rescriptum (in quo decernit Pontifex, litteras priores valere, perinde, ac si vitium non subfuisset) petendum est, quando

brevi contentas (e. g. oratores separandos esse, ne ipsi in peccato perseverent, vel ipsis poenitentiam imponendam esse) sedulo attendere et implere tenetur. Modus vero in hac sui informatione ab executore adhibendus est duplex: alter est *extrajudicialis*, cum a Dataria praescribitur, ut officialis se diligenter informet, et si per informationem eandem preces veritate niti repererit, ulterius procedat. Haec informatio, quae *simplex* dicitur, et in remotioribus gradibus praescribi solet, non requirit formam judicii, neque juramentum testium, sed sufficit informatio ex relatione parochi fide digni, aliorumve pro casus et adjunctorum qualitate. Alter est *judicialis*, et *solemnis*, qui cognitionem judicialem (licet summariam dumtaxat) testiumque jusjurandum requirit. Hic modus indigitatur per clausulam: „per informationem exactam a personis fide dignis rite et recte examinatis canonice habitam preces veritate realiter ac omni mendacii et fraudis suspicione prorsus remota niti." [3]) His peractis, devenitur ad executionem dispensationis per decretum dispensationis commissario concedendum et partibus communicandum. Hoc decretum ad acta parochialia reponendum, et in libro copulatorum annotandum est.[4])

2. a s. Poenitentiaria.

2. Super dispensationibus a s. Poenitentiaria concessis non expediuntur *brevia* sed simplices litterae, quae plerumque ad vicarium generalem et ab hoc ad confessarium transmittuntur, per quem oratores preces suas exponi curaverunt. Confessarius traditas sibi litteras aperit, eas attenter perlegit, considerat clausulas in litteris appositas, ut deinde in actu sacramentalis confessionis cum oratore interrogatorium rite instituere et pro rerum eventu dispensationem executioni mandare possit. Quia ab executione istarum clausularum ipse valor dispensationis pendet, illas, quae notatu digniores esse videntur, hic subjungere juvat: *a. Si ita esse per diligentem oratoris examinationem inveneris.* Si hoc examen (in confessionali instituendum) omittatur, irrita est dis-

---

copula reticita, aut post factas jam preces (sed ante resp. executionem) patrata, aut cum supra dicta malitiosa intentione habita est; quando minor gradus expressus, vel impedimentum aliquod reticitum fuit etc. Pyrrh. Corradus l. 8. c. 5. n. 46. seqq. Cfr. Append. III. n. XII., ubi indicatur, quid episcopus hac in re valeat. Ceterum litterae „perinde valere" non semper supponunt nullitatem praecedentium litterarum, sed expediuntur ad vitium quoddam tollendum, quod non obest validitati. Acta s. S. V. p. 27. not. 1.

[3]) Cfr. Schmitz: Ueber die Information bei Ausführ. d. Ehedispensen der Daterie. Archiv t. 20. 251 seq.

[4]) Quoties episcopus vi facultatum dispensat, simpliciter decretum dispensationis ad parochum mittitur oratoribus publicandum.

pensatio. Secus est, si clausula sit apposita: *Si ita est, si preces veritate nitantur.* In hoc casu, dummodo verae sint preces, omissio inquisitionis non irritat dispensationem. *b. Audita prius sacramentali confessione* i. e. tanquam *conditio sine qua non* ante executionem praevia confessio sacramentalis electo executori facienda requiritur, ita, ut post absolutionem dispensatio juxta formam Ritualis executioni mandetur.[5] Quodsi confessarius poenitentem ad absolutionem disponere non valeat, dispensatio una cum absolutione differri debet, nisi forte urgens necessitas suadeat executionem accelerare. *c. Sublata occasione amplius peccandi cum dicta muliere* i. e. prius agendum, ut occasio proxima vel desinat vel in remotam convertatur. *d. Injuncta ei poenitentia salutari* vel *gravi* vel *gravissima*, quae vocabula ex stylo curiae certam significationem habent. *e. Dummodo impedimentum sit occultum* vel *ut dispensatio pro foro judiciario non suffragetur*, quae clausula ex praecedentibus jam clara est. *f. Certiorata altera parte de nullitate prioris consensus.* De hac clausula alibi sermo recurret. *g. Praesentibus laceratis, quas sub poena excommunicationis laniare tenearis, ita ut nullum eorum exemplum extet* i. e. litterae a s. Poenitentiaria datae statim sunt lacerandae; potest tamen confessarius copiam de iis desumere et pro sua instructione asservare. *h. Gratis ubique* i. e. non licet officialibus Poenitentiariae et executoribus in sui laboris compensationem quidpiam, etiam sponte oblatum, accipere.

Dispensationes ab Ordinario pro foro interno concessae iisdem fere legibus subjacent ac pari modo executioni demandantur.

Articulus V.

De celebratione nuptiarum.

§. 186.

Quaenam immediate ante copulationem observanda sint.

1. Separatio sponsorum ante nuptias.

1. Post contracta sponsalia, prout habet concilium Tridentinum,[1] prohibentur sponsi ante benedictionem in templo suscipiendam in eadem domo cohabitare, eoquod id esse non potest

[5]) Manuale Brixin, p. 54.
[1]) Sess. XXIV. de ref. matr. c. 1.

sine maximo animae periculo. Et quidem non sola nocturna sed etiam diurna cohabitatio intelligenda est. Neque sufficit, quod parochus solum tempore proclamationum eam separationem urgeat, et multo minus sufficit sola nocturna separatio eo tempore, quo supplica Romam transmissa est, in qua regulariter clausula apponitur, quod sponsi separate vivant. Omnium fere dioecesium statuta severissime istam separationem praecipiunt.[2])

2. Quoniam matrimonii Sacramentum inter illa pertinet, quae in statu gratiae recipi debent, synodus Trid. (l. c.) conjuges *hortatur* „ut antequam contrahant, vel saltem triduo ante matrimonii consummationem, sua peccata diligenter confiteantur et ad s. s. Eucharistiae Sacramentum pie accedant." Quia concilium dicit tantum *hortamur*, parochus per se et absolute non potest exigere confessionem copulandorum vel ejus peractae testimonium, nisi lex aut praeceptum episcopi illud statuat. Ratio est, quia sponsi, quin confiteantur, in statu gratiae esse possunt. Ita decisum est a s. C. C. in Moguntina 28. Aug. 1852,[3]) nimirum in *extremo casu*, quando nempe sponsi pertinaciter insisterent recipere matrimonialem benedictionem non praemissa confessione, parochum quin conscientiam gravet, matrimonium benedicere posse. Addidit tamen s. C.: „exclusis casibus a jure praevisis", qui sunt tres sequentes: 1. Si quis est publicus vel notorius peccator; 2. si quis in contemtum ecclesiae confessionem respuit; 3. si ex matrimonio sine praevia confessione administrando scandalum oriatur. Hisce in casibus, etsi *una* pars confessa sit, copulatio denegonda et res ad episcopum deferenda est. 2. Suscepti ss. Sacramentorum.

Ubi vero lex particularis, vel etiam consuetudo expresse id praescribit, parochus vel confessionem vel ejus peractae attestationem exigere debet.[4]) Possunt tamen, ait Gury, quandoque occurrere casus, ubi haec lex particularis exceptionem admittere videatur, ut si matrimonium jam sit civiliter contractum et una pars non sit disposita etc.; sed pro hujusmodi rerum adjunctis

---

[2]) Bened. XIV. in instr. past.: „Sponsos eorumque parentes admoneant, ne unquam sponsi sine testibus, ac praesertim consanguineis, alloquium simul ineant, si illud aliquando admittendum videtur; indecorum esse vetitumque, eos simul habitare, graviter puniendos, si de hac re certiores facti fuerimus." In synod. Brixin. (tit. VIII. c. 1.) parochis pariter inculcatur, ut eorum, quos ante nuptiarum solemnitatem cohabitare cognoverint, disjunctionem, omni quo fieri potest, modo procurent.

[3]) Relatio extensa videri potest apud Bangen II. 233 seqq.

[4]) Manuale Brixin. p. 174. num. 5. sub fin.

consultius est, ut parochus ab ipso episcopo loci resciat, quomodo generatim se gerere debeat.[5]) Ut evitentur difficultates, quae posssunt oriri ex confessionis dilatione, necessarium vel saltem consultum est, tempore quo incipiunt proclamationes vel etiam prius confessionem generalem praemittere.[6])

3. Testimonia afferenda.

3. Ad copulationem, respective ante proclamationes, nupturientes sequentia documenta afferant necesse est: *a. Testimonium baptismale*, nisi in loco, quo contrahunt, sint nati. „Quodsi nupturiens testimonium baptismale sibi parare plane non valeret, parochus ad episcopum recurret.“[7]) Sed necesse est, ut etiam a gubernio provinciae (in casibus vero urgentibus a circuli praefectura) dispensatio super exhibitione litterarum baptismalium impetretur.[8]) *b. Testimonia*, quae circa nuptias *minorum*, *extraneorum*, *viduarum*, *personarum militarium*, eorumque, quibus vel *licentia politica* vel *venia superiorum* necessaria est, requirit lex civilis. *c.* Etiam fides fieri debet de *obtenta dispensatione*, de *morte prioris conjugis*, *de statu libero*. Quoad ultimum cautum est in jure,[9]) ut *exteri* i. e. ex aliena dioecesi advenientes coram Ordinario illius dioecesis, ubi matrimonium inire cupiunt, per testes sive etiam per documenta probare debeant statum liberum parochisque severe interdicitur, ne ad proclamationes deveniant, nisi postquam ipsis Ordinarii testimonium de dicta probatione

---

[5]) Gury n. 774. — Ubi non constat, quae sit ea de re episcopi mens, et casus aliquis ob periculum in mora ad Ordinarium deferri nequit, tum si ex denegata copulatione scandala oriantur nullusque ex tribus praedictis casibus a jure praevisis adsit, parochus non agit perperam, si inprimis in unius partis quae confessa est, favorem matrimonio assistit. Bangen l. c. p. 142. — Instructio nostra §. 75. loquens de confessione et communione nuptiis praemittenda utitur voce decet, et prout ipsum Trid. (l. c.) monet in his et aliis, quae ad matrimonium pie et decore celebrandum pertinent, dioecesium leges et consuetudines esse observandas.

[6]) Quid agendum sit confessario, si impedimentum detegatur, cum omnia ad nuptias sunt parata, nec copulatio ob scandala etc. potest differri, theologiae pastorali discutiendum relinquimus. V. Bangen l. c. p. 244.

[7]) Instr. §. 70.

[8]) Cfr. Resol. suprema d. 5. Decbr. 1826; ordin. minist. 14. Dec. 1858.

[9]) Instruct. s. Congreg. Inquis. 21. Aug. 1670 confirmata a Clemente X. apud Bangen II. 10. — Licet haec Instructio in suo rigore nunquam sit recepta in Germania; tamen eatenus ubique observanda est, ut de statu libero contrahentium plena certitudo procurari debeat. Cfr. Acta IV. 442.

fuerit exhibitum. Ex praxi in nostris regionibus usitata exterus qui matrimonium vult contrahere, a parocho prioris sui domicilii attestationem afferre debet, in qua plena fit fides, ipsum neque sponsalium vinculo, neque alio matrimonii impedimento irretitum esse.[10])

Recensita documenta jam in examine matrimoniali exhibenda sunt, ut in protocollo examinis notari possint. Quoad aliqua tamen documenta sat erit, si inceptis proclamationibus vel saltem biduo ante copulationem afferantur, dummodo certo supponi possit, fore, ut absque difficultate justo tempore a sponsis comparari queant.[11]) Immediate ante copulationem fides facienda est: *d.* de *proclamationibus* aliis in locis ex legum praescripto factis.[12]) Litterae desuper extradendae vel solum testimoniales vel simul dimissoriales esse possunt. *e.* Si altera pars est ex aliena parochia, etiam testimonium proponere tenetur, ipsam in religione sufficienter instructam et Sacramentis, prout praescribitur, refectam esse.[13]) *f.* Litterae dimissoriales tunc afferendae sunt, quando a parocho proprio venia datur, ut alius matrimonio assistat. Nec facilem se praebeat copulans, si unum aut alterum horum documentorum desideretur.[14])

---

[10]) En formulare testimonii de statu libero: „Ego infra scriptus parochus per praesentes fidem facio atque testor, Josephum N. ex loco N. oriundum, qui per duos annos in hac mea parochia commoratus est, tam de mea notitia, quam ex testium, quos expresse audivi, fide dignorum depositione, nullum hoc in loco, quantum innotuit, impedimentum matrimonio obstans contraxisse."

[11]) Loberschiner p. 127. 3. Aufl.

[12]) Parochus, qui instituit examen sponsorum, illos parochos de faciendis bannis commonefacere debet, in quorum ecclesiis matrimonium denuntiandum venit.

[13]) Id in attestatione de trinis promulgationibus adnotari poterit, prout pluribus in locis fieri assolet.

[14]) Cautiones legis nostrae civilis adductae sunt §. 180. not. 7. — Quantum ad proclamationes non sufficit, ut testes fidem faciant, eas alibi rite esse peractas, quia iidem nequeunt attestari, nullum impedimentum esse detectum. Loberschiner l. c. p. 180.

§. 187.

Forma essentialis in matrimonio contrahendo.

Ad solemnitates validi matrimonii pertinet: Haec forma sic exprimitur in nostra Instructione:[1]) „Ad matrimonium valide ineundum requiritur, ut contrahentes coram parocho proprio utriusque vel unius partis aut alio sacerdote de ipsius parochi seu Ordinarii licentia et duobus vel tribus testibus consensum declarent" i. e. verbis de praesenti vel saltem signis. Requiritur ergo

1. Ex jure naturae: consensus utriusque partis de praesenti.

1. *Ex jure naturae* consensus utriusque partis, quia consensus facit nuptias, eoque deficiente matrimonium nequit convalescere. Non vero sufficiens est consensus interior, sed etiam verbis vel saltem signis exprimendus est, ut constet matrimonium. Et quidem haec verba tempus praesens, non futurum indicare debent, quia secus sponsalia essent, non matrimonium, quod non est nuda promissio pro futuro sed actualis abalienatio, quo unus alteri se tradit ad obtinendos fines conjugio praestitutos.[2]) Ad hunc consensum declarandum non absolute requiritur utriusque partis contrahentis praesentia, sed „consensus declaratio per procuratorem facta valida est, quando hanc in rem ei mandatum speciale, personam futuri conjugis sufficienter determinans, collatum nec eo tempore, quo mandantis nomine matrimonium contrahitur, revocatum fortasse jam fuerit. Parochus tamen matrimonium per procuratorem ineundum nullatenus admittat, nisi episcopus facultatem expresse concesserit." [3]) Quin etiam venia regiminis provinciae hunc in finem requiritur. [4])

2. Ex jure positivo: consensus coram parocho proprio et duobus testibus.

2. *Ex jure positivo* in locis, ubi promulgatum est decretum Tridentinum *Tametsi* Sess. XXIV. c. 1 de ref. matr., consensus praestari debet coram parocho proprio et duobus testibus. Et haec quidem forma hodie est de essentia matrimonii, ejusdemque defectus peculiare matrimonii impedimentum, quod dicitur *clandestinitatis*, inducit. Matrimonia clandestina i. e. non coram parocho proprio et duobus testibus contracta, ante concilium Trid. quidem valida erant, sed tamen prohibita ob periculum polygamiae et alia incommoda cum ipsis conjuncta. Sed dictum concilium

---

[1]) §. 38.
[2]) Catech. Rom. de matr. 5. 6; c. 25. X. (IV. 1).
[3]) Instr. § 50.
[4]) C. A. C. §. 76.

clandestinitatem qua impedimentum dirimens l. c. constituit his verbis: „Qui aliter, quam praesente parocho vel alio sacerdote de ipsius parochi seu Ordinarii licentia et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt, eos s. Synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit: et hujusmodi contractus irritos et nullos esse decernit, prout eos praesenti decreto irritos facit et annullat.“ Itaque

a. Solus parochus nupturientium proprius matrimonio valide assistit i. e. is, in cujus parochia vel uterque vel saltem unus aut verum aut quasi domicilium habet. Etenim quoad valorem nil refert, utrum parochus assistens matrimonio sponsi vel sponsae sit proprius, si sunt diversae parochiae. Nihilominus tamen ad praecavendas lites et aemulationes in singulis fere dioecesibus competentia copulandi vel lege vel usu propius definita est.[5]) Si sponsi tempore nuptiarum domicilium suum mutent, omnia ab eo pendent, utrum ante matrimonium in loco novi domicilii de facto habitare inceperint, nec ne.[6]) Quisnam sit parochus proprius a. generatim.

b. Eorum, qui neque verum neque quasi domicilium habent, (qui vagi dicuntur), parochus proprius est is, in cujus parochia commorantur. Ad avertenda tamen tum pericula polygamiae tum matrimoniorum irritorum vel saltem illicitorum a concilio Trid. magna cautio parochis injungitur atque cavetur, „ne illorum matrimoniis intersint, nisi prius diligentem inquisitionem fecerint et re ad Ordinarium delata, ab eo licentiam id faciendi obtinuerint.“[7]) b. Vagorum.

c. Proprius personarum ad militiam vagam pertinentium parochus est *parochus militaris* copiarum, quibus adscriptus est nupturiens, vel *curatus militaris*, quodsi nupturiens est in stativis vel stativorum hospitali aut in instituto militari. A parocho c. Personarum militarium.

---

[5]) In dioecesi Brixin. regula viget: „Ubi sponsa, ibi sponsalia, ubi sponsus, ibi nuptiae.“ Quoties vero contra hanc regulam nuptiae fiunt in domicilio sponsae, etiam parocho sponsi id dandum est, quod jure stolae exigere potest, isque etiam nuptias in libro copulatorum consignare debet. Currend. Consist. 17. Jan. 1828; 20. Jan. 1834.

[6]) Sic e. g. si sponsi in loco a suo domicilio alieno praedium coëmerint, inprimis quaeritur, num ante nuptias alterutra pars in eo loco habitationem inchoaverit. Si ita sit, domicilium vetus dimisit novumque sibi comparavit. Secus vero est in casu opposito. Recole superius dicta de domicilio et quasi domicilio §. 159.

[7]) Sess. XXIV. de ref. matrim. c. 7. Cfr. Instr. §. 73. Vagi non solum sunt, qui per incertas sedes vagantur, sed omnes etiam illi, qui priori parochia relicta, nondum in alia sedem defixerunt, sive sedem alibi inquirant, sive nolint constantem habere sedem. Ille

seu curato militari fieri debet tum proclamatio tum copulatio, ac propterea eidem etiam exhibenda est nubendi facultas militaris. Si sponsus ad militiam vagam pertinet, sponsa vero persona civilis est, intuitu hujus etiam parochus civilis est parochus proprius, ideoque etiam coram eo matrimonium iniri potest, et quidem sine delegatione parochi militaris. Nihilominus tamen cautum est, ut in tali casu parochus militaris unacum testimonio de factis proclamationibus etiam litteras dimissoriales transmittat ad parochum civilem sponsae, qui copulationem peracturus est. Et haec quidem cautela (ad valorem haud necessaria) praescribitur, tum quia parocho militari *principaliter* jus copulandi competit, tum quia parochus civilis difficulter interdum judicare poterit, num omnia documenta ad copulationem hominis militaris necessaria rite adsint. Locum quod attinet, ubi reponi debeant documenta actum copulationis concernentia, refert, a quonam copulatio fuerit peracta. Si copulatio a parocho vel curato militari sit facta, tunc documenta ista apud eundem sunt asservanda. Si vero a parochi civili (ubi sponsa pertinet ad statum civilem), tunc in ejus archivo acta sunt reponenda. Denique si non parochus proprius, sed alius parochus *ex delegatione* matrimonio assistat, parocho deleganti asservatio actuum nuptialium incumbit, ita tamen, ut etiam parochus copulans ista documenta in suis matriculis adnotet. [8]) — Personarum ad *militiam stabilem* pertinentium conjugia ad parochum civilem pertinent. Eidem eos quoque subjici, qui ab officio militiae non penitus absoluti, sed dimissi tantum sunt, alibi (§. 179. not. 10) diximus.[9])

Qualis parochi proprii requiratur praesentia.

d. Sed quaenam requiritur parochi praesentia? Consentiunt auctores, matrimonio assistere non esse actum jurisdictionis, sed tantum requiri parochi praesentiam tamquam testis authorizabilis i. e. qui mutui consensus praestationem de jure attestari valeat. Ex quo inferunt, matrimonium validum esse: *a.* Si parochus as-

---

vero non est vagus, qui retento sibi saltem quasi-domicilio, modo in uno, modo in alio loco absque fixo domicilio moratur. Acta I. 138. IV. 250.

[8]) Circulare minist. pro bello d. 26. Maj. 1869 (Vering Archiv t. 28. p. 209) et d. 15. Febr. 1871 (Brixn. Dioec.-Bl. 1870 p. 75; 1871 p. 54. Archiv t. 26. p. 128).

[9]) Parochi civiles actus parochiales intuitu personarum militarium susceptos non amplius mediante Ordinariatu, sed statim immediate ad instantiam militarem perferre jubentur in cit. circ. d. 15. Febr. 1871. Hinc corrigi debent supra (§. 124. not. 6. lin. 31. At etc.) dicta.

sistat metu et vi coactus. „Scire enim, non velle debet testis," ait Luc. Ferraris. *β.* Si fraudulenter vel alio, quam matrimonii obtentu, accersitus fuerit. Sed in utroque casu ulterius duo requiruntur: 1mo ut parochus ante consensus declarationem moneatur de vero fine, ad quem fuit vocatus, et requiratur, ut assistat; 2do ut ipse nupturientes non solum audiat, sed simul etiam *videat*, quia secus de hoc actu certam fidem facere nequit. *γ.* Si parochus sit irregularis, suspensus, excommunicatus (etiam vitandus)[10]) dummodo non sit actualiter depositus. *δ.* Si parochus sit *putativus* tantum, dummodo communi errore reputetur ut parochus et titulum habeat coloratum. Sed parochus *intrusus* i. e. ab illegitima potestate constitutus non est legitimus, quia is titulum neque verum neque coloratum habet. *ε.* Si parochus non sit sacerdos. *ζ.* Si contra episcopi interdictum assistat.

e. Testes qualescunque sufficiunt ad validatem, sive mares sint, sive foeminae, dummodo usum rationis habeant, et eodem ambo tempore simul cum sacerdote corporali et morali praesentia assistant, atque de contracto matrimonio testari valeant.[11]) Quid quoad testes.

f. Praeter parochum proprium valide matrimonio assistunt: Summus Pontifex, tanquam parochus totius Orbis catholici, episcopus dioecesanus, ejusque vicarius generalis aut sede vacante vicarius capitularis,[12]) denique quivis alius sacerdos *de ipsius parochi proprii seu Ordinarii licentia* Nimirum si quis absque proprii delegatione alienos parochianos conjungit, non solum prorsus invalide agit, sed etiam suspensionem ipso facto incurrit tamdiu duraturam, quoadusque ab Ordinario proprii parochi auferatur. Ejusmodi licentia 1mo debet esse *expressa* i. e. ante copulationem reapse data sive oretenus sive in scriptis. Qualem vim habeat licentia tum *tacita* tum *praesumta*, declarat Instructio: „Quod licentia matrimonio assistendi ab eo, cui competit (§. 38), tacite collata sit, foederis conjugalis valori haud obest; attamen absque urgentissima quadam necessitate copulationem non peragat, cui a parocho vel ab Ordinario ipso facultas expresse haud facta

Praeter parochum propr. quinam valide assistant.

Delegatio.

---

[10]) Excipe, si parochus publice labatur in haeresim; nam tum ex Constit. Nicolai III. ipso jure privatus est beneficio; id quod etiam s. C. C. confirmavit 19. Maj. 1572.

[11]) Praescribitur ergo tum parochi tum testium praesentia formalis, non materialis dumtaxat. Hinc testes propinqui esse debent (sc. ambo simul) atque audire vel saltem videre et advertere ad id quod agitur.

[12]) Cap. 3.; cap. 4. (I. 8). — De suppl. negl. prael. (I. 8.) in Sexto; s. C. C. 23. April. 1719.

sit.[13]) Licentia mere praesumta haud sufficit; neque juvat, quod delegandi jus habens de ea requisitus reapse eam concessurus fuisset, aut rem postmodum ratam habeat.“ [14]) 2do Delegatio debet acceptari et a delegante non revocari re adhuc integra. Necessitas vero acceptationis refertur ad non subditum, nam subditus superiori obedire tenetur. 3tio Licentia aut determinato sacerdoti aut cuilibet certae parochiae aut cuicunque sacerdoti, quem sponsi elegerint, concedi potest. Hoc tamen ultimum, licet ad valorem sufficiat (si contrahentes nominatim exprimantur), fieri non debet, nisi in casu gravissimae necessitatis. 4to In matrimonio contracto coram *extraneo* sacerdote, supponi non potest facultatem eidem delegatam fuisse, sed ab eo, qui pugnat *pro* matrimonio, per testes, aut documenta, aut saltem per facta concludentia ostendi debet (Acta III. 408). 5to Delegatus nonnisi in duobus casibus alium subdelegare potest: „Qui licentiam matrimonio assistendi *pro universitate casuum* accepit, eam pro singulis casibus alii sacerdoti concedere potest. Qui licentiam istam pro singulo casu accepit, jure subdelegandi caret, nisi *expresse ipsi collatum* sit.“ [15]) Quaeritur vero, quinam ii sint, qui *per mandatum generale* seu *ad universitatem causarum* delegati censeri debeant? Inprimis indubium est, in hunc censum venire plurimos ex vicariis illis temporalibus, de quibus supra (§. 125. 1. b.) tractatum est. Verum idem etiam dicendum est de cooperatoribus seu capellanis, quando ii vel ab episcopo cum mandato generali, ut omnes parochi vices suppleant, constituti sunt, vel ab ipso parocho habent commissionem generalem ad omnium Sacramentorum administrationem in parochia. In hoc duplici casu cooperatores possunt tum copulationem ipsimet peragere, quin speciale mandatum ad hoc opus habeant, tum etiam alios subdelegare. Sed certo constet necesse est, quod revera talem delegationem generalem vel ab episcopo in decreto suae missionis vel a parocho sive ab exordio muneris sui, sive posthac obtinuerint. Unde recte monet

---

[13]) Licentia tacita est, quae ex actibus concludentibus manifeste colligitur e. g. si parochus omnia documenta ad copulationem necessaria transmittat ad alium parochum, non tamen adjecta delegatione copulandi. Ex tali agendi ratione intentio delegandi indubitanter adparet. — Vide decretum Ordinatus archiep. Vindobon. 21. Dec. 1856 apud Kutschker IV. 49. 1.

[14]) §. 47.

[15]) Instr. §. 48. Nec etiam parochus *non* proprius ab episcopo deputatus ad assistendum matrimonio, vi hujus licentiae potest alium subdelegare. Acta IV. 298.

Gury, hac in re attendenda esse statuta et consuetudinem diversarum dioeceseon.[16])

3. Decretum concilii Trid. de assistentia parochi proprii quasdam exceptiones admittit:

Exceptiones, quas patitur decret. Trid. „Tametsi.“

a. In locis, quibus decretum hoc non est promulgatum.

a. Matrimonia clandestina, quamvis semper illicita sint, tamen valent in locis, in quibus praefatum decretum tanquam decretum concilii Tridentini non est promulgatum. Si publicatum esset tantummodo ut lex episcopi, matrimonia clandestine contracta non forent irrita. In dubio, num alicubi promulgatum decretum hoc fuerit, promulgatio praesumitur, „ubi decretum fuerit aliquo tempore in parochia, tamquam decretum Concilii observatum“ vi decr. C. C. apud Bened. XIV. (de synod. l. 12. c. 5). Ex decreto S. C. C. sub Urbano VIII. 5. Sept. 1626 invalide contrahunt, qui domicilium habent in loco, ubi decretum Tridentinum viget, discedunt autem, ut liberius ineant matrimonium, ad alium locum, ubi non est receptum, *quin ibidem verum vel quasi-domicilium* antea acquisiverint.[17]) Valide autem contra-

[16]) Teste eodem Gury (II. n. 850) in Gallia mos est receptus, ut vicarius seu cooperator absque ulteriori commissione assistere possit matrimonio parochianorum in ipsa paroecia celebrato, quia vices ipsius parochi gerat. In nostra dioecesi haec res non est extra dubium posita. Primo ex decreto, quo cooperatores in curam animarum mittuntur, ejusmodi deputatio ad omnia officia parochialia certo desumi nequit. Sed sensus decreti is potius esse videtur, teneri cooperatorem fideliter auxilia praestare, quoties legitime fuerit requisitus. Secundo ipsimet parochi (nisi fors iter aggressuri) vix unquam universitatem copulationum cooporatoribus delegant. Ergo apud nos non satis constat, cooperatores sine expressa licentia nuptiis assistere vel aliis hoc jus subdelegare posse Et haec etiam opinio communis totius cleri dioecesani esse videtur. Exceptio tamen statuenda esse videtur quoad illas parochias, in quibus omnes copulationes cum jure stolae inde pendente cooperatoribus sunt commissae. Cfr. s. C. C. decisiones in causa Bosan. 19. Sept. 1789 et Turritana 13. Jun. 1795 apud Kutschker IV. p. 476 seqq. Bened. XIV. de syn. l. 2. c. 5.; l. 13. c. 23.

[17]) Ita pluries s. C. C. decidit (e. g. 22. Febr. 1631) et Bened. XIV. sua auctoritate confirmavit in cit. litt. „Paucis adhinc“ Vide decretum et Breve Urbani VIII. in „Acta“ II. 436. — Neque interest, num sponsi bona fide ducti id faciant. Non enim propter fraudem animo intentam irritum est matrimonium, sed propter factum, quod facile frustraneam redderet legem Tridentinam. Decretum siquidem „Tametsi“ non solum ligat personas propter locum, sed etiam personas aliquatenus immediate afficit. Acta II. 399. Contrarium tamen in hoc casu sustinet Ballerini ad num. 339. not. b. Ceterum non receptum est Tridentini decretum in Anglia, Scotia, Suecia, Dania, Russia, in pluribus Helvetiae et Germaniae locis

hunt, si ibi domicilium aut quasi-domicilium habeant vel acquirant. Et hoc valet, etiamsi eo fine illuc transierint, ut ibi clandestine contrahant; quia illi in fraudem legis agere censendi non sunt, quibus privilegium loci, sicut aliis incolis, favet. Igitur regulae de acquirendo domicilio et quasi domicilio, in singulis casibus provide applicandae veniunt, attendique oportet, num novum domicilium vel quasi-domicilium ab uno saltem sponsorum sit juxta regulas (§. 159. 1.) indubie *ante* nuptias acquisitum. In dubio vel juxta §. 49. Instr. ad episcopum recurrendum est, vel dimissoriales a parocho, qui indubitanter proprius est, dandae sunt.

b. In casibus necessitatis.

b. Matrimonia clandestina valida sunt, quoties parochi proprii praesentia haberi plane non potest i. e. si vel non adest parochus proprius catholicus, vel si accessus ad eum absque gravi periculo non patet, vel si is ipse publice in haeresin incidit. In hujusmodi autem casibus contrahentes coram duobus saltem testibus consensum matrimonialem enuntient oportet.[18]) Item conveniens est, licet non omnino sit necessarium, ut ab alio sacerdote, ubi fieri potest, benedictio nuptialis accipiatur.[19])

c. Quid juris sit quoad matrimonia clandestina mixta.

c. Quaestio difficilis solutionis versatur circa matrimonia clandestina tum mixta tum pure acatholica. Quoad matrimonia *mixta* certum est, ipsa *valida* esse: *α.* In locis, ubi decretum Trid. de clandest. non viget. *β.* In regionibus, pro quibus extant declarationes pontificiae, quarum vigore ejusmodi matrimonia, non servatâ formâ concilii Trid. contracta, pro validis habenda sunt.[20])

(puta in Saxonia, Borussia, Hassia, Hannoverano, Pommeria, Würtembergo).

[18]) Bened. XIV. de syn. dioec. l. 12. c. 5. n. 7. Cfr. responsum Congreg. Cardin. a Pio VI. selectae apud Baugen l. c. p. 23.

[19]) Sed notentur verba b e n e d i c t i o n u p t i a l i s, quia i p s a c o p u l a t i o tali sacerdoti non competit.

[20]) Bened. XIV. ad sequestrandas dubitationes circa valorem matrimoniorum tum pure acatholicorum tum mixtorum in Hollandia et in foederatis Belgii provinciis exortas, d. 4. Nov. 1741 edidit declarationem, qua statuit, utriusque generis matrimonia, in dictis regionibus inita vel ineunda, esse valida. Ad catholicos tamen hanc declarationem haud spectare, Pontifex expresse declaravit. Juxta aliquos haec declaratio habenda est ceu lex exceptionalis et particularis, qua per modum dispensationis vel privilegii decretum Tridentinum in praefatis locis suspenditur (Phillips Lehrb. p. 1071). Sed argumentis hinc inde diligenter ponderatis iis adstipulandum esse censeo, qui dicti Pontificis decretalem dicunt esse declarationem interpretativam et authenticam, quod hujusmodi matrimonia, propter dubiam decreti Tridentini in iis regionibus promulgationem, eodem decreto non comprehendantur, quin tamen Pontifex quidpiam sta

γ. Si altera pars non obstringitur dicto decreto Tridentino (vel quia in loco sui domicilii decretum istud non est promulgatum, vel quia ex Papae declaratione exemtio ibidem statuta est, vel quia ipsa est persona vaga), tunc exemtio, qua ipsa fruitur, propter individuitatem contractus, alteri parti communicata remanet. δ. Si in utriusque partis parochia dictum decretum Trid. vim obligatoriam habet, *per se* loquendo, matrimonium clandestinum mixtae religionis *invalidum* est. Sed quia casus valde dissimiles occurrunt, non confestim de invaliditate decidendum est, sed quoties de hac re agitur, e. g. conjugibus ad sacra catholica redeuntibus, in particulari semper *quaestio facti* juxta circumstantias discutienda est, casusque dubii Ordinario, imo etiam sedi Apostolicae sunt proponendi.

Matrimonia clandestina *haereticorum* certe valida sunt: *α.* In illis locis, in quibus decretum concilii Trid. vel nunquam est promulgatum (quod praesumitur, si protestantium parochia jam tempore concilii Trid. plane ab ecclesia catholica separata fuit), vel nunquam tanquam decretum Tridentinum observatum, vel si quando observatum fuit, longo dein temporis intervallo in desuetudinem abiit, id quod praesertim valet, quando illa parochia catholica, in qua praefatum decretum promulgatum est, destructa est, quo casu etiam promulgatio Tridentini decreti destructa esse censetur. *β.* In regionibus, in quibus ex declaratione summorum Pontificum matrimonia inter haereticos contracta pro validis habenda sunt,[21]) quod etiam de illis obtinet, in quibus (ut supra) matrimonia mixta auctoritate Apostolica tanquam valida declarata et pure acatholica.

---

tuere vellet de valore dictorum matrimoniorum sive generatim sive pro aliis locis. Diendorfer in ephem.: „Der Katholik" 1870. pag. 9. seq. Sed tamen dicta declaratio expresse ad alias quoque regiones auctoritate Apostolica deinceps extensa est (not. seq.). Bene vero pro quibusdam aliis regionibus data est lex exceptionalis per modum privilegii, qua decretum „Tametsi" propter peculiares circumstantias quoad matrimonia mixta est abrogatum, licet dictum decretum ibidem promulgatum et in morem inductum fuerit. Id statutum est e. g. a Pio VIII. pro provincia Coloniensi 1830; a Gregor. XVI. pro Hungaria et Transsylvania 1841. Cfr. Instr. §. 38.

[21]) Regiones, ad quas extensa est Declaratio Bened. XIV., sunt: Quebec et Canada 1764; Malabar 1767; Culm 1774; Polonia russica 1780; Hibernia 1785; ducatus Cliviensis 1793; Silesia 1795; dioecesis Neo-Aurelian. 1824. etc. Cfr. Vecchiotti l. c. p. 295. Recusavit tamen s. Sedes decretalem Bened. XIV. extendere ad provincias Austriae germanicas, ad regnum Bavariae, ad episcopatus provinciae Rheni superioris.

sunt. γ. In locis vero, in quibus decretum concilii Trid. promulgatum atque receptum est, ejusmodi matrimonia ex probatissimorum auctorum sententia, ex pluribus s. C. C. decisionibus, nostra quoque aetate emanatis, denique ex rationibus intrinsecis,[22]) judicari deberent irrita. Probabile tamen haud pauci putant,[23]) eadem esse valida, quia (ajunt) ecclesia non censetur velle, ut tot matrimonia sint invalida, et conjuges haeretici ad fidem conversi non permittuntur rescindere suum matrimonium in haeresi contractum,[24]) denique (ut observat Benedict. XIV,) quia nihil adhuc generatim et universe super ejusmodi matrimoniis fuit ab apostolica Sede definitum. In casibus particularibus iterum ad summum Pontificem vel ad ipsius tribunalia recurri oportet.[25])

Denique juvat adjungere: 1° matrimonia clandestina invalida nec per diuturnam cohabitationem convalescere; 2° eadem nec vim sponsalium habere; quinimo celebratione talis matrimonii sponsalium obligatio cessat, quae celebrationi praecesserint. Sponsalia enim sua natura ordinantur ad celebrationem matrimonii, qua peracta nil aliud eorum natura exigere videtur. Si ergo detegatur nullum esse matrimonium, sponsalia non reviviscunt.

§. 188.

Quaenam ad formam essentialem accedere debeant.

Validum quidem est matrimonium, si sponsi coram duobus testibus et parocho proprio, etiam invito, vel tacente, consensum

---

[22]) Apud Perrone de matrim. t. 2. l. 2. sect. 1. c. 6. et in causa celebri Friburg. 1. Dec. 1866 in „Acta" II. 617. Archiv. t. 17. 315. 454.

[23]) E. g. Wigand, König, Schmalzgrueber, Instruct. Eystett., Knopp, Kutschker I. 494. seqq. His consentit Ballerini p. 593. not. a. Hendorfer l. c. p. 187. probabile esse demonstrat, matrimonia acatholica saltem in Germania a lege Tridentina esse exemta.

[24]) Quamdiu conjuges haeretici in haeresi perseverant, ex declar. s. C. C. 20. Aug. 1780 (Kutschker l. c. p. 500) matrimonium eorum coram ministro haeretico initum dissimulari debet, ita ut nec de validitate nec de invaliditate ejusdem disputetur et sententia feratur. Sed generatim in curia Rom. de his matrimoniis mitius judicatur, vel saltem abstinetur ab expressa declaratione nullitatis, quoties periculum perturbationum vel aliud incommodum pro catholicis imminet. Kutschker l. c. p. 497.

[25]) Kutschker l. c. 503., ubi notatur, a Pio VI. cuidam episcopo Austriaco significatum esse, ejusmodi casus arduos ad Pontificem esse deferendos.

suum declarent. At ex praecepto ecclesiae in jungendis matrimoniis certi ritus adhibendi sunt, qui pertinent vel ad copulationem vel ad benedictionem nuptialem.

1. *Copulatio* in eo consistit, ut parochus in facie ecclesiae „viro et muliere interrogatis et eorum mutuo consensu intellecto vel dicat: Ego vos in matrimonium conjungo in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti; vel aliis utatur verbis, juxta receptum unius cujusque provinciae ritum.“[1]) Itaque copulatio fieri debet *a.* juxta ritum uniuscujusque dioecesis, a quo nulli privato licet recedere.[2]) *b.* In facie ecclesiae i. e. in ipsa ecclesia pro locorum consuetudine vel ad altare majus, vel intra capellam etc. Equidem copulatio in aedibus privatis a Rituali Romano non absolute prohibetur; sed pleraque ritualia dioecesana eam non concedunt, nisi obtenta Ordinarii licentia.[3]) *c.* Non diebus festis vel dominicis, non a prandio sed mane, nisi vel venia episcopi vel statuta dioecesana quoad tempus exceptiones admittant.[4]) 1. Copulatio.

2. *Benedictio nuptialis* in Missa super sponsos dicenda est, et juxta concilium Trid. (l. c.) perinde atque ipsa copulatio ad parochum proprium pertinet. In rituali Romano (de matr. tit. 7. c. 1. n. 16) praecipitur, ut, si matrimonium in domo fuerit celebratum, „sponsi veniant ad ecclesiam benedictionem accepturi et tunc caveat sacerdos, ne iterum a contrahentibus consensum exigat sed tantum benedictionem illis conferat, celebrata Missa.“ Benedictio, isthaec non est conferenda: *a.* nuptiis viduae, etsi illius vir nunquam mulierem duxerit. Quodsi tamen mulier nemini unquam nupserit, sed tantummodo vir ejus, nuptiae benedici possunt, ubi talis est consuetudo;[5]) *b.* nuptiis tempore clauso celebratis; *c.* nuptiis mixtae religionis, etiamsi cum ecclesiae dispensatione ineantur.[6]) 2. Benedictio.

3. Peractis omnibus iis, quae ad ritum hujus Sacramenti pertinent, „parochus, cui copulationem peragere competit, tenetur matrimonium contractum cum omnibus rerum adjunctis, quae ad probationem efficiendam necessaria vel utilia sunt, libro nuptiali 3. Inscriptio.

---

[1]) Sess. XXIV. c. 1. de ref. matrim.

[2]) Vid. Rituale Rom. et Manuale Brixin. p. 176.

[3]) Manuale Brix. l. c.; Cfr. Kutschker IV. p. 586.

[4]) Circa has materias vide Kutschker l. c. p. 562—589 et rituale dioecesanum.

[5]) S. C. C. 3. Mart. 1761.

[6]) Instr. past. Eystett. p. 366. Cfr. quae ibi dicantur de Missa pro sponsis p. 363. Manuale Brixin. p. 184.

parochiae suae propria manu inscribere. Distincte igitur exprimantur: Nomen baptismale, cognomen, aetas, religio, habitatio et conditio conjugum: insuper an prius jam matrimonio juncti fuerint nec ne; porro nomen, religio et conditio parentum et testium, dies, quo, nec non sacerdos, coram quo matrimonium inierunt. Quodsi difficultates emerserint, modus, quo sublatae fuerint, indicandus erit."[7]) Rituale Rom. desuper habet: „Parochus *manu sua* describat in libro matrimoniorum nomina conjugum et testium et alia juxta formulam praescriptam, licet alius sacerdos vel a se vel ab Ordinario delegatus matrimonium celebraverit."[8]) Juxta legem civilem (§. 80. C. C. A.) etiam documenta sunt indicanda, quibus sublatas fuisse difficultates, probatur. Porro „si parochus sacerdotem quendam deleget ad copulandum sponsos in loco, ubi neuter eorum domicilium habet, ipsius est, rem in libro nuptiali parochiae suae annotare. Parochus loci, ubi matrimonium contrahitur, actum modo superius exposito libro copulatorum parochiae suae propria manu inscribere et addere simul debet, a quonam parocho delegatio facta sit. Posterior tenetur pariter copulationem peractam, de qua intra proximos octo dies certior reddendus est, in librum matrimonialem parochiae ipsius referre" (Instr. §. 77).

§. 189.

Matrimonia extraneorum in Austriaco imperio nec non civium Austriacorum in terris alienis.

1. Matrimonia exterorum in ditione Austriaca.

1. „Caveatur oportet, ne *exteri* aliter, quam servatis omnibus, quae ad matrimoniorum rite celebrandum requiruntur, matrimonium contrahere permittantur."[1]) Nimirum summa cura prospiciendum est, ut non solum omnia, quae ad matrimonium ineundum juxta canones requiruntur, adsint,[2]) sed etiam ne fors contrahentes ob neglectum praescriptorum civilium incommoda temporalia poenasque sibi attrahant, aut omnino eorum matri-

---

[7]) Instr. §. 76.
[8]) De Sacr. matr. cap. 2. n. 6.
[1]) Instr. §. 71.
[2]) Vid. §. 186. 3. — Circulare archiep. Vindob. (Wiener Dioec.-Blatt 1865 n. 15) monet, ut curiones documenta, quae afferunt exteri nupturientes (sc. testimonia de recepto baptismo, de factis proclamat., de statu libero) regulariter ceu authentica non habeant, nisi illorum episcopus ejus rei fidem fecerit.

monium invalidum habeatur in foro civili sive Austriaco, sive domestico suae patriae, si serius ocius in patriam eos reverti contigerit. Dixi in foro civili Austriaco; nam juxta C. C. A. (§. 34) habilitas *exterorum* personalis ad nuptias conciliandas juxta leges patriae ipsorum venit dijudicanda. Proinde in nostra ditione exterorum matrimonia invalida vel illicita censentur, prouti in ipsorum patria ob defectum habilitatis personalis invalida sunt aut illicita.[3]) Ad occurrendum vero incommodis, quae exteris in patria ipsorum ex matrimoniis illicite aut invalide in hac ditione contractis, possent obvenire, jam 22. Dec. 1814 per decretum aulicum parochis injunctum est, ut a quovis extraneo nupturiente *testimonium, se juxta leges patrias ad nuptias ineundas habilem esse* et respective *licentiam politicam obtinuisse*, strictissime exigant. Et haec quidem sanctio a Ministro pro Cultu 22. Nov. 1859, itemque a ministerio status d. 8. April 1865 renovata et accuratius determinata est. Quod jam attinet leges hodie in diversis territoriis vigentes, 1° pro civibus Angliae, statuum confoederationis Americanae,[4]) Belgii, regni Borussiae[5]) nulla requiritur domesticae instantiae licentia, sed sufficit, si horum matrimonium ad nostrarum legum normam contrahatur. 2° Pro aliarum ditionum (e. g. Bavariae,[6]) M. Ducatus Badensis) civibus praedicta licentia sub ipsa nullitatis poena praescribitur. 3° Quod denique reliqua territoria attinet, non directe quidem ubique requiritur, sed tamen in praxi, ad varia incommoda avertenda, a nupturientibus semper exposci debet.[7]) — Ejusmodi documenta

---

[3]) Cfr. Vering (Archiv. t. 15. p. 275—321). Ueber die Eheschliess. der Ausländer in Oesterr. und der Oesterr. Staatsangehörigen im Auslande. — Habilitas personalis adest, si partes liberae sint ab impedimentis; ad formam pertinent tum proclamationes, tum modus dandi validum consensum seu copulatio.

[4]) Cit. edict. minist. 1865.

[5]) Cfr. Wiener Dioec.-Blatt 1870. n. 9. 10. Brixn. Dioec.-Bl. 1780. n. 16.

[6]) Lex Bav. d. 16. April. 1868 (Wien. D.-Bl. l. c.) art. 33. requirit pro quolibet connubio jungendo, ut testetur instantia administrava districtus illius loci, in quo sponsus habet domicilium, quod nullum nuptiis obstet impedimentum.

[7]) Edict. ministr. cit. 1865. Vering l. c. p. 300. — Sic pro Italis extra patriam matrimonium contrahentibus vi novae legis (Wien. Dioec.-Bl. l. c.) directe nulla licentia quidem requiritur; sed tamen requiritur indirecte, ut scil. constet, certas quasdem conditiones, ab eadem lege praescriptas, esse impletas. — Si sponsa extera nubat civi Austriaco, licentia saepe dicta raro requiritur. Sponsa

nunquam non consuetis authenticitatis signis, praesertim legitimis sigillis propriae instantiae judicialis communita esse oportet. Quinimo, licet talis assecuratio in plerisque casibus per se sufficiat, tamen ex conventionibus internationalibus nostri imperii initis cum civitatibus exteris, documenta publica, ab extraneis prolata, fidem non faciunt, nisi praeterea, illa esse authentica, per ministrum respectivae aulae Viennae residentem, aut alio modo legibus designato testatum fiat.[8]) Documentum impetratae ejusmodi licentiae in libro nuptiali nunquam non adnotari, et in archivio parochiali reponi oportet.

2. Matrimonia Austriacorum in terris exteris

2. Cives Austriaci, in terris exteris matrimonium, quod etiam in patria valeat, contracturi, quoad omnia, quae personalem ipsorum contrahendi habilitatem respiciunt, legibus patriis sese accomodare debent. Unde omnia in C. C. A. tum ad valorem tum ad liceitatem matrimoniorum praescripta exacte debent observari, iis dumtaxat exceptis, quae ad solemnitates, seu ad formam matrimonii pertinent. (C. C. A. §. 4.) Nam quoad formam contractus matrimonialis legibus regionis exterae, in qua contrahunt, sese conformare possunt et debent. Ut rite in hisce casibus procedatur 1mo curari debet, ut nuptiae in regione extranea conciliandae inter eos, qui domicilium in ditione Austriaca retinent, rite denuntientur ad normam legis civilis,[9]) ac testimonium de factis proclamationibus exhibeatur illi, qui illorum consensum matrimonialem sit excepturus; 2do eidem producendum est testimonium habilitatis a domestica politica districtus praefectura (resp. a magistratu urbis) conscriptum, quo fides fit, nupturientes juxta legem d. 25. Maj. 1868 et §. 34 C. C. A. ad matrimonium esse habiles, eosque nec ligaminis nec ullo alio impedimento obstrictos esse vel obstacula fuisse remota. Haec lege civili requiruntur, ut matrimonia sive invalida in foro civili sive illicita caveantur.[10])

Bavarica non amplius, uti antehac oportuit, opus habet licentia emigrandi. Sponsa Badensis non quidem licentia nubendi, sed solo testimonio habilitatis indiget. Edict. Minist. 9. Oct. 1853. Vering l. c. p. 284. K. Bair. Minist.-Entschl. 26. Maj. 1861. Moy Arch. t. 7. p. 137.

[8]) Cfr. Vering l. c. p. 303. seq. Modi legalizandi documenta publica tam varii praescribuntur, ut vix addisci possint. Hinc ut cognoscatur, qualis legalizatio pro singularum ditionum civibus necessaria sit, aut consilium Ordinariatus exposci debet, aut adiri respectivae ditionis minister Viennae residens.

[9]) Sc. juxta §§. 70, 71, 72, 73, 74 C. C. A., nec non juxta leg. d. 25. Maj. 1868 ac d. 31. Dec. 1868 (cit. supr. §. 17 8. not. 12).

[10]) Cfr. Ordinationem Ministri pro Cultu communicatam epi-

Pro tuendo valore ecclesiastico attendi oportere leges ecclesiasticas et inprimis decretum *Tametsi*, per se intelligitur. Denique monet Instructio (§. 78): „Cive Austriaco postulante, ut matrimonium ab eo in exteris terris initum libro nuptiali parochi, ubi nunc domicilium fixit, inseratur, parochus libellum supplicem simul cum probationibus de conjugio rite inito allatis episcopo proponet ac ejusdem exspectabit mandata.“

CAPUT III.

De matrimonio contracto.

Articulus I.

De effectibus matrimonii contracti.

§. 190.

Quinam potissimum sint matrimonii effectus.

Effectus matrimonii legitime contracti, quatenus ad jus canonicum pertinent, sunt: Effectus matrimonii.

1. *Ratione utriusque conjugis: a. Bonum Sacramenti*, per quod non tantum gratia sacramentalis sed etiam (et quidem per eminentiam) matrimonii insolubilitas, per gratiam Sacramenti confirmata intelligitur. *b. Bonum prolis*, quo nomine non tantum jus mutuum petendi debitum seu procreatio prolis, sed etiam recta ejusdem alimentatio et spiritualis educatio pertinet. *c. Bonum fidei* conjugalis, qua adulterium non modo in effectu sed etiam in affectu prorsus excluditur. Siquidem adulterium non tantum luxuriae malitiam in se habet, verum etiam injustitiae, quia est violatio juris erga alterum conjugem.[1]) *d. Mutua rerum* 1. Pro utroque conjuge.

---

scopo Brixinen. per gubernium prov. „de conjugiis civium Austriacorum in Helvetia ineundis“ d. 17. Sept. 1871 in Vering Archiv t. 28. p. 76. Brixn. Dioec.-Bl. 1871. p. 61. — Curare debet minister Austr. in Helvetia residens ne, admittantur cives Austriaci ad copulationem, nisi bina supra dicta testimonia exhibeant. — Sponsa extera civi Borussico nubens eo ipso jus civitatis Borussiae adipiscitur, id quod etiam in Belgio aliisque ditionibus cautum est. Wien. D.-Bl. l. c.

[1]) Levit. 20, 10; Deut. 22, 22; Cfr. Catechism. Rom.

et bonorum communio, quae est quartus matrimonii effectus et pro jure locorum diverse definitur.[2])

2. Pro viro et uxore singulatim.

2. *Quoad conjuges singillatim* spectatos *viro* obvenit potestas tam *maritalis,* vi cujus caput fit uxor's in ordine ad gubernationem et administrationem domesticam, quam *patria*, per quam certa jura in liberos acquirit. *Uxor* vero particeps efficitur status, fori et domicilii mariti nec non jus sortitur sustentationis pro statu convenientis ab eo vel ex haereditate ab ipso relicta.[3])

3. Pro liberis.

3. *Ratione liberorum.* Omnis prolis, etiam ex matrimonio saltem putativo suscepta, pro legitima habetur, et etiam in dubio semper standum est pro legitimitate, ex favore legis et ex principio: *Pater is est, quem nuptiae demonstrant.* Quae quidem praesumtio, si agatur de *paternitate legitima*, eousque extenditur, ut contraria quaelibet excludatur probatio citra casus physicae impossibilitatis, nimirum nisi evidenter constet, praegnantem ex viro suo fieri uxorem nequivisse ob physicum obstaculum absentiae, impotentiae, infirmitatis et similium. Nec ipsa matris vel praetensi patris confessio, licet jurata, in praejudicium legitimae filiationis attendi potest.[4]) Praesumtio de legitimitate natalium in jure canonico etiam ad infantes expositos extenditur. — Hinc si quod dubium oriatur, an infans stante matrimonio natus, legitimus sit nec ne, semper inscribendus est ut legitimus, nisi contrarium judicialiter probatum et declaratum sit. Item si eveniat, ut infans partu vel nimis praematuro vel nimis serotino in lucem editus esse videatur; lex canonica regulam sequitur, eum pro legitimo habendum esse, si vel septimo saltem mense post contractum matrimonium, vel labente adhuc mense decimo post

---

[2]) Cfr. C. c. A. §. 1233. seqq.

[3]) Cfr. §§. 89—92. C. c. A.

[4]) Hinc e. g. si ipsi parentes fateantur, et publica fama ferat, filium esse adulterinum i. e. ex patre alio natum, in foro ecclesiastico nihilominus filius habetur legitimus, nec est irregularis, quando agitur de susceptione ordinis S. C. C 27. Jan. 1857. Acta I. 350.

[5]) Haec praesumtio eodem plane modo valet etiam in jure Austriaco (C. C. A. §. 138), ita quidem ut ad probandum **contra** legitimos filii natales nec confessio matris, nec ipsum ejus adulterium tempore conceptionis patratum sufficiat. Quin etiam filius ante mensem sextum post nuptias completum praesumitur legitimus, nisi pater infra tres menses postquam de nativitate filii certioratus est, contra legitimitatem reclamet. C. C. A. §§. 155—159. Similiter plene in jure nostro receptum est axioma: Pater est, quem nuptiae demonstrant. Cfr. Kirchstetter Commentar zum bürgerl. Ges.-B. ad §. 138.

mortem mariti (aut alio modo dissolutum matrimonium) sit natus. [6])

Filiis *illegitimis* utraque in lege favor conceditur, ut per fictionem juris legitimari possint. Idque inprimis fit per subsequens parentum matrimonium. Unica in jure datur exceptio, nempe quod adulterinos, qui per subsequens adulterorum conjugium non legitimantur.[6]) Ceteri autem omnes ex peccaminoso coitu procreati, etiam ex incestuoso, legitimationis sunt capaces. Et haec prolis legitimatio, quin parentum consensus accedat, imo etiam iis invitis et tunc quoque consequitur, quando matrimonium post alia matrimonia ab ipsis interim forte contracta inter eos conjungitur. Tamque late patet legitimatio, ut ad liberos quoque naturales jam mortuos extendatur et consequenter ad eorum filios superstites.[7]) Infans sic legitimatus filiis legitimis quoad omnia e. g. quoad ordines suscipiendos, quoad dignitates ecclesiasticas obtinendas, excepto Cardinalatu,[8]) exaequatur, neque ulla in publicis documentis et bannis nuptialibus de subsecuta legitimatione mentio facienda est.[9]) Legitimatio isthaec dicitur *plenior*, ut distinguatur tum ab illa, quae per rescriptum superioris confertur, tum ab alia, quae per sanationem matrimonii in radice efficitur, quarum prior *plena*, posterior vero *plenissima* nuncupatur.

---

[6]) Ex jure civili Austr. etiam adulterini legitimantur, prout J. C. ad §. 161. C. c. A. observant, nisi obstet §. 67. C. c. A.

[7]) Reiffenstuel in lib. IV. decr. tit. 17. n. 33.

[8]) Sixtus V. Const. 1586. „Postquam verus."

[9]) Et haec quidem valent in jure canonico. Knopp. II. 330. Quoad jus Austr. cfr. §§. 160—162. 752. 753. Modum, quo in matriculis fieri debeat adnotatio prolium, quae per subsequens matrimonium legitimantur, determinat ordinatio minist. d. 12. Sept 1869. Archiv t. 20. p. 441. Qua ratione legitimatio in testimonio baptismali sit exprimenda, vide apud Helfert Geschäftsstyl p. 280. decret. aul. 12. Aug. 1830 et 18. Jul. 1834.

Articulus II.

De matrimonio invalide contracto.

§. 191.

I. De convalidatione matrimonii I. ordinaria.

Convalidationis Quodsi matrimonio contracto impedimentum dirimens detegitur, *vel* separatio conjugum processu legitime facto decernenda, *vel* adlaborandum est, ut remoto impedimento matrimonium convalidetur. Et regulariter ad evitanda scandala prolisque damna remedium convalidationis nullitatis declarationi praeferendum est.
notio, Consistit vero *convalidatio ordinaria* in eo, ut conjuges consensum matrimonialem vel inter se, vel in forma a Tridentino requisita renovent, seu foedus nuptiale hactenus irritum repetito consensu
effectus, confirment. „Convalidatione peracta matrimonium quoad effectus civiles ita considerandum venit, ac si ab initio validum contractum esset.[1]) Idem de effectibus ecclesiasticis obtinet, quando vel una tantum pars nuptiarum celebratarum tempore ignorantia facti aut juris detenta fuit. Alias ad dispensationis remedium confugiendum
modus. erit.“[2]) *Modus* autem convalidationis non est unus idemque. Qua in re duae circumstantiae, quae diversitatem pariunt, sunt attendendae. Refert enim 1mo, utrum impedimentum detectum sit *publici* an *privati juris*, seu quod idem est, utrum matrimonium irritum sit propter defectum consensus (§§. 162—164), an vero ob aliud impedimentum dirimens. In utroque casu denuo 2do refert, utrum impedimentum detectum *publicum* sit an *occultum*. Hoc respectu sequens regula valet: Quoties matrimonium prius in facie ecclesiae initum simulque impedimentum *occultum* est, sufficit, ut conjuges, cognita matrimonii nullitate, privatim inter se consensum renovent. Quando vero vel matrimonium non in facie ecclesiae contractum,[3]) vel impedimentum *publicum* est,

---

[1]) Et hoc quidem in vim §. 88. C. C. A.; ubi etiam modus convalidationis idem prorsus praescribitur, quem ordinat Instr. §§. 90. 91 (num. 2. huj. §.).

[2]) Instr. §. 94. c. 3. X. (IV. 3.) Difficulter dispensatur ab ecclesia, si utraque parte sciente matrimonium invalide contractum fuit.

[3]) Lex enim Trid. tamdiu obligat, quamdiu non fuerit impleta, ea siquidem est conditio sine qua non, requisita ad cujusvis matri-

semper coram parocho et duobus testibus consensus renovetur oportet. His praemissis sequentia subnectimus:

1. Impedimenta *privati juris* i. e. quando matrimonium contractum est ex errore, ex vi et metu, deficiente conditione vel per simulationem (ergo quoties matrimonium irritum est ob defectum consensus), id sibi peculiare habent, ut nullo modo per dispensationem sed tantum per consensus renovationem removeri possint. Et iste quidem consensus, si nullitas matrimonii publice innotuit, semper coram parocho et duobus testibus praestari debet. Si vero defectus consensus sit et servetur *occultus* et *utrique* parti notus, tunc utriusque partis consensus renovetur necesse est. Si vero defectus consensus sit alteri parti ignotus, absolute loquendo sufficit, ut pars, quae non consensit, vel ficte consensit, consensum renovet,[4]) dummodo cognoscat prioris matrimonii nullitatem et alter consensum suum non revocaverit.[5]) Complures tamen docent, alteram partem prius de nullitate matrimonii esse praemonendam, ut ab utroque conjuge putativo consensus renovetur. Et hanc sententiam, cum sit tutior, in praxi tenendam esse dicunt, quando id sine incommodo fieri possit. Atque hoc etiam in nostra Instr. (§. 93) enuntiatur: „Matrimonium, quod consensus fictus irritum reddit, consensu ab eo, qui ficte egerat, vere praestito, convalidatum censeatur oportet. Idem valet de matrimonio, cui error seu vis metusque obstitit, quamprimum pars, quae errori aut violentiae injustae suberat, recognito errore aut libertate plene recuperata, verbo factove assensum suppleverit. Nihilominus ad omne de consensu praestito dubium excludendum his quoque in casibus consultum est, ut conjuges consensum coram parocho et duobus testibus renovent: igitur hoc ut

1. Obstante impedimento juris privati.

---

monii validitatem, super qua nonnisi rarissime a. s. Sede dispensatur. Vicissim autem hac forma in facie ecclesiae semel impleta, eadem detecto impedimento occulto dumtaxat, nunquam repetenda est. Ita siquidem quoad impedimenta occulta decrevit s. Pius V. et habet praxis s. Poenitentiariae. Vid. Acta II. 52.

[4]) Putant, non sufficere consensum mere internum, sed requiri, ut saltem signis concludentibus exprimatur e. g. habendi copulam cum animo maritali etc. Banger l. c. p. 153. Ratio, cur sufficiat in his casibus renovari consensum ab illo solo conjuge, in quo deerat consensus, haec assignatur a Sanchez, quia alterius partis (uti supponitur) jam adest consensus, et proinde satis est, si altera postea eum praestet. Nec opus est utriusque consensum esse simul, quando una saltem pars de jure habilis est ad contrahendum.

[5]) c. 4. X. (IV. 18.) et Ligaor. Theol. mor. l. VI. n. 1114, qui hanc sententiam communem et veriorem dicit.

fiat, agendum erit, nisi obversetur prudens scandalorum vel matrimonii in discrimen adducendi metus."[6]) Ceterum pars recusans tanto magis ad renovandum consensum inducenda est,[7]) quia, cum defectus consensus difficillime probari possit, recusatio ipsi nihil proderit. Personam errantem de suo errore monere oportere, ut consentire possit, per se intelligitur, quia errantis nullus est consensus. Item patet, matrimonium cum impedimento metus contractum neque per cohabitationem convalidari, quamdiu metus perduret.

2. Impedimento juris publici per dispensationem sublato: a. in impedim. publico et pro foro externo.

2. Quoad impedimenta *publici juris*, quae per dispensationem auferuntur, distinguendum est, utrum dispensatio pro foro externo, an vero in foro conscientiae sit impetranda. Nimirum *a*. Si impedimentum detectum *publicum*[8]) est et in vulgo notum, tum conjuges non modo quoad thorum sed etiam quoad habitationem separari debent, factaque separatione a Dataria vel ab episcopo dispensatio petenda est. „Obtenta dispensatione . . . consensus invalide copulatorum coram parocho, in cujus parochia domicilium habent, et duobus testibus renovetur oportet.[9]) Parochus nun-

[6]) Adverte, tutiorismum in hac re non absolute et quasi usque ad extremum esse applicandum. — Si impedim. fuit occultum, necesse sane non erit rursus coram parocho consensum renovare, quia conjuges mandato concilii Trid. jam semel paruerunt. Bened. XIV. Instit. 87. §. „Magno studio."

[7]) Instr. §. 133.

[8]) Sc. in sensu supra sc. §. 184. num 1. exposito.

[9]) Haec renovatio fieri debet: 1. regulariter publice, ut omnibus innotescat convalidatio. Quodsi Ordinario expedire videtur, ut forma Tridentini secreto servetur, curandum est, ut publicum scandalum alia ratione removeatur (Instr. Card. Caprara 26. Maji 1803. Bangen l. c. p. 161) 2. Post Sacramenta poenitentiae et Eucharistiae a conjugibus suscepta. 3. In forma copulationis consueta, omissa tamen benedictione. In casu matrimonii ob defectum formae irriti semper urgendum est, ut conjuges revalident matrimonium coram parocho et duobus testibus publice vel occulte, prout nullitas matrimonii publica vel occulta fuerit. Quid vero, si una vel utraque pars renuat se sistere coram parocho? Si una pars renuat, cum prudentia et charitate instruatur; si adhuc renuat, satagendum est, ut specialem procuratorem constituat, qui ipsius nomine matrimonium contrahat de more. Si vero nec hoc modo consenserit revalidare matrimonium, tunc ad dispensationem matrim. in radice deveniri potest, ut saltem innocentis partis saluti et prolis legitimitati consulatur. Si utraque pars renuat, nihil restat, nisi ut parochus concubinarios Deo commendet, eorumque conversionem omni meliori modo procuret. Ita Cardin. Caprara in sua instruct. de matrimoniorum revalidat. et Gury n 892—894 de matr.

quam non convalidationem peractam libro copulatorum inserere debet; quando autem conjunctio invalida in alia parochia contracta fuerit, res hujus praeterea loci parocho communicanda est, ut ipse convalidationem peractam inscriptioni, quae de matrimonio invalido facta est, diligenter adjungat. Proclamationes tali casu haud repetantur; copulatio a parocho privatim et coram fidis testibus peragatur. Exceptio fieri potest, quando impedimentum eo in loco, quo convalidatio instituenda erit, notorium est." [10]) *b.* Majoribus obruta difficultatibus est convalidatio *pro foro interno.* In hujusmodi casibus petenda est dispensatio pro foro interno. Quae si impetrata est, debet executioni mandari, audita sacramentali confessione illius conjugis, qui impedimentum adduxit eadem dispensatione solvendum.[11]) Dein renovandus est consensus inter conjuges absque parocho et testibus.[12]) Quod vero difficultatem parit, est executio clausulae, quae in dispensationibus a s. Poenitentiaria concessis praescribi solet: *Certiorata tamen prius altera parte de nullitate prioris consensus, sed ita caute, ut latoris delictum nunquam detegatur.* Vi hujus clausulae requiritur, ut partes cum *scientia* nullitatis matrimonii et prioris consensus de novo renovent consensum. Hunc in finem conjux impedimenti

b. In impedim. occulto et pro foro interno.

---

[10]) Instr. §§. 90. 91.

[11]) Modum et formam in absolutione servandam vid. apud Bened. XIV. Instit. 87. in fin.

[12]) Instr. §. 89. — En aliquas regulas practicas! Si matrimonii nullitas primum detegitur: 1. confessarius caute exploret quoad conjuges: utrum bona vel mala fide contraxerint; an cognito impedimento ab usu matrimonii abstinuerint; utrum tales conjuges pacifice cohabitent; — an contrarium quoad haec omnia locum habeat. 2. Quoad praeviam separationem haec sunt notanda: a. Si nullitas matrimonii publica est, conjuges et quoad thorum et quoad habitationem sunt separandi. b. Si eadem nullitas utrique parti nota est, saltem a thoro separandi sunt. c. Si vero uni tantum parti nota sit nec communicabilis alteri; tum conjux impedimenti conscius nec petere nec reddere debitum potest. d. Si utraque pars inculpabiliter ignoret nullitatem, simulque ex monitione potius damna et divortium sint timenda; tum partes in bona fide sunt relinquendae, interim vero dispensatio a confessario petenda est. 3. Quoad hanc „non requiruntur formalia prius exposita. Sufficit notari in precibus a. impedimentum; b. tempus contracti matrimonii; c. an bona fide aut mala sit contractum; d. quaenam sint timenda damna et scandala ex dissolutione matrimonii; e. an uterque conjux paratum se exhibuerit ad separationem donec adveniat dispensatio; f. an periculum sit in mora; g. an publicum sit impedimentum nec ne. Testes pro causarum veritate regulariter non requiruntur, sed sufficit parochi assertio. — Dispensatio simpliciter ab Ordinario executioni mandatur absque ulteriori inquisitione." Bangen l. c. p. 166. Ad-

ignarus *certiorari* debet *de nullitate prioris consensus.* Hoc in quam pluribus casibus perdifficile accidit. Equidem dicta clausula haud exigit, ut pars inscia certioretur de *causa nullitatis,* sed sufficit, quod certior fiat de nullitate matrimonii; attamen facile oritur suspicio delicti, ex eaque jurgia et scandala cum ipso divortii periculo enascuntur. Et haec quidem clausula, quam etiam episcopi, cum vi triennalium dispensant, praescribere solent, praetermitti haud potest etiam in sententia eorum, qui eandem esse credunt simplicem confessarii instructionem, tantoque minus, si censeatur apposita uti vera dispensationis conditio.[13]) Unde diversos huic clausulae satisfaciendi modos excogitarunt eruditi: verum inter eos illi omnes sunt rejiciendi, per quos conjux ignarus minime certior fit de nullitate matrimoniii, vel saltem de ejusdem valore nequidem prudenter dubitat. Ratio est, quia s. Poenitentiaria hac clausula intendit, ut pars etiam ignara in *novum* matrimonium consentiat, non vero ratificet prius, quod erronee validum censet. Etenim ratificatio matrimonii prioris invalidi, ex errore procedens, efficere nequit, ut contractus antea invalidus convalescat. Jam vero, qui impedimenti nescius est, non potest in novum matrimonium consentire, sed ad summum consensum iterare in praecedens invalidum.[14]) Quoties vero casus aliquis adeo spinosus est, ut dicta certioratio alterius partis modo legi-

---

verte, hunc modum petendi dispensationem etiam pro foro externo adhibendum esse.

[13]) Bened. XIV. Inst. 87. cum multis aliis. — Fieri nunc hinc inde solet, ut clausula ista non contineatur in formulis triennalium, qua omissione manifeste indigitatur, eam clausulam ab episcopo remitti posse.

[14]) Modi satis tuti sunt: 1. „Nullum est matrimonium nostrum; ideo renovemus consensum." 2. „Equidem in matrimonium nostrum non rite consensum praestiti; quare confessarius mihi dixit, omnino necessarium esse, ut consensus inter nos renovetur" (Bened. XIV.). Modus sufficiens juxta communiorem sententiam cum s. Lig. (n. 1117) reputatur, si conjux dicat: „Angor scrupulis de valore nostri matrimonii, ideoque renovemus consensum." Sufficit enim, ait Gury (n. 900. de matr.), ut altera pars ponat consensum a priori independentem; ad hoc autem satis est, si dubitet prudenter de valore primi matrimonii. — Modi vero rejiciendi sunt, si dicat: „Dic quaeso, si nullum esset matrim. nostrum, nonne iterum contrahere velles?" Vel: „Si mihi non nupsisses, nonne nunc nubere velles?" Respui etiam debet consilium, quod Navarrus suggerit, ut scilicet pars impedimenti conscia reportata dispensatione cum altera copulam habeat affectu maritali; eoquod supponendum sit, utramque partem eundem affectum elicere.

timo et sufficiente fieri non possit, tum recurrendum est ad Ordinarium, qui, si urgens est necessitas, super antefata clausula vel ipse dispensabit ex praesumta Pontificis licentia, vel petitionem Romam diriget, ut s. Poenitentiaria vel clausulam remittat, vel dispensationem in radice concedat. Urgens vero necessitas esset, si ex revelatione timendum foret periculum mortis, infamiae aut scandali ob separationem, simulque tempus deficeret Romam scribendi.[15])

§. 192.

2. De convalidatione extraordinaria seu in radice.

1. Dispensatio matrimonii in radice juxta Bened. XIV. (l. c.) est abrogatio legis ecclesiasticae, impedimentum dirimens inducentis, in casu particulari, conjuncta cum irritatione omnium effectuum, qui antea ex lege subsecuti sunt. Differt in eo a consuetis dispensationibus, quod effectum retroagat ad ipsam *radicem* seu originem matrimonii, ita, ut hoc, non obstante impedimento, ab initio valeat, ac si lex istud impedimentum constituens nunquam exstitisset. Haec fictio juris est, qua effectus impedimenti in isto casu particulari omnino abrogatur, matrimoniumque in prima sua origine pro valido habetur, proindeque renovatio consensus non requiritur.[1]) Ordinariae vero dispensationes non operantur *ex tunc*, seu ex tempore praestiti consensus, sed tantum *ex nunc*, i. e. ex tempore, quo conceduntur. 1. Notio dispensat. in radice.

2. Hanc dispensationem ab ecclesia quoad impedimenta juris ecclesiastici concedi posse, manifestum est. Nam 1° obligatio renovandi consensum in ordinaria dispensatione procedit a sola le- 2. Conceditur a summo Pontifice individuis aut in communi.

[15]) Sentit. s. Lig. (Moral. n. 1115—1116) cum pluribus auctoribus, in casibus urgentis necessitatis, licitum esse uti sententia opposita, quae negat, consensum ab utraque parte esse renovandum. Ratio est 1. quia haec renovatio consensus non videtur requiri ex lege naturali, sed potius ex lege ecclesiastica; 2. quia in talibus angustiis non est prohibitum uti opinione probabili etiam cum periculo frustrationis Sacramenti, praesertim si ecclesia, ut in hoc casu, defectum supplere potest. Cfr. Heiss de matr. p. 240.

[1]) Quod sic poterit explicari: Consensus in tali casu attento solo jure naturae (ita supponitur) est validus, sed vitiosus ob impedimentum juris ecclesiastici. Hoc autem vitio per sanationem in radice sublato, efficacia consensus jure naturae validi hactenus suspensa, obice remoto, omni suo robore pollet.

gis ecclesiasticae dispositione; hinc ista obligatio tolli potest ab eadem auctoritate ex urgenti et gravissima causa. 2do Non excedit ecclesiae potestatem effectus matrimonii nulliter contracti, regrediendo ad ipsam contractus *radicem*, de medio tollere, ita ut isti effectus coram ecclesia habeantur, tanquam nunquam extiterint [2]) 3io Constat ex praxi ecclesiae, quae a pluribus saeculis tales dispensationes concedere consuevit. Primus sic dispensasse legitur Bonifacius VIII. a. 1301. Recentioribus temporibus frequentius in radice dispensarunt Pius VI., Pius VII., Leo XII. pro foro modo interno, modo externo, item tum in casu *individuo*, tum in casu *communi*, i. e. pro matrimoniis certi generis in aliqua ditione. Sic e. g. matrimonia clandestina tempore revolutionis in Gallia contracta a Pio VII. (1803) sunt sanata. Pari modo Pius IX. per litteras Apost. 17. Mart. 1856 emanatas episcopis Austriacis facultatem concessit, sanandi in radice matrimonia contracta cum certis quibusdam impedimentis, quae ante tempus Concordati in nonnullis Imperii partibus non attendebantur.[3])

3. Effectus. 3. Effectus hujusmodi dispensationis sunt: *a.* Validitatem matrimonio tribuit, et quidem a primo suo initio. *b.* Sanat consensum hactenus irritum, seu potius vitium lollit, quod ecclesia eidem obmovit, quo sublato consensus per se validus est. *c.* Legitimat plene sobolem in ordine ad effectus spirituales.

4. Conditiones. 4. Ut matrimonium ope dispensationis in radice sanari queat, quatuor conditiones requiruntur: *a.* Ut impedimentum obstans non sit absolute indispensabile. *b.* Ut conjunctio conjugum facta sit cum consensu matrimoniali, non autem instituendi concubinatum; secus enim, quia non est radix matrimonii, sanatio in radice locum habere non potest. *c.* Ut consensus utriusque partis perseveraverit; si enim vel ab uno tantum revocatus sit et proin non amplius existat, per se patet, eundem non posse revalidari. *d.* Ut adsit causa gravissima et urgens sc. *a.* si altera pars manere

---

[2]) Sanchez l. 8. disp. 7. n. 4: „Pontifex potest suam legem irritare et revocare quoad effectus jure humano ex ea secutos, et non tantum quoad in posterum incurrendos, efficiendo ut non incurrantur, sed etiam quoad jam incursos, abolendo illos, ac si ea lex edita nunquam fuisset . . . .“

[3]) Vid in appendice N. VIII. sed adverte seqq: 1. Facultatem episcopis datam comprehendere tantum impedimenta in litteris Apost. expressa. 2. Eandem restringi ad matrimonia contracta usque ad diem, quo litterae Apostol. acceptae fuerint. 3. Item regulariter ad matrimonia sine dispensatione contracta, praeterquam in impedimentis consanguinitatis et affinitatis. Cfr. in Append. notam sub textu.

quidem vult in conjugio, ad renovandum vero consensum non potest moveri; β. si secundum supra dicta altera pars nequit certiorari de nullitate conjugii; γ. quando gravis ratio prohibet, ne de eadem nullitate moneantur conjuges.

5. Modus exequendi hanc dispensationem, si concessa sit pro foro externo, consistit in simplici declaratione Ordinarii, cui executio committitur. In casibus publicis ea declaratio publica sit oportet, ut convalidatio omnibus innotescat. Praeterea talis convalidatio in libro copulatorum notari debet. Quoad forum internum impetrata sanatio audita unius partis confessione sacramentali applicanda est. Sufficit vero, ut uni applicetur; item applicari potest etiam eo casu, quo nulla pars impedimentum novit. 5. Exequutio.

§. 193.

II. De nullitatis declaratione.

Matrimonium nulliter contractum non semper convalidari sed quandoque etiam dissolvi potest, imo debet. Id in triplici praesertim casu occurrit: 1mo si impedimentum est indispensabile simulque una saltem pars in mala fide versatur: 2do si impedimentum est indispensabile et partes quidem bona fide contraxerunt, sed ex continuato matrimonio vel scandala in publico vel damna gravia inter conjuges enascuntur; 3^tio^ si impedimentum quidem est dispensabile, at vero ex matrimonio damna gravia ac scandala provenirent, alia modo non avertenda nisi per conjugii dissolutionem.

Circa modum, quo facienda est irriti matrimonii solutio, haec pauca adnotasse ex nostra Instructione pro praxi sacerdotali sufficiet.[1] Matrimonium

1. Inprimis matrimonium cognita ejusdem nullitate nunquam potest dissolvi propria conjugum auctoritate, sed adeundus est in hac causa judex ecclesiasticus, nimirum in prima instantia tribunal episcopi dioecesani (§§. 97. 98). 1. solvitur a solo judice eccles.

---

[1]) Vid. Instr. §§. 114—200, ubi succincte omnia essentialia continentur, prout etiam in curia Romana solent observari. In conficiendo processu matrimoniali plures solemnitates praescribuntur tum a ss. canonibus tum nominatim a Constit. Benedicti XIV. „Dei miseratione" d. 3. Nov. 1741. Acta processus sunt irrita, si non observentur saltem substantiales solemnitates praescriptae. Notanda est „Instructio s. C. C. d. 22. Aug. 1840 pro confessione processus in causis matrimonialibus" Acta I. 439.

2. Jus accusandi. 2. Matrimonium adcusandi jus propter impedimenta *juris privati* nonnisi conjuges habent et quidem pars tantum innocens v. gr. quae errorem vel metum passa est, idque non sine certis restrictionibus. Eadem fere principia applicanda veniunt, si matrimonium impugnatur ob impedimentum aetatis, raptus et ligaminis, quando hoc vel morte alterius conjugis vel alia ratione sublatum est (§§. 116—121). In impedimentis *juris publici* tribunal matrimoniale *ex officio* procedere debet, quamprimum aut notorietate facti, aut denuntiationibus legitime factis (128—132), aliove modo sufficiens suppeditet causa (122). Imo cuivis catholico cum quibusdam tamen exceptionibus, matrimonium impugnandi jus competit (115).

3. Quia ratione. 3. Nullitatis declarandae petitio aut scripto afferri aut in gesta redigenda viva voce exhiberi debet, et quidem coram tribunali matrimonii aut ejus commissario atque personaliter (126. 127).

4. Conandum, ut sustineatur matrim. 4. Impedimento aliquo in jus adducto dispiciendum est: *a.* An impedimentum fors tale sit, ad quod removendum consensus conjugis matrimonium accusantis sufficiat. In hoc casu per animarum curatorem adlaborandum est, ut dictus conjux ad renovandum consensum inducatur (133. 134). *b.* An nullitatis petitio eoquod minus fundata sint, repelli possit (137. 138).[2]) *c.* An impedimentorum, quae §. 80. Instr. enumerantur i. e. in quibus etiam episcopi vi quinquennalium dispensant, quoddam obmoveatur? (Vide supra §. 183.) In hoc casu inquisitio in forma juris instituenda, quantum fieri potest, evitari debet, sed post captas necessarias informationes matrimonium vel per episcopi dispensationem vel per sedis Apostolicae sanationem, quae dicitur in radice, convalidandum est. § 139.

5. Processus. 5. Si praedicta agendi ratione matrimonium vacillans sustentari nequeat, processus in forma juris instituendus est, qui hoc ordine decurrit: *a.* Per commissarium a tribunali matrimoniali constituendum *praeviae inquisitiones* faciendae, nec non conjuges et testes interrogandi sunt; dein praeviae inquisitionis resultatum tribunali matrimoniali proponendum est (140—142). *b.* Postea *processus probatorius* instituitur. Quem in finem praeprimis conjuges personaliter, uti jam in praevia inquisitione, comparere debent (143—145). Pro ulterioribus tamen interrogationibus in loco, quo habitant, delegatus substitui potest (146). *c.* In processu probatorio continuo principium attendendum est: „Praesumtio stat

[2]) 1. Ob jus accusandi non competens aut amissum; 2. Ob factum certum quidem sed non sufficiens; 3. Ob factum falsum.

pro valore matrimonii, impedimentum vero plene probari debet" (147). Pro tuendo matrimonii valore prius defensor matrimonii constitutus sit oportet, qui et in muneris ingressu et in singulis casibus jurare debet, se matrimonii valorem fideliter tuiturum esse. Iste omnibus actibus interesse tenetur, ita, ut hi actus, eo non praesente celebrati, irriti forent (124. 125. Cfr. 146.)[3]) *d.* Probationes, quae ad rem faciunt, sunt: 1mo *Conjugum confessio,* quae tamen, si fit matrimonio jam contracto, nonnisi tunc plenam vim habet, quando pro matrimonii valore militat iis in casibus, in quibus conjugibus adcusandi jus privative reservetur (169—171). 2do *Depositiones testium;* sed qua testes non omnes admittuntur, jusque habent tam partes quam defensor matrimonii testibus exceptiones opponendi (151—158). Testimonium non scripto sed semper personaliter ferendum est (§. 159). Testis jurati tantum depositio vim habet legitimae probationis. Quod a duobus testibus omni exceptione majoribus, distincte et conformiter deponitur, de regula qua plene probatum censeri debet (162—165). 3^tio^ *Rei peritorum sententia;* eorum saltem duo scientia et integritate praestantes atque jurati a judicio matrimoniali seligi debent (166. 167).

6. Processu probatorio absoluto conjuges et quicunque matrimonium adcusaverit, nec non defensor matrimonii moneantur de eo, quo pollent jure, in hucusque acta animadvertendi. Exceptiones, si quas habent, intra octiduum proponant (176. 177). 6. Exceptiones faciendi potestas.

7. Sententia, antequam feratur, episcopo proponi debet, qui rerum, quae non satis liquent, novam inquisitionem ordinare potest. §. 178. 7. Interventus episcopi.

8. A sententia episcopi adpellari potest ad metropolitam et ab hoc ad sedem Apostolicam vel ejus delegatum et hinc inde etiam ad quartam instantiam (101). Scilicet „appellatio admittenda est, donec matrimonii validitas per duas, aut ejus nullitas per tres sententias conformes pronunciata sit. Duabus sententiis *pro* matrimonio et duabus *contra* illud militantibus, matrimonium validum censeatur oportet" (179). Defensor matrimonii ex officio tamdiu adpellare tenetur, quamdiu spes est, fore, ut ex quatuor sententiis duae valorem matrimonii pronuntient. Hunc in finem pro rerum adjunctis petere *debet*, ut quarta instantia constitua- 8. Appellatio.

---

[3]) Constit. „Dei miseratione" Neque acta sine defensoris interventu confecta convalidantur per posteriorem ratihabitionem. Interdum tamen convalidantur a Sede Apost., si vitia processus ad extrinsecam formam solummodo referantur. Acta I. 421.

tur. Idem petere *potest* etiam actor, si duae instantiae nullitatem matrimonii, tertia vero validitatem pronuntiaverit (180—184).

9. Quid lata sententia agendum.

9. Quando nullitas matrimonii evicta est, simulque obstans impedimentum tolli potest, agendum est, ut matrimonium convalidetur. Si vero impedimentum sit indispensabile aut renovatio consensus obtineri nequeat, nullitatis sententia partibus in legitima forma annuntianda est, illaeque ab invicem separandae sunt. Ad novas vero nuptias convolare illis non licet, antequam finalis sententia lata sit. (192- 200).[4])

Articulus III.

De separatione a thoro et mensa.

§. 194.

De causis separationis.

Praeter divortium, quod in solutione ipsius vinculi matrimonii consistit, aliud praeterea in jure canonico occurrit, nimirum separatio conjugum a thoro et mensa. Eam licitam esse, tum ab Apostolo, tum ab ecclesia edocemur.[1]) Quia vero ejusmodi se-

[4]) Nova lege d. 25. Maj. 1868 processus nullitatis addicitur judici civili ad normas in C. C. A. §§. 94—102 contentas. De effectibus, qui ex solutione matrimonii per judicem facta proveniunt, agitur §§. 142. 160. C. C. A. — Hae quidem legis civilis dispositiones impedire non possunt, quominus ecclesia in suo foro de nullitate matrimoniorum, quemadmodum de reliquis causis matrimonialibus, judicet. Sed nemo non intelligit, regulares processus in curiis episcopalibus confici non posse, si jurisdictio eccles. a guberniis vel non recognoscatur vel non sustineatur. Nam si judices eccles. citationem mittant partibus vel testibus, ut coram se sistant stato tempore, saepe frustra agunt, quia personae citatae non parent, nec expedit, ut censuris cogantur, quae sperni possunt. Quinimo cogere interdum non possunt testes ad juramentum emittendum, vel quia impune renuunt, vel quia obstat lex gubernii. In ejusmodi adjunctis non restat, nisi formas quae saltem servari possint, accurate servare, ut rei veritas ex actis, judiciali ritu non servato confectis, satis appareat. In tali casu s. C. C., quando causa ad ipsam deferri contigerit, Ssmum consulit pro facultate ferendi sententiam, non obstante irregulari forma actorum. Cfr. Acta II. 400 not.

[1]) I. Cor. 7, 10. 11. „Praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quodsi discesserit (uxor), manere innuptam, aut viro suo reconciliari.“ Conc. Trid. sess. XXIV. can. 8.: „Si quis

paratio semper a malo est, ipsa *in casibus tantum a lege ecclesiastica statutis et respective in forma a lege ecclesiastica praescripta* licita est.[2]) Distinguitur vero duplex separatio: una *perpetua*, quae fit ad tempus vitae, ita, ut pars innocens pro foro externo nunquam cogi possit ad alterum conjugem redire;[3]) altera *temporalis*, quae desinit vel causis sublatis vel tempore a judice statuto. Itaque

1. Separatio *perpetua a.* ex causa majoris perfectionis spiritualis *mutuo conjugum consensu* institui potest. Videlicet „conjuges mutuo consensu vitae consortium eum in finem solvere possunt, ut religionem a s. sede adprobatam ingrediantur, vel ambo vel et una tantum pars, aut, ut vir ordines sacros suscipiat.“ [4]) *b.* Alia causa separationis perpetuae et quidem unica est adulterium ab uno conjuge perpetratum,[5]) per quod intelligitur omnis species luxuriae, in qua conjux vere dividit carnem cum alio vel alia et libere quidem ac voluntarie.[6]) Pars innocens cognita hac divisione jus acquirit, negandi debitum nec non divortium petendi, modo crimen alterius sufficienter probare valeat. Quia vero adulterium separationis causam non suppeditat, nisi *injuriosum* sit alteri conjugi, in pluribus casibus divortio locus non datur, prout in nostra Instr. (§. 207) statuitur: *Quodsi conjugum alter adulterii crimen commiserit, alteri jus competit, perpetuam a thoro et mensa separationem petendi, nisi forsan adulterium adprobaverit,* (e. g. adhortando, suadendo), *permiserit* (non impediendo, tacite consentiendo), *vel sua culpa adduxerit* (v. gr. malevole debitum denegando, uxorem domo expellendo inopem), *aut ipse quoque adulterii reum se reddiderit*, in quo non refert, si unus pluries adulteraverit, quia non ad numerum, sed solum ad fractionem fidei attenditur. *Jure suo excidit, si alteri parti culpam expresse* (i. e. conceptis verbis) *vel tacite condonaverit*“ i. e. exhibendo signa

1. Causae separationis perpetuae.

---

dixerit, ecclesiam errare, cum multas ob causas separationem inter conjuges quoad torum seu cohabitationem ad certum incertumve tempus fieri posse decernit, anath. sit.“

[2]) Instr. §. 205.

[3]) An moralis obligatio quandoque sit redeundi, Bangen l. c. p. 125.

[4]) Instr. §. 206. Vid. supra §. 133. 1. Sed ejusmodi separatio difficillime conceditur.

[5]) Matth. 5, 32.

[6]) Ergo ex sententia communiori etiam sodomia et bestialitas. Porro adulterium, ut inducatur separatio, semper debet esse formale et perfectum.

perdurantis amicitiae, ac praesertim copulam post cognitum adulterium libere habendo.[7]) Onus probandi adulterium incumbit parti innocenti. Quia vero delicta carnis difficilis sunt probationis, hinc, „ut adulterium in finem separationis a mensa et thoro probetur, sufficiunt praesumtiones violentae. Facta vero, quibus praesumtiones hae innituntur, juxta normas processum in delictorum causis attinentes probanda veniunt“[8]) Nimirum per testes plene probari debent. Porro „confessio conjugis contra quem separationis actio intentatur, plenam efficit probationem.“[9])

2. Causae separationis temporalis.

2. Separationis *temporalis* causae ex canonistarum sententiis, ex constanti tribunalium ecclesiasticorum praxi, et juxta Instr. Austriacam sunt sequentes[10]): *a. Apostasia a fide (quodsi conjux a fide christiana deficiat*, ait Instr.), quae quia spiritualis fornicationis rationem habet, etiam secluso alterius periculo causam divortii praebet. — *b. Periculum animae*, quoties nimirum unus conjux alterum (sunt verba Instr.) *ad defectionem a fide catholica*[11]), *ad vitia vel crimina sollicitet* v. gr. sodomiae, latrocinii, veneficii etc. Adverte tamen, non esse locum reparationi, si delictum conjugis alteri parti non afferat periculum. — *c. Periculum corporis* i. e.

---

[7]) Sed libere non exercetur copula, si fiat influente metu vel ex conscientia erronea, qua sc. pars innocens putat, se, non obstante adulterio, teneri ad reddendum debitum. — Quando etiam actor adulterii reus esse convincitur, regula valet: „Paria crimina compensatione mutua delentur“ (s. 7. X. [V. 16]). — Denique si pars adultera contendat, quod altera pars causam adulterii praebuerit, haec assertio tum solummodo valet, si manifestum sit, hanc alteram partem adulterio consensisse, ac proin directe et proxime adulterium adduxisse. Oberkamp. über die Einrede der Mitschuld u. d. gleichen Schuld in einer Ehestreitsache in Vering. Archiv. t. 21. p. 82. seq.

[8]) Instr. §. 229. Solet autem s. C. C. ad dissociandos conjuges leviores admittere probationes, quam quae sufficiant ad crimen adulterii puniendum S. C. C. 12. Aug. 1865. Acta II. 136.

[9]) Instr. §§. 232. — Si adulterium omnino certum in judicio non possit probari, licet diverti ab adultero quoad thorum. Scavini l. c. p. 667.

[10]) Instr. §§. 208. 209. 210. Omnes fluunt ex seq. principio: „Conjuges ad vitae consortium eatenus tantum obligantur, quatenus id absque animae, vitae vel sanitatis periculo continuare possunt“. Intr. §. 208.

[11]) Juxta canones (c. 6. X. IV. 19) etiam haeresis est causa divortii. Sed ex praxi et interpretatione benigniori haec causa nonnisi tum admittitur, si exinde fidei periculum parti catholicae immineat.

vitae vel sanitatis, sc. *a. quodsi injuriis realibus*[12]) *vel insidiis*[13]) *vitam ejus et sanitatem in periculum adducat; β. quodsi ei acerbiores animi afflictiones*[14]) *per longius tempus intentet; γ. etiam quando malo corporali diuturno contagioso laboret.*[15]) In hisce casibus parti supplicanti divortium concedi debet, *usque dum vitae conjugalis consortium, quin periculum saluti suae aeternae vel temporali immineat, renovare possit.* — *d. Malitiosa desertio* i. e. discessio unius conjugis ab altero injusta et dolosa, cum intentione solvendi conjugale consortium.[16]) „Conjux, quem altera pars malitiose deseruit, separationem a thoro et mensa petere

---

[12]) Intellige talem violentiam, quae excitat metum etiam hominis constantis, ac procedentem ad percussiones atroces (praesertim si per eas vulneratio, abortitio, morbus etc. causetur, vel si fiant instrumentis pro natura sua graviter laesivis). Non tamen sufficit unica verberatio, etiam immoderata, nisi simul in futurum timeatur nova saevities. Percussiones leviores, saepius repetitae, ideo causa divortii fieri possunt, quia, si fiant sine causa seu ex levi causa, ceu „acerbiores animi afflictiones" sunt habendae. Acta V. 9. 10.

[13]) Insidiae nonnisi tunc ad divortium sufficiunt: 1. si vitam et sanitatem compartis periculo exponunt, quod est, si conjux conjugi ex odio capitali e. g. veneno, aliisve instrumentis periculosis insidiatur; 2. si ipsae etiam imposterum probabiliter timentur. — Injuriae reales ac insidiae (in sensu exposito) recidunt in illam divortii causam, quae a DD. passim dicitur saevitia mariti, vel potius saevitia conjugis, eoquod etiam in uxore esse potest. Attamen ob saevitiam non statim ad divortium convolandum est; sed adhibeantur prius admonitiones, vel exigatur a saeviente cautio sive pignoratoria per pecuniam in eventum pro altera parte depositam, sive juratoria, vi cujus se adstringat, quod deinceps conjugem non amplius male tractare velit. Instr. Eyst. p. 371.

[14]) E. g. si pars altera serio mortem minetur, si compartem perpetuis maledictis vel conviciis incessat, ad iracundiam et continuas altercationes inducat, alimenta subtrahat, libertatem indigne coarctet, notam infamiae ei imburat, cum alia persona scandalose (licet non per adulterium perfectum) conversetur etc. Sufficit, si hisce afflictionibus gravis moeror alteri afferatur, etiamsi non sint vitae vel sanitatis laesivae.

[15]) V. gr. lepra maligna, morbo gallico, aliisque similibus morbis chronicis, ex medicorum judicio contagionis periculum habentibus. Addunt etiam: si una pars sit amens vel furiosa. Sed non adeo facile propter morbum concedendum est conjugum divortium. Acta I. 214.

[16]) Sufficit ad notionem malitiosae derelictionis, si recedens conjux in eodem domicilii loco separatam habitationem eligat; si vir conjugem domo expellat, si uxor domicilium viri sequi renuat. Acta II. 136. V. 12.

potest, usquedum desertionis reus animum ad officia conjugalia adimplenda paratum sufficienter probaverit“ (§. 209). Sed in hoc casu non statim ac immediate decernitur divortium. Nam primo conjux injuste discedens, ad instantiam partis derelictae a judice competentibus mediis ad revertendum cogitur. Hunc in finem absenti praefigi debet terminus, ipseque, si, ubi commoretur, ignotum sit, per ephemerides publicas, itidem praefixo termino, citandus est. Ipso dein in suo sensu pertinaciter persistente judex parti innocenti divortium temporale cum omnibus effectibus concedit.[17]) Si pars recedens actionem divortii instituat, prius ad redeundum adigi debet, quin tamen propterea, si nolit, petitio divortii semper sit repellenda. — *e. Periculum bonorum et honoris civilis.* „Etiam propter tales officiorum transgressiones, quae juribus *bona temporalia* attinentibus vel *honori civili* alterius conjugis grave afferunt detrimentum, aut urgens parant periculum, temporalis a thoro et mensa separatio decerni potest.“ (§. 210.) Jura conjugis quoad *bona temporalia* laeduntur vel in periculum adducuntur, si e. g. vir bona profusâ luxuriâ dissipet, si aere alieno se obruat, si rem familiarem curare negligat, si immoderato potui vel lusui deditus sit etc. Periculum famae seu *civilis honoris* tunc adesse censetur, quando alter conjux ob crimina (etiam illa, quae dicuntur politica) poenas attrahit, ob quas bona existimatio etiam innocentis valde imminuitur; praesertim si fors et ipsa criminum socia exinde habeatur.

Ceterum notandum est, causas divortii esse difficilis probationis. Hinc dehortandus est conjux ab instituenda lite, quando causam sufficienter probare non potest.

---

[17]) §. 235. Instr. Ratio, cur malitiosa desertio juxta praxin modernam inter causas divortii numeratur, est quia recidit vel in „odium capitale“ vel in „acerbiores animi afflictiones.“ Sed datur etiam desertio licita, et quidem 1. etiam invito altero: a. Cognito alterius adulterio; sed, ut licita sit secessio etiam pro foro externo adulterium notorium esse debet, et notorietas probari a recedente. b,. Si periculum corporis vel animae sit in mora, e. g. si ex indomita viri saevitia mors vel vulnera sint timenda. Sed in utroque casu (a. et b.) pars secedens tum factum secessionis tum causas tenetur denuntiare judicio matrimoniali. Vid. rescr. Emin. Cardin. Vindob. ad tribunal matr. 26. Maj. 1858. Licita etiam est absentia viri ad bellum evocati, nec non ea, quae ad negotium expediendum per tempus brevius est necessaria. At 2. regulariter non licet conjugibus mutuo consensu discedere, neque ejusmodi mutuus consensus legitimam separationis decernendae causam subministrat. Sed in tali casu, si causae aliae non desint, procedendi formalitates praeter absolute necessarias, omittendae sunt. Instr. §. 241.

§. 195.

De modo procedendi in causis divortii.

1. *Reconciliationis procurandae tentamen.* „Conjux, qui, separationem obtinere desiderat, ante omnia parochum suum adeat. Hic utramque partem vocabit et cuncta, quae lex Dei et foederis conjugalis dignitas ad animos commovendos suppeditat, graviter simul et amanter adhibebit, ut conjugale vitae consortium intactum servetur. Si animos conciliare non valeat, secundo et tertio idipsum, octiduo saltem quavis vice interposito, efficere conetur Tertium tamen omitti potest experimentum, quando animarum exacerbatio successus spem adimit, aut manifestum est, actorem vitae consortium continuare non posse, quin aeternam aut temporalem salutem urgenti exponat periculo. . . . . Quodsi parochus frustra laboraverit, eo de negotio ad praesidem tribunalis matrimonialis referre et ubi conjuges bis tantum vocaverit, causam, ex qua tertium experimentum omiserit, accurate exponere debet, Addat insuper, an et quatenus gravamina allata ipsi fundata videantur."[1])

2. *Quomodo petitio divortii sit proponenda.* Actor petitionem suam vel apud ipsum tribunal matrimoniale, vel in remotioribus dioecesis partibus apud commissarium sui districtus (nam episcopi ad inquirendum in causis separationis plures commissarios per dioecesim deputare jubentur §. 214. Instr.) aut scripto porrigere aut in acta redigenda oretenus exponere potest. Dein separationis decernendae petitio tribunali matrimoniali proponatur oportet, quod nisi rationes aperte insufficientes sint, ad investigandum super negotio procedet, huncque in finem aliquem ex judicibus qua commissarium deputare solet, quando res in sede tribunalis pertractatur.[2])

3. *Inquisitio praevia* Igitur primo tentandum est, ut negotium in inquisitione praevia absque probationibus in rigore juris talibus terminari possit. Eapropter ambo conjuges coram commissario personaliter comparere tenentur, ab eoque singuli examinari atque sibi invicem confrontari debent. Testes quoque a partibus nominati et alii, quorum depositiones ad quaestionem facti dilucidandam faciunt, interrogentur. Tum interrogationes

---

[1]) Instr. §§. 211—213.
[2]) Instr. §§. 214—216.

tum responsa in protocollum redigi debent, cui omnes in actu praesentes atque etiam commissarius et secretarius subscribunt, quodque tribunali matrimoniali proponendum est. Hoc confestim ad sententiam ferendam procedere debet, quoties status rerum ex hac praevia inquisitione clare illucescit.[3])

4. Casu opposito *processus probatorius* instituendus est, in quo causae separationis, ad quas actor provocat, stricte in forma juris discutiuntur et *plene probari debent.*[4]) *Antequam sententia feratur, episcopus ordinare* potest, ut tribunal matrimoniale, quae decernenda censeat, ipsi proponat.[5]) „A decisione tribunalis matrimonialis conjux, qui ea se gravatum arbitratur, ad secundam instantiam provocare potest. Duabus sententiis conformibus latis ulteriori appellationi locus haud superest."[6])

5. Quoad effectus divortii haec notanda veniunt: *a.* Separatio ipsum matrimonii vinculum haud afficit: „Licet separentur, semper tamen conjuges erunt." [7]) *b.* Uxor non amplius tenetur sequi domicilium viri; sed vicissim etiam jure privatur sustentationem vitae a viro percipiendi, nisi vacet a culpa vel judex habita adjunctorum ratione aliter decernat. *c.* „Quoad postulationes et lites circa bona temporalia versantes, quae ex sententia in causa quadam matrimoniali lata oriuntur, partes ad judicium saeculare remittendae sunt."[8]) Haec Instructionis monitio hodie, lege civili mutata, ex mente ecclesiae sic venit applicanda. Parochus audiens, conjuges divortium moliri, post frustaneam, ne hoc faciant, dehortationem, eosdem monere debet, ut judicem ecclesiasticum adeant, cujus est dijudicare, an in hoc casu divortium in conscientia concedendum sit, nec ne. Cum vero separatio in foro ecclesiae concessa fuerit, possunt causam deferre ad judicem saecularem; ad quem spectat judicare de effectibus civilibus. Equidem judex civilis haud insistet deinceps, uti prius lege praeceptum erat, sententiae judicis ecclesiastici, sed totam judicii telam juxta leges civiles[9]) de novo conficiet, effectusque, quos producit se-

---

[3]) Instr. §§. 218—222.

[4]) Ib. §§. 223—243. Angustiae libri a describendo processu probatorio abstinere cogunt.

[5]) Instr. §. 237.

[6]) Ib. §. 239.

[7]) c. 2. de divort. X. (IV. 19).

[8]) Instr. §. 244.

[9]) Lege civili (C. C. A. §§ 103—110) duplex genus separationis a thoro et mensa distinguitur: alterum quod fit cum mutuo conjugum consensu; alterum, quod fit invito altero conjuge. Ad

paratio,[10]) ex sententia *a se* concepta deducet. Sed num dissociatio conjugum etiam coram Deo licita sit, solius ecclesiae est determinare, quae proinde primo loco adiri debet. Quodsi actor, ecclesiae judicium declinans, ad judicem civilem recurrat, graviter quidem peccat; attamen reus salva conscientia rem suam in judicio civili potest tueri. Casu, quo sententia judicis civilis contradicit judicis ecclesiastici sententiae, in conscientia haud licite potest separatio conjugum fieri; sed tamen pars, quae invita relinquitur ab altero conjuge, ab omni culpa immunis est.[11]) *d.* Ii effectus cessant, si separati conjuges ad vitae conjugalis societatem redierint, id quod quovis tempore facere possunt. Porro pars innocens semper exigere potest, ut consortium matrimoniale restituatur,[12]) modo pars adultera (ubi agitur de causa adulterii) poenitentiam egerit;[13]) pars vero adulterii rea tunc tantum (saltem, ut ajunt, ex titulo *honestatis)* eo favore fruitur, quando altera in eandem culpam incidit. Similiter si ex aliis causis separatio fuit in judicio decreta, pars quae causam praebuit, a judice petere potest, ut vitae conjugalis communio restituatur, modo probare possit, cessasse causas, ex quibus decreta fuit separatio.[14])

---

prius genus nulla praeter dissensum conjugum requiritur causa; et ex hoc titulo separatio in judicio semper conceditur, quoties conjuges consentiunt tum in ipsam separationem tum in conditiones, sub quibus ea sit perficienda, scil. intuitu bonorum temporalium et alimentationis. Ad separationem posterioris generis decernendam requiruntur causae (§. 109. C. C. A.). Ad procedendi modum olim (vi §. 104. et 107) trinum reconciliationis experimentum a parocho faciedum (in textu n. 1.) pertinebat; sed lege d. 31. Dec. 1868 haec praescriptio eatenus immutata est, ut parochus solummodo permittatur, non autem teneatur istud experimentum praemittere et testimonium judici civili tradendum de hoc actu conficere. Si conjuges ejusmodi testimonium a parocho non afferant, dictum experimentum ab instantia judiciali debet fieri.

[10]) C. C. A. §§. 759. 1266. Quomodo ordinanda sit prolis alimentatio et sustentatio, definitur §. 142.

[11]) Sic fere decreverunt episcopi Austriaci in suis instructionibus ad clerum post emissam legem d. 25. Maj. 1868 datis Cfr. Kathol. Stimmen etc. t. II. Instruct. Cardin. et archiep. Vindobon. pag. 15.

[12]) c. 5. 7. C. 32. qu. 1.; 61. regul. jur. in VIto (V. 12).

[13]) c. 1. 4–8. C. 32. q. 1.; c. 4. 5. de divort. X. (IV. 19.): c. 6. 7. X. (V. 16.) Cfr. Instr. §. 251.

[14]) Dworzak: D. Wiederherstellung der ehelichen Gemeinschaft etc. Archiv t. 18. p. 2. seq.

Articulus IV.

De secundis nuptiis.

§. 196.

Quaenam cautiones pro contrahendis secundis nuptiis praescribantur.

Nuptiae secundae (quo nomine hoc loco etiam tertiae et ulteriores intelliguntur) ab ecclesia semper quidem admittebantur et contra haereticorum[1]) impugnationes defendebantur; at canones secundis nuptiis minus favere, ex eo adparet, quod bigami olim poenitentiae subjecti,[2]) et benedictione nuptiali jam pridem privati sunt,[3]) eademque hodiedum privantur. Ad contrahendum novas nuptias requiritur:

Pro conciliandis novis nuptiis requiritur: 1. Moralis certitudo de morte conjugis.

1. *Moralis saltem certitudo de morte prioris conjugis*, i. e. talis notitia, quae formidinem de opposito excludit. Hujusmodi certitudo non habetur ex absentia multorum annorum, neque ex sola fama, neque ex alia probabili causa, sed ex certis nuntiis in jure probatis.[4]) Haec certitudo, et quidem evidens, facile haberi potest, si mors contigerit in eodem loco, vel in vicinia, aut si parocho alias indubitanter de ipsa constet. In ejusmodi casibus omnis probatio supervacanea est, quia, qui certus est, certiorari ulterius non debet. Secus autem est, si talis evidentia non adest, praesertim si agitur de morte secuta in partibus remotis, e quibus non semper adduci possunt notitiae sufficientem certitudinis gradum constituentes, ut proinde magna hac in re cautela adhibenda sit propter periculum polygamiae et alia incommoda.

---

[1]) Montanistae et Novatiani, qui illas damnabant, ita, ut cum binubis nec communicare vellent, damnati sunt in conc. Nicaeno can. 8. Idem ecclesia declaravit contra Graecos et concil. Florentinum in decreto pro Jacobinis.

[2]) c. 8. C. 31. qu. 1. (conc. Neoc. can. 314.)

[3]) c. 1. X. (IV. 21.) Alex. III.; c. 3. eod. Urban. III. Bigamis adhaesit etiam incontinentiae suspicio. c. 9. C. 31. qu. 1.; c. 10. eod. (Hieron.)

[4]) c. 2. X. (IV. 21) Lucius III. decrevit: „ut nullus amodo ad secundas nuptias migrare praesumat, donec ei constet, quod ab hac vita migraverit conjux ejus"; c. 19. X. (IV. 1.) Clem. III. „donec certum nuntium recipiant de morte virorum."

2. Quaeritur vero, quomodo in defectu ejusmodi evidentiae moralis certitudo haberi possit? 1mo Per legitimum testimonium parochi ex libro defunctorum excerptum cum subscriptione et sigillo parochiali, imo et ab episcopo vel curia episcopali legalisatum[5]) saltem in casibus quibus aliquod dubium de falsitate occurit; vel etiam per aliam publicam et authenticam attestationem, factam a magistratu politico, aut militari; vel a notario publico aut alia persona in publica auctoritate constituta (Ferraris). 2do Per relationem et depositionem duorum testium fide dignorum, qui sint testes de visu.[6]) Unius testis depositio regulariter non sufficit, nisi roboretur aliis adminiculis, indiciis et conjecturis gravis momenti. Sed singularis cautio tum in admissione testium, tum in modo examinis requiritur. Etiamsi probationes difficultatibus premantur, nulla tamen respuenda est, quae aliquid ad fidem faciendam valeat; siquidem pluribus quandoque concurrentibus, quae seorsum certitudinem facere nequeunt, omnia tamen simul juncta hanc efficere possunt. Etenim etiam *praesumtionibus violentis* locus dari solet.[7]) Ut omne vero dubium excludatur, necesse est (etiam vi legum particularium), ut parochi priusquam ad copulationem procedant, vel notitiam ex testibus haustam, vel instrumenta producta ad episcopum deferant. 3to Denique mortis declaratio a magistratu politico facta potest inservire ceu adminiculum pro judice ecclesiastico, licet per se habenda non sit sufficiens probatio.[8]) Unde recte monet Instructio: „Quodsi absentis cujusdam conjux talia afferat, quae ejusmodi casum (i. e. solutum morte conjugium) adesse *valde probabile* reddant, commonendus est, ut

2. Quomodo possit haberi.

---

[5]) Sic statuitur in decreto Clementis X. d. 21. Aug. 1670, nec non in Instruct. s. Officii d. 12. Jun. 1822 (Archiv. t. 22. p. 186). Item in Instr. s. Officii d. 25. Dec. 1827 allegata in Instr. §. 246. Omnium recentissima est Instructio s. Inquis., quae refertur: Acta s. S. (1870) t. VI. p. 436.

[6]) Vide citatas instructiones (not. praec.), ubi docetur, quomodo sufficiens probatio per testes obtineri possit. Cfr. Kutschker t. I. p. 217—269.

[7]) Cfr. Instr. recentiss. l. c. p. 440 et casum adductum in Vering Archiv. t. 27. p. 111. seq.

[8]) Pius VI. in sua Instruct. ad aliquem episcopum Austriacum (Kutschker l. c. p. 234.) sic habet: „Nihil tamen impedimento erit, quominus in hujusmodi judicio instituendo utaris actibus factis a foris saecularibus et a consistoriis acatholicis tanquam probationibus extrajudicialibus.“ Sed haud raro mortis declaratio civiliter facta non sufficit ad procedendum in hac re, eoquod haec (juxta plurium statuum civilium leges) non certitudinem moralem, sed probabilitatem tantum praebeat. Cfr. Instr. recentiss. cit. not. 5.

praevie civilem adeat magistratum. cui ampliora suppetunt factum explorandi media, et cujus est, mortis declarationem quoad effectus civiles edere."[9]) Cumque juris Austriaci praescriptiones hanc rem spectantes caute et prudenter matrimonii vinculo prospiciant, adminiculum maximi momenti judici ecclesiastico praebent. Sed tamen ex eo non sequitur, episcopo jus non competere, propria quoque auctoritate judicandi, an novae nuptiae, nec ne, in tali casu sint concedendae. Itaque conjux relictus; ubi judicialem declarationem impetravit, compartem suam habendam esse mortuam, matrimoniumque prius esse separatum, rem ad tribunal matrimoniale deferre ejusque sententiae se subjicere debet.[10])

---

[9]) Instr. §. 246. — In imperio Austriaco mortis declaratio per magistratus hoc modo perficitur: a. Mors alicujus praesumitur 1° cum annum aetatis 80mum est assecutus ejusque commoratio per decennium ignoratur; 2° cum absentis commoratio, cujuscumque aetatis sit, ultra 30 annos ignoratur; 3° cum probari potest, absentem aut naufragium passum aut in bello graviter vulneratum vel in alio mortis periculo versatum esse, neque intra 3 annos, diligentissima licet inquisitione facta, reperiri potuisse. §. 24. C. C. A. — b. Sed haec, quae generaliter pro declaratione mortis requiruntur, non sufficiunt, si agatur de novo matrimonio ineundo, sed in tali casu insuper cautelae §§ 112—114 C. C. A. praescriptae veniunt observandae, quarum summa est haec: Mortis declarationem pro novis nuptiis conciliandis nemo potest petere, nisi absentia conjugis, §. 24. determinata, talibus sit sociata adjunctis, quae ipsum mortuum esse indubie demonstrant. Facta ejusmodi supplicatione, ad explorandum absentem curator constituitur, edictumque publicum per ephemerides divulgandum est, quo absens citatur, addita comminatione, judicem ad declarationem mortis progressurum, nisi intra annum apparuerit, aliove modo judicem de sua vita certiorem reddiderit. Hoc termino frustra elapso, novaque supplicatione facta, aut fiscus aut alius vir probus et peritus ceu defensor matrimonii constituendus, legitimoque processu sententia ferenda est, an petitioni annuendum sit, nec ne. Haec sententia, priusquam parti communicetur, supremae Caesaris resolutioni est proponenda — Juxta legem priorem matrim. §§. 22—27 et Instr. §. 246. seq. potestas eccles. et civilis unitis consiliis in ejusmodi mortis declaratione agebant. At hodie seorsim utraque judicat.

[10]) Sic ordinavit. Eminent. archiep. Vindob. in instruct. ad clerum d 19. Jun. 1868. Stimmen aus Oesterr. p. 12.

Subsectio II.

De praecipuis divini cultus adjunctis.*)

§. 197.

De temporibus sacris.

1. Jam aetate Apostolorum praeter diem Dominicam, (quae loco sabbati Judaeorum cultui divino est addicta,), plures dies festi, veluti Pascha, Ascensio, Pentecoste,[1]) sunt instituti, quibus postmodum alia festa divae Virginis et Sanctorum accesserunt. Ex his quaedam in universa ecclesia observantur, alia autem certis tantum urbibus vel regionibus sunt sacra.[2]) 1. Dies festi.

2. Duo autem observantia festorum importat praecepta; alterum affirmativum audiendi Missam, negativum alterum, cessandi ab operibus servilibus.[3]) Insuper hisce diebus nefas est agere mercatus rerum venalium, quamquam nundinae longo usu receptae sub certis conditionibus tolerentur,[4]) item actus jurisdictionis contentiosae prohibiti, imo etiam irriti sunt. Urgente tamen necessitate circa opera servilia dispensari potest ab auctoritate ec- 2. Quomodo celebrandi.

---

*) Non de singulis cultus divini partibus disserere in animo est, cum id ad Liturgicam pertineat; sed de praecipuis dumtaxat cultus divini adjunctis ea quam maxime notabimus, quae ad jus canonicum proprius spectare videntur.

[1]) Haec festa ab Apostolis celebrata tradit s. Augustin. ep. 54. c. 2 et Venet. 1729.

[2]) Ex decreto s. C. R. jussu Urbani VIII. 23. Mart. 1630. edito unaquaeque civitas et provincia sibi patronum ex Sanctis eligere potest. In nostro Imperio civitates et oppida patronum habere non solent, sed provinciae (politicae) tantum; patroni dioecesani festum pro choro tantum celebrari, legibus Josephinis permissum est.

[3]) Cfr. Ferraris sub voce Festa et Bened. XIV. Inst. eccl. 43. et 65.

[4]) Bened. XIV. Const.: „Ab eo tempore“ 144. in ejus Bullar. t. I. Docet ibid. Pontifex, nundinas diebus festis celebrari non debere; antiquum esse abusum mercatuum (qui fiunt de rebus minoribus) et nundinarum iisdem diebus: emere et vendere non quidem esse opus servile, sed per ejusmodi actiones distrahi fideles a cultu divino. Sed corrigi hunc abusum nisi prudentia et maturitate non posse.

clesiastica. Denique etiam delectationes cum strepitu et tumultu prohibentur, vel quibus ceteroquin hi dies profanantur.[5])

3. Leges civiles qu. dies festos. 3. Praeceptum ecclesiae de festis observandis etiam imperantes civiles sua auctoritate fulcire semper adlaborarunt[6]) et hodiedum illi status civiles, qui a principiis christianis non prorsus recesserunt, festorum profanationi suis legibus cavere student.[7]) Quam parum leges novissimae Austriae occidentalis festorum sanctificationi faveant, ex edicto ministeriali elucet, in quo haec continentur: Vigore artic. 15. legis imperii fundamentalis liberum quidem est ecclesiae, instituere dies festos; sed illius dispositiones effectum civilem non pariunt, adeo, ut vigore artic. 14 legis sic dictae interconfessionalis nemo externa gubernii vi ad festorum sanctificationem cogi possit. Unica tamen restrictio inviduali libertatis a regimine in hac re sarta tecta servatur. Nimirum vigore artic. 13. legis interconfessionalis diebus dominicis prohibentur tum *publici labores*, tum omnes alii actus in locis templo vicinis, quibus officium principale turbari posset. Talis cum sit legum conditio (ita declarare pergit minister publicus), gubernio haud competit dies festos ad minorem numerum reducere, etiamsi haec reductio haud parum prosperitati populorum conducere videatur, sed hanc rem ad ecclesiae autonomiam spectare. Interim vero publicis officialibus injungitur, ut *abrogatos*

---

[5]) Conc. Trid. Sess. XXV. de invocat. Sanctorum etc.

[6]) L. 1. 2. 19. 21. 24. Cod. Theod. de feriis (II. 8.); 1. 5. Theod. de spectac. (XV. 5); Const. Childeberti (a 554). Pipini Capitul. (735). Caroli M. 789. Permaneder p. 760. Cfr. Euseb. Vita Constant. Lib. 4. c. 23, ubi sic habetur: „Missa quoque lex est ad praesides provinciarum, ut diem dominicam etiam ipsi venerarentur. Iidem festos martyrum dies jussu principis observabant, et ecclesiasticarum festivitatum tempora debito honore prosequebantur.“

[7]) In imperio Austriaco perdurante epocha legislationis Josephinae interdicebantur opera servilia, sive ruri sive domi exerceri solita; nec licitum erat portare aut vehere gravia onera, plaustra onerare aut exonerare etc. praeterquam post horam 9. antemeridianam. Prohibebantur etiam publici labores in opificiis, nec non venationes clamorosae. Itemque delectationes publicae haud paucis anni diebus exulare debuerunt. Publici officiales non solum sanctificationi festorum invigilare, sed et ipsimet publicis sacris in sua ecclesia parochiali singulis dominicis festisque adesse sunt jussi. Decreta huc spectantia congesta inveniuntur: Helfert Kirchenrecht p. 652; Barthenheim Oesterr. geistl. Angeleg. p. 494; Rieder I. 224; denique in variis legum provincialium collectionibus.

saltem dies festos et ipsi non attendant, et plebem ab eorum observatione omni meliori modo avertere studeant.[8])

§. 198.

II. De locis sacris. 1. De ecclesiis consecrandis et reconciliandis de earumque immunitate.

In locis sacris eminent *ecclesiae*[1]) seu loca ad cultum divinum publicum et praecipue Missae sacrificium celebrandum speciali consecratione aut benedictione dicata.

---

[8]) Hic est tenor edicti a ministro pro rebus internis editi d. 20. Aug. 1869. Archiv. t. 23. p. 121. Vide supra p. 170. not. 8. VI. — Ad generalia principia in textu exposita haec specialia adjungere juvat: 1. Cum in lege status fundamentali cautum sit, ne quis, qui sui juris sit, ad participationem solemnitatis eccles. cogi possit, non amplius datur lex, qua quis ad interressendum quibuscunque sacris adigi queat. Ergo pars affirmativa praecepti ecclesiast. nullatenus a statu civili attenditur. 2. Dies, quibus delectationes quaedam cum strepitu conjunctae prohibentur, nuperrime ad paucissimos restringi contigit. Nempe vi ordin. ministr. d. 1. Jul. 1868 (Archiv l. c.) spectacula theatralia absolute prohibentur solummodo tribus ultimis hebdomadae majoris diebus, festo corporis Christi et in Vigilia Nativ. D. N. J. Ch.; Dominica vero Paschatis, Feria 2. Pentec. et in festo Nativ. D. N. J. Ch. ex speciali tantum instantiae politicae concessione et ad juvandum finem aliquem beneficientiae exhiberi possunt. Saltationes publicae omnibus praedictis diebus interdicuntur. Aliae publicae delectationes, veluti concentus musici, spectacula non theatralia, et similia, non prohibentur nisi tribus ultimis hebdomadis majoris diebus, nec non in Vigilia Nativ. D. N. J. Ch. 3. Procul dubio inposterum quoque diebus festis haud permittentur actus judiciales, quemadmodum hucusque etiam sub nullitatis poena prohibebantur. Allgem. Gerichts-Ordnung §. 376. Strafprocess-Ordn. §§. 248. 323. 5. Dubitandi autem ratio est, an gubernium deinceps observari, nec ne, curaturum sit, quae de mercatu et nundinis sapienter olim constituta fuerunt. Scilicet alimenta ad vitam necessaria festis solemnioribus nunquam licuit vendere, aliis vero festis et dominicis nonnisi in taberna semiaperta, et finita in ecclesia re divina. Item diebus festis et dominicis nundinas celebrare, publicas auctiones habere, nec non merces in plateis vel ostiatim vendere legibus prohibitum est.

[1]) Vocatur ecclesia ab auctoribus etiam oratorium, dominicum, basilica, templum, titulus, martyrium (si in honorem martyris aedificata erat) etc. Devoti Instit. l. II. tit. 7. — Quod attinet regularium exemtorum ecclesias, ad earum constructionem, conventu legitime jam erecto, non requiritur licentia episcopi.

1. Ecclesiae exstructio. 1. Ut *exstructio* ecclesiarum legitime fiat, requiritur: a. causa justa bonum spirituale fidelium concernens; *b.* auctoritas episcopi, qui causam cognoscat, eos, quorum interest, audiat et, antequam fabrica inchoëtur, vel ipse vel per substitutum more consueto lapidem primarium benedicat crucemque in loco defigat. Item episcopo etiam structurae genus a viris peritis delineatum proponi ab eoque adprobari debet; *c.* dos necessaria pro ministris et pro conservatione aedificii et supellectilis.

2. Consecratio. 2. Ecclesia aedificata vel ritu solemni *consecratur*[2]) vel saltem per praeviam benedictionem cultui Dei addicitur, nam secus in ea rem divinam conficere nefas est. Ecclesiae benedictio etiam presbyteris, praecipue decanis ruralibus committitur, at consecratio soli episcopo competit. Et licet quovis die peragi possit, decentius tamen fit die festo vel dominica, praemisso pridie cum consecratore a parochianis jejunio.[3]) Ceterum dies anniversaria dedicationis quotannis, die ab episcopo fixe determinata, celebratur.[4]) Insuper ex recepta consuetudine (non vero ex praecepto) festum patroni titularis etiam a populo in foro singulis annis feriatur.

3. Ex qua fluit immunitas. 3. Consecratio *efficit*, ut ecclesia sacrosancta et inviolabilis evadat, ex quo ulterius ejus immunitas fluit, nempe ea, quae localis adpellatur. Sunt vero duae immunitatis partes, quarum *prior* (in sensu minus proprio) est, ut nullus profanus actus et inconveniens sine piaculo in ecclesia exerceri possit. Quia nimirum *domum Dei decet sanctitudo*, ideo procul ab ea absint oportet judicia saecularia, ludi theatrales, civiles conciones, nundinae, negotiationes, cantus profani et musicae, „ubi sive organo sive cantu lascivum aut impurum quid miscetur.“ [5]) *Altera* immunitatis pars est *jus asyli*, quod consistit in securitate quibusdam maleficis illuc confugientibus praestanda adeo, ut inde violenter extrahi aut ad supplicia capitalia rapi non possint. Jus asyli in sensu intimo religionis, et in reverentia ac sanctitate ecclesiarum animis fir-

---

Cfr. Treugott (Vering Arch. t. 26. p. 130): Ist die Erlaubniss des Ordinarius nothwendig zum Bau der Ordenskirchen?

[2]) Cum ecclesia simul ara saltem maxima consecrari debet. S. R. C. 19. Sept. 1665; 24. Maj. 1844; 23. Jan. 1850.

[3]) Hoc jejunium de praecepto ac populo pridie indicendum esse declaravit s. R. C. 12. Sept. 1840.

[4]) In nostris tamen regionibus festum dedicationis omnium ecclesiarum Dominica tertia Octobris annuatim recolitur.

[5]) Concil. Trid. Sess. XXII. de observ. et evit. in celebr. Missae.

miter impressa, originem et fundamentum habet, ac propterea non tam legibus positivis quam more inductum fuit.[6]) Siquidem sensui religioso et injuriosum in Deum et inhumanum in homines esse videtur, facinorosos, qui in Dei tutelam se recipiunt, adhibita violentia a loco sacro abstrahere. Quod vero usu religioso inductum erat, deinceps etiam legibus confirmatum et propius definitum est.[7]) Juxta leges ab ecclesia latas jure asyli fruuntur: *a. loca sacra* velut ecclesiae etiam non consecratae et aedificia eisdem adjuncta, quae eorum externum ornamentum constituunt, iisdemque communicant,[8]) itemque oratoria episcopi auctoritate constituta, non autem oratoria privata; *b. loca religiosa*, uti monasteria, domus parochiales, palatium episcopi, coemeterium etc. Criminosus, qui ad ejusmodi loca confugerat, rogante episcopo vel mitiori poena (saltem non poena mortis vel mutilationis) afficiebatur, vel cum judicis saecularis consensu poenitentiis dumtaxat ecclesiasticis subjiciebatur. Sed ne confugii spes facilitatem criminum pariat, graviorum quorundam facinorum rei ab asyli privilegio excluduntur. Atque hi quidem sunt: latrones publici, grassatores viarum, homicidae (nisi casu, vel ob justam sui defensionem homicidium patratum sit,) laesae majestatis rei, conflantes vel corrumpentes monetas aureas et argenteas, crimen falsi in litteris Apostolicis admittentes etc.[9]) Verumtamen hodie hae leges, olim utilissimae, vix alicubi in toto suo vigore servantur, imo a compluribus guberniis civilibus ex integro sublatae sunt. Et certe, quia processus criminalis nostra aetate ad ordinem cordatiorem ubique redactus est, flagitiosique non amplius vindictae privatae neque tam gravi coërcitioni publicae subjacent, sicuti olim id accidit; haud aegre sedis Apostolicae consensus impetratur, ut isthoc privilegium ad arctiores limites revocetur. Ponti-

---

[6]) Ejusmodi asyla apud ethnicos non tantum Deorum templa et altaria, sed principum quoque statuae praebebant.

[7]) Vetustissima, quae exstat de ecclesiarum asylo, est lex 1. de his qui ad eccl. confug. Cod. Theod. (IX. 45.) (Cfr. cod. 1. 2. 3. 4. et l. 6. Cod. Justin. eod. [I. 12.]). Verum ista lex non asylum constituit, sed late jam patuisse demonstrat.

[8]) Attamen haec externa templorum loca, puta atria vel porticus a s. Sede identidem jure asyli privata fuere, ne ad ea scelesti confugerent et asylo gauderent, lapide apposito, qui privationem indicaret. Acta II. 484. Cfr. ibid. 45. seq., ubi exponitur, qua extensione jus asyli in ditione Pontificia vi legis publicae viguerit.

[9]) c. 6. 10. de immunit. eccles. X. (III. 49.) Greg. XIV. Const. „Cum alias“ 1591. Bened. XIII. Const. „Ex quo“ 1725. Bened. XIV. Const. „Officii nostri“ 15. Mart. 1750.

fice tamen inconsulto abrogare illud non licet, eoquod ecclesiis naturaliter affixum est. In Concordato Austriaco illud tantum statuitur, sacrorum templorum immunitatem servandam esse, *in quantum id publica securitas et ea, quae justitia exigit, fieri sinant.* (Art. XV.) Denique notandum est vigore novissimae Constit. Pii IX. „Apostolicae sedis" excommunicationem latae sententiae (simpliciter) reservatam Pontifici in eos statui, qui praecipiunt violationem immunitatis asyli, vel qui temerario ausu hanc immunitatem violant.

4. Ecclesiae execratio.

4. Interdum ecclesiarum reconsecratione vel saltem reconciliatione opus est, quando nimirum aut execrantur aut polluuntur. Censetur autem ecclesia *execrata,* si vel tota vel majori ex parte corruat vel destruatur, ut, licet eadem materia maneat, de novo exstrui debeat; item si incrustatio interioris parietis quoad majorem saltem partem auferatur aut decidat.[10]) Si autem partes ecclesiae successive reparentur, non deperditur consecratio, etiamsi ob ejusmodi reparationes tandem nulla pars de priori aedificio supersit. Idem procedere videtur, si interior crusta per partes minores reficiatur paulatim tota. Pars siquidem minor in unum conjuncta cum majori parte ecclesiae hujus consecrationem participare censetur ex regula: *Pars major ad se trahit minorem.* Similiter quando ecclesia amplificatur, ita tamen, ut nova pars addita sit minor, non opus est nova consecratione, sed tantum, ut nova pars adspergatur aqua benedicta. Verum effectus consecrationis vel benedictionis etiam per pollutionem ecclesiae destruitur.

Pollutio.

Polluitur ecclesia, quando in ea certae quaedam turpes sacroque loco injuriosae fiunt actiones, ob quas communi aestimatione indignum reputatur, quod in ea sacra peragantur, antequam reconcilietur atque purgetur. Isti actus in jure expressi sunt sequentes[11]): *a. Voluntaria, injuriosa* et *graviter peccaminosa sanguinis effusio in ecclesia causata.* Itaque, quia hae voces stricte sunt intelligendae, non violatur ecclesia: *α.* ubi sanguinis effusio non est copiosior (quia *effusio* copiam, non aliquas tantummodo guttas denotat); *β.* ubi fit ab amente vel casu; *γ.* quae fit licite v. gr. ob justam sui defensionem; *δ.* si actio, qua sanguis funditur, omnibus pensatis non est graviter peccaminosa, id

---

[10]) c. 20. D. 1. consecr. c. 6. X. de consecr. eccl. (III. 40.) Zallinger h. t. §. 458. Reiffenstuel h. t. §. I. n. 13. s. Alphons. Lig. Theol. Mor. l. IV. n. 367.

[11]) Reiffenstuel h. tit. §. I. n. 15. seqq.

quod hinc inde locum habebit, si pueri invicem in ecclesia se percutiant: *ε*. si sanguinis effusio non in ipsa ecclesia, sed extra illam aut in turri causetur. *b. Voluntarium et injuriosum homicidium sui ipsius aut alterius, etiamsi sanguis non effundatur.* Homidicium violat ecclesiam (prout dictum est de sanguinis effusione), si causa ponitur in ecclesia, etsi mors extra illam sequatur. *c. Voluntaria* et *illicita* seu peccaminosa *seminis effusio* in illa facta, probabilius etiam ob copulam conjugalem extra casum necessitatis habitam. *d. Sepultura excommunicati vitandi, infidelis, vel etiam infantis sine baptismo defuncti.*

At violatio non adducitur, nisi praefati casus sint *publici* scil. notorietate juris aut facti, quia ecclesia in casibus occultis suam bonam retinet famam. Ecclesiae desolatio seu conversio ad usus profanos v. gr. tempore belli eam quidem non violat: praxis tamen docet, quod tales ecclesiae ad cautelam per sacerdotem delegatum denuo reconcilientur.[12]) In ecclesia polluta non possunt sacrificia et divina officia sine peccato gravi celebrari (excepto casu necessitatis) aut in contiguo coemeterio aliquis sepeliri, quia polluta ecclesia etiam coemeterium adjacens polluitur, non vero vice versa, quia accessorium ad se non trahit principale.[13]) - „Si sacerdote celebrante (dicitur in rubrica Missalis [N. X. n. 2.]) violetur ecclesia ante canonem, dimittatur Missa; si post canonem non dimittatur."

Reconciliatio ecclesiae consecratae de jure[14]) per episcopum tantummodo fieri potest; sed vi facultatum quinquennalium[15]) sacerdos quoque inferior delegari potest, quemadmodum etiam ecclesia benedicta tantum per sacerdotem reconciliatur, qui absque privilegio delegari potest.

---

[12]) S. R. C. 3. Maj. 1821. et 27. Febr. 1847. Instr. Eystett. p. 107.

[13]) Praelaudata Instr. haec praescribit: „Simul ac ecclesiae cujusdam pollutio fuerit notoria et indubia, parochus ss. Eucharistiae Sacramentum in aliam ecclesiam, vel, si alia non adfuerit, in sacristiam transferat, altaria denudari, imagines velari, januas claudi et omnes eccles. functiones una cum sepulturis in adjacenti coemeterio interdici faciat et casu ad Nos relato, ulteriora exspectet Vicariatus nostri mandata. Si vero pollutio fuerit dubia, nihil nobis inconsultis fieri attendat."

[14]) c. 9. de conscr. eccl. X. (III. 40).

[15]) Append. IV. n. 11.

§. 199.

2. De capellis.

Per capellas[1]) seu oratoria hic intelligimus loca sacra in agris, in civitatibus aut in domibus privatis exstructa eum in finem, ut inibi s. Missa celebrari possit.

1. Oratoria duplicis generis. 1. Duplex datur oratorii genus: publicum et privatum. Ut unum ab altero facilius internoscatur, haec criteria attendi debent.[2]) Juxta praxin curiae Romanae capella *publica* censetur, quae *primo* exstructa est in loco publico et omnibus accessibili, ita, ut vel januam habeat ex platea vel loco publico patentem, aut saltem si infra aedes sit, semita ad eam ducens cuicumque libera servetur. *Alterum* indicium est, ut usui publico non privato sit destinata, quod tunc obtinet, quum etiam exteri in bona fide ad satisfaciendum praecepto ecclesiae ibidem s. Missam audiunt, aut per campanam ad missam vocantur; tanto magis capella pro publica reputari debet, si cum ipsa beneficium aliquod sit conjunctum, aut privilegia altaris vel indulgentiae a sede Apostolica ei perpetuo sint concessae. E converso oratorium *privatum* illud censeri debet, quod in privatis aedibus exstructum vel iis ita contiguum est, ut janua in has dumtaxat aedes ducat, quin foras pateat exitus, et proin usibus privatorum tantum destinatur. Advertendum tamen est, capellam ex constructione privatam per usum publicum converti posse in publicam, uti ex pluribus s. C. C. declarationibus patet. Denique notandum, publicorum carcerum, hospitalium, Seminariorum, orphanotrophiorum capellas pro publicis considerari.

2. Publica. 2. Capellae *publicae*, etsi pro offerendo ss. sacrificio primitus non inserviant, nonnisi cum episcopi consensu exstrui possunt, qui in iis admittendis examinari debet, num justa adsit causa aedificandi et dos sufficiens assignata. Ut in iis ss. Missa cele-

---

[1]) Capellae etymon dubium est et multiplex significatio. Intelligitur enim eo nomine: 1. altare in templo extructum; 2. sacellum a templo sejunctum; 3. sacellum extra templum positum sed eidem adhaerens; 4. locus sacer in templo ferreis clausus cancellis cum uno vel pluribus altaribus; 5. ejusmodi crypta subterranea; 6. quaevis ecclesia per se subsistens, etiam parochialis.

[2]) Ueber die Hauscapellen in Moy Archiv. t. 3. p. 501. seqq. s. Liguor. Theol. Moral. l. 3. n. 318. seqq. Gattico de oratoriis domest.

brari possit, eas decenter ornatas, saltem benedictas et licentia episcopi, quae parieti affigenda est, instructas esse oportet. Ad usus tamen profanos pro libitu sacella publica converti nequeunt, quod de privato oratorio non est ita, nisi sit consecratum vel benedictum.[3])

3. Oratorium *privatum* domi habere unusquisque potest; sed pro celebranda Missa summae sedis licentia requiritur.[4]) Conditiones vero, quae in ejusmodi concessione apponi solent, sunt potissimum sequentes: *a.* Ut sit locus ex caemento et lapidibus constructus, ab omnibus domesticis usibus liber[5]) atque ab episcopo visitatus et adprobatus; sufficit tamen, si tapes vel aliud peristroma ex tela lanea contextum, quod commode removeri potest, vices quarti muri sustineat.[6]) *b.* Ut regulariter una tantum Missa quotidie dicatur, in festis vero solemnioribus a celebratione omnino abstineatur. *c.* Ut nonnisi privilegiati seu ii, qui in Brevi principaliter nominantur, praecepto de Missa audienda satisfaciant. Ex mente s. Sedis in concedendis *ordinariis* indultis oratorii privati per verba: *in tua ac familiae tuae* etc. *praesentia* intelligitur privilegium extendi indirecte dumtaxat ad familiam etc., ita, ut solummodo intuitu praesentiae principalis privilegiati possint ceteri indicati in indulto frui oratorio privato. Per familiam vero intelliguntur pater, mater, filii, uxor, nurus et gener et descendentes per lineam rectam, sub cura et regimine parentum existentes et cum privilegiato in eadem domo manentes, itemque famuli domestici, sed tantum qui tempore Missae domino sunt necessarii. *d.* Actus parochiales v. gr. baptismus, banni nuptiales, inibi exerceri prohibentur, nec etiam sine

3. Privata.

---

[3]) Vulgatum est illud, quod post glossam et ceteros juris canon. interpretes tradit Fagnanus in cap. 27. De censib. n. 6: „Quod hodie privatum oratorium post, cras poterit fieri camera, cum non sit locus Deo dicatus.“ Devoti l. c. §. 33. — Sed permittente episcopo etiam ecclesiae minores, non parochiales converti possunt ex legitimis causis in profanos usus, praesertim si ob desertionem fatiscant, locumque aperiant irreverentiae et dedecori, quin populus ex earundem restauratione fructum percipiat. Acta II. 464. — Capellas confraternitatum, etiamsi regularium sint, episcopi jurisdictioni et visitationi subesse, docet Benedict. XIV. in Inst. 105.

[4]) Vid. §. 97. 5.

[5]) Non licet habitare die noctuque et etiam dormire in domibus aedificatis super capellis, in quibus quotidie celebratur. S. R. C. 11. Maj. 1641.

[6]) Instr. Eyst. p. 98.

episcopi licentia Sacramenta poenitentiae et eucharistiae possunt administrari.

§. 200.

3. De coemeteriis et sepulturis.

1. Coemeteria. 1. Inter *loca sacra* pertinet etiam coemeterium (dormitorium, polyandrium), quod est locus auctoritate Ordinarii pro ecclesiastica fidelium sepultura deputatus. Quia leges Romanae sepulturas intra urbem fieri vetabant, loca isthaec initio extra civitatem erant. Sed lapsu temporum primum principibus, episcopis et aliis viris praestantibus dein populo universo non in civitate tantum prope ecclesias, sed intra ecclesiam ipsam sepultura concessa est.[1]) Hodie tamen per leges politicas sepultura in ecclesia inhibetur, exceptis principibus, qui in ecclesiis propriis suis sepulturas habent, nec non episcopis, qui in cathedrali humantur. Ipsum etiam rituale Romanum praescribit: „Ubi viget antiqua consuetudo sepeliendi mortuos in coemeterio, retineatur, et ubi fieri potest, restituatur."[2]) Coemeteria muro circumdari, signo crucifixi instrui ac decenter et pie quoad omnia servari oportet. Ob loci reverentiam non permittendum, ut opera profana ibidem exerceantur, vel tabernae et mensae a nundinatoribus exstruantur, vel res forenses et judiciales promulgentur. Etiam prospiciendum, ne cruces e tumulis deciduae negligantur vel omnino pedibus conterantur. Intra ambitum coemeteriorum haud raro etiam ossuaria existunt, in quibus fidelium ossa, justo ordine disposita, reponuntur; porro legibus nostris sancitum est, ut in quavis parochia adsit locus pro adservandis cadaveribus aptus, quae domi usque ad sepulturam servari nequeunt.

Qua ratione sint instruenda.

2. Ad christianam sepulturam duo pertinent: humatio in loco sacro, et adhibitio ritus sacri. *Locus sacer*, seu coemeterium

---

[1]) Devoti lib. II. t. 9. Das kirchl. Begräbniss und die Coemeterien in Moy Archiv. I. p. 25. et p. 80.

[2]) Tit. 6. c. 1. Juxta leges Austriacas 1. sepulchra gentilitia in ecclesiis sublata nonnisi in coemeteriis habere licet, sed cadavera sub terra humanda sunt. 2. In monasteriis eorumque ecclesiis sepulturae et cryptae sublatae sunt, religiosique in coemeterio communi sepeliri debent. 3. Coemeteria urbium et locorum insigniorum in situm a domicilio aliquatenus distantem sunt transferenda. De juribus parochorum quoad coemeteria communia recens constituta et de aliis quibusdam eorum juribus quoad funera vide Acta V. p. 126. 130. 209. 221. 569.

omnino jurisdictioni ecclesiae subest, iis solis rationibus exceptis, quae ad sanitatem publicam, vel etiam ad modum rectae constructionis spectant. Ratio prioris est, quia 1° coemeterium est *locus sacer* specialibus ecclesiae ritibus benedictus, ad recipienda fidelium corpora, usque dum ad vitam resurgant aeternam. 2° Coemeterium non est *locus publicus*, omnibus indiscriminatim destinatus, veluti viae publicae, flumina, portus etc. Idcirco coemeteria non pertinent ad *bona publica*, omnibus communia, sed sunt addicta speciali fini religioso ecclesiae catholicae.[3]) Ex quibus apparet, circa jura spiritualia cum coemeteriis connexa, ac praesertim circa quaestionem, quinam sepultura ecclesiastica in coemeterio catholico donandi, quinam vero ea privandi sint, gubernia civilia disponere haud posse. Neque ecclesiae catholicae propter hanc doctrinam et agendi rationem nota intolerantiae et inhumanitatis, vel omnino laesae cultuum paritatis potest inuri. Numquid enim injuriose agit ecclesia, dum ex una parte exigit, ut libere de suis sepulturae locis disponat, ex altera vero parte alios cultus non impedit, quominus et ipsi de suis prorsus libere disponant? Officium vero humanitatis quod attinet, nemo in regionibus nostris jure merito hoc ab ecclesia violatum esse conqueri potest, quandoquidem jam ab a. 1856 tum ex conventione cum gubernio, tum legibus conciliorum provincialium caute provisum est, ne quod funus in defectu coemeterii pro acatholicis destinati in agro vel in prato recondatur.[4]) His nimirum praescriptionibus graviter injungitur parochis, ut in locis, quibus separatum pro acatholicis coemeterium haud exstat, in coemeterio catholico pars quaedam separari atque muro vel sepe distingui debeat, in qua corpora eorum, quibus sepultura ecclesiastica deneganda est, humari possint. Hoc si observetur, certe nemo obsequiis, quae humanitas exigit, defraudabitur! Cetera vero communionis ecclesiasticae signa, in funeribus catholicorum consueta extraneis ecclesia non potest concedere. Unde ab eorum funeribus omnis ritus catholicus, campanarum sonitus, quaevis assistentia,

82. Ad christ. sepulturam pertinet etiam locus sacer, qui jurisdictioni ecclesiae subest.

[3]) Unde si quandoque occurrat, ut dominium coemeterii ab ecclesia benedicti haereat in communitate civili, tamen ejusmodi coemeterium manet jurisdictioni ecclesiae subjectum. Gravior tamen est juris violatio, ubi potestas civilis illa quoque coemeteria confessionibus etiam acatholicis facit communia, quorum dominium spectat vel ad fabricam ecclesiae cath., vel ad communitatem parochialem catholicam.

[4]) Edict. ministerii pro cultu a. 1856 et circulare Archiep. Viennen. d. 25. Febr. 1856. Concil. provinc. Viennen. p. 134.

parochi catholici (etiam in veste profana), denique etiam inferiorum ecclesiae ministrorum v. gr. aeditui, cantorum etc. cooperatio exulare debet.[5]) Neque concedi potest, ut ab acatholicis in coemeterio catholicorum cantilenae decantentur aut orationes funebres habeantur; nam nec ecclesia catholica postulat, ut ministris suis impertiatur jus, rem sacram in locis pro sepultura acatholicorum destinatis peragendi.[6])

3. Quinam sepultura eccles. donandi sint.

3. Sepultura ecclesiastica *donari* debent omnes qui in communione fidelium defuncti, et hoc honore per canones haud indigni sunt declarati. Quinimo si quem in loco profano humari contigerit, curandum, ut corpus quamprimum in locum s. transferatur et interim crux capiti illius apponatur. Alias vero non licet cadaver e loco suae sepulturae asportare; spoliatio autem sepulchri in foro etiam civili qua facinus sacrilegum plectitur. Quilibet, etiam uxor et filius pubes, invito patre vel matre, jus habet, libere pro se eligendi locum sepulturae. Quod si quis talem locum elegerit, cautum est in jure, ut ex iis rebus, quae ad aliam ecclesiam funeris causa delatae sunt, pars aliqua, quae dicitur *quarta funeraria* seu *canonica*, detrahatur et parochiae propriae tribuatur.[7]) Ad periculum evitandum, ne quis vivus tumulo inferatur, nunquam licet defunctos, nisi post legitimum temporis intervallum i. e. apud nos nonnisi ante 48 post obitum horas sepulchro mandare, morte ex peritorum inspectione per litteras parocho tradendas contestata.[8]) Prohibentur sacerdotes funeris causa quidquam pacisci,

---

[5]) Hae regulae continentur tum in litteris 25 episcoporum Austriac. S. C. Majestati d. 28. Sept. 1868 porrectis, tum in eorundem episcoporum instructionibus ad clerum dioeces. emissis. Cfr. instruct. episc. Linciens. Stimmen aus Oesterr. t. II. fasc. 3. p. 14; instruct. archiep. Gorit. ibid. fasc. 4. p. 14; archiep. Olomuc. fasc. 5. p. 24.

[6]) Hoc puncto forsitan excepto, haud difficulter sequens legis interconfessionalis Austriacae dispositio cum normis ecclesiast. poterit conciliari. „Nulla societas religiosa potest corpori hominis ab ipsa extranei honestam in suo coemeterio sepulturam denegare, quando 1° agitur de corpore recondendo in sepulchro gentilitio; 2° quando in ea communitate, qua quis decessit aut mortuus inventus est, non exstat coemeterium illius cultus, cui defunctus erat addictus." Art. V.

[7]) Ex jure et more hodierno in tali casu obventiones stolares etiam proprio parocho solvi debent. Regulariter humationem in ecclesia parochiali defuncti fieri oportere, jam supra dictum est.

[8]) Neque parochi, ait Instr. Eystett., ob suam commoditatem aut haeredum importunitatem se in abbreviatione hujus temporis faciliores exhibeant.

pauperes vero, quibus tantum non superest, ut propriis expensis humari possint, gratis sepeliendi sunt.[9]) Etiam leges politicae, quae in hac materia sanitatis causa sunt constitutae, observari debent.[10])

4. Nonnulli sepultura ecclesiastica ex canonum praescripto *privari* debent, adeo, ut neque in loco sacro neque adhibito ritu sacro sepeliendi sint. Etenim sepultura christiana jus honorificum est, iis tantummodo competens, qui in communione ecclesiastica vixerunt, et se hujus communionis saltem in vitae exitu haud indignos exhibuerunt; unde apparet, duplex hominum genus a sepultura ecclesiastica excludi oportere. 4. Quinam sepultura eccles. sint privandi.

a. Prima classis est eorum, qui separati ab ecclesiae communione vixerunt et in tali statu ex hac vita migrarunt, ad quos spectant: α. Omnes non baptizati i. e. pagani, judaei, foetus immaturi et infantes absque baptismo e vivis sublati.[11]) β. Excommunicati publici et notorii, nisi signa poenitentiae, dederint vel desiderium reconciliationis cum ecclesia manifestaverint. Si id fecerint, rite quidem sepeliri possunt; verum antequam id fiat, juxta formam in Rituali Romano[12]) praescriptam absolvi debent. Per sepulturam excommunicati *vitandi* polluitur coemeterium. γ. Nominatim interdicti vel in loco interdicto morientes. δ. Haeretici,[13]) qui errores suos palam profitentur, licet fors materiales tantum sint; item eorum fautores notorii nec non schismatici publici. ε. Apostatae a fide christiana, inter quos omnes impii numerandi sunt, qui scriptis atheismum, deismum, pantheismum, materialismum docent, seu uno verbo omnes, qui divinam revelationem negant.[14]) Quoad hos recensitos regula valet: „Sacris canonibus institutum est, ut quibus non communicavimus vivis, nec communicemus defunctis.“[15]) a. Defuncti extra communionem ecclesiae.

---

9) Rituale Rom. tit. 6. c. 1. n. 6. 8. Manuale Brixin. p. 139.

10) Juxta ipsas v. gr. unumquodque sepulchrum sex pedes in profundum et quatuor pedes latitudinis habeat oportet, sepulchrum vero proximum quatuor pedum spatio distet.

11) Hi in loco separato a laicis humari debent c. 12. X. (III. 28.)

12) Tit. 3. c. 4.

13) „Neque oblatio pro eo fiat, neque inter christianos accipiat sepulturam.“ c. 8. X. (V. 7).

14) Gury n. 1011.

15) c. 12. X. (III. 28). S. Leo M. epist. 167. ed. Ballerin.: „Quibus viventibus non communicavimus, mortuis communicare non possumus.“

b. Qui ob scelera per canones a sepultura eccles. excluduntur.

b. Altera classis est eorum, qui impietate sua ecclesiae dedecori erant atque in contumacia et impoenitentia e vivis excesserunt, ac propterea in jure canonico sepultura ecclesiastica expresse indigni declarantur. Ejusmodi vero sunt: *α.* Duellantes, si in ipso conflictu decesserint, etiam tunc, cum poenitentiae signa dederint et absoluti fuerint. Si vero poenitentiae signa dederint extra locum conflictus, sepultura ecclesiastica donari possunt.[16]) *β.* Peccatores publici et notorii,[17]) qui in impoenitentia decesserunt e. g. post vitam in concubinatu vel adulterio publice traductam, vel si isti fuerint manifesti usurarii (in sensu canonico), nisi prius restituerint vel de satisfaciendo cautionem praestiterint. Verum impoenitentia omnino certa et adeo publica sit oportet, ut eorum sepultura ecclesiastica sine novo scandalo esse non possit. *γ.* Peccatores, qui in actu criminis decesserunt, si ipsis tempus non erat ad manifestanda poenitentiae signa. E. g. si homicida ab eo ipso occiditur, quem injuste aggressus est. Sed crimen debet esse certum et publicum morsque strictissime in ejusdem actu secuta. *δ.* „Qui imminentis sibi mortis conscii extrema ecclesiae Sacramenta ipsis oblata praefracte ac coram testibus respuerunt“ (conc. provinc. Viennen. p. 155). *ε.* Interdicti per sententiam ob omissam confessionem annuam vel communionem paschalem nec non ii, de quibus publice constat, quod semel in anno praedictae obligationi non satisfecerint et absque ullo contritionis signo obierint.[18]) *ζ.* Corpora eorum, qui ultimo sup-

---

[16]) Conc. Trid. sess. XXV. c. 19. de ref. Bened. XIV. „Detestabilem“ in ejusd. Bullar. tom. 4. p. 22. Rituale Rom. tit. 6. c. 2. n. 4. Sed requiritur, ut fiat pactum de tempore et loco, quia secus non duellum esset, sed rixa.

[17]) „Quibus peccata non sunt dimissa, a s. locis adjuvari post mortem non possunt.“ s. August. c. 16. C. 13. qu. 2.

[18]) c. 12. Omnis utriusque. X. (V. 38), ubi haec sanctio poenalis adiungitur: „Alioquin et vivens ab ingressu ecclesiae arceatur et moriens christiana careat sepultura.“ Igitur 1. Supradicta intermissio punitur tum interdicto (sive excommunicatione, prout ab aliis verba intelliguntur, Catechism. Rom. De Sacr. Euchar. n. 59. Gury n. 1012.) tum privatione sepulturae eccles. Sed 2. prior poena manifeste est ferendae sententiae, proin parochus omittentes communionem paschalem praevie monere, ac dein eos, uti jubet Rituale Rom., episcopo denuntiare debet. Si talis decedat ante sententiam episcopi, non est eccles. sepultura privandus, uti declaravit s. C. Episc. et Regul. 14. Jun. 1596, nisi intermissio sit notoria vel adsit statutum synodale in contrarium, ut decidit eadem s. Congr. in Baren. 15. Dec. 1596. Vid. Catalani: Rituale Rom. t. I. p. 400. ed. altera Patavii 1760. Neque in novissima Pii IX. Constitut.

plicio affecti sunt, si poenitentes obierint, per se possunt quidem rite sepeliri; ast ob horrorem ceterorum possunt etiam honore sepulturae privari, si lex civilis id praecipiat.[19]) η. Suicidae, qui sibi culpabiliter mortem intulerunt, nisi aliquamdiu supervixerint et poenitentiam egerint. Distingui debet inter autochiriam voluntariam et involuntariam. Sola voluntaria, et quidem tali actu perpetrata, qui omnibus consideratis peccatum grave constituit, ab honore sepulturae excludit. In dubio, e. g. ubi quis mortuus reperitur submersus in flumine, semper mitius praesumendum est, scilicet eum potius casu aut per vim, quam sponte et a se ipso occisum esse. — Apud nos ex decreto ministeriali d. 7. Oct. 1857 instantia tum ecclesiastica tum politica unitis inter se consiliis de imputabilitate cujuslibet homicidii ac de tribuenda vel neganda sepultura ecclesiastica judicare debuit. Sed nuper (vi ordin. minist. d. 24. Aug. 1873) istud decretum ministerii ex integro abrogatum, et ejus vice quoad locum sepulturae suicidarum restituta est praescriptio, quae data fuerat in litt. patent. de 17. Jan. 1850. Hujus vigore suicidae sepeliri debent in coemeterio, sed in silentio i. e. sine pompa funebri. Cessat ergo inquisitio antehac *ex officio* instituti solita, num culpabile an inculpabile fuerit suicidium. Liberum vero relinquitur superioribus ecclesiasticis, utrum funus suicidae cum debito sacro ritu comitentur, an vero functiones sacras omnino intermittant.[20]) Denique regula concilii provin. Vindob. (p. 133) erit attendenda: „Prudente obversante dubio funus eccles. quidem ritu, sed omni majori apparatu secluso terrae mandetur.“ Hoc ultimum tunc quoque observari debet, ubi autochiria involuntaria esse censetur.[21])

„Apost. Sedis“ omissio communionis paschalis aliqua censura latae sententiae notatur.

[19]) Schmalzgrueber ad h. t. n. 69. In Austria tales in loco supplicii a carnifice erant sepeliendi. Strafprocessordnung 1853. §. 323.

[20]) Ordinariatus Brixinen. huic decreto has monitiones in usum cleri adjecit: „Hoc edito decreto procul dubio emergent casus, in quibus animarum curatores illud permittere debebunt, quod impedire non poterunt. Sed meminerint, quoad reliqua omnia ecclesiae praescripta manere intacta, et ad amussim esse servanda. Ex hoc ipso autem, quod ista ordinatione minist. coemeterium non amplius consideratur tanquam locus benedictus, clare illucescit, quantopere expediat, ut in coemeterio communi in quantum fieri potest, locus proprius separetur pro sepultura eorum, qui cum gravi culpa semet occiderunt.“ Dioec.-Bl. 1873 p. 33.

[21]) Recte monet Gury (ed. Ballerini n. 1013) agendum in hac re esse juxta principium: „In dubio odia sunt restringenda.“ Cum

Omnes igitur recensiti omissis quibusvis ritibus e. g. campanarum sonitu, ceremoniis et precibus ac praesertim Missa, per solos laicos humo traduntur. Qui indignum sepeliverit in loco sacro, graviter peccat; qui vero mandant aut cogunt, ut detur sepultura ecclesiastica haereticis notoriis aut personis nominatim excommunicatis vel interdictis, excommunicationem ipso facto (nemini tamen reservatam) incurrunt.[22])

§. 201.

III. De rebus sacris.

In sensu remotiori omnes res ad Dei cultum pertinentes, licet non sint benedictae, sacrae dici possunt, quatenus nempe a profano hominum commercio subtractae Deique servitio addictae sunt. Ejus generis e. g. sunt candelabra, lampades, baldachinus, thuribulum, urceoli, vas pro aqua benedicta, vexilla, organum etc. At vero in sensu strictiori res sacrae illae tantum sunt, quae per specialem vel benedictionem vel consecrationem (in qua etiam intervenit unctio) ad Dei cultum destinantur.

1. Res consecratae.

Inter res *consecratas* primum locum occupant *a.* altaria, quae vel fixa sunt vel portatilia (viatica). Utraque saltem in superiori parte debent esse lapidea et ab episcopo consecrata. Ara lapidea portatilis tam ampla esse debet, ut hostiam et calicem sustentet. Altare fixum constat ex tabula superiori et ex structura inferiori, seu basi, cui conjungitur, quae ex lapidibus aedificata esse debet, quorum quatuor angulares in summitate positi tabulam immediate tangunt. Inest cuilibet altari sepulchrum seu loculus, in quo reliquiae Sanctorum reconduntur, quique sigillo i. e. parvulo lapide clauditur. Execratur altare *fixum*, si mensa superior amovetur ab inferiori structura seu basi, cui est immobiliter affixa. Ratio est, quia consecratio altaris fixi censetur esse in conjunctione mensae cum basi. Aliud obtinet si altare est fixum *in sensu improprio*, scilicet si super structura stabili et immobili, sed non consecrata, lapis consecratus amovibilis ponatur. In tali casu unus lapis alteri pro necessitate vel opportunitate suffici

Altaria.

---

enim, ait, incommoda magna nostris praesertim temporibus ex denegatione sepulturae oriri soleant, expedit ut talis denegatio non fiat, nisi de ejus obligatione certo constet.

[22]) Const. Pii IX. „Apost. Sedis" d. 12. Octobr. 1869. Infra §. 213.

potest, salva manente consecratione, quae unice in lapide haeret.[1]) Execratur porro altare *tam fixum quam mobile* 1mo si lapis superpositus enormiter frangitur, ut calix cum patena secundum majorem sui partem in eo stare non amplius queat. Portatile non execratur, si lignum cui lapis inclusus est, frangitur aut avellitur; execratur vero, si ejus anguli, in quibus chrisma ponitur, notabiliter franguntur. 2do Si frangitur aut removetur sepulchrum. Submoto lapide qui sepulchrum in altari fixo tegit, altare nova consecratione indiget, quamvis tactae non fuerint reliquiae, ex decreto s. C. R. 14. Mart. 1861 (Acta III. 649). Si vero altare consecratum *per modum unius* de uno loco in alium transfertur, non amittit consecrationem. Polluta ecclesia polluitur quidem altare *fixum;* sed tamen per execrationem ecclesiae non continuo execrantur altaria; et vicissim, si execrantur altaria, non deperditur ecclesiae consecratio. Siquidem actus diversi sunt altaris et ecclesiae consecratio.[2]) *b. Campanae*, quarum usus in ecclesia antiquissimus est, ut ad usus *sacros* [3]) adhibeantur, ab episcopo benedictae sint necesse est. Ad denuntiandas populo res profanas eas pulsare regulariter non licet, nisi vel necessitas vel causa gravis et rationabilis excuset e. g. in periculis incendii, inundationis, hostilis incursus etc. Feria quinta majoris hebdomadae inferiorum ecclesiarum campanae conticescant, antequam cathedralis vel parochialis sonitum campanarum finierit; sabbato s. vero eandem pulsando non praeveniant.[4]) *c. Calix et patena* pariter consecratione per episcopum chrismate peragenda indigent. Eaque deperditur, si calix ita frangitur, ut fiat inutilis ad s. sacrificium.[5]) Probabilius vero execratio non fit absumta per

Campanae.

Calices.

---

[1]) Ejusmodi structura sufficit ad privilegium altaris consequendum, quod loco conceditur, non lapidi. Vide duo decreta s. C. de Propag. fide et s. C. Rit. d. 15. Dec. 1841 apud Neher: Altare privilegiatum p. 75 et decretum s. C. Indulg. d. 26. Mart. 1867 (Acta III. 100), ubi sic habetur: „Ne autem dubium circa qualitatem altaris fixi exoriatur, Sanctitas sua edixit et declaravit, sufficere ad constituendam qualitatem altaris fixi, ut in medio altaris stabilis et inamovibilis licet non consecrati, lapis consecratus etiam amovibilis ponatur.“ — Si altare privilegiatum diruatur, et in eodem loco construatur, non amittit privilegium. Acta l. c. not.

[2]) Moy Archiv. II. p. 209 seqq.; Fornici Institut. liturg. p. 20; Reiffenstuel l. 3. tit. 40.

[3]) Notum est proverbium: Sabbata pangit, funera plangit, fulgura frangit; dissipat ventos, pacat cruentos.

[4]) S. R. C. 10. Dec. 1603.

longum usum inauratione: quando tamen ob hoc de novo inauratur, nova consecratione opus est.[6])

2. Res benedictae. Vasa.

2. Ad res *benedictas* pertinent: *a.* Vasa, quae solummodo ad recipiendam, non vero ad conficiendam ss. Eucharistiam destinantur, scilicet pyxis pro asservandis ss. hostiis, ostensorium et

Vestimenta.

corporalia.[7]) *b.* „*Vestimenta ecclesiastica*, quibus Domino ministratur, et sacrata debent esse et honesta.“[8]) Et quidem adeo gravis est obligatio utendi vestibus *benedictis* in liturgia, ut sine iis sacerdoti sacrum facere non liceat, etiamsi urgeat praeceptum audiendi Missam die festo. Quodsi paramenta ita dissolvantur, ut scindantur, aut eam formam mutent, sub qua sunt apta ad s. ministerium et sub qua sunt benedicta, deperdunt benedictionem. Vestes et res benedictas ad usum profanum conver-

Multae res aliae.

tere non licet. *c.* Benedici debent etiam tobaleae altaris, item corporalia et pallae, non vero purificatorium, bursa et velum calicis. Porro „cruces altarium seu processionum non sunt benedicendae de praecepto; potest tamen simplex' sacerdos eas benedicere privatim, non solemniter.“[9]) Similiter imagines reliquae, pictura aut statuis expressae, et venerationis causa sive in ecclesia sive extra eam collocandae, a sacerdote privatim tantum benedici *possunt.*

---

[5]) E. g. quando pes inamovibilis frangitur et separatur; item (ait s. Liguor. Theol. Moral. l. VI. n. 369) si foramen sit in fundo licet minutissimum, non vero si sit in loco superiori.

[6]) S. R. C. 14. Jun. 1845 apud Probst kirchl. Benedictionen pag. 322.

[7]) S. R. G. 16. Nov. 1649. De horum vasorum materia vide Moy Archiv. p. 220. Benedictionem tabernaculi seu sacrarii, in quo pyxis asservatur, haud de praecepto esse dicunt. Probst l. c. p. 349.

[8]) c. 42. D. 1 de consecr.

[9]) Bened. XIV. Const. „Accepimus“ t. I. p. 57.

SECTIO III.

De exercenda potestate s. imperii.

CAPUT I.

De potestate legislatoria. *)

§. 202.

Quales sint conditiones legis ecclesiasticae.

Lex ecclesiastica describi potest, quod sit ordinatio stabilis superioris ecclesiastici competentis fidelibus modo obligatorio imposita. Ex qua definitione patet, ad validam legem inducendam nonnulla requiri ex parte tum legislatoris tum ipsius legis. Itaque Quae requirantur ad valorem legis:

1. Ex parte causae efficientis legum, seu ex parte legislatoris requiritur, ut legislator sit *competens* i. e. ut polleat auctoritate praecipiendi et praecipiat infra territorium suum et terminos suae potestatis. Unde leges *universales* seu pro tota ecclesia valiturae condi tantummodo possunt a Papa vel solo, vel simul cum concilio oecumenico, quia ipsi tanquam successori Petri potestas in totam ecclesiam tradita est. Leges autem *particulares* a conciliis inferioribus, ab episcopis, a capitulis sede episcopali vacante, a praelatis nullius dioecesis cum territorio separato et a vicariis apostolicis in terris missionum.[1]) *Statuta* denique condere possunt: *a.* capitula cathedralia circa res et negotia ipsum collegium concernentia; *b.* praelati, qui non sunt *nullius* quoad ecclesias et clericos sibi subjectos, sed tantum infra limites statutorum a superioribus adprobatorum; *c.* ordines religiosi in capitulis plerumque generalibus juxta consuetudines suas, privilegium et modum 1. Ex parte legislatoris.

---

*) Exclusis quaestionibus moralibus nonnisi ea strictim inserimus, quae nostrum institutum propius attingunt.

[1]) Cardinales in suis titulis quidem leges ferendi jure pollent, sed illud nonnisi restricte exerceri potest, quia territorium cum populo non habent. Legati tali jure hodie non fruuntur, pariterque metropolitae eodem carent pro suffraganeorum dioecesibus.

suae regulae; *d.* congregationes religiosae, piae sodalitates et alia collegia ecclesiastica.

2. Ex parte ipsius legis.

2. Ex parte ipsius legis non solum requiritur, ut sit *honesta, utilis bono communi et justa*, sed etiam ut sit *promulgata*. Nomine promulgationis intelligitur annuntiatio legis publice facta a legitima auctoritate, ut tota moraliter communitas eam cognoscere possit.

Promulgatio.

Promulgatio legis omnino necessaria est, ut obliget; nec sufficit tantum ejusdem notitia, eoquod lex non potest esse regula generalis et publica actionum, nisi communitati sit manifestata et applicata. Sufficit vero legis notificatio publica, nec necessarium est, ut intimatio quasi juridica singulis fiat,[2]) dummodo ita perficiatur promulgatio, ut lex dehinc ad communitatis notitiam pervenire possit. Certus et stabilis modus promulgationis in jure canonico haud praescribitur; unde illo pro sufficienti haberi debet, qui a legislatore eligitur. Quoad leges pontificias a sex fere saeculis[3]) praxis invaluit, eas affigendi in locis quibusdam publicis Urbis Romae. Ejusmodi promulgationem non sufficere arbitrati sunt Jansenistae, Gallicani aliique, existimantes in singulis quoque provinciis eam fieri oportere. Verum promulgatio Urbi facta etiam *orbi* facta censenda est. Nam: *a.* Ipsimet Pontifices obligatoria volunt decreta sua absque speciali in singulis provinciis promulgatione.[4]) Item in curia Romana, ait Suarez, totius orbis lites definiuntur juxta leges pontificias Romae publicatas, etiamsi alibi promulgatae non sint. Ergo quia talis publicandi modus a legislatore statuitur, vim obligatoriam necessario inducit. *b.* Dictus promulgationis modus per se sufficiens est, ut lex ad omnem communitatem pervenire possit. Nam facile est Romano Pontifici authenticum exemplar de sua lege Romae promulgata mittere nuntiis Apostolicis et episcopis, qui hanc notitiam clericis et

---

[2]) Cap. Ad haec 1. X. de postul. prael. (I. 5.) Innoc. III. — Diversae sunt res: promulgatio et evulgatio legis. **Promulgatio** est actus ille legalis, quo lex communitati denuntiatur; ad evulgationem pertinent modi et media, quibus lex jam promulgata, quantum fieri potest, in singulorum notitiam perducatur.

[3]) Primum affixionis exemplum prostat ex tempore Martini IV., qui a. 1281 Imperatoris Michaëlis Palaeologi excommunicationem in ostiis majoris Urbevitanae (Orvieto, ubi tunc degebat Pontifex) ecclesiae appendi fecit. Bullar. Rom. tom. III. part. 2. p. 30.

[4]) Nimirum clausula bullis adponi consueta est sequens: Ut autem praesentes litterae ad omnium notitiam facilius deveniant, et nemo illarum ignorantiam allegare valeat, volumus illas ad valvas etc. affigi et publicari sicque publicatas omnes et singulos, quos illae concernunt, perinde arctare et afficere, acsi unicuique eorum personaliter intimatae fuissent.

fidelibus de facili communicare poterunt. Diariis insuper leges inseruntur et bullario, adeo, ut in occultis latitare neutiquam possint. Sed notandum, quod isti actus non pertinent ad promulgationem legis, sed ad evulgationem legis jam promulgatae. *c.* Denique si in locis ab Urbe dissitis legum promulgatio necessaria esset, vis decretorum papalium summo periculo exponeretur, quia homines religioni infensi publicationi gravissima obstacula obmovere non desinerent. Ceterum haud semel peculiaris modus publicationis praescriptus est,[5]) prout inter alia de celebri concilii Trid. decreto assistentiam parochi concernente omnibus constat.[6]) Lex promulgata, statim ac in cujuspiam notitiam pervenit, sive directa ejusdem intimatione, sive alio authentico modo id fiat, obligare incipit; quodsi tamen directa legis intimatio non habuit locum, praesumtio stat, eam legem post duos menses a promulgatione elapsos, cuicumque innotescere.[7])

3. Disceptatur etiam, an valor legum ecclesiasticarum ac praesertim papalium pendeat ab acceptatione sive populi sive principum sive episcoporum. Sed dicendum est, *per se* leges nullo modo pendere a cujuscumque acceptatione quoad vim legalem, quia secus corrueret omnis vis legum, auctoritas legislatoris, ipseque ecclesiasticus ordo. Verum haec duo desuper notanda sunt: *Primum* est, quod episcopi (prout ipse Benedict. XIV. docet),[8]) quoties legem aliquam Pontificiam suis dioecesibus opportunam non esse perspiciant, imo et noxium aliquem effectum producere posse, non modo suas Romano Pontifici rationes repraesentare non prohibentur, quin potius ad id omnino tenentur. Durante supplicationis tempore legis obligatio ipso facto suspenditur; ast statim ac rescripserit Pontifex, objectas sibi rationes non probari, lex independenter ab acceptatione sive episcopi sive populi certo incipit obligare. Attamen tali supplicationi locus non est in constitutionibus dogmaticis, neque in iis disciplinaribus, in quibus non lex ipsa sed tantum interpretatio legis continetur, ne- 3. Vis legis non pendet ab acceptatione.

[5]) E. g. publicatio annua in singulis dioecesibus c. 40. de simonia X. (V. 3), vel frequens denuntiatio in singulis ecclesiis, velut in c. Omnis utriusque 12. X. de poenit. et remiss. (V. 38) et. c. 4. §. 1. X. de crim. falsi (V. 20)

[6]) Decretum „Tametsi“ sess. XXIV. c. 1. de ref. matrim. in singulis ecclesiis parochialibus publicari et explicari praeceptum est; at vis obligatoria elapsis post publicationem 30 diebus decreto accessit.

[7]) Vid. Phillips K. R. 5. B. §. 204. §. 205. Schulte l. c. §. 18. Bouix de princip. jur. c. p. 166—202.

[8]) De synod. l. 9. c. 8. n. 3.

que si Papa suam legem absolute obligatoriam declaret, non obstante quacunque consuetudine contraria, neque demum in materiis, quae s. ritus, ceremonias, Sacramenta, clericorum vitam respiciunt, quia isthaec a pontificia auctoritate omnino pendent et inferiorum judicio et censurae nullo modo subjecta esse debent.[9]) *Secundo* notandum est, *per accidens* quandoque fieri, ut lex non acceptata non obliget, si legislator non urgeat. Quamvis enim peccaverint priores, qui legem non acceptarunt, alii tamen culpa vacant, ratione taciti vel expressi consensus superioris, aut ratione privilegii vel consuetudinis toleratae.[10])

§. 203.

De legum effectu et subjecto.

1. Effectus legum.

1. Lex promulgata subditos obstringit, ut actus legi consentaneos ponant, contrarios omittant, porro in contravenientes poenas decernit, denique certos actus legi repugnantes vel ipso facto invalidos reddit, vel per judicis sententiam invalidandos.[1]) Censentur autem leges certo cuidam territorio esse affixae, ultra quod vim suam non protendunt. Et quidem jus commune ad universum orbem extenditur, jus vero particulare in iis regionibus valet, pro quibus constitutum est. Statuta et observantiae proprie loquendo territorium non afficiunt, sed valent tantummodo pro certa ecclesia, vel pro certo capitulo, conventu religioso etc. Si diversae leges *in eodem territorio* sibi adversantur, primas partes quoad valorem sibi vindicat privilegium. Hoc deficiente jus particulare regionis attendendum est, ad quod etiam legitimae dispositiones gubernii saecularis in causis mixtis referri debent. Denique in defectu juris particularis vel legitimae consuetudinis jus commune applicandum venit.

Adstringuntur ad territorium.

2. Subjectum legis sunt subditi rationis habitualiter compotes.

2. Subjiciuntur vero legi ecclesiasticae omnes et soli subditi, rationis habitualiter compotes. Ratio est, quia lex ferri non potest 1mo *in non subditos*, eoquod intuitu eorum legitima deficit aucto-

---

[9]) Bened. XIV. l. c. 2. 3. Schulte l. c. §. 21. Bouix l. c. p. 156. seqq.

[10]) c. 3. D. 4. gloss.: „Leges instituuntur, cum promulgantur; firmantur, cum moribus utentium adprobantur.“ Zallinger h. t. §. 176.

[1]) Quae sint species legum e. g. leges praeceptivae, poenales, permissivae, irritantes etc. et quid operentur, moralistae copiose exponere solent. Zallinger h. t. §. 177. Engel Colleg. juris can. h. t. n. 9.

ritas, neque 2do in homines *usu rationis habitualiter carentes*, quia isti legibus dirigi nequeunt. Qui vero ad breve tempus carent ratione, subditi quidem sunt legi, sed ab ejus impletione *excusati* dicuntur. Ex quo principio haec corollaria fluunt: *a.* Infantes et perpetuo amentes legibus ecclesiasticis non subjiciuntur. Impuberes annos discretionis adepti ad ea, quae aetati suae conveniunt, quidem obligantur, sed poenae nonnisi puberes feriunt.[2]) *b.* Ecclesiae subditi non sunt, nisi qui per januam baptismi in ipsam sunt ingressi. Hinc infideles legibus ecclesiasticis non obligantur. Etenim quamvis ecclesia jus habeat eosdem sibi aggregandi, iique ipsam ingredi teneantur, tamen ejusdem jurisdictioni reapse haud sunt obnoxii. Itaque infideles juri divino naturali tantum subsunt, omnesque eorum actus, qui a jure naturali prohibentur, etiam ab ecclesia reprobantur vel prorsus irriti habentur, quoties illos ad forum ecclesiasticum deduci contingit. *c.* Haeretici et schismatici, *per se* et in abstracto loquendo, tenentur legibus ecclesiasticis utpote per baptisma ecclesiae associati; quamvis enim sint rebelles, non desinunt esse ecclesiae subditi.[3]) Sed alia quaestio est, utrum ecclesia *hodiedum in istos jurisdictionem cum vi coactiva de facto exerceat?* Olim haeresin tanquam crimen ab utraque republica castigatam esse, omnibus constat. Sed hodie cum sectae haereticae civiliter pleno jure receptae sint, cum porro in iis homines ab infantia educari soleant; ecclesia ejusmodi sectarios non qua criminosos poenis suis persequitur neque ullam jurisdictionem in ipsos exercet. Quoties tamen ecclesia de effectibus legum suarum judicat, actus etiam acatholicorum non aliter, quam ad earundem legum normam judicare potest. *d.* Peregrini i. e. qui in loco quo sunt, neque verum neque quasi domicilium acquisierunt, tenentur *primo* ad leges communes, etiamsi istae in suo territorio essent abrogatae, vel per dispensationem hic et nunc non obligarent. Etenim absentes non gaudent privilegio territorii sui, sed subsunt legislatori communi. Non vero *secundo* tenentur generatim legibus sive sui territorii[4]) sive loci, in quo versantur. Ratio est, quia, ut quis ligetur legibus particularibus, duo requiruntur copulative 1. ut sit *in* territorio, 2. ut sit *de* territorio h. e. ut

Num infantes? Infideles? Haeretici? Peregrini?

---

[2]) c. 1. 2. de delictis puerorum (V. 23).

[3]) Ita omnes e. g. Laymann n. 2. de Constitut., Engel eod. n. 16. Reiffenstuel eod. n. 274. Schmalzgrueber eod. §. 6. n. 35. Const. Bened. XIV. „Singulari nobis."

[4]) Puta: etiamsi animo se legis obligationi subducendi e territorio suo quis exeat; excipe tamen si abeat, ut a reservatis absolvatur, aut matrimonium clandestine celebret in loco, ubi decretum Trid. „Tametsi" non viget.

versetur in communitate, cui lex affixa est et sit membrum ejus communitatis.[5]) Itellige tamen, nisi ex vitando scandalo et contemtu legis ad ipsam implendam teneantur.

§. 204.

De legum ecclesiasticarum interpretatione.

1. Varia interpretationis genera. 1. Interpretatio legis est genuina ejus explicatio juxta mentem legislatoris.[1]) Est vero *a.* authentica vel privata. ***Authentica*** fit ab ipso legislatore ejusve delegato, *ut unde jus prodiit, interpretatio quoque procedat.* Ad authenticam refertur *usualis*, quia *consuetudo est optima legum interpres. Privata* denuo est vel *judicialis*, quae fit a judice, et partes tantum obligat (unde dicitur etiam *particularis)*, vel *doctrinalis*, quae fit a jurisconsultis *declarando* legem obscuram, *extendendo* ad similes casus ob rationes similes, *restringendo* dispositionem generalem ad certas tantum materias, unde ratione modi dicitur interpretatio *declarativa* (seu comprehensiva), *extensiva*, *restrictiva. b.* Distinguitur etiam interpretatio *grammaticalis*, *logica*, *historica*, *systematica*, prout interpres vel ad verba legis vel ad nexum logicum vel ad historiam temporum vel ad organismum legum a potiori reflectit, ut vim et potestatem legis eruat.

2. Regulae. 2. A potiori, inquam; quia quadruplex haec methodus copulative adhibeatur necesse est secundum regulas sequentes: *a.* Sensus legis *ex verbis* erui debet. In qua operatione haec axiomata intendi oportet: *Ubi verba non sunt ambigua, non est locus interpretationi. Verba generalia generaliter sunt intelligenda. Ubi lex*

---

[5]) Ubi ista duo disjunctive occurrunt, regula applicari potest (c. 2. [I. 2] VIto.): „Extra territorium jus dicenti impune non paretur." Sed notentur hae exceptiones: 1. Subditus e territorio egressus censetur moraliter praesens ratione culpae ab illo commissae, dati damni vel ob omissionem actionis praescriptae in suo loco e. g. si vocatus ad synodum non comparet, si in beneficio non residet etc. 2. Peregrinus territorium ingressus fit subditus temporarius intuitu legum quoad ejusmodi peregrinos constitutarum, vel ratione contractus, delicti forte commissi, vel rei sitae, paucis, quatenus forum sortitur in territorio; quia a pari procedunt: forum sortiri et statutis ligari. Zallinger h. t. §§. 152. 153.

[1]) Gury, I. n. 112. Observa, hac definitione non tantum intelligi obscurae legis explicationem, sed cujuslibet legis claram et rectam expositionem seu sensus genuini eductionem. Antiquiores interpretationem in priori dumtaxat sensu accipiunt.

non distinguit, nec nos distinguere debemus. Verba usitata et communi significatione sumenda sunt. b. Remanente dubio attendendum est 1mo ad materiam legis ac praesertim utrum ipsa favorabilis sit an odiosa. Huc referendae sunt regulae: *Odia restringi, favores convenit ampliari. In contractibus plena, in testamentis plenior, in beneficiis plenissima est interpretatio facienda.* Verum benignae favorabilium interpretationi limes ponitur per regulam: *Quae a jure communi exorbitant, nequaquam ad consequentiam sunt trahenda.* Quoad poenas regula valet: *In poenis benignior est interpretatio facienda.* 2do Attendi debet ad intentionem legislatoris seu ad rationem, quae *anima* legis dicitur; *quia non debet intentio verbis deservire, sed verba intentioni.*[2]) 3^tio Attendi debet analogia cum aliis juris dispositionibus circa eam materiam et 4to ad cohaerentiam legis cujusdam specialis cum spiritu et complexu totius legislationis.[3]) Sed *c.* (ait Zallinger) in omni demum interpretatione maxime debet evitari absurdum quale est vitium et peccatum, contrarietas legum, praejudicium singulare tertii; ipsa inutilitas legis, si nempe sic exponitur, ut finem et effectum nullum habere possit.[4])

§. 205.

De cessatione legum ecclesiasticarum et de dispensationibus.

1. Cessat lex quoad totam communitatem *a.* Cessante fine legis intrinseco et totali, uti lex apostolica de abstinentia a san- **Cessatio legis pro omnibus.**

---

[2]) Greg. M. in c. 11. C. 22. qu. 5.

[3]) Schulte §. 34. l. c.

[4]) In specie quaedam de interpretatione extensiva subjungere haud abs re esse videtur. Haec, nixa principio: Ubi eadem ratio, eadem legis est dispositio, ab uno casu in jure expresso ad alium non expressum progreditur. Nimirum si eadem reperitur ratio in casibus non expressis, quae inest in expressis, illud axioma adplicatur: Casus similis haud expressus non videtur omissus. Istiusmodi extensio fit 1. in connexis. Connexorum, ajunt vulgo unum est judicium. Sic procurator agendo ea, quae connexa sunt cum mandato, non excedit fines mandati. 2. In correlativis. Sic quod dicitur de sponsa duorum, intelligitur etiam de sponso duarum. 2. In contentis. Sic qui dispensare potest in votis, poterit etiam commutare, quia plus semper in se continet etiam minus. 4. In aequiparatis: Nullum eligere, et eligere inhabilem, aequiparantur. Schulte. Quellen d. K. R. l. c. Zallinger h. t.

guine et suffocato. At non cessat lex cessante causa finali in casu particulari tantum, nisi servari nequeat sine magno incommodo, quia lex non respicit casus particulares sed quae communiter contingunt. *b.* Abrogatione vel derogatione i. e. abolitione legis totali per partiali tantum, quae fit voluntate tum expressa tum tacita legislatoris, nimirum aperta revocatione, consuetudine contraria vel contraria lege, etsi de priore nulla fiat mentio. Unde generalis est regula: *Lex posterior derogat priori.*[1]) Non tamen per legem generalem posteriorem abrogatur prior specialis, multo minus consuetudo, nisi in lege posteriori generali occurrat clausula omnium jurium anteriorum, etiam specialium, derogatoria. Ceterum ecclesia leges non mutat, nisi urgens necessitas vel evidens utilitas id exposcat.

2. Pro singulis per dispensationem.

2. Relate ad singulos lex cessat seu potius suspenditur dispensatione, quae est relaxatio seu exemtio ab obligatione legis in aliquo casu particulari, reliquis obstrictis manentibus. Ex quo liquet, per dispensationem non aboleri legis dispositionem, sed tantum singulos ab efficacia legis eximi. Proin dispensatio nihil statuit pro communitate, sed facultatem tantum tribuit singulis.

Dispensationis a. Utilitas.

Quoad dispensationem haec principia notentur: *a.* Ipsa *potestas dispensandi favoribilis* est. Fieri enim potest, ut lex, quae maximae parti communitatis utilis est, quibusdam tamen personis aut temporibus non conveniat, imo malum inducat. Cum vero ejusmodi casus et adjuncta neque praevideri neque in lege exprimi possint; necesse est, ut praesto sit facultas dispensandi.

b. Interpretatio.

b. Verum *ipsa dispensatio*, quia est vulnus legis, *odiosa* censetur; idcirco stricte est interpretanda et non prodest, nisi illis, quibus concessa est.

c. Auctor.

c. Dispensatio *concedi potest* a legislatore, ejus successore aut superiore, si quem in eo genere habet. Siquidem in omni jure principium viget: leges solvi non posse, nisi ea auctoritate, qua conduntur. Unde Papa in quibuscunque ecclesiae legibus, episcopus vero nonnisi in legibus dioecesanis dispensare valet. Sed haec regula quoad episcopos ex una parte ampliari, ex altera restringi debet. Ampliari: quia episcopi in certo rerum genere etiam quoad leges communes dispensare possunt; restringi, quia fieri potest, ut nonnulla, quae per se ad competentiam episcoporum pertinent, reserventur sedi Apostolicae. In praeceptis vero divinis nec ipse summus Pontifex valet dispensare[2]) nisi ex

---

[1]) L. 4. D. de const. princip.: Constitutiones tempore posteriores potiores sunt his, quae eas praecesserunt.

[2]) c. 13. X. de rest. spol. (II. 13.) Cfr. c. 6. C. 25. qu. 1.

justa causa in iis, in quibus jus divinum oritur in voluntate humana, ut in juramentis et votis. *d.* Dispensatio poscit *causam justam* et diligenter examinatam.[3]) Equidem si superior in sua aut inferioris lege sine causa dispenset, illicita tantum, non vero invalida censetur dispensatio. Si vero inferior dispenset in lege superioris sine causa, vel si in petitione supplicantis occurrat obreptio vel subreptio essentialis, seu quae cadat in causam motivam, dispensatio taliter obtenta non solum illicita sed invalida quoque habenda est.[4]) *e.* Dispensationes aliae operantur *pro foro externo*, aliae vero nonnisi *in foro interno.* Hae ultimae effectum pro foro externo non producunt, sed in conscientia tantum vim habent. Ad dispensationes quodammodo revocantur *absolutiones*,[5]) quae pariter in utroque sed frequentius in interno foro locum habent; ast hae non ab ipsa lege eximunt, sed tantummodo ab effectibus ex lege violata de jure secutis, liberant proindeque tempus non futurum sed praeteritum potius respiciunt. Hinc largior est inferiorum in absolvendo quam in dispensando potestas.[6]) *f.* Modus concedendi dispensationes papales est duplex: *in forma gratiosa* et *in forma commissoria. Haec* in eo consistit, ut dispensatio committatur Ordinario, qui eam exequi non potest, nisi post factam inquisitionem in causas relatas. *Illa* vero directe ab ipso dispensatore conceditur absque illa praevia inquisitione, etsi rationes semper adesse opus sit. *g. Cessat* dispensatio *α.* per revocationem dispensantis; *β.* per renuntiationem dispensati a superiore acceptatam; *γ.* per cessationem causae, idque non solum ante illius executionem vel effectum, sed etiam post ejus usum, puta in hoc casu, nisi sit absolute concessa vel effectum habeat indivisibilem, tollendo inhabilitatem, votum, impedimentum.

d. Causae.

e. Effectus.

f. Modus concedendi.

g. Cessatio.

---

[3]) „Quodsi urgens justaque ratio et major quandoque utilitas postulaverit, cum aliquibus dispensandum esse, id causa cognita et summa maturitate atque gratis . . . erit praestandum.“ Conc. Trid. sess. XXV. c. 18. de ref.

[4]) Vid. Gury I. n. 117. seqq.

[5]) Schulte System. §. 84. p. 421.

[6]) Ideo non valet illatio: qui potest absolvere, potest etiam dispensare. Nam dispensatio (ait acute Gonzalez in commentar. c. 15. de temp. ordin.) non est ex his, quae competunt, si non prohibeantur; sed ex his, quae non competunt, nisi concedantur. Quod secus est in absolutionibus.

§. 206.

De privilegiis.

Privilegii 1. Notio. 1. Privilegium dicitur constitutio legislatoris specialem favorem contra aut praeter jus commune permanenter concedens. In fontibus juris canonici[1]) privilegium nunc latius nunc strictius sumitur. Latius[2]) etiam illae juris dispositiones, quae pro certo genere personarum vel causarum singulariter constitutae sunt, privilegia dicuntur, prout sunt privilegia clericorum, Cardinalium etc. vel favores minorennibus, academicis aliisque in jure concessi. Strictius vero accipitur privilegium pro exceptione *individuali*[3]) singulis personis, locis, institutis ex superioris benevolentia impertita. Differentia utriusque in eo sita est, quod prioris generis gratiae potius leges *singulares* sunt, quam privilegia, partemque efficiunt juris communis; posterioris vero generis privilegia sunt exceptiones a regula juris communis, quae in ratione legis haud fundantur, et ad jus particulare in sensu strictissimo pertinent. In haec ergo proprie cadit nomen *leges privatae* vel *leges privatorum*, prout privilegia solent nuncupari. De his potissimum hoc loco disseritur.[4])

2. Divisio. 2. Privilegium *dividitur: a.* In privilegium *contra jus* et privilegium *ultra* vel *praeter* jus, prout legibus vel derogat vel praeter illas existit.[5]) *b.* Privilegium aliud est *reale*, quod directe et immediate alligatur rei, loco, muneri, dignitati; aliud *personale*, quod directe et immediate personae physicae competit cum hac exspirans; aliud *mixtum*, quod rei simul et personae conceditur, quale censetur privilegium communitati qua tali concessum. *c.* In *affirmativum* et *negativum*, prout per ipsum vel certi actus conceduntur vel omissiones legi adversae permittuntur. *d.* In *perpe-*

---

[1]) De privilegiis et excessibus privilegiat. X. (V. 33); in VIto Clem. X. vag. comm. (V. 7); X. vag. Joann. XXII. tit. 9.

[2]) Conc. Trid. sess. V. c. 1. de ref.; sess. VII. c. 10. de ref.

[3]) Cfr. Schulte von den Quellen d. K. R. §§. 32, 33.

[4]) Ejusmodi privilegia sunt e. g. non solvendi decimas, altaris privilegiati, usus pontificalium pro dignitario in capitulo, consecrandi campanas, calices etc., utendi altari viatico, denique praesertim privilegia regularibus concessa.

[5]) Contra legem e. g. est exemtio a jurisdictione Ordinarii; praeter legem potestas absolvendi a reservatis.

tuum et *temporarium* prout sine limitatione temporis conceditur, vel restringitur ad certum tempus.[6])

3. *Acquiritur* privilegium vel concessione principis vel communicatione. *a.* Privilegia *concedere* pertinet ad potestatem legislativam. Scilicet solus legislator potest a lege eximere aut gratias concedere praeter jus nec non alios obligare, ne privilegiatum in usu gratiae impediant. Verum privilegia concedendi potestas restringitur ad materias, quae dispositioni concedentis subjiciuntur. Unde contra vel praeter jus commune solus Pontifex privilegia indulgere valet, episcopus vero nonnisi circa leges dioecesanas atque eas, quas ex permissione juris vel Pontificis condere potest. Concedi autem possunt etiam non subditis, eoquod actus sunt merae gratiosae liberalitatis, ita tamen, ut extra dioecesim regulariter effectu careant.[7]) Ad jus concedendi privilegia pertinet itidem *jus* ea *confirmandi* vel *innovandi.* Est vero confirmatio seu innovatio privilegiorum nil aliud, quam corroboratio privilegii jam habiti, eaque duplex: alia *in forma communi* seu *ordinaria,* alia vero *in forma speciali* seu *ex certa scientia.* Confirmatio ordinaria solummodo existentiam privilegii probat, prout hic et nunc existit et valet (e. g. si diploma deperditum esset), quin aliquid roboris, si vacillet, adjiciat. At confirmatio in forma speciali validum reddit privilegium, etiamsi ob defectus invalidum fuerit aut valere desierit, et proin novae concessioni aequivalet. *b.* Privilegium jam existens acquiritur per *communicationem,* quando superior privilegium, quod uni simpliciter concessit, etiam ad alterum extendit. Sic e. g. privilegia unius universitatis alteri universitati communicari solebant, et religiones mendicantes hodiedum in totum inter se communicari solent de privilegiis praeteritis et futuris tum circa personas, tum circa loca, festivitates et indulgentias.[8]) 3. Acquisitio.

---

[6]) Partitio: in privilegia clausa in corpore juris et extra corpus sive per rescriptum data non est ad rem, uti probat Schulte l. c. p. 145 et jam observavit Zallinger (h. t. §. 265) dicens: Privilegia clausa in corpore juris sunt beneficia legis tum generalia, ceu restitutionis in integrum, inventarii, ordinis, divisionis, tum specialia concessa certis hominum classibus, ceu mulieribus, academicis, quae jura singularia potius sunt, quam privilegia.

[7]) Dicunt nonnulli, etiam consuetudine et praescriptione acquiri privilegia. Attamen consuetudine proprie loquendo non acquiritur privilegium; bene vero in casu praescriptionis immemorialis praesumtio stat, quod ejusmodi privilegium a superiore fuerit concessum, talisque praescriptio supplet probationem. Schulte l. c. p. 155.

[8]) Vid supra §. 132. 3. Datur duplex communicatio: 1. per

4. Concedendi forma. 4. *Formam* quod attinet, privilegii concessio *per se* etiam vivae vocis oraculo fieri potest, verum ad probationem et firmitatem privilegii scriptura non solum conducit, sed pro foro saltem externo ex jure vigente omnino necessaria censetur.[9] Porro forma privilegii est vel *ad instantiam petentis* vel *motu proprio*, prout videlicet superior vel aliquo supplicante, vel absque petitione gratiam concedit.[10] In hoc ultimo casu *a.* ante acceptationem privilegium non habet effectum, sicut quaelibet alia donatio et *b.* ejus valor impugnari non potest ex eo, quod sit obreptitium vel subreptitium.

5. Effectus. 5. *Effectus* privilegii consistit in facultate, non vero regulariter[11] in necessitate eo utendi usu legitimo. Usus vero privilegii haec duo importat: *a.* Ut per illud juri communi derogetur, quando juri communi contrarium est. Sed si privilegium contrarium sit juri tertii vel statuto et consuetudini speciali, ut vim habeat, addi debet clausula derogatoria hujus juris, statuti, consuetudinis, etiam tum, cum princeps illud concedit motu proprio.[12] *b.* Ut, qui in usu privilegii turbatur vel impeditur, pro asserendo suo jure habeat actionem et implorare possit judicis defensionem.

6. Interpretatio 6. *Interpretatio doctrinalis a.* sic fieri debet, ut spectata materia privilegium quendam favorem specialem operetur contra vel praeter jus. *b.* Inhaerendum est proprietati verborum secundum communem acceptionem et receptum stylum curiae. *c.* Late inter-

---

extensionem, quando unum idemque privilegium ad alios extenditur, illos quasi aggregando privilegiatis; et tunc si augeatur vel minuatur privilegium in his, quibus fuit primo concessum, augetur et diminuitur in omnibus aliis; 2. ad instar cum ad exemplum et similitudinem alterius conceditur. Si id fiat aequaliter seu pariformiter, utrumque privilegium stat per se et independenter ab alio; ideo si augeatur aut minuatur privilegium illi, cui prius concessum est, non augetur vel minuitur aliis.

9) Regul. cancellar. 27. Clem. XII. Constit. „Roman. Pontifex" a. 1732.

10) Ubi tamen notandum (ait Nicollis praxis canon. de privilegiis II. p. 393), quod, etsi ad partis instantiam concessum sit, si annexam habeat clausulam motu proprio, intelligatur motu proprio concessum, quandoquidem adjectio hujus clausulae innuit, superiorem ad illud concedendum non inductum fuisse precibus supplicantis.

11) Nemo enim cogitur uti privilegio suo. Sed excipe: 1. Si privilegium cedat in bonum commune e. g. privilegium immunitatis; 2. si quis non utendo privilegio grave damnum directe inferret proximo: 3. si tollat impedimentum ad observandum praeceptum; 4. si est reale, addictum loco vel dignitati, communitati.

pretanda sunt privilegia mere favorabilia et concessa motu proprio vel in favorem religionis, boni publici, in remunerationem meritorum vel cum adnexo onere reciproco. *d.* Stricte interpretanda sunt, quae restringunt jus tertii vel derogant juri, statuto, consuetudini particulari praeter jus indroductae.[13])

7. Amissio.

7. *Amittuntur* privilegia: *a. Ipso facto*, nempe interitu rei totali aut personae, cui addicta erant; vel lapsu temporis, ad quod limitata fuerunt, vel defectu conditionis, sub qua competebant; dein renuntiatione, quoties privilegiato fas est renuntiare.[14]) Praescriptione finiuntur privilegia, quando jura cum ipsis connexa praescriptioni obnoxia sunt, prouti sunt *jura in re* e. g. usucapio juris decimandi vel usucapio libertatis a decimis aut aliis exactionibus solvendis; item *jus eligendi*, *praesentandi*, *nominandi*. Nimirum jus ex privilegio *negativo* resultans per *praescriptionem acquisitivam* cessat in commodum illius, in cujus praejudicium idem privilegium certam libertatem alteri tribuit. Atvero jus ex privilegio *affirmativo* proveniens per *usucapionem libertatis* finitur in favorem personae, quae per privilegium obstricta fuit. In utroque autem casu redit status rerum ordinarius. Supponitur tamen, omnia requisita adesse ad praescriptionem ex jure canonico necessaria.[15]) *b.* Revocatione concedentis vel successoris privilegiato intimata. Revocatio tunc dicitur *generalis*, quando generaliter revocantur privilegia omnia decreto alicui contraria e. g. per clausulam: *Non obstantibus quibuscunque privilegiis.*[16])

---

12) Schmalzgrueber h. t. n. 20. Schulte l. c. p. 158.

13) Exempla habentur in c. 19. 21. 31. X. (V. 33); c. 5. (V 7.) in VIto.

15) Nam non possunt renuntiare particulares privilegiis communitatis, neque quis tali privilegio potest renuntiare, quod cum aliis commune habet. Schmalzgrueber h. t. n. 178.

15) Ita Schulte l. c. p. 175., qui evidenter contra vetustiores D. D. probat, per simplicem non usum generatim non amitti privilegia. Verumtamen haec desuper sunt notanda: 1. In singulo casu jus exercitii tunc cessat, cum actus aliquis (e. g. designandi personam ad beneficium vacans) non rite aut omnino non ponitur a privilegiato. Hoc casu negligentia vel defectus ex juris dispositione suppletur ab alio. 2. In perpetuum privilegia non cessant nisi accedente praescriptione acquisitiva vel extinctiva. Ratio cessationis nequaquam in lapsu temporis sed in eo posita est, quia privilegium quasi absorptum est per jus contrarium, quod alter contra privilegiatum acquisivit. De tempore ad praescriptionem requisito vide supra §. 88. 3.

16) Sed haec clausula non tollit privilegium remuneratorium,

Privilegia mere gratiosa etiam sine causa revocari possunt, licet illud fieri non soleat, eoquod indignum et alienum a dignitate principis esse videtur. Alia privilegia, praesertim quibus inest ratio conventionis, pro libitu unius partis revocari non possunt. Justae revocandi causae sunt: Si privilegium paulatim vergit in nimium praejudicium aliorum; item exigente necessitate publica vel utilitate evidente; denique ob abusum privilegii, qui committitur, si privilegium ultra intentionem concedentis extenditur, vel si ex ipso occasio sumitur liberius delinquendi, vel si quis contra finem privilegii agit.[17])

CAPUT II.

De jurisdictione ecclesiastica.

§. 707

Notiones praeviae.

1. Jurisdictionis notio.

1. Jurisdictio hoc loco arctius sumitur, quam cum generatim accipitur de imperio sacro sive etiam de potestate, quae non per ordinem sed per injunctionem ecclesiae ad aliquem confertur (§. 24). Est nimirum jurisdictio potestas magistratibus ecclesiae competens jus dicendi et (in sensu latiori) judicatum (etiam per poenas) exequendi [1]) Et haec quidem judicandi et puniendi potestas non hominis beneficio ecclesiae data, sed penitus affixa et insita est in idea societatis visibilis, per se stantis et dictinctae a republica civili, ultro fluens ex imperio, quod Christus contulit in magistratus ecclesiasticos, ac praesertim ex potestate leges condendi. Namque inanis esset haec potestas sine potestate judiciaria et coërcitiva contra transgressores legum. Res haec relate ad causas religionis et ecclesiae indubitata, imo et in

---

neque illud, cui insertum est, quod non possit ei derogari nisi facta de ipso speciali et expressa mentione.

[17]) E. g. si clericus negligat studia, quorum causa abesse potest a beneficio. c. 12. de clericis non resid. (III. 4).

[1]) Jure Romano distinguebatur majestas, imperium, jurisdictio et notio. Jurisdictio non erat nisi potestas vi officii competens causas cognoscendi, judices dandi et sententiam exequendi. Ei adjuncta fuit coërcitio modica, quae dicebatur imperium mixtum. Zallinger tit. de judiciis §. 13. Bouix de principiis j. c. p. 438.

dogmatum[2]) numero est,[3]) eaque claris s. Scripturae testimoniis[4]) et innumeris venerandae antiquitatis monumentis[5]) luculenter evinci potest.

2. Jurisdictio in sensu modo dicto (ut alias divisiones omittam)[6],) dividitur in jurisdictionem ecclesiastico-litigiosam et in jurisd. ecclesiastico-criminalem. Illa versatur circa dirimendas controversias, quae quoad materias spirituales agitantur; haec ad crimina ecclesiastica dijudicanda et coërcenda ordinatur. 2. Partitio.

---

[2]) „Vanum esset jura condere, nisi qui ea tueatur existat.“ Xvag. comm. un. (II. 1).

[3]) Perrone Praelect. dogm. Vol. 2. p. 478.

[4]) Matth. XVIII. 15. seqq. Habes hic omnia, ait cl. Devoti (Inst. can. l. III. tit. I. §. 7), quae sunt exterioris judicii propria, accusatorem, reum, judicem, causae cognitionem, sententiam, coërcitionem; I. Cor. V. 3—5: I. Tim. I. 19. 20; ib. V. 19. etc.

[5]) Remitto lectores ad opusculum: Der kanonische Process etc. in der vorjustinian. Periode von Dr. Josef Fessler. Wien 1860, ubi auctor ad liquidum probat, ordinem processus canonici eo tempore, quo institutiones, pandectae et codex Justiniani prodierunt, jamdiu in sua forma absolutum perfectumque fuisse. Cfr. Tarquini: Juris eccl. publ. instit. p. 14. seq.

[6]) Vulgaris est partitio jurisdictionis voluntariae et contentiosae. Sed hae voces non eadem apud omnes acceptione sumuntur, quia alia est earum significatio in jure canonico, alia in jure Romano. Jurisdictio voluntaria in sensu canonico est, qua 1. gratiae conceduntur, scil. beneficia conferuntur, dispensationes ac privilegia indulgentur aut declarationes dantur; 2. qua pro securitate partium certi quidem actus a judice confirmantur et corroborantur e. g. contractus, pacta antenuptialia, adoptio etc. Haec posterior dumtaxat est voluntaria in sensu juris Romani. Cfr. tit. 30 libr. II. Decretal. de confirmatione utili. Rosshirt Kan. Recht p. 243. Clarior est divisio jurisdictionis judicialis et extrajudicialis, quae in antefatam prorsus recidit. Quidquid ordinari debet cum forma judicii seu cum forma contentiosa, ad jurisdictionem judicialem seu contentiosam est referendum. Quidquid absque illa forma statuendum venit, erit jurisdictionis extrajudicialis, quae a canonistis voluntaria vocari solet. Bouix de principiis j. c. p. 449. Jurisdictio, quae supra in textu litigiosa vocatur, ab aliis etiam ecclesiastico-civilis nuncupatur. Quidquid sit de nominibus, sat est, si noverit lector, hoc loco agi de jurisdictione judiciali tam ea, quae circa lites partium versatur, quam de illa, quae dicitur criminalis vel disciplinaris.

Articulus I.

De jurisdictione ecclesiastico-litigiosa.

§. 208.

Quonam ambitu olim patuerit jurisdictio eccl. litigiosa.

Historia jurisdictionis eccl. litigiosae.

Ecclesia ad nostram usque aetatem judiciis et legitima juris dicendi methodo nunquam caruit, tantaque cursu temporis s. jurisdictioni et firmitas et amplitudo accessit, ut non modo res ecclesiasticas comprehenderit sed ad civiles quoque causas latissime fuerit extensa. Quod quidem sic evenisse historia testatur.

1. Tempore ethnicorum imperatorum.

1. Ex eo quod Apostolus (I. Cor. VI. 4) christianos lites suas ad judicia saecularia deferre vetavit, factum est, ut episcopi non solum de rebus ad religionem pertinentibus[1]) judicarint, sed civiles quoque christianorum causas cognoscere debuerint. Etsi fatendum sit, episcopos formidolosis illis temporibus ambages et solemnitates saecularium judiciorum non observasse, imo multoties in hisce negotiis charitatem potius, quam jurisdictionem explicasse,[2]) non inde effici potest, eos absque ulla forma christianorum jurgia de rebus tum sacris tum profanis composuisse,[3]) sed manifestis testimoniis evincitur, ipsos vera judicia, licet summaria tantum exercuisse, vel saltem, quoties opus fuit, suo jure exercere potuisse.

2. Imperio ad christianos delato.

2. Imperio ad christianos delato, rerum civilium cognitio ad judices saeculares devenire debuit. Sed non confestim et ex integro id factum est. Nam Constantinus M. duas edidit constitu-

---

[1]) Tertullian. (a. 202). Apologet. c. 39.; s. Cyprian. Ep. 55. n. 10.; c. 4. C. 2. qu. 3. (concil. Eliberit. a 305). Cfr. Fessler l. c. p. 16. seqq. qui refert causas Montani, Origenis, Novati, Fortunati, Geminii Victoris, Pauli Samosateni saeculo 2do et 3tio in foro ecclesiae terminatas.

[2]) Thomassin. Vetus et nova disciplina P. II. l. 3. c. 101.

[3]) Verba Apostoli in citat. ep. non consilium tantum sed praeceptum exprimunt (s. Aug. Enchirid. c. 78. „terribiliter vetat"); hinc episcopi judicium in causis temporalibus christianorum non voluntarium, sed necessarium erat. S. Augustin. Serm. 24 in Ps. 114; de oper. monach. c. 29: „Quibus nos molestiis (forensibus) idem affixit Apostolus, non utique suo, sed ejus, qui per eum loquebatur, arbitrio." Dr. Fessler l. c. p. 65. seqq.

tiones, quibus laici permissi sunt, lites suas, non modo ex mutuo partium consensu[4]) sed etiam ex unius dumtaxat voluntate[5]) ad episcopum deferre, cujus sententia a judice saeculari, tanquam omnino valida et sancta, ad executionem perduci praecepta est. Dein post plures alias subsequentium imperatorum constitutiones[6]) Justinianus legem tulit, ut tribunal episcoporum forum necessarium esset pro clericis et monachis,[7]) voluntarium vero pro laicis,[8]) laicus autem actionem habens contra clericum pariter prius episcopum adiret, a cujus tamen sententia adpellatio ad loci magistratum hoc casu permittebatur.[9])

3. Etiam inter Germaniae populos dictum cleri privilegium (quamvis ab initio non sine repugnantia laicorum), admissum et deinceps ab imper. Friderico II. expresse confirmatum est.[10]) Forum tamen ecclesiae *arbitrarium quoad laicos* ab initio inter Germanos usum non obtinuit; successu tamen temporis eadem circa hanc rem disciplina, quae in imperio Romano viguerat, etiam inter Germanos pleno valore constare coepit, imo et ulterius protensa est. Et talis quidem jurisdictionis eccles. progressus ut de aliis rationibus taceam,[11]) praesertim in intima utriusque reipublicae compenetratione, inordinata judiciorum saecularium conditione et legitima consuetudine fundamentum habuit. Limites 3. Sub imperatoribus Romano-Teutonicis.

---

[4]) Constitut. Aug. Constant. a. 321. (Sirmond. App. Cod. Theod. Lex 17. Opp. tom. I. col. 736. et Haenel 18. Const., quas Jac. Sirmond. — — divulgavit, Bonn. 1844. p. 475.)

[5]) Const. Constant. Aug. a. 331. (Sirmond. l. c. col. 717. Haenel l. c. p. 445). Haec lex inter alia sic habet: „Omnes itaque causae, quae vel praetorio jure vel civili tractantur, episcoporum sententiis terminatae, perpetuo stabilitatis jure firmentur: nec liceat ulterius retractari negotium, quod episcoporum sententia deciderit. Testimonium etiam, ab uno licet episcopo perhibitum, omnes judices indubitanter accipiant: nec alius audiatur, cum testimonium episcopi a qualibet parte fuerit repromissum. Illud est enim veritatis auctoritate firmatum, illud incorruptum, quod a sacrosancto homine conscientia mentis illabatae protulerit.“ Cfr. c. 35. 36. C. 11. qu. 1.

[6]) Const. Arcad. et Hon. in c. 7. Cod. de episcopali audientia (l. 4). Valentin. III. Novella 34. de episc. judic.

[7]) Novell. 123. c. 8. c. 21. 22. Novell. 79. 83.

[8]) L. 29. §. 4. Cod. d. episc. audient. (l. 4.) „si civilis controversia sit, volentes quaestionem apud antistites instituere patimur, invitos tamen non cogimus, quum ipsis etiam judicia civilia sint, si ea adire malint.“

[9]) Novell. 123. c. 21. Cfr. c. 15. 16. C. 11. qu. 1.

[10]) Constit. Frid. II. a 1230. Pertz t. 4. p. 244.

[11]) Vid. Phillips Lehrb. p. 486. seqq.

jurisdictionis ecclesiasticae in libris decretalium sic circumscribuntur[12]): *a. Ratione sui α.* non modo causae mere ecclesiasticae sed etiam causae spiritualibus adnexae e. g. causae beneficiales, lites motae super jure patronatus vel super tributorum ecclesiasticorum persolutione, super sepultura ecclesiastica concedenda vel deneganda etc. foro ecclesiastico addicebantur.[13]) *β.* Causae etiam remote tantum religionem vel conscientiam attingentes; in quem censum veniebant pacta profana juramento firmata propter adnexam juramenti sanctitatem; controversiae de testamentis propter vim obligatoriam, quam haec efficiunt in conscientia; lites de solvendis decimis ecclesiasticis, quia earum solutio pertinet ad officia ecclesiae a fidelibus exhibenda.[14]) *γ.* Causae saeculares, quarum cognitionem judices civiles vel negabant vel protrahebant. *b. Ratione personarum* competentia fori ecclesiastici haec fuit: *α.* Clerici in causis quoque civilibus a foro saeculari penitus erant exemti,[15]) adeo, ut hi ejusmodi *foro* privilegiato vel potius *singulari* nequidem valide renuntiare permitterentur, tandemque regula invalesceret, clericum nonnisi a clerico judicari posse, quae regula nonnisi paucas admisit exceptiones.[16]) *β.* Viduae, pupilli, orphani aliaeque personae miserabiles ecclesiae foro sunt subjectae, cautumque est, ne judices saeculares illas traherent ad judicia sua.[17])

1. Inde a saeculo 14. 4. Sed limites isti tam late protensi inde a saeculo 14. arctius paulatim constricti sunt. Quotiescunque lites effervescerent inter sacerdotium et imperium, simul adversarii insurrexerunt juris-

---

[12]) Cfr. tit. 1. et 2. libr. II. in decretalibus X. et Xvag. commun. Bened. XIV. d. syn. dioec. l. 9. c. 3. seqq.

[13]) Quoad matrimonium causa natalium indeque proveniens successio haereditaria ad forum eccles. spectabat. Non vero de dote, de alimentis etc. nisi, cum disceptabatur de matrimonii valore aut de jure ad divortium, ejusmodi quaestiones accessoriae inciderent. Cfr. Bened. XIV. l. c. c. 4. 5.

[14]) c. 3. 6. 17. X. de testam. (III. 26); c. 3. de foro compet. in VIto. (II. 2.) c. 2. de jurejur. in VIto (II. 11.); c. 3. X. de judic. (II. 1).

[15]) c. 1. D. 96; c. 10. de constit. X. (I. 2); c. 17. de judiciis X. (II. 1).

[16]) Puta lites feudales, quae in judiciis peculiaribus terminari consueverunt nec non actiones, quas a clericis contra laicos moveri contingit. In hujusmodi casibus, nisi consuetudo obstaret, principium adplicabatur: „Actor forum rei sequitur.“ c. 5. 6. 7. X. (II. 2).

[17]) c. 26. X. (V. 40); c. 38. X. (I. 29). Vid. Thomassin. l. c. c. 87. seqq.

dictionem ecclesiasticam impugnantes, quales jam inde a saeculo 12mo in Anglia, in Germania ac praesertim in Gallia in scenam prodierunt. Vinculo illo laxato (§. 42), quo utraque potestas amice colligata erat, status civilis varias jurisdictionis ecclesiasticae materias avide sibi arripiebat, adeo, ut sphaera competentiae ecclesiasticae indies inter angustiores limites coarctaretur. Imo praeterlapso saeculo res eo devenit, ut laici, rebus civilibus non contenti, jurisdictionem ecclesiae in rebus etiam spiritualibus invaderent et quasi frustratim devorarent.[18] Quocirca cum omnes fere causae a judiciis ecclesiasticis subductae essent, eadem judicia inutilia et otiosa videbantur, ac propterea in multis regionibus omnino in desuetudinem venerunt. Quod in nostro etiam imperio accidit, ubi perpaucae illae causae, quae ecclesiae discutiendae relictae sunt, extrajudicialiter et in forma, quae dicitur administrationis, in consistoriis definiri consueverunt.

§. 209.

Quaenam res hodie ad forum ecclesiae litigiosum spectent.

Hac nostra aetate, quia ob conditionem temporum prorsus immutatam[1]) pristina ecclesiae jurisdictio restitui nequit, idque conari nil aliud esset, quam rem plane impossibilem et ecclesiae parum utilem aggredi, praesules ecclesiasticos in id solummodo summa animorum contentione sollicitos esse oportet, ut *a.* verbis factisque contra jurium ecclesiasticorum invasores constanter tueantur principium, sibi jurisdictionem, eamque etiam *pro foro externo* competere; *b.* ut eam saltem jurisdictionis sphaeram servare sibi studeant intactam, quam immutatae temporis nostri circumstantiae in exitum perduci permittunt. 1. Ecclesiae est servare jurisdictionem sibi competentem.

Ad a. Dogmatice definitum est, ecclesiam tanquam socie-

---

[18]) „Nam quasi per quandam alluvionem frustatim domini temporales ad se omnia trahunt. Et sicut frustatim lupus agnum comedit, ita et per ipsos jurisdictio ecclesiastica frustatim quodammodo devoratur, quidquid ad ecclesiasticam jurisdictionem, potissimum quoad temporalia pertinet, sibi competere putantes.“ Guil. Durand. De modo gener. conc. celebr. II. rubr. 70. apud Phillips Lehrbuch p. 500. n. 1.

[1]) Conqueritur Benedictus XIV. l. c. quod sua aetate jurisdictio saecularis intra antiquos limites contineri non sit passa. Sed ex illo tempore longe pejora acciderunt, quandoquidem legislatores humani jurisdictionem ecclesiae pro foro externo penitus e medio tollere conantur!

tatem perfectam, et ex institutione Christi, veri nominis *jurisdictione externa* praeditam esse, i. e. potestate non *arbitrali* tantum, hoc est quam *arbitri* seu privati illi judices, qui a litigantibus electi sunt, exercent, sed *cum facultate coactiva*. Et talem quidem jurisdictionem ecclesia nullo unquam tempore dimittere potest, quoniam hoc perinde esset, ac renuntiare juribus ab ipso Christo concessis. Hanc jurisdictionem negare haereticum est, illam impedire aut invadere sub censurarum comminatione hodiedum prohibetur.[2])

Ad b. Curandum est, ut jurisdictio ecclesiastica hodieque sarta tecta conservetur: *a.* Quantum ad causas stricte ecclesiasticas (supra §. 33), quae versantur circa res mere spirituales, puta circa fidem et religionem, circa cultum divinum et ritus, circa Sacramenta, quas in solo foro ecclesiastico esse pertractandas nullus catholicorum saeculis elapsis dubitavit. Quin Innocentius III. severe prohibuit,[3]) ne in causis hujusmodi compromittatur in laicum, qui ex defectu potestatis clavium incapax est judicium de illis ferendi.[4]) Nota tamen ex causis ad cultum divinum et ad Sacramenta pertinentibus solas fere causas matrimoniales ad forum litigiosum deduci, atque ordine judiciali pertractari. — *b.* Quantum ad causas cum re spirituali connexas, aliae *natura sua*, eoquod nimirum praevaleat character spiritualis prae ratione temporali iisdem insita, aliae *ex jure legitime quaesito*

---

[2]) Cfr. supra §. 35. not. 11. Vi Constit. Pii IX. „Apostol. Sedis" excommunicationi Pontifici specialiter reservatae subjiciuntur, „impedientes directe vel indirecte exercitium jurisdictionis ecclesiast. sive interni, sive externi fori, et ad hoc recurrentes ad forum saeculare, ejusque mandata procurantes, edentes aut auxilium, consilium, vel favorem praestantes" (num. 6). Idem „cogentes sive directe sive indirecte judices laicos ad trahendum ad suum tribunal personas ecclesiast. praeter canonicas dispositiones: item edentes leges vel decreta contra libertatem aut jura ecclesiae" (n. 7).

[3]) c. 8. de arbitr. X. (I. 43).

[4]) Huic doctrinae, ait Bened. XIV. (de synod. l. 9. c. 9. n. 2) adhaerent etiam doctores Galli. Ipsi etiam regni optimates (ita pergit) in solemni protestatione (relata a Mathaeo Parisio ad a. 1247), qua eccles. jurisdictionem plurimum coarctarunt, nequaquam ausi sunt ab ea subducere causas fidei, matrimonii etc. Eandem eccles. jurisdictionem per optimates nimium restrictam, ad omnes alias causas protendi, aut spirituales, aut spiritualibus adnexas, declararunt reges Francisc. I., Henricus II. et Carolus IX., et tandem Henricus IV. Idemque pronuntiavit Parlamentum Parisiense d. 23. Dec. 1562.

spectant ad ecclesiam. Praeterea quoad hujusmodi causas etiam legitimae consuetudines ac etiam privilegia Apostolica principibus concessa attendi debent. Itaque jura, quae vel legitime sunt quaesita, vel quibus legitima consuetudo suffragatur, neque ab Ordinariis dimitti, neque a potestate civili sine piaculo usurpari possunt.[5]) *c.* Quantum ad causas, quae ratione personarum foro ecclesiae subsunt, *privilegium fori*, quo clerici in causis etiam mere temporalibus exemti sunt a foro saeculari, praesules quidem hodie hoc privilegium non possunt recuperare, ubi amissum est, sed tamen fas non est regnantibus illud de medio tollere „etiam inconsulta et reclamante Apostolica Sede" (Syllab. n. 31. Cfr. hac § not. 2).[6]).

2. Quod attinet quaestionem. quid *de facto* in hac re hodie obtineat, haec veniunt adnotanda: 2. Quae hodie de facto sit latitudo jurisd. ecclesiasticae.

a. Causae temporales clericorum fere ubique in foro civili expediri solent. Igitur si laicus actor est adversus clericum ex capite debitorum personalium, contractuum, haereditatum, adeundum est forum civile. Id quod etiam in nostro Concordato (art. XIII.) statuitur.[7]) Posset quidem laicus litem, quam cum clerico habet, etiam ad episcopum deferre; sed episcopi sententia nullum effectum operatur in foro civili. Tanto magis clericus

---

[5]) Cfr. conc. Trid. sess. XXV. c. 20. de ref., ubi reges, eorumque magistratus „quos Deus s. fidei ecclesiaeque protectores esse voluit", gravissimis verbis de suo munere monentur, ut tum ipsi jurisdictionem ecclesiasticam revereantur, tum etiam, subditos ad eam reverendam, omni quo possint modo, inducant. — Cfr. dicta §. 67 de abrogatione privilegii immunitatis et fori.

[6]) Bened. XIV. de syn. l. 9. c. 9. n. 12. episcopos sui temporis monet, eos imprudenter acturos, remque impossibilem aggressuros, si jurisdictionem sibi olim jure communi attributam recuperare tentarent. Porro muneri suo satisfacturos esse, si ad haec tria attendant: 1. Ne princeps saecularis sibi unquam arroget jus sacrorum, hoc est, ne unquam se immisceat in causis mere spiritualibus et ecclesiasticis. 2. Ne judex laicus eam quoque partem eccles. jurisdictionis invadat, quae hactenus perseveret intacta; nisi enim episcopus ejus vindicem se statim praebeat, hanc pariter pedetentim amittet. 3. Denique, ubi aut privilegio aut legitima consuetudine, fori eccles. limites ultra juris communis sanctiones ampliati sunt (quod perquam raro contingere constat), curabit episcopus, ne sua incuria aut conniventia contrahantur.

[7]) Vox consentit indicat, summum Pontificem ex indulgentia non insistere foro clericorum privilegiato in concreto. Nam principium: Clericos a laicis esse judicandos, nunquam admisit ecclesia, prout in litteris Secretarii status Cardin. Consalvi ddo. 10. Aug. 1819 „(Esposizione dei sentimenti di Sua Santità)" declaratum est.

laicum in foro civili debet convenire. Clericus cum clerico litigans adire judicium laicum a conciliis tum antiquioribus tum recentioribus prohibetur.[8]) Sed etiam hoc casu per sententiam episcopi haud obtinetur effectus in foro civili, nisi ex mutuo litigantium consensu.

b. Quoad causas *non proprie* spirituales, habentes tamen connexionem cum re spirituali varia pro varietate legum civilium reperitur praxis, sic tamen, ut hisce diebus nova indies vulnera jurisdictioni ecclesiasticae inflicta videamus et doleamus. In specie 1° *lites de jure patronatus* in nostra Conventione (art. XII.) vindicabantur judici eccles., ita, ut hic judicaret de ejusdem existentia et de modis originariis, quibus acquiritur (§. 87). Lites vero de successione in jus *patronatus* jam *existens* (§. 88) in judicio civili agitandae erant. Sed abrogato Concordato potestas civilis procul dubio *omnes* causas patronatum concernentes sibimet vindicabit. — 2do In causis, quae acquisitionem, dominium et possessionem *bonorum ecclesiae temporalium* concernunt, igitur quoties agitur de exactionibus decimarum, censuum, obventionum stolae etc. vel de pactis inter personas privatas et instituta ecclesiastica contractis, vel de obligatione ad reparanda aedificia ecclesiastica concurrendi, coram judice saeculari actio intendenda est.[9]) — 3^io^ Quoad causas *beneficiales* hactenus viguit haec distinctio: Si quis turbetur in jure aliquo temporali cum possessione beneficii connexo, totum judicium a laico conficiendum esse; si vero disputetur de ipsa beneficii erectione, innovatione et collatione, rem ad forum ecclesiasticum pertinere. Sed ab aliquot annis in multis territoriis ecclesia non permittitur beneficia sive libere erigere, sive innovare, sive conferre nisi accedente gubernii civilis consensu. 4to Causae *funerariae*, in quibus agitur de concedenda aut neganda sepultura ecclesiastica, de electione et loco sepulturae, de juribus funerariis inter diversos clericos aut ecclesias controversis, pro rei natura in foro ecclesiae essent terminandae. Sed novissime jurisdictio ecclesiae quoad has quoque causas vel prorsus excluditur (e. g. quoad locum sepulturae eo-

---

(conc. Tolet. III. a. 589); cap. I. Carol. M. a. 789: Frid. II. const. a. 1220; c. 17. X. (II. 1); c. 2. 9. 12. 18. X. (II. 2); conc. Bitur. a. 1584. tit. 25. c. 10.

[8]) Hoc evincitur ex art. XIII. et ex phrasi quovis justo titulo (art. XXIX.), quae innuit, leges civiles quoad bona eccles. omnino vigere. Schulte System p. 417.

[9]) c. 1. D. 90 (conc. Carth. IV. a. 398); c. 46. C. 11. qu. 1 (conc. Chalc. a. 451); c. 6. ib. (conc. Matisc. I. a. 581); c. 42. ib.

quod coemeteria nonnisi ceu loca profana considerentur), vel omni prorsus effectu civili privatur, ita scilicet, ut episcopi sententia vim dumtaxat habeat meri arbitrii. — 5to Generatim gugubernia haereticali liberalismo addicta omnem omnino jurisdictionem ecclesiasticam in foro externo hodie abrogatam esse volunt, idcirco quod ecclesiam per se stantem et independentem non admittunt et propterea negant, ipsi in foro externo competere potestatem leges ferendi et judicandi in forma judicii.

§. 210.

De Judiciis.

1. Judicium dicitur legitima causae inter actorem et reum controversae per judicem facta discussio et definitio. Tria ergo pertinent ad judicium: Causa ceu materia et objectum judicii; tres personae necessariae, nempe judex, actor et reus; denique legitima causae discussio et decisio seu forma judicii. *a.* A *causa* dicitur judicium *spirituale* vel *profanum* prout in eo tractatur de re vel spirituali vel profana; *possessorium* in quo de sola possessione adipiscenda, retinenda aut recuperanda quaeritur; *petitorium,* in quo de proprietate vel de alio jure seorsim a possessione disputatur. Possessione alicui data, victus in petitorio jus suum ostendere debet, quod nisi praestiterit, *melior est conditio possidentis.*[1]) — *b. Judex* est vel *ordinarius*, qui ex proprio officio, vel *vicarius* i. e. *mandatarius* aut *delegatus*,[2]) qui ex commissione vel ipsius juris vel alterius hominis adeoque alterius vice et auctoritate jus dicit.[3]) *Vicarii* constitui possunt omnes, qui periti sunt jurium, neque legibus vel moribus prohibentur, et regulariter non minores viginti annis. A summo Pontifice delegari non solent nisi constituti in dignitate vel personatu aut canonici cathedrales.[4]) *Causae* omnes delegari possunt, quae ad jurisdictionem delegantis pertinent, etiam actus ordinis. Si nudum ministerium vel sola executio delegetur, tales delegati *executores* rectius dicuntur. Pro *usu jurisdictionis vicariae* inprimis requi-

1. Ad judicium tria pertinent:

a. Causa.

b. Personae: Scil judex.

---

[1]) Cfr. Lib. II. Decretal. titul. 1. de judiciis. Zallinger h. t.

[2]) Cfr. tit. 29. lib. I. Decretal.: de officio et potestate judicis delegati; et tit. 31. de officio judicis ordinarii.

[3]) Cfr. §. 24. 4. b.

[4]) c. 41. X. (I. 29); c. Statutum 11. de r..cr. in VIto (I. 3.).

ritur, ut quis documentum authenticum suae delegationis exhibeat. Item, ut intra fines mandati se contineat, neque illos etiam consentientibus partibus ullo modo excedat, ceteraque diligenter observet, quae ad delegationem rite obeundam in jure praescribuntur. Jurisdictio vicaria *exspirat* lapsu temporis, officio delegationis expleto, morte concedentis, si res adhuc sit integra, deinque morte ipsius delegati, si deleagatio facta fuit personae sub ipsius nomine, non vero dignitati; nam hoc casu transit ad successorem in dignitate. — c. *Actor* est, qui prior in judicium venit aliquid petiturus (si criminaliter agitur, actor dicitur accusator), *reus*, qui in jus vocatur.[5]) Actor et reus, necesse est, ut jus habeant agendi et respondendi in judicio sine consensu alterius, cui subsunt. Ex hoc capite *a.* monasterium sine consensu et auctoritate abbatis non agit, nisi contra ipsum abbatem; econtra abbas, ut in judicio agat, regulariter non indiget consensu capituli.[6]) *β.* Personae principales, nimirum actor et reus per se ipsos, (nisi fors careant animi discretione) factum in judicio proponant necesse est, eoquod advocatus ea tantum agit, quae sunt juris. *γ.* Mulieres ad judicium personaliter trahi non possunt invitae.[7]) *δ.* Filius sine consensu patris agere potest causam spiritualem, sed si minorennis est, nonnisi per procuratorem vel curatorem agit vel respondet. *d.* Judiciales discertationes, ut jura litigantium clare explicentur, in certa forma noscendae expediendaeque sunt. Ordo hic judicarius passim processus dicitur in eoque consistit, ut causa ab initio rite instituatur seu introducatur, per decursum rite instruatur et in fine legitime dirimatur. Ex forma procedendi judicium aliud est *ordinarium*, in quo plena figura judicii omnisque solemnitas in jure praescripta observatur, aliud *summarium*, in quo proceditur sine figura et strepitu judicii, substantialibus tantum quoad formam servatis. In judiciis ecclesiasticis modus ordinarius de regula praescribitur[8]), qui ex saeculo 12. per rescripta Pontificum et juris peritos accuratius

Actor.

Reus.

c. Discussio causae.

---

[5]) Praeter has personas ad judicium necessarias saepe etiam aliae in eo agunt. In criminalibus vicem accusatoris supplent denunciator, fiscalis ex officio, aut indicia criminis specialem inquisitionem provocantia. In civilibus nomine actoris aut rei saepe agunt procuratores et syndici (e. g. capitulorum); iisdem assistunt advocati. Judi i accedunt assessores, tabelliones aliique ministri.

[6]) c. 9. X. (II. 1); c. 5. in VIto (III. 12); c. 21. X. (I. 3).

[7]) c. 2. in VIto. (II. 1).

[8]) Exceptiones nonnullae, in quibus summarie procedendum est, enumerantur in Clem. c. 2. (II. 1) et X. vag. comm. un. h. t.

excultus in civili quoque foro recipi coepit, adeo ut forma procedendi Germanis propria et domestica penitus exoleverit. Et haec forma quoad substantiam etiamnum observanda est, cum peculiari tamen attentione ad jurisprudentiae progressus et leges ecclesiae vigentes. Elementa, quibus processus qui dicitur canonicus constituitur, sunt: eloquia s. Scripturae, regulae antiquae via traditionis acceptae, solemnitates ex jure Romano transsumtae, nec non leges propriae auctoritate ecclesiastica sancitae.[9])

2. Ordo judiciorum seu instantiae.

2. Ordo judiciorum et instantiarum juxta vigentem disciplinam est sequens: *a.* Ex decreto concilii Tridentini Papae ejusque legatorum et nuntiorum jurisdictio concurrens cum Ordinariorum jurisdictione sublata est; proin causae omnes ad forum ecclesiasticum quomodolibet pertinentes, etiamsi beneficiales sint, *in prima insiantia* coram Ordinariis locorum dumtaxat cognoscendae atque omnino saltem infra biennium a die motae litis terminandae sunt.[10]) *b. Secunda instantia,* ad quam illati gravaminis causa a sententia judicii episcopalis potest adpellari, est metropolita, respective judicium *metropoliticum* ipsius auctoritate constitutum. Ne tamen provocatio fiat ab eodem ad eundem, hoc metropoliticum, relate ad causas ex archidioecesi in forum deductas, tribunal diversum esse oportet a judicio primae instantiae, vel pro archidioecesi alterius episcopi judicium ceu secunda instantia perpetim eligi debet.[11]) Vi cit. decreti concilii Tridentini appellationi non est locus nisi a sententia definitiva vel a definitivae vim habente. *c. Tertia instantia* (vel secunda et ultima)[12]) est summus Pontifex (§. 100) qui tamen causas disciplinares et matrimoniales non Romae, sed per judices in partibus litigantium terminari curat. Ex decreto concilii Tridentini[13]) pro ejusmodi delegationibus in singulis conciliis provincialibus aut dioecesanis quatuor aut plures personae idoneae designari deberent atque nomina earum Romam transmitti. Postea tamen ob synodorum infrequentiam epi-

---

[9]) Cfr. opusc. cit. Dr. Fessler der canonische Process etc. Item: Ueber canon. Gerichtsverfahren gegen Kleriker von Wilh. Molitor. Mainz 1856. De judiciis summariis vid. Acta V. p. 35.

[10]) Conc. Trid. sess. XXIV. c. 20. de ref.

[11]) Sic e. g. in nostro imperio pro archidioecesi tum Viennensi tum Salisburgensi tribunal archiepiscopale Pragense constitutum est pro secunda instantia; a judicio eccles. Pragensi adpellatur ad Ollomucense: ab Ollomucensi ad Viennense.

[12]) Cfr. Zallinger ad tit. de appellationibus cet. X. (II. 28.) §. 453 seqq.

[13]) Sess. XXV. c. 10. de ref.

scopis potestas facta est, etiam extra synodum judices prosynodales designandi.[14]) Sed cum vix alicubi ejusmodi judices crearentur vel saltem eorum catalogus Romam non mitteretur,[15]) summi Pontifices causis appellationum finiendis alio modo providere compulsi sunt, vel judicium aliquod metropoliticum tanquam tertiam instantiam constituendo[16]) vel ad normam antiquiorum canonum ejusmodi causas committendo personis propria auctoritate seligendis.[17])

Articulus II.

De jurisdictione ecclesiastico-criminali.

§. 211.

I. De natura, fundamento et sphaera jurisdictionis ecclesiastico-criminalis.

1. Natura. 1. Jurisdictio criminalis ecclesiae competens crimina a fidelibus admissa inflictis poenis persequitur, idque pro foro non tantum interno, sed etiam externo. Est vero crimen actio subditi libera, cautione poenali legis humanae interdicta, quae ordinem socialem turbat. Proinde crimen et peccatum in eo differunt, quod omne quidem crimen est etiam peccatum, sed peccatum tunc tantum criminis seu delicti[1]) naturam induit, quando est conjunctum cum poena legis humanae et redundat in ipsius societatis detrimentum.[2]) De peccatis nec non criminibus, quatenus rationem peccati insitam habent, ecclesia judicat in foro interno,

---

[14]) Bened. XIV. Const. „Quamvis paternae." Bull. tom. 16. pag. 41.

[15]) Bened. XIV. de syn. dioec. l. 4. c. 5. n. 6.

[16]) Ita in regno Bavariae metropoliticum tum Monacense tum Bambergense pro certo districtu ex delegatione Papae tanquam tertia instantia designatum est.

[17]) Nempe unice ad normam cit. cap. Statutum (supra not. 4), quo definitur, tales commissiones judiciales personis in dignitate constitutis esse deferendas.

[1]) Delicti et criminis adpellatio communiter fit sine discrimine. Delicti tamen vox generalis est. Crimen ad delicta vel publica vel graviora refertur. In cod. crim. Austr. crimina, delicta et transgressiones distinguuntur.

[2]) c. Apostolus 1. D. 81. §. 1.: „Crimen autem est peccatum grave, accusatione et damnatione dignissimum."

in quo poenae arbitrio confessarii im onuntur. Deferuntur vero crimina qua talia etiam ad forum ecclesiae externum, supposito nempe, ea ad forum ecclesiae pertinere. Nimirum spectata fori competentia, triplicis generis crimina distinguuntur: mere ecclesiastica, civilia et mixta. *Ecclesiastica* sunt, per quae lex ecclesiae dumtaxat violatur, *civilia*, quae legibus civilibus unice repugnant, *mixta* (seu mixti fori), quae utriusque legibus adversantur. Ecclesiastica ecclesiae, civilia civitatis castigationi obnoxia sunt; at posteriora, in quantum iis inest ratio peccati, etiam ad forum ecclesiasticum sed internum tantum, pertinent. Crimina mixta per se tum ecclesiae tum civitatis coërcitioni subsunt, quoniam utriusque violant jura, ita, ut ecclesia poenas sumere debeat de iis, quae religionem, civitas vero de iis, quae illatam reipublicae injuriam respiciunt. At ne reus unius criminis duplex judicium vel duplicem poenam sustinere cogatur, hae causae mixtae vel a tribunalibus mixtis vel per praeventionem ab alterutro judice, sive laico sive ecclesiastico definiri debent, prout unum vel alterum inter duas supremas potestates conventum est. Hodie vero de criminibus mixtis ecclesia in foro dumtaxat interno regulariter judicare solet, fori externi potestate unice ad rempublicam civilem pertinente.

2. Jus coërcendi criminosos ecclesiae competere, et quidem etiam *in foro externo*, sequitur ex natura perfectae societatis, qualis est ecclesia Christi (supra §. 27). Etenim 1° qua societas perfecta ecclesia habet *plenam jurisdictionem* seu *imperium* (quod majestatem dicebant Romani), proindeque etiam jura, quae notio imperii comprehendit, ergo praeter legiferam et judiciariam potestatem etiam *coactivam*, cujus pars est *coërcitiva.*[3]) Sine potestate coactiva potestas legifera et judiciaria foret inefficax et contemtui obnoxia. Haec conclusio sic confirmatur: Utraque potestas, legifera et judiciaria, non est tantum *directiva*, i. e. legifera ecclesiae potestas, non tantum est quaedam potestas magisterii, quae in monendo tantum aut concionando, aliisque hujus generis consistat (uti contendit Marsilius Patavinus), vel quae *suasiones* et *consilia* dumtaxat suggerat (juxta Pistoriensium doctrinam), sed quae leges imponit *modo* vere *obligatorio.* Item potestas judicandi non est mere *arbitralis* (§. 209), quia ejusmodi judicium non impedit, quominus unusquisque pro sua libidine se

2. Ratio et fundamentum.

---

[3]) Potestas **coactiva** refertur tam ad criminosos quam ad eos, qui necessitate naturalis vitii ordinem externum turbant; potestas coërcitiva solummodo in criminosos exercetur.

gerat, adeoque insufficiens est pro obtinendo fine societatis. Ergo utraque potestas necessario est *coactiva*, qua sola malitia et contumacia subditorum potest cohiberi.[4]) 2° Ecclesiae, ceu societati perfectae et visibili incumbit tutela ordinis socialis, quia sine hoc ordine societas finem suum non potest assequi. Ad tuendum vero ordinem socialem haud satis est, ut infallibiliter tradat non fidei tantum, sed et morum doctrinam eamque per media dumtaxat *persuasionis* fidelibus inculcet, sed praeterea necessaria est potestas coërcitiva, qua contemtores ordinis socialis inflictis poenis cohibeantur, sive illi renuant legibus parere, sive nolint decretis potestatis judiciariae se subjicere, sive denique societatis finem quoad alios impediant. Sine potestate coërcitiva auctoritas legum impune spernitur, nervus disciplinae ecclesiasticae rumpitur, paucis, ordo socialis servari nequit. Cujus rei consequens est, ut ecclesiae et auctoritatis ecclesiasticae contemtores et inimici, etiamsi nomine catholico glorientur, impune non solum in societate christiana vivant, sed incessanter etiam ecclesiam impugnent, ceterosque inficiant, tandemque res eo deveniant, ut fideles catholici *in partibus infidelium* degant. 3° Denique haec coërcitiva ecclesiae potestas ex omnibus plane fontibus juris sacri derivari et confirmari potest,[5]) eaque a sacrorum praesulibus exercitio nunquam interrupto in usum deducta est.

---

[4]) Notanda est censura pro nostro quoque tempore, qua in Const. „Auctorem fidei“ damnatae sunt duae synodi Pistoriensis propositiones, sc. 4. et 5. §§. 13. 14.: „Propositio, affirmans abusum fore auctoritatis ecclesiae transferendo illam ultra limites doctrinae ac morum, et eam extendendo ad res exteriores, et per vim exigendo id, quod pendet a persuasione et corde, tum etiam multo minus ad eam pertinere, exigere per vim exteriorem subjectionem suis decretis; — quatenus indeterminatis illis verbis „extendendo ad res exteriores“ notet velut abusum auctoritatis ecclesiae, usum ejus potestatis acceptae a Deo, qua usi sunt et ipsimet Apostoli in disciplina exteriore constituenda et sancienda, haeretica. Qua parte insinuat, ecclesiam non habere auctoritatem subjectionis suis decretis exigendae aliter quam per media, quae pendent a persuasione; — quatenus intendat ecclesiam non habere collatam sibi a Deo potestatem non solum dirigendi per consilia et suasiones, sed etiam jubendi per leges, ac devios contumacesque exteriore judicio ac salubribus poenis coërcendi atque cogendi, inducens in systema alias damnatum ut haereticum.“ Bened. XIV. in brevi „ad assiduas“ a. 1755.

[5]) Devoti Inst. lib. IV. tit. 1. §. 3. 4., ubi commemoratur, quomodo s. Paulus in crimina animadverterit et primitivi episcopi eandem potestatem exercuerint. Fessler opusc. cit.

3. Verum quoad usum potestatis coërcitivae versatilis per saeculorum decursum erat disciplina et perquam varia ejusdem amplitudo. Scilicet *a*. Primis jam ecclesiae saeculis gravia quaevis delicta, sive a clericis sive a laicis commissa, poenis ecclesiasticis jam privatis jam publicis subdebantur. Haec animadversio in laicos et clericos ab episcopis praesertim accedente presbyterii consilio, in episcopos autem a conciliis provincialibus potissimum exerceri solita est. In illius aevi judiciis etiam methodum et ordinem aliquatenus jam excultum, adhibitum fuisse, ex antiquis monumentis manifeste colligitur.[6]) *b*. Sub imperatoribus christianis ecclesia pariter judicavit tam de criminibus in religionem[7]) quam de clericis, quoties iidem quidpiam statui vel muneri suo adversum commisissent. Sed hoc tempore illud accedebat, quod sententia ab episcopo lata etiam civiles effectus producere et vi brachii saecularis executioni demandari potuit.[8]) *c*. Medii aevi aetate ecclesia non tantum crimina mere ecclesiastica, sed etiam delicta mixta, et mere civilia quoque, suo foro subdidit, imo de omni causa, ubi quaestio de *peccato* videretur, cognoscere coepit. Id quod solae inscriptiones titulorum, qui in libro V. decretalium occurrunt,[9]) manifeste declarant. Delinquentibus variae poenae infligi sunt solitae, velut bonorum proscriptio, exilium, carcer perpetuus, fustigatio, mulctae pecuniariae cum aliarum poenarum cumulo, quas judex ecclesiasticus suo arbitrio poterat decernere. Causae tantae hujus amplicationis erant: segnities reipublicae ci- 3. Amplitudo varia.

---

[6]) Falso nonnulli continuo ingerunt, ea aetate nondum vera judicia fuisse exercita, vel saltem formam simplicissimam fuisse et omnium juris formularum expertem. Contrarium evicit Molitor l. c. p. 16. ex Constit. Apost. lib. II. c. 47. Vide processum adversus s. Athanasium a. 335. actum, apud Fessler l. c. pag. 33. seqq.

[7]) Novell. 83. c. 1. „. . . neque enim volumus talia negotia omnino scire civiles judices."

[8]) Conc. Carthag. a. 397. can. 38. in c. 19. C. 11. p. 1. Exemplum opitulantis brachii saecularis jam habetur ex saeculo 3tio. Cum nempe Paulus Samosatenus in synodo (270) de episcopatu dimotus pertinaciter sententiae depositionis resisteret, episcopi ipsum Aurelianum imperatorem rogarunt, ut eum ex domo episcopali per vim expelleret. Imperator vero legem tulit, ut domus traderetur iis quibus illam christianae religionis antistites et Romanus episcopus concedendam judicarent. Eusebii hist. eccles. l. 7. c. 27—30. Mansi conc. t. I. 1089.

[9]) E. g. tit. 10. de his, qui filios occiderunt; tit. 12. de homicidio voluntario et casuali; tit. 16. de adulteriis et stupro; tit. 18. de furtis etc.

viles in coërcendis facinorosis nec non usus pravarum consuetudinum, in judicia criminalia Germanorum introductus, donec saeculo 14. meliorem iis formam dederit jus Romanum et canonicum, in foro etiam Germaniae receptum. Optimam animadvertendi in crimina occasionem *judicia synodalia* praebuerunt (§. 114. not. 3), in quibus non solum morum censura sed etiam veri nominis jurisdictio exercita est, quamvis dicendum sit, posteriori aevo rationem judicii ex hoc instituto fere ex integro evanuisse. — Neque tamen praxis ubique uniformis erat, neque eadem semper permansit. Inde a saeculo 13. sequens jurisdictionis criminalis usus et latitudo deprehenditur: Sententias judicis ecclesiastici potestas civilis non modo probavit sed etiam ad exitum perduxit, praesertim ubi ecclesia poenas delicto pares non habebat. Excommunicationi civilis etiam proscriptio adjuncta fuit.[10]) Crimina *mixti fori*, nempe sacrilegii, magiae, blasphemiae, perjurii, sodomiae, adulterii, concubinatus et pravitatis usurariae jure praeventionis ab ulterutro judice decidebantur. Delicta *civilia* ex hoc tempore etiam a laico poterant cognosci, neque licitum erat judici ecclesiastico in crimen, jam in foro laicali castigatum, iterato animadvertere.[11]) Verum ex saeculo 16. hic quoque ambitus jurisdictionis in dies imminutus et accisus est, partim ex causis §. 209 relatis, partim ex eo, quod recentiori aetate prohibitio legum civilium obstat, quominus poenae ab ecclesia inflictae effectus civiles operentur. Unde factum est, ut competentia ecclesiae hodie ad res sui fori stricte tales restringatur, poenaeque ab ipsa decretae a potestate civili in exitum non perducantur, civilesque effectus parere non permittantur.

4. In specie quoad clericos.

4. Quoad clericos indubium est, ipsorum crimina ecclesiastica communia et propria i. e. statui et officio clericali adversantia unice ad forum ecclesiae pertinere. Sed ob eximiam status clericalis dignitatem factum est, ut crimina clericornm etiam civilia foro sacro addicerentur. Et haec quidem omnimoda clericorum a foro civili criminali exemtio sub prioribus Imperatoribus christianis jam sumsit exordium. Inprimis ecclesia permissa est de levioribus clericorum criminibus judicare, eaque exilio, verberibus, mulcta pecuniaria, carceribus aliisque poenis castigare.[12]) Crimina autem graviora, quae modum ecclesiasticae coërcitionis super-

---

[10]) Frid. II. Const. a. 1220. c. 7.: „... excommunicationem, si sic excommunicatos in ea ultra sex septimanas perstitisse — nobis constiterit, nostra proscriptio subsequatur, non revocanda nisi prius excommunicatio revocetur."

[11]) Schulte l. c. p. 386.

[12]) Devoti Inst. lib. 4. tit. 1. §. 10.

abant, juxta Justiniani constitutionem ad forum sive ecclesiae sive saecularis potestatis potuerunt deferri, ita tamen, ut neuter judex sine altero litem expediret.[13]) Hanc cleri in causis criminalibus exemtionem a Carolo M. pariter sancitam,[14]) libri decretalium perpetuo pronuntiant, adjecta etiam depositionis poena, si clerici „derelicto ecclesiastico judicio publicis judiciis se purgare voluerint."[15]) Porro hoc fori privilegium etiam Friderici II. confirmatione munitum est.[16]) Sed prout circa saeculum 13. et 14. privilegium fori in rebus civilibus ab adversariis impeti et sensim arrodi coepit, ita idem circa privilegium in materia criminali contigisse, ex synodorum decretis, quae contra immunitatis clericalis infractores prodierunt, intelligimus.[17]) Hodie solummodo crimina clericorum, quae ipsorum *statui* vel *suscepto officio ecclesiastico* repugnant, *in foro* ecclesiae judicari solent, ceterorum vero omnium criminum inquisitio instituitur in foro civili. Quod, nisi cum venia sedis Apostolicae fiat, prout in novissimis Concordatis, ac in Austriaco quoque concessum fuit, contra jus et cum ecclesiae despicientia fieri,[18]) ex antea dictis intelligitur.[19])

---

[13]) Novell. 123. c. 21: „Si vero crimen fuerit, quod adversus quamlibet memoratarum reverendissimarum personarum inferatur, si quidem apud episcopum aliquis accusatur et ipse veritatem invenire potuerit: ab honore et gradu hunc secundum eccles. regulas dejiciat et tunc competens judex hunc comprehendat et secundum leges litem examinans, causae finem imponat. Si vero primo civilem judicem adeat accusator et crimen per legitimam examinationem potuerit adprobare, tunc episcopo locorum gesta monumentorum palam faciat: et si ex hoc agnoscatur, proposita crimina commisse eum, tunc ipse episcopus hunc secundum regulas ab honore sive gradu, quem habet, separet: judex autem ultionem ei inferat legibus congruentem. Si vero episcopus putaverit gesta non juste confecta: tunc liceat ei deferre, et nudare honore seu gradu accusatam personam; ita tamen, ut hujusmodi persona sub legitima cautela fiat, et ita ad nos negotium tam ab episcopo quam a judice referatur, ut nos hoc cognoscentes, quae nobis videantur, jubeamus."

[14]) Carol. M. capit. eccles. a. 789. c. 38. ap. Pertz Monum. Germ. hist. t. 3. p. 60; Capit. Francof. a. 794. ib. p. 74.

[15]) c. 12. X. de foro compet. (II. 2). Phillips Lehrb. p. 525.

[16]) Const. Frid. II. a. 1230. Pertz t. 4. p. 244.

[17]) Van Espen jus eccl. univ. P. III. t. 3. c. 3.

[18]) Quotiescunque contigit, ut gubernia saecularia hanc cleri immunitatem propria auctoritate abrogarent, sedes Apost. nunquam non omisit alta voce contra ejusmodi violentiam reclamare. Cfr. Allocut. 27. Sept. 1852 contra rempublicam Neogranatensem; Allocut. 15. Dec. 1856 contra rempubl. Mexicanam.

[19]) In Concordato Austriaco conventum fuit: 1. ut crimina cle-

§. 212.

II. De mediis coërcitionis seu de poenis ecclesiasticis.

I. Generalia.

Poenae eccles. sunt variae:

Criminosis poenas esse subeundas, omnis juris auctoritas docet. Dividuntur poenae:

1. Ex natura sua.

1. Spectata ipsarum *natura*: in *spirituales*, quae jus aut bonum aliquod spirituale adimunt, et *temporales*, quibus aut bonum temporale subtrahitur *(poenae privativae)*, aut malum temporale infligitur *(poenae positivae)*. Illae temporales, quae ad affligendum corpus pertinent, *corporales* dici solent. Poenas non tantum spirituales sed etiam temporales et corporales olim ab ecclesia infligi solitas esse, ex monumentis antiquitatis abunde constat.[1])

---

ricorum disciplinae eccl. vel religioni adversantia pertinerent ad forum episcopi (art. 11), lata vero ab episcopo sententia vi brachii saecularis executioni mandaretur (art. 17. Litt. „Ecclesia" n. 13). 2. Ut crimina clericorum civilia ventilarentur quidem in foro civili sed cum singularibus cautelis, quibus honori status clericalis consuleretur: inter quas cautelas potissimum illa fuit, ut clerico criminis convicto ex gratia Imperatoris in monasterio aut alia ecclesiastica domo poenam luere concederetur (Litt. „Ecclesia" n. 11). 3. Ut in causis mixtis semper etiam episcopus ingerentiam haberet (Litt. cit. n. 10). 4. Ut episcopi in criminalibus a foro civili exemti omnino esse deberent, atque ejusmodi causis pertractandis, si opus fuerit, a Pontifice et Imperatore provideretur (art. 14). — Verumtamen quoad 1. edicto minist. d. 7. Jun. 1869 declaratum est, dehinc civilem potestatem haud amplius cooperaturam esse pro executione sententiae episcoporum, vi cujus clericus in domo correctionis aliqua sit recludendus. Quinimo nec ipsos ibidem detentos ad remanendum externa vi cogi posse. Id quod etiam utriusque sexus regulares, usu libertatis privatos, respicit vi edicti minist. d. 7. Aug. 1869. Quoad 2. per edict. minist. d. 24. Maj. 1869 declaratum est, favorem istum pro clero non subsistere amplius, eoquod conciliari non possit cum lege imperii fundamentali, qua (§. 2) pronuntiatur, coram lege omnes cives haberi pares. Quoad 3. communis actio utriusque potestatis in hac quoque re, sicut in ceteris causis mixtis, hodie locum habere nequit. Denique quoad 4. patet, abrogato concordato etiam cessasse dispositionem finalem articuli XIV. Concord., imo tribunalia Austriaca censuerunt, ipsam per novas leges e medio sublatam esse. Cfr. causam episcopi Linciensis in omnibus instantiis fori saecularis agitatam, apud Vering Archiv. t. 22. p. 171 seq. 323 seq.

[1]) Nimirum primis jam ecclesiae saeculis, etiam ethnicis dominantibus, cum scilicet nulla hujusmodi facultas a principe laico concedi potuit, ab ecclesia poenis etiam corporalibus animadversum est,

Porro si ecclesia constituit poenas, quae corpus castigarent, et si praeterea hoc jus pro foro tam externo quam interno diserte sibi semper adscripsit,[2]) manifestum est, ei jus esse corporales poenas pro foro etiam externo affligendi. Ecclesia siquidem nunquam potuit ignorare jus suum, aut ultra limites concessi sibi juris excedere. Ex eo vero, quod hodie ejusmodi poenae adhiberi vix solent (ex causis, quae omnibus sunt notae), nemo catholicus inferet, cum usu poenarum simul etiam jus ecclesiae exolevisse, vel ipsam saeculis retroactis per meram usurpationem praedictis poenis usam fuisse.

2. Ratione *modi*, quo infliguntur, poenae sunt vel *ferendae* vel *latae* sententiae. Priores sunt, quas lex aut judex minatur tantum infligendas et quae proin nonnisi per sententiam judicis 2. Ratione modi, quo incurruntur.

---

uti scripta Tertulliani, s. Cypriani, s. Augustini, s. Gregorii M. et complurium conciliorum acta testantur. Quin et abbates regularibus poenas corporis afflictivas adhibere solebant, ut monachi criminosi emendarentur. Poenae siquidem corporales minus acerbiores videbantur, quam poenae spirituales, quibus anima affligitur. Fallitur igitur Van-Espenius, multique alii, qui cum eo contendunt, ecclesiam tantum poenas spirituales irrogasse, nec ante evulgatam Isidori collectionem poenis pecuniariis, aut corporis afflictivis in vindictam criminum usam fuisse. Vide haec docte copioseque probata apud Devoti Instit. l. 3. t. 1. §. 21. not. 1; l. 4. t. 1. §. 2. not. 4. ibid. §. 10. not. 5; ibid. t. 16. §. 2. not. 1.

[2]) Quotquot negant, ecclesiam esse visibilem, vel eam esse societatem perfectam, hi negant etiam competere ipsi forum externum, et consequenter negant ei licere in reos criminum poenis animadvertere. Ita sentiunt praesertim protestantes quibus praeivit secta Catharorum, dehinc Marsilius Patavinus et Joannis Jandunus, contra quos edita est Constit. dogmatica Joannes XXII. a. 1327 „Licet", in qua in specie ecclesiae tribuitur jus potestatis coactivae, etiam quoad inferendam vim materialem; Marsilius autem damnatur ut haereticus. Marsilii surculus est Edmundus Richerius (damnatus a synodo provinciali Parisiensi et Aquensi a. 1612, pluribus decretis s. C. Indicis, denique peculiari Brevi ab Innocentio XI. a. 1681), quem secuti sunt Jansenistae, in hac re damnati in Constit. „Auctorem fidei" N. IV. et V. (supra §. 211 not. 4). Inter concilia generalia commemorandum est potissimum Tridentinum, quod tum judices ecclesiasticos poenas temporales adhibere jubet, monens, ut ad excommunicationis poenam decernendam non statim deveniant, sed prius temporalibus poenis, utpote minus gravibus, in reos animadvertant (sess. XXV. c. 3 de ref.), tum ipsummet poenas temporales propter certa crimina decrevit (ibid. c. 19. Denique notandum est, in Syllabo reprobatam esse sententiam, quae affirmat: „Ecclesia vis inferendae potestatem non habet, neque potestatem ullam temporalem directam vel indirectam" n. 24.

condemnatoriam decernuntur. At posteriores pro foro interno *ipso facto* et criminis admissione incurruntur, quin sententia judicis condemnatoria requiratur. Ut vero poena criminis publici etiam pro foro externo sortiatur effectum, semper sententia judicis *declaratoria* requiritur, per quam scilicet constet, ejusmodi crimen fuisse admissum. Quodsi crimen cum poena connexum sit occultum, poena pariter est occulta,[3]) pro foro tantum interno habens effectum.[4])

3. Ratione finis. 3. Ratione *finis* poenae sunt aliae *medicinales* aliae *vindicativae*, prouit inprimis emendationem delinquentis aut vindictam criminis respiciunt. Finis quidem principalis, quem ecclesia in persequendis criminibus intendit, est sontis emendatio, quam ut obtineat, nunc severe nunc misericorditer castigat.[5]) Nihilominus tamen inficiandum non est, dari poenas, quae ab ecclesia ad vindictam infliguntur,[6]) nempe sic, ut locum habeant etiam facta emendatione delinquentis, aut cessante ejus spe et tunc quoque, cum periculum non est, ut pravi exempli contagio alios corrumpat. Laesae justitiae procul dubio debetur satisfactio, et qui non facit quod justum est, debet pati quod justum est. Poenae medi-

---

[3]) Kober der Kirchenbann p. 350. Sic v. gr. beneficiatus ipso facto excommunicatus statim ac excommunicationem incurrit, in conscientia fructus beneficii amittit.

[4]) Utrum poena sit latae an ferendae sententiae, ex formulis in lege adjectis cognoscitur. Verba: ipso jure, ipso facto, sit excommunicatus, excommunicamus, excommunicavimus, excommunicationem incurrat etc. poenam esse latae sententiae indicant. Ferendae sententiae poenam indicant formulae: Excommunicetur per episcopum, excommunicabitur, volumus excommunicari, reus erit excommunicationis etc. Formulae dubiae de poenis ferendae sententiae intelligi possunt, quia in poenis benignior est interpretatio facienda.

[5]) Rectus potestatis coërcitivae usus requirit, ut neque puniendo neque parcendo noceat, sicque charitatis et justitiae lex mirum in modum sese compenetrent. Zallinger ad l. V. de l. §§. 11 et 12. Phillips Lehrbuch p. 520.

[6]) Exod. 32, 27: Deuteron. 27, 15. seqq. Quemadmodum in delictis (ait Zallinger l. c. §. 17) inest 1. corruptio delinquentis; 2. contemtus legum et 3. contagio mali exempli; sic triplex poenarum genus in foro canonico locum habet: 1. Poenitentiae non tantum in eos, qui sponte se accusant, sed etiam qui accusantur et denuntiantur ab aliis, et delicti convincuntur. 2. Censurae proprie tales ad tuendam auctoritatem ecclesiae et contumaciam reorum frangendam. 3. Poenae proprie vindicativae, quarum effectus aliquis etiam post peractam poenitentiam remanet.

cinales sunt poenitentiae contritis imponi consuetae (quae olim pro foro etiam externo decerni consueverant) atque censurae. Sed quia poenitentiae pro foro externo exoleverunt, duo dumtaxat divisionis membra remanent.

4. *Censura* in genere dici potest *poena spiritualis et medicinalis, per quam homini baptizato, delinquenti et contumaci per potestatem ecclesiae aufertur usus quorundam bonorum spiritualium.* Numerantur tres censurae: excommunicatio, suspensio et interdictum. Prima solius censurae vim habet; altera vero et tertia nonnunquam irrogantur per *modum poenae* i. e. non ad coërcendam contumaciam sed ad puniendum delictum praeteritum. Differentia potissimum haec est, quod is, qui censuram violat ordinem exercendo, fiat irregularis (§. 63. 2. c.), at violatio poenae neminem facit irregularem. Omnes censurae vel ab ipso *jure* certis criminibus sunt adjunctae, vel *ab homine* sc. a judice possunt infligi. Quoad censuras hae regulae sunt notandae: *a.* Censuras infligendi *potestas* est penes eos omnes, qui jurisdictionem in foro externo habent. Sed advertendum, vicarium episcopi generalem eas nonnisi ex hujus mandato infligere posse. *b.* Infligi tantummodo possunt in vivos, baptizatos, adultos (exceptio est quoad interdictum), in subditos, in delinquentes et contumaces. *Contumacia* hoc loco est *contemptus censurae.* Ideo a censuris excusat 1° *ignorantia* censurae, quia *non contemnit qui ignorat.* Hinc, ubi agitur de censura latae sententiae, scire quis debet ejusmodi delicto censuram esse annexam. Intuitu censurarum ferendae sententiae hanc scientiam suppeditat *monitio canonica* trina vel una peremtoria, quae trinae aequalis est. Excusat vero a censura ignorantia etiam *vincibilis*, etsi non vacet gravi culpa; item excusat *crassa* et *supina* si censura lata sit in eos, qui *temere aliquid faciunt,* vel in eos, qui *facere praesumunt;* demum *affectata*, si censura lata sit in eos, qui aliquid faciunt *consulto* vel *scienter*, quae plurium est sententia.[7]) 2do Excusat a censuris *imperfectus actus* i. e. si peccatum non fuerit in suo genere completum, ac *metus gravis*, quamvis non excuset a culpa. — *c.* Censuris non sunt obnoxii infantes, nec etiam impuberes, nisi aliud in jure sit expressum, sicut est quoad clericorum percussores, quoad violantes clau-

4. De censuris generatim.

a. Auctor.

b. Subjectum.

c. Excipiuntur.

---

[7]) Contraria sententia est communior, sed nostra, quae a Suaresio cum multis aliis defenditur „reapse improbabilis dici nequit" ait S. Alph. (Homo Ap. tr. 19. n. 8); nam qui sciens prudens legem transgreditur, eam aperte contemnit; qui causat ignorantiam, legem aliquatenus adhuc revereri videtur.

suram monialium, denique quoad interdictum, quod afficit loca. Sed nec episcopi eas incurrunt, excepta excommunicatione, nisi lex eos nominatim comprehendat. Et quoniam in odiosis semper stricte interpretamur, latae in clericos non tenent regulares, latae in regulares seu moniales non tenent congregationes simplices, latae adversus facientes non feriunt mandantes, nec ex adverso latae contra mandantes facientes tenent etc. — *d. Formam* in censura ferenda observandam quod attinet, solemnitates quaedam praecedunt, aliae comitantur, aliae subsequuntur.

d. Forma.

α. Praecedere debet, quoties agitur de censura ferendae sententiae, uti dictum est, monitio triplex, vel una peremtoria, constituto termino, intra quem reus a contumacia recedat. Si vero suspensio vel interdictum fertur, non ut vera censura sed per *modum poenae vindicativae*, nulla requiritur praevia monitio, quia ad vindictam sufficit delictum praecessisse. Praeterea, ut quis feriatur censura ferendae sententiae, citari, audiri et legitime convinci debet. Quin etiam censura latae sententiae neque promulgari, neque vim pro foro externo obtinere potest, nisi rei citatio et judicialis inquisitio praecesserit. *β.* Judex sententiam censurae profert *in scriptis* cum expressione causae, et intra mensem censurato tradit exemplum hujus scripturae, si id requisierit. *γ.* Prolatam censuram sequi solet denuntiatio. Non exstat generale praeceptum denuntiandi censuratos, sed hoc prudentiae superiorum relinquitur. Quandoque expedit denuntiare; interdum denuntiatio prudenter omittitur.

e. Effectus.

e. Censurarum *effectus* communes sunt: *α.* Censurae validae ligant etiam coram Deo. Id constat ex damnatione hujus propositionis contra Lutherum: „Excommunicationes sunt tantum poenae externae." (Const. „Exurge Dom." Leo X. 16. Maj. 1520). Si quis *innocens* est in foro interno, probatur vero nocens in foro externo, censura non ligatur in conscientia, at in foro externo tenetur se gerere velut censura ligatum. *β.* Appellatio, si fiat a *comminatione* censurae, habet effectum *suspensivum*, quo sc. inferioris judicis sententia suspenditur, ita ut ulterius procedere non possit, usquedum judex superior comminationem censurae adprobaverit. Si vero fiat a sententia, qua *infligitur* censura, effectum nonnisi *devolutivum* habet, ita scil. ut censura inflicta in vigore permaneat, donec superior aliter deciderit. *γ.* Qui in una dioecesi est censura notatus, ab aliis episcopis in universa ecclesia censuratus habetur, siquidem censurae bonis non particularis, sed universalis ecclesiae privant. Unde axioma: „Excommunicatio personam sequitur, sicut lepra leprosum."

f. Absolutio.

f. Absolutio a censura, quae lata est *ab homine* per sententiam particularem, ad illum pertinet, qui eam tulit vel ad ejus successorem aut superiorem

aut horum delegatum. Item a censura, quae dicitur *a jure*, nonnisi auctor juris vel superior vel successor valet absolvere; si vero non reservata est, omnes adprobati confessarii absolvere possunt. Quid episcopi possint in casibus occultis sedi Apostolicae reservatis, saepius jam dictum est. Semper tamen censuratus absolutionem petere et prius satisfacere, vel saltem satisfactionis faciendae cautionem praestare tenetur.[8]) In articulo mortis omnis reservatio cessat. Nimirum in articulo mortis juxta Rit. Rom. (de poenit.) *ab omnibus peccatis et censuris quantumvis reservatis* (excipe tantum interdictum locale et interdictum personale communitatis) 1° quilibet adprobatus confessarius absolvere potest, et quidem etiam tunc, quando haberi potest superior ecclesiasticus, cui de jure absolutio competit. 2do Idem valet sacerdos simplex deficiente seu absente adprobato; sed hoc praesente sacerdos simplex *valide* non absolvit, nisi adprobatus *aut* non possit seu velit audire confessionem infirmi, *aut* si ipsius sit complex in peccato turpi, *aut* si superveniat confessione penes sacerdotem simplicem jam incepta, *aut* si infirmus adprobatum ita perhorrescat, ut periculum confessionis sacrilegae inde enascatur. 3io Et hujusmodi quidem absolutio in articulo mortis impertita non solum pro foro interno, sed etiam pro foro *externo* omnino

---

[8]) Jus censurandi episcopis Austriacis addicitur art. XI. Concordati. — Adde: 1. Facultas concessa episcopis a synodo. Trid. (sess. XXIV. c. 6), ut possint „quoscumque sibi subditos in dioecesi sua absolvere" probabilius intelligenda est, ab episcopo quidem absente e dioecesi absolvi posse poenitentem in dioecesi existentem, sed non vice versa. 2. Verba in eodem contextu: „in foro conscientiae" non limitanda sunt ad sacramentalem confessionem, sed mere indicant, hanc absolutionem non prodesse pro foro externo. Etenim quod quisquis potestatem habet absolvendi a censura in foro conscientiae, possit id praestare etiam extra confessionem, communis est sententia. Id ipsum valet, etiamsi data sit facultas „sacerdoti confessori", imo etiamsi addatur „audita confessione." Usus hujus doctrinae est, ut, si reus non sit paratus, ut statim confiteatur, et adsint causae, ob quas expediat eum statim a censura absolvi, possit a privilegiato absolvi in censura, deinde vero a quovis alio legitimo confessario a peccato. 3. Illicita generatim est absolutio, quae „parte non satisfacta" (ut ajunt) confertur, quia juris ordo praescribit, realem satisfactionem praemitti, si fieri possit. Sed in casibus urgentibus, quibus absolutio differri non potest, potest absolutio dari, si reus praestet cautionem juratoriam vel pignoratoriam, vel (dum agitur de absolutione pro foro interno) sufficit etiam firma ipsius promissio. Invalida vero etiam est ejusmodi absolutio collata a d e l e g a t o, si satisfactio partis a delegante injuncta fuerit tanquam conditio. Cfr. Ballerini II. p. 681.

valida est. 4[to] Absolutio in articulo mortis est et dicitur *absolutio cum reincidentia;* nam absolvendus a censura jurare vel saltem serio promittere debet, fore, ut valetudine recepta quam cito commode poterit coram superiore se sistat, non quidem denuo ab eo absolvendus, sed *mandatum ipsius humiliter recepturus et satisfacturus, prout justitia suadebit.*[9]) Quod si neglexerit, in eandem censuram reincidit.[10])

5. Pii IX. Const. „Sedis Apostolicae."

5. Novam epocham in hac ecclesiasticae disciplinae parte induxit nuperrima Pii IX. „Constitutio Apost. Sedis, qua ecclesiasticae censurae *latae sententiae* limitantur", d. 12. Oct. 1869. Nimirum Pius IX., animo revolvens, censuras latae sententiae, *ipsoque facto* incurrendas „magnum ad numerum sensim excrevisse, quasdam etiam, temporibus moribusque mutatis, a fine atque opportunitate excidisse, eamque ob rem non infrequentes oriri, sive in iis, quibus animarum cura commissa est, sive in ipsis fidelibus dubietates, anxietates, angoresque conscientiae; ad occurrendum hujusmodi incommodis hac Constitutione decrevit, ut aliae censurae latae sententiae deinceps non habeant robur, nisi illae, quae in eadem hac Constitutione sint insertae. Sequitur deinde elenchus censurarum, quae imposterum sunt valiturae, de quo haec in specie notanda veniunt: a. Distinguuntur more solito censurae, quarum aliae Pontifici, aliae episcopis, aliae denique quae nemini reservantur. Sed praeterea (id quod excommunicationes quam maxime attingit) duplex genus reservationis Pontificiae distinguitur, scil. censurae, respective excommunicationes, quae Pontifici *speciali modo*, et quae eidem simpliciter reservantur. Censurae *speciali modo* Pontifici reservatae, id sibi habent peculiare, ut 1[0] generalis concessio, a casibus, censuris vel excommunicationibus Papae reservatis absolvendi, censuras *speciali modo* reservatas nullo pacto comprehendat; 2[0] ut quaevis privilegia huc spectantia, quibuscunque personis, etiam regularibus sub quavis forma concessa, deinceps censeri debeant revocata; 3[0] ut absolventes ab his casibus sine facultate, praeterquam in mortis articulo, excommunicationem Papae reservatam incurrant. b. Praeter censuras in elencho recensitas summus Pontifex vult et decernit, eas omnes etiam in vigore persistere, quae in concilio Tridentino *directe* sunt *constitutae* (cum unica exceptione), et quidem eodem plane modo, quo constitutae sunt, sive *cum,* sive

---

[9]) c. 22. in VIto. (V. 11); cfr. c. 13. X (V. 39) Rit. Rom. de poenit.

[10]) Friedle: „Ueber die Absolutio a censuris in art. mortis" (Vering Arch. t. 30 p. 185. seq.).

absque reservatione. Dixi *directe;* nam censurae, quas Tridentinum ex veteri jure *confirmavit* vel *innovavit*, ex mente Pontificis pro abrogatis haberi debent. c. Pariter in suo robore permanent censurae ante hanc constitutionem latae „sive pro R. Pontificis electione, sive pro interno regimine quorumcunque ordinum et institutorum regularium, nec non quorumcunque collegiorum, congregationum, coetuum, locorumque piorum, cujuscumque nominis aut generis sint.“ d. Denique firmam vult summus Pontifex „absolvendi facultatem a Trid. synodo episcopis concessam Sess. XXIV. c. 6. de ref. in quibuscumque censuris Apostolicae Sedi hac nostra Constitutione reservatis, iis tantum exceptis, quas eidem Apost. Sedi speciali modo reservatas declaravimus.“ e. Haec Constitutio pro universo Orbe catholico indubitanter obligatoria est, nec „adeo recentis legis, regulariter loquendo, ignorantia obtendi potest, cum fuerit ea Constitutio et pro tota ecclesia in Urbe promulgata, et ad omnes ecclesiae partes reapse propagata, ut ubique jam celebretur.“ [11]) Declaratum vero fuit Patribus Vaticanis, Ssmum Patrem nullatenus intendere per hanc Bullam detrahere facultatibus episcoporum *ante* illius promulgationem concessis, sive hae sint quinquennales, sive extraordinariae, sive respicientes praesens Jubilaeum.[12]) Imo notandum est, etiam *post* promulgatam Bullam facultates quinquennales Ordinariis eodem plane tenore expediri, quo antea concedi consueverant.

§. 213.

2. De censuris in specie. a. De excommunicatione.

1. Excommunicatio consistit in separatione a communione ecclesiastica et juribus inde pendentibus. Jus excommunicandi ex jure tum divino tum humano eruitur, et ex ipsa idea societatis ecclesiasticae fluit. Finis hujus censurae, quae omnium gravissima 1. Excommunicationis jus et finis.

---

[11]) Sic responsum est a. s. C. Inquis. d. 15. Jun. 1870 ad propositum cujusdam Ordinarii dubium (Acta VI. p. 434). Item d. 6. Mart. 1871 ad episc. Ratisbonen. (Vering Arch. t. 25. pag. CXLVIII.)

[12]) Acta l. c. p. 435. — Vide Const. hanc in Append. hujus libri n. VI. Ejus commentarii laude digni sunt: „De Const. Apost. Sedis . . commentarii cura et studio Petr. Avanzini.“ Romae 1872. — „In Const. Apost. Sedis . . . commentarii editi jussu Fr. Aegidii Mauri, episcopi Reatini.“ Interamnae 1873.

habetur, est triplex: emendatio rei,[1]) cura dignitatis et auctoritatis ecclesiae,[2]) denique sanitas ceterorum ecclesiae membrorum.[3]) Monet vero concilium Tridentinum, excommunicationis gladium licet nervus sit ecclesiasticae disciplinae et ad continendos in officio populos valde salutaris, sobrie tamen magnaque circumspectione exercendum esse.[4])

2. Excommunicatio major et minor. 2. Excommunicatio ante Bullam Pii IX. distinguebatur *minor* et *major*. *Minor*, quae christianum non ab ipsa ecclesia separabat, sed solum excludebat jure recipiendi Sacramenta et jure electionis passivae ad dignitates et beneficia, unico casu a jure decreta erat, nempe si quis cum vitando communicabat. Sed per dictam Bullam excommunicatio minor sublata est.[5]) *Major* vero excommunicatio est, quae baptizatum prorsus ejicit ex ecclesia atque e societate et communione fidelium. Si generatim fit mentio de excommunicatione, post Gregorii IX. tempora semper intelligenda est ex communicatio major.[6]) Anathema. Vox *anathema* excommunicationem nunc majorem, ac praesortim latam in haereticos, nunc solemnitates et ceremonias designat, quae in ferenda excommunicatione quandoque adhibentur, quaeque poenam quidem ipsam non aggravant sed ad majorem incutiendum horrorum sunt comparatae.[7]) Gravissima ejus species anathema maranata adpellatur.[8]) Quaenam excommunicationes latae sententiae hodie sint in vigore, supra (§. praec. 5) jam dictum est.

3. Requisita ut valide feratur. 3. Ut *valide* feratur excommunicatio, *a.* requiritur ut *excommunicans* jurisdictione actualiter polleat, et infra districtum suae jurisdictionis commoretur; item ut actus inflictionis procedat ex libera voluntate, neque fiat *pro vindicta propriae injuriae*,[9]) quia

---

[1]) I. Cor. V. 5. 11. — „tradere satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die D. N. J. Chr.“ c. 37. C. 24. qu. 3. „Disciplina enim est excommunicatio, non eradicatio.“

[2]) Kober der Kirchenbann p. 29.

[3]) c. 16. c. 24. qu. 3. „Resecandae sunt putridae carnes et scabiosa ovis a caulis repellenda, ne tota domus, massa, corpus et pecora ardeant, corrumpantur, putrescant, intereant.“

[4]) Sess XXV. c. 3. de ref.

[5]) Cfr. Avanzini l. c. p. 105. Aegid. Mauri comment. p. 67.

[6]) c. 59. X. (V. 39).

[7]) Juxta c. 106. C. 11. qu. 3. et Pontificale Rom. P. III. hoc casu duodecim sacerdotes episcopum circumstant, lucernas ardentes in manibus tenentes, quas finita ceremonia projicere debent in terram.

[8]) Ejus specimen vid apud Phillips Lehrb. p. 546 not. 34.

[9]) S. Gregor. epist. l. 2. 34. c. — 27. C. 33. qu. 4.

nullus unquam potest *accusator simul esse et judex vel testis.*[10]) *b.* Subjectum passivum excommunicationis est solus christianus et subditus infra territorium praesens.[11]) Alieni dioecesani nequeunt excommunicari, nisi ratione delicti commissi in dioecesi, ubi excommunicandi sunt.[12]) Principes regnantes non ab Ordinario suo sed tantum a Papa excommunicari possunt.[13]) Speciatim vero subjectum passivum excommunicationis non est communitas.[14]) Excommunicatio mortuorum (e. g. Origenis, Theodori Mopsuest. etc.), non est nisi declaratio, quod quis ea irretitus obierit nec pro eo ecclesiastica officia obeunda sint; ergo (licet poena etiam reum defunctum quodammodo afficiat) directe et principaliter infligitur, ut horror incutiatur vivis. Similiter absolutio post mortem respicit fideles vivos, ut nempe pro iis, qui datis poenitentiae signis decesserunt, post absolutionem rem divinam peragere possint. Potest quis etiam pluries excommunicationem incurrere, nempe vel duplici admissione unius criminis, vel plurium delictorum perpetratione. c. Excommunicatio in legitima forma ferenda est. Nempe si fertur *ab homine*, sententiae judiciali semper praemittenda est *monitio canonica*, regulariter trina, cum intervallo aliquorum (sc. duorum saltem) dierum[16]); si vero *urgens necessitas* minus exigit tempus, sufficiens est bina tantummodo vel etiam una peremtoria.[17]) Si nulla praemissa fuit monitio, excommunicatio ab homine lata non valet. Monitio fieri debet in scriptis coram testibus, ita ut nominatim exprimatur tum causa minarum tum is, qui monetur.[18]) Invalida est etiam excommunicatio, quae lata est, reo vel non citato vel non convicto,

---

[10]) c. 1. C. 4. qu. 4. — Kober l. c. p. 87.

[11]) c. 2. de const. in VIto (I. 2).

[12]) c. 4. 5. C. 6. qu. 3.

[13]) Kober l. c. p. 123.

[14]) c. 5. (V. 11) in VIto: „cum nonnunquam contingeret, innoxios hujusmodi sententia irretiri.“

[15]) Cfr. Geminii Victoris exemplum apud Fessler l. c. p 21; s. Cyprian. ep. 1. (ep. 66. ed. Maurin.).

[16]) c. 48. X. (V. 39); c. 3. 5. 9. in VIto (X. 11).

[17]) Quando fit una monitio pro trina, oportet ita hoc ei, qui monetur, explicari, ut intelligat, terminum sibi praefixum ad parendum esse ultimum, post quem statim sit censura feriendus. Suarez apud Kober l. c. p. 151.

[18]) c. 1. h. t. in VIto. A comminatione excommunicationis adpellari potest; et haec adpellatio fulminationem censurae praecedens ligat manus judicis, subsequens vero effectum ejus non suspendit. c. 20. h. t. in VIto.

item si sententia, scripto consignata non ab ipso judice sedente in tribunali profertur. Ad formam denique referri debet publica censurae denuntiatio, ob quam demum fit, ut excommunicatus ab aliis vitari debeat.[19])

4. Effectus. 4. Quantum ad *effectus* excommunicationis juxta explicationem mox afferendam distinctio notanda est inter excommunicatos *vitandos* et *toleratos*. Nimirum effectus in jure statuti solos *vitandos* in omni suo rigore afficiunt, quoad *toleratos* vero mitigantur et hoc praesertim respectu communicationis fideles inter et ipsos. Itaque

a. *Effectus* excommunicationis quoad *vitandos* ad hos octo referri possunt, scilicet excommunicatio hisce bonis inter fideles communibus privat: 1° *Usu Sacramentorum passivo et activo*. Quoad usum Sacramentorum *passivum* excommunicatus Sacramentum *recipiens* agit *illicite*, imo graviter peccat, ideoque graviter etiam peccat sacerdos *extra casum necessitatis* Sacramentum excommunicatis administrans. Quoad usum Sacramentorum *activum* item graviter peccat tam sacerdos vitandus, qui *extra casum necessitatis* sacramentum confert, quam fidelis, qui ab eodem Sacramentum recipit. *Valide* tamen excommunicatus *recipit* Sacramenta, excepta poenitentia, quamquam et hoc Sacramentum validum erit, si poenitens, alias dispositus, bona fide accedat, vel si sacerdos ipsum bona fide aut etiam ex malitia absolvat, putantem sacerdoti non deesse absolvendi potestatem. *Valide* item et *licite* Sacramenta *confert* sacerdos excommunicatus *vitandus* in casu necessitatis, i. e. non solum in articulo mortis sed etiam, quando, si Sacramentum non ministraret, periculum mortis, infamiae, gravis jacturae bonorum timendum esset; tunc enim, nisi in contemtum censurae fiat comminatio talium malorum, potest Sacramenta ministrare licite, quae potest valide; quia scilicet non praesumitur ecclesia, pia mater, velle suis legibus cum tanto dispendio obligare.[20]) 2° *Suffragiis* ecclesiae *communibus* seu fructi-

---

[19]) Hinc c. 1. treugas X. (I. 34) statutum est, ut vicinis episcopis denuntietur sententia excommunicationis, lata in frangentes treugas, eum scil. in finem, ut lata sententia alibi quoque vim operetur pro foro etiam externo.

[20]) Schmalzgrueber lib. V. tit. 39. n. 128. 129. 144. In casu necessitatis censent D. D. sacerdotem vitandum posse baptismum periclitanti conferre, itemque Eucharistiam vel extremam unctionem, quando moribundus non potest Sacramentum poenitentiae suscipere, quia cum Sacramentum quodlibet ex attrito facere possit contritum: contingeret aliquando, ob receptionem Eucharistiae vel extremae unctio-

bus, qui fidelibus proveniunt ex publicis precibus, sacrificiis, indulgentiis, participatione bonorum operum per modum impetrationis vel satisfactionis. Non vero privantur suffragiis privatis a fidelibus vel sacerdotibus proprio dumtaxat non ecclesiae nomine peractis. Ratio est, quia, licet excommunicati mediante ecclesia cum coelo non communicent, tamen eorum communio interna cum Deo, quatenus ea sine ecclesia subsistere potest, non est praecisa, ideoque nihil obstat, quominus et ipsi et alii pro ipsis precibus caelum pulsent. 3^{io} *Divinis officiis*, nempe ab omnibus partibus cultus divini ac praesertim ab auditione Missae. Concioni tamen vel lectioni s. Scripturae interesse possunt; item possunt seorsim seu separati a coetu fidelium in loco sacro orare, nec non uti imaginibus, reliquiis, aqua benedicta aliisque rebus ad fovendam pietatem aptis. 4° *Sepultura ecclesiastica*, ita quidem ut cadaver excommunicati vitandi exhumari debeat, si adhuc fieri possit, et coemeterium tali contactu pollutum censendum sit. 5° *Usu et exercitio jurisdictionis* ecclesiasticae, tum voluntariae quam contentiosae, pro foro tam interno quam externo. Quodsi excommunicatus vitandus extra casus extremae necessitatis absolvat in foro poenitentiae, si leges, censuras, sententias ferat, si beneficia conferat; istiusmodi actus nulli prorsus sunt et irriti. 6° *Habilitate impetrandi beneficia et dignitates.* Quia beneficium datur propter officium, hoc vero per excommunicatum nequit expleri, is obtinendi beneficii prorsus inhabilis existit. Non tamen excommunicatio privat beneficio jam possesso aut ejus fructibus,[21]) nisi post annum in censura transactum, quo termino elapso per judicem beneficium adimi *potest*, post triennium vero adimi *debet*. 7° *Communicatione forensi* seu ab iis, quae pertinent ad judicium sive civile sive ecclesiasticum. Nam excommunicatus non potest esse judex, advocatus, actor, testis, procurator, tabellio etc. Potest vero in judicio conveniri ut reus, ac tum se defendere atque etiam adpellare. Sed in judicio *civili* privatio excommunicationis forensis non amplius habet locum. 8° *Communicatione civili*, seu

---

nis obtineri salutem, quae non obtineretur, hisce Sacramentis non receptis. Imo graves auctores hoc etiam extendunt ad casum, quo aegrotus valde indiget his subsidiis. Schmalzgr. l. c. 145. 145.

[21]) Si quis post beneficium mere collatum incurrit excommunicationem, is valide accipit ejus possessionem. Item probabilius valida est acceptatio beneficii collati eo tempore, quo quis liber erat ab excommunicatione, si acceptatio fiat tempore inhabili, seu quo acceptans attraxerat excommunicationem. Schmalzgr. l. c. n. 149. 150.

rebus etiam profanis et civilibus.[22]) Bene vero notandum est, prohibitionem tam societatis civilis quam communicationis in divis, non tantum ipsos excommunicatos afficere, sed ceteros etiam fideles. Comprehendit vero ista prohibitio illas actiones, quae hoc versiculo continentur:

Os, orare, vale, communio, mensa, negatur.

Nimirum prohibentur colloquia et litterae *(os)*, publicae preces pro expulsis ab ecclesia *(orare)*, signa urbanitatis particularia *(vale)*, cohabitatio et negotiorum societas *(communio)*, communes epulae et convivia *(mensa)*. Habet autem transgressio hujus prohibitionis hos *effectus: α.* In rebus civilibus communicans nullam amplius poenam incurrit, sed tamen peccat, nisi causae excusantes adsint, in quibus absque culpa communicare licet cum excommunicato. Hae causae vulgo designantur versiculo: *Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.* Unde excusat: 1° *Utilitas* tam spiritualis quam corporalis, v. gr. dando monita vel eleemosynam. 2° *Obligatio* matrimonii; nam conjux cum conjuge excommunicato potest communicare. 3° *Humilitas subjectionis,* cujusmodi est relatio filii ad patrem, servi ad dominum, militis ad ducem. 4° *Ignorantia* sive juris, sive facti modo non sit affectata. 5° *Necessitas* spiritualis vel temporalis sive ipsius excommunicati sive aliorum.[23]) *β.* Communicans *in crimine criminoso* (nempe illo, propter quod quis excommunicatus fuit) cum excommunicato *nominatim a Papa* (non ab alio), ei scil. impendendo auxilium vel favorem, incidit in excommunicationem majorem Rom. Pontifici reservatam simpliciter (num 16). In eandem censuram incidunt „*clerici scienter* et *sponte* (sc. cum plena scientia nulloque compulsi metu) communicantes in divinis cum personis *a Rom.*

---

[22]) Excommunicatis per episc. Warmien. presbyteris Michelis et Wollmann, gubernium Borussicum contra hunc actum reclamavit, eoquod per ejusmodi excommunicationem detrimentum inferatur honori juribusque civilibus dictorum sacerdotum ideoque censuram istam sine consensu gubernii contra jus fasque fulminatam fuisse. V. literarum commercium episcopum inter et Boruss. ministrum pro cultu. Vering Arch. t. 28. p. XL. CXXV. CXXXIX. Cfr. ib. p. LXII. excommunicationem protestant. unam, alteram a secta massonica latam.

[23]) Hoc verbum denotat eos, in quorum potestate est admittere vel prohibere, ergo eos qui regimen habent ecclesiae vel coemeterii. Ergo alii clerici qui more laicorum divinis unacum interdictis adsunt, vel Sacramenta ab eis recipiunt, vel eorum funus comitantur, non tenentur hoc interdicto. Comment. episc. Aegid. Mauri in Const. „Apost. Sed." p. 100. Avanzini l. c. p. 143.

Pontifice nominatim excommunicatis et ipsos in officiis recipientes (ib. n. 17)." Porro divina officia dicuntur, quae clerici obeunt ut ecclesiae ministri, seu quae a solis clericis fieri solent. *γ. Interdictum ab ingressu ecclesiae* ipso jure incurrunt illi, qui *nominatim excommunicatos* (scil. ab Ordinario vel alio Papa inferiore) ad divina officia, seu ecclesiastica Sacramenta, vel ecclesiasticam sepulturam *admittunt.*[24]) *δ.* Denique excommunicationem nemini reservatam incurrunt „mandantes seu cogentes tradi ecclesiasticae sepulturae haereticos notorios, aut *nominatim excommunicatos* vel interdictos (num. 1)".[24])

b. Haec omnia valent tantummodo de excommunicatis vitandis, non item de toleratis. In celebri enim extravaganti Martini V. „Ad evitanda", in concilio Constantiensi,[25]) ut dicitur, edita et ubique moribus recepta, propter numerum excommunicationum tunc temporis valde multiplicatum et inde emergentia animarum pericula sapienter constitutum est, ut evitentur solum excommunicati publice et nominatim denuntiati ac insuper publici et notorii clericorum percussores, quos etiam a judice non denuntiatos evitare debemus. Inde ortum discrimen inter excommunicatos vitandos et toleratos; illorum tantum non horum communicatio prohibita est. Pertinent vero ad vitandos, *qui nominatim expresse et publice* tanquam excommunicati a judice *denuntiantur* vel, ubi agitur de excommunicatione latae sententiae, qui eam attraxisse per sententiam judicis *declarantur.*[26]) Hinc si criminis

b. Quoad toleratos.

---

[24]) Isti excommunicationis effectus sunt immediati, quos DD. distinguunt ab aliis, qui sunt mediati seu accidentales. Hi autem sunt: 1° Irregularitas ex capite violatae censurae (supra p. 216): 2° Suspicio haeresis, quam nominatim excommunicatus incurrit, si toto anno contumaciter in censura persistat, seu insordesat (conc. Trid. Sess. XXV. c. 3. de ref.). Ratio est, quia hic male sentire praesumitur de potestate ecclesiae ac de Sacramentis. Ab hac suspicione nisi se purgaverit, a judice eccl. ceu haereticus declarari potest. 3° Probatio causae seu delicti, ob quam lata est excommunicatio. Nam qui in excommunicatione a judice inflicta per annum perseverat, non dato satisfactionis signo, pro convicto et confesso haberi debet, quia ea contumacia fictione juris reputatur confessio. Schmalzgr. l. c. n. 195. seq. Ballerini p. 686. n. 959.

[25]) De hujus Const. veritate et auctoritate vide Bened. XIV. de syn. dioec. l. 12. c. 5. n. 4. et Devoti Instit. l. IV. tit. 18. §. 10.

[26]) Ergo, ut quis vitandus sit, non sufficit, quempiam excommunicationem ipso facto incurrisse, vel sententiam specialiter et expresse in aliquem esse pronuntiatam, sed insuper requiritur, eum post

alicujus patratores sociique excommunicentur expressionibus generalibus tantum, quin persona aliqua nominetur aut vocabulis nominis pronuntiationi aequivalentibus significetur, iidem vitandis non sunt annumerandi.[27] — At (quod bene attendendum est), haec mitigatio quoad toleratos non his ipsis favorem conferre intendit, sed tantum propter ceteros fideles, nempe „ad subveniendum conscientiis timoratis“ concessa est; ex hodierna vero consuetudine isti quoque permittuntur *in civilibus* communicare cum fidelibus. Ex quo principio D. D. recte inferunt: *α.* Toleratos quidem excludi a recipiendis Sacramentis, a cultu divino publico et probabilius a communibus ecclesiae[28] suffragiis, arceri a sepultura ecclesiastica et ad beneficia obtinenda inhabiles esse. At *β.* permitti cum illis communicationem in rebus tam civilibus quam forensibus. Attamen tolerátus in judicio ecclesiastico repelli per exceptionem tum ab adversariis tum a judice potest. *γ.* Actus jurisdictionis semper *valide* ab ipsis exerceri, imo, si *rogati sint a fidelibus,* eos etiam licite tum absolutionem impertire tum reliqua Sacramenta administrare. Si vero necessitas et fidelium petitio desit, etiam toleratus graviter peccat, atque irregularis evadit. Ob praesentiam tolerati Missa non est abrumpenda, neque populus, eo non exeunte, ab ecclesia discedere tenetur, quod utrumque secus est in vitando.[29])

5. Absolutio. 5. Cessante contumacia, reoque ecclesiae mandatis parente et parti laesae satisfaciente, absolutio ab excommunicatione fieri potest juxta formam, quae in Pontificali vel rituali dioecesano praescribitur.[30]) Excommunicatio, quae fertur *ab homine*, per se,

---

incursionem vel post sententiam publice tanquam excommunicatum esse denuntiatum. Kober l. c. p. 256.

[27]) Congregatio, quam coëgit Pius VII. postquam excommunicatio contra Napoleonem I. ejusdemque criminis participes vibrata erat, censuit, eos non esse vitandos, quia nullius nomen esset expressum. Fessler der Kirchenbann und seine Folgen. Wien 1860. circ. fin.

[28]) Kober l. c. p. 268. seqq. Sed contrarium sentiunt s. Alphons. Theol. Mor. de censuris L. VII. n. 164. et Gury n. 964.

[29]) An in urgentissimis casibus liceat fidelibus a toleratis schismaticis vel haereticis Sacramenta recipere, nonnulli quidem D. D. contra alios affirmant; sed recte advertit Bened. XIV. (de syn. dioec. l. 6. c. 5. n. 2.) tot requiri conditiones ab iisdem hujus sententiae defensoribus, ut fere impossibile sit, ut culpa vacet hujusmodi communicatio.

[30] Damnata est propositio (44) ab Alexandro VII.: „Quoad forum conscientiae, reo correcto ejusque contumacia cessante, cessant censurae.“

nisi aliud exprimatur, semper reservata est ejus auctori vel superiori aut horum delegatis. Hinc excommunicatus a suo episcopo, ab alio absolvi nequit. Lata enim in una dioecesi excommunicationis sententia in aliis quoque servanda est. Si excommunicatio lata est *a jure*, fit distinctio, utrum per idem jus reservata sit, an non reservata. Si reservata est, res perinde est, ac si inflicta esset ab homine. Si reservata non est, absolutio datur ab episcopo pro utroque foro, vel a quovis confessario adprobato, at solum pro foro interno. Quo casu nil obstat, quominus judex fori externi contra delinquentem procedat, etsi procedere non teneatur. Est enim alterum forum ab altero separatum, et acta in uno non praejudicant in altero.[31]) In articulo mortis quivis sacerdos a qualibet censura saltem ad reincidentiam absolvit.[32]) Datur etiam absolutio *ad cautelam*, uti ante sacramentalem absolutionem, ante electionem praelati, vel ut quis gratiam acquirat per rescriptum, quae ab excommunicato acquiri non posset.[33])

§. 214.

b. De interdicto et c. de suspensione.

1. Interdictum[1]) est censura privans usu seu participatione divinorum officiorum, aliquorum sacramentorum et sacra sepultura. *a.* Differt ergo tum ab *excommunicatione*, quae majoribus bonis privat, neque loca sed solas personas tangit, tum *a cessatione a divinis*, quae non est locum aut homines afficiens, neque poena, sed mera intermissio officiorum divinorum decreta a superiore ecclesiastico ad significandum de commisso gravi publicoque scelere luctum.[2]) *b.* Interdictum est *personale*, *locale* vel *mixtum*,

1. Interdicti:

a. Notio.

b. Divisio.

---

[31]) Ita Zallinger h. t. §. 311.

[32]) Deficiente sacerdote in mortis articulo etiam clericum absolvere posse, censet Kober l. c. p. 508 et 509. Sed non satis probabilis est haec sententia.

[33]) Zallinger l. c. §. 310. Facultas a casibus Papae reservatis absolvendi, per se non comprehendit facultatem a casibus etiam episcopalibus absolvendi.

[1]) Cfr. Kober: Das Interdict in Vering. Archiv. t. 21. p. 1. seq. p. 291 seq.

[2]) Cessatio a divinis vel ipso jure existit, quando nempe ecclesia polluitur aut execratur; vel ab homine, sc. quando ab habente jurisdictionem in foro externo ad reparationem gravis injuriae Deo illatae imponitur. Ex consuetudine imponi etiam potest a capitulo vel collegio c. 1. (V. 10) in Clem. Indicitur ob gravissimum et notorium delictum, tradendo delinquenti instrumentum cessationis

prout immediate afficit vel personam, vel locum vel utrumque simul.[3]) Porro quodvis interdictum est vel *generale* vel *particulare*. *Generale* extenditur vel in personam moralem (generale personale) vel in locum generalem plura partialia loca complectentem (generale locale), puta ad totam nationem, provinciam etc. *Speciale* est, quod aut aliquas determinatas personas, aut unam tantum ecclesiam tangit. Solum interdictum *personale speciale* proprie loquendo est censura; interdictum personale generale et interdicta localia potius sunt privationes quaedam, quam censurae vel poenae. Interdictum locale et generale a saeculo potissimum 11. haud raro in integras nationes et regna decerni consuevit, ob atrocitatem criminis bono publico adversantis, a populis vel etiam a principibus admissi, ut nempe princeps saltem querelis populi victus ad officium revocaretur. At ne interdicti occasione populus innocens sacris privaretur, a Bonifacio VIII.[4]) et subsequentibus Pontificibus illius rigor variis modis fuit mitigatus. Aetate vero recentiore rarus est hujus censurae usus.[5]) c. Sunt vero tres interdicti effectus, ut ex definitione patet: *a. Prohibitio a divinis officiis*, scilicet a Missa et ab omnibus publicis precibus et benedictionibus. Conceditur tamen praeter verbi divini praedicationem *primo* ut semel in hebdomade [6]) et, si interdictum sit locale generale, singulis diebus [7]) Missa celebretur et alia dican-

c. Effectus.

---

cum expressione causae postquam hic de satisfactione praestanda frustra monitus fuit. Cessatione valide indicta, attento rigore juris solus baptismus parvulis, et poenitentia morientibus, atque viaticum ministrari possunt. Itemque sepultura in loco sacro absque tamen divinorum officiorum solemnitate licita est. At ex consuetudine vel ex benignitate ecclesiae plura etiam alia indulgentur, e. g. confirmatio, poenitentia, matrimonii contractio sine solemnitate, nec non celebratio Missarum praecipuis festivitatibus. Qui violant cessationem a divinis, graviter peccant, sed irregulares non evadunt. Schmalzgr. l. V. t. 39.

[3]) V. gr. Interdictum locale generale quoad eum efficitur simul personale, cujus causa vel culpa interdicti sententia fuit prolata. c. 16. (V. 11) in VIto; eod. c. 11. Qui vero culpabiles non existunt, possunt extra tractum interdicti licite interesse divinis. c. cit. 16. in VIto.

[4]) c. Alma 24. (V. 11) in VIto.

[5]) Ultimum interdicti generalis exemplum est illud, quod a Paulo V. (1606) in Venetorum rempublicam pronuntiatum fuisse historia refert. Lugubres ceremonias in exequenda interdicti sententia adhiberi solitas describit Hurter (Innocent. III.) t. 1. p. 373. seqq.

[6]) c. 57. X. (V. 39).

[7]) Cit. cap. Alma et cit. c. 1. Clem. (V. 10).

tur divina officia: submissa tamen voce et januis clausis, excommunicatis et interdictis exclusis, et campanis etiam non pulsatis; *secundo* ut in festivitatibus natalis Domini, Paschatis, Pentecostes, Assumtionis B. M. V. et per octavam corporis Christi interdictum omnino suspendatur et Sacramenta administrentur. *β. Prohibitio ab administrandis et recipiendis Sacramentis*, nempe Eucharistia, ordine (nisi in loco non interdicto conferatur) et extrema unctione. Permittuntur vero baptismus parvulorum, confirmatio, morientium cum viatico provisio, poenitentiae administratio etiam pro sanis (exceptis illis, qui interdicto causam vel favorem dederunt), denique etiam matrimonium, sed absque benedictione.[8]) *γ. Prohibitio a sepultura ecclesiastica*, quae in interdicto locali etiam ad amentes et infantes extenditur. Clerici tamen possunt sepeliri in ecclesia, sive locale generale, sive speciale interdictum sit pronuntiatum. Nominatim tamen interdicti sepultura ecclesiastica omnino carent. *d.* Violantes interdictum graviter peccant, nisi excuset materiae parvitas. Insuper vi Constit. „Apost. Sedis" „scienter celebrantes vel celebrari facientes in locis ab Ordinario vel delegato judice, vel a jure interdictis . . . interdictum ab ingressu ecclesiae ipso jure incurrunt, donec ad arbitrium ejus, cujus sententiam contempserunt, competenter satisfecerint."[9]) Item qui *interdictos* in loco sacro sepeliri *mandant* vel *cogunt*, excommunicationem incurrunt, quae tamen Papae non est reservata. (Constit. „Apost. Sedis" n. 1.) d. Poenae in violantes interdictum.

Interdictum *partiale* est *interdictio ingressus in ecclesiam.*[10]) Haec est *censura*, *qua quis in ecclesia ordinem sacrum exercere, divinis interesse, et ecclesiastica sepultura prohibetur.* Interdictus ab ingressu ecclesiae prohibetur in ea defungi sacris vel eis interesse. Non item prohibetur extra tempus sacrorum eam ingredi, in ea privatim orare, et recipere Sacramenta. Sepultura ecclesiastica privatur, nisi poenitens decesserit.

2. Suspensio est censura, qua clerici ob delictum proprium usu potestatis ecclesiasticae ipsorum ordini, officio aut beneficio alligatae privantur. Ex quo patet, hanc censuram clericorum 2. Suspensio.

---

[8]) Phillips Lehrbuch p. 569. Gury n. 1004.

[9]) N. 2. inter „interdicta latae sentent. reservata". — Num clerici celebrantes in loco interdicto vi juris antiqui (c. 18. §. 1. (V. 11) in VIto) etiam post editam Constit. „Apost. Sedis" irregulares fiant, priventurque voce tum activa tum passiva in electionibus, nec ne, affirmandum esse videtur.

[10]) c. 1. (V. 11) in VIto; con. Trid. sess. VI. c. 1. de ref. — c. 15. C. 33. qu. 2.

propriam esse et ab aliis poenis, veluti ab excommunicatione, interdicto, depositione differre. *a.* Suspensio est vel *generalis*, quando quis ab omnibus tum functionibus tum juribus beneficio adnexis arcetur, vel *specialis*, quae jure vel functione aliqua tantum privat. Specialis triplex est: *ab ordine*, *ab officio*, *a beneficio.* Prima privat exercitio functionum ordinis, altera vetat universa officia ecclesiastica, quae aut ab ordine aut a jurisdictione pendent. Tertia privat reditibus et administratione beneficii. Quandoque non omnes ordinis aut officii functiones interdicuntur, sed una aut altera tantum, cujus generis est prohibitio celebrandi Missam, audiendi confessiones, conferendi beneficia. Ejusmodi suspensio *partialis* dicitur. Item est suspensio vel perpetua vel temporaria, prout vel perpetuo vel ad certum tantum tempus inflicta est. *b. Irrogatur* suspensio vel a lege vel ab homine, uti excommunicatio, pariterque est vel ferendae vel latae sententiae.[11]) Irrogatur vero *nunc* ut mera poena ad vindictam delicti, etiam poenitenti;[12]) *nunc* ut censura proprie talis ad frangendam contumaciam e. g. ut citatus compareat in judicio, ut de legis transgressione satisfaciat; *nunc* ut mera inhibitio exercendi actus ordinis vel officii ex justa causa absque delicto imposita e. g. ob defectum scientiae pro explendo munere necessariae.[13]) Irrogari potest etiam collegiis, ita tamen, ut jura collegialia dumtaxat per eam afficiantur, ideoque socii communitatis innocentes a reliquis functionibus non prohibeantur.[14]) *c.* Suspensionem ferre non licet absque praevia *admonitione canonica*, item *sine causa* exprimenda in scriptis, ubi agitur de suspensione ferendae sententiae. Sed *d.* singularis suspensionis species est, quae dicitur *ex informata conscientia*, qua nimirum episcopus, ex causis in sua *conscientia* perpensis, clericum extrajudicialiter ob occultum crimen arcet vel

a. Divisio.

b. A quo et quem in finem irrogetur.

c. Qua forma.

d. Suspensio ab informata conscientia.

---

[11]) Suspensiones latae sententiae hodie aliae non supersunt, nisi quae vel in concilio Trid. continentur, vel in Const. „Apost. Sedis" enumerantur. Cfr. Kober: Die Suspension der Kirchendiener. Tübingen 1862. p. 142—357.

[12]) c. 7. §. 3. de elect. (I. 6); c. 1. (V. 11) in VIto.

[13]) c. 14. X. de temp. ord. (I. 11) c. 13. §. 1. D. 12. Item provisorie suspensio infligi potest in clericum, qui incaute sua conversatione criminis suspicionem excitavit. c. 10. X. (V. 34). Phillips Lehrbuch p. 576.

[14]) c. 40. de elect. in VIto (I. 6). Capitulum suspensum non potest suffragia dare, electiones facere, divina solemniter celebrare. Cfr. c. 23 X. (I. 6); conc. Trid. sess. XXIII. c. 10. de ref. Phillips l. c. p. 577.

ab ordinibus suscipiendis, vel illum ab ordinibus susceptis et officio suspendit. Concilium enim Tridentinum,[15]) consulere volens decori sacerdotii, episcopos hac extraordinaria ratione contra clericos criminosos ea de causa procedere permisit, *ut episcopi liberius exequi valeant officium corrigendi clericos.* Scilicet ejusmodi sententia fertur velut *mandatum*, non per modum *judicii.* Etsi enim possit episcopus aliquas judicii formas adhibere, tamen ad hoc non tenetur. Imo nec tenetur causam suspensionis reo manifestare. Sed tamen causae graves, hunc modum extrajudicialem adhibendi, nec non causarum probationes sufficientes semper requiruntur, quibus se defendere possit episcopus, si forte a suspenso recursus ad sedem Apostolicam instituatur. Ceterum decretum Tridentinum, cum juri communi antea vigenti deroget, stricte interpetrandum est. Unde hic procedendi modus restringitur: 1° generatim *ad crimen occultum*, scil. „quando delictum non potest in foro externo concludenter probari, aut illud non expedit in aliorum notitiam deducere", inquit Benedictus XIV. 2° Ad duos casus, scil. potest episcopus vi decreti Tridentini *prohibere ascensum ad sacros ordines, et suspendere ab ordinibus et officio*, et quidem hoc ultimum fieri non debet in perpetuum, sed ad tempus dumtaxat. Alias autem poenas vel censuras infligere hoc modo extraordinario episcopo non licet. 3° Non constat, episcopum posse ex informata conscientia suspendere etiam *a beneficio.* Sed procul dubio tanta pars fructuum a beneficio subtrahi debet, quanta necessaria est ad sustentandum eum, qui in officio suspensi substituitur. Denique a sententia ex informata conscientia, cum non feratur per modum judicii, *non datur appellatio;* sed tamen taliter suspensus potest suas querelas sedi Apostolicae exponere, interim vero suspensionem tenetur observare. *e. Effectus* suspensionis pro ipsius amplitudine sunt varii. e. Effectus.
Suspensio *absolute* et simpliter irrogata semper plena seu *generalis* intelligitur et proinde privat omni usu ordinis, jurisdictionis et beneficii. Praeterea totaliter, vel ab officio suspensus beneficii obtinendi incapax existit. *Specialis* et partialis vero privat ea tantum parte hujus potestatis, quae in lege aut judicis sententia exprimitur. Unde qui *ab ordine* suspensus est, ea tantum gerere nequit, quae sunt ordinis; reliqua, quae ordinis non sunt, recte

---

[15]) Conc. Trid. sess. XIV. c. 1. de ref. Bulla „Auctorem fidei" propos. 49. Bened. XIV. de syn. dioec. l. 12. c. 8. Molitor l. c. p. 221. Kober l. c. p. 66 seqq.

exercet. Item a certo quodam ordine suspensus, ab hujus tantum ordinis et altiorum ordinum ministerio arcetur, non item inferiorum.[16]) Suspensus ab *officio* non solum a jurisdictionis sed etiam ab ordinis functionibus prohibetur, quia *in toto partem non est dubium contineri.*[17]) Suspensio *a beneficio* clericum excludit a percipiendis beneficii fructibus et a beneficii administratione, adeo, ut fructus licite percipere non possit et perceptos ante omnem judicis sententiam restituere debeat. Ipsum autem titulum officii vel beneficii suspensio non adimit.[18]) *f. Violatio* suspensionis, quae est ab ordine, est peccatum grave et ipso facto facit irregularem. Suspensus ab officio vel a jurisdictione actus jurisdictionis, si quos exerceat, invalide exercet, si *nominatim denuntiatus est.* Ante denuntiationem vero valide eos peragit, imo et licite, quando a fidelibus requiritur.[19]) Violatio suspensionis, quae est a beneficio, praeter obligationem restituendi fructus, nonnunquam ipsam depositionis poenam importat.[20]) *g. Tollitur* suspensio, si rationem *censurae* habeat, per solam *absolutionem* impertiendam *resipiscenti* ab habente episcopalem jurisdictionem, nisi sit reservata Pontifici; attamen si lata fuerit ad certum tempus vel sub conditione, transacto tempore vel adimpleta conditione cessat *per se ipsam.* Si vero imposita sit propter culpam praeteritam *uti poena*, per solam *dispensationem* praelati vel ejus delegati tollitur. Ceterum ipsa perpetua suspensio spem veniae et restitutionis non excludit in eoque longe differt a depositione.

f. Violatio suspensionis.

g. Cessatio.

§. 215.

3. De poenis proprie talibus.

Praeter censuras ecclesia etiam poenis utitur vindicativis sibi propriis tum contra laicos tum contra clericos

---

[16]) Hinc e. g. episcopus ab ordine suspensus non prohibetur agere, quae sunt presbyteri. Phillips l. c. p. 577. Schmalzgr. l. V. t. 33. n. 291.

[17]) c. 80. de reg. jur. in VIto; c. 1. in VIto (II. 14).

[18]) Per se intelligitur, suspensionem directe non privare receptione Sacramentorum. Privat tamen indirecte: Unde sacerdos non licite potest absolvi a peccatis, nisi praecesserit absolutio a suspensione. Et quidem „hoc ad evitandam omnem Sacramenti irreverentiam.“ Haud convenit, cum Deo reconciliare illum, qui non est reconciliatus cum ecclesia. Friedle l. c. p. 190.

[19]) Schmalzgr. lib. V. t. 39. n. 309. Kober l. c. p. 110.

[20]) c. 1. §. 2. Statuimus in VIto (I. 6).

1. Poenas contra *laicos*, aliquando in foro ecclesiastico adhiberi consuetas, hodie ab hoc foro abiisse, nemo nescit. Quod etiam dicendum est de ipsis mulctis pecuniariis, quae a concilio Tridentino[1]) imponi permissae sunt, ita tamen, ut non judici ecclesiastico, sed piis causis cederent. Una tamen superest poena laicis irrogari adhucdum solita, scilicet privatio sepulturae ecclesiasticae. 1. Contra laicos.

2. Contra *clericos* ab antiquissimis usque temporibus poenis etiam corporalibus, quin tamen in poenam sanguinis transierint, animadversum fuisse constat. 2. Contra clericos.

a. Poenae praecipuae erant: ictus fustium aut flagellorum, incarceratio, detrusio in monasterium et exilium. Item poenae pecuniariae jam pridem erant in usu, quae neque recentissimis temporibus penitus exoluerunt. Praeterea hodie decerni solet relegatio in locum solitarium et poenitentiae aptum, vel reclusio in monasterio aut alia domo ecclesiastica. a. Poenae temporales et corporales.

b. Gravior poena est *privatio beneficii*, quae duobus modis potest induci, videlicet ipso jure et per sententiam condemnatoriam judicis.[2]) 1° *Ipso jure* incurritur ob crimina in jure expressa, ita, ut alia sententia condemnatoria non requiratur. Et tale crimen est caedes rectoris vel beneficiati ecclesiae, in qua beneficium obtinetur; hostilis persecutio aut captivatio alicujus Cardinalis; exercitium ordinis a clerico censurato; crimen et haeresis et apostasiae; crimen simoniae realis in beneficii consecutione commissum, simoniae confidentialis, et multa alia, quorum b. Amotio a beneficio.

---

[1]) Conc. Trid. sess. XXV. c. 3. de ref.

[2]) Discrimen inter privationem beneficii ipso jure inductam et inferendam per sententiam judicis est hoc: Si poena privationis ipso jure contracta est, 1° ea retrotrahitur ad diem commissi delicti, ita ut ab eo tempore quis omni respectu desinat esse beneficiatus. Equidem ante sententiam judicis declaratoriam beneficium licite retinere potest; sed post sententiam declaratoriam restituere tenetur fructus post crimen admissum perceptos. Imo ante omnem sententiam judicis beneficium ipsius ab alio impetrari potest. Unde beneficium hoc permutare non potest, nec in favorem alterius resignare. 2° Si moriatur, impetrari beneficium illius ab alio potest, non tanquam vacans per mortem, sed tanquam vacans ex delicto, quia titulus beneficii jam ante obitum fuit amissus. — Si vero beneficium adimitur per sententiam judicis condemnatoriam, privatio tituli non inducitur, nisi a tempore latae sententiae. Unde ante hanc sententiam legitime retinet beneficium, illudque permutare aut resignare potest, ejusdemque fructus facit suos. — Quodsi in nostro imperio clericus ob crimen a potestate civili damnatus fuerit, vi edicti ministerialis d. 7. Aug. 1855 episcopo relinquitur, sontem a beneficio amovere.

aliqua etiam depositionem vel degradationem merentur, simulque ipso jure beneficio privant. 2° *Per sententiam condemnatoriam* judicis, i. e. eam, quae non sit declaratoria tantum, sed decernens poenam privationis, amittitur beneficium ob homicidium simplex commissum a clerico, ob perjurium, sacrilegium, sodomiam non frequentatam, adulterium aut concubinatum publicum, ob triennalem in excommunicatione perseverantiam et similia. Nam crimina, quae eam merentur, in specie referri aut sub una regula comprehendi non omnia possunt. Existimant D. D., in hac poena dictanda locum esse argumento simili, eamque imponi posse propter delicta expressis similia.[3]) Hinc inde antequam ad ejusmodi privationem procedatur, aliae poenae pro emendatione delinquentis adhiberi debent, prout jubet concilium Tridentinum quantum ad beneficiatos, *qui turpiter et scandalose vivunt* puta (ex sententia communi) concubinarios et libidinis vitio addictos.[4]) — Hac poena gravissima clericus plecti nequit, nisi praehabitis monitionibus ac judiciali ordine apprime servato, solemni justaque sententia convictus fuerit. Ex hoc siquidem capite hujusmodi privatio differt 1° *ab inhibitorio decreto*, quo episcopus parochum, cum e. g. populus ob ejus agendi rationem valde sit commotus, ab officio ad tempus removet, illique omnia munia parochialia interdicit; 2° ab *oeconomica remotione* a beneficio sive temporali, sive perpetua, quae formalem processum haud requirit. Oeconomica remotio ex duplici causa fieri potest, nempe ex imperitia et inidoneitate parochi ad parochiam ut par est regendam vel ex gravi odio et aversione plebis, praesertim quando ea sit parochi agendi ratio, quae non in aedificationem sed in ecclesiae destructionem et fidelium scandalum convertatur. In *temporanea* remotione oeconomica parocho succurrendum est per cooperatorem seu idoneum vicarium, qui parochi vices suppleat, aequa portione reddituum adsignata. Decreta remotione *perpetua*, parocho aliud beneficium v. gr. per modum permutationis vel translationis conferendum est, et quidem redditus aequivalentis, si remotus parochus sit sine culpa, vel saltem non valde culpabilis.[5])

---

[3]) Schmalzgrueber l. III. tit. 8. n. 7. seq. l. V. t. 37. n. 128.

[4]) Sess. XXI. c. 6. de ref. Si quis aliis modis, e. g. aes alienum contrahendo, luride vivendo etc. magnum scandalum praebeat, contra eum non statim ad beneficii privationem deveniendum est, sed nonnisi post monitiones in irritum cessas, post suspensionem, vel etiam post simplicem a parochia amotionem. Acta I. 150. 221.

[5]) Ejusmodi hodie est praxis s. C. C. Acta I. 516. II. 283. IV. 20. Cfr. decreta s. C. C. adducta in his locis.

c. Poenae omnium gravissimae sunt: depositio et degradatio. *Depositio* est poena ecclesiastica, qua clericus in perpetuum privatur usu potestatis tum ordinis tum jurisdictionis, omnibusque beneficiis, nec non omni jure ad beneficium valide possidendum.[6]) Est ergo poena *per se* irremissibilis, quae tamen fori et canonis privilegium non adimit. Proinde differt, 1° a *suspensione*, quia haec per se non est poena perpetua, neque tot bonis privat, imo raro adinstar poenae infligitur; 2° a *degradatione*, quia haec etiam adimit privilegium fori et canonis, reumque brachio saeculari adjudicat. Origo hujus poenae jam in antiqua ecclesia reperitur, nempe in eo, quod clerici propter crimina atrociora loco suo submoveri et ad communionem laicalem detrudi consueverunt. Enimvero clerici ad hanc redacti non tantum extra sanctuarium una cum laicis Eucharistiam acceperunt, sed etiam ad conditionem laicalem conjecti sunt, sic ut in jure (salvo ceteroquin manente charactere ordinis indelebili) quoad omnia laicis aequiparati sint.[7]) Communiter depositi toto vitae suae tempore in monasterio detrudebantur. Decreta est depositio in jure: 1° contra atrociora crimina omnibus communia, veluti contra homicidium, mutilationem, falsum testimonium in judicio, rebellionem, raptum, usuram, contra crimina venerea; 2° contra crimina honestati clericali contraria; contra crimina religioni adversantia, e. g. contra haeresin, blasphemiam, vanam observantiam, simoniam; 4° contra delicta sacris officiis contraria, cujusmodi sunt: laesio sigilli sacramentalis, violatio suspensionis aut excommunicationis, et alia quam plurima.[8])

c. Depositio.

---

[6]) Kober: Die Deposition und Degradation. Tübingen, 1867. pag. 216.

[7]) Eadem fere crimina pro decernenda depositione auctores adducunt, quae alias requiri creduntur pro beneficii privatione. Similitudo utriusque confusionem in hac re adducat necesse est. Quin imo non desunt auctores, qui inter depositionem et privationem beneficii omnino non distinguant.

[8]) Duplex depositio seu degradatio in antiqua ecclesia reperitur: totalis et partialis. Qui omnino degradabantur, ii proprie d e g r a d a r i, o m n i n o d e p o n i, o m n i m o d e p r o p r i o g r a d u d e j i c i, n o n p e r s e v e r a r e i n c l e r o, a b o r d i n e c l e r i a m o v e r i, ad l a i c a m c o m m u n i o n e m d e t r u d i dicebantur. Qui ex parte degradabantur, a l i i retenta dignitate solummodo ejus munera exercere prohibiti sunt; a l i i ad inferiorem gradum r e g r a d a b a n t u r e. g. episcopi ad presbyterorum, hi ad diaconorum gradum; a l i i s quaedam ordinis munera relicta sunt ceteris ademtis. D e v o t i Inst. tom. I. Sect. 4. §. 19. not. 2. Kober l. c. p. 113. 21 . Sed notabile est

Degradatio.

Degradatio est poena, quae clericum perpetuo privat ecclesiastico ministerio, officio et beneficio, et ipso fori et canonis privilegio, ita, ut praeterea brachio saeculari puniendus tradatur, solo remanente charactere ordinis indelebili. Scilicet ex tempore Innocentii III.[9]) cum degradatione simul conjungi coepit solemnis illa clerici degradati traditio judici saeculari, quae deinceps adhiberi consuevit, quaeque in eo est posita, ut gravioris criminis reus in foro civili puniatur, praesertim si crimen poenam sanguinis exposcat.[10]) Degradatio non potest infligi nisi pro immanibus criminibus iisque maximis, qualia sunt haec novem, scil.: crimen haeresis et apostasiae cum pertinacia,[11]) fabricationis vel

---

discrimen inter nostri et antiqui temporis depositionem. Olim, ubi quivis ad titulum certae cujusdam ecclesiae ordinabatur, depositio semper privationem officii involvere debuit; sed nunc etiam quoad clericos ad nullum officium deputatos locum habere potest, quo casu privat usu potestatis eccles. nec non incapacitatem beneficii inducit. Vox depositio primum usurpatur a s. Cyprian. ep. 65. Cfr. c. 35. C. 12. q. 2. (conc. Agath. 506) et c. 7. D. 50. Vox degradari in c. 5. D. 47 (conc. Eliber. circa a. 307). Usque ad finem circiter saeculi 12. voces „depositio“ et „degradatio“ unam eandemque poenam denotabant. Kober l. c. p. 130.

[9]) Cl. Devoti l. c. §. 21. n. 2. probat, sub Alexandro III. nondum locum habuisse illam traditionem; Lucius III. c. 9. X. (V. 7.) de clerico ob haeresin degradato phrasi utitur: relinquatur saecularis arbitrio potestatis, quod non idem prorsus est ac tradere puniendum. Similiter Coelestin. III. in c. 10. X. (II. 1) clericum criminosum primo deponi jubet, deinceps si incorrigibilis sit, excommunicari et anathematis mucrone feriri, postremo, contumacia crescente eum comprimi vult a magistratu saeculari, sed non eam praescribit solemnem traditionem, quae postmodum secuta est degradationem. Primum monumentum clerici degradati, qui saeculari judici traditur, est in c. 7. X. (V. 20. Innoc. III.) ubi sancivit Pontifex, ut clerici falsarii, postquam per eccl. judicem fuerint degradati, saeculari potestati tradantur, secundum constitutiones legitimas puniendi. Atque ita inductum est, ut clerici propter atrociora crimina degradati saeculari curiae puniendi traderentur. Kober l. c. p. 157. seq.

[10]) Quod sic evenisse ostendit Kober l. c. p. 138 seq.: Cum privilegium fori laicis invisum evasisset, eoquod impunitatem criminum ipsis praebere videretur, ac propterea laica potestas hoc privilegium arrodere et imminuere identidem attentaret; Innoc. III. disciplinam antea servatam eatenus immutandam censuit, ut depositioni adjungeret degradationem, qua nimirum clerici criminosi privilegiis sui status exui et judici saeculari puniendi tradi possent.

[11]) Paul. IV. Const. „Quorundam“; Clem. VIII. Const. „Dominici gregis.“

corruptionis monetarum[12]) falsationis litterarum Apostolicarum,[13]) assassinii,[14]) sodomiae licet non frequentatae,[15]) sollicitationis ad turpia in confessione,[16]) usurpationis ordinis sacerdotalis, si quis nempe ad ordinem presbyteratus non promotus Missam celebrare, aut sacramentalem confessionem audire praesumpserit,[17]) patrati abortus,[18]) furti sacrilegi ss. Eucharistiae.[19]) Ob alia enormia crimina in jure non expressa, licet expressis graviora sint, ad degradationem probabilius non potest procedi, nisi clericus sit incorrigibilis i. e. aliis poenis coërcitus non resipiscat, sed *in profundum malorum veniens contemnat.*[20]) Poena haec duobus actibus reo infertur: degradatione verbali et actuali. Degradatio *verbalis* (sententialis) est ipsa prolatio sententiae, per quam judex ecclesiasticus clericum omni ordine ac privilegio exuendum, ad statum laicorum detrudendum, et curiae saeculari tradendum esse decernit. *Actualis* (realis) est ipsa sententiae ita latae executio, seu solemnis et funesta ceremonia, qua episcopus clericum, contra quem est lata degradationis sententia, s. vestibus indutum, adstante simul judice saeculari,[21]) gradatim exuit singulorum ordinum insignibus, incipiens ab illo, quod eidem in ordinatione fuerat postremo traditum. Expletis dein reliquis ceremoniis, in jure[22]) et in Pontificali Rom. praescriptis, degradatum tradit judici saeculari puniendum, adjunctis tamen precibus, ut sententiam moderari et a poena sanguinis abstinere velit. Sola degradatio actualis aufert privilegium canonis et fori; nam si degradatus sit aliquis solum verbaliter, adhuc privilegium illud retinet, usque dum sententia executioni mandetur. Degradatio verbalis, cum sit actus jurisdictionis, peragi etiam potest a vicario tum generali tum capitulari; actualis vero fieri non potest nisi a consecrato episcopo (sive proprio, sive delegato), quia sicut collatio ordinis pendet a dignitate episcopali, ita et ablatio exer-

---

[12]) Const. Innocent. X. „in supremo“ 8. Apr. 1653.
[13]) Const. Urban. VIII. a. 1627.
[14]) c. 1. §. 2 (V. 4) in VIto.
[15]) Pius V. Const. „Horrendum“ 95.
[16]) Gregor. XV. Const. „Universi“ 34. Nullum tamen, teste Bened. XIV., reperitur exemplum praxis hujus poenae.
[17]) Clem. VIII.; Paul. IV.; Sixtus V.; Urban. VIII.
[18]) Sixtus V.; Gregor. XIV.
[19]) Innocent. XI.; Alexand. VIII.; Bened. XIV. Const. „Ab augustissimo.“ 5. Mart. 1744. Kober l. c. 745. seq.
[20]) c. cum non ab homine 10. X. (II. 1).
[21]) c. Novimus 27. X. (V. 40).
[22]) Cit. c. 2. Degradatio de poen. in VIto (V. 9).

citii ordinis. In degradatione tum verbali tum actuali adhibendus est certus numerus praelatorum, dignitariorum et juris canonici peritorum, qui (dum agitur de degradatione verbali) omnes non sunt meri consiliarii sed judices assessores cum suffragio decisivo.[23]) Olim episcopi degradatio actualis postulabat duodecim episcopos, qui praesentes essent, presbyteri degradatio sex episcopos, diaconi tres;[24]) sed hodie causae episcoporum graviores a sede Apostolica finiuntur; reliqui autem clerici tum verbaliter tum actualiter degradantur ab episcopo, adscitis, episcoporum loco, totidem abbatibus usum mitrae et baculi habentibus, sive aliis in ecclesiastica dignitate constitutis.[25]) Denique notandum, hodie ob temporum conditionem mutatam non amplius tradi posse clericum degradatum curiae saeculari, eoquod haec renuat exequi sententiam judicis ecclesiastici. Quoties tamen clericus ob crimen degradatione dignum per judicem civilem poenae mortis vel perpetui carceris addictus sit, deberet criminosus a judice tradi etiam episcopo ad effectum infligendi poenam degradationis, sed transmissis simul ad episcopum actis judicialibus, ut et ipse de crimine judicium sibi efformare valeat.

§. 216.

II. De delictis ecclesiasticis.

1. Delicta ecclesiastica omnibus communia sunt:

Delicta ecclesiastica sunt vel *pure* talia vel *mixta*. Porro tum haec tum illa vel omnibus *communia* sunt, vel clericis *propria*. Itaque

a. Alia mere ecclesiastica. α. Haeresis.

1. Delicta omnibus communia haec potissimum sunt: *a. Mere ecclesiastica: α. Haeresis formalis*, quae excommunicatione latae sententiae, *speciali modo* R. Pontifici reservata,[1]) denegatione se-

---

[23]) Bened. XIV. de synod. dioec. l. 9. c. 6. n. 4. 5.

[24]) c. 4. 5. 6. 7. C. 15. qu. 7. (conc. Carth. II. a. 390 et III. 397. IV. 398. Hispal. II. 619) Kober p. 222.

[25]) Conc. Trid. sess. XIII. c. 4. de ref. — In definiendo discrimine degradationis verbalis et actualis dissentiunt D. D. Differentiam in textu indicatam veram esse, plus quam satis probavit Kober l. c. p. 161 seq. Quod etiam ex Pontificali Romano confirmatur. Cfr. etiam Schmalzgr. l. c. n. 138.

[1]) Cfr. c. 7. 8. 9. 13. X. de haereticis (V. 7) Const. „Apost. Sedis" excommunicationem Papae speciali modo reservatam incurrisse declarat: „Omnes a christiana fide apostatas, et omnes ac singulos haereticos, quocumque nomine censeantur, et cujuscumque sectae

pulturae ecclesiasticae et quoad clericos, irregularitate, depositione atque degradatione plectitur. Poenae civiles haeresi olim adnexae, veluti jactura potestatis patriae, confiscatio bonorum, munerum et dignitatum privatio etc.[2]) post tempora reformationis exolescere coeperunt, eoquod haeresis in jure civili ex criminum catalogo expuncta est.[3])

β. Apostasia perfidiae, seu defectio a fide christiana generatim iisdem poenis animadvertitur. β. Apostasia a fide.

γ. Schisma seu malitiosa a corpore ecclesiae separatio unitatisqne ecclesiae dissolutio, si cum *haeresi conjunctum* sit, iisdem atque haeresis poenis perstringitur; si vero sit purum, excommunicatione Papae *speciali modo* reservata ac privatione tum beneficiorum tum jurisdictionis ecclesiasticae multatur.[4]) γ. Schisma.

δ. Crimen prae reliquis atrox et poena dignum est *simonia*,[5]) quae duce s. Thoma dicitur *studiosa voluntas vendendi aut emendi pretio temporali aliquid spirituale vel spirituali adnexum.*[6]) Distinguitur inprimis simonia juris divini ac naturalis et simonia juris ecclesiastici. *Illa* adest, quando pro re spirituali vel spirituali annexa temporale aut vicissim datur accipiturve; *haec* adest, quando ecclesia sub poenis simoniae et ad evitandum illius periculum prohibet spirituale cum spirituali privata auctoritate commutare, aut dato temporali acquirere officia ad rerum ecclesiasticarum administrationem ordinata.[7]) *Poenae* in jure contra simoniacos decretae sunt sequentes:[8]) 1mo Simonia *pure interna* δ. Simonia.

---

existant, eisque credentes eorumque receptores, fautores, ac generaliter quoslibet illorum defensores.“ n. 1.

[2]) Const. Frid. II. ex qua deducta est Auth. Gazaros ad l. 19. C. de Haeret. et Manich.

[3]) Id valet de Constitut. criminali Carolina a. 1532 in comitiis Ratisbon. ab Imp. Carolo V. publicata.

[4]) c. 5. §. 1. D. 19.; c. 43. C. 23. qu. 5. c. 6. C. 7. qu. 1. „Schismaticos et eos, qui a R. Pontificis pro tempore existentis obedientia pertinaciter se subtrahunt, vel recedunt.“ Const. cit. n. 3.

[5]) Act. VIII. 19. 20. Unde simonia a canonibus appellatur lues, labes, pestis, vulnus cancrosum, peculiare et execrabile flagitium, capitale crimen, haeresis, thesaurus criminum etc. Hinc quivis admittitur ad accusandum simoniacum et ad testificandum; item pro sufficientibus habentur probationes ex evidentibus signis. c. 6. 7. X. de simonia (V. 3).

[6]) Emtio venditio hic latius intelligi debet pro omni conventione onerosa et permutatoria inter temporale et spirituale vel spirituali annexum.

[7]) c. 38. h. t.; cfr. c. 5. et 7. de rerum permut. X. (III. 19).

[8]) Theoria de simonia quoad ejusdem notionem, species atque

aut mentalis pro foro externo non punitur, sed tantum per poenitentiam coram Deo eluitur. 2[do] Pariter nulla poena incurritur

---

rationem peccati ad Theologiam Moralem pertinet. Pro nostro instituto sat erit haec subjungere: In simonia juris divini (prout liquet ex definitione) tria occurrunt: 1. Studiosa voluntas dandi temporale pro spirituali vel ei adnexo. Haec voluntas diversos habere potest gradus. Nam a. Si quis internum propositum concipit, quin id deducatur in actum, dandi temporale, ut pro hoc comparet spirituale, aut spirituale, ut pro hoc comparet temporale, erit simonia mere interna. b. Si hac prava intentione habita alterutrum reipsa datur, quin tamen is animus ullo pacto manifestetur, simonia mentalis comitti dicitur. c. Si voluntas haec offerendo temporale pro spirituali, aut vicissim, ab una tantum parte manifestatur (Act. VIII. 19); haec dici potest simonia conventionalis incompleta. d. Si utraque pars paciscitur, quin adhuc praestetur quidpiam, erit simonia pure conventionalis. e. Si alterutrum, temporale vel spirituale jam sit praestitum, sub conditione obtinendi alterum, simonia dicitur mixta, scil. ex conventionali et reali. f. Si pactio ex utraque parte completur, fit simonia realis. — 2. Pretium simoniacum, quod est a. munus a manu, pecunia aut quidpiam ei aequipollens; b. munus a lingua, commendatio, patrocinium, ita, ut vel vicissim promittatur commendatio et intercessio apud nobilem interponenda, vel si in conferendo beneficio unice commendatio non vero dignitas commendati attendatur. (s. Thom. Aq. Summa II. 2. Qu. 100. art. 5); c. munus ab obsequio, seu quodvis obsequium pretio aestimabile. — 3. Res spiritualis vel spirituali annexa tanquam merx. Triplex est temporale spirituali annexum: antecedenter, cui accedit spirituale, ut jus patronatus fundo inhaerens; consequenter, quod ex spirituali pendet, ut jus parochi decimas percipiendi; concomitanter ut labor in s. functionibus, quae concomitantia vel intrinseca est vel extrinseca, prout labor vel de facili separari potest a functione, vel non. Res spirituales aut per se tales, aut per annexionem efficiunt materiam simoniae. Et hae res potissimum sunt: a. Actiones et functiones s. et spirituales vel in se vel per annexionem. Hoc respectu simoniacum est pro pretio temporali conferre Sacramenta, facere exorzismos, absolvere vel ligare, obire sacramentalia e. g. consecrationes ecclesiarum, benedictiones Abbatum etc. (Vid. quid constituerit conc. Trid. sess. XXI. c. 1. de ref. quoad ordinationem; cfr. c. 1. 39. X. (V. 3); item exercere actus jurisdictionis spiritualis tam voluntariae quam contentiosae e. g. dispensare in votis, jejuniis, legibus; item actus ex officio spirituali provenientes, ceu assistentia in nuptiis, dare licentiam in nuptiis assistendi, Sacramenta administrandi, concionandi. Licet tamen reditus stolae recipere, quia pertinent ad clericorum sustentationem, dummodo, si non dentur, sacra functio non denegetur. b. Ipsa potestas ordinis, jurisdictionis aut ipsum officium spirituale, ut si quis dato pretio fit judex ecclesiasticus vel acquirit aliud munus seu bonum spirituale, ut hoc ad lucrum vel ad fastum converti pos-

per simoniam[9]) *conventionalem incompletam* aut *pure conventionalem.*[10]) 3tio Simonia conventionalis *mixta* eo casu poenam adducit, quo spirituale jam est collatum, sed temporale dumtaxat promissum.[11]) 4to Tanto magis poenis subjacet *simonia realis*, ex utraque parte completa. Praeprimis *censurae* in *simoniace* ordinantes et ordinatos latae tum in antiquo jure[12]) tum a Romanis Pontificibus[13]), per Constit. „Apostol. Sedis" sublatae sunt. Idem dicendum de *simoniaca* beneficiorum *provisione.*[14]) Haec tamen ipso jure nulla est;[15]) unde beneficia sic obtenta dimitti et fructus percepti restitui debent. Idipsum obtinet, si inscio proviso amici aut consanguinei pecuniam dederint, licet is quidem

---

sit. (c. 8. C. 1. qu. 3.) c. Omnis generis beneficia et officia spiritualia tum majora tum minora; et haec simoniace conferuntur, si in nominatione, praesentatione, electione, libera collatione etc. pretium temporale intervenit. (Conc. Trid. sess. XXIV. c. 14. de ref.). Species prorsus singularis simoniae est, quae dicitur c o n f i d e n t i a l i s, quaeque privative ad beneficia refertur. Committitur quolibet pacto fiduciario circa beneficia, quo quis alteri beneficium resignat, procurat, confert ea lege, ut vel pensio ex eo sibi alterive detur, vel hoc beneficium deinceps sibi aut alteri designato cedat. Cfr. supra (§. 91. 2). d. Res in se naturales, sed spirituali qualitate affectae. Inter has nonnullae in se pretio aestimari non solent, nisi ex respectu quodam sacro, veluti s. reliquiae. Istas pretio temporali aestimare simoniacum est. Aliae res ratione materiae et formae temporalem aestimationem habent ceu aedificium, aurum vel argentum in vasis sacris et similia antecedenter annexa rei spirituali. Hae pretio aestimari possunt, modo illud ob qualitatem sacram non augeatur. Si non p r o re spirituali datur temporale, sed si alius justus titulus suppetit, simonia non est. Justus titulus est: sustentatio ministrorum ecclesiae, titulus laboris extrinseci; titulus gratitudinis (cum cautione tamen); titulus legitimae consuetudinis; titulus redimendae vexae injustae. Vid. Z a l l i n g e r h. t. P h i l l i p s Lehrbuch pag. 605—626.

[9]) c. 34. et 46. (V. 3).

[10] Reiffenstuel h. t. n. 229. Ferraris sub voce Simonia n. 11.

[11]) Schmalzgr. h. t. n. 247. Zallinger h. t. §. 99.

[12]) c. 12. 22. C. 1. qu. 1.; c. 38. 45. X. (V. 3); c. 2. Xvag. comm. (V. 1); conc. Trid. sess. XXI. c. 1. de ref.

[13]) Sixt. V. „Sanctum et salutare" 1588; Clem. VIII. „Rom. Pontificem" 1595.

[14]) c. 2. Xvag. com. (V. 1); Pii V. „Cum primum". 1566.

[15]) c. 27. h. t. X. c. 2. (V. 1) in X. vag. commun. Secus vero est, si quis contradicat pro viribus, tertius tamen eo ignorante pergat in machinatione simoniaca. c. 33. X. (V. 3). Item, si tertius ex odio provisi fraudulenter simoniam committat, ut hic beneficio excidat.

poenam hoc casu non incurrat. Neque talis possessor juvatur per regulam Cancellariae 36. (de triennali possessore) quia haec regula *simoniacum ingressum* a favore possessionis expresse excludit. Porro provisus fit inhabilis ad idem beneficium de novo obtinendum, non tamen (nisi ex sententia judicis), haec inhabilitas etiam ad alia beneficia pertinet.[16]) Simonia *confidentialis* excommunicatione plectitur, insuper tum renuntiatio tum dein secuta collatio talis beneficii prorsus irrita est, imo collatio sedi Apostolicae reservatur. Accedit inhabilitas ad habenda reliqua beneficia, quae legitime obtenta erant.[17]) Poena *simoniae realis ob ingressum in religionem* consistit in excommunicatione latae sententiae Pontifici (simpliciter) reservata[18]) et in suspensione ab officiis capitularibus et ab omni jurisdictionis actu, quam monasterium incurrit simoniace quempiam recipiens.[19]) Committunt vero simoniam, qui dant aut accipiunt pecuniam tanquam *pretium* ingressus aut professionis religiosae, nec non qui exigunt *titulo* seu *praetextu sustentationis,* interposito pacto tacito vel expresso. Nam sustentatio annexa est professioni et statui regulari, perinde ut reditus annexi sunt beneficio; et si quis admittitur ad professionem, eo ipso jus acquirit exigendi sustentationem. Sed ea regula suas habet exceptiones. Inprimis sponte et sine ulla pactione oblata licite recipi possunt.[20]) Porro si monasterium vere indigum est neque consueto personarum numero alendo par, sine simonia exigi quidquam ab ingredientibus potest.[21]) In specie intuitu conventuum monialium usu receptum est, ut ingredientes dotale subsidium afferant ad sustinendos sumptus,

---

[16]) Phillips l. c. p. 625. Schmalzgrueber l. c. 269.

[17]) Pii IV. Const. „Roman. Pontificem“ a. 1564; Pii V. Const. „Intolerabilis“ a. 1569. — Constitutio Pii IX. „Apostol. Sedis“ excommunicationi Papae (simpliter) reservatae subjicit: „Reos simoniae realis in beneficiis quibuscunque et eorum complices.“ Item: „Reos simoniae confidentialis in beneficiis quibuslibet, cujuscumque sint dignitatis.“ Num 8. 9.

[18]) Const. „Apost. Sedis.“ Num. 10.

[19]) Quaeritur, num dicta suspensio post Bullam Pii IX. adhuc valeat? Puto valere, quia pertinet ad censuras, quae pro bono regimine ordinum sunt latae, quasque firmas permanere declaravit Papa in eadem Bulla. — Aliae praeterea poenae judicis arbitrio decerni possunt c. 25. X. (V. 3).

[20]) c. 30. X. (V. 3) c. 1. (V. 1) Xvag. commun.

[21]) Ita Zallinger h. t. §. 93. alias rigorosus in hac materia. Cfr. c. 40. X. (V. 3).

quos monasterium pro victu et cultu monialium facere oportet.[22]) — Quodsi examinatores synodales occasione examinis parochialis quidquam accipiant, tam ipsi quam dantes, a simoniae reatu absolvi nequeunt, nisi dimissis beneficiis, quae obtinent, et praeterea ad alia imposterum inhabiles redduntur.[23]) Alii actus simoniaci, qui e. g. in administratione sacramentorum vel in obeundis sacramentalibus committuntur, poena arbitrio judicis imponenda plectuntur.[24])

ε. Crimina contra religionem.

ε. Inter crimina *religioni* proxime et maxime adversantia, de quibus in corpore juris canonici agitur, inprimis memoranda sunt: 1° *Blasphemia*, cui jure Romano ipsa poena capitis, jure canonico excommunicatio dictata fuit. Sed hisce poenis postmodum poenitentiae suffectae sunt. 2° *Sacrilegium* personale locale et reale. Ad sacrilegium reale pertinet inter alia usurpatio jurisdictionis ecclesiasticae, nec non rerum et bonorum ad ecclesiam pertinentium direptio. In hujusmodi usurpatores tum a concilio Tridentino tum in Constitutione Pii IX. saepe laudata excommunicatio Papae reservata (et quidem nunc speciali modo reservata) decreta est.[25]) 3° *Magia diabolica*, in quam olim in jure civili ultima supplicia decreta fuisse omnibus constat. 4° *Divinatio* cum variis speciebus ad eam pertinentibus, puta, necromantia, astrologia judiciaria sortilegio, quae poenis variis ad judicis arbitrium castigari con-

---

[22]) Cfr. supra §. 134. 1. b.; conc. Trid. sess. XXV. de regul. c. 16; Bened. XIV. de syn. dioec. lib. 11. c. 6. n. 5. Licitae sunt etiam sub certis conditionibus praestationes, quas canonici solvunt ex consuetudine vel statuto, cum primum ad suorum canonicatuum possessionem admittuntur.

[23]) Conc. Trid. sess. XXV. c. 18. de ref. Bened. XIV. l. c. n. 8.

[24]) De restitutione pretii simoniaci videatur Schmalzgrueber l. c. n. 252.

[25]) Conc. Trid. Sess. XXII. c. 11. de ref. Constit. „Apost. Sedis“: „Usurpantes aut sequestrantes jurisdictionem, bona, reditus ad personas ecclesiasticas, ratione suarum ecclesiarum aut beneficiorum, pertinentes.“ Num. 11. Juxta canones e. g. (c. 3. 5. C. 12. qu. 2.) sacrilegi habentur, qui res sive mobiles sive immobiles ad ecclesiam spectantes ei subtrahunt. Intellige etiam res sua natura profanas, quando vel ad ornamentum ecclesiae vel ad ministrorum sustentationem pertinent, ut ait s. Thomas. — Pari modo l. c. Pius IX. excommunicatos declarat invasores civitatum, bonorum aut jurium ad Romanam ecclesiam pertinentium. Num. 12. Excommunicatione vero simpliciter Pontifici reservata mulctantur alienantes et infeudantes civitates et loca S. R. E. N. 13.

sueverunt.[26]) Ceterum crimina religioni adversa in civili quoque foro puniri antiquitus sunt solita, hodieque in aliquibus locis puniri solent, sive ex eo, quod status politicus eadem etiam societati civili noxia esse cognoscat, sive ex eo, quod ipsa jura cultus alicujus publice recepti per quaedam delicta religioni adversa laedantur.[27])

b. Alia crimina mixti fori

b. Ad crimina *mixti fori*, licet ex parte tantum, pertinent illa, quae secundae decalogi tabulae repugnant, nempe quibus proximus quoad famam et honorem, quoad bona et fortunas laeditur, varia denique crimina carnis. Horum aliqua in jus vocari hodie omnino non solent, alia vero unice in jure civili castigantur. Non tamen repugnat, quod nonnulla crimina, quae in labem societatis etiam ecclesiasticae cedunt, ab ecclesia quoque coërceantur, praesertim tum, si respublica civilis ea poenis castigare negligit.[28]) Crimina, quae *in jure* etiam *recentiore* statutis poenis

---

[26]) Sicuti quaelibet decurrentis temporis aetas peculiares criminum species parit, ita etiam hoc aevo divinationis atque magiae novae quaedam species, prioribus saeculis incognitae, accreverunt in perniciem animarum. „Ab integro fere saeculo (inquit Gury I. n. 282) per totum orbem grassata fuerat immanis magnetismi lues (cujus abusus damnatus est in encycl. epistol. s. Rom. Inquisitionis d. 4. Aug. 1856). Subinde prodiere et percrebuere tabularum rotantium phaenomena, quae variis motibus quaestionibus sibi propositis de rebus occultis, et etiam de statu animarum defunctorum responsa dabant. Siluere mox tabulae, sed paulo post, seu nostris hisce temporibus, ab anno scil. 1862, daemones, qui homines per vaticinia somniantium et postea per responsa tabularum deceperant, ipsis per pythones seu personas intermedias (medium vocant) illudunt et somniantur.“ Loquitur hic auctor celeber de consultatione spirituum, quam diabolicam, et propie dictam divinationem s. literis severe prohibitam esse censet. Cfr. Brixn. Dioe.-Bl. 1857 p. 15.

[27]) Sic in cod. crim. Aust. (1852) peculiariter notatur perturbatio sacrorum (§. 122), eidemque blasphemia, turbatio exercitii religionis, abusus sacrorum utensilium, despicientia religionis factis verbisve manifestata, adnumerantur. Cfr. §§. 174. 175. De poenis in sacrorum perturbatores decretis vid. l. 10 Cod. l. I. t. 3. „Si quis in hoc genus“; Novell. 123. cap. 31. „Si quis cum sacra.“

[28]) Quo latius irreligio serpit, et quo pluribus animus hominum erroribus obnubilatur, tanto magis timendum est, ne in posterum gravissima delicta a coërcitione judicis civilis subducantur et impune ab omnibus committi possint. Huc praeter antefata divinationis genera spectant e. g. duellum, societates ad subversionem reipublicae initae, quibus nomen dare, sub poena excommunicationis latae sententiae Papae simpliciter reservatae, in Constit. „Apost. Sedis“ prohibetur. Num. 3. 4.

plectuntur, sunt: *a. Duellum.* Ad id quovis modo concurrentes excommunicationis, ipsi duellantes infamiae insuper poena plectuntur. Porro qui in duello alterum occidit aut lethali vulnere sauciat, asyli privilegio caret, qui vero ex vulnere in eo accepto moritur in ipso loco conflictus, sepultura ecclesiastica privatur. Clerico duellanti aliae praeterea poenae imminent.[29]) *b.* Crimen *raptus*, quod quantum ad laicos excommunicatione, quoad clericos vero depositione punitur.[30]) *c. Concubinarios* ter frustra admonitos excommonicandos aliisque etiam poenis plectendos esse, cum per annum censuras neglexerint, sancitum est a concilio Tridentino.[31]) Denique *d.* poenae olim gravissimae a lege canonica contra *pravitatem usurariam* erant constitutae, videlicet excommunicatio, infamia, irregularitas, intestabilitas et denegatio sepulturae ecclesiasticae.[32]) Verum hae poenae hodie non amplius sunt in vigore, quia spectatis nostrorum temporum adjunctis ipsa usura seu lucrum perceptum ex mutuo, nisi sit *oppressiva* i. e. nisi vel limites justi tituli excedat vel erga pauperes exerceatur, licita habetur. Imo gubernia civilia ex codicibus criminalibus crimen usurae penitus expunxerunt.

2. Delicta *clericorum propria* duplici sunt in classe. Alia nimirum ipsi statui clericali, alia muneribus seu officiis publicis ab ecclesia collatis adversantur. *a. Statui clericali* et regulari prae reliquis repugnant: *apostasia irregularitatis* seu clericatus, et *apostasia* obedientiae seu monachatus. Apostatae *clerici*, in sacris constituti, amittunt privilegium canonis, et, si matrimonium 2. Delicta clericorum propria.

---

[29]) c. Monomachiam 22. C. 2. qu. 5; c. 1. 2. X. (V. 14) conc. Trid. sess. XXV. c. 19. de ref. Const. Bened. XIV. „Detestabilem“ 1752, ubi plures propositiones, quibus defenditur duellum, damnantur. Cfr. Zallinger l. V. tit. 10—15. §. 173. Vid. §. 158. Cod. crim. austriac. — Pius IX., insistens cit. decreto Tridentino, excommunicationi Papae simpliciter reservatae subjacere declarat: „Duellum perpetrantes, aut simpliciter ad illud provocantes, vel ipsum acceptantes et quoslibet complices vel qualemcumque operam aut favorem praebentes; nec non de industria spectantes, illudque permittentes vel quantum in illis est, non prohibentes, cujuscumque dignitatis sint, etiam regalis vel imperialis.“ N. 3.

[30]) Conc. Trid. sess. XXIV. c. 6 de ref. matr.

[31]) Sess. XXIV. c. 8. de ref.

[32]) c. 2. D. 47. et c. 7. 8. C. 14. qu. 4. (conc. Nic.); Tit. de usuris X. (V. 19); 1. c. in VIto. et Clem. (V. 5) X. vag. comm. (III. 5). Bened. XIV. de syn. dioec. l. 10. c. 4. seq. Devoti l. c. tit. 16. Cfr. Dr. Funk: Zins und Wucher. Tübingen, 1868.

attentaverint, atque illud consummaverint, fiunt irregulares (p. 215). Insuper matrimonium *contrahendo* ipso facto excommunicantur, quae censura etiam tangit apostatas *regulares* (p. 489), qui praeterea privantur privilegiis ordinis sui, aliisque poenis subjiciuntur.[33]) Porro transgressio legum honestatem clericorum concernentium v. gr., cum quis vel nimio ludendi studio vel ebriositate, vel suspecta cum mulieribus familiaritate pudorem modestiamque violat, variis poenis a lege statutis vel *arbitrio Ordinarii imponendis*[34]) animadvertitur. In specie contra detestabilem clericorum concubinatum gravissimae poenae decretae sunt, quibus rei juxta delicti et contumaciae perseverantiam et qualitatem coërcendi sunt.[35]) *Abusus ordinis* praeter irregularitatem diversas poenas adjunctas habet. Si clericus, qui sciens se esse excommunicatum, suspensum, personaliter interdictum, culpabiliter actum ordinis exercet, beneficiis privari atque deponi potest; e converso depositus, si hoc idem praesumserit excommunicandus est.[36]) Item contra alios ordinis abusus variae poenae in libris decretalium sunt statutae.[37]) *b.* Obligationibus ab officio ecclesiastico pendentibus repugnat 1mo *Excessus praelatorum et subditorum,* dum *illi* jurisdictionis suae limites contra subditos excedunt e. g. vexando inferiores indebitis exactionibus, injustis censuris, imminuendo eorum jura, privilegia negligendo; *hi* vero debitam praelatis subjectionem et reverentiam denegant v. gr. usurpando eorum jura, superiori negando honorem vel obedientiam.[38]) 2do Abusus Sacramenti poenitentiae, quo fractio si-

---

[33]) Pius IX. cit. Const. excommunicationi latae sententiae Ordinariis reservatae subjecit: „Clericos in sacris constitutos vel regulares aut moniales post votum solemne castitatis matrimonium contrahere praesumentes; nec non omnes cum aliqua ex praedictis personis matrimonium contrahere praesumentes.“ Num. 1. Idem Pontifex (n. 5.) irrogavit suspensionem perpetuam ab exercitio ordinum ipso jure incurrendam religiosis ejectis, extra religionem degentibus. Num. 5.

[34]) Conc. Trid. sess. XXII. c. 1. de ref. Vide supra de honestate clericorum. §. 68. seq. Cfr. tit. „De clerico venatore“ 24. „de clerico percussore“ 25.

[35]) Conc. Trid. sess. XXIV. c. 8. de ref. XXV. c. 14. de ref.

[36]) Vid. titulum: „De clerico excommunicato deposito vel interdicto ministrante.“ X. (V. 27).

[37]) Vide titulos: „De clerico non ordinato ministrante“ 28. „De clerico per saltum promoto“ 29. „De eo, qui furtive ordinem suscepit.“ 30. X. l. V. (supra p. 217).

[38]) Tit. 31. „De excessibus praelatorum et subditorum.“

gilli sacramentalis, sollicitatio ad turpia in confessionali, et absolutio complicis in peccato turpi revocantur. *Prima* depositione et perpetua inclusione[39]), *secunda* pariter depositione vel suspensione, beneficii privatione, aut aliis poenis pro arbitrio judicis statuendis, *tertia* demum excommunicatione[40]) plectitur.[41])

CAPUT II.

De rebus ecclesiae temporalibus. *)

Articulus I.

De bonis ecclesiae in genere.

§. 217.

De jure ecclesiae bona temporalia habendi et leges desuper ferendi.

1. Ecclesia tanquam societas visibilis tam parum ut aliae societates bonis temporalibus carere potest. Nam haec ecclesiae 1. Jus habendi bona fluit ex ecclesiae visibilitate.

---

[39]) c. 2. D. 6; c. 12. X. (V. 38). Sed poena hodie usitata est sola inclusio juxta Giraldi Expos. juris pontif. p. 751.

[40]) Gregor. XV. Const. „Universi dominici" 1662; Bened. XIV. „Sacrament. poenitentiae" 1741. Ejusdem: „Apostol. muneris" 1745. Pius IX. „Apost. Sedis" excommunicationi Papae speciali modo reservatae subjacere declarat: „Absolventes complicem in peccato turpi etiam in mortis articulo, si alius sacerdos licet non adprobatus ad confessiones, sine gravi aliqua exoritura infamia et scandalo, possit excipere morientis confessionem. Num 10.

[41]) A describendo processu tum civili tum criminali ex consulto abstinendum duxi, coquod strictim hanc materiam percurrere parum prodest, eam vero fusius exponere angustiae libelli non sinunt. Scitu maxime necessaria videsis ap. Phillips Lehrb. p. 639 seqq. et Permaneder de processu civili p. 497 seqq. de processu criminali p. 573 seqq. — Cfr. Molitor Ueber kanon. Gerichtsverfahren gegen Cleriker. Mainz 1856. Bouix de judiciis eccles. Paris. — München: Das can. Gerichtsverfahren etc. 2 t. Cöln ed. 2. 1873.

*) Mamachi del diritto libero della chiesa di acquistare e possedere beni temporali, si mobili che stabili III. tom. in V. Vol. Rom. 1770. Helfert Von dem Kirchenvermögen. Prag 1834. 3. Auflage. Loberschiner das Kirchenvermögen etc. auf Grundlage des österr. Concordates etc. Budweis 1862. Helfert Geschäftsstyl 8. Aufl. Prag. p. 354 seqq. Ad hos libros remitto lectores, quia ad specialia excurrere non possum. Videantur etiam constitutiones dioecesanae hanc materiam concernentes.

visibilitas necessario importat, ut *visibile* in ea sacerdotium existat et cultus divinus cum certo adparatu *externo* celebrari debeat. Eapropter, ut sumtus necessarii ferri possint, sufficientibus bonis ecclesia instructa sit, necesse est. Hinc ipsimet ecclesiae naturae et existentiae jus cohaeret bona temporalia acquirendi et retinendi.[1] Id quod etiam ex historia confirmatur. Christus ipse ad informandam ecclesiam loculos habuit, quos *fiscum reipublicae Domini* adpellat s. Augustinus[2]. Christi exemplum Apostoli sunt secuti, horumque successores pari modo a fidelibus oblata in aerarium ecclesiae contulerunt, ut suis et ecclesiarum necessitatibus inde providerent.[3] Horum bonorum praecipui fontes seu partes erant: *a. Oblationes* scil. panis, vini, olei, leguminum aliarumque rerum fungibilium, quae statis diebus (oblationes quotidianae, hebdomadales, menstruales) vel ad altare admovebantur

Confirmatur ex historia.

[1]) Schulte System p. 469. Vide supra p. 114. Jurisconsulti „liberales" moderni negant, ex missione divina ecclesiae, aut ex facto receptionis illius jus ullum sequi acquirendi vel possidendi bona, sed hoc jus omnino pendere a gratia guberniorum civilium. Ita Hübler: Der Eigenthümer am Kirchengut etc. Leipzig 1868. p. 151. Similiter Schulte in opusculo: „Die jurist. Persönlichkeit d. kathol. Kirche" 1869. p. 7. propositionem defendit: „An ecclesia cum suis institutis sit persona jurium capax omnino pendet a jure civili". Haec sententia sequenti falso nititur supposito: „Reipublicae status, utpote omnium jurium origo et fons, jure quodam pollet nullis circumscripto limitibus" (Syll. n. 39). Tantum enim abest, ut status civilis omnium jurium fons sit, ut potius jus tum naturale tum positivo-divinum supponat, illudque omni modo intactum servare atque tueri teneatur. Jus divinum a statu civili non potest immutari, quia „Dei minister est" (Rom. 13, 4). Aqui jus legitimis titulis acquirendi ac modo proprietario possidendi bona, iisque utendi est jus ecclesiae nativum, i. e. jus ecclesiae coëxistens, ad ipsius naturam et missionem divinam necessario pertinens, ac propterea jus legitimum (Syll. n. 26) seu a statu civili agnoscendum ac tuendum. Quodsi status civilis jus istud non admittit, ecclesiam se non agnoscendo ut personam juridicam, tunc jus laedit divinum non minus quam jus naturale infringeretur, si personam singularem pro lubitu non permitteret esse subjectum juris. Juris siquidem capacitas non potest adimi personis (sive individuis sive moralibus) quae eadem praeditae sunt jure sive naturali sive divino. Cfr. Hirschel zur Kritik von Schulte's jurrist. Persönl. d. Kirche in Vering Archiv. t. 27. pag. 1. seqq.

[2]) In Psalm. 146. n. 17. Cfr. c. 17. C. 12. qu. 1.

[3]) Act. 2. 44; ib. 4. 34. seqq. Cfr. Rom. 15. 26; Gal. 2. 10; I. Cor. 16. 1. Justin. Mart. Apol. I. c. 67. Tertull. Apol. c. 39.

vel in episcopi domum mittebantur.[4]) *b. Primitiae*, seu primi cujusvis anni fructus, qui Judaeorum more, hortantibus Patribus, ecclesiae ministris pendebantur, paulatim tamen ex usu recesserunt. *c.* Denique *decimae*, quae, cum pariter in republica judaica, imo jam ante legem Mosaicam in usu fuissent, jam pridem etiam a christianis praestari consueverunt.[5]) Tunc temporis etiam bona immobilia non prorsus defuisse, ex edicto Licinii (313) fit manifestum, quo ethnici sunt jussi bona restituere, quae christianis eripuerant. Data christianis pace a Constantino, ecclesia bonis immobibilius abundare coepit ex donationibus et testamentis vel etiam ethnicorum templis, quorum reditus ipsi addicebantur. Tunc temporis omnes ecclesiarum reditus et oblationes in communem veluti massam colligebantur, cujus cura et administratio penes episcopum erat, sic tamen, ut haec administratio per oeconum ex proprio clero selectum ex canonum praescripto gerenda esset.[6]) Ex uno bonorum cumulo quatuor plerumque portiones separabantur, ut scilicet una pars cederet episcopo, altera clericis, tertia pauperibus et quarta fabricae ecclesiae.[7]) Sed cum deinceps plures parochiae erectae essent, haec omnium redituum in unum veluti cumulum congestio perdurare non potuit; nam oblationes et reditus penes singulas ecclesias remanere coeperunt, veluti tanquam massa separata, sub episcopi inspectione administranda, et in clericos illius ecclesiae, in pauperes ejusdem loci et pro divino cultu ibidem obeundo impendenda. Tractu temporis, cum nempe beneficia seu praebendae constitutae essent, haec massa localis in duas partes stabiliter dissecta est, ita, ut una pars beneficio pro clerici sustentatione, altera pars ecclesiae fabricae attributa sit. Sic igitur factum est, ut, dum episcopi jam peculiarem dotationem habent mensalem, pro pauperibus vero pariter propriae fundationes sunt erectae, ex antiquis quatuor portionibus duae massae principales et separatae remanserint: bona beneficialia et bona fabricarum.[8])

---

[4]) can. Apost. 3; c. 4. Bened. XIV. de syn. dioec. l. 5. c. 8. Phillips Lehrb. p. 657.

[5]) c. 65. (Hieron.) c. 66. (Augustin.) c. 68. C. 16. qu. 1. Cfr. Const. apost. II. 25. 35. VII. 29.

[6]) c. 21. C. 16. qu. 7. (conc. Chalced. 451). Cfr. c. 4. D. 89.

[7]) c. 23. 25. 26. 27. 28. 30. C. 12. qu. 2.

[8]) Phillips Lehrbuch §. 219. — Ceterum pauperibus opem ferre ex bonis ecclesiasticis clericis ipsis relinquitur. Ad hoc tacite jam antiquitus iis in regionibus obligati erant, in quibus (e. g. in His-

2. Jus ferendi leges quoad bona temporalia ecclesiae.

2. Quaeritur jam, cujus sit leges quoad bona ecclesiae temporalia ferre? Respondeo, olim *omnes* leges isthaec bona respicientes unice ab ecclesia fuisse conditas, quae hasce normas partim ex jure civili, (tum Romano tum Germanico) desumpsit, partim propria auctoritate constituit. Sic e. g. medio aevo ab ecclesia leges sunt latae quoad modos acquirendi bona ecclesiastica, veluti quoad testamentorum valorem quoad formam donationum in favorem ecclesiae faciendarum etc. Cum vero deinceps ecclesiae jurisdictio arctius constringeretur, factum est, ut potestas ipsius legislativa in hac quoque materia coarctaretur. Hodie sequens in hoc capite disciplina reperitur. Quoties agitur de bonorum temporalium pro ecclesia *acquisitione*, vel si lis est de legitima eorundem *possessione*, juxta leges civiles regionis res definienda est. Ratio est, quia ecclesia, dum acquirit vel possidet bona temporalia, tamquam persona privata in territorio civili consideratur, et proin iisdem plane legibus ligatur, ut aliae personae sive singulares sive morales. Econtra normae, quae horum bonorum *dispensationem* et *administrationem* attingunt, ab ecclesia sunt constituendae et ad exitum perducendae. Nam modus dispensandi et administrandi bona nullum ad potestatem civitatis publicum habet respectum, ideoque unice ab ecclesia definiri potest eodem plane modo, quo ceteris civibus integrum esse debet, proprio arbitrio res suas et impendere et administrare.[9]

§. 218.

Quis dominium bonorum ecclesiae temporalium habeat.

Dominium bonorum ecclesiasticorum spectat:

Dominium, istorum tribui solet vel imperio saeculari, vel communitati civili, vel communitati parochianorum religiosae, vel Deo Christo aut sanctis, vel ecclesiae generali vel singulis ecclesiae institutis.

1. Non ad potestatem saecularem.

1. Inprimis contendo, horum bonorum dominium non esse *a.* penes potestatem saecularem. Nam cum publica ecclesiae receptione, prout ea obtinet in Germania et aliis ditionibus, etiam jus comparandi, retinendi, administrandi bona temporaria conjungitur, proin famosum illud civitatis *dominium eminens* intuitu horum bonorum cum omnibus suis practicis corollariis omnino

pania) tres tantummodo portiones ex oblationibus fieri consueverunt; nempe subventio pauperum ipsis clericis exercenda relinquebatur.

[9]) Schulte System §§. 92. 93.

exclusum est.[1]) *b.* Non penes communitatem parochialem; *α.* quia coetus parochianorum non est pars ecclesiae per se subsistens seu universitas cum juribus collegialibus;[2]) *β.* quia laici sive tanquam singuli sive collegialiter in jure omnino prohibentur de bonis ecclesiae disponere, eadem administrare atque possidere;[3]) *γ.* quia secundum canones solus episcopus est bonorum ecclesiasticorum suae dioecesis administrator et supremus rector, et quidem non parochianorum sed ecclesiae nomine, qui sine eorum consensu potest peragere beneficiorum uniones, divisiones et alias dispositiones infra terminos suae potestatis.[4]) Ex quo fluit, dictum dominium tanto minus communitati politicae tribui posse, quia rationes communitatis civilis et communitatis religiosae quam maxime ab invicem differunt. *c.* Summum Pontificem non esse bonorum ecclesiae dominum, alibi jam significatum est (p. 356). *d.* Assertio, dominium istud ad Christum, ad Deum vel ad sanctos spectare, a veritate quidem non abhorret, quia, sicut in Veteri jam Testamento decimae, primitiae, oblationes ipsi Deo dicatae et sacratae dicebantur, ita in Novo quoque Foedere res a fidelibus in Dei cultum erogatae *res dominicae, res Deo sacratae, substantia Christi, patrimonium Crucifixi* adpellantur. Sed hac phrases non sunt strictae ad terminos juris, quia in hac nostra indagatione non tam quaeritur, cujus servitio res ecclesiae sint consecratae, quam quis in commercio humano earum dominus con-

Neque ad communitatem parochialem.

Eo minus ad communitatem civilem.

Impropria ad Christum spectare dicitur.

[1]) Vix amplius quisquam est, qui cum Eybelio (Introductio in jus eccl. tom. 2. l. 2. c. 4.) jus supremi dominii quoad bona ecclesiae civitati attribuat, quod tanto magis absurdum esset, quia leges omnium fere civitatum bona ecclesiae ceu inviolabilia solemniter declarant. Schul e l. c. p. 494. n. 2.

[2]) Vide supra p. 437.

[3]) c. 5. D. 89; c. 1. D. 96; c. 22. 24. C. 16. qu. 7. c. 10. X. (I. 2) Laici sine sacrilegio possidere bona eccles. non possunt: in eorum administratione quidem partes suas conferre permittuntur, sed ex hoc ullum proprietatis jus tam parum fluit, quam parum curatores pupillorum vel administratores fundationum dominium bonorum suae curae commissorum habent. Vide Schulte: de rerum eccles. domino secundum praecepta juris eccles. catholicorum communis. Berol. 1821. et System. p. 479.

[4]) Dr. Maas Ueber das Rechtssubject, die Vertretung des Kirchen-, Schul- u. Stift-Vermögens etc. in Moy Archiv. tom. 4. §. 5. p. 658. seqq.

[5]) Lev. 27, 30; Num. 3, 13; ib. 18, 8. Sicut ethnici Deos haeredes instituere consueverant, ita dein christiani Jesum Christum vel s. martyres haeredes scribere solebant. L. 26. C. I. 2.

[6]) Phillips Lehrbuch §§. 224. 225.

siderandus sit. Ex quibus apparet, istam proprietatem unice vel ecclesiae generali vel singulis institutis attribui oportere, — quae duae sententia sic ad invicem conciliari possunt:

2. Sed ex disciplina nunc vigente ad particularia instituta,

2. Quamdiu unum erat bonorum ecclesiasticorum aerarium, jus proprietasque ad ecclesiam generalem, nimirum ad summum Pontificem et episcopos procul dubio pertinebat.[6]) Sed cum deinceps, fide christiana latius propagata, dioeceses, ecclesiae parochiales, diversaque loca pia et religiosa exoriri coepissent, communis bonorum massa in partes divisa et sua cuique instituto pars attributa est. Unde factum est, ut hisce ecclesiae membris, collegiis et institutis jura personarum, cum capacitate dominii addicerentur.[7]) Jam vero *penes ipsa loca pia et religiosa, tanquam personas fictas, dominium proximum et immediatum esse quoad bona ipsis adscripta*, evincitur: *a*. Ex *fine* iisdem praestituto, quem nonnisi tum cum securitate assequi poterunt, cum adinstar individui perenniter viventis capacitate dominii fruuntur, bonaquae ipsis data in perpetuum iis addicuntur. Et talis revera praxis est in ecclesia; vi cujus nempe singulis institutis certam bonorum substantiam fixe assignatam conspicimus, quae haudquaquam pro mero lubitu neque ad ipsis ecclesiae praesulibus inde potest auferri vel ad alia loca transferri. *b*. Ex *jure positivo.* Nam in C. J. C. pia loca et religiosa nunc *universitates* dicuntur, nunc iis possessio vel quasi-possessio vindicatur. Porro ecclesiarum bona per usucapionem vel ad alias ecclesias vel etiam ad laicos transire possunt; singula instituta haereditatum capiendarum capacia declarantur; inter duas ecclesias causae agitari contractusque fieri possunt. Denique (ut reliqua personalitatis indicia praetermittam) singularum ecclesiarum res tam in C. J. canonici quam in C. J. civili dicuntur *res propriae*, *res ad jus et proprietatem ecclesiae spectantes*, *bona monasterio vel asceterio addicta*, *res* vel *possessiones ad ecclesias pertinentes*, *res quarum ecclesia omnem proprietatem et plenam possessionem habeat.*[8]) Ex quibus elucet, in *jure communi* singula instituta tanquam personas juris capaces considerari iisque verum dominium eorum bonorum attribui, quae fini, cui inserviunt, assignata sunt.[9]) Ast haec proprietas singulis institutis asserta neutiquam est illimitata

sed mediante ecclesia universali, quae est vel subjectum dominii mediatum.

[7]) Vid. supra §. 138.

[8]) Schulte cit dissert. et System p. 486, ubi plurimi loci ex utroque jure congesti reperiuntur.

[9]) Id non minus in iis quoque regionibus obtinet, in quibus jus commune vigere desiit. Schulte l. c. p. 490.

sed quasi divisa inter ipsa et ecclesiam universalem. Nam cujusvis generis loca pia ac religiosa nonnisi pars sunt organismi ecclesiae, per quam et in qua unice subsistunt, cujusque fini universali omnium institutorum finis specialis subsit necesse est. Proin sicut ipsa localia instituta nonnisi membra sunt universalis ecclesiae, in qua unice subsistunt et a qua ex integro pendent; ita plane eorundem substantia temporalis ab ejus suprema inspectione et dispositione nullatenus potest subduci. Unde ista, relatio sic exprimi potest: Subjectum immediatum et proximum proprietatis (sc. intuitu bonorum ecclesiasticorum) est institutum locale, subjectum vero remotum et mediatum est ecclesia generalis, quae mediante isto instituto ea bona possidet.[10]) Vel etiam, ut alii volunt, simpliciter piis locis proprietas, ecclesiae vero generali jus quoddam superioritatis et dispositionis attribui potest.[11]) Ex modo dictis sequitur, praesules ecclesiae posse innovationes et translationes bonorum ab uno pio loco ad alterum ex justis causis servatisque servandis perficere; item si ejusmodi institutum e. g. ordo religiosus vel monasterium ab ecclesia tollitur vel a civili potestate illegitime supprimitur, bona ejusdem instituti non desinunt esse bona ecclesiastica, ideoque minime nullius domini bona censenda sunt, tantoque minus ad civitatis jus et proprietatem transeunt. Pari modo, si incolae cujusdam parochiae deficiant, vel ad haereticos transeant, bona illius ecclesiae pergunt ad ecclesiam universalem pertinere cui incumbit eadem alii cuidam fini ecclesiastico addicere.

vel saltem superioritatis et dispositionis jus habet.

§. 219.

De bonorum ecclesiasticorum acquisitione.

1. Ecclesia, quam ethnici inter vetita collegia adnumeraverant et ideo nihil ei donari vel testamento relinqui permiserant, a primis imperatoribus christianis non solum jus omnis generis

1. Favores ecclesiae olim concessi.

---

[10] Kath. Wochenschrift Würzburg 1856 p. 151. seqq. In hac sententia unice evanescit illa contradictio, quae inter diversa juris loca esse videtur, dum dominium nunc singulis locis (vid. not. 8.) nunc toti ecclesiae adscribitur. (Dr. Maas l. c. p. 646. seqq.)

[11]) Schulte l. c. — Schmalzgrueber (l. 3. t. 25. n. 3. seqq.) piis locis dominium particulare, ecclesiae vero dominium universale quoad ea bona attribuit. Sed in praxi parum differt, utrum una vel altera formula usurpetur, dummodo jus supremae dispositionis quoad isthaec bona intactum maneat ecclesiae.

bona acquirendi, sed plurima insuper in acquirendo privilegia obtinuit,[1]) quae postmodum haud parum ampliata sunt. Nam ex saeculo jam 6to plura concilia sanxerunt, ultimas voluntates pro pia causa, etiam non servatis solemnitatibus in jure civili praescriptis, tanquam validas esse habendas.[2]) In foro ecclesiastico quaevis ultima dispositio etiam *informis* facta ad piam causam, sive testamentum sive codicillus fuerit, dummodo certitudo aderat de voluntate testatoris, pleno valore constabat, eadem praxis etiam in foro civili servari praecepta est. Quod attinet *jus decretalium*, Alexander III. lege ad universam ecclesiam extensa declaravit, testamenta, *ad pias causas* coram duobus vel tribus testibus condita, omnino valida esse.[3]) Et hi probabilius non solemnitatis sed unius probationis causa adesse jubentur; ex quo sequitur, in tali casu etiam testes non rogatos, imo et mulieres plenam facere fidem. Porro sequitur, duorum testium loco quamvis aliam probationem subrogari posse. Denique sequitur, legata ipsa, siquidem de voluntate testatoris non sit dubium, etiam in testamento ob defectum formae infirmo, valorem suum omnino retinere. *Donationes* inter vivos, *ad pias causas* factae, ex jure Romano et ecclesiae receptione haec praesertim singularia habent, quod *primo* acceptationem haud requirunt, sed sola pollicitatione valida esse incipiunt, et *secundo*, quod dominium rei donatae per solam donationem ipso jure sineque traditione in ecclesiam transit.[4]) Aliud denique privilegium in jure Rom. concessum et a jure canonico confirmatum est illud quo ad *praescriptionem* (exstinctivam) rerum

quoad ultimas voluntates.

quoad donationes.

quoad praescriptionem.

[1]) Sic e. g. haeredes adstricti erant legata pia infra semestre erogare, nisi omnes fructus post mortem defuncti obvenientes restituere, vel monente episcopo etiam hoc neglecto, duplum pendere vellent. Porro quibuscumque piis legatis quartam Falcidiam detrahere prohibitum erat. Phillips Lehrb. p. 666.

[2]) E. g. Aurelian. IV. a. 441. c. 19. Parisiens. III. a. 557. c. 1. Lugdun. II. a. 567. c. 2. et alia, quae referuntur a Schulte System p. 473. n. 5.

[3]) c. 11. Relatum X. de testam. et ultim. volunt. (III. 26): „Tribus aut duobus legitimis testibus requisitis, quoniam scriptum est: „„In ore duorum vel trium testium stat omne verbum.“ “ c. 10. „cum esses“ X. h. t. idem Pontifex ad valorem testamentorum ad profanas causas pertinentium praesentiam parochi et duorum vel trium testium requirit. Bened. XIV. Instit. 105.

[4]) L. 4. ff. de pollicit. et l. 23. Cod. de sacr. eccles. Unde si res, donata ecclesiae, sed nondum tradita, alteri donata fuit, hic ejus rei dominium non nanciscebatur, etsi is, cui res tradita est, praeferri alioqui soleat. L. 15. de rei vindic.

et jurium ecclesiarum tempus solito longius praefixum fuit.[5]) Contra ecclesiam vero Romanam ex antiquissima consuetudine et summorum Pontificum constitutionibus nonnisi *centenaria* praescriptio currit, quod spatium etiam pro usucapione rerum ad Romanam ecclesiam pertinentium constitutum est.[6])

2. Sed successu temporis haec tanta privilegia in plerisque ditionibus accisa[7]) aut omnino abrogata sunt. Quod tamen *contra* jus ecclesiasticum accidit. Est enim hodiedum doctrina doctorum in curia Romana atque praxis tribunalium pontificiorium, antiqua privilegia in hoc capite sarta tecta servanda esse, et proinde in testamentis ad causas pias considerandum esse solummodo jus naturale et divinum, legales autem solemnitates non esse aestimandas, et hujusmodi testamenta ad causas mixti fori, imo a potiori ad judicem ecclesiasticum, quam ad laicum pertinere. Quoniam vero privilegia antiqui juris propter obstantes leges civiles in praxim deduci non possunt, tribunalia Romana ea saltem pro foro interno observanda esse definire solent.[8]) Sed tamen illud jus etiamnum ecclesiae integrum manet, quo fere ubique gentium legibus civilibus ut persona juridica et bonorum capiendorum habilis, licet *cum quibusdam limitationibus* recognoscitur.[9]) Etenim 2. Sed nunc sunt sublati

[5]) Nimirum actiones, quae dicuntur perpetuae, i. e. quae alias 30 annis durant, vi supra dicti, privilegii durant annis 40. Actiones in rem, sc. contra usucapientes bona ecclesiarum immobilia, similiter praeterlapsis 40 annis exstinguuntur. Rerum autem mobilium tam praescriptioni quam usucapioni spatium ordinarium 3 et 4 annorum praefixum est. Cfr. Auth. Quas actiones ad l. 23. Cod. de sacr. eccles. (I. 2.): „Quas actiones alias decennalis, alias vicennalis alias tricennalis praesriptio excludit; hae si loco religioso competant, 40 annis excluduntur: usucapione triennii vel quadriennii praescriptione in suo robore durantibus.

[6]) L. c. ita pergitur: „sola Romana ecclesia gaudente centum annorum spatio vel privilegio.“ — c. 17. C. 16. qu. 3. (Joann. VIII. a. 872—882) c. 14. 17. de praescriptionibus X. (II. 26. Zallinger ad. h. tit. Phillips Lehrbuch p. 672. not. 1. Bened. XIV. Constit. „Ad honorandam“ a. 1752. §. 30. — Quia ecclesiis competit restitutio in integrum adversus cursum praescriptionis, terminus praescriptionis pro iisdem proprie loquendo 44 annos complectitur. Schulte System p. 475.

[7]) Non omnia recensita privilegia in omnibus ditionibus sublata sunt, sed nonnulla. hodiedum subsistunt. Cfr. Schulte l. c. p. 472. n. 6.

[8]) Acta II. 356. 369. Cfr. decisionem s. Poenitentiariae apud Gury. I. p. 575. n. 818.

[9]) Cfr. opusc. cit.: Die juristische Persönlichkeit a Dr. Schulte.

a. Non solum in jure canonico ac in jure Romano haec facultas ecclesiae addicitur, sed etiam legibus civilibus moderni temporis, veluti in imperio Austriaco, in territoriis Germaniae, in Gallia etc. Sequitur autem hoc jus tum ex publica ecclesiae receptione, quae capacitatem dominii per se includit, tum ex eo, quod publicae leges istud jus etiam conceptis verbis exprimere solent. Addicta vero est dominii capacitas tum ecclesiae generatim tum variis illius institutis, seu partibus. Sunt autem instituta, quae adinstar personae juridica etiam in jure civili considerantur: 1° Episcopatus (sedes episcopalis, dioecesis), quem repraesentat Ordinarius: 2° mensa episcopalis, ecclesia cathedralis, mensa capitularis, Seminarium, domus emeritorum vel corrigendorum etc.; 3° ecclesiae parochiales, quae ceu filiae ecclesiae cathedralis considerandae sunt,[10]) beneficia etc.; 4° conventus religiosi, piae sodalitates; 5° denique omnes piae causae seu fundationes, quae legis civilis approbatione gaudent.[11]) In quo notandum est, hanc civilium magistratuum adprobationem si fors in statu civili pro fundando instituto necessaria sit, ad dominii capacitatem tali instituto impertiendam per se nihil omnino conferre. Nam eodem instanti, quo institutum legitime creatur, rationem personae juridicae habere incipit.

b. Dixi: *cum quibusdam limitationibus*, quae ubique fere ecclesiae libertatem in bonis acquirendis restringunt. Nam 1° quaedam instituta a guberniis non sunt publice ut talia auctorisata; 2do etiamsi publice agnoscantur, tamen ex dispositione legis civilis bonorum acquisitio in singulis casibus a gubernii licentia pendet; 3^io^ saltem bona ultra certam ac determinatam summam sine ejusmodi licentia non possunt comparari.[12])

c. Quod in specie attinet imperium Austriacum (ac imprimis

[10]) Cfr. casum juridicum in Vering Archiv. t 20. p. 128. seq. ubi Ordinariatus Limburg. solide probat, non communitatem parochianorum (more protestantico), sed ecclesiam, seu fabricam esse subjectum dominii intuitu bonorum temporalium.

[11]) Schulte l. c. p. 27. seq.; 59 seq. Dicta ecclesiae capacitas etiam in pace Westphal. nec non in conclusis ab imperii deputatis a. 1803 solemniter pronuntiata est. l. c. p. 63. 67.

[12]) Sic e. g. in Gallia aliqua regularium instituta publica non recognoscuntur, ac propterea legata ad pias causas facta quibusdam limitationibus subsunt; in regno tum Borussiae tum Bavariae pias donationes certam summam excedentes sine gubernii venia acceptare non licet. Schulte l. c. p. 81. 138.

occidentalem ejus partem), ex C. A. C.[13]) ex legibus politicis, ex Concordato, ex legibus imperii fundamentalibus, tum denique ex facto intabulationis bonorum ecclesiasticorum quotidie occurrente manifestum est, ecclesiam, ceu personam juridicam, omnis generis bona libere acquirere posse. Jus istud in art. XXIX. Concordati clare et ample ecclesiae his verbis addicitur: „Ecclesia suo jure pollebit, novas *justo quovis titulo* libere acquirendi possessiones, ejusque proprietas in omnibus, quae nunc possidet, vel imposterum acquiret, inviolabilis solemniter erit.“ Et haec quidem bonorum ecclesiast. inviolabilitas in ipsa lege imperii fundamentali d. 21. Dec. 1867 (artic. 15.) pronuntiatur. Facultas acquirendi bona 1º extenditur ad omnia instituta ecclesiastica (modo recensita,) et nominatim ad omnes *societates licitas,* quae (vi §. 26. C. C. A.) iisdem plane juribus fruuntur, quae personis singularibus competunt. Efficitur autem societas licita per adprobationem gubernii, qua obtenta eo ipso societas etiam jurium capax evadit.[14]) In specie religiosi conventus et congregationes diversi generis, ad normam legis (supra §. 138) erectae, possessiones sibi comparare possunt, si episcopus illos religiosos vi regulae dominii acquirendi capaces esse testatum faciat. Nec refert, utrum monasterium superiori extraneo, nec ne, subjaceat. — 2º Saepe dictum jus in citato articulo XXIX. Concordati sine omni restrictione, prioribus amortisationis legibus[15]) abrogatis, erat concessum, ita tamen, ut gubernio quaevis novae bonorum ecclesiast. acquisitiones indicandae essent.[16])

---

[13]) §. 26.; in §§. 1472. 1485 jus ecclesiae supponitur, quia pro praescriptione et usucapione favore ecclesiarum etc. tempus solito longius constituitur. Idem dicendum de §§. 694. 778. 849., ubi privilegia piis testamentis tribuuntur. Cfr. litt. pat. 4. Mart. 1849; 31. Dec. 1851. Litt. „Ecclesia.“

[14]) Vi legis associationes concernentis (Vereinsgesetz d. d. 15. Nov. 1867 §. 7) datur etiam approbatio tacita, quoties nempe infra 4 hebdomades post factam societatis erectae denuntiationem responsum non datur.

[15]) Leges amortisationis jam saeculo 13. occurrunt. In nostro Imperio ejusmodi leges decretae sunt ab imperat. Maximiliano I., Ferdinando I., Leopoldo I. et Carolo VI., adeo, ut clerici bona immobilia acquirere valide non possent. Sub Maria Theresia et Josepho II. legibus amortisationis religiosi ordines et conventus, paucis exceptis, omni libertate bona acquirendi sunt exuti. Loberschiner: Das Kirchenvermögen p. 6.

[16]) Lit. minister. super Concordati exequutione d. 15. Jan. 1856. Vi edicti minist. d. 13. Jun. 1858 publici officiales quasvis intabulationes bonorum immobilium a religiosis conventibus acquisitorum gubernio provinciae denuntiare debent. Similiter (litt. pa-

Attamen dicta lege imperii fundamentali (art. 6) legibus amortisationis imposterum condendis porta denuo aperta est.[17]) 3° Ex verbis Concordati *quovis justo titulo* elucet, instituta ecclesiastica in acquirendo possessiones ad normas legis civilis adstringi, ac propterea quoad omnes titulos, quibus bona acquiri possunt, nec non quoad conditiones et solemnitates legales, adinstar ceterorum civium, Codicis Austriaci dispositionibus omnino subjacere. Ex quo ulterius fluit, privilegia juris canonici in foro externo non amplius attendi.

4. Tituli acquirendi: a. Per actus inter vivos.

4. Acquiruntur itaque bona ecclesiastica:

a. per actus inter vivos, ad quos spectant 1° diversi generis *contractus* sive gratuiti sive onerosi.[18]) 2° *Collectae* sive *ordinariae* pro ecclesiae ministris sive *extraordinariae* v. gr. pro exstruenda ecclesia, pro quibus et episcopi et magistratus civilis licentia requiritur. 3° Oblationes in ecclesia, seu illa donaria, quae a fidelibus spontanee et absque mensura determinata ad Dei cultum impenduntur. Hac secundum intentionem expressam vel tacitam adplicari debent; si vero de speciali offerentis intentione non constet, nec loci consuetudo aliud ferat, in ecclesiis parochialibus factae parocho obveniunt, qui ad percipiendas, quae intra limites parochiae fiunt, oblationes fundatam in jure habet intentionem. At vero receptior et apud nos quoque vigens consuetudo vix aliud genus oblationum, quam quae in altari reponuntur, parocho permittit. Quae vero in articulis truncisve, ut vocant, reponuntur, aut quae sacculo sonante per ecclesiam circumferri solito colliguntur, fabricae et aliis ecclesiae usibus impendi solent.

b. Per actus mortis causa.

b. Per actus mortis causa, quo spectant 1mo testamenta *pia*, quibus nempe haeres instituitur causa pia. Haec, ut vim habeant, ad normam legum civilium condi oportet.[19]) 2do *Successio ab intestato*, quae ecclesiae nunquam suffragatur, nisi beneficiatus sine testamento decedat (§. 227). 3^tio^ *Pia legata*, quibus in jure Au-

tent. 9. Aug. 1854) instantiae judicialis est, pia legata et haereditates notabilis quantitatis confestim gubernio provinciae intimare, ad quod minorum quoque legatorum catalogus quovis semestri transmittendus est.

[17]) Exprimitur in cit. art., leges condi posse, quibus manus mortua quoad jus restringatur bona immobilia acquirendi, de iisque disponendi.

[18]) Vid. C. A. C. II. Theil 17—24. Haupst., III. Th. 4. Haupst. Von der Verjährung und Ersitzung.

[19]) C. C. A. §§. 564. seqq.

[20]) C. C. A. §§. 685. 1333. 1334.

striaco certi favores conceduntur. Nimirum legata ad pias causas confestim repeti possunt. Quodsi eorum praestatio protrahatur. census a lege definiti huic spatio correspondentes pendi debent.[20]) Imo haereditas insinuari haeredibus ante vetatur, quam pia legata persoluta fuerint, vel solutionis faciendae cautio sit praestita.[21])

c. Per actus inter vivos et mortis causa. Quo pertinent: *α. donatio mortis causa*, quae vel legato aequipollet, quando nempe traditio post mortem donantis secutura est, vel contractus gratuitus consetur, si donatarius acceptationem declaravit, donans vero juri donationem revocandi renuntiavit, et quidem in documento manibus donatarii tradito.[22]) *β. Fundationes piae*, quo nomine veniunt dispositiones, quibus bona quaedam beneficio, ecclesiae aut collegio ecclesiastico cum obligatione certas functiones sacras quotannis obeundi, donantur aut legantur. Sunt contractus cum ecclesia vel loco pio ex una parte et cum fundatore aut ejus haeredibus ex altera parte initi. Quaevis fundatio pia, ut valorem nanciscatur, ab episcopo vel acceptari vel saltem confirmari debet.[23]) Piae causae nonnisi a R. Pontifice immutari possunt, propterea quod ultima testatoris voluntas inviolabilis esse debet (supra §. 101. 3.). Episcopi a concilio Tridentini (sess. XXII. c. 6 de ref.) sunt quidem constituti piarum voluntatum executores, ita ut eaedem non c. Per actus inter vivos et mortis causa.

---

[21]) Litt. patent. 9. Aug. 1854. §§. 1. 59. R.-Ges.-Bl. Nr. 208. Idem cautum est quantum ad s. Missas, pro quibus persolvendis testator certam pecuniae summam assignavit Atvero tum legata pia in genere, tum quae in specie sive pro pauperibus, sive pro Missis aut aliis s. functionibus destinantur, taxa, quae dicitur percentualis, onerantur. Legata tamen pro Missis manualibus ab hoc onere liberantur. Cfr. Tarif. P. 106. B. c. Dantur in nonnullis Austriae provinciis etiam legata necessaria seu lege praescripta, quae a testatore vel fundo scholarum elementarium vel aegrotantium aut pauperum institutis assignari debent. Loberschiner l. c. p. 23.

[22]) C. C. A. §. 956.

[23]) Urban. VIII. in Decret. Congr. Conc. confirm. ab Innoc. XII. in Const. „Nuper a Congregatione 11. Jun. 1695. Cfr. Bened. XIV. Inst. 56. sub voce His peractis, ubi ex decretis authenticis s. C. C. probatur, ab episcopo esse statuendam eleemosynam, quae respondeat oneribus Missarum perpetuarum. — Leges civiles modernae fundationibus minime favent. Sic lex Badensis 5. Maj. 1870 illas dumtaxat fundationes tanquam eccles. agnoscit, quae cultui divino inserviunt, et has ipsas supremae inspectioni gubernii subjicit, pro qualibet singulari fundatione gubernii consensum requirit. Legibus Austriacis quoque fundationes, quae pro egenis sunt destinatae, ecclesiae subtractas esse, §. 138. not. 3. dictum est. Cfr. Rosshirt: Bad. u. österr. Gesetze über das Stiftungswesen in Vering. Arch. t. 27. pag. 101. 107. 114.

solum prima vice, sed etiam per decursum temporis rite executioni mandentur; sed propria auctoritate neque in melius mutare pias voluntates valent.[24])

---

[24]) Acta II. 369. IV. 212.; ibid. I. 610., ubi pius quidem testator exclusis consanguineis, capellaniam ex haereditate relicta fundasse narratur. Cum vero consanguinei, in summam egestatem redacti, pro immutatione ultimae voluntatis favore sui supplicarent, haud annuendum petitioni censuit s. C. C., eoquod voluntas testatoris clara et distincta mutationem non admitteret. — Ratio erigendi fundationes aliena est a nostro instituto et potius ad stilum ecclesiasticum pertinet. Unde sufficit puncta principalia summarie indicare: 1. Curandum, ut reditus fundationis sufficientes sint juxta statuta uniuscujusque dioecesis. In dioecesi Brixin. pro Missa cantata sors saltem 88 fl. mon. Austr., pro Missa vero sine cantu 53 fl. ad minimum requiritur. (Vid. Dioec.-Bl. 8. Maj. 1860 p. 31. 65.) 2. Curandum, ut summa pecuniae pro fundatione assignata fiat frugifera. Quoad hoc quadruplex diversitas enascitur: a. Si fundator enumeratam pecuniam dederit, ea elocari debet. b. Si publicam syngraphen dederit, eam ecclesiae vel beneficio, in cujus favorem fundatio cedit, adscribi oportet. Potest vero fundator etiam c. jus debiti alicujus beneficio aut ecclesiae illi cedere; aut d. se ipsum debitorem declarare erge ecclesiam, ita tamen, ut bonum aliquod immobile tanquam hypothecam specialem oppignoret. 3. His peractis specimen litterarum fundationis conficitur et ad Ordinariatum revisionis causa transmittitur. Post hanc demum correctionem verae et validae fundationis litterae conficiuntur, quarum forma interna quadruplex est juxta praedictos quatuor modos, quibus fundator sumtibus pro fundatione necessariis providere potest. Ceterum tria earum exempla conscribi oportet, quorum unum apud Ordinariatum, alterum apud provinciae gubernium, tertium apud locum pium, cui fundatio est facta, reponendum est. Vid. Loberschiner l. c. p. 37. seqq. Pro nostra dioecesi ea res exactissime explanatur Brixn. Dioec.-Bl. 1861. pag. 9—42. — Ceterum per decreta PP. Urbani VIII. et Innoc. XII. praecipitur, ut affigatur in sacristia tabella, in qua Missae perpetuo celebrandae describantur. Bened. XIV. Instit. cit. sub voce Non minorem. — Fundationes itidem taxae percentuali subjacent juxta legem d. 13. Dec. 1862. T. Post. 96. Cfr. edictum minister. d. 18. Jul. 1860 (Archiv. t. 19. p. 455). — Ceterum publicis officialibus saepius (e. g. per edictum minist. 24. Mart. 1860 Archiv t. 19. p. 442) inculcatum est, nihil ipsis negotii esse in erigendis fundationibus piis. Vicissim vero identidem Ordinariis significatum est (e. g. l. c. 442 et edicto minist. 3. Aug. 1859 Arch. t. 17. p. 76), ipsis alium influxum quoad instituta et fundationes pauperibus etc. destinatas non concedi, quam qui in Litt. „Ecclesia“ n. XX. ipsis sit attributus. Cfr. etiam Archiv. l. c. p. 446 n. 197.

§. 220.

De bonorum ecclesiasticorum administratione.

Hoc §. nonnisi de iis agetur, quae administrationi bonorum tum fabricarum tum beneficiorum communia sunt.

1. In veteri ecclesia bona dioecesis ab episcopo [1]) per oeconomum, laicis penitus exclusis, administrata reditusque in quatuor vel tres portiones distributos fuisse legimus.[2]) Sed posteaquam ex una bonorum substantia tot quasi partes per se subsistentes separatae erant, quot beneficia ecclesiae in dioecesi exstabant, episcopi parochis locorum aliisque ad hunc finem selectis administrationem committere coacti sunt, ipsis solummodo inspectione circa administrationem remanente. Denique disciplina invaluit, vi cujus bona beneficialia ab ipsismet beneficiatis, bona vero ecclesiarum a parocho, adscitis nonnullis laicis, administrentur. Et haec disciplina per articulum XXX. Concord. in Imperium etiam nostrum invecta est,[3]) cum antehac bonorum ad fabricas pertinentium administratio penes potestatem saecularem exstitisset. 1. Disciplina antiquior.

2 Quantum ad principia, juxta quae administratio fieri debet, haec potissimum decidenda sunt: *a. Administratores* ad ecclesias se habent, ut curatores ad pupillum, ideoque damnum, quod eorum culpa bona ecclesiastica ceperint, resarcire tenentur.[4]) *b.* Episco- 2. Principia, quae nunc vigent.

[1]) c. 23. 24. C. 12. qu. 1. (conc. Antioch. a. 341. et can. Apost.)

[2]) Loberschiner p. 51. seqq.

[3]) „Bonorum ecclesiasticorum administratio apud eos erit, ad quos secundum canones spectat.“ Cfr. supremam resol. d. 3. Oct. 1858 et edict. ministr. d. 28. Jun. 1860, quo officialibus politicis intimatur, curam et periculum bonorum, ad fabricas et beneficia pertinentium, deinceps ad instantiam ecclesiasticam translatum iri, salva tamen manente suprema status civilis invigilantia, quae vero seposito spiritu diffidentiae ac omni minutiarum studio debeat exerceri. Licet autem ecclesiae libertas administrandi bona sua dicto modo fuerit restituta, nihilominus multa remanent capita, quae legislationi civili adhuedum sunt obnoxia. Unde ab anno 1856 jam ultra 200 leges seu praescriptiones caesareae relate ad bona ecclesiastica prodierunt, quae collectae reperiuntur in Moy-Vering Archiv. a tom. 14—23.

[4]) c. 2. §. 1. de religios. domibus Clem. (III. 11.): „Illi etiam, quibus dictorum locorum gubernatio seu administratio committetur, ad instar tutorum et curatorum juramentum praestare, ac de locorum ipsorum bonis inventaria conficere et Ordinariis, seu aliis,

pus tanquam summus administrationis inspector, ejusdem modum determinare et, quatenus canones permittunt, necessarias quoad isthaec bona dispositiones facere potest. Ille solus valet permittere, ut res ecclesiasticae minoris pretii alienentur, item elocationem bonorum immobilium suis legibus restringere, nec non licentiam dare, ut administratores liti de juribus ecclesiae exortae sese immittant, vel ut aliqua controversia, quae de iisdem juribus agitatur, per amicabilem conventionem componatur. Praesertim vero praescribitur, ut episcopo gestae administrationis quotannis ratio reddatur et hunc in finem rationarium ipsi exhibeatur.[5]) *c.* Cum *patronis* non competat bonorum sui patronatus administratio, sed *cura* tantum *providentialis* (§. 89. 4. a.), legibus nostris eorum jura respectiva ad haec ferme capita recte revocantur: [6]) *α.* Patronis libere relinquitur, vel per se ipsos vel per delegatos interesse consessibus, quibus de bonorum fabricae administratione agitur, nec non petere, ut ea episcopo dijudicanda proponantur, quae administratores quidem intra facultatum suarum terminos gerunt, sed tamen ex patroni sententia ecclesiae utilitati obesse videntur. Eidem porro liberum est postulare, ut ipso vel delegato ejus praesente, bona ecclesiae revideantur aut aedificia inspiciantur a viro, quem episcopus designare censeat. *β.* Si patronus hisce congressibus neque ipse, neque per delegatum facile interesse possit, sententia scriptis ab eo significanda requiri debet, quoties agitur vel de bonorum alienatione aut notabilis oneris impositione[7]) vel etiam de negotio, ad quod peragendum administratores absque potestatis superioris licentia et adprobatione procedere nequeunt. Eidem petenti rationarium annuum cui conficiendo commode adesse non potest, simul cum documentis

---

quibus subsunt loca hujusmodi, vel deputandis ab eis, annis singulis de administratione sua teneantur reddere rationem."

[5]) Not. praec. et conc. Trid. sess. XXII. c. 9. de ref.

[6]) Supra resol. Caes. 3. Oct. 1858. (Brixn. Dioec.-Bl. 1860. p. 57.) — Conc. prov. Viennens. 1858. §§. 4. 9. 10. 11. 12. 21. 25. 27. tit. VII. c. 6. — Vorschriften über die Verwaltung des Kirch.-Vermög. d. Dioec. Brixen. Dioec.-Bl. 1860. p. 60. 61. — Pro commissariis patronatus caesarei exstat: Amtsinstruction der k. k. Patronatscommission für Tirol u. Vorarlberg vom 25. Nov. 1867 in Vering Arch. t. 24. p. 48 seq., ubi normae a commissario c. r. observandae ad ammussim designantur.

[7]) Non tamen ex jure communi in bonorum eccles. alienatione requiritur patroni consensus, quando contra alienationem gravis causa ab eo non opponatur, et ceteroquin observentur leges pro alienatione praescriptae (§. seq.) Acta I. 228.

illustrantibus transmittendum est. γ. „Si lite quadam superveniente patronatus beneficii vel ecclesiae causam suis sumtibus agere paratus sit, advocati tamen ab eo seligendi personam episcopus ratam habeat oportet.“ [8]) δ. Similiter adscisci debet, ubi vacante parochia a decano perquiritur, an res in beneficii et ecclesiae inventarium relatae rite conservatae adsint. ε. Si patrono vi fundationis relate ad bonorum ecclesiae administrationem ampliora competant jura, probatione praestita eadem omnino possunt ab ipso exerceri. *d. Potestati saeculari per se* et *a priori* quantum ad res ecclesiae jus ullum administrationis vel dispositionis non competere, alibi (§. 36. 2. a. b.) jam commemoratum est. Nihil tamen obstat, quominus gubernium civile certa jura vel saltem jus inspectionis quoad eam administrationem legitime acquirere et ad affectum perducere possit. Ejusmodi jura fundantur vel in pactis, vel in contributione aerarii publici ad ecclesiae fabricas aut ministrorum sustentationem, vel denique in protectione eminentiori, quae bonis ecclesiasticis prae reliquorum civium bonis impenditur.[9]) Austriae imperanti jus competit, tum notitiam de statu peculii ecclesiastici sibi comparandi (§. praec.) tum in ejusdem alienatione auctoritatem suam interponendi (§. seq.)

§. 221.

De bonorum ecclesiasticorum alienatione.

Ne bona Dei servitio consecrata administrorum incuria aut malitia distrahantur, iisdem tum per s. canones [1]) tum per principum constitutiones [2]) bonorum ecclesiasticorum alienatio generatim omnino prohibita vel saltem certis regulis coërcita fuit, eodem fere modo, quem leges civiles observant in bonis reipublicae, pu-

---

[8]) Conc. prov. Vienn. cit. §. 22. p. 186.

[9]) Vid. Schulte System p. 498, ubi auctor ad rem advertit, ex dicta aerarii contributione nullum resultare jus pro principe, si contributio restitutionis loco praestetur, ac nisi praeterea ex mala istorum bonorum administratione novae aerario creentur expensae.

[1]) Vid. tit. de rebus ecclesiae alienandis. vel nón X. (III. 13); de rebus eccl. non alien. in VIto. (III. 9), Clem. (III. 4); Xvag. comm. (III. 4). — Jus antiquius continetur C. 12. qu 2.

[2]) L. 14. Cod. de ss. Eccles. Nov. 7. et 120. His accesserunt leges regum Carolingicae stirpis et imperatorum Germanicorum e. g. Conradi 1039. Friderici I. 1153. et II. aliorumque.

pillorum, minorum aliorumque, qui sub tutela sunt. Sub hac ratione, haec tria exponenda veniunt:

1. Quid sit alienatio.

1. *Quid nomine alienationis intelligatur?* Intelligitur quilibet actus, quo bonum aliquod vel reapse ex dominio ecclesiae transfertur in alterum, vel periculo amissionis exponitur, vel saltem per longius tempus directae possessioni ecclesiae subtrahitur. Hinc alienatio comprehendit: *α.* actus per quos *transfertur jus in re*, cujusmodi sunt: donatio, venditio, permutatio, datio in solutum, et quantum ad jura incorporalia, cessio litis, juris, actionis jam quaesitae;[3] *β.* actus, qui alienationem *praeparant*, uti sunt pignus, hypotheca specialis,[4] compromissum, transactio; *γ.* actus, per quos transfertur *dominium* etiam *minus plenum*, cujusmodi sunt infeudatio, contractus emphyteuticus, locatio diuturna, constitutio usus, ususfructus, servitutis etc.; *δ.* actus, per quos ecclesiae in rebus temporalibus *gravantur*, uti si ipsae aut earum bona immobilia vel jura laicis subjiciantur, quod fit, si hi ceu patroni ecclesiarum perpetuo vel ad tempus non modicum constituantur.[5] At sola omissio aut repudiatio lucri v. gr. legati vel haereditatis non pertinet ad actus alienationis.[6]

2. Quando licita.

2. *Alienatio bonorum ecclesiae regulariter prohibetur; licita autem fieri potest accedente justa causa et servatis debitis solemnitatibus.* a. Ex justa causa. *a. Justa causa* est *α. ecclesiae necessitas*, cui nempe alio modo subveniri non potest, aut si lex, judex, expressa testatoris voluntas alienandi necessitatem imponit. Sed cavendum ne ultra necessitatem procedatur; hinc primum res minus necessarias alienare convenit vel etiam laborandum est, ut per locationem, oppignorationem necessitas levetur. *β. Evidens ecclesiae utilitas*, qua nempe status ipsius reapse fit melior, vel incommoditas quaedam aufertur e. g. si res alienanda longe distet.[7] *γ. Pietas* e. g. pro redimendis captivis, sustentandis pauperibus vel aegrotis gravi inopia laborantibus.[8] b. Servata debita forma. *b.* Ad *solemnitatem* seu *formam* pro alie-

---

[3]) E. g. si lite pendente jus ecclesiae competens alteri relinquatur, quia actio pretio aestimabilis est.

[4]) Neque hypothecae generali subjici possunt ecclesiae bona, si pignus sit constitutum in magna quantitate. Schmalzgrueber h. t. n. 20. 21.

[5]) Quoad actus recensitos vide c. Ambitiosae cit.; c. 2. 9. X. (III. 4.) c. 2. h. t. in VIto.

[6]) Schmalzgrueber h. t. 13. seqq. Nota tamen, non licere legata repudiare sine causa.

[7]) Phillips Lehrbuch §. 240.

[8]) c. 15. 16. 70. C. 12. qu. 2.

natione requisitam haec pertinent: *α. Vocatio* eorum, quorum interest. In ecclesia, quae capitulum habet (e. g. in ecclesia cathedrali, collegiata, regularium) necessarius est praevius capitularium tractatus, eorum consensus per actum capitularem praestitus, subscriptione praelati et quorundam saltem de capitulo firmatus.[9]) Pro alienandis rebus ecclesiae cathedralis, mensae episcopalis, capitulorum etc. ab Ordinario capituli consensus expeti debet. Pro vacante ecclesia defensorem constituere oportet, qui super hac re audiri debet, quod etiam de patrono dicendum est. *β. Decretum alienandi* post factam supplicationem capituli, praelati non exemti, parochi etc. editum ab Ordinario (cui pro minorum quoque rerum alienatione suplicari oportet),[10]) vel a praelato nullius quando agitur de alienatione facienda in territorio exemto. *γ. Beneplacitum apostolicum,* praeterquam in casibus, in quibus ex juris dispositione vel solius episcopi consensus sufficiens est, quales sunt locatio, conductio non ultra triennium,[11]) infeudatio rei infeudari solitae, alienatio rei mobilis pretiosae, aut etiam immobilis sive *inutilis* sive *exigui valoris,*[12]) vel nulla omnino superiorum licentia requiritur, id quod de rebus ecclesiae mobilibus non pretiosis obtinet. Disceptatur quidem, utrum Constitutio Pauli II. *Ambitiosae* (1468) in Germania recepta et in vigore sit; sed advertendum est, episcopos in sententiam et verba hujus decretalis jurare, porro a scriptoribus Romanis eidem vim universos obligantem attribui,[13]) nominatim autem monasteria in ea contineri.[14] Denique pro Austriaco Imperio necessitas beneplaciti Apostolici in Art. XXX. Concordati clare expressa, proindeque res decisa est.[15]) *δ.* In pluribus ditionibus sive ex jure pactitio, sive ex mera

---

[9]) Phillips l. c. §. 231. Schenkl Instit. §. 722. Zallinger h. t. §. 156.

[10]) Phillips l. c. IV. 2. Etiam praelati, qui non sunt proprie n u l l i u s, praeter sui conventus consensum, episcopi quoque consensu indigent.

[11]) Locatio bonorum primum ad m o d i c u m t e m p u s concessa est (c. 1. h. t. Clem.); in cap. A m b i t i o s a e ad triennium usque permittitur, quod tamen intelligendum est cum quibusdam exceptionibus.

[12]) can. Terrulas 53. C. 12. qu. 2 (conc. Agath. a. 506).

[13]) Ferraris v. A l i e n a t i o art. 6; Bened. XIV. de syn. l. 12. c. 9. n. 9.

[14]) S. C. C. 7. Sept. 1624. apud Ferraris art. 4. n. 30.

[15]) In cit. articulo sermo est d e v e n d i t i o n e et d e o n e r i s i m p o s i t i o n e.

legis civilis dispositione requiritur principis quoque annutus, id quod juxta art. allegatum in nostro quoque imperio obtinet.[16])

---

[16]) Ratio etiam determinata est, qua in singulis casibus venia alienandi bona ecclesiastica tum a Pontifice tum a Caesare obtineri debeat. 1. Pontifex 3. April. 1850 pro ditionibus Austriacis (exceptis provinciis Italicis) Breve ad decennium valiturum edidit („De majori ecclesiae" Brixn. Dioec.-Bl. 1860 p. 44.), ac alterum Breve d. 6. Maj. 1870 iterum ad decennium (Dioe.-Bl. 1870. p. 53), in quo haec notatu dignissima occurrunt: Archiepiscopis facultas datur permittendi alienationem bonorum eccles. usque ad summam 8000 fl. mon. Austr., episcopis vero usque ad summam 6000 flor., sive stabilia ea bona sint, sive in publicis nominibus consistant, ea tamen lege, ut ex pretio inde percepto alia bona vel census adquirantur aut pretium istud fructuose et secure collocetur. b. Hypothecariam oneris impositionem concedendi facultas data est archiepiscopis usque ad summam 15,000, episcopis 12,000 flor., rationem tamen et terminum praefiniendo, quo aes alienum a pia causa contractum dissolvatur. Si pro faciendis necessariis instaurationibus vel melioramentis in aliquo fundo ecclesiastico aes alienum contrahi nequeat, etiam venditione boni alicujus eccles. huic necessitati provideri potest, cum conditione: ut pars ex pretio fors residua fructuose collocetur. c. In cap. „Terrulas" (not. 12.) episcopis quidem generatim conceditur jus alienandi bona immobilia exigui valoris; sed tamen hoc cap. non comprehenditur etiam jus onera exigua imponendi. Sedes autem Apost. etiam istud jus, sc. imponendi bonis eccles. onera usque ad summam 1000 flor. indulsit. d. Possunt episcopi concedere locationes et conductiones ad 15 annos et facultatem impertire, solutiones ex conductione in antecessum, sed tamen quoad fundos urbanos pro semestri tantum, quoad bona vero rustica pro uno dumtaxat anno percipiendi. e. In casibus urgentis necessitatis vel utilitatis, in quibus absque mora alienatio vel oneris impositio perficienda esse videtur, una aeque ac altera archiepiscopis usque ad summam 16,000 fl., et ut iidem utramque concedant episcopis usque ad summam 12,000 fl. f. Ubi agitur de bonis ad mensam episcopalem pertinentibus, episcopi archiepiscopo proprio, archiepiscopi vero Nuntio Apost. postulata sua deferre jubentur; semper tamen liberum est, ipsum summum Pontificem adire. Hoc ipsum servandum est in casibus, in quibus non urgeat necessitas, et quando agatur de alienationibus sive oneribus praescriptas superius summas excedentibus. 2. Modus, quo potestas civilis in hac re auctoritatem suam interponit, explicatur in resolutione caesarea 9. Jun. 1860. (R.-G.-Bl. Nr. 162. Brixn. Dioec.-Bl. p. 47), cujus praecipua capita haec sunt: a. Ubi agitur de alienanda re ultra pretium 100 fl. m. Austr. usque 8000 flor., petitio per Ordinariatum ad regimen provinciae dirigi debet, cui potestas facta est, ejusmodi alienationes concedendi. Casu quo vel Ordinariatus alienationi non consentit, vel ubi de summa ultra 8000 fl. agitur, preces ad Ministerium deferre opus est, illudque Caesaris resolutionem expetere debet, si pretium boni alienandi

3. *Effectus* alienationis rite factae est, ut rei alienatae dominium legitime transferatur in acceptantem, ipsaque alienatio pro legitima habeatur, donec in forma juris quis eam impugnet. Sed alienatio illegitime facta, nempe deficiente vel causa gravi vel solemnitate, non modo pro foro externo sed et pro interno nulla esse cognoscitur.[17]) Ubi tamen notandum, illum, qui cum ecclesia contraxit, si praelatus talem contractum deinceps ratihabere velit, a contractu resilire non posse. Male alienantes gravibus multantur poenis, nimirum iisdem fere, quae generatim contra bonorum ecclesiasticorum invasores decretae sunt.[18]) De-

3. Effectus alienationis legitimae.

et illegitimae.

Hujus reparatio.

---

summam 20,000 fl. exsuperet. b. Notabilis oneris impositio adesse censetur, quae summam 1000 flor. excedit; talis etiam est locatio, conductio ultra triennium nec non stipulatio solutionis ejusmodi anticipatae, quae per anni spatium a conductore sit persolvenda. Concedere impositionem oneris, quae summam 15,000 non excedit, vel locationem, conductionem non ultra 15 annos, est penes regimen provinciae politicum. — Precibus praeter alia documenta etiam patroni sententia scriptis declarata adjici debet. Tum quoad alienationem tum oneris impositionem canonicae sanctiones exacte observandae sunt, neque alienandi licentiam politicam dare permittitur, nisi superior ecclesiast. antea eandem impertierit, vel constet, ejusmodi veniam ex parte ecclesiae haud requiri. — Quaelibet alienatio aut oneris impositio, non servatis hujus legis praescriptis facta, invalida censetur. — In Brevi: „Per alias Nostris“ 16. April. 1861 (Brixn. D.-Bl. 1861 p. 64) archiepiscopis et episcopis indultum est, ut quoad regularium bona permittant alienationem usque ad summam 8000 flor., oneris vero impositionem usque ad summam 12,000 flor. Ubi de summa majori agitur, vel ipse Pontifex, vel Nuntius Vindob. adiri debet. Quoad locationes et conductiones valent, quae supra (l. d.) sunt constituta. In casibus urgentibus in antecessum usque ad summam legalem consentire possunt, ea tamen lege, ut deinceps referant vel Nuntio vel sedi Apost. At in omnibus casibus praecedentibus superior religiosus, respective capitulum, audiri debet. Praeterea, in quantum quaeritur de necessitate vel utilitate, alii viri prudentes consulendi sunt. Loberschiner l. c. p. 271.

[17]) c. 52. C. 12. qu. 2. — c. 1. 2. 3. 6. X. (III. 10). — c. 1. (III. 9) in VIto. — c. 1 (III. 4) in Clem. — c. Ambitiosae.

[18]) c. Ambitiosae. Juxta hanc decretalem tam alienans, quam res alienatas recipiens excommunicationem latae sententiae incurrunt. Episcopus vel abbas sine venia Pontificis alienantes ingressu ecclesiae interdicuntur etc. Vi Const. „Apost. Sedis“ (n. 3) excommunicationi (nemini reservatae) subjacent: „Alienantes et recipere praesumentes bona eccles. absque beneplacito Apostolico ad formam Extravagantis „„Ambitiosae““ de reb. eccl. non alienandis“. Cfr. Commentar. Aegidii Mauri p. 74. Avanzini l. c. p. 119. Acta s. S. V. p. 368. —

nique male facta alienatio variis modis reparatur. Nam *a.* si *nulliter* facta est alienatio, ecclesiae jus est bona sua vindicandi; et quidem isthoc jus habent: ipsemet praelatus alienans, ejus successor, capitulum, imo quaelibet persona ecclesiastica aut etiam patronus ecclesiae.[19]) Item datur actio ecclesiae adversus alienantem ad damnum ex suo patrimonio reparandum. *β.* Facta etiam cum solemnitatibus alienatione, ecclesia fors damnum passa juvatur *beneficio restitutionis in integrum*, modo restitutio intra quadriennium factae vel cognitae laesionis petatur, restituensque indemnis habeatur.[20])

§. 222.

De oneribus tum personis tum bonis ecclesiasticis imponendis.

1. Onera ab ecclesia imposita.

1. Ex natura societatis ecclesiasticae sequitur, praesules ecclesiasticos, titulo subventionis ad ferenda onera et expensas in bonum publicum faciendas, onera praestationum a suis subditis exigere posse. Hujusmodi onera praesertim bonis ecclesiasticis atque clericis, qui exinde victum percipiunt, imponi solent.[1]) Et quidem *a. Pontifices* variis ex causis varii generis tributa olim perceperunt, quo spectabat: *jus spolii*, seu jus partem ex bonis decedentium clericorum percipiendi: *jus deportus*, seu jus reditus beneficiorum vacantium tempore vacaturae sibi attribuendi; *jus annatarum*, seu jus percipiendi dimidiam redituum unius anni partem ex beneficiis minoribus, quae extra consistorium a Papa conferuntur. Has taxas ob amaras nationum querelas concilium Constantiense moderandas censuit, ideoque beneficia, quae valorem 25 florenorum de camera non excedunt, ab annatis excepit. Quoniam vero dein ex consuetudine omnia beneficia in Germania, Gallia, Hispania, Belgio, Polonia ultra 24 aureos non sunt taxata, ea omnia, utut pinguia sint, hodieque ab annatis eximuntur.

Denique omnes, qui illicitae alienationis se reos fecerunt, ad restitutionem tenentur.

[19]) c. 4. 6. X. (III. 13); c. 2. 9. de donat. X. (III. 24).

[20]) c. 1. X. de rest. in integr. (I. 41). c. 1. 2. in VIto. (I. 21).

[1]) De tributis, quae olim a laicis dabantur e. g. de denario s. Petri, de censibus, quos principes tanquam vasalli sedis Apostolicae vel urbes et religiosi conventus aliique ob protectionem ab ecclesia Romana perceptam pendere consueverunt, vix operae pretium est disserere, quia istae contributiones jam diu ex usu recesserunt. Unde de clericorum et ecclesiarum tantum oneribus hic tractandum est.

Verum aliud annatarum genus etiamnum in usu est, illud nempe quod jam antiquitus occasione ordinationis ministris in ea fungentibus pendi consuevit, postmodum vero nomine *servitiorum communium* Romano Pontifici ex ecclesiis cathedralibus et abbatiis consistorialibus persolvi coepit.[2]) Proprie fructus unius anni pendi deberent; sed summa certa ac determinata longe infra istum valorem per Concordata pro singulis regionibus, imo etiam pro singulis episcopatibus constituta est. In hac summa simul comprehenduntur *servitia minuta*, seu taxae minores minoribus Papae officialibus solvendae.[3]) Denique quia quindennia seu taxae singulis 15 annis camerae apostolicae ex beneficiis incorporatis olim pendendae (ne scilicet Pontifex propter unionem jure suo privaretur), pariter ex usu recesserunt, illae tantummodo largitiones commemorandae sunt, quas occasione *accepti pallii vel obtentarum dispensationum* pendi oportet. *b. Episcopis* pariter jus competit a subditis tributa exigendi, quod jus communiter *lex dioecesana* nuncupatur (§. 111. 4.) Huc pertinent: *cathedraticum* (ex eo, quod ad synodum dioecesanam olim quotannis deferebatur), etiam *synodaticum* dictum), seu pensio a singulis beneficiis (exceptis tantum monasteriorum ecclesiis) juxta dioeceseon consuetudinem episcopo in signum subjectionis et in honorem ecclesiae cathedralis pendenda; sed nunc haec contributio consuetudine contraria passim exulat. Porro *seminaristicum* seu *alumnaticum* i. e. annua largitio ad fundum seminarii dioecesani praestanda;[4])

---

[2]) Clemens V. (1305), Joannes XXII. a. 1319 (c. 11. Xvag. comm. III. 2) temporum necessitate compulsi annates primum nonnisi ad tempus exegerunt. Sed auctore Bonifacio IX. (1399) in determinatam, eamque stabilem formam transierunt.

[3]) Bangen Die röm. Curie p. 454, ubi sequens distributionis exemplum refertur: Si summa omnium servitiorum efficiat 1500 aureos, $3^1/_2$ % ergo $52^1/_2$ aurei pendi debent titulo servitiorum minutorum. Dein reliqua summa ($147^1/_2$ aur.) nomine servitiorum communium in tres partes distribuitur personis, ad quas pertinet.

[4]) Conc. Trid. sess. XXIII. c. 18. de ref. In nostra dioecesi ex anno 1836 alumnaticum cuivis beneficiato, imo et aliis sacerdotibus ad curam animarum deputatis impositum est, etiam illis, qui ordini religioso adscripti sunt. Subsidarii, beneficiati, capellani locales sine ullo annui salarii respectu 1 fl. C. M. quotannis dant. Parochi aliique animarum curatores, quorum annui reditus 600 fl. exaequant aut excedunt usque ad 1000 fl. C. M., pro centenis dant dimidium floreni. Qui ultra 1000 fl. percipiunt 1 fl. pro centenis solvere tenentur. Salarium dimetiendum est ex fassione a praefectura rationum adprobata. Haec contributio Calendis Novembris pro anno sequenti in a ite

procurationes (§. 114. 1.); ***subsidium charitativum***, in necessitate dioecesis publica e. g. pro reparatione ecclesiae cathedralis *cum charitate* postulandum, *taxae cancellariae episcopali* pro documentis ab officialibus in bonum partium conscriptis solvendae.[5]) In nostro Imperio hac taxae ibi in fundum religionis influunt, ubi officiales episcopi ex isto fundo annuum salarium percipiunt; ubi vero episcopus eos sustentat, episcopo cedunt.

2. Onera a potestate civili imposita.

2. Quod vero attinet onera a potestate civilī imponenda, haec duo discernenda sunt: a. *Quid de jure sibi vindicet ecclesia?* b. *Qua ratione hoc jus in usum semper fuerit deductum?*

a. Quantum ad *juris* quaestionem, permulti canones, scilicet tum conciliorum generalia decreta, tum summorum Pontificum constitutiones *immunitatem tam realem quam personalem* (supra (§. 67. 3.) claris et distinctis verbis ecclesiae vindicant.[6]) Inter hos canones sunt aliqui, qui non solum prohibent, ne ejusmodi onera a regnantibus imponantur, sed etiam ne a sponte dantibus recipiantur, et hoc quidem, sub excommunicatione latae sententiae nec non aliis poenis. Nihilominus tamen canones haud absolutam praetendunt immunitatem. Praeterquam enim quod ecclesia generatim subvenire necessitatibus reipublicae tenetur, huicque obligationi pro viribus semper satisfacere adlaboravit; sub certis quibusdam conditionibus bona ecclesiastica ad finem saecularem oneribus ex ipsa juris canonici concessione gravari possunt. Hae

cessum solvenda et mediante decanatu ad Ordinariatum deferenda est. — Eadem fere etiam pro aliis dioecesibus sunt constituta. In iis vero locis, quibus ante a. 1849 fructus naturales a parochis erant Seminario contribuendi, post decimarum redemtionem in enumerata pecunia alumnaticum praestari debet pro redituum, quos nunc percipiunt, proportione. Cfr. varia decreta minist. in Arch. t. 17. p. 78 seq.; t. 18. p. 126; t. 20. p. 325.

[5]) Conc. Trid. sess. XXI. c. 1. de ref. Ferraris s. voce Taxa.

[6]) c. non minus 4. de immunitate ecclesiarum, coemeterii et rerum ad eas pertinentium X. (III. 49.) (Alex. III. in conc. Lat. III.); c. 7. eod. (Innoc. III. in conc. Lat. IV.); c. Clericis laicos 3. (III. 23) in VIto. (Bonif. VIII.); cap. „Quod olim“ X. vag. comm. (III. 13) (Bened. XI.); cap. „quoniam“ (III. 17) in Clem. Tum Bonifacius VIII. tum Leo X. etiam sponte dare tributa clericos vetabant. Conc. Trid. (sess. XXV. c. 20. de ref) omnia hujusmodi decreta innovavit, et exacte ab omnibus observari praecepit. Cfr. Syllab. n. 30: „Ecclesiae et personarum eccles. immunitas a jure civili ortum habuit“. Negatur hic origo immunitatis ex jure civili, sed non definitur num ex jure divino, an naturali an ecclesiastico derivetur. Ex thesi reprobata id solum evincitur, eam derivari ex jure ecclesiae proprio, seu a Deo concesso.

conditiones, a concilio Lateran. III. et IV.[7]) statutae, sunt: 1° ut adsit reipublicae *necessitas* vel *utilitas;* 2° ut haec necessitas sit *communis*; 3° ut ad ipsam relevandam *non suppetant laicorum facultates;* 4° ut episcopus cum clero praevie de hac re *deliberet;* 5° ut, si fieri possit, *beneplacitum Sedis apostolicae* impetretur; 6° denique ut tributum concedatur *absque ulla exactione*, sed libera tantum ecclesiae voluntate. — Praeterea fieri potest, ut imperantes in vim privilegii Apostolici ejusmodi tributa imponant.

b. Praxin quod attinet, annales *historiae* quidem plurima immunitatis privilegia nobis ostendunt, quae ex parte jam in jure Romano concessa,[8]) et latissime a Francorum regibus extensa[9]) deinceps ab Imperatoribus ac praesertim a Friderico II.[10]) confirmata sunt atque innovata. Sed neque hae leges, neque sanctiones Pontificiae immunitatem decernentes, ubique ex integro sunt usu receptae. Unde epocha non reperitur, in qua ecclesia tributa et vectigalia non praestiterit tum ordinaria tum maxime extraordinaria.[11])

Hodie vero ea immunitas in omnibus locis vel omnino sublata vel ad arctissimos limites redacta est. Et sane, quia modernae respublicae in stabili quasi necessitate versantur, quae nonnisi unitis omnium viribus potest relevari; item quia bona ecclesiastica non minus ac ceterorum civium bona, publico protectionis politicae beneficio fruuntur; denique quia privilegia in favorem ecclesiae concessa rebus ita comparatis invidiam laicorum crearent: ipsi ecclesiae praesules hodie immunitatis privilegio non rigorose insistunt, neque impedire conantur, quominus bona ecclesiastica communibus civium oneribus et tributis subjiciantur.[12]) Nihil-

---

[7]) c. cit. non minus et c. 7. cit. Rosshirt Canon. Recht p. 515. Reiffenstuel h. t. p. 405. 406.

[8]) L. 1. Theod. de annon. et trib. (X. 1) Novell. 131. n. 5. ecclesias tum a sordidis functionibus tum ab oneribus extraordinariis immunes declaravit.

[9]) Thomassin P. III. l. 1. c. 33—44.

[10]) Frid. II. Auth. ad L. 2. Cod. d. episc. (I. 3).

[11]) Walter K. R. §. 256. Phillips Lehrb. p. 676. Schulte l. c. p. 501.

[12]) Concordata novissima de immunitate reali vel altum silent vel onera publica et vectigalia imponi bonis eccles. conceptis verbis concedunt (Concord. Badens. d. 29. Jun. 1859 art. 12); quin et episcopi in publicis consessibus haud semel declararunt, sese nolle impedire, quominus bona ecclesiae adinstar reliquorum oneribus publicis graventur.

ominus tamen (ut parum dicam) summa aequitas suadet, ut bona, quae annuos reditus non ferunt e. g. aedificia, res mobiles pretiosae etc., item bona ecclesiarum dotalia, quae earum usibus sunt plane necessaria, immunia declarentur. Ceteroquin imperantibus catholicis, ex rationibus alibi (§. 67.) adductis, haud licuit inconsulta Sede apostolica privilegium istud antiquum e medio tollere. Denique superfluum est advertere, justum omnino esse, ut ecclesia, eoquod paria cum ceteris civibus ferre jam teneatur onera, paria itidem sentiat commoda, ut nimirum bona acquirere libere permittatur et acquisita inviolabilia habeantur, adinstar reliquorum civium.

Tributa in imp. Austr. solvenda.

In nostro Imperio sequentes praestationes ex bonis ad ecclesias vel ad viros ecclesiasticos pertinentibus in publicum aerarium influunt: *a.* Tributum, quod ex praediis et aedificiis exigi solet. (Grund- und Gebäudesteuer.) — *b.* Pecuniae in beneficiorum aut officiorum acceptione, vel in confirmatione canonice electorum pendendae. Scilicet portio nunc in aerarium deferenda, eruitur ex annuo salario beneficii decies sumto, sic ut juxta scalam lege determinatam tributum vel majus vel minus pro quantitate proventuum sit praestandum.[13]) *c.* Ex bonis ecclesiasticis tam immobilibus quam mobilibus annuus canon dandus est, ut compensentur illae taxae, quae alias a quolibet novo possessore ea bona obtinente pendi debent,[14]) intuitu vero bonorum ecclesiasticorum raro dantur, quia isthaec bona haud de facili ad alium possessorem transeunt (Gebühren-Aequivalent). Scilicet singulis decenniis exiguntur 3% veri et justi pretii bonorum immobilium, mobilium

[13]) Cfr. Gebührengesetz. Wien. 1864. T. Post 40. a. et §. 16. hujus legis juxta Scalam III. Hoc tributum a. 1862 substitutum est loco taxarum, quae antea in beneficiorum collatione et electionum canonicarum confirmatione pendi debuerunt. Solvi nunc debet etiam a monasteriorum superioribus et superiorissis, et quidem $1/4$ % ex puris proventibus annuis domus religiosae T. Post 40. Adnot. 4.

[14]) Gebührengesetz vom 9. Febr. 1850. Gebühr.-Ges. v. 13. Dec. 1862 Tar. P. 106. Vollzugsvorschrift v. 20. Dec. 1862. Punkt 10. Erlass d. Finanz-Minist. 28. Febr. 1864. — Liberantur ab hoc tributo inter alia: 1. res mobiles ecclesiarum cultui divino addictae; 2. res mobiles, quae ad fundum instructum rei immobilis pertinent; 3. beneficiati, quorum annui reditus summam 315 fl. mon. Austr. non excedunt. Cfr. Wien. Dioec.-Blatt 1863 et 1865 n. 3. Archiv. t. 23. p. 103 seq. Vi ordin. minist. d. 28. Febr. 1864 tributo huic quidem non subjacent: oblationes parocho ex accidenti obvenientes, reditus stolae, Missarum stipendia et supplementa congruae; sed ad dimetiendam summam congruae (315 fl.) etiam hi recensiti reditus in calculum referri debent. Arch. t. 23. p. 108.

vere $1\frac{1}{2}$ %[15]. Subjiciuntur huic tributo *personae juridicae*, sc. fundationes, beneficia, ecclesiae, communitates, societates etc. d. Anno 1849 lex data fuit, quo proventus annui ecclesiarum, beneficiorum, piarum causarum etc. certo canone gravabantur (Einkommensteuer), quae lex, postquam varias mutationes subiit,[16]) hodie hujus tenoris est. Sc. quatenus hoc tributum solvi debuit ex syngraphis publicis, gubernium simul et semel universum hoc tributum per hanc rem praeoccupavit, ut pretium syngrapharum per conversionem nuper effectam imminueret. Quod vero attinet pecunias apud privatos elocatas, debitori concessum est jus ex solvendis annuis censibus 5 % detrahere debitori, quae detractio indirecte in bonum aerario publici cedit. Denique percipientibus salarium ex fundo publico hoc tributum ex summa ipsis debita detrahitur. Cum onere hujus tributi (Einkommensteuer) multorum sacerdotum proventus infra congruam legitimam deprimerentur, ministerium caesar. iterata vice declaravit, gubernium, hoc tributum decernendo, in animo non habuisse, congruam cleri legibus determinatam imminuere: hinc damnum ex hoc tributo emergens reparandum esse vel ex fundo, ad implementum congruae insufficientis obligato, vel ab illis, qui alioquin congruam sufficientem procurare tenentur.[17])

§. 223.

De bonorum ecclesiasticorum inviolabilitate.

De hac inviolabilitate, cum ex praecedentibus satis clarescat, pauca dumtaxat supersunt dicenda. Consistit autem in eo, ut excludatur potissimum omnis bonorum ecclesiasticorum usurpatio

Bonorum eccles. inviolabilitas probatur:

---

[15]) Sic e. g. si fabricae res mobiles pretio 10,000 fl. aequivaleant, pro decennio 150 fl. pendi debent, quovis anno 15 fl.

[16]) Einkommensteuer-Patent v. 29. Oct. 1849; ordin. caes. d. 28. April. 1859; edict. minist. d. 20. Jun. 1868. Archiv. t. 23, p. 116. Brixn. Dioec.-Bl. 1869 p. 83.

[17]) Edict. minist. d. 12. Maj. 1864; d. 19. Febr. 1867; d. 26. Oct. 1868. Archiv. t. 23. p. 115. Supra dicta etiam locum habent, quando congrua imminuta fuerit propter syngrapharum conversionem, nuper (l. d. 29. Jun. 1868) decretam. Praeterea vi edictorum cit. hi favores etiam parochos antiquioris fundationis respiciunt, quorum intuitu generatim regula viget, ex fundo religionis resarciendum esse, quidquid titulo tributi publici erogare debeant. Dioec.-Bl. 1869 p. 83. Hinc animarum curatoribus etiam conceditur tributum ex annuis proventibus solvendum referre inter expensas fassionum Edict. min. pro cultu d. 24. Maj. 1869. Archiv. t. 24. p. 70.

per laicos, seu translatio dominii ecclesiastici ad quoscunque fines saeculares. Igitur excluditur tum quae dicitur *saecularisatio* in genere, tum etiam institutorum 'ad ecclesiam pertinentium suppressio et direptio. Non minus excluditur jus illud hinc inde praetensum, quo status civilis de bonis ecclesiasticis disponit, vel omnino bona suppressarum societatum, communitatum etc. religiosarum ceu *caduca* aerario publico vindicat. Probatur vero dicta inviolabilitas: 1. Ex jure naturali et divino. 2. Ex jure ecclesiastico. 3. Ex jure civili.

1. Ex jure nat. et divino.

1. *Ex jure naturali et divino.* 1° Si enim ecclesia *jure divino* potest acquirere et possidere bona temporalia, eidem etiam dominium proprie dictum competit. Atqui ecclesia, utpote divinitus instituta, *jure divino* potest bona acquirere et retinere (§. 36. 2. §. 217), ergo plenum etiam eorum dominium habet. Consequens est, rerum ecclesiasticarum invasionem vel applicationem ad fines saeculares involvere alieni juris violationem non minorem, quam quae alias rapina vel furtum dicitur, adeo ut fures et raptores ex justitia ad restitutionem teneantur. — 2° Si dominium ecclesiasticum est *sacrum*, ejus violatio est praeterea rapina qualificata, seu crimen Deo specialiter exosum, quod *sacrilegium* dicitur. Atqui haec est conditio bonorum ecclesiasticorum; sunt enim Deo dicata, in finem sacrum tradita, in ditione societatis spiritualis posita, et ad usus sacros destinata. Ergo sacrilegus est, qui ex rebus sacris aliquid abstulerit aut rapuerit.

2. Ex jure ecclesiastico.

2. *Ex jure ecclesiastico.* 1° Ecclesiae legibus statutum est, ut bona Deo dicata nonnisi servatis praescriptis cautelis alienentur vel ad alium finem *ecclesiasticum*, quam cui ex voluntate benefactorum servire debent, per ipsos *ministros ecclesiae* applicentur. Tanto minus *laicis*, quibus *nulla disponendi de rebus ecclesiae attributa est potestas*.[1]) fas est, res ecclesiae ex ipsius dominio eripere et convertere ad usus profanos. 2° Canones a priscis temporibus usque ad nostra tempora ejusmodi actis notam furti, injustae depraedationis, et sacrilegii inurere nunquam cessarunt, horumque criminum reos censuris et poenis ecclesiasticis subjecerunt, atque ad restitutionem obligarunt.[2])

3. Ex jure civili.

3. *Ex jure civili.* Et quidem 1° generaliter ex publica ec-

---

[1]) c. 12. X. de reb. eccl. alienand. (III. 13).

[2]) Cfr. §. 26. 2. §. 216. not. 25. Praeterea: c. 2 et 21. §. 2. C. 12. Q. 2. Conc. Pist. ann. 862 can. 4. et conc. Troslej. 909. can. 4. apud Hardouin Conc. t. V. col. 565 613. Conc. Trid. Sess. XXII. c. 11 de ref.

clesiae receptione, quae importat, ut status civilis bona ecclesiae, *qua talia*, saltem non minus tueatur ac defendat, quam singularium personarum bona, cui tamen officio bonorum istorum usurpatio e diametro repugnat. Dixi: *qua talia;* nam reipublicae civili praeterea incumbit, pias voluntates civium, qui ad fines ecclesiasticos de suis facultatibus plenissima libertate contulerunt, sanctas et inviolatas habere, id quod incamerationi bonorum ab ipsis relictorum pariter adversatur. 2° Sed specialibus quoque legibus omnium fere ditionum inviolabilitas bonorum ad ecclesiam pertinentium solemniter declarata est (§. 219). Quod nominatim Austriacum imperium attinet, vi Concord. (art. XXIX.) ecclesiae „proprietas in omnibus, quae nunc possidet, vel imposterum acquiret, *inviolabilis solemniter erit.* Proinde quoad antiquas novasque ecclesiasticas fundationes nulla vel suppressio vel unio fieri potest absque interventu auctoritatis Apost. Sedis.“ Quo spectat etiam art. XXXI., quo tum fundus religionis tum studiorum (§. seq.) fini suo ecclesiastico solemniter addicitur. Etiam in nuperrima lege imperii fundamentali declaratur, quamvis ecclesiam aut societatem religiosam, legibus recognitam, *manere* in possessione et usu suorum institutorum, fundationum et fundorum ad fines cultus, instructionis aut beneficientiae erectorum. Et haec quidem promissio, inde a 4. d. Martii 1849 trina jam vice[3]) pronuntiata, satis aperte indicat, ipsam ex animo et serio esse factam, et propterea oportere validam firmamque persistere. Nihilominus tamen innumeri sunt saecularisationis patroni, qui quotidie fere direptionem ecclesiae suadent et defendunt, confidentes poëtae eloquio: „Labor improbus omnia vincit.“

Ceterum, si aliquod institutum ecclesiasticum supprimi contigerit, bona ipsius non *vacantia* aut adespota evadunt, ita ut status civilis jus aliquod habeat sive successionis sive occupationis *(Heimfallsrecht, droit d' épave)*, sed dispositioni ecclesiae universali subsunt. Igitur in ejusmodi casu fieri licite non potest proprie *saesularisatio,* sed potius *conversio* seu mutatio finis proximi, quae etiam considerari potest velut *unio cum suppressione,* qua nimirum bona instituti exstincti cum bonis universalis ecclesiae uniuntur sed novo fine speciali pro ipsis determinato. Haec doctrina

---

[3]) Justianus Imp., quum codicem suum repetitae lectionis publicaret, dixit: „Cum nemini venit in dubium, quod repetita lectio probavit, hoc satis validum, satisque esse formosum.“ Cfr. Pachmann: Ueber den legitimen Fortbestand des Kirchenvermögens in Oesterreich. Arch. t. 19. p. 286. seq.

tum auctoritate insignium juris doctorum probatur, tum etiam ex natura rei deducitur. Quodvis siquidem institutum solummodo in ecclesia et propter ecclesiam existit, ac propterea duplici fini ecclesiastico inservit, generali uni, alteri speciali. Proinde speciali fine cessante, solus generalis restat, cui bona ipsius manere debent, ita tamen, ut solis praesulibus ecclesiasticis competat, haec bona alii fini, qui approximative similis sit priori, assignare. In ejusmodi assignatione nihil prorsus negotii est potestati civili tantoque minus praedicta bona ceu *nullius domini* a fisco occupari possunt.[4])

§. 224.

De fundis communibus, in specie de fundo religionis et studiorum.

Ad subveniendum necessitatibus ecclesiasticis communibus in multis ditionibus, provinciis, dioecesibus constituti sunt fundi communes, seu fundi *centrales*, *intercalares*, *dioecesani*. Hi fundi, etsi per se privative ad ecclesiae dominium et administrationem spectent, plus minusve a gubernii inspectione vel dispositione pendere solent. In nostro imperio

I. Fundus religionis. 1. Inprimis a Josepho II. pro unaquaque provincia constitutus est *fundus religionis*, cujus reditus universi in bonum religionis pro eadem provincia impenduntur. Fundum hunc efficiunt bona ex sublatis monasteriis, ex ecclesiis clausis, ex suppressis beneficiis simplicibus et abolitis confraternitatibus adquisita, et in unum complexum coacervata. Continuae vero hujus fundi accessiones proveniunt ex fructibus intercalaribus beneficiorum vacantium, ex taxis cancellariae in iis locis, in quibus officiales episcopi a fundo religionis sustentantur, denique ex tributo singulari monasteriis et episcopis imposito (Religionsfonds- oder geistl. Aushülfssteuer). Administratio fundi religionis antehac regimini provinciae cujusvis commissa erat, episcopis fere ex integro exclusis. In artic. XXXIII. Concord. inter alia sancitum est, bona quae fundos tum religionis tum studiorum constituant, eoquod ex eorum origine *ad ecclesiae proprietatem* spectent, *nomine ecclesiae* esse administranda, episcopis *inspectionem ipsis debitam* excercentibus. Et haec quidem principia, quae justitiae omnino conveniunt, etiam Concordato abolito urgere non desinunt.[1])

---

[4]) Schulte Lehrb. p. 489. 498. Vid. decisionem supremi tribunalis Dresdens. in ejusmodi casu Arch. tom. 11. p. 93. seq.

[1]) Inter alia art. XXXI. etiam statuitur, ut fundus ipse

2. *Fundus studiorum* maxima ex parte ex bonis societatis Jesu a Clemente XIV. suppressa efformatus est, ut ipsius ope juventutis catholicae institutioni in scholis tum mediis tum sublimioribus provideretur. Unde et hic fundus ex origine bonorum ad ipsum pertinentium ad ecclesiae proprietatem spectat et in Conventione jure merito stabilitum est: „Pari modo reditus fundi studiorum unice impenduntur in catholicam institutionem et juxta piam fundatorum mentem.“[2] Verum enimvero lege pro scholis 1867 lata (§. 8) reditus tum hujus fundi, tum ejus qui pro scholis normalibus est destinatus, absque ullo religiosi cultus discrimine applicari praecipiuntur, nisi probetur, eosdem pro determinati cujusdam cultis sociis esse destinatos[3]) 2. Fundus studiorum.

---

dividatur in stabiles et ecclesiast. dotationes. Quod tamen in exitum non est perductum. — Notatu digna sunt postulata concilii provinc. Viennensis (p. 189) fundum religionis et studiorum concernentia: „Episcopis communicetur oportet accurata recensio bonorum tam mobilium quam immobilium, ex quibus fundi praedicti constant, adjectis omnibus, quibus gravantur, oneribus. Edoceantur iidem de ratione, juxta quam praedicti fundi ad hoc usque tempus administrati fuerint, ut suam de proventibus augendis sententiam, attentis rerum et locorum adjunctis, dicere possint. Modum quod attinet, religionis fundum ecclesiae necessitatibus impendendi, omnino necessarium esse videtur, ut ad sumtuum, qui requiruntur, descriptionem quotannis conficiendam episcoporum, quorum interest, delegati adhibeantur; ipsa vero descriptio episcopis opportuno tempore proponatur, ut rebus mature perpensis mentem suam aperire queant. Impensae, de quibus praevie conventum haud fuerit, episcopo cujus dioecesim attinent, inconsulto haud fiant; antistiti autem non negentur ea, quae improvisa aliqua necessitas postulaverit.“

[2]) Art. XXXI. Uterque fundus ecclesiae catholicae scholis hactenus inserviebat. Bona suppressi Ordinis societatis Jesu a Papa episcopis administranda et impendenda tradebantur. Sed hoc decretum obnitente Caesare ad exitum non est deductum. Conc. prov. Vienn. p. 190: „Expositio redituum, qui ex fundi studiorum bonis percepti fuerint, et institutorum catholicorum, quorum in usum sunt conversi, episcopis quotannis communicetur.“

[3]) Hac dispositione studiorum fundum ex ecclesiastico mutatum esse in polititicum contra Concordati determinationem, quivis intelligit. Cfr. serm. habitum in comitiis nobilium 30. Mart. 1868 a Com. Leone Thun in „Kathol. Stimmen aus Oesterreich“ t. I.

Articulus II.

De bonis ac reditibus clericorum.

§. 225.

De singulis proventuum clericalium speciebus.

Proventuum clericalium species:

Fontes, ex quibus reditus clericorum proveniunt, sunt (praeter oblationes voluntarias et distributiones quotidianas jam alibi [§. 84. in fin.] commemoratas): Census ex elocatis pecuniis vel syngraphis publicis vel alias ex fundatione in enumerata pecunia pendendi, fructus ex praediis parochialibus redundantes, decimae, reditus stolae et Missarum stipendia. Hoc loco nonnisi tres species ultimo nominatae explicandae veniunt:

1. Decimae.

1. *Decimae*, hoc est decima pars fructuum terrae, vel etiam rerum, quae industria humana acquiruntur,[1]) apud Hebraeos divina lege fuerunt ordinatae. Jure tamen evangelico decimae qua *tales* indictae non sunt; tantum fideles ministris ecclesiae necessaria vitae subsidia praestare jubentur. Et haec quidem clericos alendi obligatio est *juris divini;* modus tamen praecise per decimas hoc ipsum exequendi, juxta s. Thomam, non ab ipso jure divino procedit, sed progressu temporis ecclesiae legibus determinatus fuit.[2]) Decimae debentur parocho, qui juxta axioma juris fundatam in jure ad percipiendas decimas habet intentionem, ubi ejusmodi jus decimarum viget; quod sic intelligendum est, favore parochi jus decimarum ita militare, ut probatio non solvendi decimas ei incumbat, qui ab hoc onere se solutum existimat. Possunt vero decimae ab aliis quoque clericis aut ecclesiis acquiri tum privilegio R. Pontificis, tum praescriptione. Laici quidem per se *titulo ecclesiastico* decimarum jure potiri nequeunt; sed tamen tum de jure, tum ex laicorum usurpatione plurimae decimae ori-

---

[1]) Decimae vel praediales, vel personales, vel mixtae sunt. Praediales debentur ex fructibus praediorum; personales ex rebus, quas sibi quisquis acquirit opera et industria sua; mixtae ex rebus quidem ipsis, sed nonnisi adhibita industria percipiuntur, ejusmodi sunt foetus pecorum, lac, lana etc.

[2]) S. Tom. 2. 2. qu. 87. art. 1. Concil. Matiscon. II. can. 5; Cabillon. II. c. 19; Turon. ann. 813. c. 16; Capitul. regum Franc. ann. 804.

ginitus ecclesiasticae, facta sunt expost *laicales* sive *saecularisatae.*[3]) Solutio decimarum omnes generatim, et quidem sub poenis (conc. Trid. Sess. 25. c. 12. de ref.) obstringit. Debentur decimae tum ex praediis *(decima praedialis)* tum ex animalibus *(decima animalium* seu *carnatica)*, et quidem (ubi agitur de praedialibus) ex fructibus integris, nulla facta impensarum vel tributorum deductione. Verum hae juris canonici dispositiones haud ubique receptae, in aliis vero regionibus abrogatae sunt. Quin in omnibus fere territoriis decimae exoleverunt, vel legibus civilibus omnino sunt sublatae. Idque factum est vel sine ulla compensatione v. gr. in Gallia, vel assignatis quidem compensationis titulo aliis dotibus, sed decimarum valore longe inferioribus. Decimarum abolitioni in terris Austriacis, *quatenus jam ad exitum fuit perducta*, summus Pontifex art. XXXIII. Convent. quidem connivet, sed tamen cavet, ut sublatarum decimarum loco aliae dotes secure assignentur, *titulo oneroso* et eodem jure, a legitimis decimatoribus percipiendae atque tenendae.

2. *Jura stolae*, seu honoraria et sportulae, quae occasione functionum spiritualium in recognitionem jurisdictionis parochialis et pro beneficiatorum sustentatione penduntur, nempe tunc, cum parochus in cujusdam favorem *stola* utitur. Ab initio haec donaria mere voluntaria erant, sed tractu temporis, quia partem congruae sacerdotum sustentationis efficere censebantur, facta sunt necessaria seu *de jure* praestanda. Pertinent ad solos parochos vel ad eorum vicarios apud ecclesias filiales constitutos, non vero ad cooperatores, nisi ex parochorum concessione, vel ex statuto aut episcopi dispositione. Qua occasione et in quanam quantitate haec honoraria sint praestanda, ex locorum usu et ex legibus particularibus dimetiendum est. Communiter penduntur 2. Jura stolae.

---

[3]) Post plura synodorum decret. concil. Lateran. III. sub Alexandro III. prohibuit, ne laici decimas (ecclesiasticas) detinerent vel in alios laicos aliquo modo transferrent, imo receptas restituerent. Hoc tamen decreto non obstante, decimae ad hoc usque tempus a laicis possessae in eorum manibus permanserunt. Quod etsi ecclesia non probaverit, tamen vulgo creditum est, laicis concessum esse decimas retinere, in quarum possessione ante hoc decretum fuerant. „Hodie“, ait Devoti l. II. tit. 16., „recepta sententia est, eas tantum decimas infeudatas a laicis recte detineri, quae ante Lateran. synodum acquisitae sunt.“ c. 19. de decimis (III. 30). Cfr. de hac materia hodie parum practica Schulte System p. 510. Permaneder Die kirchl. Baulast 2. Aufl. §. 3. §. 18. seqq. Birnbaum Die rechtliche Natur der Zehnten. Bonn 1831.

occasione proclamationum, copulationis, exequiarum, administrationis quorundam Sacramentorum, veluti baptismi, confessionis paschalis et provisionis infirmorum. Sed stola danda in tribus his ultimis casibus lege stolae Austriaca abrogata est.[4]) Quia praestationes ex jure stolae non dantur tanquam pretium *pro* functione spirituali sed tanquam congruae clericorum sustentationis pars, omnino licite accipiuntur, dummodo absit omnis simoniaci quaestus et avaritiae species, et functiones non denegentur iis, qui has oblationes dare vel renuunt vel ob paupertatem dare non possunt.[5])

3. Missarum stipendia.

3. *Missarum stipendia* partim tanquam surrogatum oblationum antiquorum (scilicet primum panis et vini et deinde ex tempore saeculi octavi pecuniae), quo offerens singulari quodam modo sacrificii Missae particeps fieri intendit, partim tanquam eleemosyna ad sacerdotum sustentationem collata considerari debent. Circa usum stipendiorum has regulas servari oportet: *a.* In iis accipiendis sollicite evitanda sunt, quaecunque simoniam, turpem quaestum aut inhonestam negotiationem sapiunt. Hinc ultra stipem Missarum ab episcopo aut consuetudine taxatam nemini quidpiam exigere fas est, neque etiam licet minorem (regulariter) acceptando veluti auctionis more stipendia colligere. *b.* Ex eadem causa vetitum est Missarum obligationes, reservata sibi quadam stipendii parte, in alios sacerdotes transferre. Pius IX. in Const. „Sedis Apost." excommunicationi R. Pontifici (simpliciter) reservatae subjecit „colligentes eleemosynas majoris pretii pro Missis et ex iis lucrum captantes, faciendo eas celebrari in locis, ubi Missarum stipendia minoris pretii esse solent."[6])

---

[4]) 20. Jan. 1783. Verum in nostra provincia neque haec abrogatio neque ipsa lex stolae vim obtinuit, sed unusquisque hac in re eam normam sequitur, quam usus localis invexit et quam propria auctoritate nemo potest deserere.

[5]) Ad evitanda pericula simoniae conc. Eliberitanum sancivit, ut catechumeni baptismum suscepturi de more nummos non mitterent in concham (can. 18) et s. Carolus Borrom. sacerdotem Sacramenta administrantem nihil, etiam eleemosynae loco datum, accipere voluit. Giussano vita di S. Carlo. l. 8. c. 4.

[6]) Attamen ut hujusmodi turpe mercimonium exercentes sive clerici sive laici) praeter furti reatum etiam excommunicationem incurrant, necesse est, ut hi 1° colligant Missarum stipendia manualia sc. more collectorum; non incurrit excommun. is, cui Missae dantur a se celebrandae; nec is, qui eas colligit ab uno vel altero tantum; 2do ut colligant quaestus causa; 3io ut faciant eas celebrari ubi Missarum stipendia minoris pretii esse solent. Hinc excomm. non

§. 226.

De portione congrua cleri.

Summa proventuum ad convenientem vitae sustentationem clericis necessaria, *portio congrua*, *sustentatio congrua* seu *competens*, vel simpliciter *congrua* dicitur.

1. Portio congrua juxta canones tanta esse debet, ut *exinde vicarii sive rectores ecclesiarum competentem sustentationem habere et episcopalia jura solvere valeant, aliaque debita onera suppor-* 1. Congrua.

---

incurrit, qui eas celebrare facit eodem quo collegerat loco, vel qui pecuniam omnino intervertit in suum commodum. Talis quippe magis fur est, quam mercator. Commentar. Aeg. Mauri p. 63. Quaeritur 1°: utrum possit sacerdos ex stipendio solito pinguiori in gratiam pii operis partem detrahere, et substituto sacerdoti ordinarium stipendium dare, quo subsitutus cum omnimoda libertate contentus est? 2° Utrum sacerdos possit sibi alium sacerdotem substituere, ea lege, ut aliquam partem stipendii ordinarii in gratiam pii operis determinati relinquat? Ad has quaestiones (juxta s. Alphons. de Euchar. cap. 3. n. 321., et Bened. XIV. de synod. dioec. l. 5. c. 9 et ejus Const. „Quanta cura") sic breviter respondetur: Ad 1m affirmative, *α*. si substitutus omnimodo libere consentiat; *β*. si Missarum celebratio certae ecclesiae ex dantis voluntate non adstringatur; *γ*. nisi tota manualis eleemosyna ex voluntate pii largitoris praecise intuitu celebrandae Missae data sit. — Ad 2m cum distinctione: Affirmative, ubi agitur de paucis numero casibus, in quibus sacerdotes quaerantur, ut ad pium aliquod opus concurrant, quadam velut societate constituta sub conditione, ut partem eleemosynae ordinariae favore alicujus boni operis prorsus libere remittant. Negative, si de re non parva agatur, sed de re quae per suam amplitudinem suasque adnexas leges speciem accipiat publicae negotiationis. Ejusmodi mercaturae species, utpote in se valde indecens, legibusque exosa, ab Ordinariis locorum omnino esset abolenda. Const. Bened. XIV. „Quanta cura" 30. Jun. 1741. S. Alphons. Moral. VI. n. 321. Acta s. Sed. III. p. 555. seq. — In statutis nostrae dioecesis stabilitum est: 1. ne Missarum stipendia propria auctoritate in alias dioeces transmittantur; 2. ne plures obligationes suscipiantur, quam quae infra duos menses persolvi possint (Syn. Brixin. tit. 6. n. 14); 3. ut pecuniae pro Missis manualibus separatim adserventur, quin cum aliis pecuniis, praesertim privatis respectivi sacerdotis commisceantur; 4. ut obligationes certo libello consignentur, adjecta earum persolutione, ita, ut pagellae etiam persolutarum Missarum serventur; 5. ut sacerdotes numerum Missarum, quae adhucdum persolvendae supersunt, sive manualium, sive fundatarum stato tempore ad Ordinariatum transmittant.

tare.[1]) Cum autem generaliter quid sufficiat, determinari nequeat, sed ex plurimis circumstantiis mutationi obnoxiis pendeat; necesse est, ut determinatio congruae arbitrio episcopi fiat, qui debet attendere ad locum, tempus et beneficii qualitatem.[2]) Congruam majorum beneficiorum decernere est penes Romanum Pontificem. In nostro Imperio congrua episcopis obvenienda ex determinatione legis civilis est summa 12.000 fl. C. M., archiepiscopis 18,000 fl. quotannis attribuuntur. Pro parochis antiquioris fundationis (i. e. factae ante annum 1782) 300 fl., pro parochis recentioris fundationis (1782) 400 fl., pro capellanis localibus et pro curatis, qui indepedentem gerunt curam animarum, 300 fl., pro cooperatoribus et aliis subsidiariis 200 fl. congruae loco assignantur. Congrua assignata pro catechetis gymnasiorum est summa 500 fl.; pro catechetis apud scholas principales et reales 400—600 fl.; pro theologiae professoribus in Seminariis 800 fl. Congrua sacerdotum apud militiam inservientium pro varietate classis, cui sunt attributi, variat. Ceterum pro urbibus tum provinciarum principalibus tum aliis insignioribus major congrua assignata est, neque eadem prorsus valent in omnibus provinciis. Quidquid vero sit, congrua clericis inferiorum graduum attributa, mutatis nunc temporum circumstantiis, plane insufficiens dicenda est. Hinc jure merito augmentum dotale congruae parochialis promissa fuit in art. 26. Concord., sed hactenus haec promissio in exitum non est perducta.

2. Congruae insufficientis augmentum.

2. Si *deficiat* congrua i. e. si nec ipsam summam legibus statutam adaequet, canones eam ex proventibus ecclesiarum parochialium (non tantum specialiter in usum fabricae destinatis) desumi praecipiunt. Ubi vero ecclesiae reditus adeo tenues sunt, ut non sufficiant, synodus Tridentina primo loco provideri vult per beneficiorum unionem.[3]) Si neque tali ratione sufficienter provideri possit, vult synodus, ut primitiarum aut decimarum assignatione provideatur, et ulterius, ut ad parochianorum symbola et collectas recurratur. In terris Austriacis congrua legibus

---

[1]) c. 2. §. 2.de decimis in VIto (III. 13). — Congruae notio praesertim tunc clarius definita est, cum episcopi et synodi decernerent, ut ecclesiis incorporatis praeficerentur vicarii perpetui. Nam ea occasione iidem episcopi atque synodi curabant, ut vicario ex proventibus ecclesiae incorporatae portio congrua assignaretur.

[2]) Concil. Trid. sess. VI. c. 2. de ref.; sess. VII. 5. de ref.; sess. XXI. c. 4. de ref.

[3]) Sess. XXI. c. 5; XXIV. c. 13. de ref.

fixa adeo certa reddita est clericis per decret. 24. Oct. 1783, ut quod ipsis desit, ex fundo religionis explendum esse sancitum fuerit, nisi forte alius quisquam ad sustentandum clericum sit obligatus. Sed lex haec tam favorabilis ob tenuitatem fundi religionis in praxi valde coarctata est. Nempe promissum congruae supplementum nonnisi *novis* (minime vero etiam *antiquis*) parochiis conceditur, et tunc dumtaxat, si caesarei sint patronatus et si deficiant alia subsidia, puta a patronis vel a parochianis praestanda, aut ex ecclesiae peculio desumenda. Extra hos casus de jure ex fundo religionis nil datur titulo *congruae supplementi* (Congrua-Ergänzung), sed solum peti possunt vel *contributiones compensationis causa* (Entschädigungs-Beiträge) vel mera subsidia (Unterstützungen), et quidem compensationes, ubi vi dispositionum legalium (e. g. per syngrapharum publicarum conversionem et pretii earundem diminutionem) portio congrua antiquae alicujus parochiae infra legitimam mensuram redacta est; subsidia vero pro antiquis parochiis, quae modo dumtaxat precario et titulo aequitatis eadem accipiunt. In plurimis casibus autem vix aliud restat, nisi ad fidelium pietatem provocare, ut reditus fundationum a piis patribus relictos, sed injuria temporum attenuatos, pro viribus augeant.[4])

---

[4]) Edict. minist. pro Cultu 27. Dec. 1867; 9. Febr., 11. April. 1868; 15. Jun. 1869. Vering Arch. t. 24. p. 54. 55' 72. Cfr. Rieder „Congrua". Wörz Congrua der Curatgeistl. in Tirol. 1847. Ubi parochus etiam munus vacantis cooperaturae explet, vi edict. minist. 9. Jul. 1872 (Archiv. t. 28. 114) potest impetrare remunerationem 10 fl. pro singulis mensibus, si cooperatura fixe et modo stabili erecta est. At 22. Oct. 1872 declaratum est, istam remunerationem ex fundo relig. eatenus dumtaxat suppleri, quatenus fontes locales deficiant. Arch. t. 29. p. 180. In regno Bavariae a deputatis populi congrua parochorum catholicorum usque ad summam 700 fl., pastorum acatholicorum usque ad summam 800 fl. aucta est. Episcopi Austriaci collective a. 1849 et 1856 augmentum congruae a regimine expostularunt; itemque pro eadem re a. 1859 in comitiis nobilium perorarunt. (Archiv. t. 11 p. 292 seq.) In specie Bohemiae episcopi miseram sortem cleri haud semel gubernio suppliciter exposuerunt. Conc. prov. Prag. a. 1860 ad levandam hanc necessitatem provocat: 1. ad patronos; 2. ad parochianos; 3. ad fodinarum et fabricarum possessores; 4. ad singulares episcoporum conatus; 5. vult, ut congrua parochorum assurgat ad 600 fl., cooperatorum ad 300 fl.; 6. proponit, ut una saltem domus emeritorum in tota provincia constituatur; 7. ut creetur fundus, qui urgentibus cleri indigentiis aliquam saltem opem ferat. Vide statuta societatis, quae haereditatis s. Adalberti nomine compellatur, in archid. Prag. erectae. Archiv. t. 14. p. 88. In synodo dioec. Pragensi a. 1873 clerus archidioecesis sponte sibi tributum imposuit ad sublevandos con-

3. De fassione.

3. Ceterum utrum reditus infra, an supra congruam sint, ex *fassione* legitime confecta perspicitur. Est vero fassio, uti vocant, accurata recensio omnium beneficii proventuum onerumque, ita, ut detractis impensis beneficio inhaerentibus adpareat, quanta annui stipendii summa beneficiario salva permaneat. Fassiones sincera et accurata fidelitate exarari oportet.[5] In portionem congruam computandi sunt imprimis omnes fructus certi beneficiato obvenientes; tum vero etiam incerta accidentalia, ita, ut haec incerta plurium annorum computatione, secundum mediam aestimationem ad certam summam redigantur. Illa tamen incerta omittuntur, quae ad aliquam certitudinem reduci nequeunt. In fassionibus nostra lege civili praescriptis omittendae sunt voluntariae oblationes, dona gratuita, Missarum stipendia,[6] et, ubi agitur de *neo-erectis parochiis* vel *capellaniis localibus*, etiam perceptiones ex jure stolae, nisi summam 50 fl. C. M. annuatim excedant.[7] Idem etiam de Missis funeralibus et de obventionibus ex quacunque fundatione neo-erecta constitutum est.[8] Vicissim inter onera recenseri possunt expensae pro sartis tectis;[9] tributa a communitate civili imposita;[10] tributum ex annuis proventibus (Einkommensteuer §. 222) pendendum;[11] denique lucrum cessans ex earundem syngrapharum conversione nuper d. 20. Jun. 1868 ordinata proveniens. Minime vero hoc etiam obtinet de tributo, quo bona ecclesiastica gravantur loco taxarum, in bonorum translatione solvendarum (Gebühren-Aequivalent.)[12]

---

fratres inopes N. 15: „De condenda cassa dioecesana Pragensi s. Adalberti."

[5]) Brixn. Dioec.-Bl. 1857. p. 37. seqq.

[6]) 22. Maj. 1798. Decret. Gubern. Tirol. 24. Maj. 1827.

[7]) Supr. resol. caes. 10. 1853.

[8]) Decret. gubern. Tir. 24. Jul. 1853; 7. Jan. 1852. – Domus canonica sub portione congrua regulariter non comprehenditur. (Van-Espen. l. c. c. 8.) Id quod apud nos quoque usu receptum (Decr. gubern. Tir. 22. Jan. 1818) et aequitati omnino consentaneum est, quia antiqua congruae taxatio aliunde aetati nostrae ob aucta adeo rerum pretia minime convenit.

[9]) Edict. minister. d. 8. Maj. 1856. Archiv. t. 14. p. 14. pag. 113.

[10]) Not. ministri pro reb. intern. d. 21. Maj. 1860 pro Hung. et territ. adnexis. Ib. t. 19. p. 448.

[11]) Edict. minist. 12. Maj. 1861 et 26. Oct. 1868. Quod etiam ad parochias antiquas extenditur edicto minist. de 19. Febr. 1867. Cfr. Dioec.-Bl. 3. Jun. 1864; 1869 p. 83.

[12]) Edict. minister. pro cultu d. 4. Dec. 1856. Archiv. t. 14. p. 408.

§. 227.

De juribus beneficiatorum intuitu beneficii sui.

Peculium clericorum[1]) duplicis generis bona in se comprehendit: *beneficialia*, quae ipsis ratione beneficii, vel officii aut ministerii ecclesiastici obveniunt et *patrimonialia*, nec non *quasi patrimonialia*, quae ex quocunque alio titulo acquirunt. Bonorum patrimonialium et quasi patrimonialium verum habent dominium; sed intuitu beneficii sui medium locum tenent inter vasallos et usufructuarios, ita ut partim horum partim illorum jura participent.[2]) In specie beneficiatis haec jura competunt: Jura beneficiati:

1. Ratione *substantiae* beneficii sui *a.* non habent *dominium*, sed hoc ad piam causam, scil. ad ipsum beneficium spectat. Ad substantiam pertinent etiam emolumenta extraordinaria, v. gr. thesaurus in fundis beneficialibus inventus, statuae, aliaeque antiquitates pretiosae e solo erutae, magna et extraordinaria effossio lapidum, arenae, tofi etc. Pecunia in ejusmodi rerum pretium 1. Intuitu substantiae beneficii.

---

[1]) Tit. 25. libri III. decretalium inscribitur: de peculio clericorum. Peculium dictum est apud Romanos quasi pusilla pecunia, quam ii, qui in potestate patris vel domini erant, separatam habebant a rationibus paternis vel dominicis (L. 5. §. 3. de peculio). Hoc peculium servus quidem administrabat, sed ita, ut proprietas apud dominum maneret, peculium pariter huic fructificaret et servo moriente ad dominum reverteretur. Peculium clericorum vel itidem in hoc sensu strictiori sumitur vel late, nempe quatenus significat quodcunque patrimonium, sive bona alicujus, etiam qui sui juris est.

[2]) Jura beneficiati in multis aequiparantur juribus vasalli intuitu feudi (Walter §. 260. Phillips Lehrb. p. 727.), sed in multis etiam datur differentia inter utrumque, quae ex eo potissimum enascitur, quod beneficium solummodo ad dies vitae confertur, feudum autem etiam in haeredes transit. Pariter beneficiatus est quidem usufructuarius, sed tamen in pluribus differt ab usufructuario in sensu juris Romani. Ex parte enim beneficiatus est superior usufructuario, ex parte eodem inferior. Satis erit, si sequentes differentiae notentur: 1. Merus usufructuarius reficere et restaurare quidem potest, sed non de novo aliquid facere; atvero beneficiarius potest de novo facere, v. g. plantare vineam, domos exstruere vel ampliare. 2. Usufructuarius fructus omnino facit suos, ita, ut prorsus libere disponere possit, quod non ita prorsus potest beneficiarius. 3. Cessante usufructu e. g. per mortem, fructus adhuc pendentes non spectant usufructuario vel haeredibus, id quod ceu regula non observatur quoad beneficia. Cfr. Schmalzgr. l. IV. tit. 39. n. 148.

soluta non ad beneficiatum spectat, sed favore beneficii investiri debet. Etenim tales res e solo effossae non censentur esse in fructu beneficii, sed potius partes ex substantia separatae, quae frugiferae pro beneficiatis fieri possunt et debent.[3]) Silvas quod attinet, arbores nocivae et minoris pretii cum in finem succisae, ut cetera ligna magis silvescant, beneficiato attribui possunt. Ubi vero arbores majoris numeri caeduntur, pecunia exinde acquisita pariter nomine beneficii elocanda est.[4]) *b.* Attamen beneficiatus per canonicam institutionem verum *jus in re* intuitu beneficii adipiscitur, quemadmodum vasalli per investituram intuitu feudi jus in re accipiunt. Idcirco beneficiatus concipi debet *tanquam dominus* et *defensor* beneficii sui, qui tenetur et potest res et jura beneficii tueri, ac propterea actiones tum in possessorio tum in petitorio instituere. Sed litem de beneficii juribus inire sine episcopi licentia saltem per multas leges particulares prohibetur.[5]) Siquidem jus istud defensionis per hoc restringitur, quod ecclesiae beneficiatum ceu *tutorem* et *curatorem* considerat, qui patrimonio sui pupilli, i. e. beneficii cum singulari circumspectione consulere teneatur. Nam et bona beneficiaria in jure canonum favore restitutionis in integrum,[6]) tum reliquis privilegiis, quae minorennibus conceduntur, gaudent. *c.* Est *administrator* substantiae beneficii, ut tum ipse, tum ejus successores de fructibus inde percipiendis vitam sustentare possint. Tanquam administrator superficiem praediorum suo arbitratu quidem immutare, at non item pecunias foenori datas exigere potest. Omnis deterioratio a beneficiario ex propriis resarciri debet. E converso si possessiones ejus expensis et labore meliores sunt redditae, ipsi

---

[3]) Cfr. Lingen Recht des Beneficiaten am Benefic. Grundstück in Vering Archiv. t. 20. p. 87, ubi casus enarratur apud s. C. C. deductus et de 6. Mart. 1866 decisus. Cfr. ibid. p. 90. 91. alias duas similes s. C. C. decisiones d. 17. Dec. 1796 et d. 28. Jan. 1851.

[4]) Cfr. s. C. C. d. 17. Dec. 1841. l. c. p. 84. 85. not. 1. Optime in hac re conc. Vindob. (1858) sancivit: „Si beneficium silvas habet, eae statuantur arborum succidendarum vices, quibus lucrum inter praesentem et futuros beneficii possessores pro rata temporis dividatur; statutae religiose serventur."

[5]) Conc. provinc. Vienn. 1858 p. 186; Conc. provinc. Prag. tit. VIII.

[6]) c. 1. X. d. in integr. rest. (I. 41; Alex. III.); c. 4. X. de fidejuss. (III. 22). Jure Austriaco non conceditur restitutio in integrum §. 1250. C. C. A. Attamen beneficiatus culpam praestare tenetur intuitu bonorum beneficii sui. Cfr. etiam §. 228. et seq. C. C. A.

sumptus ex beneficio refundi oportet. Ex eo quod beneficium post obitum beneficiati redit ad ecclesiam, sequitur, possessionum locationes ultra dies vitae beneficiati non esse obligatorias, nisi locationis contractus episcopi auctoritate ad longius tempus initus fuerit.[7]) Imo vero legibus particularibus etiam ad tempus brevius restringi potest. Et quoniam quivis usufructuarius tenetur rem in usum concessam in suo statu servare, haud minus etiam beneficiato incumbit, expensas pro sartis tectis servandis atque aedificiorum beneficialium reparationes saltem minores ferre (nisi statutis particularibus vel pactis alius mos sit introductus). — Pro explendo tum defensionis tum administrationis officio *inventarium*[8]) ingredienti beneficiato tradendum est, quo omnia beneficii bona, addita appretiatione et natura, recensentur, ita, ut omnis mutatio, quam beneficium subire contingit, sedulo successive adnotetur. Eveniente vacatura inquirendum, num res in inventario relatae exstent. In Imperio Austriaco quaelibet immutatio beneficii possessiones concernens regimini significari debet. Hunc in finem summario rationum ecclesiae gubernio exhibendo parochus incrementi vel decrementi, quod in beneficio parochiali forsan contigerit, significationem superaddat necesse est.[9])

2. Fructus quod attinet, eos a praebendae substantia separatos beneficiatus *facit suos*,[10]) ideoque *tanquam procurator in rem suam* propria auctoritate eos exigere, imo et litem propter eos movere potest. Attamen in usu fructuum et dispositione clerici non prorsus liberi sunt, sed certis limitibus constricti. Ad hos definiendos distinctio supra allata adhibenda et clarius explananda est. Etenim *a.* de bonis *patrimonialibus* i. e. de iis, quae

2. Ratione fructuum.

---

[7]) Hinc non ligatur successor in beneficio pacto locationis, conductionis a suo praedecessore inito, etiamsi solutiones fuerint anticipatae. Conc. Trid. sess. XXV. c. 11 de ref.

[8]) In inventario consignari oportet: aedificia, agros, fundum instructum, paucis mobilia et immobilia simul cum pecuniis frugifere elocatis. Decennio aut alio termino a legibus particularibus definito novum inventarium confici debet. Loberschiner l. c. p. 152. Helfert Geschäftsstyl p. 475. Ab inventario differunt: 1. praediorum parochialium consignatio; 2. recensio capitalium ad beneficium pertinentium. Brixn. Dioec.-Bl. 1857. p. 34.

[9]) Conc. prov. Vienn. l. c. Loberschiner l. c. p. 151.

[10]) Conc. Trid. (sess. XXIII. c. 1. de ref.; sess. XXIV. c. 12. de ref.) dicit, clericos non residentes fructus haud facere suos. — In c. un. de cler. non res. in VI. (III. 3) de eo, qui divino non interest, enuntiatur, quod distributionum quotidianarum fors receptarum dominium non acquirat nec faciat eas suas.

titulo profano obtinentnr a clericis perinde ut a laicis, viri ecclesiastici juxta omnes libere disponere possunt tam inter vivos quam mortis causa. Nam vi status sui nec dominium eorum amittunt, neque ut novum acquirant fiunt incapaces. Idem probabilius[11]) dicendum de *omnibus* bonis *quasi patrimonialibus* i. e. non solum de iis, quae clerici ex artificio aliquo acquirunt sed de iis quoque, quae ex ecclesiasticis functionibus sine beneficio (h. e. non stricte titulo beneficii) ut ex concionibus, Missis, reditibus stolae et distributionibus choralibus redundant. Imo juxta s. Alphonsum clericus libere potest disponere etiam de bonis *parsimonialibus*, quae nempe clericus ex reditibus ecclesiasticis subtraxit de sua substantia vivendo parcius, quam honeste vivere potuisset.[12]) Attamen intuitu *redituum beneficialium*[13]) clerici stricte obligantur ea, quae in congruam sustentationem non impenduntur, erogare in pias causas ac praesertim in pauperes, idque citra ullum respectum illius controversiae, utrum clerici juxta aliquos redituum beneficialium domini, an dispensatores vel administratores tantum adpellandi sint.[14]) Ratio petitur *a.* ex intentione offerentium bona

---

[11]) Sunt, qui reditus stolae, funeralia, distributiones quotidianas, stipendia Missarum bonis beneficialibus, non patrimonialibus adnumerent. Cfr. Zallinger h. t. §. 264. Sed sententiam oppositam tenent: S. Alphons. Lig. Theol. Moral. l. IV. n. 111. 490. 491. L. Ferraris Prompta Bibliotheca s. voce Beneficiatus art. 2. n. 19. 22. 23. aliique. Et sane tum oblationes fidelium tum distributiones quotidianas ad bona quasi patrimonialia pertinere, a s. Poenitentiaria decisum est 9. Aug. 1821 et 9. Jan. 1823. Vide dissertationem: Wie sollen und dürfen Weltgeistliche ihr zeitl. Vermögen verwenden, und wozu sind sie bei Errichtung eines Testamentes berechtigt und verpflichtet? Leitmeritz 1853.

[12]) Theol. Moral. l. c. n. 491. Alii tamen parsimonialia ab aliis bonis beneficialibus distinguenda non putant, eoquod, ajunt, reditus ecclesiastici non transierunt in profanos ex eo solo capite, quod clericus iis ad suam sustentationem usus non est. Zallinger l. c. §. 274. Zechius: De peculio clericorum.

[13]) Ex declarat. s. Poenitent. 19. Jan. 1819 etiam bona, quae tituli supplementi a gubernio civili solvuntur pastoribus et canonicis, accenseri debent ecclesiasticis. Idem haud immerito creditur de salario professorum Theologiae aliorumque clericorum ex bonis ecclesiast. assignato.

[14]) Celebrem hanc controversiam, cujus decisionem in synodo dioecesana dissuadet Benedictus XIV. (de syn. dioec. l. 7. c. 2. n. 12) ad exemplum Tridentini, quod hanc quaestionem indecisam reliquit (Palavic. hist. dict. conc. l. 24. c. 3. n. 4), vaga dominii notio peperit. Nam antiquiores maxime doctores, canonum et veteris disciplinae auctoritate suffulti negarunt, clericos redituum suorum habere

sua ecclesiis et ex oblationum formulis, quae aperte manifestant, eas donationes non esse profanas, in commodum et luxum clericorum factas sed spectari debere tanquam *vota fidelium, res Dei, peculium Christi, pretia peccatorum, alimenta pauperum. b.* Ex antiqua ecclesiae disciplina, vi cujus portio a clerico percepta, licet pro pauperibus alia portio segregata erat, nihilominus ut res ad ecclesiam pertinens et ceu patrimonium pauperum haberi consuevit. Id tanto magis pro nostra aetate statuendum est, eoquod pauperibus propria portio ex reditibus ecclesiasticis haud amplius segregetur. Quaestio, utrum, qui male expenderunt proventus ecclesiasticos, ad restitutionem teneantur, varie ab auctobus deciditur. Eos teneri, ex dictis evidens est, quia praeceptum cui satisfactum nondum est, semper impleri debet, quamdiu adhuc potest. Quaeri solummodo potest de origine istius obligationis, utrum ex stricto jure an ex praecepto ecclesiae tantum vel ex charitate derivetur.[15]) Si prius, ex justitia; si posterius ex alio titulo restitutio facienda est.[16])

---

dominium. Recentiores autem, nonnullis loquendi modis, quibus ipsa concilia usa sunt e. g. quod clerici fructus faciant suos permoti ipsis dominium tribuerunt. Sed in hac quaestione caput controversiae proprie non est figendum. Parum enim refert quoad praedictam obligationem, utra ex his duabus sententiis praeferatur. Quodsi clerici redituum beneficialium dispensatores tantum sunt, obligatio erogandi superflua in pauperes aperte occurrit in oculos. Sed etiam si eorundem dominium habent, non sequitur, eos ab hoc deobligari. Nam idea dominii non excludit obligationem personalem praestandi quidquam, etiam ex justitia, prout e. g. etiam haeres totius quidem haereditatis dominium acquirit, etsi eadem legatis vel debitis onerata sit.

[15]) Notanda sunt verba, quae (apud Bened. XIV. l. c.) Cardinalis Bellarminus in epistola ad Theanensem episcopum, nepotem suum desuper scripsit: „Non disputo, inquit, quaestionem illam, an praelati sint veri domini redituum ecclesiast., et an teneantur restituere, quae male expenderunt. Parum enim refert, utrum damnetur praelatus ad inferos, quia peccavit contra justitiam, an quia peccavit contra charitatem, non bene distribuendo facultates suas. Solum quaero, in quos usus debeat suas expendere ecclesiast. facultates, ut non amittat vitam aeternum.„

[16]) Quibusnam pauperibus superflua donanda sint, an etiam clerico cansanguineis? has et alias quaestiones decisas reperies in can. Apost. 37. c. 16. D. 86. c. 22. C. 12. qu. 1; conc. Trid. sess. XXV. c. 1. de ref. s. Alph. Lig. Theol. Mor. l. 4. n. 491. Ferraris l. c. n. 10. 11. et in dissert. supra (n. 11) allegata.

§. 228.

De defunctorum clericorum haereditatibus

Successio in clericorum haereditatem.

Eaedem regulae, quibus clerici in dispensando suo peculio per actus inter vivos ligantur, etiam servandae sunt, cum in defunctorum clericorum bona succeditur, sive ex testamento id fiat sive ab intestato.

1. Ex testamento.

1. Quod primo attinet clericorum *testamenta* faciendi facultatem, iidem antiquo ecclesiae jure de bonis patrimonialibus, etiam de iis, quae post ordinationem supervenerant, prorsus libere disponere valebant.[1]) At bona, quae beneficiatus ex proventibus ecclesiasticis adquisierat, ad ecclesiam reverti debuerunt; unde clerici de iis ultima voluntate disponere omnino vetabantur.[2]) Idcirco bona profana a bonis per ecclesiam adquisitis separari oportebat.[3]) Postea tamen ex consuetudine universali[4]) iis concessum est, ut de bonis ex beneficii fructibus comparatis testarentur, sed ad pias causas tantummodo et servatis solemnitatibus pro testamento praescriptis. Demum in multis orbis catholici partibus et in nostris quoque regionibus immemorialis temporis consuetudo invaluit, ut quaecunque clericorum testamenta, *in foro externo* robur habere censeantur, etsi de bonis etiam ecclesiasticis ad causas profanas testentur, propterea quod bona intuitu ecclesiae et aliunde comparata discernere saepe impossibile est, nec statim semper adparet, num facta dispositio causae piae rationem habeat, vel non habeat, cum nempe clericus saepe occultas fami-

---

[1]) c. 9. 12. X. de testam. (III. 26). At concil. prov. Pragense (1605) prohibuit, ne clerici concubinis aut filiis spuriis quidquam legarent.

[2]) c. 7. c. 12. de testam.

[3]) can. Ap. 39; c. 1. de testam. — Si autem clerici pauperes ordinati fuerant, aut alias dubium existeret, quo titulo post ordinationem quidpiam adquisierint, profano an sacro; totum ab ecclesia adquisitum praesumebatur c. 1. de testam.

[4]) Haec consuetudo primum nonnisi particularis fuit, sed quodammodo adprobata est ab Alexandro III. (in c. 12. X. [III. 26]) atque deinceps evasit universalis. Et profecto! rationabilem esse hanc consuetudinem pluribus argumentis probari posset. Si clericis integrum est, bona ecclesiastica dispensare per actus inter vivos, eccur idem per actus mortis causa, qui a clericis, dum mortem ob oculos habent, consideratius religiosiusque fieri sperantur, non sit integrum?

liarum necessitates pernoscat, aut aliunde debita fors solvat. At pro *foro interno* beneficiatus testari ad causas profanas non potest de bonis ecclesiasticis in notabili quantitate, neque vi consuetudinis, quia solida ratio assignari nequit, ob quam beneficiati per actus mortis causa possint bona ecclesiastica superflua ad causas profanas adplicare, non vero etiam per dispositionem inter vivos. Unde talis consuetudo, cum sit contra *invariatam* indolem bonorum ecclesiasticorum et contra jus naturalis justitiae, non est rationabilis, nulloque temporis cursu induci potest.[5]) Igitur testamenta ad causas profanas de bonis ecclesiae facta illicita ad minimum sunt, etiamsi in foro externo ad majora mala et continuas lites evitandas tolerentur.

Articulo XXI. Convent. Austriacae *in cunctis Imperii partibus* (ergo etiam per Hungariam, ubi episcopi jure testandi antea haud fruebantur), *archiepiscopis, episcopis et viris ecclesiasticis omnibus liberum* esse declaratur, *de his, quae mortis tempore relicturi sint, disponere juxta sacros canones, quorum praescriptiones et a legitimis haeredibus ab intestato successuris diligenter observandae erunt.* Haec verba exprimunt: *a.* Clericos (saeculares) de omnibus bonis suis testamentum condere posse. Ex art. XIII. Concord. evidens est, in eo condendo formam legis civilis servari oportere. *b.* Dispositionem testamentariam pro foro interno ad canonum normas fieri debere, quibus scilicet bona ab ecclesia profecta ecclesiae adplicari jubentur. *c.* Testamenta clericorum plane praescriptis canonicis consentanea (et facta in legitima forma civili) agnosci debere a legitimis haeredibus adeo, ut haeredes, qui dicuntur necessarii, litem movere nequeant ex capite partis legitimae, eoquod juxta canones de bonis clerici solummodo profanis non item de ecclesiasticis pars legitima haeredibus attribuenda est. Unde beneficiatus in testamento, dummodo juxta canones agat, respicere non tenetur parentes, aut (casu quo quis ut maritus legitime ad ordines promotus sit) uxorem aut filios. His omnibus actio non conceditur ex eo quod parte legitima defraudati sint.[6])

---

[5]) Ferraris l. c. art. III. n. 3—5. Neller de cleric. saecul. testamenti factione n. 20. 23. in Schmidt thesaurus t. VI. p. 418. 441. Conc. prov. Vienn. p. 178. ubi inter alia monetur: „Cumprimis caveat, ne ancillam haeredem scribat, a quo scandalum difficile abest.“

[6]) Sic articulum hunc explicat Schulte (in Moy Archiv. t. 3. p. 384. seqq.) adversus eundem D. Moy (Ibid. t. 2. p. 429. seqq.). Et sane ista interpretatio egregie confirmatur per conc. prov. Vienn. Cap. IV. et V. p. 177. et 178. — In articulo XXI. peculiaris ex-

2. Ab intestato.

2. Ex sacris canonibus manifestum est, proventus ecclesiasticos, uti et bona ex illis acquisita, quae post mortem beneficiati supererant, multis saeculis mansisse penes ecclesiam. Neque ambiguum erat, quid nomine *ecclesiae* intelligeretur, quamdiu integra bonorum ecclesiae communio et plena eorum dispensatio penes episcopum mansit. Sed postmodum in hac re tanto magis dubia enasci debuerunt, quum vigeret *jus*, quod dicitur *spolii*,[7]) quo clericorum decedentium bona tum principes tum episcopi, imo et patroni, ecclesiarum advocati, aliique sibi vindicabant. Cujus juris seu potius corruptelae non ceteri tantum sed et episcopi severe a canonibus prohibiti sunt, sancitumque est, rem a clerico relictam non ad episcopum, sed vel ad collegium clericorum, vel ad successorem (sc. in bonum illius beneficii) devolvi; si vero quis plura habuerit beneficia, haereditatem inter ipsorum eccesias esse dividendam.[8]) Bona vero titulo profano adquisita non aliter ad ecclesiam deferebantur, quam si clericus haeredes necessarios non reliquisset.[9]) Verum recentiore aetate, praesertim iis in locis in quibus clericis facultas testandi etiam de reditibus per ecclesiam acquisitis conceditur, usu receptum est, ut clericis intestatis pro-

---

ceptio statuitur, quoad episcoporum ornamenta et vestes pontificales, quae omnia (sicut et libri, ubi usu receptum est), ad mensam episcopalem deferenda sunt. Quaenam res inter haec ornamenta numerari debeant, ex Brevi 1. Jun. 1847 cognoscitur. Num ea, quae art. 21. Conc. statuta sunt quoad jura haeredum necessariorum et quoad ornamenta et vestes episcoporum, etiam abolito Concordato valeant in foro civili, merito dubitatur.

[7]) Dici vix potest, quantum negotii ecclesiae fecerit depraedatio illa, quae spoliorum nomine percrebuit. Plura concilia sub anathemate spolia prohibuerunt; reges et principes ad renuntiandum spoliis haud de facili a Pontificibus induci potuerunt. Ad ultimum etiam episcoporum et archidiaconorum avaritiam coërceri opus erat, qui nimirum spolia haud raro in privatam utilitatem convertebant, vel etiam ad consanguineos ditandos adplicabant. Unde factum est, ut sedes Apostolica jus spolii ad cavendum bonorum ecclesiast. dilapidationi sibi vindicaret, illudque per spoliorum collectores in provinciis constitutos exerceret. Licet vero ne sic quidem abusus haud ex integro cessarent, tamen jus spolii a Pontificibus per se juste exercebatur, quia aliud non intenderunt, nisi ut bona, quae ad clericos venerunt, conferrent in illos usus, in quos clerici conferre debuissent. Devoti Inst. P. II. t. 18. n. 5., ubi plures Rom. Pontificum const. circa hanc rem allegantur. Phillips Lehrb. §. 234.

[8]) c. 12. cit. X. (III. 26).

[9]) L. 42. §. 2. Cod. de episc. (I. 3); Novell. 131. c. 13; L. 20. Cod. cit.; c. 7. C. 12. qu. 5.

ximi consanguinei sine bonorum discrimine succedant.[10]) Aliis tamen in regionibus certae regulae legibus particularibus statutae sunt, ad istiusmodi haereditatem quam aequissime dividendam. In nostris partibus ex consuetudine et legis civilis determinatione[11]) sequentes regulae servatae et a concilio provinciali Viennensi de novo quoad substantiam adprobatae sunt:[12]) *a.* Haereditas clericorum, qui beneficium quoddam curatum in perpetuum obtinebant, sine ullo discrimine bonorum in tres partes dividitur, quarum una ecclesiae, altera pauperibus, tertia propinquis cedit. Portiones tum pauperibus tum ecclesiae destinatae, pauperibus (scil. instituto pauperum) et ecclesiae illius loci attribuendae sunt, ubi defunctus supremo vitae tempore sacro munere functus est, licet alio in loco sive quiescentem vitam agens, sive aliam ob causam obierit. Si defunctus beneficium tenuit simulque praebendam in capitulo habuit, pars ecclesiae obveniens inter ecclesias respectivas dividenda est. Consanguinei valde egentes portionem quoque pauperum, proinde duas tertias e bonis relictis, si specialiter supplicent, impetrare possunt. *b.* Quodsi defunctus beneficium ecclesiasticum nunquam habuit in perpetuum, consanguinei duas tertias, unam vero pauperes capiunt.[13])

---

[10]) Quia id tantummodo toleratur propter odia litium, bona eccles. ad haeredes devolvi sub eadem conditione et onere, quibus fuerunt apud defunctum, non immerito inferunt auctores. Van-Espen. P. II. Sect. IV. Zallinger lib. 3. tit. 27. §. 356.

[11]) Hofcanzl. Decr. 19. Jun. 1853; Hofdecr. 27. Nov. 1807; Hofcanzl. Decr. 16. Sept. 1824.

[12]) „Si clericus, de cujus haereditate agitur, beneficio potitus fuerit, casu, quo illud ad mortis usque tempus non retinuerit, nequaquam excepto, tertia haereditatis pars competit ecclesiae, cui beneficii ratione inserviendum erat. Si plura simul beneficia habuit, pro rata redituum, quos ex eis percepit, inter ecclesias respectivas dividatur; si plura successive, ecclesiae, cui ultimo loco deservierit, adscribatur nisi opulenta sit, quo casu ad alias merito transfertur. Hac eadem proportione retenta tertiam bonorum relictorum partem habeant pauperes locorum, ubi beneficia tenuit, ita tamen, ut ecclesiae opulentioris intuitu nihil eis detrahatur. Tertia demum pars cedat consanguineis, quibus secundum leges Austriacas jus ab intestato succedendi competit. Iisdem, si vere pauperes sunt, pars pauperibus debita in tantum assignari potest, in quantum portio ex tertia consanguineorum ipsis obtingens egestati sublevandae non sufficit etc. — Pars, quae ex antistitis sine testamento defuncti haereditate ecclesiae metropolitanae sive cathedrali debetur, si opus fuerit, Seminario vel majori vel puerorum assignari potest.“ Conc. prov. Vienn. p. 179.

[13]) Portionem pauperum hoc casu leges caesareae consanguineis,

Articulus III.

De bonis ac reditibus ecclesiarum.

§. 229.

De personis, a quibus ecclesiarum bona administrantur.

Postquam beneficia exorta bonaque propria iis attributa erant, ecclesiae, seu aedes sacrae, adsignatis reditibus propriis e. g. de oblationibus, fundationibus, legatis, decimisque, proprias adeptae sunt facultates a bonis beneficii sejunctas, quae peculium ecclesiae in sensu strictiori vel etiam bona *fabricae* vocantur. Haec bona *per se* ad solos sumtus aedificii ac supellectilis sacrae sustinendos destinata sunt, sed saepe per accidens etiam alios sumtus ferre debent.

Fabricae administratio:

1. Ex jure generali.

1. Peculii ecclesiae administratio primum ad ejusdem ecclesiae rectorem unice spectabat, qui tamen episcopo vel archidiacono praesertim visitationis occasione ejus rei rationem reddere debuit. Paulatim tamen factum est, ut parochis pro ejusmodi administratione alii inferiores curatores e plebe cujusvis parochiae adjungerentur,[1]) quibus quaedam ejus generis negotia, ac praecipue proventuum exactiones committebantur. Hi adjutores nuncupabantur: *procuratores*, *vitrici*, *magistri fabricae* etc. Cavent tamen concilia, ne his laicis solis, sed potius cum ipsis parocho, veluti principali, officium fabricae seu procuratio ecclesiae committatur.[2]) Porro administrationis in singulis locis gestae ex praescriptione concilii Tridentini[3]) episcopo etiam tunc ratio fieri debet, cum ex consuetudine aut privilegio aut ex consuetudine aliqua loci alii ad id deputati ejusmodi rationem exigere possunt. Ex quo adparet, quam aliena sit a spiritu canonum illa quarundam legum

---

utut egenis, non concedunt. Vid. Helfert K. R. p. 817. De religiosis professis cfr. supra §. 134. not. 13.

[1]) Concil. Colon. 1300. c. 14. (Hartzheim conc. de IV. p. 42); conc. Magdeb. 1266. c. 23. (Ib. t. III. p. 802): Laici parochialium ecclesiarum provisores seu vitrici, qui altirmanni vulgari vocabulo nuncupantur.

[2]) Concil. Mogunt. a. 1549, quod ex Hartzheim citat Phillips Lehrb. p. 750.

[3]) Sess. XXII. c. 8. 9. de ref. Cfr. Acta s. S. II. p. 369.

civilium dispositio, per quam tota fabricarum administratio sive magistratibus politicis sive deputatis ex communitate concreditur. — Denique quia in jure causae piae (ad quas pertinent ecclesiae) aequiparantur causis pupillorum et minorum, potest episcopus administratores, legitimis concurrentibus causis sc. ob usurpationes, ob violatam fidem, ob negligentias, denique ob idoneitatis carentiam ab exercitio administrationis suspendere, quemadmodum removentur male administrantes tutores pupillorum atque minorum curatores.[4])

2. Episcopi Austriaci 1856 Viennae congressi in sequentes generales normas communibus consiliis convenerunt, a quovis Ordinario accuratius juxta suae dioecesis exigentiam definiendas.[5]) *a.* Bona ecclesiarum parochialium seu filialium, nec non fundationum piarum apud istas ecclesias exstantium administrabuntur a spirituali earundem rectore, in curarum socios adhibitis parochianis, sed regulariter duobus tantum et salvis juribus patrono (§. 220) competentibus. *b.* Ecclesiae vitrici nunquam non viri pietate ac integritate conspicui sint; in quantum fieri potest, praeterea tales, qui bonis temporalibus non egeant, seligantur. Ab ecclesiae rectore proponuntur, attentis desideriis, quae parochiani intra justi et aequi limites patefaciunt, ab episcopo vel ejus delegato nominantur.[6]) Ordinarie ad triennium assumuntur; eo tamen tempore elapso denuo proponi et nominari possunt. Decanus praemissa admonitione de obligationum, quas suscipiunt natura et gravitate sponsionem ab eis exigit, fore, ut ad ecclesiae bonum tuendum et conservandum pro virili parte contribuant. Ubi annuum stipendium iisdem non est constitutum, eos gratis officium isthoc exequi oportet. *c.* Administratores locorum subsunt decano (vel alii Ordinarii commissario), qui in hoc quoque negotio sicut in ceteris rebus commercium sustinet inter episcopum

2. Ex jure particulari Austriaco.

---

[4]) Conc. Trid. c. 8. 9. Sess. XXII. Cfr. l. 3. §. 5. ff. de suspectis tutor. et curat.; l. 4. §. 4. ff. eod. tit.; Acta s. S. V. pag. 192. 196.

[5]) Vix erit dioecesis in nostro Imperio, quae praescriptiones peculiares non acceperit a suo antistite. Hasce leges ad amussim addiscere tum Theologiae studiosis tum pastoribus absolute necessarium est. Sed quia his pagellis statuta singularum dioecesium inserere impossibile est, aliud non restat, quam ut principia generalia sive ab episcopis Austriacis adoptata, sive alias vigentia summarie perstringantur. Vid. etiam concil. prov. Vienn. 1858. p. 180 seqq.

[6]) In dioecesi Brixin. pastoris et plebis censensu eliguntur, a decano nomine episcopi confirmantur. Pro dioec. Brixin. „Vorschriften" etc. Dioec.-Bl. 1860 p. 60. seqq.

et administratores subordinatos. Decano incumbit revidere rationaria, vitricos instituere vel adprobare, beneficio vacante perquirere, an res in beneficii ecclesiae inventarium relatae adhucdum exstent, ad beneficium promotis bona ejusdem tradere, cetera, quae episcopus ordinaverit, peragere. *d.* Suprema cura et inspectio circa administrationem peculii ecclesiastici in tota dioecesi episcopo competit, qui ad istud munus laboriosissimum peragendum, ac praesertim ad revidenda rationaria collegium officialium in sede episcopali constituere debet. Advocatiae ecclesiasticae, quae in pluribus Austriae provinciis haud parum in administrationem peculii ecclesiastici influebant, ob temporum conditionem prorsus mutatam e medio sunt sublatae.

§. 230.

De modo administrandi ecclesiae peculium.

Inferiorum administratorum munera:

Inferiorum curatorum et *administratorum munus* generatim eo redit, ut pro sua quisque officii parte bonis ecclesiasticis tuendis, servandis, augendis riteque impendendis curam operamque sedulam navent. Unde regulas ipsorum munus respicientes accurate observent, necesse est. Detrimentum, quod ecclesiae res ipsorum culpa ceperint, resarcire tenentur. In specie debent

1. Quoad inventarium.

1. *Inventarium* legibus praescriptum [1]) summa cura conficere cum sedula omnium mutationum subin contingentium adnotatione.

2. Quoad armarium.

2. *Armarium* fideliter custodire sub tribus diversis clavibus, quarum una in parochi, aliae duae in vitricorum manibus sint. Asservandae ibi sunt pecuniae residuae exceptis iis, quae pro occurrentibus expensis quotidianis necessariae videntur, dein syngraphae, inventaria, litterae fundationum, rationaria jam censurae subjecta, aliaque majoris momenti instrumenta.

3. Quoad proventus et impensas.

3. *Proventus et impensas procurare,* quod proprie vitricorum est munus. Quantum ad *proventus* permittendum non est, ut usurae ex elocatis pecuniis debitae aliaeque praestationes, ultra biennium vel spatium ab Ordinario determinatum restent;[2]) secus

---

[1]) Const. Pii V., Sixti V. et Bened. XIII. in conc. Rom. 1725. — Concil. prov. Vienn. p. 180. (quod inventarium singulis decenniis jubet renovari). Vorschriften der Dioec. Brixen §. 9. Formulare exhibetur in Helfert Geschäftsstyl lit. OO. PP.; item in Brixn. Dioec.-Bl. 1860. p. 75.

[2]) Brixn. Dioec.-Bl. 1860. Instruction für die Seelsorger (p. 73); für die Kirchenpröbste (p. 87).

executio judicialis imploranda. *Impensae*, ex reditibus tantum faciendae, (salvâ semper peculii ecclesiastici substantiâ) erogari debent in fines, in quos destinatae sunt, nempe in sumtus pro cultu divino necessarios, in stipendia clericorum, in remunerationes ex dicto peculio quotannis pendendas et similia; non vero in res extraordinarias, quarum sumtus summam ab episcopo constitutam[3]) excedunt, nisi praehabita episcopi licentia. Porro administratoribus absque eadem episcopali licentia fas non est, ecclesiae peculium elocare aut elocatum renuntiare, vel liti de ecclesiae juribus se immittere. Bene tamen iisdem conceditur sine episcopi venia sortem, cujus legitime renuntiatae persolutio difficultates experitur, vel census annuos aliasve praestationes ecclesiae debitas judice interpellato vindicare, modo de jure ipso lis non moveatur.[4])

4. *Pecunias* acceptas majoris summae confestim *foenori dare* cum cautionibus, quas relate ad pupillorum bona lex tum ecclesiastica tum civilis praescribit. Juxta *canones* iteratasque s. Congr. Episc. et Reg. praescriptiones bona ecclesiastica *investienda sunt in bonis stabilibus tutis ac frugiferis*, eademque s. Congr. nonnisi in subsidium admittit investimentum in censibus, et denique nonnisi tertio loco permittit investimentum in tabulis publici debiti. Hodie rebus pecuniariis adeo vacillantibus et quasi in aëre pendentibus ecclesia quoad hanc rem in summis ubique fere angustiis versatur. Vi legis *civilis* Austriacae[5]) sequentes modi elocandi pecunias pupillorum, ad quas etiam bona tum beneficiorum tum s. aedium pertinent, ceu legitimi declarantur: *a.* Emtio rerum immobilium. *b.* Contractus fenebris cum hominibus privatis, cui concessio juris ex debito tertii provenientis (Cession) aequipollet. Pro tali contractu securitas in §. 230. C. C. A. requisita adsit oportet. *c.* Emtio syngrapharum titulo debiti

4. Quoad pecuniarum elocationem.

---

[3]) Summa, quae ex reditibus superfluis liberae administratorum dispositioni committitnr, in nostra dioecesi pro una eademque re 30 fl. non excedat, necesse est. In archidioecesi Viennensi pro omnibus anni expensis extraordinariis nonnisi 50 flor. Ordinario non rogato impendere licet. Quid in aliis dioecesibus vigeat, videri potest apud Loberschiner l. c. p. 111.

[4]) Inducere novas expensas annuatim faciendas administratoribus vel omnino prohibitum est (Vorschr. der Dioec. Brixen §. 13). vel usque ad certam summam tantummodo conceditur. Loberschiner l. c. p. 111.

[5]) Litt. patent. 9. Aug. 1854. Vering Arch. t. 24. p. 94. Wiener Dioec.-Bl. 1870. N. 11.

publici Austriaci, vel aliarum publicarum syngrapharum, quae prioribus quoad pretium aequiparantur. Syngrapha coëmta, ut tanquam res ad ecclesiam pertinens cognoscatur, modo praescripto per officiales publicos respectivae ecclesiae vel fundationi adscribenda est (Vinculirung).[6] Ubi syngrapha publica minori pretio emitur, lucrum inde emergens ecclesiae reddi debet. Pro obtinendis usuris ex syngraphis annuatim deciduis apochae, legitime confectae et sigillo parochiali munitae, exhibendae sunt. Quoties agitur de solvendo vinculo syngraphae publicae (Devinculirung), leges circa alienationem bonorum ecclesiasticorum decretae attendantur, necesse est.[7] d. Emtio litterarum hypothecariarum (Pfandbriefe) quae editae sunt a cassa fiduciaria ordinum Galiciae (der galizisch-ständischen Credit-Anstalt). e. Elocatio apud cassas quae dicuntur parsimoniales, si hae cum venia publica sint constitutae.[8]) f. Vi legis d. 11. Maj. 1870 emi etiam possunt illae syngraphae ex viis ferreis Austriacis redundantes, quibus jus prioritatis competit (Prioritäts-Obligationen von Eisenbahnen), si tum sortis tum censuum inde derivantium securitas a gubernio praestetur.

5. Quoad rationaria.

5. De acceptis et expensis peculii ecclesiastici *librum rationum* quotannis justo ordine *conficere*, cui tum parochus tum vitrici subscribunt. Rationes a locorum administratoribus examinatae, adjectis apochis aliisque instrumentis veritatem demonstrantibus ulterioris censurae causa ad decanum mittuntur. Decanus revisas additis suis observationibus antistiti exhibet, qui earum adprobatarum summarium gubernio imperiali communicat simulque significat, in quantum ecclesiae peculium aut incrementa ceperit, aut imminutum sit.

6. Quoad defensionem peculii eccles.

6. Denique defensio peculii ecclesiastici in regula pariter curatoribus incumbit, sed salvis juribus patrono competentibus, et obtenta semper ad litem movendam Ordinarii facultate. Defensio autem intuitu ecclesiarum, quae patronatui caesareo vel derivanti

---

[6]) Concurrend. Consist. Brix. 30. Oct. 1854. Id quod etiam de syngraphis loco decimarum etc. acceptis obtinet, quas respectivo beneficio adscribi oportet. Decret. minis. d. 5. Nov. 1858. Archiv. t. 16. p. 237. — De modo adscribendi syngrapham pro pluribus fundationibus destinatam vid. Edict. minister. d. 6. April. 1860 in Archiv. t. 19. p. 443 vel in Brixn. Dioec.-Bl. 1860. p. 28. De taxis pro adscriptione solvendis ibid. 1861. p. 71.

[7]) Vi edicti minist. d. 10. Aug. 1860 (Archiv. t. 20. p. 319).

[8]) Sed vi edicti minist. 24. Mart. 1860 talis elocatio nonnisi modo transitorio fieri debet.

ex fundo religionis aut studiorum subsunt, a procuratore fisci nomine Imperatoris suscipitur.[9])

§. 231.

De reparandis aedificiis ecclesiasticis. I. Ex jure communi.

1. Onus instaurandi ecclesias ex rei natura ipsi peculio ecclesiastico incumbit, quippe quod praecipue ad sumtus pro sacro apparatu et pro *reparationibus* necessarios destinatum est. Hunc in finem, uti alibi jam dictum,[1]) ex oblationibus,[2]) decimis[3]) aliisque proventibus[4]) quarta pars pro ecclesiae fabrica separata est, severeque episcopi prohibiti sunt, ne hancce partem sibimetipsis vindicarent.[5]) Cum deinceps ista partitio exoluisset, onus reparationum ad ceteros omnes, quicunque bona ecclesiastica aut eorum reditus perciperent, naturali devolutione devenit. Hinc jure merito ab ecclesia praeceptum est, ut laici bona ecclesiastica detinentes, etiam in feudum tantum, item decimas ecclesiasticas percipientes nec non beneficiati, verbo omnes ad quos reditus ex bonis ecclesiae proveniunt, ad aedificia sacra vel reficienda vel de novo excitanda contribuerent.[6]) Et quia praesertim laici, qui potissimum

1. Principia juris antiqui.

---

[9]) Suprem. resolut. 3. Oct. 1858 in Brixn. Dioec.-Bl. 1860. p. 319). Unde quoties aliqua ecclesia in bonorum possessione perturbatur, ea res confestim ab administratoribus procuratori fisci denuntiari debet. Cfr. notificationem procuratoris Linciens. ad Ordinariatum 28. Jan. 1870 (Vering Arch. t. 24. p. 88). — Aedituorum bona pro natura officii ipsorum sunt bona ecclesiae. Nuper collegium pro scholis Austriae inferioris definivit, donaria, quae pro pulsandis campanis ingruente tempestate a parochianis contribuuntur, abhinc ludimagistris esse vindicanda, exclusis aedituis. Quam decisionem, licet reclamante Ordinariatu tum Viennensi tum Sanhypolitano confirmavit minister pro cultu 29. Mart. 1872. Archiv. l. c. t. 28.

[1]) §. 217. not. 7.

[2]) c. 1. C. 10. qu. 3. (conc. Bracar. II. a. 572.)

[3]) Carol. I. Magn. Capit. (Stat. Rhisp. a. 799. c. 13.) „Ut decimae populi dividantur in quatuor partes . . . quarta in ecclesiae fabricis applicetur, sicut in decretis papae Gelasii continetur.“

[4]) c. 2. C. 10. qu. 3.

[5]) c. 3. C. qu. cit. (conc. Tolet. XIV. a. 693).

[6]) c. 1. X. de eccl. aedif. vel repar. (III. 48): „Quicunque ecclesiasticum beneficium habent, ad tecta ecclesiae restauranda vel ipsas ecclesias emendandas omnino adjuvent“. Beneficium eccles. hic latius sumendum esse videtur, quatenus nempe etiam feudatarii ipso comprehenduntur. Permaneder die kirchliche Baulast oder

ante medium saeculi 11. bona ecclesiarum atque decimas iis debitas frequenter usurpaverant, hujus obligationis immemores erant, eadem haud semel per leges tum sacras tum civiles in ipsorum memoriam revocata est.[7]) Sed notandum varios usus diversis locis invaluisse, quia reparationum onera inter tot concurrentes distribuere negotium arduum evasit. Nimirum vel illi, qui ad concurrendum obligabantur, per turnum emergentes reparationes in se suscipere debuerunt, vel singulae aedificii partes singulis concurrentibus reparanda addicebantur.[8]) Itaque consuetudinis vis in hac parte effecta est maxima.[9])

2. Sanctiones eccles. inde a concilio Tridentino.

2. His principiis disciplina etiam post concilium Tridentinum vigens inaedificata est. Dictum concilium, sicut consuetudines legitime inductas non sustulit e medio, ita quoad ecclesias tum cathedrales tum collegiatas nihil innovavit. Hinc

a. Quoad ecclesias cathedrales,

a. hodieque *cathedrales* ab episcopis, salva tamen portione congrua, refici ac restaurari oportet.[10]) Episcopi insufficientiam canonici primum, dein ceteri clerici ecclesiae cathedrali adscripti sublevare tenentur;[11]) tum peti etiam potest subsidium charitativum a clero dioecesano.[12]) Similiter etiam *collegiatae* in defectu pecuniae pro reparatione et fabrica assignatae, a capitulo instaurari et aedificari debent, adeo, ut canonici etiam nuper ingredientes ad contribuendum de superabundantibus suis fructibus compelli possint.[13]) Ecclesiae *non parochiales* atque *capellae* ex

(margin: collegiatas. — non parochiales.)

---

die Verbindlichkeit der baulichen Erhaltung und Wiederherstellung der Cultus-Gebäude. München 1838. 2. Aufl. p. 28.

[7]) Vid. text., quos allegat Permaneder l. c. p. 22. n. 1.

[8]) Sic e. g. quandoque clerus chorum, populus navem turrimque reficere, alibi decimatores id totum partemve praestare tenentur. Van-Espen P. II. tit. 16. n. 26. 27.

[9]) Phillips Lehrbuch p. 755.

[10]) c. 27. C. 12. qu. 2. (Gelas.) In Italia et insulis adjacentibus vi Const. Bened. XIV. (1725) pro fabrica ecclesiarum cathedralium et collegiatarum a recens suffectis canonicis et beneficiatis media annata, i. e. medietas proventuum primi anni solvenda est. Acta II. 93.

[11]) Nicollis Praxis canonica t. I. lit. E. n. 44—46.

[12]) Facta saecularisatione restauratio ad eum pertinet, qui episcopatum suppressit vel ejusdem bona modo habet. Unde respectivi Germaniae principes ex justitia polliciti sunt, fore, ut a se fundi pro cathedralium refectione creentur vel sumtus ex aerario publico praestentur. Phillips Lehrb. p. 756.

[13]) Phillips l. c. 757, ubi allegatur de Albertis: De sacris utensilibus tom. I. c. 12. num. 129.

peculio ipsis attributo, in ejus vero defectu ab iis, quorum interest, quive aliunde ad hoc teneutur, reficiendae sunt. Inprimis hoc onus incumbit patrono, qui etiam tenetur ad utensilia altaris et capellae necessaria suppeditanda, sicut etiam ad eorundem et capellae manutentionem, nisi sufficiens dotis reditus ad hunc finem ab ipsis assignatus fuerit.[14]) Quodsi earum inopiae occurri nequeat, episcopo fas est, servatis servandis beneficia simplicia ex istis ecclesiis pene collapsis ad matrices aut alias ecclesias transferre (supra §. 76. in fin.).

b. Quoad parochiales

b. Ecclesiarum *parochialium* intuitu, distinguendum est, utrum liberae collationis episcopalis sint, an patrono subjiciantur.[15])

α. liberae collationis;

α. Parochiales ecclesias, quas episcopus libere confert, non idem propterea tenetur suis sumtibus reficere aut exstruere; ratio est, quia liberae beneficiorum collationi ejusmodi onus annexum esse ex jure probari non potest.[16]) Sed in his reficiendis has regulas sequi oportet: a. Si vel constitutio aliqua aut statutum intercedat, vel certa ac vetus consuetudo et observantia afferatur, ob quod vel ob quam privati aliqui cives suis sumtibus ecclesiam reficere vel dirutam excitare tenentur, tunc eidem statuto vel consuetudini parendum est. b. Si neque statutum, neque ulla consuetudo interveniat, tum s. aedificia principaliter et ante omnia (juxta citat. Trident. decretum) ex proventibus ipsius ecclesiae sive reparari sive a fundamentis condi debent. Id tamen nonnisi de iis *proventibus* intelligendum est, qui ceteris impensis factis supersunt. Nam ipsa *dos* seu *substantia* peculii alienari nequit, nisi ecclesia sit dives et simul reliquorum, qui cogi pos-

---

[14]) S. C. C. d. 28. Febr. 1665; 28. Maj. 1864. Acta I. 150.

[15]) Conc. Trid. sess. XXI. c. 7. de ref.: „Parochiales vero ecclesias, etiamsi juris patronatus sunt, ita collapsas refici et instaurari procurent (episcopi) ex fructibus et proventibus quibuscunque ad easdem ecclesias quomodocunque pertinentibus: qui si non fuerint sufficientes, omnes patronos et alios, qui fructus aliquos ex dictis ecclesiis provenientes percipiunt, aut in illorum defectum parochianos omnibus remediis opportunis ad praedicta cogant, quacunque appellatione, exemptione et contractione remota. Quodsi nimia egestate omnes laborant“ etc. Cfr. not. 30.

[16]) Hoc nonnihil indiguabundus exponit Prosper Lambert. (Ben. XIV.) adversus plurimorum parochorum opinionem, qui praedictum onus ad episcopum beneficia libere conferentem pertinere censebant, quem errorem neque invincibilis ignorantiae causa excusari posse existimat. Libros, inquit, de his rebus agentes percurrere possent, lingua non Sinensi neque Cophtica sed latina conscriptos.

sunt, contributio insufficiens.[17]) Idcirco neque aes alienum contrahere fas est, nisi spes adsit, fore, ut sine ecclesiae periculo quam citissime dissolvatur. Si etiam ecclesia sit pauper, illi *modo subsidiario* contribuere tenentur, qui in jure ad hoc obligantur. Et quidem horum duplex classis distinguitur. Prior comprehendit eos, qui *emolumenta temporalia* ab ea ecclesia percipiunt, quia congruum est, ut qui commodum ecclesiae sentiunt, sentiant onus. Ad hos pertinent: parochus,[18]) omnes ejusdem ecclesiae beneficiati,[19]) pensionarii (nisi forte pensiones, ait Ben. XIV. l. c. prorsus immunes concessae fuerint), denique decimatores, nempe illi. qui decimas ecclesiasticas titulo lucrativo percipiunt.[20]) His adnumerandi sunt principes, ad quos decimae ex sublatis monasteriis devenerunt. Apud ecclesias incorporatas parochus *primitivus* seu *habitualis* (§. 125. 1. b.) sumtus sustinere debet,[21]) licet nonnunquam etiam vicarius perpetuus, cujus reditus congruam excedunt, ad contribuendum compelli possit.[22]) Ceterum parochus et beneficiati eos tantum fructus tenentur impendere, qui congruam excedunt. His deficientibus, qui sunt in *secunda classe*, in subsidium evocantur, nimirum parochiani, quippe qui *spiritualia emolumenta* ab ecclesia percipiunt. Tenentur vero parochiani ad praedictam reparationem non per capita hominum nec per capita

---

[17]) Ea tamen dos, quae praecise pro sartis tectis destinata est, reparationi utique impendi potest, uti per se intelligitur. Phillips l. c. p. 758. n. 16.

[18]) Conc. Trid. l. c.; c. 4. X. de eccles. aedif. et rep. (III. 48).

[19]) Cfr. conc. Trid. edit. a Richter et Schulte p. 120. 1. 2.

[20]) Permaneder l. c. p. 56. In Bavaria hodiedum omnes decimatores, etiam decimas laicales possidentes, ad s. s. aedium structuram concurrere tenentur (ib. p. 139. seqq.). In nostris regionibus decimatores jam antehac nonnisi tanquam parochiani contribuebant; id quod post decimarum redemtionem eo magis debet locum habere.

[21]) Edit. conc. Trid. cit. p. 121. „Monasterii sumtibus reparanda est ecclesia parochialis, si eidem monasterio illius bona fuerunt incorporata." S. C. C. Clusin. 22. Sept. 1725. Cfr. Nicollis, l. c. n. 77. Puta, si monasterium ex incorporatione percipiat emolumenta, quod tamen de jure praesumitur. Cfr. not. seq. — Facta monasterii saecularisatione fiscus succedit in onus reparationis. Vering Arch. t. 24. p. 112.

[22]) Phillips l. c. p. 759, ubi haec decisio s. C. C. in Capuan. 1634. affertur: „S. Congr. censuit onus restaurationis ecclesiae parochialis S. Rufi atque alia onera eidem ecclesiae incumbentia, secundum ea, quae proponuntur, non ad monasterium Cassinense, cui ecclesia est unita, sed ad duos vicarios de vicariis perpetuis in ea provisos, pertinere."

domorum, sed juxta facultates singulis competentes (seu *per aes et libram*, ut ajunt).[23]) Item tenentur contribuere ad eam structuram etiam *exteri* (seu forenses) ratione bonorum stabilium, quae possident in territorio ecclesiae reparandae. Horum tamen contributio ex aequitate aliquatenus mitigari potest.[24]) Similiter hoc onus incumbit etiam illis, qui habitant apud ecclesias, quae dicuntur filiales, quia hi quoque parochianis accensendi sunt. Neque refert, quod apud ecclesiam filialem capellanus resideat; quamdiu filialistae in ecclesia parochiali ad divina conveniunt, imo illuc veniendi jure fruuntur, ad reparationem ecclesiae matricis de jure obligantur. Recte tamen advertunt, quantitatem contributionis quoad hos moderandam esse; quin etiam in casibus singularibus totum onus iisdem remitti posse.[25]) Attamen si duae communitates per unionem aequalem uni rectori subjiciuntur, suam tantummodo utraque ecclesiam reparare tenetur. Insuper iidem parochiani ex consuetudine ubique fere recepta compelli possunt, ut operas manuum et curruum juxta uniuscujusque patrimonii quantitatem gratis praestent, etiam tum, ubi sumtus vel ex solo ecclesiae peculio vel a solis primae classis concurrentibus praestari possunt.[26]) — Si praedictis modis necessariae pecuniae congeri nequeant, tunc praeterquam quod collectae generales institui vel donationes a benefactoribus peti possint, episcopo permittente reditus ex aliis fundationibus superextantes e. g. piarum sodalitatum, structurae applicari poterunt. An episcopo etiam reditus ditioris ecclesiae hunc in finem sine beneplacito Apostolico assig-

---

[23]) Ab isto onere nemo excusari potest; unde pauperes et nobiles, imo et clerici omnes, qui bona patrimonialia habent, contribuere tenentur. Permaneder l. c. p. 67. Nicollis l. c. n. 59.

[24]) Permaneder l. c. p. 68. Bened. XIV. Inst. 100. ubi s. Congr. in tali casu decrevit, ut inquilini pro dominis pecuniam ad id necessariam impenderent, ac deinde, quidquid ob hanc causam expendissent, sibi retinerent ex pretio, quod pro domo conducenda persolvunt. Cfr. conc. Trid. ed. Richter et Schulte l. c. n. 9. Negant tamen plures forensium in hac re obligationem, eoquod isti membra societatis parochialis non sint, atque onus istud non sit reale, sed personale. Cfr. decisionem tribunalis Bonnens. 5. Apr. 1870. Vering l. c. p. 302.

[25]) Permaneder l. c. p. 73. Existimat auctor cum aliis, satis esse, si filialistae unam ex tribus partibus eorum sumtuum ferant, qui ferendi sunt a parochianis.

[26]) Barthel annot. ad univ. jus can. pag. 304. Permaneder l. c. p. 78.

nare liceat, non est extra controversiam positum.[27]) Quodsi denique a praedictis omnibus expensae pro reparatione haberi non possunt, episcopus juxta concilium Tridentinum (l. c.) potest ejusmodi ecclesias restauratione indigentes ad ecclesias matrices transferre, cum facultate dirutas ecclesias in profanos usus non sordidos, erecta tamen ibi cruce, convertendi.

β. patronatus. *β.* Ad reficiendas ecclesias juris patronatus etiam patronus contribuere tenetur *in subsidium.* Sed differentia statuenda est inter patronos tum quoad ordinem tum quoad quantitatem contributionis. Extra dubium est, patronos *fructuarios* i. e., qui *fructus aliquos ex ecclesia* reficienda *provenientes percipiunt*, proin patronos decimatores, item collegia, quibus bona illius parochiae sunt incorporata, ad concurrendum adigi posse, et quidem eodem jure et ordine, quo parochi, beneficiati, pensionarii concurrere tenentur.[28]) Imo, ajunt, ille patronus ante omnes reliquos concurrentes ad subeundas reparationis expensas obstrictus est, qui ab initio dotem ad hoc onus sufficientem non assignavit; attamen praesumendum est, dotem in fundatione a patrono constitutam fuisse sufficientem pro adimplemento omnium necessariorum, ideo contrarium per parochum aliosque oportet probari.[29]) Sed controvertitur, an etiam *patronus simplex*, qui nullos ex reficienda ecclesia percipit fructus, ad reparationes concurrere teneatur? Equidem ex textu concilii haec controversia nequit definiri;[30]) ast ex decisionibus tribunalium Romanorum[31]) et ex naturali aequitate illud tanquam probabilissimum consequi videtur, patronum

---

[27]) Cfr. supra §. 101. not. §. 7. 102. not. 10. — De Albertis, quem citat Phillips (Lehrb. §. 238. not. 35) putat, ejusmodi redituum exuberantium translationem p r o c a s u t r a n s e u n t e etiam sine beneplacito Apostolico ab episcopo decerni posse, minime vero ubi agitur de translatione permanenter valitura. Cfr. Permaneder l. c. p. 37. 38.

[28]) Phillips Lehrb. p. 762.

[29]) Phillips l. c. qui citat inter alia decisionem Rotae Rom. Supra not. 14.

[30]) Locus cit. concil. Trid. (not. 15) varie interpungitur et intelligitur. In antiquissima concilii editione interpunctio est: o m n e s p a t r o n o s, (e t a l i o s q u i cet; in aliis editionibus legitur: o m n e s p a t r o n o s e t a l i o s, q u i. In priori interpunctione pronomen „qui" ad a l i o s tantummodo referunt; in secunda idem pronomen „qui" tum ad p a t r o n o s tum ad a l i o s pari ratione pertinere videtur, ita ut patronorum nomine tantum f r u c t u a r i i denotentur.

[31]) Not. 28; s. C. C. 1779. apud Permaneder l. c. p. 46; item apud Bened. XIV. l. c. Sexto.

simplicem, ubi agitur de totali reconstructione ecclesiae, vel de reparatione, quae novae constructioni aequipollet, non quidem *absolute* (praecise), sed *causative*[32]) ad concurrendum teneri, et quidem intermedium inter fructuarios atque parochianos. Nimirum patronis congruum temporis spatium proponitur, quo *aut* templum restaurent, vel, si necessitas postulet, illud rursus aedificent, *aut* jus praesentandi dimittant.

c. Haec omnia, quae de reparatione et reaedificatione ecclesiarum dicta sunt, locum etiam habent: *α.* de aedificatione ac refectione domus parochialis (nisi quod minores reparationes ab ipso rectore tanquam usufructuario fieri debeant.[33]) *β.* De aliis aedificiis ad ecclesiam pertinentibus e. g. de aedituorum famulorumque ecclesiae domibus. *γ.* De coemeteriis, nisi legibus particularibus, consuetudine vel alio modo eorum refectioni provisum sit, vel constet, eadem ad dominium communitatis civilis pertinere. Siquidem regulariter coemeteria tanquam res sacrae (§. 200. 2.) ad proprietatem ecclesiae spectant, ac propterea ipsorum instau-

c. quoad domus parochiales, aedificia aedituorum cet..

---

[32]) Bened. XIV. l. c. Reiffenstuel h. t. n. 24. Zallinger h. t. Nicollis l. c. n. 52. Rosshirt Canon. Recht p. 511. Phillips l. c. aliique etiam patronum simplicem ad concurrendum obstrictum esse existimant. Sed in assignando titulo hujus obligationis D. D. non consentiunt. Alii eam ex emolumentis ortam esse putant, quae patronus ex jure patronatus percipit, puta ex honore, ex praesentatione, ex jure alimentorum. Sed alii haud immerito opponunt, ista emolumenta remunerationis titulo ab ecclesia patronis concessa esse, unde novum onus nullatenus possit fluere. Hinc alii causative patronos obligari ajunt, quatenus nempe juspatronatus retinere velint. Idque potissimum de majoribus reparationibus valet. Si enim ecclesia corruerit et patronus eam non reexstruat, sed alius, tum reexstruens acquirit juspatronatus; ergo patronus quod suum est praestare tenetur, si jus patronatus retinere velit. Sed idem quodammodo etiam de minoribus refectionibus dici potest, quia iis neglectis majorum necessitas emergere assolet. Permaneder l. c. p. 42. Consonat decisio s. C. C. d. 27. Jul. 1861. Scil. propositis dubiis I. An patrona (N. N.) teneatur restaurare ecclesiam parochialem oppidi (N.); et quatenus „negative“: II. An, a quo, et quomodo sit providendum restaurationi in casu; — responsum prodiit: Ad I. „Affirmative praefixo patrono termino trium mensium ad perficiendas reparationes, quo inutiliter elapso, esse locum amissionis juris patronatus. Ad II. In casu amissionis teneri populum et possidentes per aes et libram.“ Acta II. 464. not.

[33]) Quod conc. Trid. statuit circa ecclesiarum refectionem, s. C. C d. 10. Junii 1595 declaravit etiam locum habere in refectione vel aedificatione domus parochialis. Giraldi Expos. juris pontificii p. 881.

ratio ab iisdem fieri debet, quibus templorum refectio incumbit.

paramenta ecl. δ. Idem *per se* et ex rei natura etiam de paramentis et s. utensilibus dicendum est, eoquod fabrica ecclesiae et praeparatio ornamentorum in jure parificantur.[34]) „Attamen patronatum, quem *scholae* dicunt, canones nesciunt. Ex eo igitur, quod parochiae quis patronus sit, juris titulus, quo eidem patronatus scholastici onera imponantur, derivari nequit."[35]) Unde merito patronatus intuitu scholarum cum omnibus tum juribus tum oneribus eidem adnexis quatenus non alio quam *legis* titulo fundatur, legibus novissimis abrogatus est.[36])

§. 232.

2. Ex jure particulari.

1. Leges particulares generatim. 1. At hae leges vix ullibi ex integro vigent; sed earum locum occupant vel consuetudines vel leges particulares a guberniis saecularibus decretae.[1]) Causae siquidem structuram s. aedium

---

[34]) Reiffenstuel l. c. n. 26. ubi auctor carpit parochos, canonicos, beneficiatos, qui abundantibus provisi redditibus nil contribuere volunt pro paramentis illius ecclesiae pauperis, cui adscripti sunt. Pignatelli t. 6 consult. 15: Ferraris s. v. Capella. — Putant aliqui, quoad β. γ. δ. patronorum onus relevandum, aut omnino remittendum esse. Kutschker die neue Kirchenbau - Concurrenzgesetzgeb. in Oesterreich in Archiv. t. 12. p. 108 seq. p. 127. Et hoc quidem quoad β. et δ. concedi deberet, si dos congrua pro iis, quae necessaria sunt ad cultum divinum, a patronis ab initio fuisset assignata. — Campanae pariter sunt pars rerum ad ecclesiam pertinentium: proin earum comparatio et conservatio iisdem plane regulis subest. — Idem de turrium horologiis dicendum est, si jure particulari praescribantur; nam nulla lege generali necessariae declarantur. Schulte Lehrb. p. 524. 535.

[35]) Ita episcopi Austriaci a. 1856 Viennae congregati. Nr. 73.

[36]) Schulbau-Concurrenzgesetze 1863 für Kärnthen, Schlesien, Istrien, Mähren etc. Archiv. t. 13. p. 119. seq.

[1]) In regno Borussico pro varietate regionum variae vigent leges particulares et consuetudines, ut puta in dioecesibus Warmiensi, Wratislaviensi, Posnaniensi, in ducatu Guestphaliae etc.; ubi tales non sunt, leges (A. Preuss. Landrecht) statuunt, onus reparationum patrono una cum parochianis in supplementum ecclesiae peculii ferendum esse. Et quidem ruri patronus duas tertias, in civitatibus tertiam partem sumtuum dare tenetur. Sed ruri populus operas manuum et curruum nunquam non praestare debet. Parochiani vero omnes obligantur, etiamsi exemti sint a vinculo parochiae; sed si duae parochiae sint conjunctae per unionem aeque

concernentes, nec non onerum distributiones ubique pene gentium ad magistratus politicos pertinent, itemque controversiae inter concurrentes exortae apud judicem saecularem agitantur. Haec praxis fundamento non caret. Licet siquidem structura et conservatio templorum *per se* ad *res ecclesiasticas* pertineat, tamen etiam gubernii politici interest, eandem suis etiam legibus determinare, tum ex titulo patronatus, quem intuitu ecclesiarum habet, (prout e. g. in Imperio Austriaco id obtinet), tum quia potestas civilis in ejusmodi casibus efficax ecclesiae auxilium praestare debet, ut concurrentes officio suo satisfaciant. Unde quia agitur de discernendis privatorum juribus, gubernia civilia etiam leges a se sanciri oportere putarunt, ad quarum normam tum distributiones pro hujusmodi aedificiis fieri tum controversiae litigantium componi debeant.

2. Nostrum imperium quod attinet, ob mutata temporum adjuncta, et signanter ob dominia ex anno 1848 sublata, leges civiles in hoc capite in longe pluribus provinciis quidem reformari contigit, sed in quibusdam aliis statuum provincialium decreta imperatoris confirmationem non sunt consecuta. Idcirco hoc duplex, seu potius attenta Hungaria, triplex discrimen notandum est: 2. In imperio Austriaco.

a. Provinciis Austriacis, quae nuperrime legem peculiarem circa construenda et reparanda aedificia ecclesiastica obtinuerunt,[2]) hae sanctiones sunt fere communes: 1. Expensas pro excitandis et conservandis aedibus sacris et beneficialibus, item pro

---

principalem, sua utrique dumtaxat ecclesia reparanda venit. Ceterum ecclesiarum refectio in regno Borrussico pertinet ad res mere ecclesiasticas, ita ut tum reparatio ipsa tum contributiones ab Ordinario determinari debeant. Lites tamen partium apud judicem civilem agitantur. Schulte Lehrb. p. 530. — In regno Bavariae, deficiente ecclesiae peculio, concurrentes secundarii evocantur: patronus emolumenta ab ecclesia percipiens, decimatores, aliae piae causae, communitas parochialis. Patroni, nihil ab ecclesia percipientes, indirecte tantum obstringuntur. Permaneder §. 511. — In regno Saxoniae sumtus, qui a superioribus ecclesiasticis ex aerario ecclesiae haud conceduntur, ferendi sunt a parochianis. — In regno Würtembergico onus reparationum, ab obligatis ad concurrendum pecunia redemtum est, et ad gubernium transiit. — In jure Gallico (decret. 30. Dec. 1809. ch. IV.) onus reparationum ad communitatem civilem devolvitur.

[2]) Hae sunt: Carinthia: 28. Maj. 1863; Vorarlberg 25. Jun. 1863; Istria 10. Jul. 1863; Carniola 20. Jul. 1863; Silesia 15. Nov. 1863; Comitat. Goritiens. et Gradisc. 29. Nov. 1863; Moravia 2. Apr. 1864; Stiria 28. Apr. 1864; Gallicia et Cracov. 15. Aug. 1866 (Archiv t. 12. 13. 16. 19).

comparandis paramentis, supellectili, nec non pro cultu divino necessarias *principaliter* ferre debent, qui ex fundatione, pacto, aliove juris titulo ad hoc obligantur. 2. His omnino aut ex parte deficientibus, proventus ecclesiae superexstantes, et in casu insufficientiae, etiam ecclesiarum filiarum, nisi obstet peculiaris conventio, impendi debent. Quin et ex substantia peculii ecclesiarum si necesse fuerit, ea pars desumi poterit, quae ad specialem finem non est destinata, vel ceteroquin pro annuis expensis ferendis haud necessaria. 3. Intuitu aedium beneficialium ipse beneficiatus tum illas reparationes praestare tenetur, quae sive ipsius, sive ex domesticorum culpa vel negligentia sunt causatae, tum etiam omnes minores reparationes, quae generatim conductori aut usufructuario incumbunt. Ad ceteras vero reparationes contribuere debet, si salarium ejus annuum summam 500 fl. mon. Austr. excedat, et quidem partem sumtuum $^1/_{10}$, $^1/_9$, $^1/_8$, $^1/_7$, $^1/_6$, $^1/_5$, $^1/_4$, $^1/_3$, $^1/_2$ ferre debet, prout annui salarii superexstantia 100, 200, 300, 400, 500, 600, 700, 800, 900 florenos efficit. 4. Si praedicti (1—3) fontes non sufficiant, residuorum sumtuum partem *tertiam* (alibi 5^{tam} vel 6^{tam}) *patronus* (quin juribus patronatus renuntiando patronatus oneribus se possit expedire) ferre tenetur, exclusis tamen impensis pro opera manuum et vectura requisitis. Neque ab hoc onere liberatur patronus acatholicus, si jus patron. sit *reale.*[3]) Econtra episcopus ex titulo liberae collationis ad nihil tenetur. 5. Corporationes ecclesiasticae intuitu ecclesiarum, quae pleno jure ipsis sunt unitae, vel omnes omnino reparationum sumtus (ut in Carinthia et Gallicia), vel dimidiam eorum partem, deductis tamen operis manuum et curruum (ut in Moravia et Stiria), in se suscipere tenentur. 6. Quodsi praedictorum omnium expensae pro reparatione non sufficiant, defectus a parochianis *catholicis* suppleri debent eodem plane modo, quo pecuniae pro communibus loci exigentiis necessariae congeri solent. Si parochia pluribus constet communitatibus civilibus, contributiones ad normam tributorum directorum inter singulas communitates distribuendae sunt, vel per modum conventionis inter ipsas ineundae, vel mediante consilio quinque deputatorum (Comité) ex iisdem communitatibus ad triennium eligendorum. Hoc consilium causas omnes pertractat, quae contributiones ad structuram necessarias

---

[3]) Ubi ecclesia e. g. ob incrementum populi ampliatur, patronus plus contribuere non tenetur, quam praestare debuisset, si ecclesia patronata eo quem antea habuit ambitu reaedificanda esset. Edict. minister. 14. Oct. et 27. Sept. 1872. (Archiv t. 29. p. 178.)

concernunt, ita tamen, ut ab ejusdem decretis ad consilium deputatorum illius provinciae (Landes-Ausschuss) adpellari possit. 7. Ecclesiae filiales ac aedificia capellani vel expositi, nisi adsint, quibus onus reparationis ex speciali obligatione incumbit, ab incolis loci catholicis, in defectu peculii illis ecclesiis proprii, reparari debent, sic tamen, ut propterea ab onere etiam contribuendi pro ecclesiae matrice nullatenus liberentur, nisi specialis obstet conventio.[4] 8. Eaedem leges etiam obtinent quantum ad aedituorum habitationem; ubi tamen aedituus una est ludimagister, altera contributionis pars danda est ab iis, quibus obligatio incumbit domum pro schola destinata reparare.[5]

b. In ceteris imperii provinciis occidentalibus, eoquod statuum provincialium sententiae cum gubernii caesarei propositionibus haud congruerent in unum, leges priores maximam partem adhuc vigent,[6] praeterquam in archidioecesi Salisburgensi,[7] in qua haec res ab Ordinariatu a. 1861 composita est.

---

[4]) Quoad filiales anteriores leges Austriacae sic distinxerunt: 1° filialistae independentes a parochia (e. g. curatiae) ad nihil tenentur quoad reparationes in antiqua parochia faciendas; 2do filialistae a parochia dependentes sarta tecta propriae ecclesiae inopis soli ferre tenentur; quatenus vero ad templa aedesque parochiales concurrere debeant, leges pro tempore et regione varia statuerunt. Generatim facilius filialistae absolvuntur a contributione ad aedificia parochialia, quam a cooperatione ad reficiendum templum parochiae (Vering Arch. t. 9. p. 370. seq.) — Item variae sunt leges quoad suppeditandum supellectile ecclesiarum. In aliquibus provinciis sub hac ratione patronis nulla stricta obligatio legibus imposita (in Austria inferiori, in Tiroli, in provincia littorali et Salisburg.), in aliis vero (in Austria superiori, in Stiria, Moravia, Silesia, Gallicia) in subsidium reliquorum fontium necessaria praestare debent (Arch. l. c. p. 375). — Horologia turrium (ubi rei divinae regulandae inserviunt) considerari possunt sive ut partes aedificii integrales, sive ut pertinentia ad supellectilem. In priori casu leges concurrentiae veniunt adplicandae; in posteriori horologium adinstar reliquae supellectilis censeri debet. Edict. minist. 4. Jul. 1867 (Arch. t. 24. p. 38.)

[5]) In multis tamen rebus majoris minorisve momenti leges singularum provinciarum ab invicem differunt, propterea quod comitia uniuscujusque provinciae in iis statuendis locorum observantias et leges particulares, uti par erat, ob oculos habuerunt. Nominatim vero lex pro Gallicia haud parum in pluribus discrepat a rogatione legis per gubernium proposita. Cfr. Arch. t. 19. p. 274. seq.

[6]) En, quid potissimum differant provinciarum leges: 1. In provincia Austriae inferioris parochus vi legis d. 27. Jun. 1805 (Arch. t. 9. p. 87) ad solas reparationes aedium parochialium in subsidium deficientis peculii ecclesiastici tenetur ex proventibus congruam ex-

c. In regno *Hungariae* terrisque ad eam pertinentibus ecclesiarum restauratio et conservatio, si hae dote sufficiente careant, ad patronum pertinet, id quod etiam de aedibus pro parochi habitatione destinatis dicendum est, in quantum parochi salarium annuum 500 fl. non excedat. Si enim ultra hanc summam ipsi annuatim provisum est, ipse quoque contribuere tenetur. In casu fatalis incenii patrono sine parochi concursu onus restaurationis incumbit. Aedificia vero ad oeconomiam pertinentia parochus ultra congruam (i. e. 500 fl.) dotatus, parochianis operas manuales et currules praestantibus, conservare et reficere tenetur; si vero istam congruam non habeat, isthaec obligatio ad patronum

---

cedentibus. Plura urbis Viennae templa parochialia ab iis refici debent, quibus hoc onus ex speciali titulo seu conventione incumbit, populo parochiano ab omni onere exemto. — 2. In Austria superiori caesereae leges non ante annum 1782 vigere coeperunt, ita, ut ibidem peculiaria quaedam statuta sint. Sic aedes parochiales apud antiquiores parochias, nisi agatur de reparatione extraordinaria, ab ipso parocho sunt reficiendae; verum apud parochias recentiores et capellanias locales sumtus ad normam consuetae concurrentiae determinari oportet. (Archiv. l. c. p. 93.) Monasteria autem ecclesias sibi incorporatas ex integro restaurare debent. — 3. In regno Bohemiae leges anteriores (Archiv. l. c. p. 79. seq.) per edictum ministeriale d. 10. Jun. 1849 (l. c. p. 16. p. 126) sunt suspensae, leges vero a statibus provincialibus (a. 1863) conclusae regimini caesareo haud sunt probatae (Cfr. l. c. p. 118. seq. et Dr. Borowy Kirchenbau-Concurrenz etc. in Böhmen ibid. p. 139). — 4. In Dalmatia vi decreti gubernii gallici 30. Dec. 1809 ecclesiae ex fabricae peculio atque a parochianis (sublato jure patronatus) sunt reficiendae, subsidium ferentibus confraternitatibus et fundo religionis. Instaurationes domus parochialis minores ipse parochus facere tenetur, majores fiunt a parochianis. — 5. Pro provincia Tirolensi in decreto cancell. aul. d. 15. Sept. 1800 haec statuuntur: a. Ecclesiae principaliter ex suis reditibus superfluis sunt reparandae, et quidem ex his solis, si sufficiant. Attamen ad aedes parochiales reficiendas peculium ecclesiae etiam superfluum, adplicari nequit. b. Deficiente ecclesia, si patronum habeat, onera sic distribuuntur: Operas manuales vecturamque parochiani praestare tenentur. Reliquorum sumtuum duas partes pariter dant parochiani, tertiam vero partem patronus ferre tenetur, qui juxta eandem proportionem etiam ad aedes parochiales concurrere debet. Lex obligans parochos, ut domus suas ex superfluis congruae cum aliis concurrentibus instaurent, in nostra provincia haud viget. c. Intuitu ecclesiarum, quae neque patronum, neque peculium superfluum habent, leges nostrae nihil decerrunt; ipsae proin opera parochianorum et ex piis collectis sunt reficiendae. Moy l. c. p. 229. Cfr. acta in comitiis Tirolensibus a. 1863. Archiv. t. 13. p. 137; a. 1865/6 t. 16. 271. seq.

[7]) Nimirum pro decanatibus extra Tirolim sitis aerarium pe

spectat, vel etiam ex consuetudine ad parochianos, qui nunquam ab onere operas manuum et vecturae contribuendi liberantur.[8])

---

culiare pro ferendis reparationum sumtibus constitutum est, quod ex annuis ecclesiarum, capellarum, beneficiorum, etc. reditibus superexstantibus sustentatur. Ex hoc fundo dantur sumtus pro aedificandis et reficiendis ecclesiis domibusque parochialibus, quatenus in loco respectivo media non adsint, vel non sufficiant, minime vero etiam pro comparandis utensilibus et paramentis. Neque ecclesiae filiales non curatae ex hoc aerario quidquam percipiunt. Expensae annuae ab hoc fundo ferendae summam circ. 11,000 fl. exaequant.

[8]) Cfr. Kutschker in Archiv. t. 12. p. 110 seq.

APPENDIX

CONTINENS

DOCUMENTA NOTATU DIGNISSIMA.

I.

Concordatum Austriacum.

Conventio

inter Sanctitatem Suam Pium IX. Summum Pontificem et Majestatem Suam Caesareo-Regiam Apostolicam Franciscum Josephum I. Imperatorem Austriae.

(Cui subscriptum Viennae die 18. Aug. 1855. ratificationes mutuo traditae ibidem die 25. Sept. 1855.)

In Nomine Sanctissimae et Individuae Trinitatis.

Sanctitas Sua Summus Pontifex Pius IX. et Majestas Sua Caesareo-Regia Apostolica Franciscus Josephus I. Austriae Imperator, concordibus effecturi studiis, ut fides, pietas et omnis recti honestique vigor in Austriae Imperio conservetur et augescat, de Ecclesiae catholicae statu in eodem Imperio solemnem conventionem inire decreverunt.

Quapropter Sanctissimus Pater in Plenipotentiarium Suum nominavit: Eminentissimum Dominum Michaëlem Sacrae Romanae Ecclesiae Presbyterum Cardinalem Viale-Prelà, ejusdem Sanctitatis Suae et Sanctae Sedis apud praefatam Apostolicam Majestatem Pro-Nuntium, et Majestas Sua, Imperator Austriae, Celsissimum Dominum Josephum Othmarum de Rauscher, Principem Archiepiscopum Viennensem, Solio Pontificio Adsistentem, Caesarei Austriaci Ordinis Leopoldini Praelatum et magnae Crucis Equitem, nec non ejusdem Majestatis Caesareae a consiliis intimis.

Qui post plenipotentiae ipsis collatae instrumenta mutuo sibi tradita atque recognita de sequentibus convenerunt:

Articulus I.

Religio catholica Apostolica Romana in toto Austriae Imperio et singulis, quibus constituitur ditionibus, sarta tecta conservabitur semper cum iis juribus et praerogativis, quibus frui debet ex Dei ordinatione et canonicis sanctionibus.

Articulus II.

Cum Romanus Pontifex primatum tam honoris quam jurisdictionis in universam, qua late patet, Ecclesiam jure divino obtineat, Episcoporum, Cleri et populi mutua cum Sancta Sede communicatio in rebus spiritualibus et negotiis ecclesiasticis nulli placetum regium obtinendi necessitati suberit, sed prorsus libera erit.

Articulus III.

Archiepiscopi, Episcopi omnesque locorum Ordinarii cum Clero et populo dioecesano pro munere officii pastoralis libere communicabunt, libere item suas de rebus ecclesiasticis instructiones et ordinationes publicabunt.

Articulus IV.

Archiepiscopis et episcopis id quoque omne exercere liberum erit, quod pro regimine Dioecesium sive ex declaratione sivre ex dispositione sacrorum Canonum juxta praesentem et a Sancta Sede adprobatam Ecclesiae disciplinam ipsis competit, ac praesertim:

a) Vicarios, Consiliarios et adjutores administrationis suae constituere ecclesiasticos, quoscunque ad praedicta officia idoneos judicaverint.
b) Ad statum clericalem assumere et ad sacros ordines secundum Canones promovere, quos necessarios aut utiles Dioecesibus suis judicaverint, et e contrario, quos indignos censuerint, a susceptione ordinum arcere,
c) Beneficia minora erigere atque collatis cum Caesarea Majestate consiliis praesertim pro convenienti redituum assignatione, Parochias instituere, dividere vel unire.
d) Praescribere preces publicas, aliaque pia opera, cum id bonum Ecclesiae aut status populive postulet, sacras pariter supplicationes et peregrinationes indicere, funera aliasque omnes sacras functiones servatis quoad omnia canonicis praescriptionibus moderari.
e) Convocare et celebrare ad sacrorum Canonum normam Concilia provincialia et Synodos dioecesanas, eorumque acta vulgare.

Articulus V.

Omnis juventutis catholicae institutio in cunctis scholis tam publicis quam privatis conformis erit doctrinae Religionis catholicae; Episcopi autem ex proprii pastoralis officii munere dirigent religiosam juventutis educationem in omnibus instructionis locis et publicis et privatis atque diligenter advigilabunt, ut in quavis tradenda disciplina nihil adsit, quod catholicae Religioni, morumque honestati adversetur.

Articulus VI.

Nemo sacrum Theologiam, disciplinam catecheticam vel Religionis doctrinam in quocunque instituto vel publico vel privato tradet, nisi cum missis-

onem tum auctoritatem obtinuerit ab Episcopo dioecesano, cujus eandem revocare est, quando id opportunum censuerit. Publici Theologiae professores et disciplinae catecheticae magistri, postquam sacrorum Antistes de canditatorum fide, scientia ac pietate sententiam suam exposuerit, nominabuntur ex iis, quibus docendi missionem et auctoritatem conferre paratum se exhibuerit. Ubi autem theologicae facultatis professorum quidam ab Episcopo ad Seminarii sui alumnos in Theologia erudiendos adhiberi solent, in ejusmodi professores nunquam non assumentur viri, quos sacrorum Antistes ad munus praedictum obeundum prae ceteris habiles censuerit. Pro examinibus eorum, qui ad gradum doctoris Theologiae vel sacrorum Canonum adspirant, dimidiam partem examinantium Episcopus dioecesanus ex doctoribus Theologiae vel sacrorum Canonum constituet.

Articulus VII.

In gymnasiis et omnibus, quas medias vocant, scholis pro juventute catholica destinatis nonnisi viri catholici in professores seu magistros nominabuntur, et omnis institutio ad vitae Christianae legem cordibus inscribendam pro rei, quae tractatur, natura composita erit. Quinam libri in iisdem scholis ad religiosam tradendam instructionem adhibendi sint, Episcopi collatis inter se consiliis statuent. De religionis magistris pro publicis gymnasiis mediisque scholis deputandis firma manebunt, quae hac de re salubriter constituta sunt.

Articulus VIII.

Omnes scholarum elementarium pro catholicis destinatarum magistri inspectioni ecclesiasticae subditi erunt. Inspectores scholarum dioecesanos Majestas Sua Caesarea ex viris ab Antistite dioecesano propositis nominabit. Casu, quo iisdem in scholis instructioni religiosae haud sufficienter provisum sit, Episcopus virum ecclesiasticum, qui discipulis catechismum tradat, libere constituet. In ludimagistrum assumendi fides et conversatio intemerata sit oportet. Loco movebitur, qui a recto tramite deflexerit.

Articulus IX.

Archiepiscopi, Episcopi omnesque locorum Ordinarii propriam auctoritatem omnimoda libertate exercebunt, ut libros, Religioni morumque honestati perniciosos censura perstringant et fideles ab eorundem lectione avertant. Sed et Gubernium, ne ejusmodi libri in Imperio divulgentur, quovis opportuno remedio cavebit.

Articulus X.

Quum causae ecclesiasticae omnes et in specie, quae fidem, sacramenta, sacras functiones nec non officia et jura ministerio sacro annexa respiciunt, ad Ecclesiae forum unice pertineant, easdem cognoscet judex ecclesiasticus, qui perinde de causis quoque matrimonialibus juxta sacros Canones et Tri-

dentina cumprimis decreta judicium feret, civilibus tantum matrimonii effectibus ad judicem saecularem remissis. Sponsalia quod attinet, auctoritas ecclesiastica judicabit de eorum existentia et quoad matrimonium impediendum effectibus, servatis, quae idem Concilium Tridentinum et Apostolicae Litterae, quarum initium: „Auctorem fidei" constituunt.

Articulus XI.

Sacrorum Antistibus liberum erit, in Clericos honestum habitum clericalem eorum ordini et dignitati congruentem non deferentes aut quomodocunque reprehensione dignos poenas a sacris Canonibus statutas et alias, quas ipsi Episcopi convenientes judicaverint, infligere eosque in monasteriis, Seminariis aut domibus ad id destinandis custodire. Iidem nullatenus impedientur quominus censuris animadvertant in quoscunque fideles ecclesiasticarum legum et Canonum transgressores.

Articulus XII.

De jure patronatus judex ecclesiasticus cognoscet; consentit tamen Sancta Sedes, ut, quando de laicali patronatu agatur, tribunalia saecularia judicare possint de successione quoad eundem patronatum, seu controversiae ipsae inter veros et suppositos patronos agantur seu inter ecclesiasticos viros, qui ab iisdem patronis designati fuerint.

Articulus XIII.

Temporum ratione habita Sanctitas Sua consentit, ut Clericorum causas mere civiles, prout contractuum, debitorum, haereditatum judices saeculares cognoscant et definiant.

Articulus XIV.

Eadem de causa Sancta Sedes haud impedit, quominus causae ecclesiasticorum pro criminibus seu delictis, quae poenalibus Imperii legibus animadvertuntur, ad judicem laicum deferantur; cui tamen incumbet, Episcopum ea de re absque mora certiorem reddere. Praeterea in reo deprehendendo et detinendo ii adhibebuntur modi, quos reverentia status clericalis exigit. Quodsi in ecclesiasticum virum mortis vel carceris ultra quinquennium duraturi sententia feratur, Episcopo nunquam non acta judiciaria communicabuntur, et condemnatum audiendi facultas fiet, in quantum necessarium sit, ut de poena ecclesiastica eidem infligenda cognoscere possit. Hoc idem Antistite petente praestabitur, si minor poena decreta fuerit. Clerici carceris poenam semper in locis a saecularibus separatis luent. Quodsi autem ex delicto vel transgressione condemnati fuerint, in monasterio vel alia ecclesiastica domo recludentur.

In hujus articuli dispositione minime comprehenduntur causae majores, de quibus Sacrum concilium Tridentinum sess. XXIV. c. 5. de reform. decrevit. Iis pertractandis Sanctissimus Pater et Majestas Sua Caesarea, si opus fuerit, providebunt.

Articulus XV.

Ut honoretur Domus Dei, qui est Rex Regum et Dominus Dominantium, sacrorum templorum immunitas servabitur, in quantum id publica securitas et ea, quae justitia exigit, fieri sinant.

Articulus XVI.

Augustissimus Imperator non patietur, ut Ecclesia catholica ejusque fides, liturgia, institutiones sive verbis, sive factis, sive scriptis contemnantur aut Ecclesiarum Antistites vel Ministri in exercendo munere suo pro custodienda praesertim fidei ac morum doctrina et disciplina Ecclesiae impediantur. Insuper efficax, si opus fuerit, auxilium praestabit, ut sententiae ab Episcopis in Clericos officiorum oblitos latae executioni demandentur. Desiderans praeterea, ut debitus juxta divina mandata sacris Ministris honor servetur, non sinet quidquam fieri, quod dedecus eisdem afferre, aut eos in contemptum adducere possit, imo vero mandavit, ut omnes Imperii Sui Magistratus et ipsis Archiepiscopis seu Episcopis et Clero quacunque occasione reverentiam atque honorem eorum dignitati debitum exhibeant.

Articulus XVII.

Seminaria episcopalia conservabuntur, et ubi dotatio eorum haud plene sufficiat fini, cui ad mentem sacri Concilii Tridentini inservire debent, ipsi augendae congruo modo providebitur. Praesules dioecesani eadem juxta sacrorum Canonum normam pleno et libero jure gubernabunt et administrabunt. Igitur praedictorum Seminariorum rectores et professores seu magistros nominabunt, et quotiescunque necessarium aut utile ab ipsis censebitur, removebunt. Adolescentes et pueros in iis efformandos recipient, prout Dioecesibus suis expedire in Domino judicaverint. Qui studiis in Seminariis hisce vacaverint, ad scholas alius cujuscunque instituti praevio idoneitatis examine admitti nec non servatis servandis pro qualibet extra Seminarium cathedra concurrere poterunt.

Articiclus XVIII.

Sancta Sedes, proprio utens jure, novas Dioeceses eriget ac novas earundem peraget circumscriptiones, cum id spirituale fidelium bonum postulaverit. Verumtamen quando id contigerit, cum Gubernio Imperiali consilia conferet.

Articulus XIX.

Majestas Sua Caesarea in seligendis Episcopis, quos vigore privilegii Apostolici a Serenissimis Antecessoribus suis ad Ipsam devoluti a Sancta Sede canonice instituendos praesentat seu nominat, imposterum quoque Antistitum imprimis comprovincialium consilio utetur.

Articulus XX.

Metropolitae ac Episcopi, antequam Ecclesiarum suarum gubernacula suscipiant, coram Caesarea Majestate fidelitatis juramentum emittent sequentibus verbis expressum: „Ego juro et promitto ad Sancta Dei Evangelia, sicut decet Episcopum, obedientiam et fidelitatem Caesareo-Regiae Apostolicae Majestati et Successoribus Suis; juro item et promitto, me nullam communicationem habiturum nullique consilio interfuturum, quod tranquillitati publicae noceat, nullamque suspectam unionem neque intra neque extra Imperii limites conservaturum, atque si publicum aliquod periculum imminere resciverim, me ad illud avertendum nihil omissurum."

Articulus XXI.

In cunctis Imperii partibus Archiepiscopis, Episcopis et viris ecclesiasticis omnibus liberum erit, de his, quae mortis tempore relicturi sint, disponere juxta sacros Canones, quorum praescriptiones et a legitimis eorum haeredibus ab intestato successuris diligenter observandae erunt. Utroque tamen in casu excipientur Antistitum dioecesanorum ornamenta et vestes pontificales, quae omnia veluti mensae episcopali propria erunt habenda et ideo ad Successores Antistites transibunt. Hoc idem observabitur quoad libros, ubi usu receptum est.

Articulus XXII.

In omnibus Metropolitanis seu Archiepiscopalibus suffraganeisque Ecclesiis Sanctitas Sua primam dignitatem conferet, nisi patronatus laicalis privati sit, quo casu secunda substituetur. Ad caeteras dignitates et praebendas canonicales Majestas Sua nominare perget, exceptis permanentibus iis, quae liberae collationis episcopalis sunt, vel juri patronatus legitime adquisito subjacent. In praedictarum Ecclesiarum Canonicos non assumentur, nisi sacerdotes, qui et dotes habeant a Canonibus generaliter praescriptas et in cura animarum aut in negotiis ecclesiasticis seu in disciplinis sacris tradendis cum laude versati fuerint. Sublata insuper erit natalium nobilium sive nobilitatis titulorum necessitas, salvis tamen conditionibus, quas in fundatione adjectas esse constet. Laudabilis vero consuetudo, Canonicatus publico indicto concursu conferendi, ubi viget, diligenter conservabitur.

Articulus XXIII.

In Ecclesiis Metropolitanis et Episcopalibus, ubi desint, tum Canonicus Poenitentiarius tum Theologalis, in Collegiatis vero Theologalis Canonicus juxta modum a sacro Tridentino concilio praescriptum (sess. V. c. 1. et sess. XXIV. c. 8. de reform.), ut primum fieri potuerit, constituentur, Episcopis praefatas praebendas secundum ejusdem Concilii sanctiones et Pontificia respective decreta conferentibus.

Articulus XXIV.

Parochiis omnibus providebitur publico indicto concursu et servatis Concilii Tridentini praescriptionibus. Pro parochiis ecclesiastici patronatus praesentabant patroni unum ex tribus, quos Episcopus enuntiata superius forma proposuerit.

Articulus XXV.

Sanctitas Sua, ut singularis benevolentiae testimonium Apostolicae Francisci Josephi Imperatoris et Regis Majestati praebeat, Eidem atque catholicis Ejus in Imperio Successoribus indultum concedit, nominandi ad omnes Canonicatus et Parochias, quae juri patronatus ex fundo Religionis seu studiorum derivanti subsunt, ita tamen, ut seligat unum ex tribus, quos publico concursu habito Episcopus ceteris digniores judicaverit.

Articulus XXVI.

Parochiis, quae congruam pro temporum et locorum ratione sufficientem non habeant, dos, quam primum fieri poterit, augebitur et parochis catholicis ritus orientalis eodem ac latini modo consuletur. Ceterum praedicta non respiciunt Ecclesias parochiales juris patronatus sive ecclesiastici sive laicalis, canonice adquisiti, quarum onus respectivis patronis incumbet. Quodsi patroni obligationibus eis a lege ecclesiastica impositis haud plene satisfaciant, et praesertim, quando parocho dos ex fundo Religionis constituta sit, attentis pro rerum statu attendendis providendum erit.

Articulus XXVII.

Çum jus in bona ecclesiastica ex canonica institutione derivet, omnes, qui ad beneficia quaecunque vel majora vel minora nominati seu praesentati fuerint, bonorum temporalium eisdem annexorum administrationem nonnisi virtute canonicae institutionis assumere poterunt. Praeterea in possessione Ecclesiarum cathedralium, bonorumque annexorum, quae in canonicis sanctionibus et praesertim in Pontificali et Ceremoniali Romano praescripta sunt adcurate observabuntur, quocunque usu sive consuetudine in contrarium sublata.

Articulus XXVIII.

Regulares, qui secundum Ordinis sui constitutiones subjecti sunt Superioribus Generalibus penes Apostolicam Sedem residentibus, ab iisdem regentur ad praefatarum constitutionum normam, salva tamen Episcoporum auctoritate juxta canonum et Tridentini praecipue Concilii sanctiones. Igitur praedicti Superiores Generales cum subditis cunctis in rebus ad ministerium ipsis incumbens spectantibus libere communicabunt, libere quoque visitationem in eosdem exercebunt. Porro regulares absque impedimento respectivi Ordinis, Instituti seu Congregationis regulas observabunt, et juxta Sanctae Sedis praescriptiones candidatos ad novitiatum et ad professionem religiosam admittent. Haec omnia pariter observabuntur quoad moniales in iis, quae ipsas respiciunt.

Archiepiscopis et Episcopis liberum erit, in propriis Dioecesibus Ordines seu Congregationes religiosas utriusque sexus juxta sacros canones constituere; communicabunt tamen ea de re cum Gubernio Imperiali consilia.

Articulus XXIX.

Ecclesia jure suo pollebit, novas justo quovis titulo libere acquirendi possessiones ejusque proprietas in omnibus, quae nunc possidet, vel imposterum acquiret, inviolabilis solemniter erit. Proinde quoad antiquas novasque ecclesiasticas fundationes nulla vel suppressio vel unio fieri poterit absque interventu auctoritatis Apostolicae Sedis salvis facultatibus a Sacro Concilio Tridentino episcopis tributis.

Articulus XXX.

Bonorum ecclesiasticorum administratio apud eos erit, ad quos secundum Canones spectat. Attentis autem subsidiis, quae Augustissimus Imperator ad Ecclesiarum necessitatibus providendum ex publico aerario benigne praestat et praestabit, eadem bona vendi vel notabili gravari onere non poterunt, nisi tum Sancta Sedes, tum Majestas Sua Caesarea aut ii, quibus hoc munus demandandum duxerint, consensum tribuerint.

Articulus XXXI.

Bona, quae fundos, uti appellant, Religionis et studiorum constituunt, ex eorum origine ad Ecclesiae proprietatem spectant et nomine Ecclesiae administrabuntur, Episcopis inspectionem ipsis debitam exercentibus juxta formam, de qua Sancta Sedes cum Majestate Sua Caesarea conveniet. Reditus fundi Religionis, donec collatis inter Apostolicam Sedem et Gubernium Imperiale consiliis, fundus ipse dividatur in stabiles et ecclesiasticas dotationes, erunt erogandi in divinum cultum, in ecclesiarum aedificia et in Seminaria et in ea omnia, quae ecclesiasticum respiciunt ministerium. Ad supplenda, quae desunt, Majestas Sua eodem, quo hucusque, modo imposterum quoque gratiose succurret: immo si temporum ratio permittat, et ampliora subministraturus est subsidia. Pari modo reditus fundi studiorum unice impendentur in catholicam institutionem et juxta piam fundatorum mentem.

Articulus XXXII.

Fructus beneficiorum vacantium, in quantum hucusque consuetum fuit, inferentur fundo Religionis, eique Majestas Sua Caesarea proprio motu assignat quoque Episcopatuum et Abbatiarum saecularium per Hungariam et ditiones quondam annexas vacantium reditus, quos Ejusdem in Hungariae regno Praedecessores per longam saeculorum seriem tranquille possederunt. In illis Imperii provinciis, ubi fundus Religionis haud extat, pro quavis Dioecesi instituentur commissiones mixtae, quae juxta formam et regulam, de quibus Sanctitas Sua cum Caesarea Majestate conveniet, tam mensae episcopalis quam beneficiorum omnium bona vacationis tempore administrabunt.

Articulus XXXIII.

Cum durante praeteritarum vicissitudinum tempore plerisque in locis Austriacae ditionis ecclesiasticae decimae civili lege de medio sublatae fuerint, et attentis peculiaribus circumstantiis fieri non possit, ut earundem praestatio in toto Imperio restituatur, instante Majestate Sua et intuitu tranquillitatis publicae, quae Religionis vel maxime interest, Sanctitas Sua permittit ac statuit, ut salvo jure exigendi decimas, ubi de facto existit, aliis in locis earumdem decimarum loco seu compensationis titulo ab imperiali Gubernio assignentur dotes seu in bonis fundisque stabilibus, seu super Imperii debito fundatae iisque omnibus et singulis tribuantur, qui jure exigendi decimas potiebantur; itemque Majestas Sua declarat, dotes ipsas habendas omnino esse, prout assignatae fuerint, titulo oneroso et eodem ac decimae, quibus succedunt, jure percipiendas tenendasque esse.

Articulus XXXIV.

Cetera ad personas et res ecclesiasticas pertinentia, quorum nulla in his articulis mentio facta est, dirigentur omnia et administrabantur juxta Ecclesiae doctrinam et ejus vigentem disciplinam a Sancta Sede adprobatam.

Articulus XXXV.

Per solemnem hanc Conventionem leges, ordinationes et decreta quovis modo et forma in Imperio Austriaco et singulis, quibus constituitur ditionibus, hactenus lata, in quantum illi adversantur, abrogata habebuntur, ipsaque Conventio ut lex Status deinceps eisdem in ditionibus perpetuo vigebit. Atque idcirco utraque contrahentium pars spondet, se successoresque suos omnia et singula, de quibus conventum est, sancte servaturos. Si qua vero in posterum supervenerit difficultas, Sanctitas Sua et Majestas Caesarea invicem conferent ad rem amice componendam.

Articulus XXXVI.

Ratificationum hujus Conventionis traditio fiet intra duorum mensium spatium a die hisce articulis apposita aut citius, si fieri potest.

In quorum fidem praedicti Plenipotentiarii huic Conventioni subscripserunt, illamque suo quisque sigillo obsignaverunt.

Datum Viennae die decima octava Augusti anno reparatae Salutis millesimo octingentesimo quinquagesimo quinto.

Mich. Card. Viale-Prelà m. p.
(L. S.)

Joseph. Othmar. de Rauscher m. p.
Archiepiscopus Viennensis.
(L. S.)

II.

Litterae a Celsissimo et Reverendissimo Principe Archiepiscopo Viennensi qua Majestatis Suae Caesareae Plenipotentiario ad Eminentissimum et Reverendissimum Dominum Mich. S. R. E. Cardinalem Viale-Prelà qua Sanctissimi Plenipotentiarium datae.

Eminentissime ac Reverendissime Domine!
Domine Colendissime!

Ecclesia catholica nunquam non est arca, ad quam confugiunt omnes qui salvi fiunt in vitam aeternam; nostris autem temporibus Dominus mundum, promissionum Christi oblitum clarissimis argumentis edocuit, temporalis quoque vitae bonis pessimam imminere ruinam, nisi Ecclesiae salutaris influxus societatis civilis fundamenta confirmet. Vicissim tempestates, quibus agitati sumus, haud obscure innuerunt, quanti pro Ecclesia Dei momenti sit, ut potestas civilis effrenem cupidinum licentiam manu forti compescat; quippe nostro aevo Ecclesiae res est cum factione, quae non tantum fidem divinitus infusam, sed etiam naturalem religionis sensum funditus evertere conatur, freta commentis prava arte ita adornatis, ut animum, quae sua sunt, quaerentem vehementer commoveant.

Ubi perversitatis praeconibus liberum est, ad populos fascinandos cuncta componere, nunquam deerunt, qui sana ratione frustra reclamante in magistrorum verba jurent, atque renovabitur abominatio desolationis, quae ante aliquot annos in ipso loco sancto, Principis scilicet Apostolorum sede, stare coepit.

His ita compositis magis quam unquam exoptandum est, ut Imperium cum sacerdotio ad tuendum Dei in terris regnum fideliter conspiret. Augustissimus vero Austriae Imperator avita pietate ductus nihil sanctius habuit, quam ut concordiam sacrae atque civilis potestatis in latissimis ditionibus sceptro Ejus subjectis intemeratam inconcussamque stabiliret. Regnator omnium Deus incrementum benigne dedit eis, quae ad Ipsius sanctificandum nomen suscepta sunt, et conventum est de articulis, quos tam a Sanctissimo Patre, quam a Majestate Sua ratos esse habendos, addubitari vix potest. Quum autem in tantae molis gravitatisque opere nonnulla supersint, quae meminisse juvet, Augustissimus Imperator mihi in mandatis dedit, ut, quae sequuntur, Eminentiae Vestrae Reverendissimae communicem.

I. Majestati Suae cordi omnino est, ut in studiorum Universitatibus fides floreat et pietas. Multifaria, quam scientia humana parit, utilitas praesertim ex saeculo XVIII^vo multifariis erroribus quasi nubibus obducta est, quae ut veritatis luce dissipentur, ipsius societatis humanae quam maxime interest.

Tantae rei in studiis generalibus ordinandis diligentissime rationem habere Majestati Suae propositum est. Multa sunt, quae suadeant, ut sacrorum Antistites in Universitatibus Archicancellarii seu Cancellarii partes agant; quatenus difficultates obstent, in facultatem tamen theologicam secluso Cancellarii, ubi adest, officio peculiarem influxum exercebunt.

II. Ad examinandos laureae theologicae sive juris canonici candidatos per Austriam nullo non tempore viri catholici exclusive sunt adhibiti, sed et adhibebuntur.

III. Quodsi expediat, ut Episcopis nonnullis laureas theologicas conferendi facultas auctoritate apostolica tribuatur, Augustissimus facile consentiet; communicatis tamen inter Sanctam Sedem et Gubernium Imperiale consiliis negotium pertractetur.

IV. Liberum erit Episcopis, studiorum Universitatem catholicam sub eorum dependentia constitutam fundare. Quum autem necesse sit, quoad res politicas et jura civilia ejusmodi instituto assignanda cautiones pro rerum et locorum varietate adhibere, consilia cum Gubernio Caesareo praevie conferenda erunt.

V. Antequam professor facultatis juridicae ad jus canonicum tradendum deputatus constituatur, Episcopi dioecesani de ejus fide et doctrina sententia expetetur.

VI. Universitas Pestinensis originem debet fundationi ecclesiasticae, quae Maria Theresia Augusta regnante bonis ecclesiasticis adaucta est. Nihilominus ex saeculi praeteriti fine rarissimis quibusdam casibus accidit, ut viri acatholici ad scientias profanas in Universitate praedicta tradendas admitterentur. Augustissimus vero Imperator aequum esse agnoscit, ut in ejusdem professores catholici tantum assumantur, quin tamen derogare intendat juribus virorum ab ecclesia catholica alienorum, qui ad docendi munus deputati jam fuerint.

VII. Theologiae studentes, quodsi ab Episcopo in seminarii sui alumnos suscepti vel vestem religiosam induti sint, nec non monasteriorum ab Ecclesia approbatorum novitii in cunctis Imperii partibus a servitiis militaribus praestandis immunes erunt.

VIII. Secundum leges in Austria vigentes pro gymnasiis mediisque scholis a potestate civili institutis religionis magistri ita seliguntur, ut Episcopus dioecesanus concursum habeat, et quem dignissimum censeat, Gubernio adjectis concursus actis significet: qui et de regula ad magisterium vacans deputatur. Quando sub peculiaribus rerum adjunctis eum declinari contigerit, nunquam non vir nominatur, quem Episcopus ad munus obeundum habilem enuntiaverit.

IX. In reprimendis libris religioni morumque honestati perniciosis communis est Ecclesiae civitatisque causa et Augustissimus imperator nihil intentatum relinquet, ut, quantum fieri possit, ab Imperio excludantur. Curabit igitur, ut ad scriptorum licentiam refrenandam leges, quarum districtae cautiones non desunt, debito vigore executioni mandentur et desideriorum, quae sacrorum Antistites hoc de negotio exposuerint, ratio diligentissime habeatur. Multa pro re nata cautione opus est, ne pejora contingant. In plerisque Europae partibus classes animi cultioris et scientiae laude gloriantes morbo intimo laborant, quam medici prudentis adinstar tractare oportet. Annum

usque 1848 in Austria exercebatur censura praeventiva et quidem rigore plena. Conquerebantur, qui liberales se haberi amabant, quod patrocinium a Gubernio Ecclesiae catholicae exhibitum omnes juris et aequi tramites excederet. Revera autem censura, qualis tunc obtinebat, malo praeveniendo vel reprimendo impar plane erat. Nimis late patent Austriae fines et innumerae praesto sunt artes, quibus inspectio a politia exercita eludatur. Igitur bibliopolis nunquam deerat copia libros prohibitos invehendi, et quo gravius essent interdicti, eo avidius quaerebantur et perlegebantur, et majori pretio divendebantur ita, ut tali mercimonio operam dantes mulctas, quibus deprehensi punirentur, facile praestare possent et exultarent exterarum partium librarii, quando opus eorum sumtibus editum in Austria proscriberetur. Non eadem tamen in cunctis Imperii partibus rerum conditio est. In ditionibus Venetis et Longobardicis facilius est, perversos libros excludere, quam in Germanicis, quibus tot principum protestantium dominia vicina sunt, vel in Hungaria et Transsylvania, ubi tantus habetur incolarum acatholicorum numerus. Praeterea in Italia multa, quae in Germania taedium jamjam pariunt, utpote innumeris vicibus repetita, nova adhuc sunt et majorem seducendi vim exserunt.

X. Quando ecclesiasticus vir a judice saeculari in jus vocetur propter crimen seu delictum ad religionem pertinens, quod poenalibus Imperii legibus animadvertitur, Majestas Sua difficultatem non facit, ut a tribunali civili primae instantiae, antequam ad sententiam ferendam procedat, Episcopo acta exhibeantur et ipse reum audiat, omniaque peragat, quae ad causam juxta canones cognoscendam requiruntur. Postquam Episcopus in foro suo sententiam tulerit, eandem communicabit judici saeculari, qui subinde de legis civilis violatione legis civilis ad normam judicabit.

XI. Caeterum articuli XIV^ti de clericorum causis dispositiones eos respiciunt, qui a judiciis ordinariis condemnati fuerint; exceptiones occurrant necesse est, ubi de crimine agatur, in quod ad tempus extraordinarius procedendi modus, quem „Standrecht" (judicium instantaneum) vocant, statutus est. Insuper Majestas Sua exspectat, fore ut Episcopi ad custodiendum virum ecclesiasticum, qui a judice civili de delicto vel transgressione condemnatus fuerit, domum ecclesiasticam seligant, quae Gubernio haud displiceat. In quantum ad ecclesiasticam aliquam domum custodiendi remitti possint, qui criminis rei judicati fuerint, pendebit a casus natura et gratia Imperatoris.

XII. In provincia, quae sub limitum militarium nomine venit, peculiaris plane res administrandi modus statutus est; quippe unus idemque et militum praefectus et judex et magistratus civilis. Igitur judices ordinarii, ad quos clericorum causae civiles per ordinationem d. d. 7. Augusti 1852 remissae fuerant, militiam simul regunt. Quum autem in pluribus limitum militarium partibus acatholici frequentissimi habitent, non contingere non potest, ut hi magistratus aliquando viri ab Ecclesia catholica alieni sint. Quapropter Majestas Sua clero catholico ab ordinariis districtuum singulorum judicibus exemto Zagabriae, ubi rerum civilium et militarium per Croatiam et Slavoniam gubernator residet, forum speciale delegatum constituit. Pari modo in ceteris quoque limitum militarium partibus providebitur.

XIII. Quum Majestas Sua desideret, ut disciplinae ecclesiasticae vigor conservetur, paratum semper se exhibuit et exhibebit, ad executioni mandandas sententias ab Episcopis in clericos eis subditos latas brachii saecularis auxilium praestare. Exspectat autem fore, ut Episcopi brachium saeculare imploraturi congruas afferant dilucidationes, si quas ab ipsis peti contigerit, quo quidem eveniente casu Augustissimus consilio utetur commissionis sub Episcopi cujusdam praesidio ex sacrorum Antistitibus seu aliis viris ecclesiasticis compositae.

XIV. Leges Austriacae qua regulam statuunt, ut testes, quorum domicilium a sede judicii inquisitionem peragentis ultra duo milliaria distat, coram judice districtus, in quo habitant, testimonium ferant. Praeterea et legum tenori et Majestatis Suae voluntati plane consentaneum est, ut in expetendis testimoniis sacerdotum, quantum rei natura sinat, caveatur, ne persolvendis muneris sacri officiis impedimenta ponantur. Quodsi accidat, ut judex quidam indiscretius agat, Episcopi Augustissimum adeant, qui curabit, ut negotium secundum Ipsius voluntatem et legis ad mentem pertractetur.

XV. Quum anno 1849 militum in domibus collocandorum cura communitatibus politicis concrederetur, non infrequenter accidit, ut parochis, qui neque ampliori habitatione neque reditibus congruam superantibus fruerentur, milites in sua recipiendi necessitas imponeretur. Quantum hoc ab aequitate alienum sit, Episcopi plus una vice exposuerunt et medelam afferri Imperatoris voluntas est, cumque hoc ipso tempore de reformando toto milites collocandi negotio agatur, jussit, ut in dispositionibus condendis clero debito modo provideatur.

XVI. Quoad ratas habendas personas ad beneficia ecclesiastica promovendas Majestas Sua intendit, cuncta in eo, quo nunc sunt, statu relinquere, et sperat, nunquam futurum, quod necessitatem inferat, ejusmodi cautionem amplius, quam hucusque factum sit, adhibendi.

XVII. Summi per Austriam Imperantes jure patronatus coronae vel fundorum publicorum nomine exercendo constanter ita usi sunt, ut curae animarum efficacius gerendae benevolam curam haberent, et Majestas Sua, quae de hac re ab Antecessoribus Ejus constituta sunt, pro pietate et sapientia Sua proprio motu confirmavit. Voluntas ejus est, ut haec eadem imposterum quoque salva conventione articulo XXV^{to} inita firma maneant; quippe desiderat, ut ad parochialem animarum curam optimus quisque deputetur; et probe scit, quanti in seligendis sacerdotibus ceteris dignioribus Antistitis dioecesani judicium faciendum sit.

XVIII. Si forsan eveniat, ut corporatio quaedam ecclesiastica legitime supprimatur, beneficia, ad quae praesentaverat, liberae collationi episcopali reddentur, in quantum id canonum sanctiones praescribunt.

XIX. Majestas Sua nullo modo obstacula ponere intendit, quin Confraternitates sive Sodalitates, quales Ecclesia probat et commendat, constituantur et pietatis operibus unitis viribus incumbant. Attamen praecavendum est periculum, ne sodalitatum piarum titulo molitiones obtegantur in civitatis sed et Ecclesiae perniciem vertentes. Itaque cautiones quasdam adhibere necesse

est; magni tamen Episcopi dioecesani de Sodalitate quadam constituenda judicium fiet.

XX. Archiepiscopi et Episcopi minime impediuntur, quin in institutis piis ea, quae religionem et vitae Christianae integritatem attinent, vi muneris pastoralis eis proprii dirigant. Quantum vero Majestas Sua exoptet, ut in omnibus quibuscunque institutis cuncta recte ac pie componantur, ex eo patet, quod etiam, qui carceris poenam luunt, novissime magnam partem congregationum religiosarum curae demandati fuerint.

Ceterum mihi concessum sit, denuo exponere sensus summae venerationis, quacum permaneo

Eminentiae vestrae Reverendissimae

Viennae, die 18. Augusti 1855.

humillimus et obsequentissimus servus

Jos. Othmar. de Rauscher m. p.

Archiepiscopus Viennensis.

III.

Facultates a s. Poenitentiaria pro foro interno episcopis concedi solitae.

SS. DD. nostri Papae et S. Sedis Apostolicae Major Poenitentiarius.

Vobis Ven. in Christo Patri Episcopo ad Triennium duraturas infra scriptas communicamus facultates, quibus pro Foro Conscientiae per Vos, sive per Vestrum Vicarium in Spiritualibus Generalem, dummodo in Sacro Presbyteratus Ordine sit constitutus, etiam extra Sacramentalem Confessionem pro Grege Vobis commisso, et infra fines Vestrae Dioecesis tantum, atque de speciali, in unoquoque casu exprimenda, Sedis Apostolicae Auctoritate Vobis delegata, uti valeatis; easque Canonico Poenitentiario, necnon Vicariis Foraneis pro foro pariter Conscientiae, sed in actu Sacramentalis Confessionis dumtaxat, etiam habitualiter, si Vobis placuerit: aliis vero Confessariis cum ad vos, sive ad praedictum Vicarium Generalem in casibus particularibus Poenitentium recursum habuerint pro exposito casu impertiri possitis, nisi ob peculiares casus aliquibus Confessariis a Vobis specialiter subdelegandis, per tempus arbitrio Vestro statuendum, illas communicare judicabitis.

I. Absolvendi ab Excommunicatione ob manus violentas injectas in Clericos, aut Presbyteros, vel in Regulares, dummodo non fuerit sequuta mors, vel mutilatio, seu laethale vulnus, aut ossium fractio; et dummodo Casus ad Forum externum deducti non fuerunt, injunctis injungendis, et praesertim, ut parti laesae competenter satisfiat.

II. Absolvendi a Censuris contra Duellantes inflictis, in Casibus dumtaxat ad Forum Externum non deductis: Injuncta gravi poenitentia salutari, et aliis injunctis, quae fuerint de jure injungenda.

III. Absolvendi quoscunque Poenitentes sive Viros, sive Mulieres (exceptis Haereticis publicis, sive publice Dogmatizantibus) a quibusvis Sententiis, Censuris, et Poenis Ecclesiasticis incursis ob Haereses tam nemine audiente, vel advertente, quam coram aliis externatas, ob Infidelitatem, et Catholicae Fidei abjurationem private admissas, Sortilegia, ac Maleficiu etiam cum sociis patrata, necnon ob Daemonis invocationem cum pacto donandi Animam, eique praestitam Idololatriam, ac demum ob quaecumque insinuata falsa Dogmata, postquam tamen Poenitens Complices, si quos habeat, prout de jure, denuntiaverit; et quatenus ob justas causas nequeat, ante absolutionem denunciare, facta a Poenitente seria promissione denuntiationem peragendi cum primum, et meliori modo, quo fieri poterit; Et postquam in singulis Casibus coram Absolvente haereses secrete abjuraverit, et pactum cum maledicto Daemone initum expresse revocaverit, tradita eidem Absolventi syngrapha forsan exarata, aliisque mediis superstitiosis, ad omnia comburenda, seu destruenda; Injuncta pro modo excessuum gravi Poenitentia salutari cum frequentia Sacramentorum, et obligatione se retractandi apud personas, coram quibus haereses manifestavit, et reparandi illata scandala.

IV. Absolvendi a Censuris incursis ob violationem Clausurae Regularium utriusque sexus, dummodo non fuerit cum intentione ad malum finem, etiam effectu non sequuto, et dummodo casus non fuerint ad Forum Externum deducti, cum congrua Poenitentia salutari. Et insuper absolvendi Mulieres tantum a Censuris, et poenis Ecclesiasticis, ob violationem ad malum finem Clausurae Virorum Religiosorum incursis, dummodo tamen Casus occulti remaneant: injuncta gravi Poenitentia salutari, cum prohibitione accedendi ad Ecclesiam, et Conventum, seu Coenobium dictorum Religiosorum, durante occasione peccandi.

V. Absolvendi a Censuris ob retentionem, et lectionem Librorum prohibitorum incursis, postquam tamen Poenitens Libros prohibitos, quos in sua potestate retineat, prout de jure, consignaverit, seu consignare fecerit, cum congrua salutari poenitentia.

VI. Absolvendi a casu Sedi Apostolicae reservato ob accepta munera a Regularibus utriusque sexus; injuncta poenitentia, et quando agitur de muneribus infra valorem decem scutorum, aliqua eleemosyna Absolvendis judicio taxanda, et caute eroganda, cum primum poterit, in beneficium Religionis, cui facienda esset restitutio; dummodo tamen non constet, quod illa fuerint de Bonis propriis Religionis; quatenus vero accepta munera, vel fuerint ultra valorem scutorum decem, vel constet fuisse de Bonis propriis Religionis, facta prius restitutione, quam si de praesenti adimplere nequeat, praestita in manibus Absolventis obligatione restituendi intra terminum ejus arbitrio praefiniendum, alias sub reincidentia.

VII. Absolvendi religiosos cujuscumque ordinis (etiam Moniales, per Confessarios tamen pro ipsis a Vobis approbatas, vel specialiter deputandos) non solum a praemissis, sed etiam a Casibus, et Censuris in sua Religione reservatis.

VIII. Dispensandi ad petendum debitum Conjugale cum Transgressore Voti Castitatis, qui Matrimonium cum dicto Voto contraxerit: hujusmodi Poenitentem monendo, ipsum ad idem Votum servandum teneri, tam extra licitum Matrimonii usum, quam si Marito, seu Uxori respective supervixerit.

IX. Dispensandi cum Incestuoso, sive Incestuosa, ad petendum debitum Conjugale, cujus jus amisit ex superveniente occulta affinitate per copulam carnalem habitam cum Consanguinea, vel Consanguineo, sive in primo, sive in primo et secundo, sive in secundo gradu suae Uxoris, seu respective Mariti: remota occasione peccandi: Et injuncta gravi poenitentia salutari, et Confessione Sacramentali quolibet mense, per tempus arbitrio Dispensantis statuendum.

X. Dispensandi super occulto Impedimento primi, necnon primi, et secundi, ac secundi tantum gradus affinitatis ex illicita carnalis copula provenientis, quando agatur de Matrimonio cum dicto impedimento jam contracto: Et quatenus agatur de copula cum suae putatae Uxoris Matre,[1]) dummodo illa secuta fuerit post ejusdem putatae Uxoris nativitatem, et non aliter: monito Poenitente de necessaria secreta renovatione Consensus cum sua putata Uxore, aut suo putato Marito, certiorato, seu certiorata de nullitate prioris consensus, sed ita caute, ut ipsius Poenitentis delictum nusquam detegatur[2]): Remota occasione peccandi, ac injuncta gravi poenitentia salutari, et Confessione Sacramentali semel in mense per tempus Dispensantis arbitrio statuendum.

Item. Dispensandi super dicto occulto Impedimento, seu Impedimentis Affinitatis ex Copula illicita etiam in Matrimoniis contrahendis, quando tamen omnia parata sint ad Nuptias, nec Matrimonium absque periculo gravis Scandali differri possit usque dum ab Apostolica Sede obtineri possit dispensatio; Remota semper occasione peccandi, et firma manente conditione, quod copula habita cum Matre Mulieris hujus nativitatem non antecedat; Injuncta in quolibet casu poenitentia salutari.

XI: Dispensandi super occulto Criminis impedimento, dummodo sit absque ulla machinatione, et agatur de Matrimonio jam contracto: Monitis putatis Conjugibus de necessaria consensus secreta renovatione: ac injuncta gravi Poenitentia salutari, et Confessione Sacramentali semel quolibet mense per tempus Dispensantis arbitrio statuendum.

XII. Dispensandi super Impedimento Tertii, seu Tertii et Quarti, vel Quarti simplicis Gradus, sive Graduum Consanguinitatis, vel Affinitatis, super quo, seu quibus obtenta fuerit Dispensatio ab Apostolica Sede, et in Litteris hujusmodi Dispensationis reticita fuerit incestuosa copula, quae tamen occulta remaneat. Ac etiam dispensandi, seu revalidandi ejusmodi litteras irritas, ac nullas redditas ex Incestu, sive post petitam Dispensationem, sive post illius expeditionem, et ante respectivam executionem, patrato, ac iterato usque ab eamdem executionem, in casibus semper occultis, sive agatur de Matrimonio

---

[1]) Haec conditio addi solet, „ut caveatur periculum, ne quis propriam filiam in matrimonium ducat. At satis impleta conditio censeri potest, si copula cum matre eo tempore praecesserit, ut illud periculum prorsus absit.“ Ballerini p. 573. not. (a). Cfr. supra §. 184. not. 3.

[2]) Cfr. supra §. 191. not. 13.

contrahendo, sive jam contracto: monitis in Matrimonio contracto putatis Conjugibus de necessaria mutui Consensus secreta renovatione; Injuncta in singulis casibus congrua Poenitentia salutari.

XIII. Praeterea absolvendi a Censuris, et Poenis Ecclesiasticis eos, qui Sectis vetitis, Massonicis, aut Carbonariis, aliisque similibus nomen dederunt,[3]) aut favorem praestiterunt, postquam tamen a respectiva secta omnino se separaverint, eamque abjuraverint, libros manuscripta, ac signa sectam respicientia, si quae retineant, in manibus Absolventis consignaverint ad ordinarium quam primum caute transmittenda, veraeque poenitentiae signa exhibuerint: firma obligatione denuntiandi sectae socios, ac magistros,[4]) prout de Jure, et quoad Carbonarios, eos omnes, de quibus in §. Praecipimus, Bullae „Ecclesiam a Jesu Christro" a fel. rec. Pii VII. editae, et a Papa Leone XII. confirmatae. Injuncta pro modo culparum gravi poenitentia salutari, cum frequentia sacramentalis confessionis; Aliisque injunctis de jure injungendis.

Datum Romae ex Aedibus Nostris die 24. Decembris 1856.

IV.

Facultates, quae a s. Congregatione de Propaganda Fide episcopis remotioribus ad quinquennium concedi solent.

1. Absolvendi ab Haeresi, et Apostasia a Fide, et a Schismate quoscunque etiam Ecclesiasticos, tam Saeculares, quam Regulares, non tamen eos, qui ex locis fuerint, ubi Sanctum Officium exercetur, nisi in locis Missionum, in quibus impune grassantur Haereses, deliquerint, nec illos qui judicialiter abjuraverint; nisi isti nati sint, ubi impune grassantur Haereses, et post judicialem abjurationem, illuc reversi, in Haeresim fuerint relapsi, et hoc in foro conscientiae tantum.[1])

---

[3]) Cfr. Const. Clement. XI. „In eminenti" a. 1738; Bened. XIV. „Providas" a. 1751; Pii VII. „Ecclesiam" a. 1821; Leon. XII. „Quo graviora" 1825; Gregor. XVI. 1832; Pii IX. Encycl. 7. Nov. 1846; Alloc. 25. Sept. 1865; Decret. s. Inquis. 13. Jul. 1865. His ultimis duobus documentis declaratur, societates occultas, de quibus in Pontificiis Constit. sermo est, eas omnes intelligi, quae adversus ecclesiam vel gubernium seu palam seu clandestine machinentur. Id quod etiam in nuperrima Pii IX. Const. „Apost. Sedes" exprimitur, ubi excommunicatio Papae reservata in eos statuitur, qui hujusmodi sectis nomen dant, exigant vel non exigant a suis asseclis juramentum de secreto servando. Acta I. 278. 290. Drei Fragen in Betreff der Freimaurer. Archiv. t. 13. p. 445. seq.

[4]) Non tamen est obligatio denuntiandi 1. ob metum cadentem in constantem virum, cum probabili periculo mortis, infamiae, gravis damni etc. — 2. Quanto nulla est spes punitionis; nam ad opus inutile nemo tenetur. Ballerini not. (a) ad num. 975. t. II.

[1]) Animadvertas, quod quemadmodum haereticus est vel publicus vel occultus, ita si de illo agatur necesse est, ut in danda illi reconciliatione ritus

2. Tenendi et legendi libros prohibitos Haereticorum, ad effectum eos impugnandi, et alios quomodolibet prohibitos, praeter Opera Caroli Molinei, Nicolai Macchiavelli, Historiam Civilem Regni neapolis Petri Giannone, Poema inscriptum la Puçelle d' Orleans, et librum cui titulus De l' Esprit, Instruzioni intorno la Santa Sede tradotta dal Francese 1765, Oeuvres Philosophiques de Monsieur de la Mettrie, Les Colimaçons, Abregé de l' Histoire Ecclésiastique sub mentito nomine de Fleury, Riflessioni di un Italiano sopra la Chiesa in generale, Sistèm de la Nature, il vero Dispotismo Londra 1770 la raison par Alphabet, Joannis Laurentii Isembiel novum Testamentum in Prophetiam de Emmanuele, et libros de Astrologia Judiciaria principaliter, aut incidenter, vel alias quovis modo de ea tractantes, ita tamen, ut libri ex illis Provinciis non efferantur.[2])

3. Dispensandi in 3. et 4. simplici, et mixto tantum [3]) nedum cum pauperibus, sed etiam cum nobilibus, et divitibus in contrahendis; in contractis vero cum Haereticis conversis, etiam in 2. simplici, et mixto, dummodo nullo modo attingat primum gradum, et in his casibus prolem susceptam declarandi legitimam.[4])

4. Dispensandi super impedimento publicae honestatis justis ex sponsalibus proveniente.

5. Dispensandi super impedimento criminis, neutro tamen Conjugum machinante, ac restituendi Jus petendi debitum amissum.

6. Dispensandi in impedimentis cognationis spiritualis, praeterquam inter levantem, et levatum.

7. Hae vero dispensationes Matrimoniales, videlicet 3. 4. 5. et 6. non concedantur nisi cum clausula, dummodo mulier rapta non fuerit, et si rapta fuerit, in potestate raptoris non existat, et in dispensationibus hujusmodi

---

adhibeatur, qui in Rom. Pontificali praescribitur, quique aliquam prae se fert publicitatem; sive vero de alio sermo fiat, seu de occulto, reconciliatio in foro sacramentali modo consueto dari debet facta tamen mentione de Apostolica Auctoritate. S. Congr. de Propag. 4. Sept. 1858. Moy Arch. V. 470.

[2]) In nonnullis instrumentis omnes ii generaliter excipiuntur libri, qui vel de rebus obscoenis vel ex professo de religione tractant.

[3]) Congr. s. Officii d. 15. Junii 1670 declaravit, facultates, quae conceduntur per formulam s. Congr. de propag. fide „dispensandi in 3. 4. simplici et mixto tantum debere intelligi de 3. et 4. simplici, videlicet ab uno stipite futuris sponsis communi, ac insuper de 3. et 4. mixto ex altero stipite, cum quarto, nullatenus autem cum secundo. Kutschker Eher. V. p. 43. Sed in casibus urgentibus, tum super praedicto gradu consanguinitatis, tum etiam in secundo simplici consanguinitatis et affinitatis gradu Nuntius Apostol. Viennensis dispensare potest l. c. 45.

[4]) Proposito dubio, utrum facultas dispensandi in 3. et 4. gradu in contractis catholicorum, qui non sunt haeretici conversi, matrimoniis valeat, et quatenus negative, ut sanatio in radice pro sic dispensatis et facultatis extensio detur pro futuro, respondit S. Congr. de Propag. „Beatissimus Pater permisit, ut dispensandi facultas in 3. et 4. gradu, quae §. 3. continentur, ad matrimonia jam contractata etiam Catholicorum extendas, sanatis in radice omnibus in Tua Dioecesi ad haec usque tempora datis hujusmodi dispensationibus." 4. Sept. 1858. Moy Arch. V. 470. Item cum episc. Brixinen. ex-

declaretur expresse, illas concedi tanquam a Sedis Apostolicae Delegato, ad quem effectum etiam tenor hujusmodi facultatum inseratur cum expressione temporis, ad quod fuerint concessae! alias nullae sint.[5])

8. Dispensandi in irregularitatibus ex delicto occulto tantum provenientibus, excepta ea, quae ex homicidio voluntario contrahitur.

9. Dispensandi et commutandi vota simplicia in alia pia opera exceptis votis Castitatis et Religionis.

10. Absolvendi ab omnibus casibus reservatis etiam in Bulla Coenae contentis, in locis tamen ubi impune grassantur haereses.

11. Delegandi simplicibus Sacerdotibus potestatem benedicendi Paramenta et alia utensilia ad Sacrificium Missae necessaria, ubi non intervenit sacra Unctio, et reconciliandi Ecclesias pollutas aqua ab Episcopo benedicta, et in casu necessitatis etiam aqua non benedicta ab Episcopo.

12. Conferendi Ordines extra tempora, et non servatis interstitiis usque ad Sacerdotium inclusive.

13. Dispensandi super defectu aetatis unius anni ob operariorum penuriam, ut promoveri possint ad Sacerdotium, si alias idonei fuerint.

14. Conficiendi Olea cum quinque saltem Sacerdotibus, non tamen extra diem Coenae Domini, nisi necessitas aliud urgeat.

15. Celebrandi bis in die, si necessitas urgeat, ita tamen, ut in prima Missa non sumpserit ablutionem, per unam horam ante Auroram, et aliam post Meridiem, sine Ministro, sub dio et sub terra, in loco tamen decenti etiamsi Altare sit fractum, vel sine Reliquiis Sanctorum, et praesentibus

---

posuisset, hucusque in dioecesi opinionem viguisse facultatem sub n. 3. positam spectare etiam ad matrimonia, a nupturientibus 3. vel 4. gradu consanguineis ex inscientia jam contracta, — Ss. D. N. Pius IX. (ex audientia die 5. Oct. 1873) matrimonia omnia jam contracta, in quibus dispensatum fuit super impedimento 3. et 4. gradus consanguinitatis vel affinitatis, in radice sanare dignatus est, modo ejusmodi matrimoniorum validitati nihil aliud obsit. — Insuper Sanctitas Sua praedictam facultatem dispensandi super impedimento 3. et 4. gradus consang. et affinit. episcopo oratori extendere dignata est (usque ad terminum pro exercitio facultatum formulae III. ei praefinitum) etiam quoad omnia matrimonia jam contracta.

[5]) Ordinarius facultate extraordinaria instructus dispensandi super impedimento mixtae religionis, concurrente alio impedimento (scil. uno ex supra n. 3—6 incl. positis), super quo pariter dispensandi veniam accepit, non potest conjunctim hisce facultatibus uti, nisi specialiter id a Sede Apost. concessum ipsi sit. Decr. s. Inquis. d. 12. Sept. 1866. Archiv. t. 17. p. 175. seq. — Item de 16. Junii 1868 Card. Praef. Barnabo episcopo Moguntino ad quaestionem: „Utrum vigore facultatum, quas S. Sedes mediante s. Congr. de Propag. fide episcopis Germaniae ad quinquennium concedere solet, etiam tunc dispensari possit cum nupturientibus, siquidem duo vel plura simul concurrant impedimenta canonica, super quibus singulis, separatim tamen spectatis, dispensandi facultas ibidem explicite tribuitur?“ — sic respondit (quamvis non decisive, nam Cardinalis verbis utitur: „sequenti ratione reponi posse videtur“): „Attentis declarationibus s. Inquisitionis tribunalis perspectum est, facultates concessas dispensandi supra singula impedimenta extendi non posse ad casum, quo haec eadem impedimenta simul concurrant, et cumulentur.“ Archiv, t. 21. p. 172.

Haereticis, Schismaticis, Infidelibus, et excommunicatis, si aliter celebrari non possit. Caveat vero, ne praedicta facultate, seu dispensatione celebrandi bis in die aliter, quam ex gravissimis causis,[6]) et rarissime utatur, in quo graviter ipsius conscientia oneratur. Quod si hanc eamdem facultatem alteri Sacerdoti juxta potestatem inferius apponendam communicare, aut causas ea utendi alicui, qui a Sancta Sede hanc facultatem obtinuerit, approbare visum fuerit, serio ipsius conscientiae injungitur, aut paucis dumtaxat, iisque maturioris prudentiae, ac zeli, et qui absolute necessarii sint, nec pro quolibet loco, sed ubi gravis necessitas tulerit, et ad breve tempus eamdem communicet, aut respective causas approbet.[7])

---

[6]) S. C. C. d. 22. Febr. 1862 ceu normas prae oculis habendas in concedenda facultate missam iterandi indicavit Constitutionem Bened. XIV. „Declarasti nobis" et c. 5. et 6. operis „de Sacrif. Missae" ejusdem Pontificis Cfr. Acta I. 7. 50.

[7]) Quibusdam dubiis ab episcopo Brixinensi propositis (Brix. Dioec.-Bl. 1858 p. 55. 56.) s. Congr. de Propag. fide inter alia respondit: Adjecta conditio „si aliter celebrari non possit" afficit non quidem Missae iteratam celebrationem, aut quod in ea servandum est jejunii non frangendi causa, sed modum, quo Sacrum celebrari debet, adeo ut nisi urgeat necessitas, et aliter fieri non possit, factis dispensationibus celebrandi scilicet sine ministro, sub dio etc. Tibi uti non liceat.

Praeterea non ea est earundem facultatum extensio, qua A. Tua quibusvis sacerdotibus etiamsi aegrotis valeat permittere, ut in privatis aedibus super altari portatili Sacrum faciant. S. Congr. de Prop. Fide 30. Junii 1858. Adjecta fuit Instructio Cong. Ss. Rituum de die 11. Martii 1858 quoad usum Calicis, dum Missa in die iterato celebratur, seq. tenoris:

Quando Sacerdos eadem die duas Missas dissitis in locis celebrare debet, in prima dum sanguinem sumit, eum diligentissime sorbeat. Exinde super Corporali ponat Calicem et palla tegat, ac junctis manibus in medio Altari dicat: „Quod ore sumpsimus etc." et subinde admoto aquae vasculo digitos lavet dicens „Corpus tuum" et abstergat. Hisce peractis Calicem super Corporali manentem adhuc, deducta palla cooperiat, ceu moris est, scilicet primum purificatorio linteo, deinde patena ac palla, et demum velo. Post haec Missam prosequatur, ac completo ultimo Evangelio rursus stet in medio Altaris, et detecto Calice inspiciat, an aliquid divini sanguinis nec ne ad imum se receperit, quod plerumque continget. Quamvis enim sacrae species primum sedulo sorptae sint, tamen dum sumuntur cum particulae quae circum sunt undequaque sursum deferantur, nonnisi deposito Calice ad imum redeunt. Si itaque divini sanguinis gutta quaedam supersit adhuc, ea rursus ac diligenter sorbeatur, et quidem ex eadem parte, qua ille primum sumptus est. Quod nullimode mittendum est, quia sacrificium moraliter durat, et super existentibus adhuc vini speciebus ex divino praecepto compleri debet. Postmodum sacerdos in ipsum calicem tantum saltem aquae fundat quantum prius vini posuerat, eamque circumactam ex eadem parte, qua S. Sanguinem biberat, in paratum vas demittat. Calicem subinde ipsum Purificatorio linteo abstergat ac demum cooperiat uti alias fit, et ab Altari decedat. Depositis s. vestibus et gratiarum actione completa aqua a Calice demissa pro rerum adjunctis vel ad diem crastinum servetur (si nempe eo rursus sacerdos redeat missam habiturus) et in secunda purificatione in Calicem dimittatur, vel gossipio aut stupa absorpta comburatur vel in Sacrario, si sit, exsiccanda relinquatur, vel demittatur in piscinam. Cum autem Calix, quo Sacerdos primum est usus, purificatus jam sit, si illo ipso pro Missa altera indigeat, eum secum deferat:

16. Deferendi Sanctissimum Sacramentum occulte ad Infirmos, sine lumine, illudque sine eodem retinendi pro iisdem Infirmis, in loco tamen decenti, si ab Haereticis, aut Infidelibus sit periculum sacrilegii.

17. Induendi se vestibus saecularibus, si aliter vel transire ad loca eorum curae commissa, vel in ipsis permanere non poterunt.

18. Recitandi Rosarium, vel alias preces. Si Breviarium secum deferre non poterunt, vel Divinum Officium ob aliquod legitimum impedimentum recitare non valeant.

19. Dispensandi, quando expedire videbitur, super esu carnium, ovorum, et laticiniorum tempore Jejuniorum, et praesertim Quadragesimae.

20. Communicandi has facultates in totum, vel in parte, prout opus esse secundum ejus conscientiam judicaverit, Sacerdotibus idoneis in conversione Animarum laborantibus, et praesertim tempore sui obitus; ut Sede vacante sint, qui possint supplere, donec Sepes Apostolica certior facta, quod quam primum fieri debebit per Delegatos, aut per unum ex iis, alio modo provideant.[8])

21. Et praedictae facultates gratis, et sine ulla mercede exerceantur, et pro tempore ad beneplacitam S. Congregationis de Progaganda Fide tantum concessae intelligantur.

22. Utendi iisdem facultatibus in locis tantum Dioecesis N.[9])

---

secus vero in altera Missa diverso Calice uti poterit. De quibus omnibus facta postmodum Ssmo Dno Nro Pio IX. per subscriptum Secretarium fideli relatione, Sanctitas sua resolutionem S. C. cum adnexa Instructione adprobare dignata est.

[8]) Proposito dubio, utrum Vicarius Generalis easdem facultates ab Episcopo communicatas cum potestate subdelegandi obtineat, et quatenus negative, ut detur extensio facultatis s. Congr. de Propag. 4. Sept. 1858 rescripsit: Beatissimus Pater permisit, ut eaedem facultates Vicariis Generalibus communicari possint cum facultate subdelegandi per eos alios Sacerdotes praesertim animarum curam habentes, ea tamen sub lege, ut facultate subdelegandi non utantur intra peripheriam viginti leucarum a Residentia Episcopali, et nisi paucis sacerdotibus, iisque maturioris prudentiae et zeli, et qui absolute necessarii sint. Moy Arch. V. 471.

[9]) Proposita quaestione, quaenam sit relatio mutua inter facultates impressas Episcopis concedi solitas tam a S. Poenitentiaria quam a S. Congregat. de Propag. Fide responsum fuit: Illud Tibi significandum habeo, quod nimirum cum a Ss. Domino nostro dentur facultates sive per S. Congr. de Propag. Fide, sive per S. Poenitentiariam, cumque Ipse attentis locorum personarum et temporum adjunctis eas ampliores vel arctiore concedat, neutra ex Congregationibus facultates per alteram datas coarctares dicenda est, nisi expresse id in rescripto cautum sit. Moy V. p. 471.

V.

Sanctissimi in Christo Patris et Domini Nostri Domini PII Divina providentia PAPAE IX.

Constitutio

Super vicariis capitularibus nec non electis et nominatis ad sedes episcopales vacantes.

Pius Episcopus
Servus Servorum Dei ad perpetuam rei memoriam.

Romanus Pontifex, pro munere sibi divinitus collato regendi ac gubernandi universam Christi Ecclesiam, non solum SS. Canonum observantiam urgere, sed etiam illorum certum et authenticum sensum declarare satagit, si quando quidpiam dubitationis in aliquo occurat, ne diversis interpretationibus materia praebeatur, atque inde Ecclesiasticae disciplinae unitas rumpatur, cum magno Ecclesiastici regiminis detrimento.

Sane juxta antiquam Ecclesiae disciplinam, Sede Episcopali vacante Dioecesis administratio ad Capitulum Cathedralis Ecclesiae devolvitur; quod olim per se ipsum Dioecesim, toto tempore, quo Sedes vacabat, administrare poterat, vel uni, aut pluribus Dioecesim administrandam committere, libera eidem relicta potestate deputatos eligendi, eisque delegatam jurisdictionem, sive quoad usum, sive quoad tempus arctandi, et constringendi.

At vero Concilii Tridentini Patres animadvertentes gravissima, quae passim oriebantur incommoda ex administratione viduatae Ecclesiae coetui personarum diversi fere ingenii concredita, ad ea vitanda sapienter decreverunt: ut Capitulum, sede vacante, Officialem seu Vicarium, infra octo dies post mortem Episcopi, constituere, vel existentem confirmare omnino teneatur, qui saltem in jure canonico sit Doctor, vel Licentiatus, vel alias quantum fieri poterit idoneus. Si secus factum fuerit ad Metropolitanum deputatio hujusmodi devolvatur, et si Ecclesia ipsa Metropolitana fuerit, aut exempta, Capitulumque, ut praefertur, negligens fuerit, tunc antiquior Episcopus ex suffraganeis in Metropolitana, et propinquior Episcopus in exempta Vicarium possit constituere [1]).

Hujusmodi vero decretum variae interpretati sunt privati canonicarum rerum scriptores. Quidam enim censuerunt posse Capitulum in constituendo

---

[1]) Sess. 24. Cap. 16. de ref.

Vicario aliquam jurisdictionis partem sibi reservare; alii putaverunt fas esse Capitulo ad certum tempus Vicarium deputare; nec defuerunt qui arbitrati sunt, licere Capitulo Vicarium pro arbitrio removere, et alium substituere.

Recensitae Scriptorum sententiae a nonnullis Capitulis libenter exceptae sunt: quo factum est, ut in hac re tam magni momenti disciplinae uniformitas deficeret, et Tridentinum decretum optatum finem plene non attingeret. Quamvis autem SS. Urbis Congregationes has sententias, suis responsis in casibus occurrentibus, pluries reprobaverint, ita ut ex earum responsis manifeste appareat, quae fuerit mens Patrum Tridentinorum in edendo decreto superius relato; attamen cum nondum omnia ubique ad eam mentem exigi videamus, ad submovendam prorsus quamlibet dubitationis causam vel obtentum, iisdem responsis et declarationibus Apostolicae auctoritatis robur adjiciendum censemus. Quocirca Motu proprio, ac certa scientia, et matura deliberatione Nostra deque Apostolicae Potestatis plenitudine et declaramus et decernimus: totam ordinariam Episcopi jurisdictionem, quae vacua Sede Episcopali ad Capitulum venerat, ad Vicarium ab ipso rite constitutum omnino transire, nec ullam hujus jurisdictionis partem posse Capitulum sibi reservare, neque posse ad certum et difinitum tempus Vicarium constituere multoque minus removere, sed eum in officio permanere quousque novus Episcopus Litteras Apostolicas de collato sibi Episcopatu Capitulo, juxta Bonifacii VIII. Praedecessoris Nostri Constitutionem[2]), vel Capitulo deficiente, ei exhibuerit, qui, ad normam SS. Canonum, vel ex speciali S. Sedis dispositione, vacantem Dioecesim administrat, vel ejusdem Administratorem, seu Vicarium deputat.

Quamobrem pro nullis habendae sunt limitationes, seu quoad jurisdictionem, seu quoad tempus adjectae a Capitulo electioni Vicarii Capitularis, qui idcirco, iis non obstantibus, officium semel sibi rite collatum, toto tempore, quo Sedes Episcopalis vacua fuerit, totamque ordinariam jurisdictionem Episcopalem libere et valide exercere perget, donec novus Episcopus Apostolicas canonicae suae institutionis Litteras, ut diximus, exhibeat.

Hac autem occasione declaramus etiam, et decerminus ea, quae a Gregorio X. Decessore Nostro in Concilio Lugdunensi 2° de electis a Capitulis, constituta sunt[3]) comprehendere etiam nominatos, et praesentatos a Supremis publicarum rerum Moderatoribus, sive Imperatores sint, sive Reges, sive Duces, vel Praesides, et quomodocumque nuncupantur, qui ex S. Sedis concessione, seu privilegio jure gaudent nominandi, et praesentandi ad Sedes Episcopales

---

[2]) Extravag. Injunctae de Electione inter comm.
[3]) Cap. Avaritiae de Electione in 6.

in suis respectivis ditionibus vacantes, abolentes idcirco, cassantes, et penitus annullantes usum, seu potius abusum sub quovis titulo, vel praetenso et asserto privilegio, quaesito colore, et quacumque causa, licet speciali et expressa mentione digna, in quibusdam Regnis seu regionibus praesertim longinquis invectum, quo Capitulum Ecclesiae Cathedralis vacantis obsequens invitationi seu mandato, licet verbis deprecatoriis concepto, supremae civilis potestatis concedere, et transferre praesumit, ac de facto concedit et transfert in nominatum et praesentatum ad eamdem Ecclesiam illius curam, regimen et administrationem, eamque nominatus et praesentatus sub nomine Provisoris, Vicarii Generalis, aliove nomine gerendam suscipit ante exhibitionem Litterarum Apostolicarum, uti superius dictum est, de more faciendam, remoto proinde Vicario Capitulari qui ex juris dispositione toto tempore vacationis Ecclesiae eam administrare, ac regere debet. Confirmantes autem alia etiam Decessorum Nostrorum, et praesertim sa: me: Pii VII. Decreta et dispositiones, declaramus et decerminus, ut si interea Vicarius Capitularis decesserit, aut sponte suo muneri renuntiaverit, aut ex alia causa officium ipsum legitime vacaverit, tunc Capitulum, vel Capitulo deficiente, qui potestatem habet deputandis vacandis Ecclesiae Administratorem, seu Vicarium, novum quidem Vicarium, vel Administratorem eligat, nunquam vero electum in Episcopum a Capitulis aut a laica potestate nominatum seu praesentatum ad dictam ecclesiam vacantem, cujus electionem ac deputationem, si eam Capitulum, vel alius, uti supra, peragere praesumpserit cassamus, annullamus, et omnino irritam declaramus.

Confidimus autem Dignitates, et Canonicos Cathedralium Ecclesiarum vacantium, ac illos qui, deficientibus Capitulis, Vicarios deputant, aut vacantes Ecclesias legitime administrant, plene exequuturos quae hisce Nostris Litteris declarata et decreta sunt; ubi vero, quo Deus avertat, ea exequi detractaverint, ac concedere et transferre in nominatum et praesentatum ad eamdem Ecclesiam ejus curam, regimen et administrationem sub quovis titulo, nomine, quaesito colore ausi fuerint, praeter nullitatem jam decretam praedictae concessionis et translationis, praefatos Canonicos ac Dignitates excommunicationis majoris, nec non privationis fructuum Ecclesiasticorum beneficiorum quorumcumque, aliorumque redituum Ecclesiasticorum per eos respective obtentorum, similiter eo ipso incurrendis poenis innodamus, et innodatos fore decernimus, et declaramus; ipsarumque poenarum absolutionem seu relaxationem nobis et Romano Pontifici pro tempore existenti dumtaxat specialiter reservamus.

In easdam poenas pariter reservatas ipso facto incurrunt nominati, et praesentati ad vacantes Ecclesias, qui earum curam, regimen, et administra-

tionem suscipere audent ex concessione, et translatione a Dignitatibus et Canonicis aliisque, de quibus supra, in eos peractam, nec non ii, qui in praemissis paruerint, vel auxilium, consilium, aut favorem praestiterint, cujusque status, conditionis, praeeminentiae, et dignitatis fuerint.

Praeterea nominatos, et praesentatos jure, quod eis per nominationem et praesentationem forte quaesitum fuerit, decerminus eo ipso privatos.

Si vero aliqui ex praedictis Episcopali charactere sint insigniti, in poenam suspensionis ab exercitio Pontificalium, et interdicti ab ingressu Ecclesiae ipso facto, absque ulla declaratione incidunt, S. Sedi pariter reservatam.

Insuper quaecumque a sic nominatis et praesentatis in administrationem vacantium ecclesiarum intrusis fiant, mandentur, decernantur et ordinentur cum omnibus et singulis inde quovis modo sequutis, et a non habentibus potestatem damnabiliter attentata, et de facto praesumpta, nulliusque valoris, momenti, et efficaciae esse, et perpetuo fore tenore praesentium declaramus et decerminus, illaque damnamus et reprobamus.

Haec volumus, statuimus, ac mandamus, decernentes has Nostras Litteras, et omnia in eis contenta nullo unquam tempore a nemine cujusque conditionis, et dignitatis etiam Imperialis, et Regiae, sub quovis titulo, quaesito colore, ac praetenso et asserto privilegio, quod si forte sit, cassamus, et annullamus, infringi, impugnari, vel in controversiam revocari posse, sed semper firmas et efficaces existere et fore, suosque plenarios, et integros effectus semper sortiri et obtinere debere. Non obstantibus Apostolicis generalibus vel specialibus Constitutionibus et ordinationibus, ac Nostris et Cancellariae Apostolicae regulis, praesertim de jure quaesito non tollendo caeterisque etiam speciali mentione dignis contrariis quibuscumque.

Volumus autem, ut facta harum Litterarum publicatione per affixionem transsumptorum ad valvas Basilicarum Urbis. etc.

Datum Romae apud Sanctum Petrum Anno Incarnationis Domini Millesimo Octingentesimo Septuagesimo tertio, quinto Kalendas Septembris, Pontificatus Nostri Anno Vigesimo octavo.

F. Card. Asquinius.

VI.

Sanctissimi Domini Nostri Pii divina providentia Papae IX. Constitutio qua ecclesiasticae censurae latae sententiae limitantur. Pius Episcopus Servus servorum Dei.

Ad perpetuam rei memoriam.

Apostolicae Sedis moderationi convenit, quae salubriter veterum canonum auctoritate constituta sunt, sic retinere, ut, si temporum rerumque mutatio quidpiam esse temperandum prudenti dispensatione suadeat, Eadem Apostolica Sedes congruum supremae suae potestatis remedium ac provindentiam impendat.

Quamobrem cum animo Nostro jampridem revolveremus ecclesiasticas censuras, quae per modum latae sententiae, ipsoque facto incurrendae ad incolumitatem ac disciplinam ipsius Ecclesiae tutandam, effrenemque improborum licentiam coercendam et emendandam sancte per singulas aetates indictae ac promulgatae sunt, magnum ad numerum sensim excrevisse; quasdam etiam, temporibus moribusque mutatis, a fine atque causis, ob quas impositae fuerant, vel a pristina utilitate, atque opportunitate excidisse; eamque ob rem non infrequentes oriri sive in iis, quibus animarum cura commissa est, sive in ipsis fidelibus dubietates, anxietates, angoresque conscientiae; Nos ejusmodi incommodis occurrere volentes, plenam earundem recensionem fieri, Nobisque proponi jussimus, ut diligenti adhibita consideratione, statueremus, quasnam ex illis servare ac retinere oporteret, quas vero moderari, aut abrogare congrueret. Ea igitur recensione peracta, ac Venerabilibus Fratribus Nostris S. R. E. Cardinalibus in negotiis Fidei Generalibus Inquisitoribus per universam Christianam Rempublicam deputatis in consilium adscitis, reque diu ac mature perpensa, motu proprio, certa scientia, matura deliberatione Nostra, deque Apostolicae Nostrae potestatis plenitudine, hac perpetua valitura Constitutione decernimus, ut ex quibuscunque censuris sive excommunicationis, sive suspensionis, sive interdicti, quae per modum latae sententiae, ipsoque facto incurrendae hactenus impositae sunt, nonnisi illae, quas in hac ipsa Constitutione inserimus, eoque modo, quo inserimus, robor exinde habeant; simul declarantes, easdem non modo ex veterum canonum auctoritate, quatenus cum hac Nostra Constitutione conveniunt, verum etiam ex hac ipsa Constitutione Nostra, non secus ac si primum editae ab ea fuerint, vim suam prorsus accipere debere.

Excommunicationes latae Sententiae speciali modo Romano Pontifici reservatae.

Itaque excommunicationi latae sententiae speciali modo Romano Pontifici reservatae subjacere declaramus:

1. Omnes a Christiana fide apostatas, et omnes ac singulos haereticos, quocumque nomine censeantur, et cujuscumque sectae existant, eisque credentes eorumque receptores, fautores, ac generaliter quoslibet illorum defensores.

2. Omnes et singulos scienter legentes sine auctoritate Sedis Apostolicae libros eorundem apostatarum et haereticorum haeresim propugnantes, nec non libros cujusvis auctoris per Apostolicas Litteras nominatim prohibitos, eosdemque libros retinentes, imprimentes et quomodolibet defendentes.[1])

---

[1]) Juvat quasdam adnotationes ad loca difficiliora hujus Constitutionis adjungere, quas tamen non ex proprio ingenio, sed ex publicis dumtaxat documentis et factis depromimus; qua in re in usum nostrum convertimus animadversiones in Ephemerid. „Acta" t. V. p. 289 seq. contentas. — Hoc articulo cessant omnes reliquae censurae (praeterquam heic memoratae), ob lectionem librorum, qui in indicem sunt relati, inflictae. Quare ceterorum hujusmodi librorum lectio, etsi culpa gravi non vacet, tamen censuram non attrahit. Item excommunicati sunt, sed tamen excommunicatione nulli reservata, qui imprimi faciunt libros de rebus sacris tractantes sine venia Ordinarii. Cfr. Conc. Trid. Sess. 4. de editione et usu sacrorum librorum (supra §. 145. n. 17.)

3. Schismaticos et eos qui a Romani Pontificis pro tempore existentis obedientia pertinaciter se subtrahunt, vel recedunt.

4. Omnes et singulos, cujuscumque status, gradus seu conditionis fuerint, ab ordinationibus seu mandatis Romanorum Pontificum pro tempore existentium ad universale futurum Concilium appellantes, nec non eos quorum auxilio, consilio vel favore appellatum fuerit.

5. Omnes interficientes, mutilantes, percutientes, capientes, carcerantes, detinentes, vel hostiliter insequentes S. R. E. Cardinales, Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, sedisque Apostolicae Legatos, vel Nuncios, aut eos a suis dioecesibus, territoriis terris seu dominiis ejicientes, nec non ea mandantes, vel rata habentes, seu praestantes in eis auxilium, consilium vel favorem.

6. Impedientes directe vel indirecte exercitium jurisdictionis ecclesiasticae sive interni, sive externi fori, et ad hoc recurrentes ad forum saeculare ejusque mandata procurantes, edentes, aut auxilium, consilium vel favorem praestantes.[2])

7. Cogentes sive directe, sive indirecte judices laicos ad trahendum ad suum Tribunal personas ecclesiasticas praeter canonicas dispositiones:[3]) item edentes leges vel decreta contra libertatem aut jura Ecclesiae.

8. Recurrentes ad laicam potestatem ad impediendas litteras vel acta quaelibet a Sede Apostolica, vel ab ejusdem Legatis aut Delegatis quibuscumque profecta eorumque promulgationem vel executionem directe vel indirecte prohibentes, aut eorum causa sive ipsas partes, sive alios laedentes, vel perterrefacientes.[4])

9. Omnes falsarios Litterarum Apostolicarum, etiam in forma Brevis ac supplicationum gratiam vel justitiam concernentium per Romanum Pontificem vel S. R. E. Vice-Cancellarios seu Gerentes vices eorum aut de mandato ejusdem Romani Pontificis signataram: nec non falso publicantes Litteras Apostolicas, etiam in forma Brevis, et etiam falso signantes supplicationes hujusmodi sub nomine Romani Pontificis, seu Vice-Cancellarii aut Gerentis vices praedictorum.

10. Absolventes complicem in peccato turpi etiam in mortis articulo, si

---

[2]) Intelliguntur hoc articulo, qui declinatâ ecclesiastica potestate causam judicandam deferunt tribunali laico, et ab hoc (juxta textum Bullae Coenae) „prohibitiones et mandata etiam poenalia Ordinariis aut delegatis (judicibus) decerni, et contra illos exequi procurant.“ Haec vox innuere videtur, non opus esse, ut ejusmodi mandata seu inhibitiones reapse obtineantur, sed sufficere (uti etiam praxis ss. Congregationum docet), ut quis studeat obtinere. Acta I. p. 567.

[3]) Per verba „praeter canonicas dispositiones“ allusio fit ad Concordata guberniorum cum Apost. Sede, quae in vigore permaneant Acta V. p. 290.

[4]) E. g. si curia episcopalis imploraret auctoritatem laicam praetextu legum civilium, ne resolutio aliqua Sedis Apost. executioni mandetur; hoc enim perinde esset, ac jus appellationum ad Sedem Apost. denegare. Acta IV. p. 147 in adnotatione.

alius Sacerdos licet non adprobatus ad confessiones, sine gravi aliqua exoritura infamia et scandalo, possit excipere morientis confessionem.[5]

11. Usurpantes aut sequestrantes jurisdictionem, bona, reditus ad personas, ecclesiasticas, ratione suarum ecclesiarum aut beneficiorum, pertinentes.[6])

12. Invadentes, destruentes, per se vel per alios civitates, terras, loca aut jura ad Ecclesiam Romanam pertinentia; vel usurpantes, perturbantes, retinentes supremam jurisdictionem in eis nec non ad singula praedicta auxilium, consilium, favorem praebentes.[8])

A quibus omnibus excommunicationibus huc usque recensitis absolutionem Romano Pontifici pro tempore speciali modo reservatam esse et reservari; et pro ea generalem concessionem absolvendi a casibus et censuris, sive excommunicationibus Romano Pontifici reservatis nullo pacto sufficere declaramus, revocatis insuper earundem respectu quibuscumque indultis concessis sub quavis forma et quibusvis personis etiam Regularibus cujuscumque ordinis, congregationis, societatis et instituti, etiam speciali mentione dignis et in quavis dignitate constitutis. Absolvere autem praesumentes sine debita facultate, etiam quovis praetextu, excommunicationis vinculo Romano Pontifici reservatae innodatos se sciant, dummodo non agatur de mortis articulo, in quo tamen firma sit quoad absolutos obligatio standi mandatis Ecclesiae, si conconvaluerint.

Excommunicationes latae Sententiae Romano Pontifici reservatae.

Excommunicationi latae Sententiae Romano Pontifici reservatae subjacere declaramus:

1. Docentes vel defendentes sive publice, sive privatim propositiones ab Apostolica Sede damnatas sub excommunicationis poena latae sententiae; item docentes defendentes tanquam licitam praxim inquirendi a poenitente nomen complicis, prouti damnata est a Benedicto XIV. in Const. Suprema 7. Julii 1745; Ubi primum 2. Junii 1746; Ad eradicandum 28. Septembris 1746.

2. Violentas manus, suadente diabolo, injicientes in clericos, vel utriusque

---

[5]) Cfr. supra p. 773. not. 40; item instructionem S. Inquisitionis Acta III. 499. seq.

[6]) Cujus rei exemplum publicum habemus in iis, quae in Italia per gubernium patrantur. Cfr. Allocut. d. 22. Sept. 1867 „Acta" III. 113.)

[7]) Cfr. responsa S. Poenitentiariae in Ephem. „Acta" I. 557 et 675.

[8]) Bened. XIV. in Constit. „Suprema" ad Lusitanos scribens praxim inquirendi nomen vel individuam complicis personam reprobavit tanquam scandalosam et perniciosam, ac tam famae proximorum quam ipsi Sacramento injuriosam et tendentem ad s. s. sigilli sacramentalis violationem etc. — In Constit. „Ubi primum" idem Pontifex declaravit, eos, qui in posterum ausi fuerint docere vel defendere hanc praxim tanquam licitam, ipso facto incidere in excommunicationem summo Pontifici reservatam. — In Constit. „Ad eradicandum" Pontifex contra pravas opiniones eorum, qui docerent, eas Constitutiones solos Lusitanos respicere, declaravit, memoratam praxim in se ipsa et ubique locorum et temporum esse damnatam censeri debere.

sexus Monachos, exceptis quoad reservationem casibus et personis, de quibus jure vel privilegio permittitur, ut episcopus aut alius absolvat.

3. Duellum perpetrantes, aut simpliciter ad illud provocantes, vel ipsum acceptantes, et quoslibet complices vel qualemcumque operam aut favorem praebentes: nec non de industria spectantes, illudque permittentes, vel quantum in illis est, non prohibentes, cujuscumque dignitatis sint, etiam regalis vel imperialis.

4. Nomen dantes sectae Massonicae aut Carbonariae, aut aliis ejusdem generis sectis quae contra Ecclesiam vel legitimas potestates seu palam, seu clandestine machinantur, nec non iisdem sectis favorem qualemcumque praestantes; earumve occultos coriphaeos ac duces non denuntiantes, donec non denunciaverint.[9])

5. Immunitatem asyli ecclesiastici violare jubentes, aut usu temerario violantes.

9. Violantes clausuram monialium, cujuscumque generis aut conditionis sexus vel aetatis fuerint, in earum monasteria absque legitima licentia ingrediendo; pariterque eos introducentes vel admittentes; itemque Moniales ab illa exeuntes extra casus ac formam a S. Pio V. in Const. Decori praescriptam.[10])

7. Mulieres violantes regularium virorum clausuram, et superiores aliosve eas admittentes.

8. Reos simoniae realis in beneficiis quibuscumque et eorum complices.

9. Reos simoniae confidentialis in beneficiis quibuslibet, cujuscumque sint dignitatis.

10. Reos simoniae realis ob ingressum in religionem.

11. Omnes qui quaestum facientes ex indulgentiis aliisque gratiis spiritualibus excommunicationis censura plectuntur Constitutione S. Pii V. Quam plenum, 2. Jan. 1569.[11])

---

[9]) Cfr. supra Documentum III. num. XII. et adnotationem. Animadverte insuper, obligationem denuntiandi sectarios, saltem quoad poenam excommunicationis, in hac Const. limitari ad coriphaeos et duces tantum, si sint occulti. Cfr. Acta I. 290. 193. 301.

[10]) S. Pius V. in allegata Constit. (d. 24. Jan. 1570) sancivit, nulla alia occasione, nulloque praetextu, „nisi ex causa magni incendii, vel infirmitatis, leprae aut epidemiae, quae tamen infirmitas praeter alios ordinum superiores, quibus cura monasterii incumberet, etiam per episcopum seu alium loci Ordinarium, etiam si praedicta monasteria ab episcoporum et Ordinariorum jurisdictione exemta esse reperiantur, cognita et expresse in scriptis adprobata sit, a monasteriis praefatis exire, sed nec in praedictis casibus extra illa, nisi ad necessarium tempus stare licere" — et hoc quidem sub poena excommunicationis Pontifici reservatae.

[11]) Inter abusus, quos S. Pius V. in cit. Constit. enarrat, pertinet, quod quidam Hispaniarum praesules, longe ultra potestatis suae limites, litteras dederunt, quibus cuicumque illas accipienti, certa soluta pecunia, licitum fuit, quem voluerit sacerdotem sibi sumere, qui ipsum absolvere potuit a casibus etiam reservatis; quin etiam indulgentiae his ipsis literis profuse et indiscrete concedebantur. Itemque Missae sacrificium et sepulturam tempore interdicti, ciborum prohibitorum usum, assumtionem duorum vel plurium compatrum ad

12. Colligentes eleemosynas majoris pretii pro missis et ex iis lucrum captantes, faciendo eas celebrari in locis ubi missarum stipendia minoris pretii esse solent.

13. Omnes qui excommunicatione mulctantur in Constitutionibus S. Pii V. Admonet nos, quarto calendas aprilis 1567; Innocentii IX. Quae ab hac Sede, pridie nonas novembris 1591; Clementis VIII. Ad Romani Pontificis curam, 26. Jun. 1592, et Alexandri VII. Inter ceteras, nono calendas novembris 1660, alienationem et infeudationem civitatum et locorum S. R. E. respicientibus.[12])

14. Religiosos praesumentes clericis aut laicis extra casum necessitatis sacramentum Extremae Unctiones aut Eucharistiae per viaticum ministrare absque Parochi licentia.

15. Extrahentes absque legitima venia reliquias ex sacris coemeteriis sive catacumbis Urbis Romanae ejusque territorii, eisque auxilium vel favorem praebentes.

16. Communicantes cum excommunicato nominatim a Papa in crimine criminoso, ei scilicet impendendo auxilium vel favorem.[13])

17. Clericos scienter et sponte communicantes in divinis cum personis a Romano Pontifice nominatim excommunicatis et ipsos in officiis recipientes.

Excommunicationes latae Sententiae Episcopis sive Ordinariis reservatae.

Excommunicationi latae sententiae Episcopis sive Ordinariis reservatae subjacere declaramus:

1. Clericos in sacris constitutos vel Regulares aut Moniales post votum solemne castitatis matrimonium contrahere praesumentes; nec non omnes cum aliqua ex praedictis personis matrimonium contrahere praesumentes.

2. Procurantes abortum, effectu sequuto.

3. Litteris apostolicis falsis scienter utentes, vel crimini ea in re cooperantes.

---

sacrum baptisma contra Concilii Trident. decretum, absolutionem a simoniae reatu Sedi Apost. reservatam tribuebant, praetexentes reparationem ecclesiarum et pias causas. Hujusmodi concessiones Pontifex in hac Const. damnat et irritat, nec non poenas sancit, scil. quoad episcopos suspensionem ab ingressu et perceptione fructuum suarum ecclesiarum, quoad inferiores episcopis excommunicationem, hanc et illam Papae reservatam. Ergo qui hoc articulo excommunicatione plectuntur, sunt episcopis inferiores.

[12]) In Const. „Admonet nos" a S. Pio V. excommunicantur omnes illi, qui per se vel per alios agere studeant sive insinuare vel suadere R. Pontifici alienationem vel infeudationem civitatum seu locorum ad S. Sedem pertinentium, ex quovis praetextu, etiam necessitatis vel evidentis utilitatis. Hanc Constitutionem subsequentes Pontifices, in articulo nominati, enucleatius declararunt et confirmarunt.

[13]) Sic e. g. omnes sunt excommunicati, qui auxilium vel favorem praestant audacissimo presbytero Cyrino Rinaldi, qui judex extinctae Monarchiae Siculae, licet a Summo Pontifice nominatim excommunicatus per litteras Apostolicas (Cfr. Actu IV. 118), nihilominus attentare pergit actus jurisdictionis violentos contra jus fasque.

Excommunicationes latae Sententiae nomini reservatae.

Excommunicationi latae sententiae nemini reservatae subjacere declaramus:

1. Mandantes seu cogentes tradi ecclesiasticae sepulturae haereticos notorios aut nominatim excommunicatos vel interdictos.

2. Laedentes aut perterrefacientes Inquisitores, denuntiantes, testes, aliosve ministros s. Officii, ejusve sacri Tribunalis scripturas diripientes, aut comburentes, vel praedictis quibuslibet auxilium, consilium, favorem praestantes.

3. Alienantes et recipere praesumentes bona ecclesiastica absque Beneplacito Apostolico, ad formam Extravagantis Ambitiosae de Reb. ecc. non alienandis.[14])

4. Negligentes sive culpabiliter omittentes denunciare infra mensem Confessarios sive Sacerdotes a quibus sollicitati fuerint ad turpia in quibuslibet casibus expressis a Praedecess. Nostris Gregorio XV. Constit. Universi, 20. Aug. 1622 et Benedicto XIV. Constit. Sacramentum poenitentiae, 1. Jun. 1741.

Praeter hos hactenus recensitos, eos quoque quos Sacrosanctum Concilium Tridentinum, sive reservata Summo Pontifici aut Ordinariis absolutione, sive absque ulla reservatione excommunicavit, Nos pariter ita excommunicatos esse declaramus; excepta anathematis poena in Decreto Sess. IV. De editione et usu Sacrorum Librorum constituta, cui illos tantum subjacere volumus, qui libros de rebus Sacris tractantes sine Ordinarii approbatione imprimunt, aut imprimi faciunt.

Suspensiones latae Sententiae summo Pontifici reservatae.

1. Suspensionem ipso facto incurrunt a suorum Beneficiorum perceptione ad beneplacitum S. Sedis Capitula et Conventus ecclesiarum et monasteriorum aliique omnes, qui ad illarum seu illorum regimen et administrationem recipiunt Episcopos aliosve Praelatos de praedictis ecclesiis seu monasteriis apud eamdem S. Sedem quovis modo provisos, antequam ipsi exhibuerint litteras apostolicas de sua promotione.

2. Suspensionem per triennium a collatione Ordinum ipso jure aliquem ordinantes absque titulo beneficii, vel patrimonii cum pacto ut ordinatus non petat ab ipsis alimenta.

3. Suspensionem per annum ab ordinum administratione ipso jure incurrunt ordinantes alienum subditum etiam sub praetextu beneficii statim conferendi, aut jam collati, sed minime sufficientis, absque ejus episcopi litteris dimissorialibus, vel etiam subditum proprium qui alibi tanto tempore moratus sit, ut canonicum impedimentum contrahere ibi potuerit, absque Ordinarii ejus loci litteris testimonialibus.

---

[14]) Cfr. supra §. 221. in fin. Reliquis censuris, quae in decretali „Ambitiosae“ pronuntiantur, per hanc Pii IX. Const. abrogatis, censura, quae remanet, sola est excommunicatio.

4. Suspensionem per annum a collatione ordinum ipso jure incurrit, qui excepto casu legitimi privilegii, ordinem sacrum contulerit absque titulo beneficii vel patrimonii clerico in aliqua congregatione viventi, in qua solemnis professio non emittitur, vel etiam religioso nondum professo.

5. Suspensionem perpetuam ab exercitio ordinum ipso jure incurrunt Religiosi ejecti, extra Religionem degentes.

6. Suspensionem ab ordine suscepto ipso jure incurrunt qui eumdem ordinem recipere praesumpserunt ab excommunicato vel suspenso, vel interdicto, nominatim denuntiato, aut haeretico vel schismatico notorio: eum vero qui bona fide a quopiam eorum est ordinatus, exercitium non habere ordinis sic suscepti, donec dispensetur, declaramus.

7. Clerici saeculares exteri ultra quatuor menses in Urbe Roma commorantes ordinati ab alio quam ab ipso suo Ordinario absque licentia Card. Urbis Vicarii, vel absque praevio examine coram eodem peracto, vel etiam a proprio Ordinario posteaquam in praedicto examine rejecti fuerint; nec non clerici pertinentes ad aliquem e sex Episcopatibus suburbicariis, si ordinentur extra suam dioecesim, dimissorialibus sui Ordinarii ad alium directis quam ad Card. Urbis Vicarium; vel non praemissis ante Ordinem sacrum suscipiendum exercitiis spiritualibus per decem dies in domo Urbana sacerdotum e Missione nuncupatorum, suspensionem ab ordinibus sic susceptis ad beneplacitum S. Sedis ipso jure incurrunt; Episcopi vero ordinantes ab usu Pontificalium per annum.

Interdicta latae Sententiae reservata.

1. Interdictum Romano Pontifici speciali modo reservatum ipso jure incurrunt Universitates, Collegia et Capitula, quocumque nomine nuncupentur, ab ordinationibus seu mandatis ejusdem Romani Pontificis pro tempore existentis ad universale futurum Concilium appellantia.

2. Scienter celebrantes vel celebrari facientes divina in locis ab Ordinario vel delegato judice, vel a jure interdictis, aut nominatim excommunicatos ad divina officia, seu ecclesiastica Sacramenta vel ecclesiasticam sepulturam admittentes, interdictum ab ingressu Ecclesiae ipso jure incurrunt, donec ad arbitrium ejus, cujus sententiam contempserunt, competenter satisfecerint.

Denique quoscunque alios Sacrosanctum Concilium Tridentinum suspensos aut interdictos ipso jure esse decrevit, Nos pari modo suspensioni vel interdicto eosdem obnoxios esse volumus et declaramus.

Quae vero censurae sive excommunicationis, sive suspensionis, sive interdicti Nostris, aut Praedecessorum Nostrorum Constitutionibus, aut sacris canonibus praeter eas, quas recensuimus, latae sunt, atque hactenus in suo vigore perstiterunt sive pro R. Pontificis electione, sive pro interno regimine quorumcumque Ordinum et Institutorum Regularium, nec non quorumcumque Collegiorum, Congregationum, coetuum locorumque piorum cujuscumque nominis aut generis sint, eas omnes firmas esse, et in suo robore permanere volumus et declaramus.

Ceterum decerminus, in nobis quibuscunque concessionibus ac privilegiis, quae ab Apostolica Sede concedi cuivis contigerit, nullo modo ac ratione intelligi unquam debere, aut posse comprehendi facultatem absolvendi a casibus, et censuris quibuslibet Romano Pontifici reservatis, nisi de iis formalis, explicita, ac individua mentio facta fuerit: quae vero privilegia aut facultates, sive a Praedecessoribus Nostris, sive etiam a Nobis cuilibet Coetui, Ordini, Congregationi, Societati, et Instituto, etiam regulari cujusvis speciei, etsi titulo peculiari praedito, atque etiam speciali mentione digno a quovis unquam tempore huc usque concessae fuerint, ea omnia, easque omnes Nostra hac Constitutione revocatas, suppressas, et abolitas esse volumus, prout reapse revocamus, supprimimus, et abolemus, minime refragantibus aut obstantibus privilegiis quibuscumque, etiam specialibus, comprehensis vel non in corpore juris, aut Apostolicis Constitutionibus, et quavis confirmatione Apostolica, vel immemorabili etiam consuetudine, aut alia quacunque firmitate roboratis quibuslibet etiam formis ac tenoribus, et cum quibusvis derogatoriis aliisque efficacioribus et insolitis clausulis, quibus omnibus, quatenus opus sit derogare intendimus et derogamus.

Firmam tamen esse volumus absolvendi facultatem a Tridentina Synodo Episcopis concessam Sess. XXIV. cap. VI. de Reform. in quibuscumque censuris Apostolicae Sedi hac Nostra Constitutione reservatis iis tantum exceptis, quas Eidem Apostolicae Sedi speciali modo reservatas declaravimus.

Decernentes has Litteras, atque omnia et singula, quae in eisdem consti, tuta ac decreta sunt, omnesque et singulas quae in eisdem factae sunt ex anterioribus Constitutionibus Praedecessorum nostrorum, atque etiam Nostris, aut ex aliis sacris Canonibus quibuscumque, etiam Conciliorum Generalium, et ipsius Tridentini mutationes, derogationes ratas et firmas, ac respective rata atque firma esse et fore, suosque plenarios et integros effectus obtinere debere ac reapse obtinere; sicque et non aliter in praemissis per quoscumque judices Ordinarios, et Delegatos, etiam Causarum Palatii Apostolici Auditores, ac S. R. E. Cardinales, etiam de Latere Legatos, ac Apostolicae Sedis Nuntios; ac quosvis alios quacumque praeeminentia, ac potestate fungentes, et futuros sublata eis, et eorum cuilibet quavis aliter judicandi et interpretandi facultate, et auctoritate, judicari ac definiri debere; et irritum atque inane esse ac fore quidquid super his a quoquam quavis auctoritate, etiam praetextu cujuslibet privilegii, aut consuetudinis inductae vel inducendae, quam abusum esse declaramus, scienter vel ignoranter contigerit attentari.

Non obstantibus praemissis, aliisque quibuslibet ordinationibus, constitutionibus, privilegiis, etiam speciali et individua mentione dignis, nec non consuetudinibus quibusvis, etiam immemorabilibus, ceterisque contrariis quibuscumque.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam Nostrae Constitutionis, Ordinationis, limitationis, suppressionis, derogationis, voluntatis infringere, vel ei ausu tememario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, in-

dignationem Omnipotentis Dei et Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae Millesimo Octingentesimo Sexagesimo Nono, Quarto Idus octobris Pontificatus nosti anno vigesimo quarto.

MARIUS Card. **MATTEI,** pro-datarius;
N., Card. **PARACCIANI CLARELLI.**

Visa de Curia
DOMINCUS BRUTI.

Loco † Plumbi.

I. Cugnoni.

VII.

Censurae latae sententiae a Concilio Tridentino decretae,

quas hodieque vigentes declaravit Pius IX. in praemissa Constitutione, excepta seu restricta excommunicatione quae in decreto Sess. IV. „de edit. et usu sacr. librorum“ constituta est.

I.

Excommunicantur:

1. Usurpatores bonorum ecclesiast. et jurium.[1]) Sess. 22. c. 11. de ref.

2. Magistratus, si ad instantiam episcopi non praebeant auxilium adversus contradictores clausurae monialium: itemque violantes earum clausuram. Sess. 25. c. 5. de regul.

3. Raptores mulierum eorumque socii Sess. 24. c. 6. de ref. matr.

4. Violantes libertatem matrimonii contrahendi. Ib. c. 9. de ref. matr.

5. Cogentes vel impedientes mulierem ad ingrediendum monasterium. Sess. 25. c. 18. de regul.[2])

6. Duellantes, vel duellum permittentes, adjuvantes, ei assistentes. Sess. 25. c. 19. de ref.

7. Docentes falsas propositiones, quae Sess. 13. can. 11. de Euchar. et Sess. 24. c. 1. de ref. referuntur.

II.

Suspenduntur.

A. Violantes canones de Ordinatione.

1. Episcopi exercentes pontificalia in aliena dioecesi nisi de Ordinarii loci licentia, et in personas eidem Ordinario subjectas tantum, ab exercitio pontificalium, et sic ordinati ab executione ordinum sunt ipso jure suspensi Sess. 6. c. 5. de ref.

---

[1]) Haec excommunicatio R. Pontifici est reservata.

[2]) Excipiuntur in textu casus in jure expressi, qui sunt duo, scil. c. 18. de convers. conjug. X. (III. 32) et c. 19. ibid.

2. Episcopus, ordinans subditum alienum sine litteris dimissoriis seu commendatitiis proprii Ordinarii „a collatione ordinum per annum et ordinatus a susceptorum ordinum executione, quamdiu proprio Ordinario videbitur expedire, sit suspensus.“ Sess. 23. c. 8. de ref.

3. Eadem etiam quoad episcopos, qui dicuntur titulares statuuntur. Sess. 14. c. 2. de ref.

4. Suspenduntur, qui infra annum vacantis sedis episcopalis ad majores ordines licet cum capituli dimissorialibus, sunt promoti, quin beneficio fuerint arctati; suspensione perdurante ad beneplacitum futuri praelati. Sess. 7. c. 10. de ref.

5. Suspensio ejusdem tenoris ad illos quoque extenditur, qui easdam litteras non a capitulo, sed ab aliis quibusvis in jurisdictione episcopi, loco capituli sede vacante succedentibus impetrant. Concedentes autem dimissorias contra formam superioris (n. 4) decreti, „ab officio et beneficio per annum sint ipso jure suspensi.“ Sess. 23. c. 10. de ref.

6. Promoti per saltum. Hos esse suspensos, patet ex verbis Concilii (Sess. 23. c. 14. de ref.): „Cum promotis per saltum, si non ministraverint, episcopus ex legitima causa possit dispensare.“ (Cfr. supra §. 63. 2. d.)

B. Aliis ex causis suspenduntur:

7. Sacerdotes, qui alterius parochiae sponsos sine illorum parochi licentia matrimonio conjungunt aut benedicunt. Sess. 24. c. 1. de matr.

8. Episcopi concubinarii, a synodo provinc. admoniti, se non emendantes. Sess. 25. c. 14. de ref.

III.

Interdicuntur:

1. Capitulum dimissorias in casu supra posito (de suspensionibus n. 4) infra annum a die vacationis concedens. Sess. 7. c. 10. de ref.

2. Episcopi, qui non denuntiant episcopos illegitime absentes, ab ingressu ecclesiae interdicuntur. Sess. 6. c. 1. de ref.

VIII.

Facultas episcopis Austriae concessa sanandi matrimonia in radice. Pius PP. IX.

Dilecti Filii Nostrii ac venerabiles Fratres, Salutem et Apostolicam Benedictionem. Quisquis vestrum optime noscit, Dilecti Filii Nostri, ac Venerabiles Fratres, quomodo in amplissimo isto Austriaco Imperio Canonicae Sanctiones circa matrimonia ad suam observantiam fuerint revocatae ex Conventione inter Nos, et Carissimum in Christo Filium Nostrum Franciscum Josephum Austriae Imperatorem et Regem Apostolicum inita. Cum autem praeteritis temporibus ob ejusdem Imperii adjuncta, et leges Vobis notissimas evenerit, ut, nonnulli

praesertim Canonicis impedimentis plane posthabitis, matrimonia sine necessaria Apostolica dispensatione in aliquibus potissimum ejusdem Imperii Dioecesibus fuerint contracta, quae idcirço nulla et irrita sunt, tum nos pro Pontificia Paterna Nostra de omnium fidelium bono sollicitudine ejusmodi malo occurrere, atque opportunum remedium adhibere statuimus. Itaque hisce Litteris necessariam, et opportunam Vobis singulis Dilecti Filii Nostri, ac Venerabiles Fratres, concedimus, ac tribuimus facultatem, ut usque ad diem, quo hae Nostrae Litterae ad unumquemque Vestrum pervenerint, in Vestris Dioecesibus, Auctoritate Nostra Apostolica confirmare, et in radice sanare possitis matrimonia, ac proinde legitimam declarare prolem exinde susceptam, vel suscipiendam, quae contracta fuere sine hujus Apostolicae Sedis dispensatione obstante impedimento cognationis spiritualis et civilis, affinitatis ex copula illicita, justitiae publicae honestatis ex matrimonio rato non consummato sive ex sponsalibus proveniente, itemque impedimento consanguinitatis seu affinitatis in gradu tertio et quarto etiam tangente secundum (etsi matrimonia obnoxia ultimo commemorato impedimento fuerint inita cum dispensatione non debito vero modo obtenta*) dummodo tamen matrimonia ipsa juxta formam ex Concilio Tridentino praescriptam fuerint celebrata, nec iisdem matrimoniis aliud canonicum obstet dirimens impedimentum. Volumus autem etç.

Datum Romae apud Sanctum Petrum die 17. Martii Anno 1856.
Pontificatus Nostri Anno Decimo.

Pius PP. IX.

IX.

Decretum s. Congregationis super statu regularium die 19. Mart. 1857.

Haec quae sequuntur, quoad religiosas virorum familias, in quibus solemnia vota emittuntur, ex Apostolicae auctoritatis plenitudine statuit atque decernit, et ab omnibus ad quos spectant ex obedientiae precepto observari et executioni demandari districte jubet, et contrariis quibuscunque, etiam speciali et individua mentione et derogatione dignis, derogat, ac plene derogatum esse declarat:

Peracta probatione et novitiatu ad praescriptum s. Concilii Tridentini, constitutionum Apostolicarum, et statutorum ordinis a s. Sede approbatorum, novitii vota simplicia emittant postquam expleverint aetatem annorum sexdecim,

*) Litteris Pronuntii Cardinalis Viale-Prelà huic encyclicae adjectis haec verba ita explicantur: Item autem SSmus Pater facultatem Ordinariis impertitur ad ea sananda matrimonia, quae fuerint inita cum dispensatione, non vero debito modo obtenta. — Huc etiam referuntur ea matrimonia, in quibus ab Ordinariis concessa fuisset (ex falsa interpretatione facultatum, quae ita dicuntur quinquennales) dispensatio a 3. vel 4. sive consanguinitatis vel affinitas gradu tangente secundum, contra illud, quod supra p. XX. not. 3. relatum est.

ab eodem Tridentino concilio statutam vel aliam majorem, quae forsan a statutis proprii ordinis a s. Sede approbatis requiruntur: et quoad laicos et conversos postquam ad eam pervenerint aetatem, quae in constitutione Clementis VIII. incipiente in supremo praefinita est.

Professi, post triennium a die quo vota simplicia emiserunt computandum si digni reperiantur, ad professionem votorum solemnium admittantur, nisi fortasse vero aliquibus locis, uti nonnullis institutis indultum est, professio votorum simplicium ad longius tempus jam concessa fuerit. Poterit vero superior provincialis ex justis et rationalibus causis professionem votorum solemnium differre, non tamen ultra aetatem annorum viginti quinque expletorum. Si vero in ordine seu instituto provinciales non habeantur, eadem differendi professionem votorum solemnium facultas attribuitur etiam superiori domus novitiatus, de consensu tamen magistri novitiorum et duorum religiosorum qui in instituto aliquo gradu insigniti sint.

Decreta s. Congregationes super statu regularium, incipientia Romani Pontifices et regulari disciplinae anno 1848 promulgata omnino serventur in receptione ad habitum, novitiatum et professionem votorum simplicium.

Quae de votis simplicibus emittendis superius sancita sunt, servanda erunt relative ad eos, qui post datam praesentium ad habitum admittentur . . . Datum Romae, ex s. Congregatione super statu regularium, die 19. martii, anno 1857.

X.

Decretum s. Congregationis episcoporum et regularium de 19. Mart. 1857.

Pro ditione Austriaca.

Peculiaribus adductus rationibus, auditaque sententia S. R. E. Cardinalium S. Congregationis super Statu Regularium Sanctissimus D. N. Pius Papa IX.- quoad Regulares Virorum Familias cujuscunque Ordinis, Congregationis et Institui votorum solemnium in ditione Sacrae Caesareae Apostolicae Majestatis existentes ex Apostolica Auctoritatis plenitudine haec, quae sequuntur statuit, constituit, atque decernit.

Peracta probatione ad praescriptum S. Concilii Tridentini, Constitutionum Apostolicarum, et statutorum Ordinis a S. Sede approbatorum, Novitii vota simplicia emittant, postquam expleverint aetatem annorum sexdecim ab eodem Trid. Concil. statutam, vel etiam majorem, quae forsan a statutis Ordinis a S. Sede approbatis requiratur; et quoad laicos et conversos postquam ad eam pervenerirt aetatem, quae in Constitutione Clementis VIII. incipien. „In Supremo" praefinita est. Professi post triennium a die, quo vota simplicia emiserint, computandum, si digni reperiantur, ad professionem votorum solemnium admittantur, nisi fortasse pro aliquibus locis, uti nonnullis Institutis indultum est, professio votorum simplicium ad longius tempus

concessa fuerit. Poterunt vero Superiores, elapso triennio, professionem votorum solemnium differre, non tamen ultra aetatem annorum viginti quinque expletorum.

Decreta S. Congregationis super Statu Regularium incipien. „Romani Pontifices" et „Regulari disciplinae" anno 1848 promulgata omnino serventur in receptione ad habitum, novitiatum, et professionem votorum simplicium.

Sanctitas Sua exequutionem et observantiam hujus decreti omnibus, ad quos spectat, ex praecepto obedientiae districte mandat; ac contrariis quibuscunque etiam speciali et individua mentione et derogatione dignis Apostolica Auctoritate derogat et derogatum esse declarat.

Datum Romae ex Sacra Congregatione Episcoporum et Regularium die 19. Martii 1857.

G. Card. de Genga Praefectus.

A. Archiepiscopus Philippen. Secretarius.

XI.

Kaiserliches Patent vom 8. April 1861.

Wir Franz Joseph der Erste, von Gottes Gnaden Kaiser von Oesterreich; König von Hungarn und Böhmen etc. etc.

finden in der Absicht, um unseren evangelischen Unterthanen des augsburgischen und helvetischen Bekenntnisses in den nachbenannten Ländern, als: dem Erzherzogthum Oesterreich ob und unter der Enns, dem Herzogthume Salzburg, dem Herzogthume Steiermark, den Herzogthümern Kärnthen und Krain, der gefürsteten Grafschaft Görz und Gradiska, der Markgrafschaft Istrien und der Stadt Triest mit ihrem Gebiete, in der gefürsteten Grafschaft Tirol und Vorarlberg, dem Königreiche Böhmen, der Markgrafschaft Mähren, dem Herzogthume Ober- und Nieder-Schlesien, den Königreichen Galizien und Lodomerien mit den Herzogthümern Auschwitz und Zator, dem Grossherzogthume Krakau und dem Herzogthume Bukowina, die ihnen bereits vordem, insbesondere durch Unsere Entschliessung vom 26. December 1848 (R. G. Bl. 1849 Ergänzungsband Z. 107), so wie in Unserem Patente vom 31. December 1851 R. G. Bl. Stück II. Z. 3) zuerkannte und in Unserm Diplome vom 20. October 1860 (R. G. B. 1869 Stück LIV. Z. 225) neuerdings zugesicherte principielle Gleichheit vor dem Gesetze auch hinsichtlich der Beziehungen ihrer Kirche zum Staate in unzweifelhafter Weise zu gewährleisten und um den Grundsatz der Gleichberechtigung aller anerkannten Confessionen nach sämmtlichen Richtungen des bürgerlichen und politischen Lebens bei Unseren protestantischen Unterthanen in den vorher benannten Ländern zur thatsächlichen vollen Geltung zu bringen, nach Anhörung Unseres Ministerrathes zu verordnen, wie folgt:

§. 1. Die Evangelischen des augsburgischen und helvetischen Bekennt-

nisses sind berechtigt, ihre kirchlichen Angelegenheiten selbstständig zu ordnen, zu verwalten und zu leiten.

§. 2. Die volle Freiheit des evangelischen Glaubensbekenntnisses, so wie das Recht der gemeinsamen öffentlichen Religionsübung ist ihnen für immerwährende Zeiten von Uns zugesichert.

Es werden daher alle früher bestandenen Beschränkungen in Absicht auf die Errichtung von Kirchen mit oder ohne Thurm und Glocken, auf die Begehung aller religiösen Feierlichkeiten, welche ihrer Glaubenslehre entsprechen, auf die Ausübung der Seelsorge, insoweit diese Beschränkungen noch in Uebung sein sollten, hiermit ausser Kraft und Wirksamkeit gesetzt und für null und nichtig erklärt. Evangelische, welche keine eigene (Mutter- oder Tochter-) Gemeinde bilden, gehören zu der ihnen am nächsten liegenden Gemeinden ihres Bekenntnisses. Ferner ist den Evangelischen der Bezug und Gebrauch evangelisch-religiöser und theologischer Bücher, insbesondere der heiligen Schrift oder der Bekenntniss-Schriften unverwehrt.

§. 3. Die Vertretung der Verwaltung der evangelischen Kirche sowohl augsburgischen als helvetischen Bekenntnisses gliedert sich nach den vier Abstufungen:

der Pfarrgemeinde (Ortsgemeinde),
des Seniorates (Bezirksgemeinde),
der Superintendenz (Landesgemeinde)

und der Gesammtgemeinde der evangelischen Christen des einen oder des andern Bekenntnisses.

§. 4. Die Organe des Kirchenregimentes sind:

A. Für die Pfarrgemeinde, deren räumlicher Umfang den Pfarrsprengel bildet:
   1) Das Presbyterium.
   2) die grössere Gemeindevertretung.

B. Für die Bezirksgemeinde, deren räumlicher Umfang den Senoriatssprengel bildet:
   1) der Senior.
   2) die Senioratsvertretung (Bezirksversammlung).

C. Für die Superintendenz, deren räumlicher Umfang die einem Superintendenten zugewiesenen Senoriats- und Pfarrsprengel bilden.
   1) der Superintendent.
   2) die Vertretung der Superintendenz (Superintendential-Versammlung, Superintendential-Convent).

D. Für die Gesammtheit sämmtlicher Superintendenzen:
   1. Der k. k. evang. Ober-Kirchenrath (die Consistorien des augsburgischen und des helvetischen Bekenntnisses).
   2. die Generalsynode.

§. 5. Jede kirchliche Gemeinde (die der Pfarre, des Senoriats und der Superintendenz, wie die Gesammtgemeinde) ordnet und verwaltet ihre besonderen Kirchen-, Unterrichts- und Wohlthätigkeits-Angelegenheiten und die dazu bestimmten Anstalten, Stiftungen und Fonde durch ihre gesetzmässigen Vertreter, insoferne dadurch nicht den allgemeinen Vorschriften oder den

getzmässigen Anordnungen der ihr vorgesetzten Behörden entgegen gehandelt wird.

§. 6. Die Evangelischen beider Bekenntnisse sind berechtigt, ihre Seelsorger, Senioren und Superintendenten, dann ihre Kirchen-Curatoren jeder Kategorie unter Beobachtung der näher festzustellenden Modalitäten frei zu wählen.

§. 7. Der zum Superintendenten Erwählte bedarf vor der Einführung in sein Amt Unserer landesfürstlichen Bestätigung.

§. 8. Die bisher bestandenen evangelischen Consistorien beider Bekenntnisse in Wien, deren Vorsitz gemäss unserer Entschliessung vom 1. September 1859 nur von einem Manne zu führen ist, welcher einem dieser Bekenntnisse angehört, haben fortan die Bezeichnung „k. k. evangelischer „Ober-Kirchen-Rath“ zu führen, und haben ihren Amtssitz auch für die Zukunft in Wien. Der Vorsitzende und die Räthe des k. k. evangelischen Ober-Kirchenrathes werden von Uns ernannt.

§. 9. Die von den Generalsynoden beschlossenen Kirchengesetze bedürfen zu ihrer Gesetzeskraft Unserer landesfürstlichen Bestätigung, welche Unser Ministerium bei Uns einholen wird.

§. 10. Zum Vollzuge der in gesetzlicher Weise von evangelischen Gemeinden und kirchlichen Behörden getroffenen Verfügungen und nach ordnungsmässigen Vorgange gefällter Erkenntnisse, sowie zur Einbringung der den Dienern und Beamten der Kirche und Schule gebührenden Einkünfte und solcher Umlagen, welche zur Erhaltung evangelischer Cultus-, Unterrichts- und Wohlthätigkeits-Anstalten mit Genehmigung der Landesstelle auferlegt werden, kann der Schutz und der Beistand der weltlichen Behörden in Anspruch genommen werden. Die weltlichen Behörden haben im Falle der Verweigerung dieses Beistandes ihre Gründe dem Requirenden ohne Verzug schriftlich zuzustellen, wogegen demselben das Recht der Beschwerdeführung bei der höhern politischen Behörde im Wege der vorgesetzten Kirchenbehörde — des Senoriats, der Superintendenz und des Oberkirchenrathes — zusteht.

§. 11. Es steht den Evangelischen beider Bekenntnisse frei, auf gesetzlich zulässige Weise an jedem Orte nach eigenem Ermessen Schulen zu errichten, an dieselben mit Beachtung der gesetzlichen Vorschriften Lehrer und Professoren zu berufen und den Umfang und die Methode des Religionsunterrichtes selbst zu bestimmen. Der Unterricht in weltlichen Gegenständen ist in den evangelischen Schulen in gleichem Masse, wie es bezüglich der katholischen Schule der Fall ist, gemäss der allgemeinen Unterrichtsgesetzgebung zu ertheilen, jedoch mit vollständiger Wahrung des confessionellen Charakters. Für den Schul- und Kirchendienst können mit Genehmigung Unseres zuständigen Ministeriums Ausländer, insbesondere Angehörige der deutschen Bundesstaaten, berufen werden.

§. 12. Die nähere Regelung des evangelischen Volks-Schulwesens vom kirchlichen Standpunkt bleibt der kirchlichen Gesetzgebung vorbehalten.

§. 13. Die evangelischen Glaubensgenossen können nicht verhalten werden, zu Cultus- und Unterrichtszwecken oder Wohlthätigkeitsanstalten einer andern Kirche Beiträge zu leisten. Stolgebühren und ähnliche Leistungen an Geld

Naturalien und Arbeit von Seite der evangelischen an katholische Geistliche, Messner und Schullehrer oder für Zwecke des katholischen Cultus sind und bleiben aufgehoben. Ausnahmen von dieser Befreiung treten nur ein, wenn Evangelischen die Pflichten des dinglichen Patronates obliegen, oder wenn es sich um Giebigkeiten handelt, welche grundbüchlich sichergestellt sind, oder kraft einer besonderen Gemeindeverbindlichkeit auf dem Realbesitze haften, oder endlich wenn die Evangelischen freiwillig die Functionen eines nicht evangelischen Messners in Anspruch nehmen, oder den Unterricht einer nicht evangelischen Lehranstalt geniessen, für welche Leistungen eine durch Vorschrift oder Uebung bestimmte Entlohnung zu entrichten ist.

§. 14. Für die Evangelischen beider Bekenntnisse sind bei der Regelung und Handhabung ihrer kirchlichen Angelegenheiten ohne Ausnahme lediglich und ausschliessend die Grundsätze ihrer eigenen Kirche massgebend. In Ehesachen haben vorläufig die Bestimmungen des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches über Ehehindernisse und Eheverbote in Wirksamkeit zu bleiben. Nach Feststellung des materiellen und formellen protestantischen Eherechtes und nach Kundmachung der Uebergangsbestimmungen, welche Wir zu erlassen Uns vorbehalten, soll die Gerichtsbarkeit über evangelische Eheangelegenheiten ausschliessend von evangelisch-kirchlichen Gerichtsbehörden ausgeübt werden.

§. 15. Geistliche unterstehen in Disciplinar-Angelegenheiten den kirchlichen Gerichtsbehörden. Ueber weltliche Rechtssachen der Geistlichen, wie Verträge, Schulden, Erbschaften, entscheidet das weltliche Gericht. Wenn Geistliche wegen Vergehen oder Uebertretungen in Untersuchung gezogen werden, liegt es diesem ob, hievon die betreffende Superintendenz ohne Verzug in Kenntniss zu setzen. Ebenso ist von dem gefällten Urtheile und den Beweggründen desselben der Superintentenz ungesäumte Mittheilung zu machen. Bei Verhaftung und Festhaltung eines Geistlichen sind jene Rücksichten zu beobachten, welche die seinem Berufe gebührende Achtung erheischt.

§. 16. Unser landesfürstliches Oberaufsichts- und Verwahrungsrecht über die evangelische Kirche wird — die Unserer eigenen Beschlussnahme vorbehaltenen Fälle ausgenommen — in höchster Instanz durch Unser Ministerium, in welchem für die evangelischen Unterrichts- und Cultusangelegenheiten eine eigene, aus evangelischen Glaubensgenossen gebildete Abtheilung fortbestehen wird, nach den in diesem Patente festgestellten Grundsätzen ausgeübt werden. Die Leitung der evangelischen Schulen und die Ausübung der obersten staatlichen Aufsicht über dieselbe kann nur Männern anvertraut werden, die dem einen oder dem andern evangelischen Glaubensbekenntnisse zugethan sind.

§. 17. Die Verschiedenheit des christlichen Glaubensbekenntnisses kann in jenen Ländern, für welche dieses Patent erlassen ist, keinen Unterschied in dem Genusse der bürgerlichen und politischen Rechte begründen. Es haben daher alle Beschränkungen oder Dispens-Ertheilungen, welche in Absicht der Ausübung dieser Rechte durch die Evangelischen beider Bekenntnisse, so wie ihres Zutrittes zu öffentlichen Aemtern in der Staatsverwaltung, bei den Gerichtsstellen, Gemeindebehörden u. s. w. bestanden haben oder vorgeschrieben waren, insoweit dieselben noch in Uebung sein sollten, hiermit ausser Kraft und Wirksamkeit zu treten. Die Nothwendigkeit einer

Dispens entfällt auch bei Erlangung academischer Grade und Würden, insoweit in lezterer Beziehung nicht stiftungsmässige Bestimmungen im Wege stehen. Als Staatsbürger, dann als Angehöriger einer politischen Gemeinde haben sie volle Berechtigung zum Mitgenusse des Gemeindevermögens und der Vortheile aller derjenigen nicht stiftungsmässig confessionellen Anstalten der Wohlthätigkeit, der bürgerlichen und militärischen Erziehung, so wie des Volks- und wissenschaftlichen Unterrichts, welche der Staat oder das Kronland, welchem sie angehören, oder die bürgerliche Gemeinde, deren Mitglieder sie sind, ganz oder theilweise unterhält.

§. 18. Die evangelischen Kirchengemeinden (Pfarren, Senoriate und Superintendenzen) sind berechtigt, Eigenthum auf jede gesetzliche Weise zu erwerben.

§. 19. Der Besitz und Genuss der für ihre Kirchen-, Unterrichts- und Wohlthätigkeitszwecke bestimmten Anstalten, Stiftungen und Fonde ist ihnen gewährleistet. Stiftungen für evangelische Kirchen-, Schul- und Wohlthätigkeitsanstalten dürfen nur ihrer Bestimmung gemäss verwendet werden. Streitigkeiten über die Bestimmung und Verwendung von Kirchen-, Schul- und Stiftungsvermögen werden von den kirchlichen Gerichtsbehörden entschieden.

§. 20. Die Evangelischen beider Bekenntnisse werden zur Bestreitung ihrer hirchlichen Bedürfnisse, abgesehen von demjenigen, was bisher schon aus Staatsmitteln für evangelische Unterrichts- und Cultuszwecke geleistet worden ist, jährliche Beiträge aus dem Staatsschatze erhalten, wie Wir dieser bereits mit Unserer Entschliessung vom 11. Mai 1860 ausgesprochen haben.

§. 21. An evangelischen Lehranstalten, welche aus Staatsmitteln errichtet wurden und gemäss unserer Absicht künftig errichtet werden sollen, können nur Angehörige des einen oder des andern evangelischen Bekenntnisses angestellt werden.

§. 52. Evangelischen ist es gestattet, Lehranstalten des evangelischen Auslandes unter Beobachtung der allgemein gesetzlichen Vorschriften frei und ungehindert zu besuchen.

§. 23. Zur Förderung ihrer kirchlichen und Unterrichtszwecke können die Evangelischen, mit Beachtang der gesetzlichen Bestimmungen, im Inlande Vereine bilden und mit gleichartigen evangelischen Vereinen des Auslandes in Verbindung treten.

§. 24. Alle in diesem Patente nicht ausdrücklich hervorgehobenen, die staatsrechtliche Stellung der Evangelischen des augsburgischen und helvetischen Bekenntnisses in den Eingangs benannten Ländern berührenden Angelegenheiten sind nach dem Grundsatze der allen gesetzlich anerkannten Kirchen- und Religions-Gesellschaften zugesicherten Selbstständigkeit in Ordnung und Verwaltung ihrer confessionellen Angelegenheiten zu beurtheilen, und zu behandeln und sind alle Verordnungen und Vorschriften, welche mit diesem Grundsatze und mit den vorangelassenen Bestimmungen nicht im Einklange stehen und deren Beschaffenheit nicht von der Art ist, dass die Möglichkeit ihrer Beseitigung erst von der Festsetzung neuer sofort im zuständigen Wege ein-

zuleitender Bestimmungen abhängig ist, als ohne weiteres entfallen und aufgehoben zu betrachten.

§. 25. Dagegen darf bei der Ausführung dieser Bestimmungen weder Unseren Majestätsrechten, welche Wir hiedurch für immerwährende Zeiten ausdrüchlich gewahrt wissen wollen, Eintrag geschehen, noch den gesetzlich anerkannten Rechten einer andern Kirche oder Confession innerhalb ihrer eigenen Sphäre nahe getreten werden.

Gegeben in Unserer Haupt- und Residenzstadt Wien am Achten April im Eintausend Achthundert einundsechzigsten, Unserer Regierung im dreizehnten Jahre.[1])

Franz Joseph m. p.

XII.

Formula petendi dispensationem super impedimento occulto affinitatis orto e copula fornicaria.

Illustrissime ac Reverendissime Domine.

Titia, Dioecesis N. subdita, in eo est, ut matrimonium contrahat cum Titio. At vero obstat impedimentum omnino occultum affinitatis primi gradus aequalis, lineae collateralis, ortum e copula fornicaria cum fratre sponsi.

Quare humillime supplicant Illustrissimae Dominationi Vestrae, ut super eo impedimento cum ipsa vi facultatis apostolicae extraordinariae dispensare dignetur.

Causae sunt: 1° omnia ad matrimonium parata; 2° scandala et oblocutiones vitanda.

NN. Confessarius ecclesiae.

---

[1]) Jura acatholicorum enucleatius explicantur in novissima lege: „Die Verfassung der evangelischen Kirche in den deutsch-slavischen Ländern des österreichischen Kaiserstaates d. 5. Febr. 1866. Vering Archiv. t. 16. p. 61—111. — cfr. supra (p. 170) legem interconfess. d. 25. Mai 1868.

XIII.

Taxae dispensationum matrimonialium

pro Dioecesibus Austriacae Ditionis ultra montes positis.

	Scut.	Ass.
Ex 1. gradu cum Causa honesta	123	90
Ex 1. gradu cum Causa infamante et paupertate .	56	—
Ex 1. gradu cum Causa honesta et paupertate, solvendo expensas exercitiorum	30	75
Ex 1. gradu cum Causa infamante juncta paupertati, solvendo expensas exercitiorum . . .	23	25
Ex 1. gradu cum Causa vel honesta vel infamante, juncta paupertati et miseriae, solvendo expensas ex officio	1	50
Ex 1. ac 2. gradibus cum causa honesta . . .	101	30
Ex 1. ac 2. gradibus cum Causa infamente et paupertate	23	30
Ex 1. ac 2. gradibus cum Causa honesta et paupertate, solvendo expensas exercitiorum .	14	5
Ex 1. ac 2. gradibus cum Causa infamente et paupertate, solvendo expensas exercitiorum	3	80
Ex 1. ac 2. gradibus cum Causa vel honesta vel infamante, paupertate, et miseria, solvendo expensas ex officio	1	50
Ex 2. gradu cum Causa honesta	73	20
Ex 2. gradu cum Causa infamante et paupertate .	16	30
Ex 2. gradu cum Causa honesta et paupertate, solvendo expensas exercitiorum	13	75
Ex 2. gradu cum Causa infamante et paupertate, solvendo expensas exercitiorum	3	50
Ex 2. gradu cum Causa vel honesta vel infamante, paupertate et miseria, solvendo expensas ex officio	1	50
Ex 2. ac 3. gradibus cum Causa honesta . . .	3	5
Ex 2. ac 3. gradibus cum Causa infamante et paupertate	3	5
Ex cultus disparitate	3	80

NB. 1) 1 Scutat. aequivalet 2 fl. 6 kr. M. Conv., 100 Ass. efficiunt 1 Scut.

NB. 2) Quoad dispensationes pro Nobilibus taxae singulis casibus variant arbitrio S. Tribunalis juxta Oratorum statum, aliasque concomitantes circumstantias.

Corrigenda:

Pag. Linea
8. not. 1. lin. 3. pro naturae lege **natura.**
15. 19. „ diffundant lege **diffundunt.**
17. 18. „ scritpa lege **scripta.**
24. 10. „ et lege **at.**
26. 22. „ quid lege **quod.**
61. 7. „ interpretativa lege **interpretativae.**
83. 2. „ legitimis lege **legitimus.**
94. 14. „ religionum lege **regionum.**
95. 33. „ Ecclesiae lege **Ecclesia.**
104. not. 3. lin. 6. „ dictionum lege **ditionum.**
110. 17. „ Hic lege **Hinc.**
111. post cogentes inseras verba: **sive directe.**
113. not. 4. lin. 7. pro religiosos lege **religiosas.**
114. not. 9. lin. 6. „ nonniti lege **nonnisi.**
115. 27. „ domino lege **dominio.**
129. not. 3. lin. 6. „ oservat lege **observat.**
140. not. 5. lin. 2. „ prosrata lege **prostrata.**
152. 16. „ ob lege **ab.**
152. ultim. „ intelligitur lege **intelliguntur.**
154. not. 6. lin. 2. „ Magna lege **Magno.**
158. 8. „ sersata lege **servata.**
165. 10. „ furebatur lege **fruebatur.**
197. not. 4. lin. ultim. cui l ge **qui.**
202. not. 4. lin. 5. pro exacta lege **exacto.**
230. 22. „ 200 lege 210
240. 12. „ tumulturia lege **tumultuaria.**
240. not. 24. lin. ult. post Mart. adde: 1869 §. 3.
254. 20. pro itentavit lege **intentavit.**
260. not. 6. lin. 9. „ possi lege **possit.**
302. not. 19. ln. 2. „ demag. deportatio lege **demag. coactio.**
305 not. 8 lin. 2. „ est lege **et.**
313. not. 5. lin. 21. „ et vacantem lege **ad vacantem.**
334. penult. „ Gregorii lege **Georgii.**
345. 2. „ prouit lege **prout.**
372. 3. „ auditorium lege **auditorum.**
406. 3. „ dignati lege **dignitati.**
414. not. 7. lin. 1. „ nullam lege **nullum.**
445 not. 1. post lin. 3 insere vocem: **istud.**
446. 14. pro parochis lege **parochos.**
447. not. 6. lin. 31. Sententia: **At quolibet etc. corrigitur p. 654. not.**
448. not. 8. lin. 4. pro haeridatum lege **haereditatum.**
472. 16. „ inventas lege **inventa.**
472. 17. „ utrique lege **utraque.**
507. 9. „ priorum lege **piorum.**
514. 8. „ aublicae lege **publicae.**
515. 14. „ sustensantur lege **sustentantur.**
545. 29. „ reparari lege **separari.**
553. 7. „ ceteris lege **ceterum.**
575. 21. post commorantur insere 10)
575. in lin. ult. pro 10) pone 11)
576. in lin. penult. pro 11) pone 12); ad notam 12) pertinent verba: **Casus posterior** et seqq., quae nunc in lin. 6. **adjuncta sunt** notae 11.
579. 14. pro Quaenam lege **Quanam.**
609. 7. 8. „ explendae lege **explicandae.**
615. penult. „ et lege **est.**
617. 3. 4. „ valido lege **invalido.**
619. not. 4. lin. 6. transferatur comma prius post verbum **civili.**
631. not. 12. lin 6. pro comulatione lege **copulatione.**
635. not. 7. lin. 16. „ sub pravibus lege **sub gravibus.**
666. 9. „ prolis lege **proles.**
675. not. 1. lin. penult. pro confessione lege **confectione.**
676. 21. pro sint lege **sit.**
708. 14. „ illo lege **ille.**
746. 20. „ horrorum lege **horrorem.**
785. 9. „ consetur lege **censetur.**
789. 2. „ patronatus lege **patronus.**
792. not. 16. lin. 31. post 16,000 fl. insere: **conceditur.**

NB. Leviora errata, quae confestim ceu talia patent, benevolus lector ipse corriget; item si hinc inde vocales a, e, o commutantur, **denique si ad marginem** ex incuria impressoris literae aliquoties exciderunt.